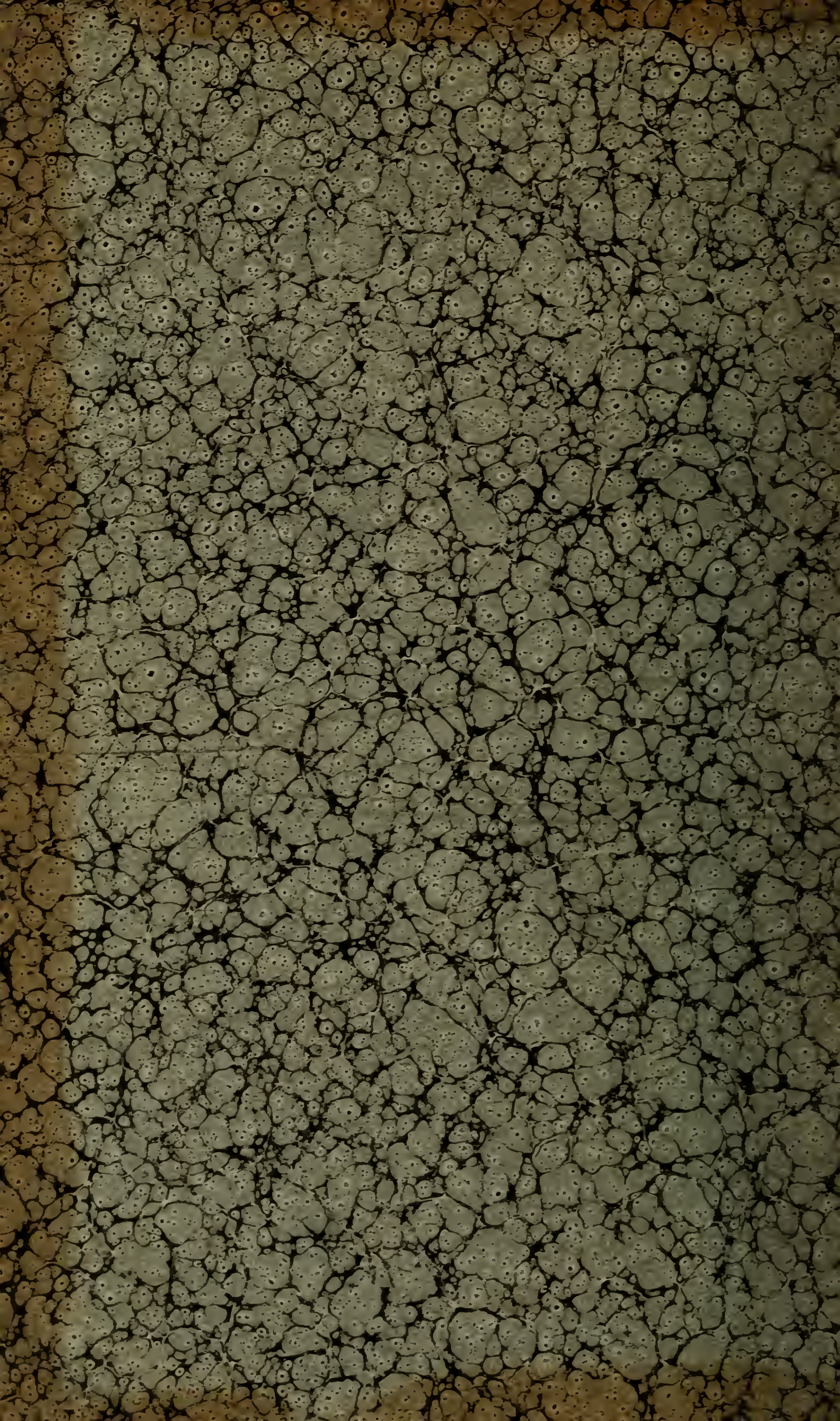
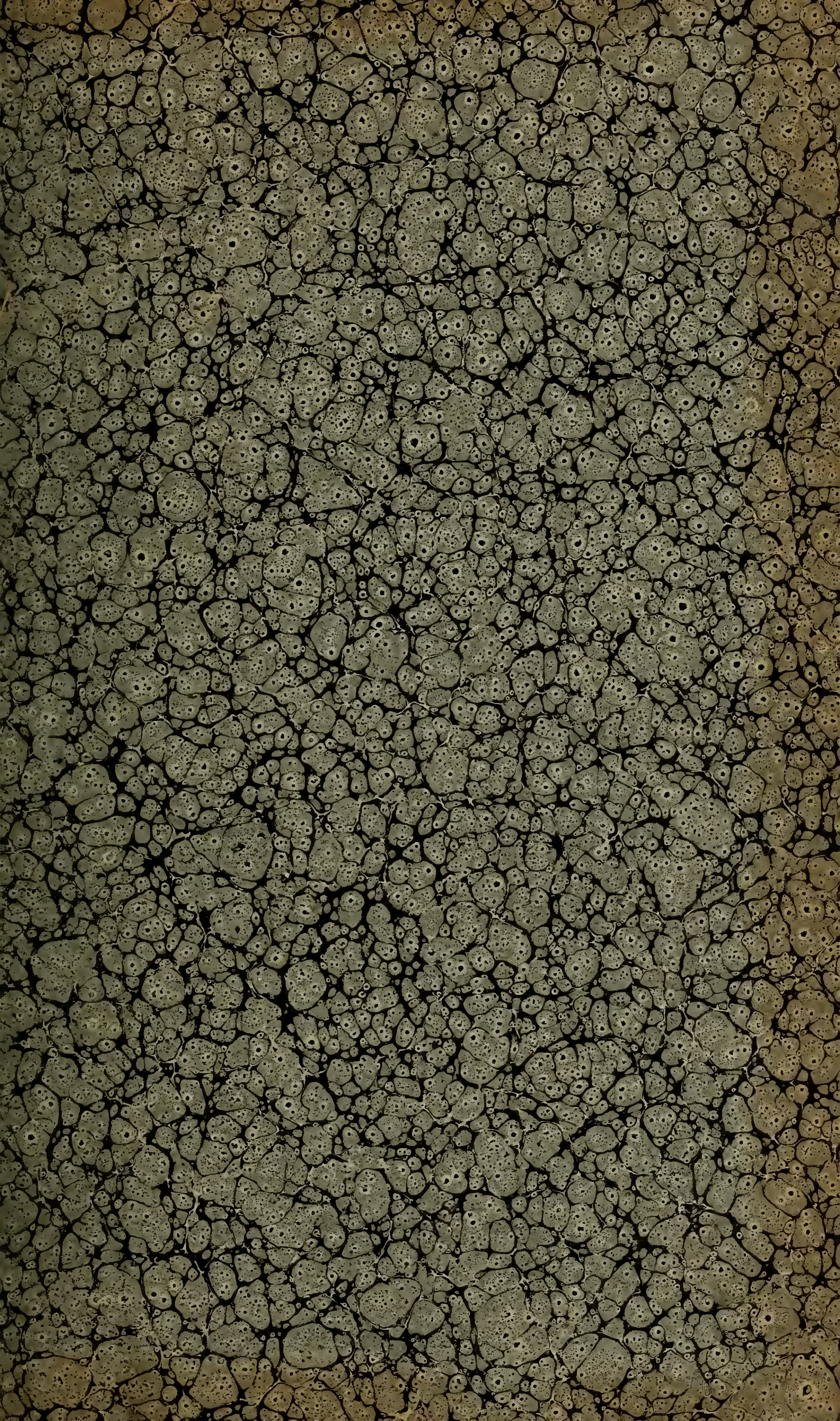

3 1761 06874268 3

DIVI CÆCILII

CYPRIANI

OPERA OMNIA.

OUVRAGES

PUBLIÉS PAR LES MÊMES LIBRAIRES:

LYON. — IMPRIMERIE D'ANTOINE PERISSE,

IMPR. DE N. S. P. LE PAPE ET DE S. É. MGR LE CARDINAL-ARCHEVÊQUE.

DIVI CÆCILII

CYPRIANI,

CARTHAGINENSIS EPISCOPI,

OPERA OMNIA,

accessit

J. FIRMICI MATERNI

VIRI CLARISSIMI

DE ERRORE PROFANARUM RELIGIONUM

TRACTATUS:

JUXTA BALUZII ET REGALTII EDITIONES.

APUD PERISSE FRATRES, BIBLIOPOLAS,

LUGDUNI,
IN PRIORI DOMO
VIA MERCATORIA, 33.

PARISIIS,
IN RECENTIORI DOMO
VIA DICTA PETIT-BOURBON, 18.

1847

VITA ET PASSIO

SANCTI CÆCILII CYPRIANI

EPISCOPI CARTHAGINENSIS ET MARTYRIS,

PER PONTIUM

EJUS DIACONUM SCRIPTA.

(*EX ACTIS MARTYRUM SINCERIS ET SELECTIS, pag.* 205.)

1. Cyprianus religiosus antistes ac testis Dei gloriosus, tametsi multa conscripsit, per quæ memoria digni nominis supervivat; etsi eloquentiæ ejus ac Dei gratiæ larga fecunditas ita se copia et ubertate sermonis extendit, ut usque in finem mundi fortasse non taceat : tamen quia operibus ejus ac meritis etiam hæc prærogativa debetur, ut exemplum suum in litteras digeratur, placuit summatim pauca conscribere : non quod aliquem vel gentilium lateat tanti viri vita, sed ut ad posteros quoque nostros, incomparabile et grande documentum in immortalem memoriam porrigatur. Certe durum erat, ut cum majores nostri, plebeiis et catechumenis martyrium consequutis tantum honoris pro martyrii ipsius veneratione dederint, ut de passionibus eorum multa, aut, prope dixerim, pene cuncta conscripserint, ut ad nostram quoque notitiam qui nondum nati fuimus pervenirent; Cypriani tanti sacerdotis et tanti martyris passio præteriretur, qui et sine martyrio habuit quæ doceret; et quæ dum vixit gesserit, non paterent : quæ quidem tanta, atque tam magna et mira sunt, ut magnitudinis contemplatione deterrear, ac imparem me esse confitear ad proferendum digne pro meritorum honore sermonem, nec posse sic prosequi facta tam grandia, ut quanta sunt, tanta videantur : nisi quod numerositas gloriarum sibimet ipsa sufficiens, alieno præconio non eget. Accedit ad cumulum, quod et vos de eo multum, aut, si fieri potest, totum desideratis audire, concupiscentes ardore flagranti vel facta ejus cognoscere, etsi interim viva verba tacuerunt. In qua parte si dixero nos opibus facundiæ defici, minus dico. Facundia enim ipsa deficit digna facultate, quæ desiderium vestrum pleno spiritu satiet. Ita utrinque graviter urge-

mur; siquidem ille nos virtutibus suis onerat, vos nos precibus fatigatis.

2. Unde igitur incipiam? unde exordium bonorum ejus aggrediar, nisi a principio fidei, et nativitate cœlesti? Siquidem hominis Dei facta non debent aliunde numerari, nisi ex quo Deo natus est. Fuerint licet studia, et bonæ artes devotum pectus imbuerint; tamen illa prætereo. Nondum enim ad utilitatem nisi sæculi pertinebant. Postquam et sacras litteras didicit, et mundi nube discussa, in lucem sapientiæ spiritalis emersit, si quibus ejus interfui, si qua de antiquioribus ejus operibus comperi, dicam : hanc tamen petens veniam, ut quidquid minus dixero (minus enim dicam necesse est), ignorantiæ meæ potius, quam illius gloriæ derogetur. Inter fidei suæ prima rudimenta nihil aliud credidit Deo dignum, quam si continentiam tueretur. Tunc enim posse idoneum fieri pectus et sensum ad plenam veri capacitatem pervenire, si concupiscentiam carnis robusto atque integro sanctimoniæ vigore calcaret. Quis umquam tanti miraculi meminit? Nondum secunda nativitas novum hominem splendore toto divinæ lucis oculaverat, et jam veteres ac pristinas tenebras sola lucis paratura vincebat. Deinde, quod majus est, cum de lectione divina quædam jam non pro conditione novitatis, sed pro fidei festinatione didicisset; statim rapuit quod invenit promerendo Deo profuturum. Distractis rebus suis ad indigentiam pauperum sustentandam, tota prædia pretio dispensans, duo bona simul junxit, ut et ambitionem sæculi sperneret, qua perniciosius nihil est; et misericordiam, quam Deus etiam sacrificiis suis prætulit, quam nec ille qui legis omnia mandata servasse se dixerat, fecit, impleret : et præpropera velocitate pietatis, pene ante cœpit perfectus esse quam disceret. Quis, oro, de veteribus hoc fecit? quis de antiquissimis in fide senibus, quorum mentes et aures per plurimos annos divina verba pulsaverant, tale aliquid impendit, quale adhuc rudis fidei homo, et cui nondum forsitan crederetur, supergressus vetustatis ætatem, gloriosis et admirandis operibus perpetravit? Nemo metit statim ut sevit : nemo vindemiam de novellis scrobibus expressit : nemo adhuc umquam de noviter plantatis arbusculis matura poma quæsivit. In illo omnia incredibilia cucurrerunt. Prævenit, si potest dici (res enim fidem non capit), prævenit, inquam, tritura sementem, vindemia palmitem, poma radicem.

3. Aiunt Apostoli litteræ debere neophytos præteriri, ne stupore gentilitatis nondum fundatis sensibus adhærente, aliquid in Deum novitas inerudita peccaret. Ille fuit primus, et puto, solus exemplo, plus fide posse quam tempore promoveri. Sed et si in Apostolorum Actis

Eunuchus ille describitur, quia toto corde crediderat, a Philippo statim tinctus; non est similis comparatio. Ille enim et Judæus erat, et de templo Domini veniens, prophetam legebat Isaiam, et sperabat in Christo, etsi nondum eum venisse crediderat : hic de imperitis gentibus veniens, tam matura cœpit fide, quanta pauci fortasse perfecerunt. Mora denique circa Dei gratiam nulla, nulla dilatio. Parum dixi : presbyterium et sacerdotium statim accepit. Quis enim non omnes honorum gradus crederet tali mente credenti? Multa sunt quæ adhuc plebeius, multa quæ jam presbyter fecit, multa quæ ad veterum exempla justorum, imitatione consimili prosequutus, promerendo Dominum totius religionis obsequio præstitit. Nam et sermo illi de hoc fuerat usitatus, ut si quem prædicatum Dei laudatione legisset, suaderet inquiri propter quæ facta Deo placuisset. Si Job Dei testimonio gloriosus, dictus est verus Dei cultor, et cui in terris nemo compararetur; faciendum docebat ille, quidquid Job ante fecisset : ut dum et nos paria facimus, simile in nos Dei testimonium provocemus. Contemtis ille dispendiis rei familiaris, in tantum exercitata virtute profecit, ut nec pietatis temporalia damna sentiret. Non illum penuria, non dolor fregit, non uxoris suadela deflexit, non proprii corporis dira pœna concussit. Permansit in suis sedibus fixa virtus, et altis radicibus fundata devotio; nullo diaboli tentantis impetu cessit, quominus Deum suum fide grata, etiam inter adversa benediceret. Domus ejus patuit cuicumque venienti. Nulla vidua reversa est sinu vacuo; nullus indigens lumine, non illo comite directus est ; nullus debilis gressu, non illo bajulo vectus est; nullus nudus auxilio de potentioris manu, non illo tutore protectus est. Hæc debent facere, dicebat, qui Deo placere desiderant. Et sic per bonorum omnium documenta decurrens, dum meliores semper imitatur, etiam ipse se fecit imitandum.

4. Erat sane illi etiam de nobis contubernium viri justi et laudabilis memoriæ Cæcilii, et ætate tunc et honore presbyteri, qui eum ad agnitionem veræ divinitatis a sæculari errore correxerat. Hunc toto honore, atque omni observantia diligebat, obsequenti veneratione suspiciens, non jam ut amicum animæ coæqualem, sed tamquam novæ vitæ parentem. Denique ille demulsus ejus obsequiis, in tantum dilectionis immensæ merito provocatus est, ut de sæculo excedens, arcessitione jam proxima commendaret illi conjugem ac liberos suos, ut quem fecerat de sectæ communione participem, postmodum faceret pietatis hæredem.

5. Longum est ire per singula : cuncta ejus facta onerosum est enumerare. Ad probationem bonorum operum, solum hoc arbitror satis

esse, quod judicio Dei et plebis favore, ad officium sacerdotii et episcopatus gradum adhuc neophytus, et, ut putabatur, novellus electus est. Quamvis in primis fidei suæ adhuc diebus, et rudi vitæ spiritalis ætate, sic generosa indoles reluceret; ut etsi nondum officii, spei tamen fulgore resplendens, imminentis sacerdotii totam fiduciam polliceretur. Non præteribo etiam illud eximium, quemadmodum cum in dilectionem ejus et honorem totus populus adspirante Domino prosiliret, humiliter ille secessit, antiquioribus cedens, et indignum se titulo tanti honoris existimans, ut dignus magis fieret. Magis enim dignus efficitur, qui quod meretur excusat. Quo tunc ardore plebs æstuans fluctuabat, spiritali desiderio concupiscens, ut exitus docuit, non tantum episcopum; in eo enim quem tunc latenti divinitatis præsagio taliter flagitabat, non solummodo sacerdotem, sed et futurum etiam martyrem requirebat. Obsederat fores domus copiosa fraternitas, et per omnes aditus sollicita caritas circuibat. Potuisset fortasse tunc illi apostolicum illud evenire, quod voluit, ut per fenestram deponeretur; si cum Apostolo etiam ordinationis honore similaretur. Erat videre cæteros omnes suspenso et anxio spiritu exspectare venturum, cum gaudio nimio excipere venientem. Invitus dico; sed dicam necesse est. Quidam illi restiterunt, etiam ut vinceret; quibus tamen quanta lenitate, quam patienter, quam benevolenter indulsit, quam clementer ignovit, amicissimos eos postmodum, et inter necessarios computans, mirantibus multis! Cui enim posset non esse miraculo tam memoriosæ mentis oblivio?

6. Exinde quemadmodum se gesserit, quis referre sufficiat? quæ illi pietas! qui vigor! misericordia quanta! quanta censura! Tantum sanctitatis et gratiæ ex ore ejus lucebat, ut confunderet intuentium mentes. Gravis vultus et lætus; nec severitas tristis, nec comitas nimia; sed admixta utrinque temperies : ut esset ambigere vereri plus an diligi mereretur, nisi quod et vereri et diligi merebatur. Sed nec cultus fuit dispar a vultu, temperatus et ipse de medio. Non illum superbia sæcularis inflaverat, nec tamen prorsus affectata penuria sordidarat : quia et hoc vestitus genus a jactantia minus non est, quam ostentata taliter ambitiosa frugalitas. Quid autem circa pauperes episcopus faceret, quos catechumenus diligebat? Viderint pietatis antistites, seu quos ad officium boni operis instruxit ipsius ordinis disciplina, seu quos sacramenti religio communis ad obsequium exhibendæ dilectionis artavit. Cyprianum de suo talem accepit cathedra, non fecit.

7. Statim denique pro talibus meritis etiam proscriptionis gloriam consequutus est. Nec enim aliud oportebat, quam ut eum, qui intra

secretam conscientiæ latebram religionis et fidei toto honore florebat, etiam publice celebrata gentilium fama titularet. Potuisset quidem tunc pro velocitate qua semper omnia consequutus est, etiam martyrii circa eum debita corona properare; maxime cum et suffragiis sæpe repetitis ad leonem postularetur : nisi per omnes ordines gloriarum transeundum illi esset, et sic ad summa veniendum : et nisi imminens ruina ope tam fecundi pectoris indigeret. Finge enim tunc illum martyrii dignatione translatum. Quis emolumentum gratiæ per fidem proficientis ostenderet? Quis virgines ad congruentem pudicitiæ disciplinam et habitum sanctimonia dignum, velut frenis quibusdam lectionis dominicæ coerceret? Quis doceret pœnitentiam lapsos, veritatem hæreticos, schismaticos unitatem, filios Dei pacem, et evangelicæ precis legem? Per quem gentiles blasphemi repercussis in se iis quæ nobis ingerunt, vincerentur? A quo Christiani mollioris affectus circa amissionem suorum, aut, quod magis est, fidei parvioris consolarentur spe futurorum? Unde sic misericordiam, unde patientiam disceremus? Quis livorem de venenata invidiæ malignitate venientem, dulcedine remedii salutaris inhiberet? Quis martyres tantos exhortatione divini sermonis erigeret? quis denique tot confessores, frontium notatarum secunda inscriptione signatos, et ad exemplum martyrii superstites reservatos, incentivo tubæ cœlestis animaret? Bene, bene tunc, et vere spiritaliter contigit, quod vir necessarius, tam multis et tam bonis rebus, a martyrii consummatione dilatus est. Vultis scire secessum illum non fuisse formidinem? ut nihil aliud excusem, ipse postmodum passus est, quam passionem utique ex more vitaret, si et ante vitasset. Fuit fere formido illa, sed justa : formido quæ Dominum timeret offendere : formido quæ præceptis Dei mallet obsequi, quam sic coronari. Dicata enim in omnibus Deo mens, et sic divinis admonitionibus mancipata; credidit se nisi Domino latebram tunc jubenti paruisset, etiam ipsa passione peccare.

8. Puto denique etiamnunc aliqua de dilationis utilitate disserenda, tametsi jamdudum pauca perstrinximus. Per hæc enim quæ videntur postmodum subsequuta, sequitur ut probemus, secessum illum non hominis pusillanimitate conceptum, sed, sicuti est, vere fuisse divinum. Vastaverat Dei populum persequutionis infestæ insolens atque acerba grassatio; et quia omnes decipere una fraude non poterat artifex hostis, quacumque miles incautus prodiderat latus nudum, dispari genere sæviendi, singulos diversa strage dejecerat. Debebat esse qui posset saucios homines, et varia expugnantis inimici arte jaculatos, adhibita medicinæ cœlestis medela pro qualitate vulneris, vel secare

interim, vel fovere. Servatus est vir ingenii, præter cætera, etiam spiritaliter temperati; qui inter resultantes collidentium schismatum fluctus, Ecclesiæ iter medium, librato limite gubernaret. Nonne hæc, oro, consilia divina sunt? Hoc fieri sine Deo potuit? Viderint qui putant posse fortuito ista contingere. Ecclesia illis clara voce respondet, dicens : Ego sine Dei nutu necessarios reservari non admitto, non credo.

9. Percurramus tamen cætera, si videtur. Erupit postmodum lues dira, et detestabilis morbi vastitas nimia, innumeros per diem populos a sua quemque sede abrupto impetu rapiens, continuatas per ordinem domos vulgi trementis invasit. Horrere omnes, fugere, vitare contagium; exponere suos impie : quasi cum illo peste morituro, etiam mortem ipsam aliquis posset excludere. Jacebant interim in tota civitate, non jam corpora, sed cadavera plurimorum, et misericordiam in se transeuntium contemplatione sortis mutuæ flagitabant. Nemo respexit aliud præterquam lucra crudelia. Nemo similis eventus recordatione trepidavit : nemo fecit alteri, quod pati voluit. Quid inter hæc egerit Christi et Dei pontifex, qui pontifices mundi hujus tanto plus pietate, quanto religionis veritate præcesserat, scelus est præterire. Aggregatam primo in loco uno plebem de misericordiæ bonis instituit, docens divinæ lectionis exemplis, quantum ad promerendum Deum prosint officia pietatis. Tunc deinde subjungit non esse mirabile, si nostros tantum debito caritatis obsequio foveremus : cum perfectum posse fieri qui plus aliquid publicano vel ethnico fecerit : qui malum bono vincens, et divinæ clementiæ instar exercens, inimicos quoque dilexerit : qui pro persequentium se salute, sicuti Dominus monet et hortatur, orarit. Oriri Deus facit jugiter solem suum, et pluvias subinde nutriendis seminibus impertit; exhibens cuncta ista, non suis tantum, sed etiam alienis; et qui se Dei etiam filium esse profitetur, cur non exemplum patris imitatur? Respondere, inquit, nos decet natalibus nostris, et quos renatos per Deum constat, degeneres esse non congruit; sed probari potius in sobole traducem boni patris æmulatione bonitatis.

10. Multa alia, et quidem magna prætereo, quæ temperandi voluminis ratio non patitur prolixiore sermone replicari : de quibus hoc tantum dixisse satis est. Quod si illa gentiles pro rostris audire potuissent, forsitan statim crederent. Quid Christiana plebs faceret, cui de fide nomen est! Distributa sunt ergo continuo pro qualitate hominum atque ordinum ministeria. Multi qui angustia paupertatis beneficia sumtus exhibere non poterant, plus sumtibus exhibebant; compensantes proprio labore mercedem divitiis omnibus cariorem. Et quis non sub tanto doctore properaret inveniri in parte aliqua talis militiæ, per

quam placeret et Deo patri, et judici Christo, et tam bono interim sacerdoti? Fiebat itaque exuberantium operum largitate, quod bonum est apud omnes, non ad solos domesticos fidei. Fiebat plus aliquid quam de Tobiæ incomparabili pietate signatum est. Ignoscat ille, et ignoscat iterum, et frequenter ignoscat; aut, ut verius dixerim, merito concedat, tametsi ante Christum plurimum licuit, plus aliquid licuisse per Christum, cujus temporibus plenitudo debetur. Necatos ille a rege et projectos sui tantum generis colligebat.

11. His tam bonis et tam piis actibus supervenit exsilium. Hanc enim vicem semper repræsentat impietas, ut melioribus pejora restituat. Et quid sacerdos Dei proconsule interrogante responderit, sunt acta quæ referant. Excluditur interim e civitate ille, qui fecerat boni aliquid pro civitatis salute; ille qui laboraverat ne viventium oculi paterentur infernæ sedis horrorem; ille, inquam, qui excubiis pietatis invigilans, pro nefas! ingrata bonitate providerat, ne omnibus tetram civitatis faciem relinquentibus, multos exsules deserta respublica, ac destituta patria sentiret. Sed viderit sæculum, cui inter pœnas exsilium computatur. Illis patria nimis cara, et commune nomen est cum parentibus : nos et parentes ipsos, si contra Dominum suaserint, abhorremus. Illis extra civitatem suam vivere gravis pœna est : Christiano totus hic mundus una domus est. Unde licet in abditum et abstrusum locum fuerit relegatus; admixtus Dei sui rebus, exsilium non potest computare. Adde quod Deo integre serviens, etiam propria in civitate peregrinus est. Dum enim se carnalibus desideriis continentia sancti Spiritus abstinet, conversationem prioris hominis exponens; etiam inter cives suos, aut, prope dixerim, inter parentes ipsos, vitæ terrestris alienus est. Accedit quod etsi hæc alias pœna posset videri, in hujusmodi tamen causis atque sententiis, quas ad probandæ virtutis experimenta perpetimur, non est pœna, quia gloria est. Sed esto sane, nobis pœna non sit exsilium. Illis ultimum crimen et pessimum nefas etiam ipsorum conscientia testis adscribat, qui possunt innocentibus irrogare quod putant pœnam. Nolo nunc describere loci gratiam, et deliciarum omnium paraturam interim transeo. Fingamus locum illum situ sordidum, squalidum visu, non salubres aquas habentem, non amœnitatem viroris, non viciniam littoris; sed rupes vastas silvarum inter inhospitas fauces desertæ admodum solitudinis, avia mundi parte summotum. Posset licet talis locus habere nomen exsilii, quo Cyprianus sacerdos Dei venerat; cui si hominum ministeria deficerent, vel alites ut Heliæ, vel ut Danieli angeli ministrarent. Absit, absit, ut credat aliquis cuilibet minimo, dummodo in confessione nominis con-

stituto aliquid defuturum. Tantum abest ut Dei pontifex ille, qui misericordiæ semper rebus institerat, horum omnium opibus indigeret.

12. Jam nunc, quod secundo posueram loco, cum gratiarum actione repetamus; provisum esse divinitus etiam pro animo tanti viri apricum et competentem locum, hospitium pro voluntate secretum, et quidquid apponi eis ante promissum est, qui regnum et justitiam Dei quærunt. Atque ut omittam frequentiam visitantium fratrum, ipsorum et inde civium caritatem, quæ repræsentabat omnia, quibus videbatur esse fraudatus, admirabilem visitationem Dei non præteribo, qua antistitem suum sic in exsilio esse voluit de sequutura passione securum, ut imminentis martyrii pleniore fiducia, non exsulem tantummodo Curubis, sed et martyrem possideret. Eo enim die quo primum in exsilii loco mansimus, (nam et me inter domesticos comites dignatio caritatis ejus delegerat exsulem voluntarium, quod utinam et in passione licuisset!) apparuit mihi, inquit, nondum somni quiete sopito, juvenis ultra modum enormis : qui cum me quasi ad prætorium duceret, videbar mihi tribunali sedentis tum proconsulis admoveri. Is ut in me respexit, annotare statim cœpit in tabula sententiam, quam non sciebam; nihil enim de me solita interrogatione quæsierat. Sed enim juvenis qui a tergo ejus stabat, admodum curiosus legit quidquid fuerat annotatum. Et quia inde verbis proferre non poterat, nutu declarante monstravit, quid in litteris tabulæ illius haberetur. Manu enim expansa et complanata ad spathæ modum, ictum solitæ animadversionis imitatus, quod volebat intelligi, ad instar liquidi sermonis expressit. Intellexi sententiam passionis futuram. Rogare cœpi et petere continuo, ut dilatio mihi vel unius diei prorogaretur, donec res meas legitima ordinatione disponerem. Et cum preces frequenter iterassem, rursus in tabula cœperat nescio quid annotare. Sensi tamen de vultus serenitate judicis mentem, quasi justa petitione commotam. Sed et ille juvenis, qui jamdudum de passionis indicio, gestu potius quam sermone prodiderat, clandestino identidem nutu concessam dilationem, quæ in crastinum petebatur, contortis post invicem digitis, significare properavit. Ego quamvis non esset lecta sententia, etsi de gaudio dilationis acceptæ læto admodum corde gauderem; metu tamen interpretationis incertæ sic tremebam, ut reliquiæ formidinis cor exultans adhuc toto pavore pulsarent.

13. Quid hac revelatione manifestius? quid hac dignatione felicius? Ante illi prædicta sunt omnia quæcumque postmodum subsequuta sunt. Nihil de Dei verbis imminutum, nihil de tam sancta promissione mutilatum. Singula denique secundum quod ostensa sunt recognoscite. Dilationem petit crastini, cum de passionis sententia cogitaretur :

postulans ut res suas die illo quem impetraverat, ordinaret. Hic dies unus significabat annum, quo ille post visionem acturus in sæculo fuerat. Nam, ut manifestius dicam, eo die post exactum annum coronatus est, quo hoc illi ante annum fuerat ostensum. Diem autem Domini, etsi non annum in divinis litteris legimus, promissioni tamen futurorum debitum illud tempus accipimus. Unde nihil interest, si nunc sub diei significatione solus annus ostensus est; quia illud plenius debet esse quod majus est. Quod vero nutu potius, et non sermone explanatum est; repræsentationi temporis servabatur sermonis expressio : solet enim tunc verbis quodcumque proferri, quoties quidquid profertur impletur. Nam et vere nemo cognovit quare hoc ei ostensum fuisset, nisi quia post eodem die quo id viderat, coronatus est. Medio nihilominus tempore imminens passio pro certo ab omnibus sciebatur : passionis tamen dies certus ab iisdem omnibus, quasi ignorantibus, tacebatur. Sane et in Scripturis tale aliquid invenio. Nam Zacharias sacerdos, promisso sibi per Angelum filio, quia non crediderat obmutuit; ita ut filii nomen scripturus potius quam relaturus, nutu tabulas postularet. Merito et hic, ubi Dei nuntius passionem antistitis imminentem nutu potius expressit; et fidem admonuit, et sacerdotem munivit. Dilationis autem petendæ ratio de ordinatione rerum et de voluntatis dispositione veniebat. Quæ vero res illi, aut quæ voluntas ordinanda, nisi ecclesiastici status? Suprema idcirco accepta dilatio est, ut quidquid circa pauperum fovendorum curam supremo judicio disponendum fuerat, ordinaretur. Et puto propter nihil aliud, immo vero propter hoc tantum; etiam indulgentia ab ipsis qui ejecerant, et qui occisuri erant, admissa est; ut præsens et præsentes pauperes, novissimæ dispensationis extremis, et, ut plenius dixerim, totis sumtibus relevaret. Ordinatis ergo tam pie rebus, et sic pro voluntate dispositis, proximabat dies crastinus.

14. Jam de Xysto bono et pacifico sacerdote, ac propterea beatissimo martyre, ab Urbe nuntius venerat. Sperabatur jamjamque carnifex veniens, qui devota sanctissimæ victimæ colla percuteret : et sic erant omnes dies illi quotidiana exspectatione moriendi, ut corona posset singulis adscribi. Conveniebant interim plures egregii et clarissimi ordinis et sanguinis, sed et sæculi nobilitate generosi, qui propter amicitiam ejus antiquam, secessum subinde suaderent : et ne parum esset nuda suadela, etiam loca in quæ secederet offerebant. Ille vero jam mundum, suspensa ad cœlum mente, neglexerat, nec suadelis blandientibus annuebat. Fecisset fortasse tunc etiam quod a plurimis et fidelibus petebatur, si et divino imperio juberetur. Sed nec illa su-

blimis tanti viri gloria sine præconio transeunda est; quia jam sæculo tumescente, et de fiducia principum infestationem nominis anhelante, ille servos Dei, prout dabatur occasio, exhortationibus Dominicis instruebat, et ad calcandas passiones hujus temporis contemplatione superventuræ claritatis animabat. Videlicet tanta illi fuit sacri cupido sermonis, ut optaret sic sibi passionis vota contingere, ut dum de Deo loquitur, in ipso sermonis opere necaretur.

15. Et hi erant quotidiani actus destinati ad placentem Deo hostiam sacerdotis, cum ecce proconsulis jussu, ad hortos ejus, (ad hortos, inquam, quos inter initia fidei suæ venditos, et Dei indulgentia restitutos, pro certo iterum in usus pauperum vendidisset, nisi invidiam de persequutione vitaret) cum militibus suis princeps repente subitavit, imo, ut verius dixerim, subitasse se credidit. Unde enim posset tamquam improviso impetu mens semper parata subitari? Processit ergo jam certus expungi quod diu fuerat retardatum : processit animo sublimi et erecto, hilaritatem præferens vultu, et corde virtutem. Sed dilatus in crastinum, ad domum principis a prætorio revertebatur; cum subito per Carthaginem totam sparsus rumor increbuit, productum esse jam Thascium, quem præter celebrem gloriosa opinione notitiam, etiam de commemoratione præclarissimi operis nemo non noverat. Concurrebant undique versus omnes ad spectaculum, nobis pro devotione fidei gloriosum, gentilibus et dolendum. Receptum eum tamen, et in domo principis constitutum una nocte continuit custodia delicata, ita ut convivæ ejus et cari in contubernio ex more fuerimus. Plebs interim tota sollicita ne per noctem aliquid sine conscientia sui fieret, ante fores principis excubabat. Concessit ei tunc divina bonitas, vere digno, ut Dei populus etiam in sacerdotis passione vigilaret. Forsitan tamen quærat aliquis, quæ causa fuerit a prætorio revertendi ad principem? Et volunt hoc, scilicet quidam, de suo tunc proconsulem noluisse. Absit ut in rebus divinitus gestis segnitiem sive fastidium proconsulis conquerar. Absit ut malum hoc intra conscientiam religiosæ mentis admittam; ut de tam beatissimo martyre ructus hominis judicaret. Sed crastinus dies ille, quem ante annum dignatio divina prædixerat, vere crastinus esse debebat.

16. Illuxit denique dies alius, ille signatus, ille promissus, ille divinus; quem si tyrannus ipse differre voluisset, numquam prorsus valeret : dies de conscientia futuri martyris lætus; et discussis per totum mundi ambitum nubibus, claro sole radiatus. Egressus est domum principis, sed Christi et Dei princeps, et agminibus multitudinis mixtæ ex omni parte vallatus est. Sic autem comitatui ejus infinitus exercitus

adhærebat, quasi ad expugnandam mortem manu facta veniretur. Eundi autem interfuit transitus stadii. Bene vero et quasi de industria factum, ut et locum congruentis certaminis præteriret, qui ad coronam justitiæ consummato agone currebat. Sed ubi ad prætorium ventum est, nondum procedente proconsule, secretior locus datus est. Illic cum post iter longum nimio sudore madidatus sederet; (sedile autem erat fortuito linteo (1) tectum, ut et sub ictu passionis episcopatus honore frueretur) quidam ex tesserariis (2) quondam Christianus, res suas obtulit, quasi vellet ille vestimentis suis humidis sicciora mutare : qui videlicet nihil aliud in rebus oblatis ambiebat, quam si proficiscentis ad Deum martyris sudores jam sanguineos possideret (3). Cui ille respondit, et dixit : Medelas adhibemus querelis, quæ hodie forsitan non erunt. Mirum, si contemsit laborem corpore, qui mortem mente contemserat? Quid plura? Subito proconsuli nuntiatus est. Producitur, admovetur, interrogatur de suo nomine : se esse respondit; et hactenus verba.

17. Legit itaque de tabula jam sententiam judex, quam nuper in visione non legerat; sententiam spiritalem non temere dicendam, sententiam episcopo tali, et tali teste condignam; sententiam gloriosam, in qua dictus est sectæ signifer, et inimicus deorum, et qui suis futurus esset ipse documento, et quod sanguine ejus inciperet disciplina sanciri. Nihil hac sententia plenius, nihil verius. Omnia quippe quæ dicta sunt, licet a gentili dicta, divina sunt. Nec mirum utique cum soleant de passione pontifices prophetare. Signifer fuerat, qui de ferendo signo Christi docebat : inimicus deorum, qui idola destruenda mandabat : documento autem suis fuit, qui multis pari genere sequuturis prior in provincia martyrii primitias dedicavit. Sanciri etiam cœpit ejus sanguine disciplina, sed martyrum; qui doctorem suum imitatione gloriæ consimilis æmulati, ipsi quoque disciplinam exempli sui proprio cruore sanxerunt.

18. Et cum exiret prætorii fores, ibat comes militum turba : et ne quid in passione deesset, centuriones et tribuni latus texerant. Ipse autem locus æqualis est, ubi pati contigit, ut arboribus ex omni parte densatis sublime spectaculum præbeat. Sed per enormitatem spatii longioris visu denegato per confusam nimis turbam, personæ faventes in ramos arborum repserant; ne vel hoc illi negaretur, ut ad Zacchæi similitudinem de arboribus videretur. Sed jam ligatis per manus suas

(1) Episcoporum sedes cooperiri linteis solebant.
(2) Tesserarii, qui tesseras per militum contubernia nuntiant, vel ab excubitoribus exigunt.
(3) Sic aliquas martyrum reliquias certatim rapere gestiebant Christiani.

oculis, moram carnificis urgere tentabat, cujus munus est ferrum; et labente dextera gladium vix trementibus digitis circuibat, donec ad perpetrandam pretiosi viri mortem, clarificationis hora matura, centurionis manum concesso desuper vigore firmatam, permissis tandem viribus expediret. O beatum ecclesiæ populum! qui episcopo suo tali, et oculis pariter et sensibus, et, quod est amplius, publicata voce compassus est; et, sicut ipso tractante semper audierat, Deo judice coronatus est! Quamvis enim non potuerit evenire quod optabant vota communia, ut consortio paris gloriæ simul plebs tota pateretur : quicumque sub Christi spectantis oculis, et sub auribus sacerdotis ex animo pati voluit, per idoneum voti sui testem, legationis quodammodo litteras ad Deum misit.

9. Sic consummata passione perfectum est, ut Cyprianus qui bonorum omnium fuerat exemplum, etiam sacerdotales coronas in Africa primus imbueret; quia et talis esse post Apostolos prior cœperit. Ex quo enim Carthagini episcopatus ordo numeratur, numquam aliquis, quamvis ex bonis et sacerdotibus, ad passionem venisse memoratur. Licet semper Deo mancipata devotio, dicatis hominibus pro martyrio deputetur; Cyprianus tamen etiam ad perfectam coronam, Domino consummante, profecit : ut in civitate ipsa, in qua taliter vixerat, et in qua prior fecerat multa præclara, prior etiam sacerdotii cœlestis insignia glorioso cruore decoraret. Quid hoc loco faciam? inter gaudium passionis et remanendi dolorem, in partes divisus animus, et angustum nimis pectus affectus duplices onerant. Dolebo quod non comes fuerim? Sed illius victoria triumphanda est. De victoria triumphabo? Sed doleo quod comes non sim. Verum vobis tamen et simpliciter confitendum est, quod et vos scitis, in hac me fuisse sententia. Multum ac nimis multum de gloria ejus exulto; plus tamen doleo quod remansi.

ACTA PROCONSULARIA

SANCTI CYPRIANI EPISCOPI ET MARTYRIS.

---

1. Imperatore Valeriano quartum et Gallieno tertium consulibus, tertio calendarum Septembrium, Carthagine in secretario, Paternus proconsul Cypriano episcopo dixit : Sacratissimi imperatores Valerianus

et Gallienus litteras ad me dare dignati sunt, quibus præceperunt eos qui Romanam religionem non colunt, debere Romanas cæremonias recognoscere. Exquisivi ergo de nomine tuo; quid mihi respondes? Cyprianus episcopus dixit : *Christianus sum, et episcopus. Nullos alios deos novi, nisi unum et verum Deum, qui fecit cœlum et terram, mare et quæ sunt in eis omnia. Huic Deo nos Christiani deservimus : hunc deprecamur diebus ac noctibus, pro nobis et pro omnibus hominibus, et pro incolumitate ipsorum imperatorum.* Paternus proconsul dixit : In hac ergo voluntate perseveras? Cyprianus episcopus respondit : *Bona voluntas, quæ Deum novit, immutari non potest.* Paternus proconsul dixit : Poteris ergo secundum præceptum Valeriani et Gallieni, exsul ad urbem Curubitanam proficisci? Cyprianus episcopus dixit : *Proficiscor.* Paternus proconsul dixit : Non solum de episcopis, verum etiam de presbyteris mihi scribere dignati sunt. Volo ergo scire ex te, qui sint presbyteri qui in hac civitate consistunt. Cyprianus episcopus respondit : *Legibus vestris bene atque utiliter censuistis, delatores non esse. Itaque detegi et deferri a me non possunt. In civitatibus autem suis invenientur.* Paternus proconsul dixit : Ego hodie in hoc loco exquiro. Cyprianus dixit : *Cum disciplina prohibeat, ut quis se ultro offerat, et tuæ quoque censuræ hoc displiceat; nec offerre se ipsi possunt, sed a te exquisiti invenientur.* Paternus proconsul dixit : A me invenientur. Et adjecit : Præceperunt etiam, ne in aliquibus locis conciliabula fiant, nec cœmeteria ingrediantur. Si quis itaque hoc tam salubre præceptum non observaverit, capite plectetur. Cyprianus episcopus respondit : *Fac quod tibi præceptum est.*

2. Tunc Paternus proconsul jussit beatum Cyprianum episcopum in exsilium deportari. Cumque diu ibidem moraretur, successit Aspasio Paterno proconsuli Galerius Maximus proconsul, qui sanctum Cyprianum episcopum, ab exsilio revocatum, sibi jussit præsentari. Cumque Cyprianus sanctus martyr electus a Deo, de civitate Curubitana, in qua exsilio præcepto Aspasii Paterni tunc proconsulis datus fuerat, regressus esset; ex sacro præcepto in suis hortis manebat. Inde quotidie sperabat veniri ad se, sicut illi ostensum fuerat; et cum illic demoraretur, repente idibus Septembris, Tusco et Basso consulibus, venerunt ad eum principes duo, unus Strator (1) officii Galerii Maximi proconsulis, qui Aspasio Paterno successerat; et alius equistrator a custodiis ejusdem

(1) Juxta Cangium, Stratores dicebantur, qui equorum principis curam habebant. Stratoris autem sive statoris munia describuntur in lege Constantini, *Cod. l. 9, tit. 4, de custodia rerum.*

officii. Qui et in curriculum eum levaverunt, in medioque posuerunt, et in Sexti (1) perduxerunt, ubi idem Galerius Maximus proconsul, bonæ valetudinis recuperandæ gratia, secesserat. Et ita idem Galerius Maximus proconsul in aliam diem Cyprianum sibi reservari præcepit. Et eo tempore beatus Cyprianus ductus, ad principem et stratorem ejusdem officii Galerii Maximi proconsulis clarissimi viri secessit; et in hospitio ejus cum eo in vico, qui dicitur Saturni, inter Veneream et Salutariam mansit. Illuc universus populus fratrum convenit. Et cum hoc sanctus Cyprianus comperisset, custodiri puellas præcepit, quoniam omnes in vico, ante januam hospitii principis manserant.

3. Et ita altera die octava decima calendarum Octobrium, mane multa turba convenit ad Sexti, secundum præceptum Galerii Maximi proconsulis. Et ita idem Galerius Maximus proconsul eadem die Cyprianum sibi offerri præcepit in atrio Sauciolo (2) sedenti. Cumque oblatus fuisset, Galerius Maximus proconsul Cypriano episcopo dixit. Tu es Thascius Cyprianus? Cyprianus episcopus respondit : *Ego sum.* Galerius Maximus proconsul dixit : Tu papam te sacrilegæ mentis hominibus præbuisti? Cyprianus episcopus respondit : *Ego.* Galerius Maximus proconsul dixit : Jusserunt te sacratissimi imperatores cæremoniari. Cyprianus episcopus dixit : *Non facio.* Galerius Maximus ait : Consule tibi. Cyprianus episcopus respondit : *Fac quod tibi præceptum est. In re tam justa nulla est consultatio.*

4. Galerius Maximus colloquutus cum concilio, sententiam vix ægre dixit verbis hujusmodi : Diu sacrilega mente vixisti, et plurimos nefariæ tibi conspirationis homines aggregasti, et inimicum te diis Romanis et sacris legibus constituisti, nec te pii et sacratissimi principes Valerianus et Gallienus Augusti, et Valerianus nobilissimus Cæsar, ad sectam cæremoniarum suarum revocare potuerunt. Et ideo cum sis nequissimorum criminum auctor et signifer deprehensus, eris ipse documento his, quos scelere tuo tecum aggregasti : sanguine tuo sancietur disciplina. Et his dictis, decretum ex tabella recitavit : THASCIUM CYPRIANUM GLADIO ANIMADVERTI PLACET. Cyprianus episcopus dixit : *Deo gratias.*

5. Post hanc vero sententiam turba fratrum dicebat : Et nos cum ipso decollemur. Propter hoc tumultus fratrum exortus est, et multa turba eum prosequuta est. Et ita idem Cyprianus in agrum Sexti productus est, et ibi se lacerna byrro exspoliavit, et genu in terra flexit, et in

(1) Hic locus sic videtur appellatus, quod sexto ab urbe lapide distaret.

(2) Vox obscura. Videtur esse cognomen atrii, quod hic rei interficerentur. Observat Oxon. editor sancitum esse in concilio Matiscon. II, c. 19, *ut ad locum examinationis reorum nullus clericus accedat, neque intersit atrio Sauciolo, ubi pro reatus sui qualitate quispiam interficiendus est.*

orationem se Domino prostravit. Et cum se dalmatica exspoliasset, et diaconibus tradidisset, in linea stetit, et cœpit spiculatorem sustinere. Cum venisset autem spiculator, jussit suis ut eidem spiculatori viginti quinque aureos darent. Linteamina vero et manualia a fratribus ante eum mittebantur. Postea vero beatus Cyprianus manu sua oculos sibi texit. Qui cum lacinias manuales ligare sibi non potuisset, Julianus presbyter et Julianus subdiaconus ei ligaverunt. Ita beatus Cyprianus passus est; ejusque corpus propter gentilium curiositatem in proximo positum est. Inde per noctem sublatum cum cereis et scholacibus, ad areas Macrobii Candidiani procuratoris, quæ sunt in via Mappaliensi, juxta piscinas, cum voto et triumpho magno deductum est. Post paucos autem dies Galerius Maximus proconsul decessit.

6. Passus est autem beatissimus Cyprianus martyr die octava decima calendarum Octobrium, sub Valeriano et Gallieno imperatoribus, regnante vero Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum, Amen.

CHRONOLOGIA AD CYPRIANUM.

IMPERANTIBUS PHILIPPIS, tenente autem Petri cathedram Pont. Max. FABIANO, baptizatur Cyprianus, anno 244 vel 245

Nec paulo post scribit ad Donatum epist. 1, ac librum *de Vanitate Idolorum*. 245

Presbyterium ac sacerdotium statim a baptismo assequutus, tres *Testimoniorum* ad Quirinum libros conscribit, 246 seu 247

Ordinatur episcopus Carthaginiensis Cyprianus 248

Ab episcopatûs initio usque ad Decii persequutionem, totus in emendandis suorum moribus, conficiendisque tractatibus incumbit. Et tunc temporis scriptus est liber *de Habitu Virginum*. 249

Decius, in odium Philipporum, qui Christianis faverant, religionem Dei vexari aggreditur, ineunte anno 250

Martyrium patitur S. Fabianus papa, die 20 januarii.

At contra fuga declinavit mortem Cyprianus noster.

Mense maio, scribit ad clerum Carthaginensem de Cypriani secessu clerus Romanus, cui mox in suam justificationem respondet divus episcopus. 250

Multæ præterea hoc anno scriptæ sunt epistolæ, scilicet 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, quæ, vigente æstate, Romam missæ sunt; et paulo post Caldonii ad Cyprianum epist. 19, ac 20, quæ est responsio Cypriani. Sequutæ sunt Luciani et confessorum 17, ad presbyteros et diaconos 18, et ejusdem Luciani ad Celerinum responsio 22. Scripserat autem Celerinus epist. 21 diebus paschalibus. Quæ omnes Romam delatæ sunt cum 23 et 25, eodemque fere tempore 24, 27, 28, 29, 31, 26, ac paulo post 30. Tum scribit Cyprianus epist. 32, ac circa mensem octobrem 37 et 8.

Exeunte hoc anno vel ineunte sequente scilicet 251, scriptæ sunt epist. 16, 35, 33, 34, 7, 6, 36, 38, 39.

Conflat schisma suum Felicissimus ineunte anno 251

Paucis ante Pascha diebus, morans adhuc in secessu Cyprianus scribit epist. 40, ac transactis festis Paschalibus librum *de Lapsis*, sedata quidem persecutione, sed ante Decii mortem et Carthaginense concilium, hoc anno habitum 251

Summus eligitur Pontifex CORNELIUS, ut verisimile est, die 4 junii. Hunc autem virum sanctum indignans sibi prælatum esse Novatianus, ipsius electioni in-

tercedit, nonnullos confessorum ac plebis partem aliquam seducit, primusque exsurgit antipapa. 251

Qua occasione scriptæ sunt epist. 41, 42, usque ad 51, atque in lucem prodit eximius Cypriani liber *de Unitate Ecclesiæ.*

Exeunte hoc anno, cum profligatus esset Decius a Barbaris, imperium adepti sunt Gallus et Volusianus. 251

Emittitur Cypriani ad Antonianum epist. 52, ejusdemque editur præstantissimus liber *de Oratione dominica.* 252

Circa hujus anni Pascha, scribitur epist. 53.

Idibus maii (die scilicet 13) habetur Carthaginense concilium, quo finito scriptæ sunt epist. 59, 64; deinde 55, 56; 54, 57.

Circa hujusce anni medium, Christianos persequuntur Gallus et Volusianus Augusti; quæ persecutio non alium habuit finem quam ipsa imperatorum vita, anno scilicet 253

Idibus septembris (die 13), pro religione martyrio fungitur beatus papa Cornelius, in cujus locum sufficitur S. Lucius. 252

Anno jam elabente, directæ sunt epist. 58, 81.

Inter persecutionis ac pestis calamitates scribit tractatum Cyprianus *adversus Demetrianum* ac epist. 60, sub finem anni 252 vel initia 253

Die quinta martii, pro Christo sanguinem fundit papa Lucius. 253

Mense maio, Gallus imperator a militibus occiditur; cumque ejus successor Æmilianus ipse quoque ab exercitu suo circa mensem augustum occisus esset, imperio potitus est, nemine interpellante, Valerianus. 253

Interea in Lucii locum electus est Stephanus papa I.

Cumque magis ac magis pestis horrendæ procella ingravesceret, edidit primo Cyprianus librum *de Mortalitate*, anno elabente 253 vel ineunte 254

Tum secundo partu emisit tractatum *de Opere et Eleemosyna.* 254

Ad hujus quoque anni initium refertur epist. 69.

Hoc etiam anno durante, scriptæ sunt epist. 67, de Marciano Arelatense, necnon 68, de Basilide ac Martiale.

Exoriuntur Cyprianum inter ac Stephanum papam de Hæreticorum rebaptismate lites et dissensiones. Qua de re scriptæ sunt circa autumnum epist. 70 et 71, habitumque fuit Carthagine concilium. 255

Paulo post Pascha scribuntur epist. 72, 73, 74, 76, ac eodem circiter tempore eduntur libri *de Patientia* ac *de Zelo et Livore.* 256

Kalendis septembribus habetur Carthaginense concilium, cujus actus in operibus Cypriani referuntur; tum, instante hieme recipit a Firmiliano Cyprianus epist. 75. 256

Post exortam de Baptismo controversiam, scripta est de sacramento Dominici calicis epist. 63, anno 256 vel 257.

Valerianus, cum aliquandiu Christianos privatim ac publice omni humanitate fovisset, tandem Macriani artibus inductus, et se magnum quemdam ac felicem imperatorem fore sperans, religionem oppugnat, et octavam inchoat persequutionem. 257

Tunc rogatus ab episcopo Tuccabori Fortunato, librum contexuit Cyprianus *de Exhortatione martyrii.*

Die secunda Augusti, martyr ad superos abit Stephanus papa. Cui successit Xystus sive Sixtus II. 257

Tertio kalendarum septembrium (die 30 Aug.), Christum confitetur Cyprianus coram Paterno proconsule, ac Curubis deportatur. 257

Huic vel sequenti anno referuntur epist. 77, 78, 79, 80.

Mense augusto, scribit ad Successum Cyprianus epist. 82, ac paulo ante martyrium ad clerum suum et plebem epist. 83. 258

Die 14 septemb., pro Christo patitur divus Antistes, sub Galerio Maximo Proconsule. 258

DIVI THASCII

CÆCILII CYPRIANI

EPISCOPI CARTHAGINENSIS

EPISTOLÆ.

EPISTOLA CYPRIANI STATIM A BAPTISMO CONSCRIPTA.

Ad Donatum.

EPISTOLA PRIMA (1).

Promiserat Donato Cyprianus, sermonem se cum illo de rebus divinis habiturum. Jam promissis admonitus satisfacit, ac multis gratiam Dei per baptismum collatam commendat, quantum sit mutatus ab illo significat, et ad oculum demonstratis mundi erroribus, ad contemptum ejus, ad assiduam denique lectionem et orationem hortatur.

Cæcilius Cyprianus Donato salutem.

Bene admones, Donate carissime. Nam et promisisse me memini, et reddendi tempestivum prorsus hoc tempus est, quum indulgente vindemia solutus animus in quietem solennes ac statas anni fatiscentis inducias sortitur. Locus etiam cum die convenit, et mulcendis sensibus ac fovendis ad lenes auras blandientis autumni hortorum facies amœna consentit. Hic jucundum sermonibus diem ducere, et studentibus fabulis (2) in divina præcepta conscientiam pectoris erudire. Ac ne colloquium nostrum arbiter prophanus impediat, aut clamor intemperans familiæ strepentis obtundat, petamus hanc sedem. Dant secessum vicina secreta; ubi dum erratici palmitum lapsus nexibus pendulis per arundines bajulas repunt, viteam porticum frondea tecta fecerunt. Bene hic studia in aures damus; et dum in arbores et in vites oblectante prospectu oculos amœnamus, animum simul et auditus instruit et pascit obtutus.

Quamquam tibi sola nunc gratia, sola cura sermonis est. Contemptis voluptariæ visionis illecebris in me oculus tuus fixus est. Tam aure quam mente totus auditor es, et hoc amore quo diligis. Cæterum quale vel quantum est quod in pectus tuum veniat ex nobis! Exilis ingenii angusta mediocritas tenues admodum fruges parit, nullis ad copiam fœcundi cespitis culminibus ingravescit. Aggrediar tamen facultate qua valeo. Nam et materia dicendi facit mecum. In judiciis, in concione pro rostris, opulenta facundia volubili ambitione jactetur. Cum vero de Domino Deo vox est, vocis pura sinceritas non eloquentiæ viribus nititur ad fidei argumenta, sed rebus. Denique accipe non diserta, sed fortia, nec ad audientiæ popularis illecebram culto sermone fucata, sed ad divinam indulgentiam prædicandam rudi veritate simplicia. Accipe quod sentitur antequam discitur, nec per moras temporum longa

(1) Hanc epistolam Augustinus citans, lib. 4 *de Doct. Christ.*, Cyprianum graviter reprehendit quod illam spumeo verborum ambitu ornaverit. Quam quidem censuram Baluzius confutat, Tertulliani, Lactantii, J. Chrysostomi, aliorumque exemplo, qui divinos sermones rhetorice ornare non dedignati sunt. Cæterum in hac epistola colloquii inter se et amicum habiti relationem describere voluit Cyprianus.

(2) Hoc est, seriis confabulationibus.

agnitione colligitur, sed compendio gratiæ maturantis hauritur.

Ego cum in tenebris atque in nocte cæca jacerem, cumque in salo jactantis sæculi nutabundus ac dubius vestigiis oberrantibus fluctuarem, vitæ meæ nescius, veritatis ac lucis alienus, difficile prorsus ac durum pro illis tunc moribus opinabar quod in salutem mihi divina indulgentia pollicebatur, ut quis renasci denuo posset, utque in novam vitam lavacro aquæ salutaris animatus quod prius fuerat exponeret (1), et corporis licet manente compage, hominem animo ac mente mutaret. « Qui possibilis, aiebam, est tanta conversio, ut repente ac perniciter exuatur quod vel genuinum situ materiæ naturalis obduruit, vel usurpatum diu senio vetustatis inolevit? Alta hæc et profunda penitus radice sederunt. Quando parcimoniam discit qui epularibus cœnis et largis dapibus assuevit? et qui pretiosa veste conspicuus in auro atque in purpura fulsit, ad plebeium se ac simplicem cultum quando deponit? Fascibus ille oblectatus et honoribus esse privatus et inglorius non potest. Hic stipatus clientium cuneis, frequentiore comitatu officiosi agminis honestatus, pœnam putat esse cum solus est. Tenacibus semper illecebris necesse est, ut solebat, vinolentia invitet, inflet superbia, iracundia inflammet, rapacitas inquietet, crudelitas stimulet, ambitio delectet, libido præcipitet. »

Hæc egomet sæpe mecum. Nam ut ipse quamplurimis vitæ prioris erroribus implicitus tenebar, quibus exui me posse non crederem, sic vitiis adhærentibus obsecundans eram, et desperatione meliorum malis meis veluti jam propriis ac vernaculis offavebam. Sed postquam undæ genitalis auxilio superioris ævi labe detersa, in expiatum pectus serenum ac purum desuper se lumen infudit; postquam cœlitus spiritu hausto in novum me hominem nativitas secunda reparavit, mirum in modum protinus confirmare se dubia, patere clausa, lucere tenebrosa, facultatem dare quod prius difficile videbatur, geri posse quod impossibile putabatur, ut esset agnoscere terrenum fuisse quod prius carnaliter natum delictis obnoxium viveret, Dei esse cœpisse quod jam Spiritus sanctus animaret. Scis ipse profecto et mecum pariter recognoscis, quid detraxerit nobis, quidve contulerit mors ista criminum, vita virtutum. Scis ipse, nec prædico. In proprias laudes odiosa jactatio est: quamvis non jactatum possit esse, sed gratum, quicquid non virtuti hominis adscribitur, sed de Dei munere prædicatur; ut jam non peccare esse cœperit fidei, quod ante peccatum est fuerit erroris humani. Dei est, inquam, Dei est omne quod possumus. Inde vivimus, inde pollemus, inde sumpto et concepto vigore hic adhuc positi futurorum indicia prænoscimus. Sit tantum timor innocentiæ custos, ut qui in mentes nostras indulgentiæ cœlestis allapsu clementer Dominus influxit, in animi oblectantis hospitio justa obtemperatione teneatur, ne accepta securitas indiligentiam pariat, et vetus denuo hostis obrepat.

Cæterum si tu innocentiæ, si justitiæ viam teneas, si illapsa (1) firmitate vestigii tui incedas, si in Deum viribus totis ac toto corde suspensus, hoc sis tantum quod esse cœpisti, tantum tibi ad licentiam datur quantum gratiæ spiritalis augetur. Non enim, qui beneficiorum terrestrium mos est, in capessendo munere cœlesti mensura ulla vel modus est. Profluens largiter spiritus nullis finibus premitur, nec coercentibus claustris intra certa metarum spatia frænatur. Manat jugiter, exuberat affluenter. Nostrum tantum sitiat pectus et pateat. Quantum illuc fidei capacis afferimus, tantum gratiæ inundantis haurimus. Inde jam facultas datur, castitate sobria, mente integra, voce pura, virtute sincera, in medelam dolentium posse venenorum virus extinguere, animorum desipientium labes reddita

(1) Hoc est, veterem hominem exueret.

(1) Id est, si ita firmo pede viam justitiæ teneas, ut non deflectas, non labaris. *Illapsa*, id est non lapsa. Alludit autem ad lapsos, de quibus frequens in epist. seqq. mentio.

lenitate purgare, infestis jubere pacem, violentis quietem, ferocientibus lenitatem, immundos et erraticos spiritus, qui se expugnandis hominibus immerserint, ad confessionem minis increpantibus cogere ut recedant, duris verberibus urgere, conflictantes, ejulantes, gementes incremento pœnæ propagantis extendere, flagris cædere, igne torrere. Res illic geritur, nec videtur; occulta plaga, et pœna manifesta. Ita quod esse jam cœpimus acceptus spiritus licentia sua potitur; quod necdum corpus ac membra mutavimus, adhuc carnalis aspectus sæculi nube cœcatur. Quantus hic animi potentatus, quanta vis est, non tantum ipsum esse subtractum perniciosis contactibus mundi, ut quis expiatus et purus nulla incursantis inimici labe capiatur, sed adhuc majorem et fortiorem viribus fieri, ut in omnem adversarii grassantis exercitum imperioso jure dominetur!

Atque ut illustrius veritate patefacta divini muneris indicia clarescant, lucem tibi ad cognitionem dabo, malorum caligine abstersa, operti sæculi tenebras revelabo. Paulisper te crede subduci in montis ardui verticem celsiorem, speculare inde rerum infra te jacentium facies; et oculis in diversa porrectis, ipse a terrenis contactibus liber fluctuantis mundi turbines intuere. Jam sæculi et ipse misereberis, tuique admonitus et plus in Deum gratus majore lætitia quod evaseris gratulaberis. Cerne tu itinera latronibus clausa, maria obsessa prædonibus, cruento horrore castrorum bella ubique divisa. Madet orbis mutuo sanguine; et homicidium cum admittunt singuli crimen est, virtus vocatur cum publice geritur. Impunitatem sceleribus acquirit, non innocentiæ ratio, sed sævitiæ magnitudo.

Jam si ad urbes ipsas oculos tuos atque ora convertas, celebritatem offendes omni solitudine tristiorem. Paratur gladiatorius ludus, ut libidinem crudelium luminum sanguis oblectet. Impletur in succum cibis fortioribus corpus, et arvinæ toris membrorum moles robusta pinguescit, ut saginatus in pœnam carius pereat. Homo occiditur in hominis voluptatem; et ut quis possit occidere peritia est, usus est, ars est. Scelus non tantum geritur, sed et docetur. Quid potest inhumanius, quid acerbius dici? Disciplina est ut perimere quis possit, et gloria est quod perimit. Quid illud, oro te, quale est, ubi se feris objiciunt quos nemo damnavit, ætate integra, honesta satis forma, veste pretiosa? Viventes in ultroneum funus ornantur, malis suis miseri gloriantur. Pugnant ad bestias, non crimine, sed furore. Spectant filios suos patres. Frater in cavea est, et soror præsto est. Et spectaculi licet pretium largior muneris apparatus amplificet, ut mœroribus suis mater intersit, hoc, proh dolor! mater et redimit; et in tam impiis spectaculis tamque diris et funestis esse se non putant oculis parricidas.

Converte hinc vultus ad diversi spectaculi non minus pœnitenda contagia; in theatris quoque conspicies quod tibi et dolori sit et pudori. Cothurnus est tragicus prisca facinora carmine recensere. De parricidiis et incestis horror antiquus expressa ad imaginem veritatis actione replicatur, ne sæculis transeuntibus exolescat quod aliquando commissum est. Admonetur ætas omnis auditu fieri posse quod factum est. Nunquam ævi senio delicta moriuntur, nunquam temporibus crimen obruitur, nunquam scelus oblivione sepelitur. Exempla fiunt quæ esse jam facinora destiterunt. Tum delectat in mimis, turpitudinum magisterio, vel quid domi gesserit recognoscere vel quid gerere possit audire. Adulterium discitur dum videtur; et lenocinante ad vitia publicæ auctoritatis malo, quæ pudica fortasse ad spectaculum matrona processerat, de spectaculo revertitur impudica. Adhuc deinde morum quanta labes, quæ probrorum fomenta, quæ alimenta vitiorum, histrionicis gestibus inquinari, videre contra fœdus jusque nascendi patientiam incestæ turpitudinis elaboratam? Evirantur mares, honor omnis et vigor sexus enervati corporis dedecore mollitur, plusque illic placet

quisquis virum in feminam magis fregerit. In laudem crescit ex crimine, et peritior quo turpior judicatur. Spectatur hic, proli nefas! et libenter. Quid non possit suadere qui talis est? Movet sensus, mulcet affectus, expugnat boni pectoris conscientiam fortiorem ; nec deest probri blandientis auctoritas ut auditu molliore pernicies hominibus obrepat. Exprimunt impudicam Venerem, adulterum Martem, Jovem illum uum, non magis regno quam vitiis principem, in terrenos amores cum psis suis fulminibus ardentem, nunc n plumas oloris albescere, nunc aureo mbre defluere, nunc in puerorum puescentium raptus ministris avibus proilire. Quære jam nunc an possit esse ui spectat integer vel pudicus. Deos dos quos venerantur imitantur, fiunt iseris et religiosa delicta.

O si possis in illa sublimi specula onstitutus oculos tuos inserere secre-s, recludere cubiculorum obductas res, et ad conscientiam luminum peetralia occulta reserare! aspicias ab npudicis geri quod nec possit aspicere ons pudica, videas quod crimen sit et idere, videas quod vitiorum furore ementes gessisse se negant et gerere stinant. Libidinibus insanis in viros iri proruunt. Fiunt quæ nec illis posunt placere qui faciunt. Mentior nisi lios qui talis est increpat. Turpes turis infamat, et evasisse se conscium redit, quasi conscientia satis non sit. idem in publico accusatores, in occulto ei, in semetipsos censores pariter et iocentes. Damnant foris quod intus perantur. Admittunt libenter quod cum admiserint criminantur. Audacia prorsus cum vitiis faciens, et impudentia congruens impudicis. Nolo mireris quæ loquuntur hujusmodi : ore illo quicquid jam voce delinquitur minus est (1).

Sed tibi post insidiosas vias, post diversas orbe toto multiplices pugnas, post spectacula vel cruenta vel turpia, post libidinum probra vel lupanaribus prostituta vel domesticis parietibus obsepta, quorum quo secretior culpa, major audacia est, forum fortasse videatur immune, quod ab injuriis lacessentibus liberum, nullis malorum contactibus polluatur. Illuc aciem tuam flecte. Plura illic quæ detesteris invenies, magis oculos tuos inde divertes. Incisæ sint licet leges duodecim tabulis, et publice ære præfixo jura præscripta sint, inter leges ipsas delinquitur, inter jura peccatur. Innocentia nec illic ubi defenditur reservatur. Sævit invicem discordantium rabies, et inter togas pace rupta forum litibus mugit insanum : hasta illic et gladius et carnifex præsto est, ungula effodiens, equuleus extendens, ignis exurens, ad hominis corpus unum supplicia plura quam membra. Quis inter hæc vero subveniat? Patronus? sed prævaricatur et decipit. Judex? sed sententiam vendit. Qui sedet crimina vindicaturus admittit; et ut reus innocens pereat, fit nocens judex. Flagrant ubique delicta, et passim multiformi genere peccandi per improbas mentes nocens virus operatur. Hic testamentum subjicit (1), ille falsum capitali fraude conscribit; hic arcentur hæreditatibus liberi, illic bonis donantur alieni, inimicus insimulat, calumniator impugnat, testis infamat. Utrobique grassatur in mendacium criminum prostitutæ vocis venalis audacia, cum interim nocentes nec cum innocentibus pereunt. Nullus de legibus metus est; de quæsitore, de judice pavor nullus. Quod potest redimi non timetur. Esse jam inter nocentes innoxium crimen est. Malos quisquis non imitatur offendit. Consensere jura peccatis, et cœpit licitum esse quod publicum est. Quis illic rerum pudor, quæ esse possit integritas, ubi qui damnent improbos desunt, soli ibi qui damnentur occurrunt?

Sed ne nos videamur eligere fortasse pejora, et studio destruendi per ea oculos tuos ducere quorum tristis atque aversandus aspectus ora et vultus con-

(1) Innuit auctor oris stuprationem, de qua Lactantius, Arnobius, et Minutius Felix passim. Sensus est autem : In ore illo delictum minus est illud, quod fit voce.

(1) Id est, supponit.

scientiæ melioris offendat, jam tibi illa quæ ignorantia sæcularis bona opinatur ostendam. Illic etiam fugienda conspicies. Quos honores putas esse? quos fasces? quam affluentiam in divitiis? quam potentiam in castris? in magistratu purpuræ speciem? in principatu licentiæ potestatem? Malorum blandientium virus occultum est, et arridentis nequitiæ facies quidem læta, sed calamitatis abstrusæ illecebrosa fallacia; instar quoddam veneni, ubi in lethales succos dulcedine aspersa calliditate fallendi sapore medicato, poculum videtur esse quod sumitur; ubi epota res est, pernicies hausta grassatur. Quippe illum vides qui amictu clariore conspicuus fulgere sibi videtur in purpura : quibus hoc sordibus emit ut fulgeat! quos arrogantium fastus prius pertulit! quas superbas fores matutinus salutator obsedit! quot tumentium contumeliosa vestigia stipatus in clientium cuneos ante præcessit, ut ipsum etiam salutatum comes postmodum pompa præcederet, obnoxia non homini, sed potestati! Neque enim coli moribus meruit ille, sed fascibus. Horum denique videas exitus turpes, cum auceps temporum palpator abscessit, cum privati latus nudum desertor assecla fœdavit (1). Tunc laceratæ domus plagæ conscientiam feriunt, tunc rei familiaris exhaustæ damna noscuntur, quibus redemptus favor vulgi, et caducis atque inanibus votis popularis aura quæsita est. Stulta prorsus et vana jactura, frustrantis spectaculi voluptate id parare voluisse quod nec populus acciperet et perderet magistratus!

Sed et quos divites opinaris continuantes saltibus saltus, et de confinio pauperibus exclusis, infinita ac sine terminis rura latius porrigentes, quibus argenti et auri maximum pondus et pecuniarum ingentium vel extructi aggeres vel defossæ strues, hos etiam inter divitias suas trepidos cogitationis incertæ sollicitudo discruciat ne prædo vastet, ne percussor infestet, ne inimica cujusque locupletioris invidia calumniosis litibus inquietet. Non cibus securo somnusve contingit. Suspirat ille in convivio, bibat licet gemma; et cum epulis marcidum corpus torus mollior alto sinu condiderit, vigilat in pluma; nec intelligit miser speciosa sibi esse supplicia, auro se alligatum teneri, et possideri magis quam possidere divitias atque opes. Atque, o detestabilis cæcitas mentium et cupiditatis insanæ profunda caligo! cum exonerare se possit et levare ponderibus, pergit magis fortunis angentibus incubare, pergit pœnalibus cumulis pertinaciter adhærere. Nulla in clientes inde largitio est, cum indigentibus nulla partitio; et pecuniam suam dicunt quam velut alienam domi clausam sollicito labore custodiunt, ex qua non amicis, non liberis quicquam, non sibi denique impertiunt. Possident ad hoc tantum ne possidere alteri liceat. Et, o nominum quanta diversitas! bona appellant ex quibus nullus illis nisi ad res malas usus est.

An tu vel illos putas tutos, illos saltem inter honorum infulas et opes largas stabili firmitate securos, quos regalis aulæ splendore fulgentes armorum excubantium tutela circumstat? Major illis quam cæteris metus est. Tam ille timere cogitur quam timetur. Exigit pœnas pariter de potentiore sublimitas, sit licet satellitum manu septus et clausum ac protectum latus numeroso stipatore tueatur. Quam securos non sinit esse subjectos, tam necesse est non sit et ipse securus. Ante ipsos terret potestas sua quos facit esse terribiles. Arridet ut sæviat, blanditur ut fallat, illicit ut occidat, extollit ut deprimat. Fœnore quodam nocendi quam fuerit amplior summa dignitatis et honorum, tam major exigitur usura pœnarum.

Una igitur placida et fida tranquillitas, una solida et firma et perpetua securitas, si quis ab his inquietantis sæculi turbinibus extractus, salutaris portus statione fundatus, ad cœlum oculos tollat a terris, et ad Domini munus admissus, ac Deo suo mente jam proxi-

(1) Hoc est, cum adulator, qui tempus aucupatur abscessit, et nudum latus reliquit.

mus, quicquid apud cæteros in rebus humanis sublime ac magnum videtur infra suam jacere conscientiam glorietur. Nihil appetere jam, nihil desiderare de sæculo potest, qui sæculo major est. Quam stabilis, quam inconcussa tutela est, quam perennibus bonis cœleste præsidium, implicantis mundi laqueis solvi, in lucem immortalitatis æternæ de terrena fæce purgari! Viderit quæ in nos prius infestantis inimici pernicies insidiosa grassata sit. Plus amare compellimur quod futuri sumus, dum et scire conceditur et damnare quod eramus. Nec ad hoc pretiis aut ambitu aut manu opus est ut hominis summa vel dignitas vel potestas elaborata mole pariatur, sed gratuitum de Deo munus et facile est. Ut sponte sol radiat, dies luminat, fons rigat, imber irrorat, ita se spiritus cœlestis infundit. Postquam auctorem suum cœlum intuens anima cognovit, sole altior et hac omni terrena potestate sublimior, id esse incipit quod esse se credit.

Tu tantum, quem jam spiritalibus castris cœlestis militia signavit, tene incorruptam, tene sobriam religiosis virtutibus disciplinam. Sit tibi vel oratio assidua vel lectio. Nunc cum Deo loquere, nunc Deus tecum. Ille te præceptis suis instruat, ille disponat. Quem ille divitem fecerit nemo pauperem faciet. Penuria esse nulla jam poterit, cui semel pectus cœlestis sagina saturavit. Jam tibi auro distincta laquearia et pretiosi marmoris crustis vestita domicilia sordebunt, cum scieris te excolendum magis, te potius ornandum, domum tibi hanc esse potiorem quam Dominus insedit templi vice, in qua Spiritus sanctus cœpit habitare. Pingamus hanc domum pigmentis innocentiæ, luminemus luce justitiæ. Non hæc unquam procumbet in lapsum senio vetustatis, nec pigmento parietis aut auro exolescente fœdabitur. Caduca sunt quæcunque fucata sunt, nec fiduciam præbent possidentibus stabilem quæ possessionis non habent veritatem. Hæc manet cultu jugiter vivido, honore integro, splendore diuturno. Aboleri non potest nec extingui, potest tantum in melius corpore redeunte formari.

Hæc interim brevibus, Donate carissime. Nam etsi facilem de bonitate patientiam, mentem solidam, fidem tutam salutaris auditus oblectat, nihilque tam tuis auribus gratum est quam quod in Deo gratum est, moderari tamen dicenda debemus simul juncti et sæpius collocuturi. Et quoniam feriata nunc quies ac tempus est otiosum, quicquid inclinato jam sole in vesperam diei superest, ducamus hanc diem læti, nec sit vel hora convivii gratiæ cœlestis immunis. Sonet psalmos convivium sobrium; et ut tibi tenax memoria est, vox canora, aggredere hoc munus ex more. Magis carissimos pasces, si sit nobis spiritalis auditio, prolectet aures religiosa mulcedo.

EPISTOLÆ IN SECESSU CYPRIANI TOTO BIENNIO CONSCRIPTÆ.

Cleri Romani ad clerum Carthaginensem.

EPISTOLA II.

De secessu Divi Cypriani.

Didicimus secessisse benedictum Papam Cyprianum a Crementio subdiacono, qui a vobis ad nos venit, certa ex causa: quod utique recte fecerit, propterea quod sit persona insignis. Et imminente agone quem permisit Deus in sæculo colluctandi causa cum adversario simul cum servis suis, volens etiam angelis et hominibus certamen hoc manifestare, ut qui vicerit coronetur, victus vero reportaverit in se sententiam, quæ nobis manifestata est. Et cum incumbat nobis (1), qui videmur

(1) Nimirum quia mortuo episcopo Romano cura illius ecclesiæ incumbebat clero urbico.

præpositi esse et vice pastoris custodire gregem, si negligentes inveniamur, dicetur nobis quod et antecessoribus nostris (1) dictum est, qui tam negligentes præpositi erant, quoniam perditum non requisivimus, et errantem non correximus, et claudum non colligavimus, et lac eorum edebamus, et lanis eorum operiebamur. Denique et ipse Dominus implens quæ erant scripta in Lege et prophetis docet dicens : *Ego sum pastor bonus, qui pono animam meam pro ovibus meis. Mercenarius autem et cujus non sunt propriæ oves, cum viderit lupum venientem, relinquit et fugit, et lupus dispergit eas.* Sed et Simoni sic dicit : *Diligis me? Respondit, Diligo. Ait ei : Pasce oves meas.* Hoc verbum factum ex actu ipso quo cessit (2) cognoscimus, et cæteri discipuli similiter fecerunt.

Nolumus ergo, fratres dilectissimi, vos mercenarios inveniri, sed bonos pastores, cum sciatis tum non minimum periculum incumbere si non hortati fueritis fratres nostros stare in fide immobiles, ne in præceps euntium ad idololatriam funditus eradicetur fraternitas. Nec enim hoc solum verbis vos hortamur, sed discere poteritis a pluribus a nobis ad vos venientibus quoniam ea omnia nos Deo adjuvante et fecimus et facimus cum omni sollicitudine et periculo sæculari, ante oculos plus habentes timorem Dei et pœnas perpetuas quam timorem hominum et brevem injuriam, non deserentes fraternitatem, et hortantes eos stare in fide et paratos esse ire cum Domino. Sed et ascendentes (3) ad hoc quod compellebantur revocavimus. Ecclesia stat in fide, licet quidam terrore ipso compulsi, sive quod essent insignes personæ, sive apprehensi timore hominum, vererentur : quos quidem separatos a nobis non dereliquimus, sed ipsos cohortati sumus et hortamur agere pœnitentiam, si quo modo indulgentiam poterunt recipere ab eo qui potest præstare; ne si relicti fuerint a nobis, pejores efficiantur. Videtis ergo, fratres, quoniam et vos hoc facere debetis, ut etiam illi qui ceciderunt hortatu vestro corrigentes animos eorum, si apprehensi fuerint iterato, confiteantur, ut possint priorem errorem corrigere, et alia quæ incumbunt vobis, quæ etiam et ipsa subdidimus, ut si qui in hanc tentationem inciderunt cœperint apprehendi infirmitate, et agant pœnitentiam facti sui, et desiderent communionem, utique subveniri eis debet, sive viduæ, sive clinomeni (1), qui se exhibere non possunt, sive hi qui in carceribus sunt, sive exclusi de sedibus suis, utique habere debent qui eis ministrent. Sed et catecumini apprehensi infirmitate decepti esse non debebunt, ut eis subveniatur : et quod maximum est, corpora martyrum aut cæterorum si non sepeliantur, grande periculum imminet eis quibus incumbit hoc opus. Cujuscunque ergo vestrum quacunque occasione fuerit effectum hoc opus, certi sumus eum bonum servum æstimari, ut qui in minimo fidelis fuit constituatur super decem civitates. Faciat autem Deus, qui omnia præstat sperantibus in se, ut omnes nos in his operibus inveniamur.

Salutant vos fratres qui sunt in vinculis, et presbyteri, et tota Ecclesia, quæ et ipsa cum summa sollicitudine excubat pro omnibus qui invocant nomen Domini. Sed et vos petimus mutua vice memores sitis nostri. Sciatis autem Bassianum pervenisse ad nos; et peti-

(1) Judæorum sacerdotes intelligi hoc loco volunt.

(2) Id est, ex eo quem habuit exitu impletum cognoscimus. Opponuntur Christus et Apostoli sacerdotibus Judæorum.

(3) In Capitolium scilicet, ibi sacrificaturi diis gentium.

(1) Inter illius ævi Christianos probrosam vulgo fuisse constat appellationem *clinicorum*, qui decumbentes in lectulo, propter imminens mortis periculum aqua perfusi baptismum acceperant quasi non proprie baptizati, quia perfusi, non mersi, de quibus agitur in epistola Cypriani ad Magnum, LXXIV. Clerus ergo Romanus istorum etiam clinicorum curam suscipiens, vocabuli tristitiam mitigat, ac deflexa terminatione clinomenos dicit, non clinicos. Ejusmodi etiam benignitate Tertullianus in Apologetico Christianos gravi senio prope confectos noluit appellare *clinicos*, sed *jam domesticos senes*.

mus vos, qui habetis zelum Dei, harum litterarum exemplum ad quoscunque poteritis transmittere per idoneas occasiones, vel vestras faciatis, sive nuntium mittatis, ut stent fortes et immobiles in fide. Optamus vos, fratres carissimi, semper bene valere.

Ad presbyteros et diaconos Romæ consistentes.

EPISTOLA III.

Familiaris est hæc epistola.

Cyprianus presbyteris et diaconibus Romæ consistentibus fratribus salutem.

Cum de excessu boni viri collegæ mei (1) rumor apud nos incertus esset, fratres carissimi, et opinio dubia nutaret, accepi a vobis litteras ad me missas per Crementium hypodiaconum, quibus plenissime de glorioso ejus exitu instruerer; et exultavi satis quod pro integritate administrationis ejus consummatio quoque honesta processerit. In quo vobis quoque plurimum gratulor quod ejus memoriam tam celebri et illustri testimonio prosequamini, ut per vos innotesceret nobis quod et vobis esset circa præpositi memoriam gloriosum, et nobis quoque fidei ac virtutis præberet exemplum. Nam quantum perniciosa res est ad sequentium lapsum ruina præpositi, in tantum contra utile est et salutare cum se episcopus per firmamentum fidei fratribus præbet imitandum.

Legi etiam alias litteras in quibus nec quis scripserit, nec ad quos scriptum sit, significanter expressum est. Et quoniam me in iisdem litteris et scriptura et sensus et chartæ ipsæ quoque moverunt, ne quid ex vero vel subtractum sit vel immutatum, eamdem ad vos epistolam authenticam remisi, ut recognoscatis an ipsa sit quam Crementio hypodiacono perferendam dedistis. Perquam etenim grave est, si epistolæ clericæ veritas mendacio aliquo et fraude corrupta est. Hoc igitur ut scire possimus, et scripturam et subscriptionem an vestra sit recognoscite, et nobis quid sit in vero rescribite. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere.

Ad presbyteros et diaconos.

EPISTOLA IV.

Hortatur clerum suum Cyprianus, ut vice sua rite fungantur; ne quid in carcere constitutis aut cæteris pauperibus desit; deinde ut plebem in quiete contineant, ac si glomerati ad confessores in carcere visitandos concurrat, ab illis interdicatur.

Cyprianus presbyteris et diaconibus fratribus carissimis salutem.

Saluto vos incolumis per Dei gratiam, fratres carissimi, lætus quod circa incolumitatem quoque vestram omnia integra esse cognoverim. Et quoniam mihi interesse nunc non permittit loci conditio, peto vos pro fide et religione vestra fungamini illic et vestris partibus et meis, ut nihil vel ad disciplinam vel ad diligentiam desit. Quantum autem ad sumptus suggerendos, sive illis qui gloriosa voce Dominum confessi in carcere sunt constituti, sive iis qui pauperes et indigentes laborant, et tamen in Domino perseverant, peto nihil desit, cum summula omnis quæ redacta est illic sit apud clericos distributa propter ejusmodi casus, ut haberent plures unde ad necessitates et pressuras singulorum operari possint. Peto quoque ut ad procurandam quietem solertia et sollicitudo vestra non desit. Nam etsi fratres pro dilectione sua cupidi sunt ad conveniendum et visitandum confessores bonos quos illustravit jam gloriosis initiis divina dignatio, tamen caute hoc, et non glomeratim, nec per multitudinem simul junctam puto esse faciendum, ne ex hoc ipso invidia concitetur, et introeundi aditus denegetur, et dum insatiabiles totum volumus, totum perdamus. Consulite ergo et providete ut cum temperamento hoc agi tutius possit, ita ut presbyteri quoque, qui illic apud con-

(1) Scilicet Fabiani papæ, qui Romæ martyrio coronatus erat.

fessores offerunt, singuli cum singulis diaconis per vices alternent, quia et mutatio personarum et vicissitudo convenientium minuit invidiam. Circa omnia enim mites et humiles, ut servis Dei congruit, temporibus servire et quieti prospicere et plebi providere debemus. Opto vos, fratres carissimi ac desiderantissimi, semper bene valere et nostri meminisse. Fraternitatem universam salutate. Salutant vos Victor diaconus et qui mecum sunt. Valete.

Ad presbyteros et diaconos.

EPISTOLA V.

Ejusdem pene argumenti est cum præcedente; insuper confessores officii sui admoneri jubet, et secessus sui rationem reddit.

Cyprianus presbyteris et diaconis fratribus salutem.

Optaveram quidem, fratres carissimi, ut universum clerum nostrum integrum et incolumem meis litteris salutarem. Sed quoniam infesta tempestas (1) quæ plebem nostram ex maxima parte prostravit, hunc quoque addidit nostris doloribus cumulum ut etiam cleri portionem sua strage perstringeret, oramus Dominum ut vos saltem, quos et in fide et in virtute stare cognovimus, tutos quoque in posterum per divinam misericordiam salutemus. Et quamquam causa compelleret ut ipse ad vos properare et venire deberem, primo cupiditate et desiderio vestri, quæ res in votis meis summa est, tum deinde ut ea quæ circa Ecclesiæ gubernacula utilitas communis exposcit tractare simul et plurimorum consilio examinata delimare possemus, tamen potius visum est adhuc interim latebram et quietem tenere respectu utilitatum aliarum quæ ad pacem omnium nostrum pertinent et salutem, quarum vobis a Tertullo fratre nostro carissimo ratio reddetur: qui pro cætera sua cura quam impense divinis operibus impertit, etiam hujus consilii auctor fuit ut cautus et moderatus existerem, nec me in conspectum publicum, et maxime ejus loci ubi toties flagitatus et quæsitus fuissem, temere committerem.

Fretus ergo et dilectione et religione vestra, quam satis novi, his litteris et hortor et mando ut vos, quorum minime illic invidiosa et non adeo periculosa præsentia est, vice mea fungamini circa gerenda ea quæ administratio religiosa deposcit. Habeatur interim quantum potest et quomodo potest pauperum cura, sed qui tamen inconcussa fide stantes gregem Christi non reliquerunt, ut his ad tolerandam penuriam sumptus per vestram diligentiam suggeratur, ne quod circa fidentes (1) tempestas non fecit, circa laborantes necessitas faciat. Confessoribus etiam gloriosis impertiatur cura propensior. Et quamquam sciam plurimos ex his fratrum voto et dilectione susceptos, tamen si qui sunt qui vel vestitu vel sumptu indigeant, sicut etiam pridem vobis scripseram cum adhuc essent in carcere constituti, subministrentur eis quæcunque sunt necessaria, modo ut sciant ex vobis et instruantur et discant quid secundum scripturarum magisterium ecclesiastica disciplina deposcat, humiles et modestos et quietos esse debere, ut honorem sui nominis servent, et qui gloriosi voce fuerunt, sint et moribus gloriosi, faciant se dignos ut in omnibus Dominum promerentes, ad cœlestem coronam laudis suæ consummatione perveniant. Plus enim superest quam quod transactum videtur, cum scriptum sit: *Ante mortem ne laudes hominem quemquam.* Et iterum: *Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitæ.* Et Dominus quoque dicat: *Qui toleraverit usque ad finem, hic salvabitur.* Imitentur Dominum, qui sub ipso tempore passionis non superbior, sed humilior fuit. Tunc enim discipulorum suorum pedes lavit dicens: *Si ego lavi pedes vestros magister et dominus, et vos debetis aliorum pedes lavare. Exemplum enim dedi vobis ut sicut ego feci et vos faciatis.* Item Pauli apostoli documenta sectentur; qui

(1) Decii persecutio.

(1) Id est fortes in fide. Comparatio est inter robustos in fide, et laborantes, id est pauperes et indigentes.

post carcerem sæpe repetitum, post flagella, post bestias, circa omnia mitis et humilis perseveravit, nec post tertium cœlum et paradisum quicquam sibi insolenter assumpsit dicens : *Neque gratis panem manducavimus ab aliquo vestrum, sed in labore et fatigatione nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus.*

Hæc singula, oro vos, insinuate fratribus nostris. Et quia is exaltabitur qui se humiliaverit, nunc est ut magis insidiantem adversarium metuant, qui fortiorem quemque magis aggreditur, et acrior factus hoc ipso quo victus est, superantem superare conatur. Dominus faciat ut et ego iterum illos mature videre et salutari exhortatione componere mentes eorum ad servandam gloriam suam possim. Doleo enim quando audio quosdam improbe et insolenter discurrere et ad ineptias vel ad discordias vacare, Christi membra et jam Christum confessa per concubitus illicitos inquinari, nec a diaconis aut presbyteris regi posse, sed id agere ut per paucorum pravos et malos mores multorum et bonorum confessorum gloria honesta maculetur : quos vereri debent, ne ipsorum testimonio et judicio condemnati, ab eorum societate priventur. Is enim demum confessor illustris et verus est, de quo postmodum non erubescit Ecclesia, sed gloriatur.

Ad id vero quod scripserunt mihi compresbyteri nostri Donatus et Fortunatus, Novatus, et Gordius, solus rescribere nihil potui, quando a primordio episcopatus mei statuerim nihil sine consilio vestro et sine consensu plebis mea privatim sententia gerere. Sed cum ad vos per Dei gratiam venero, tunc de iis quæ vel gesta sunt vel gerenda, sicut honor mutuus poscit, in commune tractabimus. Opto vos, fratres carissimi ac desiderantissimi, semper bene valere et mei meminisse. Fraternitatem quæ vobiscum est multum a me salutate, et ut nostri meminerit admonete. Valete.

Ad Rogatianum presbyterum et cæteros confessores.

EPISTOLA VI.

Rogatianum et cæteros confessores exhortatur ad disciplinam observandam, ne qui Christum voce confessi fuerant, moribus abnegare viderentur ; obiter increpans quosdam eorum, qui extorres facti ob fidem, in patriam tamen injusti, reverti non verebantur.

Cyprianus Rogatiano presbytero et cæteris confessoribus fratribus salutem.

Et jampridem vobis, fratres carissimi ac fortissimi, litteras miseram, quibus fidei et virtuti vestræ verbis exultantibus gratularer, et nunc non aliud in primis vox nostra complectitur quam ut læto animo frequenter ac semper gloriam vestri nominis prædicemus. Quid enim vel majus in votis meis potest esse vel melius, quam cum video confessionis vestræ honore illuminatum gregem Christi ? Nam cum gaudere in hoc omnes fratres oporteat, tum in gaudio communi major est episcopi portio. Ecclesiæ enim gloria, præpositi gloria est. Quantum dolemus ex illis quos tempestas inimica prostravit, tantum lætamur ex vobis, quos diabolus superare non potuit.

Hortamur tamen per communem fidem, per pectoris nostri veram circa vos et simplicem caritatem, ut qui adversarium prima hac congressione vicistis, gloriam vestram forti et perseveranti virtute teneatis. Adhuc in sæculo sumus, adhuc in acie constituti, de vita nostra cotidie dimicamus (1). Danda opera est ut post hæc initia ad incrementa quoque veniatur, et consummetur in vobis quod jam rudimentis felicibus esse cœpistis. Parum est adipisci aliquid potuisse ; plus est quod adeptus es posse servare : sicut et fides ipsa et nativitas salutaris, non accepta, sed custodita, vivificat. Nec statim consecutio, sed consummatio, hominem Deo servat. Dominus hoc magisterio suo docuit dicens : *Ecce sanus factus es; jam noli*

(1) Hoc est, quotidie morti objicimur. Intelligit vitam æternam.

peccare, ne quid tibi deterius fiat. Puta hoc illum et confessori suo dicere : Ecce confessor factus es, jam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat. Salomon denique et Saul et cæteri multi, quandiu in viis Domini ambulaverunt, datam sibi gratiam tenere potuerunt. Recedente ab iis disciplina dominica, recessit et gratia.

Perseverandum nobis est in arto et in angusto itinere laudis et gloriæ; et cum quies et humilitas et bonorum morum tranquillitas Christianis omnibus congruat secundum Domini vocem, qui neminem alium respicit nisi humilem et quietum et trementem sermones suos, tum magis hoc observare et implere confessores oportet, qui exemplum facti estis cæteris fratribus, ad quorum mores omnium vita et actus debeat provocari. Nam sicut Judæi a Deo alienati sunt, propter quos nomen Dei blasphematur in gentibus, ita contra Deo cari sunt per quorum disciplinam nomen Domini laudabili testimonio prædicatur, sicut scriptum est Domino præmonente et dicente : *Luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et clarificent patrem vestrum qui in cælis est.* Et Paulus apostolus dicit : *Lucete sicut luminaria in mundo.* Et Petrus similiter hortatur : *Sicut hospites*, inquit, *et peregrini, abstinete vos a carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam, conversationem habentes inter gentiles bonam, ut dum detrectant de vobis quasi de malignis, bona opera vestra aspicientes magnificent Dominum.* Quod quidem maxima pars vestrum cum meo gaudio curat, et confessionis ipsius honore melior facta tranquillis et bonis moribus gloriam suam custodit et servat.

Sed quosdam audio inficere numerum vestrum et laudem præcipui nominis prava sua conversatione destruere : quos etiam vos ipsi, utpote amatores et conservatores laudis vestræ, objurgare et comprimere et emendare debetis. Cum quanto enim nominis vestri pudore delinquitur, quando aliquis temulentus et lasciviens demoratur, alius in eam patriam unde extorris factus est regreditur, ut apprehensus non jam quasi christianus sed quasi nocens pereat? Inflari aliquos et tumere audio, cum scriptum sit : *Noli altum sapere, sed time. Si enim Dominus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat.* Dominus noster sicut ovis ad victimam ductus est, et sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum. *Non sum*, inquit, *contumax, neque contradico. Dorsum meum posui ad flagella et maxillas meas ad palmas. Faciem autem meam non averti a fœditate sputorum.* Et quisquam per ipsum nunc atque in ipso vivens extollere se audet et superbire, immemor et factorum quæ ille gessit et mandatorum quæ nobis vel per se vel per apostolos suos tradidit? Quod si non est major domino suo servus, qui Dominum sequuntur, humiles et quieti et taciturni vestigia ejus imitentur, quando quisque inferior fuerit sublimior fiat, dicente Domino : *Qui minimus fuerit in vobis, hic erit magnus.*

Quid deinde illud, quam vobis execrandum debet videri, quod cum summo animi nostri gemitu et dolore cognovimus non deesse qui Dei templa et post confessionem sanctificata et illustrata membra turpi et infami concubitu suo plus maculent, cubilia sua cum feminis promiscua jungentes! quando etsi stuprum conscientiæ eorum desit, hoc ipso grande crimen est quod illorum scandalo in aliorum ruinas exempla nascuntur.

Contentiones quoque et æmulationes inter vos nullas esse oportet, cum pacem suam nobis dimiserit Dominus, et scriptum sit : *Diliges proximum tuum tanquam te. Si autem mordetis et incusatis invicem, videte ne consumamini ab invicem.* A conviciis etiam et maledictis, quæso vos, abstinete : quia neque maledici regnum Dei consequuntur, et lingua quæ Christum confessa est incolumis et pura cum suo honore servanda est. Nam qui pacifica et bona et justa secundum præceptum Christi loquitur, Christum cotidie confitetur. Sæculo renuntiaveramus cum baptizati sumus. Sed nunc vere renuntiavimus sæculo

quando tentati et probati a Deo, nostra omnia relinquentes, Dominum secuti sumus, et fide ac timore ejus stamus et vivimus.

Corroboremus nos exhortationibus mutuis, et magis ac magis proficiamus in Domino; ut cum pro sua misericordia pacem fecerit, quam se facturum repromittit, novi et pene mutati ad ecclesiam revertamur, et excipiant nos, sive fratres nostri, sive gentiles, circa omnia correctos atque in melius reformatos, et qui admirati fuerant prius in virtutibus gloriam, nunc admirentur in moribus disciplinam. Et quamquam clero nostro et nuper cum adhuc essetis in carcere constituti, sed nunc quoque denuo plenissime scripserim ut si quid vel ad vestitum vestrum vel ad victum necessarium fuerit suggeratur, tamen etiam ipse de sumpticulis propriis quos mecum ferebam misi vobis CCL.; sed et alia CCL. proxime miseram. Victor quoque ex lectore diaconus, qui mecum est, misit vobis CLXXV. Gaudeo autem quando cognosco plurimos fratres nostros pro sua dilectione certatim concurrere et necessitates vestras suis conlationibus adjuvare. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere et nostri meminisse.

Ad clerum.

EPISTOLA VII.

De precando Deo.

Cyprianus presbyteris et diaconibus fratribus salutem.

QUAMQUAM sciam, fratres carissimi, pro timore quem singuli debemus Deo vos quoque illic assiduis orationibus et enixis precibus instanter incumbere, admoneo tamen et ipse religiosam sollicitudinem vestram ut ad placandum atque exorandum Dominum, non voce sola, sed et jejuniis et lacrymis et omni genere deprecationis ingemiscamus. Intelligendum est enim et confitendum pressuræ istius tam turbidam vastitatem, quæ gregem nostrum maxima ex parte populata est et adhuc usque populatur, secundum peccata nostra venisse, dum viam Domini non tenemus, nec data nobis ad salutem cœlestia mandata servamus. Fecit Dominus noster voluntatem patris, et nos non facimus Domini voluntatem, patrimonio et lucro studentes, superbiam sectantes, æmulationi et dissensioni vacantes, simplicitatis et fidei negligentes, sæculo verbis solis et non factis renuntiantes, unusquisque sibi placentes, et omnibus displicentes. Vapulamus itaque ut meremur, cum scriptum sit: *Servus autem ille qui cognoscit voluntatem domini sui, et non paruerit voluntati ejus, vapulabit multis.* Quas autem plagas, quæ verbera non meremur, quando nec confessores, qui exemplo cæteris ad bonos mores esse debuerant, teneant disciplinam? Itaque dum quosdam insolenter extollit confessionis suæ tumida et inverecunda jactatio, tormenta venerunt, et tormenta sine fine tortoris, sine exitu damnationis, sine solatio mortis, tormenta quæ ad coronam non facile dimittant, sed tamdiu torqueant quandiu dejiciant; nisi si aliquis divina dignatione subtractus inter ipsa cruciamenta profecerit, adeptus gloriam non termino supplicii, sed velocitate moriendi. Hæc patimur delicto et merito nostro, sicut præmonuit divina censura dicens: *Si dereliquerint legem meam et in judiciis meis non ambulaverint, si justificationes meas prophanaverint et præcepta mea non observaverint, visitabo in virga facinora eorum et in flagellis delicta eorum.* Virgas igitur et flagella sentimus, qui Deo nec bonis factis placemus, nec pro peccatis satisfacimus. Rogemus de intimo corde et de tota mente misericordiam Dei, quia et ipse addidit dicens: *Misericordiam autem meam non dispergam ab eis.* Petamus, et accipiemus; et si accipiendi mora et tarditas fuerit, quoniam graviter offendimus, pulsemus; quia et pulsanti aperietur, si modo pulsent ostium preces, gemitus, et lacrymæ nostræ, quibus insistere et immorari oportet, etsi sit unanimis oratio.

Nam quod magis suasit et compulit ut has ad vos litteras scriberem, scire debetis (sicut Dominus ostendere et

revelare dignatus est) dictum esse in visione, *Petite, et impetratis*; tunc deinde præceptum plebi assistenti ut pro quibusdam personis designatis sibi peterent, in petendo autem fuisse dissonas voces et dispares voluntates, et vehementer hoc displicuisse illi qui dixerat, *Petite, et impetratis*, quod plebis inæqualitas discreparet, nec esset fratrum consensio una et simplex et juncta concordia, cum scriptum sit: *Deus qui inhabitare facit unanimes in domo*; et in Actis apostolorum legamus: *Turba autem eorum qui crediderant anima ac mente una agebant*; et Dominus sua voce mandaverit dicens: *Hoc est mandatum meum, ut diligatis invicem.* Et iterum: *Dico autem vobis quoniam si duobus ex vobis convenerit in terra, de omni re quamcumque petieritis continget vobis a patre meo qui in cœlis est.* Quod si duo unanimes tantum possunt, quid si unanimitas apud omnes esset? Quod si secundum pacem quam nobis Dominus dedit universis fratribus conveniret, jampridem de divina misericordia impetrassemus quod petimus, nec tamdiu in hoc salutis et fidei nostræ periculo fluctuaremus. Immo vero nec venissent fratribus hæc mala, si in unum fraternitas fuisset animata.

Nam et illud ostensum est, quod sederet paterfamilias, sedente sibi ad dexteram juvene; qui juvenis anxius et cum quadam indignatione subtristis, maxillam manu tenens, mœsto vultu sedebat. Alius vero in sinistra parte consistens rete portabat, quod se mittere, ut circumstantem populum caperet, minabatur. Et cum miraretur quid hoc esset ille qui vidit, dictum est ei juvenem qui ad dexteram sic sederet contristari et dolere quod præcepta sua non observarentur, illum vero in sinistra exultare quod sibi daretur occasio ut a patrefamilias potestatem sumeret sæviendi. Hoc prius longe ostensum est quam tempestas vastitatis hujus oriretur. Et vidimus impletum quod fuerat ostensum, ut dum Domini præcepta contemnimus, dum datæ legis mandata salutaria non tenemus, facultatem nocendi inimicus acciperet, minus armatos et ad repugnandum minus cautos jactu retis operiret.

Oremus instanter et assiduis precibus ingemiscamus. Nam et hoc nobis non olim per visionem, fratres carissimi, exprobratum sciatis, quod dormitemus in precibus, nec vigilanter oremus. Et Deus utique, qui quem corripit diligit, quando corripit, ad hoc corripit ut emendet, ad hoc emendat ut servet. Excutiamus itaque et abrumpamus somni vincula, et instanter ac vigilanter oremus, sicut Paulus apostolus præcipit dicens: *Instate orationi vigilantes in ea.* Nam et apostolici orare diebus ac noctibus non destiterunt, et Dominus quoque ipse disciplinæ magister et exempli nostri via frequenter et vigilanter oravit, sicut in evangelio legimus: *Exiit in montem orare, et fuit pernoctans in oratione Dei.* Et utique quod orabat orabat ille pro nobis, cum peccator ipse non esset, sed aliena peccata portaret. Adeo autem pro nobis ille deprecabatur ut legamus alio loco: *Dixit autem Dominus ad Petrum: Ecce satanas postulavit ut vos vexaret quomodo triticum. Ego autem rogavi pro te ne deficiat fides tua.* Quod si pro nobis ac pro delictis nostris ille et laborabat et vigilabat et precabatur, quanto nos magis insistere precibus et orare, et primo ipsum Dominum rogare, tum deinde per ipsum Deo patri satisfacere debemus?

Habemus advocatum et deprecatorem pro peccatis nostris Jesum Christum Dominum et Deum nostrum, si modo nos in præteritum peccasse pœniteat, et confitentes atque intelligentes delicta nostra, quibus nunc Dominum offendimus, vel de cætero nos ambulare in viis ejus et præcepta ejus metuere spondeamus. Pater nos corrigit et tuetur, stantes tamen in fide et pressuris atque angustiis, scilicet Christo ejus firmiter adhærentes, sicut scriptum est: *Quis nos separabit a dilectione Christi, pressura, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius?* Nihil horum potest separare credentes, nihil potest avellere corpori ejus et sanguini cohærentes. Persecutio ista examinatio est atque exploratio

pectoris nostri. Excuti nos Deus voluit et probari, sicut suos semper probavit; nec tamen in probationibus ejus aliquando auxilium credentibus defuit. Denique ad minimum famulum suum et in delictis licet plurimis constitutum et dignatione ejus indignum, tamen ille pro sua circa nos bonitate mandare dignatus est. Dic illi, inquit, securus sit, quia pax ventura est; sed quod interim morula est, supersunt adhuc aliqui qui probentur. Sed et de victu parco et sobrio potu divinis dignationibus admonemur; scilicet ne vigore cœlesti sublime jam pectus illecebra sæcularis enervet, vel ne largioribus epulis mens gravata minus ad preces orationis evigilet.

Dissimulare hæc singula et apud conscientiam meam solus occultare non debui, quibus unusquisque nostrum et instrui et regi possit. Nec ipsi denique apud vos hanc epistolam teneatis occultam, sed legendam fratribus suggeratis. Intercipere enim quibus nos Dominus admonere et instruere dignatur, ejus est qui admoneri et instrui fratrem suum nolit. Probari nos a Domino nostro sciant, nec unquam a fide qua in eum semel credidimus præsentis pressuræ conflictatione deficiant. Delicta sua singuli recognoscentes, vel modo conversationem veteris hominis exponant. Nemo enim retro attendens et superponens manum suam super aratrum aptus est regno Dei. Denique et uxor Lot, quæ liberata contra præceptum retro respexit, quod evaserat perdidit. Attendamus non posteriora, quo diabolus revocat, sed priora, quo Christus vocat. Oculos erigamus ad cœlum, ne oblectamentis et illecebris nos suis terra decipiat. Unusquisque oret Deum, non pro se tantum, sed pro omnibus fratribus, sicut Dominus orare nos docuit; ubi non singulis privatam precem mandat, sed oratione communi et concordi prece orantes pro omnibus jussit orare. Si nos Dominus humiles et quietos, si nobis invicem copulatos, si circa iram suam timidos, si præsenti tribulatione correctos emendatosque conspexerit, tutos ab inimici infestationibus exhibebit. Præcessit disciplina, sequetur et venia. Nos tantum sine cessatione poscendi et cum fide accipiendi simplices et unanimes Dominum deprecemur, cum gemitu pariter et fletu deprecantes, sicut deprecari oportet eos qui sint positi inter plangentium ruinas et timentium reliquias, inter numerosam languentium stragem et exiguam stantium firmitatem. Rogemus pacem maturius reddi, cito latebris nostris et periculis subveniri, impleri quæ famulis suis Dominus dignatur ostendere, redintegrationem ecclesiæ, securitatem salutis nostræ, post pluvias serenitatem, post tenebras lucem, post procellas et turbines placidam lenitatem, pia paternæ dilectionis auxilia, divinæ majestatis solita magnalia, quibus et persequentium blasphemia retundatur, et lapsorum pœnitentia reformetur, et fortis et stabilis perseverantium fiducia glorietur. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere et nostri meminisse. Fraternitatem meo nomine salutate, et ut nostri meminerint admonete. Valete.

Ad martyres et confessores.

EPISTOLA VIII.

Martyres Africæ Cyprianus miris modis a constantia commendans, invitat ad perseverantiam, exemplo Mappalici eorum collegæ.

Cyprianus martyribus et confessoribus in Christo Domino nostro et in Deo patre perpetuam salutem.

Exulto lætus et gratulor, fortissimi ac beatissimi fratres, cognita fide ac virtute vestra, in quibus mater Ecclesia gloriatur. Gloriata est et nuper quidem, cum confessione perstante suscepta pœna est quæ confessores Christi fecit extorres. Confessio tamen præsens quanto in passione fortior, tanto clarior et major in honore est. Crevit pugna; crevit et pugnantium gloria. Nec retardati estis ab acie tormentorum metu, sed ipsis tormentis magis ac magis estis ad aciem provocati, fortes et stabiles ad maximi certaminis prælium prompta devotione redistis. Ex quibus quosdam

jam comperi coronatos, quosdam vero ad coronam victoriæ jam jamque proximos, universos autem quos agmine glorioso carcer inclusit pari ac simili calore virtutis ad gerendum certamen animatos, sicut esse oportet in divinis castris milites Christi, ut incorruptam fidei firmitatem non blanditiæ decipiant, non minæ terreant, non cruciatus ac tormenta devincant, quia major est qui in nobis est quam qui est in hoc mundo, nec plus ad dejiciendum potest terrena pœna quam ad erigendum tutela divina. Probata res est certamine fratrum glorioso, qui ad tormenta vincenda cæteris duces facti, exemplum virtutis ac fidei præbuerunt, congressi in acie donec acies succumberet victa.

Quibus ego vos laudibus prædicem, fortissimi fratres? Robur pectoris vestri et perseverantiam fidei quo præconio vocis exornem? Tolerastis usque ad consummationem gloriæ durissimam quæstionem, nec cessistis suppliciis, sed vobis potius supplicia cesserunt. Finem doloribus, quem tormenta non dabant, coronæ dederunt. Quæstio gravior ad hoc diu perseveravit, non ut stantem fidem dejiceret, sed ut homines Dei ad Dominum velocius mitteret. Vidit admirans præsentium multitudo cœleste certamen, certamen Dei, certamen spiritale, prælium Christi, stetisse servos ejus voce libera, mente incorrupta, virtute divina, telis quidem sæcularibus nudos, sed armis fidei credentes armatos. Steterunt torti torquentibus fortiores, et pulsantes ac laniantes ungulas pulsata ac laniata membra vicerunt. Inexpugnabilem fidem superare non potuit sæviens diu plaga repetita, quamvis rupta compage viscerum torquerentur in servis Dei jam non membra, sed vulnera. Fluebat sanguis qui incendium persecutionis extingueret, qui flammas et ignes gehennæ glorioso cruore sopiret. O quale illud fuit spectaculum Domino, quam sublime, quam magnum, quam Dei oculis sacramento ac devotione militis ejus acceptum, sicut scriptum est in psalmis Spiritu sancto loquente ad nos pariter et monente : *Pretiosa est in conspectu Domini mors justorum ejus*. Pretiosa mors hæc est quæ emit immortalitatem pretio sui sanguinis, quæ accepit coronam de consummatione virtutis.

Quam lætus illic Christus fuit, quam libens in talibus servis suis et pugnavit et vicit protector fidei, et dans credentibus tantum quantum se credit capere qui sumit! Certamini suo adfuit, præliatores atque assertores sui nominis erexit, corroboravit, animavit. Et qui pro nobis mortem semel vicit, semper vincit in nobis. *Cum vos*, inquit, *tradiderint, nolite cogitare quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis*. Documentum rei præsens prælium præbuit.

Vox plena Spiritu sancto de martyris ore prorupit, cum Mappalicus beatissimus inter cruciatus suos Proconsuli diceret : *Videbis cras agonem*. Et quod ille cum virtutis ac fidei testimonio dixit, Dominus implevit. Agon cœlestis exhibitus, et Dei servus in agonis promissi certamine coronatus est. Hic est agon quem propheta Esaias ante prædixit dicens : *Non pusillum vobis certamen cum hominibus, quoniam Deus præstat agonem*. Et ut ostenderet quis hic agon futurus esset, addidit dicens : *Ecce virgo in uterum accipiet et pariet filium, et vocabitis nomen ejus Emmanuel*. Hic est agon fidei nostræ qua congredimur, qua vincimus, qua coronamur. Hic est agon quem nobis ostendit beatus Paulus apostolus, in quo oportet nos currere et ad coronam gloriæ pervenire. *Nescitis*, inquit, *quia qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, unus tamen accipit palmam. Sic currite ut occupetis. Et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam*. Item suum certamen ostendens, et hostiam se Domini cito futurum esse promittens, ait : *Ego jam libor, et tempus instat assumptionis meæ. Bonum agonem certavi, cursum perfeci, fidem servavi. Jam superest mihi corona justitiæ, quam mihi reddet Dominus in illa die, ille justus judex, non solum autem mihi, sed et omnibus qui diligunt adven-*

tum ejus. Hunc igitur agonem per prophetas ante prædictum, per Dominum commissum, per apostolos gestum, Mappalicus suo et collegarum suorum nomine Proconsuli repromisit. Nec fefellit in promisso suo vox fidelis. Pugnam quam spopondit exhibuit, et palmam quam meruit accepit.

Istum nunc beatissimum martyrem et alios participes ejusdem congressionis, milites et comites in fide stabiles, in dolore patientes, in quæstione victores ut cæteri quoque sectemini et opto pariter et exhortor; ut quos vinculum confessionis et hospitium carceris simul junxit, jungat etiam consummatio virtutis et corona cœlestis, ut lacrymas matris ecclesiæ, quæ plangit ruinas et funera plurimorum, vos vestra lætitia tergeatis, et cæterorum quoque stantium firmitatem vestri exempli provocatione solidetis. Si vos acies vocaverit, si certaminis vestri dies venerit, militate fortiter, dimicate constanter, scientes vos sub oculis præsentis Domini dimicare, confessione nominis ejus ad ipsius gloriam pervenire; qui non sic est ut servos suos tantum spectet, sed et ipse luctatur in nobis, ipse congreditur, ipse in certamine agonis nostri et coronat pariter et coronatur. Quod si ante diem certaminis vestri de indulgentia Domini pax supervenerit, vobis tamen maneat voluntas integra et conscientia gloriosa. Nec contristetur aliquis ex vobis quasi illis minor sit qui ante vos tormenta perpessi victo et calcato sæculo ad Dominum glorioso itinere venerunt. Dominus scrutator est renis et cordis, arcana perspicit, et intuetur occulta. Ad coronam de eo promerendam sufficit ipsius testimonium solum qui judicaturus est. Ergo utraque res, fratres carissimi, sublimis pariter et illustris. Illa securior, ad Dominum victoriæ consummatione properare; hæc lætior, accepto post gloriam commeatu in ecclesiæ laude florere. O beatam Ecclesiam nostram, quam sic honor divinæ dignationis illuminat, quam temporibus nostris gloriosus martyrum sanguis illustrat. Erat ante in operibus fratrum candida : nunc facta est in martyrum cruore purpurea. Floribus ejus nec lilia nec rosæ desunt. Certent nunc singuli ad utriusque honoris amplissimam dignitatem. Accipiant coronas vel de opere candidas, vel de passione purpureas. In cœlestibus castris et pax et acies habent flores suos, quibus miles Christi ob gloriam coronetur. Opto vos, fortissimi ac beatissimi fratres, semper in Domino bene valere et nostri meminisse. Valete.

— —

Ad clerum.

EPISTOLA IX.

De quibusdam presbyteris qui temere pacem lapsis dederunt, necdum sedata persecutione, et citra conscientiam episcoporum.

Cyprianus presbyteris et diaconibus fratribus salutem.

Diu patientiam meam tenui, fratres carissimi, quasi verecundum silentium nostrum proficeret ad quietem. Sed cum quorundam immoderata et abrupta præsumptio temeritate sua et honorem martyrum et confessorum pudorem et plebis universæ tranquillitatem turbare conetur, tacere ultra non oportet, ne ad periculum et plebis pariter et nostrum taciturnitas nimia procedat. Quod enim non periculum metuere debemus de offensa Domini, quando aliqui de presbyteris nec Evangelii nec loci sui memores, sed neque futurum Domini judicium neque nunc sibi præpositum episcopum cogitantes, quod nunquam omnino sub antecessoribus factum est, cum contumelia et contemptu præpositi totum sibi vindicent?

Atque utinam non prostrata fratrum nostrorum salute sibi omnia vindicarent! contumeliam episcopatus nostri dissimulare et ferre possem, sicut dissimulavi semper et pertuli. Sed dissimulandi nunc locus non est, quando decipitur fraternitas nostra a quibusdam vestrum; qui dum sine ratione restituendæ salutis (1) plausibiles esse cupiunt, magis lapsis obsunt. Summum

(1) Id est communionis, extra quam non est salus.

enim delictum esse quod persecutio committi coegit sciunt ipsi etiam qui commiserunt, cum dixerit Dominus et judex noster : *Qui me confessus fuerit coram hominibus, et ego illum confitebor coram patre meo qui in cœlis est. Qui autem me negaverit, et ego illum negabo.* Et iterum dixerit : *Omnia peccata remittentur filiis hominum et blasphemiæ. Qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habebit remissam, sed reus est æterni peccati.* Item beatus apostolus dixerit : *Non potestis calicem Domini bibere et calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini communicare et mensæ dæmoniorum.* Hæc qui subtrahit fratribus nostris, decipit miseros; ut qui possunt, agentes pœnitentiam veram, Deoque patri et misericordi precibus et operibus suis satisfacere, seducantur ut magis pereant, et qui erigere se possent, plus cadant. Nam cum in minoribus peccatis agant peccatores pœnitentiam justo tempore, et secundum disciplinæ ordinem ad exomologesin veniant, et per manus impositionem episcopi et cleri jus communicationis accipiant, nunc crudo tempore, persecutione adhuc perseverante, nondum restituta Ecclesiæ ipsius pace, ad communicationem admittuntur, et offertur nomen eorum, et nondum pœnitentia acta, nondum exomologesi facta, nondum manu eis ab episcopo et clero imposita, eucharistia illis datur, cum scriptum sit : *Qui ederit panem aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini.*

Sed nunc illi rei non sunt qui minus Scripturæ legem tenent. Erunt autem rei qui præsunt et hæc fratribus non suggerunt ut instructi a præpositis faciant omnia cum Dei timore et cum data ab eo et præscripta observatione Exponunt deinde invidiæ beatos martyres, et gloriosos servos Dei cum Dei sacerdote committunt, ut, cum illi memores loci nostri ad me litteras direxerint et petierint tunc desideria sua examinari et pacem dari, quando ipsa ante mater nostra Ecclesia pacem de misericordia Domini prior sumpserit, et nos divina protectio reduces ad Ecclesiam suam fecerit, hi sublato honore quem nobis beati martyres cum confessoribus servant, contempta Domini lege et observatione quam iidem martyres et confessores tenendam mandant, ante extinctum persecutionis metum, ante reditum nostrum, ante ipsum pene martyrum excessum, communicent cum lapsis et offerant, et eucharistiam tradant, quando etiamsi martyres per calorem gloriæ scripturam minus contemplantes plus aliquid cuperent, a presbyteris et diaconis suggerentibus admoneri deberent, sicut semper in præteritum factum est. Castigare nos itaque divina censura nec noctibus desinit nec diebus. Præter nocturnas enim visiones, per dies quoque impletur apud nos Spiritu sancto puerorum innocens ætas, quæ in ecstasi videt oculis et audit et loquitur ea quibus nos Dominus monere et instruere dignatur. Et audietis omnia quando ad vos reducem me Dominus fecerit, qui ut secederem jussit.

Interim temerarii et incauti et tumidi quidam inter vos, qui hominem non cogitant, vel Deum timeant, scientes quoniam si ultra in iisdem perseveraverint, utar ea admonitione qua me uti Dominus jubet, ut interim prohibeantur offerre, acturi et apud nos et apud confessores ipsos et apud plebem universam causam suam cum Domino permittente in sinum matris ecclesiæ recolligi cœperimus. De hoc ad martyres et confessores et ad plebem litteras feci, quas utrasque vobis legi mandavi. Opto vos, fratres carissimi ac desiderantissimi, in Domino semper bene valere et nostri meminisse. Valete.

Ad martyres et confessores.

EPISTOLA X.

Monet ne inconsiderate lapsis petant pacem dari.

Cyprianus martyribus et confessoribus carissimis fratribus salutem.

Sollicitudo loci nostri et timor Domini compellit, fortissimi ac beatissimi

fratres, admonere vos litteris nostris ut a quibus tam devote et fortiter servatur fides Domini, ab iisdem lex quoque et disciplina Domini reservetur. Nam cum omnes milites Christi custodire oporteat præcepta imperatoris sui, tum vos magis præceptis ejus obtemperare plus convenit, qui exemplum cæteris facti estis et virtutis et timoris Dei. Et credideram quidem presbyteros et diaconos qui illic præsentes sunt monere vos et instruere plenissime circa Evangelii legem, sicut in præteritum semper sub antecessoribus nostris factum est, ut diaconi ad carcerem commeantes martyrum desideria consiliis suis et scripturarum præceptis gubernarent. Sed nunc cum maximo animi dolore cognosco non tantum illic vobis non suggeri divina præcepta, sed adhuc potius impediri, ut ea quæ a vobis ipsis et circa Deum caute et circa sacerdotem Dei honorifice fiunt a quibusdam presbyteris resolvantur, qui nec timorem Dei nec episcopi honorem cogitantes, cum vos ad me litteras direxeritis, quibus examinari desideria vestra et quibusdam lapsis pacem dari postulastis cum persecutione finita convenire in unum cum clero et recolligi cœperimus, illi contra evangelii legem, contra vestram quoque honorificam petitionem, ante actam pœnitentiam, ante exomologesin gravissimi atque extremi delicti factam, ante manum ab episcopo et clero in pœnitentiam impositam, offerre pro illis et eucharistiam dare, id est, sanctum Domini corpus prophanare audeant, cum scriptum sit : *Qui ederit panem aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini.*

Et lapsis quidem potest in hoc venia concedi. Quis enim non mortuus vivificari properet? Quis non ad salutem suam venire festinet? Sed præpositorum est præceptum tenere et vel properantes vel ignorantes instruere, ne qui ovium pastores esse debent lanii fiant. Ea enim concedere quæ in perniciem vertant decipere est; nec erigitur sic lapsus, sed per Dei offensam magis impellitur ad ruinam. Vel ex vobis itaque discant quod docere debuerant. Petitiones et desideria vestra episcopo servent, et ad pacem vobis petentibus dandam maturum et pacatum tempus expectent. Ante est ut a Domino pacem mater prior sumat, tunc secundum vestra desideria de filiorum pace tractetur.

Et quoniam audio, fortissimi et carissimi fratres, impudentia vos quorundam premi et verecundiam vestram vim pati, oro vos quibus possum precibus ut Evangelii memores, et considerantes quæ et qualia in præteritum antecessores vestri martyres concesserint, quam solliciti in omnibus fuerint, vos quoque sollicite et caute petentium desideria ponderetis, utpote amici Domini et cum Illo postmodum judicaturi inspiciatis et actum et opera et merita singulorum, ipsorum quoque delictorum genera et qualitates cogitetis, ne si quid abrupte et indigne vel a vobis promissum vel a nobis factum fuerit, apud gentiles quoque ipsos ecclesia nostra erubescere incipiat. Visitamur enim et castigamur frequenter, et ut Domini mandata incorrupta et inviolata permaneant admonemur. Quod quidem nec illic apud vos cessare cognosco quo minus plurimos quoque ex vobis instruat ad ecclesiæ disciplinam divina censura. Hoc autem totum potest fieri, si ea quæ a vobis petuntur religiosa contemplatione moderemini, intelligentes et comprimentes eos qui personas accipientes in beneficiis vestris aut gratificantur aut illicitæ negotiationis nundinas aucupantur (1).

De hoc et ad clerum et ad plebem litteras feci, quas utrasque vobis legi mandavi. Sed et illud ad diligentiam vestram redigere et emendare debetis, ut nominatim designetis eos quibus pacem dari desideratis. Audio enim quibusdam sic libellos fieri ut dicatur, *Communicet ille* (2) *cum suis*, quod

(1) Quam fœda labes etiam illius ecclesiæ martyras prostravit! nam hoc significat Cyprianus, etiam inter martyras extitisse qui venales haberent pacis libellos.

(2) *Ille*, cujus nomen hic positum erat. Olim

nunquam omnino a martyribus factum est, ut incerta et cœca petitio invidiam nobis postmodum cumulet. Late enim patet quando dicitur, *ille cum suis*, et possunt nobis viceni et triceni et amplius offerri qui propinqui et affines et liberti ac domestici esse asseverentur ejus qui accipit libellum. Et ideo peto ut eos quos ipsi videtis, quos nostis, quorum pœnitentiam satisfactioni proximam conspicitis, designetis nominatim libello, et sic ad nos fidei ac disciplinæ congruentes litteras dirigatis. Opto vos, fortissimi ac dilectissimi fratres, in Domino semper bene valere et nostri meminisse. Valete.

Ad plebem.

EPISTOLA XI.

De lapsis, ne ante regressum suum pace fruantur.

Cyprianus fratribus in plebe consistentibus salutem.

INGEMISCERE vos et dolere ruinas fratrum nostrorum ex me scio, fratres carissimi, qui et ipse vobiscum pro singulis ingemisco pariter et doleo, et patior ac sentio quod beatus Apostolus dixit. *Quis infirmatur*, inquit, *et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror?* Et iterum posuit in epistola sua dicens : *Si patitur membrum unum, compatiantur et cætera membra; et si lætatur membrum unum, collætantur et cætera membra*. Compatior ergo et condoleo de fratribus nostris, qui lapsi et persecutionis infestatione prostrati partem nostrorum viscerum secum trahentes, parem dolorem nobis suis vulneribus intulerunt; quibus potens est divina misericordia medelam dare. Properandum tamen non puto, nec incaute aliquid et festinanter gerendum; ne dum temere pax usurpatur, divinæ indignationis offensa gravius provocetur. Fecerunt ad nos de quibusdam beati martyres litteras petentes examinari desideria sua. Cum pace nobis omnibus a Domino prius data ad Ecclesiam regredi cœperimus, tunc examinabuntur singula præsentibus et judicantibus vobis (1).

Audio tamen quosdam de presbyteris nec Evangelii memores, nec quid ad nos martyres scripserint cogitantes, nec episcopo honorem sacerdotii sui et cathedræ reservantes, jam cum lapsis communicare cœpisse, et offerre pro illis et eucharistiam dare, quando oporteat ad hæc per ordinem perveniri. Nam cum in minoribus delictis quæ non in Deum committuntur pœnitentia agatur justo tempore, et exomologesis fiat inspecta vita ejus qui agit pœnitentiam, nec ad communicationem venire quis possit nisi prius illi ab episcopo et clero manus fuerit imposita, quanto magis in his gravissimis et extremis delictis caute omnia et moderate secundum disciplinam Domini observari oportet. Quod quidem nostri presbyteri et diaconi monere debuerant, ut commendatas sibi oves foverent et divino magisterio ad viam deprecandæ salutis instruerent. Ego plebis nostræ et quietem novi pariter et timorem; qui in satisfactione Dei et deprecatione vigilarent, nisi illos quidam de presbyteris gratificantes decepissent. Vel vos itaque singulos regite (2), et consilio ac moderatione vestra secundum divina præcepta lapsorum animos temperate. Nemo adhuc importuno tempore acerba poma decerpat. Nemo navem suam quassatam et perforatam fluctibus priusquam diligenter refecerit in altum denuo committat. Nemo tunicam scissam accipere et induere properet, nisi eam et ab artifice perito sartam viderit et a fullone curatam receperit. Audiant quæso patienter consilium nostrum, expectent

---

sic indicabant nomina eorum, quæ scribenda erant. Sequens ætas posuit litteram N, omissa veteri formula.

(1) Itaque non tantum clerici, sed etiam laici tunc judicabant. Judicabant autem etiam de rebus gravissimi momenti, nempe de pœnitentia lapsorum, de recipiendis in Ecclesiam lapsis, de libellis quos lapsi impetraverant etiam a martyribus, de pace lapsis a martyribus data.

(2) Quasi diceret : Quandoquidem sunt de præpositis vestris, qui non recto pede nec secundum disciplinam incedant; saltem unusquisque vestrum se regat, ac veram disciplinam custodiat.

regressionem nostram; ut cum ad vos per Dei misericordiam venerimus, convocati coepiscopi plures secundum Domini disciplinam et confessorum præsentiam et vestram quoque sententiam beatorum martyrum litteras et desideria examinare possimus. De hoc et ad clerum et ad martyres et confessores litteras feci, quas utrasque legi vobis mandavi. Opto vos, fratres carissimi ac desiderantissimi, in Domino semper bene valere et nostri meminisse. Valete.

Ad clerum.

EPISTOLA XII.

De lapsis et catecuminis, ne vacui exeant.

Cyprianus presbyteris et diaconibus fratribus salutem.

Miror vos, fratres carissimi, ad multas epistolas meas quas ad vos frequenter misi nihil mihi rescripsisse, cum fraternitatis nostræ vel utilitas vel necessitas sic utique gubernetur, si a vobis instructi rerum gerendarum consilium limare possimus. Quoniam tamen video facultatem veniendi ad vos nondum esse et jam æstatem cœpisse, quod tempus infirmitatibus assiduis et gravibus infestatur, occurrendum puto fratribus nostris; ut qui libellos a martyribus acceperunt, et prærogativa eorum apud Deum adjuvari possunt; si incommodo aliquo et infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectata præsentia nostra, apud presbyterum quemcunque præsentem, vel si presbyter repertus non fuerit, et urgere exitus cœperit, apud diaconum quoque exomologesin facere delicti sui possint; ut manu eis in pœnitentiam imposita veniant ad Dominum cum pace quam dari martyres litteris ad nos factis desideraverunt. Cæteram quoque partem plebis quæ lapsa est præsentia vestra fovete, et ut a fide et misericordia Domini non deficiant vestro solatio focillate. Neque enim deserentur ab ope et auxilio Domini hi qui mites et humiles et pœnitentiam vere agentes in bonis operibus perseveraverint quo minus illis quoque divino remedio consulatur. Audientibus etiam, si qui fuerint periculo præventi et in exitu constituti, vigilantia vestra non desit, implorantibus divinam gratiam misericordia Domini non denegetur. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere et nostri meminisse. Fraternitatem universam meo nomine salutate, et ut nostri meminerit admonete et rogate. Valete.

Ad clerum.

EPISTOLA XIII.

De his qui ad pacem festinant.

Cyprianus presbyteris et diaconibus fratribus salutem.

Legi litteras vestras, fratres carissimi, quibus scripsistis salubre consilium vestrum non deesse fratribus nostris, ut temeraria festinatione deposita religiosam patientiam Deo præbeant, ut cum in unum per ejus misericordiam venerimus, de omnibus speciebus secundum ecclesiasticam disciplinam tractare possimus, maxime cum scriptum sit : *Memento unde cecideris, et age pœnitentiam.* Pœnitentiam autem ille agit qui divini præcepti memor, mitis et patiens, et sacerdotibus Dei obtemperans, obsequiis suis et operibus justis Dominum promeretur.

Quoniam tamen significastis quosdam immoderatos esse et communicationem accipiendam festinanter urgere, et desiderastis in hac re formam a me vobis dari, satis plene scripsisse me ad hanc rem proximis litteris ad vos factis credo, ut qui libellum a martyribus acceperunt, et auxilio eorum adjuvari apud Dominum in delictis suis possunt, si premi infirmitate aliqua et periculo cœperint, exomologesi facta (1), et manu eis a vobis in pœnitentiam imposita, cum pace a martyribus sibi promissa ad Dominum remittantur. Cæteri vero qui nullo libello a martyribus ac-

---

(1) Id est, satisfactione, si vera est interpretatio Dallæi. At Tertullianus in libro *de Monogamia*, exomologesin ait esse petitionem veniæ, quia qui petit veniam, delictum confitetur. Ἐξομολογοῦμαι, *confiteor*; ἐξομολόγησις, *confessio.*

cepto invidiam faciunt, quoniam non paucorum, nec ecclesiæ unius, aut unius provinciæ, sed totius orbis hæc causa est, expectent de Domini protectione Ecclesiæ ipsius publicam pacem. Hoc enim et verecundiæ et disciplinæ et vitæ ipsi omnium nostrum convenit, ut præpositi cum clero convenientes, præsente etiam stantium plebe, quibus et ipsis pro fide et timore suo honor habendus est, disponere omnia consilii communis religione possimus. Cæterum quam irreligiosum est et ipsis quoque festinantibus perniciosum, ut cum extorres facti et patria pulsi, ac bonis suis omnibus spoliati, nondum ad Ecclesiam redierint, quidam de lapsis confessores ipsos prævenire et ante eos ad Ecclesiam introire festinent. Qui si nimium properant, habent in sua potestate quod postulant, tempore ipso sibi plus quam postulant largiente. Acies adhuc geritur, et agon quotidie celebratur. Si commissi vere et firmiter pœnitet, et fidei calor prævalet, qui differri non potest, potest coronari. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere et nostri meminisse. Fraternitatem universam meo nomine salutate, et ut nostri memores sint admonete. Valete.

Ad presbyteros et diaconos Romæ consistentes (1).

EPISTOLA XIV.

De secessu suo rationem reddit.

Cyprianus presbyteris et diaconibus Romæ consistentibus fratribus salutem.

Quoniam comperi, fratres carissimi, minus simpliciter et minus fideliter vobis renuntiari quæ hic a nobis et gesta sunt et geruntur, necessarium duxi has ad vos litteras facere, quibus vobis actus nostri et disciplinæ et diligentiæ ratio redderetur. Nam sicut Domini mandata instruunt, orto statim turbationis impetu primo, cum me clamore violento frequenter populus flagitasset, non tam meam salutem quam quietem fratrum publicam cogitans interim secessi, ne per inverecundam præsentiam nostram seditio quæ cœperat plus provocaretur. Absens tamen corpore, nec spiritu nec actu nec monitis meis defui quo minus secundum Domini præcepta fratribus nostris in quibus possem mea mediocritate consulerem.

Et quid egerim loquuntur vobis epistolæ pro temporibus emissæ numero tredecim, quas ad vos transmisi; in quibus nec clero consilium, nec confessoribus exhortatio, nec extorribus quando oportuit objurgatio (1), nec universæ fraternitati ad deprecandam Dei misericordiam allocutio et persuasio nostra defuit, quantum secundum legem fidei et timorem Dei Domino suggerente nostra mediocritas potuit eniti. Posteaquam vero et tormenta venerunt, sive jam tortis fratribus nostris, sive adhuc ut torquerentur inclusis, ad corroborandos et confortandos eos noster sermo penetravit. Item cum comperissem eos qui sacrilegis contactibus manus suas atque ora maculassent, vel nefandis libellis nihilominus conscientiam polluissent, exambire ad martyres passim, confessores quoque importuna et gratiosa deprecatione corrumpere, ut sine ullo discrimine atque examine singulorum darentur quotidie libellorum millia (2) contra evangelii legem, litteras feci quibus martyres et confessores consilio meo quantum possem ad dominica præcepta revocarem. Item presbyteris et diaconibus non defuit sacerdotii vigor ut quidam minus disciplinæ memores et temeraria festina-

(1) Non scripta est hæc epistola ad clerum romanum, ut crediderunt Rigaltius, Baronius, et Angli, verum ad eos e clero Carthaginensi qui tunc Romæ erant. Quare hinc colligi non potest Cyprianum pro debito suo scripsisse ad clerum Romanum, quem constat non habuisse universalis Ecclesiæ curam, sede vacante.

(1) *Extorribus objurgatio.* Agit de iis qui Christi nomine exulantes, non perseveraverant in christiana disciplina, adeoque in patriam regressi, non jam quasi christiani deprehenderentur, sed quasi nocentes. Vide supra, epist. 6.

(2) Hic loquitur de libellis martyrum, quibus pax lapsis expostulabatur; supra autem de libellis quos signabant aliqui, quasi sacrificassent sed ne sacrificarent.

tione præcipites, qui cum lapsis communicare jam cœperant, comprimerentur, intercedentibus nobis. Plebi quoque ipsi quantum potuimus animum composuimus, et ut ecclesiastica disciplina servaretur instruximus.

Postmodum vero cum quidam de lapsis, sive sua sponte, sive aliquo incitatore, audaci flagitatione proruerent ut pacem sibi a martyribus et confessoribus promissam extorquere violento impetu niterentur, de hoc etiam bis ad clerum litteras feci et legi eis mandavi, ut ad illorum violentiam interim quoquo genere mitigandam, si qui libello a martyribus accepto de sæculo excederent, exomologesi facta, et manu eis in pœnitentiam imposita, cum pace sibi a martyribus promissa ad Dominum remitterentur. Nec in hoc legem dedi, aut me auctorem temere constitui. Sed cum videretur et honor martyribus habendus et eorum qui omnia turbare cupiebant impetus comprimendus, et præterea vestra scripta legissem quæ huc ad clerum nostrum per Crementium hypodiaconum nuper feceratis, ut iis qui post lapsum infirmitate apprehensi essent et pœnitentes communicationem desiderarent subveniretur, standum putavi et cum vestra sententia, ne actus noster, qui adunatus esse et consentire circa omnia debet, in aliquo discreparet. Plane cæterorum causas, quamvis libello a martyribus accepto, differri mandavi et in nostram præsentiam reservari; ut cum pace a Domino nobis data plures præpositi convenire in unum cœperimus, communicato etiam vobiscum consilio, disponere singula et reformare possimus. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere.

Ad Moysen et Maximum et cæteros confessores.

EPISTOLA XV.

Martyres et confessores præconio et laudibus extollit, seseque eorum orationibus commendat.

Cyprianus Moysi et Maximo presbyteris et cæteris confessoribus fratribus salutem.

Et cunctos vos pariter et singulos repræsentavit affectibus nostris, fratres carissimi, Celerinus adveniens, et fidei ac virtutis vestræ comes, et gloriosis congressionibus Dei miles. Universos vos in illo veniente conspeximus; et cum caritatem circa me vestram dulciter ac sæpe loqueretur, in ejus sermonibus vos audiebamus. Satis ac plurimum gaudeo quando a vobis per tales talia perferuntur. Vobiscum illic in carcere quodam modo et nos sumus, divinæ dignationis ornamenta vobiscum sentire nos credimus, qui sic vestris cordibus adhæremus. Honori nos vestro caritas vestra individua connectit, separari dilectionem spiritus non sinit. Vos illic confessio, me affectio includit. Et nos quidem vestri diebus ac noctibus memores, et quando in sacrificiis precem cum pluribus facimus, et cum in secessu privatis precibus oramus, coronis ac laudibus vestris plenam a Domino faventiam postulamus. Sed ad reddendam vobis vicem minor est nostra mediocritas. Plus vos datis quando nostri in oratione meministis, qui spirantes jam sola cœlestia, et tantum divina meditantes, ad fastigia celsiora mora ipsa passionis ascenditis, longoque temporum ductu glorias vestras non trahitis, sed augetis. Beatum facit prima et una confessio. Vos toties confitemini quoties rogati ut de carcere recedatis, carcerem fide et virtute præeligitis. Tot vestræ laudes quot dies; quot mensium curricula, tot incrementa meritorum. Semel vincit qui statim patitur. At qui manens semper in pœnis congreditur cum dolore nec vincitur, quotidie coronatur. Eant nunc magistratus et consules sive proconsules, annuæ dignitatis insignibus et duodecim fascibus glorientur.

Ecce dignitas cœlestis in vobis honoris annui claritate signata est, et jam revertentis anni volubilem circulum victricis gloriæ diuturnitate transgressa est. Illuminabat mundum sol oriens et luna decurrens. Sed vobis idem qui solem fecit et lunam majus in carcere lumen fuit; et in corde ac mentibus vestris Christi claritudo resplendens horribiles cæteris atque funestas pœna-

lis loci tenebras æterna illa et candida luce radiavit. Per vicissitudines mensium transmeavit hibernum. Sed et vos inclusi tempora hiemis persecutionis hieme pensabatis. Successit hiemi verna temperies rosis læta et floribus coronata. Sed vobis rosæ et flores de paradisi deliciis aderant, et caput vestrum serta cœlestia coronabant. Æstas ecce messium fertilitate fœcunda est, et area frugibus plena est. Sed vos, qui gloriam seminastis, frugem gloriæ metistis; atque in Domini area constituti, exuri paleas inextinguibili igne conspicitis; ipsi, ut tritici grana purgata et frumenta pretiosa, jam purgati et conditi, hospitium carceris horreum computatis. Nec deest autumno ad munera fungenda temporis gratia spiritalis. Vindemia foris premitur, et profutura poculis in torcularibus uva calcatur. Vos de Domini vinea pingues racemi, et jam maturis fructibus botri, pressuræ sæcularis infestatione calcati, torcular vestrum carcere torquente sentitis, et vini vice sanguinem funditis; ad passionis tolerantiam fortes, martyrii poculum libenter hauritis. Sic apud servos Dei annus evolvitur. Sic spiritalibus meritis et cœlestibus præmiis temporum vicissitudo celebratur.

Beati satis qui ex vobis per hæc gloriarum vestigia commeantes jam de sæculo recesserunt, confectoque itinere virtutis ac fidei, ad complexum et osculum Domini, Domino ipso gaudente, venerunt. Sed et vestra non minor gloria, qui adhuc in certamine constituti, et comitum glorias secuturi, pugnam diu geritis, immotaque et inconcussa fide stabiles quotidie spectaculum Deo vestris virtutibus exhibetis. Quo longior vestra pugna, hoc corona sublimior. Agon unus, sed multiplici præliorum numerositate congestus. Famem vincitis, et sitim spernitis, et squalorem carceris ac receptaculi pœnalis horrorem roboris vigore calcatis. Pœna illic subigitur, cruciatus obteritur, nec mors metuitur, sed optatur; quæ scilicet immortalitatis præmio vincitur, ut vitæ æternitate qui vicerit coronetur. Qui nunc in vobis animus, quam sublime, quam capax pectus, ubi talia et tanta volvuntur, ubi non nisi Dei præcepta et Christi præmia cogitantur? Voluntas est illic tantum Dei; et in carne adhuc licet vobis positis, vita jam vivitur non præsentis sæculi, sed futuri.

Nunc est, fratres carissimi, ut memores mei sitis, ut inter magnas atque divinas cogitationes vestras nos quoque animo ac mente volvatis, simque in precibus et orationibus vestris cum vox illa purificatione confessionis illustris et jugi honoris sui tenore laudabilis ad Dei aures penetrat, et aperto sibi cœlo, de his subacti mundi partibus ad superna transmissa, impetrat de Domini bonitate quod postulat. Quid enim petitis de indulgentia Domini quod non impetrare mereamini, qui sic Domini mandata servastis, qui evangelicam disciplinam sincero fidei vigore tenuistis, qui incorrupto honore virtutis cum præceptis Domini et cum apostolis ejus fortiter stantes nutantem multorum fidem martyrii vestri veritate solidastis? Vere evangelii testes et vere martyres Christi radicibus ejus innixi, super petram robusta mole fundati, disciplinam cum virtute junxistis, ad timorem Dei cæteros provocastis, martyria vestra exempla fecistis. Opto vos, fortissimi ac beatissimi fratres, semper bene valere et nostri meminisse.

Confessorum ad Cyprianum.

EPISTOLA XVI.

Episcopum de sua erga lapsos indulgentia commonefaciunt.

Universi confessores Cypriano Papæ salutem.

Scias nos universis, de quibus apud te ratio constiterit quid post commissum egerint, dedisse pacem, et hanc formam per te et aliis episcopis innotescere voluimus. Optamus te cum sanctis martyribus pacem habere (1).

(1) Angli putarunt verba hæc interminationem continere, ita nimirum ut si hæc minus præstaret Cyprianus, martyres cum ipso non communicarent. Quam observationem ut

Præsente (1) de clero et exorcista et lectore, Lucianus scripsit.

Ad presbyteros et diaconos.

EPISTOLA XVII.

De præcedenti et duabus sequentibus epistolis.

Cyprianus presbyteris et diaconibus fratribus salutem.

DOMINUS loquitur et dicit : *Super quem respiciam, nisi super humilem et quietum et trementem sermones meos?* Hoc cum debeamus omnes esse, tum modo hujusmodi illi esse debent quibus laborandum est ut post gravem lapsum vera pœnitentia et humilitate tota promereri Dominum possint. Legi autem et universorum confessorum litteras, quas voluerunt per me collegis omnibus innotescere et ad eos pacem a se datam pervenire, de quibus apud nos ratio constiterit quid post commissum egerint. Quæ res cum omnium nostrum consilium et sententiam exspectet, præjudicare ego et soli mihi rem communem vindicare non audeo. Et ideo instetur interim epistolis quas ad vos proxime feceram, quarum exemplum collegis quoque multis jam misi; qui rescripserunt placere sibi quod statuimus, nec ab eo recedendum esse donec pace nobis a Domino reddita in unum convenire et singulorum causas examinare possimus. Sed et quid mihi Caldonius collega meus scripserit, quidque ego ei rescripserim ut sciretis, utriusque epistolæ exemplum litteris meis junxi. Quod totum peto fratribus nostris legatis, ut magis ac magis ad patientiam componantur, nec delicto proprio adjiciant adhuc aliud delictum, dum nec nobis nec evangelio volunt servire, nec secundum universorum confessorum litteras causas suas examinari permittunt. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere et nostri meminisse. Fraternitatem universam salutate. Valete.

Caldonii ad Cyprianum.

EPISTOLA XVIII.

De quibusdam qui ex lapsis confessores facti, pacem pro priore delicto petebant.

Cypriano et compresbyteris Carthagini consistentibus Caldonius salutem.

NECESSITAS temporum facit ut non temere pacem demus. Sed oportebat vobis scribere quoniam ii qui posteaquam sacrificaverunt, iterato tenti, extorres sunt facti. Videntur ergo mihi abluisse prius delictum, dum possessiones et domos dimittunt, et pœnitentiam agentes Christum sequuntur. Ergo Felix, qui presbyterium subministrabat (1) sub Decimo, proximus mihi vinculis, (plenius cognovi eumdem Felicem), Victoria conjunx ejus, et Lucius fideles extorres facti reliquerunt possessiones, quas nunc fiscus tenet. Sed et mulier nomine Bona, quæ tracta est a marito ad sacrificandum, quæ conscientia non commissi, sed quia tenentes manus ejus ipsi sacrificaverunt, cœpit dicere contra : « Non feci, vos fecistis; » sic et ipsa extorris facta est. Cum ergo universi pacem peterent dicentes : « Recuperavimus fidem quam amiseramus, » pœnitentiam agentes, et Christum pu-

---

certam et minime ambiguam repetunt in observationibus ad epistolam XXII, quæ data est ad presbyteros et diaconos Romæ consistentes. At ego non video quonam modo excommunicatio possit his verbis intelligi. Videbant Lucianus et cæteri qui cum eo erant confessores Cyprianum se præbere admodum difficilem in recipiendis lapsis quibus martyres et confessores, quorum illi magnam in hoc credebant esse auctoritatem, pacem dederant, quibus Lucianus et cæteri dederant pacem in nomine martyrum et confessorum, et ægre ferebant duram illam antistitis sui disciplinam, quam præter æquum et bonum esse putabant. Hanc ob causam, quia seditio propterea commota erat in quibusdam oppidis provinciæ, optant ei scribentes ut pacem habeat cum martyribus, ut severitatem misericordia mitiget, sic concordiam et pacem redintegrari posse inter eum et martyres ac plebem commotam. An ideo minantur excommunicationem, si eorum desideriis non adquiescat? Non ita sane. Preces sunt, non mandata, nec minæ. Aliud est optare, aliud jubere, aliud pœnam intentare.

(1) *Præsente* hoc loco ponitur pro *præsentibus*. Apud Plautum, *præsente nobis*.

(1) Hoc est, qui vicarium agebat

» blice sumus confessi; » quamvis mihi videantur debere pacem accipere, tamen ad consilium vestrum eos dimisi, ne videar aliquid temere præsumere. Si quid ergo ex communi consilio placuerit, scribite mihi. Salutate nostros. Vos nostri. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere.

EPISTOLA XIX.

Respondet Caldonio.

Cyprianus Caldonio fratri salutem.

Accepimus litteras tuas, frater carissime, satis sobrias et integritatis ac fidei plenas. Nec miramur si exercitatus et in scripturis dominicis peritus caute omnia et consulte geras. Recte autem sensisti circa impertiendam fratribus nostris pacem, quam sibi ipsi vera pœnitentia et dominicæ confessionis gloria reddiderunt, sermonibus suis justificati, quibus se ante damnaverant. Cum ergo abluerint omne delictum, et maculam pristinam assistente sibi Domino potiore virtute deleverint, jacere ultra sub diabolo quasi prostrati non debent qui extorres facti, et bonis suis omnibus spoliati, erexerunt se, et cum Christo stare cœperunt. Atque utinam sic et cæteri post lapsum pœnitentes in statum pristinum reformentur, quos nunc urgentes et pacem temere atque importune extorquentes quomodo disposuerimus ut scires, librum (1) tibi cum epistolis numero quinque misi, quas ad clerum et ad plebem et ad martyres quoque et confessores feci : quæ epistolæ jam plurimis collegis nostris missæ placuerunt, et rescripserunt se quoque nobiscum in eodem consilio secundum catholicam fidem stare. Quod ipsum etiam tu ad collegas nostros quos potueris transmitte, ut apud omnes unus actus et una consensio secundum Domini præcepta teneatur. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

(1) Id est, librum *de Lapsis*.

Celerini ad Lucianum.

EPISTOLA XX.

Petit a Luciano confessore Celerinus confessor, ut lapsis aliquot mulierculis pacem condonet.

Celerinus Luciano salutem.

Hæc cum tibi scriberem, domine frater, gaudens et tristis eram : gaudens eo quod audierim te pro nomine Domini nostri Jesu Christi salvatoris nostri tentum et illius nomen penes magistratus hujus mundi confessum ; tristis autem in eo quod ab eo ex quo te deduxi nunquam litteras tuas accipere potui. Et nunc modo duplex mihi tristitia incubuit, quod cum Montanum fratrem nostrum communem abs te de carcere ad me esse venturum sciebas, de salute tua vel quid penes te agatur mihi non significaveris. Sed hoc solet contingere servis Dei, maxime eis qui in confessione Christi sunt constituti. Scio enim quoniam unusquisque jam quæ sunt sæculi non attendit, quoniam coronam cœlestem sperat. Ego enim dixi fortasse oblitum te esse mihi scribere. Nam, ut tibi quoque de infimo tuus vel frater dicar, si fuero dignus Celerinus audire, tamen cum essem et ego in tam florida (1) confessione, fratres meos vetustissimos memorabam, et eos litteris meis memoravi caritatem pristinam eorum penes me meosque nunc esse. Peto tamen, carissime, a Domino, ut si ante cruore illo sancto laveris, si prius passus fueris pro nomine Domini nostri Jesu Christi quam litteræ meæ te in hoc mundo apprehendant, vel nunc si apprehenderint, mihi ad hæc rescribas. Sic coronet te cujus nomen confessus es. Credo enim quoniam etsi in hoc mundo nos non viderimus, in futuro tamen nos coram Christo complectemur. Pete ut sim dignus et ego coronari cum numero vestro.

In magna tamen tribulatione me constitutum scias, et ac si sis mecum præ-

(1) Hoc est purpurea, scilicet in qua sanguis fusus erat. Unde infra floridiores vocat confessores, florida confessione conspicuos ; super quos ipse floridus Lucianus antistes factus erat.

sens, sic caritatis pristinæ reminiscor die ac nocte. Deus solus scit. Et ideo peto ut annuas desiderio meo et mecum doleas in morte sororis meæ, quæ cecidit in hac vastatione a Christo. Sacrificavit enim et exacerbavit Dominum nostrum : quod nobis manifestum videtur. Pro cujus factis ego in hac die lætitiæ Paschæ flens die ac nocte, in cilicio et cinere lacrymabundus dies exegi et exigo usque in hodiernum, donec auxilium Domini nostri Jesu Christi [subveniat] et pietas per te vel per eos dominos meos qui coronati fuerint, a quibus postulaturus es ut veniam habeant nefanda naufragia. Memoratus sum enim caritatis tuæ pristinæ, quod cum omnibus doleas pro sororibus nostris, quas et tu bene nosti, id est, Numeria et Candida; pro quarum peccato, quia nos fratres habent, debemus excubare. Credo enim Christum secundum earum pœnitentiam et opera quæ penes collegas nostros fecerunt extorres qui a vobis venerunt, a quibus ipsis de operibus eorum audies, jam Christum eis, vobis martyribus suis petentibus, indulturum. Audivi enim te floridiorum ministerium percepisse. O te felicem! suscipere vota tua quæ semper desiderasti vel in terra dormiens. Optasti pro nomine illius in carcerem mitti : quod nunc tibi contigit, sicut scriptum est : *Det tibi Dominus secundum cor tuum.* Et nunc super ipsos factus antistes Dei recognovit idem minister. Rogo itaque, Domine, et peto per Dominum nostrum Jesum Christum ut cæteris collegis tuis fratribus tuis meis dominis referas, et ab eis petas ut quicunque prior vestrum coronatus fuerit, istis sororibus nostris Numeriæ et Candidæ tale peccatum remittant. Nam hanc ipsam Etecusam semper appellavi, testis est nobis Deus, quia pro se dona numeravit ne sacrificaret; sed tantum ascendisse videtur usque ad Tria-Fata, et inde descendisse. Hanc ergo non sacrificasse ego scio. Quarum jam causa audita, præceperunt eas præpositi tantisper sic esse donec episcopus constituatur (1). Sed quatenus per vestras sanctas orationes et petitiones, in quas nos fidimus, quoniam estis amici sed et testes Christi, quod omnia indulgeatis.

Peto ergo, Domine carissime Luciane, memor sis mei et petitioni meæ annuas. Sic Christus coronam illam sanctam, quam tibi non tantum in confessione, sed et in sanctimonio tradidit, in qua semper cucurristi, exemplum sanctorum semper et testis fuisti, ut omnibus dominis meis fratribus tuis confessoribus referas de hoc facto, ut a vobis auxilium recipiant. Nam hoc, Domine frater, scire debes, me non solum hoc pro eis petere, sed et Statium et Severianum et omnes confessores qui inde huc a vobis venerunt, ad quos ipsæ in portum descenderunt, et in urbem levaverunt, quod sexaginta quinque ministraverunt et usque in hodiernum in omnibus foverunt. Sunt enim penes illas omnes. Plus autem gravare cor illud sanctum tuum non debui, cum sciam te prona voluntate operari. Salutant te Macharius cum sororibus suis Cornelia et Emerita, quæ lætantur de confessione tua florida, sed et omnium fratrum, et Saturninus, qui et ipse luctatus est cum diabolo, qui et Christi nomen est fortiter confessus, qui et ibi in pœna ungularum fortiter est confessus, qui et hoc nimis rogat et petit. Salutant te fratres tui Calphurnius et Maria et omnes sancti fratres. Nam et hoc scire debes, me et dominis meis fratribus tuis [litteras] scripsisse, quas peto illis eas legere digneris.

EPISTOLA XXI.

Lucianus respondet Celerino.

Lucianus Celerino domino, si dignus fuero vocari, collega in Christo, salutem.

ACCEPI litteras tuas, domine frater dilectissime, in quibus me tantum gravasti ut propter tuam gravationem tanto gaudio pene exciderim, ut litteras quas et ego optabam post tantum temporis

(1) Scilicet donec Petri cathedra, quæ post mortem Fabiani vacabat, episcopum accepisset. Ab urbe enim Celerinus Luciano in Africam scribebat.

legere, in quibus mei dignatus es memorare, beneficio tantæ tuæ humilitatis legere exultaverim, qui scribens mihi diceres : « Si dignus fuero frater » nominari tuus, » hominis qui apud pusilliores (1) nomen Dei cum timore confessus sum. Nam tu Deo volente ipsum anguem majorem (2), metatorem (3) antichristi, non tantum confessus deterruisti vocibus illis et verbis deificis quibus scio quasi amatores fidei et zelotypi disciplinæ Christi, in qua te novi vivacitate versari te gaudeo, vicisti. Nunc, carissime, jam inter martyres deputande, voluisti nos litteris tuis gravare, in quibus significasti de sororibus nostris; pro quibus utinam fieri posset ut sine tanto scelere commisso memoriam faceremus. Non profecto tantis lacrymis incumberemus ut nunc.

Scire debuisti quid circa nos actum sit. Cum benedictus martyr Paulus adhuc in corpore esset, vocavit me, et dixit mihi : « Luciane, coram Christo » tibi dico ut si quis post arcessitionem » meam abs te pacem petierit, da in no» mine meo. » Sed et omnes quos Dominus in tanta tribulatione arcessire dignatus est, universi litteras ex compacto universis pacem dimisimus. Vides ergo, frater, quoniam partim ejus quod mihi Paulus præcepit quam universis quod censuimus, ex quibus eramus in hac tribulatione, cum jussi sumus secundum præceptum Imperatoris fame et siti necari, et reclusi sumus in duabus cellis, ita ut nos afficerent fame et siti. Sed et ignis ab opere pressuræ nostræ tam intolerabilis erat quam nemo portare posset. Sed nunc ipsam claritatem sumus consecuti. Et ideo, frater carissime, saluta Numeriam et Candidam, quæ secundum Pauli præceptum et cæterorum martyrum, quorum nomina subjicio, Bassi in pejerario (4), Mappalici in quæstione, Fortunionis in carcere, Pauli a quæstione, Fortunatæ, Victorini, Victoris, Herennii, Credulæ, Herenæ, Donati, Firmi, Venusti, Fructi, Juliæ, Martialis, et Aristonis, qui Deo volente in carcere fame necati sunt; quorum et nos socios futuros intra dies audietis. Jam enim ex quo iterato reclusi sumus sunt dies octo in die quo tibi litteras scripsi. Nam et ante dies octo per dies quinque medios modicum panis accepimus et aquam ad mensuram. Et ideo, frater, peto ut sicut hic cum Dominus cœperit ipsi Ecclesiæ pacem dare, secundum præceptum Pauli et nostrum tractatum, exposita causa apud episcopum, et facta exomologesi, habeant pacem, non tantum hæ, sed et quas scis ad animum nostrum pertinere.

Salutant vos collegæ mei universi. Vos salutate confessores Domini qui ibi vobiscum sunt, quorum nomina significasti; inter quos et Saturninus cum comitibus suis, sed et collega meus, et Maris, Collecta, et Emerita, Calphurnius et Maria, Sabina, Spesina, et sorores, Januaria, Dativa, Donata. Salutamus cum suis Saturum, Bassianum, et universum clerum, Uranium, Alexium, Quintianum, Colonicam, et universos quorum nomina non scripsi, quia jam lassus eram. Ideo ignoscere debent. Opto vos bene valere, Alexium et Getulicum et argentarios et sorores. Salutant vos sorores meæ Januaria et Sophia, quas vobis commendo.

Ad clerum Romæ consistentem.

EPISTOLA XXII.

De multis confessoribus et de Luciani inverecundia et Celerini confessoris modestia.

Cyprianus presbyteris et diaconibus Romæ consistentibus fratribus salutem.

Post factas ad vos litteras, fratres carissimi, quibus actus noster expositus et disciplinæ ac diligentiæ quantulacunque ratio declarata est, aliud accessit, quod nec ipsum latere vos debuit. Nam frater noster Lucianus, et ipse unus de confessoribus, fide quidem ca-

(1) Pusilliores vocat magistratus, præsides, proconsules.
(2) Decium Imperatorem designat.
(3) Id est præcursorem. Vide epist. 81.
(4) Ignoratur prorsus quid sibi velit hoc verbum. Rigaltius conjicit legendum esse : *in petrario*, quod idem esset ac, *ad metalla*.

lidus et virtute robustus, sed minus dominica lectione fundatus, quædam conatus est, imperiti jampridem se vulgi auctorem constituens, ut manu ejus scripti libelli gregatim multis nomine Pauli darentur, cum Mappalicus martyr cautus et verecundus, legis ac disciplinæ memor, nullas contra Evangelium litteras fecerit, sed tantum domestica pietate commotus matri suæ, quæ lapsa fuerat, mandaverit pacem dari, Saturninus quoque post tormenta adhuc in carcere constitutus nullas ejusmodi litteras emiserit. Lucianus vero non tantum Paulo adhuc in carcere posito nomine illius libellos manu sua scriptos passim dedit, sed et post ejus excessum eadem facere sub ejus nomine perseveravit, dicens hoc sibi ab illo mandatum, nesciens Domino magis quam conservo obtemperandum. Aurelii quoque adolescentis tormenta perpessi nomine libelli multi dati sunt ejusdem Luciani manu scripti, quod litteras ille non nosset. Cui rei ut aliquatenus posset obsisti, litteras ad eos feci, quas ad vos sub epistola priore transmisi, quibus petere et suadere non destiti ut Dominicæ legis et Evangelii ratio teneretur.

Postquam vero ad eos litteras misi ut quasi moderatius aliquid et temperantius fieret, universorum confessorum nomine idem Lucianus epistolam scripsit, qua pene omne vinculum fidei et timor Dei et mandatum Domini et Evangelii sanctitas et firmitas solveretur. Scripsit enim omnium nomine universis eos pacem dedisse et hanc formam per me aliis episcopis innotescere velle : cujus epistolæ exemplum ad vos transmisi. Additum est plane, de quibus ratio constiterit quid post commissum egerint. Quæ res majorem nobis conflat invidiam, ut nos cum singulorum causas audire et excutere cœperimus, videamur multis negare quod se nunc omnes jactant a martyribus et confessoribus accepisse.

Denique hujus seditionis origo jam cœpit. Namque in provincia nostra per aliquot civitates in præpositos impetus per multitudinem factus est, et pacem quam semel cuncti a martyribus et confessoribus datam clamitabant confestim sibi repræsentari coegerunt, territis et subactis præpositis suis, qui ad resistendum minus virtute animi et robore fidei prævalebant. Apud nos etiam quidam turbulenti, qui vix a nobis in præteritum regebantur et in nostram præsentiam differebantur, per hanc epistolam velut quibusdam facibus accensi plus exardescere et pacem sibi datam extorquere cœperunt. De quibus quales ad clerum nostrum litteras fecerim exemplum vobis misi. Sed et quid mihi Caldonius collega pro integritate et fide sua scripserit, quidque ego ei rescripserim, utrumque ad vos legendum transmisi. Exempla quoque epistolæ Celerini boni et robusti confessoris, quam ad Lucianum eundem confessorem scripserit, item quid Lucianus ei rescripserit, misi vobis, ut sciretis et laborem circa omnia et diligentiam nostram et veritatem ipsam disceretis. Celerinus confessor quam sit moderatus et cautus et humilitate ac timore sectæ nostræ verecundus, Lucianus vero circa intelligentiam dominicæ lectionis, ut dixi, minus peritus, et circa invidiam verecundiæ nostræ relinquendam facilitate sua molestus. Nam cum Dominus dixerit, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti gentes tingui et in baptismo præterita peccata dimitti, hic præcepti et legis ignarus mandat pacem dari et peccata dimitti in Pauli nomine, et hoc sibi dicit ab illo esse mandatum, sicut in litteris ejusdem Luciani ad Celerinum factis animadvertetis, quibus minime consideravit quod non martyres evangelium faciant, sed per evangelium martyres fiant; quando et Paulus apostolus, quem Dominus vas electionis suæ dixit, posuerit in epistola sua dicens : *Miror quod sic tam cito demutamini ab eo qui vos vocavit in gratiam ad aliud evangelium; quod non est aliud : nisi si sunt aliqui qui vos turbant et volunt convertere evangelium Christi. Sed licet nos aut angelus de cœlo aliter adnuntiet præterquam quod adnuntiavimus vobis, anathema sit, sicut prædiximus. Et nunc iterum dico : si quis vobis adnuntiaverit*

prœterquam quod accepistis, anathema sit.

Opportune vero supervenerunt litteræ vestræ, quas accepi ad clerum factas, item quas beati confessores Moyses et Maximus, Nicostratus, et cæteri Saturnino et Aurelio et cæteris miserunt, in quibus Evangelii plenus vigor et disciplina robusta legis dominicæ continentur. Laborantes hic nos et contra invidiæ impetum totis fidei viribus resistentes multum sermo vester adjuvit ut divinitus compendium fieret, et priusquam venirent ad vos litteræ quas vobis proxime misi ut declararetis nobis quod secundum evangelii legem nobiscum fortiter atque unanimiter etiam vestra sententia concurrat. Opto vos, fratres carissimi ac desiderantissimi, semper bene valere.

Ad clerum.

EPISTOLA XXIII.

De litteris Romam missis et de Saturo lectore et Optato hypodiacono factis.

Cyprianus presbyteris et diaconibus fratribus salutem.

Ne quid conscientiam vestram lateret, fratres carissimi, quid mihi scriptum sit, quidque ego rescripserim, utriusque epistolæ vobis exemplum misi; et credo vobis id quod rescripsi non displicere. Sed et illud ad vos perferre litteris meis debui, urgente causa clero in Urbe consistenti litteras me misisse. Et quoniam oportuit me per clericos scribere, scio autem nostros plurimos absentes esse, paucos vero qui illic sunt vix ad ministerium quotidiani operis sufficere, necesse fuit novos aliquos constituere qui mitterentur. Fecisse me autem sciatis lectorem Saturum et hypodiaconum Optatum confessorem, quos jampridem communi consilio clero proximos feceramus, quando aut Saturo die Paschæ semel atque iterum lectionem dedimus, aut quando cum presbyteris doctoribus lectores diligenter probaremus, Optatum inter lectores doctorem audientium constituimus, examinantes an congruerent illis omnia quæ esse debent in iis qui ad clerum parabantur. Nihil ergo a me absentibus vobis novum factum est; sed quod jampridem communi consilio omnium nostrum cœperat, necessitate urgente promotum est. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere et nostri meminisse. Fraternitatem salutate. Valete.

Ad Moysen et Maximum et cæteros Romæ confessores.

EPISTOLA XXIV.

Eorum in tormentis constantiam, in disciplina observantiam laudat.

Cyprianus Moysi et Maximo presbyteris et cæteris confessoribus dilectissimis fratribus salutem.

Gloriam fidei et virtutis vestræ, fortissimi ac beatissimi fratres, jampridem de opinione cognoveram, lætatus satis et plurimum gratulatus quod vos confessione sui nominis paraverit ad coronam Domini nostri Jesu Christi præcipua dignatio. Vos enim primores et duces ad nostri temporis prælium facti cœlestis militiæ signa movistis. Vos spiritale certamen, quod nunc geri Deus voluit, vestris virtutibus imbuistis. Vos surgentis belli impetus primos immobili robore atque inconcussa stabilitate fregistis. Inde initia felicia pugnandi orta sunt. Inde vincendi auspicia cœperunt. Contigit hic per tormenta consummari martyria. Sed qui in congressione præcedens exemplum virtutis fratribus factus est, cum martyribus in honore communis est. Coronas vestra manu sertas inde huc tradidistis, et de poculo salutari fratribus propinastis.

Accessit ad confessionis exordia gloriosa et militiæ victricis auspicia disciplinæ tenor, quem de epistolæ vestræ vigore perspeximus quam modo ad collegas vestros in confessione vobiscum Domino copulatos sollicita admonitione misistis ut Evangelii sancta præcepta et tradita nobis semel mandata vitalia forti et stabili observatione teneantur. Ecce alius gloriæ vestræ sublimis gradus, ecce iterum cum confessione geminatus promerendi Dei titulus, stare

firmo gradu, et in hac acie qui Evangelium conantur irrumpere et præceptis Domini subruendis manus impias inferentes fidei robore submovere, præbuisse ante initia virtutum, tunc et morum magisteria præbere. Dominus post resurrectionem mittens apostolos mandat et dicit : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra. Ite ergo et docete gentes omnes, tingentes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, docentes eos observare omnia quæcumque præcepi vobis.* Et Johannes apostolus mandati memor in epistola sua postmodum ponit. *In hoc*, inquit, *intelligimus quia cognovimus eum, si præcepta ejus custodiamus. Qui dicit quoniam cognovit eum, et mandata ejus non servat, mendax est, et veritas in illo non est.* Hæc præcepta custodienda suggeritis, divina et cœlestia mandata servatis. Hoc est esse confessorem Domini, hoc est esse martyrem Christi, servare vocis suæ inviolatam circa omnia et solidam firmitatem. Nam velle præter Dominum martyrem fieri et præcepta Domini destruere conari, uti adversus illum dignatione quam tibi dederit, armis ab illo acceptis rebellem quodammodo fieri, hoc est Christum confiteri velle et Evangelium Christi negare.

Lætor igitur ex vobis, fortissimi ac fidelissimi fratres; et quantum gratulor martyribus istic honoratis ob virium gloriam, tantum gratulor pariter et vobis ob dominicæ etiam disciplinæ coronam. Dignationem suam Dominus multiplici genere largitatis infudit, bonorum militum laudes et glorias spiritales copiosa varietate distribuit. Honoris vestri participes et nos sumus, gloriam vestram nostram gloriam computamus, quorum tempora illustravit tanta felicitas, ut ætatem nostram videre contingeret probatos servos Dei et Christi milites coronatos. Opto vos, fortissimi ac beatissimi fratres, semper bene valere et nostri meminisse.

EPISTOLA XXV.

Moyses, Maximus, Nicostratus, et alii confessores respondent præcedenti epistolæ.

Cæcilio Cypriano episcopo ecclesiæ Carthaginensium Moyses et Maximus presbyteri, et Nicostratus et Rufinus diaconi, et cæteri confessores in fide veritatis perseverantes in Deo patre et in filio ejus Jesu Christo Domino nostro et in Spiritu sancto, salutem.

INTER varios et multiplices, frater, dolores nobis constitutis propter præsentes multorum fratrum per totum pene orbem ruinas, hoc præcipuum nobis solatium supervenit quod acceptis litteris tuis erecti sumus, et dolentis animi mœroribus fomenta suscepimus. Unde intelligere jam possumus gratiam divinæ providentiæ forsitan non ob aliam causam nos tam diu clausos vinculis carceris reservare voluisse, nisi ut instructi et robustius animati litteris tuis voto proniore ad coronam destinatam possemus pervenire. Illuxerunt enim nobis litteræ tuæ ut in tempestate quadam serenitas et in turbido mari exoptata tranquillitas et in laboribus requies, ut in periculis et doloribus sanitas, ut in densissimis tenebris candida lux et refulgens. Ita illas animo sitiente perbibimus et voto esuriente suscepimus, ut ad certamen inimici ex illis nos satis pastos et saginatos (1) gaudeamus. Reddet tibi Dominus pro ista tua caritate mercedem, et hujus tam boni operis repræsentabit debitam frugem. Non minus enim coronæ mercede condignus est qui hortatus est, quam qui et passus est; non minus laude condignus qui docuit, quam qui et fecit. Non minus honorandus est qui monuit quam qui dimicavit; nisi quoniam nonnunquam magis gloriæ cumulus redundat ad eum qui instituit, quam ad eum qui se docibilem discipulum subministravit. Hic enim fortassis hoc quod exercuit non habuisset, nisi ille docuisset.

Percepimus igitur, iterum dicimus,

(1) Mos olim erat eos qui vel pœnæ causa ad gladiatorium aut venatorium ludum dati essent, vel sponte se iisdem addicerent, sagi-nari prius, ut habiliores et valentiores producerentur.

frater Cypriane, magna gaudia, magna solatia, magna fomenta, maxime quod et gloriosas martyrum, non dicam mortes, sed immortalitates gloriosis et condignis laudibus prosequutus es. Tales enim excessus talibus vocibus prosequendi fuerunt, ut quæ referebantur, sic dicerentur qualiter facta sunt. Ex tuis ergo litteris vidimus gloriosos illos martyrum triumphos, et oculis nostris quodam modo cœlum illos petentes prosecuti sumus, et inter Angelos ac Potestates Dominationesque cœlestes constitutos contemplati sumus. Sed et Dominum apud Patrem testimonium suum illis promissum perhibentem auribus nostris quodam modo sensimus. Hoc est ergo quod et nobis animum in dies erigit, et ad consequendos gradus tantæ dignationis incendit.

Quid enim gloriosius, quidve felicius ulli hominum poterit ex divina dignatione contingere, quam inter ipsos carnifices in ipso interitu confiteri Dominum Deum; quam inter sævientia sæcularis potestatis varia et exquisita tormenta, etiam extorto et excruciato et excarnificato corpore, Christum Dei filium, etsi recedente sed tamen libero spiritu, confiteri; quam relicto mundo cœlum petisse, quam desertis hominibus inter angelos stare, quam impedimentis omnibus sæcularibus ruptis in conspectu Dei jam se liberum sistere, quam cœleste regnum sine ulla cunctatione tenere, quam collegam passionis cum Christo in Christi nomine factum fuisse, quam judicis sui divina dignatione judicem factum fuisse, quam immaculatam conscientiam de confessione nominis reportasse, quam humanis et sacrilegis legibus contra fidem non obedisse, quam veritatem voce publica contestatum fuisse, quam ipsam quæ ab omnibus metuatur moriendo mortem subegisse, quam per ipsam mortem immortalitatem consecutum fuisse, quam omnibus sævitiæ instrumentis excarnificatum et extortum ipsis tormentis tormenta superasse, quam omnibus dilaniati corporis doloribus robore animi reluctatum fuisse, quam sanguinem suum profluentem non horruisse, quam supplicia sua post fidem amare cœpisse, quam detrimentum vitæ suæ putare non exisse?

Ad hoc enim prælium quasi quadam tuba Evangelii sui nos excitat Dominus dicens : *Qui plus diligit patrem aut matrem quam me non est me dignus, et qui plus diligit animam suam quam me non est me dignus, et qui non tollit crucem suam et sequitur me non est me dignus.* Et iterum : *Beati qui persecutionem passi fuerint propter justitiam. Ipsorum enim est regnum cœlorum. Beati eritis cum vos persecuti fuerint et odio habuerint. Gaudete et exultate. Sic enim et prophetas persecuti sunt, qui ante vos fuerunt, patres eorum.* Et iterum : *Quoniam ante Reges et potestates stabitis, et tradet frater fratrem ad mortem, et pater filium, et qui perseveraverit usque ad finem, hic salvus erit.* Et : *Vincenti dabo sedere super thronum meum, sicut et ego vici et sedi super thronum patris mei.* Sed et apostolus : *Quis nos separabit a caritate Christi? Pressura, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius, sicut scriptum est, quia propter te interficimur tota die, æstimati sumus velut oves victimæ, sed in iis omnibus supervincimus pro eo qui nos dilexit.* Hæc et hujusmodi cum in Evangelio collata perlegamus, et quasi faces quasdam ad inflammandam fidem dominicis vocibus suppositas nobis sentiamus, hostes veritatis jam non tantum non perhorrescimus, sed et provocamus, et inimicos Dei jam hoc ipso quod non cessimus vicimus, et nefarias contra veritatem leges subegimus.

Et si nondum nostrum sanguinem fudimus, sed fundere parati sumus, nemo hanc dilationis nostræ moram clementiam judicet, quæ nobis officit, quæ impedimentum gloriæ facit, quæ cœlum differt, quæ gloriosum Dei conspectum inhibet. In hujusmodi enim certamine et in hujusmodi ubi decertat fides prælio, mora martyres non distulisse vera clementia est. Pete ergo, Cypriane carissime, ut nos gratia sua Dominus magis ac magis in dies singulos quosque uberius atque propensius et armet et illustret et viribus potentiæ

suæ firmet ac roboret, et quasi optimus imperator milites suos, quos usque adhuc in castris carceris exercuit et probavit, producat jam ad propositi certaminis campum. Porrigat nobis arma divina, illa tela quæ nesciunt vinci, loricam justitiæ, quæ nunquam solet rumpi, clypeum fidei, qui non potest perforari, galeam salutis, quæ non potest frangi, et gladium spiritus, qui non consuevit vulnerari. Cui enim magis hæc ut pro nobis petat mandare debemus quam tam glorioso episcopo, ut hostiæ destinati petant auxilium de sacerdote?

Ecce aliud gaudium nostrum, quod in officio episcopatus tui, licet interim a fratribus pro temporis conditione distractus es, tamen non defuisti, quod litteris confessores frequenter corroborasti, quod etiam sumptus necessarios de tuis laboribus justis præbuisti, quod in omnibus te præsentem quodammodo semper exhibuisti, quod in nulla officii tui parte quasi aliquis desertor claudicasti.

Sed quod nos ad majorem lætitiam robustius provocavit, tacere non possumus quin omni vocis nostræ testimonio prosequamur. Animadvertimus enim te congruente censura et eos digne objurgasse qui immemores delictorum suorum pacem a presbyteris per absentiam tuam festinata et præcipiti cupiditate extorsissent, et illos qui sine respectu Evangelii sanctum Domini canibus et margaritas porcis prophana facilitate donassent, cum grande delictum et per totum pene orbem incredibili vastatione grassatum non oporteat, nisi, ut ipse scribis, caute moderateque tractari, consultis omnibus episcopis, presbyteris, diaconibus, confessoribus, et ipsis stantibus laicis, ut in tuis litteris et ipse testaris; ne dum volumus importune ruinis subvenire, alias majores ruinas videamur parare. Ubi enim divinus sermo relinquitur, si tam facile peccantibus venia præstetur? Fovendi sunt sane ipsorum animi et ad maturitatis suæ tempus nutriendi et de scripturis sanctis quam ingens et supra omnia peccatum commiserint instruendi. Nec hoc animentur quia multi sunt; sed hoc ipso magis reprimantur quia non pauci sunt. Nihil ad extenuationem delicti numerus impudens valere consuevit, sed pudor, sed modestia, sed patientia, sed disciplina, sed humilitas, atque subjectio, sed alienum de se expectasse judicium, sed alienam de suo sustinuisse sententiam. Hoc est quod pœnitentiam probat; hoc est quod impresso vulneri inducit cicatricem; hoc est quod dejectæ mentis ruinas erigit et attollit, quod ardentem delictorum æstuantium vaporem restinguit et finit. Non enim quæ sanorum sunt corporum medicus ægris dabit, ne importunus cibus tempestatum valetudinis sævientis non reprimat, sed accendat; scilicet ne quod potuisset maturius jejunio extenuari per impatientiam longius pasta cruditate producat.

Eluendæ sunt igitur impio sacrificio manus inquinatæ operibus bonis, et nefario cibo ora misera polluta pœnitentiæ sunt veræ sermonibus expianda, et in secretis cordis fidelis novellandus et consecrandus est animus. Crebri pœnitentium gemitus audiantur. Non semel tantum, sed iterum fideles ex oculis lacrymæ profundantur; ut illi ipsi oculi qui male simulachra conspexerunt, quæ inlicita commiserant satisfacientibus Deo fletibus deleant. Non est nisi patientia morbis necessaria. Luctantur cum suo dolore qui languent, et ita demum sperant sanitatem, si tolerantia superarint dolorem. Infidelis enim cicatrix, quam cito festinans medicus induxit, et ad quemlibet casum medela rescinditur, si non fideliter de ipsa tarditate remedia præstentur. Cito rursus in incendium flamma revocatur, nisi totius ignis etiam usque ad extremam scintillam materia restinguatur, ut merito hujusmodi homines sciant sibi etiam de ipsa mora magis consuli et fideliora necessariis dilationibus remedia præstari.

Cæterum ubi erit quod custodia squalidi carceris includuntur qui Christum confitentur, si sine periculo fidei sunt qui negaverunt? Ubi quod in nomine Dei catenarum ambitu vincun-

tur, si sine communicatione non sunt qui confessionem Dei non retinuerunt? Ubi quod detenti martyres gloriosas animas ponunt, si qui dereliquerunt fidem, periculorum et delictorum suorum non sentiunt magnitudinem? Quod si nimiam impatientiam præferunt et intolerabili festinatione communicationem exposcunt, frustra querula ista et invidiosa ac nihil adversus veritatem valentia jactant petulanti et infreno ore convicia, quandoquidem licuerit illis suo jure retinere, quod nunc sua sponte quæsita necessitate coguntur postulare. Fides enim quæ potuit Christum confiteri, potuit et a Christo in communicatione retineri. Optamus te, beatissime ac gloriosissime Papa, in Domino semper bene valere et nostri meminisse.

Cyprianus lapsis.

EPISTOLA XXVI.

Respondet illis, qui sibi de usurpata pace per Paulum martyrem data, scripserant.

DOMINUS noster, cujus præcepta et monita observare debemus, episcopi honorem et Ecclesiæ suæ rationem disponens in Evangelio loquitur et dicit Petro : *Ego tibi dico quia tu es Petrus, et super istam petram ædificabo ecclesiam meam, et portæ inferorum non vincent eam, et tibi dabo claves regni cœlorum; et quæ ligaveris super terram erunt ligata et in cœlis, et quæcunque solveris super terram erunt soluta et in cœlis.* Inde per temporum et successionum vices episcoporum ordinatio et ecclesiæ ratio decurrit ut Ecclesia super episcopos constituatur et omnis actus ecclesiæ per eosdem præpositos gubernetur. Cum hoc itaque divina lege fundatum sit, miror quosdam audaci temeritate sic mihi scribere voluisse ut ecclesiæ nomine litteras facerent, quando ecclesia in episcopo et clero et in omnibus stantibus (1) sit constituta. Absit enim nec Domini misericordia et potestas ejus invicta patiatur ut ecclesia esse dicatur lapsorum numerus, cum scriptum sit : *Deus non est mortuorum, sed vivorum.* Omnes quidem vivificari optamus, et ut in statum pristinum restituantur precibus nostris et gemitibus oramus. Si autem quidam lapsi ecclesiam se volunt esse, et si apud illos atque in illis est ecclesia, quid superest quam ut ipsi rogentur a nobis ut nos ad Ecclesiam dignentur admittere? Summissos ergo et quietos et verecundos esse oportet eos qui delicti sui memores satisfacere Deo debent, nec ecclesiæ nomine litteras facere, cum se magis sciant ecclesiæ scribere.

Scripserunt autem mihi nuper quidam de lapsis humiles et mites et trementes et metuentes Deum, et qui in ecclesia semper gloriose et granditer operati sunt, et opus suum numquam Domino imputaverunt, scientes illum dixisse : *Et cum hæc omnia feceritis, dicite : Servi supervacui sumus, quod debuimus facere fecimus.* Quæ illi cogitantes, et quamvis libello a martyribus accepto, ut tamen a Domino satisfactio sua admitti possit, orantes scripserunt mihi se delictum suum cognoscere et pœnitentiam veram agere, nec ad pacem temere aut importune properare, sed expectare præsentiam nostram, dicentes pacem quoque ipsam, si eam nobis præsentibus acceperint, dulciorem sibi futuram. Quibus quantum gratulatus sim Dominus testis est, qui dignatus est ostendere quid ejusmodi et tales servi de ejus benignitate mereantur. Quas litteras cum nuper acceperim, et nunc aliud scripsisse vos legerim, peto discernatis desideria vestra, et quicunque estis qui has litteras nunc misistis, nomina vestra libello subjiciatis, et libellum cum singulorum nominibus ad me transmittatis. Ante est enim scire quibus rescribere habeam. Tunc ad singula quæ scripsistis pro loci et actus nostri mediocritate rescribam. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere et secundum Domini disciplinam quiete et tranquille agere. Valete.

(1) Eleganter qui in fide persliterant *stantes* vocat, eadem metaphora qua *lapsos* qui fidem negarant.

Ad presbyteros et diaconos.

EPISTOLA XXVII.

De Gaio Diddensi et aliis, qui lapsis communicabant.

Cyprianus presbyteris et diaconibus fratribus salutem.

INTEGRE et cum disciplina fecistis, fratres carissimi, quod consilio collegarum meorum qui præsentes erant, Gaio Diddensi presbytero et diacono ejus censuistis non communicandum, qui communicando cum lapsis, et offerendo oblationes eorum, in pravis erroribus suis frequenter deprehensi, et semel atque iterum, secundum quod mihi scripsistis, a collegis meis moniti ne hoc facerent, in præsumptione et audacia sua pertinaciter perstiterunt, decipientes quosdam fratres ex plebe nostra; quibus nos omni humilitate consultum cupimus, et quorum saluti non adulatione composita, sed sincera fide prospicimus ut vera pœnitentia et gemitu et dolore pleno Dominum deprecentur, quia scriptum est : *Memento unde cecideris, et age pœnitentiam*, et iterum loquitur scriptura divina : *Sic dicit Dominus : Cum conversus gemueris, tunc salvaberis, et scies ubi fueris.* Ingemiscere autem et agere pœnitentiam quomodo possunt quorum gemitibus et lacrymis intercedunt quidam de presbyteris, ut communicandum cum illis temere existiment, nescientes quia scriptum est : *Qui vos felices dicunt, in errorem vos mittunt, et semitam pedum vestrorum turbant.* Merito salubria nostra et vera consilia nihil promovent, dum blanditiis et palpationibus perniciosis salutaris veritas impeditur, et patitur lapsorum saucia et ægra mens quod corporaliter quoque ægri et infirmi sæpe patiuntur, ut dum salubres cibos et utiles potus quasi amaros et abhorrentes respuunt, et illa quæ oblectare et ad præsens suavia videntur esse appetunt, perniciem sibi et mortem per inaudientiam et intemperantiam provocent, nec proficiat ad salutem artificis medela vera, dum blandimentis decipit dulcis illecebra.

Vos itaque secundum litteras meas fideliter et salubriter consulentes a consiliis melioribus ne recedatis. Legite vero has easdem litteras et collegis meis, si qui aut præsentes fuerint aut supervenerint, ut unanimes et concordes ad fovenda et sananda lapsorum vulnera consilium salubre teneamus, tractaturi plenissime de omnibus, cum convenire in unum per Domini misericordiam cœperimus. Interea si quis immoderatus et præceps, sive de nostris presbyteris vel diaconibus, sive de peregrinis, ausus fuerit ante sententiam nostram communicare cum lapsis, a communicatione nostra arceatur, apud omnes nos causam dicturus temeritatis suæ, quando in unum permittente Domino convenerimus.

Desiderastis quoque ut de Philumeno et Fortunato hypodiaconis et Favorino acolytho, qui medio tempore recesserunt, et nunc venerunt, quid mihi videatur rescribam. Cui rei non potui me solum judicem dare, cum multi adhuc de clero absentes sint, nec locum suum vel sero repetendum putaverunt, et hæc singulorum tractanda sit et limanda plenius ratio, non tantum cum collegis meis, sed et cum plebe ipsa universa. Expensa enim moderatione libranda et pronuntianda res est, quæ in posterum circa ministros ecclesiæ constituat exemplum. Interim se a divisione mensurna tantum contineant, non quasi a ministerio ecclesiastico privati esse videantur, sed ut integris omnibus ad nostram præsentiam differantur. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere. Fraternitatem universam salutate, et valete.

Ad presbyteros et diaconos Romæ consistentes.

EPISTOLA XXVIII.

De iisdem lapsis, qui sibi pacem a Paulo martyre datam, vindicabant.

Cyprianus presbyteris et diaconibus Romæ consistentibus fratribus salutem.

ET dilectio communis et ratio exposcit, fratres carissimi, nihil conscientiæ

vestræ subtrahere de his quæ apud nos geruntur, ut sit nobis circa utilitatem ecclesiasticæ administrationis commune consilium. Nam postea quam ad vos litteras feci, quas misi per Saturum lectorem et Optatum hypodiaconum, quorumdam lapsorum conspirata temeritas, qui pœnitentiam agere et Deo satisfacere detrectant, litteras ad me fecerunt, pacem non dandam sibi postulantes, sed quasi jam datam sibi vindicantes, quod dicant Paulum omnibus pacem dedisse, sicut in litteris eorum, quarum exemplum ad vos transmisi, legetis, simulque quid ego eis breviter interim rescripserim, sed et quales postea ad clerum litteras fecerim ut scire possetis, hujus quoque rei exemplum vobis misi. Quod si ultra temeritas eorum nec meis nec vestris litteris compressa fuerit, nec consiliis salubribus obtemperaverit, agemus ea quæ secundum Evangelium Dominus agere præcepit. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere. Valete.

Presbyteri et diaconi Romæ consistentes ad Cyprianum.

EPISTOLA XXIX.

Episcopo, pro sua adversus lapsorum petulantiam animi constantia, gratulantur.

Cypriano Papæ presbyteri et diacones Romæ consistentes salutem.

Cum perlegissemus, frater carissime, litteras tuas, quas per Fortunatum hypodiaconum miseras, gemino sumus dolore perculsi et duplici mœrore confusi, quod neque tibi requies ulla in tantis persecutionis necessitatibus traderetur, et lapsorum fratrum immoderata petulantia usque ad periculosam verborum temeritatem producta denotaretur. Sed quamquam nos atque animum nostrum ista quæ diximus graviter adfligerent, tamen mœroris nostri tam gravem sarcinam vigor tuus et secundum evangelicam disciplinam adhibita severitas temperat, dum et quorundam improbitatem juste coerces, et cohortando ad pœnitentiam, viam legitimam salutis ostendis. Quos quidem satis mirati sumus ad hoc usque prosilire voluisse ut tam urgenter et tam immaturo atque acerbo tempore, in tam ingenti et immenso crimine atque delicto, pacem sibi non tam peterent quam vindicarent, immo jam et in cœlis habere se dicerent. Qui si habent, quid petunt quod tenent? Si autem non habere illos probatur hoc ipso quod petunt, cur non judicium eorum sustinent a quibus petendam pacem, quam utique non habent, putaverunt? Quod si aliunde prærogativam communicationis habere se credunt, cum Evangelio illam conferre conentur; ut ita demum firmiter valeat, si ab evangelica lege non dissonat. Cæterum quo pacto evangelicam poterit præstare communicationem, quod contra evangelicam decretum videtur veritatem? Nam cum omnis prærogativa ita demum ad indulgentiæ privilegium spectet, si ab eo cui sociari quærit non discrepet, quia ab eo cui sociari quærit discrepat, necesse est indulgentiam et privilegium societatis amittat.

Videant igitur quid in hoc negotio agere conentur. Nam si aliud quidem Evangelium, aliud autem martyres dicunt posuisse decretum, collidentes contra Evangelium martyres utrobique periclitabuntur. Nam et Evangelii fracta jam et jacens videbitur esse majestas, si potuit alterius decreti novitate superari, et de martyrum capite gloriosa confessionis corona detracta, si non illam de Evangelii conservatione inveniantur consecuti unde martyres fiunt; ut merito nulli magis sit competens nihil contra evangelium decernere quam qui martyris nomen ex evangelio laborat accipere. Illud præterea vellemus addiscere; si martyres non propter aliud martyres fiunt, nisi ut non sacrificantes teneant Ecclesiæ usque ad effusionem sanguinis sui pacem, ne cruciatus dolore superati, perdendo pacem, perdant salutem; quo pacto salutem quam, si sacrificassent, se habituros non putaverunt, illis existimant donandam qui sacrificasse dicantur, cum legem hanc debeant in aliis tenere quam ipsi videbantur sibi ante posuisse? In quo negotio hoc ipsum quod pro se ipsis facere putaverunt animadvertimus contra se

ipsos protulisse. Nam si dandam illis pacem martyres putaverunt, cur ipsi non dederunt? Cur illos ad episcopum, ut ipsi dicunt, remittendos censuerunt? Is enim qui jubet fieri potest utique facere quod fieri jubet. Sed ut intelligimus, immo, ut res ipsa loquitur et clamat, sanctissimi martyres utrobique adhibendum putaverunt temperamentum et pudoris et veritatis. Nam quia a multis urgebantur, dum ad episcopum illos remittunt, verecundiæ propriæ, ne ulterius inquietarentur, consulendum putaverunt; et dum illis non ipsi communicant, evangelicæ legis illibatam sinceritatem custodiendam judicaverunt.

Tu tamen, frater, nunquam pro tua caritate desistas lapsorum animos temperare et errantibus veritatis præstare medicinam, licet animus ægrorum medentium respuere soleat industriam. Recens est lapsorum nuper hoc vulnus et adhuc in tumorem plaga consurgens. Et idcirco certi sumus quod, spatio productioris temporis impetu isto consenescente, amabunt hoc ipsum, ad fidelem se dilatos esse medicinam, si tamen desint qui illos arment ad periculum proprium, et in perversum instruentes pro salutaribus dilationum remediis exitiosa deposcant illis properatæ communicationis venena. Neque enim credimus sine instinctu quorundam ausuros fuisse omnes tam petulanter sibi pacem vindicare. Novimus Carthaginiensis ecclesiæ fidem, novimus institutionem, novimus humilitatem. Unde etiam mirati sumus, quod quædam in te per epistolam injecta durius notaremus; cum amorem vestrum mutuum et caritatem exemplis multis reciprocæ adfectionis in vos invicem sæpe comperissemus. Tempus est igitur ut agant delicti pœnitentiam, ut probent lapsus sui dolorem, ut ostendant verecundiam, ut monstrent humilitatem, ut exhibeant modestiam, ut de submissione provocent in se Dei clementiam, et de honore debito in Dei sacerdotem eliciant in se divinam misericordiam. Quanto meliores ipsorum litteræ fuissent, si pro ipsis preces stantium humilitate ipsorum adjutæ fuissent, quoniam et facilius impetratur quod petitur, quando is pro quo petitur condignus est ut quod petitur impetretur.

Quod autem pertinet ad Privatum Lambesitanum, pro tuo more fecisti, qui rem nobis tanquam sollicitam nuntiare voluisti. Omnes enim nos decet pro corpore totius Ecclesiæ, cujus per varias quasque provincias membra digesta sunt, excubare. Sed nos etiam ante litteras tuas fraus callidi hominis latere non potuit. Nam cum antehac quidam ex ipsius nequitiæ cohorte venisset vexillarius Privati Futurus, et fraudulenter litteras a nobis elicere curaret, nec quis esset latuit, nec litteras quas volebat accepit. Optamus te in Domino bene valere.

Cleri Romani ad Cyprianum.

EPISTOLA XXX.

Episcopi erga lapsos disciplinam approbant, et suo exemplo confirmant.

Cypriano Papæ presbyteri et diaconi Romæ consistentes salutem.

Quamquam bene sibi conscius animus et evangelicæ disciplinæ vigore subnixus et verus sibi in decretis cœlestibus testis effectus soleat solo Deo judice esse contentus, nec alterius aut laudes petere aut accusationes pertimescere, tamen geminata sunt laude condigni qui cum conscientiam sciant Deo soli debere se judici, actus tamen suos desiderant etiam ab ipsis suis fratribus comprobari. Quod te, frater Cypriane, facere non mirum est, qui pro tua verecundia et ingenita industria consiliorum tuorum nos non tam judices voluisti quam participes inveniri, ut in tuis rebus gestis laudem tecum, dum illas probamus, inveniremus; et tuorum consiliorum bonorum cohæredes, quia et affirmatores, esse possimus. Idem enim omnes credimur operati, in quo deprehendimur eadem omnes censuræ et disciplinæ consensione sociati.

Quid enim magis aut in pace tam

aptum, aut in bello persecutionis tam necessarium, quam debitam severitatem divini vigoris tenere? quam qui remiserit, instabili rerum cursu erret semper necesse est, et huc atque illuc variis et incertis negotiorum tempestatibus dissipetur, et quasi extorto de manibus consiliorum gubernaculo navim ecclesiasticæ salutis illidat in scopulos; ut appareat non aliter saluti ecclesiasticæ consuli posse, nisi si qui et contra ipsam faciunt, quasi quidam adversi fluctus repellantur, et disciplinæ ipsius semper custodita ratio quasi salutare aliquod gubernaculum in tempestate servetur. Nec hoc nobis nunc nuper consilium cogitatum est, nec hæc apud nos adversus improbos modo supervenerunt repentina subsidia; sed antiqua hæc apud nos severitas, antiqua fides, disciplina legitur antiqua: quoniam nec tantas de nobis laudes apostolus protulisset dicendo, *Quia fides vestra prædicatur in toto mundo* (1), nisi jam exinde vigor iste radices fidei de temporibus illis mutuatus fuisset; quarum laudum et gloriæ degenerem fuisse maximum crimen est. Minus est enim dedecoris nunquam ad præconium laudis accessisse, quam de fastigio laudis ruisse; minus est criminis honoratum bono testimonio non fuisse, quam honorem bonorum testimoniorum perdidisse; minus est sine prædicatione virtutum ignobilem sine laude jacuisse, quam exhæredem fidei factum laudes proprias perdidisse. Ea enim quæ in alicujus gloriam proferuntur, nisi anxio et sollicito labore serventur, in invidiam maximi criminis intumescunt.

Hoc nos non falso dicere superiores nostræ litteræ probaverunt, in quibus vobis sententiam nostram dilucida expositione protulimus, et adversus eos qui se ipsos infideles illicita nefariorum libellorum professione prodiderant, quasi evasuri irretientes illos diaboli laqueos viderentur, quo non minus quam si ad nefarias aras accessissent hoc ipso quod ipsum contestati fuerant tenerentur; sed etiam adversus illos qui acta fecissent, licet præsentes cum fierent non affuissent, cum præsentiam suam utique ut sic scriberentur mandando fecissent. Non est enim immunis a scelere qui ut fieret imperavit; nec est alienus a crimine cujus consensu, licet non a se admissum crimen, tamen publice legitur; et cum totum fidei sacramentum in confessione Christi nominis intelligatur esse digestum, qui fallaces in excusatione præstigias quærit negavit, et qui vult videri propositis adversus evangelium vel edictis vel legibus satisfecisse, hoc ipso jam paruit quod videri paruisse se voluit, necnon etiam contra illos quoque qui illicitis sacrificiis manus suas atque ora polluerant, pollutis ante mentibus propriis, unde etiam sunt ipsæ manus atque ora polluta, fidem nostram consensumque monstravimus. Absit enim ab ecclesia Romana vigorem suum tam prophana facilitate dimittere, et nervos severitatis eversa fidei majestate dissolvere; ut cum adhuc non tantum jaceant, sed et cadant eversorum fratrum ruinæ, properata nimis remedia communicationum utique non profutura præstentur, et nova per misericordiam falsam vulnera veteribus transgressionis vulneribus imprimantur, ut miseris ad eversionem majorem eripiatur et pœnitentia. Ubi enim poterit indulgentiæ medicina proficere, si etiam ipse medicus intercepta pœnitentia indulget periculis, si tantummodo operit vulnus, nec sinit necessaria temporis remedia obducere cicatricem? Hoc non est curare, sed, si dicere verum volumus, occidere.

Quamquam confessorum quoque, quos hic adhuc in carcerem dignitas suæ confessionis inclusit et ad certamen evangelicum sua fides in confessione jam gloriosa semel coronavit, lit-

(1) *Rom. I.* Jam Cypriani sæculo Romani sibi de hoc dicto blandiebantur, quasi judicio Pauli præstarent cæteris fide Christiana. Verum ad hanc sibi præstandam laudem Pauli verba paululum a veritate detorquebat clerus Romanus, cum hoc tantum dixisset Apostolus: « Nuntiatur per omnes provincias vos suscepisse fidem. » Gratulatur eis itaque quod fidem acceperint, non quod tanta esset eorum fides, ad quos perfidia non potuisset habere accessum.

teras habeas conspirantes cum litteris nostris, quibus severitatem evangelicæ disciplinæ protulerunt et illicitas petitiones ab Ecclesiæ pudore revocarunt. Nisi hoc fecissent, disciplinæ evangelicæ ruinæ non facile sarcirentur, præsertim cum nulli magis tam congruens esset tenorem evangelici vigoris illibatum dignitatemque servare, quam qui se excruciandos et excarnificandos pro Evangelio furentibus tradidissent, ne martyri honorem merito perderent, si in occasione martyrii prævaricatores Evangelii esse voluissent. Nam qui id quod habet non custodit in eo ex quo illud possidet, dum id ex quo possidet violat, amittit illud quod possidebat. In quo loco maximas tibi atque uberes gratias referre debemus et reddimus, quod illorum carceris tenebras litteris tuis illuminasti; quod ad illos venisti, quomodo introire potuisti; quod illorum animos, sua fide et confessione robustos, tuis allocutionibus litterisque recreasti; quod felicitates eorum condignis laudibus prosecutus, accendisti ad multo ardentiorem cœlestis gloriæ cupiditatem; quod pronos impulisti; quod, ut credimus et optamus, victores futuros viribus tui sermonis animasti; ut quamquam hoc totum de fide confitentium et de divina indulgentia venire videatur, tamen in martyrio suo tibi ex aliquo debitores facti esse videantur.

Sed ut ad id, unde digressus sermo videbatur esse, rursus revertatur, quales litteras in Siciliam quoque miserimus subjectas habebis. Quamquam nobis differendæ hujus rei necessitas major incumbat, quibus post excessum nobilissimæ memoriæ viri Fabiani nondum est episcopus propter rerum et temporum difficultates constitutus, qui omnia ista moderetur et eorum qui lapsi sunt possit cum auctoritate et consilio habere rationem. Quamquam nobis in tam ingenti negotio placeat quod et tu ipse tractasti, prius Ecclesiæ pacem sustinendam, deinde sic collatione consiliorum cum episcopis, presbyteris, diaconis, confessoribus pariter ac stantibus laicis facta lapsorum tractare rationem. Perquam enim nobis et invidiosum et onerosum videtur non per multos examinare quod per multos commissum videatur fuisse et unum sententiam dicere, cum tam grande crimen per multos diffusum notetur exisse; quoniam nec firmum decretum potest esse quod non plurimorum videbitur habuisse consensum. Aspice totum orbem pene vastatum, et ubique jacere dejectorum reliquias et ruinas; et idcirco tam grande expeti consilium, quam late propagatum videtur esse delictum. Non sit minor medicina quam vulnus, non sint minora remedia quam funera: ut quomodo qui ruerunt, ob hoc ruerunt quod cœca temeritate nimis incauti fuerunt; ita qui hoc disponere nituntur, omni consiliorum moderamine utantur, ne quid non ut oportet factum tanquam irritum ab omnibus judicetur.

Uno igitur eodemque consilio, iisdem precibus et fletibus tam nos, qui usque adhuc videmur temporis istius ruinas subterfugisse, quam illi qui in has temporis videntur clades incidisse, divinam majestatem deprecantes pacem ecclesiastico nomini postulemus. Mutuis votis nos invicem foveamus, custodiamus, armemus. Oremus pro lapsis ut erigantur; oremus pro stantibus ut non ad ruinas usque tententur; oremus ut qui cecidisse referuntur, delicti sui magnitudinem agnoscentes, intelligant non momentaneam neque præproperam desiderare medicinam. Oremus ut effectus indulgentiæ lapsorum subsequatur et pœnitentia, ut intellecto suo crimine velint nobis interim præstare patientiam, nec adhuc fluctuantem turbent ecclesiæ statum, ne interiorem nobis persecutionem ipsi incendisse videantur, et accedat ad criminum cumulum quod etiam inquieti fuerunt. Maxime enim illis congruit verecundia, quorum in delictis damnatur mens inverecunda. Pulsent sane fores, sed non utique confringant. Adeant ad limen Ecclesiæ, sed non utique transiliant. Castrorum cœlestium excubent portis, sed armati modestia, qua intelligant se desertores

fuisse. Resumant precum suarum tubam, sed qua non bellicum clangant. Arment se quidem modestiæ telis, et quem negando mortis metu fidei dimiserant clypeum resumant, sed ut contra hostem diabolum vel nunc armati, non contra ecclesiam, quæ illorum dolet casus, armatos esse se credant. Multum illis proficiet petitio modesta, postulatio verecunda, humilitas necessaria, patientia non otiosa. Mittant legatos pro suis doloribus lacrymas, advocatione fungantur ex intimo pectore prolati gemitus dolorem probantes commissi criminis et pudorem.

Immo, si dedecoris admissi magnitudinem perhorrescunt, si pectoris et conscientiæ suæ lethalem plagam et sinuosi vulneris altos recessus vere medica manu tractant, erubescant et petere; nisi quia majoris est rursum et periculi et pudoris, auxilium pacis non petisse. Sed hoc totum in sacramento, sed in ipsius postulationis lege temporis facto temperamento, sed postulatione demissa, sed prece subdita; quoniam et qui petitur flecti debet, non incitari; et sicut respici debet divina clementia, sic respici debet et divina censura; et sicut scriptum est: *Donavi tibi omne debitum, quia me rogasti*; sic scriptum est: *Qui me negaverit coram hominibus, negabo et ego eum coram patre meo et coram angelis ejus.* Deus enim ut est indulgens, ita est præceptorum suorum exactor, et quidem diligens; et sicut ad convivium vocat, sic habitum nuptiarum non habentem ligatis manibus et pedibus extra sanctorum cœtum foras jactat. Paravit cœlum, sed paravit et tartarum. Paravit refrigeria, sed paravit etiam æterna supplicia. Paravit inaccessibilem lucem, sed paravit etiam perpetuæ noctis vastam æternamque caliginem.

Cujus temperamenti moderamen nos hic tenere quærentes diu, et quidem multi, et quidem cum quibusdam episcopis vicinis nobis et appropinquantibus, et quos ex aliis provinciis longe positis persecutionis istius ardor ejecerat, ante constitutionem episcopi nihil innovandum putavimus, sed lapsorum curam mediocriter temperandam esse credimus; ut interim dum episcopus dari a Deo nobis sustinetur, in suspenso eorum qui moras possunt dilationis sustinere causa teneatur, eorum autem quorum vitæ suæ finem urgens exitus dilationem non potest ferre, acta pœnitentia et professa frequenter suorum detestatione factorum, si lacrymis, si gemitibus, si fletibus dolentis ac vere pœnitentis animi signa prodiderint, cum spes vivendi secundum hominem nulla substiterit, ita demum caute et sollicite subveniri, Deo ipso sciente quid de talibus faciat et qualiter judicii sui examinet pondera, nobis tamen anxie curantibus ut nec pronam nostram improbi homines laudent facilitatem, nec vere pœnitentes accusent nostram quasi duram crudelitatem. Optamus te, beatissime ac gloriosissime Papa, in Domino semper bene valere et nostri meminisse.

Ad clerum Carthaginensem.

EPISTOLA XXXI.

De missis Romam et acceptis inde litteris.

Cyprianus presbyteris et diaconibus fratribus salutem.

QUALES litteras ad clerum Romæ agentem fecerim, quidque illi mihi rescripserint, quid etiam Moyses et Maximus presbyteri et Nicostratus et Rufinus diaconi et cæteri cum eis confessores in custodia constituti æque ad litteras meas rescripserint, ut scire possetis, fratres carissimi, exempla vobis legenda transmisi. Vos curate quantum potestis pro diligentia vestra ut scripta nostra et illorum rescripta fratribus nostris innotescant. Sed et si qui de peregrinis episcopi collegæ mei, vel presbyteri, vel diacones præsentes fuerint, vel supervenerint, hæc omnia de vobis audiant. Et si exempla epistolarum transcribere et ad suos perferre voluerint, facultatem transcriptionis accipiant. Quamvis et Saturo lectori fratri nostro mandaverim ut singulis desiderantibus describendi faciat potestatem, ut in ecclesiarum statu quoquo

modo interim componendo servetur ab omnibus una et fida consensio. De cæteris vero quæ agenda erunt, sicut et collegis meis plurimis scripsi, plenius consilio communi tractabimus, quando convenire in unum permittente Domino cœperimus. Opto vos, fratres carissimi ac desiderantissimi, semper bene valere. Fraternitatem salutate. Valete.

Ad clerum et plebem.

EPISTOLA XXXII.

De Aurelio lectore ordinato.

Cyprianus presbyteris et diaconibus et plebi universæ salutem.

In ordinationibus clericis, fratres carissimi, solemus vos ante consulere (1) et mores ac merita singulorum communi consilio ponderare. Sed expectanda non sunt testimonia humana cum præcedunt divina suffragia. Aurelius frater noster, illustris adolescens, a Domino jam probatus et Deo carus, in annis adhuc novellus, sed in virtutis ac fidei laude provectus, minor in ætatis suæ indole, sed major in honore, gemino hic agone certavit, bis confessus, et bis confessionis suæ victoria gloriosus, et quando vicit in cursu factus extorris, et cum denuo certamine fortiore pugnavit, triumphator et victor in prælio passionis. Quoties adversarius provocare servos Dei voluit, toties promptissimus ac fortissimus miles et pugnavit et vicit. Parum fuerat sub oculis ante paucorum, quando extorris fiebat, congressum fuisse; meruit et in foro congredi clariore virtute, ut post magistratus etiam proconsulem vinceret, et post exilium tormenta superaret. Nec invenio quid in eo prædicare plus debeam, gloriam vulnerum an verecundiam morum; quod honore virtutis insignis est, an quod pudoris admiratione laudabilis? Ita et dignitate excelsus est et humilitate submissus, ut appareat illum divinitus reservatum qui ad ecclesiasticam disciplinam cæteris esset exemplo, quomodo servi Dei in confessione virtutibus vincerent, post confessionem moribus eminerent.

Merebatur talis clericæ ordinationis ulteriores gradus et incrementa majora, non de annis suis, sed de meritis æstimandus. Sed interim placuit ut ab officio lectionis incipat. Quia et nihil magis congruit voci quæ Dominum gloriosa prædicatione confessa est quam celebrandis divinis lectionibus personare, post verba sublimia quæ Christi martyrium prolocuta sunt Evangelium Christi legere, unde martyres fiunt, ad pulpitum post catastam (1) venire, illic fuisse conspicuum gentilium multitudini, hic a fratribus conspici; illic auditum esse cum miraculo circumstantis populi, hic cum gaudio fraternitatis audiri. Hunc igitur, fratres dilectissimi, a me et a collegis qui præsentes aderant ordinatum sciatis. Quod vos scio et libenter amplecti et optare tales in ecclesia nostra quamplurimos ordinari. Et quoniam semper gaudium properat, nec potest moras ferre lætitia, dominico legit interim nobis, id est, auspicatus est pacem, dum dedicat lectionem. Vos orationibus frequenter insistite, et preces

---

(1) Ista disciplina tum ubique recepta erat, ut episcopi neminem in clerum adsciscerent nisi cum consensu cleri et plebis; idque semper servabatur, nisi magna aliqua causa subesset festinandi. Quare mirum non est episcopum romanum, qui Novatianum ordinavit presbyterum, cum id fieri clerus universus multique ex populo justam ob hoc causam repugnarent, *ab omnibus*, ut lib. 6, cap. 31, hist. eccles. scribit Rufinus, *specialem gratiam poposcisse ut sibi hoc de isto uno concederetur*. Fuit igitur specialis gratia concessa episcopo a clero et a plebe ut Novatianum ordinaret presbyterum. Et tamen Baronius mirum in modum laudans istic modestiam admirandam summi pontificis, cujus cum auctoritas in ecclesia summa esset, tamen non pro animi arbitrio sed fratrum consensu solitus cuncta facere, quos sibi renitentes videret, non vi ulla aut potestate cogeret, sed submisso animo exoraret. Rhetoricatur istic Baronius, et mores illorum temporum accommodans, ut solet, ad nostros, ad facilitatem boni istius Papæ refert specialem gratiam ei factam a clero et plebe, ut manifeste patet ex ea historia. In rebus historicis non speciem expositionis quærimus, sed fidem, ut utar verbis Quintiliani. *Baluzius.*

(1) Ad pulpitum post catastam : *de l'échafaud à la tribune.*

nostras vestris precibus adjuvate, ut Domini misericordia favens nobis cito plebi suæ et sacerdotem reddat incolumem et martyrem cum sacerdote lectorem. Opto vos, fratres carissimi, in Deo patre et Christo Jesu semper bene valere.

Ad clerum et plebem.

EPISTOLA XXXIII.

De Celerino lectore ordinato.

Cyprianus presbyteris et diaconibus et plebi universæ fratribus in Domino salutem.

Agnoscenda et amplectenda sunt, fratres dilectissimi, beneficia divina, quibus Ecclesiam suam Dominus illustrare temporibus nostris et honestare dignatus est, commeatum (1) dando bonis confessoribus suis et martyribus gloriosis, ut qui sublimiter Christum confessi essent clerum postmodum Christi ministeriis ecclesiasticis adornarent. Exultate itaque et gaudete nobiscum litteris nostris, quibus ego et collegæ mei, qui præsentes aderant, referimus ad vos Celerinum fratrem nostrum virtutibus pariter et moribus gloriosum clero nostro, non humana suffragatione, sed divina dignatione conjunctum. Qui cum consentire dubitaret ecclesiæ, ipsius admonitu et hortatu in visione per noctem compulsus est ne negaret, nobis suadentibus. Cui plus licuit et coegit; quia nec fas fuerat nec decebat sine honore ecclesiastico esse quem sic Dominus honoravit cœlestis gloriæ dignitate. Hic ad temporis nostri prælium primus, hic inter Christi milites antesignanus, hic inter persecutionis initia ferventia cum ipso infestationis principe et auctore congressus, dum inexpugnabili firmitate certaminis sui adversarium vincit, vincendi cæteris viam fecit, non brevi compendio vulnerum victor, sed adhærentibus diu et permanentibus pœnis longæ colluctationis miraculo triumphator. Per decem et novem dies custodia carceris septus in nervo ac ferro fuit. Sed posito in vinculis corpore, solutus ac liber spiritus mansit. Caro famis ac sitis diuturnitate contabuit, sed animam fide et virtute viventem nutrimentis spiritalibus Deus pavit. Jacuit inter pœnas pœnis suis fortior, inclusus includentibus major, jacens stantibus celsior, vincientibus firmior vinctus, sublimior judicantibus judicatus; et quamvis ligati nervo pedes essent, calcatus serpens et obtritus et victus est. Lucent in corpore glorioso clara vulnerum signa, eminent et apparent in nervis hominis ac membris longa tabe consumptis expressa vestigia. Sunt magna, sunt mira quæ de virtutibus ejus ac laudibus fraternitas audiat. Et si aliquis Thomæ similis extiterit qui minus auribus credat, nec oculorum fides deest ut quis quod audit et videat. In servo Dei victoriam gloria vulnerum fecit, gloriam cicatricum memoria custodit.

Nec rudis iste aut novus est in Celerino carissimo nostro titulus gloriarum. Per vestigia cognationis suæ graditur, parentibus ac propinquis suis honore consimili divinæ dignationis æquatur. Avia ejus Celerina jam pridem martyrio coronata est. Item patruus ejus et avunculus Laurentius et Egnatius, in castris et ipsi quondam sæcularibus militantes, sed veri et spiritales Dei milites, dum diabolum Christi confessione prosternunt, palmas a Domino et coronas illustri passione meruerunt. Sacrificia pro eis semper ut meministis, offerimus quoties martyrum passiones et dies anniversaria commemoratione celebramus. Nec degener ergo esse nec minor poterat quem sic domesticis exemplis virtutis ac fidei provocabat familiæ dignitas et generosa nobilitas. Quod si in familia sæculari prædicationis et laudis est esse patricium, quanto majoris laudis et honoris est fieri in cœlesti prædicatione generosum. Non invenio quem beatiorem magis dicam, utrumne illos de posteritate tam clara, an hunc de origine gloriosa. Ita æqualiter apud eos recurrit et commeat divina dignatio ut et illorum coronam dignitas sobolis illustret, et hujus gloriam sublimitas generis illuminet.

Hunc ad nos, fratres dilectissimi,

---

(1) Id est commeatum permanendi adhuc aliquantisper in sæculo.

cum tanta Domini dignatione venientem, testimonio et miraculo ejus ipsius qui se persecutus fuerat illustrem, quid aliud quam super pulpitum, id est super tribunal ecclesiæ, oportebat imponi, ut loci altioris celsitate subnixus, et plebi universæ pro honoris sui claritate conspicuus, legat præcepta et evangelium Domini, quæ fortiter ac fideliter sequitur? Vox Dominum confessa in his quotidie quæ Dominus locutus est audiatur. Viderit an sit ulterior gradus ad quem profici in ecclesia possit. Nihil est in quo magis confessor fratribus prosit quam ut dum evangelica lectio de ore ejus auditur, lectoris fidem quisquis audierit imitetur. Jungendus in lectione Aurelio fuerat, cum quo et divini honoris societate conjunctus est, cum quo omnibus virtutis et laudis insignibus copulatus est. Pares ambo, et uterque consimiles, in quantum gloria sublimes, in tantum verecundia humiles, quantum divina dignatione promoti, tantum sua quiete et tranquillitate summissi, et virtutum pariter et morum singulis exempla præbentes, et congressioni et paci congruentes, illic robore, hic pudore, laudabiles. In talibus servis lætatur Dominus. In ejusmodi confessoribus gloriatur, quorum secta et conversatio sic proficit ad præconium gloriæ ut magisterium cæteris præbeat disciplinæ. Ad hoc eos Christus esse hic in ecclesia diu voluit; ad hoc de media morte subtractos, quadam, ut ita dixerim, resurrectione circa eos facta, incolumes reservavit, ut dum nihil in honore sublimius, nihil in humilitate summissius a fratribus cernitur, hos eosdem fraternitatis secta comitetur. Hos tamen lectores interim constitutos sciatis, quia oportebat lucernam super candelabrum poni, unde omnibus luceat, et gloriosos vultus in loco altiore constitui, ubi ab omni fraternitate circumstante conspecti incitamentum gloriæ videntibus præbeant. Cæterum presbyterii honorem designasse nos illis jam sciatis, ut et sportulis iisdem cum presbyteris honorentur, et divisiones mensurnas æquatis quantitatibus partiantur, sessuri nobiscum provectis et corroboratis annis suis; quamvis in nullo minor possit videri ætatis indole qui consummavit ætatem gloriæ dignitate. Opto vos, fratres carissimi et desiderantissimi, semper bene valere.

Ad eosdem.

EPISTOLA XXXIV.

De Numidico ordinato presbytero.

Cyprianus presbyteris et diaconibus et plebi universæ carissimis ac desiderantissimis fratribus salutem.

NUNTIANDUM vobis fuit, fratres carissimi, quod pertineat et ad communem lætitiam et ad ecclesiæ nostræ maximam gloriam. Nam admonitos nos et instructos sciatis dignatione divina ut Numidicus presbyter adscribatur presbyterorum Carthaginiensium numero et nobiscum sedeat in clero, luce clarissima confessionis illustris, et virtutis ac fidei honore sublimis; qui hortatu suo copiosum martyrum numerum lapidibus et flammis necatum ante se misit, quique uxorem adhærentem lateri suo concrematam simul cum cæteris, conservatam magis dixerim, lætus aspexit. Ipse semiustulatus et lapidibus obrutus et pro mortuo derelictus, dum postmodum filia sollicito pietatis obsequio cadaver patris inquirit, semianimis inventus et extractus et refocillatus, a comitibus quos ipse præmiserat remansit invictus. Sed remanendi, ut videmus, hæc fuit causa ut eum clero nostro Dominus adjungeret et desolatam per lapsum quorundam presbyterorum nostrorum copiam gloriosis sacerdotibus adornaret. Et promovebitur quidem, cum Deus permiserit, ad ampliorem locum regionis suæ, quando in præsentiam protegente Domino venerimus. Interim quod ostenditur fiat, ut cum gratiarum actione suscipiamus hoc Dei munus, sperantes de misericordia Domini ejusmodi ornamenta complura, ut redintegrato ecclesiæ suæ robore tam mites et humiles faciat in confessus nostri honore florere (1). Opto vos, fra-

(1) Post floridam scilicet confessionem.

tres carissimi ac desiderantissimi, semper bene valere.

Ad clerum.

EPISTOLA XXXV.

De cura pauperum et peregrinorum.

Cyprianus presbyteris et diaconibus fratribus carissimis salutem.

Saluto vos, fratres carissimi, per Dei gratiam incolumis, optans cito ad vos venire, ut desiderio tam meo quam vestro et omnium fratrum satisfiat. Oportet nos tamen paci communi consulere et interdum, quamvis cum tædio animi nostri, deesse vobis, ne præsentia nostra invidiam et violentiam gentilium provocet, et simus auctores rumpendæ pacis, qui magis quieti omnium consulere debemus. Quando ergo vos scripseritis rebus compositis me venire debere, aut si ante dignatus fuerit Dominus ostendere, tunc ad vos veniam. Ubi enim mihi aut melius possit esse aut lætius, quam illic ubi me Deus et credere voluit et crescere? Viduarum et infirmorum et omnium pauperum curam peto diligenter habeatis. Sed et peregrinis, si qui indigentes fuerint, sumptus suggeratis de quantitate mea propria quam apud Rogatianum compresbyterum nostrum dimisi. Quæ quantitas ne forte jam universa erogata sit, misi eidem per Naricum acolythum aliam portionem, ut largius et promptius circa laborantes fiat operatio. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere et nostri meminisse. Fraternitatem vestram meo nomine salutate, et ut nostri memores sint admonete.

Ad clerum.

EPISTOLA XXXVI.

Ut confessoribus in carcere constitutis omnis humanitas præbeatur.

Cyprianus presbyteris et diaconibus fratribus salutem.

Quamquam sciam vos, fratres carissimi, litteris meis frequenter admonitos esse ut gloriosa voce Dominum confessis et in carcere constitutis omnis diligentia præbeatur, tamen identidem vobis incumbo, ne quid ad curam desit iis quibus ad gloriam nihil deest. Atque utinam loci et gradus mei conditio permitteret ut ipse nunc præsens esse possem! Promptus et libens solemni ministerio cuncta circa fortissimos fratres nostros dilectionis obsequia complerem. Sed officium meum vestra quæso diligentia repræsentet, et faciat omnia quæ fieri oportet circa eos quos in talibus meritis fidei ac virtutis suæ illustravit divina dignatio. Corporibus etiam omnium qui etsi torti non sunt in carcere, tamen glorioso exitu mortis excedunt, impertiatur et vigilantia et cura propensior. Neque enim virtus eorum aut honor minor est quo minus ipsi quoque inter beatos martyres aggregentur. Quod in illis est, toleraverunt quicquid tolerare parati et prompti fuerunt. Qui se tormentis et morti sub oculis Dei obtulit, passus est quicquid pati voluit. Non enim ipse tormentis, sed tormenta ipsi defuerunt. *Qui in me confessus fuerit coram hominibus, et ego in illo confitebor coram patre meo qui in cœlis est,* dicit Dominus. Confessi sunt. *Qui toleraverit usque ad finem, hic salvus erit,* dicit Dominus. Toleraverunt, et ad finem usque incorrupta et immaculata virtutum suarum merita pertulerunt. Et iterum scriptum est: *Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitæ.* Usque ad mortem fideles et stabiles et inexpugnabiles perseveraverunt. Cum voluntati et confessioni nominis in carcere et in vinculis accedit et moriendi terminus, consummata martyris gloria est.

Denique et dies eorum quibus excedunt annotate, ut commemorationes eorum inter memorias martyrum celebrare possimus. Quamquam Tertullus fidelissimus et devotissimus frater noster pro cætera sollicitudine et cura sua quam fratribus in omni obsequio operationis impertit, qui nec illic circa curam corporum deest, scripserit et scribat ac significet mihi dies quibus in carcere beati fratres nostri ad immor-

talitatem gloriosæ mortis exitu transeunt, et celebrentur hic a nobis oblationes et sacrificia ob commemorationes eorum, quæ cito vobiscum Domino protegente celebrabimus. Pauperibus quoque, ut sæpe jam scripsi, cura ac diligentia vestra non desit, iis tamen qui in fide stantes et nobiscum fortiter militantes Christi castra non reliquerunt; quibus quidem nunc major a nobis et dilectio et cura præstanda est quod nec paupertate adacti, nec persecutionis tempestate prostrati, cum Domino fideliter serviunt, cæteris quoque pauperibus exemplum fidei præbuerunt. Opto vos, fratres carissimi ac desiderantissimi, semper bene valere et nostri meminisse. Fraternitatem meo nomine salutate. Valete.

Ad Caldonium, Herculanum, et cæteros.

EPISTOLA XXXVII.

De abstinendo Felicissimo.

Cyprianus Caldonio et Herculano collegis, item Rogatiano et Numidico compresbyteris salutem.

VEHEMENTER contristatus sum, fratres carissimi, acceptis litteris vestris, ut cum mihi propositum semper et votum sit universam fraternitatem nostram incolumem continere et illibatum gregem, secundum quod caritas exigit, reservare, nunc nuntietis Felicissimum multa improbe et insidiose esse molitum; ut præter fraudes veteres et rapinas, de quibus jampridem multa cognoveram, nunc quoque cum episcopo portionem plebis dividere, id est, a pastore oves, et filios a parente separare, et Christi membra dissipare, tentaverit. Cumque ego vos pro me vicarios miserim, ut expungeretis (1) necessitates fratrum nostrorum sumptibus; si qui etiam vellent suas artes exercere, additamento quantum satis esset desideria eorum juvaretis, simul etiam et ætates eorum et conditiones et merita discerneretis, ut etiam nunc ego, cui cura incumbit omnes optime nosse, et dignos quosque et humiles et mites ad ecclesiasticæ administrationis officia promoverem, ille intercesserit ne quis posset expungi, neve ea quæ desideraveram possent diligenti examinatione discerni, comminatus sit etiam fratribus nostris qui primi expungi accesserant potentatu improbo et terrore violento quod secum in morte non communicarent qui nobis obtemperare voluissent. Cumque post hæc omnia, nec loci mei honore motus, nec vestra auctoritate et præsentia fractus, instinctu suo quietem fratrum turbans proripuerit se cum plurimis, ducem se factionis et seditionis principem temerario furore contestans; in quo quidem gratulor plurimos fratres ab hac audacia recessisse et vobis acquiescere maluisse ut cum Ecclesia matre remanerent et stipendia ejus episcopo dispensante perciperent: quod quidem et cæteros pro certo scio cum pace facturos et cito ab errore temerario recessuros.

Interim, cum Felicissimus comminatus sit non communicaturos in morte secum qui nobis obtemperassent, id est, qui nobis communicarent, accipiat sententiam quam prior dixit, ut abstentum se a nobis sciat, quando ad fraudes ejus et rapinas, quas dilucida veritate cognovimus, adulterii etiam crimen accedit. Quod fratres nostri graves viri deprehendisse se nuntiaverunt, et probaturos se asseverarunt. Quæ omnia tunc cognoscemus quando in unum cum collegis pluribus permittente Domino convenerimus. Sed et Augendus, qui nec episcopum nec ecclesiam cogitans pariter se cum illo conspiratione et factione sociavit, si ultra cum eo perseveraverit, sententiam ferat quam ille in se factiosus et temerarius provocavit. Sed et quisquis se conspirationi et factioni ejus adjunxerit, sciat se in ecclesia nobiscum non esse communicaturum, qui sponte maluit ab ecclesia separari. Has litteras meas fratribus

---

(1) Matricula necessitatum continebat nomina personarum egentium. Cujus ergo necessitas beneficentia fratrum sublevabatur, ejus et nomen expungebatur. Sic beneficentia necessitatem, et cum necessitate nomen egentis expungebat. — *Artes suas exercere.* Intellige artes christiano minime indignas, non scenicas aut idololatriæ faventes.

nostris legite, et Carthaginem (1) ad clerum quoque transmittite, additis nominibus eorum qui cum Felicissimo se junxerunt. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere et nostri meminisse. Valete.

Caldonii, Herculani, et cæterorum epistola ad Cyprianum.

EPISTOLA XXXVIII

De abstento Felicissimo cum suis.

Caldonius cum Herculano et Victore collegis, item Rogatiano cum Numidico presbyteris.

Abstinuimus a communicatione Felicissimum et Augendum, item Repostum de extorribus, et Irenem Rutilorum, et Paulam sarcinatricem: quod ex annotatione mea scire debuisti. Item abstinuimus Sophronium, et ipsum de extorribus, Soliassum botularium (2).

Ad plebem.

EPISTOLA XXXIX.

De quinque presbyteris schismaticis factionis Felicissimi.

Cyprianus plebi universæ salutem.

Quamquam, fratres carissimi, Virtius fidelissimus atque integerrimus presbyter, item Rogatianus et Numidicus presbyteri confessores et gloria divinæ dignationis illustres, sed et diaconi boni viri et ecclesiasticæ administrationi per omnia obsequia devoti, cum cæteris ministris plenam vobis præsentiæ suæ diligentiam præbeant, et exhortationibus assiduis singulos corroborare, sed et lapsorum mentes consiliis salubribus regere et reformare non desinant, tamen ego quantum possum admoneo et quomodo possum visito vos litteris meis. Litteris, inquam, fratres carissimi. Hoc enim quorundam presbyterorum malignitas et perfidia perfecit, ne ad vos ante diem Paschæ venire licuisset, dum conjurationis suæ memores, et antiqua illa contra episcopatum meum, immo contra suffragium vestrum et Dei judicium, venena retinentes instaurant veterem contra nos impugnationem suam, et sacrilegas machinationes insidiis solitis denuo renovant. Et quidem de Dei providentia, nobis hoc nec volentibus nec optantibus, immo et ignoscentibus et tacentibus, pœnas quas meruerant pependerunt, ut a nobis non ejecti ultro se ejicerent, ipsi in se pro conscientia sua sententiam darent, secundum vestra et divina suffragia conjurati et scelerati de ecclesia sponte se pellerent. Nunc apparuit Felicissimi factio unde venisset, quibus radicibus et quibus viribus staret. Hi fomenta olim quibusdam confessoribus et hortamenta tribuebant ne concordarent cum episcopo suo, ne ecclesiasticam disciplinam cum fide et quiete juxta præcepta dominica continerent, ne confessionis suæ gloriam incorrupta et immaculata conversatione servarent. Ac ne parum fuisset corrupisse quorundam confessorum mentes et contra sacerdotium Dei portionem ruptæ fraternitatis armare voluisse, nunc se ad lapsorum perniciem venenata sua deceptione verterunt, ut ægros et saucios et ad capienda fortiora con-

(1) Fuit vir quidam doctus et eruditus qui locum istum existimans esse mendosum, censuit hanc vocem esse amovendam ab hoc loco et scribendum esse *Romam*. Et sane argumenta ejus ita fortia sunt et valida ut necessaria videatur hæc emendatio, quamvis omnes editiones et omnia vetera exemplaria, ut ipse annotat et verum est, habeant *Carthaginem*. Quæ sententia hinc quoque confirmari posse videtur quod epistola ista scripta est in initiis schismatis Felicissimi, qui de Romano itinere cogitabat, ut in epistola 55, p. 83, docet Cyprianus. Et ideo operæ pretium videbatur illum prævenire et admonere clerum Romanum ne se decipi ac falli sineret fraude et perfidia hominis scelerati. *Baluzius.*

(2) Editio Baluziana: *budinarium*, absque ullo sensu. Alii volunt *butinarium*, alii *burdonarium*, etc. Hæc autem in nota sua eruditissimus editor: « Si genus illud farciminis, ait, » quod nos vocamus *bodinos*, fuisset olim in » Africa, et vocabulum ad nostrum vulgare » accedens deprehendi posset in aliquo veteri » scriptore, absoluta res esset. » Porro apud Senecam botularius gallice est, *charcutier*, *vendeur de boudins*, *saucisses*, etc. Unde, juxta ipsius Baluzii indicationem, reponere præsumpsimus *botularium*; quæ vox cæteroquin Cypriani tempore jam in corruptionem abiisse potuit. (*Edit. Bisunt.*)

silia per calamitatem ruinæ suæ minus idoneos et minus solidos a medela vulneris sui avocent, et intermissis precibus et orationibus quibus Dominus longa et continua satisfactione placandus est, ad exitiosam temeritatem mendacio captiosæ pacis invitent.

Sed oro vos, fratres, vigilate contra insidias diaboli, et pro vestra salute solliciti contra mortiferam fallaciam diligentius excubate. Persecutio est hæc alia et alia tentatio. Quinque isti presbyteri nihil aliud sunt quam quinque primores illi qui edicto nuper magistratibus fuerant copulati ut fidem nostram subruerent, ut gracilia fratrum corda ad lethales laqueos prævaricatione veritatis averterent. Eadem nunc ratio, eadem rursus eversio per quinque presbyteros Felicissimo copulatos ad ruinam salutis inducitur, ut non rogetur Deus, nec qui negavit Christum, eundem Christum quem negaverat deprecetur, post culpam criminis tollatur et pœnitentia, nec per episcopos et sacerdotes Domino satisfiat, sed relictis Domini sacerdotibus contra evangelicam disciplinam nova traditio sacrilegæ institutionis exsurgat; cumque semel placuerit tam nobis quam confessoribus et clericis urbicis (1), item universis episcopis vel in nostra provincia vel trans mare (2) constitutis ut nihil innovetur circa lapsorum causam, nisi omnes in unum convenerimus et collatis consiliis cum disciplina pariter et misericordia temperatam sententiam fixerimus, contra hoc consilium nostrum rebelletur, et omnis sacerdotalis auctoritas et potestas factiosis conspirationibus destruatur.

Quas nunc pœnas patior, fratres carissimi, quod ipse ad vos inpræsentiarum venire non possum, ipse singulos aggredi, ipse vos secundum Domini et Evangelii ejus magisterium cohortari! Non suffecerat exilium jam biennii et a vultibus atque ab oculis vestris lugubris separatio, dolor jugis et gemitus, qui me solum sine vobis continua lamentatione discruciat, lacrymæ diebus ac noctibus profluentes quod sacerdoti, quem tanto amore et ardore fecistis, necdum vos salutare, necdum complexibus vestris inhærere contingat. Accessit hic tabescenti animo nostro dolor major, quod in tanta sollicitudine ac necessitate excurrere ad vos ipse non possum, dum per minas et per insidias perfidorum cavemus ne advenientibus nobis tumultus illic major oriatur, et cum paci et tranquillitati episcopus providere in omnibus debeat, ipse materiam seditioni dedisse et persecutionem denuo exacerbasse videatur. Hinc tamen, fratres dilectissimi, hinc admoneo pariter et consulo ne perniciosis vocibus temere credatis, ne fallacibus verbis consensum facile commodetis, ne pro luce tenebras, pro die noctem, pro cibo famem, pro potu sitim, venenum pro remedio, mortem pro salute sumatis. Ne ætas vos eorum nec auctoritas fallat, qui ad duorum presbyterorum veterem nequitiam respondentes, sicut illi Susannam pudicam corrumpere et violare conati sunt, sic et hi adulterinis doctrinis Ecclesiæ pudicitiam corrumpere et veritatem evangelicam violare conantur.

Clamat et dicit Dominus : *Nolite audire sermones pseudoprophetarum, quoniam visiones cordis eorum frustrantur eos. Loquuntur, sed non ab ore Domini. Dicunt eis qui abjiciunt verbum Domini : Pax erit vobis.* Pacem nunc offerunt qui ipsi non habent pacem. In Ecclesiam lapsos reducere et revocare promittunt qui de Ecclesia recesserunt. Deus unus est, et Christus unus, et una Ecclesia, et cathedra una super petram Domini voce fundata. Aliud altare constitui aut sacerdotium novum fieri præter unum altare et unum sacerdotium non potest. Quisquis alibi collegerit spargit. Adulterum est, impium est, sacrilegum est quodcunque humano furore instituitur ut dispositio divina violetur. Procul ab hujusmodi hominum contagione discedite, et sermones eorum velut cancer et pestem fugiendo vitate, præmonente Domino et dicente : *Cæci sunt duces cæcorum. Cæcus autem cæcum ducens simul in foveam cadent.* Intercedunt pre-

(1) Id est Romanis.
(2) Id est Romæ.

cibus vestris, quas nobiscum diebus ac noctibus Deo funditis ut eum justa satisfactione placetis; intercedunt lacrymis vestris, quibus commissi delicti crimen abluitis; intercedunt paci quam vere et fideliter de Domini misericordia postulatis, nec sciunt scriptum esse : *Et propheta ille aut somnium somnians, ille qui locutus est ut errare te faceret a Domino Deo tuo, interficietur.* Nemo vos, fratres carissimi, errare a Domini viis faciat. Nemo vos Christianos ab Evangelio Christi rapiat. Nemo filios ecclesiæ de ecclesia tollat. Pereant sibi soli qui perire voluerunt. Extra Ecclesiam soli remaneant qui de Ecclesia recesserunt. Soli cum episcopis non sint, qui contra episcopos rebellarunt. Conjurationis suæ pœnas soli subeant, qui olim secundum vestra suffragia, nunc secundum Dei judicia, sententiam conjurationis et malignitatis suæ subire meruerunt.

Monet nos Dominus in Evangelio suo dicens : *Rejicitis mandatum Dei, ut traditionem vestram statuatis.* Qui mandatum Dei rejiciunt et traditionem suam statuere conantur, fortiter a vobis et firmiter respuantur. Sufficiat lapsis ruina una. Nemo volentes surgere sua circumventione præcipitet. Nemo jacentes, pro quibus nos rogamus ut Dei manu et brachio subleventur, prosternat gravius et deprimat. Nemo semianimes, et ut salutem suam pristinam recipiant deprecantes, ab omni spe salutis avertat. Nemo nutantibus lapsus sui caligine omne itineris salutaris lumen extinguat. Instruit apostolus dicens : *Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis verbis Domini nostri Jesu Christi et doctrinæ ejus, stupore elatus, discede ab hujusmodi.* Et iterum dicit ipse : *Nemo vos decipiat inanibus verbis. Propterea enim venit ira Dei super filios contumaciæ. Nolite ergo esse participes eorum.* Non est quod, decepti inanibus verbis, pravitatis eorum incipiatis esse participes. Discedite a talibus, quæso vos, et acquiescite consiliis nostris, qui pro vobis quotidie continuas Domino preces fundimus, qui vos ad Ecclesiam revocari per Domini clementiam cupimus, qui de Deo pacem plenissimam prius matri, tum et filiis ejus oramus. Cum precibus atque orationibus nostris vestras quoque orationes et preces jungite, cum fletibus nostris vestras lacrymas copulate. Vitate lupos, qui oves a pastore secernunt. Vitate linguam diaboli venenatam, qui ab initio mundi fallax semper et mendax mentitur ut fallat, blanditur ut noceat, bona promittit ut malum tribuat, vitam pollicetur ut perimat. Lucent nunc quoque verba ejus, et venena manifesta sunt. Pacem pollicetur, ne perveniri possit ad pacem. Salutem promittit, ne qui deliquit veniat ad salutem. Ecclesiam spondet, quando id agat ut qui illi credit in totum ab Ecclesia pereat.

Nunc est, fratres dilectissimi, ut et qui statis fortiter perseveretis, et stabilitatem vestram gloriosam, quam in persecutione tenuistis, perpetua firmitate servetis; et si qui circumveniente adversario lapsi estis, in secunda hac tentatione spei et paci vestræ fideliter consulatis, et ut vobis Dominus ignoscat, a sacerdotibus Domini non recedatis, cum scriptum sit : *Et homo quicunque fecerit in superbia, ut non exaudiat sacerdotem aut judicem quicunque fuerit in diebus illis, morietur homo ille.* Persecutionis istius novissima hæc est et extrema tentatio, quæ et ipsa cito Domino protegente transibit, ut repræsenter vobis post Paschæ diem cum collegis meis; quibus præsentibus, secundum arbitrium quoque vestrum et omnium nostrum commune consilium, sicut semel placuit, ea quæ agenda sunt disponere pariter et limare poterimus. Si quis autem pœnitentiam agere et Deo satisfacere detrectans ad Felicissimi et satellitum ejus partes concesserit, et se hæreticæ factioni conjunxerit, sciat se postea ad Ecclesiam redire et cum episcopis et plebe Christi communicare non posse. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere et circa Domini misericordiam exorandam continuis nobiscum precibus insistere.

EPISTOLÆ SCRIPTÆ SUB PONTIFICATU CORNELII ET LUCII.

Ad Cornelium (1).

EPISTOLA XL.

Quod ordinationem Novatiani non receperit.

Cyprianus Cornelio fratri salutem.

VENERUNT ad nos, frater carissime, missi a Novatiano (2) Maximus presbyter et Augendus diaconus et Machæus quidam et Longinus. Sed enim cum ex litteris quas secum ferebant et ex eorum sermone atque asseveratione Novatianum episcopum factum comperissemus, illicitæ et contra Ecclesiam catholicam factæ ordinationis pravitate commoti, a communicatione eos nostra statim cohibendos esse censuimus, refutatis interim ac retusis quæ obstinate ac pertinaciter asserere tentabant. Nam et ego et collegæ plurimi qui ad me convenerant expectavimus adventum collegarum nostrorum Caldonii et Fortunati, quos ad te nuper et ad coepiscopos nostros qui ordinationi tuæ affuerant legatos miseramus, ut eis advenientibus et rei gestæ veritatem reportantibus, majore auctoritate et lucida per eos probatione partis adversæ improbitas frangeretur. Supervenerunt vero Pompeius et Stephanus collegæ nostri, qui et ipsi quoque ad instruendos istinc nos manifesta secundum gravitatem ac fidem suam indicia ac testimonia protulerunt, ut nec necesse fuerit audiri ultra eos qui a Novatiano venerant missi.

Qui cum in statione invidiosis quoque conviciis et clamoribus turbulentis proruerent et flagitarent ut crimina quæ se afferre ac probare dicebant, publice a nobis et a plebe cognoscerentur, gravitati nostræ negavimus convenire, ut collegæ nostri jam delecti et ordinati, et laudabili multorum sententia comprobati, ventilandam ultra famam ore maledico et æmulantium voce pateremur. Et quia quibus refutati et compressi sunt et illicitis conatibus hæresim fecisse nudati sunt, in epistolam congerere longum fuit, ex Primitivo compresbytero nostro plenissime singula, quando ad vos venerit, audietis. Ac ne eorum furens audacia unquam desisteret, hic quoque in schismatis partes Christi membra distrahere et catholicæ ecclesiæ corpus scindere ac laniare nituntur, ut ostiatim per multorum domos vel oppidatim per quasdam civitates discurrentes obstinationis suæ et erroris sui sibi quærant comites. Quibus semel responsum dedimus nec mandare desistimus ut perniciosa dissensione et concertatione deposita, impietatem esse sciant matrem deserere, et agnoscant atque intelligant episcopo semel facto et collegarum ac plebis testimonio et judicio comprobato, alium constitui nullo modo posse; proinde si pacifice sibi ac fideliter consulunt, si se assertores evangelii Christi esse confitentur, prius ad ecclesiam revertantur. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

(1) Scilicet Pontificem Maximum, in locum S. Fabiani electum.

(2) De Novatiano, vide Bergier, *Dict. Théol.*; et Feller, *Dict. Biogr.*

Ad Cornelium.

EPISTOLA XLI.

De ordinatione ejus a se comprobata et de Felicissimo.

Cyprianus Cornelio fratri salutem.

QUOD servis Dei et maxime sacerdotibus justis et pacificis congruebat, frater carissime, miseramus nuper collegas nostros Caldonium et Fortunatum, ut non tantum persuasione litterarum

nostrarum, sed præsentia sua et consilio omnium vestrum eniterentur quantum possent, et elaborarent ut ad catholicæ Ecclesiæ unitatem scissi corporis membra componerent, et Christianæ caritatis vinculo copularent. Sed quoniam diversæ partis obstinata et inflexibilis pertinacia non tantum radicis et matris sinum atque complexum recusavit, sed etiam gliscente et in pejus recrudescente discordia episcopum sibi constituit, et contra sacramentum semel traditum divinæ dispositionis et catholicæ unitatis adulterum et contrarium caput extra Ecclesiam fecit, acceptis litteris tam tuis quam collegarum nostrorum, item adventantibus bonis viris et nobis carissimis collegis nostris Pompeio et Stephano, a quibus hæc omnia cum lætitia communi adserta sunt firmiter et probata, secundum quod divinæ traditionis et ecclesiasticæ institutionis sanctitas pariter ac veritas exigebat, litteras nostras ad te direximus. Sed et per provinciam nostram hæc eadem collegis singulis in notitiam perferentes, ab his quoque fratres nostros cum litteris dirigendos esse mandavimus. Quamquam mens nostra et propositum jam tunc fratribus et plebi istic universæ manifestatum fuisset, quando litteris nuper ab utraque parte susceptis tuas litteras legimus et episcopatus tui ordinationem singulorum auribus intimavimus.

Honoris etiam communis memores et gravitatis sacerdotalis ac sanctitatis respectum tenentes, ea quæ ex diverso in librum ad nos transmissum congesta fuerant acerbationibus criminosis respuimus, considerantes pariter et ponderantes quod in tanto fratrum numero religiosoque conventu, considentibus Dei sacerdotibus, et altari posito, nec legi debeant nec audiri. Neque enim facile promenda sunt et incaute ac temere publicanda quæ discordioso stilo scripta audientibus scandalum moveant et fratres longe positos ac trans mare constitutos incerta opinione confundant. Viderint qui vel furori suo vel libidini servientes, et divinæ legis ac sanctitatis immemores, vel jactitare interim gestiunt quæ probare non possunt, et cum innocentiam destruere atque expugnare non valeant, satis habent fama mendaci et falso rumore maculas inspergere. Certe, quod præpositis et sacerdotibus congruit, danda opera est ut talia, cum a quibusdam scribuntur, per nos respuantur. Ubi enim erit quod discimus ac docemus scriptum esse : *Contine linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur insidiose?* Item alibi : *Os tuum abundavit malitia, et lingua tua complectebatur insidias. Sedens adversus fratrem tuum detrahebas, et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum.* Item quod apostolus dicit : *Omnis sermo malus de ore vestro non procedat, sed bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus.*

Porro hæc fieri debere ostendimus, si, quando talia quorundam calumniosa temeritate conscripta sunt, legi apud nos non patimur. Et idcirco, frater carissime, cum ad me talia de te et compresbyteris tecum considentibus scripta venissent, quæ religiosam simplicitatem sonabant, nec ullis maledictorum et conviciorum latratibus perstrepebant, clero et plebi legi præcepi. Quod autem scripta collegarum nostrorum qui illic ordinationi tuæ affuerant desideravimus, non veteris moris obliti, novum aliquid quærebamus; nam satis erat ut tu te episcopum factum litteris nuntiares, nisi esset ex diverso discrepans factio, quæ criminosis et calumniosis commentis suis collegarum pariter ac fratrum plurimorum turbaret mentes et corda confunderet. Cui rei sopiendæ necessarium duximus ut scribentium nobis inde collegarum nostrorum firma et solida auctoritas pararetur : qui moribus ac vitæ et disciplinæ tuæ condigna litterarum suarum testimonia prædicantes, æmulis quoque et rerum vel novitate vel pravitate gaudentibus omnem ambigendi et discrepandi scrupulum sustulerunt, et secundum consilium nostrum salubri ratione libratum in hoc fluctu æstuantium fratrum mentes sincere ac firmiter tuum sacerdotium probaverunt. Hoc enim vel maxime, frater, et laboramus et laborare debe-

mus ut unitatem a Domino et per apostolos nobis successoribus traditam quantum possumus obtinere curemus, et quod in nobis est, palabundas et errantes oves, quas quorundam pervicax factio et hæretica tentatio a matre secernit, in ecclesiam colligamus; illis solis foris remanentibus qui in obstinatione sua vel furore supersederunt et ad nos redire noluerunt, discretionis et separationis a se factæ et ecclesiæ derelictæ ipsi rationem Domino reddituri.

Quantum vero hic ad presbyterorum quorundam et Felicissimi causam pertinet quid hic actum sit ut scire posses, litteras ad te collegæ nostri manu sua subscriptas miserunt, qui, auditis eis, quid senserint, et quid pronuntiaverint, ex eorum litteris disces. Melius autem, frater, facies, si etiam exempla litterarum quæ ad te legenda pro dilectione communi per Caldonium et Fortunatum collegas nostros proxime miseram, quæ de eodem Felicissimo et de presbyterio ejusdem ad clerum istic necnon et ad plebem scripseram legi illic fratribus jubeas, quæ et ordinationem et rationem rei gestæ loquantur, ut tam istic quam illic circa omnia per nos fraternitas instruatur. Exemplaria autem eadem nunc quoque per Mettium hypodiaconum a me missum et Nicephorum acolythum transmisi. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

Ad eumdem.

EPISTOLA XLII.

Quod ad confessores a Novatiano seductos litteras fecerit.

Cyprianus Cornelio fratri salutem.

Et religiosum nobis et necessarium existimavi, frater carissime, ad confessores qui illic sunt et Novatiani ac Novati obstinatione et pravitate seducti de ecclesia recesserunt litteras breves facere, quibus eos pro affectione mutua convenirem ut ad matrem suam id est ecclesiam catholicam revertantur. Quas litteras tibi a Mettio hypodiacono legi prius mandavi, ne quis aliud me scripsisse fingeret quam quod meis litteris continetur. Mandavi tamen eidem Mettio a me ad vos misso ut de tuo arbitrio rem gerat, et si easdem litteras confessoribus putaveris esse reddendas, tunc eas tradat. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

Ad confessores Romanos.

EPISTOLA XLIII.

Ut ad unitatem redeant.

Cyprianus Maximo et Nicostrato et cæteris confessoribus salutem.

Cum frequenter, carissimi, cognoveritis ex litteris meis quem et confessioni vestræ honorem et fraternitati connexæ dilectionem meo sermone serveverim, credatis, quæso, et acquiescatis his litteris meis, quibus vobis et actui (1) ac laudibus vestris et scribo et simpliciter ac fideliter consulo. Gravat enim me atque contristat et intolerabilis perculsi pene prostrati pectoris mœstitia perstringit, cum vos illic comperissem contra ecclesiasticam dispositionem, contra evangelicam legem, contra institutionis catholicæ unitatem alium episcopum fieri consensisse, id est, quod nec fas est nec licet fieri, ecclesiam aliam constitui, Christi membra discerpi, dominici gregis animum et corpus unum discissa æmulatione lacerari. Quod quæso ut in vobis saltem illicitum istud fraternitatis nostræ discidium non perseveret, sed et confessionis vestræ et divinæ traditionis memores ad matrem revertamini unde prodiistis, unde ad confessionis gloriam cum ejusdem matris exultatione venistis. Nec putetis sic vos evangelium Christi asserere, dum vosmetipsos a Christi grege et ab ejus pace et concordia separatis, cum magis militibus gloriosis et bonis congruat intra domestica castra consistere et intus positos ea quæ in commune tractanda sunt agere ac providere. Nam cum unanimitas et con-

(1) Actum vocat confessionem nominis Christi.

cordia nostra scindi omnino non debeat, quia nos ecclesia derelicta foras exire et ad vos venire non possumus, ut vos magis ad ecclesiam matrem et ad nostram fraternitatem revertamini quibus possumus hortamentis petimus et rogamus. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere.

Ad Cornelium.

EPISTOLA XLIV.

De Polycarpo Hadrumetino.

Cyprianus Cornelio fratri salutem.

Legi litteras tuas, frater carissime, quas per Primitivum compresbyterum nostrum misisti, in quibus te comperi motum quod cum de Hadrumetina colonia Polycarpi nomine ad te litteræ dirigerentur, posteaquam nos ego et Liberalis in eundem locum venissemus, cœpissent illuc ad presbyteros et diaconos litteræ dirigi. Quod scire te volumus et pro certo credere nulla id levitate aut contumelia factum. Sed cum statuissemus collegæ complures qui in unum conveneramus, ut, legatis ad vos coepiscopis nostris Caldonio et Fortunato missis, omnia interim integra suspenderentur, donec ad nos iidem collegæ nostri rebus illic aut ad pacem redactis aut pro veritate compertis redirent, presbyteri et diaconi in Hadrumetino consistentes, Polycarpo coepiscopo nostro absente, ignorabant quid nobis in commune placuisset. At ubi nos in præsenti venimus, comperto consilio nostro, ipsi quoque id quod et cæteri observare cœperunt, ut in nullo ecclesiarum istic consistentium consensio discreparet. Quidam tamen mentes nonnumquam et animos sermonibus suis turbant, dum aliter quædam quam se habet veritas nuntiant. Nos enim singulis navigantibus, ne cum scandalo ullo navigarent, rationem reddentes, scimus nos hortatos eos esse ut Ecclesiæ catholicæ radicem et matricem agnoscerent ac tenerent. Sed quoniam latius fusa est nostra provincia, habet enim Numidiam et Mauritaniam sibi cohærentes, ne in Urbe schisma factum absentium animos incerta opinione confunderet, placuit ut per episcopos, retenta a nobis rei veritate, et ad comprobandam ordinationem tuam facta auctoritate majore, tunc demum scrupulo omni de singulorum pectoribus excusso, per omnes omnino in provincia ista positos litteræ fierent, sicuti fiunt, ut te universi collegæ nostri et communicationem tuam, id est, catholicæ ecclesiæ unitatem pariter et caritatem probarent firmiter ac tenerent.

Quod divinitus evenisse et consilium nostrum providenter processisse gaudemus. Sic enim nunc episcopatus tui et veritas pariter et dignitas apertissima luce et manifestissima et firmissima comprobatione fundata est, ut ex rescriptis collegarum nostrorum, qui ad nos litteras inde fecerunt, et ex relatione ac testimoniis coepiscoporum Pompeii et Stephani et Caldonii ac Fortunati ordinationis tuæ et origo necessaria et ratio justa et gloriosa quoque innocentia ab omnibus nosceretur. Quod ut simul cum cæteris quoque collegis nostris stabiliter ac firmiter administremus, atque ut catholicæ ecclesiæ pacem concordiæ unanimitate teneamus, perficiet divina dignatio ut Dominus, qui sacerdotes sibi in ecclesia sua eligere et constituere dignatur, electos quoque et constitutos sua voluntate atque opitulatione tueatur, gubernantes inspirans, ac subministrans et ad improborum contumaciam frænandam vigorem, et ad lapsorum fovendam pœnitentiam lenitatem. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

Cornelii ad Cyprianum.

EPISTOLA XLV.

De confessoribus ad unitatem reversis.

Cornelius Cypriano fratri salutem.

Quantam sollicitudinem et anxietatem sustinuimus de iis confessoribus qui dolo et malitia hominis callidi et veteratoris fuerant circumventi et pene decepti et ab ecclesia alienati, tanta

lætitia adfecti sumus et Deo omnipotenti et Christo Domino nostro gratias egimus cum ii, cognito suo errore, et intellecta hominis maligni velut serpentis astutia venenata, ad Ecclesiam unde exierant, sicuti ipsi ex suo corde profitentur, simplici voluntate venerunt. Et primo quidem fratres nostri probatæ fidei, amantes pacem, unitatem optantes, tumorem illorum, horum mollitiam (1) nuntiabant, fide tamen non idonea ut facile nobis credere daretur illos penitus esse mutatos. Postea vero quam Urbanus et Sidonius confessores ad compresbyteros nostros venerunt, affirmantes Maximum confessorem et presbyterum secum pariter cupere in Ecclesiam redire, sed quoniam multa præcesserant ab eis designata, quæ tu quoque a coepiscopis nostris et ex litteris meis cognovisti, ut non temere eis fides haberetur, ex ipsorum ore et confessione ista quæ per legationem mandaverant placuit audiri. Qui cum venissent, et a presbyteris quæ gesserant exigerentur, novissime quod per omnes ecclesias litteræ calumniis et maledictis plenæ eorum nomine frequenter missæ fuissent, et pene omnes ecclesias perturbassent, circumventos se esse affirmaverunt, nec quid in istis litteris inesset se scisse, tantummodo circumductos commisisse se quoque schismatica, et hæreticis auctores fuisse ut paterentur ei manus quasi in episcopatum imponi. Qui, cum hæc et cætera eis fuissent exprobata, ut abolerentur et de memoria tollerentur deprecati sunt.

Omni igitur actu ad me perlato, placuit contrahi presbyterium. Adfuerunt etiam episcopi quinque, qui et hodie præsentes fuerunt, ut firmato consilio quid circa personam eorum observari deberet consensu omnium statueretur. Et ut motum omnium et consilium singulorum dignosceres, etiam sententias nostras placuit in notitiam vestram perferri; quas et subjectas leges. His ita gestis, in presbyterium (1) venerunt Maximus, Urbanus, Sidonius, et Macharius, et plerique fratres qui se eis adjunxerant, summis precibus desiderantes ut ea quæ ante fuerant gesta in oblivionem caderent, nullaque eorum mentio haberetur, proinde atque si nihil esset vel commissum vel dictum, invicem omnibus remissis, cor mundum et purum jam Deo exhiberent, sequentes evangelicam vocem dicentem beatos esse puros corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Quod erat consequens, omnis hic actus populo fuerat insinuandus, ut et ipsos viderent in ecclesia constitutos quos errantes et palabundos tamdiu viderant et dolebant. Quorum voluntate cognita, magnus fraternitatis concursus factus est. Una vox erat omnium gratias Deo agentium, gaudium pectoris lacrymis exprimentes, complectentes eos quasi hodie pœna carceris fuissent liberati. Et ut ipsorum propria verba designem : « Nos, inquiunt, Cornelium » episcopum sanctissimæ catholicæ ecclesiæ electum a Deo omnipotente et » Christo Domino nostro scimus. Nos » errorem nostrum confitemur. Imposturam passi sumus. Circumventi sumus perfidiæ loquacitate captiosa. » Nam etsi videbamur quasi quandam » communicationem cum schismatico » et hæretico homine habuisse, sincera » tamen mens nostra semper in ecclesia » fuit. Nec enim ignoramus unum Deum » esse et unum Christum esse Dominum, quem confessi sumus, unum » Spiritum sanctum, unum episcopum » in catholica ecclesia esse debere.»

Quis ista eorum professione non moveretur ut quod apud potestatem sæculi erant confessi, in ecclesia constituti comprobarent? Qua propter Maximum presbyterum locum suum agnoscere jussimus. Cæteros cum ingenti populi suffragio recepimus. Omnia autem remisimus Deo omnipotenti, in cujus potestate sunt omnia reservata. Hæc igitur, frater carissime, eadem hora, eodem momento ad te per scripta transmisimus, et Nicephorum acolythum

(1) Id est mœrorem, tristitiam, nimirum ob casum suum. *Sunt enim molles in calamitate mortalium animi*, ut ait Tacitus.

(1) Id est in concilium presbyterorum.

descendere ad navigandum destinantem ad vos statim dimisi, ut nulla procrastinatione habita velut præsens in isto clero et in isto populi cœtu Deo omnipotenti et Christo Domino nostro gratias ageres. Credimus autem fore, quinimmo pro certo jam confidimus cæteros quoque qui in hoc errore sunt constituti in ecclesiam brevi reversuros, cum auctores suos viderint nobiscum agere. Has litteras puto te debere, frater carissime, et ad cæteras ecclesias mittere, ut omnes sciant schismatici hujus et hæretici dolum et prævaricationem de die in diem evacuari. Bene vale, frater carissime.

Cypriani ad Cornelium.

EPISTOLA XLVI.

Responsum congratulatorium de confessorum reditu ex schismate.

Cyprianus Cornelio fratri salutem.

Et egisse nos et agere, frater carissime, maximas gratias sine cessatione profitemur Deo patri omnipotenti et Christo ejus Domino et Deo nostro salvatori, quod sic ecclesia divinitus protegatur ut unitas ejus et sanctitas non jugiter nec in totum perfidiæ et hæreticæ pravitatis obstinatione vitietur. Legimus enim litteras vestras, et voti communis amplissimum gaudium exultanter excepimus Maximum presbyterum et Urbanum confessores cum Sidonio et Machario ad ecclesiam catholicam regressos esse, id est, errore deposito, et schismatico immo hæretico furore deserto, unitatis ac veritatis domicilium fideli sanitate repetiisse; ut unde ad gloriam processerant, illuc gloriosi redirent; ne qui Christum confessi essent, Christi postmodum castra desererent, nec tentarent caritatis atque unitatis fidem qui victi robore et virtute non fuerant.

Ecce incolumis et immaculata laudis integritas, ecce incorrupta et solida confitentium dignitas, a desertoribus et profugis recessisse, proditores fidei et ecclesiæ catholicæ impugnatores reliquisse. Merito illos revertentes summo, ut scribitis, gaudio et clerus et plebs et fraternitas omnis excepit, quoniam in confessoribus gloriam suam conservantibus et ad unitatem revertentibus nemo non socium se et participem eorum gloriæ computat. Hujus rei lætitiam de nostris possumus sensibus æstimare. Nam cum istic ad litteras vestras, quas de eorum confessione misistis, lætatus sit omnis fratrum numerus, et summa alacritate hunc nuntium communis gratulationis exceperit, quid illic ubi res ipsa et præsens lætitia sub oculis omnium gerebatur? Cum enim Dominus in evangelio suo dicat esse summum gaudium in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, quanto majus est gaudium et in terris pariter et in cœlo super confessoribus ad ecclesiam Dei cum gloria sua et cum laude redeuntibus et redeundi viam cæteris exempli sui fide et probatione facientibus? Hic enim quosdam fratres nostros error induxerat quod sibi communicationem confessorum sequi viderentur. Quo errore sublato, lux omnium pectoribus infusa est, et ecclesia catholica una esse nec scindi nec dividi posse monstrata est. Nec quisquam jam facile poterit schismatici furentis verbis loquacibus decipi, quando probatum sit bonos et gloriosos Christi milites non potuisse diu aliena fallacia et perfidia extra ecclesiam detineri. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

Cornelii ad Cyprianum.

EPISTOLA XLVII.

De factione Novatiani cum suis.

Cornelius Cypriano fratri salutem.

Ne quid minus ad pœnam futuram hujus scelerati hominis deesset, prostratus virtutibus Dei, cum Maximus et Longinus et Machæus inde fuissent expulsi, denuo resurrexit; et sicut prioribus litteris tibi quas per Augendum confessorem misi significavi, puto Nicostratum et Novatum et Evaristum et Primum et Dionysium illo jam pervenisse. Invigiletur ergo ut omnibus co-

episcopis nostris et fratribus innotescat Nicostratum multorum criminum reum et non solum patronæ suæ carnali, cujus rationes gessit, fraudes et rapinas fecisse, verum etiam, quod est illi ad perpetuam pœnam reservatum, ecclesiæ deposita non modica abstulisse, Evaristum vero auctorem schismatis fuisse et successorem plebi cui ante præfuerat, Zetum in locum ejus episcopum esse constitutum. Majora vero et graviora hic designavit malitia et inexplebili pravitate sua quam quæ illic apud suos semper exercuit, ut scias quales duces et protectores iste schismaticus et hæreticus lateri suo semper junctos habeat. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

Cypriani ad Cornelium.

EPISTOLA XLVIII.

Responsum de Novati sceleribus.

Cyprianus Cornelio fratri salutem.

Et cum diligentia et cum dilectione fecisti, frater carissime, festinato ad nos mittendo Nicephorum acolythum, qui nobis et de confessoribus regressis gloriosam lætitiam nuntiaret, et adversus Novatiani et Novati novas et perniciosas ad impugnandam Christi ecclesiam machinas plenissime instrueret. Nam cum pridie istic venisset hæreticæ pravitatis nocens factio ipsa jam perdita et alios qui sibi consenserint perditura, postero die Nicephorus cum vestris litteris supervenit, quibus et didicimus et docere atque instruere cæteros cœpimus. Evaristum de episcopo jam nec laicum remansisse, cathedræ et plebis extorrem, et de ecclesia Christi exsulem, per alias longe provincias oberrare, et ipsum veritatis ac fidei naufragum factum, circa quosdam sui similes paria naufragia concitare, Nicostratum vero, diaconio sanctæ administrationis amisso, ecclesiasticis pecuniis sacrilega fraude subtractis, et viduarum ac pupillorum depositis denegatis, non tam in Africam venire voluisse quam conscientia rapinarum et criminum nefandorum illic ab Urbe fugisse. Et nunc ecclesiæ desertor ac profugus, quasi mutasse sit hominem mutare regionem, confessorem se ultra jactat et prædicat, cum Christi confessor nec dici nec esse jam possit qui ecclesiam Christi negavit. Nam cum Paulus apostolus dicat: *Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in unam carnem. Sacramentum istud magnum est, ego autem dico in Christum et in ecclesiam.* Cum hoc, inquam, beatus apostolus dicat, et Christi pariter atque ecclesiæ unitatem individuis nexibus cohærentem sancta sua voce testetur, quomodo potest esse cum Christo qui cum sponsa Christi atque in ejus ecclesia non est? Aut quomodo assumit sibi regendæ aut gubernandæ ecclesiæ curam qui spoliavit et fraudavit ecclesiam Christi.

Nam de Novato nihil inde ad nos fuerat nuntiandum, cum magis per nos vobis debeat Novatus ostendi, rerum novarum semper cupidus, avaritiæ inexplebilis rapacitate furibundus, arrogantia et stupore superbi tumoris inflatus, semper istic episcopis male cognitus, quasi hæreticus semper et perfidus omnium sacerdotum voce damnatus, curiosus semper ut prodat; ad hoc adulatur ut fallat, numquam fidelis ut diligat, fax et ignis ad conflanda seditionis incendia, turbo et tempestas ad fidei facienda naufragia, hostis quietis, tranquillitatis adversarius, pacis inimicus. Denique Novato illinc a vobis recedente, id est, procella et turbine recedente, ex parte illic quies facta est, et gloriosi ac boni confessores, qui de ecclesia illo incitante discesserant, posteaquam ab Urbe ille discessit, ad ecclesiam reverterunt. Idem est Novatus, qui apud nos primum discordiæ et schismatis incendium seminavit, qui quosdam istic ex fratribus ab episcopo segregavit, qui in ipsa persecutione ad evertendas fratrum mentes alia quædam persecutio nostris fuit. Ipse est qui Felicissimum satellitem suum diaconum, nec permittente me nec sciente, sua factione et ambitione constituit, et cum sua tempestate Romam quoque ad ever-

tendam ecclesiam navigans similia illic et paria molitus est, a clero portionem plebis avellens, fraternitatis bene sibi cohærentis et se invicem diligentis concordiam scindens. Plane quoniam pro magnitudine sua debeat Carthaginem Roma præcedere, illic majora et graviora commisit. Qui istic adversus ecclesiam diaconum fecerat, illic episcopum fecit.

Nec hoc quisquam miretur in talibus. Feruntur semper mali suo furore dementes, et posteaquam scelera fecerint, conscientia ipsa sceleratæ mentis agitantur. Nec remanere in ecclesia Dei possunt qui deificam et ecclesiasticam disciplinam nec actus sui conversatione nec morum pace tenuerunt. Spoliati ab illo pupilli, fraudatæ viduæ, pecuniæ quoque ecclesiæ denegatæ has de illo exigunt pœnas quas in ejus furore conspicimus. Pater etiam ejus in vico fame mortuus, et ab eo in morte postmodum nec sepultus. Uterus uxoris calce percussus, et abortione properante in parricidium partus expressus. Et damnare nunc audet sacrificantium manus, cum sit ipse nocentior pedibus, quibus filius qui nascebatur occisus est. Hanc conscientiam criminum jam pridem timebat. Propter hoc se non de presbyterio excitari tantam, sed et communicatione prohiberi pro certo tenebat; et urgentibus fratribus imminebat cognitionis dies, quo apud nos causa ejus ageretur, nisi persecutio ante venisset, quam iste voto quodam evadendæ et lucrandæ damnationis excipiens hæc omnia commisit et miscuit; ut qui ejici de ecclesia et excludi habebat, judicium sacerdotum voluntaria discessione præcederet, quasi evasisse sit pœnam prævenisse sententiam.

Circa cæteros autem fratres elaboramus, quos ab eo circumventos dolemus, ut veteratoris perniciosum latus fugiant, ut lethales laqueos sollicitantis evadant, ut de qua ille pelli divinitus meruit ecclesiam repetant; quos quidem, Domino adjuvante, per ejus misericordiam regredi posse confidimus. Neque enim potest perire nisi quem constat esse periturum, cum Dominus in evangelio suo dicat : *Omnis plantatio quam non plantavit pater meus cœlestis eradicabitur.* Qui plantatus non est in præceptis Dei patris et monitis, solus poterit de ecclesia ille discedere, solus, episcopis derelictis, cum schismaticis et hæreticis in furore remanere. Cæteros vero nobiscum adunabit Dei patris misericordia et Christi Domini nostri indulgentia et nostra patientia. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

Maximi et cæterorum confessorum ad Cyprianum.

EPISTOLA XLIX.

De suo reditu ex schismate.

Cypriano fratri Maximus, Urbanus, Sidonius, et Macharius salutem.

Certi sumus, frater carissime, te quoque nobiscum pari voto congaudere nos habito consilio, utilitatibus ecclesiæ et paci magis consulentes, omnibus rebus prætermissis et judicio Dei servatis, cum Cornelio episcopo nostro pariter et cum universo clero pacem fecisse. Cum gaudio etiam universæ ecclesiæ, prona etiam omnium caritate, hoc factum his litteris nostris scire certissime debuisti. Oramus te, frater carissime, multis annis bene valere.

Cypriani ad confessores.

EPISTOLA L.

De reditu ex schismate congratulatoria.

Cyprianus Maximo presbytero, item Urbano, et Sidonio, et Machario fratribus salutem.

Lectis litteris vestris, fratres carissimi, quas ad me de vestra regressione et de ecclesiastica pace ac fraterna redintegratione fecistis, in tantum me lætatum esse confiteor, in quantum fueram et ante lætatus quando confessionis vestræ gloriam comperi et militiæ vestræ cœlestem ac spiritalem laudem gratulabundus excepi. Nam et hæc fidei et laudis vestræ alia confessio est unam esse ecclesiam confiteri, nec alieni erroris vel potius pravitatis par-

ticipem fieri, repetere eadem castra unde prodistis, unde ad gerendum prælium et adversarium subigendum fortissimis viribus prosilistis. Illuc enim erant de acie trophæa referenda, unde ad aciem fuerant arma suscepta; ne quos ad gloriam Christus parasset, eosdem gloriosos Christi ecclesia non haberet. Nunc vero et vos congruentem fidei vestræ tenorem atque individuæ caritatis et concordiæ legem dominica pace tenuistis, et exemplum cæteris dilectionis et pacis vestro itinere fecistis; ut ecclesiæ veritas et evangelici sacramenti unitas, quæ a nobis tenebatur, vestro etiam consensu ac vinculo necteretur, nec confessores Christi erroris duces fierent, qui virtutis et honoris auctores laudabiles extitissent. Viderint quantum vobis cæteri gratulentur, vel quantum apud se ipsos singuli glorientur: ego me et gratulari magis vobis et plus cæteris gloriari in hac vestra pacifica regressione et caritate confiteor. Simpliciter enim quid in meo corde fuerit debetis audire. Dolebam vehementer et graviter angebar, quod eis communicare non possem quos semel diligere cœpissem. Posteaquam vos de carcere prodeuntes schismaticus et hæreticus error excepit, sic res erat quasi vestra gloria in carcere remansisset. Illic enim resedisse vestri nominis dignitas videbatur quando milites Christi non ad ecclesiam de carcere redirent, in quem prius cum ecclesiæ laude et gratulatione venissent.

Nam etsi videntur in ecclesia esse zizania, non tamen impediri debet aut fides aut caritas nostra, ut quoniam zizania esse in ecclesia cernimus, ipsi de ecclesia recedamus. Nobis tantummodo laborandum est ut frumentum esse possimus, ut cum cœperit frumentum dominicis horreis condi, fructum pro opere nostro et labore capiamus. Apostolus in epistola sua dicit : *In domo autem magna non solum vasa sunt aurea et argentea, sed et lignea et fictilia, et quædam quidem honorata, quædam vero inhonorata*. Nos operam demus, fratres carissimi, et quantum possumus laboremus ut vasa aurea vel argentea simus. Cæterum fictilia vasa confringere Domino soli concessum est, cui et virga ferrea data est. Esse non potest major domino suo servus. Nec quisquam sibi quod soli filio pater tribuit vindicare potest, ut putet aut ad aream ventilandam et purgandam palam ferre posse, aut a frumento universa zizania humano judicio separare. Superba est ista obstinatio et sacrilega præsumptio quam sibi furor pravus assumit. Et dum dominium sibi semper quidam plusquam mitis justitia deposcit assumunt, de ecclesia pereunt; et dum se insolenter extollunt, ipso suo tumore cœcati veritatis lumen amittunt. Propter quod et nos temperamentum tenentes et libram Domini contemplantes, et Dei patris pietatem ac misericordiam cogitantes, diu multumque tractatu inter nos habito justa moderatione quæ sunt agenda libravimus.

Quæ omnia penitus potestis inspicere lectis libellis quos hic nuper legeram et ad vos quoque legendos pro communi dilectione transmiseram; ubi lapsis nec censura deest quæ increpet, nec medicina quæ sanet. Sed et catholicæ ecclesiæ unitatem quantum potuit expressit nostra mediocritas (1). Quem libellum magis ac magis nunc vobis placere confido, quando eum jam sic legitis ut et probetis et ametis. Siquidem quod nos verbis conscripsimus vos factis impletis, quando ad ecclesiam caritatis ac pacis unitate remeatis. Opto vos, fratres carissimi ac desiderantissimi, semper bene valere.

Ad Antonianum (2) *de Cornelio et Novatiano.*

EPISTOLA LI.

Quum Antonianus acceptis litteris a Novatiano, in partes illius animo propendere cœpisset, confirmat illum Cyprianus in priori sententia, ut nempe cum Cornelio, hoc est, Ecclesia catholica communicare pergat. Quod ut persuadeat, totius tragœdiæ

---

(1) Respicit Cyprianus ad librum suum de unitate Ecclesiæ.

(2) Is in Numidia episcopus fuit.

inter Cornelium et Novatianum historiam texit, et Cornelium virum optimum, et legitime electum, Novatianum vero multis sceleribus obnoxium illegitimam electionem usurpasse docet: obiter etiam sub initium Epistolæ se excusans, de mutata, quod ad lapsorum rationem attinet, sententia; et sub finem in quo Novatiana hæresis consistat, explicans.

Cyprianus Antoniano fratri salutem.

Accepi primas litteras tuas, frater carissime, concordiam collegii sacerdotalis firmiter obtinentes et catholicæ ecclesiæ cohærentes, quibus significasti cum Novatiano te non communicare, sed sequi consilium nostrum et cum Cornelio coepiscopo nostro unum tenere consensum. Scripsisti etiam ut exemplum earundem litterarum ad Cornelium collegam nostrum transmitterem, ut deposita omni sollicitudine jam sciret te secum, hoc est, cum catholica ecclesia, communicare. Sed enim supervenerunt postmodum aliæ litteræ tuæ per Quintum compresbyterum missæ, in quibus animadverti animum tuum Novatiani litteris motum nutare cœpisse. Nam cum et consilium et consensum tuum firmiter ante fixisses, desiderasti in his litteris ut rescriberem tibi quam hæresim Novatianus introduxisset, vel Cornelius qua ratione Trophimo et thurificatis communicet. Quod quidem si pro sollicitudine fidei anxie curas, et rei dubiæ veritatem sollicitus exploras, reprehendenda non est in timore divino æstuantis animi sollicitudo suspensa. Quoniam tamen video, post primam sententiam epistolæ tuæ, Novatiani litteris postmodum te esse commotum, illud, frater carissime, primo in loco pono, graves viros et semel super petram solida stabilitate fundatos, non dico aura levi, sed nec vento aut turbine commoveri, ne animus dubius et incertus variis opinionibus, velut quibusdam ventorum incursantium flatibus, frequenter agitetur et a proposito suo cum quadam levitatis reprehensione mutetur. Quod ne vel apud te vel apud quemquam Novatiani litteræ faciant, ut desiderasti, frater carissime, rationem rei tibi breviter exponam.

Et quidem primum, quoniam de meo quoque actu motus videris, mea apud te et persona et causa purganda est, ne me aliquis existimet a proposito meo leviter recessisse; et cum evangelicum vigorem primo et inter initia defenderim, postmodum videar animum meum a disciplina et censura priore flexisse; ut his, qui libellis conscientiam suam maculaverint vel nefanda sacrificia commiserint, laxandam pacem putaverim. Quod utrumque non sine librata diu et ponderata ratione a me factum est. Nam cum acies adhuc inter manus esset, et prælium gloriosi certaminis in persecutione ferveret, toto hortatu et pleno impetu militum vires fuerant excitandæ, et maxime lapsorum mentes classico quodam nostræ vocis fortiter animandæ, ut pœnitentiæ viam non solum precibus et lamentationibus sequerentur, sed, quoniam repetendi certaminis et reparandæ salutis dabatur occasio, ad confessionis potius ardorem et martyrii gloriam nostris increpiti vocibus provocarentur. Denique cum de quibusdam ad me presbyteri et diaconi scripsissent eos immoderatos esse et ad communicationem accipiendam festinanter urgere, rescribens eis in epistola mea, quæ extat, et hoc addidi: « Qui si nimium » properant, habent in sua potestate » quod postulant, tempore ipso sibi plus » quam quod postulant largiente. Acies » adhuc geritur, et agon quotidie cele» bratur. Si commissi vere et firmiter » pœnitet, et fidei calor prævalet, qui » differri non potest, potest coronari. »

De eo tamen quod statuendum esset circa causam lapsorum distuli; ut, cum quies et tranquillitas data esset, et episcopis in unum convenire indulgentia divina permitteret, tunc communicato et librato de omnium collatione consilio, statueremus quid fieri oporteret; si quis vero ante consilium nostrum et ante sententiam de omnium consilio statutam lapsis temere communicare voluisset, ipse a communicatione abstineretur. Quod etiam Romam ad clerum tunc adhuc sine episcopo agentem et ad confessorem Maximum presbyte-

rum et cæteros in custodia constitutos, nunc in ecclesia cum Cornelio junctos, plenissime scripsi : quod me scripsisse de eorum rescriptis poteris noscere. Nam in epistola sua ita posuerunt : « Quamquam nobis in tam ingenti negotio » placeat quod et tu ipse tractasti, prius » esse ecclesiæ pacem sustinendam, » deinde sic collatione consiliorum cum » episcopis, presbyteris, diaconibus, » confessoribus pariter ac stantibus laicis » facta, lapsorum tractare rationem. » Additum est etiam Novatiano tunc scribente et quod scripserat sua voce recitante, et presbytero Moyse, tunc adhuc confessore, nunc jam martyre, subscribente, ut lapsis infirmis et in exitu constitutis pax daretur. Quæ litteræ per totum mundum missæ sunt, et in notitiam ecclesiis omnibus et universis fratribus perlatæ sunt.

Secundum quod tamen ante fuerat destinatum, persecutione sopita, cum data esset facultas in unum conveniendi, copiosus episcoporum numerus, quos integros et incolumes fides sua et Domini tutela protexit, in unum convenimus : et scripturis divinis ex utraque parte prolatis, temperamentum salubri moderatione libravimus, ut nec in totum spes communicationis et pacis lapsis denegaretur, ne plus desperatione deficerent; et eo quod sibi ecclesia clauderetur, secuti sæculum gentiliter viverent; nec tamen rursus censura evangelica solveretur, ut ad communicationem temere prosilirent, sed traheretur diu pœnitentia, et rogaretur dolenter paterna clementia, et examinarentur causæ et voluntates et necessitates singulorum, secundum quod libello continetur, quem ad te pervenisse confido, ubi singula placitorum capita conscripta sunt. Ac si minus sufficiens episcoporum in Africa numerus videbitur, etiam Romam super hac re scripsimus ad Cornelium collegam nostrum; qui et ipse cum plurimis coepiscopis habito concilio (1), in eamdem nobiscum sententiam pari gravitate et salubri moderatione consensit.

De quo tibi necesse nunc fuit scribere, ut scias me nihil leviter egisse, sed secundum quod litteris meis fueram ante complexus, omnia ad commune concilii nostri consilium distulisse; et nemini quidem ex lapsis prius communicasse, quando adhuc erat unde non tantum indulgentiam, sed et coronam lapsus acciperet; postea tamen, sicut collegii concordia et colligendæ fraternitatis ac medendi vulneris utilitas exigebat, necessitati temporum succubuisse et saluti multorum providendum putasse; et nunc ab his non recedere quæ semel in concilio nostro de communi collatione placuerunt, quamvis multa multorum vocibus ventilentur, et mendacia adversus sacerdotes Dei de diaboli ore prolata ad rumpendam catholicæ unitatis concordiam ubique jactentur. Sed te oportet, ut bonum fratrem atque unanimem consacerdotem, non quid maligni atque apostatæ dicant facile suscipere, sed quid collegæ tui modesti et graves viri faciant de vitæ et disciplinæ nostræ exploratione perpendere.

Venio jam nunc, frater carissime, ad personam Cornelii collegæ nostri, ut Cornelium nobiscum verius noveris, non de malignorum et detrahentium mendacio, sed de Domini Dei judicio, qui eum episcopum fecit, et coepiscoporum testimonio, quorum numerus universus per totum mundum concordi unanimitate consensit. Nam (quod Cornelium carissimum nostrum Deo et Christo et ecclesiæ ejus, item consacerdotibus cunctis laudabili prædicatione commendat), non iste ad episcopatum subito pervenit, sed per omnia ecclesiastica officia promotus, et in divinis administrationibus Dominum sæpe promeritus, ad sacerdotii sublime fastigium cunctis religionis gradibus ascendit. Tum deinde episcopatum ipsum nec postulavit nec voluit, nec ut cæteri, quos arrogantiæ et superbiæ suæ tumor inflat, invasit, sed quietus alias et modestus, et quales esse consueverunt qui ad hunc locum divinitus

(1) Hoc concilium, de quo loquitur Eusebius lib. 6, et in quo damnatus est Novatianus habitum est mense septembri anni 251.

eliguntur, pro pudore virginalis conscientiæ suæ (1), et pro humilitate ingenitæ sibi et custodiæ verecundiæ, non ut quidam vim fecit ut episcopus fieret, sed ipse vim passus est ut episcopatum coactus exciperet. Et factus est episcopus a plurimis collegis nostris qui tunc in urbe Roma aderant, qui ad nos litteras honorificas et laudabiles et testimonio suæ prædicationis illustres de ejus ordinatione miserunt. Factus est autem Cornelius episcopus de Dei et Christi ejus judicio, de clericorum pene omnium testimonio, de plebis quæ tunc affuit suffragio, et de sacerdotum antiquorum et bonorum virorum collegio, cum nemo ante se factus esset, cum Fabiani locus, id est, cum locus Petri et gradus cathedræ sacerdotalis vacaret; quo occupato de Dei voluntate atque omnium nostrum consensione firmato, quisquis jam episcopus fieri voluerit, foris fiat necesse est, nec habeat ecclesiasticam ordinationem qui ecclesiæ non tenet unitatem. Quisquis ille fuerit, multum de se licet jactans, et sibi plurimum vindicans, prophanus est, alienus est, foris est. Et cum post primum secundus esse non possit, quisquis post unum, qui solus esse debeat, factus est, non jam secundus ille sed nullus est.

Tum deinde post episcopatum non exambitum nec extortum, sed de Dei, qui sacerdotes facit, voluntate susceptum, quanta in ipso suscepto episcopatu suo virtus, quantum robur animi, qualis firmitas fidei, (quod nos simplici corde et perspicere penitus et laudare debemus) sedisse intrepidum Romæ in sacerdotali cathedra eo tempore, cum tyrannus infestus sacerdotibus Dei fanda atque infanda comminaretur; cum multo patientius et tolerabilius audiret levari adversus se æmulum principem, quam constitui Romæ Dei sacerdotem! Nonne hic, frater carissime, summo virtutis et fidei testimonio prædicandus est; nonne inter gloriosos confessores et martyres deputandus, qui tantum temporis sedit expectans corporis sui carnifices et tyranni ferocientis ultores, qui Cornelium adversus edicta feralia resistentem et minas et cruciatus et tormenta fidei vigore calcantem vel gladio invaderent, vel crucifigerent, vel igne torrerent, vel quolibet inaudito genere pœnarum viscera ejus et membra laniarent? Etiamsi majestas Domini protegentis et bonitas sacerdotem quem fieri voluit, factum quoque protexit, tamen Cornelius, quantum ad ejus devotionem pertinet et timorem, passus est quicquid pati potuit, et tyrannum armis et bello postmodum victum (1) prior sacerdotio suo vicit.

Quod autem quædam de illo inhonesta et maligna jactantur, nolo mireris, cum scias hoc esse opus semper diaboli ut servos Dei mendacio laceret et opinionibus falsis gloriosum nomen infamet, ut qui conscientiæ suæ luce clarescunt, alienis rumoribus sordidentur. Explorasse autem collegas nostros scias et verissime comperisse nulla illum libelli, ut quidam jactitant, labe maculatum esse, sed neque cum episcopis qui sacrificaverunt communicationem sacrilegam miscuisse, sed eos demum quorum causa audita et innocentia comprobata sit conjunxisse nobiscum. Nam et de Trophimo, de quo tibi scribi desiderasti, non ita res est ut ad te pertulit rumor et mendacium malignorum. Nam, sicut antecessores nostri sæpe fecerunt, colligendis fratribus nostris carissimus frater noster necessitati succubuit. Et quoniam cum Trophimo

(1) Baluzius, *continentiæ suæ*. At virginalis conscientia est sancta, integra, non ambitiosa, non libellata, non thurificata, non alio cujusvis modi crimine contaminata. Alias nihil ad rem hoc loco confert continentia. Itaque lectionem veterum edit., necnon duorum antiquiss. mss. sequi maluimus. *Edit. Bisunt.*

(1) « Decium Imperatorem, qui anno 251 » interiit cum filio in bello quod adversus » Persas gerebat, ut scribit Pagius, qui Baro- » nium redarguit scribentem id evenisse cum » pugnaret adversus Gothos Mœsiam et Thra- » ciam infestantes. » *Baluzius.* Verum Baronii opinionem confirmat Lactantius, qui scribit, lib. *de Mort. Persecutor.*: *Profectus* (Decius) *adversus Carpos, qui Daciam Mœsiamque occupaverant, statim circumventus a Barbaris*, etc. Quod ignorare non debuit utique Baluzius, qui primus hunc Lactantii fœtum in lucem edidit. (*Edit. Bisunt.*)

pars maxima plebis abscesserat, redeunte nunc ad ecclesiam Trophimo et satisfaciente et pœnitentia deprecationis errorem pristinum confitente, et fraternitatem quam nuper abstraxerat cum plena humilitate et satisfactione revocante, auditæ sunt ejus preces; et in ecclesiam Domini non tam Trophimus quam maximus fratrum numerus qui cum Trophimo fuerat admissus est: qui omnes regressuri ad ecclesiam non essent, nisi cum Trophimo comitante venissent. Tractatu ergo illic cum collegis plurimis habito, susceptus est Trophimus; pro quo satisfaciebat fratrum reditus et restituta multorum salus. Sic tamen admissus est Trophimus ut laicus communicet (1), non, secundum quod ad te malignorum litteræ pertulerunt, quasi locum sacerdotis usurpet.

Sed et quod passim communicare sacrificatis Cornelius tibi nuntiatus, hoc etiam de apostatarum fictis rumoribus nascitur. Neque enim possunt laudare nos qui recedunt a nobis, aut expectare debemus ut placeamus illis qui nobis displicentes et contra ecclesiam rebelles sollicitandis de ecclesia fratribus violenter insistunt. Quare et de Cornelio et de nobis quæcunque jactantur nec audias facile nec credas, frater carissime. Si qui enim infirmitatibus occupantur, illis, sicut placuit, in periculo subvenitur. Postea tamen quam subventum est, et periclitantibus pax data est, offocari a nobis non possunt aut opprimi aut vi et manu nostra in exitum mortis urgeri; ut quoniam morientibus pax datur, necesse sit mori eos qui acceperint pacem, cum magis in hoc indicium divinæ pietatis et paternæ lenitatis appareat, quod qui pignus vitæ in data pace percipiunt, hic quoque ad vitam percepta pace teneantur. Et idcirco si accepta pace commeatus a Deo datur, nemo hoc debet in sacerdotibus criminari, cum semel placuerit fratribus in periculo subveniri.

Nec tu existimes, frater carissime, sicut quibusdam videtur, libellaticos cum sacrificatis æquari oportere, quando inter ipsos etiam qui sacrificaverunt et conditio frequenter et causa diversa sit. Neque enim æquandi sunt, ille qui ad sacrificium nefandum statim voluntate prosilivit, et qui luctatus et congressus diu ad hoc funestum opus necessitate pervenit; ille qui et se et omnes suos prodidit, et qui ipse pro cunctis ad discrimen accedens uxorem et liberos et domum totam periculi sui perfunctione protexit; ille qui inquilinos vel amicos suos ad facinus compulit, et qui inquilinis et colonis pepercit, fratres etiam plurimos, qui extorres et profugi recedebant, in sua tecta et hospitia recepit, ostendens et offerens Domino multas animas viventes et incolumes quæ pro una socia deprecentur. Cum ergo inter ipsos qui sacrificaverunt multa sit diversitas, quæ inclementia est et quam acerba duritia libellaticos cum iis qui sacrificaverunt jungere, quando is cui libellus acceptus est dicat: Ego prius legeram et episcopo tractante cognoveram non sacrificandum idolis, nec simulacra servum Dei adorare debere; et idcirco, ne hoc facerem quod non licebat, cum occasio libelli fuisset oblata quem nec ipsum acciperem nisi ostensa fuisset occasio, ad magistratum vel veni, vel alio eunte mandavi, Christianum me esse, sacrificare mihi non licere, ad aras diaboli me venire non posse, dare me ob hoc præmium, ne quod non licet faciam? Nunc tamen etiam iste qui libello maculatus est, postea quam nobis admonentibus didicit nec hoc se facere debuisse, etsi manus pura sit, et os ejus feralis cibi contagia nulla polluerint, conscientiam tamen ejus esse pollutam, flet auditis nobis et lamentatur et quod deliquerit nunc admonetur, et non tam crimine quam errore deceptus, quod jam de cætero instructus et paratus sit contestatur.

Quorum si pœnitentiam respuamus habentium aliquam fiduciam tolerabilis (1)

(1) Hodie communio laïca dicitur, quæ fit sub una tantum specie; quin immo communionis vocabulum vix alio sensu accipitur, quam Eucharistiæ celebrandæ. At Cypriani temporibus, ut laicus communicabat, qui nullo ecclesiastico munere fruebatur.

(1) *Tolerabilis conscientiæ*, id est, aliqua labe contaminatæ, sed non nimis acriter remor-

conscientiæ, statim cum uxore, cum liberis, quos incolumes reservaverant, in hæresim vel schisma diabolo invitante rapiuntur; et adscribetur nobis in die judicii nec ovem sauciam curasse et propter unam sauciam multas integras perdidisse; et cum Dominus relictis nonaginta novem sanis unam errantem et lassam quæsierit, et inventam humeris suis ipse portaverit, nos non tantum non quæramus lapsos, sed et venientes arceamus; et cum pseudoprophetæ gregem Christi nunc vastare et lacerare non desinant, occasionem canibus et lupis demus ut quos persecutio infesta non perdidit, eos nos duritia nostra et inhumanitate perdamus. Et ubi erit, frater carissime, quod apostolus dicit: *Omnibus per omnia placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salventur. Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.* Et iterum: *Factus sum infirmus infirmis, ut infirmos lucrarer.* Et iterum: *Si patitur membrum unum, compatiuntur et cætera membra; et si lætatur unum membrum, collætantur et cætera membra.*

Alia est philosophicorum et stoïcorum ratio, frater carissime, qui dicunt omnia peccata paria esse, et virum gravem non facile flecti oportere. Inter Christianos autem et philosophos plurimum distat. Et cum apostolus dicat: *Videte ne quis vos deprædetur per philosophiam et inanem fallaciam*, vitanda sunt a nobis quæ non de Dei clementia veniunt, sed de philosophiæ durioris præsumptione descendunt. De Moyse autem legimus in scripturis dictum: *Et fuit Moyses homo lenis nimis.* Et Dominus in evangelio suo dicit: *Estote misericordes, sicut et pater vester misertus est vestri.* Et iterum: *Non est opus sanis medicus, sed male habentibus.* Quam potest exercere medicinam qui dicit: Ego solos sanos curo, quibus medicus necessarius non est. Opem nostram, medelam nostram vulneratis exhibere debemus. Non putemus mortuos esse, sed magis semianimes jacere eos quos persecutione funesta sauciatos videmus: qui si in totum mortui essent nunquam de eisdem postmodum et confessores et martyres fierent.

Sed quoniam est in illis quod pœnitentia sequente revalescat ad fidem, et ad virtutem de pœnitentia robur armatur, quod armari non poterit, si quis desperatione deficiat, si ab ecclesia dure et crudeliter segregatus ad gentiles se vias et sæcularia opera convertat, vel ad hæreticos schismaticos rejectus ab ecclesia transeat; ubi etsi occisus propter nomen postmodum fuerit extra ecclesiam constitutus et ab unitate atque a caritate divisus, coronari in morte non poterit: et ideo placuit, frater carissime, examinatis causis singulorum, libellaticos interim admitti, sacrificatis in exitu subveniri, quia exomologesis apud inferos non est, nec ad pœnitentiam quis a nobis compelli potest, si fructus pœnitentiæ subtrahatur. Si prælium prius venerit, corroboratus a nobis invenietur armatus ad prælium. Si vero ante prælium infirmitas urserit, cum solatio pacis et communicationis abscedit.

Neque enim præjudicamus Domino judicaturo, quominus, si pœnitentiam plenam et justam peccatoris invenerit, tunc ratum faciat quod a nobis fuerit hic statutum; si vero nos aliquis pœnitentiæ simulatione deluserit, Deus qui non deridetur, et qui cor hominis intuetur, de his quæ nos minus perspeximus judicet et servorum suorum sententiam Dominus emendet; dum tamen nos meminisse, frater carissime, debeamus scriptum esse: *Frater fratrem adjuvans exaltabitur*; et apostolum quoque dixisse: *In contemplatione habentes unusquisque, ne et vos tentemini, alterutrum onera sustinete, et sic adimplebitis legem Christi*; item quod superbos redarguens et arrogantiam frangens in epistola sua ponat: *Et qui se putat stare videat ne cadat*; et alio in loco dicat: *Tu quis es qui judicas alienum servum? Domino suo stat aut cadit. Stabit autem. Potens est enim Deus statuere eum.* Joannes quoque Jesum Christum Dominum nostrum advocatum et deprecatorem pro peccatis nostris probat dicens:

dentis; sicut supra, virginalis conscientia ea est, quæ nulla labe commaculatur.

Filioli mei, ista scribo vobis ne delinquatis; et si quis deliquerit, advocatum habemus apud patrem Jesum Christum suffragatorem, et ipse est deprecatio pro delictis nostris. Et Paulus quoque apostolus in epistola sua posuit : *Si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis nunc justificati in sanguine illius liberabimur per illum ab ira.* Cujus pietatem et clementiam cogitantes, non acerbi adeo nec duri nec in fovendis fratribus inhumani esse debemus, sed dolere cum dolentibus et flere cum flentibus, et eos quantum possumus auxilio et solatio nostræ dilectionis erigere, nec adeo immites et pertinaces ad eorum pœnitentiam retundendam, nec iterum soluti et faciles ad communicationem temere laxandam. Jacet ecce saucius frater ab adversario in acie vulneratus. Inde diabolus conatur occidere quem vulneravit, hinc Christus hortatur ne in totum pereat quem redemit. Cui de duobus assistimus, in cujus partibus stamus? Utrumne diabolo favemus ut perimat, et semianimem fratrem jacentem, sicut in evangelio sacerdos et levites, prætcrimus? An vero ut sacerdotes Dei et Christi, quod Christus et docuit et fecit imitantes, vulneratum de adversarii faucibus rapimus, ut curatum Deo judici reservemus?

Nec putes, frater carissime, hinc aut virtutem fratrum minui aut martyria deficere quod lapsis laxata sit pœnitentia, et quod pœnitentibus spes pacis oblata. Manet vere fidentium robur immobile, et apud timentes ac diligentes corde toto Deum stabilis et fortis perseverat integritas. Nam et mœchis a nobis pœnitentiæ tempus conceditur et pax datur. Non tamen idcirco virginitas in ecclesia deficit, aut continentiæ propositum gloriosum per aliena peccata languescit. Floret ecclesia tot virginibus coronata, et castitas ac pudicitia tenorem gloriæ suæ servat, nec quia adultero pœnitentia et venia laxatur, continentiæ vigor frangitur. Aliud est ad veniam stare, aliud ad gloriam pervenire, aliud missum in carcerem non exire inde donec solvat novissimum quadrantem, aliud statim fidei et virtutis accipere mercedem, aliud pro peccatis longo dolore cruciatum emundari et purgari diu igne, aliud peccata omnia passione purgasse, aliud denique pendere in diem judicii ad sententiam Domini (1), aliud statim a Domino coronari. Et quidem apud antecessores nostros quidam de episcopis istic in provincia nostra dandam pacem mœchis non putaverunt, et in totum pœnitentiæ locum contra adulteria clauserunt. Non tamen a coepiscoporum suorum collegio recesserunt, aut catholicæ ecclesiæ unitatem vel duritiæ vel censuræ suæ obstinatione ruperunt; ut quia apud alios adulteris pax dabatur, qui non dabat de ecclesia separaretur. Manente concordiæ vinculo et perseverante catholicæ ecclesiæ individuo sacramento, actum suum disponit et dirigit unusquisque episcopus, rationem propositi sui Domino redditurus.

Miror autem quosdam sic obstinatos esse ut dandam non putent lapsis pœnitentiam, aut pœnitentibus existiment veniam denegandam, cum scriptum sit: *Memento unde cecideris, et age pœnitentiam, et fac priora opera.* Quod utique ei dicitur quem constat cecidisse, et quem Dominus hortatur per opera rursus exsurgere, quia scriptum est : *Eleemosyna a morte liberat;* et non utique ab illa morte quam semel Christi sanguis extinxit, et a qua nos salutaris baptismi et redemptoris nostri gratia liberavit, sed et ab ea quæ per delicta postmodum serpit. Alio item loco pœnitentiæ tempus datur, et pœnitentiam non agenti Dominus comminatur : *Habeo,* inquit, *adversus te multa, quod uxorem tuam Jezabel, quæ se dicit propheten, sinis docere et seducere servos meos, fornicari et manducare de sacrificiis, et dedi illi tempus ut pœnitentiam ageret, et pœnitere non vult a fornicatione sua. Ecce mitto eam in lectum, et qui cum ea fornicati sunt in maximam*

(1) Existimarunt multi et præclari viri tum Græcorum tum Latinorum, in Ecclesia primitiva Patrum, solos martyras gloria æterna statim a morte perfrui, cæteros usque ad extremum judicium differri.

tribulationem, nisi pœnitentiam gesserint ab operibus suis. Quos utique ad pœnitentiam Dominus non hortaretur, nisi quia pœnitentibus indulgentiam pollicetur. Et in Evangelio : *Dico*, inquit, *vobis, sic erit gaudium in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente quam super nonaginta novem justis, quibus non est opus pœnitentia.* Nam cum scriptum sit, *Deus mortem non fecit, nec delectatur in perditione vivorum*, utique qui neminem vult perire, cupit peccatores pœnitentiam agere, et per pœnitentiam denuo ad vitam redire. Ideo et per Johel prophetam clamat et dicit : *Et nunc hæc dicit Dominus Deus vester : Revertimini ad me ex toto corde vestro, simulque et jejunio et fletu et planctu, et discindite corda vestra, et non vestimenta vestra, et revertimini ad Dominum Deum vestrum, quia misericors et pius est et patiens et multæ miserationis, et qui sententiam flectat adversus malitiam irrogatam.* In psalmis etiam legimus censuram pariter et clementiam Dei comminantis simul atque parcentis, punientis ut corrigat, et cum correxerit reservantis. *Visitabo*, inquit, *in virga facinora eorum, et in flagellis delicta eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eis.*

Dominus quoque in evangelio suo pietatem Dei patris ostendens ait : *Quis est ex vobis homo quem si petierit filius ejus panem, lapidem porrigat illi, aut si piscem postulaverit, serpentem illi porrigat? Si ergo vos, cum sitis nequam, scitis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester cœlestis dabit bona poscentibus eum?* Comparat hic Dominus carnalem patrem et Dei patris æternam largamque pietatem : quod si iste in terris nequam pater offensus graviter a filio peccatore et malo, si tamen eundem postmodum viderit reformatum et depositis prioris vitæ delictis ad sobrios et bonos mores et ad innocentiæ disciplinam pœnitentiæ dolore correctum, et gaudet et gratulatur, et susceptum, quem ante projecerat, cum voto paternæ exultationis amplectitur; quanto magis unus ille et verus pater bonus, misericors, et pius, immo ipse bonitas et misericordia et pietas, lætatur in pœnitentia filiorum suorum, nec jam pœnitentibus aut plangentibus et lamentantibus pœnam comminatur, sed veniam magis et indulgentiam pollicetur. Unde Dominus in evangelio beatos dicit plangentes, quia qui plangit misericordiam provocat; qui pervicax et superbus est, iram sibi et pœnam judicii venientis exaggerat. Et idcirco, frater carissime, pœnitentiam non agentes, nec dolorem delictorum suorum toto corde et manifesta lamentationis suæ professione testantes, prohibendos omnino censuimus a spe communicationis et pacis, si in infirmitate atque in periculo cœperint deprecari; quia rogare illos non delicti pœnitentia sed mortis urgentis admonitio compellit, nec dignus est in morte accipere solatium qui se non cogitavit esse moriturum.

Quod vero ad Novatiani personam pertinet, frater carissime, de quo desiderasti tibi scribi quam hæresim introduxisset, scias nos primo in loco nec curiosos esse debere quid ille doceat, cum foris doceat. Quisquis ille est et qualiscunque est, christianus non est qui in Christi ecclesia non est. Jactet se licet et philosophiam vel eloquentiam suam superbis vocibus prædicet : qui nec fraternam caritatem nec ecclesiasticam unitatem tenuit, etiam quod prius fuerat amisit. Nisi si episcopus tibi videtur qui, episcopo in ecclesia a sedecim coepiscopis facto, adulter atque extraneus episcopus fieri a desertoribus per ambitum nititur; et cum sit a Christo una ecclesia per totum mundum in multa membra divisa, item episcopatus unus episcoporum multorum concordi numerositate diffusus; ille post Dei traditionem, post connexam et ubique conjunctam catholicæ ecclesiæ unitatem, humanam conetur ecclesiam facere, et per plurimas civitates novos apostolos suos mittat, ut quædam recentia institutionis suæ fundamenta constituat; cumque jam pridem per omnes provincias et per urbes singulas ordinati sint episcopi in ætate antiqui, in fide integri, in pressura probati, in persecutione

proscripti, ille super eos creare alios pseudoepiscopos audeat. Quasi possit aut totum orbem novi conatus obstinatione peragrare aut ecclesiastici corporis compaginem discordiæ suæ seminatione rescindere, nesciens schismaticos semper inter initia fervere, incrementa vero habere non posse nec augere quod illicite cœperint, sed statim cum prava sua æmulatione deficere, episcopatum autem tenere non posset, etiam si episcopus prius factus a coepiscoporum suorum corpore et ab ecclesiæ unitate descisceret, quando apostolus admoneat ut invicem nosmetipsos sustineamus, ne ab unitate quam Deus constituit recedamus, et dicat : *Sustinentes invicem in dilectione, satis agentes servare unitatem spiritus in conjunctione pacis.* Qui ergo nec unitatem spiritus nec conjunctionem pacis observat, et se ab ecclesiæ vinculo atque a sacerdotum collegio separat, episcopi nec potestatem potest habere nec honorem, qui episcopatus nec unitatem voluit tenere nec pacem.

Tum deinde quantus arrogantiæ tumor est, quanta humilitatis et lenitatis oblivio, arrogantiæ suæ quanta jactatio, ut quis aut audeat aut facere se posse credat quod nec apostolis concessit Dominus, ut zizania a frumento putet se posse discernere, aut quasi ipsi palam ferre et aream purgare concessum sit, paleas conetur a tritico separare ; cumque apostolus dicat : *In domo autem magna non solum vasa aurea sunt et argentea, sed et lignea et fictilia,* aurea et argentea vasa videatur eligere, lignea vero et fictilia contemnere, abjicere, damnare, quando non nisi die Domini vasa lignea divini ardoris incendio concrementur, et fictilia ab eo cui data est ferrea virga frangantur. Aut si se cordis et renis scrutatorem constituit et judicem, per omnia æqualiter judicet ; et cum sciat scriptum esse, *Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat,* fraudatores et mœchos a latere atque a comitatu suo separet, quando multo et gravior et pejor sit mœchi quam libellatici causa, cum hic necessitate, ille voluntate peccaverit ; hic existimans sibi satis esse quod non sacrificaverit, errore deceptus sit, ille matrimonii expugnator alieni, vel lupanar ingressus ad cloacam et cœnosam voraginem vulgi, sanctificatum corpus et Dei templum detestabili colluvione violaverit, sicut apostolus dicit : *Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est ; qui autem mœchatur, in corpus suum peccat.* Quibus tamen et ipsis pœnitentia conceditur et lamentandi ac satisfaciendi spes relinquitur secundum ipsum apostolum dicentem : *Timeo ne forte veniens ad vos lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam de immunditiis quas fecerunt et fornicationibus et libidinibus.*

Nec sibi in hoc novi hæretici blandiantur quod se dicant idololatris non communicare, quando sint apud illos et adulteri et fraudatores, qui teneantur idololatriæ crimine, secundum apostolum dicentem : *Hoc enim scitote intelligentes quia omnis fornicator aut immundus aut fraudator, quod est idololatria, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei.* Et iterum : *Mortificate itaque membra vestra quæ in terra sunt, exponentes fornicationem, immunditiam, et concupiscentiam malam, et cupiditatem, quæ sunt idolorum servitus, propter quæ venit ira Dei.* Nam cum corpora nostra membra sint Christi, et singuli simus templum Dei, quisquis adulterio templum Dei violat, Deum violat ; et qui in peccatis committendis voluntatem diaboli facit, dæmoniis et idolis servit. Neque enim mala facta de sancto Spiritu veniunt, sed de adversarii instinctu et de immundo spiritu natæ concupiscentiæ contra Deum facere et diabolo servire compellunt. Ita fit ut si peccato alterius inquinari alterum dicunt et idololatriam delinquentis ad non delinquentem transire sua asseveratione contendunt, excusari secundum suam vocem non possint ab idololatriæ crimine, cum constet de apostolica probatione mœchos et fraudatores, quibus illi communicant, idololatras esse. Nobis autem secundum fidem nostram et divinæ prædicationis datam formam

competit ratio veritatis, unumquemque in peccato suo ipsum teneri nec posse alterum pro altero reum fieri, cum Dominus præmoneat et dicat : *Justitia justi super eum erit, et scelus scelerati super eum erit.* Et iterum : *Non morientur patres pro filiis, et filii non morientur pro patribus. Unusquisque in peccato suo morietur.* Quod legentes scilicet et tenentes neminem putamus a fructu satisfactionis et spe pacis arcendum, cum sciamus juxta scripturarum divinarum fidem, auctore et hortatore ipso Deo, et ad agendam pœnitentiam peccatores redigi, et veniam atque indulgentiam pœnitentibus non denegari.

Atque, o frustrandæ fraternitatis irrisio, o miserorum lamentantium et amentium caduca deceptio, o hæreticæ institutionis inefficax et vana traditio! hortari ad satisfactionis pœnitentiam et subtrahere de satisfactione medicinam; dicere fratribus nostris : Plange et lacrymas funde, et diebus ac noctibus ingemisce, et pro abluendo et purgando delicto tuo largiter et frequenter operare; sed extra ecclesiam post omnia ista morieris; quæcunque ad pacem pertinent facies, sed nullam pacem, quam quæris, accipies! Quis non statim pereat, quis non ipsa desperatione deficiat, quis non animum suum a proposito lamentationis avertat? Operari tu putas rusticum posse, si dixeris: Agrum peritia omni rusticitatis exerce, culturis diligenter insiste; sed nullam messem metes, nullam vindemiam premes, nullos oliveti tui fructus capies, nulla de arboribus poma decerpes. Vel si ei cui dominium et usum navium suadens dicas : Materiam de excellentibus sylvis mercare, frater, carinam prævalidis et electis roboribus intexe, clavo, funibus, velis, ut fabricetur atque armetur navis, operare; sed cum hæc feceris, fructum de actibus ejus et cursibus non videbis. Præcludere est atque abscindere iter doloris ac pœnitendi viam, ut, cum in scripturis omnibus Dominus Deus revertentibus ad se et pœnitentibus blandiatur, nostra duritia et crudelitate, dum fructus pœnitentiæ intercipitur, pœnitentia ipsa tollatur. Quod si invenimus a pœnitentia agenda neminem debere prohiberi, et deprecantibus atque exorantibus Domini misericordiam, secundum quod ille misericors et pius est, per sacerdotes ejus pacem posse concedi, admittendus est plangentium gemitus, et pœnitentiæ fructus dolentibus non negandus. Et quia apud inferos confessio non est, nec exomologesis illic fieri potest; qui ex toto corde pœnituerint et rogaverint, in ecclesiam debent interius suscipi et in ipsa Domino reservari, qui ad ecclesiam suam venturus de illis utique quos in ea intus invenerit judicabit. Apostatæ vero et desertores, vel adversarii et hostes et Christi ecclesiam dissipantes, nec si occisi pro nomine foris fuerint, admitti secundum apostolum possunt ad ecclesiæ pacem, quando nec spiritus nec ecclesiæ tenuerunt unitatem.

Hæc interim, frater carissime, pauca de multis quantum potui breviter decucurri, quibus et desiderio tuo satisfacerem, et te magis ac magis collegii et corporis nostri societati conjungerem. Si autem tibi veniendi ad nos opportunitas et facultas fuerit, plura in commune conferre et uberius ac plenius quæ in salutarem concordiam faciant tractare poterimus. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

Ad Fortunatum et alios collegas.

EPISTOLA LII.

De iis qui per tormenta superantur.

Cyprianus Fortunato, Ahymmo, Optato, Privatiano, Donatulo, et Felici fratribus salutem.

Scripsistis mihi, fratres carissimi, quod cum in Capsensi civitate propter ordinationem episcopi essetis, pertulerit ad vos Superius frater et collega noster Ninum, Clementianum, Florum fratres nostros, qui in persecutione apprehensi prius fuerant, et nomen Domini confessi violentiam magistratus et populi frementis impetum vicerant, postmodum cum apud proconsulem pœnis gravibus excruciarentur, vi tormentorum subactos esse et de gradu

gloriæ, ad quam plena fidei virtute tendebant, diutinis cruciatibus excidisse, nec tamen post hunc gravem lapsum non voluntate sed necessitate susceptum a pœnitentia agenda per hoc triennium destitisse. De quibus consulendum putastis an eos ad communicationem jam fas esset admittere.

Et quidem quod ad mei animi sententiam pertinet, puto his indulgentiam Domini non defuturam quos constat stetisse in acie, nomen Domini confessos esse, violentiam magistratuum et populi furentis incursum immobilis fidei obstinatione vicisse, passos esse carcerem, diu inter minas proconsulis et fremitum populi circumstantis tormentis laniantibus ac longa iteratione cruciantibus repugnasse; ut quod in novissimo infirmitate carnis subactum videtur, meritorum præcedentium defensione relevetur, et sit satis talibus gloriam perdidisse, non tamen debere nos eis et veniæ locum claudere atque eos a paterna pietate et a nostra communicatione privare; quibus existimamus ad deprecandam clementiam Domini posse sufficere quod triennio jugiter ac dolenter, ut scribitis, cum summa pœnitentiæ lamentatione planxerunt. Certe non puto incaute et temere his pacem committi quos videmus militiæ suæ fortitudine nec prius pugnæ defuisse, et si acies etiam denuo venerit, gloriam suam posse reparare. Nam cum in concilio placuerit pœnitentiam agentibus in infirmitatis periculo subveniri et pacem dari, debent utique in accipienda pace præcedere quos videmus non animi infirmitate cecidisse, sed in prælio congressos et vulneratos per imbecillitatem carnis confessionis suæ coronam non potuisse perferre; maxime cum cupientibus mori non permitterentur occidi, sed tamdiu fessos tormenta laniarent quandiu non fidem, quæ invicta est, vincerent, sed carnem, quæ infirma est, fatigarent.

Quoniam tamen scripsistis ut cum pluribus collegis de hoc ipso plenissime tractem, et res tanta exigit majus et impensius de multorum collatione consilium, et nunc omnes fere inter Paschæ prima solemnia apud se cum fratribus demorantur, quando solemnitati celebrandæ apud suos satisfecerint et ad me venire cœperint (1), tractabo cum singulis plenius, ut de eo quod consuluistis figatur apud nos et rescribatur vobis firma sententia multorum sacerdotum consilio ponderata. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere.

Ad Cornelium.

EPISTOLA LIII.

De pace lapsis danda.

Cyprianus, Liberalis, Caldonius, Nicomedes, Cæcilius, Junius, Marrutius, Felix, Successus, Faustinus, Fortunatus, Victor, Saturninus, alius Saturninus, Rogatianus, Tertullus, Lucianus, Sattius, Secundinus, alius Saturninus, Eutyches, Amplus, alius Saturninus, Aurelius, Priscus, Herculaneus, Victoricus, Quintus, Honoratus, Manthaneus, Hortensianus, Verianus, Iambus, Donatus, Pomponius, Polycarpus, Demetrius, alius Donatus, Privatianus, Fortunatus, Rogatus, et Munnulus, Cornelio fratri salutem.

STATUERAMUS quidem jam pridem, frater carissime, participato invicem nobiscum consilio, ut qui in persecutionis infestatione supplantati ab adversario et lapsi fuissent, et sacrificiis se illicitis maculassent, agerent diu pœnitentiam plenam, et si periculum infirmitatis urgeret, pacem sub ictu mortis acciperent. Nec enim fas erat aut permittebat paterna pietas et divina clementia ecclesiam pulsantibus claudi et dolentibus ac deprecantibus spei salutaris subsidium denegari, ut de sæculo recedentes sine communicatione et pace ad Dominum dimitterentur, quando permiserit ipse qui legem dedit ut ligata in terris etiam in cœlis ligata essent, solvi autem possent illic quæ hic prius in ecclesia solverentur. Sed enim

(1) Hinc colligi posse videtur consuevisse eo tempore episcopos Africanos convenire Carthaginem apud episcopum magnæ illius ecclesiæ, sicut episcopi Italiæ et Siciliæ apud Romanum, sed tamen necesse fuisse ut in præcipuis festivitatibus essent in suis civitatibus. Editio Anglicana male hunc locum interpretata est de synodis habendis bis in anno. Ea regula nondum inventa erat.

cum videamus diem rursus alterius infestationis appropinquare cœpisse, et crebris atque assiduis ostensionibus admoneamur ut ad certamen quod nobis hostis indicit armati et parati simus, plebem etiam nobis de divina dignatione commissam exhortationibus nostris paremus, et omnes omnino milites Christi qui arma desiderant et prælium flagitant intra castra dominica colligamus; necessitate cogente, censuimus eis qui de ecclesia Domini non recesserunt, sed pœnitentiam agere et lamentari ac Dominum deprecari a primo lapsus sui die non destiterunt, pacem dandam esse, et eos ad prælium quod imminet armari et instrui oportere. Obtemperandum est namque ostensionibus atque admonitionibus justis, ut a pastoribus oves in periculo non deserantur, sed grex omnis in unum congregetur, et exercitus Domini ad certamen militiæ cœlestis armetur. Merito enim trahebatur dolentium pœnitentia tempore longiore, ut infirmis in exitu subveniretur quandiu quies et tranquillitas aderat, quæ differre diu plangentium lacrymas et subvenire sero l—ientibus in infirmitate pateretur. At vero nunc non infirmis, sed fortibus, pax necessaria est; nec morientibus, sed viventibus, communicatio a nobis danda est; ut quos excitamus et hortamur ad prælium, non inermes et nudos relinquamus, sed protectione sanguinis et corporis Christi muniamus; et cum ad hoc fiat eucharistia ut possit accipientibus esse tutela, quos tutos esse contra adversarium volumus, munimento dominicæ saturitatis armemus. Nam quomodo docemus aut provocamus eos in confessione nominis sanguinem suum fundere, si eis militaturis Christi sanguinem denegamus? Aut quomodo ad martyrii poculum idoneos facimus, si non eos prius ad bibendum in ecclesia poculum Domini jure communicationis admittimus?

Interesse debet, frater carissime, inter eos qui vel apostataverunt et ad sæculum cui renuntiaverant reversi gentiliter vivunt, vel ad hæreticos transfugæ facti, contra ecclesiam parricidalia quotidie arma suscipiunt; et inter eos qui ab ecclesiæ limine non recedentes et implorantes jugiter ac dolenter divina et paterna solatia, nunc se ad pugnam paratos esse et pro domini sui nomine ac pro sua salute stare fortiter et pugnare profitentur. Hoc in tempore pacem nos non dormientibus sed vigilantibus damus, pacem non deliciis sed armis damus, pacem non ad quietem sed ad aciem damus.

Si secundum quod eos audimus et optamus et credimus fortiter steterint, et adversarium nobiscum in congressione prostraverint, non pœnitet pacem concessisse tam fortibus, immo episcopatus nostri honor grandis et gloria est pacem dedisse martyribus, ut sacerdotes qui sacrificia Dei quotidie celebramus, hostias Deo et victimas præparemus. Si autem, quod Dominus avertat a fratribus nostris, aliquis lapsorum fefellerit, ut pacem subdole petat, et impendentis prælii tempore communicationem non præliaturus accipiat, se ipsum fallit et decipit, qui aliud corde occultat, et aliud voce pronuntiat. Nos, in quantum nobis et videre et judicare conceditur, faciem singulorum videmus, cor scrutari et mentem perspicere non possumus. De his judicat occultorum scrutator et cognitor cito venturus et de arcanis cordis atque abditis judicaturus. Obesse autem mali bonis non debent, sed magis mali a bonis adjuvari. Nec ideo martyrium facturis pax neganda est quia sunt quidam negaturi, cum propter hoc pax danda sit omnibus militaturis, ne per ignorantiam nostram ille incipiat præteriri qui habet in prælio coronari.

Nec quisquam dicat: Qui martyrium tollit, sanguine suo baptizatur, nec pax illi ab episcopo necessaria est habituro gloriæ suæ pacem et accepturo majorem de Domini dignatione mercedem. Primo idoneus esse non potest ad martyrium qui ab ecclesia non armatur ad prælium, et mens deficit quam non recepta eucharistia erigit et accendit. Dominus enim in evangelio suo dicit: *Cum autem vos tradiderint, nolite cogitare quid loquamini. Dabitur enim vobis*

in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Quando autem dicat in traditis atque in confessione nominis constitutis Spiritum Patris loqui, quomodo potest ad confessionem paratus aut idoneus inveniri, qui non prius pace accepta receperit Spiritum patris, qui corroborans servos suos ipse loquitur et confitetur in nobis?

Tum deinde si relictis omnibus rebus suis fugerit, et in latebris atque in solitudine constitutus in latrones forte incurrerit, aut in febribus et in languore decesserit, nonne nobis imputabitur quod tam bonus miles, qui omnia sua dereliquit, et contempta domo et parentibus ac liberis sequi dominum suum maluit, sine pace et sine communicatione decedit? Nonne nobis vel negligentia segnis vel duritia crudelis adscribetur in die judicii, quod pastores creditas et commissas nobis oves nec curare in pace nec in acie voluerimus armare? Nonne ingeretur nobis a Domino quod per prophetam suum clamat et dicit : *Ecce lac consumitis et lanis vos tegitis, et quod crassum est interficitis, et oves meas non pascitis, quod infirmatum est non confortastis, et quod male habuit non corroborastis, et quod contribulatum est, non consolati estis, et quod errabat non revocastis, et quod periit non inquisistis, et quod forte fuit confecistis labore, et dispersæ sunt oves meæ, eo quod non sunt pastores, et factæ sunt in comesturam omnibus bestiis agri; et non fuit qui inquireret, neque qui revocaret. Propterea hæc dicit Dominus : Ecce ego super pastores, et requiram oves meas de manibus eorum, et avertam eos ut non pascant oves meas, et jam non pascent eas, et extraham oves meas de ore eorum, et pascam eas cum judicio.*

Ne igitur ore nostro, quo pacem negamus, quo duritiam magis humanæ crudelitatis quam divinæ et paternæ pietatis opponimus, oves nobis commissæ a Domino reposcantur, placuit nobis, sancto Spiritu suggerente, et Domino per visiones multas et manifestas admonente quia hostis imminere prænuntiatur et ostenditur, colligere intra castra milites Christi, examinatis singulorum causis, pacem lapsis dare, immo pugnaturis arma suggerere. Quod credimus vobis quoque paternæ misericordiæ contemplatione placiturum. Quod si de collegis aliquis extiterit qui urgente certamine pacem fratribus et sororibus non putat dandam, reddet ille rationem in die judicii Domino vel importunæ censuræ vel inhumanæ duritiæ suæ. Nos quod fidei et caritati et sollicitudini congruebat quæ erant in conscientia nostra protulimus, diem certaminis appropinquasse, hostem violentum cito contra nos exsurgere, pugnam, non talem qualis fuit, sed graviorem multo et acriorem venire. Hoc nobis divinitus frequenter ostenditur, de hoc nos providentia et misericordia Domini sæpius admonemur; de cujus ope et pietate qui in eum confidimus possumus esse securi, quia qui in pace militibus suis futuram prænuntiat pugnam, dabit militantibus in congressione victoriam. Optamus te, frater carissime, semper bene valere.

Ad Cornelium de Fortunato et Felicissimo, sive contra hæreticos (1).

EPISTOLA LIV.

Demonstrat episcopum nullius prorsus periculi metu terreri debere : innocentiam suam adversus schismaticorum calumnias strenue defendit : eorumque mores et nefariam conjurationem egregie describit, ac tamdem probat eos ad ecclesiam principalem, unde sacerdotalis unitas exorta est, navigare non debuisse, cum statutum sit, et æquum sit pariter et justum, ut causa illic audiatur, ubi est crimen admissum.

Cyprianus Cornelio fratri salutem.

LEGI litteras tuas, frater carissime, quas per Saturum fratrem nostrum acolythum misisti et dilectionis fra-

(1) Cum hæc epistola inter Cyprianicas magni sit momenti, paucis dicendum quo tempore et qua occasione scripta sit. Imminebat persequutio anno 252, cum hæc scriberet Cyprianus, ac his ipsis diebus, quibus has ad Cornelium litteras faciebat, ob sacrificia quæ edicto proposito celebrare populus jubebatur, clamore popularium ad leonem

ternæ et ecclesiasticæ disciplinæ et sacerdotalis censuræ satis plenas; quibus significasti Felicissimum hostem Christi non novum, sed jam pridem ob crimina sua plurima et gravissima abstentum, et non tantum mea sed et plurimorum coepiscoporum sententia condemnatum, rejectum a te illic esse, et cum venisset stipatus caterva et factione desperatorum, vigore pleno quo episcopum agere oportet pulsum de ecclesia esse, de qua jam pridem cum sui similibus Dei majestate et Christi Domini et judicis nostri severitate depulsus est, ne schismatis et discidii auctor (1), ne pecuniæ commissæ sibi fraudator, ne stuprator virginum, ne matrimoniorum multorum depopulator atque corruptor ultra adhuc sponsam Christi incorruptam, sanctam, pudicam præsentiæ suæ dedecore et impudica atque incesta contagione violaret.

Sed enim lecta alia tua epistola, frater, quam primis litteris subjunxisti, satis miratus sum, cum animadvertissem te minis atque terroribus eorum qui venerant aliquantum esse commotum, cum te, secundum quod scripsisti, aggressi essent, cum summa desperatione comminantes quod si litteras quas attulerant non accepisses, publice eas recitarent, et multa turpia ac probrosa et ore suo digna proferrent. Quod si ita res est, frater carissime, ut nequissimorum timeatur audacia; et quod mali jure atque æquitate non possunt, temeritate ac desperatione perficiant: actum est de episcopatus vigore et de ecclesiæ gubernandæ sublimi ac divina potestate; nec christiani ultra aut durare aut esse jam possumus, si ad hoc ventum est ut perditorum minas atque insidias pertimescamus. Nam et gentiles et Judæi minantur et hæretici, atque omnes quorum pectora et mentes diabolus obsedit venenatam rabiem suam quotidie furiosa voce testantur. Non tamen idcirco cedendum est quia minantur, aut ideo adversarius et inimicus major est Christo quia tantum sibi vindicat et assumit in sæculo. Manere apud nos debet, frater carissime, fidei robur immobile, et stabilis atque inconcussa virtus contra omnes incursus atque impetus oblatrantium fluctuum velut petræ objacentis fortitudine et mole debet obsistere.

Nec interest unde episcopo aut terror aut periculum veniat, qui terroribus et periculis vivit obnoxius, et tamen sit de ipsis terroribus ac periculis gloriosus. Neque enim solas gentilium vel Judæorum minas cogitare et spectare debemus, cum videamus ipsum Dominum a fratribus esse desertum et ab eo quem inter apostolos ipse delegerat proditum; inter initia quoque mundi Abel justum nonnisi frater occiderit, et Jacob fugientem persecutus sit frater infestus, et Joseph puer venierit vendentibus fratribus; in evangelio etiam legamus esse prædictum magis domesticos inimicos futuros, et qui prius copulati sacramento unanimitatis fuerint, ipsos invicem tradituros. Nihil interest quis tradat aut sæviat, cum Deus tradi permittat quos disponit coronari. Neque enim nobis ignominia est pati a fratribus quod passus est Christus, nec illis gloria est facere quod fecerit Judas. Quæ autem sui elatio est, quæ commi-

denuo postulatus in circo fuerat. Sacrificia de quibus loquitur Cyprianus, videntur fuisse indicta ob pestem quæ tunc sæviebat sub Gallo et Volusiano. Hujus autem epistolæ scribendæ hæc fuit occasio. Pars Felicissimi episcopum Carthagine ausa est ordinare Fortunatum, unum ex quinque presbyteris jampridem de ecclesia profugis, et episcoporum sententia anno priore damnatis. Dictitaverant schismatici viginti quinque episcopos ad hanc ordinationem peragendam venturos, sed quinque tantum adfuerunt, iique pluribus infamiæ notis inusti. Sic ordinatus Fortunatus Romam misit Felicissimum cum litteris ad Cornelium, qui primo quidem rejecit Felicissimum, ut par erat; sed postea illius mendaciis et minis, ac ipsius etiam Cypriani, cujus litteræ nondum perlatæ fuerant, silentio commotus, duas ad episcopum Carthaginensem litteras scripsit, quarum in prima pulsum a se fuisse nuntiabat Felicissimum; in altera autem ipse commotum se esse et exterritum significabat. His rebus adductus fuit Cyprianus ut Cornelio scriberet hanc epistolam, qua accepta, non dubium est quin Cornelius æqua de Cypriano senserit, nec jam aures præbuerit improbis schismaticis

(1) Auctor hoc loco sumitur non pro inventore, sed pro fautore, sive ut ita dicam, pro *augmentatore*, ab *augendo*. Quippe Novatus schisma primus conflavit; et hic de Felicissimo agitur.

nantium tumens et inflata et vana jactatio, illic absenti minari, cum hic me habeant in potestate præsentem? Convicia eorum, quibus se et vitam suam quotidie lacerant, non timemus; fustes et lapides et gladios, quos verbis parricidalibus jactitant, non perhorrescimus. Quod in illis est, homicidæ sunt apud Deum tales. Necare tamen non possunt, nisi eis Dominus necare permiserit. Et cum nobis semel moriendum sit, illi tamen et odio et verbis et delictis suis quotidie perimunt.

Sed non idcirco, frater carissime, relinquenda est ecclesiastica disciplina aut sacerdotalis solvenda censura, quoniam conviciis infestamur aut terroribus quatimur, quando occurrat et moneat scriptura divina dicens : *Ille vero qui præsumit et contumax est, vir sui jactans, nihil omnino proficiet, qui dilatavit tanquam infernus animam suam.* Et iterum : *Et verba viri peccatoris ne timueritis, quia gloria ejus in stercora erit et in vermes. Hodie extollitur, et cras non invenietur, quoniam conversus est in terram suam, et cogitatio ejus peribit.* Et iterum : *Vidi impium exaltatum et extolli super cedros Libani; et transivi, et ecce non fuit; et quæsivi eum, et non est inventus locus ejus.* Exaltatio et inflatio et arrogans ac superba jactatio non de Christi magisterio, qui humilitatem docet, sed de antichristi spiritu nascitur, cui exprobrat per prophetam Dominus et dicit : *Tu autem dixisti in animo tuo : in cœlum ascendam, super stellas Dei ponam sedem meam, sedebo in monte alto super montes altos in aquilonem, ascendam super nubes, ero similis Altissimo.* Et addidit dicens : *Tu vero ad inferos descendes in fundamenta terræ; et qui videbunt te, mirabuntur super te.* Unde et parem talibus pœnam scriptura divina loco alio comminatur et dicit : *Dies enim Domini Sabaoth super omnem injuriosum et superbum et super omnem elatum et excelsum.* De ore itaque ac de verbis suis unusquisque statim proditur, et utrum Christum in corde suo an vero antichristum habeat, loquendo detegitur, secundum quod Dominus in evangelio suo dicit : *Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis nequam? De abundantia enim cordis os emittit. Bonus homo de bono thesauro emittit bona, et nequam homo de nequam thesauro emittit nequam.* Unde et dives ille peccator, qui de Lazaro in sinu Abrahæ posito atque in refrigerio constituto implorat auxilium, cum in tormentis cruciabundus flammæ cremantis ardoribus aduratur, inter omnes corporis partes magis os ejus et lingua pœnas dat, quia plus scilicet lingua sua et ore peccaverat. Nam cum scriptum sit : *Neque maledici regnum Dei consequentur*; et iterum Dominus in evangelio suo dicat : *Qui dixerit fratri suo fatue, et qui dixerit racha, reus erit in gehenna ignis*; quomodo possunt censuram Domini ultoris evadere qui talia ingerunt, non solum fratribus, sed et sacerdotibus, quibus honor tantus de Dei dignatione conceditur, ut quisquis sacerdoti ejus et ad tempus hic judicanti non obtemperaret, statim necaretur?

In Deuteronomio loquitur Dominus Deus dicens : *Et homo quicunque fecerit in superbia, ut non exaudiat sacerdotem aut judicem, quicunque fuerit in diebus illis, morietur homo ille, et omnis populus cum audierit, timebit, et non agent impie etiam nunc.* Item ad Samuelem, cum a Judæis sperneretur, Deus dicit : *Non te spreverunt, sed me spreverunt.* Et Dominus quoque in evangelio : *Qui audit vos,* inquit, *me audit, et eum qui me misit, et qui rejicit vos, me rejicit, et qui me rejicit, rejicit eum qui me misit.* Et cum leprosum emundasset, *Vade,* inquit, *et demonstra te sacerdoti.* Et cum postea tempore passionis alapam accepisset a servo sacerdotis, cumque ei dixisset : *Sic respondes pontifici*, adversus pontificem Dominus contumeliose nihil dixit, nec quicquam de sacerdotis honore detraxit, sed innocentiam suam magis asserens et ostendens : *Si male,* inquit, *locutus sum, exprobra de malo; si autem bene, quid me cædis?* Item in Actibus apostolorum postmodum beatus apostolus Paulus, cum ei dictum esset, *Sic insilis in sacerdotem Dei maledicendo,* quamvis Domino jam crucifixo sacrilegi et impii et cruenti illi esse cœpissent,

nec jam quicquam de sacerdotali honore et auctoritate retinerent, tamen ipsum quamvis inane nomen et umbram quamdam sacerdotis cogitans Paulus, *Nesciebam*, inquit, *fratres, quia pontifex est. Scriptum est enim : Principem populi tui non maledices.*

Cum hæc tanta ac talia et multa alia exempla præcedant, quibus sacerdotalis auctoritas et potestas de divina dignatione firmatur, quales putas esse eos qui sacerdotum hostes et contra ecclesiam catholicam rebelles nec præmonentis Domini comminatione nec futuri judicii ultione terrentur? Neque enim aliunde hæreses obortæ sunt aut nata sunt schismata, quam inde quod sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in ecclesia ad tempus sacerdos et ad tempus judex vice Christi cogitatur : cui si secundum magisteria divina obtemperaret fraternitas universa, nemo adversum sacerdotum collegium quicquam moveret, nemo post divinum judicium, post populi suffragium, post coepiscoporum consensum, judicem se jam, non episcopi, sed Dei, faceret, nemo discidio unitatis Christi ecclesiam scinderet, nemo sibi placens ac tumens seorsum foris hæresim novam conderet; nisi si ita est aliquis sacrilegæ temeritatis ac perditæ mentis ut putet sine Dei judicio fieri sacerdotem, cum Dominus in evangelio suo dicat : *Nonne duo passeres asse veneunt, et neuter eorum cadit in terram sine patris vestri voluntate?* Cum ille nec minima fieri sine voluntate Dei dicat, existimat aliquis summa et magna aut non sciente aut non permittente Deo in ecclesia Dei fieri, et sacerdotes, id est dispensatores ejus, non de ejus sententia ordinari? Hoc est fidem non habere qua vivimus, hoc est Deo honorem non dare, cujus nutu et arbitrio regi et gubernari omnia scimus et credimus. Plane episcopi non de voluntate Dei fiunt, sed qui extra ecclesiam fiunt, sed qui contra dispositionem et traditionem evangelii fiunt, sicut ipse Dominus in duodecim prophetis ponit et dicit : *Sibimetipsis regem constituerunt, et non per me.* Et iterum : *Sacrificia eorum tanquam panis luctus, omnes qui manducant ea contaminabuntur.* Et per Esaiam quoque Spiritus sanctus clamat et dicit : *Væ vobis, filii desertores. Hæc dicit Dominus : Habuistis consilium, et non per me; et fecistis conventionem, et non per spiritum meum, adjicere peccata super peccata.*

Cæterum (dico enim provocatus, dico dolens, dico compulsus) quando episcopus in locum defuncti substituitur, quando populi universi suffragio in pace deligitur, quando Dei auxilio in persecutione protegitur, collegis omnibus fideliter junctus, plebi suæ in episcopatu quadriennio jam probatus, in quiete serviens disciplinæ, in tempestate proscriptus, applicito et adjuncto episcopatus sui nomine, toties ad leonem petitus, in circo, in amphitheatro dominicæ dignationis testimonio honoratus, his ipsis etiam diebus quibus has ad te litteras feci, ob sacrificia quæ edicto proposito (1) celebrare populus jubebatur clamore popularium ad leonem denuo postulatus in circo : cum talis, frater carissime, a quibusdam desperatis et perditis et extra ecclesiam constitutis impugnari videtur, apparet quis impugnet, non scilicet Christus, qui sacerdotes aut constituit aut protegit; sed ille qui Christi adversarius et ecclesiæ ejus inimicus ad hoc ecclesiæ præpositum sua infestatione persequitur, ut, gubernatore sublato, atrocius atque violentius circa ecclesiæ naufragia grassetur.

Nec quemquam fidelem et evangelii memorem atque apostoli præmonentis mandata retinentem movere debet, frater carissime, si quidam in extremis temporibus superbi et contumaces et sacerdotum Dei hostes aut de ecclesia recedunt, aut contra ecclesiam faciunt, quando tales nunc futuros et Dominus et apostoli ejus ante prædixerint. Nec præpositum servum deseri a quibusdam miretur aliquis, quando ipsum Dominum magnalia et mirabilia sum-

(1) Rescripta principum mittebantur ad præfectos prætorio, quorum cura erat nota illa facere populis, quod vocabatur *proponere edictum*.

ma facientem et virtutes Dei patris factorum suorum testimonio comprobantem discipuli sui reliquerint. Et tamen ille non increpuit recedentes, aut graviter comminatus est, sed magis conversus ad apostolos suos dixit : *Numquid et vos vultis ire?* servans scilicet legem qua homo libertati suæ relictus, et in arbitrio proprio constitutus, sibimet ipse vel mortem appetit vel salutem. Petrus tamen, super quem ædificata ab eodem Domino fuerat ecclesia, unus pro omnibus loquens et ecclesiæ voce respondens ait : *Domine, ad quem ibimus? Verbum vitæ æternæ habes, et nos credimus et cognovimus quoniam tu es Christus filius Dei vivi,* significans scilicet et ostendens eos qui a Christo recesserint culpa sua perire, ecclesiam tamen, quæ in Christum credat, et quæ semel id quod cognoverit teneat, nunquam ab eo omnino discedere; et eos esse ecclesiam qui in domo Dei permanent, plantationem vero plantatam a Deo patre non esse quos videmus non frumenti stabilitate solidari, sed tanquam paleas dissipantis inimici spiritu ventilari, de quibus et Joannes in epistola sua dicit : *Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum.* Item Paulus monet nos, cum mali de ecclesia pereunt, non moveri, nec recedentibus perfidis fidem minui. *Quid enim,* inquit, *si exciderunt a fide quidam eorum, numquid infidelitas illorum fidem Dei evacuavit? Absit. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax.*

Quod ad nos attinet, conscientiæ nostræ convenit, frater carissime, dare operam ne quis culpa nostra de ecclesia pereat; si autem quis ultro et crimine suo perierit et pœnitentiam agere atque ad ecclesiam redire noluerit, nos in die judicii inculpatos futuros, qui consulimus sanitati, illos solos in pœnis remansuros qui noluerint consilii nostri salubritate sanari. Nec movere nos debent convicia perditorum quo minus a via recta et a certa regula non recedamus, quando et apostolus instruat dicens : *Si hominibus placerem, Christi servus non essem.* Interest utrum quis homines promereri an Deum cupiat. Si hominibus placetur, Dominus offenditur. Si vero id enitimur et elaboramus ut possimus Deo placere, et convicia et maledicta debemus humana contemnere.

Quod autem tibi de Fortunato isto pseudoepiscopo a paucis et inveteratis hæreticis constituto non statim scripsi, frater carissime, non ea res erat quæ in notitiam tuam deberet festinato statim quasi magna aut metuenda perferri, maxime quando et Fortunati nomen jam satis nosses, qui est unus ex quinque presbyteris jam pridem de ecclesia profugis et sententia coepiscoporum nostrorum multorum et gravissimorum virorum nuper abstentis, qui super hac re priore anno ad te litteras fecerunt. Item Felicissimum signiferum seditionis recognosceres, qui et ipse in iisdem coepiscoporum nostrorum factis ad te pridem litteris continetur; qui non tantum ab iis istic abstentus, sed et abs te illic nuper de ecclesia pulsus est. Cum hæc in notitia tua esse confiderem et pro certo hærere memoriæ et disciplinæ tuæ scirem, necessarium non putavi celeriter et urgenter hæreticorum tibi ineptias nuntiandas. Neque enim ad catholicæ ecclesiæ majestatem pariter ac dignitatem pertinere debet quid apud se hæreticorum et schismaticorum moliatur audacia. Nam et pars Novatiani Maximum presbyterum nuper ad nos a Novatiano legatum missum atque a nostra communicatione rejectum nunc istic sibi fecisse pseudoepiscopum dicitur. Nec tamen de hoc tibi scripseram, quando hæc omnia contemnantur a nobis, et miserim tibi proxime nomina episcoporum istic constitutorum qui integri et sani in ecclesia catholica fratribus præsunt.

Quod utique ideo de omnium nostrorum consilio tibi placuit scribere, ut erroris diluendi ac perspiciendæ veritatis compendium fieret, et scires tu et collegæ nostri quibus scribere et litteras mutuo a quibus vos accipere oporteret; si quis autem præter hos quos epistola nostra complexi sumus scri-

bere vobis auderet, sciretis eum vel sacrificio vel libello esse maculatum, vel unum de hæreticis, perversum scilicet et prophanum. Nactus tamen occasionem familiarissimi hominis et clerici, per Felicianum acolytum, quem cum Perseo collega nostro miseras, inter cætera quæ in notitiam tuam perferenda hinc fuerant, etiam de Fortunato isto tibi scripsi. Sed dum istic Felicianus frater noster vel vento retardatur, vel accipiendis aliis epistolis a nobis detinetur, Felicissimo ad vos properante præventus est. Ita enim semper scelera festinant quasi contra innocentiam festinatione prævaleant.

Per Felicianum autem significavi tibi, frater, venisse Carthaginem Privatum, veterem hæreticum in Lambesitana colonia, ante multos fere annos ob multa et gravia delicta nonaginta episcoporum sententia condemnatum, antecessorum etiam nostrorum, quod et vestram conscientiam non latet, Fabiani et Donati (1) litteris severissime notatum; qui cum causam suam apud nos in concilio quod habuimus Idibus Maiis quæ proximæ fuerunt agere velle se diceret, nec admissus esset, Fortunatum istum sibi pseudoepiscopum dignum collegio suo fecit. Venerat etiam cum illo et Felix quidam, quem ipse extra ecclesiam in hæresi pseudoepiscopum olim constituerat. Sed et Jovinus et Maximus comites cum Privato probato hæretico affuerunt, ob nefanda sacrificia et crimina in se probata sententia novem episcoporum collegarum nostrorum condemnati, et iterato quoque a pluribus nobis anno priore in concilio abstenti. Cum his autem quatuor junctus est et Repostus Suturnicensis, qui non tantum in persecutione ipse cecidit, sed et maximam partem plebis suæ sacrilega persuasione dejecit. Hi quinque cum paucis vel sacrificatis vel male sibi consciis Fortunatum sibi pseudoepiscopum cooptarunt, ut criminibus in unum convenientibus talis esset scilicet rector quales illi qui reguntur.

Hinc jam et cætera mendacia, frater carissime, potes noscere quæ illic homines desperati et perditi ventilaverunt, ut cum de sacrificatis vel de hæreticis amplius quam quinque pseudoepiscopi non fuerint qui Carthaginem venerint et Fortunatum sibi dementiæ suæ socium constituerint, illi tamen quasi filii diaboli et mendacio pleni ausi sunt, ut scribis, jactitare viginti quinque episcopos affuisse. Quod mendacium et istic prius apud fratres nostros jactitabant, dicentes viginti quinque episcopos de Numidia esse venturos qui sibi episcopum facerent. Quo in mendacio suo posteaquam, quinque solis convenientibus naufragis et a nobis abstentis, detecti sunt atque confusi, Romam cum mendaciorum suorum merce navigaverunt, quasi veritas post eos navigare non posset, quæ mendaces linguas rei certæ probatione convinceret. Atque hæc est, frater, vera dementia, non cogitare nec scire quod mendacia non diu fallant, noctem tamdiu esse quandiu illucescat dies, clarificato autem die, et sole oborto, luci tenebras et caliginem cedere, et quæ grassabantur per noctem latrocinia cessare. Denique si nomina ab eis quæreres, non haberent vel quos falso nominarent. Tanta apud eos etiam malorum penuria est, ut ad illos nec de sacrificatis nec de hæreticis viginti quinque colligi possunt. Et tamen ad decipiendas aures simplicium et absentium mendacio numerus inflatur; quasi, etsi verus esset hic numerus, aut ab hæreticis ecclesia aut ab injustis justitia vincatur.

Nec me oportet, frater carissime, paria nunc cum illis facere et ea quæ commiserunt atque hucusque committunt meo sermone decurrere, cum considerandum sit nobis quid proferre et scribere sacerdotes Dei oporteat, nec tam dolor apud nos debeat quam pudor loqui, et ne videar provocatus maledicta potius quam crimina et peccata

(1) Cyprianus ad Cornelium papam scribens ait : Antecessorum nostrorum Fabiani, hoc est tui ; et Donati, hoc est mei. Unde conjicere est Cyprianum in sede Carthaginensi Donato successisse, sicut in Romana Fabiano Cornelium.

congerere. Taceo itaque de fraudibus ecclesiæ factis. Conjurationes et adulteria et varia delictorum genera prætereo. Unum illud, in quo non mea, nec hominum, sed Dei causa est, de eorum facinore non puto esse reticendum, quod a primo statim persecutionis die, cum recentia delinquentium facinora ferverent, et sacrificiis nefandis non tantum diaboli altaria, sed adhuc manus ipsæ lapsorum atque ora fumarent, communicare cum lapsis et pœnitentiæ agendæ intercedere non destiterunt. Clamat Deus : *Sacrificans diis eradicabitur, nisi Domino soli.* Et Dominus in evangelio dicit : *Qui me negaverit, negabo illum.* Et alio loco indignatio et ira divina non tacet dicens : *Illis fudistis libamina, et illis inposuistis sacrificia : super hæc non indignabor, dicit Dominus.* Et intercedunt ne rogetur Deus qui indignari se ipse testatur. Intercedunt ne exoretur precibus et satisfactionibus Christus, qui negantem se negare profitetur.

Nos in ipso persecutionis tempore de hoc ipso litteras misimus, nec auditi sumus! Concilio frequenter acto, non consensione tantum nostra sed et comminatione decrevimus ut pœnitentiam fratres agerent, ut pœnitentiam non agentibus nemo temere pacem daret. Et illi contra Deum sacrilegi, contra sacerdotes Dei impio furore temerarii, de ecclesia recedentes, et contra ecclesiam parricidalia arma tollentes, elaborant, ut opus suum diaboli malitia consumment, ne vulneratos divina clementia in ecclesia sua curet. Miserorum pœnitentiam mendaciorum suorum fraude corrumpunt, ne Deo indignanti satisfiat, ne Christum Dominum suum qui christianus esse vel erubuit ante vel timuit postmodum quærat, ne ad ecclesiam qui de ecclesia recesserat redeat. Datur opera ne satisfactionibus et lamentationibus justis delicta redimantur, ne vulnera lacrymis abluantur. Pax vera falsæ pacis mendacio tollitur, salutaris sinus matris noverca intercedente præcluditur, ne de pectore atque ore lapsorum fletus et gemitus audiatur. Compelluntur adhuc insuper lapsi ut linguis atque ore quo in Capitolio (1) ante deliquerant sacerdotibus convicium faciant, confessores et virgines et justos quosque fidei laude præcipuos atque in ecclesia gloriosos contumeliis et maledicis vocibus prosequantur. A quibus quidem non tam nostrorum modestia et humilitas et pudor cæditur, quam illorum ipsorum spes et vita laceratur. Neque enim qui patitur, sed qui facit convicium, miser est ; nec qui a fratre vapulat, sed qui fratrem cædit, in lege peccator est ; et cum nocentes innocentibus injuriam faciunt, illi patiuntur injuriam qui facere se credunt.

Denique hinc illis percussa mens et hebes animus et sensus alienus est : Ira est Dei non intelligere delicta, ne sequatur pœnitentia, sicut scriptum est : *Et dedit illis Deus spiritum transpunctionis* (2), ne revertantur scilicet et curentur et deprecationibus et satisfactionibus justis post peccata sanentur. Paulus apostolus in epistola sua ponit et dicit : *Dilectum veritatis non habuerunt ut salvi fierent; ac propterea mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed sibi placent in injustitia.* Primus felicitatis gradus est, non delinquere ; secundus, delicta cognoscere. Illic currit innocen-

(1) Scilicet Carthaginensi. Quamvis proprie Capitolium sit in urbe Roma, amplitudinis tamen majestatisque reipublicæ intererat ut postquam exteræ nationes et gentes sub populi Romani imperium ditionemque ceciderant, moribus ejus uterentur, in easque deductæ coloniæ ex civitate quasi propagatæ, cujus illæ effigies parvæ simulachraque esse quædam videbantur, jura institutaque omnia populi Romani acciperent, Capitolia, amphitheatra, thermas, et cætera oblectamenta et solatia servitutis. Itaque multæ erant in imperio civitates quæ capitolia habebant, quarum enumeratio extat apud Rycquium in commentario de capitolio Romano et in glossario Latino Cangii. Et quia sacrificia gentilium fiebant in capitolio, quo ascendere jubebantur christiani tanquam sacrificaturi diis gentium, christiani horrebant vocabulum capitolii tanquam scopulosum et infestum, velut dæmonum domicilium, arcem et synagogam antichristi.

(2) Vulgat. : *stuporis.* LXX, κατανύξεως. Quæ vox hoc genus sonat soporis et nutationis, quod ex ebrietate nascitur et sensus hebetat, ne verbera aut puncta sentiant.

tia integra et illibata quæ servet, hic succedit medela quæ sanet. Quod utrumque isti offenso Deo perdiderunt, et ut amissa sit gratia quæ de baptismi sanctificatione percipitur, et non subveniat pœnitentia, per quam culpa curatur

An putas, frater, levia esse adversus Deum facinora parva et modica delicta, quod per illos non rogatur majestas indignantis Dei, quod non timetur ira et ignis et dies Domini, quod imminente antichristo exarmatur fides militantis populi, dum tollitur vigor et timor Christi? Viderint laici hoc quomodo curent. Sacerdotibus labor major incumbit in asserenda et procuranda Dei majestate, ne quid videamur in hac parte negligere, quando admoneat Dominus et dicat : *Et nunc præceptum hoc ad vos est, o sacerdotes. Si non audieritis, et si non posueritis in corde vestro ut detis honorem nomini meo, dicit Dominus, immittam in vos maledictionem, et maledicam benedictionem vestram.* Honor ergo datur Deo quando sic Dei majestas et censura contemnitur, ut cum se ille indignari et irasci sacrificantibus dicat, et cum pœnas æternas et supplicia perpetua comminetur, proponatur a sacrilegis atque dicatur ne ira cogitetur Dei, ne timeatur judicium Domini, ne pulsetur ad ecclesiam Christi, sed sublata pœnitentia, nec ulla exomologesi criminis facta, despectis episcopis atque calcatis, pax a presbyteris verbis fallacibus prædicetur, et ne lapsi surgant, aut foris positi ad ecclesiam redeant, communicatio non communicantibus offeratur?

Quibus etiam satis non fuit ab evangelio recessisse, spem lapsis satisfactionis et pœnitentiæ sustulisse, fraudibus involutos, vel adulteriis commaculatos, vel sacrificiorum funesta contagione pollutos, ne Deum rogarent, ne in ecclesia exomologesin criminum facerent, ab omni et sensu et fructu pœnitentiæ removisse foris sibi extra ecclesiam et contra ecclesiam constituisse conventiculum perditæ factionis, cum male sibi consciorum et Deum rogare ac satisfacere nolentium caterva conflueret; post ista adhuc insuper pseudoepiscopo sibi ab hæreticis constituto, navigare audent, et ad Petri cathedram atque ad ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est, a schismaticis et prophanis litteras ferre, nec cogitare eos esse Romanos quorum fides apostolo prædicante laudata est (1), ad quos perfidia habere non possit accessum.

Quæ autem causa veniendi et pseudoepiscopum contra episcopos factum nuntiandi? Aut enim placet illis quod fecerunt, et in suo scelere perseverant; aut si displicet et recedunt, sciunt quo revertantur. Nam cum statutum sit ab omnibus nobis et æquum sit pariter ac justum, ut uniuscujusque causa illic audiatur ubi est crimen admissum, et singulis pastoribus portio gregis sit adscripta quam regat unusquisque et gubernet, rationem sui actus Domino redditurus, oportet utique eos quibus præsumus non circumcursare nec episcoporum concordiam cohærentem sua subdola et fallaci temeritate collidere, sed agere illic causam suam ubi et accusatores habere et testes sui criminis possint; nisi si paucis desperatis et perditis minor videtur esse auctoritas episcoporum in Africa constitutorum, qui jam de illis judicaverunt, et eorum conscientiam multis delictorum laqueis vinctam judicii sui nuper gravitate damnarunt. Jam causa eorum cognita est, jam de eis dicta sententia est; nec censuræ congruit sacerdotum mobilis atque inconstantis animi levitate reprehendi, cum Dominus doceat et dicat : *Sit sermo vester, est est, non non.* Si eorum qui de illis priore anno judicaverunt numerus cum presbyteris et diaconibus computetur, plures tunc affuerunt judicio et cognitioni quam sunt iidem isti qui cum Fortunato nunc videntur esse conjuncti.

Scire enim debes, frater carissime, eum, posteaquam pseudoepiscopus ab hæreticis factus est, jam pene ab omnibus esse desertum. Namque ii quibus in præteritum præstigia obtendebantur

(1) Vide notam, pag. 57 affixam.

et dabantur verba fallacia quod simul ad ecclesiam regressuri dicerentur. posteaquam viderunt illic pseudoepiscopum factum, frustratos et deceptos se esse didicerunt, et remeant quotidie atque ad ecclesiam pulsant, nobis tamen, a quibus ratio Domino reddenda est, anxie ponderantibus et sollicite examinantibus qui recipi et admitti ad ecclesiam debeant. Quibusdam enim ita aut crimina sua obsistunt, aut fratres obstinate et firmiter renituntur, ut recipi omnino non possint nisi cum scandalo et periculo plurimorum. Neque enim sic putramina quædam colligenda sunt ut quæ integra et sana sunt vulnerentur, nec utilis aut consultus est pastor qui ita morbidas et contactas oves gregi admiscet ut gregem totum mali cohærentis afflictatione contaminet. Non attendas ad numerum illorum. Melior est enim unus timens Deum quam mille filii impii, sicut locutus est Dominus per prophetam dicens: *Fili, ne jocunderis in filiis impiis, si multiplicentur tibi, cum non fuerit timor Dei in ipsis.* O si posses, frater carissime, istic interesse nobiscum cum pravi isti et perversi de schismate revertuntur. Videres quis mihi labor sit persuadere patientiam fratribus nostris, ut animi dolore sopito recipiendis malis curandisque consentiant. Namque ut gaudent et lætantur cum tolerabiles et minus culpabiles redeunt, ita contra fremunt et reluctantur quoties inemendabiles et protervi, et vel adulteriis vel sacrificiis contaminati, et post hæc adhuc insuper et superbi, sic ad ecclesiam remeant ut bona intus ingenia corrumpant. Vix plebi persuadeo, immo extorqueo, ut tales patiantur admitti. Et justior factus est fraternitatis dolor ex eo quod unus atque alius, obnitente plebe et contradicente, mea tamen facilitate suscepti, pejores extiterunt quam prius fuerant, nec fidem pœnitentiæ servare potuerunt, quia nec cum vera pœnitentia venerant.

De istis vero quid dicam qui nunc ad te cum Felicissimo omnium criminum reo navigaverunt, legati a Fortunato pseudoepiscopo missi, tam falsas ad te litteras afferentes quam est et ipse cujus litteras ferunt falsus, quam est ejus peccatorum multiplex conscientia, quam execrabilis vita, quam turpis, ut etsi in ecclesia essent, ejici tales de ecclesia debuissent? Denique quia conscientiam suam norunt, nec nos audent adire aut ad ecclesiæ limen accedere, sed foris per provinciam circumveniendis fratribus et spoliandis pererrant, et omnibus jam satis noti, atque undique pro suis facinoribus exclusi, illuc etiam ad vos navigant. Neque enim postest illis frons esse ad nos accedendi aut apud nos consistendi, cum sint acerbissima et gravissima crimina quæ eis a fratribus ingeruntur. Si judicium nostrum voluerint experiri, veniant. Denique si qua illis excusatio et defensio potest esse, videamus quem habeant satisfactionis suæ sensum, quem afferant pœnitentiæ fructum. Nec ecclesia istic cuiquam clauditur, nec episcopus alicui denegatur. Patientia et facilitas et humanitas nostra venientibus præsto est. Opto omnes in ecclesiam regredi, opto universos commilitones nostros intra Christi castra et Dei patris domicilia concludi. Remitto omnia, multa dissimulo studio et voto colligendæ fraternitatis. Etiam quæ in Deum commissa sunt non pleno judicio religionis examino : delictis plusquam oportet remittendis pene ipse delinquo. Amplector prompta et plena dilectione cum pœnitentia revertentes, peccatum suum satisfactione humili et simplici confitentes. Si qui autem sunt qui putant se ad ecclesiam non precibus sed minis regredi posse, aut existimant aditum se sibi non lamentationibus et satisfactionibus sed terroribus facere, pro certo habeant contra tales clausam stare ecclesiam Domini, nec castra Christi invicta et fortia Domino tuente munita minis cedere. Sacerdos Dei evangelium tenens et Christi præcepta custodiens occidi potest, vinci non potest. Suggerit et subministrat nobis exempla virtutis ac fidei Zacharias antistes Dei : qui cum terreri minis et lapidatione non posset, in templo Dei occisus est, clamans et identidem dicens quod nos

quoque contra hæreticos clamamus et dicimus : *Hæc dicit Dominus : Dereliquistis vias Domini, et Dominus derelinquet vos.*

Neque enim, quia pauci temerarii et improbi cœlestes et salutares vias Domini derelinquunt, et sancta non agentes a sancto Spiritu deseruntur, ideo et nos divinæ traditionis immemores esse debemus ut majora esse furentium scelera quam sacerdotum judicia censeamus, aut existimemus plus ad impugnandum posse humana conamina quam quod ad protegendum prævalet divina tutela. An ad hoc, frater carissime, deponenda est catholicæ ecclesiæ dignitas et plebis intus positæ fidelis atque incorrupta majestas, et sacerdotalis quoque auctoritas ac potestas, ut judicare velle se dicant de ecclesiæ præposito extra ecclesiam constituti, de christiano hæretici, de sano saucii, de integro vulnerati, de stante lapsi, de judice rei, de sacerdote sacrilegi? Quid superest quam ut ecclesia Capitolio cedat, et recedentibus sacerdotibus ac Domini altare removentibus, in cleri nostri sacrum venerandumque congestum simulacra atque idola cum aris suis transeant, et Novatiano declamandi adversum nos atque increpandi largior et plenior materia præstetur, si ii qui sacrificaverunt et Christum publice negaverunt, non tantum rogari et sine acta pœnitentia admitti, sed adhuc insuper cœperint terroris sui potestate dominari? Si pacem postulant, arma deponant. Si satisfaciunt, quid minantur? Aut si comminantur, sciant quia a Dei sacerdotibus non timentur. Neque enim et antichristus cum venire cœperit introibit in ecclesiam quia minatur, aut armis ejus et violentiæ ceditur quia resistentes perempturum se esse profitetur. Armant nos hæretici, dum nos putant sua comminatione terreri; nec in pace nos dejiciunt, sed magis erigunt et accendunt, dum ipsam pacem persecutione pejorem fratribus faciunt.

Et optamus quidem ne quod loquuntur furore impleant crimine, ne qui verbis perfidis et crudelibus peccant, factis quoque delinquant. Oramus ac deprecamur Deum, quem provocare illi et exacerbare non desinunt, ut eorum corda mitescant, ut furore deposito ad sanitatem mentis redeant, ut pectora operta delictorum tenebris pœnitentiæ lumen agnoscant, et magis petant fundi pro se preces atque orationes antistitis quam ipsi fundant sanguinem sacerdotis. Si autem in suo furore permanserint, atque in istis insidiis ac minis suis parricidalibus crudeliter perseveraverint, nullus Dei sacerdos sic infirmus est, sic jacens et abjectus, sic imbecillitate humanæ mediocritatis invalidus, qui non contra hostes et impugnatores Dei divinitus erigatur, cujus non humilitas et infirmitas vigore et robore Domini protegentis animetur. Nostra nihil interest aut a quo aut quando perimamur, mortis et sanguinis præmium de Domino recepturi. Illorum flenda et lamentanda concisio est quos sic diabolus excæcat ut æterna gehennæ supplicia non cogitantes antichristi jam propinquantis adventum conentur imitari.

Et quamquam sciam, frater carissime, pro mutua dilectione quam debemus et exhibemus invicem nobis, florentissimo illic clero tecum præsidenti et sanctissimæ atque amplissimæ plebi legere te semper litteras nostras, tamen nunc et admoneo et peto ut quod alias sponte atque honorifice facis, etiam petente me facias ut hac epistola mea lecta, si quod illic contagium venenati sermonis et pestiferæ seminationis irrepserat, id omne de fratrum auribus et pectoribus exuatur, et bonorum integra ac sincera dilectio ab omnibus hæreticæ detrectationis sordibus repurgetur. Declinent autem de cætero fortiter et evitent dilectissimi fratres nostri verba et colloquia eorum *quorum sermo ut cancer serpit*, sicut apostolus dicit : *Corrumpunt ingenia bona confabulationes pessimæ.* Et iterum : *Hæreticum hominem post unam correptionem evita, sciens quia perversus est hujusmodi et peccat et est a semetipso damnatus.* Et per Salomonem loquitur Spiritus sanctus. *Perversus,* inquit, *in ore suo portat perditionem, et in labiis suis ignem condit.* Item denuo monet dicens : *Sepi aures tuas spinis, et noli au-*

dire linguam nequam. Et iterum : *Malus obaudit linguæ iniquorum, justus autem non intendit labiis mendacibus.* Quod quamquam (1) sciam illic fraternitatem nostram, vestra scilicet providentia munitam, sed et sua vigilantia satis cautam, nec capi hæreticorum venenis posse nec decipi, tantumque apud illos prævalere magisteria et præcepta divina quantus illis in Deum timor est, tamen ex abundanti vel sollicitudo nostra vel caritas scribere ad vos ista persuasit, ut nulla cum talibus commercia copulentur, nulla cum malis convivia vel colloquia misceantur, simusque ab eis tam separati quam sunt illi de ecclesia profugi, quia scriptum est : *Si autem et ecclesiam contempserit, sit tibi tanquam ethnicus et publicanus.* Et beatus apostolus non monet tantum, sed et jubet a talibus ut recedatur. *Præcipimus*, inquit, *vobis in nomine Domini Jesu Christi ut recedatis ab omnibus fratribus ambulantibus inordinate et non secundum traditionem quam acceperunt a nobis.* Nulla societas fidei et perfidiæ potest esse. Qui cum Christo non est, qui adversarius Christi est, qui unitati et paci ejus inimicus est, nobiscum non potest cohærere. Si cum precibus et satisfactionibus veniunt, audiantur. Si maledicta et minas ingerunt, respuantur. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

Ad Thibaritanos (2).

EPISTOLA LV.

De exhortatione martyrii.

Cyprianus plebi Thibari consistenti salutem.

COGITAVERAM quidem, fratres dilectissimi, atque in votis habebam, si rerum ratio ac temporis conditio permitteret, secundum quod frequenter desiderastis, ipse ad vos venire, et quantulacunque mediocritate exhortationis nostræ præsens illic fraternitatem corroborare. Sed quoniam sic rebus urgentibus detinemur ut longe istinc excurrere et diu a plebe cui de divina indulgentia præsumus abesse non datur facultas, has interim pro me ad vos vicarias litteras misi. Nam cum Domini instruentis dignatione instigemur sæpius et admoneamur, ad vestram quoque conscientiam admonitionis nostræ sollicitudinem perferre debemus. Scire enim debetis et pro certo credere ac tenere pressuræ diem super caput esse cœpisse et occasum sæculi atque antichristi tempus appropinquasse, ut parati omnes ad prælium stemus, nec quicquam nisi gloriam vitæ æternæ et coronam confessionis dominicæ cogitemus, nec putemus talia esse quæ veniunt qualia fuerunt illa quæ transierunt. Gravior nunc et ferocior pugna imminet, ad quam fide incorrupta et virtute robusta parare se debeant milites Christi, considerantes idcirco se quotidie calicem sanguinis Christi bibere ut possint et ipsi propter Christum sanguinem fundere. Hoc est enim velle cum Christo inveniri, id quod Christus et docuit et fecit imitari, secundum Joannem apostolum dicentem : *Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo ille ambulavit et ipse ambulare.* Item beatus Paulus apostolus exhortatur et docet dicens : *Sumus filii. Si autem filii Dei, et hæredes Dei, cohæredes autem Christi, siquidem compatiamur ut et commagnificemur.* Quæ nunc omnia consideranda sunt nobis, ut nemo quicquam de sæculo jam moriente desideret, sed sequatur Christum, qui et vivit in æternum, et vivificat servos suos in fide sui nominis constitutos.

Venit enim tempus, fratres dilectissimi, quod jampridem Dominus noster prænuntiavit et docuit advenire dicens : *Veniet hora ut omnis qui vos occiderit putet se officium Deo facere. Sed hæc facient, quoniam non cognoverunt patrem, neque me. Hæc autem locutus sum vobis ut cum venerit hora eorum, memores si-*

---

(1) Baluzius : « Non video cum quo vocabulo » hujus periodi possit jungi istud *quod*, quo » respiciat. Ego lubenter illud delerem. » At, nostra quidem sententia, similis est locutio *quod quamquam*, illi *quod si*. (Edit. Bisunt.)

(2) Existimatur Thibaris fuisse in provincia Carthaginis, præsertim cum ex hac epistola constet eam urbem non fuisse multum remotam a Carthagine. Alioquin enim plebs illa non expetiisset a Cypriano ut ad se veniret.

tis quia ego dixi vobis. Nec quisquam miretur persecutionibus nos assiduis fatigari et pressuris angentibus frequenter urgeri, quando hæc futura in novissimis temporibus Dominus ante prædixerit, et militiam nostram magisterio et hortamento sui sermonis instruxerit, Petrus quoque apostolus ejus docuerit ideo persecutiones fieri ut probemur, et ut dilectioni Dei, justorum præcedentium exemplo, nos etiam morte et passionibus copulemur. Posuit enim in epistola sua dicens : *Carissimi, nolite mirari ardorem accidentem vobis, qui ad tentationem vestram fit, nec excidatis tanquam novum aliquid vobis contingat; sed quotiescumque communicatis Christi passionibus, per omnia gaudete, ut et in revelatione facta claritatis ejus gaudentes exultetis. Si improperatur vobis in nomine Christi, beati estis, quia majestatis et virtutis Domini nomen in vobis requiescit, quod quidem secundum illos blasphematur, secundum nos autem honoratur.* Docuerunt autem nos apostoli ea quæ de præceptis dominicis et cœlestibus mandatis ipsi quoque didicerunt, Domino ipso scilicet corroborante nos et dicente : *Nemo est qui relinquat domum, aut agrum, aut parentes, aut fratres, aut sorores, aut uxorem, aut filios propter regnum Dei, et non recipiat septies tantum in isto tempore, in sæculo autem venturo vitam æternam.* Et iterum : *Beati,* inquit, *eritis, cum odio vos habuerint homines, et separaverint vos, et expulerint, et maledixerint nomini vestro quasi nequam propter filium hominis. Gaudete in illa die et exultate. Ecce enim merces vestra multa est in cœlis.*

Gaudere nos et exultare voluit in persecutionibus Dominus; quia quando persecutiones fiunt, tunc dantur coronæ fidei, tunc probantur milites Dei, tunc martyribus patent cœli. Neque enim sic nomen militiæ dedimus ut pacem tantummodo cogitare, et detrectare et recusare militiam debeamus, quando in ipsa militia primus ambulaverit Dominus humilitatis et tolerantiæ et passionis magister, ut quod fieri docuit prior faceret, et quod pati hortatur prior pro nobis ipse pateretur. Sit ante oculos vestros, fratres dilectissimi, quod qui omne judicium a patre solus accepit, et qui venturus est judicaturus, jam judicii sui et cognitionis futuræ sententiam protulerit, prænuntians et contestans confessurum se coram patre suo confitentes et negaturum negantes. Si mortem possemus evadere, merito mori timeremus. Porro autem cum mortalem mori necesse sit, amplectamur occasionem de divina promissione et dignatione venientem, et fungamur exitu mortis cum præmio immortalitatis, nec vereamur occidi, quos constat quando occidimur coronari.

Nec quisquam, fratres dilectissimi, cum populum nostrum fugari conspexerit metu persecutionis et spargi, conturbetur quod collectam fraternitatem non videat, nec tractantes episcopos audiat. Simul tunc omnes esse non possunt, quibus occidere non licet, sed occidi necesse est. Ubicunque in illis diebus unusquisque fratrum fuerit a grege interim necessitate temporis corpore non spiritu separatus, non moveatur ad fugæ illius horrorem, nec recedens et latens deserti loci solitudine terreatur. Solus non est cui Christus in fuga comes est. Solus non est qui templum Dei servans, ubicunque fuerit, sine Deo non est. Et si fugientem in solitudine ac montibus latro oppresserit, fera invaserit, fames aut sitis aut frigus afflixerit, vel per maria præcipiti navigatione properantem tempestas ac procella submerserit, spectat militem suum Christus ubicunque pugnantem, et persecutionis causa pro nominis sui honore morienti præmium reddit quod daturum se in resurrectione promisit. Nec minor est martyrii gloria non publice et inter multos perisse, cum pereundi causa sit propter Christum perire. Sufficit ad testimonium martyrii sui testis ille qui probat martyres et coronat.

Imitetur, fratres dilectissimi, Abel justum, qui initiavit martyria dum propter justitiam primus occiditur. Imitemur Abraham Dei amicum, qui non est cunctatus ut filium victimam suis manibus offerret, dum Deo fide devo-

tionis obsequitur. Imitemur tres pueros, Ananiam, Azariam, et Misahelem; qui nec ætate territi, nec captivitate fracti, Judæa devicta, et Hierosolymis captis, in ipso regno suo regem fidei virtute vicerunt, qui adorare statuam quam Nabuchodonosor rex feceratjussi, et minis regis et flammis fortiores extiterunt, proclamantes et fidem suam per hæc verba testantes : *Nabuchodonosor rex, non opus est nobis de hoc verbo respondere tibi. Est enim Deus cui nos servimus potens eripere nos de camino ignis ardentis, et de manibus tuis, rex, liberabit nos : et si non, notum sit tibi quia diis tuis non servimus, et imaginem auream quam statuisti non adoramus.* Credebant se illi secundum fidem posse evadere; sed addiderunt, *et si non*, ut sciret rex illos propter Deum quem colebant et mori posse. Hoc est enim robur virtutis et fidei credere et scire quod Deus a morte præsente liberare possit, et tamen mortem non timere nec cedere, ut probari fortius fides possit. Erupit per os eorum Spiritus sancti incorruptus et invictus vigor, ut appareant vera esse quæ in evangelio suo Dominus dixit : *Cum autem vos apprehenderint, nolite cogitare quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.* Dixit quid loqui et respondere possimus dari nobis in illa hora divinitus et offerri, nec nos tunc esse qui loquimur, sed Spiritum Dei patris; qui cum a confitentibus non discedit neque dividitur, ipse in nobis et loquitur et coronatur. Sic et Daniel cum compelleretur adorare idolum Bel, quem tunc populus et rex colebat, in asserendum Dei sui honorem plena fide et libertate prorupit dicens : *Nihil colo ego nisi Dominum Deum meum, qui condidit cœlum et terram.*

Quid in Machabæis beatorum martyrum gravia tormenta et multiformes septem fratrum pœnæ et confortans liberos suos mater in pœnis et moriens ipsa quoque cum liberis, nonne magnæ virtutis et fidei documenta testantur, et nos ad martyrii triumphum suis passionibus adhortantur? Quid prophetæ, quos ad præscientiam futurorum Spiritus sanctus animavit? Quid apostoli, quos Dominus elegit? Nonne cum justi occiduntur propter justitiam mori nos quoque docuerunt? Christi nativitas a martyriis infantium statim cœpit, ut ob nomen ejus a bimatu et infra qui fuerant necarentur. Ætas necdum habilis ad pugnam idonea extitit ad coronam. Ut appareret innocentes esse qui propter Christum necantur, infantia innocens ob nomen ejus occisa est. Ostensum est neminem esse a periculo persecutionis immunem, quando et tales martyria fecerunt. Quam vero gravis causa sit hominis christiani servum pati nolle, cum prior passus sit Dominus, et pro peccatis nostris nos pati nolle, cum peccatum suum proprium non habens passus sit ille pro nobis? Filius Dei passus est ut nos filios Dei faceret, et filius hominis pati non vult ut esse Dei filius perseveret. Si odio sæculi laboramus, odium sæculi sustinuit prior Christus. Si contumelias in hoc mundo, si fugam, si tormenta toleramus, graviora expertus est mundi factor et dominus, qui et admonet dicens : *Si sæculum*, inquit, *vos odit, mementote quia me priorem vobis odiit. Si de sæculo essetis, sæculum quod suum esset amaret. Sed quia de sæculo non estis, et ego elegi vos de sæculo, propterea odit vos sæculum. Mementote sermonis quem dixi vobis. Non est servus major domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur.* Dominus et Deus noster quidquid docuit et fecit, ut discipulus excusatus esse non possit qui discit et non facit.

Neque aliquis ex vobis, fratres dilectissimi, futuræ persecutionis metu aut antichristi imminentis adventu sic terreatur ut non evangelicis exhortationibus et præceptis ac monitis cœlestibus ad omnia inveniatur armatus. Venit antichristus, sed et supervenit Christus. Grassatur et sævit inimicus, sed et statim sequitur Dominus passiones nostras et vulnera vindicaturus. Irascitur adversarius et minatur, sed est qui possit de ejus manibus liberare.

Ille metuendus est cujus iram nemo poterit evadere, ipso præmonente et dicente : *Ne timueritis eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Magis autem metuite eum qui potest et corpus et animam occidere in gehennam.* Et iterum : *Qui amat animam suam, perdet illam, et qui odit animam suam in isto sæculo, in vitam æternam conservabit illam.* Et in Apocalypsi instruit et præmonet dicens : *Si quis adorat bestiam et imaginem ejus, et accipit notam in fronte sua et in manu, bibet et ipse de vino iræ Dei mixto in poculo iræ ejus, et punietur igne et sulphure sub oculis sanctorum angelorum et sub oculis agni, et fumus de tormentis eorum ascendet in sæcula sæculorum, nec habebunt requiem die ac nocte quicunque adorant bestiam et imaginem ejus.* Ad agonem sæcularem exercentur homines et parantur ; et magnam gloriam computant honoris sui, si illis spectante populo et imperatore præsente contigerit coronari. Ecce agon sublimis et magnus et coronæ cœlestis præmio gloriosus, ut spectet nos certantes Deus, et super eos quos filios facere dignatus est oculos suos pandens certaminis nostri spectaculo perfruatur. Præliantes nos et fidei congressione pugnantes spectat Deus, spectant angeli ejus, spectat et Christus. Quanta est gloriæ dignitas et quanta felicitas præsente Deo congredi et Christo judice coronari?

Armemur, fratres dilectissimi, viribus totis et paremur ad agonem mente incorrupta, fide integra, virtute devota. Ad aciem quæ nobis indicitur Dei castra procedant. Armentur integri, ne perdat integer quod nuper stetit. Armentur et lapsi, ut et lapsus recipiat quod amisit. Integros honor, lapsos dolor ad prælium provocet. Armari et præparari nos beatus Paulus apostolus docet dicens : *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus potestates et principes hujus mundi et harum tenebrarum, adversus spiritus nequitiæ in cœlestibus. Propter quod induite tota arma, ut possitis resistere in die nequissimo; ut cum omnia perfeceritis, stetis accincti lumbos vestros in veritate, induti loricam justitiæ, et calciati pedes in præparatione evangelii pacis, assumentes scutum fidei, in quo possitis omnia ignita jacula nequissimi extinguere, et galeam salutis, et gladium spiritus, qui est sermo Dei.* Hæc arma sumamus, his nos tutamentis spiritalibus et cœlestibus muniamus, ut in die nequissimo resistere diaboli minis et repugnare possimus. Induamus loricam justitiæ, ut contra inimici jacula munitum sit pectus et tutum. Calciati sint evangelico magisterio et armati pedes; ut cum serpens calcari a nobis et obteri cœperit, mordere et supplantare non possit. Portemus fortiter scutum fidei, quo protegente quicquid jaculatur inimicus possit extingui. Accipiamus quoque ad tegumentum capitis galeam salutarem, ut muniantur aures, ne audiant edicta feralia, muniantur oculi, ne videant detestanda simulachra, muniatur frons, ut signum Dei incolume servetur, muniatur os, ut Dominum suum Christum victrix lingua fateatur. Armemus et dexteram gladio spiritali, ut sacrificia funesta fortiter respuat, ut eucharistiæ memor, quæ Domini corpus accepit, ipsum complectatur, postmodum a Domino sumptura præmium cœlestium coronarum.

O dies ille qualis et quantus adveniet, fratres dilectissimi, cum cœperit populum suum Dominus recensere, et divinæ cognitionis examine singulorum merita recognoscere, mittere in gehennam nocentes, et persecutores nostros flammæ pœnalis perpetuo ardore flammare, nobis vero mercedem fidei et devotionis exsolvere! Quæ erit gloria et quanta lætitia admitti ut Deum videas, honorari ut cum Christo Domino Deo tuo salutis ac lucis æternæ gaudium capias, Abraham et Isaac et Jacob et patriarchas omnes et prophetas et apostolos et martyres salutare, cum justis et Dei amicis in regno cœlorum datæ immortalitatis voluptate gaudere, sumere illic quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Majora enim nos accipere quam quod hic aut operamur aut patimur apostolus prædicat dicens : *Non sunt*

condignæ passiones hujus temporis ad superventuram claritatem quæ revelabitur in nobis. Cum revelatio illa venerit, cum claritas super nos Dei fulserit, tam beati erimus et læti, dignatione Domini honorati, quam rei remanebunt et miseri qui Dei desertores aut contra Deum rebelles voluntatem fecerunt diaboli, ut eos nec esse sit cum ipso simul inextinguibili igne torqueri.

Hæc, fratres dilectissimi, hæreant cordibus nostris. Hæc sit armorum nostrorum præparatio, hæc diurna ac nocturna meditatio, ante oculos habere et cogitatione semper ac sensibus volvere iniquorum supplicia et præmia ac merita justorum, quid negantibus Dominus comminetur ad pœnam, quid contra confitentibus promittat ad gloriam. Si hæc cogitantibus ac meditantibus nobis supervenerit persecutionis dies, miles Christi præceptis ejus et monitis eruditus non expavescit ad pugnam, sed paratus est ad coronam. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere.

Ad Cornelium in exilio.

EPISTOLA LVI.

De ejus confessione.

Cyprianus Cornelio fratri salutem.

COGNOVIMUS, frater carissime, fidei ac virtutis vestræ testimonia gloriosa, et confessionis vestræ honorem sic exultanter accepimus ut in meritis ac laudibus vestris nos quoque participes et socios computemus. Nam cum nobis et ecclesia una sit et mens juncta et individua concordia, quis non sacerdos in consacerdotis sui laudibus tanquam in suis propriis gratuletur, aut quæ fraternitas non iu fratrum gaudio ubique lætetur? Exprimi satis non potest quanta istic exultatio fuerit et quanta lætitia cum de vobis prospera et fortia comperissemus, ducem te illic confessionis fratribus extitisse, sed et confessionem ducis de fratrum consensione crevisse; ut dum præcedis ad gloriam, multos feceris gloriæ comites, et confessorem populum suaseris fieri, dum primus paratur es pro omnibus confiteri; ut non inveniamus quid prius prædicare in vobis debeamus, utrumne tuam promptam et stabilem fidem, an inseparabilem fratrum caritatem. Virtus illic episcopi præcedentis publice comprobata est, adunatio sequentis fraternitatis ostensa est. Dum apud vos unus animus et una vox est, ecclesia omnis Romana confessa est. Claruit, fratres carissimi, fides quam de vobis beatus apostolus prædicavit. Hanc laudem virtutis et roboris firmitatem jam tunc in spiritu prævidebat, et præconio futurorum merita vestra contestans, dum parentes laudat, filios provocat. Dum sic unanimes, dum sic fortes estis, magna et cæteris fratribus unanimitatis et fortitudinis exempla tribuistis. Docuistis granditer Deum timere, Christo firmiter adhærere, plebem sacerdotibus in periculo jungi, in persecutione fratres a fratribus non separari, concordiam simul junctam vinci omnino non posse, quicquid simul petitur a cunctis Deum pacis pacificis exhibere.

Prosilierat adversarius terrore violento Christi castra turbare. Sed quo impetu venerat, eodem impetu pulsus et victus est; et quantum formidinis et terroris attulit, tantum fortitudinis invenit et roboris supplantare se iterum posse crediderat Dei servos, et velut tyrones et rudes, quasi minus paratos et minus cautos solito suo more concutere. Unum primo aggressus, ut lupus ovem secernere a grege, ut accipiter columbam ab agmine volantium separare tentaverat. Nam cui non est adversus omnes satis virium, circumvenire quærit solitudinem singulorum. Sed retusus adunati exercitus fide pariter et vigore, intellexit milites Christi vigilare jam sobrios et armatos ad prælium stare, vinci non posse, mori posse, et hoc ipso invictos esse quia mori non timent, nec repugnare contra impugnantes, cum occidere innocentibus nec nocentem liceat, sed prompte et animas et sanguinem tradere; ut cum tanta in sæculo malitia et sævitia grassetur, a malis et sævis velocius recedatur. Quale illud fuit sub oculis Dei specta-

culum gloriosum, quale in conspectu Christi ecclesiæ suæ gaudium, ad pugnam quam tentaverat hostis inferre, non singulos milites sed tota simul castra prodiisse? Omnes enim constat venturos fuisse, si audire potuissent, quando accurrerit properanter et venerit quisquis audivit. Quot illic lapsi gloriosa confessione sunt restituti? Steterunt fortes et ipso dolore pœnitentiæ facti ad prælium fortiores. Ut appareat nuper subitatos esse et novæ atque insuetæ rei pavore trepidasse, rediisse ad se postmodum fidem veram, et vires suas de Dei timore collectas ad omnem patientiam constanter et firmiter roborasse, nec jam stare ad criminis veniam, sed ad passionis coronam.

Quid ad hæc Novatianus, frater carissime? Utrumne jam deponit errorem? An vero, qui dementium mos est, ipsis bonis et prosperis nostris plus adactus est ad furorem, et quo magis ac magis dilectionis ac fidei crescit hic gloria, illic dissensionis et zeli recrudescit insania; nec vulnus suum miser curat, sed adhuc gravius et se et suos vulnerat, in perniciem fratrum lingua sua perstrepens, et facundiæ venenatæ jacula contorquens, magis durus sæcularis philosophiæ pravitate quam sophiæ dominicæ lenitate pacificus, desertor ecclesiæ, misericordiæ hostis, interfector pœnitentiæ, doctor superbiæ, veritatis corruptor, perditor caritatis? Agnoscitne jam qui sit sacerdos Dei, quæ sit ecclesia et domus Christi, qui sint Dei servi quos diabolus infestet, qui sint christiani quos antichristus impugnet? Neque enim quærit illos quos jam subegit, aut gestit evertere quo jam suos fecit. Inimicus et hostis ecclesiæ, quos alienavit ab ecclesia et foras duxit, ut captivos et victos contemnit et præterit, eos pergit lacessere in quibus Christum cernit habitare. Quamquam etsi aliquis ex talibus fuerit apprehensus, non est quod sibi quasi in confessione nominis blandiatur, cum constet, si occisi ejusmodi extra ecclesiam fuerint, fidei coronam non esse, sed pœnam potius esse perfidiæ, nec in domo Dei inter unanimes habitaturos esse, quod videmus de pacifica et divina domo furore discordiæ recessisse.

Hortamur plane quantum possumus, frater carissime, pro caritate mutua qua nobis invicem cohæremus, ut, quoniam providentia Domini monentis instruimur et divinæ misericordiæ consiliis salubribus admonemur appropinquare jam certaminis et agonis nostri diem, jejuniis, vigiliis, orationibus insistere cum omni plebe non desinamus. Incumbamus gemitibus assiduis et deprecationibus crebris. Hæc sunt enim nobis arma cœlestia, quæ stare et perseverare fortiter faciunt. Hæc sunt munimenta spiritalia et tela divina quæ protegunt. Memores nostri invicem simus, concordes atque unanimes, utrobique pro nobis semper oremus, pressuras et angustias mutua caritate relevemus, et si quis istinc nostrum prior divinæ dignationis celeritate præcesserit, perseveret apud Dominum nostra dilectio, pro fratribus et sororibus nostris apud misericordiam patris non cesset oratio. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

Ad Lucium Papam Romanum reversum ab exilio.

EPISTOLA LVII.

Lucius Papa Cornelio successit anno Christi 255, et mox pulsus est in exilium, sed brevi postea rediit in Urbem, anno nimirum sequente. Tum vero sanctus Cyprianus tam suo quam collegarum suorum nomine hanc ad eum epistolam dedit, in ea faciens mentionem alterius epistolæ quam ad illum scripserat in initiis suscepti ab eo episcopatus.

Cyprianus cum collegis Lucio fratri salutem.

Et nuper quidem tibi, frater carissime, gratulati sumus, cum te honore geminato in ecclesiæ suæ administratione confessorem pariter et sacerdotem constituit divina dignatio. Sed et nunc non minus tibi et comitibus tuis atque universæ fraternitati gratulamur quod cum eadem gloria et laudibus vestris reduces vos denuo ad suos fecerit benigna Domini et larga protectio, ut pascendo gregi pastor et gubernandæ navi gubernator et plebi regendæ rector redderc-

tur, et appareret relegationem vestram sic divinitus esse dispositam, non ut episcopus relegatus et pulsus ecclesiæ deesset, sed ut ad ecclesiam major rediret. Neque enim in tribus pueris minor fuit martyrii dignitas, quia morte frustrata de camino ignis incolumes exierunt, aut non consummatus Daniel extitit in suis laudibus, quia qui leonibus missus fuerat ad prædam, protectus a Domino vixit ad gloriam. In confessoribus Christi dilata martyria non meritum confessionis minuunt, sed magnalia divinæ protectionis ostendunt. Repræsentatum videmus in vobis quod apud regem fortes atque illustres pueri prædicaverunt, ipsos quidem paratos esse ardere flammis, ne diis ejus servirent, aut imaginem quam fecerat adorarent, Deum tamen quem colebant, quemque et nos colimus, potentem esse ut eos de camino ignis eximeret, et de regis manibus ac de pœnis præsentibus liberaret. Quod invenimus in confessionis vestræ fide et in Domini circa vos protectione nunc gestum; ut cum vos parati fueritis et prompti omne subire supplicium, Dominus tamen vos pœnæ subtraheret et ecclesiæ reservaret. Regredientibus vobis breviata non est in episcopo confessionis suæ dignitas, sed magis crevit sacerdotalis auctoritas; ut altari Dei assistat antistes, qui ad confessionis arma sumenda et facienda martyria non verbis plebem sed factis cohortetur; et imminente antichristo paret ad prælium milites, non solum sermonis et vocis incitamento, sed fidei et virtutis exemplo.

Intelligimus, frater carissime, et tota cordis nostri luce perspicimus divinæ majestatis salutaria et sancta consilia, unde illic repentina persecutio nuper exorta sit, unde contra ecclesiam Christi et episcopum Cornelium beatum martyrem vosque omnes sæcularis potestas subito proruperit, ut ad confundendos hæreticos et retundendos ostenderet Dominus quæ esset ecclesia, quis episcopus ejus unus divina ordinatione delectus, qui cum episcopo presbyteri sacerdotali honore conjuncti, quis adunatus et verus Christi populus dominici gregis caritate connexus; qui essent, quos inimicus lacesseret, qui contra, quibus diabolus ut suis parceret. Neque enim persequitur et impugnat Christi adversarius nisi castra et milites Christi. Hæreticos prostratos semel et suos factos contemnit et præterit. Eos quærit dejicere quos videt stare.

Atque utinam nunc facultas daretur, frater carissime, ut interesse illic vobis regredientibus possemus, qui vos mutua caritate diligimus, ut adventus vestri lætissimam fructum præsentes cum cæteris ipsi quoque caperemus. Quæ illic exultatio omnium fratrum, qui concursus atque complexus occurrentium singulorum? Vix oculis adhærentium potest satisfieri, vix vultus ipsi atque oculi plebis possunt videndo satiari de adventus vestri gaudio. Cognoscere illic fraternitas cœpit qualis et quanta sit secutura Christo veniente lætitia; cujus quia cito appropinquabit adventus, imago jam quædam præcessit in vobis, ut quomodo Joannes præcursor ejus et prævius veniens prædicavit Christum venisse, sic nunc episcopo confessore Domini et sacerdote redeunte appareat et Dominum jam redire. Vicarias vero pro nobis ego et collegæ et fraternitas omnis has ad vos litteras mittimus, frater carissime, et repræsentantes vobis per epistolam gaudium nostrum, fida obsequia caritatis expromimus, hic quoque in sacrificiis atque in orationibus nostris non cessantes Deo patri et Christo filio ejus Domino nostro gratias agere et orare pariter ac petere ut qui perfectus est atque perficiens custodiat et perficiat in vobis confessionis vestræ gloriosam coronam; qui et ad hoc vos fortasse revocavit, ne gloria esset occulta, si foris essent confessionis vestræ consummata martyria. Nam victima quæ fraternitati præbet exemplum et virtutis et fidei præsentibus debet fratribus immolari. Optamus te, frater carissime, semper bene valere.

EPISTOLÆ MISCELLANEÆ IN PACE ECCLESIÆ VARIIS TEMPORIBUS CONSCRIPTÆ.

Ad Fidum.

EPISTOLA LVIII.

De infantibus baptizandis.

Cyprianus et cæteri collegæ qui in concilio affuerunt numero LXVI, *Fido fratri salutem.*

Legimus litteras tuas, frater carissime, quibus significasti de Victore quondam presbytero, quod ei, antequam pœnitentiam plenam egisset, et Domino Deo, in quem deliquerat, satisfecisset, Therapius collega noster immaturo tempore et præpropera festinatione pacem dederit. Quæ res nos satis movit, recessum esse a decreti nostri auctoritate, ut ante legitimum et plenum tempus satisfactionis, et sine petitu et conscientia plebis nulla infirmitate urgente ac necessitate cogente, pax ei concederetur. Sed librato apud nos diu consilio, satis fuit objurgare Therapium collegam nostrum quod temere hoc fecerit et instruxisse ne quid tale de cætero faciat. Pacem tamen quomodocumque a sacerdote Dei semel datam non putavimus auferendam, ac per hoc Victori communicationem sibi concessam usurpare permisimus.

Quantum vero ad causam infantium pertinet, quos dixisti intra secundum vel tertium diem quo nati sint constitutos baptizari non oportere, et considerandam esse legem circumcisionis antiquæ, ut intra octavum diem eum qui natus est baptizandum et sanctificandum non putares, longe aliud in concilio nostro omnibus visum est. In hoc enim quod tu putabas esse faciendum nemo consensit, sed universi potius judicamus nulli homini nato misericordiam Dei et gratiam denegandam. Nam cum Dominus in evangelio suo dicat: *Filius hominis non venit animas hominum perdere, sed salvare;* quantum in nobis est, si fieri potest, nulla anima perdenda est. Quid enim ei deest qui semel in utero Dei manibus formatus est? Nobis enim atque oculis nostris secundum dierum sæcularium cursum accipere qui nati sunt incrementum videntur.

Cæterum quæcunque a Deo fiunt, Dei factoris majestate et opere perfecta sunt. Esse denique apud omnes, sive infantes, sive majores natu, unam divini muneris æqualitatem declarat nobis divinæ scripturæ fides. Helisæus super infantem viduæ filium qui mortuus jacebat ita se Deum deprecans superstravit, ut capiti caput et faciei facies applicaretur, et superfusi Helisæi membra singulis parvuli membris et pedes pedibus jungerentur. Quæ res si secundum nativitatis nostræ et corporis inæqualitatem cogitetur, adulto et provecto infans non posset æquari, nec cohærere et sufficere possent parva membra majoribus. Sed illic æqualitas divina et spiritalis exprimitur quod pares atque æquales sint omnes homines, quando a Deo semel facti sunt, et possit ætas nostra in incrementis corporis secundum sæculum, non secundum Deum, habere discrimen; nisi si et gratia ipsa, quæ baptizatis datur, pro ætate accipientium vel minor vel major tribuitur, cum Spiritus sanctus non de mensura sed de pietate atque indulgentia paterna, æqualis omnibus præbeatur. Nam Deus ut personam non accipit, sic nec ætatem cum se omnibus ad cœlestis gratiæ consecutionem æqualitate librata præbeat patrem.

Nam et quod vestigium infantis in primis partus sui diebus constituti mundum non esse dixisti, quod unusquisque nostrum adhuc horreat exosculari,

nec hoc putamus ad cœlestem gratiam dandam impedimento esse oportere. Scriptum est enim : *omnia munda sunt mundis*. Nec aliquis nostrum id debet horrere, quod Deus dignatus est facere. Nam etsi adhuc infans a partu novus est, non ita est tamen ut quisquam illum in gratia danda atque in pace facienda horrere debeat osculari, quando in osculo infantis unusquisque nostrum pro sua religione ipsas adhuc recentes Dei manus debeat cogitare, quas in homine modo formato et recens quodam modo exosculamur (1), quando id quod Deus fecit amplectimur. Nam quod in Judaica circumcisione carnali octavus dies observabatur, sacramentum est in umbra atque in imagine ante præmissum, sed veniente Christo veritate completum. Nam quia octavus dies, id est, post sabbatum primus dies, futurus erat, quo Dominus resurgeret et nos vivificaret et circumcisionem nobis spiritalem daret, hic dies octavus, id est, post sabbatum primus et dominicus, præcessit in imagine. Quæ imago cessavit superveniente postmodum veritate et data nobis spiritali circumcisione. Propter quod neminem putamus a gratia consequenda impediendum esse ea lege quæ jam statuta est, nec spiritalem circumcisionem impediri carnali circumcisione debere, sed omnem omnino hominem admittendum esse ad gratiam Christi, quando et Petrus in actis apostolorum loquatur et dicat : *Dominus mihi dixit neminem hominem communem dicendum et immundum.*

Cæterum si homines impedire aliquid ad consecutionem gratiæ posset, magis adultos et provectos et majores natu possent impedire peccata graviora. Porro autem si etiam gravissimis delictoribus et in Deum multum ante peccantibus, cum postea crediderint, remissa peccatorum datur, et a baptismo atque a gratia nemo prohibetur, quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccavit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus contagium mortis antiquæ prima nativitate contraxit, qui ad remissam peccatorum accipiendam hoc ipso facilius accedit quod illi remittuntur, non propria sed aliena peccata. Et idcirco, frater carissime, hæc fuit in concilio nostra sententia, a baptismo atque a gratia Dei, qui omnibus misericors et benignus et pius est, neminem per nos debere prohiberi. Quod cum circa universos observandum sit atque retinendum, tum magis circa infantes ipsos et recens natos observandum putamus, qui hoc ipso de ope nostra ac de divina misericordia plus merentur quod in primo statim nativitatis suæ ortu plorantes ac flentes nihil aliud faciunt quam deprecantur. Optamus te, frater carissime, semper bene valere.

(1) Fidus, ad quem est hæc epistola Cypriani, horrebat osculari recens natos infantes, ideoque in octavum diem differri baptismum volebat.

Ad episcopos Numidas.

EPISTOLA LIX.

De redemptione fratrum ex captivitate barbarorum.

Cyprianus Januario, Maximo, Proculo, Victori, Modiano, Nemesiano, Nampulo, et Honorato fratribus salutem.

Cum maximo animi nostri gemitu et non sine lacrymis legimus litteras vestras, fratres carissimi, quas ad nos pro dilectionis vestræ sollicitudine de fratrum nostrorum et sororum captivitate fecistis. Quis enim non doleat in ejusmodi casibus, aut quis non dolorem fratris sui suum proprium computet, cum loquatur apostolus Paulus et dicat: *Si patitur unum membrum, compatiuntur et cætera membra; si lætatur membrum unum, collætantur et cætera membra.* Et alio loco : *Quis infirmatur*, inquit, *et non ego infirmor?* Quare nunc et nobis captivitas fratrum nostra captivitas computanda est, et periclitantium dolor pro nostro dolore numerandus est, cum sit scilicet adunationis nostræ corpus unum, et non tantum dilectio sed et religio instigare nos debeat et confortare ad fratrum membra redimenda. Nam cum denuo apostolus Paulus dicat: *Nescitis quia templum Dei estis, et spiritus Dei habitat in vobis*, etiamsi caritas

nos minus adigeret ad opem fratribus ferendam, considerandum tamen hoc in loco fuit Dei templa esse quæ capta sunt, nec pati nos longa cessatione et neglecto dolore debere ut diu Dei templa captiva sint, sed quibus possumus viribus elaborare et velociter gerere ut Christum judicem et Dominum et Deum nostrum promereamur obsequiis nostris. Nam cum dicat Paulus apostolus, *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis*, in captivis fratribus nostris contemplandus est Christus et redimendus de periculo captivitatis, qui nos redemit de periculo mortis; ut qui nos de diaboli faucibus exuit, nunc ipse qui manet et habitat in nobis de barbarorum manibus exuatur, et redimatur nummaria quantitate qui nos cruce redemit et sanguine; qui idcirco hæc fieri interim patitur ut fides nostra tentetur an faciat unusquisque pro altero quod pro se fieri vellet, si apud barbaros teneretur ipse captivus. Quis enim non humanitatis memor et mutuæ dilectionis admonitus, si pater est, illic esse nunc filios suos computet; si maritus est, uxorem suam illic captivam teneri cum dolore pariter ac pudore vinculi maritalis existimet? Quantus vero communis omnibus nobis mœror atque cruciatus est de periculo virginum quæ illic tenentur; pro quibus non tantum libertatis, sed et pudoris jactura plangenda est; nec tam vincula barbarorum quam lenonum et lupanarium stupra deflenda sunt, ne membra Christo dicata et in æternum continentiæ honore pudica virtute devota insultantium libidine et contagione fœdentur?

Quæ omnia istic secundum litteras vestras fraternitas nostra cogitans et dolenter examinans prompte omnes et libenter ac largiter subsidia nummaria fratribus contulerunt, semper quidem secundum fidei suæ firmitatem ad opus Dei proni, nunc tamen magis ad opera salutaria contemplatione tanti doloris accensi. Nam cum Dominus in evangelio suo dicat, *Infirmus fui, et visitastis me*, quanto nunc quoque cum majore operis nostri mercede dicturus est: *Captivus fui, et redemistis me*. Et cum denuo dicat, *In carcere fui, et venistis ad me*, quanto plus est cum cœperit dicere: *In carcere captivitatis fui, et clausus et vinctus apud barbaros jacui, et de carcere illo servitutis liberastis me*, cum judicii dies venerit præmium de Domino recepturi? Denique maximas vobis gratias agimus quod nos vestræ sollicitudinis et tam bonæ ac necessariæ operationis participes esse voluistis, ut offerretis nobis agros uberes, in quibus spei nostræ semina mitteremus, expectaturi messem de amplissimis fructibus qui de hac cœlesti et salutari operatione proveniunt. Misimus autem sestertia centum millia nummorum, quæ istic in ecclesia cui de Domini indulgentia præsumus cleri et plebis apud nos consistentis collatione collecta sunt, quæ vos illic pro vestra diligentia dispensabitis.

Et optamus quidem nihil tale de cætero fieri, et fratres nostros Domini majestate protectos ab ejusmodi periculis incolumes reservari. Si tamen ad explorandam nostri animi caritatem et examinandam nostri pectoris fidem tale aliquid acciderit, nolite cunctari nuntiare hæc nobis litteris vestris, pro certo habentes ecclesiam nostram et fraternitatem istic universam ne hæc ultra fiant precibus orare, si facta fuerint, libenter et largiter subsidia præstare. Ut autem fratres nostros ac sorores, qui ad hoc opus tam necessarium prompte ac libenter operati sunt, ut semper operentur, in mente habeatis in orationibus vestris, et eis vicem boni operis in sacrificiis et precibus repræsentetis, subdidi nomina singulorum, sed et collegarum quoque et consacerdotum nostrorum, qui et ipsi, cum præsentes essent, et suo et plebis suæ nomine quædam pro viribus contulerunt, nomina addidi; et præter quantitatem propriam nostram, eorum quoque summulas significavi et misi, quorum omnium secundum quod fides et caritas exigit, in orationibus et precibus vestris meminisse debetis. Optamus vos, fratres carissimi, semper bene valere et nostri meminisse.

Ad Euchratium.

EPISTOLA LX.

De histrione.

Cyprianus Euchratio fratri salutem.

PRO dilectione mutua et verecundia tua consulendum me existimasti, frater carissime, quid mihi videatur de histrione quodam, qui apud vos constitutus in ejusdem adhuc artis suæ dedecore perseverat, et magister et doctor non erudiendorum sed perdendorum puerorum, id quod male didicit cæteris quoque insinuat, an talis debeat communicare nobiscum. Quod puto ego nec majestati divinæ nec evangelicæ disciplinæ congruere, ut pudor et honor ecclesiæ tam turpi et infami contagione fœdetur. Nam cum in lege prohibeantur viri induere muliebrem vestem, et maledicti ejusmodi judicentur, quanto majoris est criminis, non tantum muliebria indumenta accipere, sed et gestus quoque turpes et molles et muliebres magisterio impudicæ artis exprimere? Nec excuset se quisquam si a theatro ipse cessaverit, cum tamen hoc cæteros doceat. Non potest enim videri cessasse, qui vicarios substituit et qui pro se uno plures succedaneos suggerit contra institutionem Dei, erudiens et docens quemadmodum masculus frangatur in feminam, et sexus arte mutetur, et diabolo divinum plasma maculanti, per corrupti atque enervati corporis delicta placeatur.

Quod si penuriam talis et necessitatem paupertatis obtendit, potest inter cæteros qui alimentis ecclesiæ sustinentur hujus quoque necessitas adjuvari, si tamen contentus sit frugalioribus sed innocentibus cibis. Nec putet salario se esse redimendum ut a peccatis cesset, quando hoc non nobis sed sibi præstet. Cæterum quantum velit inde quærat qualis quæstus est qui de convivio Abraham et Isaac et Jacob homines rapit et male ac perniciose in sæculo saginatos ad æternæ famis ac sitis supplicia deducit. Et ideo, quantum potes, ab hac eum pravitate et dedecore ad viam innocentiæ atque ad spem vitæ æternæ revoca; ut sit contentus ecclesiæ sumptibus, parcioribus quidem, sed salutaribus. Quod si illic ecclesia non sufficit ut laborantibus præstet alimenta, poterit se ad nos transferre, et hic quod sibi ad victum atque ad vestitum necessarium fuerit accipere, nec alios extra ecclesiam mortalia docere, sed ipse salutaria in ecclesia discere. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

Ad Pomponium.

EPISTOLA LXI.

De virginibus.

Cyprianus, Cæcilius, Victor, Sedatus, Tertullus, cum presbyteris qui præsentes aderant, Pomponio fratri salutem.

LEGIMUS litteras tuas, frater carissime, quas per Paconium fratrem nostrum misisti, postulans et desiderans ut tibi rescriberemus quid nobis de iis virginibus videatur, quæ cum semel statum suum continenter et firmiter tenere decreverint, detectæ sint postea in eodem lecto pariter mansisse cum masculis, ex quibus unum diaconum esse dicis, plane easdem quæ se cum viris dormisse confessæ sint asseverare se integras esse. Circa quam rem, quoniam consilium nostrum desiderasti, scias nos ab evangelicis et apostolicis traditionibus non recedere quo minus fratribus et sororibus nostris constanter et fortiter consulatur, et per omnes utilitatis et salutis vias ecclesiastica disciplina servetur, cum Dominus loquatur et dicat : *Et dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascent vos pascentes cum disciplina*, et iterum scriptum sit, *Disciplinam qui abjicit infelix est*, et in psalmis quoque Spiritus sanctus admoneat et instruat dicens : *Continete disciplinam, ne forte irascatur Dominus, et pereatis a via recta, cum exarserit cito ira ejus super vos.*

Primo igitur in loco, frater carissime, et præpositis et plebi nihil aliud elaborandum est quam ut qui Deum timemus, cum omni observatione disciplinæ divina præcepta teneamus, nec

patiamur errare fratres nostros et pro arbitrio et ructu suo vivere (1), sed ad vitam singulis fideliter consulere ; nec pati virgines cum masculis habitare, non dico simul dormire, sed nec simul vivere, quando et sexus infirmus et ætas adhuc lubrica per omnia frænari a nobis et regi debeat, ne diabolo insidianti et sævire cupienti ad nocendum detur occasio, quando et apostolus dicat : *Nolite locum dare diabolo.* Liberanda est vigilanter de periculosis locis navis, ne inter scopulos et saxa frangatur. Exuenda est velociter de incendio sarcina priusquam flammis supervenientibus concremetur. Nemo diu tutus est periculo proximus. Nec evadere diabolum servus Dei poterit qui se diaboli laqueis implicavit. Intercedendum est cito talibus, ut separentur dum adhuc separari innocentes possunt, quia dividi postmodum nostra intercessione non poterunt postea quam conscientia gravissima cohæserunt. Denique quam graves multorum ruinas hinc fieri videmus, et per hujusmodi illicitas et periculosas conjunctiones corrumpi plurimas virgines cum summo animi nostri dolore conspicimus. Quod si ex fide se Christo dicaverunt, pudicæ et castæ sine ulla fabula perseverent, et ita fortes et stabiles præmium virginitatis expectent. Si autem perseverare nolunt, vel non possunt, melius est ut nubant quam in ignem delictis suis cadant. Certe nullum fratribus aut sororibus scandalum faciant, cum scriptum sit : *Si cibus scandalizat fratrem, non manducabo carnem in sæculum, ne fratrem scandalizem.*

Nec aliqua putet se posse hac excusatione defendi quod et inspici et probari possit an virgo sit, cum et manus obstetricum et oculi sæpe fallantur, et si incorrupta inventa fuerit virgo ea parte sui qua mulier potest esse, potuerit tamen ex alia corporis parte peccasse quæ corrumpi potest et tamen inspici non potest. Certe ipse concubitus, ipse complexus, ipsa confabulatio et inosculatio, et conjacentium duorum turpis et fœda dormitio, quantum dedecoris et criminis confitetur ! Si superveniens maritus sponsam suam jacentem cum altero videat, nonne indignatur et fremit, et per zeli dolorem fortassis et gladium in manum sumit ? Quid Christus et Dominus et judex noster, cum virginem suam sibi dicatam et sanctitati suæ destinatam jacere cum altero cernit, quam indignatur et irascitur, et quas pœnas incestis ejusmodi conjunctionibus comminatur ! Cujus ut gladium spiritalem et venturum judicii diem unusquisque fratrum possit evadere omni consilio providere et elaborare debemus. Et cum omnes omnino disciplinam tenere oporteat, multo magis præpositos et diaconos curare hoc fas est, qui exemplum et documentum cæteris de conversatione et moribus suis præbeant. Quomodo enim possunt integritati et continentiæ præesse, si ex ipsis incipiant corruptelæ et vitiorum magisteria procedere? Et idcirco consulte et cum vigore fecisti, frater carissime, abstinendo diaconum qui cum virgine sæpe mansit, sed et cæteros qui cum virginibus dormire consueverant.

Quod si pœnitentiam hujus illiciti concubitus sui egerint, et a se invicem recesserint, inspiciantur interim virgines ab obstetricibus diligenter, et si virgines inventæ fuerint, accepta communicatione ad ecclesiam admittantur, hac tamen interminatione, ut si ad eosdem masculos postmodum reversæ fuerint, aut si cum eisdem in una domo et sub eodem tecto simul habitaverint, graviore censura ejiciantur, nec in ecclesiam postmodum tales facile recipiantur. Si autem de eis aliqua corrupta fuerit deprehensa, agat pœnitentiam plenam, quia quæ hoc crimen admisit, non mariti, sed Christi adultera est, et ideo æstimato justo tempore postea, exomologesi facta, ad ecclesiam redeat. Quod si obstinate perseverant, nec se ab invicem separant, sciant se cum hac sua impudica obstinatione nunquam a nobis admitti in ecclesiam posse, ne exemplum cæteris

(1) Eodem sensu dixit Pontius in vita Cypriani : *Nec patiamur errare fratres, et pro ructu suo vivere.* Quod ductum videtur ab illo Horatii :

Hic dum sublimes versus ructatur et errat.

ad ruinam delictis suis facere incipiant. Nec putent sibi vitæ aut salutis constare rationem, si episcopis et sacerdotibus obtemperare noluerint, cum in Deuteronomio Dominus Deus dicat : *Et homo quicunque fecerit in superbia, ut non exaudiat sacerdotem aut judicem quicunque fuerit in diebus illis, morietur homo ille ; et omnis populus cum audierit timebit, et non agent impie etiam nunc.* Interfici Deus jussit sacerdotibus suis non obtemperantes et judicibus a se ad tempus constitutis non obaudientes. Et tunc quidem gladio occidebantur, quando adhuc et circumcisio carnalis manebat. Nunc autem, quia circumcisio spiritalis esse apud fideles servos Dei cœpit, spiritali gladio superbi et contumaces necantur, dum de ecclesia ejiciuntur. Neque enim vivere foris possunt, cum domus Dei una sit, et nemini salus esse nisi in ecclesia possit. Indisciplinatos autem perire, dum non audiunt nec obtemperant salubribus præceptis, testatur scriptura divina quæ dicit : *Non diligit indisciplinatus castigantem se. Qui autem oderunt correptiones, consumentur turpiter.*

Ergo ne indisciplinati consumantur et pereant, da operam, frater carissime, ut quantum potes consiliis salutaribus fraternitatem regas et singulis ad salutem suam consulas. Arcta et angusta est via per quam ingredimur ad vitam, sed summus et magnus est fructus cum pervenimus ad gloriam. Qui se semel castraverunt propter regnum cœlorum Deo per omnia placeant, nec sacerdotes Dei aut ecclesiam Domini scandalo suæ pravitatis offendant. Et si ad præsens a nobis quidam ex fratribus nostris contristari videntur, nos tamen in salubri persuasione maneamus, scientes et apostolum dixisse : *Ergo ego inimicus factus vobis sum, verum dicens vobis?* Quod si obtemperaverint nobis, lucrati sumus fratres, et eos ad salutem pariter et dignitatem nostro sermone formavimus. Si autem quidam de perversis obtemperare noluerint, sequamur eundem apostolum dicentem : *Si hominibus placerem, Christi servus non essem.* Si quibusdam suadere non possumus ut eos Christo placere faciamus, nos certe, quod nostrum est, Christo Domino et Deo nostro, præcepta ejus servando, placeamus. Opto te, frater carissime ac desiderantissime, in Domino bene valere.

Ad Cæcilium.

EPISTOLA LXII.

De sacramento dominici calicis.

Cyprianus Cæcilio fratri salutem.

Quamquam sciam, frater carissime, episcopos plurimos ecclesiis dominicis in toto mundo divina dignatione præpositos evangelicæ veritatis ac dominicæ traditionis tenere rationem, nec ab eo quod Christus magister et præcepit et gessit humana et novella institutione decedere, tamen quoniam quidam vel ignoranter vel simpliciter in calice dominico sanctificando et plebi ministrando non hoc faciunt quod Jesus Christus Dominus et Deus noster sacrificii hujus auctor et doctor fecit et docuit, religiosum pariter ac necessarium duxi has ad vos litteras facere, ut si quis in isto errore adhuc tenetur, veritatis luce perspecta, ad radicem atque originem traditionis dominicæ revertatur. Nec nos putes, frater carissime, nostra et humana conscribere aut ultronea voluntate hoc nobis audacter assumere, cum mediocritatem nostram semper humili et verecunda moderatione teneamus. Sed quando aliquid Deo inspirante et mandante præcipitur, necesse est domino servus fidelis obtemperet, excusatus apud omnes quod nihil sibi arroganter assumat, qui offensam domini timere compellitur, nisi faciat quod jubetur.

Admonitos autem nos scias ut in calice offerendo dominica traditio servetur, neque aliud fiat a nobis quam quod pro nobis Dominus prior fecerit, ut calix qui in commemorationem ejus offertur mixtus vino offeratur. Nam cum dicat Christus : *Ego sum vitis vera*, sanguis Christi non aqua est utique, sed vinum. Nec potest videri sanguis ejus, quo redempti et vivificati sumus, esse

In calice quando vinum desit calici, quo Christi sanguis ostenditur, qui scripturarum omnium sacramento ac testimonio prædicetur. Invenimus enim et in Genesi circa sacramentum in Noe hoc idem præcucurrisse et figuram dominicæ passionis illis extitisse, quod vinum bibit, quod inebriatus est, quod in domo sua nudatus est, quod fuit recubans nudis et patentibus femoribus, quod nuditas illa patris a medio filio denotata est et foras nuntiata, a duobus vero majore et minore contecta, et cætera quæ necesse non est exequi, cum satis sit hoc solum complecti quod Noe, typum futuræ veritatis ostendens, non aquam sed vinum biberit, et sic imaginem dominicæ passionis expresserit.

Item in sacerdote Melchisedech sacrificii dominici sacramentum præfiguratum videmus, secundum quod scriptura divina testatur et dicit : *Et Melchisedech rex Salem protulit panem et vinum*. Fuit autem sacerdos Dei summi, et benedixit Abraham. Quod autem Melchisedech typum Christi portaret, declarat in psalmis Spiritus sanctus ex persona Patris ad Filium dicens : *Ante luciferum genui te. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Qui ordo utique hic est de sacrificio illo veniens et inde descendens, quod Melchisedech sacerdos Dei summi fuit, quod panem et vinum obtulit, quod Abraham benedixit. Nam quis magis sacerdos Dei summi quam Dominus noster Jesus Christus, qui sacrificium Deo patri obtulit, et obtulit hoc idem quod Melchisedech obtulerat, id est, panem et vinum, suum scilicet corpus et sanguinem. Et circa Abraham benedictio illa præcedens ad nostrum populum pertinebat. Nam si Abraham Deo credidit, et deputatum est ei ad justitiam, utique quisquis Deo credit et fide vivit justus invenitur, et jam pridem in Abraham fideli benedictus et justificatus ostenditur, sicut beatus apostolus Paulus probat dicens : *Credidit Abraham Deo, et deputatum est ei ad justitiam*. Cognoscitis ergo quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahæ. Providens autem scriptura quia ex fide justificat gentes Deus, prænuntiavit Abrahæ quia benedicentur in illo omnes gentes. Igitur qui ex fide sunt benedicti sunt cum fideli Abraham. Unde in evangelio invenimus de lapidibus excitari, id est, de gentibus colligi filios Abrahæ. Et cum Zachæum laudaret Dominus, respondit et dixit : *Salus hodie domui huic facta est, quia et hic filius est Abrahæ*. Ut ergo in Genesi per Melchisedech sacerdotem benedictio circa Abraham posset rite celebrari, præcedit ante imago sacrificii Christi, in pane et vino scilicet constituta; quam rem perficiens et adimplens Dominus panem et calicem mixtum vino obtulit, et qui est plenitudo veritatis veritatem præfiguratæ imaginis adimplevit.

Sed et per Salomonem Spiritus sanctus typum dominici sacrificii ante præmonstrans immolatæ hostiæ et panis et vini, sed et altaris et apostolorum faciens mentionem : *Sapientia*, inquit, *ædificavit sibi domum, et subdidit columnas septem. Mactavit suas hostias, miscuit in cratera vinum suum, et paravit mensam suam. Et misit servos suos, convocans cum excelsa prædicatione ad craterem dicens : Qui est insipiens declinet ad me. Et egentibus sensu dixit : Venite, edite de meis panibus, et bibite vinum quod miscui vobis*. Vinum mixtum declarat, id est, calicem Domini aqua et vino mixtum prophetica voce prænuntiat, ut appareat in passione dominica id esse gestum quod fuerat ante prædictum. In benedictione quoque Judæ hoc idem significatur; ubi et illic Christi figura exprimitur, quod a fratribus suis laudari et adorari haberet, quod inimicorum dorsa cedentium atque fugientium manibus quibus crucem pertulit et mortem vicit compressurus fuisset, quodque ipse sit leo de tribu Juda, et recubet dormiens in passione, et surgat, et sit ipse spes gentium. Quibus scriptura divina adjungit et dicit : *Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ amictum suum*. Quando autem sanguis uvæ dicitur, quid aliud quam vinum calicis dominici sanguinis ostenditur? Necnon et apud Esaiam hoc idem Spiritus sanctus de Domini pas-

sione testatur dicens : *Quare rubicunda sunt vestimenta tua, et indumenta tua velut a calcatione torcularis pleni et percalcati?* Numquid rubicunda vestimenta aqua potest facere, aut in torculari aqua est quæ pedibus calcatur vel prælo exprimitur? Vini utique mentio ideo ponitur ut Domini sanguis intelligatur, et quod in calice dominico postea manifestatum est prophetis annuntiantibus prædiceretur. Torcularis quoque calcatio et pressura taxatur : quia quomodo ad potandum vinum veniri non potest nisi botrus calcetur ante et prematur, sic nec nos sanguinem Christi possemus bibere nisi Christus calcatus prius fuisset et pressus, et calicem prior biberet, in quo credentibus propinaret.

Quotiescunque autem aqua sola in scripturis sanctis nominatur, baptisma prædicatur, ut apud Esaiam significari videmus. *Nolite*, inquit, *priora meminisse, et antiqua nolite repulare. Ecce ego facio nova, quæ nunc orientur, et cognoscetis; et faciam in deserto viam, et flumina in loco inaquoso adaquare genus meum electum, plebem meam, quam acquisivi, ut virtutes meas exponeret.* Prænuntiavit illic per prophetam Deus quod apud gentes in locis quæ inaquosa prius fuissent flumina postmodum redundarent et electum genus Dei, id est per generationem baptismi filios Dei factos, adaquarent. Item denuo præcanitur et ante prædicitur Judæos, si sitierint et Christum quæsierint, apud nos esse potaturos, id est, baptismi gratiam consecuturos. *Si sitierint*, inquit, *per deserta adducet illos, aquam de petra producet illis, findetur petra, et fluet aqua, et bibet plebs mea.* Quod in evangelio adimpletur, quando Christus, qui est petra, finditur ictu lanceæ in passione; qui et admonens quid per prophetam sit ante prædictum clamat et dicit : *Si quis sitit, veniat et bibat. Qui credit in me, sicut scriptura dicit, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Atque ut magis posset esse manifestum quia non de calice, sed de baptismo, illic loquitur Dominus, addidit scriptura dicens : *Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant qui in eum credebant.* Per baptisma enim Spiritus sanctus accipitur, et sic a baptizatis et Spiritum sanctum consecutis ad bibendum calicem Domini pervenitur. Neminem autem moveat quod cum de baptismo loquatur scriptura divina sitire nos dicit et bibere, quando et Dominus in evangelio dicat : *Beati esurientes et sitientes justitiam*, quia quod avida et sitienti cupiditate suscipitur plenius et uberius hauritur. Sicut et alio loco ad Samaritanam mulierem Dominus loquitur dicens : *Omnis qui biberit ex aqua ista, sitiet iterum. Qui autem biberit ex aqua quam ego dedero, non sitiet in æternum.* Quo et ipsum baptisma salutaris aquæ significatur, quod semel scilicet sumitur, nec rursus iteratur. Cæterum calix Domini in ecclesia semper et sititur et bibitur.

Nec argumentis plurimis opus est, frater carissime, ut probemus appellatione aquæ baptisma significatum semper esse et sic nos intelligere debere, quando Dominus adveniens baptismi et calicis manifestaverit veritatem, qui aquam illam fidelem, aquam vitæ æternæ præceperit credentibus in baptismo dari, calicem vero docuerit exemplo magisterii sui vini et aquæ conjunctione misceri. Calicem etenim sub die passionis accipiens benedixit et dedit discipulis suis dicens : *Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Dico vobis, non bibam amodo ex ista creatura vitis usque in diem illum quo vobiscum bibam novum vinum in regno patris mei.* Qua in parte invenimus calicem mixtum fuisse quem Dominus obtulit, et vinum fuisse quod sanguinem suum dixit. Unde apparet sanguinem Christi non offerri, si desit vinum calici, nec sacrificium dominicum legitima sanctificatione celebrari, nisi oblatio et sacrificium nostrum responderit passioni. Quomodo autem de creatura vitis novum vinum cum Christo in regno patris bibemus, si in sacrificio Dei patris et Christi vinum non offerimus, nec calicem Domini dominica traditione miscemus?

Beatus quoque apostolus Paulus a

Domino electus et missus et prædicator veritatis evangelicæ constitutus hæc eadem in epistola sua ponit dicens : *Dominus Jesus in qua nocte tradebatur accepit panem, et gratias egit et fregit et dixit : Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hoc facite in meam commemorationem. Simili modo et calicem postquam cœnatum est accepit dicens : Hic calix novum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiescunque biberitis in meam commemorationem. Quotiescunque enim ederitis panem istum et calicem biberitis, mortem Domini annuntiabitis quoadusque veniat.* Quod si et a Domino præcipitur, et ab apostolo ejus hoc idem confirmatur et traditur, ut quotiescunque biberimus, in commemorationem Domini hoc faciamus quod fecit et Dominus, invenimus non observari a nobis quod mandatum est, nisi eadem quæ Dominus fecit nos quoque faciamus, et calicem Domini pari ratione miscentes a divino magisterio non recedamus. Ab evangelicis autem præceptis omnino recedendum non esse et eadem quæ magister docuit et fecit discipulos quoque observare et facere debere constantius et fortius alio in loco beatus Apostolus docet dicens : *Miror quod sic tam cito demutamini ab eo qui vos vocavit ad gratiam, ad aliud evangelium, quod non est aliud, nisi si sunt aliqui qui vos conturbant et volunt convertere evangelium Christi. Sed licet aut nos aut angelus de cœlo aliter annuntiet præterquam quod annuntiavimus vobis, anathema sit. Sicut prædiximus, et nunc iterum dico : Si quis vobis annuntiaverit præterquam quod accepistis, anathema sit.*

Cum ergo neque ipse apostolus neque angelus de cœlo annuntiare possit aliter aut docere præterquam quod semel Christus docuit et apostoli ejus annuntiaverunt, miror satis unde hoc usurpatum sit ut contra evangelicam et apostolicam disciplinam quibusdam in locis aqua offeratur in dominico calice, quæ sola Christi sanguinem non possit exprimere. Cujus rei sacramentum nec in psalmis tacet Spiritus sanctus faciens mentionem dominici calicis et dicens : *Calix tuus inebrians perquam optimus.* Calix autem qui inebriat, utique vino mixtus est. Neque enim aqua inebriare quemquam potest. Sic autem calix dominicus inebriat ut et Noë in Genesi vinum bibens inebriatus est. Sed quia ebrietas dominici calicis et sanguinis non est talis qualis est ebrietas vini sæcularis, cum diceret Spiritus sanctus in psalmo : *Calix tuus inebrians*, addidit *perquam optimus*, quod scilicet calix dominicus sic bibentes inebriat ut sobrios faciat, ut mentes ad spiritalem sapientiam redigat, ut a sapore isto sæculari ad intellectum Dei unusquisque resipiscat, et quemadmodum vino isto communi (1) mens solvitur et anima relaxatur et tristitia omnis exponitur, ita epotato sanguine Domini et poculo salutari, exponatur memoria veteris hominis, et fiat oblivio conversationis pristinæ sæcularis, et mœstum pectus ac triste, quod prius peccatis angentibus premebatur, divinæ indulgentiæ lætitia resolvatur; quod tunc demum potest lætificare in ecclesia Domini bibentem, si quod bibitur dominicam teneat veritatem.

Quam vero perversum est quamque contrarium, ut cum Dominus in nuptiis de aqua vinum fecerit, nos de vino aquam faciamus, cum sacramentum quoque rei illius admonere et instruere nos debeat ut in sacrificiis dominicis vinum potius offeramus! Nam quia apud Judæos defecerat gratia spiritalis, defecit et vinum. Vinea enim Domini sabaoth domus erat Israël. Christus autem docens et ostendens gentium populum succedere et in locum quem Judæi perdiderant nos postmodum merito fidei pervenire, de aqua vinum fecit, id est, quod ad nuptias Christi et ecclesiæ, Judæis cessantibus, plebs magis gentium conflueret et conveniret ostendit. Aquas namque populos significare in Apocalypsi scriptura divina declarat dicens : *Aquæ quas vidisti, super quas sedet meretrix illa, populi et turbæ et gentes ethnicorum sunt et linguæ.*

Quod scilicet perspicimus et in sa-

(1) Hoc est profano, sive nondum consecrato.

cramento calicis contineri. Nam quia nos omnes portabat Christus, qui et peccata nostra portabat, videmus in aqua populum intelligi, in vino vero ostendi sanguinem Christi. Quando autem in calice vino aqua miscetur, Christo populus adunatur, et credentium plebs ei in quem credidit copulatur et conjungitur. Quæ copulatio et conjunctio aquæ et vini sic miscetur in calice Domini; ut commixtio illa non possit ab invicem separari. Unde et ecclesiam, id est, plebem in ecclesia constitutam, fideliter et firmiter in eo quod credidit perseverantem nulla res separare poterit a Christo quo minus hæreat semper et maneat individua dilectio. Sic autem in sanctificando calice Domini offerri aqua sola non potest, quomodo nec vinum solum potest. Nam si vinum tantum quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis. Si vero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. Quando autem utrumque miscetur et adunatione confusa sibi invicem copulatur, tunc sacramentum spiritale et cœleste perficitur. Sic vero calix Domini non est aqua sola aut vinum solum, nisi utrumque sibi misceatur, quomodo nec corpus Domini potest esse farina sola aut aqua sola, nisi utrumque adunatum fuerit et copulatum et panis unius compage solidatum. Quo et ipso sacramento populus noster ostenditur adunatus, ut quemadmodum grana multa in unum collecta et commolita et commixta panem unum faciunt, sic in Christo, qui est panis cœlestis, unum sciamus esse corpus, cui conjunctus sit noster numerus et adunatus.

Non est ergo, frater carissime, quod aliquis existimet sequendam esse quorundam consuetudinem, si qui in præteritum in calice dominico aquam solam offerendam putaverunt. Quærendum est enim ipsi quem sint secuti. Nam si in sacrificio quod Christus obtulit non nisi Christus sequendus est, utique id nos obaudire et facere oportet quod Christus fecit et quod faciendum esse mandavit, quando ipse in evangelio dicat : *Si feceritis quod mando vobis, jam non dico vos servos, sed amicos.* Et quod Christus debeat solus audiri, Pater etiam de cœlo contestatur dicens : *Hic est filius meus dilectissimus, in quo bene sensi; ipsum audite.* Quare si solus Christus audiendus est, non debemus attendere quid alius ante nos faciendum esse putaverit, sed quid qui ante omnes est Christus prior fecerit. Neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem, cum per Esaiam prophetam Deus loquatur et dicat : *Sine causa autem colunt me, mandata et doctrinas hominum docentes.* Et iterum Dominus in evangelio hoc idem repetat dicens : *Rejicitis mandatum Dei ut traditionem vestram statuatis.* Sed et alio in loco ponit et dicit : *Qui solverit unum ex mandatis istis minimis, et sic docuerit homines, minimus vocabitur in regno cœlorum.* Quod si nec minima de mandatis dominicis licet solvere, quanto magis tam magna, tam grandia, tam ad ipsum dominicæ passionis et nostræ redemptionis sacramentum pertinentia fas non est infringere aut in aliud quam quod divinitus institutum sit humana traditione mutare? Nam si Jesus Christus Dominus et Deus noster ipse est summus sacerdos Dei patris, et sacrificium patri se ipsum primus obtulit, et hoc fieri in sui commemorationem præcepit; utique ille sacerdos vice Christi vere fungitur qui id quod Christus fecit imitatur, et sacrificium verum et plenum tunc offert in ecclesia Deo patri, si sic incipiat offerre secundum quod ipsum Christum videat obtulisse.

Cæterum omnis religionis et veritatis disciplina subvertitur, nisi id quod spiritaliter præcipitur fideliter reservetur, nisi si in sacrificiis matutinis hoc quis veretur, ne per saporem vini redoleat sanguinem Christi. Sic ergo incipit et a passione Christi in persecutionibus fraternitas retardari, dum in oblationibus discit de sanguine ejus et cruore confundi. Porro autem Dominus in evangelio dicit : *Qui confusus me fuerit, confundetur eum filius hominis.* Et apostolus quoque loquitur dicens : *Si hominibus placerem, Christi servus non essem.* Quomodo autem possumus prop-

ter Christum sanguinem fundere, qui sanguinem Christi erubescimus bibere?

An illa sibi aliquis contemplatione blanditur, quod etsi mane aqua sola offerri videtur, tamen cum ad cœnandum venimus, mixtum calicem offerimus? Sed cum cœnamus, ad convivium nostrum plebem convocare non possumus, ut sacramenti veritatem fraternitate omni præsente celebremus. At enim non mane, sed post cœnam, mixtum calicem obtulit Dominus. Numquid ergo dominicum post cœnam celebrare (1) debemus, ut sic mixtum calicem frequentandis dominicis offeramus. Christum offerre oportebat circa vesperam diei, ut hora ipsa sacrificii ostenderet occasum et vesperam mundi, sicut in Exodo scriptum est : *Et occident illum omne vulgus synagogæ filiorum Israel ad vesperam.* Et iterum in psalmis : *Allevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Nos autem resurrectionem Domini mane celebramus.

Et quia passionis ejus mentionem in sacrificiis omnibus facimus (passio est enim Domini sacrificium quod offerimus) nihil aliud quam quod ille fecit facere debemus. Scriptura enim dicit : *Quotiescunque enim ederitis panem istum, et calicem istum biberitis, mortem Domini annuntiabitis quoadusque veniat.* Quotiescunque ergo calicem in commemorationem Domini et passionis ejus offerimus, id quod constat Dominum fecisse faciamus. Et viderit, frater carissime. Si quis de antecessoribus nostris vel ignoranter vel simpliciter non hoc observavit et tenuit quod nos Dominus facere exemplo et magisterio suo docuit, potest simplicitati ejus de indulgentia Domini venia concedi. Nobis vero non poterit ignosci, qui nunc a Domino admoniti et instructi sumus ut calicem dominicum vino mixtum, secundum quod Dominus obtulit, offeramus, et de hoc quoque ad collegas nostros litteras dirigamus, ut ubique lex evangelica et traditio dominica servetur, et ab eo quod Christus et docuit et fecit non recedatur.

Quæ ultra jam contemnere et in errore pristino perseverare, quid aliud est quam incurrere in objurgationem Domini increpantis in psalmo et dicentis : *Ad quid exponis justificationes meas et assumis testamentum meum per os tuum? Tu autem odisti disciplinam, et abjecisti sermones meos retro. Si videbas furem, concurrebas ei, et inter mœchos particulam tuam ponebas.* Exponere enim justificationes et testamentum Domini, et non hoc idem facere quod fecerit Dominus, quid aliud est quam sermones ejus abjicere et disciplinam dominicam contemnere, nec terrena sed spiritalia furta et adulteria committere, dum quis de evangelica veritate furatur Domini nostri verba et facta, corrumpit atque adulterat præcepta divina? Sicut apud Hieremiam scriptum est : *Quid est*, inquit, *paleis ad triticum? Propter hoc ecce ego ad prophetas, dicit Dominus, qui furentur verba mea unusquisque a proximo suo, et seducunt populum meum in mendaciis suis et in erroribus suis.* Item apud eundem alio loco : *Et mœchata est*, inquit, *in lignum et lapidem, et in his omnibus non est reversa ad me.* Quod furtum et adulterium ne in nos etiam cadat cavere sollicite et timide ac religiose observare debemus. Nam si sacerdotes Dei et Christi sumus, non invenio quem magis sequi quam Deum et Christum debeamus, quando ipse in evangelio maxime dicat : *Ego sum lumen sæculi. Qui me secutus fuerit, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Ne ergo in tenebris ambulemus, Christum sequi et præcepta ejus observare debemus; quia et ipse in alio loco mittens apostolos dixit : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra. Ite ergo et docete omnes gentes, tingentes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, docentes eos observare omnia quæcunque præcepi vobis.* Quare si in lumine Christi ambulare volumus, a præceptis et monitis ejus non recedamus, agentes gratias quod dum instruit in futurum quid facere debeamus, de præterito ignoscit quod simpliciter erravimus. Et quia

(1) *Dominicum celebrare*, id est, sacrificia divina offerre. Alibi dominicum significat ecclesiam in quam christiani conveniebant ad celebranda mysteria.

jam secundus ejus adventus nobis appropinquat, magis ac magis benigna ejus et larga dignatio corda nostra luce veritatis illuminat.

Religioni igitur nostræ congruit et timori et ipsi loco atque officio sacerdotii nostri, frater carissime, in dominico calice miscendo et offerendo custodire traditionis dominicæ veritatem, et quod prius apud quosdam videtur erratum Domino monente corrigere; ut cum in claritate sua et majestate cœlesti venire cœperit, inveniat nos tenere quod monuit, observare quod docuit, facere quod fecit. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

Ad Epictetum et plebem Assuritanorum.

EPISTOLA LXIII.

De Fortunatiano quondam eorum episcopo.

Cyprianus Epicteto fratri et plebi Assuras consistenti salutem.

Graviter et dolenter motus sum, fratres carissimi, quod cognoverim Fortunatianum quondam apud vos episcopum post gravem lapsum ruinæ suæ pro integro nunc agere velle et episcopatum sibi vindicare cœpisse. Quæ res contristavit me, primo propter ipsum, qui miser, vel diaboli tenebris in totum excœcatus, vel quorundam sacrilega persuasione deceptus, cum debeat satisfacere et ad Dominum exorandum diebus ac noctibus lacrymis et orationibus et precibus incumbere, audet sibi adhuc sacerdotium quod prodidit vindicare; quasi post aras diaboli accedere ad altare Dei fas sit, aut non majorem in se iram et indignationem Domini in die judicii provocet, qui cum fidei et virtutis dux fratribus esse non potuerit, perfidiæ et audaciæ et temeritatis magister existat; et qui non docuit fratres in prælio fortiter stare, doceat eos qui victi et prostrati sunt nec rogare, cum Dominus dicat: *Illis fudistis libamina, et illis imposuistis sacrificia; super hæc omnia ergo non indignabor? dicit Dominus.* Et alio loco: *Sacrificans diis eradicabitur, nisi Domino soli.* Item Dominus denuo loquitur et dicit: *Adoraverunt eos quos fecerunt digiti eorum, et curvatus est homo, et humiliatus est vir, et non laxabo* (1) *illis.* In Apocalypsi quoque legimus iram Domini comminantis et dicentis: *Si quis adorat bestiam et imaginem ejus, et accipit notam in fronte sua et in manu, bibet et ipse de vino iræ Dei mixto in poculo iræ ejus, et punietur igne et sulphure sub oculis sanctorum angelorum et sub oculis agni, et fumus de tormentis eorum in sæcula sæculorum ascendet, nec habebunt requiem die ac nocte qui adorant bestiam et imaginem ejus.*

Cum ergo hæc tormenta, hæc supplicia in die judicii Dominus comminetur iis qui diabolo obtemperant et idolis sacrificant, quomodo se putat posse agere pro Dei sacerdote qui obtemperavit et servivit diaboli sacerdotibus? aut quomodo putat manum suam transferri posse ad Dei sacrificium et precem Domini, quæ captiva fuerit sacrilegio et crimini? quando in scripturis divinis Deus ad sacrificium prohibeat accedere sacerdotes etiam in leviori crimine constitutos, et in Levitico dicat: *Homo in quo fuerit vitium et macula non accedet offerre dona Deo.* Item in Exodo: *Et sacerdotes qui accedunt ad Dominum Deum sanctificentur, ne forte derelinquat illos Dominus.* Et iterum: *Et cum accedunt ministrare ad altare sancti, non adducent in se delictum, ne moriantur.* Qui ergo gravia in se delicta adduxerunt, id est, qui idolis sacrificando sacrilega sacrificia fecerunt, sacerdotium Dei sibi vindicare non possunt nec ullam in conspectu ejus precem pro fratribus facere, quando in evangelio scriptum sit: *Deus peccatorem non audit: sed si quis Deum coluerit et voluntatem ejus fecerit, illum audit.* Quamvis sic quorundam pectora tenebrarum ingruentium profunda caligo cœcaverit, ut de præceptis salubribus nihil lucis admittant, sed semel a recto limite veri itineris aversi, per præceps et per abruptum criminum suorum nocte atque errore rapiantur.

(1) Hoc est, peccatum non solvam, non dimittam.

Nec mirum si consilia nostra aut Domini præcepta nunc abnuunt qui Dominum negaverunt. Stipes et oblationes et lucra desiderant, quibus prius insatiabiles incubabant; et cœnis atque epulis etiam nunc inhiant, quarum crapulam superstite nuper in dies cruditate ructabant, nunc manifestissime comprobantes nec ante se religioni, sed ventri potius et quæstui prophana cupiditate servisse. Unde et ipsam venisse perspicimus et credimus de Dei exploratione censuram, ne apud altare consistere et contrectare ulterius perseverarent pudorem incesti, fidem perfidi, religionem prophani, divina terreni, sancta sacrilegi. Quod ne tales ad altaris impiamenta et contagia fratrum denuo redeant, omnibus viribus excubandum est et omni vigore nitendum, ut quantum possumus ab hac eos sui sceleris audacia retundamus, ne adhuc agere pro sacerdote conentur, qui ad mortis extrema dejecti, ultra lapsos laicos ruinæ majoris pondere proruerunt.

Si vero apud insanos furor insanabilis perseveraverit, et recedente Spiritu sancto quæ cepit cæcitas in sua nocte permanserit, consilium nobis erit singulos fratres ab eorum fallacia separare, et, ne quis in laqueos erroris incurrat, ab eorum contagione secernere, quando nec oblatio sanctificari illic possit ubi Spiritus sanctus non sit, nec cuiquam Dominus per ejus orationes et preces prosit, qui Dominum ipse violavit. Quod si Fortunatianus aut immemor criminis sui per diaboli cæcitatem, aut minister et servus diaboli factus ad decipiendam fraternitatem, in hoc suo furore permanserit; vos quantum potestis elaborate, et in hac caligine diaboli sævientis fratrum mentes ab errore revocate, ne alienæ dementiæ facile consentiant, ne se desperatorum delictis participes faciant, sed teneant integri salutis suæ et integritatis conservatæ a se et custoditæ perpetuum tenorem. Lapsi vero magnitudinem delicti sui cognoscentes a deprecando Domino non recedant, nec ecclesiam catholicam, quæ una et sola est a Domino constituta, derelinquant; sed satisfactionibus immorantes et Domini misericordiam deprecantes ad ecclesiam pulsent, ut recipi illic possint ubi fuerunt, et ad Christum redeant, a quo recesserunt. Nec audiant eos qui se fallaci et mortali seductione decipiunt, cum scriptum sit: *Nemo vos decipiat inanibus verbis. Propterea enim venit ira Dei super filios contumaciæ. Nolite ergo esse participes eorum.* Ergo contumaces et Deum non timentes et ab ecclesia in totum recedentes nemo comitetur. Quod si quis impatiens fuerit ad deprecandum Dominum, qui offensus est, et nobis obtemperare noluerit, sed desperatos et perditos secutus fuerit, sibi imputabit cum judicii dies venerit. Quomodo enim deprecari in die illo Dominum poterit qui et ante hoc Christum et nunc quoque ecclesiam Christi negavit, et episcopis sanis et integris et viventibus non obtemperans comitem se et participem morientibus præbuit? Opto vos, fratres carissimi ac desiderantissimi, semper bene valere.

Ad Rogatianum.

EPISTOLA LXIV.

De diacono qui contra episcopum contendit.

Cyprianus Rogatiano fratri salutem.

Graviter et dolenter commoti sumus ego et collegæ mei qui præsentes aderant, frater carissime, lectis litteris tuis, quibus de diacono tuo conquestus es, quod immemor sacerdotalis loci tui et officii ac ministerii sui oblitus, contumeliis et injuriis suis te exacerbaverit. Et tu quidem honorifice circa nos et pro solita tua humilitate fecisti, ut malles de eo nobis conqueri, cum pro episcopatus vigore et cathedræ auctoritate haberes potestatem qua posses de illo statim vindicari, certus quod collegæ tui omnes gratum haberemus quodcunque circa diaconum tuum contumeliosum sacerdotali potestate fecisses, habens circa hujusmodi homines præcepta divina, cum Dominus Deus in Deuteronomio dicat: *Et homo qui-*

cunque fecerit in superbia ut non exaudiat sacerdotem aut judicem quicunque fuerit in diebus illis, morietur homo ille, et omnis populus cum audierit timebit, et non agent impie etiam nunc. Et ut sciamus hanc Dei vocem cum vera et summa majestate ejus processisse ad honorandos ac vindicandos sacerdotes suos, cum adversus Aaron sacerdotem tres de ministris, Chore, et Dathan, et Abiron, ausi sunt superbisse et cervicem suam extollere et sacerdoti præposito se adæquare, hiatu terræ absorpti ac devorati pœnas statim sacrilegæ audaciæ persolverunt. Nec soli illi, sed et cæteri ducenti quinquaginta qui eis comites ad audaciam fuerunt, prorumpente a Domino igne consumpti sunt, ut probaretur sacerdotes Dei ab eo qui sacerdotes facit vindicari. In libro quoque Regnorum, cum Samuel sacerdos a Judæorum populo ob senectutem, sicut tu modo, contemneretur, exclamavit iratus Dominus et dixit: *Non te spreverunt, sed me spreverunt.* Et ut hoc ulcisceretur excitavit eis Saul regem, qui eos injuriis gravibus affligeret, et per omnes contumelias et pœnas superbum populum calcaret et premeret, ut contemptus sacerdos de superbo populo ultione divina vindicaretur.

Sed et Salomon in Spiritu sancto constitutus testatur et docet quæ sit sacerdotalis auctoritas et potestas dicens: *Ex tota anima tua time Deum, et sacerdotes ejus sanctifica.* Et iterum: *Honora Deum ex tota anima tua, et honorifica sacerdotes ejus.* Quorum præceptorum memor beatus apostolus Paulus, secundum quod in Actibus apostolorum legimus, cum ei diceretur: *Sic insilis in sacerdotem Dei maledicendo,* respondit et dixit: *Nesciebam, fratres, quia pontifex est. Scriptum est enim: Principem populi tui non maledices.* Dominus etiam noster ipse Jesus Christus rex et judex et Deus noster usque ad passionis diem servavit honorem pontificibus et sacerdotibus, quamvis illi nec timorem Dei nec agnitionem Christi servassent. Nam cum leprosum emundasset, dixit illi: *Vade, et monstra te sacerdoti, et offer donum.* Humilitate ea qua nos quoque esse humiles docuit sacerdotem adhuc appellabat quem sciebat esse sacrilegum. Item sub ictu passionis cum alapam accepisset, et ei diceretur, *Sic respondes pontifici,* nihil ille contumeliose locutus est in personam pontificis, sed magis innocentiam suam tuitus est dicens: *Si male locutus sum, exprobra de malo. Si autem bene, quid me cædis?* Quæ omnia ab eo ideo facta sunt humiliter atque patienter, ut nos humilitatis ac patientiæ haberemus exemplum. Docuit enim sacerdotes veros legitime et plene honorari, dum circa falsos sacerdotes ipse talis extitit.

Meminisse autem diaconi debent quoniam apostolos, id est episcopos et præpositos, Dominus elegit, diaconos autem post ascensum Domini in cœlos apostoli sibi constituerunt episcopatus sui et ecclesiæ ministros. Quod si nos aliquid audere contra Deum possumus, qui episcopos facit, possunt et contra nos audere diaconi, a quibus fiunt. Et ideo oportet diaconum de quo scribis agere audaciæ suæ pœnitentiam et honorem sacerdotis agnoscere et episcopo præposito suo plena humilitate satisfacere. Hæc sunt enim initia hæreticorum et ortus atque conatus schismaticorum male cogitantium, ut sibi placeant, ut præpositum superbo tumore contemnant. Sic de ecclesia receditur, sic altare prophanum foris collocatur, sic contra pacem Christi et ordinationem atque unitatem Dei rebellatur. Quod si ultra te contumeliis suis exacerbaverit et provocaverit, fungeris circa eum potestate honoris tui, ut eum vel deponas vel abstineas. Nam si apostolus Paulus ad Timotheum scribens dixit, *Juventutem tuam nemo despiciat,* quanto magis tibi a collegis tuis dicendum est: *Senectutem tuam nemo despiciat.* Et quoniam scripsisti quemdam cum eodem diacono tuo se miscuisse et superbiæ ejus atque audaciæ participem esse, hunc quoque, et si qui alii tales extiterint et contra sacerdotem Dei fecerint, vel coercere poteris vel abstinere. Nisi quod hortamur et monemus ut peccasse se potius intelligant et satisfaciant et

nos propositum nostrum tenere patiantur. Magis enim optamus et cupimus contumelias et injurias singulorum clementi patientia vincere quam sacerdotali licentia vindicare. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

Ad clerum et plebem Furnis consistentem.

EPISTOLA LXV.

De Victore, qui Faustinum presbyterum tutorem nominavit.

Cyprianus presbyteris et diaconibus et plebi Furnis consistentibus salutem.

Graviter commoti sumus ego et collegæ mei qui præsentes aderant et compresbyteri nostri qui nobis assidebant, fratres carissimi, cum cognovissemus quod Geminius Victor frater noster de sæculo excedens Geminium Faustinum presbyterum tutorem testamento suo nominaverit, cum jam pridem in concilio episcoporum statutum sit ne quis de clericis et Dei ministris tutorem vel curatorem testamento suo constituat, quando singuli divino sacerdotio honorati et in clerico ministerio constituti non nisi altari et sacrificiis deservire et precibus atque orationibus vacare debeant. Scriptum est enim : *Nemo militans Deo obligat se molestiis sæcularibus, ut possit placere ei cui se probavit.* Quod cum de omnibus dictum sit, quanto magis molestiis et laqueis sæcularibus obligari non debent qui divinis rebus et spiritalibus occupati, ab ecclesia recedere et ad terrenos et sæculares actus vacare non possunt. Cujus ordinationis et religionis formam levitæ prius in lege tenuerunt, ut cum terram dividerent et possessiones partirentur undecim tribus, levitica tribus, quæ templo et altari et ministeriis divinis vacabat, nihil de illa divisionis portione perciperet, sed aliis terram colentibus, illa tantum Deum coleret, et ad victum atque alimentum suum ab undecim tribubus de fructibus qui nascebantur decimas perciperet. Quod totum fiebat de auctoritate et dispositione divina, ut qui operationibus divinis insistebant, in nulla re avocarentur, nec cogitare aut agere sæcularia cogerentur. Quæ nunc ratio et forma in clero tenetur, ut qui in ecclesia Domini ordinatione clerica promoventur, in nullo ab administratione divina avocentur, nec molestiis et negotiis sæcularibus alligentur, sed in honore sportulantium fratrum, tanquam decimas ex fructibus accipientes, ab altari et sacrificiis non recedant, sed die ac nocte cœlestibus rebus et spiritalibus serviant. Quod episcopi antecessores nostri religiose considerantes et salubriter providentes, censuerunt ne quis frater excedens ad tutelam vel curam clericum nominaret, ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione ejus celebraretur. Neque enim apud altare Dei meretur nominari in sacerdotum prece, qui ab altari sacerdotes et ministros voluit avocare.

Et ideo Victor, cum contra formam nuper in concilio a sacerdotibus datam Geminium Faustinum presbyterum ausus sit tutorem constituere, non est quod pro dormitione (1) ejus apud vos fiat oblatio, aut deprecatio aliqua nomine ejus in ecclesia frequentetur, ut sacerdotum decretum religiose et necessarie factum servetur a nobis; simul et cæteris fratribus detur exemplum ne quis sacerdotes et ministros Dei altari ejus et ecclesiæ vacantes ad sæculares molestias devocet. Observari enim de cætero poterit ne ultra hoc fiat circa personam clericorum, si quod nunc factum est fuerit vindicatum. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere.

(1) Mortis nomen quantum poterant evitabant christiani ob spem resurrectionis et vitæ sempiternæ. Itaque pro mortuo dicebant præmissum, et pro morte obitum, excessum, dormitionem, et assumptionem.

EPISTOLÆ SCRIPTÆ SUB PONTIFICATU STEPHANI, ET DE BAPTIZANDIS HÆRETICIS.

Ad Stephanum.

EPISTOLA LXVI.

De Marciano Arelatensi, qui Novatiano consensit.

Cyprianus Stephano fratri salutem.

Faustinus collega noster Lugduni consistens, frater carissime, semel atque iterum mihi scripsit significans ea quæ etiam vobis scio utique nuntiata tam ab eo quam a cæteris coepiscopis nostris in eadem provincia constitutis, quod Marcianus Arelate consistens Novatiano sese conjunxerit, et a catholicæ ecclesiæ unitate atque a corporis nostri et sacerdotii consensione discesserit, tenens hæreticæ præsumptionis durissimam pravitatem, ut servis Dei pœnitentibus et dolentibus et ecclesiam lacrymis et gemitu et dolore pulsantibus divinæ pietatis et lenitatis paternæ solatia et subsidia claudantur, nec ad fovenda vulnera admittantur vulnerati, sed sine spe pacis et communicationis relicti ad luporum rapinam et prædam diaboli projiciantur. Cui rei nostrum est consulere et subvenire, frater carissime, qui divinam clementiam cogitantes et gubernandæ ecclesiæ libram tenentes sic censuram vigoris peccatoribus exhibemus, ut tamen lapsis erigendis et curandis vulneratis bonitatis et misericordiæ divinæ medicinam non denegemus.

Quapropter facere te oportet plenissimas litteras ad coepiscopos nostros in Galliis constitutos, ne ultra Marcianum pervicacem et superbum et divinæ pietatis ac fraternæ salutis inimicum collegio nostro insultare patiantur, quod necdum videatur a nobis abstentus, qui jampridem jactat et prædicat quod Novatiano studens et ejus pervicaciam sequens a communicatione se nostra segregaverit, cum Novatianus ipse, quem sequitur, olim abstentus et hostis ecclesiæ judicatus sit, et cum ad nos in Africam legatos misisset optans ad communicationem nostram admitti, hinc a concilio plurimorum sacerdotum qui præsentes eramus sententiam retulerit se foris esse cœpisse nec posse a quoquam nostrum sibi communicari qui, episcopo Cornelio in catholica ecclesia de Dei judicio et cleri ac plebis suffragio ordinato, prophanum altare erigere et adulteram cathedram collocare et sacrilega contra verum sacerdotem sacrificia offerre tentaverit; proinde si resipiscere et ad sanæ mentis consilium redire vellet, ageret pœnitentiam et ad ecclesiam supplex rediret. Quam vanum est, frater carissime, ut Novatiano nuper retuso et refutato et per totum orbem a sacerdotibus Dei abstento, nunc adulatores adhuc nobis patiamur illudere et de majestate ac dignitate ecclesiæ judicare! Dirigantur in provinciam et ad plebem Arelate consistentem a te litteræ, quibus abstento Marciano alius in locum ejus substituatur, et grex Christi, qui in hodiernum ab illo dissipatus et vulneratus contemnitur, colligatur (1). Sufficiat

(1) *Dirigantur in provinciam, etc...., colligatur.* Pamelius hinc collegit licuisse jam olim episcopis Romanis episcopos justis de causis excommunicare, immo destituere, et novos in eorum locum substituere. Quam consequentiam secutus esse videtur Cardinalis Perronius in pag. 99 suæ replicæ adversus regem magnæ Britanniæ. Baronius ista paulo magnificentius disseruit, aiens ex his Cypriani verbis cerni tum ab ipso Cypriano tum ab aliis episcopis cognitam fuisse Romani pontificis auctoritatem, dum in eo suam quique et in communo cæteri omnes episcopi suam ipsorum potestatem limitibus coartatam intellexere, quandoquidem Gallicani episcopi haud tantum virium aut facultatis in se esse cognoscerent, ut hominibus invisum hæreticum hominem, quod adeo optarent, deponerent, et alium in

multos illic ex fratribus nostris annis istis superioribus excessisse sine pace: vel cæteris subveniatur qui supersunt, qui et diebus ac noctibus ingemiscunt, et divinam ac paternam misericordiam deprecantes solatium nostræ opitulationis exposcunt.

Idcirco enim, frater carissime, copiosum corpus est sacerdotum concordiæ mutuæ glutino atque unitatis vinculo copulatum, ut si quis ex collegio nostro hæresim facere et gregem Christi lacerare et vastare tentaverit, subveniant cæteri, et quasi pastores utiles et misericordes oves dominicas in gregem colligant. Quid enim si in mari portus aliquis munitionibus suis ruptis infestus et periculosus esse navibus cœperit, nonne navigantes ad alios proximos portus naves suas dirigunt, ubi sit tutus accessus et salutaris introitus et statio secura? Aut si in via stabulum aliquod obsideri et teneri a latronibus cœperit, ut quisquis ingressus fuerit, insidiantium illic infestatione capiatur, nonne commeantes, hac opinione comperta, stabula alia in itinere appetunt tutiora, ubi sint fida hospitia et receptacula commeantibus tuta? Quod nunc esse apud nos debet, frater carissime, ut fratres nostros qui jactati Marciani scopulis petunt ecclesiæ portus salutares, suscipiamus ad nos prompta et benigna humanitate, et stabulum commeantibus præbeamus tale quale est in evangelio, quo a latronibus sauciati et vulnerati suscipi et foveri et tutari ab stabulario possint.

Quæ est enim major aut melior cura præpositorum quam diligenti sollicitudine et medela salubri fovendis et conservandis ovibus providere, cum Dominus loquatur et dicat: *Quod infirmatum est non confortastis, et quod male habuit non corroborastis, et quod contribulatum est non consolidastis, et quod erravit non revocastis, et quod periit non inquisistis; et dispersæ sunt oves meæ, eo quod non sint pastores, et factæ sunt in comesturam in omnibus bestiis agri, et non fuit qui inquireret, neque qui revocaret. Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego super pastores, et inquiram oves meas de manibus eorum, et avertam eos ut non pascant oves meas; et jam non pascent eas, et extraham eas de ore eorum, et pascam eas cum judicio.* Cum ergo pastoribus talibus per quos dominicæ oves negliguntur et pereunt sic Dominus comminetur, quid nos aliud facere oportet, frater carissime, quam colligendis et refovendis Christi ovibus exhibere diligentiam plenam, et curandis lapsorum vulneribus paternæ pietatis adhibere medicinam, quando et Dominus in evangelio moneat et dicat: *Non est opus sanis medicus, sed male habentibus.* Nam etsi pastores multi sumus, unum tamen gregem pascimus, et oves universas quas Christus sanguine suo et passione quæsivit colligere et fovere debemus, nec pati supplices et dolentes fratres nostros crudeliter despici et superba quorumdam præsumptione calcari, cum scriptum sit: *Ille autem qui contumax est, vir sui jactans, nihil omnino perficiet, qui dilatavit tanquam in-*

ejus locum subrogarent, sed tum illi tum Cyprianus ad id peragendum Romani episcopi appellarent auctoritatem, qua Marcianus episcopus novatianus deponeretur a sede et alius catholicus in ejus locum subrogaretur antistes. Contra adversarii nostri (id est *Protestantes*) invenisse se putant in his Cypriani verbis quandam æqualitatem inter episcopum Romanum et Carthaginensem, quia sicut Roma, sic et Carthago, sic tamen ut Roma pro sui magnitudine præcedere debeat Carthaginem; neque agnoscere Cyprianum in Papa Stephano jus et auctoritatem deponendi Marcianum, sed tantum facultatem declarandi illum esse deponendum. Quinetiam contrario sensu elici posset Romanum episcopum fuisse subjectum Carthaginensi, quandoquidem is Stephanum Papam jubet dirigere litteras in provinciam ut, abstento Marciano, alius in locum ejus substituatur, adeoque nihil fecisse censendus sit Stephanus quam quod jussus erat a Cypriano.

Verum enim vero, quamvis unus sit episcopatus, cujus pars a singulis in solidum tenetur; quamvis cæteri episcopi subvenire debeant, *si quis ex* eorum *collegio hæresim facere et gregem Christi lacerare et vastare tentaverit*, ut ait in hac epistola Cyprianus; inde tamen non sequitur Romanum episcopum præcipuas partes ejusmodi rerum pro suo primatu non sustinuisse. Cur enim Stephanum rogat Cyprianus, ut Gallos episcopos plenissimis litteris ad deponendum Marcianum et alium ei substituendum excitet, nisi quia sciebat defensionem canonum Romano episcopo præcipue commissam esse? *Baluzius.*

fernus animam suam; et ejusmodi homines Dominus in evangelio suo culpet et damnet dicens : *Vos estis qui justificatis vos in conspectu hominum. Deus autem dignoscit corda vestra, quoniam quod excelsum est in hominibus execratio est in conspectu Dei.* Execrabiles et detestabiles dicit esse qui sibi placeant, qui tumidi et inflati aliquid sibi arroganter assumant. Ex quibus cum Marcianus esse cœperit, et se Novatiano conjungens adversarius misericordiæ et pietatis extiterit, sententiam non dicat, sed accipiat, nec si agat quasi ipse judicaverit de collegio sacerdotum, quando ipse sit ab universis sacerdotibus judicatus.

Servandus est enim antecessorum nostrorum beatorum martyrum Cornelii et Lucii honor gloriosus; quorum memoriam cum nos honoremus, multo magis tu, frater carissime, honorificare et servare gravitate et auctoritate tua debes, qui vicarius et successor eorum factus es. Illi enim pleni spiritu Dei et in glorioso martyrio constituti dandam esse lapsis pacem censuerunt, et pœnitentia acta fructum communicationis et pacis negandum non esse litteris suis signaverunt. Quam rem omnes omnino ubique censuimus. Neque enim poterat esse apud nos sensus diversus, in quibus unus est spiritus. Et ideo manifestum est eum Spiritus sancti veritatem cum cæteris non tenere quem videmus diversa sentire. Significa plane nobis quis in locum Marciani Arelate fuerit substitutus, ut sciamus ad quem fratres nostros dirigere et cui scribere debeamus. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

Ad clerum et plebes in Hispania consistentes.

EPISTOLA LXVII.

De Basilide et Martiale.

Cyprianus, Cæcilius, Primus, Polycarpus, Nicomedes, Lucilianus, Successus, Sedatus, Fortunatus, Januarius, Secundinus, Pomponius, Honoratus, Victor, Aurelius, Sattius, Petrus, alius Januarius, Saturninus, alius Aurelius, Venantius, Quietus, Rogatianus, Tenax, Felix, Faustinus, Quintus, alius Saturninus, Lucius, Vincentius, Libosus, Geminius, Marcellus, Iambus, Adelphius, Victoricus, et Paulus, Felici presbytero et plebibus consistentibus ad Legionem et Asturicæ, item Lælio diacono et plebi Emeritæ consistentibus fratribus in Domino salutem.

Cum in unum convenissemus, legimus litteras vestras, fratres dilectissimi, quas ad nos per Felicem et Sabinum coepiscopos nostros pro fidei vestræ integritate et pro Dei timore fecistis, significantes Basilidem et Martialem libellis idololatriæ commaculatos et nefandorum facinorum conscientia vinctos episcopatum gerere et sacerdotium Dei administrare non oportere; et desiderastis rescribi ad hæc vobis et justam pariter ac necessariam sollicitudinem vestram vel solatio vel auxilio nostræ sententiæ sublevari. Sed enim desiderio huic vestro non tam nostra consilia quam divina præcepta respondent, quibus jampridem mandatur voce cœlesti et Dei lege præscribitur quos et quales oporteat deservire altari et sacrificia divina celebrare. In Exodo namque ad Moysem Deus loquitur et monet dicens: *Sacerdotes qui accedunt ad Dominum Deum sanctificentur, ne forte derelinquat illos Dominus.* Et iterum : *Et cum accedunt ministrare ad altare sancti, non adducent in se delictum, ne moriantur.* Item in Levitico præcipit Dominus et dicit : *Homo in quo fuerit macula et vitium, non accedet offerre dona Deo.* Quæ cum prædicta et manifestata sint nobis, præceptis divinis necesse est obsequia nostra deserviant; nec personam in ejusmodi rebus accipere aut aliquid cuiquam largiri potest humana indulgentia, ubi intercedit et legem tribuit divina præscriptio. Neque enim immemores esse debemus quid ad Judæos per Esaiam prophetam locutus sit Dominus increpans et indignans quod, contemptis divinis præceptis, humanas doctrinas sequerentur. *Populus iste,* inquit, *labiis suis honorificat me, cor vero eorum longe separatum est a me. Sine causa autem colunt me, mandata et doctrinas hominum docentes.* Quod item Dominus in evangelio repetit et dicit : *Rejicitis mandatum Dei ut traditionem vestram statuatis.* Quæ ante oculos ha-

bentes et sollicite ac religiose considerantes, in ordinationibus sacerdotum non nisi immaculatos et integros antistites eligere debemus, qui sancte et digne sacrificia Deo offerentes audiri in precibus possint quas faciunt pro plebis dominicæ incolumitate, cum scriptum sit : *Deus peccatorem non audit; sed si quis Deum coluerit et voluntatem ejus fecerit, illum audit.* Propter quod plena diligentia et exploratione sincera oportet eos ad sacerdotium Dei deligi quos a Deo constet audiri.

Nec sibi plebs blandiatur quasi immunis esse a contagio delicti possit cum sacerdote peccatore communicans et ad injustum atque illicitum præpositi sui episcopatum consensum suum commodans, quando per Osee prophetam comminetur et dicat censura divina : *Sacrificia eorum tanquam panis luctus; omnes qui manducant ea contaminabuntur;* docens scilicet et ostendens omnes omnino ad peccatum constringi qui fuerint prophani et injusti sacerdotis sacrificio contaminati. Quod item in Numeris manifestari invenimus, quando Chore et Dathan et Abiron contra Aaron sacerdotem sacrificandi sibi licentiam vindicaverunt. Illic quoque per Moysem præcepit Dominus ut ab eis populus separetur, ne facinorosis conjunctus eodem facinore et ipse perstringatur. *Separamini,* inquit, *a tabernaculis horum hominum injustorum durissimorum, et nolite tangere ea quæ ad eos pertinent, ne simul pereatis in peccato eorum.* Propter quod plebs obsequens præceptis dominicis et Deum metuens a peccatore præposito separare se debet, nec se ad sacrilegi sacerdotis sacrificia miscere, quando ipsa maxime habeat potestatem vel eligendi dignos sacerdotes vel indignos recusandi.

Quod et ipsum videmus de divina auctoritate descendere, ut sacerdos plebe præsente sub omnium oculis deligatur et dignus atque idoneus publico judicio ac testimonio comprobetur, sicut in Numeris Dominus Moysi præcepit dicens : *Apprehende Aaron fratrem tuum et Eleazarum filium ejus, et impones eos in montem coram omni synagoga, et exue Aaron stolam ejus, et indue Eleazarum filium ejus, et Aaron appositus moriatur illic.* Coram omni synagoga jubet Deus constitui sacerdotem, id est, instruit et ostendit ordinationes sacerdotales non nisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere, ut plebe præsente vel detegantur malorum crimina vel bonorum merita prædicentur, et sit ordinatio justa et legitima quæ omnium suffragio et judicio fuerit examinata. Quod postea secundum divina magisteria observatur in Actis apostolorum, quando de ordinando in locum Judæ apostolo Petrus ad plebem loquitur. *Surrexit,* inquit, *Petrus in medio discentium, fuit autem turba hominum forte centum viginti.* Nec hoc in episcoporum tantum et sacerdotum, sed et in diaconorum ordinationibus observasse apostolos animadvertimus, de quo et ipso in Actis eorum scriptum est : *Et convocaverunt,* inquit, *illi duodecim totam plebem discipulorum, et dixerunt eis.* Quod utique idcirco tam diligenter et caute convocata plebe tota gerebatur, ne quis ad altaris ministerium vel ad sacerdotalem locum indignus obreperet. Ordinari enim nonnunquam indignos non secundum Dei voluntatem, sed secundum humanam præsumptionem, et hæc Deo displicere quæ non veniant ex legitima et justa ordinatione, Deus ipse manifestat per Osee prophetam dicens : *Sibimetipsis constituerunt regem, et non per me.*

Propter quod diligenter de traditione divina et apostolica observatione servandum est et tenendum quod apud nos quoque et fere per provincias universas tenetur, ut ad ordinationes rite celebrandas ad eam plebem cui præpositus ordinatur episcopi ejusdem provinciæ proximi quique conveniant, et episcopus deligatur plebe præsente, quæ singulorum vitam plenissime novit et uniuscujusque actum de ejus conversatione perspexit. Quod et apud vos factum videmus in Sabini collegæ nostri ordinatione, ut de universæ fraternitatis suffragio et de episcoporum qui in præsentia convenerant, quique de eo ad vos litteras fecerant, judicio episco-

patus ei deferretur et manus ei in locum Basilidis imponeretur. Nec rescindere ordinationem jure perfectam potest, quod Basilides post crimina sua detecta et conscientiam etiam propria confessione nudatam, Romam pergens Stephanum collegam nostrum longe positum et gestæ rei ac veritatis ignarum fefellit, ut exambiret reponi se injuste in episcopatum de quo fuerat jure depositus. Hoc eo pertinet ut Basilidis non tam abolita sint quam cumulata delicta, ut ad superiora peccata ejus etiam fallaciæ et circumventionis crimen accesserit. Neque enim tam culpandus est ille cui negligenter obreptum est, quam hic execrandus qui fraudulenter obrepsit. Obrepere autem si hominibus Basilides potuit, Deo non potest, cum scriptum sit : *Deus non deridetur*. Sed nec Martiali potest profuisse fallacia quo minus ipse quoque delictis gravibus involutus episcopatum tenere non debeat, quando et apostolus moneat et dicat : *Episcopum oportet esse sine crimine, quasi Dei dispensatorem.*

Quapropter cum, sicut scripsistis, fratres dilectissimi, et ut Felix et Sabinus collegæ nostri asseverant, utque alius Felix de Cæsaraugusta fidei cultor ac defensor veritatis litteris suis significat, Basilides et Martialis nefando idololatriæ libello contaminati sint : Basilides adhuc insuper, præter libelli maculam, cum in infirmitate decumberet, in Deum blasphemaverit et se blasphemasse confessus sit, et episcopatum pro conscientiæ suæ vulnere sponte deponens ad agendam pœnitentiam conversus sit, Deum deprecans, et satis gratulans si sibi vel laico communicare contingeret; Martialis quoque præter gentilium turpia et lutulenta convivia in collegio diu frequentata, et filios in eodem collegio exterarum gentium more apud prophana sepulcra depositos et alienigenis consepultos, actis etiam publice habitis apud procuratorem ducenarium (1) obtemperasse se idololatriæ et Christum negasse contestatus sit; cumque alia multa sint et gravia delicta quibus Basilides et Martialis implicati tenentur, frustra tales episcopatum sibi usurpare conantur, cum manifestum sit ejusmodi homines nec ecclesiæ Christi posse præesse nec Deo sacrificia offerre debere; maxime cum jampridem nobiscum et cum omnibus omnino episcopis in toto mundo constitutis etiam Cornelius collega noster, sacerdos pacificus ac justus, et martyrio quoque dignatione Domini honoratus, decreverit ejusmodi homines ad pœnitentiam quidem agendam posse admitti, ab ordinatione autem cleri atque sacerdotali honore prohiberi.

Nec vos moveat, fratres dilectissimi, si apud quosdam in novissimis temporibus aut lubrica fides nutat, aut Dei timor irreligiosus vacillat, aut pacifica concordia non perseverat. Prænuntiata sunt hæc futura in sæculi fine, et Domini voce atque apostolorum contestatione prædictum est deficiente jam mundo, atque appropinquante antichristo, bona quæque deficere, mala vero et adversa proficere.

Non sic tamen, quamvis novissimis temporibus, in ecclesia Dei aut evangelicus vigor cecidit, aut Christianæ virtutis aut fidei robur elanguit, ut non supersit portio sacerdotum quæ minime ad has rerum ruinas et fidei naufragia succumbat, sed fortis et stabilis honorem divinæ majestatis et sacerdotalem dignitatem plena timoris observatione tueatur. Meminimus et tenemus, succumbentibus licet et cedentibus cæteris, Mathatiam legem Dei vindicasse fortiter; Heliam, Judæis deficientibus atque a religione divina recedentibus, stetisse et certasse sublimiter; Danielem nec solitudine regionis alienæ nec persecutionis assiduæ infestatione deterritum frequenter ac fortiter gloriosa dedisse martyria; tres item pueros nec

(1) Qui fiscales pecuniales exigebant, sexagenarii, centenarii, ducenarii nominabantur, juxta numerum pecuniarum quas in stipendium accipiebant : hominum genus valde molestum omnibus et odiosum, sed præsertim Christianis, qui sæpissime talium officiorum crudelitate comprehensi ad potestates rapiebantur, nisi pactione turpi vexationem redimerent.

caminis nec minis fractos contra ignes Babylonios fideliter obstitisse et victorem regem in ipsa sua captivitate vicisse. Viderit vel prævaricatorum numerus vel proditorum, qui nunc in ecclesia contra ecclesiam surgere et fidem pariter ac veritatem labefactare cœperunt. Permanet apud plurimos sincera mens et religio integra, et non nisi Domino et Deo suo anima devota, nec christianam fidem aliena perfidia deprimit ad ruinam, sed magis excitat et exaltat ad gloriam, secundum quod beatus apostolus Paulus hortatur et dicit: *Quid enim si exciderunt a fide quidam eorum, numquid infidelitas illorum fidem Dei evacuavit? Absit. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax.* Si autem omnis homo mendax est, et solus Deus verax, quid aliud servi, et maxime sacerdotes Dei, facere debemus nisi ut humanos errores et mendacia relinquamus, et præcepta dominica custodientes in Dei veritate maneamus?

Quare etsi aliqui de collegis nostris extiterint, fratres dilectissimi, qui deificam disciplinam negligendam putant et cum Basilide et Martiale temere communicant, conturbare fidem nostram res ista non debet, cum Spiritus sanctus in psalmis talibus comminetur dicens: *Tu autem odisti disciplinam, et abjecisti sermones meos retro. Si videbas furem, concurrebas ei, et cum adulteris portionem tuam ponebas.* Consortes et participes ostendit eos alienorum delictorum fieri qui fuerint delinquentibus copulati. Sed et hoc idem Paulus apostolus scribit et dicit: *Susurratores, detractores, abhorrentes Deo, injuriosi, superbi, jactantes sui, adinventores malorum, qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt morte sunt digni, non tantum qui faciunt ea, sed et qui consentiunt eis qui hæc agunt: quoniam qui talia,* inquit, *agunt, morte sunt digni.* Manifestat et comprobat morte dignos esse et ad pœnam venire, non tantum illos qui mala faciunt, sed etiam eos qui talia agentibus consentiunt, qui dum malis et peccatoribus et pœnitentiam non agentibus illicita communicatione miscentur, nocentium contactibus polluuntur, et dum junguntur in culpa, sic nec in pœna separantur. Propter quod integritatis et fidei vestræ religiosam sollicitudinem, fratres dilectissimi, et laudamus pariter et probamus; et quantum possumus adhortamur litteris nostris ne vos cum prophanis et maculatis sacerdotibus communicatione sacrilega misceatis, sed integram et sinceram fidei vestræ firmitatem religioso timore servetis. Opto vos, fratres carissimi, semper bene valere.

Ad Florentium Pupianum.

EPISTOLA LXVIII.

De obtrectatoribus.

Cyprianus, qui et Thascius, Florentio cui et Pupiano fratri salutem (1).

Ego te, frater, credideram tandem jam ad pœnitentiam converti, quod in præteritum tam infanda, tam turpia, tam etiam gentilibus execranda aut audisses de nobis temere aut credidisses. Porro autem etiam nunc in litteris tuis animadverto eundem te adhuc esse qui prius fueras, eadem te de nobis credere, et in eo quod credideris perseverare, et ne forte claritatis et martyrii tui dignitas nostra communicatione maculetur, in mores nostros diligenter inquirere, et post Deum judicem, qui sacerdotes facit, te velle, non dicam de me, (quantus enim ego sum?) sed de Dei et Christi judicio judicare. Hoc est in Deum non credere, hoc est rebellem adversus Christum et adversus evangelium ejus existere, ut cum ille dicat: *Nonne duo passeres asse veneunt, et neuter eorum cadit in terram sine patris voluntate*, et probet majestas ejus et veritas sine conscientia et permissu Dei etiam minora non fieri, tu existimes sacerdotes Dei sine conscientia ejus in ecclesia ordinari? Nam credere quod indigni et incesti sint qui ordinantur, quid aliud est quam credere

(1) Videtur cum Cretensi voluisse cretizare Cyprianus; et cum suo ille nomini prænomen affixisset, idipsum fecisse

quod non a Deo nec per Deum sacerdotes ejus in ecclesia constituantur? An putas majus esse de me meum quam Dei testimonium, cum Dominus ipse doceat et dicat testimonium non esse verum si quis ipse de se testis existat, eo quod unusquisque utique sibi faveat, nec contra se aliquis infesta et adversa depromat, fides vero sincera sit veritatis, si in prædicationibus nostris alius sit prædicator ac testis? *Si testimonium*, inquit, *dixero de me, testimonium meum non est verum. Alius est enim qui testis est de me.* Quod si ipse Dominus omnia postmodum judicaturus noluit de testimonio suo sibi credi, sed maluit de judicio ac testimonio Dei patris probari, quanto magis hoc servos ejus observare oportet, qui judicio ac testimonio Dei non probantur tantum, sed etiam gloriantur!

Prævaluit autem apud te contra divinam sententiam et contra conscientiam nostram fidei suæ viribus nixam inimicorum et malignorum commentum, quasi apud lapsos et prophanos et extra ecclesiam positos, de quorum pectoribus excesserit Spiritus sanctus, esse aliud possit nisi mens prava, et fallax lingua, et odia venenata, et sacrilega mendacia; quibus qui credit, cum illis necesse est inveniatur cum judicii dies venerit. Quod vero dixisti sacerdotes humiles esse debere, quia et Dominus et apostoli ejus humiles fuerunt, humilitatem meam et fratres omnes et gentiles quoque optime norunt et diligunt; et tu quoque noveras et diligebas, cum adhuc in ecclesia esses et mecum communicares. Quis autem nostrum longe est ab humilitate, utrumne ego, qui quotidie fratribus servio, et venientes ad ecclesiam singulos benigne et cum voto et gaudio suscipio, an tu, qui te episcopum episcopi et judicem judicis ad tempus a Deo dati constituis? cum Dominus Deus in Deuteronomio dicat : *Et homo quicunque fecerit in superbia ut non exaudiat sacerdotem aut judicem quicunque fuerit in diebus illis, morietur homo ille, et omnis populus cum audierit timebit, et non agent impie etiam nunc.* Et iterum ad Samuelem loquitur et dicit : *Non te spreverunt, sed me spreverunt.* Et adhuc Dominus in evangelio, cum ei dictum esset, *Sic respondes pontifici,* custodiens et docens sacerdotalem honorem servari oportere, contra pontificem nihil dixerit, sed innocentiam suam tantummodo purgans responderit dicens : *Si male locutus sum, exprobra de malo. Si autem bene, quid me cædis?* Item beatus apostolus, cum ei dictum esset, *Sic insilis in sacerdotem Dei maledicendo*, nihil contumeliose locutus sit adversus sacerdotem, quando et potuerit se constanter exerere adversus eos qui Dominum crucifixissent et qui jam Deum et Christum et templum et sacerdotium perdidissent, sed quamvis in falsis et spoliatis sacerdotibus umbram tamen ipsam inanem sacerdotalis nominis cogitans dixerit : *Nesciebam fratres quia pontifex est. Scriptum est enim : Principem populi tui non maledices.*

Nisi si sacerdos tibi fui ante persecutionem, quando mecum communicabas, post persecutionem sacerdos esse desivi. Persecutio enim veniens te ad summam martyrii sublimitatem provexit. Me autem proscriptionis onere depressit, cum publice legeretur : *Si quis tenet vel possidet de bonis Cæcilii Cypriani episcopi Christianorum;* ut etiam qui non credebant Deo episcopum constituenti, vel diabolo crederent episcopum proscribenti. Nec hæc jacto, sed dolens profero, cum te judicem Dei constituas et Christi, qui dicit ad apostolos ac per hoc ad omnes præpositos, qui apostolis vicaria ordinatione succedunt : *Qui audit vos, me audit; et qui me audit, audit eum qui me misit. Et qui rejicit vos, me rejicit et eum qui me misit.*

Inde enim schismata et hæreses obortæ sunt et oriuntur, dum episcopus, qui unus est et ecclesiæ præest, superba quorundam præsumptione contemnitur, et homo dignatione Dei honoratus, indignus hominibus judicatur. Quis enim hic est superbiæ tumor, quæ arrogantia animi, quæ mentis inflatio, ad cognitionem suam præpositos et sacerdotes vocare, ac nisi apud te purgati fuerimus et sententia tua absoluti, ecce

jam sex annis nec fraternitas habuerit episcopum, nec plebs præpositum, nec grex pastorem, nec ecclesia gubernatorem, nec Christus antistitem, nec Deus sacerdotem? Subveniat Pupianus et sententiam dicat et judicium Dei et Christi in acceptum referat, ne tantus fidelium numerus, qui sub nobis arcessitus est, sine spe salutis et pacis exisse videatur, nec novus credentium populus nullam per nos consecutus esse baptismi et Spiritus sancti gratiam judicetur, ne tot lapsis et pœnitentibus pax data et communicatio nostra examinatione concessa judicii tui auctoritate solvatur. Annue aliquando et dignare pronuntiare de nobis et episcopatum nostrum cognitionis tuæ auctoritate firmare, ut Deus et Christus ejus agere tibi gratias possint, quod per te sit antistes et rector altari eorum pariter et plebi restitutus. Apes habent regem, et ducem pecudes, et ei fidem servant. Latrones mancipi (1) obsequio pleno humilitatis obtemperant. Quanto simpliciores et meliores vobis sunt brutæ pecudes et muta animalia, et cruenti licet ac furentes inter gladios atque inter arma prædones? Præpositus illic agnoscitur et timetur, quem non sententia divina constituit, sed in quem factio perdita et nocens caterva consensit.

Dixisti sane scrupulum tibi esse tollendum de animo, in quem incidisti. Incidisti, sed tua credulitate irreligiosa. Incidisti, sed tua mente et voluntate sacrilega, dum incesta, dum impia, dum nefanda contra fratrem, contra sacerdotem facile audis, libenter credis, aliena mendacia quasi propria et privata defendis; nec recordaris scriptum esse : *Sepi aures tuas spinis, et noli audire linguam nequam.* Et iterum : *Malus obaudit linguæ iniquorum, justus autem non intendit labiis mendacibus.* Quare in hunc scrupulum non inciderunt martyres sancto Spiritu pleni et ad conspectum Dei et Christi ejus passione jam proximi, qui ad Cyprianum episcopum litteras de carcere direxerunt, sacerdotem Dei agnoscentes et contestantes ei. Quare in hunc scrupulum non inciderunt tot episcopi collegæ mei, qui vel cum de medio recederent proscripti sunt, vel apprehensi in carcerem conjecti et in catenis fuerunt, aut qui in exilium relegati, illustri itinere ad Dominum profecti sunt, aut qui quibusdam locis animadversi cœlestes coronas de Domini clarificatione sumpserunt? Quare in hunc scrupulum non inciderunt de plebe ista nostra quæ apud nos est, et nobis de Dei dignatione commissa est, tot confessores quæstionati et torti, et insignium vulnerum et cicatricum memoria gloriosi, tot virgines integræ, tot laudabiles viduæ, ecclesiæ denique universæ per totum mundum nobiscum unitatis vinculo copulatæ? Nisi si omnes isti communicantes mecum, secundum quod scripsisti, polluto nostro ore polluti sunt et spem vitæ æternæ communicationis nostræ contagione perdiderunt : Pupianus solus integer, inviolatus, sanctus, pudicus, qui nobis miscere se noluit, in paradiso atque in regno cœlorum solus habitabit.

Scripsisti quoque quod ecclesia nunc propter me portionem sui in disperso habeat, quando omnis ecclesiæ populus et collectus sit et adunatus et individua concordia sibi junctus, soli illi foris remanserint qui etsi intus essent, ejiciendi fuerant, nec patiatur Dominus populi sui protector et tutor triticum de area sua diripi, sed solæ possint paleæ de ecclesia separari, quando et Apostolus dicat : *Quid enim si exciderunt a fide quidam illorum? Numquid infidelitas illorum fidem Dei evacuavit? Absit. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax.* Et Dominus quoque in evangelio, cum eum loquentem discipuli derelinquerent, conversus ad duodecim dixit : *Numquid et vos vultis ire? Respondit ei Petrus dicens : Domine, ad quem ibimus? Verbum vitæ æternæ habes, et nos credimus et cognovimus quoniam tu es filius Dei vivi.* Loquitur illic Petrus, super quem ædificanda fuerat ecclesia, ecclesiæ nomine (1) docens

(1) Id est principi, præposito, duci suo.

(1) « Quia Petrus gerebat totius ecclesiæ fi-

et ostendens quia etsi contumax ac superba obaudire nolentium multitudo discedat, ecclesia tamen a Christo non recedit, et illi sunt ecclesia plebs sacerdoti adunata et pastori suo grex adhærens. Unde scire debes episcopum in ecclesia esse et ecclesiam in episcopo, et si quis cum episcopo non sit, in ecclesia non esse, et frustra sibi blandiri eos qui pacem cum sacerdotibus Dei non habentes obrepunt et latenter apud quosdam communicare se credunt, quando ecclesia, quæ catholica et una est, scissa non sit neque divisa, sed sit utique connexa et cohærentium sibi invicem sacerdotum glutino copulata.

Quamobrem, frater, si majestatem Dei, qui sacerdotes ordinat, cogitaveris, si Christum, qui arbitrio et nutu ac præsentia sua et præpositos ipsos et ecclesiam cum præpositis gubernat, aliquando respexeris, si de innocentia sacerdotum, non humano odio, sed divino judicio credideris, si temeritatis et superbiæ atque insolentiæ tuæ agere vel sero pœnitentiam cœperis, si Deo et Christo ejus, quibus servio, et quibus puro atque immaculato ore sacrificia et in persecutione pariter et in pace indesinenter offero, plenissime satisfeceris, communicationis tuæ poterimus habere rationem, manente tamen apud nos divinæ censuræ respectu et metu, ut prius Dominum meum consulam an tibi pacem dari et te ad communicationem ecclesiæ suæ admitti sua ostensione et admonitione permittat. Memini enim quid jam mihi sit ostensum, immo quid sit servo obsequenti et timenti de dominica et divina auctoritate præceptum; qui inter cætera quæ ostendere et revelare dignatus est et hoc addidit : Itaque qui Christo non credit sacerdotem facienti, et postea credere incipiet sacerdotem vindicanti. Quamquam sciam somnia ridicula et visiones ineptas quibusdam videri, sed utique illis qui malunt contra sacerdotes credere quam sacerdoti (1). Sed nihil mirum, quando de Joseph fratres sui dixerunt : *Ecce somniator ille venit, nunc ergo venite, occidamus illum;* et somniator postea quod somniaverat consecutus sit, et occisores ac venditores confusi sint; ut qui verbis prius non credidissent, factis postmodum crederent. De iis autem quæ tu egisti vel in persecutione vel in pace stultum est ut velim te judicare quando tu magis judicem te nostri constitueris. Hæc pro animi mei pura conscientia et pro Domini et Dei mei fiducia rescripsi. Habes tu litteras meas, et ego tuas. In die judicii ante tribunal Christi utrumque recitabitur.

Ad Januarium et cæteros episcopos Numidas.

EPISTOLA LXIX.

De baptizandis hæreticis.

Cyprianus, Liberalis, Caldonius, Junius, Primus, Cæcilius, Polycarpus, Nicomedes, Felix, Marrutius, Successus, Lucianus, Honoratus, Fortunatus, Victor, Donatus, Lucius, Herculanus, Pomponius, Demetrius, Quintus, Saturninus, Marcus, alius Saturninus, alius Donatus, Rogatianus, Sedatus, Tertullus, Hortensianus, item alius Saturninus, Sattius : Januario, Saturnino, Maximo, Victori, alio Victori, Cassio, Proculo, Modiano, Cittino, Gargilio, Eutyciano, alio Gargilio, alio Saturnino, Nemesiano, Nampulo, Antoniano, Rogatiano, Honorato fratribus salutem.

Cum simul in concilio essemus, fratres carissimi, legimus litteras vestras quas ad nos fecistis de iis qui apud hæreticos et schismaticos baptizati videntur, an ad ecclesiam catholicam, quæ una et vera est, venientes baptizari debeant. De qua re quamquam et ipsi illic veritatem et firmitatem catholicæ regulæ teneatis, tamen quoniam consulendos nos pro communi dilectione existimastis, sententiam nostram non novam promimus, sed jampridem ab antecessoribus nostris statutam et a nobis observatam vobiscum pari consensione conjungimus, censentes scilicet et pro certo tenentes neminem foris

gurata generalitate personam, ut ait Augustinus. Inutiliter se torquent, qui argumentum hoc alio transferre conantur. » Ita *Baluzius*, qui, ut semel admoneamus, semper et ubique gallicanarum opinationum propugnator acerrimus apparet. (*Edit. Vesont.*)

(1) Ammianus Marcellinus tradit quosdam doctos doluisse quod apud Atlanteos nati non essent, ubi memorantur somnia non videri.

baptizari extra ecclesiam posse, cum sit baptisma unum in sancta ecclesia constitutum, et scriptum sit Domino dicente: *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et effoderunt sibi lacus detritos qui non possunt aquam portare.* Et iterum divina scriptura moneat et dicat: *Ab aqua aliena abstine te, et a fonte aquæ alienæ ne biberis.* Oportet ergo mundari et sanctificari aquam prius a sacerdote, ut possit baptismo suo peccata hominis qui baptizatur abluere; quia per Ezechielem prophetam Dominus dicit: *Et aspergam super vos aquam mundam, et emundabimini ab omnibus immunditiis vestris, et ab omnibus simulacris vestris emundabo vos, et dabo vobis cor novum, et spiritum novum dabo in vobis.* Quomodo autem mundare et sanctificare aquam potest qui ipse immundus est et apud quem Spiritus sanctus non est, cum Dominus dicat in Numeris: *Et omnia quæcunque tetigerit immundus, immunda erunt?* Aut quomodo baptizans dare alteri remissam peccatorum potest qui ipse sua peccata deponere extra ecclesiam non potest?

Sed et ipsa interrogatio quæ fit in baptismo testis est veritatis. Nam cum dicimus, *Credis in vitam æternam et remissionem peccatorum per sanctam ecclesiam?* intelligimus remissionem peccatorum non nisi in ecclesia dari, apud hæreticos autem, ubi ecclesia non sit, non posse peccata dimitti. Itaque qui hæreticos baptizare posse asserunt, aut interrogationem mutent, aut vindicent veritatem, nisi si eis et ecclesiam tribuunt quos baptisma habere contendunt. Ungi quoque necesse est eum qui baptizatus sit, ut accepto chrismate, id est, unctione, esse unctus Dei et habere in se gratiam Christi possit. Porro autem eucharistia est unde baptizati unguntur oleo in altari sanctificato. Sanctificare autem non potuit olei creaturam, qui nec altare habuit nec ecclesiam. Unde nec unctio spiritalis apud hæreticos potest esse, quando constet oleum sanctificari et eucharistiam fieri apud illos omnino non posse. Scire autem et meminisse debemus scriptum esse: *Oleum peccatoris non ungat caput meum:* quod ante in psalmis præmonuit Spiritus sanctus, ne quis exorbitans et a via veritatis exerrans apud hæreticos et Christi adversarios ungeretur. Sed et pro baptizato quam precem facere potest sacerdos sacrilegus et peccator, cum scriptum sit: *Deus peccatorem non audit; sed qui eum coluerit, et voluntatem ejus fecerit, illum audit?* Quis autem potest dare quod ipse non habeat, aut quomodo potest spiritalia agere qui ipse amiserit Spiritum sanctum? Et idcirco baptizandus est et innovandus qui ad ecclesiam rudis venit, ut intus per sanctos sanctificetur, quia scriptum est: *Sancti estote, quia et ego sanctus sum, dicit Dominus*; ut qui in errorem seductus est et foris tinctus, in baptismo vero et ecclesiastico etiam hoc ipsum deponat quod homo ad Deum veniens, dum sacerdotem quærit, in sacrilegum fraude erroris incurrit.

Cæterum probare est hæreticorum et schismaticorum baptisma consentire in id quod illi baptizaverint. Neque enim potest pars illic inanis esse et pars prævalere. Si baptizare potuit, potuit et Spiritum sanctum dare. Si autem Spiritum sanctum dare non potest, quia foris constitutus cum sancto Spiritu non est, nec baptizare venientem potest, quando et baptisma unum sit, et Spiritus sanctus unus, et una ecclesia a Christo Domino super Petrum origine unitatis et ratione fundata. Ita fit ut cum omnia apud illos inania et falsa sint, nihil eorum quæ illi gesserint probari a nobis debeat. Quid enim potest ratum et firmum esse apud Deum quod illi faciunt quos Dominus hostes et adversarios suos dicit in evangelio suo ponens: *Qui non est mecum adversum me est; et qui non mecum colligit, spargit?* Et beatus quoque apostolus Joannes mandata Domini et præcepta custodiens in epistola sua posuerit dicens: *Audistis quia antichristus venit. Nunc autem antichristi multi facti sunt. Unde cognoscimus quia novissima hora est. Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum.* Unde nos quoque colligere et considerare debemus an qui adver-

sarii sunt Domini, et appellati sunt antichristi, possint dare gratiam Christi. Quare qui cum Domino sumus, et unitatem Domini tenemus et secundum ejus dignationem sacerdotium ejus in ecclesia administramus, quæcunque adversarii ejus et antichristi faciunt repudiare et rejicere et pro prophanis habere debemus, et eis qui de errore et pravitate venientes agnoscunt unius ecclesiæ veram fidem, dare illis per omnia divinæ gratiæ sacramenta et unitatis et fidei veritatem. Optamus vos, fratres carissimi, semper bene valere.

Ad Quintum.

EPISTOLA LXX.

De hæreticis baptizandis.

Cyprianus Quinto fratri salutem.

Retulit ad me, frater carissime, Lucianus compresbyter noster te desiderasse ut significaremus tibi quid sentiamus de his qui apud hæreticos et schismaticos baptizati videntur. De qua re quid nuper in concilio plurimi coepiscopi cum compresbyteris qui aderant censuerimus ut scires, ejusdem epistolæ exemplum tibi misi. Nescio etenim qua præsumptione ducuntur quidam de collegis nostris ut putent eos qui apud hæreticos tincti sunt, quando ad nos venerint, baptizari non oportere, eo quod dicant unum baptisma esse; quod unum scilicet ideo est, quia ecclesia una est, et esse baptisma extra ecclesiam non potest (1). Nam cum duo baptismata esse non possint, si hæretici vere baptizant, ipsi habent baptisma. Et qui hoc illis patrocinium de auctoritate sua præstat, cedit illis et consentit ut hostis et adversarius Christi habere videatur abluendi et purificandi et sanctificandi hominis potestatem. Nos autem dicimus eos qui inde veniunt non rebaptizari apud nos, sed baptizari. Neque enim accipiunt illic aliquid ubi nihil est; sed veniunt ad nos ut hic accipiant ubi et gratia et veritas omnis est, quia et gratia et veritas una est. Porro autem quidam de collegis nostris malunt hæreticis honorem dare quam nobis consentire; et dum unius baptismi asseveratione baptizare venientes nolunt, sic aut duo baptismata ipsi faciunt, dum et apud hæreticos baptisma esse dicunt, aut certe, quod est gravius, hæreticorum sordidam et prophanam tinctionem vero et unico et legitimo ecclesiæ catholicæ baptismo præponere et præferre contendunt, non considerantes scriptum esse : *Qui baptizatur a mortuo, quid proficit lavatio ejus* (1)? Manifestum est autem eos qui

(1) Mirum esse, ait Augustinus, quomodo dicat Cyprianus separari et dividi omnino non posse baptismum et ecclesiam. Si enim baptisma in baptizato inseparabiliter manet, quomodo baptizatus separari ab ecclesia potest, et baptismus non potest.... ? Potest hæreticus et catholicus baptisma unum habere, et unam ecclesiam non habere, sicut possunt in catholica innocens et homicida unum habere baptisma, et unum spiritum non habere, quia sicut unum est baptisma, sic unus est spiritus et una ecclesia, ita fit ut in hoc quoque agnoscendum sit quod habet, hoc ei dandum quod non habet. *Rigaltius.*

(1) Sæpenumero quidem noster Cyprianus et alii Patres arripiunt de scripturis quidquid vel solo verborum sono facere ad propositum videtur, etsi longe alio sit audiendum sensu : cujusmodi aliqua notavimus in præcedentibus. Quod vero hic de tricesimo ecclesiastici capite citatum plerique putant, omnino abludit ab sapientia Siracidis. Rectissime autem Cyprianus ait, hæreticos et schismaticos, qui extra ecclesiam sunt, inter mortuos computari, nempe mortuos spiritaliter. At nihil tale sibi voluit Siracides, qui hoc tantum dixit : Eum qui a mortuo, ἀπὸ νεκροῦ, hoc est, a contactu mortui, lavit, et abluit quod immundi contraxerat ex contage cadaveris, si postea revertatur ad cadaveris contactum, jam illam suam lavationem perdidisse, quia novo mortui contactu sese contaminavit : quæ sententia nihil omnino facit ad mentem Cypriani. Ergo quisquis auctor fuit istius dicti, *Qui a mortuo baptizatur, quid proficit lavatio ejus?* (hoc enim primitus a Cypriano usurpatum fuisse numquam crediderim), appellatione mortui aliquem intellexit ex Diis gentium, qui homines quondam fuerant, et jam cum inter Deos censeri incipiebant, erant mortui : aut si non aliquem ex talibus Diis, saltem aliquem ex ejusmodi deorum sacerdotibus sive cultoribus, qui etiam a Christianis inter mortuos seculi computabantur. Itaque auctor istius dicti, ut verba Siracidis ad suum de extra Ecclesiam baptizatis sensum transferret, omisit quod apud Siracidem sequitur, *et iterum tangit eum;* quo certe omisso, tota mens Siracidis eliditur : ex eoque quod a Siracide dictum fuerat, *Qui a mortuo baptizatur*

non sunt in ecclesia Christi inter mortuos computari, nec posse ab eo vivificari alterum qui ipse non vivat, quando una sit ecclesia, quæ vitæ æternæ gratiam consecuta et vivit in æternum et vivificat Dei populum.

Et dicunt se in hoc veterem consuetudinem sequi, quando apud veteres hæreseos et schismatum prima adhuc fuerint initia, ut hi illic essent qui de ecclesia recedebant, et hic baptizati prius fuerant; quos tunc tamen ad ecclesiam revertentes et pœnitentiam agentes necesse non erat baptizare. Quod nos quoque hodie observamus, ut quos constet hic baptizatos esse et a nobis ad hæreticos transisse, si postmodum peccato suo cognito et errore digesto ad veritatem et matricem redeant, satis sit in pœnitentiam manum imponere; ut quia ovis jam fuerat, hanc ovem abalienatam et errabundam in ovile suum pastor recipiat. Si autem qui ab hæreticis venit baptizatus in ecclesia prius non fuit, sed alienus in totum et prophanus venit, baptizandus est ut ovis fiat, quia una est aqua in ecclesia sancta quæ oves faciat. Et idcirco quia nihil potest esse commune mendacio et veritati, tenebris et luci, morti et immortalitati, antichristo et Christo, per omnia debemus ecclesiæ catholicæ unitatem tenere nec in aliquo fidei et veritatis hostibus cedere.

Non est autem de consuetudine præscribendum, sed ratione vincendum. Nam nec Petrus, quem primum Dominus elegit, et super quem ædificavit ecclesiam suam, cum secum Paulus de circumcisione postmodum disceptaret, vindicavit sibi aliquid insolenter aut arroganter assumpsit, ut diceret se primatum tenere et obtemperari a novellis et posteris sibi potius oportere. Nec despexit Paulum quod ecclesiæ prius persecutor fuisset, sed consilium veritatis admisit, et rationi legitimæ quam Paulus vindicabat facile consensit, documentum scilicet nobis et concordiæ et patientiæ tribuens, ut non pertinaciter nostra amemus, sed quæ aliquando a fratribus et collegis nostris utiliter et salubriter suggeruntur, si sint vera et legitima, ipsa potius nostra ducamus. Cui rei Paulus quoque prospiciens et concordiæ et paci fideliter consulens in epistola sua posuit dicens : *Prophetæ autem duo aut tres loquantur, et cæteri examinent. Si autem alii revelatum fuerit sedenti, ille prior taceat.* Qua in parte docuit et ostendit multa singulis in melius revelari et debere unumquemque non pro eo quod semel imbiberat et tenebat pertinaciter congredi, sed si quid melius et utilius extiterit libenter amplecti. Non enim vincimur quando offeruntur nobis meliora, sed instruimur, maxime in his quæ ad ecclesiæ unitatem pertinent et spei ac fidei nostræ veritatem; ut nos sacerdotes Dei et ecclesiæ ejus de ipsius dignatione præpositi sciamus remissam peccatorum non nisi in ecclesia dari posse, nec posse adversarios Christi quicquam sibi circa ejus gratiam vindicare.

Quod quidem et Agrippinus bonæ memoriæ vir cum cæteris coepiscopis suis qui illo in tempore in provincia Africa et Numidia ecclesiam Domini gubernabant, statuit et librato consilii communis examine firmavit. Quorum sententiam et religiosam et legitimam et salutarem, fidei et ecclesiæ catholicæ congruentem, nos etiam secuti sumus. Et quales super hac re litteras fecerimus ut scires, exemplum earum ad notitiam tam tuam quam coepiscoporum nostrorum qui illic sunt pro com-

---

et iterum tangit eum, non proficit lavatio ejus, dictum prorsus aliud expressit : *Qui baptizatur a mortuo, non proficit lavatio ejus.* Quod idiotis Christianorum, ob eam, quæ fuit ipsis notissima, mortuorum appellationem, cum mire placuisset, neglecto jam Siracidis sensu, in proverbium abiit. Hoc igitur Cyprianum, non ex Siracide, sed ex vulgi proverbio sumpsisse malim equidem arbitrari, quam dicere virum tantum non legisse, aut non intellexisse Siracidem. Enimvero sic etiam opinatum esse Augustinum, ex eo colligitur, quod in prolixa adversus Cresconium disputatione, qua Cypriani sententiam satis acriter refellit, hæc ipsa verba a Cypriano prolata non ad Siracidis mentem retrahit, sed ex ore vulgi, uti tum ferebantur, excepta sic interpretatur, ut definiat baptismum a mortuo, hoc est hæretico sive schismatico, extra Ecclesiam datum, tunc incipere baptizato proficere, cum taliter baptizatus transit ad corpus Christi, quod est Ecclesia Dei vivi. *Rigaltius.*

muni dilectione transmisimus. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

Ad Stephanum Papam.

EPISTOLA LXXI.

De Concilio.

Cyprianus et cæteri Stephano fratri salutem.

Ad quædam disponenda et consilii communis examinatione limanda necesse habuimus, frater carissime, convenientibus in unum pluribus sacerdotibus cogere et celebrare concilium; in quo multa quidem prolata atque transacta sunt. Sed de eo vel maxime tibi scribendum et cum tua gravitate ac sapientia (1) conferendum fuit quod magis pertineat et ad sacerdotalem auctoritatem et ad ecclesiæ catholicæ unitatem pariter ac dignitatem de divinæ dispositionis ordinatione venientem, eos qui sint foris extra ecclesiam tincti et apud hæreticos et schismaticos prophanæ aquæ labe maculati, quando ad nos atque ad ecclesiam, quæ una est, venerint, baptizari oportere, eo quod parum sit eis manum imponere ad accipiendum Spiritum sanctum, nisi accipiant et ecclesiæ baptismum. Tunc enim demum plene sanctificari et esse filii Dei possunt, si sacramento utroque nascantur, cum scriptum sit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei.* Invenimus enim etiam in Actis apostolorum hoc esse ab apostolis custoditum et salutaris fidei veritate servatum, ut cum in domo Cornelii centurionis super ethnicos qui illic aderant fidei calore ferventes et in Dominum toto corde credentes descendisset Spiritus sanctus, quo adimpleti variis linguis Deum benedicerent, nihilominus tamen beatum apostolum Petrum divini præcepti atque evangelii memorem præcepisse ut baptizarentur iidem illi qui jam fuerant sancto Spiritu pleni, ut nihil prætermissum videretur quo minus per omnia divini præcepti atque evangelii legem apostolica magisteria servarent.

Baptismum autem non esse quo hæretici utuntur, nec quemquam apud eos qui Christo adversantur per gratiam Christi posse proficere, diligenter nuper expressum est in epistola quæ ad Quintum collegam nostrum in Mauritania constitutum super ea re scripta est, item in litteris quas collegæ nostri ad coepiscopos in Numidia præsidentes ante fecerunt; cujus utriusque epistolæ exempla subdimus hic. Addimus plane et adjungimus, frater carissime, consensu et auctoritate communi, ut etiam si qui presbyteri aut diaconi, qui vel in ecclesia catholica prius ordinati fuerint, et postmodum perfidi ac rebelles contra ecclesiam steterint, vel apud hæreticos a pseudoepiscopis et antichristis contra Christi dispositionem prophana ordinatione promoti sint, et contra altare unum atque divinum sacrificia foris falsa ac sacrilega offerre conati sint, eos quoque hac conditione suscipi cum revertuntur ut communicent laici, et satis habeant quod admittuntur ad pacem qui hostes pacis extiterint, nec debere eos revertentes ea apud nos ordinationis et honoris arma retinere quibus contra nos rebellaverint. Oportet enim sacerdotes et ministros qui altari et sacrificiis deserviunt integros atque immaculatos esse, cum Dominus Deus in Levitico loquatur et dicat: *Homo in quo fuerit macula et vitium non accedet offerre dona Deo.* Item in Exodo hæc eadem præcipiat et dicat: *Et sacerdotes qui accedunt ad Dominum Deum sanctificentur, ne forte derelinquat illos Dominus.* Et iterum: *Et cum accedunt ministrare ad altare sancti, non adducent in se delictum, ne moriantur.* Quod autem majus potest esse delictum aut quæ macula deformior quam adversus Christum stetisse, quam ecclesiam ejus, quam ille sanguine suo paravit et condidit, dissipasse, quam evangelicæ pacis ac dilectionis oblitum contra unanimem et concordem Dei populum hostilis discordiæ furore pugnasse? Qui etsi ipsi postmodum ad ecclesiam redeunt, restituere tamen eos et secum revocare

(1) Hunc ipsum Stephanum idem Cyprianus appellabit superbum, imperitum atque improvidum, ineptum atque obstinatum. *Epist.* 75.

non possunt qui ab eis seducti et foris morte præventi extra ecclesiam sine communicatione et pace perierunt; quorum animæ in die judicii de ipsorum manibus expetentur qui perditionis auctores et duces extiterunt. Et idcirco satis est talibus revertentibus veniam dari. Non tamen debet in domo fidei perfidia promoveri. Nam quid bonis et innocentibus atque ab ecclesia non recedentibus reservamus, si eos qui a nobis recesserint et contra ecclesiam steterint honoramus?

Hæc ad conscientiam tuam, frater carissime, et pro honore communi et pro simplici dilectione pertulimus, credentes etiam tibi pro religionis tuæ et fidei veritate placere quæ et religiosa pariter et vera sunt. Cæterum scimus quosdam quod semel imbiberint nolle deponere nec propositum suum facile mutare, sed salvo inter collegas pacis et concordiæ vinculo, quædam propria quæ apud se semel sint usurpata retinere. Qua in re nec nos vim cuiquam facimus aut legem damus, quando habeat in ecclesiæ administratione voluntatis suæ arbitrium liberum unusquisque præpositus, rationem actus sui Domino redditurus. Optamus te, frater carissime, semper bene valere.

Ad Jubaïanum.

EPISTOLA LXXII.

De hæreticis baptizandis.

Cyprianus Jubaïano fratri salutem.

Scripsisti mihi, frater carissime, desiderans significari tibi motum animi nostri quid nobis videatur de hæreticorum baptismo, qui foris positi et extra ecclesiam constituti vindicant sibi rem nec juris sui nec potestatis. Quod nos nec ratum possumus nec legitimum computare, quando hoc apud eos esse constet illicitum. Et quoniam jam super hac re quid sentiremus litteris nostris expressimus, ut compendium facerem, exemplum earundem litterarum tibi misi, quid in concilio, cum complures adessemus, decreverimus, quid item postea Quinto collegæ nostro de eadem re quærenti rescripserim. Et nunc quoque cum in unum convenissemus tam provinciæ Africæ quam Numidiæ episcopi numero septuaginta et unus, hoc idem denuo sententia nostra firmavimus, statuentes unum baptisma esse quod sit in ecclesia catholica constitutum, ac per hoc non rebaptizari sed baptizari a nobis quicunque ab adultera et prophana aqua veniunt abluendi et sanctificandi salutaris aquæ veritate.

Nec nos movet, frater carissime, quod in litteris tuis complexus es, Novatianenses rebaptizare eos quos a nobis sollicitant, quando ad nos omnino non pertineat quid hostes ecclesiæ faciant, dummodo teneamus ipsi postestatis nostræ honorem et rationis ac veritatis firmitatem. Nam Novatianus simiarum more, quæ cum homines non sint, humana tamen imitantur, vult ecclesiæ catholicæ auctoritatem sibi et veritatem vindicare, quando ipse in ecclesia non sit, immo adhuc insuper contra ecclesiam rebellis et hostis extiterit. Sciens etenim unum esse baptisma, hoc unum sibi vindicat ut apud se esse ecclesiam dicat et nos hæreticos faciat. Nos autem, qui ecclesiæ unius caput et radicem tenemus, pro certo scimus et fidimus nihil illi extra ecclesiam licere, et baptisma, quod est unum, apud nos esse, ubi et ipse baptizatus prius fuerat quando divinæ unitatis et rationem et veritatem tenebat. Quod si in ecclesia baptizatos rebaptizandos foris extra ecclesiam Novatianus existimat, a se incipere debuerat, ut prior extraneo et hæretico baptismo rebaptizaretur, qui post ecclesiam immo et contra ecclesiam baptizandos foris opinatur. Quale est autem ut quia hoc Novatianus facere audet, nos putemus non esse faciendum? Quid ergo? quia et honorem cathedræ sacerdotalis Novatianus usurpat, num idcirco nos cathedræ renuntiare debemus? Aut quia Novatianus altare collocare et sacrificia offerre contra fas nititur, ab altari et sacrificiis cessare nos oportet, ne paria et similia cum illo celebrare videamur? Vanum

prorsus et stultum est, ut quia Novatianus extra ecclesiam vindicat sibi veritatis imaginem, relinquamus ecclesiæ veritatem.

Apud nos autem non nova aut repentina res est, ut baptizandos censeamus eos qui ab hæreticis ad ecclesiam veniunt, quando multi jam anni sint et longa ætas (1), ex quo sub Agrippino, bonæ memoriæ viro, convenientes in unum episcopi plurimi hoc statuerint; atque exinde in hodiernum tot millia hæreticorum in provinciis nostris ad ecclesiam conversi non aspernati sint neque cunctati, immo et rationabiliter et libenter amplexi sint ut lavacri vitalis et salutaris baptismi gratiam consequerentur. Neque enim difficile est doctori vera et legitima insinuare ei qui hæretica pravitate damnata, et ecclesiastica veritate comperta, ad hoc venit ut discat, ad hoc discit ut vivat. Nos non debemus stuporem hæreticis patrocinio consensus nostri augere, cum libenter ac prompte obtemperant veritati.

Plane quoniam inveni in epistola cujus exemplum ad me transmisisti scriptum esse quod quærendum non sit quis baptizaverit, quando is qui baptizatus sit accipere remissam peccatorum potuerit secundum quod credidit, prætereundum hunc locum non putavi, maxime cum in eadem epistola animadverterim etiam Marcionis fieri mentionem, ut nec ab ipso venientes dicat baptizari oportere, quod jam in nomine Jesu Christi baptizati esse videantur. Considerare itaque debemus fidem eorum qui foris credunt, an secundum eandem fidem possint aliquid gratiæ consequi. Nam si fides una est nobis et hæreticis, potest esse et gratia una. Si eundem Patrem, eundem Filium, eundem Spiritum sanctum, eandem ecclesiam confitentur nobiscum Patripassiani, Anthropiani, Valentiniani, Appelletiani, Ophitæ, Marcionitæ, et cæteræ hæreticorum pestes et gladii ac venena subvertendæ veritatis, potest illic et baptisma unum esse, si est et fides una.

Ac ne longum sit per hæreses universas decurrere et singularum vel ineptias vel insanias recensere, quia nec delectat id dicere quod aut horret aut pudet nosse, de Marcione interim solo, cujus mentio in epistola a te ad nos transmissa facta est, examinemus an possit baptismatis ejus ratio constare.

Dominus enim post resurrectionem discipulos suos mittens quemadmodum baptizare deberent instruxit et docuit dicens : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra. Ite ergo et docete gentes omnes baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.* Insinuat trinitatem, cujus sacramento gentes baptizarentur. Numquid hanc trinitatem Marcion tenet? Numquid eundem asserit quem et nos patrem creatorem? Numquid eundem novit filium Christum de Maria virgine natum, qui sermo caro factus sit, qui peccata nostra portaverit, qui mortem moriendo vicerit, qui resurrectionem carnis per semetipsum primus initiaverit, et discipulis suis quod in eadem carne resurrexisset os-

(1) Hanc longam ætatem Augustinus lib. 4, contra Don. in paucos annos contraxit : « Consuetudinem, inquit, tam robustam antea » Cyprianus invenit, ut cum ejus mutandæ » auctoritatem quam sequeretur vir tanta » scientia præditus quæreret, non nisi in » Africa sola factum paucis ante se annis » Agrippini concilio reperiret. » Addit, hoc concilium non suffecisse Cypriano adversus totius orbis morem, et rationes Cypriani verisimiles esse potius quam veras. At in septimo tamen Eusebianæ historiæ libro, ex epistolis fere Dionysii Alexandrini episcopi composito, citantur magni illius viri epistolæ de baptismo quinque, prima ad hunc Cypriani nostri Stephanum, secunda ad Xystum in episcopatu Romano Stephani Luciique successorem, tertia et quarta ad Romæ presbyteros Philemonem et Dionysium, quinta ad eumdem Xystum. In illa vero ad Philemonem scribit : hoc se etiam didicisse, non in Africa solum viguisse morem baptizandi venientes ab hæreticis; verum multo ante in Ecclesiis celeberrimis et conciliorum etiam decretis apud Iconienses et Synnadenses, et apud gentes plerasque alias factitatum id fuisse, etc. Hoc amplius addit, sustinere se, nec audere adversus eos sententiam ferre. Quæ certe non mediocrem faciunt controversiam Vincentio Lirinensi, priore Commonitorio suo sic opinanti, Aggripinum istum omnium mortalium primum, contra divum canonem, contra universalis ecclesiæ regulam, contra sensum omnium consacerdotum, contra morem atque instituta majorum, baptizandos eos qui ab hæreticis ad Ecclesiam venirent censuisse. *Rigaltius.*

tenderit? Longe alia est apud Marcionem sed et apud cæteros hæreticos fides. Immo nihil est apud illos nisi perfidia et blasphemia et contentio sanctitatis et veritatis inimica. Quomodo ergo potest videri qui apud illos baptizatur consecutus esse peccatorum remissam et divinæ indulgentiæ gratiam per suam fidem, qui ipsius fidei non habuerit veritatem? Si enim, sicut quibusdam videtur, secundum fidem suam quis accipere aliquid foris extra ecclesiam potuit, utique id accepit, quod credidit. Falsum autem credens verum accipere non potuit, sed potius adultera et prophana, secundum quod credebat, accepit. Quem locum prophani et adulteri baptismi subtiliter Hieremias propheta perstringit dicens : *Ut quid qui contristant me prævalent? Plaga mea solida est, unde sanabor? Dum fit, facta est mihi quasi aqua mendax non habens fidem*. Mentionem facit per prophetam Spiritus sanctus aquæ mendacis et fidem non habentis. Quæ est hæc aqua mendax et perfida? Utique ea quæ baptismi imaginem mentitur, et gratiam fidei adumbrata simulatione frustratur. Quod si secundum pravam fidem baptizari aliquis foris et remissam peccatorum consequi potuit, secundum eandem fidem consequi et Spiritum sanctum potuit, et non est necesse ei venienti manum imponi ut Spiritum sanctum consequatur et signetur. Aut utrumque enim fide sua foris consequi potuit, aut neutrum eorum qui foris fuerat accepit.

Manifestum est autem ubi et per quos remissa peccatorum dari possit, quæ in baptismo scilicet datur. Nam Petro primum Dominus, super quem ædificavit ecclesiam, et unde unitatis originem instituit et ostendit, potestatem istam dedit ut id solveretur in cœlis quod ille solvisset in terris. Et post resurrectionem quoque ad apostolos loquitur dicens : *Sicut misit me pater, et ego mitto vos. Hoc cum dixisset, inspiravit, et ait illis : Accipite Spiritum sanctum. Si cujus remiseritis peccata, remittentur illi; si cujus tenueritis, tenebuntur.* Unde intelligimus non nisi in ecclesia præpositis et in evangelica lege ac dominica ordinatione fundatis licere baptizare et remissam peccatorum dare, foris autem nec ligari aliquid posse nec solvi, ubi non sit qui aut ligare possit aliquid aut solvere. Nec hoc, frater carissime, sine scripturæ divinæ auctoritate proponimus, ut dicamus certa lege ac propria ordinatione divinitus cuncta esse disposita, nec posse quemquam contra episcopos et sacerdotes usurpare sibi aliquid quod non sit sui juris et potestatis. Nam et Chore et Dathan et Abiron contra Moysen et Aaron sacerdotem sacrificandi sibi licentiam usurpare conati sunt; nec tamen quod illicite ausi sunt impune fecerunt. Et filii Aaron, qui alienum ignem altari imposuerunt, in conspectu statim Domini indignantis extincti sunt. Quod supplicium manet eos qui alienam aquam baptismo inferunt falso, ut divina censura ulciscatur et vindicet id hæreticos contra ecclesiam gerere, quod non nisi soli liceat ecclesiæ.

Quod autem dicunt quidam de eis, qui in Samaria baptizati fuerant, advenientibus apostolis Petro et Joanne, tantum super eos manum impositam esse, ut acciperent Spiritum sanctum, rebaptizatos tamen non esse; locum istum, frater carissime, ad præsentem causam videmus omnino non pertinere. Illi enim qui in Samaria crediderant fide vera crediderant, et intus in ecclesia, quæ una est, et cui soli gratiam baptismi dare et peccata solvere permissum est, a Philippo diacono, quem iidem apostoli miserant, baptizati erant. Et idcirco quia legitimum et ecclesiasticum baptismum consecuti fuerant, baptizari eos ultra non oportebat, sed tantummodo quod deerat, id a Petro et Joanne factum est, ut oratione pro eis habita, et manu imposita, invocaretur et infunderetur super eos Spiritus sanctus. Quod nunc quoque apud nos geritur, ut qui in ecclesia baptizantur, præpositis ecclesiæ offerantur, et per nostram orationem ac manus impositionem Spiritum sanctum consequantur et signaculo dominico consummentur. Non est ergo, frater carissime,

quod hæreticis cedendum existimemus ut baptisma, quod non nisi uni et soli ecclesiæ datum sit, prodendum putemus. Boni militis est adversus rebelles et hostes imperatoris sui castra defendere. Gloriosi ducis est commissa sibi signa servare. Scriptum est : *Dominus Deus tuus Deus zelans est*. Qui Spiritum Dei accepimus, zelum divinæ fidei habere debemus. Quo zelo Phinees placuit, et Deum promeritus indignantis iram populo pereunte lenivit.

Quid adulteram et alienigenam et divinæ unitatis inimicam in acceptum referimus, qui non nisi unum Christum et unam ejus ecclesiam novimus? Ecclesia paradisi instar exprimens, arbores fructiferas intra muros suos intus includit, ex quibus quæ non facit fructum bonum exciditur et in ignem mittitur. Has arbores rigat quatuor fluminibus, id est, evangeliis quatuor, quibus baptismi gratiam salutaris cœlesti inundatione largitur. Numquid de ecclesiæ fontibus rigare potest qui intus in ecclesia non est? Numquid paradisi potus salubres et salutares impertire cuiquam potest, qui perversus et a semetipso damnatus et extra paradisi fontes relegatus aruit et æternæ sitis siccitate defecit? Clamat Dominus ut qui sitit veniat et bibat de fluminibus aquæ vivæ quæ de ejus ventre fluxerunt. Quo venturus est qui sitit, utrumne ad hæreticos, ubi fons et fluvius aquæ vitalis omnino non est; an ad ecclesiam, quæ una est et super unum, qui et claves ejus accepit, Domini voce fundata est? Hæc est una quæ tenet et possidet omnem sponsi sui et domini potestatem. In hac præsidemus, pro honore ejus atque unitate pugnamus, hujus et gratiam pariter et gloriam fideli devotione defendimus. Nos de divino permissu rigamus sitientem Dei populum, nos custodimus terminos vitalium fontium. Si possessionis ergo nostræ jus tenemus, si sacramentum unitatis agnoscimus, cur prævaricatores veritatis, cur proditores unitatis existimamur? Aqua ecclesiæ fidelis et salutaris et sancta corrumpi et adulterari non potest, sicut et ipsa ecclesia incorrupta et casta et pudica est. Si ecclesiæ devoti et in ecclesia constituti sunt hæretici, possunt et baptismo ejus et cæteris salutaribus bonis uti. Si autem in ecclesia non sunt, immo et contra ecclesiam faciunt, quomodo baptizare baptismo ecclesiæ possunt?

Neque enim parva res hæreticis et modica conceditur, quando a nobis baptisma eorum in acceptum refertur, cum inde incipiat omnis fidei origo, et ad spem vitæ æternæ salutaris ingressio, et purificandis ac vivificandis Dei servis divina dignatio. Nam si baptizari quis apud hæreticos potuit, utique et remissam peccatorum consequi potuit. Si peccatorum remissam consecutus est, et sanctificatus est, et templum Dei factus est; si sanctificatus est, si templum Dei factus est (1), quæro cujus Dei? Si creatoris, non potuit, quia in eum non credidit. Si Christi, nec hujus fieri potuit templum, qui negat Deum Christum. Si Spiritus sancti, cum tres unum sint, quomodo Spiritus sanctus placatus esse ei potest qui aut Filii aut Patris inimicus est?

Proinde frustra quidam qui ratione vincuntur consuetudinem nobis opponunt; quasi consuetudo major sit veritate, aut non id sit in spiritalibus sequendum quod in melius fuerit a sancto Spiritu revelatum. Ignosci enim potest simpliciter erranti, sicut de se ipso dicit beatus apostolus Paulus : *Qui primo, inquit, fui blasphemus et persecutor et injuriosus; sed misericordiam merui, quia ignorans feci.* Post inspirationem vero et revelationem factam, qui in eo quod erraverat perseverat prudens et sciens, sine venia ignorantiæ peccat. Præsumptione enim atque obstinatione quadam nititur, cum ratione superetur. Nec quisquam dicat, quod accepimus ab apostolis hoc sequimur, quando apostoli non nisi unam ecclesiam tradiderunt et baptisma

(1) Respondet Augustinus admittere se non fieri templum Dei qui apud hæreticos baptizatur; tamen pro baptizato habetur avarus qui ab avaritia non recesserit, etiam si templum Dei non fiat, ita et hæreticum vere baptizari.

unum, quod non nisi in eadem ecclesia sit constitutum, et neminem inveniamus ab apostolis, cum apud hæreticos baptizatus esset, in eodem baptismo admissum esse et communicasse, ut videantur apostoli baptisma hæreticorum probasse.

Quod enim quidam dicunt, quasi ad hæreticorum suffragium pertineat quod dixerit apostolus Paulus : *Veruntamen omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur*, invenimus hoc quoque ad eorum patrocinium qui hæreticis suffragantur et plaudunt nihil posse proficere. Neque enim de hæreticis aut de eorum baptismo loquebatur in epistola sua Paulus, ut aliquid quod ad hanc rem pertineat posuisse ostendatur. Loquebatur de fratribus sive inordinate et contra ecclesiasticam disciplinam ambulantibus, sive evangelicam veritatem de Dei timore servantibus. Et quosdam ex eis posuit verbum Domini constanter atque intrepide locutos, quosdam vero in invidia et dissensione versatos, quosdam servasse circa se benevolam caritatem, aliquos vero habuisse malevolam dissensionem, se tamen patienter omnia sustinere, dummodo sive in veritate sive per occasionem nomen Christi, quod Paulus prædicabat, ad plurimorum notitiam perveniret, et nova adhuc ac rudis sermonis seminatio loquentium prædicatione crebresceret. Porro aliud est eos qui intus in ecclesia sunt de nomine Christi loqui, aliud est eos qui foris sunt et contra ecclesiam faciunt in nomine Christi baptizare. Quare qui hæreticis patrocinantur non id proferant quod Paulus de fratribus posuit; sed ostendant si hæretico aliquid concedendum putavit, aut si fidem et baptisma eorum probavit, aut si perfides et blasphemos remissionem peccatorum accipere extra ecclesiam posse constituit.

Si autem quid apostoli de hæreticis senserint consideremus, inveniemus eos in omnibus epistolis suis execrari et detestari hæreticorum sacrilegam pravitatem. Nam cum dicant sermonem eorum ut cancer serpere, quomodo potest is sermo dare remissam peccatorum qui ut cancer serpit ad aures audientium? Et cum dicant nullam participationem esse justitiæ et iniquitati, nullam communionem lumini et tenebris, quomodo possunt aut tenebræ illuminare aut iniquitas justificare? Et cum dicant de Deo eos non esse, sed esse de antichristi spiritu, quomodo gerunt spiritalia et divina qui sunt hostes Dei, et quorum pectora obsederit spiritus antichristi? Quare si rejectis humanæ contentionis erroribus ad evangelicam auctoritatem atque ad apostolicam traditionem sincera et religiosa fide revertamur, intelligemus nihil eis ad gratiam ecclesiasticam et salutarem licere qui spargentes atque impugnantes ecclesiam Christi, a Christo ipso adversarii, ab apostolis vero ejus antichristi nominantur.

Non est autem quod aliquis ad circumveniendam christianam veritatem Christi nomen opponat ut dicat : In nomine Jesu Christi ubicunque et quomodocunque baptizati gratiam baptismi sunt consecuti; quando ipse Christus loquatur et dicat : *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum;* et iterum præmoneat atque instruat ne quis a pseudoprophetis et pseudochristis in nomine suo facile fallatur : *Multi*, inquit, *venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus, et multos fallent;* et postea addidit dicens : *Vos autem cavete. Ecce prædixi vobis omnia.* Unde apparet non ea statim suscipienda et assumenda quæ jactantur in nomine Christi, sed quæ geruntur in Christi veritate. Quod enim in evangeliis et in apostolorum epistolis Jesu Christi nomen insinuatur ad remissionem peccatorum, non ita est quasi aut sine Patre aut contra Patrem prodesse cuiquam solus Filius possit; sed ut Judæis, qui jactitabant se Patrem habere, ostenderetur quod nihil eis Pater profuturus esset, nisi in Filium crederent, quem ille misisset. Nam qui Deum patrem creatorem sciebant, Filium quoque Christum scire debebant, ne sibi blandirentur et plauderent de solo patre sine filii ejus agnitione, qui

et dicebat : *Nemo venit ad Patrem nisi per me.* Duorum autem cognitionem esse quæ salvet idem ipse manifestat dicens : *Hæc est autem vita æterna ut cognoscant te solum et verum Deum, et quem misisti Jesum Christum.* Cum ergo ex ipsius Christi prædicatione et contestatione Pater ante cognoscendus sit, qui misit, tunc deinde Christus, qui missus est, nec possit esse spes salutis nisi duobus simul cognitis, quomodo non cognito immo et blasphemato Deo patre, qui apud hæreticos Christi nomine baptizati dicuntur peccatorum remissam consecuti judicantur?

Alia enim fuit Judæorum sub apostolis ratio, alia est gentilium conditio. Illi, quia jam legis et Moysi antiquissimum baptisma fuerant adepti, in nomine quoque Jesu Christi erant baptizandi, secundum quod in Actis apostolorum Petrus ad eos loquitur et dicit : *Pœnitemini, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini Jesu Christi in remissionem peccatorum, et accipietis donum Spiritus sancti. Vobis enim est hæc promissio et filiis vestris et omnibus deinceps quoscunque advocaverit Dominus Deus noster.* Jesu Christi mentionem facit Petrus, non quasi Pater omitteretur, sed ut Patri quoque Filius adjungeretur.

Denique ubi post resurrectionem a Domino apostoli ad gentes mittuntur, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizare gentiles jubentur. Quomodo ergo quidam dicunt foris extra ecclesiam immo et contra ecclesiam, modo in nomine Jesu Christi, ubicunque et quomodocunque gentilem baptizatum remissionem peccatorum consequi posse, quando ipse Christus gentes baptizari jubeat in plena et adunata trinitate? Nisi si qui Christum negat, negatur a Christo; qui Patrem ejus negat, quem ipse Christus confessus sit, non negatur; et qui in eum blasphemat quem Christus Dominum et Deum suum dixerit, remuneratus a Christo remissionem peccatorum et baptismi sanctificationem consequitur. Qua autem potestate consequi in baptismo remissionem peccatorum potest negans Deum creatorem patrem Christi, quando ipsam potestatem qua baptizamur et sanctificamur ab eodem Patre Christus acceperit; quem majorem dixerit, a quo clarificari petierit, cujus voluntatem usque ad obsequium bibendi calicis et subeundæ mortis impleverit? Quid est igitur aliud quam participem hæreticis blasphemantibus fieri defendere velle et asserere quod remissam peccatorum accipere in Christi nomine possit blasphemans graviter et peccans in Patrem et Dominum et Deum Christi? Quid deinde illud quale est ut qui Filium Dei negat, neque Patrem habeat; et qui Patrem negat, Filium habere videatur, cum Filius ipse contestetur et dicat : *Nemo potest venire ad me, nisi fuerit illi datum a Patre*; ut manifestum sit nullam remissionem peccatorum in baptismo accipi a filio posse quam constet patrem non dedisse, maxime quando adhuc idem repetat et dicat : *Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cœlestis eradicabitur.*

Quod si Christi discipuli discere a Christo nolunt quantum venerationis et honoris paterno nomini debeatur, vel de exemplis terrenis ac sæcularibus discant, et sciant Christum non sine maxima exprobratione posuisse : *Filii sæculi hujus prudentiores sunt filiis lucis.* In sæculo isto si cujus patri aliquis convicium fecerit, si contumeliosus ac procax pudorem ejus et honorem maledico ore laceraverit, indignatur filius et irascitur, et læsi patris injuriam quibus potest viribus vindicare conatur. Tu Christum putas impiis et sacrilegis et in patrem suum blasphemis impunitatem dare, et eis in baptismo peccata dimittere, quos constet baptizatos eadem adhuc in personam patris maledicta congerere et incessabili blasphemantis linguæ scelere peccare? Hoc christianus, hoc Dei servus potest aut mente concipere aut fide credere aut sermone proferre? Et ubi erunt legis præcepta divinæ, quæ dicunt, *Honora patrem et matrem*, si vocabulum patris quod in homine honorari præcipitur in Deo impune violatur? Ubi erit quod ipse Christus in evangelio ponit et di-

cit : *Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur;* si is qui maledicentes parentibus carnalibus puniri et interfici mandat, in cœlestem et spiritalem patrem maledicos atque ecclesiæ matris inimicos ipse vivificat? Execranda ac detestanda res a quibusdam prorsus asseritur, ut is qui blasphemantem in Spiritum sanctum reum futurum peccati æterni comminatur, idem in patrem Deum blasphemos salutari baptismo sanctificare dicatur.

Et nunc qui talibus ad ecclesiam venientibus sine baptismo communicandum existimant, non putant se alienis immo æternis peccatis communicare, admittentes sine baptismo eos qui non nisi in baptismo possint blasphemiarum suarum peccata deponere. Quam vanum est porro et perversum ut cum ipsi hæretici, repudiato et relicto vel errore vel scelere in quo prius fuerant, agnoscant ecclesiæ veritatem, nos veritatis ejusdem jura et sacramentum mutilemus, et venientibus ac pœnitentibus dicamus eos remissionem peccatorum consecutos esse, quando illi et se peccasse et propter hoc ad ecclesiæ indulgentiam venire fateantur? Quare ecclesiæ catholicæ fidem ac veritatem, frater carissime, et tenere debemus firmiter et docere, et per omnia evangelica et apostolica præcepta rationem divinæ dispositionis atque unitatis ostendere. Numquid potest vis baptismi esse major aut potior quam confessio, quam passio, ut quis coram hominibus Christum confiteatur et sanguine suo baptizetur? Et tamen neque hoc baptisma hæretico prodest, quamvis Christum confessus et extra ecclesiam fuerit occisus; nisi si hæreticorum patroni et advocati hæreticos in falsa confessione Christi interfectos martyres prædicant et contra apostoli contestationem, qui nihil eos quamvis exustos et occisos dicit posse proficere, gloriam eis et coronam passionis assignant. Quod si hæretico nec baptisma publicæ confessionis et sanguinis proficere ad salutem potest, quia salus extra ecclesiam non est, quanto magis ei nihil proderit, si in latebra et in latronum spelunca adulteræ aquæ contagione tinctus, non tantum peccata antiqua non exposuerit, sed adhuc potius nova et majora cumulaverit? Quare baptisma nobis et hæreticis commune esse non potest, cum quibus nec Pater Deus, nec Filius Christus, nec Spiritus sanctus, nec fides, nec ecclesia ipsa communis est. Et ideo baptizari eos oportet qui de hæresi ad ecclesiam veniunt; ut qui legitimo et vero atque unico sanctæ ecclesiæ baptismo ad regnum Dei regeneratione divina præparantur, sacramento utroque nascantur, quia scriptum est : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu non potest intrare in regnum Dei.*

Quo in loco quidam, quasi evacuare possint humana argumentatione prædicationis evangelicæ veritatem, catecuminos nobis opponunt, si quis ex his antequam in ecclesia baptizetur in confessione nominis apprehensus fuerit et occisus, an spem salutis et præmium confessionis amittat, eo quod ex aqua prius non sit renatus. Sciant igitur hujusmodi homines suffragatores et fautores hæreticorum, catecuminos illos primo integram fidem et ecclesiæ veritatem tenere et ad debellandum diabolum de divinis castris cum plena et sincera Dei patris et Christi et Spiritus sancti cognitione procedere; deinde nec privari baptismi sacramento, utpote qui baptizentur gloriosissimo et maximo sanguinis baptismo, de quo et Dominus dicebat habere se aliud baptisma baptizari. Sanguine autem suo baptizatos et passione sanctificatos consummari et divinæ pollicitationis gratiam consequi declarat in evangelio idem Dominus, quando ad latronem in ipsa passione credentem et confitentem loquitur, et quod secum futurus sit in paradiso pollicetur. Quapropter qui fidei et veritati præsumus, eos qui ad fidem et veritatem veniunt, et agentes pœnitentiam remitti sibi peccata deposcunt, decipere non debemus et fallere, sed correctos a nobis ac reformatos ad regnum cœlorum disciplinis cœlestibus erudire.

Sed dicit aliquis : Quid ergo fiet de

his qui in præteritum de hæresi ad ecclesiam venientes sine baptismo admissi sunt? Potens est Dominus misericordia sua indulgentiam dare et eos qui ad ecclesiam simpliciter (1) admissi in ecclesia dormierunt ab ecclesiæ suæ muneribus non separare. Non tamen quia aliquando erratum est, ideo semper errandum est, cum magis sapientibus et Deum timentibus congruat patefactæ et perspectæ veritati libenter atque incunctanter obsequi quam pertinaciter atque obstinate contra fratres et consacerdotes pro hæreticis reluctari.

Nec quisquam existimet hæreticos, eo quod illis baptisma opponitur, quasi secundi baptismi vocabulo scandalizatos, ut ad ecclesiam veniant retardari. Immo vero hoc ipso magis ad necessitatem veniendi testimonio ostensæ sibi et probatæ veritatis adiguntur. Nam si viderint judicio ac sententia nostra id decerni et statui ut baptisma justum et legitimum computetur quo illic baptizantur, putabunt se ecclesiam quoque et cætera ecclesiæ munera juste et legitime possidere; nec erit causa veniendi ad nos, quando habentes baptisma habere videantur et cætera. Porro autem cum cognoscunt baptisma nullum foris esse nec remissam peccatorum extra ecclesiam dari posse, avidius ad nos et promptius properant et munera ac dona ecclesiæ matris implorant, certi pervenire se omnino non posse ad veram divinæ gratiæ pollicitationem nisi prius venerint ad ecclesiæ veritatem. Nec recusabunt baptizari apud nos hæretici legitimo et vero ecclesiæ baptismo, quando ex nobis didicerint baptizatos quoque a Paulo eos qui jam baptismo Joannis baptizati fuissent, sicut legimus in Actibus apostolorum.

Et nunc apud quosdam de nostris hæreticorum baptisma occupatum asseritur, et invidia quadam quasi rebaptizandi baptizare post hostes Dei nefas ducitur; cum baptizatos inveniamus quos Joannes baptizaverat, ille Joannes major inter prophetas habitus, ille divina gratia adhuc in utero matris impletus, ille Heliæ spiritu et virtute subnixus, qui non adversarius Domini, sed præcursor ac prædicator fuit; qui Dominum nostrum non tantum verbis prænuntiavit, sed et oculis ostendit; qui ipsum Christum, per quem baptizantur cæteri, baptizavit. Quod si idcirco hæreticus jus baptismi obtinere potuit, quia prior baptizavit, non possidentis erit jam baptisma, sed occupantis; et cum separari a se et dividi omnino non possint baptisma et ecclesia, qui occupare baptisma prior potuit, et ecclesiam pariter occupavit; et incipis tu illi hæreticus videri, qui præventus posterior esse cœpisti, qui cedendo ac manus dando jus quod acceperas reliquisti. Quam periculosum sit autem in divinis rebus ut quis cedat jure suo et potestate scriptura sancta declarat, cum in Genesi Esau primatus suos inde perdiderit, nec recipere id postmodum potuerit quod semel cessit.

Hæc tibi breviter pro nostra mediocritate rescripsimus, frater carissime, nemini præscribentes aut præjudicantes quo minus unusquisque episcoporum quod putat faciat, habens arbitrii sui liberam potestatem. Nos, quantum in nobis est, propter hæreticos cum collegis et coepiscopis nostris non contendimus, cum quibus divinam concordiam et dominicam pacem tenemus; maxime cum et apostolus dicat: *Si quis autem putatur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque ecclesia Dei.* Servatur a nobis patienter et leniter caritas animi, collegii honor, vinculum fidei, et concordia sacerdotii. Propter hoc etiam libellum nunc de bono patientiæ, quantum valuit nostra mediocritas, permittente Domino et inspirante conscripsimus, quem ad te

(1) *Simpliciter*, hoc est, per errorem, ex sententia Cypriani. Sed Augustinus: « Ista nobis » simplicitas, *inquit*, sufficit, cui testimonium » perhibet ipse Cyprianus, tantum bonum intelligens esse unitatem corporis Christi, ut » in eam simpliciter admissos, etiam illos quos » esse sine baptismo arbitrabatur, de divina » misericordia mereri indulgentiam, et ab » ecclesiæ muneribus non separari, pia cogitatione præsumeret. » *Et paulo post:* « Hæc » simplicitas, magis quam duplicitas, ecclesiæ » placuit universæ toto terrarum orbe diffusæ. »

pro mutua dilectione transmisimus. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

Ad Pompeium (1).

EPISTOLA LXXIII.

Contra epistolam Stephani, de hæreticis baptizandis.

Cyprianus Pompeio fratri salutem.

Quamquam plene ea quæ de hæreticis baptizandis dicenda sunt complexi sumus in epistolis quarum ad te exempla transmisimus, frater carissime, tamen quia desiderasti in notitiam tuam perferri quid mihi ad litteras nostras Stephanus frater noster rescripserit, misi tibi rescripti ejus exemplum: quo lecto, magis ac magis ejus errorem denotabis, qui hæreticorum causam contra christianos et contra ecclesiam Dei asserere conatur. Nam inter cætera vel superba, vel ad rem non pertinentia, vel sibi ipsi contraria quæ imperite atque improvide scripsit, etiam illud adjunxit ut diceret: *Si quis ergo a quacunque hæresi venerit ad vos, nihil innovetur nisi quod traditum est, ut manus illi imponatur in pœnitentiam, cum ipsi hæretici proprie alterutrum ad se venientes non baptizent* (2), *sed communicent tantum.* A quacunque hæresi venientem baptizari in ecclesia vetuit, id est, omnium hæreticorum baptismata justa esse et legitima judicavit. Et cum singulæ hæreses singula baptismata et diversa peccata habeant, hic cum omnium baptismo communicans universorum delicta in sinum suum coacervata congessit. Et præcepit nihil aliud innovari nisi quod traditum est: quasi is innovet qui unitatem tenens, unum baptisma uni ecclesiæ vindicat; et non ille utique qui unitatis oblitus mendacia et contagia prophanæ tinctionis usurpat.

Nihil innovetur, inquit, *nisi quod traditum est.* Unde est ista traditio? Utrumne de dominica et evangelica auctoritate descendens, an de apostolorum mandatis atque epistolis veniens? Ea enim facienda esse quæ scripta sunt Deus testatur et præmonet ad Jesum Nave dicens: *Non recedet liber legis hujus ex ore tuo, sed meditaberis in eo die ac nocte, ut observes facere omnia quæ scripta sunt in eo.* Item Dominus apostolos suos mittens mandat baptizari gentes et doceri ut observent omnia quæcunque ille præcepit. Si ergo aut in evangelio præcipitur aut in apostolorum Epistolis vel Actibus continetur ut a quacunque hæresi venientes non baptizentur, sed tantum manus illis imponatur in pœnitentiam, observetur divina hæc et sancta traditio. Si vero ubique hæretici nihil aliud quam adversarii et antichristi nominantur, si vitandi et perversi et a semetipsis damnati pronuntiantur, quale est ut videantur damnandi a nobis non esse, quos constat apostolica contestatione a semetipsis damnatos esse? Ut nemo infamare apostolos debeat, quasi illi hæreticorum baptismata probaverint, aut eis sine ecclesiæ baptismo communicaverint, quando talia de hæreticis apostoli scripserint, et hoc cum nondum hæreticæ pestes acriores prorupissent, necdum quoque Marcion Ponticus de Ponto emersisset, cujus magister Cerdon sub Hygino tunc episcopo, qui in Urbe nonus fuit, Romam venit; quem Marcion secutus, additis ad crimen augmentis, impudentius cæteris et abruptius in Deum patrem creatorem blasphemare instituit, et hæreticum furorem sacrilegis armis contra ecclesiam rebellantem sceleratius et gravius armavit.

Quod si hæreses constat postmodum plures ac pejores extitisse, et si retro nusquam omnino præceptum est neque conscriptum ut hæretico tantum manus in pœnitentiam imponatur et sic ei communicetur, et si baptisma non nisi unum est, quod apud nos est, et intus est, et soli ecclesiæ de divina dignatione concessum est; quæ ista obstinatio est, quæve præsumptio, humanam tra-

(1) Episcopum Sabratensem in provincia Tripolitana. Interfuit concilio Carthaginensi sub Cypriano.

(2) Hoc est: neque venientem a Marcione baptizat Montanus, neque venientem a Montano baptizat Marcion.

ditionem divinæ dispositioni anteponere, nec animadvertere indignari et irasci Deum quoties divina præcepta solvit et præterit humana traditio, sicut per Esaiam prophetam clamat et dicit : *Populus iste labiis honorificat me, cor vero eorum longe separatum est a me. Sine causa autem colunt me, mandata et doctrinas hominum docentes.* Item Dominus in evangelio increpans similiter et objurgans ponit et dicit : *Rejicitis mandatum Dei, ut traditionem vestram statuatis.* Cujus præcepti memor beatus apostolus commonet ipse quoque et instruit dicens : *Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis verbis Domini nostri Jesu Christi et doctrinæ ejus, stupore elatus est, nihil sciens, discede ab hujusmodi.*

Præclara sane et legitima traditio Stephano fratre nostro docente proponitur, quæ auctoritatem nobis idoneam præbeat ! Nam in eodem loco epistolæ suæ addidit et adjecit : *cum ipsi hæretici proprie alterutrum ad se venientes non baptizent, sed communicent tantum.* Ad hoc enim malorum devoluta est ecclesia Dei et sponsa Christi, ut hæreticorum exempla sectetur, ut ad celebranda sacramenta cœlestia disciplinam lux de tenebris mutuetur, et id faciant christiani quod antichristi faciunt! Quæ vero est animi cæcitas, quæ pravitas, fidei unitatem de Deo patre et de Jesu Christi Domini et Dei nostri traditione venientem nolle cognoscere? Nam si idcirco apud hæreticos ecclesia non est, quia una est et dividi non potest; et si ideo illic Spiritus sanctus non est, quia unus est, et esse apud prophanos et extraneos non potest; utique et baptisma, quod in eadem unitate consistit, esse apud hæreticos non potest, quia separari neque ab ecclesia neque a Spiritu sancto potest.

Aut si effectum baptismi majestati nominis tribuunt, ut qui in nomine Jesu Christi ubicunque et quomodocunque baptizantur, innovati et sanctificati judicentur; cur non in ejusdem Christi nomine illic et manus baptizato imponitur ad accipiendum Spiritum sanctum, cur eadem ejusdem majestas nominis non prævalet in manus impositione, quam valuisse contendunt in baptismi sanctificatione ? Nam si potest quis extra ecclesiam natus templum Dei fieri, cur non possit super templum et Spiritus sanctus infundi? Qui enim peccatis in baptismo expositis sanctificatus est et in novum hominem spiritaliter reformatus, ad accipiendum Spiritum sanctum idoneus factus est, quando Apostolus dicat : *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Qui potest apud hæreticos baptizatus Christum induere, multo magis potest Spiritum sanctum, quem Christus misit, accipere. Cæterum major erit mittente qui missus est, ut incipiat foris baptizatus Christum quidem induisse, sed Spiritum sanctum non potuisse percipere; quasi possit aut sine Spiritu Christus indui, aut a Christo Spiritus separari. Illud quoque quam ineptum est, ut cum nativitas secunda spiritalis sit, qua in Christo per lavacrum regenerationis nascimur, dicant quod possit quis apud hæreticos spiritaliter nasci, ubi Spiritum negant esse! Peccata enim purgare et hominem sanctificare aqua sola non potest, nisi habeat et Spiritum sanctum. Quare aut Spiritum sanctum necesse est concedant esse illic ubi baptisma esse dicunt; aut nec baptisma est ubi Spiritus sanctus non est, quia baptisma esse sine Spiritu sancto non potest.

Quale est autem asserere et contendere quod esse possint filii Dei qui non sint in ecclesia nati? Baptisma enim esse in quo homo vetus moritur et novus nascitur manifestat et probat beatus apostolus dicens : *Servavit nos per lavacrum regenerationis.* Si autem in lavacro, id est in baptismo, est regeneratio, quomodo generare filios Deo hæresis per Christum potest, quæ Christi sponsa non est? Ecclesia est enim sola quæ Christo conjuncta et adunata spiritaliter filios generat, eodem apostolo rursus dicente : *Christus dilexit ecclesiam et se ipsum tradidit pro ea ut eam sanctificaret, purgans eam lavacro aquæ.* Si igitur hæc est dilecta et sponsa quæ sola a Christo sanctificatur et lavacro ejus sola purgatur, manifestum est hæresim, quæ

sponsa Christi non sit, nec purgari nec sanctificari lavacro ejus posse, filios Deo generare non posse. Porro autem non per manus impositionem quis nascitur quando accipit Spiritum sanctum, sed in ecclesiæ baptismo, ut Spiritum sanctum jam natus accipiat, sicut in primo homine Adam factum est. Ante enim Deus eum plasmavit, et tunc insufflavit in faciem ejus flatum vitæ. Nec enim potest accipi spiritus, nisi prius fuerit qui accipiat. Cum autem nativitas christianorum in baptismo sit, baptismi autem generatio et sanctificatio apud solam sponsam Christi sit, quæ parere spiritaliter et generare filios Deo possit; ubi, et ex qua, et cui natus est, qui filius ecclesiæ non est, ut habere quis possit Deum patrem ante ecclesiam matrem?

Cum vero nulla omnino hæresis, sed neque aliquod schisma habere salutaris baptismi sanctificationem foris possit, cur in tantum Stephani fratris nostri obstinatio dura prorupit ut etiam de Marcionis baptismo, item Valentini et Apelletis, et cæterorum blasphemantium in Deum patrem contendat filios Deo nasci, et illic in nomine Jesu Christi dicat remissionem peccatorum dari, ubi blasphematur in patrem et in Dominum Deum Christum?

Quo in loco considerandum est, frater carissime, pro fide et religione loci sacerdotalis, quo fungimur, an constare sacerdoti Dei ratio in die judicii possit asserenti et probanti et in acceptum referenti blasphemantium baptismata, cum Dominus comminetur et dicat : *Et nunc præceptum hoc ad vos est, o sacerdotes, si non audieritis, et si non posueritis in corde vestro ut detis honorem nomini meo, dicit Dominus omnipotens, immittam in vos maledictionem, et maledicam benedictionem vestram.* Dat honorem Deo, qui Marcionis baptismo communicat? Dat honorem Deo, qui apud eos qui in Deum blasphemant remissionem peccatorum dari judicat? Dat honorem Deo, qui foris de adultera et fornicaria nasci Deo filios asseverat? Dat honorem Deo, qui unitatem et veritatem de divina lege venientem non tenens hæreses contra ecclesiam vindicat? Dat honorem Deo, qui hæreticorum amicus et inimicus christianorum sacerdotes Dei veritatem Christi et ecclesiæ unitatem tuentes abstinendos putat? Si sic honor Deo datur, si sic a cultoribus et sacerdotibus ejus Dei timor et disciplina servatur, abjiciamus arma, manus demus in captivitatem, tradamus diabolo ordinationem evangelii, dispositionem Christi, majestatem Dei, divinæ militiæ sacramenta solvantur, castrorum cœlestium signa prodantur, succumbat et cedat ecclesia hæreticis, lux tenebris, fides perfidiæ, spes desperationi, ratio errori, immortalitas morti, caritas odio, veritas mendacio, Christus antichristo. Merito et sic in dies singulos schismata et hæreses surgunt, crebrius atque uberius excrescunt, et serpentinis crinibus pullulantes adversus ecclesiam Dei majoribus viribus venenorum suorum virus expromunt, dum illis advocatione quorundam et auctoritas præstatur et firmitas, dum baptisma eorum defenditur, dum fides, dum veritas proditur, dum id quod contra ecclesiam foris geritur intus in ipsa ecclesia vindicatur.

Quod si est apud nos, frater dilectissime, Dei timor, si tenor prævalet fidei, si custodimus Christi præcepta, si incorruptam atque inviolatam sponsæ ejus sanctitatem tuemur, si hærent sensibus et cordibus nostris verba Domini dicentis : *Putas cum venerit filius hominis, inveniet fidem in terra*; quia fideles Dei milites, qui Deo fide et religione sincera militamus, commissa nobis divinitus castra fideli virtute servemus. Nec consuetudo quæ apud quosdam obrepserat impedire debet quominus veritas prævaleat et vincat. Nam consuetudo sine veritate vetustas erroris est. Propter quod relicto errore sequamur veritatem, scientes quia et apud Esdram veritas vincit, sicut scriptum est : *Veritas manet et invalescit in æternum, et vivit et obtinet in sæcula sæculorum. Nec est apud eam accipere personam nec differentias, sed quæ sunt justa facit, nec est in judicio ejus iniquum, sed*

fortitudo, et regnum, et majestas, et potestas omnium sæculorum. Benedictus Dominus Deus veritatis. Quam veritatem nobis Christus ostendens in evangelio suo dicit : *Ego sum veritas.* Propter quod si in Christo sumus et Christum in nobis habemus, si manemus in veritate, et veritas in nobis manet, ea quæ sunt vera et recta teneamus.

Fit autem studio præsumptionis et contumaciæ ut quis magis sua prava et falsa defendat quam ad alterius recta et vera consentiat. Cui rei prospiciens beatus apostolus Paulus ad Timotheum scribit et monet episcopum non litigiosum, nec contentiosum, sed mitem et docibilem esse debere. Docibilis autem ille est qui est ad discendi patientiam lenis et mitis. Oportet enim episcopum non tantum docere, sed et discere; quia et ille melius docet qui quotidie crescit et proficit discendo meliora. Quod ipsum quoque idem apostolus Paulus docet præmonens ut si alii sedenti melius revelatum fuerit, prior taceat. In compendio est autem apud religiosas et simplices mentes, et errorem deponere, et invenire atque eruere veritatem. Nam si ad divinæ traditionis caput et originem revertamur, cessat error humanus, et sacramentorum cœlestium ratione perspecta, quicquid sub caligine ac nube tenebrarum obscurum latebat, in lucem veritatis aperitur. Si canalis aquam ducens, qui copiose prius et largiter profluebat, subito deficiat, nonne ad fontem pergitur, ut illic defectionis ratio noscatur, utrumne arescentibus venis in capite unda siccaverit, an vero integra inde et plena procurrens in medio itinere destiterit; ut si vitio interrupti aut bibuli canalis effectum est quominus aqua continua perseveranter ac jugiter flueret, refecto et confirmato canali ad usum atque ad potum civitatis aqua collecta eadem ubertate atque integritate repræsentetur qua de fonte proficiscitur? Quod et nunc facere oportet Dei sacerdotes præcepta divina servantes, ut si in aliquo nutaverit et vacillaverit veritas, ad originem dominicam et ad evangelicam atque apostolicam traditionem revertamur, et inde surgat actus nostri ratio unde et ordo et origo surrexit.

Traditum est enim nobis quod sit unus Deus, et Christus unus, et una spes, et fides una, et una ecclesia, et baptisma unum non nisi in una ecclesia constitutum, a qua unitate quisquis discesserit, cum hæreticis necesse est inveniatur; quos dum contra ecclesiam vindicat, sacramentum divinæ traditionis impugnat. Cujus unitatis sacramentum expressum videmus etiam in Cantico canticorum ex persona Christi dicentis : *Hortus conclusus, soror mea, sponsa, fons signatus, puteus aquæ vivæ, paradisus cum fructu pomorum.* Si autem ecclesia ejus hortus conclusus est et fons signatus, quomodo in eundem hortum introire aut bibere de fonte ejus potest qui in ecclesia non est? Item Petrus ipse quoque demonstrans et vindicans unitatem, mandavit et monuit nisi per unum solum baptisma unius ecclesiæ salvari nos non posse. *In arca*, inquit, *Noe pauci, id est, octo animæ hominum salvæ factæ sunt per aquam, quod et vos similiter salvos faciet baptisma.* Quam brevi et spiritali compendio unitatis sacramentum manifestavit! Nam ut in illo mundi baptismo, quo iniquitas antiqua purgata est, qui in arca Noe non fuit non potuit per aquam salvatus fieri; ita nec nunc potest per baptismum salvatus videri qui baptizatus in ecclesia non est, quæ ad arcæ unius sacramentum dominica unitate fundata est.

Observatur itaque a nobis et tenetur, frater carissime, explorata et perspecta veritate, ut omnes qui ex quacunque hæresi ad ecclesiam convertuntur, ecclesiæ unico et legitimo baptismo baptizentur, exceptis his qui baptizati in ecclesia prius fuerant, et sic ad hæreticos transierant. Illos enim oportet, cum redeunt, acta pœnitentia per manus impositionem solam recipi, et in ovile, unde erraverant, a pastore restitui. Opto te, frater carissime, semper bene valere.

Firmiliani (1) *episcopi Cæsareæ Cappadociæ ad Cyprianum.*

EPISTOLA LXXIV.

Contra epistolam Stephani.

Firmilianus Cypriano fratri in Domino salutem.

Accepimus per Rogatianum carissimum nostrum diaconum a vobis missum litteras quas ad nos fecisti, frater dilectissime; et gratias propter hoc Domino maximas egimus quod contigerit, ut qui corpore ab invicem separamur sic spiritu adunemur, quasi non unam tantum regionem tenentes, sed in ipsa atque in eadem domo simul inhabitantes. Quod et decet dicere, quia et spiritalis domus Dei una est. *Erit enim in novissimis,* ait propheta, *diebus manifestus mons Domini et domus Dei super vertices montium.* In quam convenientes cum jucunditate adunantur, secundum quod et in psalmo hoc postulatur a Domino inhabitare in domo Dei per omnes dies vitæ. Unde et in alio loco manifestatum est esse apud sanctos magnam voluntatis caritatem in unum convenire. *Ecce,* inquit, *quam bonum et voluptabile est ut habitent fratres in unum.* Adunatio enim et pax et concordia, non solum hominibus fidelibus et cognoscentibus veritatem, sed et angelis ipsis cœlestibus voluptatem maximam præstat, quibus dicit sermo divinus esse gaudium in uno peccatore pœnitentiam agente et ad unitatis vinculum revertente.

Quod utique non diceretur de angelis conversationem in cœlis habentibus, nisi ipsi quoque essent nobis adunati, qui nostra adunatione lætantur; sicut e contrario utique contristantur, quando vident diversas quorundam mentes et scissas voluntates, quasi non tantum unum et eundem Deum simul invocent, sed separatis et divisis ab invicem nec confabulatio jam possit esse aut sermo communis. Nisi quod nos gratiam referre Stephano in isto possumus, quod per illius inhumanitatem nunc effectum sit, ut fidei et sapientiæ vestræ experimentum caperemus. Sed non enim si nos propter Stephanum hanc beneficii gratiam cepimus, statim Stephanus beneficio et gratia digna commisit. Neque enim et Judas perfidia sua et proditione, qua scelerate circa Salvatorem operatus est, dignus videri potest quasi causam bonorum tantorum ipse præstiterit, ut per illum mundus et gentium populus passione Domini liberaretur.

Sed hæc interim quæ ab Stephano gesta sunt prætereantur, ne dum audaciæ et insolentiæ ejus meminimus, de rebus ab eo improbe gestis longiorem mœstitiam nobis inferamus. De vobis autem cognoscentes quod secundum regulam veritatis et sapientiam Christi hoc de quo nunc quæritur disposueritis, cum magna lætitia exultavimus et Deo gratias egimus, quia invenimus in fratribus tam longe positis tantam nobiscum fidei et veritatis unanimitatem. Potens est enim gratia Dei copulare et conjungere caritatis atque unitatis vinculo etiam ea quæ videntur longiore terrarum spatio esse divisa, secundum quod et olim intervallo temporum separatos ab Job et Noe, qui in primis fuerant, Ezechielem et Danielem posteriores ætate ad unanimitatis vinculum virtus divina conjunxit, ut quamvis temporibus longis discreti essent, eadem tamen divina inspiratione sentirent. Quod et nunc in vobis animadvertimus, ut qui longissimis regionibus a nobis separati estis, sensu tamen et spiritu copulatos vos esse nobiscum probaretis. Quod totum hoc fit divina unitate. Nam cum Dominus unus atque idem sit qui habitat in nobis, conjungit ubique et copulat suos vinculo unitatis. Unde in universam terram exivit sonus eorum qui a Domino missi sunt unitatis spiritu velociter currentes; sicut e contrario nihil prodest aliquos proximos et junctos sibi esse corporibus, si animo et mente dissideant, quando adunari animæ omnino non possint quæ se a Dei unitate diviserint. *Ecce enim,* inquit, *qui longinquant se abs te peribunt.* Sed tales judicium Domini pro merito suo subibunt recedentes a verbis ejus

(1) Fuit Firmilianus Origenis auditor et admirator; præsedit synodo Antiochenæ; obiit apud Tharsum in Cilicia anno Christi 272.

qui patrem pro unitate deprecatur et dicit : *Pater, da ut quomodo ego et tu unum sumus, sic et hi in nobis unum sint.*

Nos vero ea quæ a vobis scripta sunt quasi nostra propria suscepimus, nec in transcursu legimus, sed sæpe repetita memoriæ mandavimus. Neque obest utilitati salutari aut eadem retexere ad confirmandam veritatem, aut et quædam addere ad cumulandam probationem. Si quid autem a nobis additum fuerit, non sic additur quasi a vobis aliquid minus dictum sit; sed quoniam sermo divinus humanam naturam supergreditur, nec potest totum et perfectum anima concipere, idcirco et tantus est numerus prophetarum ut multiplex et divina sapientia per multos distribuatur. Unde et tacere præcipitur primo in prophetia loquenti, si secundo fuerit revelatum. Qua ex causa necessario apud nos fit ut per singulos annos seniores et præpositi in unum conveniamus ad disponenda ea quæ curæ nostræ commissa sunt, ut si qua graviora sunt, communi consilio dirigantur, lapsis quoque fratribus et post lavacrum salutare a diabolo vulneratis per pœnitentiam medela quæratur; non quasi a nobis remissionem peccatorum consequantur, sed ut per nos ad intelligentiam delictorum suorum convertantur et Domino plenius satisfacere cogantur.

Quoniam vero legatus iste a vobis missus regredi ad vos festinabat, et hibernum tempus urgebat, quantum potuimus ad scripta vestra rescripsimus. Et quidem quantum ad id pertineat quod Stephanus dixit, quasi apostoli eos qui ab hæresi veniunt baptizari prohibuerint et hoc custodiendum posteris tradiderint, plenissime vos respondistis neminem tam stultum esse qui hoc credat apostolos tradidisse, quando etiam ipsas hæreses constet execrabiles ac detestandas postea extitisse, cum et Marcion Cerdonis discipulus inveniatur sero post apostolos et post longa ab eis tempora sacrilegam adversus Deum traditionem induxisse, Apelles quoque blasphemiæ ejus consentiens multa alia nova et graviora fidei ac veritati inimica addiderit. Sed et Valentini et Basilidis tempus manifestum est, quod et ipsi post apostolos et post longam ætatem adversus ecclesiam Dei sceleratis mendaciis suis rebellaverint. Cæteros quoque hæreticos constat pravas suas sectas et inventiones perversas, prout quisque errore ductus est, postea induxisse; quos omnes manifestum est a semetipsis damnatos esse et ante diem judicii inexcusabilem sententiam adversus semetipsos dixisse : quorum baptisma qui confirmat, quid aliud quam cum ipsis se adjudicat, et se ipse participem talibus faciendo condemnat? Eos autem qui Romæ sunt non ea in omnibus observare quæ sint ab origine tradita, et frustra apostolorum auctoritatem prætendere, scire quis etiam inde potest, quod circa celebrandos dies Paschæ et circa multa alia divinæ rei sacramenta videat esse apud illos aliquas diversitates, nec observari illic omnia æqualiter quæ Hierosolymis observantur, secundum quod in cæteris quoque plurimis provinciis multa pro locorum et nominum diversitate variantur, nec tamen propter hoc ab ecclesiæ catholicæ pace atque unitate aliquando discessum est. Quod nunc Stephanus ausus est facere, rumpens adversum vos pacem, quam semper antecessores ejus vobiscum amore et honore mutuo custodierunt, adhuc etiam infamans Petrum et Paulum beatos apostolos, quasi hoc ipsi tradiderint, qui in epistolis suis hæreticos execrati sunt et ut eos evitemus monuerunt. Unde apparet traditionem hanc humanam esse quæ hæreticos asserit, et baptisma, quod non nisi solius ecclesiæ est, eos habere defendit.

Sed et ad illam partem bene a vobis responsum est ubi Stephanus in epistola sua dixit hæreticos quoque ipsos in baptismo convenire, et quod alterutrum ad se venientes non baptizent, sed communicent tantum, quasi et nos hoc facere debeamus. Quo in loco, etsi vos jam probastis satis ridiculum esse ut quis sequatur errantes, illud tamen ex abundanti addimus, non esse mirum si sic hæretici agant, qui etsi in quibus-

dam minoribus discrepant, in eo tamen quod est maximum, unum et eundem consensum tenent ut blasphement creatorem, quædam somnia sibi et phantasmata ignoti Dei confingentes; quos utique consequens est sic consentire in baptismi sui vanitate ut consentiunt in repudianda divinitatis veritate. De quibus quoniam longum est ad singula eorum vel scelesta vel supervacua respondere, satis est breviter illud in compendio dicere, eos qui non teneant verum Dominum patrem tenere non posse nec Filii nec Spiritus sancti veritatem, secundum quod etiam illi qui Cataphrygas appellantur, et novas prophetias usurpare conantur, nec Patrem possunt habere nec Filium nec [Spiritum sanctum]; a quibus si quæramus quem Christum prædicent, respondebunt eum se prædicare qui miserit Spiritum per Montanum et Priscam locutum. In quibus cum animadvertamus non veritatis spiritum sed erroris fuisse, cognoscimus eos qui falsam illorum prophetiam contra Christi fidem vindicant Christum habere non posse. Sed et cæteri quique hæretici, si se ab ecclesia Dei sciderint, nihil habere potestatis aut gratiæ possunt, quando omnis potestas et gratia in ecclesia constituta sit, ubi præsident majores natu, qui et baptizandi et manum imponendi et ordinandi possident potestatem. Hæretico enim sicut ordinare non licet, nec manum imponere, ita nec baptizare, nec quicquam sancte nec spiritaliter gerere, quando alienus sit a spiritali et deifica sanctitate. Quod totum nos jampridem in Iconio, qui Phrygiæ locus est, collecti in unum, convenientibus ex Galatia et Cilicia et cæteris proximis regionibus, confirmavimus tenendum contra hæreticos firmiter et vindicandum, cum a quibusdam de ista re dubitaretur.

Et quoniam Stephanus et qui illi consentiunt contendunt dimissionem peccatorum et secundam nativitatem in hæreticorum baptisma posse procedere, apud quos etiam ipsi confitentur Spiritum sanctum non esse, considerent et intelligant spiritalem nativitatem sine Spiritu esse non posse, secundum quod et beatus apostolus Paulus eos, qui ab Joanne baptizati fuerant priusquam missus esset Spiritus sanctus a Domino, baptizavit denuo spiritali baptismo, et sic eis manum imposuit ut acciperent Spiritum sanctum. Quale est autem ut cum Paulum post Joannis baptisma iterato discipulos suos baptizasse videamus, nos eos qui ab hæresi ad ecclesiam veniunt post inlicitam et prophanam eorum tinctionem baptizare dubitemus? Nisi si his episcopis quibus nunc minor fuit Paulus, ut hi quidem possint per solam manus impositionem venientibus hæreticis dare Spiritum sanctum, Paulus autem idoneus non fuerit qui ab Joanne baptizatis Spiritum sanctum per manus impositionem daret, nisi eos prius etiam ecclesiæ baptismo baptizasset.

Illud quoque absurdum, quod non putant quærendum esse quis sit ille qui baptizaverit, eo quod qui baptizatus sit gratiam consequi poterit invocata trinitate nominum Patris et Filii et Spiritus sancti. Deinde hæc erit sapientia quam scribit Paulus esse in his qui perfecti sunt. At quis est in ecclesia perfectus et sapiens qui hoc aut defendat aut credat, quod invocatio hæc nominum nuda sufficiat ad remissionem peccatorum et baptismi sanctificationem, cum hæc tunc utique proficiant, quando et qui baptizat habet Spiritum sanctum, et baptisma quoque ipsum non sit sine Spiritu constitutum? Sed dicunt eum qui quomodocunque foris baptizatur mente et fide sua baptismi gratiam consequi posse. Quod et ipsum sine dubio ridiculum est, quasi de cœlo adducere ad se possit aut mens prava justorum sanctificationem, aut fides falsa credentium veritatem. Non omnes autem qui nomen Christi invocant audiri et invocationem suam consequi aliquid gratiæ posse Dominus ipse manifestat dicens: *Multi venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus, et multos fallent.* Nulla quippe differentia est inter pseudoprophetam et hæreticum. Nam ut ille in nomine Dei aut Christi, ita iste in sacramento baptismi

fallit. Mendacio uterque nititur ad decipiendas hominum voluntates.

Volo autem vobis et de historia quæ apud nos facta est exponere ad hoc ipsum pertinente. Ante viginti enim et duos fere annos, temporibus post Alexandrum Imperatorem, multæ istic conflictationes et pressuræ acciderunt, vel in commune omnibus hominibus, vel privatim christianis; terræ etiam motus plurimi et frequentes extiterunt, ut et per Cappadociam et per Pontum multa subruerent, quædam etiam civitates in profundum receptæ dirupti soli hiatu devorarentur, ut ex hoc persecutio quoque gravis adversum nos christiani nominis fieret, quæ post longam retro ætatis pacem repente oborta de inopinato et insueto malo ad turbandum populum nostrum terribilior effecta est. Serenianus tunc fuit in nostra provincia præses, acerbus et dirus persecutor. In hac autem perturbatione constitutis fidelibus, et huc atque illuc persecutionis metu fugientibus, et patrias suas relinquentibus, atque in alias partes regionum transeuntibus (erat enim transeundi facultas, eo quod persecutio illa, non per totum mundum, sed localis fuisset); emersit istic subito quædam mulier, quæ in ecstasin constituta propheten se præferret, et quasi sancto Spiritu plena sic ageret. Ita autem principalium dæmoniorum impetu ferebatur, ut per longum tempus sollicitaret et deciperet fraternitatem, admirabilia quædam et portentosa perficiens, et facere se terram moveri polliceretur. Non quod dæmoni tanta esset potestas ut terram movere aut elementum concutere vi sua valeret, sed quod nonnunquam spiritus nequam præsciens et intelligens terræ motum futurum, id se facturum esse simularet quod futurum videret. Quibus mendaciis et jactationibus subegerat mentes singulorum, ut sibi obedirent et quocunque præciperet et duceret sequerentur, faceret quoque mulierem illam cruda hyeme nudis pedibus per asperas nives ire, nec vexari in aliquo aut lædi illa discursione; diceret etiam se in Judæam et Hierosolymam festinare, fingens tanquam inde venisset. Hic et unum de presbyteris Rusticum, item et alium diaconum fefellit, ut eidem mulieri commiscerentur: quod paulo post detectum est. Nam subito apparuit illi unus de exorcistis, vir probatus et circa religiosam disciplinam bene semper conversatus, qui exhortatione quoque fratrum plurimorum, qui et ipsi fortes ac laudabiles in fide aderant, excitatus erexit se contra illum spiritum nequam revincendum; qui subtili fallacia etiam hoc paulo ante prædixerat, venturum quemdam aversum et tentatorem infidelem. Tamen ille exorcista inspiratus Dei gratia fortiter restitit, et esse illum nequissimum spiritum qui prius sanctus putabatur ostendit. Atque illa mulier, quæ prius per præstigias et fallacias dæmonis multa ad deceptionem fidelium moliebatur, inter cætera quibus plurimos deceperat, etiam hoc frequenter ausa est ut et invocatione non contemptibili sanctificare se panem et eucharistiam facere simularet, et sacrificium Domino sine sacramento solitæ prædicationis offerret, baptizaret quoque multos usitata et legitima verba interrogationis usurpans, ut nil discrepare ab ecclesiastica regula videretur.

Quid igitur de hujus baptismo dicemus, quo nequissimus dæmon per mulierem baptizavit? Numquid et hoc Stephanus et qui illi consentiunt comprobant, maxime cui nec symbolum trinitatis nec interrogatio legitima et ecclesiastica defuit? Potest credi aut remissio peccatorum data aut lavacri salutaris regeneratio rite perfecta, ubi omnia, quamvis ad imaginem veritatis, tamen per dæmonem gesta sunt? Nisi si et dæmonem in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti gratiam baptismi dedisse contendunt qui hæreticorum baptisma defendunt; apud quos sine dubio idem error est, dæmonum fallacia ipsa est, quando apud illos omnino Spiritus sanctus non est.

Illud etiam quale est quod vult Stephanus, his qui apud hæreticos baptizantur adesse præsentiam et sanctimoniam Christi? Nam si non mentitur apostolus dicens: *Quotquot in Christo*

tincti estis, Christum induistis, utique qui illic in Christo baptizatus est induit Christum. Si autem induit Christum, accipere potuit et Spiritum sanctum, qui a Christo missus est, et frustra illi venienti ad accipiendum Spiritum manus imponitur; nisi si a Christo spiritum induit ut apud hæreticos sit quidem Christus, non sit autem illic Spiritus sanctus.

Decurramus vero breviter et cætera quæ a vobis copiose et plenissime dicta sunt, festinante vel maxime ad vos Rogatiano diacono carissimo nostro. Sequitur enim illud, quod interrogandi sunt a nobis qui hæreticos defendunt, utrum carnale sit eorum baptisma, an spiritale. Si enim carnale est, nihil differunt a Judæorum baptismo, quo sic illi utuntur ut eo tanquam communi et vulgari lavacro tantum sordes laventur. Sin autem spiritale est, quomodo apud illos esse baptisma spiritale potest apud quos Spiritus sanctus non est? Ac per hoc aqua qua tinguntur lavacrum est illis carnale tantum, non baptismi sacramentum.

Quod si baptisma hæreticorum habere potest regenerationem secundæ nativitatis, non hæretici sed filii Dei computandi sunt qui apud illos baptizantur. Secunda enim nativitas quæ est in baptismo filios Dei generat. Si autem sponsa Christi una est, quæ est ecclesia catholica, ipsa est quæ sola generat Dei filios. Neque enim multæ sponsæ Christi, cum dicat apostolus : *Despondi vos uni viro virginem castam assignare Christo*; et : *Audi filia et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populi tui, quia desideravit rex speciem tuam*; et : *Veni sponsa de Libano, advenies et pertransibis a principio fidei*; et : *Ingressus sum in hortum meum, soror mea, sponsa*; videmus unam personam ubique proponi, quia et sponsa est una. Non est autem una nobiscum hæreticorum synagoga, quia nec sponsa est adultera et fornicaria. Unde nec potest filios Dei parere. Nisi si, secundum quod Stephano videtur, hæresis quidem parit et exponit, expositos autem ecclesia suscipit, et quos non ipsa pepererit pro suis nutrit, cum filiorum alienorum mater esse non possit. Et ideo Christus Dominus noster unam esse manifestans sponsam suam et unitatis ejus sacramentum declarans ait : *Qui non est mecum, adversus me est; et qui non mecum colligit, spargit*. Si enim nobiscum est Christus, hæretici autem non sunt nobiscum, pro certo adversus Christum sunt hæretici. Et si nos colligimus cum Christo, non colligunt autem nobiscum hæretici, sine dubio spargunt.

Sed nec illud prætereundum est a nobis quod a vobis necessario dictum est, quod ecclesia secundum Canticum canticorum hortus sit conclusus et fons signatus, paradisus cum fructu pomorum. Qui autem nunquam in hunc hortum introierunt, neque paradisum a Deo creatore plantatum viderunt, quomodo de fonte qui intus inclusus est et divino sigillo signatus est, aquam vivam lavacri salutaris præbere alicui poterunt?

Cum vero et arca Noe nihil aliud fuerit quam sacramentum ecclesiæ Christi, quæ tunc, omnibus foris pereuntibus, eos solos servavit qui intra arcam fuerunt, manifeste instruimur ad ecclesiæ unitatem perspiciendam, quemadmodum et apostolus Petrus posuit dicens, *Sic et vos similiter salvos faciet baptisma*, ostendens quoniam quomodo qui cum Noe in arca non fuerunt, non tantum purgati et salvati per aquam non sunt, sed statim diluvio illo perierunt; sic et nunc quicunque in ecclesia cum Christo non sunt, foris peribunt, nisi ad unicum et salutare ecclesiæ lavacrum per pœnitentiam convertantur.

Qualis vero error sit et quanta sit cœcitas ejus qui remissionem peccatorum dicit apud synagogas hæreticorum dari posse, nec permanet in fundamento unius ecclesiæ, quæ semel a Christo supra petram solidata est, hinc intelligi potest quod soli Petro Christus dixerit : *Quæcunque ligaveris super terram, erunt ligata et in cœlis, et quæcunque solveris super terram, erunt soluta et in cœlis*; et iterum in evangelio quando in solos apostolos insufflavit Christus dicens : *Accipite Spiritum sanctum. Si*

cujus remiseritis peccata, remittentur illi; et si cujus tenueritis, tenebuntur. Potestas ergo peccatorum remittendorum apostolis data est, et ecclesiis quas illi a Christo missi constituerunt, et episcopis qui eis ordinatione vicaria successerunt. Hostes autem unius catholicæ ecclesiæ, in qua nos sumus, et adversarii nostri, qui apostolis successimus, sacerdotia sibi illicita contra nos vindicantes et altaria prophana ponentes, quid aliud sunt quam Chore et Dathan et Abiron, pari scelere sacrilegi, et easdem quas et illi pœnas daturi cum his qui sibi consentiunt, secundum quod etiam tunc illorum participes et fautores pari cum eis morte perierunt?

Atque ego in hac parte juste indignor ad hanc tam apertam et manifestam Stephani stultitiam, quod qui sic de episcopatus sui loco gloriatur et se successionem Petri tenere contendit, super quem fundamenta ecclesiæ collocata sunt, multas alias petras inducat et ecclesiarum multarum nova ædificia constituat, dum esse illic baptisma sua auctoritate defendit. Nam qui baptizantur complent sine dubio ecclesiæ numerum. Qui autem baptisma eorum probat, de baptizatis et ecclesiam illic esse confirmat. Nec intelligit obfuscari a se et quodam modo aboleri christianæ petræ veritatem, qui sic prodit et deserit unitatem. Judæos tamen, quamvis ignorantia cæcos et gravissimo facinore constrictos, zelum Dei apostolus habere profitetur. Stephanus, qui per successionem cathedram Petri habere se prædicat, nullo adversus hæreticos zelo excitatur, concedens illis non modicam sed maximam gratiæ potestatem, ut dicat eos et asseveret per baptismi sacramentum sordes veteris hominis abluere, antiqua mortis peccata donare, regeneratione cœlesti filios Dei facere, ad æternam vitam divini lavacri sanctificatione reparare. Qui sic magna et cœlestia ecclesiæ munera hæreticis concedit et tribuit, quid aliud agit quam communicat eis quibus tantum gratiæ defendit ac vindicat? Et frustra jam dubitat in cæteris quoque consentire eis et particeps esse, ut et simul cum eis conveniat, et orationes pariter cum eisdem misceat, et altare ac sacrificium commune constituat.

Sed in multum, inquit, proficit nomen Christi ad fidem et baptismi sanctificationem, ut quicunque et ubicunque in nomine Christi baptizatus fuerit consequatur statim gratiam Christi; quando huic loco breviter occurri possit et dici, quoniam si in nomine Christi valuit foris baptisma ad hominem purgandum, in ejusdem Christi nomine valere illic potuit et manus impositio ad accipiendum Spiritum sanctum. Et incipient cætera quoque quæ apud hæreticos aguntur justa et legitima videri, quando in nomine Christi gerantur, secundum quod vos in epistola vestra exsecuti estis non nisi in ecclesia sola valere posse nomen Christi, cui uni concesserit Christus cœlestis gratiæ potestatem.

Quod autem pertinet ad consuetudinem refutandam, quam videntur opponere veritati, quis tam vanus sit ut veritati consuetudinem præferat, aut qui perspecta luce tenebras non derelinquat? Nisi si et Judæos Christo adventante, id est, veritate, adjuvat in aliquo antiquissima consuetudo, quod relicta nova veritatis via in vetustate permanserint. Quod quidem adversus Stephanum vos dicere Afri potestis, cognita veritate errorem vos consuetudinis reliquisse. Cæterum nos veritati et consuetudinem jungimus, et consuetudini Romanorum consuetudinem, sed veritatis, opponimus, ab initio hoc tenentes quod a Christo et ab apostolis traditum est. Nec meminimus hoc apud nos aliquando cœpisse, cum semper istic observatum sit ut non nisi unam Dei ecclesiam nossemus, et sanctum baptisma non nisi sanctæ ecclesiæ computaremus. Plane quoniam quidam de eorum baptismo dubitabant, qui etsi non ut nos prophetas recipiunt, eosdem tamen Patrem et Filium nosse nobiscum videntur, plurimi simul convenientes in Iconio diligentissime tractavimus et confirmavimus repudiandum esse omne omnino baptisma quod sit extra ecclesiam constitutum.

Ad illud autem quod pro hæreticis ponunt, et aiunt apostolum dixisse, *sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur*, ut respondeamus ineptum est, quando manifestum sit apostolum in epistola sua, qua hoc dixit, neque hæreticorum neque baptismi eorum mentionem fecisse, sed locutum esse de fratribus tantum, sive perfide secum loquentibus, sive in fide sincera perseverantibus; nec oporteat hoc longo tractatu excutere, sed ipsam satis sit epistolam legere et quid apostolus dixerit de ipso apostolo recognoscere.

Quid ergo, inquiunt, fiet de his qui ab hæreticis venientes sine ecclesiæ baptismo admissi sunt? Si de sæculo excesserunt, in eorum numero habentur qui apud nos catechizati quidem sunt, sed prius quam baptizarentur obierunt, non modo dicunt emolumentum veritatis et fidei, ad quam relicto errore pervenerant, etsi consummationem gratiæ consecuti non sunt morte præventi. Qui autem adhuc in sæculo permanent, baptizentur ecclesiæ baptismo, ut remissionem peccatorum consequi possint, ne per alienam præsumptionem in pristino errore manentes sine gratiæ consummatione moriantur.

Cæterum quale delictum est, vel illorum qui admittunt, vel eorum qui admittuntur, ut non ablutis per ecclesiæ lavacrum sordibus, nec peccatis expositis, usurpata temere communicatione contingant corpus et sanguinem Domini! cum scriptum sit : *Quicunque ederit panem aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini.*

Nos etiam illos quos hi qui prius in ecclesia catholica episcopi fuerant, et postmodum sibi potestatem clericæ ordinationis assumentes baptizaverant, pro non baptizatis habendos judicavimus. Et hoc apud nos observatur, ut quicunque ab illis tincti ad nos veniunt, tanquam alieni et nihil consecuti, unico et vero ecclesiæ catholicæ baptismo apud nos baptizentur et lavacri vitalis regenerationem consequantur. Et tamen multum interest inter eum qui invitus et necessitate persecutionis coactus succubuit, et illum qui sacrilega voluntate audax contra ecclesiam rebellat, vel in Patrem et Deum, Christi et totius mundi conditorem impia voce blasphemat.

Et non pudet Stephanum hoc asserere, ut per eos qui cum ipsi in omnibus peccatis sint constituti dicat posse remissionem peccatorum dari, quasi possit esse in domo mortis lavacrum salutis. Ubi ergo erit quod scriptum est : *Ab aqua aliena abstine te, et a fonte alieno ne biberis*; si relicto ecclesiæ fonte signato alienam aquam pro tua suscipis, et prophanis fontibus ecclesiam polluis? Quando enim baptismo hæreticorum communicas, quid aliud quam de voragine et cœno illorum bibis, et ipse ecclesiæ sanctificatione purgatus alienarum sordium contactibus inquinaris? Nec metuis judicium Dei hæreticis testimonium contra ecclesiam perhibens, cum scriptum sit : *Falsus testis non erit impunitus.* Quin immo tu hæreticis omnibus pejor es. Nam cum inde multi cognito errore suo ad te veniant ut ecclesiæ verum lumen accipiant, tu venientium errores adjuvas, et obscurato lumine ecclesiasticæ veritatis, tenebras hæreticæ noctis accumulas! Cumque se illi in peccatis esse et nihil gratiæ habere se ac propterea ad ecclesiam venire fateantur, tu eis remissionem peccatorum subtrahis quæ in baptismo datur, dum dicis eos jam baptizatos et extra ecclesiam ecclesiæ gratiam consecutos! Nec intelligis animas eorum de manu tua exquiri cum judicii dies venerit, qui sitientibus ecclesiæ potum negasti, et volentibus vivere causa mortis fuisti! Et insuper indignaris! Vide qua imperitia reprehendere audeas eos qui contra mendacium pro veritate nituntur. Quis enim justius indignari contra alterum debuit? Utrumne qui hostes Dei asserit, an vero qui adversus eum qui hostes Dei asserit pro ecclesiæ veritate consentit? Nisi quod imperitos etiam animosos atque iracundos esse manifestum est, dum per inopiam consilii et sermonis ad iracundiam facile vertuntur, ut de nullo alio magis quam de te dicat scriptura divina : *Homo ani-*

mosus parat lites, et vir iracundus exaggerat peccata. Lites enim et dissensiones quantas parasti per ecclesias totius mundi! Peccatum vero quam magnum tibi exaggerasti, quando te a tot gregibus scidisti! Excidisti enim te ipsum, noli te fallere, siquidem ille est vere schismaticus qui se a communione ecclesiasticæ unitatis apostatam fecerit. Dum enim putas omnes a te abstineri posse, solum te ab omnibus abstinuisti. Nec te informare ad regulam veritatis et pacis vel apostoli præcepta potuerunt monentis et dicentis: *Obsecro ergo vos ego vinctus in Domino digne ambulare vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate sensus et lenitate, cum patientia sustinentes invicem in dilectione, satis agentes servare unitatem spiritus in conjunctione pacis, unum corpus, et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ. Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus et pater omnium, qui super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis.*

Hæc apostoli mandata et monita salutaria quam diligenter Stephanus implevit, humilitatem sensus et lenitatem primo in loco servans! Quid enim humilius aut lenius quam cum tot episcopis per totum mundum dissensisse, pacem cum singulis vario discordiæ genere rumpentem, modo cum orientalibus, quod nec vos latere confidimus, modo vobiscum, qui in meridie estis; a quibus legatos episcopos patienter satis et leniter suscepit, ut eos nec ad sermonem saltem colloquii communis admitteret, adhuc insuper dilectionis et caritatis memor præciperet fraternitati universæ ne quis eos in domum suam reciperet; ut venientibus, non solum pax et communio, sed et tectum et hospitium negaretur? Hoc est servasse unitatem spiritus in conjunctione pacis, abscindere se a caritatis unitate, et alienum se per omnia fratribus facere, et contra sacramentum et fidem contumacis furore discordiæ rebellare? Apud talem potest esse unum corpus et unus spiritus, apud quem fortasse ipsa anima una non est sic lubrica et mobilis et incerta?

Sed quantum ad illum pertinet, relinquamus. Excutiamus potius id de quo maxima quæstio est. Qui contendunt ab hæreticis baptizatos sic recipi oportere tanquam legitimi baptismi gratiam consecutos, unum nobis atque illis baptisma dicunt esse et in nullo discrepare. Sed quid ait apostolus Paulus? *Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus.* Si unum atque idem est cum nostro baptisma hæreticorum, sine dubio et fides una est. Si autem fides una est, utique et Dominus unus est. Si Dominus unus est, consequens est dicere quia unus est. Si autem hæc unitas, quæ separari omnino et dividi non potest, etiam apud hæreticos ipsa est, quid ultra contendimus? ut quid illos hæreticos et non christianos vocamus? Porro cum nobis et hæreticis nec Deus unus sit, nec Dominus unus, nec una ecclesia, nec fides una, sed nec unus spiritus aut corpus unum, manifestum est nec baptisma nobis et hæreticis commune esse posse, quibus nihil est omnino commune. Et tamen non pudet Stephanum talibus adversus ecclesiam patrocinium præstare et propter hæreticos asserendos fraternitatem scindere, insuper et Cyprianum pseudochristum et pseudoapostolum et dolosum operarium dicere (1). Qui omnia in se esse conscius prævenit, ut alteri ea per mendacium objiceret quæ ipse ex merito audire deberet. Bene te valere omnibus nobis cum universis qui in Africa sunt episcopis et cunctis clericis et omni fraternitate universi optamus, ut perpetuo unanimes et unum

(1) Hinc patet vehementiam epistolæ Stephani papæ in causa fuisse cur tam vehementer etiam contra eum scriberent Cyprianus et Firmilianus. Non enim aliud causæ exstitit, cur Firmilianus, qui in tota epistola summum amorem unitatis declarat, sic tamen in Stephanum invehatur, ut eum disputationis æstu abreptum fuisse pateat. Nihil lenius ac placabilius Cypriano, ejusque animi moderatio cum in omnibus aliis rebus, tum maxime in hac de baptismo controversia enituit; sed tamen eum interdum a summa illa lenitate ad vehementiorem causæ defensionem transiisse perspicitur ex epistola ad Pompeium. Videtur autem Cyprianum et Firmilianum illud in primis offendisse, quod Stephanus putaret abstinendos rebaptizantes.

sentientes habeamus nobiscum etiam de longinquo adunatos.

Ad Magnum.

EPISTOLA LXXV.

De baptizandis novatianis, et de iis qui in lecto gratiam consequuntur.

Cyprianus Magno filio (1) *salutem.*

Pro tua religiosa diligentia consuluisti mediocritatem nostram, fili carissime, an inter cæteros hæreticos, eos quoque qui a Novatiano veniunt post prophanum ejus lavacrum baptizari et sanctificari in ecclesia catholica legitimo et vero et unico ecclesiæ baptismo oporteat. De qua re, quantum fidei nostræ capacitas et scripturarum divinarum sanctitas ac veritas suggerit, dicimus omnes omnino hæreticos et schismaticos nihil habere potestatis ac juris. Propter quod Novatianus nec debet nec potest excipi, quo minus ipse quoque extra ecclesiam consistens, et contra pacem ac dilectionem Christi faciens, inter adversarios et antichristos computetur. Neque enim Dominus noster Jesus Christus, cum in evangelio suo testaretur adversarios suos esse eos qui secum non essent, aliquam speciem hæreseos designavit, sed omnes omnino qui secum non essent et secum non colligentes gregem suum spargerent adversarios suos esse ostendit dicens : *Qui non est mecum, adversum me est; et qui mecum non colligit, spargit.* Item beatus Joannes apostolus nec ipse ullam hæresim aut schisma discrevit, aut aliquos speciatim separes posuit, sed universos qui de ecclesia exissent, quique contra ecclesiam facerent, antichristos appellavit dicens : *Audistis quia antichristus venit, nunc autem antichristi multi facti sunt. Unde cognoscimus quia novissima hora est. Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum.* Unde apparet adversarios Domini et antichristos omnes esse, quos constet a caritate atque ab unitate ecclesiæ catholicæ recessisse. Adhuc quoque Dominus in evangelio suo ponit et dicit : *Si vero et ecclesiam contempserit, sit tibi tanquam ethnicus et publicanus.* Si autem qui ecclesiam contemnunt ethnici et publicani habentur, multo magis utique rebelles et hostes falsa altaria et illicita sacerdotia et sacrificia sacrilega et nomina adulterata fingentes inter ethnicos et publicanos necesse est computentur, quando minora peccantes et tantum ecclesiæ contemptores ethnici et publicani sententia Domini judicentur.

Quod autem ecclesia una sit declarat in Cantico canticorum Spiritus sanctus ex persona Christi dicens : *Una est columba mea, perfecta mea, una est matri suæ, electa genitrici suæ;* de qua item denuo dicit : *Hortus conclusus, soror mea, sponsa, fons signatus, puteus aquæ vivæ.* Si autem hortus conclusus est sponsa Christi, quæ est ecclesia, patere res clausa alienis et prophanis non potest. Et si fons signatus est, neque bibere inde neque consignari potest cui foris posito accessus ad fontem non est. Puteus quoque aquæ vivæ si unus est, idemque intus est, vivificari et sanctificari foris positus ex illa aqua non potest ex qua solis eis qui intus sunt usus omnis et potus concessus est. Quod et Petrus ostendens unam ecclesiam esse et solos eos qui in ecclesia sint baptizari posse posuit et dixit : *In arca Noe pauci, id est, octo animæ hominum salvæ factæ sunt per aquam, quod et vos similiter salvos faciet baptisma,* probans et contestans unam arcam Noe typum fuisse unius ecclesiæ. Si potuit tunc in illo expiati et purificati mundi baptismo salvus per aquam fieri qui in arca Noe non fuit, potest et nunc vivificari per baptisma qui in ecclesia non est, cui soli baptisma concessum est. Sed et Paulus apostolus hoc idem adhuc apertius et clarius manifestans ad Ephesios scribit et dicit : *Christus dilexit ecclesiam; et se ipsum tradidit pro ea, ut eam*

---

(1) Hæc certo ostendunt hunc hominem fuisse de plebe, id est laicum. Quod vero Cyprianus Magnum *filium* appellat, descendit istud ex disciplina veterum episcoporum et presbyterorum, qui pro officio sacerdotii omnes christianos filiorum loco diligebant.

sanctificaret, purgans eam lavacro aquæ. Quod si una est ecclesia, quæ a Christo diligitur et lavacro ejus sola purgatur, quomodo qui in ecclesia non est aut diligi a Christo, aut ablui et purgari lavacro ejus potest?

Propter quod cum sola ecclesia habeat aquam vitalem et baptizandi atque abluendi hominis potestatem, qui dicit apud Novatianum baptizari et sanctificari aliquem posse, prius ostendat et doceat Novatianum in ecclesia esse aut ecclesiæ præsidere. Ecclesia enim una est, quæ una et intus esse et foris non potest. Si enim apud Novatianum est, apud Cornelium non fuit. Si vero apud Cornelium fuit, qui Fabiano episcopo legitima ordinatione successit, et quem præter sacerdotii honorem martyrio quoque Dominus glorificavit, Novatianus in ecclesia non est, nec episcopus computari potest, qui evangelica et apostolica traditione contempta, nemini succedens, a se ipso ortus est. Habere namque aut tenere ecclesiam nullo modo potest qui ordinatus in ecclesia non est. Foris enim non esse ecclesiam nec scindi adversum se aut dividi posse, sed inseparabilis atque individuæ domus unitatem tenere manifestat scripturæ divinæ fides, cum de sacramento paschæ et agni, qui agnus Christum designabat, scriptum sit: *In domo una comedetur, non ejicietis de domo carnem foras.* Quod item circa Raab, quæ ipsa quoque typum portabat ecclesiæ, expressum videmus, cui mandatur et dicitur: *Patrem tuum et matrem tuam et fratres tuos et totam domum patris tui colliges ad te ipsam in domum tuam, et omnis qui exierit ostium domus tuæ foras reus sibi erit.* Quo sacramento declaratur in unam domum solam, id est, in ecclesiam, victuros et ab interitu mundi evasuros colligi oportere; quisquis autem de collectis foras exierit, id est, si quis, quamvis in ecclesia gratiam consecutus, recesserit et ab ecclesia exierit, reum sibi futurum, id est, ipsum sibi quod pereat imputaturum.

Quod apostolus Paulus explanat, docens et præcipiens hæreticum vitandum esse ut perversum et peccatorem et a semetipso damnatum. Hic enim reus sibi erit qui non ab episcopo ejectus, sed sponte de ecclesia profugus, hæretica præsumptione a semetipso damnatus. Et idcirco Dominus insinuans nobis unitatem de divina auctoritate venientem ponit et dicit: *Ego et pater unum sumus.* Ad quam unitatem redigens ecclesiam suam denuo dicit: *Et erit unus grex et unus pastor.* Si autem grex unus est, quomodo potest gregi annumerari qui in numero gregis non est? aut pastor haberi quomodo potest qui, manente vero pastore et in ecclesia Dei ordinatione succedanea præsidente, nemini succedens, et a se ipso incipiens, alienus fit et prophanus, dominicæ pacis ac divinæ unitatis inimicus, non habitans in domo Dei, id est, in ecclesia Dei, in qua non nisi concordes atque unanimes habitant, loquente in psalmis Spiritu sancto et dicente: *Deus qui inhabitare facit unanimes in domo.* Denique unanimitatem christianam firma sibi atque inseparabili caritate connexam etiam ipsa dominica sacrificia declarant. Nam quando Dominus corpus suum panem vocat de multorum granorum adunatione congestum, populum nostrum quem portabat indicat adunatum; et quando sanguinem suum vinum appellat de botris atque acinis plurimis expressum atque in unum coactum, gregem item nostrum significat commixtione adunatæ multitudinis copulatum. Si Novatianus huic pani dominico adunatus est, si Christi poculo et ipse commixtus est, poterit videri et unici ecclesiastici baptismi habere gratiam posse, si eum constiterit ecclesiæ unitatem tenere.

Denique quam sit inseparabile unitatis sacramentum, et quam sine spe sint et perditionem sibi maximam de indignatione Dei acquirant qui schisma faciunt, et relicto episcopo, alium sibi foris pseudoepiscopum constituunt, declarat in libris Regnorum scriptura divina, ubi a tribu Juda et Benjamin decem tribus scissæ sunt, et relicto rege suo, alterum sibi foris constituerunt: *Et indignatus est,* inquit, *Dominus in*

omni semine Israel, et dimovit eos, et dedit eos in direptionem donec abjiceret eos a facie sua, quia dissipatus est Israel a domo David, et constituerunt sibi regem Hieroboam filium Nabath. Indignatum esse Dominum dicit et eos in perditionem dedisse quod ab unitate dissipati essent atque alterum sibi regem constituissent. Et tanta indignatio Domini extitit adversus illos qui schisma fecerant, ut etiam cum homo Dei ad Hieroboam missus esset qui ei peccata sua exprobraret atque ultionem futuram prædiceret, panem quoque apud illos edere et aquam bibere vetaretur. Quod cum non custodisset et contra præceptum Dei prandisset, statim divinæ censuræ majestate percussus est, ut inde regrediens impetu ac morsu leonis in itinere necaretur. Et audet quisquam dicere aquam baptismi salutarem et gratiam cœlestem communem cum schismaticis esse posse, cum quibus nec terrestris cibus nec sæcularis potus debet esse communis! Satiat adhuc in evangelio suo Dominus et majorem intelligentiæ lucem manifestat, quod iidem qui se tunc a tribu Juda et Benjamin sciderant, et Hierosolymis derelictis Samariam secesserant, inter prophanos et gentiles computarentur. Nam cum primum discipulos suos in ministerium salutis mitteret, mandavit et dixit: *In viam nationum ne abieritis, et in civitatem Samaritanorum ne introieritis.* Ad Judæos prius mittens, gentiles adhuc præteriri jubet. Addendo autem et civitatem Samaritanorum debere omitti, ubi erant schismatici, ostendit schismaticos gentilibus adæquari.

Quod si aliquis illud opponit, ut dicat eandem Novatianum legem tenere quam catholica ecclesia teneat, eodem symbolo quo et nos baptizare, eundem nosse Deum patrem, eundem filium Christum, eundem Spiritum sanctum, ac propter hoc usurpare eum potestatem baptizandi posse quod videatur in interrogatione baptismi a nobis non discrepare, sciat quisquis hoc opponendum putat primum non esse unam nobis et schismaticis symboli legem, neque eandem interrogationem. Nam cum dicunt: *Credis remissionem peccatorum et vitam æternam per sanctam ecclesiam*, mentiuntur in interrogatione, quando non habeant ecclesiam. Tunc deinde voce sua ipsi confitentur remissionem peccatorum non dari nisi per sanctam ecclesiam posse; quam non habentes, ostendunt remitti illic peccata non posse.

Quod vero eundem quem et nos Deum patrem, eundem filium Christum, eundem Spiritum sanctum nosse dicuntur, nec hoc adjuvare tales potest. Nam et Chore et Dathan et Abiron cum sacerdote Aaron et Moyse eundem Deum noverant, pari lege et religione viventes, unum et verum Deum, qui colendus atque invocandus fuerat, invocabant. Tamen quia loci sui ministerium transgressi contra Aaron sacerdotem, qui sacerdotium legitimum dignatione Dei atque ordinatione Domini perceperat, sacrificandi sibi licentiam vindicaverunt, divinitus percussi pœnas statim pro illicitis conatibus pependerunt, nec potuerunt rata esse et proficere sacrificia irreligiose et illicite contra jus divinæ dispositionis oblata. Thuribula quoque ipsa, in quibus incensum illicite fuerat oblatum, ne in usu de cætero essent sacerdotibus, sed potius indignationis et ultionis divinæ memoriam corrigendis posteris exhiberent, jussu Domini conflata atque igne purgata in laminas ductiles producuntur et affiguntur altari, secundum quod loquitur scriptura divina. *Memoriale*, inquit, *filiis Israel, ut non accedat quisquam alienigena qui non est ex semine Aaron imponere incensum ante Dominum, ut non sit sicut Chore.* Et tamen illi schisma non fecerant, nec foras egressi, contra Dei sacerdotes impudenter atque hostiliter rebellaverant: quod nunc hi ecclesiam scindentes et contra pacem atque unitatem Christi rebelles, cathedram sibi constituere, et primatum (1) assumere, et baptizandi atque offerendi licentiam vindicare conantur. Quomodo perficere quæ agunt aut impetrare aliquid illicitis conatibus de Deo possunt,

(1) Hoc est episcopatum.

qui contra Deum quod eis non licet moliuntur? Quare qui Novatiano sive cæteris ejusmodi schismaticis patrocinantur, frustra contendunt baptizari et sanctificari illic aliquem salutari baptismo posse, ubi constet baptizantem baptizandi licentiam non habere.

Atque ut magis intelligi posset contra ejusmodi audaciam quæ sit censura divina, invenimus in tali facinore non solum duces et auctores sed et participes pœnis destinari, nisi se a communione malorum separaverint, præcipiente per Moysen Domino et dicente : *Separamini a tabernaculis hominum istorum durissimorum, et nolite tangere ab omnibus quœ sunt eis, ne simul pereatis in peccato eorum.* Et quod comminatus per Moysen Dominus fuerat implevit, ut quisquis se a Chore et Dathan et Abiron non separasset, pœnas statim pro impia communione persolveret. Quo exemplo ostenditur et probatur obnoxios omnes et culpæ et pœnæ futuros, qui se schismaticis contra præpositos et sacerdotes irreligiosa temeritate miscuerint. Sicut etiam per Osee prophetam Spiritus sanctus contestatur et dicit : *Sacrificia eorum tanquam panis luctus, omnes qui manducant ea contaminabuntur,* docens scilicet et ostendens omnes omnino cum auctoribus supplicio conjungi, qui fuerint eorum peccato contaminati.

Quæ ergo apud eos merita esse circa Deum possunt, quibus supplicia divinitus irrogantur? Aut quomodo tales justificare et sanctificare baptizatos possunt, qui hostes sacerdotum aliena et illicita et nullo sibi jure concessa usurpare conantur? Quos tamen ipsos non miramur pro sua pravitate contendere. Asserant enim necesse est singuli quique quod faciunt, nec volunt victi facile succumbere, quamvis sciant id quod faciunt non licere. Illud mirandum est, immo indignandum potius et dolendum, christianos antichristis assistere, et prævaricatores fidei atque ecclesiæ proditores intus in ipsa ecclesia contra ecclesiam stare. Qui, quamquam pertinaces alias et indociles, vel hoc tamen confitentur quod universi sive hæretici sive schismatici non habeant Spiritum sanctum; et ideo baptizare quidem possunt, dare autem Spiritum sanctum non possunt, in hoc ipso a nobis tenentur ut ostendamus nec baptizare omnino eos posse qui non habeant Spiritum sanctum.

Nam cum in baptismo unicuique peccata sua remittantur, probat et declarat in evangelio suo Dominus per eos solos peccata posse dimitti qui habeant Spiritum sanctum. Post resurrectionem enim discipulos suos mittens loquitur ad eos et dicit : *Sicut misit me pater, et ego mitto vos. Hoc cum dixisset, insufflavit et ait illis : Accipite Spiritum sanctum. Si cujus remiseritis peccata, remittentur illi; si cujus tenueritis, tenebuntur.* Quo in loco ostendit eum solum posse baptizare et remissionem peccatorum dare qui habeat Spiritum sanctum. Denique ipsum Christum Dominum nostrum baptizaturus Joannes accepit ante Spiritum sanctum cum adhuc esset in utero matris constitutus, ut certum esset atque manifestum baptizare non posse nisi eos qui habeant Spiritum sanctum. Itaque qui hæreticis sive schismaticis patrocinantur, respondeant nobis an habeant Spiritum sanctum, an non habeant. Si habent, cur illic baptizatis, quando ad nos veniunt, manus imponitur ad accipiendum Spiritum sanctum, cum jam utique illic acceptus sit, ubi si fuit dari potuit? Si autem foris tincti hæretici et schismatici non habent Spiritum sanctum, et ideo apud nos manus imponitur ut hic accipiatur quod illic nec est nec dari potest, manifestum est nec remissionem peccatorum dari per eos posse quos constet Spiritum sanctum non habere. Et idcirco, ut secundum divinam dispositionem atque evangelicam veritatem peccatorum remissionem consequi et sanctificari ac templa Dei fieri possint, ecclesiæ baptismo baptizandi sunt omnes omnino qui ab adversariis et antichristis ad Christi ecclesiam veniunt.

Quæsisti etiam, fili carissime, quid mihi de illis videatur qui in infirmitate et languore gratiam Dei consequuntur, an habendi sint legitimi christiani, eo

quod aqua salutari non loti sint, sed perfusi. Qua in parte nemini verecundia et modestia nostra præjudicat, quo minus unusquisque quod putat sentiat, et quod senserit faciat. Nos, quantum concipit mediocritas nostra, æstimamus in nullo mutilari et debilitari posse beneficia divina, nec minus aliquid illic posse contingere ubi plena et tota fide et dantis et sumentis accipitur quod de divinis muneribus hauritur. Neque enim sic in sacramento salutari delictorum contagia ut in lavacro carnali et sæculari sordes cutis et corporis abluuntur, ut aphronitris et cæteris quoque adjumentis et solio et piscina opus sit, quibus ablui et mundari corpusculum possit. Aliter pectus credentis abluitur, aliter mens hominis per fidei merita mundatur. In sacramentis salutaribus necessitate cogente, et Deo indulgentiam suam largiente, totum credentibus conferunt divina compendia. Nec quemquam movere debet quod aspergi vel perfundi videntur ægri cum gratiam dominicam consequuntur, quando scriptura sancta per Ezechielem prophetam loquatur et dicat : *Et aspergam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus immunditiis vestris, et ab omnibus simulacris vestris emundabo vos, et dabo vobis cor novum, et spiritum novum dabo in vobis.* Item in Numeris : *Et homo qui fuerit immundus usque ad vesperam, hic purificabitur die tertio et die septimo, et mundus erit. Si autem non fuerit purificatus die tertio et die septimo, non erit mundus, et exterminabitur anima illa de Israel, quoniam aqua aspersionis non est super eum sparsa.* Et iterum : *Et locutus est Dominus ad Moysen dicens : Accipe levitas de medio filiorum Israel, et purificabis eos. Et ita facies eis purificationem eorum. Circumsparges eos aqua purificationis.* Et iterum : *Aqua aspersionis purificatio est.* Unde apparet aspersionem quoque aquæ instar salutaris lavacri obtinere, et quando hæc in ecclesia fiunt, ubi sit et accipientis et dantis fides integra, stare omnia et consummari ac perfici posse majestate Domini et fidei veritate.

Porro autem quod quidam eos salutari aqua et fide legitima Christi gratiam consecutos non christianos sed clinicos vocant, non invenio unde hoc nomen assumant; nisi forte qui plura et secretiora legerunt, apud Hippocratem vel Soranum clinicos istos deprehenderunt. Ego enim, qui clinicum de evangelio novi, scio paralytico illi et debili per longa ætatis curricula in lecto jacenti nihil infirmitatem suam obfuisse, quominus ad firmitatem cœlestem plenissime perveniret; nec tantum indulgentia dominica excitatum de grabato esse, sed ipsum grabatum suum reparatis et vegetatis viribus sustulisse. Et idcirco, quantum fide concipere et sentire nobis datur, mea sententia hæc est, ut christianus judicetur legitimus quisquis fuerit in ecclesia lege et jure fidei divinam gratiam consecutus. Aut si aliquis existimat eos nihil consecutos eo quod aqua salutari tantum perfusi sint, sed inanes et vacui sunt, non decipiantur, ut si incommodum languoris evaserint et convaluerint, baptizentur. Si autem baptizari non possunt qui jam baptismo ecclesiastico sanctificati sunt, cur in fide sua et Domini indulgentia scandalizantur? An consecuti sunt quidem gratiam dominicam, sed breviore et minore mensura muneris divini ac Spiritus sancti, ut habeantur quidem christiani, non sint tamen cæteris adæquandi?

Quin immo Spiritus sanctus non ad mensuram datur, sed super credentem totus infunditur. Nam si dies omnibus æqualiter nascitur, et si sol super omnes pari et æquali luce diffunditur, quanto magis Christus sol et dies verus in ecclesia sua lumen vitæ æternæ pari æqualitate largitur! Cujus æqualitatis sacramentum videmus in Exodo esse celebratum, cum de cœlo manna deflueret et futurorum præfiguratione alimentum panis cœlestis et cibum Christi venientis ostenderet. Illic enim sine discrimine vel sexus vel ætatis gomor a singulis æqualiter colligebatur. Unde apparebat Christi indulgentiam et cœlestem gratiam postmodum secuturam æqualiter omnibus dividi sine sexus varietate, sine annorum discrimine, sine acceptione personæ super omnem

Dei populum spiritalis gratiæ munus infundi. Plane eadem gratia spiritalis, quæ æqualiter in baptismo a credentibus sumitur, in conversatione atque actu nostro postmodum vel minuitur vel augetur; ut in evangelio dominicum semen æqualiter seminatur, sed pro varietate terræ aliud absumitur, aliud in multiformem copiam vel tricesimi vel sexagesimi vel centesimi numeri fructu exuberante cumulatur. Adhuc vero cum singuli ad denarium vocentur, quid est ut quod a Deo æqualiter distribuitur humana interpretatione minuatur?

Quod si aliquis in illo movetur, quod quidam de iis qui ægri baptizantur spiritibus adhuc immundis tentantur, sciat diaboli nequitiam pertinacem usque ad aquam salutarem valere, in baptismo vero omne nequitiæ suæ virus amittere. Quod exemplum cernimus in rege Pharaone, qui diu reluctatus et in sua perfidia demoratus tamdiu resistere potuit et prævalere donec ad aquam veniret : quo cum venisset, et victus est et extinctus. Mare autem illud sacramentum baptismi fuisse declarat beatus apostolus Paulus dicens : *Nolo enim vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes per mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari.* Et addidit dicens : *Hæc autem omnia figuræ nostræ fuerunt.* Quod hodie etiam geritur, ut per exorcistas voce humana et potestate divina flagelletur et uratur et torqueatur diabolus, et cum exire se et homines Dei dimittere sæpe dicat, in eo tamen quod dixerit fallat, et id quod per Pharaonem prius gestum est eodem mendacio obstinationis et fraudis exerceat. Cum tamen ad aquam salutarem atque ad baptismi sanctificationem venitur, scire debemus et fidere quia illic diabolus opprimitur, et homo Deo dicatus divina indulgentia liberatur. Nam si sicut scorpii et serpentes, qui in sicco prævalent, in aquam præcipitati prævalere non possunt aut sua venena retinere, sic et spiritus nequam, qui scorpii et serpentes appellantur, et tamen per nos data a Domino potestate calcantur, permanere ultra non possunt in hominis corpore, in quo baptizato et sanctificato incipit Spiritus sanctus habitare. Hoc denique et rebus ipsis experimur, ut necessitate urgente in ægritudine baptizati et gratiam consecuti careant immundo spiritu quo antea movebantur, et laudabiles ac probabiles in ecclesia vivant, plusque per dies singulos in augmentum cœlestis gratiæ per fidei incrementa proficiant. Et contra sæpe nonnulli de illis qui sani baptizantur, si postmodum peccare cœperint, spiritu immundo redeunte quatiuntur; ut manifestum sit diabolum in baptismo fide credentis excludi, si fides postmodum defecerit, regredi. Nisi si justum quibusdam videtur ut illi qui extra ecclesiam apud adversarios et antichristos prophana aqua polluuntur baptizati judicentur, hi vero qui in ecclesia baptizantur minus indulgentiæ et gratiæ divinæ consecuti esse videantur, et tantus honor habeatur hæreticis, ut inde venientes non interrogentur utrumne loti sint an perfusi, utrumne clinici sint an peripatetici, apud nos autem de integra fidei veritate detrahatur, et baptismo ecclesiastico majestas sua et sanctitas derogetur.

Rescripsi, fili carissime, ad litteras tuas quantum parva nostra mediocritas valuit, et ostendi quid nos quantum in nobis est sentiamus, nemini præscribentes quo minus statuat quod putat unusquisque præpositus actus sui rationem Domino redditurus, secundum quod beatus apostolus Paulus in epistola sua ad Romanos scribit et dicit : *Unusquisque nostrum pro se rationem dabit. Non ergo nos invicem judicemus.* Opto te, fili carissime, semper bene valere.

EPISTOLÆ IN EXILIO CONSCRIPTÆ, ET SUB FINEM VITÆ.

Ad Nemesianum et cæteros martyras in metallo constitutos.

EPISTOLA LXXVI.

Confessorum tormenta et cruciatus extollit; gloriamque et beatitudinem æmulatur patientium pro Christo.

Cyprianus Nemesiano, Felici, Lucio, alteri Felici, Litteo, Poliano, Victori, Jaderi, Dativo, coepiscopis, item compresbyteris et diaconibus, et cæteris fratribus in metallo constitutis, martyribus Dei patris omnipotentis et Jesu Christi Domini et Dei conservatoris nostri æternam salutem.

Gloria quidem vestra poscebat, beatissimi ac dilectissimi fratres, ut ad conspectum atque ad complexum vestrum venire ipse deberem, nisi me quoque ob confessionem nominis relegatum præfiniti loci termini coercerent. Sed quomodo possum repræsento me vobis, et ad vos, etiamsi corpore et gressu venire non datur, dilectione tamen et spiritu venio, exprimens litteris animum meum, quo in istis virtutibus et laudibus vestris lætus exulto, participem me computans vobis, etsi non passione corporis, consortio caritatis. An ego possim tacere et vocem meam silentio premere, cum de carissimis meis tam multa et gloriosa cognoscam quibus vos divina dignatio honoravit, ut ex vobis pars jam martyrii sui consummatione præcesserit meritorum suorum coronam de Domino receptura, pars adhuc in carcerum claustris sive in metallis et vinculis demoretur, exhibens per ipsas suppliciorum moras corroborandis fratribus et armandis majora documenta, ad meritorum titulos ampliores tormentorum tarditate proficiens, habitura tot mercedes in cœlestibus præmiis quot nunc dies numerat in pœnis? Quæ quidem vobis, fortissimi ac beatissimi fratres, pro merito religionis ac fidei vestræ accidisse non miror, ut vos sic Dominus ad gloriarum sublime fastigium clarificationis suæ honore provexerit, qui semper in ecclesia ejus custodito fidei tenore viguistis, conservantes firmiter dominica mandata, in simplicitate innocentiam, in caritate concordiam, modestiam in humilitate, diligentiam in administratione, vigilantiam in adjuvandis laborantibus, misericordiam in fovendis pauperibus, in defendenda veritate constantiam, in disciplinæ severitate censuram. Ac ne aliquid ad exemplum bonorum factorum deesset in vobis, etiam in confessione nunc vocis et passione corporis fratrum mentes ad divina martyria provocatis, duces vos exhibendo virtutis; ut dum grex pastores suos sequitur, et quod fieri a præpositis cernit imitatur, paribus obsequiorum meritis a Domino coronetur.

Quod autem fustibus cæsi prius graviter et afflicti per ejusmodi pœnas, initiastis confessionis vestræ gloriosa primordia, execranda nobis ista res non est. Neque enim ad fustes christianum corpus expavit, cujus est spes omnis in ligno. Sacramentum salutis suæ Christi servus agnovit. Redemptus ligno ad vitam æternam, ligno provectus est ad coronam. Quid vero mirum si vasa aurea et argentea in metallum, id est, auri et argenti domicilium, dati estis, nisi quod nunc metallorum natura conversa est, locaque quæ aurum et argentum dare ante consueverant accipere cœperunt? Imposuerunt quoque compedes pedibus vestris, et membra felicia ac Dei templa infamibus vinculis ligaverunt, quasi cum corpore ligetur et spiritus, aut aurum vestrum ferri contagione maculetur. Dicatis Deo hominibus et fidem suam religiosa virtute testantibus ornamenta sunt ista, non vincula; nec christianorum pedes ad infamiam copulant, sed clarificant ad coronam. O pedes feliciter vincti, qui

non a fabro sed a Domino resolvuntur! O pedes feliciter vincti, qui in itinere salutari ad paradisum diriguntur! O pedes in sæculo ad præsens ligati, ut sint semper apud Dominum liberi! O pedes compedibus et traversariis interim cunctabundi, sed celeriter ad Christum glorioso itinere cursuri! Quantum vult hic vel invida crudelitas vel maligna nexibus vos suis et vinculis teneat, cito a terris et pœnis istis ad cœlorum regna venietis. Non fovetur in metallis lecto et culcitris corpus, sed refrigerio et solatio Christi fovetur. Humi jacent fessa laboribus viscera; sed pœna non est cum Christo jacere. Squalent sine balneis membra situ et sorde deformia; sed spiritaliter intus abluitur quod foris carnaliter sordidatur. Panis illic exiguus; at non in solo pane vivit homo, sed in sermone Dei. Vestis algentibus deest; sed qui Christum induit, et vestitus abundanter et cultus est. Semitonsi (1) capitis capillus horrescit; sed cum sit caput viri Christus, qualecunque illud caput deceat necesse est quod ob Domini nomen insigne est. Omnis ista deformitas detestabilis et tetra gentilibus quali splendore pensabitur! Sæcularis hæc et brevis pœna quam clari et æterni honoris mercede mutabitur, cum secundum beati apostoli vocem transformaverit Dominus corpus humilitatis nostræ conformatum corpori claritatis suæ!

Sed nec in illo, fratres dilectissimi, aliqua potest aut religionis aut fidei jactura sentiri, quod illic nunc sacerdotibus Dei facultas non datur offerendi et celebrandi sacrificia divina. Celebratis immo atque offertis sacrificium Deo et pretiosum pariter et gloriosum et plurimum vobis ad retributionem præmiorum cœlestium profuturum, cum scriptura divina loquatur et dicat : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non despicit.* Hoc vos sacrificium Deo offertis, hoc sacrificium sine intermissione die ac nocte celebratis, hostiæ facti Deo, et vosmetipsos sanctas atque immaculatas victimas exhibentes, sicut apostolus adhortatur et dicit : *Oro ergo vos, fratres, per misericordiam Dei ut constituatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, placentem Deo, nec configuremini sæculo huic, sed transformemini in renovatione sensus, ad probandum quæ sit voluntas Dei bona et placens et perfecta.* Hoc est enim quod præcipue Deo placeat, hoc est in quo majoribus meritis ad promerendam voluntatem Dei opera nostra proveniant; hoc est quod solum Domino de beneficiis ejus grandibus et salutaribus fidei ac devotionis nostræ obsequia retribuant, prædicante in psalmis et contestante Spiritu sancto : *Quid retribuam,* inquit, *Domino, pro omnibus quæ tribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo.... Pretiosa in conspectu Domini mors justorum ejus.*

Quis non libenter et prompte calicem salutis accipiat; quis non appetat gaudebundus et lætus in quo aliquid et ipse Domino suo retribuat; quis non pretiosam in conspectu Domini mortem fortiter et constanter excipiat, placiturus ejus oculis qui nos in congressione nominis sui constitutos desuper spectans volentes comprobat, adjuvat dimicantes, vincentes coronat, retributione bonitatis ac pietatis paternæ remunerans in nobis quicquid ipse præstitit, et honorans quod ipse perfecit? Ipsius enim esse quod vincimus et quod ad maximi certaminis palmam subacto adversario pervenimus declarat et docet Dominus in evangelio suo dicens : *Cum autem vos tradiderint, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini... Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.* Et iterum : *Ponite in cordibus vestris non præmeditari excusare. Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere adversarii vestri.* In quo quidem et credentium magna fiducia est et culpa gravissima perfidorum non credere ei qui se opem suam daturum confitentibus pollicetur, nec rursus eundem timere qui æternam pœnam negantibus comminatur.

(1) Ita olim tondebantur servi ad metalla damnati.

Quæ vos omnia, fortissimi ac fidelissimi milites Christi, insinuastis fratribus nostris, implentes factis quod verbis ante docuistis, futuri maximi in regno cœlorum, pollicente Domino et dicente : *Qui fecerit et sic docuerit, maximus vocabitur in regno cœlorum.* Denique exemplum vestrum secuta multiplex plebis portio confessa est vobiscum pariter et pariter coronata est, connexa vobis vinculo fortissimæ caritatis, et a præpositis suis nec carcere nec metallis separata. Cujus numero nec virgines desunt, quibus ad sexagenarium fructum centenus accessit, quasque ad cœlestem coronam gloria gemina provexit. In pueris quoque virtus major ætate annos suos confessionis laude transcendit, ut martyrii vestri beatum gregem et sexus et ætas omnis ornaret.

Qui nunc vobis, dilectissimi fratres, conscientiæ victricis vigor, quæ sublimitas animi, quæ in sensu exultantia, qui triumphus in pectore, unumquemque vestrum stare ad promissum Dei præmium, de judicio Dei esse securum, ambulare in metallo, captivo quidem corpore, sed corde regnante; scire Christum secum esse præsentem, gaudentem tolerantia servorum suorum per vestigia et vias suas ad regna æterna gradientium! Exspectatis quotidie læti profectionis vestræ salutarem diem, et jam jamque de sæculo recessuri, ad martyrum munera et domicilia divina properatis, post has mundi tenebras visuri candidissimam lucem, et accepturi majorem passionibus omnibus et conflictationibus claritatem, apostolo contestante et dicente : *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad superventuram claritatem quæ revelabitur in nobis.* Plane quia nunc vobis in precibus efficacior sermo est, et ad impetrandum quod in pressuris petitur facilior oratio est, petite impensius et rogate ut confessionem omnium nostrum dignatio divina consummet, ut de istis tenebris et laqueis mundi nos quoque vobiscum integros et gloriosos Deus liberet, ut qui hic caritatis et pacis vinculo copulati contra hæreticorum injurias et pressuras gentilium simul stetimus, pariter in regnis cœlestibus gaudeamus. Opto vos, beatissimi ac dilectissimi fratres, in Domino bene valere et nostri semper et ubique meminisse.

Ad Cyprianum.

EPISTOLA LXXVII.

Nemesiani, Dativi, Felicis, et Victoris responsum.

Cypriano fratri Nemesianus, Dativus, Felix, et Victor in Domino æternam salutem.

SEMPER magnis sensibus pro temporis conditione litteris tuis locutus es, Cypriane dilectissime; quibus assidue lectis et pravi corriguntur et bonæ fidei homines corroborantur. Dum enim non desinis tractatibus tuis sacramenta (1) occulta nudare, sic nos in fide facis crescere et de sæculo homines ad credulitatem accedere. Nam quæcunque bona in multis libris tuis intulisti, nescius ipsum te nobis designasti. Es enim omnibus hominibus in tractatu major, in sermone facundior, in consilio sapientior, in patientia simplicior, in operibus largior, in abstinentia sanctior, in obsequio humilior, et in actu bono innocentior. Scis et ipse, carissime, nostrum optabile votum esse quod te videamus doctorem et amatorem nostrum ad coronam magnæ confessionis pervenisse. Nam quasi bonus et verus doctor, quid nos discipuli secuti apud præsidem dicere deberemus, prior apud acta proconsulis pronuntiasti; et tuba canens Dei milites cœlestibus armis instructos ad congressionis prælium excitasti, et in acie prima pugnans spiritali gladio diabolum interfecisti, agmina quoque fratrum hinc et inde verbis tuis composuisti, ut insidiæ inimico undique tenderentur, et cadaveris ipsius publici hostis nervi concisi calcarentur. Crede nobis, carissime, quoniam non est a centesimo præmio minor tua innocens anima; quæ nec sæculi primos impetus timuit, nec ire in exsilium recusavit, nec relinquere ci-

(1) Sacramenta, id est arcana, mysteria, sensus abditos.

vitatem dubitavit, nec in deserto loco commorari horruit, et quoniam multis documentum confessionis dedit, ipsa martyrium prior duxit. Alios enim ad martyria facienda exemplo suo provocavit; et non tantum martyrum de sæculo jam excedentium socia esse cœpit, sed et cum futuris cœlestem amicitiam copulavit.

Agunt ergo tibi nobiscum damnati maximas apud Deum gratias, Cypriane dilectissime, quod litteris tuis laborantia pectora recreasti, fustibus vulnerata membra curasti, compedibus pedes ligatos resolvisti, semitonsis capitis capillaturam adæquasti, tenebras carceris illuminasti, montes metalli in planum deduxisti, naribus etiam fragrantes flores imposuisti, et tetrum odorem fumi exclusisti. Fecit autem et prosecutum ministerium tuum et Quirini dilectissimi nostri, quod per Herennianum hypodiaconum et Lucianum et Maximum et Amantium acolythos, distribuendum misisti quæcunque necessitatibus corporum defuerant expediri. Simus ergo orationibus nostris alterutrum adjutores, et rogemus, sicut mandasti, ut Deum et Christum et angelos in omnibus actibus nostris habeamus fautores. Optamus te, Domine frater, semper bene valere et nostri meminisse. Saluta omnes qui tecum sunt. Omnes nostri qui nobiscum sunt te amant et salutant et videre desiderant.

Ad eundem.

EPISTOLA LXXVIII.

Lucii et cæterorum martyrum responsum.

Cypriano fratri et collegæ Lucius et qui mecum sunt fratres omnes in Domino salutem.

EXULTANTIBUS nobis et lætantibus in Deo quod nos ad congressionem armaverit et in prælio victores sua dignatione fecerit, supervenerunt litteræ tuæ, frater carissime, quas per Herennianum hypodiaconum et Lucianum et Maximum et Amantium acolythos misisti nobis; quibus lectis recepimus in vinculis laxamentum, in pressura solatium, et in necessitate præsidium, et excitati sumus et robustius animati ad si quid amplius fuerit pœnarum. Nam ante passionem a te sumus ad gloriam provocati, qui prior nobis ducatum ad confessionem nominis Christi præbuisti. Nos vero secuti vestigia confessionis tuæ parem gratiam tecum speramus. Nam qui prior est in cursu prior est et ad præmium; et qui prior occupasti, de quo cœpisti, inde hoc nobis communicasti, demonstrans scilicet individuam caritatem qua semper nos dilexisti; ut quibus unus fuit spiritus in conjunctione pacis, esset precum tuarum gratia et una corona confessionis. Accessit autem tibi, frater carissime, ad confessionis coronam retributio operum, abundans mensura quam accipies a Domino in die remunerationis, qui et te nobis litteris tuis repræsentasti, ut pectus illud tuum candidum et beatum, quod semper novimus, manifestares et secundum latitudinem ejus (1) nobiscum laudes Deo diceres, non quantum nos meremur audire, sed quantum tu potes dicere. Tuis enim vocibus et quæ minus in nobis instructa erant exornasti, et confirmasti ad sustentationem earundem passionum quas patimur, securi de præmio cœlesti et de corona martyrii et de regno Dei ex prophetia quam litteris tuis Spiritu sancto plenus spopondisti. Hoc totum fiet, dilectissime, si nos orationibus tuis in mente habueris, quod te facere confido, sicut et nos utique facimus.

Accepimus itaque, frater desiderantissime, id quod a Quirino et a te ipso misisti sacrificium ex omni opere mundo. Sicut et Noe obtulit Deo, et delectatus est Deus in odorem suavitatis, et respexit in sacrificium ejus, ita et in vestrum respiciat et delectetur reddere vobis hujus tam boni operis mercedem. Peto autem ut litteras quas ad Quirinum fecimus transmitti præcipias. Opto te, frater carissime ac desiderantissime, semper bene valere et nostri meminisse. Saluta omnes qui tecum sunt. Vale.

(1) Latitudinem pectoris dicit, eo quod sit pectus in Dei laudes ac bonas operationes fecundum et magnificum.

Ad Cyprianum.

EPISTOLA LXXIX.

Felicis, Jaderis, Poliani, et cæterorum martyrum responsum.

Cypriano carissimo et dilectissimo Felix, Jader, Polianus, una cum presbyteris et omnibus nobiscum commorantibus apud metallum Siguense æternam in Domino salutem.

Resalutamus te, frater carissime, per Herennianum hypodiaconum, Lucianum, et Maximum fratres nostros fortes et incolumes, adjuvantibus orationibus tuis; a quibus accepimus oblationis nomine non minimam quantitatem una cum litteris tuis quas scripsisti, in quibus dignatus es de verbis cœlestibus nos tanquam filios confortare. Et Deo patri omnipotenti per Christum ejus gratias egimus et agimus quod sic confortati et corroborati sumus per tuam adlocutionem, petentes de animi tui candore ut nos assiduis orationibus tuis in mente habere digneris, ut confessionem vestram et nostram, quam Dominus in nobis conferre dignatus est, suppleat. Saluta omnes qui tecum commorantur. Optamus te, frater carissime, in Deo semper bene valere. Felix scripsi. Jader subscripsi. Polianus legi. Dominum meum Eutychianum saluto.

Cypriani ad Sergium et Rogatianum et cæteros confessores in carcere constitutos.

EPISTOLA LXXX.

Ad meditandum divina mandata, afflictioni eorum aptiora, exhortatur.

Cyprianus Sergio et Rogatiano et cæteris confessoribus in Domino perpetuam salutem.

Saluto vos, fratres carissimi ac beatissimi, optans ipse quoque conspectu vestro frui, si me ad vos pervenire loci conditio permitteret. Quid enim mihi optatius et lætius posset accidere quam nunc vobis inhærere, ut complecteremini me manibus illis quæ puræ et innocentes et dominicam fidem servantes sacrilega obsequia respuerunt? Quid jucundius et sublimius quam osculari nunc ora vestra, quæ gloriosa voce Dominum confessa sunt, conspici etiam præsentem ab oculis vestris, qui, despecto sæculo, conspiciendo Deo digni extiterunt? Sed quoniam huic lætitiæ interesse facultas non datur, has pro me ad aures et ad oculos vestros vicarias litteras mitto, quibus gratulor pariter et exhortor ut in confessione cœlestis gloriæ fortes et stabiles perseveretis, et ingressi viam dominicæ dignationis, ad accipiendam coronam spiritali virtute pergatis, habentes Dominum protectorem et ducem, qui dixit : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem mundi.* O beatum carcerem quem illustravit vestra præsentia! O beatum carcerem qui homines Dei mittit ad cœlum! O tenebras lucidiores sole ipso et luce hac mundi clariores, ubi modo constituta sunt Dei templa et sanctificanda divinis confessionibus membra vestra!

Nec quicquam nunc versetur in cordibus et mentibus vestris quam divina præcepta et mandata cœlestia, quibus vos ad tolerantiam passionis Spiritus sanctus semper animavit. Nemo mortem cogitet, sed immortalitatem, nec temporariam pœnam, sed gloriam sempiternam, cum scriptum sit : *Pretiosa est in conspectu Domini mors justorum ejus.* Et iterum : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non despicit.* Et iterum ubi loquitur scriptura divina de tormentis quæ martyres Dei consecrant et in ipsa passionis probatione sanctificant : *Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes eorum immortalitate plena est. Et in paucis vexati, in multis bene disponentur, quoniam Deus tentavit illos, et invenit illos dignos se. Tanquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausti hostiam accepit illos, et in tempore erit respectus illorum fulgebunt justi* (1); *et tanquam scintillæ in arundineto discurrent. Judicabunt nationes et dominabuntur populis, et regnabit eorum dominus in perpetuum.* Quando ergo judicaturos vos et regnaturos cum Christo Domino cogitatis,

---

(1) *Erit... fulgebunt.* Locutio hebraica, quæque idem sonat ac si diceres : *fiet ut fulgeant, in tempore respectus sui*, hoc est, gloriæ suæ.

exultetis necesse est et futurorum gaudio præsentia supplicia calcetis, scientes ab initio mundi sic institutum ut laboret istic in sæculari conflictatione justitia, quando in origine statim prima Abel justus occiditur, et exinde justi quique et prophetæ et apostoli missi. Quibus omnibus Dominus quoque in se ipso constituit exemplum, docens ad suum regnum non nisi eos qui se per viam suam secuti sint pervenire dicens: *Qui amat animam suam in isto sæculo, perdet illam. Et qui odit animam suam in isto sæculo, in vitam æternam conservabit illam.* Et iterum : *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam vero non possunt occidere. Magis autem metuite eum qui potest et animam et corpus occidere in gehennam.* Paulus etiam nos adhortatur ut qui ad Domini promissa venire cupimus, imitari Dominum in omnibus debeamus. *Sumus*, inquit, *filii Dei. Si autem filii, et hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, siquidem compatiamur ut et commagnificemur.* Addidit etiam comparationem præsentis temporis et futuræ claritatis dicens : *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad superventuram claritatem quæ revelabitur in nobis.* Cujus claritatis gloriam cogitantes, pressuras omnes et persecutiones tolerare nos convenit; quia etsi sunt multæ pressuræ justorum, ex omnibus tamen liberantur qui in Deum fidunt.

Beatas etiam feminas quæ vobiscum sunt in eadem confessionis gloria constitutæ, quæ dominicam fidem tenentes et sexu suo fortiores non solum ipsæ ad gloriæ coronam proximæ sunt, sed et cæteris quoque feminis exemplum de sua constantia præbuerunt. Ac ne quid deesset ad gloriam numeri vestri, ut omnis vobiscum et sexus et ætas esset in honore, pueros etiam vobis gloriosa confessione sociavit divina dignatio, repræsentans nobis tale aliquid quale Ananias, Azarias, et Misahel illustres pueri aliquando fecerunt; quibus inclusis in caminum cesserunt ignes et refrigerium flammæ dederunt, præsente cum illis Domino et probante quod in confessores et martyres ejus nihil posset gehennæ ardor operari, sed quod qui in Deum crederent, incolumes semper et tuti in omnibus perseverarent.

Et consideretis diligentius peto pro vestra religione quæ apud pueros fides fuerit, quæ promereri Dominum plenius potuit. Ad omnia enim parati, sicut omnes esse debemus, aiunt regi : *Nabuchodonosor rex, non opus est nobis de hoc verbo respondere tibi. Est enim Deus, cui nos servimus, potens eripere nos de camino ignis ardentis, et de manibus tuis, rex, liberabit nos. Et si non, notum tibi sit quoniam diis tuis non servimus, et imaginem auream quam statuisti non adoramus.* Cum se crederent et pro fide sua scirent posse etiam de præsenti supplicio liberari, jactare hoc tamen et vindicare sibi noluerunt dicentes : *Et si non;* ne minor esset confessionis virtus sine testimonio passionis. Addiderunt posse omnia Deum facere, sed tamen non in hoc fidere ut liberari in præsentia vellent, sed illam libertatis et securitatis æternæ gloriam cogitarent. Quam fidem vos quoque retinentes et die ac nocte meditantes toto corde ad Deum prompti, contempta præsentium futura tantummodo cogitatis, ut ad fructum regni æterni et ad complexum et osculum Domini et conspectum venire possitis, ut sequamini in omnibus Rogatianum presbyterum gloriosum senem viam vobis ad gloriam temporis nostri religiosa virtute et divina dignatione facientem, qui cum Felicissimo fratre nostro quieto semper et sobrio excipiens ferocientis populi impetum, primum hospitium vobis in carcere præparavit, et metator (1) quodam modo vester, nunc quoque vos antecedit. Quod ut consummetur in vobis assiduis orationibus Dominum deprecamur, ut initiis ad summa pergentibus, quos confiteri fecit, faciat et coronari.

(1) Vocabulum hoc, quod diversas habet significationes, ortum est ex agricolarum arte. Sic enim vocantur qui arbores in seminario vel arbusto disponunt et ordine quodam digerunt, origine ducta a meta, id est agrorum termino seu linea a qua incipit mensura ad disponendas arbores. Istic accipitur de eo qui præcedens milites castra locat, hospitia præparat.

Opto vos, fratres carissimi ac beatissimi, in Domino semper bene valere et ad coronam cœlestis gloriæ pervenire. Victor diaconus et qui mecum sunt vos salutant.

Ad Successum.

EPISTOLA LXXXI.

De nuntiis Roma reversis persecutionem nuntiantibus.

Cyprianus Successo fratri salutem.

Ut non vobis in continenti scriberem, frater carissime, illa res fecit quod universi clerici sub ictu agonis constituti recedere istinc omnino non poterant, parati omnes pro animi sui devotione ad divinam et cœlestem gloriam. Sciatis autem eos venisse quos ad Urbem propter hoc miseram, ut quomodocunque de nobis rescriptum fuisset, exploratam sibi veritatem ad nos perferrent. Multa enim varia et incerta opinionibus ventilantur. Quæ autem sunt in vero ita se habent. Rescripsisse Valerianum ad senatum ut episcopi et presbyteri et diacones in continenti animadvertantur, senatores vero et egregii viri et equites Romani, dignitate amissa, etiam bonis spolientur, et si ademptis facultatibus christiani esse perseveraverint, capite quoque multentur; matronæ vero ademptis bonis in exsilium relegentur, Cæsariani autem quicunque vel prius confessi fuerant vel nunc confessi fuerint confiscentur et vincti in Cæsarianas possessiones descripti mittantur. Subjecit etiam Valerianus Imperator orationi suæ exemplum litterarum quas ad præsides provinciarum de nobis fecit : quas litteras quotidie speramus venire, stantes secundum fidei firmitatem ad passionis tolerantiam, et expectantes de ope et indulgentia Domini vitæ æternæ coronam. Xistum autem in cimiterio animadversum sciatis octavo iduum Augustarum die, et cum eo diacones quatuor. Sed et huic persecutioni quotidie insistunt præfecti in Urbe; ut si qui sibi oblati fuerint animadvertantur, et bona eorum fisco vindicentur. Hæc peto per vos et cæteris collegis nostris innotescant, ut ubique hortatu eorum possit fraternitas corroborari et ad agonem spiritalem præparari, ut singuli ex nostris non magis mortem cogitent quam immortalitatem, et plena fide ac tota virtute Domino dicati gaudeant magis quam timeant in hac confessione; in qua sciunt Dei et Christi milites non perimi, sed coronari. Opto te, frater carissime, semper in Domino bene valere.

Ad clerum et pebem.

EPISTOLA LXXXII.

De suo secessu paulo ante passionem.

Cyprianus presbyteris et diaconibus et plebi universæ salutem.

Cum perlatum ad nos fuisset, fratres carissimi, commentarios (1) esse missos qui me Uticam perducerent, et consilio carissimorum persuasum esset ut de hortis nostris interim secederemus, justa interveniente causa consensi, eo quod congruat episcopum in ea civitate in qua ecclesiæ dominicæ præest illic Dominum confiteri et plebem universam præpositi præsentis confessione clarificari. Quodcunque enim sub illo confessionis momento confessor episcopus loquitur aspirante Deo ore omnium loquitur. Cæterum mutilabitur honor ecclesiæ nostræ tam gloriosæ, si ego episcopus alterius ecclesiæ præpositus, accepta apud Uticam super confessione sententia, exinde martyr ad Dominum proficiscar, quandoquidem ego et pro me et pro vobis apud vos confiteri et ibi pati et exinde ad Dominum proficisci orationibus continuis deprecer et votis omnibus exoptem et debeam. Expectamus ergo hic in secessu abdito constituti adventum proconsulis Carthaginem redeuntis, audituri ab eo quid Imperatores super christianorum laicorum et episcoporum nomine mandaverint, et dicturi quod ad horam Dominus dici voluerit.

(1) Commentarii sive commentarienses ii erant quibus damnatorum cura committebatur, vel carcerum custodes.

Vos autem, fratres carissimi, pro disciplina quam de mandatis dominicis a me semper accepistis, et secundum quod me tractante sæpissime didicistis, quietem et tranquillitatem tenete, nec quisquam vestrum aliquem tumultum fratribus moveat, aut ultro se gentilibus offerat. Apprehensus enim et traditus loqui debet. Siquidem in nobis Dominus positus illa hora loquatur, qui nos confiteri magis voluit quam profiteri. Quid autem de cætero nos observare conveniat antequam in me super confessione nominis Dei proconsul sententiam ferat, instruente Domino in commune disponemus. Incolumes vos, fratres carissimi, Dominus noster in ecclesia sua permanere faciat et conservare dignetur. Ita fiat per suam misericordiam.

Cornelii Papæ ad Cyprianum (1)

EPISTOLA.

Dilectionis tuæ non delectabilia et contra fidei regulam scripta suscepi, in quibus nauseas recognovi, et venena sermonum adversus catholicam per totum orbem diffusam ecclesiam horribilibus a te superseri zizaniis non laudavi. Quæ peto velociter tollas ac prædamnes. Quod prius quidem te facere oportebat quam in mundo lethale virus aspersum simplicium et innocentium interficeret mentes. Non ergo dignum est rebaptizare. Ergo eradica et extrica, ut diximus, florulentis sermonibus atque dignis per posteriorem epistolam priora scripta, quæ contra catholicam fidem servare censuerunt genimina viperarum. Non enim decet tantæ urbis antistitem excellentissimumque doctorem, ut dum putas hæresis baptisma prædamnandum, verum baptisma sermonibus maculare audias quæ doles contra apostolum scilicet repugnare dicentem : *Unus Deus, una fides, unum baptisma.*

Ad plebem Carthaginis

EPISTOLA.

Cyprianus plebi Carthagini consistenti æternam in Domino salutem.

Gratias quidem agimus Deo patri et Domino Jesu Christo, qui vos adunatos atque in conventicula restituit. Propter quam rem memoravimus et scriptum beatissimorum martyrum atque confessorum voluimus ad consilium nostrum servare. Jubet desuper majestas atque Spiritus sanctus, cujus in nobis gratia testis est salutaris. Nam cum tractaret de traditoribus, jubet tam in evangelio quam in apostolo, tam in psalmis quam in prophetis et cæteris scripturis : *Scrutamini.* Quo scrutato a nobis, inventis ab iis qui scripturas sanctas tradiderunt non mereri eos congredi consilium nostrum, id est, consilium habitare. Nemo est enim qui hoc consilium considerans non cœlestem spectet. Ac propterea memoravimus ut ii qui taliter scripturas tractaverunt ad statum plebis et judicium ab ipsis porrectum, nec aliqua actio ab ipsis promi, sed nec etiam ad statum sacrificii neque plebis esse proximi; qui utique jam dudum derelicta plebe, nudata altaria, prompta sacrificia. Merito hæc memorantes cum mœstitia atque dolore animi profici teste ad Dominum quod debuimus statuere quam omnes disceptationes et dissensiones et hæreses et scandala hauserant ne ulterius provo-

---

(1) Tres quæ sequuntur epistolas ex antiquis codicibus eruit Baluzius, sed eas eruditus criticus genuinas esse non pronuntiat. Prima quæ est Cornelii papæ ad Cyprianum adversus pravam rebaptizandi novitatem, præ se fert manifestam fraudis et mendacii notam; quippe cum hanc controversiam sub Cornelio natam non fuisse, ac summam semper consensionem Cornelium inter et Cyprianum intercessisse constet. Secunda prodit sub nomine Cypriani ad plebem Carthaginis; sed ætatem Cypriani non refert, (aliud enim nihil loquitur nisi de Scripturarum traditoribus) et ab illius stilo adhuc longius remota est. Tertiam Cyprianus scribere dicitur benedicto et dilectissimo parenti Turasio, ut illius animum dolore commotum de filiæ dormitione consoletur. Nonnulla insunt iis quæ leguntur in libro Cypriani de Mortalitate simillima, sed stilus omnino diversus. Cæterum monebo hanc epistolam inter opera Hieronymi jamdudum vulgatam, in vetustis et recentioribus editionibus sub nomine Hieronymi ad Tyrasium reperiri.

cent se homines, seu minus fidei seu scripturis leves sint et lectores, id statuimus atque statuto nostro recedi nolumus, ut si qui tradidit præpositus huic plebi mercantur antistitem administrantem altari ac corpore integro.

Iis vero jussimus a quibus et sacrificium offerri jubemus, merito præceptis iis obtemperari debet, nec aliud fiet quam statim evangelica vox sincera cata Johannem loquitur : *Nolo*, inquit, *de manibus vestris sacrificia, quia non venistis ad me cum hostia munda.* Qui utique hostiam mundam non offert, hostia de manibus ejus non ascendit. Nam iterum legimus : *In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum.* Qui per verbum finctionem finxerint dare res inhabitabiles apud illos seu veras scripturas sanctas seu finctas qui dat vocem et qui dat desideria proxima, qui utique finget tradere supplebit traditionem. Merito negantes volumus interim veniam habere confitentes patres. Nam qui dicit se scripturas non habere, utique paratus fuit et torqueri, quorum exempla habemus. Tertio negaverunt, et sacramentum non tradiderunt. Hi autem qui nec interrogati obtulerunt interim usque ad statum consilii laici communicabunt. Veruntamen in statum consilii quod scriptura sancta promoverit secundum sententiam fixam sanctis et amicis Dei suppleri volumus, cum jam testes et proximi aliquid jam dudum statuerant nostri antecessores. Ob quam rem necesse est nos testibus consentire complecti et supplere. Opto vos in Domino semper bene valere. Amen. Deo gratias.

Ad Turasium presbyterum

EPISTOLA.

Cyprianus benedicto et dilectissimo parenti Turasio in Domino æternam salutem.

CARITATIS tuæ scripta percepi, quibus animum tuum dolore commotum de filiæ dormitione cognovi. Non aliud principaliter admiratus sum, quam christiani pectoris in te jactatam fuisse virtutem ut animum flecteres ad dolorem. Stupeo murum fidei penetratum vulneribus orbitatis, quem sepire debuerat spes resurrectionis et regni cœlestis. Nunquam spes cum dolore concordat, nec fides aliquando sentit quamcunque jacturam. Resurgere credimus mortuos, et plangimus. Quid faceremus, si mori tantummodo sine resurrectione præciperet Deus? Voluntas utique ejus sola sufficeret ad solatium, cui nullum præponendum scimus affectum. Quod dederat abstulit qui creaverat. Quid certas plangere quod ad tempus acceperas. Commodaverat ut haberes quantocunque tempore voluisset, et cum vellet rursus auferret. Nihil abstulit tuum, qui recipere dignatus est proprium. Creditum suum recipere decuerat creditorem, et nihil aliud decet quam creditori suo gratias agere mutuantem. Sic Job legimus quam sequamur devotissimam vocem. *Dominus*, inquit, *dedit, Dominus abstulit. Sicut Domino placuit, ita factum est. Sit nomen Domini benedictum.*

Parum ergo non erat hæc sola consolatio contra luctum quod nemo lugere debeat cum aliquid reddiderit alienum, quia fas non erat apud alium detineri quod domino suo fuerat necessarium. Additur consolationis alia providentia, quæ jaculis occurrat orbitatis. Gaudere debuimus de sæculo recedentibus, si sæculi contra nos inimicitias sentiremus, et plangimus beneficia Domini, qui nobis quod præstat infirmitati nostræ præstat. Periclitari volebat adhuc qui dolet aliquem dormientem, et inter fluctus vitæ præsentis videre cupiebat miserum laborare. Ad quid christianum et fidelem animam putas intra carcerem mundi remorari debuisse, cui totus mundus naufragium est. Tantis et talibus tempestatibus vitæ tot impugnationes diaboli, tot corporis bella, tot clades sæculi, tot calamitates evasit. Et lacrymas fundis, quasi nescias quid in te ipse quotidie patiaris. Propter quod Dominus sic admonet apostolos suos dicens : *Si me diligeretis, gauderetis, quoniam vado ad patrem.*

Plane mortuum Lazarum flevit, sed non tuis lacrymis. Resurrectionis pro-

missor dolere non poterat, ne fidem perfidiam faceret quam docebat. Doluit Lazarum non dormientem, sed potius resurgentem, et flebat quem cogebatur propter salvandos alios et confundendos incredulos ad sæculum revocare. Hanc vitam dans Dominus ingemiscebat, quam tu doles esse sublatam. Contra lacrymas ejus pugnant lacrymæ tuæ, et amor tuus amori ejus non convenit. Fletus ejus non habet parem. Ille nolebat reddere laboribus quem dilexerat, et tu amare te credis cui laborum volebas adhuc restare tormenta. Cæterum si putas eum mortuum Lazarum doluisse, ante non permisisset exire qui repellere poterat mortem, aut certe non fleret qui mortuum resuscitandi postmodum habuerat potestatem. Unde apparet eum sola ea causa fuisse commotum quod ad hostilem vitam carissimum suum revocare denuo propter credituros aliquos vel confundendos incredulos urgebatur. Denique sic subsecutus est Dominus dicens : *Ergo, pater, ut credant quia tu me misisti*, ait clara voce : *Lazare, prodi foras*. Et factum est.

Gaudere ergo debes unde ille coactus est flere, ne videaris dormientis felicitatibus invidere. Ab alieno mundo ad proprium transivit, transivit ad Dominum, et de hostili patria ad paternam patriam migravit ad cœlum, dicente apostolo : *Scimus*, inquit, *quoniam si terrena domus nostra hujus corporis resolvatur, quod habitationem habemus non manu factam æternam in cœlis*. Caruit ergo domo, quam nec nosse debuerat. Caruit malis civibus, quorum odia sustinebat, ne adhuc peregrinaretur in terra contraria, sicut apostolus memorat dicens : *Quandiu sumus in hoc sæculo peregrinamur a Domino*. Non nobis ergo debet luctus incumbere, quisquis a peregrinatione redire meruerit ad propriam regionem, maxime cum non inanis et vacuus redire noscatur, qui christianitatis mercatus est lucrum, propter quod venit ad mundi commercium. Negotium explicavit, rediit, et Deo debitum solvit. Comparavit propter quam descenderat emptionem, et ad Dominum regredi properavit, cui offerat mercem, ut comparatæ mercis tam securitatem accipiat quam honorem.

Et ego, inquies, nulla promissorum cœlestium dubitatione conturbor, sed sola separatione morientis æstuans desolatus solatio pii pignoris jactor. Excusatio hæc est sine dubio fragilitatis humanæ, quæ patrocinari non potest diffidentiæ. Si enim desolationem homines ferre non valerent, nunquam prorsus a se sua pignora dimisissent. Destitutos se a morientibus conqueruntur, et vivos filios aut propter litteras aut propter honores aut propter negotia peregrinis regionibus credunt; et gaudent tota vita sine affectibus commorari, dummodo capiant quod de suis cupiunt pignoribus adipisci; et ut ad palatia pergant peregrinantur. Ad studia dignitatis navigant acquirenda, vel causas patrimonii explicandas per labores et pericula proficiscentes impellunt, nec secum vacare quos diligunt patiuntur. Et ut ad palatium cœli, ad studia Christi, ad honorem vitæ perpetuæ, ad patrimonium possessionis æternæ cum securitate valeant pervenire, nemo filios suos libenter a se gratulatur abscedere. Propter incerta per incerta filium vel fratrem vel parentem peregrinari unusquisque compellit, et propter certa per certa suorum aliquem proficisci nullus admittit. Ad comparanda peccata gaudent tam parentes a filiis quam filii a parentibus separari provocante diabolo, ad indulgentiam percipiendam nolunt ab invicem Deo vocante discerni, ut appareat non pro nostra ratione nos dolere quemcunque videmur amittere, sed indicium magis ostendere diffidentiæ, qui non sustinemus nostrorum profectiones ad Dominum, quorum peregrinationes in sæculo gratulamur. Quia credimus mundi lucris, toleramus divisa nostri corporis membra. Si crederemus Dei promissis, post abscessionem nostrorum nihil aliud quam gratias debuerant resonare nostri pectoris gaudia.

Mihi crede, semper in omnibus incredulitas mœret, et sicut non potest nosse fides quod doleat, sic diffidentia

sola doloribus tenetur ancilla. Nam si dormientes dicimus, dormientes utique credere debemus, non mortuos, sed requiescentes interim secundum vocem Domini fideliter loquentis : *Omnis*, inquit, *qui credit in me*, *licet moriatur, vivet*. Si cui medicus homo promitteret quicquam, sine dubio promissioni ejus negare non poterit omnino lætitiam. Nunc quia Dominus Christus fabricator et resuscitator promittit, non times plangere, ut fideliorem Christo pariter et potentiorem medicum videaris in promissionibus judicare.

Sed destitutam, dicis, doleo senectutem, quia debueram meos liberos potius antecedere, ne in laboribus remanerem. Quando de spiritualibus bonis quodcunque tractatur, nihil est omnino de carnalibus ante oculos reponendum. Ego tibi melius profiteor evenisse, quoniam non carnalem sed spiritualem circa te considero fidelitatem. Tu te dicis de alicujus pignoris obitu in senectute confectum. Ego contra comprobo sublevatam senectutem tuam. Amputavit Dominus sollicitudinem quæ te torquebat de viva filia ne periret. Melius utique nunc mortuam sæculo redisse ad Dominum vivam, quam vivam sæculo doleres forsitan apud Dominum mortuam. Gaude tibi quod christianam mereberis sequi, quam secutus in cœlo gaudeas rursus amplecti. Non te deseruit, sed præcessit; et ne doleret excedentem patrem suscipere festinavit. Non amisisti tua nutrimenta.

Si luctum horrueris et senex tuum obtulisse pignus Domino deputare poteris, potes secundum votum habere post Abraham, si non potes primum, ut quod ille non trepidavit offerre, tu saltem videaris de sublato gaudere. Ab illo Dominus postulavit, a te tulit. Ille jussioni paruit, tu voluntati consensisti. Ille per illicitam legem naturæ quem Dominus sibi probavit devotum, te saltem per licitam conditionem religionis annotet religiosum, advocet religiosum. Nam si nec voluntate nec necessitate compelleris devotionis Domino aliquid exhibere, in qua parte te christianum poteris approbare ?

Erubescat incredulitas nostra cum gentilibus, si Domino vult esse subjecta. Communis est nobis cum illis exitus mortis, et dolores illorum superamus doloribus nostris. Quid ageremus si peculiariter aliquid exigeretur a nobis quod ad dedecus nostrum pertineret ? Gentiles dolores sæpe contemnunt, cum non ad promissa cœlestia sed ad pœnas tartari rapiantur. Et nos plangimus euntes ad cœlum ! Consideret christianus talis quid deinceps mereatur qui nec imitari contendit exempla sanctorum nec contemtum habere gentilium. Illi luctus desperando despiciunt, et nos sperando despicere conamur. Denique vendere liberos sæpe non dubitant, ut vivos, quod pejus est, spernant. Et nos nec defunctorum obitus sublevant ! Et nos sublatos captivitati et libertate donatos volumus servire ! Filios suos intrepide mortalibus tradunt, et nos de nostro simul et suos liberos et nostros liberandos dimittere sacrilega mente cunctamur, quasi tutius apud homines judicemus magis quam penes Dominum commendari aliquem filiorum. Pudendum nescio quid christianus est apud gentiles opprobrii; quibus pejores sine dubio judicantur quos pares habere, non dicam meliores, fuerat putare criminosum. Christiani nolunt vel gratulatione suos deducere ad bona, gentiles tradere non cunctantur ad mala.

Postremo vel cum ipsa felicitate nostrorum morientium cogamur animum flectere, et desideriis eorum desideria nostra incipiant repugnare. Lætantur illi qui exeunt venientes ad requiem. Lætemur et nos cum ipsis, saltem computantes nostrorum exeuntium beatitudinem. Si religiosus vel novitius qui evasit, si non potes vel exulta quia placuisse cognoscis participium tui sanguinis Christo, maxime quod vel de occasione debeas tolerare Domini voluntatem, cui non potes contradicere. Et cum sit omnibus communis hic casus, vanus dolor est, qui nec primus videtur esse nec solus.

Sed dicis : Nullus me de mea desolatione mentis angor exulcerat, sed pro

delictis parvuli morientis humanitatis affectus impulsat. Nec hoc licet commovere animum christianum, ne contra Christi imperia luctetur. Quid est inter quoscunque et qualescunque filios dimisisse, quos jubeamur a Domino pro causa devotionis odisse. Melius nunc salvat animam suam moriens. Relinquit in pace, ne persecutionem dimittere cum suo interitu non valeret, ipse illi auxiliatur in mundo quorum mater habitat in cœlo, et qui matri subvenit, et filiis pro certo succurrit. Postremo vide si habeat aliquis dolore concidi, ubi sine aliquo remedio potest aliquis fatigari. Sapienter debet dolere qui dolet, ne perdat sine causa quod dolet. Nunc autem contra luctum sumenda sunt arma, ut spes nostra possit habere victoriam. Principaliter quod Dominus voluit suscipere gratulemur. Denique quia hoc omnibus in mundo commune additur, privatum particulare nostrum quod ad requiem revocamur. Sequitur consummatio omnium gaudiorum, quæ in resurrectione invicem nobis Domino reformante reddetur, sicut apostolus pollicetur : *Nolumus igitur ignorare vos, fratres, de dormientibus ut non contristemini sicut et cæteri qui spem non habent. Si enim credimus quod Jesus mortuus est et resurrexit, sic et eos qui dormierunt in Jesu adducet cum eo.*

Hæc tibi, benedicte, pro caritate mutua transmisi. Cæterum scio te bene valere alios consolari. Tunc te orbitas non inveniet penetrabilem, si alios contra illam non cessabis armare. Opto te, frater carissime, semper bene valere et nostri meminisse.

DIVI THASCII

CÆCILII CYPRIANI

CARTHAGINENSIS EPISCOPI

OPUSCULA.

LIBER

DE HABITU VIRGINUM.

CAPUT I.

Disciplina evangelica observantissime tenenda est, imprimisque a virginibus; quæque vera virginum ornamenta sint.

Disciplina custos spei, retinaculum fidei, dux itineris salutaris, fomes ac nutrimentum bonæ indolis, magistra virtutis, facit in Christo manere semper ac jugiter Deo vivere, et ad promissa cœlestia et ad divina præmia pervenire. Hanc et sectari salubre est, et aversari ac negligere lethale. In psalmis loquitur Spiritus sanctus : *Continete disciplinam, ne forte irascatur Dominus, et pereatis a via recta, cum exarserit cito ira ejus super vos.* Et iterum : *Peccatori autem dixit Deus : Ad quid exponis justificationes meas, et assumis testamentum meum per os tuum? Tu autem odisti disciplinam, et abjecisti sermones meos retro.* Et denuo legimus : *Disciplinam qui abjicit infelix est.* Et de Salomone mandata sapientiæ monentis accepimus : *Fili, ne neglexeris disciplinam Domini, nec defeceris ab eo correptus. Quem enim diligit Deus corripit.* Si autem Deus quem diligit corripit, et ad hoc corripit ut emendet, fratres quoque, et maxime sacerdotes, non oderunt sed diligunt eos quos corripiunt ut emendent, quando et Deus per Hieremiam ante prædixerit et tempora nostra significaverit dicens : *Et dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascent vos pascentes cum disciplina.*

Quod si in scripturis sanctis frequenter et ubique disciplina præcipitur, et fundamentum omne religionis ac fidei de observatione ac timore proficiscitur, quid cupidius appetere, quid magis velle ac tenere nos convenit, quam ut radicibus fortius fixis, et domiciliis nostris super petram robusta mole solidatis, inconcussi ad procellas et turbines sæculi stemus, ut ad Dei munera per divina præcepta veniamus, considerantes pariter ac scientes quod templa Dei sint membra nostra, ab omni fæce contagionis antiquæ lavacri vitalis sanctificatione purgata, nec violari ea aut pollui fas sit, quando qui violat, et ipse violetur? Eorum nos templorum cultores et antistites sumus. Serviamus illi cujus esse jam cœpimus. Paulus in epistolis suis dicit, quibus nos ad curricula vivendi per divina magisteria formavit : *Non estis vestri. Empti enim estis pretio magno. Clarificate et portate Deum in corpore vestro.* Clarificemus et portemus Deum puro et mundo corpore et observatione meliore; et qui per sanguinem Christi redempti sumus, per omnia servitutis obsequia redemptoris

imperio pareamus, demusque operam ne quid immundum et prophanum templo Dei inferatur, ne offensus sedem quam inhabitat derelinquat. Sospitantis Domini verba sunt et docentis, curantis pariter et monentis : *Ecce*, inquit, *sanus factus es; jam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat.* Dat vivendi tenorem, dat innocentiæ legem postquam contulit sanitatem; nec habenis liberis et solutis vagari postmodum patitur, sed ipsis potius quibus sanatus fuerat mancipato gravius comminatur, quod sit scilicet minor culpa deliquisse ante cum necdum nosses disciplinam Dei, nulla sit venia ultra delinquere postquam Deum nosse cœpisti. Et quidem hoc tam viri quam mulieres, tam pueri quam puellæ, sexus omnis atque omnis ætas observet et curet pro religione et fide quam Deo debet ne quod sanctum et purum de Domini dignatione percipitur, minus sollicito timore teneatur.

Nunc nobis ad virgines sermo est; quarum quo sublimior gloria est, major et cura est. Flos est ille ecclesiastici germinis, decus atque ornamentum gratiæ spiritalis, læta indoles, laudis et honoris opus integrum atque incorruptum, Dei imago respondens ad sanctimoniam Domini, illustrior portio gregis Christi. Gaudet per illas atque in illis largiter floret ecclesiæ matris gloriosa fœcunditas; quantoque plus copiosa virginitas numero suo addit, tanto plus gaudium matris augescit. Ad has loquimur, has adhortamur affectione potius quam potestate; non quod extremi et minimi et humilitatis nostræ admodum conscii aliquid ad censuram licentiæ vindicemus, sed quod ad sollicitudinem magis cauti, plus de diaboli infestatione timeamus. Neque enim inanis hæc cautio est et vana formido quæ ad salutis viam consulit, quæ dominica et vitalia præcepta custodit, ut quæ se Christo dicaverint, et a carnali concupiscentia recedentes tam carne quam mente se Deo voverint, consumment opus suum magno præmio destinatum, nec ornari jam aut placere cuiquam nisi domino suo studeant, a quo et mercedem virginitatis expectant, dicente ipso : *Non omnes capiunt verbum, sed illi quibus datum est. Sunt enim spadones qui ex utero matris sic nati sunt, et sunt spadones qui coacti sunt ab hominibus, et sunt spadones qui se ipsos castraverunt propter regnum cælorum.* Denuo quoque per hanc angeli vocem continentiæ munus ostenditur, virginitas prædicatur : *Hi sunt qui cum mulieribus se non coinquinaverunt. Virgines enim permanserunt. Hi sunt qui sequuntur agnum quocunque ierit.* Neque enim tantum masculis continentiæ gratiam Dominus repromittit, et feminas præterit; sed quoniam femina viri portio est, et ex eo sumpta atque formata est, in scripturis fere omnibus ad protoplastum Deus loquitur quia sunt duo in carne una, et in masculo simul significatur et femina.

Quod si Christum continentia sequitur, et regno Dei virginitas destinatur, quid est illis cum terreno cultu et cum ornamentis, quibus dum hominibus placere gestiunt, Deum offendunt, non cogitantes esse prædictum : *Qui hominibus placent confusi sunt, quoniam Deus nihil fecit illos;* et Paulum quoque gloriose et sublimiter prædicasse : *Si hominibus placere vellem, Christi servus non essem.* Continentia vero et pudicitia non in sola carnis integritate consistit, sed etiam in cultus et ornatus honore pariter ac pudore, ut secundum apostolum quæ innupta est sancta sit et corpore et spiritu. Instruit nos Paulus et docet dicens : *Cælebs cogitat ea quæ sunt Domini quomodo placeat Deo. Qui autem matrimonium contraxit, cogitat ea quæ sunt mundi hujus, quomodo placeat uxori. Sic et virgo et mulier innupta cogitat ea quæ sunt Domini, ut sit sancta et corpore et spiritu.* Virgo non esse tantum sed et intelligi debet et credi. Nemo cum virginem viderit dubitet an virgo sit. Parem se integritas in omnibus præstet, nec bonum mentis corporis cultus infamet. Quid ornata, quid compta procedit, quasi maritum aut habeat aut quærat? Timeat potius placere, si virgo est, nec periculum sui appetat quæ ad meliora et divina se

servat. Quæ virum non habent, cui placere se simulent, integræ et puræ non tantum corpore sed etiam spiritu perseverent. Neque enim fas est virginem ad speciem formæ suæ comi, aut de carne et de ejus pulchritudine gloriari, cum nulla sit illi magis quam adversus carnem colluctatio, et vincendi corporis ac domandi obstinata certatio.

Paulus forti ac sublimi voce proclamat : *Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.* Et virgo in ecclesia de specie carnis ac de corporis pulchritudine gloriatur! Addit Paulus et dicit : *Qui enim sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis.* Et quæ se concupiscentiis carnis et vitiis renuntiasse profitetur, in iisdem quibus renuntiaverat invenitur! Deprehenderis virgo, detegeris. Aliud esse te jactas, et aliud affectas. Maculis te concupiscentiæ carnalis aspergis, cum integritatis candidata sis et pudoris. *Clama*, inquit Esaiæ Deus : *Omnis caro fœnum, et omnis claritas ejus ut flos fœni. Aruit fœnum, et flos decidit. Sermo autem Domini manet in æternum.* Neminem christianum decet, et maxime virginem non decet claritatem ullam computare carnis et honorem, sed solum appetere sermonem Dei, bona in æternum mansura complecti. Aut si in carne sit gloriandum, tunc plane quando in nominis confessione cruciatur, quando fortior femina viris torquentibus invenitur, quando ignes aut cruces aut ferrum aut bestias patitur ut coronetur. Illa sunt carnis pretiosa monilia, illa corporis ornamenta meliora.

CAPUT II.

Quomodo divitiis utendum; quodque sæculares ornatus meretrices, non virgines deceat, Deique opificium polluant.

Sed sunt aliquæ divites et facultatum ubertate locupletes, quæ opes suas præferant, et se bonis suis uti debere contendant. Sciant primo illam divitem esse quæ in Deo dives est, illam esse locupletem quæ locuples in Christo est; bona illa esse quæ sunt spiritalia, divina, cœlestia, quæ nos ad Deum ducant, quæ nobiscum apud Deum perpetua possessione permaneant. Cæterum quæcunque terrena sunt in sæculo accepta, et hic cum sæculo remansura, tam contemni debent quam mundus ipse contemnitur, cujus pompis et deliciis jam tunc renuntiavimus cum meliore transgressu ad Deum venimus. Joannes nos excitat et hortatur spiritali et cœlesti voce contestans : *Nolite*, ait, *diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis dilexerit mundum, non est caritas Patris in illo : quoniam omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi, quæ non est a patre, sed ex concupiscentia sæculi. Et mundus transibit et concupiscentia ejus. Qui autem fecerit voluntatem Dei manet in æternum, quomodo et Deus manet in æternum.* Æterna igitur et divina sectanda sunt, et omnia de Dei voluntate facienda sunt, ut Domini nostri vestigia et magisteria divina sectemur, qui monuit et dixit : *Non descendi de cœlo ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui me misit.* Quod si non est major domino suo servus, et liberatori debet obsequium liberatus, qui esse cupimus christiani, debemus quod Christus dixit et fecit imitari. Scriptum est et legitur et auditur et in exemplum nostri ecclesiæ ore celebratur : *Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo ille ambulavit et ipse ambulare.* Ambulandum est igitur vestigiis paribus, æmula ingressione nitendum est. Tunc respondet ad fidem nominis sectatio veritatis, et credenti præmium datur, si quod creditur et geratur.

Locupletem te dicis et divitem. Sed divitiis tuis Paulus occurrit, et ad cultum atque ornatum tuum justo fine moderandum sua voce præscribit. *Sint*, inquit, *mulieres cum verecundia et pudicitia componentes se, non in tortis crinibus, neque auro, neque margaritis, aut veste pretiosa, sed ut decet mulieres promittentes castitatem per bonam conversationem.* Item Petrus ad hæc eadem præcepta consentit et dicit : *Sit in muliere non exterior ornamenti aut auri aut*

vestis cultus, sed cultus cordis. Quod si illi mulieres quoque admonent coercendas, et ad ecclesiasticam disciplinam religiosa observatione moderandas quæ excusare cultus suos soleant per maritum, quanto id magis observare virginem fas est, cui nulla ornatus sui competat venia, nec derivari in alterum possit mendacium culpæ, sed sola ipsa remaneat in crimine!

Locupletem te dicis et divitem. Sed non omne quod potest debet et fieri, nec desideria prolixa et de sæculi ambitione nascentia ultra honorem ac pudorem virginitatis extendi, cum scriptum sit : *Omnia licent, sed non omnia expediunt. Omnia licent, sed non omnia ædificant.* Cæterum si tu te sumptuosius comas, et per publicum notabiliter incedas, oculos in te juventutis illicias, suspiria adolescentium post te trahas, concupiscendi libidinem nutrias, stuprandi fomenta succendas, ut etsi ipsa non pereas, alios tamen perdas, et velut gladium te et venenum videntibus præbeas, excusari non potes quasi mente casta sis et pudica. Redarguit te cultus improbus et impudicus ornatus, nec computari jam potes inter puellas et virgines Christi, quæ sic vivis ut possis adamari.

Locupletem te dicis et divitem. Sed jactare divitias suas virginem non decet, cum dicat scriptura divina : *Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum jactatio contulit nobis? transierunt omnia illa tanquam umbra;* et apostolus rursum moneat et dicat : *Et qui emunt sic sint quasi non ementes, et qui possident quasi non possidentes, et qui hoc mundo utuntur quasi non utantur. Præterit enim figura hujus mundi.* Petrus etiam, cui oves suas Dominus pascendas tuendasque commendat, super quem posuit et fundavit ecclesiam, aurum quidem sibi esse et argentum negat, sed esse se dicit Christi gratia divitem, esse fide ejus et virtute locupletem, quibus multa magnalia cum miraculo faceret, quibus ad gratiam gloriæ bonis spiritalibus abundaret. Has opes, has divitias possidere non potest quæ se divitem sæculo mavult esse quam Christo.

Locupletem te dicis et divitem, et utendum putas iis quæ possidere te Deus voluit. Utere, sed ad res salutares; utere, sed ad bonas artes; utere, sed ad illa quæ Deus præcepit, quæ Dominus ostendit. Divitem te sentiant pauperes, locupletem te sentiant indigentes. Patrimonium tuum Deo fœnera, Christum ciba. Ut virginitatis perferre gloriam liceat, ut ad Domini præmia venire contingat, multorum precibus exora. Commenda illic thesauros tuos ubi fur nullus effodiat, quo nullus insidians grassator irrumpat. Possessiones tibi sed cœlestes magis compara, ubi fructus tuos juges ac perennes et ab omni contactu injuriæ sæcularis immunes nec rubigo atterat, nec grando cædat, nec sol urat, nec pluvia corrumpat. Nam delinquis et hoc ipso in Deum, si ad hoc tibi ab illo divitias datas credis ut illis non salubriter perfruaris. Nam et vocem Deus homini dedit, et tamen non sunt idcirco amatoria cantanda nec turpia; et ferrum esse ad culturam terræ Deus voluit, nec homicidia sunt idcirco facienda; aut quia thura et merum et ignem Deus instituit, sacrificandum est inde idolis; vel quia abundant pecudum greges in agris tuis, victimas et hostias diis immolare debebis. Alioqui tentatio est patrimonium grande, nisi ad usus bonos census operetur, ut patrimonio suo unusquisque locupletior magis redimere debeat quam augere delicta.

Ornamentorum ac vestium insignia et lenocinia formarum non nisi prostitutis et impudicis feminis congruunt, et nullarum fere pretiosior cultus est quam quarum pudor vilis est. Sic in scripturis sanctis, quibus nos instrui Dominus voluit et moneri, describitur civitas meretrix, compta pulchrius et ornata, et cum ornamentis suis ac propter ipsa potius ornamenta peritura. *Et venit, inquit, unus ex septem angelis habentibus phialas septem, et aggressus est me dicens : Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ sedentis super aquas multas, cum qua fornicati sunt reges terræ. Et duxit me in spiritu. Et vidi mulierem sedentem super bestiam;*

et mulier illa amicta erat pallio purpureo et coccineo, et adornata erat auro et lapidibus pretiosis et margaritis, tenens poculum aureum in manu sua plenum execrationum et immunditiæ et fornicationis totius terræ. Fugiant castæ virgines et pudicæ incestarum cultus, habitus impudicarum, lupanarium insignia, ornamenta meretricum.

Clamat etiam Spiritu sancto plenus Esaias, et filias Sion auro et argento ac veste corruptas increpat et objurgat perniciosis opibus affluentes et a Deo per sæculi delicias recedentes. *Exaltatæ sunt*, ait, *filiæ Sion, et ambulaverunt alto collo et nutu oculorum et incessu pedum trahentes tunicas, et pedibus simul ludentes. Et humiliabit Deus principales filias Sion, et revelabit Dominus habitum earum; et auferet Dominus gloriam vestis illarum et ornamenta earum, et crines, et cincinnos, et lunulas, et discriminalia* (1), *et armillas, et botronatum, et dextralia, et annulos, et inaures, et serica contexta cum auro et hyacintho. Et erit pro odore suavitatis pulvis, et pro cingulo reste cingeris, et pro ornamento capitis aureo calvitium habebis.* Hoc Deus culpat, hoc denotat. Hinc corruptas esse virgines, hinc a cultu vero atque divino descivisse pronuntiat. Exaltatæ ceciderunt, comptæ turpitudinem fœditatemque meruerunt. Sericum et purpuram indutæ Christum induere non possunt. Auro et margaritis et monilibus adornatæ ornamenta cordis ac pectoris perdiderunt. Quis non id execretur et fugiat, quod alii fuerit exitio? Quis id appetat et assumat, quod ad necem alterius pro gladio fuerit et telo? Si hausto poculo moreretur ille qui biberat, venenum scires esse quod ille potavit. Si accepto cibo qui acceperat interiret, scires esse lethale quod acceptum potuit occidere; nec ederes inde nec biberes, unde interiisse alios ante conspiceres. Nunc quanta ignorantia veri est, animi quanta dementia, id velle quod et nocuerit semper et noceat, et putare quod inde ipsa non pereas unde alios periisse cognoscas!

(1) Acum intelligit comatoriam, qua mulieres caput scalpebant, et crines distinguebant.

Neque enim Deus coccineas aut purpureas oves fecit, aut herbarum succis et conchyliis tingere et colorare lanas docuit, nec distinctis auro lapillis (1), et margaritis contexta serie et numerosa compage digestis, monilia instituit, quibus cervicem quam fecit absconderes, ut operiatur illud quod Deus in homine formavit, et conspiciatur id desuper quod diabolus adinvenit. An vulnera inferri auribus Deus voluit, quibus innocens adhuc infantia et mali sæcularis ignara crucietur, ut postea de aurium cicatricibus et cavernis pretiosa grana dependeant, gravia etsi non suo pondere, mercium tamen quantitate (2)? Quæ omnia peccatores et apostatæ angeli suis artibus prodiderunt, quando ad terrena contagia devoluti, a cœlesti vigore recesserunt. Illi et oculos circumducto nigrore fucare, et genas

(1) « Quamvis codices antiqui et editiones ita » habeant, ego puto scribendum esse *capillis*. » Solebant antiqui miscere auri ramenta cum » capillis ut magis flavi apparerent. Post edita » a nobis opera Cypriani, post emendationem » hujus loci a me tentatam, inveni tandem » veram lectionem in veteri et optimo codice » monasterii Beccensis, in quo diserte scriptum est *capillis*. Itaque emendatio certa est. » Illam porro posuissem in contextu hujus » operis Cyprianici, si codicem Beccensem, » qui sero venit in manus meas, habuissem » eo tempore quo locus iste cudebatur a typographo.... Ex his quæ annotavi de capillis » auro mixtis puto sumi posse conjecturam » ut emendetur locus Juvenalis ex satyra in » qua depingit pravos mores Messalinæ, quam » ait nudam papillis auratis constitisse in lu- » panari. Pro quo facile crederem legendum » esse *capillis*. Non video enim quid dicere » voluisset Juvenalis, si scripsisset papillas » fuisse auratas. Quid enim facit aurum in » papillis ad libidinem? » *Baluzius*.

Sed pace tanti viri dixerimus, optima lectio est editorum et mss. codicum, neque erroneam opinationem juvant innumera, quæ variorum autorum congessit commentator eruditus, testimonia. Hic enim agit auctor, ut facile perspicere est, non de capillorum ædificiis, sed de tinctorum artificio, et aurifabrorum aut gemmariorum industria. Et ipsa verborum, ut aiunt, grammatica constructio sensum indicat: *Nec natura instituit monilia, lapillis distinctis auro et margaritis*, etc. Quam etiam ad emendandum Juvenalis locum conjecturam proponit, simili modo redarguere possemus, ni pudor tractandæ huic materiæ repugnaret. (*Edit. Gauth.*)

(2) Quantitas hic idem est ac caritas mercium.

mendacio ruboris inficere, et mutare adulterinis coloribus crinem, et expugnare omnem oris et capitis veritatem corruptelæ suæ impugnatione docuerunt.

Et quidem isto in loco pro timore quem nobis fides suggerit, pro dilectione quam fraternitas exigit, non virgines tantum aut viduas, sed et nuptas puto et omnes omnino feminas admonendas, quod opus Dei et factura ejus et plastica adulterari nullo modo debeat adhibito flavo colore, vel nigro pulvere, vel rubore, aut quolibet denique liniamenta nativa corrumpente medicamine. Dicit Deus : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. Et audet quisquam mutare et convertere quod Deus fecit! Manus Deo inferunt quando id quod ille formavit reformare et transfigurare contendunt, nescientes quia opus Dei est omne quod nascitur, diaboli quodcunque mutatur. Si quis pingendi artifex vultum alicujus et speciem et corporis qualitatem æmulo colore signasset, et signato jam consummatoque simulachro, manus alius inferret, ut jam formata jam picta quasi peritior reformaret, gravis prioris artificis injuria et justa indignatio videretur. Tu te existimas impune laturam tam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offensam! Ut enim impudica circa homines et incesta fucis lenocinantibus non sis, corruptis violatisque quæ Dei sunt, pejor adultera detineris. Quod ornari te putas, quod putas comi, impugnatio est ista divini operis, prævaricatio est veritatis.

Monentis apostoli vox est : *Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. Nam et pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque festa celebremus, non in fermento vetere, neque in fermento malitiæ et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis.* Num sinceritas perseverat et veritas, quando quæ sincera sunt polluuntur colorum adulteriis, et adulterinis medicaminum fucis in mendacium vera mutantur? Dominus tuus dicit : *Non potes facere capillum unum album aut nigrum*. Et tu ad vincendam Domini tui vocem vis te esse potiorem! Audaci conatu et sacrilego contemtu crines tuos inficis; malo præsagio futurorum, capillos jam tibi flammeos (1) auspicaris, et peccas, proh nefas! capite, id est corporis parte meliore! Et cum scriptum sit de Domino : *Caput autem ejus et capilli erant albi velut lana aut nix*; tu execraris canitiem, detestaris alborem, qui sit ad Domini caput similis!

Non metuis, oro, quæ talis es, ne cum resurrectionis dies venerit, artifex tuus te non recognoscat, ad sua præmia et promissa venientem removeat et excludat, increpans vigore censoris et judicis dicat : Opus hoc meum non est, nec imago nostra est. Cutem falso medicamine polluisti, crinem adultero colore mutasti, expugnata est mendacio facies, figura corrupta est, vultus alienus est. Deum videre non poteris, quando oculi tui non sunt quos Deus fecit, sed quos diabolus infecit. Illum tu sectata es, rutilos atque depictos oculos serpentis imitata es, de inimico tuo compta, cum illo pariter et arsura. Hæc, oro, cogitanda non sunt Dei servis, non die semper ac nocte metuenda? Viderint quid sibi nuptæ per placendi studium de conjugum solatio blandiantur; quos dum in excusationem suam proferunt, ad societatem criminosæ consensionis adsciscunt. Virgines certe, quibus hic sermo nunc consulit, quæ se ejusmodi artibus compserint, inter virgines non putem debere numerari, sed tamquam contactas oves et morbidas pecudes a sancto et puro grege virginitatis arceri, ne contagio suo cæteras polluant dum simul degunt, ne perdant alias quæcunque perierunt.

CAPUT III.

De fugiendis nuptiis et balneis.

Et quoniam continentiæ bonum quæ-

---

(1) *Capillos flammeos*, hoc est de nigris flavos, nam Romanæ mulieres flavos crines magni faciebant. Flammeos autem dicit Cyprianus, ut in odium vertat, præsagio flammarum æternarum.

rimus, perniciosa quæque et infesta vitemus. Nec illa prætereo quæ dum negligentia in usum veniunt, contra pudicos et sobrios mores licentiam sibi de usurpatione fecerunt. Quasdam non pudet nubentibus interesse, et in illa lascivientium libertate sermonum colloquia incesta miscere; audire quod non decet, quod non licet dicere; observari et esse præsentes inter verba turpia et temulenta convivia quibus libidinum fomes accenditur, sponsa ad patientiam stupri, ad audaciam sponsus animatur. Quis illi in nuptiis locus est cui animus ad nuptias non est; aut voluptaria illic et læta esse quæ possunt, ubi et studia et vota diversa sunt? Quid illic discitur, quid videtur? Quantum a proposito suo virgo deficit, quando pudica quæ venerat impudica discedit! Corpore licet virgo ac mente permaneat, oculis, auribus, lingua minuit illa quæ habebat.

Quid vero quæ promiscuas balneas adeunt, quæ oculis ad libidinem curiosis pudori ac pudicitiæ corpora dicata prostituunt, quæ cum viros atque a viris nudæ vident turpiter ac videntur, nonne ipsæ illecebram vitiis præstant, nonne ad corruptelam et injuriam suam desideria præsentium sollicitant et invitant? Viderit, inquis, qua illuc mente quis veniat, mihi tantum reficiendi corpusculi cura est et lavandi. Non te purgat ista defensio, nec lasciviæ et petulantiæ crimen excusat. Sordidat lavatio, ista non abluit, nec emundat membra, sed maculat. Impudice tu neminem conspicis, sed ipsa conspiceris impudice. Oculos tuos turpi oblectatione non polluis; sed dum oblectas alios, ipsa pollueris. Spectaculum de lavacro facis. Theatro sunt fœdiora quo convenis. Verecundia illic omnis exuitur, simul cum amictu vestis honor corporis ac pudor ponitur, denotanda et contrectanda virginitas revelatur. Jam nunc considera an cum vestita es, verecunda sis inter viros talis cui ad inverecundiam proficit audacia nuditatis.

Sic ergo frequenter ecclesia virgines suas plangit, sic ad infames earum ac detestabiles fabulas ingemiscit, sic flos virginum extinguitur, honor continentiæ ac pudor cæditur, gloria omnis ac dignitas prophanatur. Sic se expugnator inimicus per artes suas inserit. Sic insidiis per occulta fallentibus diabolus obrepit. Sic dum ornari cultius, dum liberius evagari virgines volunt, esse virgines desinunt, furtivo dedecore corruptæ, viduæ antequam nuptæ, non mariti sed Christi adulteræ, quam fuerant præmiis ingentibus virgines destinatæ, tam magna supplicia pro amissa virginitate sensuræ.

CAPUT IV.

Ad modestiam et pudorem exhortatio.

Audite itaque me, virgines, ut parentem; audite, quæso vos, timentem pariter ac monentem; audite utilitatibus et commodis vestris fideliter consulentem. Estote tales quales vos Deus artifex fecit. Estote tales quales vos manus patris instituit. Maneat in vobis facies incorrupta, cervix pura, forma sincera. Non inferantur auribus vulnera, nec brachia includat aut colla de armillis et monilibus catena pretiosa; sint a compedibus aureis pedes liberi, crines nullo colore fucati, oculi conspiciendo Deo digni. Celebrentur lavacra cum feminis, quarum inter vos pudica lavatio est. Nuptiarum festa improba et convivia lasciva vitentur, quorum periculosa contagio est. Vince vestem quæ virgo es. Vince aurum quæ carnem vincis et sæculum. Non est ejusdem non posse a majoribus vinci et imparem minoribus inveniri. Arta et angusta est via quæ ducit ad vitam, durus et arduus est limes qui tendit ad gloriam. Per hunc viæ limitem martyres pergunt, eunt virgines, justi quique gradiuntur. Lata et spatiosa itinera vitate. Lethales illic illecebræ et mortiferæ voluptates. Illic diabolus blanditur ut fallat, arridet ut noceat, illicit ut occidat. Primus cum centeno martyrum fructus est, secundus sexagenarius vester est. Ut apud martyres non est carnis et sæculi cogitatio, nec parva

et levis et delicata congressio, sic et in vobis, quarum ad gratiam merces fecunda est, sit et virtus ad tolerantiam proxima. Non est ad magna facilis ascensus. Quem sudorem perpetimur, quem laborem, cum conamur ascendere colles et vertices montium? Quid ut ascendamus ad cœlum? Si præmium pollicitationis attendas, minus est quod laboras. Immortalitas perseveranti datur, perpetua vita promittitur, regnum Dominus pollicetur.

Servate virgines, servate quod esse cœpistis, servate quod eritis. Magna vos merces manet, præmium grande virtutis, munus maximum castitatis. Vultis scire quo malo careat et quid boni teneat continentiæ virtus? *Multiplicabo*, inquit mulieri Deus, *tristitias tuas et gemitus tuos, et in tristitia paries filios, et conversio tua ad virum tuum, et ipse tui dominabitur.* Vos ab hac sententia liberæ estis, vos mulierum tristitias et gemitus non timetis. Nullus vobis de partu circa filios metus est, nec maritus est dominus, sed dominus vester et caput Christus est ad instar et vicem masculi. Sors vobis et conditio communis est. Domini vox est illa dicentis : *Filii sæculi hujus generant et generantur. Qui autem habuerint dignationem sæculi illius et resurrectionis a mortuis, non nubunt, neque matrimonium faciunt. Neque enim incipient mori. Æquales enim sunt angelis Dei, cum sint filii resurrectionis.* Quod futuri sumus, jam vos esse cœpistis. Vos resurrectionis gloriam in isto sæculo jam tenetis, per sæculum sine sæculi contagione transitis. Cum castæ perseveratis et virgines, angelis Dei estis æquales. Tantum maneat et duret solida et illæsa virginitas; et ut cœpit fortiter, jugiter perseveret, nec monilium aut vestium quærat ornamenta, sed morum. Deum spectet et cœlum, neque oculos ad sublime porrectos ad carnis et mundi concupiscentiam deprimat aut ad terrena deponat.

Prima sententia crescere et generare præcepit, secunda continentiam suasit. Cum adhuc rudis mundus et inanis est, copiam fœcunditate generantes propagamur, et crescimus ad humani generis augmentum. Cum jam refertus est orbis et mundus impletus, qui capere continentiam possunt, spadonum more viventes, castrantur ad regnum. Nec hoc jubet Dominus, sed hortatur; nec jugum necessitatis imponit, quando maneat voluntatis arbitrium liberum. Sed cum habitationes multas apud patrem suum dicat, melioris habitaculi hospitia demonstrat. Habitacula ista meliora vos petitis, carnis desideria castrantes majoris gratiæ præmium in cœlestibus obtinetis. Omnes quidem qui ad divinum lavacrum baptismi sanctificatione perveniunt, hominem illic veterem gratia lavacri salutaris exponunt, et innovati Spiritu sancto a sordibus contagionis antiquæ iterata nativitate purgantur. Sed nativitatis iteratæ vobis major sanctitas et veritas competit, quibus desideria jam carnis et corporis nulla sunt. Sola in vobis quæ sunt virtutis et spiritus ad gloriam remanserunt. Apostoli vox est, quem Dominus vas electionis suæ dixit, quem ad promenda mandata cœlestia Deus misit. *Primus homo*, inquit, *de terræ limo, secundus homo de cœlo. Qualis ille de limo, tales et qui de limo; et qualis cœlestis, tales et cœlestes. Quomodo portavimus imaginem ejus qui de limo est, portemus et imaginem ejus qui de cœlo est.* Hanc imaginem virginitas portat, portat integritas, sanctitas portat et veritas. Portant disciplinæ Dei memores, justitiam cum religione retinentes, stabiles in fide, humiles in timore, ad omnem tolerantiam fortes, ad sustinendam injuriam mites, ad faciendam misericordiam faciles, fraterna pace unanimes atque concordes.

Quæ vos singula, o bonæ virgines, observare, diligere, implere debetis; quæ Deo et Christo vacantes, ad Dominum, cui vos dicastis, et majore et meliore parte præceditis. Provectæ annis, junioribus facite magisterium. Minores natu præbete comparibus incitamentum. Hortamentis vos mutuis excitate, æmulis de virtute documentis ad gloriam provocate. Durate fortiter, spiritaliter pergite, pervenite feliciter. Tantum mementote tunc nostri, cum incipiet in vobis virginitas honorari.

LIBER DE LAPSIS (1).

CAPUT I.

Martyrum et confessorum canit laudes, lapsorum vero casum deflet.

Pax ecce, dilectissimi fratres, ecclesiæ reddita est, et quod difficile nuper incredulis ac perfidis impossibile videbatur, ope atque ultione divina securitas nostra reparata est. In lætitiam mentes redeunt, et tempestate pressuræ ac nube discussa tranquillitas ac serenitas refulserunt. Dandæ laudes Deo, et beneficia ejus ac munera cum gratiarum actione celebranda, quamvis agere gratias nostra vox nec in persecutione cessaverit. Neque enim tantum inimico licere potest, ut non qui Dominum toto corde et anima et virtute diligimus, benedictiones ejus et laudes semper et ubique cum gloria prædicemus. Exoptatus votis omnium dies venit, et post longæ noctis horribilem tetramque caliginem Domini luce radiatus mundus eluxit.

Confessores præconio boni nominis claros et virtutis ac fidei laudibus gloriosos lætis conspectibus intuemur, sanctis osculis adhærentes, desideratos diu inexplebili cupiditate complectimur. Adest militum Christi cohors candida, qui persecutionis urgentis ferociam turbulentam stabili congressione fregerunt, parati ad patientiam carceris, armati ad tolerantiam mortis. Repugnastis fortiter sæculo, spectaculum gloriosum præbuistis Deo, secuturis fratribus fuistis exemplo. Religiosa vox Christum locuta est, in quem se semel credidisse confessa est. Illustres manus, quæ non nisi divinis operibus assueverant, sacrificiis sacrilegis restiterunt. Sanctificata ora cœlestibus cibis post corpus et sanguinem Domini prophana contagia et idolorum reliquias respuerunt. Ab impio sceleratoque velamine, quo illic velabantur sacrificantium capita captiva, caput vestrum liberum mansit. Frons cum signo Dei pura diaboli coronam ferre non potuit, coronæ se Domini reservavit. Quam vos læte sinu suo excipit mater ecclesia de prælio revertentes! Quam beata, quam gaudens portas suas aperit, ut adunatis agminibus intretis, de hoste prostrato trophæa referentes! Cum triumphantibus viris et feminæ veniunt, quæ cum sæculo dimicantes, sexum quoque vicerunt. Veniunt et geminata militiæ suæ gloria virgines, et pueri annos suos virtutibus transeuntes. Necnon et cætera stantium multitudo vestram gloriam sequitur, proximis et pene conjunctis laudis insignibus vestigia vestra comitatur. Eadem et in illis sinceritas cordis, eadem fidei tenacis integritas. Inconcussis præceptorum cœlestium radicibus nixos et evangelicis traditionibus roboratos non præscripta exilia, non destinata tormenta, non rei familiaris damna, non corporis supplicia terruerunt.

Explorandæ fidei præfiniebantur dies. Sed qui sæculo renuntiasse se meminit, nullum sæculi diem novit; nec tempora terrena jam computat qui æternitatem de Deo sperat. Nemo, fratres dilectissimi, nemo hanc gloriam mutilet, nemo incorruptam stantium firmitatem maligna obtrectatione debilitet (1). Cum dies negantibus præstitutus excessit, quisquis professus intra diem non est, Christianum se esse confessus est. Primus est victoriæ titulus, gentilium manibus apprehensum Dominum

(1) Scriptus ante concilium Carthaginiense, habitum mense maio, post obitum Decii, anno 251.

(1) Aliqui lapsorum dicebant etiam inter stantes esse qui tormentis et vexationibus ipsi quoque cessissent, si persecutio durasset.

confiteri. Secundus ad gloriam gradus est, cauta secessione subtractum Domino reservari. Illa publica, hæc privata confessio est. Ille judicem sæculi vincit; hic contentus Deo suo judice conscientiam puram cordis integritate custodit. Illic fortitudo promptior, hic sollicitudo securior. Ille appropinquante hora sua jam maturus inventus est. Hic fortasse dilatus est qui, patrimonio derelicto, idcirco secessit, quia non erat negaturus. Confiteretur utique, si fuisset et ipse detentus. Has martyrum cœlestes coronas, has confessorum glorias spiritales, has stantium fratrum maximas eximiasque virtutes mœstitia una contristat, quod avulsam nostrorum viscerum partem violentus inimicus populationis suæ strage dejecit.

Quid hoc loco faciam, dilectissimi fratres? Fluctuans vario mentis æstu quid aut quomodo dicam? Lacrymis magis quam verbis opus est ad exprimendum dolorem, quo corporis nostri plaga deflenda est, quo populi aliquando numerosi multiplex lamentanda jactura est. Quis enim sic durus aut ferreus, quis sic fraternæ caritatis oblitus, qui inter suorum multiformes ruinas et lugubres ac multo squalore deformes reliquias constitutus, siccos oculos tenere prævaleat, nec erumpente statim fletu, prius gemitus suos lacrymis quam voce depromat? Doleo, fratres, doleo vobiscum, nec mihi ad leniendos dolores meos integritas propria et sanitas privata blanditur, quando plus pastor in gregis sui vulnere vulneretur. Cum singulis pectus meum copulo, mœroris et funeris pondera luctuosa participo. Cum plangentibus plango, cum deflentibus defleo, cum jacentibus jacere me credo. Jaculis illis grassantis inimici mea simul membra percussa sunt, sævientes gladii per mea viscera transierunt. Immunis et liber a persecutionis incursu fuisse non potest animus. In prostratis fratribus et me prostravit affectus.

Habenda tamen est, fratres dilectissimi, ratio veritatis, nec sic mentem debet et sensum persecutionis infestæ tenebrosa caligo cœcasse, ut nihil remanserit lucis et luminis unde divina præcepta perspici possint. Si cladis causa cognoscitur, et medela vulneris invenitur. Dominus probari familiam suam voluit; et quia traditam nobis divinitus disciplinam pax longa corruperat, jacentem fidem et, pene, ut ita dixerim, dormientem censura cœlestis erexit; cumque nos peccatis nostris amplius mereremur, clementissimus Dominus sic cuncta moderatus est, ut hoc omne quod gestum est exploratio potius quam persecutio videretur.

CAPUT II.

Lapsuum causas patefacit, vanasque sacrificatorum aut libellaticorum excusationes obruit.

Studebant augendo patrimonio singuli; et obliti quid credentes aut sub apostolis ante fecissent aut semper facere deberent, insatiabili cupiditatis ardore ampliandis facultatibus incubabant. Non in sacerdotibus religio devota, non in ministris fides integra, non in operibus misericordia, non in moribus disciplina. Corrupta barba in viris, in feminis forma fucata. Adulterati post Dei manus oculi, capilli mendacio colorati. Ad decipienda corda simplicium callidæ fraudes, circumveniendis fratribus subdolæ voluntates. Jungere cum infidelibus vinculum matrimonii, prostituere gentilibus membra Christi. Non jurare tantum temere, sed adhuc etiam pejerare, præpositos superbo tumore contemnere, venenato sibi ore maledicere, odiis pertinacibus invicem dissidere. Episcopi plurimi, quos et hortamento esse oportet cæteris et exemplo, divina procuratione contemta, procuratores rerum sæcularium fieri; derelicta cathedra, plebe deserta, per alienas provincias oberrantes, negotiationis quæstuosæ nundinas aucupari; esurientibus in ecclesia fratribus, habere argentum largiter velle, fundos insidiosis fraudibus rapere, usuris multiplicantibus fœnus augere. Quid non perpeti tales pro peccatis ejusmodi mereremur, cum jam pridem præmonuerit ac dixerit censura divina : *Si de-*

reliquerint legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint; si justificationes meas prophanaverint, et præcepta mea non observaverint, visitabo in virga facinora eorum et in flagellis delicta eorum.

Prænuntiata sunt ista nobis et ante prædicta. Sed nos datæ legis et observationis immemores id egimus per nostra peccata, ut dum Domini mandata contemnimus, ad correctionem delicti et probationem fidei remediis severioribus veniremus. Nec saltem sero conversi ad Domini timorem sumus, ut hanc correptionem nostram probationemque divinam patienter et fortiter subiremus. Ad prima statim verba minantis inimici maximus fratrum numerus fidem suam prodidit; nec prostratus est persecutionis impetu, sed voluntario lapsu se ipse prostravit. Quid, oro, inauditum, quid novum venerat, ut velut incognitis atque inopinatis rebus exortis Christi sacramentum temeritate præcipiti solveretur? Nonne hæc et prophetæ ante et apostoli postmodum nuntiaverunt? Nonne justorum pressuras et gentilium semper injurias pleni sancto Spiritu prædicaverunt? Nonne fidem nostram semper armans et Dei servos cœlesti voce corroborans dicit scriptura divina : *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.* Nonne iram divinæ indignationis ostendens et pœnæ metum præmonens denuo dicit : *Adoraverunt eos quos fecerunt digiti eorum; et curvatus est homo, et humiliatus est vir, et non laxabo illis?* Et iterum Deus loquitur dicens : *Sacrificans diis eradicabitur, nisi Domino soli.* In evangelio quoque postmodum Dominus in verbis doctor et consummator (1) in factis, docens quid fieret, et faciens quodcunque docuisset, quicquid nunc geritur et geretur nonne ante præmonuit? Nonne et negantibus æterna supplicia et salutaria confitentibus præmia ante constituit?

Exciderunt quibusdam, proh nefas! omnia et de memoria recesserunt. Non expectaverunt saltem ut ascenderent apprehensi, ut interrogati negarent. Ante aciem multi victi, sine congressione prostrati, nec hoc sibi reliquerunt ut sacrificare idolis viderentur inviti. Ultro ad forum currere, ad mortem sponte properare, quasi hoc olim cuperent, quasi amplecterentur occasionem datam quam semper optassent. Quot illic a magistratibus vespera urgente dilati sunt! quot ne eorum differretur interitus etiam rogaverunt! Quam vim potest talis obtendere qua crimen suum purget, cum vim magis ipse fecerit ut periret? Nonne quando ad Capitolium sponte ventum est, quando ultro ad obsequium diri facinoris accessum est, labavit gressus, caligavit aspectus, tremuerunt viscera, brachia conciderunt? Nonne sensus obstupuit, lingua hæsit, sermo defecit? Stare illic potuit Dei servus et loqui et renuntiare Christo, qui jam diabolo renuntiaverat et sæculo? Nonne ara illa quo moriturus accessit, rogus illi fuit? Nonne diaboli altare, quod fœtore tetro fumare ac redolere conspexerat, velut funus et bustum vitæ suæ horrere ac fugere debebat? Quid hostiam tecum, miser, quid victimam immolaturus imponis? Ipse ad aram hostia, victima ipse venisti. Immolasti illic salutem tuam, spem tuam, fidem tuam funestis illis ignibus concremasti.

Ac multis proprius interitus satis non fuit. Hortamentis mutuis in exitium populus impulsus est, mors invicem lethali poculo propinata est. Ac ne quid deesset ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus vel impositi vel attracti amiserunt parvuli, quod in primo statim nativitatis exordio fuerant consecuti. Nonne illi cum judicii dies venerit dicent : « Nos nihil mali » fecimus, nec derelicto cibo et poculo » Domini ad prophana contagia sponte » properavimus. Perdidit nos aliena » perfidia, parentes sensimus parricidas. Illi nobis ecclesiam matrem, illi » patrem Deum negaverunt; ut dum » parvi et improvidi et tanti facinoris » ignari per alios ad consortium criminum jungimur, aliena fraude caperemur. »

Nec est, proh dolor! justa aliqua et

(1) Alludit ad verbum Christi jam in cruce pendentis : *Consummatum est.*

gravis causa quæ tantum facinus excuset. Relinquenda erat patria, et patrimonii facienda jactura. Cui enim nascenti atque morienti non relinquenda quandoque patria et patrimonii sui facienda jactura est? Christus non relinquatur, salutis ac sedis æternæ jactura timeatur. Clamat ecce per prophetam Spiritus sanctus : *Discedite, discedite, exite inde, et immundum nolite tangere. Exite de medio ejus, separamini qui fertis vasa Domini.* Et qui vasa sunt Domini ac templum Dei, ne immundum tangere et feralibus cibis pollui violarique cogantur, non exeunt de medio, nec recedunt. Alibi quoque vox auditur e cœlo præmonens quid Dei servos facere conveniat dicens : *Exi de ea populus meus, ne particeps sis delictorum ejus, et ne perstringaris plagis ejus.* Qui exit et cedit, delicti particeps non fit. Plagis vero et ipse perstringitur qui socius criminis invenitur. Et ideo Dominus in persecutione secedere et fugere mandavit, atque ut id fieret et docuit et fecit. Nam cum corona de Dei dignatione descendat, nec possit accipi nisi fuerit hora sumendi, quisquis in Christo manens interim cedit, non fidem negat, sed tempus expectat. Qui autem cum non secederet cecidit, negaturus remansit.

Dissimulanda, fratres dilectissimi, veritas non est, nec vulneris nostri materia et causa reticenda. Decepit multos patrimonii sui amor cæcus, nec ad recedendum parati aut expediti esse potuerunt quos facultates suæ velut compedes ligaverunt. Illa fuerunt remanentibus vincula, illæ catenæ, quibus et virtus retardata est, et fides pressa, et mens vincta, et anima præclusa, ut serpenti terram secundum Dei sententiam devoranti præda et cibus fierent qui terrestribus inhærerent. Et idcirco Dominus bonorum magister et præmonens in futurum : *Si vis*, inquit, *perfectus esse, vade, vende omnia tua, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlis; et veni, sequere me.* Si hoc divites facerent, per divitias suas non perirent, thesaurum in cœlo reponentes hostem nunc et expugnatorem domesticum non haberent. Esset in cœlo cor et animus et sensus, si thesaurus esset in cœlo. Nec vinci a sæculo posset qui unde vinceretur in sæculo non haberet. Sequeretur Dominum solutus et liber, ut apostoli et sub apostolis multi et nonnulli sæpe fecerunt, qui et rebus suis et parentibus derelictis, individuis Christo nexibus adhæserunt.

Sequi autem Christum quomodo possunt qui patrimonii vinculo detinentur? Aut quomodo cœlum petunt et ad sublimia et alta conscendunt, qui terrenis cupiditatibus degravantur? Possidere se credunt qui potius possidentur, census sui servi, nec ad pecuniam suam domini, sed magis pecuniæ mancipati. Hoc tempus, hos homines apostolus denotat dicens : *Qui autem volunt divites fieri, incidunt in tentationem et muscipulam et desideria multa inutilia et nocentia, quæ mergunt hominem in perditionem et in interitum. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis.* Dominus autem quibus nos præmiis ad contemtum rei familiaris invitat? Parva hæc et exigua hujus temporis damna quibus mercedibus pensat? *Nemo est*, inquit, *qui relinquat domum aut agrum aut parentes aut fratres aut uxorem aut filios propter regnum Dei, et non recipiat septies tantum in isto tempore, in sæculo autem venturo vitam æternam.* Quibus cognitis et de Domini pollicentis veritate compertis, non tantum timenda non est ejusmodi sed et optanda jactura, ipso denuo Domino prædicante et monente : *Beati eritis cum persecuti vos fuerint, et separaverint vos, et expulerint, et maledixerint nomini vestro ut nequam propter filium hominis. Gaudete in illa die et exultate. Ecce enim merces vestra multa est in cœlis.*

Sed tormenta postmodum venerant, et cruciatus graves reluctantibus imminebant. Queri de tormentis potest, qui per tormenta superatus est? Potest excusationem doloris obtendere, qui victus est in dolore? Potest rogare talis et dicere : « Certare quidem fortiter » volui, et sacramenti mei memor de-

» votionis ac fidei arma suscepi, sed » me in congressione pugnantem cruciamenta varia et supplicia longa » vicerunt. Stetit mens stabilis et fides » fortis, et cum torquentibus pœnis » immobilis diu anima luctata est. Sed » cum durissimi judicis recrudescente » sævitia jam fatigatum nunc flagella » scinderent, nunc contunderent fustes, nunc equuleus extenderet, nunc » ungula effoderet, nunc flamma torreret, caro me in colluctatione deseruit, » infirmitas viscerum cessit, nec animus sed corpus in dolore defecit. » Potest cito proficere ad veniam causa talis. Potest ejusmodi excusatio esse miserabilis. Sic hic Casto et Æmilio aliquando Dominus ignovit. Sic in prima congressione devictos victores in secundo prælio reddidit, ut fortiores ignibus fierent qui ignibus ante cessissent, et unde superati essent, inde superarent. Deprecabantur illi non lacrymarum miseratione, sed vulnerum, nec sola lamentabili voce, sed laceratione corporis et dolore. Manabat pro fletibus sanguis, et pro lacrymis cruor semiustulatis visceribus defluebat.

Nunc vero quæ vulnera ostendere victi possunt, quas plagas hiantium viscerum, quæ tormenta membrorum, ubi non fides congressa cecidit, sed congressionem perfidia prævenit? Nec excusat oppressum necessitas criminis, ubi crimen est voluntatis. Nec hoc ideo dico ut fratrum causas onerem, sed ut magis fratres ad precem satisfactionis instigem. Nam cum scriptum sit: *Qui vos felices dicunt, in errorem vos mittunt, et semitas pedum vestrorum turbant;* qui peccantem blandimentis adulantibus palpat, peccandi fomitem subministrat; nec comprimit delicta ille, sed nutrit. At qui consiliis fortioribus redarguit simul atque instruit fratrem, promovet ad salutem. *Quos diligo,* inquit Dominus, *redarguo et castigo.* Sic oportet et Dei sacerdotem non obsequiis decipientibus fallere, sed remediis salutaribus providere. Imperitus est medicus qui tumentes vulnerum sinus manu parcente contrectat, et in altis recessibus viscerum virus inclusum dum servat exaggerat. Aperiendum vulnus est et secandum et putraminibus amputatis medela fortiore curandum. Vociferetur et clamet licet et conqueratur æger impatiens per dolorem, gratias aget postmodum cum senserit sanitatem.

CAPUT III.

De temeritate lapsorum, pacem ante pœnitentiam factam, expostulantium.

Emersit enim, fratres dilectissimi, novum genus cladis; et quasi parum persecutionis procella sævierit, accessit ad cumulum sub misericordiæ titulo malum fallens et blanda pernicies. Contra evangelii vigorem, contra Domini ac Dei legem temeritate quorundam laxatur incautis communicatio, irrita et falsa pax, periculosa dantibus, et nihil accipientibus profutura. Non quærunt sanitatis patientiam, nec veram de satisfactione medicinam. Pœnitentia de pectoribus excussa est, gravissimi extremique delicti memoria sublata est. Operiuntur morientium vulnera, et plaga lethalis altis et profundis visceribus infixa dissimulato dolore contegitur. A diaboli aris revertentes ad sanctum Domini sordidis et infectis nidore manibus accedunt. Mortiferos idolorum cibos adhuc pene ructantes, exhalantibus etiam nunc scelus suum faucibus et contagia funesta redolentibus, Domini corpus invadunt, quando occurrat scriptura divina, et clamet et dicat: *Omnis mundus manducabit carnem, et anima quæcunque manducaverit ex carne sacrificii salutaris, quod est Domini, et immunditia ipsius super ipsum est, peribit anima illa de populo suo;* Apostolus item testetur et dicat: *Non potestis calicem Domini bibere et calicem dæmoniorum; non potestis mensæ Domini communicare et mensæ dæmoniorum.* Idem contumacibus et pervicacibus comminatur et denuntiat dicens: *Quicunque ederit panem aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini.*

Spretis his omnibus atque contemtis, ante expiata delicta, ante exomolo-

gesin factam criminis, ante purgatam conscientiam sacrificio et manu sacerdotis, ante offensam placatam indignantis Domini et minantis, vis infertur corpori ejus et sanguini, et plus modo in Dominum manibus atque ore delinquunt quam cum Dominum negaverunt. Pacem putant esse quam quidam verbis fallacibus venditant. Non est pax illa, sed bellum; nec ecclesiæ jungitur qui ab evangelio separatur. Quid injuriam beneficium vocant? Quid impietatem vocabulo pietatis appellant? Quid eis qui flere jugiter et rogare Dominum suum debent intercepta pœnitentiæ lamentatione communicare se simulant? Hoc sunt ejusmodi lapsis quod grando frugibus, quod turbidum sidus arboribus, quod armentis pestilens vastitas, quod navigiis sæva tempestas. Solatium æternæ spei adimunt, arborem a radice subvertunt, sermone morbido ad lethale contagium serpunt, navem scopulis, ne in portum perveniat, illidunt. Non concedit pacem facilitas ista, sed tollit; nec communicationem tribuit, sed impedit ad salutem. Persecutio est hæc alia et alia tentatio, per quam subtilis inimicus impugnandis adhuc lapsis occulta populatione grassatur, ut lamentatio conquiescat, ut dolor sileat, ut delicti memoria evanescat, ut comprimatur pectorum gemitus, statuatur fletus oculorum, nec Dominum graviter offensum longa et plena pœnitentia deprecetur, cum scriptum sit : *Memento unde cecideris, et age pœnitentiam*. Nemo se fallat, nemo se decipiat. Solus Dominus misereri potest. Veniam peccatis quæ in ipsum commissa sunt solus potest ille largiri qui peccata nostra portavit, qui pro nobis doluit, quem Deus tradidit pro peccatis nostris. Homo Deo esse non potest major ; nec remittere aut donare indulgentia sua servus potest quod in Dominum delicto graviore commissum est; ne adhuc lapso et hoc accedat ad crimen, si nesciat esse prædictum. *Maledictus homo qui spem habet in homine*. Dominus orandus est, Dominus nostra satisfactione placandus est; qui negantem negare se dixit, qui omne judicium de patre solus accepit. Credimus quidem posse apud judicem plurimum martyrum merita et opera justorum ; sed cum judicii dies venerit, cum post occasum sæculi hujus et mundi ante tribunal Christi populus ejus adstiterit.

Cæterum si quis præpropera festinatione temerarius remissionem peccatorum dare se cunctis putat posse, aut audet Domini præcepta rescindere, non tantum nihil prodest sed et obest lapsis. Provocasse est iram non servasse sententiam, nec misericordiam prius Dei deprecandam putare, sed contemto Domino de sua facultate præsumere. Sub ara Dei animæ occisorum martyrum clamant magna voce dicentes : *Quousque Domine, sanctus et verus, non judicas et vindicas sanguinem nostrum de his qui in terris inhabitant?* et requiescere ac patientiam tenere adhuc jubentur. Et quemquam posse aliquis existimat remittendis passim donandisque peccatis bonum fieri contra judicem velle, aut prius quam vindicetur ipse alios posse defendere? Mandant martyres aliquid fieri ; sed si justa, si licita, si non contra ipsum Dominum a Dei sacerdote facienda, si obtemperantis facilis et prona consensio, si petentis fuerit religiosa moderatio. Mandant aliquid martyres fieri ; sed si scripta non sint in Domini lege quæ mandant, ante est ut sciamus illos de Deo impetrasse quod postulant, tunc facere quod mandant. Neque enim statim videri potest de divina majestate concessum, quod fuerit humana pollicitatione promissum.

Nam et Moyses pro peccatis populi petiit, nec tamen peccantibus veniam cum petisset accepit. *Precor*, ait, *Domine, deliquit populus hic delictum grande, et fecerunt sibi deos aureos; et nunc si dimittis eis, delictum dimitte; sin autem, dele me de libro quem scripsisti. Et dixit Dominus ad Moysen : Si quis deliquerit ante me, deleam eum de libro meo.* Ille amicus Dei, ille facie ad faciem locutus sæpe cum Domino, quod petiit impetrare non potuit, nec Dei indignantis offensam sua deprecatione placavit. Hieremiam Deus laudat et prædicat di-

cens : *Prius quam te formarem in utero novi te, et prius quam exires de vulva sanctificavi te, et prophetam in gentibus posui te*; et eidem pro peccatis populi deprecanti frequentius et oranti : *Noli*, ait, *orare pro populo hoc, et noli postulare pro eis in prece et oratione, quia non exaudiam in tempore in quo invocabunt me, in tempore afflictionis suæ.* Quid vero justius Noe, qui cum repleta esset terra peccatis, solus inventus est justus in terris? Quid gloriosius Daniele? Quid illo ad facienda martyria in fidei firmitate robustius, in Dei dignatione felicius, qui toties et cum confligeret vicit, et cum vinceret supervixit? Quid Job in operibus promptius, in tentationibus fortius, in dolore patientius, in timore submissius, in fide verius? Nec his tamen, si rogarent, concessurum se Deus dixit. Cum propheta Ezechiel pro delicto populi deprecaretur : *Terra*, inquit, *quæcunque peccaverit mihi ut delinquat delictum, extendam manum meam super eam, et obteram stabilimentum panis, et immittam in eam famem, et auferam ab ea hominem et pecora. Et si fuerint tres viri hi in medio ejus, Noe, et Daniel, et Job, non liberabunt filios neque filias, ipsi soli salvi erunt.* Adeo non omne quod petitur in præjudicio petentis sed in dantis arbitrio est; nec quicquam sibi usurpat et vindicat humana sententia, nisi annuat et censura divina?

In evangelio Dominus loquitur dicens : *Qui confessus me fuerit coram hominibus, et ego confitebor eum coram patre meo qui in cœlis est. Qui autem me negaverit, et ego negabo eum.* Si negantem non negat, nec confitentem confitetur. Non potest evangelium in parte consistere, et in parte nutare. Aut utrumque oportet valeat, aut utrumque vim veritatis amittat. Si negantes rei criminis non erunt, nec confitentes præmium virtutis accipient. Porro si fides quæ vicerit coronatur, necesse est ut victa perfidia puniatur. Ita martyres aut nihil possunt, si evangelium solvi potest; aut si evangelium non potest solvi, contra evangelium facere non possunt qui de evangelio martyres fiunt. Nemo, fratres dilectissimi, nemo infamet martyrum dignitatem, nemo eorum glorias destruat et coronas. Manet incorruptæ fidei robur incolume, nec dicere aliquid aut facere contra Christum potest cujus et spes et fides et virtus et gloria omnis in Christo est. Ut ab episcopis contra mandatum Dei fiat, auctores esse non possunt qui ipsi Dei mandata fecerunt. An quisquam major Deo aut divina bonitate clementior, qui aut infectum velit quod passus est Deus fieri, aut quasi illi minus potestatis ad protegendam ecclesiam suam fuerit, auxilio nos suo putet posse servari?

Nisi si hæc ignaro Deo gesta sunt, aut non permittente illo omnia ista venerunt, cum doceat indociles et admoneat immemores scriptura divina, quæ loquitur dicens : *Quis dedit in direptionem Jacob et Israel iis qui prædabantur illum? Nonne Deus, cui peccaverunt, et noluerunt in viis ejus ambulare neque audire legem ejus? Et superduxit super eos iram animationis suæ.* Et alibi testatur ac dicit : *Numquid non valet manus Dei ut salvos faciat, aut gravavit aurem ut non exaudiat? Sed peccata vestra inter vos et Deum separant, et propter delicta vestra avertit faciem a vobis ne misereatur.* Delicta potius nostra reputemus, actus nostros et animi secreta revolventes, conscientiæ merita ponderemus. Redeat in cor nostrum non ambulasse nos in viis Domini et abjecisse legem Dei, præcepta ejus et monita salutaria nunquam servare voluisse.

Quid de eo boni sentias, quem timorem fuisse apud eum, quam fidem credas, quem corrigere nec metus potuit, quem persecutio ipsa non reformavit? Alta et erecta cervix nec quia cecidit inflexa est. Tumens animus et superbus nec quia victus est fractus est. Jacens stantibus et integris vulneratus minatur; et quod non statim Domini corpus inquinatis manibus accipiat, aut ore polluto Domini sanguinem bibat, sacerdotibus sacrilegus irascitur. Atque o tuam nimiam, furiose, dementiam! Irasceris ei qui abs te avertere iram Dei nititur; ei minaris qui pro te Domini misericordiam deprecatur, qui

vulnus tuum sentit quod ipse non sentis, qui pro te lacrymas fundit, quas forsitan ipse non fundis. Oneras adhuc crimen et cumulas, et cum sis ipse implacabilis ad antistites et sacerdotes Dei, putas circa te Dominum posse placari? Accipe potius et admitte quæ loquimur. Quid surdæ aures salutaria præcepta non audiunt quæ monemus? Quid cœci oculi pœnitentiæ iter non vident quod ostendimus? Quid perculsa et alienata mens remedia vitalia non percipit, quæ de scripturis cœlestibus et discimus et docemus? Aut si incredulis quibusdam minor fides est futurorum, vel præsentibus terreantur. Ecce eorum qui negaverunt quæ supplicia conspicimus, quos eorum tristes exitus flemus! Nec hic esse sine pœna possunt, quamvis necdum dies venerit pœnæ. Plectuntur interim quidam, quo cæteri corrigantur. Exempla sunt omnium tormenta paucorum.

CAPUT IV.

Varia ultionis divinæ in lapsis exempla; et quod Deus retribuet iis, qui hominum notitiam effugiunt.

Unus ex his qui sponte Capitolium negaturus ascendit, postquam Christum negavit, obmutuit. Pœna inde cœpit unde cœpit et crimen; ut nec rogare jam posset qui verba ad precum misericordiam non haberet. Alia in balneis constituta (hoc enim crimini ejus et malis deerat, ut et ad balneas statim pergeret quæ lavacri vitalis gratiam perdidisset), illic ab immundo spiritu immunda correpta laniavit dentibus linguam qua fuerat vel pasta impie vel locuta. Postquam sceleratus cibus sumptus est, in perniciem suam rabies oris armata est. Ipsa sui carnifex extitit, nec diu superesse postmodum potuit: doloribus ventris et viscerum cruciata defecit.

Præsente ac teste me ipso accipite quid evenerit. Parentes forte fugientes dum trepidi minus consulunt, sub nutricis alimento parvulam filiam reliquerunt, relictam nutrix detulit ad magistratus. Illi ei apud idolum quo populus confluebat, quod carnem necdum posset edere per ætatem, panem mero mixtum, quod tamen et ipsum de immolatione pereuntium supererat, tradiderunt. Recepit filiam postmodum mater. Sed facinus puella commissum tam loqui et indicare non potuit, quam nec intelligere prius potuit nec arcere. Ignoratione igitur obreptum est ut sacrificantibus nobis eam secum mater inferret. Sed enim puella mixta cum sanctis, precis nostræ et orationis impatiens, nunc ploratu concuti, nunc mentis æstu cœpit fluctuabunda jactari, et velut tortore cogente, quibus poterat indiciis conscientiam facti in simplicibus adhuc annis rudis anima fatebatur. Ubi vero solemnibus adimpletis calicem diaconus offerre præsentibus cœpit, et accipientibus cæteris locus ejus advenit, faciem suam parvula instinctu divinæ majestatis avertere, os labiis obturantibus premere, calicem recusare. Perstitit tamen diaconus, et reluctanti licet de sacramento calicis infudit. Tunc sequitur singultus et vomitus. In corpore atque ore violato eucharistia permanere non potuit. Sanctificatus in Domini sanguine potus de pollutis visceribus erupit. Tanta est potestas Domini, tanta majestas. Secreta tenebrarum sub ejus luce detecta sunt, sacerdotem Dei nec occulta crimina fefellerunt.

Hoc circa infantem quæ ad eloquendum alienum circa se crimen necdum habuit ætatem. At vero ea quæ ætate provecta et in annis adultioribus constituta sacrificantibus nobis latenter obrepsit, non cibum sed gladium sibi sumens, et velut quædam venena lethalia intra fauces et pectus admittens, angi et anima exæstuante concludi postmodum cœpit. Et pressuram non jam persecutionis sed delicti sui passa, palpitans et tremens concidit. Impunitum diu non fuit nec occultum dissimulatæ conscientiæ crimen. Quæ fefellerat hominem, Deum sensit ultorem. Et cum quædam arcam suam, in qua Domini sanctum fuit, manibus indignis tentasset aperire, igne inde surgente deterrita est ne auderet attingere. Et

quidem alius, quia et ipse maculatus sacrificio a sacerdote celebrato partem cum cæteris ausus est latenter accipere, sanctum Domini edere et contrectare non potuit, cinerem ferre se apertis manibus invenit. Documento unius ostensum est Dominum recedere cum negatur, nec immerentibus ad salutem prodesse quod sumitur, quando gratia salutaris in cinerem sanctitate fugiente mutatur. Quam multi quotidie pœnitentiam non agentes, nec delicti sui conscientiam confitentes, immundis spiritibus adimplentur! quam multi usque ad insaniam mentis excordes dementiæ furore quatiuntur! Nec necesse est ire per exitus singulorum, cum per orbis multiformes ruinas tam delictorum pœna sit varia, quam delinquentium multitudo numerosa. Unusquisque consideret, non quid alius passus sit, sed quid pati et ipse mereatur.

Nec evasisse se credat, si eum interim pœna distulerit, cum timere plus debeat quam sibi Dei judicis ira servavit. Nec sibi quo minus agant pœnitentiam blandiantur, qui etsi nefandis sacrificiis manus non contaminaverunt, libellis tamen conscientiam polluerunt. Et illa professio denegantis contestatio est christiani quod fuerat abnuentis. Fecisse se dixit quicquid alius faciendo commisit. Cumque scriptum sit : *Non potestis duobus dominis servire*, servivit sæculari domino qui obtemperavit ejus edicto; magis obaudivit humano imperio quam Deo. Viderit an minore vel dedecore vel crimine apud homines publicaverit quod admisit. Deum tamen judicem fugere et vitare non poterit, cum dicat Spiritus sanctus in psalmis : *Quod est imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur*; et iterum : *Homo videt in facie, Deus autem in corde*; ipse quoque Dominus præmoneat et præstruat dicens : *Et scient omnes ecclesiæ quia ego sum scrutator renis et cordis.* Perspicit ille abdita, et secreta atque occulta considerat. Nec Dei oculos potest aliquis evadere dicentis : *Ego Deus approximans, et non Deus de longinquo. Si absconditus fuerit homo in absconditis, ego ergo non videbo eum? Nonne cœlum et terram ego impleo?* Videt ille corda et pectora singulorum, et judicaturus est, non tantum de factis, sed et de verbis et de cogitationibus nostris, omnium mentes voluntatesque conceptas in ipsis adhuc clausi pectoris latebris intuetur.

Denique quanto et fide majores et timore meliores sunt, qui quamvis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc vel cogitaverunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter et simpliciter confitentes, exomologesin conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam parvis licet et modicis vulneribus exquirunt, scientes scriptum esse : *Deus non deridetur!* Derideri et circumveniri Deus non potest, nec astutia aliqua fallente deludi. Plus immo delinquit qui secundum hominem Deum cogitans evadere se pœnam criminis credit, si non palam crimen admisit. Christus in præceptis suis dicit : *Qui confusus me fuerit, confundet eum filius hominis.* Et Christianum se putat, qui Christianus esse aut confunditur aut veretur? Quomodo potest esse cum Christo, qui ad Christum pertinere aut erubescit aut metuit? Minus plane peccaverit non videndo idola, nec sub oculis circumstantis atque insultantis populi sanctitatem fidei prophanando, non polluendo manus suas funestis sacrificiis, nec sceleratis cibis ora maculando. Hoc eo proficit ut sit minor culpa, non ut innocens conscientia. Facilius potest ad veniam criminis pervenire; non est tamen immunis a crimine. Nec cesset in agenda pœnitentia atque in Domini misericordia deprecanda, ne quod minus esse in qualitate delicti videtur, in neglecta satisfactione cumuletur.

CAPUT V.

Ad agendam pœnitentiam lapsos exhortatur.

Confiteantur singuli, quæso vos, fratres dilectissimi, delictum suum dum adhuc qui deliquit in sæculo est, dum admitti confessio ejus potest, dum

satisfactio et remissio facta per sacerdotes apud Dominum grata est. Convertamur ad Dominum mente tota; et pœnitentiam criminis veris doloribus exprimentes, Dei misericordiam deprecemur. Illi se anima prosternat, illi mœstitia satisfaciat, illi spes omnis incumbat. Rogare qualiter debeamus dicit ipse. *Revertimini,* inquit, *ad me ex toto corde vestro, simulque et jejunio et fletu et planctu; et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra.* Ad Dominum toto corde redeamus. Iram et offensam ejus jejuniis, fletibus, planctibus, sicut admonet ipse, placemus.

Lamentari eum putamus ex toto corde, jejuniis, fletibus, planctibus Dominum deprecari qui ex primo criminis die lavacra quotidie cum feminis celebrat, qui epulis affluentibus pastus et sagina largiore distentus cruditates suas postridie ructat, nec cibos et potus suos cum pauperum necessitate communicat? Qui hilaris ac lætus incedit, quomodo mortem suam deflet? Cumque scriptum sit, *Non corrumpetis effigiem barbæ vestræ*, barbam vellit et faciem suam comit? Et placere nunc cuiquam studet qui Deo displicet? An illa ingemiscit et plangit, cui vacat cultum pretiosæ vestis induere, nec indumentum Christi quod perdidit cogitare; accipere pretiosa ornamenta et monilia elaborata, nec divini et cœlestis ornatus damna deflere? Tu licet indumenta peregrina et vestes sericas induas, nuda es. Auro te licet et margaritis gemmisque condecores, sine Christi decore deformis es. Et quæ capillos tuos inficis, vel nunc in doloribus desine; et quæ nigri pulveris ductu oculorum liniamenta depingis, vel nunc lacrymis oculos tuos ablue. Si quem de tuis carum mortalitatis exitu perdidisses, ingemisceres dolenter et fleres, facie inculta, veste mutata, neglecto capillo, vultu nubilo, ore dejecto indicia mœroris ostenderes. Animam tuam, misera, perdidisti, spiritaliter mortua supervivere hic tibi et ipsa ambulans funus tuum portare cœpisti; et non acriter plangis, non jugiter ingemiscis, non te vel pudore criminis vel continuatione lamentationis abscondis! Ecce pejora adhuc peccandi vulnera, ecce majora delicta, peccasse nec satisfacere, deliquisse nec delicta deflere.

Ananias, Azarias, Misahel, illustres ac nobiles pueri, quo minus exomologesin Deo facerent nec inter flammas et camini exæstuantis incendia quieverunt. Bene sibi licet conscii, et Dominum fidei ac timoris obsequio sæpe promeriti, humilitatem tamen tenere et Domino satisfacere nec inter ipsa gloriosa virtutum suarum martyria destiterunt. Loquitur scriptura divina: *Stans,* inquit, *Azarias precatus est, et aperuit os suum, et exomologesin faciebat Deo simul cum sodalibus suis in medio ignis.* Daniel quoque post fidei atque innocentiæ suæ multiplicem gratiam, post dignationem Domini circa virtutes ac laudes suas sæpe repetitam, jejuniis adhuc promereri Deum nititur, in sacco et in cinere volutatur, exomologesin faciens dolenter et dicens: *Dominus Deus magnus et fortis et metuendus, qui servas testamentum tuum et miserationes eis qui te diligunt et conservant imperia tua, peccavimus, facinus admisimus, impii fuimus, transgressi sumus, ac deseruimus præcepta tua et judicia tua, non audivimus verba, puerorum tuorum prophetarum quæ locuti sunt in nomine tuo super reges nostros et omnes gentes et super omnem terram. Tibi, Domine, justitia, nobis autem confusio.* Hæc mites, hæc simplices, hæc innocentes in promerenda Dei majestate fecerunt; et nunc satisfacere et Dominum rogare detrectant qui Dominum negaverunt.

Quæso vos, fratres, acquiescite salubribus remediis, consiliis obedite melioribus; cum lacrymis nostris vestras lacrymas jungite, cum nostro gemitu vestros gemitus copulate. Rogamus vos ut pro vobis Deum rogare possimus. Preces ipsas ad vos prius vertimus, quibus Deum pro vobis ut misereatur oramus. Agite pœnitentiam plenam, dolentis ac lamentantis animi probate mœstitiam.

Nec vos quorumdam moveat aut error improvidus aut stupor vanus, qui cum teneantur in tam gravi crimine, per-

cussi sunt animi cœcitate, ut nec intelligant delicta nec plangant. Indignantis Dei major hæc plaga est, sicut scriptum est : *Et dedit illis Deus spiritum transpunctionis.* Et iterum : *Dilectum veritatis non receperunt ut salvi fierent; ac propterea mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed sibi placent in injustitia.* Injuste sibi placentes et transpunctæ mentis alienatione dementes Domini præcepta contemnunt, medelam vulneris negligunt, agere pœnitentiam nolunt. Ante admissum facinus improvidi, post facinus obstinati, nec prius stabiles, nec postmodum supplices. Quando debuerant stare, jacuerunt; quando jacere et prosternere se Deo debent, stare se opinantur. Pacem sibi ultro nemine dante sumpserunt. Falsa pollicitatione seducti, et apostatis ac perfidis juncti, errorem pro veritate suscipiunt. Communicationem non communicantium ratam ducunt; hominibus contra Deum credunt, qui contra homines Deo non crediderunt. Ejusmodi homines quantum potestis effugite, perniciosis contactibus adhærentes salubri cautione vitate. Sermo eorum sicut cancer serpit, colloquium velut contagium transilit, noxia et venenata persuasio persecutione ipsa pejus interficit. Illic superest pœnitentia quæ satisfaciat. Qui autem pœnitentiam criminis tollunt, satisfactionis viam claudunt. Ita fit ut dum temeritate quorundam vel promittitur salus falsa vel creditur, spes veræ salutis adimatur.

Vos vero, fratres dilectissimi, quorum timor in Deum pronus est, et in ruina licet animus constitutus, mali sui memor est, pœnitentes ac dolentes peccata vestra perspicite, gravissimum conscientiæ crimen agnoscite, ad intelligentiam delicti vestri oculos cordis aperite, nec desperantes misericordiam Domini, nec tamen jam veniam vindicantes. Deus quantum patris pietate indulgens semper et bonus est, tantum judicis majestate metuendus est. Quam magna deliquimus, tam granditer defleamus. Alto vulneri diligens et longa medicina non desit. Pœnitentia crimine minor non sit. Putasne tu Dominum cito posse placari, quem verbis perfidis abnuisti, cui patrimonium præponere maluisti, cujus templum sacrilega contagione violasti? Putas facile eum misereri tui, quem tuum non esse dixisti? Orare oportet impensius et rogare, diem luctu transigere, vigiliis noctes ac fletibus ducere, tempus omne lacrymosis lamentationibus occupare, stratos solo adhærere, in cinere et cilicio et sordibus volutari, post indumentum Christi perditum nullum jam velle vestitum, post diaboli cibum malle jejunium, justis operibus incumbere, quibus peccata purgantur, eleemosynis frequenter insistere, quibus a morte animæ liberantur. Quod adversarius auferebat Christus accipiat. Nec teneri jam nec amari patrimonium debet, quo quis et deceptus et victus est. Pro hoste vitanda res, pro latrone fugienda, pro gladio metuenda possidentibus et veneno. Ad hoc tantum profuerit quod remansit, ut inde crimen et culpa redimatur. Incunctanter et largiter fiat operatio, census omnis in medelam vulneris erogetur, opibus et facultatibus nostris qui de nobis judicaturus est Domino fœneretur. Sic sub apostolis fides viguit. Sic primus credentium populus Christi mandata servavit. Prompti erant, largi erant, distribuendum per apostolos totum dabant, et non talia delicta redimebant.

Si precem toto corde quis faciat, si veris pœnitentiæ lamentationibus et lacrymis ingemiscat, si ad veniam delicti sui Dominum justis et continuis operibus inflectat, misereri talium potest qui et misericordiam suam protulit dicens : *Cum conversus ingemueris, tunc salvaberis, et scies ubi fueris.* Et iterum : *Nolo mortem morientis, dicit Dominus, quantum ut revertatur et vivat.* Et Johel propheta pietatem Domini Domino ipso monente declarat : *Revertimini*, inquit, *ad Dominum Deum vestrum, quoniam misericors et pius est et patiens et multæ miserationis, et qui sententiam flectat adversus malitias irrogatas.* Potest ille indulgentiam dare, sententiam suam potest ille deflectere. Pœnitenti, ope-

ranti, roganti potest clementer ignoscere, potest in acceptum referre quicquid pro talibus et petierint martyres et fecerint sacerdotes. Vel si quis plus eum suis satisfactionibus moverit, si ejus iram, si indignantis offensam justa deprecatione placaverit, dat ille et arma rursum quibus victus armetur, reparat et corroborat vires quibus fides instaurata vegetetur. Repetet certamen suum miles, iterabit aciem, provocabit hostem, et quidem factus ad prælium fortior per dolorem. Qui sic Deo satisfecerit, qui pœnitentia facti sui, qui pudore delicti, plus et virtutis et fidei de ipso lapsus sui dolore conceperit, exauditus et adjutus a Domino quam contristaverat nuper lætam faciet ecclesiam; nec jam solam Dei veniam merebitur, sed et coronam.

LIBER

DE UNITATE ECCLESIÆ.

CAPUT I.

Origo et fons schismatum et hæreseon.

Cum moneat Dominus et dicat, *Vos estis sal terræ*, cumque esse nos jubeat ad innocentiam simplices, et tamen cum simplicitate prudentes, quid aliud, fratres dilectissimi, quam providere nos convenit et sollicito corde vigilantes subdoli hostis insidias intelligere pariter et cavere, ne qui Christum sapientiam Dei patris induimus, minus sapere in tuenda salute videamur? Neque enim persecutio sola metuenda est, et ea quæ subruendis ac dejiciendis Dei servis aperta impugnatione grassantur. Facilior cautio est ubi manifesta formido est, et ad certamen animus ante præstruitur, quando se adversarius confitetur. Plus metuendus est et cavendus inimicus cum latenter obrepit, cum per pacis imaginem fallens, occultis accessibus serpit, unde et nomen serpentis accepit. Ea est ejus semper astutia, ea est circumveniendi hominis cœca et latebrosa fallacia. Sic ab initio statim mundi fefellit, et verbis mendacibus blandiens rudes animas incauta credulitate decepit. Dominum ipsum tentare conatus, quasi obreperet rursus et falleret, latenter accessit. Intellectus tamen est et retusus; et ideo prostratus, quia agnitus atque detectus.

Unde nobis exemplum datum est veteris hominis viam fugere, vestigiis Christi viventis insistere; ne denuo incauti in mortis laqueum revolvamur, sed ad periculum providi accepta immortalitate potiamur. Immortalitate autem potiri quomodo possumus, nisi ea quibus mors expugnatur et vincitur Christi mandata servemus, ipso monente et dicente: *Si vis ad vitam venire, serva mandata.* Et iterum: *Si feceritis quæ mando vobis, jam non dico vos servos, sed amicos.* Hos denique fortes dicit et stabiles, hos super petram robusta mole fundatos, hos contra omnes tempestates et turbines sæculi immobili et inconcussa firmitate solidatos. *Qui audit*, inquit, *verba mea et facit ea, similabo eum viro sapienti qui ædificavit domum suam supra petram. Descendit pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti, et impegerunt in domum illam, et non cecidit. Fundata enim fuit super petram.* Verbis igitur ejus insistere, quæcunque et docuit et fecit discere et facere debemus. Cæterum credere se in Christum quomodo dicit, qui non facit quod Christus facere præcepit? Aut unde perveniet ad præmium fidei qui fidem non vult servare mandati? Nutet necesse est et vagetur, et spiritu erroris abreptus velut pulvis quem ventus excutit ventiletur; nec ambulando proficiet ad salutem qui salutaris viæ non tenet veritatem.

Cavenda sunt autem, fratres dilectissimi, non solum quæ sunt aperta atque manifesta, sed et astutæ fraudis subtilitate fallentia. Quid vero astutius quidve subtilius, quam ut Christi adventu detectus ac prostratus inimicus, postquam lux gentibus venit et sospitandis hominibus salutare lumen effulsit, ut surdi auditum gratiæ spiritalis admitterent, aperirent ad Deum oculos suos cœci, infirmi æterna sanitate revalescerent, claudi ad ecclesiam currerent, muti claris vocibus et precibus orarent, videns ille idola derelicta et per nimium credentium populum sedes suas ac templa deserta, excogitaverit

novam fraudem, ut sub ipso christiani nominis titulo fallat incautos? Hæreses invenit et schismata, quibus subverteret fidem, veritatem corrumperet, scinderet unitatem. Quos detinere non potest in viæ veteris cœcitate, circumscribit et decipit novi itineris errore. Rapit de ipsa ecclesia homines; et dum sibi appropinquasse jam lumini atque evasisse sæculi noctem videntur, alias nescientibus tenebras rursus infundit, ut cum evangelio Christi et cum observatione ejus et lege non stantes christianos se vocent, et ambulantes in tenebris habere se lumen existiment, blandiente adversario atque fallente, qui secundum apostoli vocem transfigurat se velut angelum lucis, et ministros suos subornat velut ministros justitiæ, asserentes noctem pro die, interitum pro salute, desperationem sub obtentu spei, perfidiam sub prætextu fidei, antichristum sub vocabulo Christi, ut dum verisimilia mentiuntur, veritatem subtilitate frustrentur. Hoc eo fit, fratres dilectissimi, dum ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec magistri cœlestis doctrina servatur.

CAPUT II.

Necessitas unitatis in Ecclesia variis novi Testamenti locis statuitur.

Quæ si quis consideret et examinet, tractatu longo atque argumentis opus non est. Probatio est ad fidem facilis compendio veritatis. Loquitur Dominus ad Petrum. *Ego tibi dico*, inquit, *quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, et portæ inferorum non vincent eam. Et tibi dabo claves regni cœlorum; et quæ ligaveris super terram, erunt ligata et in cœlis; et quæcumque solveris super terram, erunt soluta et in cœlis.* Et iterum eidem post resurrectionem suam dicit: *Pasce oves meas.* Super illum unum ædificat ecclesiam suam, et illi pascendas mandat oves suas. Et quamvis apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat et dicat: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos; accipite Spiritum sanctum: si cujus remiseritis peccata, remittentur illi; si cujus tenueritis, tenebuntur;* tamen ut unitatem manifestaret, unitatis ejusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. Hoc erant utique et cæteri apostoli quod fuit Petrus, pari consortio prædili et honoris et potestatis, sed exordium ab unitate proficiscitur, et primatus Petro datur ut una Christi ecclesia et cathedra una monstretur. Et pastores sunt omnes, et grex unus ostenditur, qui ab apostolis omnibus unanimi consensione pascatur, ut ecclesia Christi una monstretur.

Quam unam ecclesiam etiam in Cantico canticorum Spiritus sanctus ex persona Domini designat et dicit: *Una est columba mea, perfecta mea, una est matri suæ, electa genitrici suæ.* Hanc ecclesiæ unitatem qui non tenet, tenere se fidem credit? Qui ecclesiæ renititur et resistit, qui cathedram Petri, super quem fundata est ecclesia, deserit, in ecclesia se esse confidit? quando et beatus apostolus Paulus hoc idem doceat et sacramentum unitatis ostendat, dicens: *Unum corpus et unus spiritus, una spes vocationis vestræ, unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus.* Quam unitatem firmiter tenere et vindicare debemus, maxime episcopi, qui in ecclesia præsidemus, ut episcopatum quoque ipsum unum atque indivisum probemus.

Nemo fraternitatem mendacio fallat, nemo fidei veritatem perfida prævaricatione corrumpat. Episcopatus unus est, cujus a singulis in solidum pars tenetur. Ecclesia quoque una est, quæ in multitudinem latius incremento fœcunditatis extenditur. Quomodo solis multi radii, sed lumen unum; et rami arboris multi, sed robur unum tenaci radice fundatum; et cum de fonte uno rivi plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copiæ largitate, unitas tamen servatur in origine. Avelle radium solis a corpore, divisionem lucis unitas non capit. Ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit. A fronte præcide rivum, præcisus arescit. Sic et ecclesia Domini

luce perfusa per orbem totum radios suos porrigit. Unum tamen lumen est, quod ubique diffunditur, nec unitas corporis separatur. Ramos suos in universam terram copia ubertatis extendit, profluentes largiter rivos latius expandit. Unum tamen caput est, et origo una, et una mater fœcunditatis successibus copiosa. Illius fœtu nascimur, illius lacte nutrimur, spiritu ejus animamur.

Adulterari non potest sponsa Christi, incorrupta est et pudica. Unam domum novit, unius cubiculi sanctitatem casto pudore custodit. Hæc nos Deo servat, hæc filios regno quos generavit assignat. Quisquis ab ecclesia segregatus adulteræ jungitur, a promissis ecclesiæ separatur. Nec perveniet ad Christi præmia, qui relinquit ecclesiam Christi. Alienus est, prophanus est, hostis est. Habere jam non potest Deum patrem, qui ecclesiam non habet matrem. Si potuit evadere quisquam qui extra arcam Noe fuit, et qui extra ecclesiam foris fuerit, evadit. Monet Dominus et dicit : *Qui non est mecum, adversus me est; et qui non mecum colligit, spargit.* Qui pacem Christi et concordiam rumpit adversus Christum facit. Qui alibi præter ecclesiam colligit, Christi ecclesiam spargit. Dicit Dominus : *Ego et pater unum sumus.* Et iterum de Patre et Filio et Spiritu sancto scriptum est : *Et hi tres unum sunt.* Et quisquam credit hanc unitatem de divina firmitate venientem, sacramentis cœlestibus cohærentem, scindi in ecclesia posse et voluntatum collidentium divortio separari? Hanc unitatem qui non tenet, Dei legem non tenet, non tenet Patris et Filii fidem, vitam non tenet et salutem.

Hoc unitatis sacramentum, hoc vinculum concordiæ inseparabiliter cohærentis ostenditur, quando in evangelio tunica Domini Jesu Christi non dividitur omnino nec scinditur, sed sortientibus de veste Christi quis Christum indueret, integra vestis accipitur et incorrupta atque indivisa tunica possidetur. Loquitur ac dicit Scriptura divina : *De tunica autem, quia de superiore parte non consutilis, sed per totum textilis fuerat, dixerunt ad invicem : Non scindamus illam, sed sortiamur de ea cujus sit.* Unitatem illa portabat de superiore parte venientem, id est de cœlo et a patre venientem quæ ab accipiente ac possidente scindi omnino non poterat, sed totam simul et solidam firmitatem inseparabiliter obtinebat. Possidere non potest indumentum Christi, qui scindit et dividit ecclesiam Christi. Contra denique cum, Salomone moriente, regnum ejus et populus scinderetur, Achias propheta Jeroboam regi obvius factus in campo, in duodecim scissuras vestimentum suum discidit dicens : *Sume tibi decem scissuras, quia hæc dicit Dominus : Ecce scindo regnum de manu Salomonis, et dabo tibi decem sceptra, et duo sceptra erunt ei propter servum meum David et propter Hierusalem civitatem quam elegi ut ponam nomen meum illic.* Cum duodecim tribus Israel scinderentur, vestimentum suum propheta Achias discidit. At vero quia Christi populus non potest scindi, tunica ejus per totum textilis et cohærens divisa a possidentibus non est. Individua, copulata, connexa ostendit populi nostri, qui Christum induimus, concordiam cohærentem. Sacramento vestis et signo declaravit ecclesiæ unitatem.

Quis ergo sic est sceleratus et perfidus, quis sic discordiæ furore vesanus, ut aut credat scindi posse aut audeat scindere unitatem Dei, vestem Domini, ecclesiam Christi? Monet ipse in evangelio suo et docet dicens : *Et erit unus grex et unus pastor.* Et esse posse uno in loco aliquis existimat aut multos pastores aut plures greges? Apostolus item Paulus hanc eandem nobis insinuans unitatem obsecrat et hortatur dicens : *Obsecro*, inquit, *vos fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi ut id ipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata; sitis autem compositi in eodem sensu et in eadem sententia.* Et iterum dicit : *Sustinentes invicem in dilectione, satis agentes servare unitatem spiritus in conjunctione pacis.* Stare tu et vivere putas posse de ecclesia recedentem, sedes sibi alias et diversa domicilia condentem, cum dictum sit ad

Rahab, in qua præformabatur ecclesia: *Patrem tuum et matrem tuam et fratres tuos et totam domum patris tui colliges ad te ipsam in domum tuam, et omnis qui exierit ostium domus tuæ foras reus sibi erit.* Item sacramentum Paschæ nihil aliud in Exodi lege contineat quam ut agnus, qui in figura Christi occiditur, in domo una edatur. Loquitur Deus dicens: *In domo una comedetur, non ejicietis de domo carnem foras.* Caro Christi et sanctum Domini ejici foras non potest, nec alia ulla credentibus præter unam ecclesiam domus est. Hanc domum hoc unanimitatis hospitium designat et denuntiat Spiritus sanctus in psalmis dicens: *Deus qui inhabitare facit unanimes in domo.* In domo Dei, in ecclesia Christi, unanimes habitant, concordes et simplices perseverant.

Idcirco et in columba venit Spiritus sanctus; simplex animal et lætum, non felle amarum, non morsibus sævum, non unguium laceratione violentum, hospitia humana diligere, unius domus consortium nosse; cum generant, simul filios edere; cum commeant, volatibus invicem cohærere; communi conversatione vitam suam degere, oris osculo concordiam pacis agnoscere, legem circa omnia unanimitatis implere. Hæc est in ecclesia noscenda simplicitas, hæc caritas obtinenda, ut columbas dilectio fraternitatis imitetur, ut mansuetudo et lenitas agnis et ovibus æquetur. Quid facit in pectore christiano luporum feritas, et canum rabies, et venenum lethale serpentum, et cruenta sævitia bestiarum? Gratulandum est cum tales de ecclesia separantur, ne columbas, ne oves Christi sæva sua et venenata contagione prædentur. Cohærere et conjungi non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluvia cum serenitate, pugna cum pace, cum fœcunditate sterilitas, cum fontibus siccitas, cum tranquillitate tempestas. Nemo existimet bonos de ecclesia posse discedere. Triticum non rapit ventus, nec arborem solida radice fundatam procella subvertit. Inanes paleæ tempestate jactantur, invalidæ arbores turbinis incursione evertuntur. Hos execratur et percutit Joannes apostolus dicens: *Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum.*

CAPUT III.

Hæreticorum indolem, mendacia, odia depingit. Quorum nec virtutibus, nec numero decipi nos debere; ad summum illos prænuntiatos esse, et mox supplicium daturos.

Hinc hæreses et factæ sunt frequenter et fiunt, dum perversa mens non habet pacem, dum perfidia discordans non tenet unitatem. Fieri vero hæc Dominus permittit et patitur, manente propriæ libertatis arbitrio; ut dum corda nostra et mentes nostras veritatis discrimen examinat, probatorum fides integra manifesta luce clarescat. Per apostolum præmonet Spiritus sanctus et dicit: *Oportet hæreses esse, ut probati manifesti sint in vobis.* Sic probantur fideles, sic perfidi deteguntur. Sic et ante judicii diem hic quoque jam justorum atque injustorum animæ dividuntur, et a frumento paleæ separantur. Hi sunt (1) qui se ultro apud temerarios convenas sine divina dispositione præficiunt, qui se præpositos sine ulla ordinationis lege constituunt; qui, nemine episcopatum dante, episcopi sibi nomen assumunt; quos designat in psalmis Spiritus sanctus sedentes in pestilentiæ cathedra, pestes et lues fidei, serpentis ore fallentes, et corrumpendæ veritatis artifices, venena lethalia linguis pestiferis evomentes: quorum sermo ut cancer serpit, quorum tractatus pectoribus et cordibus singulorum mortale virus infundit.

Contra ejusmodi clamat Dominus, ab his refrænat et revocat errantem plebem suam dicens: *Nolite audire sermones pseudoprophetarum; quoniam visiones cordis eorum frustrantur eos. Loquuntur, sed non ab ore Domini. Dicunt eis qui abjiciunt verbum Dei: Pax erit vobis et omnibus ambulantibus in voluntatibus suis. Omnis qui ambulat in errore*

(1) Agit contra Novatianum et ejus schismatis sequaces.

cordis sui, non venient super eum mala. Non locutus sum ad eos, et ipsi prophetaverunt. Si stetissent in substantia mea, et audissent verba mea, et si docuissent populum meum, convertissem eos a malis cogitationibus eorum.

Hos eosdem denuo Dominus designat et denotat dicens: *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et effoderunt sibi lacus detricos, qui non possunt aquam portare.* Quando aliud baptisma præter unum esse non possit, baptizare se posse opinantur. Vitæ fonte deserto, vitalis et salutaris aquæ gratiam pollicentur. Non abluuntur illic homines, sed potius sordidantur; nec purgantur delicta, sed immo cumulantur. Non Deo nativitas illa sed diabolo filios generat. Per mendacium nati veritatis promissa non capiunt. De perfidia procreati, fidei gratiam perdunt. Ad pacis præmium venire non possunt, qui pacem Domini discordiæ furore ruperunt

Nec se quidam vana interpretatione decipiant quod dixerit Dominus: *Ubicunque fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego cum eis sum.* Corruptores evangelii atque interpretes falsi extrema ponunt et superiora prætereunt, partis memores, et partem subdole comprimentes. Ut ipsi ab ecclesia scissi sunt, ita capituli unius sententiam scindunt. Dominus enim cum discipulis suis unanimitatem suaderet et pacem: *Dico*, inquit, *vobis, quoniam si duobus ex vobis convenerit in terra, de omni re quamcunque petieritis continget vobis a Patre meo qui in cœlis est. Ubicunque enim fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego cum eis sum;* ostendens non multitudini sed unanimitati deprecantium plurimum tribui. *Si duobus*, inquit, *ex vobis convenerit in terra;* unanimitatem prius posuit, concordiam pacis ante præmisit, ut conveniat nobis fideliter et firmiter docuit. Quomodo autem potest ei cum aliquo convenire, cui cum corpore ipsius ecclesiæ et cum universa fraternitate non convenit? Quomodo possunt duo aut tres in nomine Christi colligi, quos constat a Christo et ab ejus evangelio separari? Non enim nos ab illis, sed illi a nobis recesserunt. Et cum hæreses et schismata postmodum nata sint, dum conventicula sibi diversa constituunt, veritatis caput atque originem reliquerunt.

Dominus autem de ecclesia sua loquitur, et ad hos qui sunt in ecclesia loquitur, ut si ipsi concordes fuerint, si secundum quod mandavit et monuit, duo aut tres licet, collecti unanimiter oraverint, duo aut tres licet sint, impetrare possint de Dei majestate quod postulant. *Ubicunque fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego*, inquit, *cum eis sum*, cum simplicibus scilicet atque pacatis, cum Deum timentibus et Dei præcepta servantibus. Cum his, duobus vel tribus licet, esse se dixit, quomodo et cum tribus pueris in camino ignis fuit; et quia in Deum simplices atque inter se unanimes permanebant, flammis ambientibus medios spiritu roris animavit. Quomodo apostolis duobus in custodia clausis, quia simplices, quia unanimes erant, ipse adfuit, ipse resolutis carceris claustris, ut verbum quod fideliter prædicabant multitudini traderent, ad forum rursus imposuit. Quando ergo in præceptis suis ponit et dicit: *Ubi fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego cum eis sum*, non homines ab ecclesia dividit qui instituit et fecit ecclesiam, sed exprobrans discordiam perfidis, et fidelibus pacem sua voce commendans, ostendit magis esse se cum duobus aut tribus unanimiter orantibus, quam cum dissidentibus plurimis; plusque impetrari posse paucorum concordi prece, quam discordiosa oratione multorum.

Ideo et cum orandi legem daret, addidit dicens: *Et cum steteritis ad orationem, remittite si quid habetis adversus aliquem, ut et Pater vester qui in cœlis est remittat vobis peccata.* Et ad sacrificium cum dissensione venientem revocat ab altari, et jubet prius concordare cum fratre, tunc cum pace redeuntem Deo munus offerre, quia nec ad Cain munera respexit Deus. Neque enim pacatum habere Deum poterat, qui cum fratre pacem per zeli discordiam non habebat. Quam sibi igitur pacem promittunt ini-

mici fratrum, quæ sacrificia celebrare se credunt æmuli sacerdotum? An secum esse Christum cum collecti fuerint opinantur, qui extra Christi ecclesiam colliguntur? Tales etiamsi occisi in confessione nominis fuerint, macula ista nec sanguine abluitur. Inexpiabilis et gravis culpa discordiæ nec passione purgatur. Esse martyr non potest qui in ecclesia non est. Ad regnum pervenire non poterit, qui eam quæ regnatura est derelinquit. Pacem nobis Christus dedit, concordes atque unanimes esse præcepit, dilectionis et caritatis fœdera incorrupta atque inviolata servari mandavit. Exhibere se non potest martyrem, qui fraternam non tenuit caritatem.

Docet hoc et contestatur Paulus apostolus dicens : *Et si habuero fidem ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum. Et si in cibos pauperum distribuero omnia mea, et si tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil proficio. Caritas magnanima est, caritas benigna est, caritas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non irritatur, non cogitat malum, omnia diligit, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Caritas nunquam excidit.* Nunquam, inquit, excidit caritas. Hæc enim semper in regno erit, hæc in æternum fraternitatis sibi cohærentis unitate durabit. Ad regnum cœlorum non potest pervenire discordia. Ad præmia Christi, qui dixit : *Hoc est mandatum meum ut diligatis invicem, quemadmodum dilexi vos,* pertinere non poterit qui dilectionem Christi perfida dissensione violavit. Qui caritatem non habet, Deum non habet. Joannis beati apostoli vox est : *Deus,* inquit, *dilectio est; et qui manet in dilectione, in Deo manet, et Deus in illo manet.* Cum Deo manere non possunt qui esse in ecclesia Dei unanimes noluerunt. Ardeant licet flammis, et ignibus traditi vel objecti bestiis animas suas ponant, non erit illa fidei corona, sed pœna perfidiæ; nec religiosæ virtutis exitus gloriosus, sed desperationis interitus. Occidi talis potest, coronari non potest. Sic se christianum esse profitetur quomodo et Christum diabolus sæpe mentitur, ipso Domino præmonente et dicente : *Multi venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus, et multos fallent.* Sicut ille Christus non est, quamvis fallat in nomine, ita nec christianus videri potest qui non permanet in evangelii ejus et fidei veritate.

Nam et prophetare, et dæmonia excludere, et virtutes magnas in terris facere, sublimis utique et admirabilis res est, non tamen regnum cœleste consequitur quisquis in his omnibus invenitur, nisi recti et justi itineris observatione gradiatur. Denuntiat Dominus et dicit : *Multi mihi dicent in illo die : Domine, Domine, nonne in tuo nomine prophetavimus, et in tuo nomine dæmonia exclusimus, et in nomine tuo virtutes magnas fecimus? Et tunc dicam illis : Nunquam vos cognovi, recedite a me qui operamini iniquitatem.* Justitia opus est, ut promereri quis possit Deum judicem. Præceptis ejus et monitis obtemperandum est, ut accipiant merita nostra mercedem. Dominus in evangelio suo cum spei et fidei nostræ viam compendio breviante dirigeret : *Dominus Deus tuus,* inquit, *Deus unus est;* et : *Diliges Dominum Deum tuum de toto corde tuo, et de tota anima tua, et de tota virtute tua. Hoc est primum mandatum; et secundum simile huic : Diliges proximum tuum tanquam te. In his duobus præceptis tota lex pendet et prophetæ.* Unitatem simul et dilectionem magisterio suo docuit, prophetas omnes et legem præceptis duobus inclusit. Quam vero unitatem servat, quam dilectionem custodit aut cogitat, qui discordiæ furore vesanus ecclesiam scindit, fidem destruit, pacem turbat, caritatem dissipat, sacramentum prophanat?

Malum hoc, fidelissimi fratres, jam pridem cœperat; sed nunc crevit ejusdem mali infesta clades, et exsurgere ac pullulare plus cœpit hæreticæ perversitatis et schismatum venenata pernicies : quia et sic in occasu mundi fieri oportebat, prænuntiante per apostolum nobis et præmonente Spiritu sancto : *In novissimis,* inquit, *diebus aderunt tempora molesta, et erunt ho-*

mines sibi placentes, superbi, tumidi, cupidi, blasphemi, parentibus inobedientes, ingrati, impii, sine affectu, sine fœdere, delatores, incontinentes, immites, bonum non amantes, proditores, procaces, stupore inflati, voluptates magis quam Deum diligentes, habentes deformationem religionis, virtutem autem ejus abnegantes. Ex iis sunt qui repunt in domos, et prædantur mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis, semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes. Et quomodo Jamnes et Mambres restiterunt Moysi, sic et hi resistunt veritati, sed non proficient plurimum. Imperitia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit. Adimplentur quæcunque prædicta sunt, et appropinquante jam sæculi fine, hominum pariter ac temporum probatione venerunt. Magis ac magis adversario sæviente error fallit, extollit stupor, livor incendit, cupiditas excœcat, depravat impietas, superbia inflat, discordia exasperat, ira præcipitat.

Non tamen nos moveat aut turbet multorum nimia et abrupta perfidia, sed potius fidem nostram prænuntiante rei veritate corroboret. Ut quidam tales esse cœperunt, quia hæc ante prædicta sunt, ita cæteri fratres ab ejusmodi caveant, quia et hæc ante prædicta sunt, instruente Domino et dicente : *Vos autem cavete, ecce prædixi vobis omnia.* Vitate, quæso vos, fratres, ejusmodi homines, et a latere atque auribus vestris perniciosa colloquia velut contagium mortis arcete, sicut scriptum est : *Sepi aures tuas spinis, et noli audire linguam nequam.* Et iterum : *Corrumpunt ingenia bona confabulationes pessimæ.* Docet Dominus et admonet a talibus recedendum. *Cœci sunt,* inquit, *duces cœcorum. Cœcus autem cœcum ducens simul in foveam cadunt.* Aversandus est talis atque fugiendus quisquis fuerit ab ecclesia separatus. Perversus est hujusmodi et peccat, et est a semetipso damnatus. An esse sibi cum Christo videtur qui adversus sacerdotes Christi facit, qui se a cleri ejus et plebis societate secernit? Arma ille contra ecclesiam portat, contra Dei dispositionem repugnat. Hostis altaris, adversus sacrificium Christi rebellis, pro fide perfidus, pro religione sacrilegus, inobsequens servus, filius impius, frater inimicus, contemtis episcopis, et Dei sacerdotibus derelictis, constituere audet aliud altare, precem alteram illicitis vocibus facere, dominicæ hostiæ veritatem per falsa sacrificia prophanare, nec scire quoniam qui contra ordinationem Dei nititur, ob temeritatis audaciam divina animadversione punitur.

Sic Chore et Dathan et Abiron, qui sibi contra Moysen et Aaron sacerdotem sacrificandi licentiam vindicare conati sunt, pœnas pro suis statim conatibus pependerunt. Terra compagibus ruptis in profundum sinum patuit, stantes atque viventes recedentis soli hiatus absorbuit. Nec tantum eos qui auctores fuerant Dei indignantis ira percussit, sed et cæteros ducentos quinquaginta participes ejusdem furoris et comites, qui coagulati cum iisdem simul ad audaciam fuerant, exiens a Domino ignis properata ultione consumpsit, admonens scilicet et ostendens contra Deum fieri quicquid improbi fuerint ad destruendam ordinationem Dei humana voluntate conati. Sic et Ozias rex, cum thuribulum ferens, et contra legem Dei sacrificium sibi violenter assumens, resistente sibi Azaria sacerdote, obtemperare nollet et cedere, divina indignatione confusus et lepræ varietate in fronte maculatus est, ea parte corporis notatus offenso Domino, ubi signantur qui Dominum promerentur. Et filii Aaron, qui imposuerunt altari ignem alienum, quem non præceperat Dominus, in conspectu statim Domini vindicantis extincti sunt.

Quos imitantur scilicet atque sectantur qui Dei traditione contemta alienas doctrinas appetunt et magisteria humanæ institutionis inducunt; quos increpat Dominus et objurgat in evangelio suo dicens : *Rejicitis mandatum Dei, ut traditionem vestram statuatis.* Pejus hoc crimen est quam quod admisisse lapsi videntur; qui tamen in pœnitentia criminis constituti Deum plenis

satisfactionibus deprecantur. Hic ecclesia quæritur et rogatur, illic ecclesiæ repugnatur. Hic potest necessitas fuisse, illic voluntas tenetur in scelere. Hic qui lapsus est sibi tantum nocuit, illic qui hæresim vel schisma facere conatus est, multos secum trahendo decepit. Hic animæ unius est damnum, illic periculum plurimorum. Certe peccasse se hic et intelligit et lamentatur et plangit; ille tumens in pectore suo, et in ipsis sibi delictis placens, a matre filios segregat, oves a pastore sollicitat, Dei sacramenta disturbat. Et cum lapsus semel peccaverit, ille quotidie peccat. Postremo lapsus martyrium postmodum consecutus potest regni promissa percipere; ille si extra ecclesiam fuerit occisus, ad ecclesiæ non potest præmia pervenire.

CAPUT IV.

Non mirandum, si ex confessoribus aliqui unitatem ecclesiæ scindant.

Nec quisquam miretur, dilectissimi fratres, etiam de confessoribus quosdam ad ista procedere, inde quoque aliquos tam nefanda quam gravia peccare. Neque enim confessio immunem facit ab insidiis diaboli, aut contra tentationes et pericula et incursus atque impetus sæculares adhuc in sæculo positum perpetua securitate defendit. Cæterum nunquam in confessoribus fraudes et stupra et adulteria postmodum videremus, quæ nunc in quibusdam videntes ingemiscimus et dolemus. Quisquis ille confessor est, Salomone major aut melior aut Deo carior non est : qui tamen quandiu in viis Domini ambulavit tamdiu gratiam quam de Domino fuerat consecutus obtinuit; postquam dereliquit Domini viam, perdidit et gratiam Domini. Et ideo scriptum est : *Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam.* Quod utique Dominus non minaretur auferri posse coronam justitiæ, nisi quia recedente justitia, recedat necesse est et corona.

Confessio exordium gloriæ est, non meritum jam coronæ; nec perficit laudem, sed initiat dignitatem. Cumque scriptum sit : *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit,* quicquid ante finem fuerit gradus est quo ad fastigium salutis ascenditur, non terminus quo jam culminis summa teneatur. Confessor est; sed post confessionem periculum majus est, quia plus adversarius provocatus est. Confessor est : hoc magis stare debet cum Domini evangelio per evangelium gloriam consecutus a Domino. Ait enim Dominus : *Cui multum datur, multum quæritur ab eo; et cui plus dignitatis adscribitur, plus de illo exigitur servitutis.* Nemo per confessoris exemplum pereat, nemo injustitiam, nemo insolentiam, nemo perfidiam de confessoris moribus discat. Confessor est. Sit humilis et quietus, sit in actu suo cum disciplina modestus; ut qui Christi confessor dicitur, Christum quem confitetur imitetur. Nam cum dicat ille, *Qui se extollit humiliabitur, et qui humiliat se exaltabitur,* et ipse a patre exaltatus sit, quia se in terris sermo et virtus et sapientia Dei patris humiliavit, quomodo potest extollentiam diligere qui et nobis humilitatem sua lege mandavit, et ipse a patre amplissimum nomen præmio humilitatis accepit? Confessor est Christi, sed si non postea blasphemetur per ipsum majestas et dignitas Christi. Lingua Christum confessa non sit maledica, non sit turbulenta, non conviciis et litibus perstrepens audiatur, non contra fratres et Dei sacerdotes post verba laudis serpentis venena jaculetur. Cæterum si culpabilis et detestabilis postmodum fuerit, si confessionem suam mala conversatione prodegerit, si vitam suam turpi fœditate maculaverit, si ecclesiam denique, ubi confessor factus est, derelinquens, et unitatis concordiam scindens, fidem primam perfidia posteriore mutaverit, blandiri sibi per confessionem non potest, quasi sit electus ad gloriæ præmium, quando ex hoc ipso magis creverint merita pœnarum.

Nam et Judam inter apostolos Dominus elegit, et tamen Dominum Judas postmodum prodidit. Non tamen idcirco apostolorum fides et firmitas cecidit,

quia proditor Judas ab eorum societate defecit. Sic et hic non statim confessorum sanctitas et dignitas comminuta est, quia quorundam fides fracta est. Beatus Paulus apostolus in epistola sua loquitur : *Quid enim si exciderunt a fide quidam illorum, numquid infidelitas illorum fidem Dei evacuavit? Absit. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax.* Stat confessorum pars major et melior in fidei suæ robore et in legis ac disciplinæ dominicæ veritate; nec ab ecclesiæ pace discedunt qui se in ecclesia gratiam consecutos de Dei dignatione meminerunt; atque hoc ipso ampliorem consequuntur fidei suæ laudem quod ab eorum perfidia segregati qui juncti confessionis consortio fuerunt, a contagio criminis recesserunt, vero illuminati evangelii lumine, pura et candida Domini luce radiati, tam sunt in conservanda Christi pace laudabiles quam fuerunt in diaboli congressione victores.

CAPUT V.

Fugiendos hæreticos; et in unitate et caritate permanendum.

Opto equidem, dilectissimi fratres, et consulo pariter et suadeo ut, si fieri potest, nemo de fratribus pereat et consentientis populi corpus unum gremio suo gaudens mater includat. Si tamen quosdam schismatum duces et dissensionis autores in cœca et obstinata dementia permanentes non potuerit ad salutis viam consilium salubre revocare, cæteri tamen vel simplicitate capti, vel errore inducti, vel aliqua fallentis astutiæ calliditate decepti, a fallaciæ vos laqueis solvite, vagantes gressus ab erroribus liberate, iter rectum viæ cœlestis agnoscite. Contestantis apostoli vox est : *Præcipimus vobis*, inquit, *in nomine Domini nostri Jesu Christi ut recedatis ab omnibus fratribus ambulantibus inordinate et non secundum traditionem quam acceperunt a nobis.* Et iterum dicit : *Nemo vos decipiat inanibus verbis. Propterea enim venit ira Dei super filios contumaciæ. Nolite ergo esse participes eorum.* Recedendum est a delinquentibus, vel immo fugiendum, ne dum quis male ambulantibus jungitur, et per itinera erroris et criminis graditur, a via veri itineris exerrans, pari crimine et ipse teneatur. Deus unus est, et Christus unus, et una ecclesia ejus, et fides una, et plebs una in solidam corporis unitatem concordiæ glutino copulata. Scindi unitas non potest, nec corpus unum discidio compaginis separari, divulsis laceratione visceribus in frusta discerpi. Quicquid a matrice discesserit, seorsum vivere et spirare non poterit, substantiam salutis amittit.

Monet nos Spiritus sanctus et dicit : *Quis est homo qui vult vitam et amat videre dies optimos? Contine linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur insidiose. Declina a malo et fac bonum, quære pacem et sequere eam.* Pacem quærere debet et sequi filius pacis, a dissensionis malo continere linguam suam debet, qui novit et diligit vinculum caritatis. Inter sua divina mandata et magisteria salutaria passioni jam proximus Dominus addidit dicens : *Pacem dimitto vobis, pacem meam do vobis.* Hanc nobis hæreditatem dedit, dona omnia suæ pollicitationis et præmia in pacis conservatione promisit. Si cohæredes Christi sumus, in Christi pace maneamus. Si filii Dei sumus, pacifici esse debemus. *Beati*, inquit, *pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur.* Pacificos esse oportet Dei filios, corde mites, sermone simplices, affectione concordes, fideliter sibi unanimitatis nexibus cohærentes.

Hæc unanimitas sub apostolis olim fuit. Sic novus credentium populus Domini mandata custodiens caritatem suam tenuit. Probat scriptura divina quæ dicit : *Turba autem eorum qui crediderant anima et mente una agebant.* Et iterum : *Et erant perseverantes omnes unanimes in oratione cum mulieribus et Maria quæ fuerat mater Jesu et fratribus ejus.* Et ideo quia efficacibus precibus orabant, ideo impetrare cum fiducia poterant quodcunque de Domini misericordia postulabant.

In nobis vero sic unanimitas diminuta est, ut et largitas operationis infracta

est. Domos tunc et fundos venundabant, et thesauros sibi in cœlo reponentes, distribuenda in usus indigentium pretia apostolis offerebant. At nunc de patrimonio nec decimas damus; et cum vendere jubeat Dominus, emimus potius et augemus. Sic in nobis emarcuit vigor fidei, sic credentium robur elanguit. Et idcirco Dominus tempora nostra respiciens in evangelio suo dicit : *Filius hominis cum venerit, putas inveniet fidem in terra?* Videmus fieri quod ille prædixit. In Dei timore, in lege justitiæ, in dilectione, in opere fides nulla est. Nemo futurorum metum cogitat, diem Domini et iram Dei et incredulis ventura supplicia et statuta perfidis æterna tormenta nemo considerat. Quod metueret conscientia nostra, si crederet; quia non credit omnino, nec metuit. Si autem crederet, et caveret; si caveret, evaderet.

Excitemus nos quantum possumus, dilectissimi fratres, et somno inertiæ veteris abrupto ad observanda et gerenda Domini præcepta vigilemus. Simus tales quales esse nos ipse præcepit dicens : *Sint lumbi vestri accincti et lucernæ ardentes in manibus vestris, et vos similes hominibus expectantibus dominum suum quando veniat a nuptiis, ut cum venerit et pulsaverit aperiant ei. Beati servi quos adveniens Dominus invenerit vigilantes.* Accinctos nos esse oportet, ne cum expeditionis dies venerit, impeditos nos et implicitos apprehendat. Luceat in bonis operibus nostrum lumen et fulgeat, ut ipsum nos ad lucem claritatis æternæ de hac sæculi nocte perducat. Expectemus solliciti semper et cauti adventum Domini repentinum, ut quando ille pulsaverit, evigilet fides nostra, vigilantiæ præmium de Domino receptura. Si hæc mandata serventur, si hæc monita et præcepta teneantur, opprimi dormientes diabolo fallente non possumus, servi vigiles Christo dominante regnabimus.

LIBER

DE ORATIONE DOMINICA (1).

CAPUT I.

De adoratione Christiana, ac de habitu orantis.

EVANGELICA præcepta, fratres dilectissimi, nihil aliud sunt quam magisteria divina, fundamenta ædificandæ spei, firmamenta corroborandæ fidei, nutrimenta fovendi cordis, gubernacula dirigendi itineris, præsidia obtinendæ salutis : quæ dum dociles credentium mentes in terris instruunt, ad cœlestia regna perducunt. Multa et per prophetas servos suos dici Deus voluit et audiri; sed quanto majora quæ Filius loquitur, quæ Dei sermo qui in prophetis fuit propria voce testatur, non jam mandans ut paretur venienti via, sed ipse veniens, et viam nobis aperiens et ostendens; ut qui in tenebris mortis errantes improvidi et cœci prius fuimus, luce gratiæ luminati iter vitæ duce et rectore Domino teneremus. Qui inter cætera salutaria sua monita et præcepta divina quibus populo suo consuluit ad salutem, etiam orandi ipse formam dedit, ipse quid precaremur monuit et instruxit. Qui fecit vivere, docuit et orare, benignitate ea scilicet qua et cætera dare et conferre dignatus est, ut dum prece et oratione quam Filius docuit apud Patrem loquimur, facilius audiamur.

Jam prædixerat horam venire quando veri adoratores adorarent Patrem in spiritu et veritate, et implevit quod ante promisit; ut qui spiritum et veritatem de ejus sanctificatione percepimus, de traditione quoque ejus vere et spiritaliter adoremus. Quæ enim potest esse magis spiritalis oratio quam quæ a Christo nobis data est, a quo nobis et Spiritus sanctus missus est? Quæ vera magis apud Patrem precatio quam quæ a Filio, qui est veritas, de ejus ore prolata est? ut aliter orare quam docuit non ignorantia sola sit, sed et culpa, quando ipse posuerit et dixerit : *Rejicitis mandatum Dei, ut traditionem vestram statuatis.* Oremus itaque, fratres dilectissimi, sicut magister Deus docuit. Amica et familiaris oratio est Deum de suo rogare, ad aures ejus ascendere Christi oratione. Agnoscat pater filii sui verba cum precem facimus. Qui habitat intus in pectore, ipse sit et in voce. Et cum ipsum habeamus apud Patrem advocatum pro peccatis nostris, quando peccatores pro delictis nostris petimus, advocati nostri verba promamus. Nam cum dicat quia quodcunque petierimus a Patre in nomine ejus dabit nobis, quanto efficacius impetramus quod petimus in Christi nomine, si petamus ipsius oratione?

Sit autem orantibus sermo et precatio cum disciplina, quietem continens et pudorem. Cogitemus nos sub conspectu Dei stare. Placendum est divinis oculis et habitu corporis et modo vocis. Nam ut impudentis est clamoribus strepere, ita contra congruit verecundo modestis precibus orare. Denique magisterio suo Dominus secreto orare nos præcepit, in abditis et semotis locis, in cubiculis ipsis, quod magis convenit fidei; ut sciamus Deum ubique esse præsentem, audire omnes et videre, et majestatis suæ plenitudine in abdita quoque et occulta penetrare, sicut scriptum est : *Ego Deus approximans, et non Deus de longinquo. Si absconditus fuerit homo in absconditis,*

(1) Scriptus anno 252.

ego ergo non videbo eum? Nonne cœlum et terram ego impleo? Et iterum : *In omni loco oculi Dei speculantur bonos et malos.* Et quando in unum cum fratribus convenimus, et sacrificia divina cum Dei sacerdote celebramus, verecundiæ et disciplinæ memores esse debemus, non passim ventilare preces nostras inconditis vocibus, nec petitionem commendandam modeste Deo tumultuosa loquacitate jactare, quia Deus non vocis sed cordis auditor est.

Nec admonendus est clamoribus qui cogitationes hominum videt, probante Domino et dicente : *Quid cogitatis nequam in cordibus vestris?* Et alio loco : *Et scient omnes ecclesiæ quia ego sum scrutator renis et cordis.* Quod Anna in primo Regnorum libro ecclesiæ typum portans custodit et servat; quæ Dominum non clamosa petitione, sed tacite et modeste intra ipsas pectoris latebras precabatur. Loquebatur prece occulta, sed manifesta fide. Loquebatur, non voce, sed corde, quia sic Deum sciebat audire; et impetravit efficaciter quod petiit, quia fideliter postulavit. Declarat scriptura divina quæ dicit : *Loquebatur in corde suo, et labia ejus movebantur, et vox ejus non audiebatur, et exaudivit eam Deus.* Item legimus in psalmis: *Dicite in cordibus et in stratis vestris, et transpungimini.* Per Hieremiam quoque hæc eadem Spiritus sanctus suggerit et docet dicens : *In sensu autem tibi debet adorari Deus.*

Adorans autem, fratres dilectissimi, nec illud ignoret quemadmodum in templo cum pharisæo publicanus oraverit, non allevatis in cœlum impudenter oculis, nec manibus insolenter erectis, sed pectus suum pulsans, et peccata intus inclusa contestans, divinæ misericordiæ implorabat auxilium. Et cum sibi pharisæus placeret, sanctificari hic magis meruit qui sic rogavit, qui spem salutis non in fiducia innocentiæ suæ posuit, cum innocens nemo sit, sed peccata confessus humiliter oravit, et exaudivit orantem qui humilibus ignoscit. Quæ Dominus in evangelio suo ponit et dicit : *Homines duo ascenderunt in templum orare, unus pharisæus, et unus publicanus. Pharisæus cum stetisset, talia apud se precabatur : Deus, gratias tibi ago quia non sum sicut cæteri homines, injusti, raptores, adulteri, quomodo et publicanus iste. Jejuno bis in sabbato, decimas do omnium quæcunque possideo. Publicanus autem de longinquo stabat, et neque oculos volebat ad cœlum levare, sed percutiebat pectus suum dicens : Deus, propitius esto mihi peccatori. Dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam magis quam ille pharisæus. Quia omnis qui se extollit humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur.*

CAPUT II.

Expositio orationis Dominicæ. Ac primum de invocatione huic præfixa.

QUÆ nos, fratres dilectissimi, de divina lectione discentes, postquam cognovimus qualiter ad orationem accedere debeamus, cognoscamus docente Domino et quid oremus. *Sic,* inquit, *orate : Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra; panem nostrum quotidianum da nobis hodie, et remitte nobis debita nostra sicut et nos remittimus debitoribus nostris, et ne nos patiaris induci in tentationem, sed libera nos a malo. Amen.*

Ante omnia pacis doctor atque unitatis magister singillatim noluit et privatim precem fieri, ut quis cum precatur, non pro se tantum precetur. Non enim dicimus, *Pater meus qui es in cœlis,* nec *Panem meum da mihi hodie;* nec dimitti sibi tantum unusquisque debitum postulat, aut ut in tentationem non inducatur, atque a malo liberetur, pro se solo rogat. Publica est nobis et communis oratio; et quando oramus, non pro uno sed pro toto populo oramus, quia totus populus unum sumus. Deus pacis et concordiæ magister, qui docuit unitatem, sic orare unum pro omnibus voluit quomodo in uno omnes ipse portavit. Hanc orationis legem servaverunt tres pueri in camino ignis inclusi, consonantes in prece, et spiritus consensione concordes. Quod declarat scrip-

turæ divinæ fides, et dum docet quomodo oraverint tales, dat exemplum quod imitari in precibus debeamus, ut tales esse possimus. *Tunc illi tres,* inquit, *quasi ex uno ore hymnum canebant et benedicebant Dominum.* Loquebantur quasi ex uno ore, et nondum illos Christus docuerat orare. Et idcirco orantibus fuit impetrabilis et efficax sermo, quia promerebatur Dominum pacifica et simplex et spiritalis oratio. Sic et apostolos cum discipulis post ascensum Domini invenimus orasse. *Erant,* inquit, *perseverantes omnes unanimes in oratione cum mulieribus et Maria quæ fuerat mater Jesu et fratribus ejus.* Perseverabant in oratione unanimes, orationis suæ et instantiam simul et concordiam declarantes : quia Deus, qui inhabitare facit unanimes in domo, non admitti in divinam et æternam domum nisi eos apud quos est unanimis oratio.

Qualia autem sunt, fratres dilectissimi, orationis dominicæ sacramenta (1), quam multa, quam magna, breviter in sermone collecta, sed in virtute spiritaliter copiosa, ut nihil omnino prætermissum sit quod non in precibus atque orationibus nostris cœlestis doctrinæ compendio comprehendatur. *Sic,* ait, *orate : Pater noster qui es in cœlis.* Homo novus, renatus, et Deo suo per gratiam ejus restitutus *Pater* primo in loco dicit, qui filius esse jam cœpit. *In sua,* inquit, *propria venit, et sui eum non receperunt. Quotquot autem eum receperunt, dedit illis potestatem ut filii Dei fierent, his qui credunt in nomine ejus.* Qui ergo credidit in nomine ejus, et factus est Dei filius, hinc debet incipere ut et gratias agat et profiteatur se Dei filium, dum nominat patrem sibi esse in cœlis Deum, contestetur quoque inter prima statim nativitatis suæ verba renuntiasse se terreno et carnali patri, et patrem solum nosse se et habere cœpisse qui sit in cœlis, sicut scriptum est : *Qui dicunt patri et matri, non novi te, et filios suos non agnoverunt, hi custodierunt præcepta tua, et testamentum tuum servaverunt.*

Item Dominus in evangelio suo præcepit ne vocemus nobis patrem in terra, quod sit scilicet nobis unus pater qui est in cœlis. Et discipulo qui mentionem defuncti patris fecerat respondit : *Sine mortui mortuos suos sepeliant.* Dixerat enim patrem suum mortuum, cum sit credentium pater vivus. Nec hoc solum, fratres dilectissimi, animadvertere et intelligere debemus quod appellemus patrem qui sit in cœlis, sed conjungimus et dicimus, *Pater noster*, id est eorum qui credunt, eorum qui per eum sanctificati et gratiæ spiritalis nativitate reparati filii Dei esse cœperunt. Quæ vox etiam Judæos perstringit et percutit, qui Christum sibi per prophetas annuntiatum et ad se prius missum non tantum infideliter spreverunt, sed et crudeliter necaverunt : qui jam non possunt patrem Deum vocare, cum Dominus eos confundat et redarguat dicens : *Vos de diabolo patre nati estis, et concupiscentias patris vestri facere vultis. Ille enim homicida fuit ab initio, et in veritate non stetit, quia veritas non est in illo.* Et per Esaiam prophetam Deus clamat indignans : *Filios generavi et exaltavi, ipsi autem me spreverunt. Agnovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui; Israel autem me non cognovit, et populus meus me non intellexit. Væ gens peccatrix, populus plenus peccatis, semen nequam, filii scelesti. Dereliquistis Dominum, et in indignationem misistis illum sanctum Israel.* In quorum exprobrationem christiani, quando oramus, *Pater noster* dicimus, quia noster esse cœpit, et Judæorum, qui eum reliquerunt, esse desiit. Nec peccator populus potest esse filius; sed quibus remissa peccatorum datur, eis filiorum nomen adscribitur, et eis æternitas repromittitur, Domino ipso dicente : *Omnis qui facit peccatum servus est peccati. Servus autem non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternum.*

Quanta autem Domini indulgentia, quanta circa nos dignationis ejus et bonitatis ubertas; qui sic nos voluerit orationem celebrare in conspectu Dei ut Deum patrem vocemus, et ut est Christus Dei filius, sic et nos Dei filios nuncupemus? Quod nomen nemo nos-

(1) Sacri significatus, mysteria.

trum in oratione auderet attingere, nisi ipse nobis sic permisisset orare. Meminisse itaque, fratres dilectissimi, et scire debemus quia quando patrem Deum dicimus, quasi filii Dei agere debemus, ut quomodo nos nobis placemus de Deo patre, sic sibi placeat et ille de nobis. Conversemur quasi Dei templa, ut Deum in nobis constet habitare. Nec sit degener actus noster a spiritu, ut qui cœlestes et spiritales esse cœpimus, non nisi spiritalia et cœlestia cogitemus et agamus, quia et ipse Dominus Deus dixit : *Eos qui clarificant me clarificabo; et qui me spernit, spernetur.* Beatus quoque apostolus in epistola sua posuit : *Non estis vestri. Empti enim estis pretio magno. Clarificate et portate Deum in corpore vestro.*

CAPUT III.

De prima petitione.

POST hoc dicimus: *Sanctificetur nomen tuum.* Non quod optemus Deo ut sanctificetur orationibus nostris, sed quod petamus ab eo ut nomen ejus sanctificetur in nobis. Cæterum a quo Deus sanctificatur, qui ipse sanctificat? Sed quia ipse dixit, *Sancti estote, quoniam et ego sanctus sum*, id petimus et rogamus ut qui in baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse cœpimus perseveremus. Et hoc quotidie deprecamur. Opus est enim nobis quotidiana sanctificatione, ut qui quotidie delinquimus, delicta nostra sanctificatione assidua repurgemus. Quæ autem sit sanctificatio quæ nobis de Dei dignatione confertur apostolus prædicat dicens : *Neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum appetitores, neque fures, neque fraudulenti, neque ebriosi, neque maledici, neque raptores regnum Dei consequentur. Et hæc quidem fuistis; sed abluti estis, sed justificati estis, sed sanctificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi et in spiritu Dei nostri.* Sanctificatos nos dicit in nomine Domini Jesu Christi et in spiritu Dei nostri. Hæc sanctificatio ut in nobis permaneat oramus. Et quia Dominus et Judex noster sanato a se et vivificato comminatur jam non delinquere, ne quid ei deterius fiat, hanc continuis orationibus precem facimus, hoc diebus ac noctibus postulamus, ut sanctificatio et vivificatio quæ de Dei gratia sumitur, ipsius protectione servetur.

CAPUT IV.

De secunda petitione.

SEQUITUR in oratione : *Adveniat regnum tuum.* Regnum etiam Dei repræsentari nobis petimus, sicuti et nomen ejus ut in nobis sanctificetur postulamus. Nam Deus quando non regnat? aut apud eum quando incipit quod et semper fuit et esse non desinit? Nostrum regnum petimus advenire a Deo nobis repromissum, Christi sanguine et passione quæsitum; ut qui in sæculo ante servivimus, postmodum Christo dominante regnemus, sicut ipse pollicetur et dicit: *Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* Potest vero, fratres dilectissimi, et ipse Christus esse regnum Dei, quem venire quotidie cupimus, cujus adventus ut cito nobis repræsentetur optamus. Nam cum resurrectio ipse nostra sit, quia in ipso resurgimus, sic et regnum Dei potest ipse intelligi, quia in illo regnaturi sumus. Bene autem regnum Dei petimus, id est, regnum cœleste, quia est et terrestre regnum. Sed qui renuntiavit jam sæculo major est et honoribus ejus et regno. Et ideo qui se Deo et Christo dedicat, non terrena sed cœlestia regna desiderat. Continua autem oratione et prece opus est ne excidamus a regno cœlesti, sicut Judæi, quibus hoc prius promissum fuerat, exciderunt, Domino manifestante et probante : *Multi*, inquit, *venient ab oriente et occidente, et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum. Filii autem regni expellentur in tenebras exteriores. Illic erit ploratio et stridor dentium.* Ostendit quia ante filii regni Judæi erant, quando et filii Dei esse perseverabant. Postquam cessavit circa illos nomen paternum,

cessavit et regnum. Et ideo christiani, qui in oratione appellare patrem Deum cœpimus, nos et ut regnum Dei nobis veniat oramus.

CAPUT V.

De tertia petitione.

ADDIMUS quoque et dicimus, *Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra*, non ut Deus faciat quod vult, sed ut nos facere possimus quod Deus vult. Nam Deo quis obsistit, quominus quod velit faciat? Sed quia nobis a diabolo obsistitur quominus per omnia noster animus atque actus Deo obsequatur, oramus et petimus ut fiat in nobis voluntas Dei, quæ ut fiat in nobis opus est Dei voluntate, id est, ope ejus et protectione; quia nemo suis viribus fortis est, sed Dei indulgentia et misericordia tutus est. Denique et Dominus infirmitatem hominis quem portabat ostendens ait: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste*. Et exemplum discipulis suis tribuens ut non voluntatem suam sed Dei faciant, addidit dicens: *Verumtamen non quod ego volo, sed quod tu*. Et alio loco dicit: *Non descendi de cœlo ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me*. Quod si filius obaudivit ut faceret patris voluntatem, quanto magis servus obaudire debet ut faciat domini voluntatem, sicut in epistola sua Joannes quoque ad faciendam Dei voluntatem hortatur et instruit dicens: *Nolite diligere mundum neque ea quæ in mundo sunt. Si quis dilexerit mundum, non est caritas patris in illo: quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi, quæ non est a patre, sed ex concupiscentia mundi, et mundus transibit et concupiscentia ejus: qui autem fecerit voluntatem Dei manet in æternum, quomodo et Deus manet in æternum*. Qui in æternum manere volumus, Dei, qui æternus est, voluntatem facere debemus.

Voluntas autem Dei est quam Christus et fecit et docuit. Humilitas in conversatione, stabilitas in fide, verecundia in verbis, in factis justitia, in operibus misericordia, in moribus disciplina, injuriam facere non nosse, et factam posse tolerare, cum fratribus pacem tenere, Deum toto corde diligere, amare in illo quod pater est, timere quod Deus est, Christo nihil omnino præponere, quia nec nobis quicquam ille præposuit, caritati ejus inseparabiliter adhærere, cruci ejus fortiter ac fidenter assistere, quando de ejus nomine et honore certamen est, exhibere in sermone constantiam, qua confitemur, in quæstione fiduciam, qua congredimur, in morte patientiam, qua coronamur. Hoc est cohæredem Christi esse velle, hoc est præceptum Dei facere, hoc est voluntatem patris adimplere.

Fieri autem petimus voluntatem Dei in cœlo et in terra; quod utrumque ad consummationem nostræ incolumitatis pertinet et salutis. Nam cum corpus e terra et spiritum possideamus e cœlo, ipsi terra et cœlum sumus; et in utroque, id est, et corpore et spiritu, ut Dei voluntas fiat oramus. Est enim inter carnem et spiritum colluctatio, et discordantibus adversus se invicem quotidiana congressio, ut non quæ volumus ipsa faciamus, dum spiritus cœlestia et divina quærit, caro terrena et sæcularia concupiscit. Et ideo petimus impense inter duo ista ope et auxilio Dei concordiam fieri; ut dum et in spiritu et in carne voluntas Dei geritur, quæ per eum renata est anima servetur. Quod aperte atque manifeste apostolus Paulus sua voce declarat: *Caro*, inquit, *concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. Hæc enim invicem adversantur sibi, ut non quæ vultis ipsa faciatis. Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt adulteria, fornicationes, immunditiæ, spurcitiæ, idololatria, veneficia, homicidia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, provocationes, simultates, dissensiones, hæreses, invidiæ, ebrietates, comessationes, et his similia, quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non possidebunt. Fructus autem spiritus est caritas, gaudium, pax, magnanimitas* (1),

(1) *Magnanimitas* hic idem est ac longanimitas, patientia.

bonitas, fides, mansuetudo, continentia, castitas. Et idcirco quotidianis immo continuis orationibus hoc precamur et in cœlo et in terra voluntatem circa nos Dei fieri; quia hæc est voluntas Dei ut terrena cœlestibus cedant, spiritalia et divina prævaleant.

Potest et sic intelligi, fratres dilectissimi, ut quoniam mandat et monet Dominus etiam inimicos diligere et pro iis quoque qui nos persequuntur orare, petamus et pro illis qui adhuc terra sunt et necdum cœlestes esse cœperunt, ut et circa illos voluntas Dei fiat, quam Christus hominem conservando et redintegrando perfecit. Nam cum discipuli ab eo non jam terra appellentur, sed sal terræ, et apostolus primum hominem vocet de terræ limo, secundum vero de cœlo, merito et nos qui esse debemus patri Deo similes, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos, sic Christo monente oramus et petimus ut precem pro omnium salute faciamus; ut quomodo in cœlo, id est, in nobis, per fidem nostram voluntas Dei facta est ut essemus e cœlo, ita et in terra, hoc est in illis non credentibus, fiat voluntas Dei, ut qui adhuc sunt prima nativitate terreni, incipiant esse cœlestes ex aqua et spiritu nati.

CAPUT VI.

De quarta petitione.

PROCEDENTE oratione postulamus et dicimus: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Quod potest et spiritaliter et simpliciter intelligi, quia et uterque intellectus utilitate divina proficit ad salutem. Nam panis vitæ Christus est; et panis hic omnium non est, sed noster est. Et quomodo dicimus *Pater noster,* quia intelligentium et credentium pater est, sic et panem nostrum vocamus, quia Christus eorum qui corpus ejus contingunt panis est. Hunc autem panem dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, et eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo graviore delicto, dum abstenti et non communicantes a cœlesti pane prohibemur, a Christi corpore separemur, ipso prædicante et monente: *Ego sum panis vitæ qui de cœlo descendi. Si quis ederit de meo pane, vivet in æternum. Panis autem quem ego dedero caro mea est pro sæculi vita.* Quando ergo dicit in æternum vivere si quis ederit de ejus pane, ut manifestum est eos vivere qui corpus ejus attingunt et eucharistiam jure communicationis (1) accipiunt, ita contra timendum est et orandum, ne dum quis abstentus separatur a Christi corpore procul remaneat a salute, comminante ipso et dicente: *Nisi ederitis carnem filii hominis et biberitis sanguinem ejus, non habebitis vitam in vobis.* Et ideo panem nostrum, id est, Christum, dari nobis quotidie petimus, ut qui in Christo manemus et vivimus, a sanctificatione ejus et corpore non recedamus.

Potest vero et sic intelligi, ut qui sæculo renuntiavimus, et divitias ejus et pompas fide gratiæ spiritalis abjecimus, cibum nobis tantum petamus et victum, quando instruat Dominus et dicat: *Qui non renuntiat omnibus quæ sunt ejus, non potest meus discipulus esse.* Qui autem Christi cœpit esse discipulus, secundum magistri sui vocem renuntians omnibus, diurnum debet cibum petere nec in longum desideria petitionis extendere, ipso iterum Domino præscribente et dicente: *Nolite in crastinum cogitare. Crastinus enim ipse cogitabit sibi. Sufficit diei malitia sua.* Merito ergo Christi discipulus victum sibi in diem postulat, qui de crastino cogitare prohibetur; quia et contrarium sibi fit et repugnans ut quæramus in sæculo diu vivere qui petimus regnum Dei velociter advenire. Sic et beatus apostolus monet formans et corroborans spei nostræ ac fidei firmitatem. *Nihil,* inquit, *intulimus in hunc mundum, verum nec auferre possumus. Habentes itaque exhibitionem* (2) *et tegumentum, his contenti*

(1) *Jure communicationis* frui dicuntur qui ab Ecclesia non sunt separati.

(2) *Exhibitionem*, hoc est unde se exhibeant. Vocabulum juris, quo significatur victus et vestitus.

simus. Qui autem volunt divites fieri, incidunt in tentationem et muscipulam et desideria multa et nocentia, quæ mergunt hominem in perditionem et in interitum. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes naufragaverunt a fide et inseruerunt se doloribus multis.

Docet non tantum contemnendas, sed et periculosas esse divitias, illic esse radicem malorum blandientium, cæcitatem mentis humanæ occulta deceptione fallentium. Unde et divitem stultum sæculares copias cogitantem et se exuberantium fructuum largitate jactantem redarguit Deus dicens : *Stulte, hac nocte expostulatur anima tua. Quæ ergo parasti cujus erunt ?* Lætabatur stultus in fructibus ipsa nocte moriturus; et cui vita jam deerat, victus abundantiam cogitabat. Contra autem Dominus perfectum et consummatum docet fieri qui, omnibus suis venditis atque in usum pauperum distributis, thesaurum sibi condat in cœlo. Eum dicit posse se sequi et gloriam dominicæ passionis imitari, qui expeditus et succinctus nullis laqueis rei familiaris involvitur, sed solutus ac liber facultates suas ad Deum ante præmissas ipse quoque comitatur. Ad quod ut possit unusquisque parare se, sic discat orare et de orationis lege qualis esse debeat noscere.

Neque enim deesse quotidianus cibus potest justo, cum scriptum sit : *Non occidet Dominus fame animam justam.* Et iterum : *Junior fui, et senui; et non vidi justum derelictum, neque semen ejus quærens panem.* Item Dominus promittat et dicat : *Nolite cogitare dicentes : Quid edemus, aut quid bibemus, aut quid vestiemur? Hæc enim nationes quærunt. Scit autem pater vester quia horum omnium indigetis. Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia apponentur vobis.* Quærentibus regnum et justitiam Dei omnia promittit apponi. Nam cum Dei sint omnia, habenti Deum nihil deerit, si Deo ipse non desit. Sic Danieli in leonum lacu jussu regis incluso prandium divinitus procuratur, et inter feras esurientes et parcentes homo Dei pascitur. Sic alitur Helias in fuga; et in solitudine corvis ministrantibus, et volucribus cibum sibi apportantibus, in persecutione nutritur. Atque, o humanæ malitiæ detestanda crudelitas, feræ parcunt, aves pascunt, et homines insidiantur et sæviunt!

CAPUT VII.

De quinta petitione.

Post hæc et pro peccatis nostris deprecamur dicentes : *Et remitte nobis debita nostra sicut et nos remittimus debitoribus nostris.* Post subsidium cibi petitur et venia delicti; ut qui a Deo pascitur, in Deo vivat, nec tantum præsenti et temporali vitæ sed et æternæ consulatur; ad quam veniri potest, si peccata donentur : quæ debita Dominus appellat, sicut in evangelio suo dicit : *Dimisi tibi omne debitum, quia me rogasti.* Quam necessario autem, quam providenter et salutariter admonemur quod peccatores sumus, qui pro peccatis rogare compellimur, ut dum indulgentia de Deo petitur, conscientiæ suæ animus recordetur! Ne quis sibi quasi innocens placeat et se extollendo plus pereat, instruitur et docetur peccare se quotidie, dum quotidie pro peccatis jubetur orare. Sic denique et Joannes in epistola sua monet dicens : *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est. Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis et justus est Dominus qui nobis peccata dimittat.* In epistola sua utrumque complexus est, quod et rogare pro peccatis debeamus, et impetremus indulgentiam cum rogamus. Ideo et fidelem dixit Dominum ad dimittenda peccata, fidem pollicitationis suæ reservantem. Quia qui orare nos pro debitis et peccatis docuit, paternam misericordiam promisit et veniam secuturam.

Adjunxit plane et addidit legem, certa nos conditione et sponsione constringens, ut sic nobis dimitti debita postulemus, secundum quod et ipsi debitoribus nostris dimittimus, scientes impetrari non posse quod pro peccatis

petimus, nisi et ipsi circa debitores nostros paria fecerimus. Idcirco et alio in loco dicit : *In qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur vobis.* Et qui servus post dimissum sibi a domino omne debitum conservo suo noluit ipse dimittere, in carcerem religatur. Quia indulgere conservo suo noluit, quod sibi a Domino indultum fuerat amisit. Quæ adhuc fortius Christus in præceptis suis majore censuræ suæ vigore proponit. *Cum steteritis*, inquit, *ad orationem, remittite si quid habetis adversus aliquem, ut et pater vester qui in cœlis est remittat peccata vestra vobis. Si autem vos non remiseritis, neque pater vester qui in cœlis est remittet vobis peccata vestra.* Excusatio tibi nulla in die judicii superest, cum secundum tuam sententiam judiceris, et quod feceris hoc et ipse patiaris. Pacificos enim et concordes atque unanimes esse in domo sua Deus præcipit, et quales nos fecit secunda nativitate, tales vult renatos perseverare; ut qui filii Dei esse cœpimus, in Dei pace maneamus; et quibus spiritus unus est, unus sit et animus et sensus. Sic nec sacrificium Deus recipit dissidentis, et ab altari revertentem prius fratri reconciliari jubet, ut pacificis precibus et Deus possit esse pacatus. Sacrificium Deo majus est pax nostra et fraterna concordia, et de unitate Patris et Filii et Spiritus sancti plebs adunata.

Neque enim in sacrificiis quæ Abel et Cain primi obtulerunt munera eorum Deus sed corda intuebatur, ut ille placeret in munere qui placebat in corde. Abel pacificus et justus, dum Deo sacrificat innocenter, docuit et cæteros, quando ad altare munus offerunt, sic venire cum Dei timore, cum simplici corde, cum lege justitiæ, cum concordiæ pace. Merito ille dum in sacrificio Dei talis est, ipse postmodum sacrificium Deo factus est, ut martyrium primus ostendens initiaret sanguinis sui gloria dominicam passionem, qui et justitiam Domini habuerat et pacem. Tales denique a Domino coronantur, tales in die judicii cum Domino judicabunt. Cæterum discordans et dissidens et pacem cum fratribus non habens, secundum quod beatus apostolus et scriptura sancta testatur, nec si pro nomine Christi occisus fuerit, crimen dissensionis fraternæ poterit evadere, quia sicut scriptum est : *Qui fratrem suum odit, homicida est, nec ad regnum cœlorum pervenit aut cum Deo vivit homicida,* non potest esse cum Christo qui imitator Judæ maluit esse quam Christi. Quale delictum est, quod nec baptismo sanguinis potest ablui! Quale crimen est, quod martyrio non potest expiari!

CAPUT VIII.

De sexta petitione.

Illud quoque necessarie admonet Dominus ut in oratione dicamus : *Et ne nos patiaris induci in tentationem.* Qua in parte ostenditur nihil contra nos adversarium posse, nisi Deus ante permiserit; ut omnis timor noster et devotio atque observatio ad Deum convertatur, quando in tentationibus nostris nihil malo liceat, nisi potestas inde tribuatur. Probat scriptura divina quæ dicit : *Venit Nabuchodonosor rex Babyloniæ in Hierusalem, et expugnabat eam, et dedit eam Dominus in manu ejus.* Datur autem potestas adversus nos malo secundum nostra peccata, sicut scriptum est : *Quis dedit in direptionem Jacob et Israel eis qui prædantur illum? Nonne Deus cui peccaverunt, et nolebant in viis ejus ambulare neque audire legem ejus, et superduxit super eos iram animationis suæ?* Et iterum Salomone peccante et a præceptis atque a viis Domini recedente positum est : *Et excitavit Dominus Satanan ipsi Salomoni.*

Potestas vero dupliciter adversus nos datur, vel ad pœnam, cum delinquimus, vel ad gloriam, cum probamur; sicuti de Job factum videmus, manifestante Deo et dicente : *Ecce omnia quæcunque habet in manus tuas do; sed ipsum cave ne tangas!* Et Dominus in evangelio suo loquitur tempore passionis : *Nullam haberes adversum me potestatem, nisi datum esset tibi desuper.* Quando autem rogamus ne in tentationem veniamus, admonemur infirmitatis

et imbecillitatis nostræ dum sic rogamus, ne quis se insolenter extollat, ne quis sibi superbe atque arroganter aliquid assumat, ne quis sibi aut confessionis aut passionis gloriam suam ducat, cum Dominus ipse humilitatem docens dixerit : *Vigilate, et orate ne veniatis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma* ; ut dum præcedit humilis et summissa confessio, et datur totum Deo, quicquid suppliciter cum timore et honore Dei petitur ipsius pietate præstetur.

CAPUT IX.

De septima petitione.

Post ista omnia in consummatione orationis venit clausula universas petitiones et preces nostras collecta brevitate concludens. In novissimo enim ponimus : *Sed libera nos a malo*, comprehendentes adversa cuncta quæ contra nos in hoc mundo molitur inimicus ; a quibus potest esse fida et firma tutela, si nos Deus liberet, si deprecantibus atque implorantibus opem suam præstet. Quando autem dicimus, *libera nos a malo*, nihil remanet quod ultra adhuc debeat postulari, quando semel protectionem Dei adversus malum petamus ; qua impetrata, contra omnia quæ diabolus et mundus operantur securi stamus et tuti. Quis enim ei de sæculo metus est cui in sæculo Deus tutor est ?

CAPUT X.

De orandi necessitate, juxta præceptum et exemplum Christi : de modo orandi, ac de eleemosyna.

Quid mirum, fratres dilectissimi, si oratio talis est quam Deus docuit, qui magisterio suo omnem precem nostram salutari sermone breviavit ? Hoc jam per Esaiam prophetam fuerat ante prædictum, cum plenus Spiritu sancto de Dei majestate ac pietate loqueretur. *Verbum consummans*, inquit, *et brevians in justitia, quoniam sermonem breviatum faciet Deus in toto orbe terræ*. Nam cum Dei sermo Dominus noster Jesus Christus omnibus venerit, et colligens doctos pariter et indoctos omni sexui atque ætati præcepta salutis ediderit, præceptorum suorum fecit grande compendium, ut in disciplina cœlesti discentium memoria non laboraret, sed quod esset simplici fidei necessarium velociter disceret. Sic cum doceret quid sit vita æterna, sacramentum vitæ magna et divina brevitate complexus est dicens : *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum et verum Deum, et quem misisti Jesum Christum*. Item cum de lege et prophetis præcepta prima et majora decerperet : *Audi*, inquit, *Israel. Dominus Deus tuus Deus unus est. Et diliges Dominum Deum tuum de toto corde tuo, et de tota anima tua, et de tota virtute tua. Hoc est primum mandatum. Et secundum simile est huic : Diliges proximum tibi tanquam te ipsum. In his duobus præceptis tota lex pendet et prophetæ*. Et iterum : *Quæcunque volueritis ut faciant vobis homines bona, ita et vos facite illis. Hæc est enim lex et prophetæ*.

Nec verbis tantum, sed et factis Dominus orare nos docuit, ipse orans frequenter et deprecans, et quid facere nos oporteret exempli sui contestatione demonstrans, sicut scriptum est : *Ipse autem fuit secedens in solitudinem et adorans*. Et iterum : *Exivit in montem orare, et fuit pernoctans in oratione Dei*. Quod si ille orabat qui sine peccato erat, quanto magis peccatores oportet orare ? Et si ille per totam noctem jugiter vigilans continuis precibus orabat, quanto nos magis in frequentanda oratione debemus nocte vigilare ?

Orabat autem Dominus et rogabat, non pro se, quid enim pro se innocens precaretur, sed pro delictis nostris, sicut et ipse declarat cum dicit ad Petrum : *Ecce satanas postulavit ut vos vexaret quomodo triticum. Ego autem rogavi pro te ne deficiat fides tua*. Et postmodum pro omnibus Patrem deprecatur dicens : *Non pro his autem rogo solis, sed et pro illis qui credituri sunt per verbum ipsorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint*. Magna Domini propter salutem nostram benignitas pariter et pietas, ut non contentus quod

nos sanguine suo redimeret, adhuc pro nobis amplius et rogaret. Rogantis autem desiderium videte quod fuerit, ut quomodo unum sunt Pater et Filius, sic et nos in ipsa unitate maneamus. Ut hinc quoque possit intelligi quantum delinquat qui unitatem scindit et pacem, cum pro hoc et rogaverit Dominus, volens scilicet sic plebem suam salvam fieri et in pace vivere, cum sciret ad regnum Dei discordiam non venire (1).

Quando autem stamus ad orationem, fratres dilectissimi, vigilare et incumbere ad preces toto corde debemus. Cogitatio omnis carnalis et sæcularis abscedat, nec quicquam tunc animus quam id solum cogitet quod precatur. Ideo et sacerdos ante orationem præfatione præmissa parat fratrum mentes dicendo, *Sursum corda;* ut dum respondet plebs, *Habemus ad Dominum*, admoneatur nihil aliud se quam Dominum cogitare debere. Claudatur contra adversarium pectus, et soli Deo pateat, nec ad se hostem Dei tempore orationis adire patiatur. Obrepit enim frequenter et penetrat, et subtiliter fallens preces nostras a Deo avocat, ut aliud habeamus in corde, aliud in voce, quando intentione sincera Dominum debeat non vocis sonus, sed animus et sensus, orare. Quæ autem segnitia est alienari et rapi ineptis cogitationibus et prophanis cum Dominum deprecaris, quasi sit aliud quod magis debeas cogitare quam quod cum Deo loqueris? Quomodo te audiri a Deo postulas, cum te ipse non audias? Vis esse Deum memorem tui cum rogas, quando tu ipse memor tui non sis? Hoc est ab hoste in totum non cavere. Hoc est, quando oras Deum, majestatem Dei negligentia orationis offendere. Hoc est vigilare oculis et corde dormire, cum debeat christianus et cum dormit oculis corde vigilare, sicut scriptum est ex persona ecclesiæ loquentis in Cantico canticorum : *Ego dormio, et cor meum vigilat.*

Quapropter sollicite et caute apostolus admonet dicens, *Instate orationi vigilantes in ea*, docens scilicet et ostendens eos impetrare quod postulant de Deo posse quos Deus videat in oratione vigilare.

Orantes autem non infructuosis nec nudis precibus ad Deum veniant. Inefficax petitio est, cum precatur Deum sterilis oratio. Nam cum omnis arbor non faciens fructum excidatur et in ignem mittatur, utique et sermo non habens fructum promereri Deum non potest, quia nulla est operatione fœcundus. Et ideo scriptura divina instruit dicens : *Bona est oratio cum jejunio et eleemosyna.* Nam qui in die judicii præmium pro operibus et eleemosynis redditurus est, hodie quoque ad orationem cum operatione venienti benignus auditor est. Sic denique Cornelius centurio cum oraret, meruit audiri. Fuit enim faciens multas eleemosynas in plebem et semper orans Deum. Huic circa horam nonam oranti astitit angelus testimonium reddens sui operis et dicens : *Corneli, orationes tuæ et eleemosynæ tuæ ascenderunt ad memoriam coram Deo.* Cito orationes ad Deum ascendunt, quas ad Deum merita nostri operis imponunt.

Sic et Raphael angelus Tobiæ oranti semper et semper operanti testis fuit dicens : *Opera Dei revelare et confiteri honorificum est. Nam quando orabas tu et Sarra, ego obtuli memoriam orationis vestræ in conspectu claritatis Dei. Et cum sepelires tu mortuos simpliciter, et quia non es cunctatus exsurgere et derelinquere prandium tuum, sed abisti et condidisti mortuum, missus sum tentare te; et iterum me misit Deus curare te et Sarram nurum tuam. Ego enim sum Raphael, unus ex septem angelis justis qui assistimus et conversamur ante claritatem Dei.* Per Esaiam quoque Dominus admonet et docet similia contestans : *Solve, inquit, omnem nodum injustitiæ, resolve suffocationes impotentium commerciorum* (1). *Dimitte quassatos in re-*

(1) Alludit ad fabulam Discordiæ, quam dearum omnium unam non interfuisse celebratis in cœlo nuptiis Pelei ac Thetidis poetæ nugantur.

(1) Pro *suffocationes impotentium commerciorum* habet Vulgata : *fasciculos deprimentes.* Significantur chartarum fasciculi, in quibus fœneratorum calumniæ continentur

quiem, et omnem consignationem injustam dissipa. Frange esurienti panem tuum, et egenos sine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum, vesti; et domesticos seminis tui non despicies. Tunc erumpet temporaneum lumen tuum, et vestimenta tua cito orientur, et præibit ante te justitia, et claritas Dei circumdabit te. Tunc exclamabis, et Deus exaudiet te, et dum adhuc loqueris dicet: Ecce adsum. Adesse se repromittit et audire ac protegere se eos dicit qui injustitiæ nodos de corde solventes et eleemosynas circa domesticos Dei secundum ejus præcepta facientes, dum audiunt quod Deus præcipit fieri, ipsi quoque a Deo merentur audiri. Beatus apostolus Paulus in necessitate pressuræ adjutus a fratribus, opera bona quæ fiunt sacrificia Dei dixit esse. *Saturatus sum,* inquit, *recipiens ab Epaphrodito ea quæ a vobis missa sunt, odorem suavitatis, sacrificium acceptum et placitum Deo.* Nam quando quis miseretur pauperis, Deum fœnerat; et qui dat minimis, Deo donat, spiritaliter Deo suavitatis odorem sacrificat.

CAPUT XI.

De tempore orandi.

In orationibus vero celebrandis invenimus observasse cum Daniele tres pueros in fide fortes et in captivitate victores horam tertiam, sextam, nonam, sacramento scilicet trinitatis, quæ in novissimis temporibus manifestari habebat. Nam et prima hora in tertiam veniens consummatum numerum trinitatis ostendit. Itemque ad sextam quarta procedens declarat alteram trinitatem. Et quando a septima nona completur, per ternas horas trinitas perfecta numeratur. Quæ horarum spatia jampridem spiritaliter determinantes adoratores Dei statutis et legitimis ad precem temporibus servabant. Et manifestata postmodum res est, sacramenta olim fuisse quod ante sic justi precabantur. Nam super discipulos hora tertia descendit Spiritus sanctus, qui gratiam dominicæ repromissionis implevit. Item Petrus hora sexta in tectum superius ascendens signo pariter et voce Dei monentis, instructus est ut omnes ad gratiam salutis admitteret, cum de emundandis gentilibus ante dubitaret. Et Dominus hora sexta crucifixus ad nonam, peccata nostra sanguine suo abluit, et ut redimere et vivificare nos posset, tunc victoriam suam passione perfecit.

Sed nobis, fratres dilectissimi, præter horas antiquitus observatas orandi nunc et spatia et sacramenta creverunt. Nam et mane orandum est, ut resurrectio Domini matutina oratione celebretur. Quod olim Spiritus sanctus designabat in psalmis dicens: *Rex meus et Deus meus, quoniam ad te orabo, Domine; mane exaudies vocem meam, mane assistam tibi, et contemplabor te.* Et iterum per prophetam loquitur Dominus: *Diluculo vigilabunt ad me dicentes: Eamus et revertamur ad Dominum Deum nostrum.* Recedente item sole ac die cessante necessario rursus orandum est. Nam quia Christus sol verus et dies est verus, sole ac die sæculi recedente, quando oramus et petimus ut super nos lux denuo veniat, Christi precamur adventum lucis æternæ gratiam præbiturum. Christum autem diem dictum declarat in psalmis Spiritus sanctus. *Lapis,* inquit, *quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factus est iste, et est admirabilis in oculis nostris. Iste est dies quem fecit Dominus, ambulemus et jucundemur in eo.* Item quod sol appellatus sit Malachias propheta testatur dicens: *Vobis autem, qui timetis nomen Domini, orietur sol justitiæ, et in alis ejus curatio est.* Quod si in scripturis sanctis sol verus et dies verus est Christus, hora nulla a christianis excipitur quominus frequenter ac semper Deus debeat adorari; ut qui in Christo hoc est in sole et in die vero sumus, insistamus per totum diem precibus et oremus, et quando mundi lege decurrens vicibus alternis nox revoluta succedit, nullum de nocturnis tenebris esse orantibus damnum potest, quia filiis lucis et in noctibus dies est. Quando enim sine lumine est, cui lumen in corde est? Aut quando sol ei et dies non est, cui sol et dies Christus est?

Qui autem in Christo, hoc est in lumine, semper sumus, nec noctibus ab oratione cessemus. Sic Anna vidua sine intermissione rogans semper et vigilans perseverabat in promerendo Deo, sicut in evangelio scriptum est. *Non recedebat*, inquit, *de templo, jejuniis et orationibus serviens nocte ac die.* Viderint vel gentiles, qui necdum illuminati sunt, vel Judæi, qui deserto lumine in tenebris remanserunt. Nos, fratres dilectissimi, qui in Domini luce semper sumus, qui meminimus et tenemus quid esse accepta gratia cœperimus, computemus noctem pro die. Ambulare nos credamus semper in lumine, non impediamur a tenebris quas evasimus. Nulla sint horis nocturnis precum damna, nulla orationum pigra et ignava dispendia. Per Dei indulgentiam recreati spiritaliter et renati imitemur quod futuri sumus. Habituri in regno sine interventu noctis solum diem, sic nocte quasi in lumine vigilemus. Oraturi semper et acturi gratias Deo, hic quoque orare et gratias agere non desinamus.

LIBER
AD DEMETRIANUM (1).

PRÆFATIO.

Convicianti respondere diu dedignatus, tandem rumpit Cyprianus silentium.

Oblatrantem te et adversus Deum, qui unus et verus est, ore sacrilego et verbis impiis obstrepentem frequenter, Demetriane, contemseram, verecundius ac melius existimans errantis imperitiam silentio spernere quam loquendo dementis insaniam provocare. Nec hoc sine magisterii divini auctoritate faciebam, cum scriptum sit : *In aures imprudentis noli quicquam dicere; ne quando audierit, irrideat sensatos sermones tuos.* Et iterum : *Noli respondere imprudenti ad imprudentiam ejus, ne similis fias illi.* Et sanctum quoque jubeamur intra conscientiam nostram tenere nec inculcandum porcis et canibus exponere, loquente Domino et dicente : *Ne dederitis sanctum canibus, neque miseritis margaritas vestras ante porcos, ne inculcent eas pedibus, et conversi clidant vos.* Nam cum ad me sæpe studio magis contradicendi quam voto discendi venires, et clamosis vocibus personans malles tua impudenter ingerere quam nostra patienter audire, ineptum videbatur congredi tecum, quando facilius esset et levius turbulenti maris concitos fluctus clamoribus retundere, quam tuam rabiem tractatibus coercere. Certe et labor irritus et nullus effectus, offerre lumen cœco, sermonem surdo, sapientiam bruto; cum nec sentire brutus possit, nec cœcus lumen admittere, nec surdus audire.

Hæc considerans sæpe conticui, et impatientem patientia vici, cum nec docere indocilem possem, nec impium religione comprimere, nec furentem lenitate cohibere. Sed enim cum dicas plurimos conqueri quod bella crebrius surgant, quod lues, quod fames sæviant, quodque imbres et pluvias serena longa suspendant nobis imputari, tacere ultra non oportet; ne jam non verecundiæ sed diffidentiæ esse incipiat quod tacemus, et dum criminationes falsas contemnimus refutare, videamur crimen agnoscere. Respondeo igitur et tibi, Demetriane, pariter et cæteris quos tu forsitan concitasti, et adversum nos odia tuis maledicis vocibus seminando, comites tibi plures radicis atque originis tuæ pullulatione fecisti; quos tamen sermonis nostri admittere credo rationem. Nam qui ad malum motus est mendacio fallente, multo magis ad bonum movebitur veritate cogente.

CAPUT I.

Mundi mala et calamitates ob senectutem naturæ fieri primo contendit.

Dixisti per nos fieri et quod nobis debeant imputari omnia ista quibus nunc mundus quatitur et urgetur, quod dii vestri a nobis non colantur. Qua in parte, quia ignarus divinæ cognitionis et veritatis alienus es, illud primo in loco scire debes, senuisse jam mundum (1), non illis viribus stare quibus prius steterat, nec vigore et robore eo valere quo antea prævalebat. Hoc etiam nobis tacentibus, et nulla de scripturis

(1) Is forte fuit vel proconsul in provincia Africæ, vel judex aut unus e consiliariis in civitate Carthaginensi, vel potius unum aliquem e sophistis.

(1) Alludit ad veterum philosophorum et poetarum sententias, asserentium mundum senectute deteriorem fieri.

sanctis prædicationibusque divinis documenta promentibus, mundus ipse jam loquitur et occasum sui rerum labentium probatione testatur. Non hyeme nutriendis seminibus tanta imbrium copia est, non frugibus æstate torrendis solis tanta flagrantia est, nec sic vernante temperie sata læta sunt, nec adeo arboreis fœtibus autumna fœcunda sunt. Minus de effossis et fatigatis montibus eruuntur marmorum crustæ, minus argenti et auri opes suggerunt exhausta jam metalla, et pauperes venæ breviantur in dies singulos et decrescunt, deficit in arvis agricola, in mari nauta, miles in castris, innocentia in foro, justitia in judicio, in amicitiis concordia, in artibus peritia, in moribus disciplina. Putasne tu tantam posse substantiam rei senescentis existere, quantum prius potuit novella adhuc et vegeta juventa pollere? Minuatur necesse est, quicquid fine jam proximo in occidua et extrema devergit. Sic sol in occasu suo radios minus claro et igneo splendore jaculatur, sic declinante jam cursu, exoletis cornibus luna tenuatur, et arbor quæ fuerat ante viridis et fertilis, arescentibus ramis fit postmodum sterili senectute deformis, et fons qui exundantibus prius venis largiter profluebat, senectute deficiens, vix modico sudore distillat. Hæc sententia mundo data est, hæc Dei lex est ut omnia orta occidant et aucta senescant, et infirmentur fortia, et magna minuantur, et cum infirmata et diminuta fuerint, finiantur.

Christianis imputas quod minuantur singula mundo senescente. Quid si et senes imputent christianis quod minus valeant in senectute, quod non perinde ut prius vigeant auditu aurium, cursu pedum, oculorum acie, virium robore, succo viscerum, mole membrorum, et cum olim ultra octingentos et nongentos annos vita hominum longæva procederet, vix nunc possit ad centenarium numerum perveniri? Canos videmus in pueris, capilli deficiunt antequam crescant; nec ætas in senectute desinit, sed incipit a senectute. Sic in ortu adhuc suo ad finem nativitas properat, sic quodcunque nunc nascitur mundi ipsius senectute degenerat. Ut nemo mirari debeat singula in mundo cœpisse deficere, quando totus ipse jam mundus in defectione sit et in fine.

CAPUT II.

Propter scelera sterilitate, fame, lue confici genus humanum

Quod autem crebrius bella continuant (1), quod sterilitas et fames sollicitudinem cumulant, quod sævientibus morbis valetudo frangitur, quod humanum genus luis populatione vastatur, et hoc scias esse prædictum, in novissimis temporibus multiplicari mala et adversa variari, et appropinquante jam judicii die magis ac magis in plagas generis humani censuram Dei indignantis accendi. Non enim, sicut tua falsa querimonia et imperitia veritatis ignara jactat et clamitat, ista accidunt quod dii vestri a nobis non colantur, sed quod a vobis non colatur Deus. Nam cum ipse sit mundi dominus et rector, et cuncta arbitrio ejus et nutu gerantur, nec quicquam fieri possit nisi quod aut fecerit aut fieri ipse permiserit, utique quando ea fiunt quæ iram Dei indignantis ostendunt, non propter nos fiunt, a quibus Deus colitur, sed delictis et meritis vestris irrogantur, a quibus Deus omnino nec quæritur nec timetur, nec relictis vanis superstitionibus religio vera cognoscitur; ut qui Deus unus est omnibus, unus colatur ab omnibus et rogetur.

Ipsum denique audi loquentem, ipsum voce divina instruentem nos pariter ac monentem: *Dominum Deum tuum adorabis*, inquit, *et illi soli servies*. Et iterum: *Non erunt tibi dii alii absque me*. Et iterum: *Nolite ambulare post deos alienos ut serviatis eis, et ne adoraveritis eos; et ne incitetis me in operibus manuum vestrarum ad disperdendos vos*. Propheta item Spiritu sancto plenus contestatur et denuntiat iram Dei dicens: *Hæc di-*

(1) De bellis loquitur, tum Gothorum, contra quos pugnans occisus est imperator Decius, tum aliis magis frequentibus sub Gallo et Volusiano.

cit Dominus omnipotens : Eo quod domus mea deserta est, vos autem sectamini unusquisque in domum suam, propterea abstinebit cœlum a rore, et terra subtrahet procreationes suas, et inducam gladium super terram et super frumentum et super vinum et super oleum et super homines et super pecora et super omnes labores manuum eorum. Item propheta alius repetit et dicit : *Et pluam super unam civitatem, et super aliam non pluam. Pars una compluetur, et pars super quam non pluero arefiet. Et congregabuntur duæ et tres civitates in unam civitatem potandæ aquæ causa, nec satiabuntur; et non convertimini ad me, dicit Dominus.*

Indignatur ecce Dominus et irascitur, et quod ad eum non convertamini comminatur; et tu miraris aut quereris in hac obstinatione et contemtu vestro si rara desuper pluvia descendat, si terra situ pulveris squaleat, si vix jejunas et pallidas herbas sterilis gleba producat, si vineam debilitet grando cædens, si oleam detruncet turbo subvertens, si fontem siccitas statuat, aerem pestilens aura corrumpat, hominem morbida valetudo consumat, cum omnia ista peccatis provocantibus veniant, et plus exacerbetur Deus quando nihil talia et tanta proficiant. Fieri enim ista vel ad disciplinam contumacium vel ad pœnam malorum declarat in scripturis sanctis idem Deus dicens : *Sine causa percussi filios vestros, disciplinam non exceperunt.* Et propheta devotus ac dicatus Deo ad hæc eadem respondet et dicit : *Verberasti eos, nec doluerunt; flagellasti eos, nec voluerunt accipere disciplinam.* Ecce irrogantur divinitus plagæ, et nullus Dei metus est. Ecce verbera desuper et flagella non desunt, et trepidatio nulla, nulla formido est. Quid si non intercederet rebus humanis vel ista censura, quanto adhuc major in hominibus esset audacia, facinorum impunitate secura?

Quereris quod minus nunc tibi uberes fontes et auræ salubres et frequens pluvia et fertilis terra obsequium præbeant, quod non ita utilitatibus tuis et voluptatibus elementa deserviant. Tu enim Deo servis, per quem tibi cuncta deserviunt; famularis illi, cujus nutu tibi universa famulantur. Ipse de servo tuo exigis servitutem, et homo hominem parere tibi et obedire compellis. Et cum sit vobis eadem sors nascendi, conditio una moriendi, corporum materia consimilis, animarum ratio communis, æquali jure et pari lege vel veniatur in istum mundum vel de mundo postmodum recedatur, tamen nisi tibi pro arbitrio tuo serviatur, nisi ad voluntatis obsequium pareatur, imperiosus et nimius servitutis exactor, flagellas, verberas, fame, siti, nuditate, ferro etiam frequenter et carcere affligis et crucias; et non agnoscis miser Dominum Deum tuum, cum sic exerceas ipse dominatum?

Merito ergo incursantibus plagis non desunt Dei flagella nec verbera : quæ cum nihil istic promoveant, nec ad Deum singulos tanto cladium terrore convertant, manet postmodum carcer æternus et jugis flamma et pœna perpetua; nec audietur illic rogantium gemitus, quia nec hic Dei indignantis terror auditus est, qui per prophetam clamat et dicit : *Audite sermonem Domini, filii Israel, quia judicium est Domini adversus incolas terræ, eo quod neque misericordia, neque veritas, neque agnitio Dei sit super terram, sed execratio, et mendacium, et cædes, et furtum, et adulterium diffusum est super terram, sanguinem sanguini supermiscent. Idcirco terra lugebit cum universis incolis suis, cum bestiis agri, cum serpentibus terræ, cum volucribus cœli, et deficient pisces maris, ut nemo judicet, nemo revincat.* Indignari se Deus dicit et irasci quod agnitio Dei non sit in terris, et Deus non agnoscitur nec timetur. Delicta mendaciorum, libidinum, fraudium, crudelitatis, impietatis, furoris Deus increpat et incusat, et ad innocentiam nemo convertitur. Fiunt ecce quæ verbis Dei ante prædicta sunt, nec quisquam fide præsentium ut in futurum consulat admonetur. Inter ipsa adversa quibus vix coartata et conclusa anima respirat, vacat malos esse et in periculis tantis non de se magis sed de altero judicare. Indignamini indignari Deum, quasi aliquid boni male vivendo merea-

mini, quasi non omnia ista quæ accidunt minora adhuc sint et leviora peccatis vestris.

Qui alios judicas, aliquando et tu esto tui judex, conscientiæ tuæ latebras intuere, immo (quia nullus jam delinquendi metus vel pudor est, et sic peccatur quasi magis per ipsa peccata placeatur), qui perspicuus et nudus videris a cunctis, et ipse te respice. Aut enim superbia inflatus es, aut avaritia rapax, aut iracundia sævus, aut alea prodigus, aut vinolentia temulentus, aut livore invidus, aut libidine incestus, aut crudelitate violentus; et miraris in pœnas generis humani iram Dei crescere, cum crescat quotidie quod puniatur. Hostem quereris exsurgere, quasi, etsi hostis desit, esse pax inter ipsas togas possit. Hostem quereris exsurgere, quasi non etsi externa de barbaris arma et pericula comprimantur, ferocius intus et gravius de calumniis et injuriis potentium civium domesticæ impugnationis tela grassentur. De sterilitate et fame quereris, quasi famem majorem siccitas quam rapacitas faciat, quasi non de captatis annonarum incrementis et pretiorum cumulis flagrantior inopiæ ardor excrescat. Quereris claudi imbribus cœlum, cum sic horrea claudantur in terris. Quereris nunc minus nasci, quasi quæ nata sunt indigentibus præbeantur. Pestem et luem criminaris, cum peste ipsa et lue vel detecta sint vel aucta crimina singulorum, dum nec infirmis exhibetur misericordia, et defunctis avaritia inhiat ac rapina. Iidem ad pietatis obsequium timidi, ad impia lucra temerarii, fugientes morientium funera, et appetentes spolia mortuorum, ut appareat in ægritudine sua miseros ad hoc forsitan derelictos esse ne possint, dum curantur, evadere : nam perire ægrum voluit, qui censum pereuntis invadit.

Tantus cladium terror dare non potest innocentiæ disciplinam, et inter populum frequenti strage morientem nemo considerat se esse mortalem. Passim discurritur, rapitur, occupatur. Prædandi dissimulatio nulla, nulla cunctatio. Quasi liceat, quasi oporteat, quasi ille qui non rapit damnum et dispendium proprium sentiat, sic unusquisque rapere festinat. In latronibus est utcunque aliqua scelerum verecundia, avias fauces et desertas solitudines diligunt, et sic illic delinquitur ut tamen delinquentium facinus tenebris et nocte veletur. Avaritia palam sævit, et ipsa audacia sua tuta in fori luce abruptæ cupiditatis arma prostituit. Inde falsarii, inde venefici, inde in media civitate sicarii, tam ad peccandum præcipites quam impune peccantes. A nocente crimen admittitur, nec innocens qui vindicet invenitur. De accusatore vel judice metus nullus. Impunitatem consequuntur mali, dum modesti tacent, timent conscii, veneunt judicaturi. Et idcirco per prophetam divino spiritu et instinctu rei veritas promitur, certa et manifesta ratione monstratur Deum posse adversa prohibere, sed ne ille subveniat merita peccantium facere : *Numquid*, ait, *non valet manus Domini ut salvos vos faciat, aut gravavit aurem ut non exaudiat? Sed peccata vestra inter vos et Deum separant, et propter delicta vestra avertit faciem suam a nobis, ne misereatur.* Peccata itaque et delicta reputentur, conscientiæ vulnera cogitentur; et desinet unusquisque de Deo vel de nobis conqueri, si quod patitur intelligat se mereri.

CAPUT III.

Non esse cur Christianos vexent ethnici, quin potius cum eis ratione contendant : ad summum persecutores ultionem manere.

Ecce id ipsum quale est unde nobis vobiscum maxime sermo est, quod nos infestatis innoxios, quod in contumeliam Dei impugnatis atque opprimitis Dei servos? Parum est quod furentium varietate vitiorum, quod iniquitate feralium criminum, quod cruentarum compendio rapinarum vita vestra maculatur, quod superstitionibus falsis religio vera subvertitur, quod Deus omnino nec quæritur nec timetur. Adhuc insuper Dei servos et majestati ac nomini ejus dicatos injustis persecutionibus fatigatis. Satis non est quod ipse tu

Deum non colis; adhuc insuper eos qui colunt sacrilega infestatione persequeris. Deum nec colis, nec coli omnino permittis; et cum cæteri, qui non tantum ista inepta idola et manu hominis facta simulacra, sed et portenta quædam et monstra venerantur, tibi placeant, solus tibi displicet Dei cultor. Fumant ubique in templis vestris hostiarum busta et rogi pecorum, et Dei altaria vel nulla sunt vel occulta. Crocodili et cynocephali (1) et lapides et serpentes a vobis coluntur, et Deus solus in terris aut non colitur, aut non est impune quod colitur. Innoxios, justos, Deo caros domo privas, patrimonio spolias, catenis premis, carcere includis, gladio, bestiis, ignibus punis.

Nec saltem contentus es dolorum nostrorum compendio, et simplici ac veloci brevitate pœnarum. Admoves laniandis corporibus longa tormenta, multiplicas lacerandis visceribus numerosa supplicia, nec feritas atque immanitas tua usitatis potest contenta esse tormentis; excogitat novas pœnas ingeniosa crudelitas. Quæ hæc est insatiabilis carnificinæ rabies, quæ inexplebilis libido sævitiæ? Quin potius elige tibi alterum de duobus. Christianum esse aut est crimen, aut non est. Si crimen est, quid non interficis confitentem? Si crimen non est, quid persequeris innocentem? Torqueri enim debui, si negarem. Si pœnam tuam metuens id quod prius fueram, et quod deos tuos non colueram, mendacio fallente celarem, tunc torquendus fuissem, tunc ad confessionem criminis vi doloris adigendus, sicut in cæteris quæstionibus torquentur rei qui se negant crimine quo accusantur teneri, ut facinoris veritas, quæ indice voce non promitur, dolore corporis exprimatur. Nunc vero cum sponte confitear, et clamem, et crebris ac repetitis identidem vocibus christianum me esse contester, quid tormenta admoves confitenti et deos tuos non in abditis et secretis locis, sed palam, sed publice, sed in foro ipso, magistratibus et præsidibus audientibus, destruenti; ut etsi parum fuerat quod in me prius criminabaris, creverit quod et odisse et punire plus debeas, quod dum me christianum celebri loco et populo circumstante pronuntio, et vos et deos vestros clara et publica prædicatione confundo?

Quid te ad infirmitatem corporis vertis, quid cum terrenæ carnis imbecillitate contendis? Cum animi vigore congredere, virtutem mentis infringe, fidem destrue, disceptatione, si potes, vince, vince ratione. Vel si quid diis tuis numinis et potestatis est, ipsi in ultionem suam surgant, ipsi se sua majestate defendant. Aut quid præstare se colentibus possunt, qui se de non colentibus vindicare non possunt? Nam si eo qui vindicatur pluris est ille qui vindicat, tu diis tuis major es. Si autem iis quos colis major es, non tu illos colere, sed ab ipsis potius coli debes et timeri, ut dominus. Sic illos læsos ultio vestra defendit, quomodo et clausos ne pereant tutela vestra custodit. Pudeat te eos colere quos ipse defendis, pudeat tutelam de iis sperare quos tu ipse tueris.

O si audire eos velles et videre, quando a nobis adjurantur et torquentur spiritalibus flagris, et verborum tormentis de obsessis corporibus ejiciuntur, quando ejulantes et gementes voce humana, et potestate divina flagella et verbera sentientes venturum judicium confitentur! Veni et cognosce vera esse quæ dicimus. Et quia sic deos colere te dicis, vel ipsis quos colis crede; aut si volueris et tibi credere, de te ipso loquetur, audiente te, qui nunc tuum pectus obsedit, qui nunc mentem tuam ignorantiæ nocte cœcavit. Videbis nos rogari ab eis quos tu rogas, timeri ab eis quos tu times, quos tu adoras. Videbis sub manu nostra stare vinctos et tremere captivos quos tu suspicis et veneraris ut dominos. Certe vel sic confundi in istis erroribus tuis poteris, quando conspexeris et audieris deos tuos quid sint interrogatione nostra statim prodere, et, præsentibus licet vobis,

(1) Cynocephali, hoc est canina capita. Nam sub hac figura colebatur Anubis, Osiridis filius, unde dictus est a Virgilio *latrator Anubis*.

præstigias illas et fallacias suas non posse celare.

Quæ ergo mentis ignavia est, immo quæ desipientium cœca et stulta dementia, ad lucem de tenebris nolle venire, et mortis æternæ laqueis vinctos spem nolle immortalitatis excipere? non metuere Deum comminantem et dicentem : *Sacrificans diis eradicabitur nisi Domino soli;* et iterum : *Adoraverunt eos quos fecerunt digiti eorum, et incurvatus est homo, et humiliatus est vir, et non laxabo illis?* Quid te ad falsos deos humilias et inclinas? Quid ante inepta simulacra et figmenta terrena captivum corpus incurvas? Rectum te Deus fecit; et cum cætera animalia prona et ad terram situ vergente depressa sint, tibi sublimis status et ad cœlum atque ad Deum sursum vultus erectus est. Illuc intuere, illuc oculos tuos erige, in supernis Deum quære. Ut carere inferis possis, ad alta et cœlestia suspensum pectus attolle. Quid te in lapsum mortis cum serpente quem colis sternis? Quid in ruinam diaboli per ipsam et cum ipso cadis? Sublimitatem serva qua natus es. Persevera talis qualis a Deo factus es. Cum statu oris et corporis animum tuum statue. Ut cognoscere Deum possis, te ante cognosce. Relinque idola quæ humanus error invenit. Ad Deum convertere; quem si imploraveris, subvenit. Christo crede, quem vivificandis ac reparandis nobis pater misit. Lædere servos Dei et Christi persecutionibus tuis desine, quos læsos ultio divina defendit.

Inde est quod nemo nostrum, quando apprehenditur, reluctatur, nec se adversus injustam violentiam vestram, quamvis nimius et copiosus noster sit populus, ulciscitur. Patientes facit de secutura ultione securitas. Innocentes nocentibus cedunt; insontes pœnis et cruciatibus acquiescunt, certi et fidentes quod inultum non remaneat quodcunque perpetimur, quantoque major fuerit persecutionis injuria, tanto et justior fiat et gravior pro persecutione vindicta, nec unquam impiorum scelere in nostrum nomen exsurgitur ut non statim divinitus vindicta comitetur. Ut memorias taceamus antiquas, et ultiones pro cultoribus Dei sæpe repetitas nullo vocis præconio revolvamus, documentum recentis rei satis est quod sic celeriter quodque in tanta celeritate sic granditer nuper secuta defensio est, ruinis rerum, jacturis opum, dispendio militum, diminutione castrorum. Nec hoc casu accidisse aliquis existimet aut fuisse fortuitum putet, cum jam pridem scriptura divina posuerit et dixerit : *Mihi vindictam, ego retribuam, dicit Dominus;* et iterum Spiritus sanctus præmoneat et dicat : *Ne dixeris, ulciscar me de inimico meo; sed exspecta Dominum, ut tibi auxilio sit.* Unde clarum est atque manifestum, quia non per nos sed pro nobis accidunt cuncta ista quæ de Dei indignatione descendunt.

CAPUT IV.

Christianos, etsi iisdem malis affectos, cum gentilibus æqualiter perpeti nequaquam verum esse.

Nec ideo quis putet christianos iis quæ accidunt non vindicari, quod et ipsi videantur accidentium incursione perstringi. Pœnam de adversis mundi ille sentit, cui et lætitia et gloria omnis in mundo est. Ille mœret et deflet, si sibi male sit in sæculo, cui bene non potest esse post sæculum, cujus vivendi fructus omnis hic capitur, cujus hic solatium omne finitur, cujus caduca et brevis vita hic aliquam dulcedinem computat et voluptatem, quando istinc excesserit, pœna jam sola superest ad dolorem. Cæterum nullus iis dolor est de incursione malorum præsentium, quibus fiducia est futurorum bonorum. Denique nec consternimur adversis, nec frangimur, nec dolemus, neque in ulla aut rerum clade aut corporum valetudine mussitamus. Spiritu magis quam carne viventes, firmitate animi infirmitatem corporis vincimus. Per ipsa quæ nos cruciant et fatigant probari et corroborari nos scimus et fidimus.

Putatis nos adversa vobiscum æqualiter perpeti, cum eadem adversa videatis a nobis et vobis non æqualiter sus-

tineri? Apud vos impatientia clamosa semper et querula est; apud nos fortis et religiosa patientia quieta semper et semper in Deum grata est, nec quicquam istic lætum aut prosperum sibi vindicat, sed mitis et lenis et contra omnes fluctuantis mundi turbines stabilis divinæ pollicitationis tempus exspectat. Quamdiu enim corpus hoc permanet, commune cum cæteris sit necesse est et corporalis conditio communis; nec separari generi humano ab invicem datur, nisi si istinc de sæculo recedatur. Intra unam domum boni et mali interim continemur. Quicquid intra domum evenerit pari sorte perpetimur, donec ævi temporalis fine completo, ad æternæ vel mortis vel immortalitatis hospitia dividamur. Non ergo idcirco compares vobis et æquales sumus; quia in isto adhuc mundo et carne hac constituti mundi et carnis incommoda vobiscum pariter incurrimus. Nam cum in sensu doloris sit omne quod punit, manifestum est eum non esse participem pœnæ tuæ, quem tecum videas æqualiter non dolere.

Viget apud nos spei robur et firmitas fidei; inter ipsas sæculi labentis ruinas erecta mens est et immobilis virtus, et nunquam non læta patientia, et de Deo suo semper anima secura, sicut per prophetam Spiritus sanctus loquitur et hortatur, spei ac fidei nostræ firmitatem cœlesti voce corroborans. *Ficus*, inquit, *non afferet fructum, et non erunt nascentia in vineis. Mentietur opus olivæ, et campi non præstabunt cibum. Deficient a pabulo oves, et non erunt in præsepibus boves. Ego autem in Domino exultabo, et gaudebo in Deo salutari meo.* Dei hominem et cultorem Dei subnixum spei veritate et fidei stabilitate fundatum, negat mundi hujus et sæculi infestationibus commoveri. Vinea licet fallat, et olea decipiat, et herbis siccitate morientibus æstuans campus arescat, quid hoc ad christianos, quid ad Dei servos, quos paradisus invitat, quos gratia omnis et copia regni cœlestis exspectat? Exultant semper in Domino, et lætantur et gaudent in Deo suo, et mala atque adversa mundi fortiter tolerant, dum dona et prospera futura prospectant. Nam qui exposita nativitate terrena, spiritu recreati et renati sumus, nec jam mundo sed Deo vivimus, non nisi cum ad Deum venerimus Dei munera et promissa capiemus. Et tamen pro arcendis hostibus et imbribus impetrandis, et vel auferendis vel temperandis adversis, rogamus semper et preces fundimus, et pro pace ac salute vestra propitiantes ac placantes Deum diebus ac noctibus jugiter atque instanter oramus. Nemo itaque sibi blandiatur quod nobis et prophanis Dei cultoribus et Deo adversantibus sit interim per æqualitatem carnis et corporis laborum sæcularium conditio communis, ut ex hoc opinetur non omnia ista quæ accidunt vobis irrogari, cum Dei ipsius prædicatione et prophetica contestatione ante prædictum sit, venturam super injustos iram Dei, et persecutiones quæ nos humanitus læderent non defuturas, sed et ultiones quæ læsos divinitus defenderent secuturas.

Et quanta sunt, quæ istic pro nobis interim fiunt? In exemplum aliquid datur, ut Dei vindicis ira noscatur. Cæterum retro est judicii dies, quem scriptura sancta denuntiat dicens: *Ululate. Proximus est enim dies Domini, et obtritio a Deo aderit. Ecce enim dies Domini venit insanabilis indignationis et iræ, ponere orbem terræ desertum, et peccatores perdere ex eo.* Et iterum: *Ecce dies Domini venit ardens velut clibanus, eruntque omnes alienigenæ et omnes iniqui stipula; et succendet illos adveniens dies, dicit Dominus.* Succendi et cremari alienigenas præcinit Dominus, id est, alienos a divino genere et prophanos, spiritaliter non renatos, nec Dei filios factos. Evadere enim eos solos posse qui renati et signo Christi signati fuerint alio in loco Deus loquitur, quando ad vastationem mundi et interitum generis humani angelos suos mittens gravius in ultimo comminatur dicens: *Vadite et cædite, et nolite parcere oculis vestris. Nolite miserere senioris aut juvenis, et virgines et parvulos et mulieres interficite, ut perdeleantur. Omnem autem super quem signum scriptum est ne tetigeritis.*

Quod autem sit hoc signum, et qua in parte corporis positum, manifestat alio in loco Deus dicens: *Transi per mediam Hierusalem, et notabis signum super frontes virorum qui ingemunt et mærent ob iniquitates quæ fiunt in medio ipsorum.* Et quod ad passionem et sanguinem Christi pertineat hoc signum, et ille salvus atque incolumis reservetur quisquis in hoc signo invenitur, item Dei testimonio comprobatur dicentis: *Et erit sanguis in signo vobis super domos in quibus vos eritis, et videbo sanguinem, et protegam vos, et non erit in vobis plaga diminutionis cum percutiam terram Ægypti.* Quod ante occiso agno præcedit in imagine impletur in Christo, secuta postmodum veritate. Ut illic percussa Ægypto Judaicus populus evadere non nisi sanguine et signo agni potuit, ita et cum vastari cœperit mundus et percuti, quisquis in sanguine et signo Christi inventus fuerit, solus evadet.

CAPUT V.

Ad conversionem, seram licet, gentiles hortatur.

RESPICITE itaque dum tempus est ad veram et æternam salutem; et quia jam mundi finis in proximo est, ad Deum mentes vestras Dei timore convertite. Nec vos delectet in sæculo inter justos et mites impotens ista et vana dominatio, quando et in agro inter cultas et fertiles segetes lolium et avena dominetur. Nec dicatis mala accidere quia dii vestri a nobis non colantur, sed sciatis hanc iræ Dei esse censuram ut qui beneficiis non intelligitur, vel plagis intelligatur. Deum vel sero quærite, quia jam pridem per prophetam Deus præmonens hortatur et dicit: *Quærite Deum, et vivet anima vestra.* Deum vel sero cognoscite, quia Christus adveniens hoc admonet et docet dicens: *Hæc est autem vita æterna ut cognoscant te solum verum Deum et quem misisti Jesum Christum.* Credite illi qui omnino non fallit. Credite illi qui hæc omnia futura prædixit. Credite illi qui credentibus præmium vitæ æternæ dabit. Credite illi qui incredulis æterna supplicia gehennæ ardoribus irrogabit.

Quæ tunc erit fidei gloria, quæ pœna perfidiæ, cum judicii dies venerit, quæ lætitia credentium, quæ mœstitia perfidorum, noluisse istic prius credere, et ut credant jam redire non posse? Cremabit addictos (1) ardens semper gehenna, et vivacibus flammis vorax pœna, nec erit unde habere tormenta vel requiem possint aliquando vel finem. Servabuntur cum corporibus suis animæ infinitis cruciatibus ad dolorem. Spectabitur illic a nobis semper qui hic nos spectavit ad tempus, et in persecutionibus factis oculorum crudelium brevis fructus perpetua visione pensabitur, secundum scripturæ sanctæ fidem dicentis: *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur; et erunt ad visionem universæ carni.* Et iterum: *Tunc stabunt justi in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt et qui abstulerunt labores eorum. Videntes turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, dicentes inter se, pœnitentiam habentes et præ angustia spiritus gementes: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum et in similitudinem improperii; nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore. Quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors eorum est? Ergo erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol non ortus est nobis. Lassati sumus in iniquitatis via et perditionis, ambulavimus solitudines difficiles, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum jactatio contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra.* Erit tunc sine fructu pœnitentiæ dolor pœnæ, inanis ploratio, et inefficax deprecatio. In æternam pœnam sero credent qui in vitam æternam credere noluerunt.

Securitati igitur et vitæ, dum licet, providete. Offerimus vobis animi et consilii nostri salutare munus. Et quia odisse non licet nobis, et sic Deo plus placemus dum nullam pro injuria vicem

(1) Id est judicatos, damnatos.

reddimus, hortamur dum facultas adest, dum adhuc aliquid de sæculo superest, Deo satisfacere et ad veræ religionis candidam lucem de profundo tenebrosæ superstitionis emergere. Non invidemus commodis vestris, nec beneficia divina celamus. Odiis vestris benevolentiam reddimus, et pro tormentis ac suppliciis quæ nobis inferuntur salutis itinera monstramus. Credite et vivite; et qui nos ad tempus persequimini, in æternum gaudete nobiscum. Quando istinc excessum fuerit, nullus jam pœnitentiæ locus est, nullus satisfactionis effectus. Hic vita aut amittitur aut tenetur. Hic saluti æternæ cultu Dei et fructu fidei providetur. Nec quisquam aut peccatis retardetur aut annis quominus veniat ad consequendam salutem. In isto adhuc mundo manenti pœnitentia nulla sera est. Patet ad indulgentiam Dei aditus, et quærentibus atque intelligentibus veritatem facilis accessus est. Tu sub ipso licet exitu et vitæ temporalis occasu pro delictis roges, et Deum, qui unus et verus est, confessione et fide agnitionis ejus implores, venia confitenti datur, et credenti indulgentia salutaris de divina pietate conceditur, et ad immortalitatem sub ipsa morte transitur. Hanc gratiam Christus impertit, hoc munus misericordiæ suæ tribuit subigendo mortem trophæo crucis, redimendo credentem pretio sanguinis sui, reconciliando hominem Deo patri, vivificando mortalem regeneratione cœlesti.

Hunc, si fieri potest, sequamur omnes, hujus sacramento et signo censeamur. Hic nobis viam vitæ aperit, hic ad paradisum reduces facit, hic ad cœlorum regna perducit. Cum ipso semper vivemus, facti per ipsum filii Dei. Cum ipso semper exultabimus, ipsius cruore reparati. Erimus christiani cum Christo simul gloriosi, de Deo patre beati, de perpetua voluptate lætantes semper in conspectu Dei, et agentes Deo gratias semper. Neque enim poterit nisi lætus esse semper et gratus qui cum morti fuisset obnoxius, factus est immortalitate securus.

LIBER

DE IDOLORUM VANITATE (1).

QUOD IDOLA DII NON SINT, et QUOD DEUS UNUS SIT, et QUOD PER CHRISTUM SALUS CREDENTIBUS DATA SIT.

CAPUT I.

Quod idola dii non sint.

DEOS non esse quos colit vulgus hinc notum est. Reges olim fuerunt, qui ob regalem memoriam coli apud suos postmodum etiam in morte cœperunt. Inde illis instituta templa, inde ad defunctorum vultus per imaginem detinendos expressa simulacra; et immolabant hostias, et dies festos dando, honore celebrabant. Inde posteris facta sunt sacra quæ primis fuerant assumpta solatia. Et videamus an stet hæc apud singulos veritas. Melicertes et Leucothea præcipitantur in maria, et fiunt postmodum maris numina. Castores alternis moriuntur ut vivant. Æsculapius ut in deum surgat fulminatur. Hercules ut hominem exuat OEteis ignibus concrematur. Apollo Admeti pecus pavit. Laomedonti muros Neptunus instituit, nec mercedem operis infelix structor accepit. Antrum Jovis in Creta visitur, et sepulcrum ejus ostenditur, et ab eo Saturnum fugatum esse manifestum est. Inde Latium de latebra ejus nomen accepit. Hic litteras imprimere, hic signare nummos in Italia primus instituit. Inde ærarium Saturni vocatur. Et rusticitatis hic cultor fuit. Inde falcem serens senex pingitur. Hunc fugatum hospitio Janus exceperat; de cujus nomine Janiculum dictum est, et mensis Januarius institutus est. Ipse bifrons exprimitur, quod in medio constitutus annum incipientem pariter et recedentem spectare videatur.

Mauri vero manifeste reges colunt, nec ullo velamento hoc nomen obtexunt. Inde per gentes et provincias singulas varia deorum religio mutatur, dum non unus ab omnibus Deus colitur, sed propria quique majorum suorum cultura servatur. Hoc ita Alexander magnus insigni volumine ad matrem suam scribit, metu suæ potestatis proditum sibi de diis hominibus a sacerdote secretum, quod majorum et regum memoria servata sit, inde colendi et sacrificandi ritus inoleverit.

Si autem aliquando dii nati sunt, cur non hodieque nascuntur? Nisi si forte Jupiter senuit, aut partus in Junone defecit?

Cur vero deos putas pro Romanis posse, quos videas nihil pro suis adversus eorum arma valuisse? Romanorum enim vernaculos deos novimus. Est Romulus pejerante Proculo deus factus, et Picus, et Tiberinus, et Pilumnus, et Consus, quem deum fraudis, velut consiliorum deum, coli Romulus voluit postquam in raptum Sabinarum perfidia provenit. Deam quoque Cloacinam Tatius et invenit et coluit. Pavorem Hostilius atque Pallorem. Mox a nescio quo

(1) Dividendi hujusce libelli rationem ex primis verbis præbuit auctor ipse: *Quod idola*, etc. Ac primum duo priora capita, nihil aliud quam *Octavii* Minutiani compendium aut epitomen esse facile existimaverim, quippe in quibus eadem argumenta, eadem verba atque in illo, plerumque occurrant. Quodque ad hanc confirmandam opinionem non parum momenti conferat illud occurrit, nempe Cæcilium Natalem, cui defendendæ idololatriæ partes tribuit Minutius, videri cum Cypriani præceptore unum eumdemque fuisse. Tertium vero caput, *Quod per Christum*, etc., totum fere est Tertulliani.

Febris dedicata, et Acca et Flora meretrices. Hi dii Romani. Cæterum Mars Thracius, et Jupiter Creticus, et Juno vel Argiva vel Samia vel Pœna, et Diana Taurica, et deorum mater Idæa, et Ægyptia portenta, non numina : quæ utique si quid potestatis habuissent, sua ac suorum regna servassent. Plane sunt apud Romanos et victi penates, quos Æneas profugus advexit. Est et Venus calva : multo hic turpius calva quam apud Homerum vulnerata.

Regna autem non merito accidunt, sed sorte variantur. Cæterum imperium ante tenuerunt et Assyrii, et Medi, et Persæ; et Græcos et Ægyptios regnasse cognovimus. Ita vicibus potestatum variantibus Romanis quoque ut et cæteris imperandi tempus obvenit. Cæterum si ad originem redeas, erubescas. Populus de sceleratis et nocentibus congregatur, et asylo constituto facit numerum impunitas criminum. Nunc ut rex ipse principatum habeat ad crimina fit Romulus parricida. Atque ut matrimonium faciat, rem concordiæ per discordias auspicatur. Rapiunt, ferociunt, fallunt ad copiam civitatis augendam. Nuptiæ sunt illis rupta hospitii fœdera et cum soceris bella crudelia. Est et gradus summus in Romanis honoribus consulatus. Sic consulatum cœpisse videmus ut regnum. Filios interficit Brutus ut crescat de suffragio sceleris commendatio dignitatis. Non ergo de religionibus sanctis, nec de auspiciis aut auguriis Romana regna creverunt, sed acceptum tempus certo fine custodiunt. Cæterum et Regulus auspicia servavit, et captus est et victus; et Mancinus religionem tenuit, et sub jugum missus est. Pullos edaces Paulus habuit, et apud Cannas tamen cæsus est. C. Cæsar ne ante brumam in Africam navigia transmitteret auguriis et auspiciis renitentibus sprevit, eo facilius et navigavit et vicit.

Horum autem omnium ratio est illa quæ fallit et decipit, et præstigiis cœcantibus veritatem stultum et credulum vulgus inducit. Spiritus sunt insinceri et vagi, qui posteaquam terrenis vitiis immersi sunt, et a vigore cœlesti terreno contagio recesserunt, non desinunt perditi perdere et depravati errorem pravitatis infundere. Hos et poetæ dæmonas norunt; et Socrates instrui se et regi ad arbitrium dæmonis prædicabat, et magis inde est ad perniciosa vel ludicra potentatus; quorum tamen præcipuus Hostanes et formam veri Dei negat conspici posse, et angelos veros sedi ejus dicit assistere. In quo et Plato pari ratione consentit, et unum Deum servans, cæteros angelos vel dæmonas dicit. Hermes quoque Trismegistus unum Deum loquitur, eumque incomprehensibilem atque inæstimabilem confitetur.

Hi ergo spiritus sub statuis atque imaginibus consecrati delitescunt. Hi afflatu suo vatum pectora inspirant, extorum fibras animant, avium volatus gubernant, sortes regunt, oracula efficiunt, falsa veris semper involvunt, nam et falluntur et fallunt, vitam turbant, somnos inquietant, irrepentes etiam spiritus in corporibus occulte mentes terrent, membra distorquent, valetudinem frangunt, morbos lacessunt ut ad cultum sui cogant, ut nidore altarium et rogis pecorum saginati, remissis quæ constrinxerant curasse videantur. Hæc est de illis medela cum illorum cessat injuria; nec aliud illis studium est quam a Deo homines avocare et ad superstitionem sui ab intellectu veræ religionis avertere, et cum sint ipsi pœnales, quærere sibi ad pœnam comites quos ad crimen suum fecerint errore participes. Hi tamen adjurati per Deum verum a nobis statim cedunt et fatentur et de obsessis corporibus exire coguntur. Videas illos nostra voce et operatione majestatis occultæ flagris cædi, igne torreri, incremento pœnæ propagantis extendi, ejulare, gemere, deprecari, unde veniant et quando discedant ipsis etiam qui se colunt audientibus confiteri ; et vel exiliunt statim, vel evanescunt gradatim, prout fides patientis adjuvat aut gratia curantis aspirat. Hinc vulgus in odium nostri nominis cogunt, ut nos odisse incipiant homines antequam nosse, ne cognitos aut imitari possint aut damnare non possint.

CAPUT II.

Quod Deus unus sit.

Unus igitur omnium dominus est Deus. Neque enim illa sublimitas potest habere consortem, cum sola omnem teneat potestatem. Ad divinum imperium etiam de terris mutuemur exemplum. Quando unquam regni societas aut cum fide cœpit aut sine cruore desiit? Sic Thebanorum germanitas rupta, et permanens rogis dissidentibus etiam in morte discordia. Et Romanos geminos unum non capit regnum, quos unum uteri cœpit hospitium. Pompeius et Cæsar affines fuerunt, nec tamen necessitudinis fœdus in æmula potestate tenuerunt. Nec hoc tu de homine mireris, cum in hoc omnis natura consentiat. Rex unus est apibus, et dux unus in gregibus, et in armentis rector unus. Multo magis mundi unus est rector, qui universa quæcunque sunt verbo jubet, ratione dispensat, virtute consummat.

Hic nec videri potest, visu clarior est; nec comprehendi, tactu purior est; nec æstimari, sensu major est. Et ideo sic eum digne æstimamus, dum inæstimabilem dicimus. Quod vero templum habere possit Deus, cujus templum totus est mundus (1)? et cum homo latius maneat, intra unam ædiculam vim tantæ majestatis includam! In nostra dedicandus est mente, in nostro consecrandus est pectore. Nec nomen Deo quæras: Deus nomen est illi. Illic vocabulis opus est ubi propriis appellationum insignibus multitudo dirimenda est. Deo, qui solus est, Dei vocabulum totum est. Ergo unus est, et ubique totus diffusus est. Nam et vulgus in multis Deum naturaliter confitetur, cum mens et anima sui auctoris et principis admonetur. Dici frequenter audimus, *o Deus*, et *Deus videt*, et *Deo commendo*, et *Deus tibi reddat*, et *quod vult Deus*, et *si Deus dederit*. Atque hæc est summa delicti, nolle agnoscere quem ignorare non possis.

(1) Agit contra Idololatras, qui existimabant deos suos in templis domicilium habere; quare nihil facit hic locus contra templa christianorum, quæ eriguntur, non ut Deus inhabitet, sed orationis et sacrificiorum gratia

CAPUT III.

Quod per Christum salus credentibus data sit.

Quod vero Christus sit, et quomodo per ipsum nobis salus venerit, sic est ordo, sic est ratio. Judæis primum erat apud Deum gratia. Sic olim justi erant, sic majores eorum religionibus obediebant. Inde illis et regni sublimitas floruit, et generis magnitudo provenit. Sed illi negligentes et indisciplinati et superbi postmodum facti, et fiducia patrum inflati, dum divina præcepta contemnunt, datam sibi gratiam perdiderunt. Quam vero fuerit illis prophana vita, quæ contracta sit violatæ religionis offensa, ipsi quoque testantur, qui etsi voce tacent, exitu confitentur. Dispersi et palabundi vagantur, soli et cœli sui profugi per hospitia aliena jactantur.

Necnon Deus ante prædixerat fore ut vergente sæculo et mundi fine jam proximo, ex omni gente et populo et loco cultores sibi allegeret Deus multo fideliores et melioris obsequii, qui indulgentiam de divinis muneribus haurirent, quam acceptam Judæi contemtis religionibus perdidissent. Hujus igitur gratiæ disciplinæque arbiter et magister sermo et filius Dei mittitur, qui per prophetas omnes retro illuminator et doctor humani generis prædicabatur. Hic est virtus Dei, hic ratio, hic sapientia ejus et gloria. Hic in virginem illabitur, carnem Spiritus sanctus induitur, Deus cum homine miscetur. Hic Deus noster, hic Christus est, qui mediator duorum, hominem induit, quem perducat ad patrem. Quod homo est esse Christus voluit, ut et homo possit esse quod Christus est.

Sciebant et Judæi Christum esse venturum. Nam hic illis semper prophetis admonentibus adnuntiabatur. Sed significato duplici ejus adventu, uno qui exercitio et exemplo hominis fungeretur, altero qui Deum fateretur, non intelligendo primum adventum, qui in passione præcessit occultus, unum tantum credunt qui erit in potestate manifestus.

Quod autem hoc Judæorum populus intelligere non potuit, delictorum meritum fuit. Sic erant sapientiæ et intelligentiæ cœcitate multati, ut qui vita indigni essent haberent vitam ante oculos nec viderent. Itaque cum Christus Jesus, secundum a prophetis ante prædicta, verbo et vocis imperio dæmonia de hominibus excuteret, paralyticos restringeret, leprosos purgaret, illuminaret cœcos, claudis gressum daret, mortuos rursus animaret, cogeret sibi elementa famulari, servire ventos, maria obedire, inferos cedere, Judæi, qui illum crediderant hominem tantum de humilitate carnis et corporis, existimabant magum de licentia potestatis.

Hunc magistri eorum atque primores, hoc est, quos et doctrina ille et sapientia revincebat, accensi ira et indignatione provocati insecuti sunt, et postremo detentum Pontio Pilato, qui tunc ex parte Romana Syriam procurabat, tradiderunt, crucem ejus et mortem suffragiis violentis ac pertinacibus flagitantes. Hoc eos facturos et ipse prædixerat; et prophetarum omnium testimonium sic ante præcesserat, oportere illum pati, non ut sentiret mortem, sed ut vinceret, et cum passus esset, ad superos denuo regredi, ut vim divinæ majestatis ostenderet. Fidem itaque rerum cursus implevit. Nam et crucifixus prævento carnificis officio spiritum sponte dimisit, et die tertio rursus a mortuis sponte surrexit. Apparuit discipulis suis talis qualis et fuerat, agnoscendum se videntibus præbuit, simul vinctus et substantiæ corporalis firmitate conspicuus, ad dies quadraginta remoratus est, ut de eo ad præcepta vitalia instrui possent, et discerent quæ docerent. Tunc in cœlum circumfusa nube sublatus est; ut hominem quem dilexit, quem induit, quem a morte protexit, ad patrem victor imponeret, jam venturus e cœlo ad pœnam diaboli et ad censuram generis humani ultoris vigore et judicis potestate, per orbem vero discipuli magistro et Deo monente diffusi præcepta in salutem darent, ab errore tenebrarum ad viam lucis adducerent, cœcos et ignaros ad agnitionem veritatis ocularent.

Ac ne esset probatio minus solida et de Christo delicata confessio, per tormenta, per cruces, per multa pœnarum genera tentantur. Dolor, qui veritatis testis est, admovetur ut Christus Dei filius, qui hominibus ad vitam datus creditur, non tantum præconio vocis, sed et passionis testimonio prædicaretur. Hunc igitur comitamur, hunc sequimur, hunc habemus itineris ducem, lucis principem, salutis auctorem, cœlum pariter et patrem quærentibus et credentibus pollicentem. Quod est Christus erimus christiani, si Christum fuerimus imitati.

LIBER

DE MORTALITATE (1).

PRÆFATIO.

Etsi apud plurimos vestrum, fratres dilectissimi, mens solida est et fides firma et anima devota, quæ ad præsentis mortalitatis copiam non movetur, sed tanquam petra fortis et stabilis turbidos impetus mundi et violentos sæculi fluctus frangit potius ipsa nec frangitur, et tentationibus non vincitur, sed probatur, tamen quia animadverto in plebe quosdam vel imbecillitate animi, vel fidei parvitate, vel dulcedine sæcularis vitæ, vel sexus mollitie, vel, quod majus est, veritatis errore minus stare fortiter nec pectoris sui divinum atque invictum robur exerere, dissimulanda res non fuit nec tacenda quominus, quantum nostra mediocritas sufficit, vigore pleno et sermone de dominica lectione concepto delicatæ mentis ignavia comprimatur, et qui homo Dei et Christi esse jam cœpit, Deo et Christo dignus habeatur.

CAPUT I.

Prædicta sunt quæcumque patimur mala, et ideo forti animo toleranda, immo fidem habentibus cum gaudio suscipienda mors.

Agnoscere enim se debet, fratres dilectissimi, qui Deo militat, qui positus in cœlestibus castris divina jam sperat, ut ad procellas et turbines mundi trepidatio nulla sit in nobis, nulla turbatio, quando hæc ventura prædixerit Dominus, providæ vocis hortatu instruens et docens et præparans atque corroborans ecclesiæ suæ populum ad omnem tolerantiam futurorum, bella et fames et terræ motus et pestilentias per loca singula exsurgere prænuntiavit et cecinit. Et ne inopinatus nos et novus rerum infestantium metus quateret, magis ac magis in novissimis temporibus adversa crebrescere ante præmonuit. Fiunt ecce quæ dicta sunt; et quando fiunt quæ ante prædicta sunt, sequentur et quæcunque promissa sunt, Domino ipso pollicente et dicente : *Cum autem videritis hæc omnia fieri, scitote quoniam in proximo est regnum Dei.* Regnum Dei, fratres dilectissimi, esse cœpit in proximo. Præmium vitæ et gaudium salutis æternæ, et perpetua securitas, et possessio paradisi nuper amissa, mundo transeunte jam veniunt; jam terrenis cœlestia, et magna parvis, et caducis æterna succedunt. Quis hic anxietatis et sollicitudinis locus est? Quis inter hæc trepidus et mœstus est, nisi cui spes et fides deest? Ejus est enim mortem timere, qui ad Christum nolit ire. Ejus est ad Christum nolle ire, qui se non credat cum Christo incipere regnare.

Scriptum est enim justum fide vivere. Si justus es, et fide vivis, si vere in Christum credis, cur non cum Christo futurus et de Domini pollicitatione securus, quod ad Christum voceris amplecteris, et quod diabolo careas gratularis? Simeon denique ille justus, qui vere justus fuit, qui fide plena Dei præcepta servavit, cum ei divinitus responsum fuisset quod non ante moreretur quam Christum vidisset, et Christus infans in templum cum ma-

(1) Probabile est librum hunc sub imperio Valeriani, anno 253 aut 254, scriptum esse, dum lues grassaretur. Hujus cum laude mentionem fecerunt Augustinus, *de Prædest.*, c. 14, et Eusebius in *Chronico*. Mortalitatis autem vox passim in hoc libro, pro pestilentia Cypriano peculiaris est.

tre venisset, agnovit in spiritu natum esse jam Christum, de quo sibi fuerat ante prædictum; quo viso, scivit se cito esse moriturum. Lætus itaque de morte jam proxima, et de vicina accersitione securus, accepit in manus puerum, et benedicens Dominum exclamavit et dixit : *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum.* Probans scilicet atque contestans tunc esse servis Dei pacem, tunc liberam, tunc tranquillam quietem, quando de istis mundi turbinibus extracti sedis et securitatis æternæ portum petimus, quando expuncta hac morte ad immortalitatem venimus. Illa est enim vera pax, illa fida tranquillitas, illa stabilis et firma et perpetua securitas.

Cæterum quid aliud in mundo quam pugna adversus diabolum quotidie geritur, quam adversus jacula ejus et tela conflictationibus assiduis dimicatur? Cum avaritia nobis, cum impudicitia, cum ira, cum ambitione congressio est, cum carnalibus vitiis, cum illecebris sæcularibus assidua et molesta luctatio est. Obsessa mens hominis et undique diaboli infestatione vallata vix occurrit singulis, vix resistit. Si avaritia prostrata est, exsurgit libido. Si libido compressa est, succedit ambitio. Si ambitio contemta est, ira exasperat, inflat superbia, vinolentia invitat, invidia concordiam rumpit, amicitiam zelus abscindit. Cogeris maledicere, quod divina lex prohibet. Compelleris jurare, quod non licet. Tot persecutiones animus quotidie patitur, tot periculis pectus urgetur; et delectat hic inter diaboli gladios diu stare! cum magis concupiscendum sit et optandum ad Christum, subveniente velocius morte, properare, ipso instruente nos et dicente : *Amen amen dico vobis, quoniam vos plorabitis et plangetis, sæculum autem gaudebit; vos tristes eritis, sed tristitia vestra in lætitiam veniet.* Quis non tristitia carere optet, quis non ad lætitiam venire festinet? Quando autem in lætitiam veniat nostra tristitia, Dominus denuo ipse declarat dicens : *Iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo auferet a vobis.*

Cum ergo Christum videre gaudere sit, nec possit esse gaudium nostrum nisi cum viderimus Christum, quæ cæcitas animi quæve dementia est, amare pressuras et pœnas et lacrymas mundi, et non festinare potius ad gaudium quod nunquam possit auferri? Hoc autem fit, fratres dilectissimi, quia fides deest, quia nemo credit vera esse quæ promittit Deus, qui verax est, cujus sermo credentibus æternus et firmus est. Si tibi vir gravis et laudabilis aliquid polliceretur, haberes utique pollicenti fidem, nec te falli aut decipi ab eo crederes quem stare in sermonibus atque in actibus suis scires. Nunc Deus tecum loquitur; et tu mente incredula perfidus fluctuas! Deus tibi de hoc mundo recedenti immortalitatem atque æternitatem pollicetur; et tu dubitas! Hoc est Deum omnino non nosse, hoc est Christum credentium dominum et magistrum peccato incredulitatis offendere, hoc est in ecclesia constitutum fidem in domo fidei non habere.

Quantum prosit exire de sæculo Christus ipse salutis atque utilitatis nostræ magister ostendit; qui, cum discipuli ejus contristarentur quod se jam diceret recessurum, locutus est ad eos dicens : *Si me dilexissetis, gauderetis utique, quoniam vado ad patrem;* docens scilicet et ostendens, cum cari quos diligimus de sæculo exeunt, gaudendum potius quam dolendum. Cujus rei memor beatus apostolus Paulus in epistola sua ponit et dicit : *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum;* lucrum maximum computans jam sæculi laqueis non teneri, jam nullis peccatis et vitiis carnis obnoxium fieri, exemptum pressuris angentibus, et venenatis diaboli faucibus liberatum, ad lætitiam salutis æternæ Christo vocante proficisci.

CAPUT II.

Cur æqualia cum gentilibus sentiant Christiani; quodque horum vita vere certamen esse debeat.

Atenim quosdam movet quod æqua-

liter cum gentilibus nostros morbi istius valitudo (1) corripiat; quasi ad hoc crediderit christianus ut immunis a contactu malorum, mundo et sæculo feliciter perfruatur, et non omnia hic adversa perpessus ad futuram lætitiam reservetur. Movet quosdam quod sit nobis cum cæteris mortalitas ista communis. Quid enim nobis in hoc mundo non commune cum cæteris, quandiu adhuc secundum legem primæ nativitatis manet caro ista communis? Quoadusque istic in mundo sumus, cum genere humano carnis æqualitate conjungimur, spiritu separamur. Itaque donec corruptivum istud induat incorruptionem, et mortale hoc accipiat immortalitatem, et Christus nos perducat ad Deum patrem, quæcunque sunt carnis incommoda sunt nobis cum humano genere communia. Sic cum fœtu sterili terra jejuna est, neminem fames separat. Sic cum irruptione hostili civitas aliqua possessa est, omnes simul captivitas vastat. Et quando imbrem nubila serena suspendunt, omnibus siccitas una est. Et cum navem scopulosa saxa constringunt, navigantibus naufragium sine exceptione commune est. Et oculorum dolor, et impetus febrium, et omnium valitudo membrorum cum cæteris communis est nobis, quandiu portatur in sæculo caro ista communis.

Quinimmo si qua conditione, qua lege crediderit, christianus noscat et teneat, sciet plus sibi quam cæteris in sæculo laborandum, cui magis sit cum diaboli impugnatione luctandum. Docet et præmonet scriptura divina dicens : *Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem.* Et iterum : *In dolore sustine, et in humilitate tua patientiam habe, quoniam in igne probatur aurum et argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis.* Sic Job post rerum damna, post pignorum funera, vulneribus quoque et vermibus graviter afflictus, non victus est, sed probatus; qui in ipsis conflictationibus et doloribus suis patientiam religiosæ mentis ostendens ait : *Nudus exivi de utero matris, nudus etiam ibo sub terram. Dominus dedit, Dominus abstulit. Sicut Domino visum est ita factum est. Sit nomen Domini benedictum.* Et cum eum uxor quoque compelleret ut vi doloris impatiens aliquid adversus Deum querula et invidiosa voce loqueretur, respondit et dixit : *Tanquam una ex ineptis mulieribus locuta es. Si bona excepimus de manu Domini, mala cur non tolerabimus? In his omnibus quæ contigerunt ei nihil peccavit Job labiis suis in conspectu Domini.* Itaque illi Dominus Deus perhibet testimonium dicens : *Animadvertisti puerum meum Job? Non enim est similis illi quisquam in terris, homo sine querela, verus Dei cultor.*

Et Tobias post opera magnifica, post misericordiæ suæ multa et gloriosa præconia, cæcitatem luminum passus, timens et benedicens in adversis Deum, per ipsam corporis sui cladem crevit ad laudem; quem et ipsum uxor sua depravare tentavit dicens : *Ubi sunt justitiæ tuæ? Ecce quæ pateris.* At ille circa timorem Dei stabilis et firmus, et ad omnem tolerantiam passionis fide religionis armatus, tentationi uxoris invalidæ in dolore non cessit, sed magis Deum patientia majore promeruit; quem postmodum Raphael angelus collaudat et dicit : *Opera Dei revelare et confiteri honorificum est. Nam quando orabas tu et Sarra nurus tua, ego obtuli memoriam orationis vestræ in conspectu claritatis Dei. Et cum sepelires tu mortuos simpliciter, et quia non es cunctatus exsurgere et derelinquere prandium tuum, et abisti, et condidisti mortuum, missus sum tentare te, et iterum me misit Deus curare te et Sarram nurum tuam. Ego enim sum Raphael unus ex septem angelis sanctis qui assistimus et conversamur ante claritatem Dei.*

Hanc tolerantiam justi semper habuerunt, hanc apostoli disciplinam de Domini lege tenuerunt, non mussitare in adversis, sed quæcunque in sæculo accidunt fortiter et patienter accipere, cum Judæorum populus hinc semper offenderit quod adversus Deum frequentius murmuraret, sicut testatur in

(1) *Morbi valitudo*, id est morbi sævitia, seu ingravescentia.

Numeris Dominus Deus dicens : *Desinat murmuratio eorum a me, et non morientur.* Murmurandum non est in adversis, fratres dilectissimi, sed patienter et fortiter quicquid acciderit sustinendum, cum scriptum sit : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non despicit;* in Deuteronomio quoque moneat per Moysen Spiritus sanctus et dicat : *Dominus Deus tuus vexabit te, et famem injiciet tibi, et cognoscetur in corde tuo si bene custodieris præcepta ejus, sive non.* Et iterum : *Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis Dominum Deum vestrum ex toto corde vestro et ex tota anima vestra.*

Sic Abraham Deo placuit, qui, ut placeret Deo, nec amittere filium timuit, nec gerere parricidium recusavit. Qui filium non potes lege et sorte mortalitatis amittere, quid faceres si filium jubereris occidere ? Ad omnia te paratum facere timor Dei et fides debet. Sit licet rei familiaris amissio, sit de infestantibus morbis assidua membrorum et cruenta vexatio, sit de uxore, de liberis, de excedentibus caris funebris et tristis avulsio, non sint tibi scandala ista, sed prælia; nec debilitent aut frangant christiani fidem, sed potius ostendant in colluctatione virtutem, cum contemnenda sit omnis injuria malorum præsentium fiducia futurorum bonorum. Nisi præcesserit pugna, non potest esse victoria. Cum fuerit in pugnæ congressione victoria, tunc datur vincentibus et corona. Navis gubernator in tempestate dinoscitur, in acie miles probatur. Delicata jactatio est cum periculum non est. Conflictatio in adversis probatio est veritatis. Arbor quæ alta radice fundata est ventis incumbentibus non movetur; et navis quæ forti compage solida est pulsatur fluctibus, nec foratur; et quando area fruges terit, ventos grana fortia et robusta contemnunt, inanes paleæ flatu portante rapiuntur.

Sic et apostolus Paulus post naufragia, post flagella, post carnis et corporis multa et gravia tormenta, non vexari sed emendari se dicit adversis, ut dum gravius affligitur, verius probaretur. *Datus est mihi,* inquit, *stimulus carnis meæ, angelus satanæ qui me colaphizet, ut non extollar. Propter quod ter Dominum rogavi ut discederet a me, et dixit mihi : Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur.* Quando ergo infirmitas et imbecillitas et vastitas aliqua grassatur, tunc virtus nostra perficitur, tunc fides, si tentata perstiterit, coronatur, sicut scriptum est : *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis.* Hoc denique inter nos et cæteros interest qui Deum nesciunt, quod illi in adversis queruntur et murmurant, nos adversa non avocant a virtutis et fidei veritate, sed corroborant in dolore.

Hoc quod nunc corporis vires solutus in fluxum venter eviscerat, quod in faucium vulnera conceptus medullitus ignis exæstuat, quod assiduo vomitu intestina quatiuntur, quod oculi vi sanguinis inardescunt, quod quorundam vel pedes vel aliquæ membrorum partes contagio morbidæ putredinis amputantur, quod per jacturas et damna corporum prorumpente languore vel debilitatur incessus, vel auditus obstruitur, vel cœcatur aspectus, ad documentum proficit fidei. Contra tot impetus vastitatis et mortis, inconcussi animi virtutibus congredi quanta pectoris magnitudo est, quanta sublimitas inter ruinas generis humani stare erectum, nec cum eis quisbus spes in Deum nulla est jacere prostratum ? Gratulari magis oportet et temporis munus amplecti quod dum nostram fidem fortiter promimus, et labore tolerato ad Christum per angustam Christi viam pergimus, præmium vitæ ejus et fidei ipso judicante capiamus. Mori plane timeat, sed qui ex aqua et spiritu non renatus, gehennæ ignibus mancipatur. Mori timeat, qui non Christi cruce et passione censetur. Mori timeat, qui ad secundam mortem de hac morte transibit. Mori timeat, quem de sæculo recedentem perennibus pœnis æterna flamma torquebit. Mori timeat, cui hoc mora longiore confertur, ut cruciatus ejus et gemitus interim differatur.

CAPUT III.

Quid vita defuncti per mortem lucrentur; quomodo proximorum funeribus superstitum corda probentur; quodque voluntatem Dei, non nostram, fieri optare debeamus.

Multi ex nostris in hac mortalitate moriuntur: hoc est, multi ex nostris de sæculo liberantur. Mortalitas ista ut Judæis et gentilibus et Christi hostibus pestis est, ita Dei servis salutaris excessus est. Hoc quod sine ullo discrimine generis humani cum injustis moriuntur et justi, non est quod putetis bonis et malis interitum esse communem. Ad refrigerium justi vocantur, ad supplicium rapiuntur injusti. Datur velocius tutela fidentibus, perfidis pœna. Improvidi et ingrati sumus, fratres dilectissimi, ad divina beneficia, nec quid nobis conferatur agnoscimus. Excedunt ecce in pace tutæ cum gloria sua virgines, venientis antichristi minas et corruptelas et lupanaria non timentes (1); pueri periculum lubricæ ætatis evadunt, ad continentiæ atque innocentiæ præmium feliciter perveniunt; tormenta jam non timet delicata matrona, metum persecutionis et manus cruciatusque carnificis moriendi celeritate lucrata. Pavore mortalitatis et temporis accenduntur tepidi, constringuntur remissi, excitantur ignavi, desertores compelluntur ut redeant, gentiles coguntur ut credant, vetus fidelium populus ad quietem vocatur, ad aciem recens et copiosus exercitus robore fortiore colligitur, pugnaturus sine metu mortis cum prælium venerit, qui ad militiam tempore mortalitatis accedit.

Quid deinde illud, fratres dilectissimi, quale est, quam pertinens, quam necessarium, quod pestis ista et lues, quæ horribilis et feralis videtur, explorat justitiam singulorum, et mentes humani generis examinat, an infirmis serviant sani, an propinqui cognatos pie diligant, an misereantur servorum languentium domini, an deprecantes ægros non deserant medici, an feroces violentiam suam comprimant, an rapaces avaritiæ furentis insatiabilem semper ardorem vel metu mortis extinguant, an cervicem flectant superbi, an audaciam leniant improbi, an pereuntibus caris, vel sic aliquid divites indigentibus largiantur et donent sine hærede morituri. Ut nihil aliud mortalitas ista contulerit, hoc christianis et Dei servis plurimum præstitit, quod martyrium cœpimus libenter appetere, dum mortem discimus non timere. Exercitia sunt nobis ista, non funera. Dant animo fortitudinis gloriam, contemtu mortis præparant ad coronam.

Sed fortasse aliquis opponat et dicat: Hoc me ergo in præsenti mortalitate contristat, quod qui paratus ad confessionem fueram, et ad tolerantiam passionis toto me corde et plena virtute devoveram, martyrio meo privor, dum morte prævenior. Primo in loco non est in tua potestate sed in Dei dignatione martyrium, nec potes te dicere perdidisse quod nescis an merearis accipere. Tunc deinde Deus scrutator renis et cordis et occultorum contemplator et cognitor videt te et laudat et comprobat, et qui perspicit apud te paratam fuisse virtutem, reddet pro virtute mercedem. Numquid Cain, cum Deo munus offerret, jam peremerat fratrem? Et tamen parricidium mente conceptum Deus providus ante damnavit. Ut illic cogitatio mala et perniciosa conceptio Deo providente prospecta est, ita et in Dei servis, apud quos confessio cogitatur et martyrium mente concipitur, animus ad bonum deditus Deo judice coronatur. Aliud est martyrio animum deesse, aliud animo defuisse martyrium. Qualem te invenit Dominus cum vocat, talem pariter et judicat, quando ipse testetur et dicat: *Et scient omnes ecclesiæ quia ego sum scrutator renis et cordis*. Nec enim Deus sanguinem nostrum desiderat, sed fidem quærit. Nam nec Abraham, nec Isaac, nec Jacob occisi sunt, et tamen fidei ac justitiæ meritis honorati inter patriarchas primi

(1) Adversarii christianæ religionis, qui sæviebant in nostros, virgines martyrio destinatas mittebant ad lupanaria, sequentes videlicet instituta veterum Romanorum, qui nefas putabant si puellæ integræ exirent e vita.

esse meruerunt; ad quorum convivium congregatur quisquis fidelis et justus et laudabilis invenitur.

Meminisse debemus voluntatem nos, non nostram, sed Dei facere debere, secundum quod nos Dominus quotidie jussit orare. Quam præposterum est quamque perversum, ut cum Dei voluntatem fieri postulemus, quando evocat nos et accersit de hoc mundo Deus, non statim voluntatis ejus imperio pareamus! Obnitimur et reluctamur, et pervicacium more servorum ad conspectum Domini cum tristitia et mœrore perducimur, exeuntes istinc necessitatis vinculo, non obsequio voluntatis; et volumus ab eo præmiis cœlestibus honorari, ad quem venimus inviti. Quid ergo oramus et petimus ut adveniat regnum cœlorum, si captivitas terrena delectat? Quid precibus frequenter iteratis rogamus et poscimus ut acceleret dies regni, si majora desideria et vota potiora sunt servire istic diabolo quam regnare cum Christo?

Denique ut manifestius divinæ providentiæ indicia clarescerent, quod Dominus præscius futurorum suis consulat ad veram salutem, cum quidam de collegis et consacerdotibus nostris infirmitate defessus et de appropinquante jam morte sollicitus commeatum sibi precaretur, adstitit deprecanti et jam pene morienti juvenis honore et majestate venerabilis, statu celsus, et clarus aspectu, et quem assistentem sibi vix posset humanus aspectus oculis carnalibus intueri, nisi quod talem videre jam poterat de sæculo recessurus. Atque ille non sine quadam animi et vocis indignatione infremuit et dixit : « Pati » timetis, exire non vultis, quid faciam » vobis? » Increpantis vox est et monentis; qui de persecutione sollicitis, de accersitione securis non consentit ad præsens desiderium, sed consulit in futurum. Audivit frater noster et collega moriturus quod cæteris diceret. Nam qui moriturus audivit, ad hoc audivit ut diceret. Audivit non sibi ille, sed nobis. Nam quid sibi disceret jam recessurus? Didicit immo nobis remanentibus; ut dum sacerdotem qui commeatum petebat increpitum esse comperimus, quid cunctis expediat agnosceremus.

CAPUT IV.

Mortem non esse perpetuum exitium, sed transitum.

Nobis quoque ipsis minimis et extremis quoties revelatum est, quam frequenter atque manifeste de Dei dignatione præceptum est, ut contestarer assidue et publice prædicarem fratres nostros non esse lugendos accersitione dominica de sæculo liberatos! cum sciamus non eos amitti, sed præmitti, recedentes præcedere, ut proficiscentes, ut navigantes solent, desiderari eos debere, non plangi, nec accipiendas esse hic atras vestes, quando illi ibi indumenta alba jam sumpserint, occasionem dandam non esse gentilibus, ut nos merito ac jure reprehendant quod, quos vivere apud Deum dicimus, ut extinctos et perditos lugeamus, et fidem quam sermone et voce depromimus, cordis et pectoris testimonio non probemus. Spei nostræ ac fidei prævaricatores (1) sumus; simulata, ficta, fucata videntur esse quæ dicimus. Nihil prodest verbis præferre virtutem, et factis destruere veritatem.

Increpat denique apostolus Paulus et objurgat et culpat, si qui contristentur in excessu suorum. *Nolumus*, inquit, *ignorare vos, fratres, de dormientibus, ut non contristemini sicut et cæteri qui spem non habent. Si enim credimus quia Jesus mortuus est et resurrexit, sic et Deus eos qui dormierunt in Jesu adducet cum illo.* Eos contristari dicit in excessu suorum qui spem non habent. Qui autem spe vivimus et in Deum credimus et Christum passum esse pro nobis et resurrexisse confidimus, in Christo manentes, et per ipsum atque in ipso resurgentes, quid aut ipsi recedere istinc de sæculo nolumus, aut nostros recedentes quasi perditos plangimus ac

(1) Prævaricator est causæ proditor, sive qui levia tantum adducit in ipsius patrocinium, et apertum veluti latus adversario porrigit.

dolemus, ipso Christo Domino et Deo nostro monente ac dicente : *Ego sum resurrectio et vita. Qui credit in me, licet moriatur, vivet; et omnis qui vivit et credit in me non morietur in æternum?* Si in Christum credimus, si fidem verbis et promissis ejus habemus, et non morimur in æternum, ad Christum, cum quo et victuri et regnaturi semper sumus, læta securitate veniamus.

Quod interim morimur, ad immortalitatem morte transgredimur; nec potest vita æterna succedere, nisi hinc contigerit exire. Non est exitus iste, sed transitus et temporali itinere decurso ad æterna transgressus. Quis non ad meliora venire festinet? Quis non mutari et transformari ad Christi speciem et ad cœlestis gloriæ dignitatem venire citius exoptet, Paulo apostolo prædicante et dicente : *Nostra autem conversatio*, inquit, *in cœlis est, unde et Dominum expectamus Jesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis nostræ conformatum corpori claritatis suæ.* Tales nos futuros et Christus Dominus pollicetur, quando ut cum illo simus, et cum illo in æternis sedibus vivamus, atque in regnis cœlestibus gaudeamus, patrem pro nobis precatur dicens : *Pater, quos mihi dedisti volo ut ubi ego fuero et ipsi sint mecum, et videant claritatem quam mihi dedisti prius quam mundus fieret.* Venturus ad Christi sedem, ad regnorum cœlestium claritatem, lugere non debet nec plangere, sed potius secundum pollicitationem Domini, secundum fidem veri, in profectione hac sua et translatione gaudere.

Sic denique invenimus et Enoch translatum esse, qui Deo placuit, sicut in Genesi testatur et loquitur scriptura divina : *Et placuit Enoch Deo, et non est inventus postmodum, quia Deus illum transtulit.* Hoc fuit placuisse in conspectu Dei, de hoc contagio sæculi meruisse transferri. Sed et per Salomonem docet Spiritus sanctus eos qui Deo placeant maturius istinc eximi et citius liberari, ne dum in isto mundo diutius immorantur, mundi contactibus polluantur. *Raptus est*, inquit, *ne malitia mutaret intellectum illius. Placita enim erat Deo anima ejus. Propter hoc properavit educere eum de media iniquitate.* Sic et in psalmis ad Dominum properat spiritali fide Deo suo anima devota dicens : *Quam dilectissimæ habitationes tuæ, Deus virtutum. Desiderat et properat anima mea ad atria Dei.*

Ejus est in mundo diu velle remanere quem mundus oblectat, quem sæculum blandiens atque decipiens illecebris terrenæ voluptatis invitat. Porro cum mundus oderit christianum, quid amas eum qui te odit, et non magis sequeris Christum, qui te et redemit et diligit? Joannes in epistola sua clamat et loquitur, et ne carnalia desideria sectantes mundum diligamus hortatur. *Nolite*, inquit, *diligere mundum neque ea quæ in mundo sunt. Si quis dilexerit mundum, non est caritas patris in illo : quia omne quod in mundo est concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et ambitio sæculi, quæ non est a patre, sed ex concupiscentia mundi, et mundus transibit et concupiscentia ejus. Qui autem fecerit voluntatem Dei manet in æternum, quomodo et Deus manet in æternum.* Potius, fratres dilectissimi, mente integra, fide firma, virtute robusta, parati ad omnem voluntatem Dei simus, pavore mortis excluso immortalitatem quæ sequitur cogitemus. Hoc nos ostendamus esse quod credimus, ut neque carorum lugeamus excessum, et cum accersitionis propriæ dies venerit, incunctanter et libenter ad Dominum ipso vocante veniamus.

Quod cum semper faciendum fuerit Dei servis, nunc fieri multo magis debet, corruente jam mundo et malorum infestantium turbinibus obsesso; ut qui cernimus cœpisse jam gravia, et scimus imminere graviora, lucrum maximum computemus, si istinc velocius recedamus. Si in habitaculo tuo parietes vetustate nutarent, tecta desuper tremerent, domus jam fatigata, jam lassa, ædificiis senectute labentibus, ruinam proximam minaretur, nonne omni celeritate migrares? Si navigante te turbida et procellosa tempestas fluctibus violentius excitatis prænuntiaret futura naufragia, nonne portum velociter

peteres? Mundus ecce nutat et labitur, et ruinam sui non jam senectute rerum sed fine testatur; et tu non Deo gratias agis, non tibi gratularis quod exitu maturiore subtractus, ruinis et naufragiis et plagis imminentibus exuaris?

CAPUT V.

Tractatum suum brevi et vivida exhortatione concludit.

Considerandum est, fratres dilectissimi, et identidem cogitandum renuntiasse nos mundo, et tanquam hospites et peregrinos istic interim degere. Amplectamur diem qui assignat singulos domicilio suo, qui nos istinc ereptos et laqueis sæcularibus exsolutos paradiso restituit et regno. Quis non peregre constitutus properaret in patriam regredi? Quis non ad suos navigare festinans ventum prosperum cupidius optaret, ut velociter caros liceret amplecti? Patriam nostram paradisum computamus; parentes patriarchas habere jam cœpimus: quid non properamus et currimus ut patriam nostram videre, ut parentes salutare possimus? Magnus illic nos carorum numerus expectat, parentum, fratrum, filiorum frequens nos et copiosa turba desiderat, jam de sua incolumitate secura, et adhuc de nostra salute sollicita. Ad horum conspectum et complexum venire, quanta et illis et nobis in commune lætitia est? Qualis illic cœlestium regnorum voluptas sine timore moriendi, et cum æternitate vivendi quam summa et perpetua felicitas! Illic apostolorum gloriosus chorus, illic prophetarum exultantium numerus, illic martyrum innumerabilis populus ob certaminis et passionis victoriam coronatus, triumphantes illic virgines, quæ concupiscentiam carnis et corporis continentiæ robore subegerunt, remunerati misericordes, qui alimentis et largitionibus pauperum justitiæ opera fecerunt, qui dominica præcepta servantes ad cœlestes thesauros terrena patrimonia transtulerunt. Ad hos, fratres dilectissimi, avida cupiditate properemus, ut cum his cito esse, ut cito ad Christum venire contingat optemus. Hanc cogitationem nostram Deus videat, hoc propositum mentis et fidei Dominus Christus aspiciat, daturus eis gloriæ suæ ampliora præmia, quorum circa se fuerint desideria majora.

LIBER

DE OPERE ET ELEEMOSYNIS (1).

CAPUT I.

De necessitate eleemosynæ ad purganda peccata.

Multa et magna sunt, fratres carissimi, beneficia divina, quibus in salutem nostram Dei patris et Christi larga et copiosa clementia et operata sit et semper operetur, quod conservandis ac vivificandis nobis Pater Filium misit, ut reparare nos posset, quodque Filius missus esse et hominis filius fieri voluit ut nos Dei filios faceret. Humiliavit se, ut populum qui prius jacebat erigeret. Vulneratus est, ut vulnera nostra curaret. Servivit, ut ad libertatem servientes extraheret. Mori sustinuit, ut immortalitatem mortalibus exhiberet. Multa hæc sunt et magna divinæ misericordiæ munera. Sed adhuc qualis providentia illa et quanta clementia est, quod nobis salutari ratione prospicitur, ut homini qui redemptus est, reservando plenius consulatur! Nam cum Dominus adveniens sanasset illa quæ Adam portaverat vulnera, et venena serpentis antiqua curasset, legem dedit sano, et præcepit ne ultra jam peccaret, ne quid peccanti gravius eveniret. Coartati eramus, et in angustum innocentiæ præscriptione conclusi. Nec haberet quid fragilitatis humanæ infirmitas atque imbecillitas faceret, nisi iterum pietas divina subveniens, justitiæ et misericordiæ operibus ostensis, viam quandam tuendæ salutis aperiret, ut sordes postmodum quascunque contrahimus eleemosynis abluamus.

Loquitur in scripturis divinis Spiritus sanctus et dicit : *Eleemosynis et fide delicta purgantur.* Non utique illa delicta quæ fuerant ante contracta. Nam illa Christi sanguine et sanctificatione purgantur. Item denuo dicit : *Sicut aqua extinguit ignem, sic eleemosyna extinguit peccatum.* Hic quoque ostenditur et probatur quia sicut lavacro aquæ salutaris gehennæ ignis extinguitur, ita et eleemosynis atque operationibus justis delictorum flamma sopitur. Et quia semel in baptismo remissa peccatorum datur, assidua et jugis operatio (1) baptismi instar imitata Dei rursus indulgentiam largitur. Hoc et in evangelio Dominus docet. Nam cum denotarentur discipuli ejus quod ederent, nec prius manus abluissent, respondit et dixit : *Qui fecit quod intus est fecit et quod foris est. Verum date eleemosynam, et ecce vobis munda omnia.* Docens scilicet et ostendens non manus lavandas esse, sed pectus, et sordes intrinsecus potius quam extrinsecus detrahendas; verum qui purgaverit quod est intus, eum quoque id quod foris est repurgasse, et emundata mente, cute quoque et corpore mundum esse cœpisse. Porro autem monens et ostendens unde mundi et purgati esse possimus, addidit eleemosynas esse faciendas. Misericors docet et monet misericordiam fieri; et quia servare quærit quos magno pretio redemit, post baptismi gratiam sordidatos docet denuo posse purgari.

Agnoscamus itaque, fratres carissimi,

(1) Scriptus est liber iste sub Valeriano, post librum de *Mortalitate*, anno forte 254.

(1) Operationem accipit Cyprianus pro virtute avaritiæ contraria. Est autem martyrium operum, sicut et sanguinis; et operantes Christiani vere Christi confessores et martyres tota sua vita sunt.

divinæ indulgentiæ munus salubre, et emundandis purgandisque peccatis nostris, qui sine aliquo conscientiæ vulnere esse non possumus, medelis spiritalibus vulnera nostra curemus. Nec quisquam sic sibi de puro atque immaculato pectore blandiatur, ut innocentia sua fretus medicinam non putet adhibendam esse vulneribus, cum scriptum sit : *Quis gloriabitur castum se habere cor, aut quis gloriabitur mundum se esse a peccatis?* Et iterum in epistola sua Joannes ponat et dicat : *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est.* Si autem nemo esse sine peccato potest, et quisquis inculpatum se esse dixerit aut superbus aut stultus est, quam necessaria, quam benigna est divina clementia, quæ cum sciat non deesse sanatis quædam postmodum vulnera, dedit curandis denuo sanandisque vulneribus remedia salutaria!

CAPUT II.

De operandis eleemosynis Scripturarum testimonia, deque earum efficacia.

NUMQUAM denique, fratres dilectissimi, admonitio divina cessavit et tacuit quominus in scripturis sanctis tam veteribus quam novis semper et ubique ad misericordiæ opera Dei populus provocaretur; et canente atque exhortante Spiritu sancto quisquis ad spem regni cœlestis instruitur, facere eleemosynas jubetur. Mandat et præcipit Esaiæ Deus : *Exclama*, inquit, *in fortitudine, et noli parcere. Sicut tuba exalta vocem tuam, et annuntia plebi meæ peccata ipsorum, et domui Jacob facinora eorum.* Et cum peccata eis sua exprobrari præcepisset, cumque eorum facinora pleno indignationis impetu protulisset, dixissetque eos nec si orationibus et precibus et jejuniis uterentur satisfacere pro delictis posse, nec si in cilicio et cinere volverentur, iram Dei posse lenire, in novissima tamen parte demonstrans solis eleemosynis Deum posse placari, addidit dicens : *Frange esurienti panem tuum, et egenos sine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum, vesti eum, et domesticos seminis tui non despicias. Tunc erumpet temporaneum lumen tuum, et vestimenta* (1) *tua cito orientur, et præibit ante te justitia, et claritas Dei circumdabit te. Tunc exclamabis, et Deus exaudiet te. Dum adhuc loqueris dicet : Ecce adsum.* Remedia propitiando Deo ipsius Dei verbis data sunt, quid deberent facere peccantes magisteria divina docuerunt, operationibus justis Deo satisfieri, misericordiæ meritis peccata purgari.

Et apud Salomonem legimus : *Conclude eleemosynam in corde pauperis, et hæc pro te exorabit ab omni malo.* Et iterum : *Qui obturat aures ne audiat imbecillum, et ipse invocabit Deum, et non erit qui exaudiat eum.* Neque enim promereri misericordiam Domini poterit qui misericors ipse non fuerit, aut impetrabit de divina pietate aliquid in precibus qui ad precem pauperis non fuerit humanus. Quod item in psalmis Spiritus sanctus declarat et probat dicens : *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus.* Quorum præceptorum memor Daniel, cum rex Nabuchodonosor adverso somnio territus æstuaret, pro avertendis malis ad divinam opem impetrandam remedium dedit dicens : *Propterea, rex, consilium meum placeat tibi, et peccata tua eleemosynis redime et injustitias tuas miserationibus pauperum, et erit Deus parcens peccatis tuis.* Cui rex non obtemperans adversa quæ viderat et infesta perpessus est : quæ evadere et vitare potuisset, si peccata sua eleemosynis redemisset. Raphael quoque angelus paria testatur, et ut eleemosyna libenter ac largiter fiat hortatur dicens : *Bona est oratio cum jejunio et eleemosyna : quia eleemosyna a morte liberat, et ipsa purgat peccata.* Ostendit orationes nostras ac jejunia minus posse nisi eleemosynis adjuventur, deprecationes solas parum ad impetrandum va-

---

(1) Vulgata habet : *sanitates tuæ*. Hunc autem errorem hauserunt Cyprianus et alii veteres ex similitudine dictionum græcarum, ubi pro ἰάματά σου, sanitates tuæ, legerunt ἱμάτιά σου, vestimenta tua.

lere, nisi factorum et operum accessione satientur. Revelat angelus et manifestat et firmat eleemosynis petitiones nostras efficaces fieri, eleemosynis vitam de periculis redimi, eleemosynis animas a morte liberari.

Nec sic, fratres carissimi, ista proferimus, ut non quod Raphael angelus dixit veritatis testimonio comprobemus. In Actibus apostolorum facti fides posita est, et quod eleemosynis, non tantum a secunda, sed a prima morte (1) animæ liberentur gestæ, et impletæ rei probatione compertum est. Tabitha operationibus justis et eleemosynis præstandis plurimum dedita, cum infirmata esset et mortua, ad cadaver exanime Petrus accitus est : qui cum impigre pro apostolica humanitate venisset, circumsteterunt eum viduæ flentes et rogantes, pallia et tunicas et omnia illa quæ prius sumpserant indumenta monstrantes, nec pro defuncta suis vocibus, sed ipsius operibus deprecantes. Sensit Petrus impetrari posse quod sic petebatur, nec defuturum Christi auxilium viduis deprecantibus, quando esset in viduis ipse vestitus. Cum itaque genibus nixus orasset, viduarum ac pauperum idoneus advocatus legatas sibi preces ad Dominum pertulisset, conversus ad corpus, quod in tabula jam lotum jacebat, *Tabitha,* inquit, *exsurge in nomine Jesu Christi.* Nec defuit Petro quominus statim ferret auxilium, qui in evangelio dari dixerat quicquid fuisset ejus nomine postulatum. Mors itaque suspenditur, et spiritus redditur, et mirantibus ac stupentibus cunctis ad hanc mundi denuo lucem redivivum corpus animatur. Tantum potuerunt misericordiæ merita, tantum opera justa valuerunt! Quæ laborantibus viduis largita fuerat subsidia vivendi, meruit ad vitam viduarum petitione revocari.

Itaque in evangelio Dominus, doctor vitæ nostræ, et magister salutis æternæ, vivificans credentium populum, et vivificatis consulens in æternum, inter sua mandata divina et præcepta cœlestia nihil crebrius mandat et præcipit quam ut insistamus eleemosynis dandis, nec terrenis possessionibus incubemus, sed cœlestes thesauros potius recondamus. *Vendite*, inquit, *res vestras, et date eleemosynam.* Et iterum : *Nolite vobis condere thesauros super terram, ubi tinea et comestura exterminat, et ubi fures effodiunt et furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo, ubi neque tinea neque comestura exterminat, et ubi fures non effodiunt nec furantur. Ubi enim fuerit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum.* Et cum observata lege perfectum et consummatum vellet ostendere : *Si vis,* inquit, *perfectus esse, vade et vende omnia tua, et da egenis, et habebis thesaurum in cœlo, et veni, sequere me.* Item alio loco negotiatorem cœlestis gratiæ et comparatorem salutis æternæ, distractis omnibus rebus suis, pretiosam margaritam, hoc est, vitam æternam Christi cruore pretiosam, de quantitate patrimonii sui dicit debere mercari. *Simile est*, inquit, *regnum cœlorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas. Ubi autem invenit pretiosam margaritam, abiit, et vendidit omnia quæ habuit et emit illam.*

Eos denique et Abrahæ filios dicit quos in juvandis alendisque pauperibus operarios cernit. Nam cum Zachæus dixisset : *Ecce dimidium ex substantia mea do egenis, et si cui quid fraudavi, quadruplum reddo;* respondit Jesus et dixit : *quia salus hodie huic domui facta est, quoniam et hic filius est Abrahæ.* Nam si Abraham credidit Deo, et deputatum est ei ad justitiam, utique qui secundum præceptum Dei eleemosynas facit, Deo credit; et qui habet fidei veritatem, servat Dei timorem; qui autem Dei timorem servat, in miserationibus pauperum Deum cogitat. Operatur enim ideo quia credit, quia scit vera esse quæ prædicta sunt verbis Dei, nec scripturam sanctam posse mentiri, arbores infructuosas, id est, steriles homines, excidi et in ignem mitti, misericordes autem ad regnum vocari. Qui et alio in loco operarios et fructuosos fideles appellat, infructuosis vero et sterilibus fidem derogat dicens:

(1) Hoc loco prima mors corporis est, secunda animæ.

Si in injusto mammona fideles non fuistis, quod est verum quis credet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod est vestrum quis dabit vobis?

CAPUT III.

De divitum avaritia deque ipsorum duritie et incredulitate.

Si vereris et metuis ne si operari plurimum cœperis, patrimonio tuo larga operatione finito ad penuriam forte redigaris, esto in hac parte intrepidus, esto securus; finiri non potest unde in usus Christi impenditur, unde opus cœleste celebratur. Nec hoc tibi de meo spondeo, sed de sanctarum scripturarum fide et divinæ pollicitationis auctoritate promitto. Loquitur per Salomonem Spiritus sanctus et dicit: *Qui dat pauperibus, nunquam egebit; qui autem avertit oculum suum, in magna penuria erit;* ostendens misericordes atque operantes egere non posse, magis parcos et steriles ad inopiam postmodum devenire. Item beatus apostolus Paulus dominicæ inspirationis gratia plenus: *Qui administrat,* inquit, *semen seminanti, et panem ad edendum præstabit, et multiplicabit seminationem vestram, et augebit incrementa frugum justitiæ vestræ, ut in omnibus locupletemini.* Et iterum: *Administratio hujus officii non tantum supplebit ea quæ sanctis desunt, sed et abundabit per multam gratiarum actionem in Deum.* Quoniam dum gratiarum actio ad Deum pro eleemosynis atque operationibus nostris pauperum oratione dirigitur, census operantis Dei retributione cumulatur. Et Dominus in evangelio jam tunc ejusmodi hominum corda considerans, et perfidis atque incredulis præscia voce denuntians, contestatur et dicit: *Nolite cogitare dicentes: Quid edemus, aut quid bibemus, aut quid vestiemur? Hæc enim nationes quærunt. Scit autem pater vester quia omnium horum indigetis. Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et omnia ista apponentur vobis.* Eis omnia apponi dicit et tradi, qui regnum et justitiam Dei quærunt. Eos enim Dominus, cum judicii dies venerit, ad percipiendum regnum dicit admitti, qui fuerint in ecclesia ejus operati.

Metuis ne patrimonium tuum forte deficiat, si operari ex eo largiter cœperis; et nescis, miser, quia dum times ne res familiaris deficiat, vita ipsa et salus deficit; et dum ne quid de rebus tuis minuatur attendis, non respicis quod ipse minuaris, amator magis mammonæ quam animæ tuæ; ut dum times ne pro te patrimonium tuum perdas, ipse pro patrimonio tuo pereas. Et ideo bene apostolus clamat et dicit: *Nihil intulimus in hunc mundum, verum nec auferre quid possumus. Habentes itaque exhibitionem et tegumentum, his contenti simus. Qui autem volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in muscipulam et desideria multa et nocentia, quæ mergunt hominem in perditionem et in interitum. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes naufragaverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis.*

Metuis ne patrimonium tuum forte deficiat, si operari ex eo largiter cœperis: quando enim factum est ut justo possent deesse subsidia vitæ? cum scriptum sit: *Non occidet fame Dominus animam justam.* Helias in solitudine corvis ministrantibus pascitur, et Danieli in lacu ad leonum prædam jussu regis incluso prandium divinitus apparatur; et tu metuis ne operanti tibi et Dominum promerenti desit alimentum, quando ipse in evangelio ad exprobrationem eorum quibus mens dubia est et fides parva contestetur et dicat: *Aspicite volatilia cœli, quoniam non seminant, neque metunt, neque colligunt in horrea, et pater vester cœlestis alit illa. Nonne vos pluris illis estis?* Volucres Deus pascit, et passeribus alimenta diurna præstantur; et quibus nullus divinæ rei sensus est, eis nec potus nec cibus deest. Tu christiano, tu Dei servo, tu operibus bonis dedito, tu domino suo caro aliquid existimas defuturum?

Nisi si putas quia qui Christum pascit, a Christo ipse non pascitur, aut eis terrena deerunt quibus cœlestia et divina tribuuntur. Unde hæc incredula

cogitatio, unde impia et sacrilega ista meditatio? Quid facit in domo fidei perfidum pectus? Quid qui Christo omnino non credit, appellatur et dicitur christianus? Pharisæi tibi magis congruit nomen. Nam cum Dominus in evangelio de eleemosynis disputaret, et ut nobis amicos de terrestribus lucris provida operatione faceremus, qui nos postmodum in tabernacula æterna susciperent, fideliter ac salubriter præmoneret, addidit post hæc scriptura dicens : *Audiebant autem hæc omnia Pharisæi, qui erant cupidissimi, et irridebant eum.* Quales nunc quosdam in ecclesia videmus, quorum præclusæ aures et corda cæcata nullum de spiritalibus ac salutaribus monitis lumen admittunt; de quibus mirari non oportet quod contemnant in tractatibus (1) servum, quando a talibus ipsum Dominum videamus esse contemtum.

Quid tibi in istis ineptis et stultis cogitationibus plaudis, quasi metu et sollicitudine futurorum ab operibus retarderis? Quid umbras et præstigias quasdam vanæ excusationis obtendis? Confitere immo quæ vera sunt; et quia scientes non potes fallere, secreta et abdita mentis exprome. Obsederunt animum tuum sterilitatis tenebræ, et recedente inde lumine veritatis, carnale pectus alta et profunda avaritiæ caligo cæcavit. Pecuniæ tuæ captivus et servus es, catenis cupiditatis et vinculis alligatus es, et quem jam solverat Christus, denuo vinctus es. Servas pecuniam, quæ te servata non servat. Patrimonium cumulas, quod te pondere suo onerat; nec meministi quid Deus responderit diviti exuberantium fructuum copiam stulta exultatione jactanti : *Stulte*, inquit, *hac nocte expostulatur anima tua a te. Quæ ergo parasti cujus erunt?* Quid divitiis tuis solus incubas, quid in pœnam tuam patrimonii tui pondus exaggeras, ut quo locupletior sæculo fueris, pauperior Deo fias? Redditus tuos divide cum Domino Deo tuo, fructus tuos partire cum Christo, fac tibi possessionum terrestrium Christum participem, ut et ille te sibi faciat regnorum cœlestium cohæredem.

Erras et falleris, quisquis te in sæculo divitem credis. Audi in Apocalypsi Domini tui vocem ejusmodi homines justis objurgationibus increpantem. *Dicis*, inquit, *dives sum, et ditatus sum, et nullius rei egeo; et nescis quoniam tu es miser, et miserabilis, et pauper, et cæcus, et nudus. Suadeo tibi emere a me aurum ignitum de igni, ut sis dives; et vestem albam, ut vestiaris, et non appareat in te fœditas nuditatis tuæ; et collyrio inunge oculos tuos ut videas.* Qui ergo locuples et dives es, eme tibi a Christo aurum ignitum, ut sordibus tuis tanquam igne decoctis, esse aurum mundum possis, si eleemosynis et justa operatione purgeris. Eme tibi albam vestem, ut qui secundum Adam nudus fueras, et horrebas ante deformis, indumento Christi candido vestiaris. Et quæ matrona in ecclesia Christi locuples et dives es, inunge oculos tuos, non stibio diaboli, sed collyrio Christi; ut pervenire ad videndum Deum possis, dum Deum et operibus et moribus promereris.

Cæterum quæ talis es, nec operari in ecclesia potes. Egentem enim et pauperem non vident oculi tui superfusi nigroris tenebris et nocte contecti. Locuples et dives es, et dominicum celebrare te credis, quæ corban (1) omnino non respicis, quæ in dominicum sine sacrificio venis, quæ partem de sacrificio quod pauper obtulit sumis (2). Intuere in evangelio viduam præceptorum cœlestium memorem, inter ipsas pressuras et angustias egestatis operantem, in gazophylacium duo quæ sola sibi fuerant minuta mittentem : quam cum animadverteret Dominus et videret, non de patrimonio sed de animo opus ejus examinans, et considerans non

(1) Tractatus vocabant veteres conciones ad populum, unde hic et alii quidam Cypriani libri, tractatus potius inscribendi fuissent.

(1) *Corban*, hebraice קרבן, oblatio, a verbo קרב, obtulit, intelligi potest arca, in qua mittebantur fidelium oblationes, quamque græci vocabant gazophylacium.

(2) Inter eleemosynas erant panes per eucharistiam sacrandi. De panibus autem istis quandoque dives sterilis, hoc est qui nihil contulerat in eleemosynam, sumebat eucharistiam.

quantum sed ex quanto dedisset, respondit et dixit : *Amen dico vobis, quoniam vidua ista plus omnibus misit in dona Dei. Omnes enim isti ex eo quod abundavit illis miserunt in dona Dei. Hæc autem de inopia sua omnem quemcumque habuit victum misit.* Multum beata mulier et gloriosa, quæ etiam ante diem judicii meruit judicis voce laudari. Pudeat divites sterilitatis atque infidelitatis suæ. Vidua, et vidua inops, rebus dives in opere invenitur. Cumque universa quæ dantur pupillis et viduis conferantur, dat illa quam oportebat accipere; ut sciamus quæ pœna sterilem divitem maneat, quando hoc ipso documento operari etiam pauperes debeant. Atque ut intelligamus hæc opera Deo dari et eum quisquis hæc faciat Dominum promereri, Christus illud Dei dona appellat, et in dona Dei viduam duos quadrantes misisse significat, ut magis ac magis possit esse manifestum, quia qui miseretur pauperis Deum fœnerat.

CAPUT IV.

Parentum opulentorum excusationes, quominus eleemosynam operentur, confutat.

Sed nec illa res, fratres carissimi, a bonis operibus et justis refrænet et revocet christianum, quod excusari se posse aliquis existimet beneficio filiorum, quando in impensis spiritalibus Christum cogitare, qui accipere se professus est, debeamus, nec conservos liberis nostris sed Dominum præferamus, ipso instruente et monente : *Qui diligit,* inquit, *patrem aut matrem super me, non est me dignus; et qui diligit filium aut filiam super me, non est me dignus.* Item in Deuteronomio ad corroborationem fidei et dilectionem Dei paria conscripta sunt : *Qui dicunt,* inquit, *patri aut matri, non novi te, et filios suos non agnoverunt, hi custodierunt præcepta tua, et testamentum tuum servaverunt.* Nam si Deum toto corde diligimus, nec parentes nec filios Deo præferre debemus. Quod et Joannes in epistola sua ponit, caritatem Dei apud eos non esse quos videamus operari in pauperes nolle. *Qui habuerit,* inquit, *substantiam mundi, et viderit fratrem suum desiderantem, et clauserit viscera sua, quomodo caritas Dei manet in illo?* Si enim Deus eleemosynis pauperum fœneratur, et cum datur minimis, Christo datur, non est quod quis terrena cœlestibus præferat nec divinis humana præponat.

Sic vidua illa in tertio Regnorum libro, cum in siccitate et fame consumptis omnibus de modico farre et oleo quod superfuerat fecisset subcinericium panem, quo absumpto moritura cum liberis esset, supervenit Helias, et petiit sibi prius ad edendum dari, tunc quod superfuisset inde illam cum filiis suis vesci. Nec obtemperare illa dubitavit, aut Heliæ filios mater in fame et egestate præposuit. Fit immo in conspectu Dei quod Deo placeat; prompte ac libenter quod petebatur offertur; nec de abundantia portio, sed de modico totum datur, et esurientibus liberis alter prius pascitur, neque in penuria et fame cibus ante quam misericordia cogitatur; ut dum in opere salutari carnaliter vita contemnitur, spiritaliter anima servetur. Helias itaque typum Christi gerens, et quod ille pro misericordia vicem singulis reddat ostendens, respondit et dixit : *Hæc dicit Dominus : Fidelia farris non deficiet, et capsaces olei non minuetur usque in diem quo dabit Dominus imbrem super terram.* Secundum divinæ pollicitationis fidem multiplicata sunt viduæ et cumulata quæ præstitit, et operibus justis ac misericordiæ meritis augmenta et incrementa sumentibus, farris et olei vasa completa sunt. Nec filiis abstulit mater quod Heliæ dedit, sed magis contulit filiis quod benigne et pie fecit. Et illa nondum Christum sciebat, nondum præcepta ejus audierat, non cruce et passione ejus redempta cibum et potum pro sanguine rependebat; ut ex hoc appareat quantum in ecclesia peccet, qui se et filios Christo anteponens divitias suas servat, nec patrimonium copiosum cum indigentium paupertate communicat.

Sed enim multi sunt in domo liberi, et retardat te numerositas filiorum quo-

minus largiter bonis operibus insistas. Atqui hoc ipso operari amplius debes, quo multorum pignorum pater es. Plures sunt pro quibus Dominum depreceris, multorum delicta redimenda sunt, multorum purgandæ conscientiæ, multorum animæ liberandæ. Ut in hac vita sæculari alendis sustinendisque pignoribus quo major est numerus, hoc major et sumptus est, ita et in vita spiritali atque cœlesti, quo amplior fuerit pignorum copia, esse et operum debet major impensa. Sic et Job sacrificia numerosa pro liberis offerebat; quantusque erat in domo pignorum numerus, tantus dabatur Deo et numerus hostiarum. Et quoniam quotidie deesse non potest quod peccetur in conspectu Dei, sacrificia quotidiana non deerant, quibus possent peccata tergeri. Probat scriptura divina dicens : *Job homo verus et justus habuit filios septem et filias tres, et emundabat illos offerens pro eis hostias Deo secundum numerum illorum, et pro peccatis eorum vitulum unum.* Si ergo vere filios tuos diligis, si eis exhibes plenam et paternam dulcedinem caritatis, operari magis debes ut filios tuos Deo justa operatione commendes.

Nec eum liberis tuis cogites patrem qui et temporarius et infirmus est, sed illum pares qui æternus et firmus filiorum spiritalium pater est. Illi assigna facultates tuas quas hæredibus servas. Ille sit liberis tuis tutor, ille curator, ille contra omnes injurias sæculares divina majestate protector. Patrimonium Deo creditum nec respublica eripit, nec fiscus invadit, nec calumnia aliqua forensis evertit. In tuto hæreditas ponitur quæ Deo custode servatur. Hoc est caris pignoribus in posterum providere, hoc est futuris hæredibus paterna pietate consulere secundum fidem scripturæ sanctæ dicentis : *Junior fui, et senui, et non vidi justum derelictum, neque semen ejus egens pane. Tota die miseretur et fœnerat, et semen ejus in benedictione est.* Et iterum : *Qui conversatur sine vituperatione in justitia, beatos post se filios relinquet.* Prævaricator itaque et proditor pater es, nisi filiis tuis fideliter consulas, nisi conservandis eis religiosa et vera pietate prospicias. Qui studes terreno magis quam cœlesti patrimonio, filios tuos diabolo magis commendare quam Christo, bis delinquis, et geminum ac duplex crimen admittis, et quod non præparas filiis tuis Dei patris auxilium, et quod doces filios patrimonium plus amare quam Christum.

Esto potius liberis tuis pater talis, qualis Tobias extitit. Da utilia et salutaria præcepta pignoribus qualia ille filio dedit; manda filiis tuis quod et ille filio mandavit dicens : *Et nunc, fili, mando tibi, servi Deo in veritate, et fac coram illo quod illi placet, et filiis tuis manda ut faciant justitiam et eleemosynas, et sint memores Dei, et benedicant nomen ejus omni tempore.* Et iterum : *Omnibus diebus vitæ tuæ, fili dilectissime, Deum in mente habe, et noli præterire præcepta ejus. Justitiam fac omnibus diebus vitæ tuæ, et noli ambulare viam iniquitatis; quoniam agente te ex veritate, erit respectus operum tuorum. Ex substantia tua fac eleemosynam, et noli avertere faciem tuam ab ullo paupere. Ita fiet ut nec a te avertatur facies Dei. Prout habueris, fili, sic fac. Si tibi fuerit copiosa substantia, plus ex illa fac eleemosynam. Si exiguum habueris, ex hoc ipso exiguo communica. Et ne timueris cum facis eleemosynam. Præmium enim bonum reponis tibi in diem necessitatis, quia eleemosyna a morte liberat, et non patitur ire in gehennam. Munus bonum est eleemosyna omnibus qui faciunt eam coram summo Deo.*

Quale munus est, fratres carissimi, cujus editio Deo spectante celebratur! Si in gentilium munere grande et gloriosum videtur proconsules vel imperatores habere præsentes, et apparatus ac sumptus apud munerarios major est ut possint placere majoribus, quanto illustrior muneris et major est gloria Deum et Christum spectatores habere? Quanto istic et apparatus uberior et sumptus largior exhibendus est, ubi ad spectaculum conveniunt cœlorum virtutes, conveniunt angeli omnes; ubi munerario non quadriga vel consulatus petitur, sed vita æterna præstatur, nec captatur inanis et temporarius favor

vulgi, sed perpetuum præmium regni cœlestis accipitur?

CAPUT V.

Avaros sub diaboli persona rubore suffundit, Christique minis pavefacere conatur.

Atque ut pigros et steriles et cupiditate nummaria nihil circa fructum salutis operantes magis pudeat, ut plus conscientiam sordidam dedecoris ac turpitudinis suæ rubor cædat, ponat unusquisque ante oculos suos diabolum cum servis suis, id est, cum populo perditionis ac mortis, in medium prosilire, plebem Christi, præsente et judicante ipso, comparationis examine provocare dicentem : Ego pro istis quos mecum vides nec alapas accepi, nec flagella sustinui, nec crucem pertuli, nec sanguinem fudi, nec familiam meam pretio passionis et cruoris redemi; sed nec regnum illis cœleste promitto, nec ad paradisum restituta immortalitate denuo revoco; et munera mihi quam pretiosa, quam grandia, quam nimio et longo labore quæsita sumptuosissimis apparatibus comparant, rebus suis vel obligatis in muneris comparatione vel venditis; ac nisi editio honesta successerit, conviciis ac sibilis ejiciuntur, et furore populari nonnunquam pene lapidantur! Tuos tales munerarios, Christe, demonstra, illos divites, illos copiosis opibus affluentes, an in ecclesia præsidente et spectante te ejusmodi munus edant, oppignoratis vel distractis rebus suis, immo ad cœlestes thesauros mutata in melius possessione translatis. In istis muneribus meis caducis atque terrenis nemo pascitur, nemo vestitur, nemo cibi alicujus aut potus solatio sustinetur. Cuncta inter furorem edentis et spectantis errorem prodiga et stulta voluptatum frustrantium vanitate depereunt. Illic in pauperibus tuis tu vestiris et pasceris, tu æternam vitam operantibus polliceris; et vix tui meis pereuntibus adæquantur, qui a te divinis mercedibus et præmiis cœlestibus honorantur.

Quid ad hæc respondemus, fratres carissimi? Sacrilega sterilitate et quadam tenebrarum nocte coopertas divitum mentes qua ratione defendimus, qua excusatione purgamus, qui diaboli servis minores sumus, ut Christo pro pretio passionis et sanguinis vicem nec in modicis rependamus? Præcepta ille nobis dedit, quid facere servos suos oporteret instruxit, operantibus præmium pollicitus, et supplicium sterilibus comminatus, sententiam suam protulit, quid judicaturus sit ante prædixit. Quæ potest excusatio esse cessanti, quæ defensio sterili, nisi quod non faciente servo quod præcipitur, Dominus faciet quod minatur? Qui et dicit : *Cum venerit filius hominis in claritate sua, et omnes angeli cum eo, tunc sedebit in throno claritatis suæ, et colligentur ante eum omnes gentes, et segregabit eos ab invicem, quemadmodum pastor segregat oves ab hædis, et statuet oves ad dexteram suam, hædos autem ad sinistram. Tunc dicet rex iis qui ad dexteram suam erunt: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare. Sitivi, et potastis me; hospes fui, et adduxistis me; nudus, et vestistis me; infirmatus sum, et visitastis me; in carcere fui, et venistis ad me. Tunc respondebunt ei justi dicentes : Domine, quando te vidimus esurientem et pavimus, sitientem et potavimus? Quando te vidimus hospitem, et adduximus, nudum, et vestivimus; quando autem te vidimus infirmari et in carcere, et venimus ad te? Tunc respondens rex dicet eis : Amen dico vobis, quandiu fecistis uni horum ex fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tunc dicet et illis qui ad sinistram ejus erunt : Discedite a me maledicti in ignem æternum quem paravit Pater meus diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non potastis me; hospes fui, et non adduxistis me; nudus, et non vestistis me; infirmus et in carcere, et non visitastis me. Tunc respondebunt et ipsi dicentes : Domine, quando te vidimus esurientem aut sitientem aut hospitem aut nudum aut infirmum aut in carcere, et non ministravimus tibi? Et respondebit illis : Amen dico vobis,*

quandiu non fecistis uni ex minimis his, neque mihi fecistis. Et abibunt isti in ambustionem æternam, justi autem in vitam æternam.

Quid potuit nobis majus Christus edicere? Quomodo magis potuit justitiæ ac misericordiæ nostræ opera provocare, quam quod præstari dixit sibi quidquid egenti præstatur et pauperi, et se dixit offendi nisi egenti præstetur et pauperi? ut qui respectu fratris in ecclesia non movetur, vel Christi contemplatione moveatur; et qui non cogitat in labore atque in egestate conservum, vel Dominum cogitet in ipso illo quem despicit constitutum.

CAPUT VI.

Sub finem sermonis christianos toto eloquentiæ fervore hortatur ad faciendam eleemosynam.

Et idcirco, fratres carissimi, quibus metus in Deum pronus est, et spreto calcatoque jam mundo ad superna et divina animus erectus est, fide plena, mente devota, operatione continua promerendo Domino obsequium præbeamus. Demus Christo vestimenta terrena, indumenta cœlestia recepturi. Demus cibum et potum sæcularem, cum Abraham et Isaac et Jacob ad convivium cœleste venturi. Ne parum metamus, plurimum seminemus. Securitati ac saluti æternæ dum tempus est consulamus, Paulo apostolo admonente et dicente: *Ergo dum tempus habemus operemur quod bonum est ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Bonum autem facientes non deficiamus. Tempore enim suo metemus.*

Cogitemus, fratres dilectissimi, quid sub apostolis fecerit credentium populus, quando inter ipsa primordia majoribus virtutibus mens vigebat, quando credentium fides novo adhuc fidei calore fervebat. Domicilia tunc et prædia venundabant, et dispensandam pauperibus quantitatem libenter ac largiter apostolis offerebant, terreno patrimonio vendito atque distracto fundos illuc transferentes ubi fructus caperent possessionis æternæ, illic comparantes domos ubi inciperent semper habitare. Talis tunc fuit in operationibus cumulus qualis in dilectione consensus, sicut legimus in Actis apostolorum: *Turba autem eorum qui crediderant anima ac mente una agebant; nec fuit inter illos discrimen ullum, nec quicquam suum judicabant ex bonis quæ eis erant, sed fuerunt illis omnia communia.* Hoc est nativitate spiritali vere Dei filios fieri, hoc est lege cœlesti æquitatem Dei patris imitari. Quodcunque enim Dei est, in nostra usurpatione commune est, nec quisquam a beneficiis ejus et muneribus arcetur quo minus omne humanum genus bonitate ac largitate divina æqualiter perfruatur. Sic æqualiter dies illuminat, sol radiat, imber rigat, ventus aspirat; et dormientibus somnus unus est, et stellarum splendor ac lunæ communis est. Quo æqualitatis exemplo qui possessor in terris redditus ac fructus suos cum fraternitate partitur, dum largitionibus gratuitis communis ac justus est, Dei patris imitator est.

Quæ illa erit, fratres carissimi, operantium gloria, quam grandis et summa lætitia, cum populum suum Dominus cœperit recensere, et meritis atque operibus nostris præmia promissa contribuens, pro terrenis cœlestia, pro temporalibus sempiterna, pro modicis magna præstare, offerre nos Patri, cui nos sua sanctificatione restituit, æternitatem nobis immortalitatemque largiri, ad quam nos sanguinis sui vivificatione reparavit, reduces ad paradisum denuo facere, regna cœlorum fide et veritate suæ pollicitationis aperire? Hæc hæreant firmiter sensibus nostris, hæc intelligantur plena fide, hæc corde toto diligantur, hæc indesinentium operum magnanimitate redimantur. Præclara et divina res, fratres carissimi, salutaris operatio, solatium grande credentium, securitatis nostræ salubre præsidium, munimentum spei, tutela fidei, medela peccati, res posita in potestate facientis, res et grandis et facilis, sine periculo persecutionis, corona pacis, verum Dei munus et maximum, infirmis necessarium, fortibus gloriosum, quo christianus adjutus per-

fert gratiam spiritalem, promeretur Christum judicem, Deum computat debitorem. Ad hanc operum salutarium palmam libenter ac prompte certemus, omnes in agone justitiæ Deo et Christo spectante curramus, et qui sæculo et mundo majores esse jam cœpimus, cursum nostrum nulla sæculi et mundi cupiditate tardemus. Si expeditos, si celeres, si in hoc operis agone currentes dies nos vel redditionis vel persecutionis invenerit, nusquam Dominus meritis nostris ad præmium deerit. In pace vincentibus coronam candidam pro operibus dabit, in persecutione purpuream pro passione geminabit.

LIBER
DE BONO PATIENTIÆ.

CAPUT I.

De patientia; ac primum philosophorum et Christianorum comparatio.

De patientia locuturus, fratres dilectissimi, et utilitates ejus et commoda prædicaturus, unde potius incipiam quam quod nunc quoque ad audientiam vestram patientiam video esse necessariam, ut nec hoc ipsum quod auditis et discitis sine patientia facere possitis? Tunc enim demum sermo et ratio salutaris efficaciter discitur, si patienter quod dicitur audiatur. Nec invenio, fratres dilectissimi, inter cæteras cœlestis disciplinæ vias quibus ad consequenda divinitus præmia spei ac fidei nostræ secta dirigitur, quid magis sit vel utilius ad vitam vel majus ad gloriam, quam ut qui præceptis dominicis obsequio timoris ac devotionis innitimur, patientiam maxime tota observatione tueamur.

Hanc se sectari philosophi quoque profitentur. Sed tam illic patientia falsa est, quam et falsa sapientia est. Unde enim vel sapiens esse vel patiens possit, qui nec sapientiam nec patientiam Dei novit, quando ipse de his qui sibi sapere in mundo videntur moneat et dicat: *Perdam sapientiam sapientium et prudentiam prudentium reprobabo*. Item beatus apostolus Paulus plenus Spiritu sancto et vocandis formandisque gentibus missus contestetur et instruat dicens: *Videte ne quis vos deprædetur per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum, quia in ipso habitat omnis plenitudo divinitatis*. Et alio loco: *Nemo se*, inquit, *decipiat. Si quis se putat sapientem esse in vobis, mundo huic stultus fiat, ut fiat sapiens. Sapientia enim mundi hujus stultitia est apud Deum. Scriptum est enim: Reprehendam sapientes in astutia ipsorum*. Et iterum: *Cognovit Dominus cogitationes sapientium quia sunt stultæ*. Quare si sapientia illic vera non est, esse non potest et vera patientia. Nam si sapiens ille est qui est humilis et mitis, philosophos autem nec humiles videmus esse nec mites, sed sibi multum placentes, et hoc ipso quod sibi placeant Deo displicentes, apparet illic veram non esse patientiam, ubi sit insolens affectatæ libertatis audacia, et exerti ac seminudi pectoris inverecunda jactantia.

Nos autem, fratres dilectissimi, qui philosophi non verbis sed factis sumus, nec vestitu sapientiam sed veritate præferimus, qui virtutum conscientiam magis quam jactantiam novimus, qui non loquimur magna, sed vivimus, quasi servi et cultores Dei, patientiam quam magisteriis cœlestibus discimus obsequiis spiritalibus præbeamus. Est enim nobis cum Deo virtus ista communis. Inde patientia incipit, inde claritas ejus et dignitas caput sumit. Origo et magnitudo patientiæ Deo auctore procedit. Diligenda res homini quæ Deo cara est. Bonum quod amat majestas divina commendat. Si dominus nobis et pater Deus est, sectemur patientiam domini pariter et patris: quia et servos oportet esse obsequentes, et filios non decet esse degeneres.

CAPUT II.

Dei, et Christi, et justorum omnium exemplo patientia commendatur.

Qualis vero in Deo et quanta patientia, quod in contumeliam suæ majes-

tatis et honoris instituta ab hominibus prophana templa et terrena figmenta et sacra sacrilega patientissime sustinens, super bonos et malos æqualiter facit diem nasci et lumen solis oboriri, et cum imbribus terras rigat, nemo a beneficiis ejus excluditur quominus justis similiter et injustis indiscretas pluvias largiatur! Videmus inseparabili æqualitate patientiæ nocentibus et innoxiis, religiosis et impiis, gratias agentibus et ingratis, Dei nutu tempora obsequi, elementa famulari, spirare ventos, fontes fluere, grandescere copias messium, fructus maturescere vinearum, exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere. Et cum crebris immo continuis exacerbetur offensis Deus, indignationem suam temperat, et præstitutum semel retributionis diem patienter expectat. Cumque habeat in potestate vindictam, mavult diu tenere patientiam, sustinens scilicet clementer et differens, ut, si fieri potest, multum malitia protracta aliquando mutetur, et homo in errorum et scelerum contagione volutatus vel sero ad Deum convertatur, ipso monente et dicente : *Nolo mortem morientis, quantum ut revertatur et vivat.* Et iterum : *Revertimini ad me, dicit Dominus.* Et iterum : *Revertimini ad Dominum Deum vestrum, quoniam misericors et pius et patiens et multæ miserationis, et qui sententiam flectat adversus malitias irrogatas.* Quod item beatus apostolus Paulus commemorans et peccatorem ad pœnitentiam revocans proponit et dicit : *An numquid opulentiam bonitatis ejus, et sustinentiam et patientiam contemnis, ignorans quoniam patientia et bonitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiam tuam et cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua.* Justum judicium Dei dixit esse, quia serum est, quia diu multumque differtur, ut homini ad vitam longa Dei patientia consulatur. Tunc repræsentatur pœna impio et peccatori, quando jam non potest pœnitentia prodesse peccati.

Atque ut plenius intelligere possimus, fratres dilectissimi, quia patientia Dei res est, et quisquis lenis et patiens et mitis est, Dei patris imitator est, cum in evangelio suo Dominus præcepta in salutem daret, et divina monita depromens ad perfectum discipulos erudiret, posuit et dixit : *Audistis quia dictum est : Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis : Diligite inimicos vestros, et orate pro eis qui vos persequuntur, ut sitis filii patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos. Si enim dilexeritis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne sic et publicani faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? nonne et ethnici idipsum faciunt? Estote itaque vos perfecti, sicut pater vester cœlestis perfectus est.* Sic perfectos dixit fieri Dei filios; sic consummari ostendit et docuit cœlesti nativitate reparatos, si patientia Dei patris maneat in nobis, si similitudo divina, quam peccato Adam perdiderat, manifestetur et luceat in actibus nostris. Quæ gloria est similem Deo fieri, qualis et quanta felicitas habere in virtutibus quod divinis laudibus possit æquari!

Nec hoc, fratres dilectissimi, Jesus Christus Deus et Dominus noster tantum verbis docuit, sed implevit et factis. Et quia ad hoc descendisse se dixerat ut voluntatem Patris faceret, inter cætera mirabilia virtutum suarum, quibus indicia divinæ majestatis expressit, paternam quoque patientiam tolerantiæ tenore servavit. Omnes denique actus ejus ab ipso statim adventu patientia comite signantur, quod primum de illa sublimitate cœlesti ad terrena descendens non aspernatur Dei Filius carnem hominis induere, et cum peccator ipse non esset, aliena peccata portare. Immortalitate interim posita, fieri se et mortalem patitur, ut innocens pro nocentium salute perimatur. Dominus baptizatur a servo; et remissam peccatorum daturus, ipse non dedignatur lavacro regenerationis corpus abluere. Diebus quadraginta jejunat per quem cæteri saginantur. Esurit et famem sen-

tit, ut qui in fame sermonis et gratiæ fuerant, cœlesti pane saturentur. Cum diabolo tentante congreditur, et inimicum tantum vicisse contentus, nihil ultra verba conatur. Discipulis non ut servis dominica potestate præfuit, sed benignus et mitis fraterna eos caritate dilexit. Dignatus est etiam pedes apostolorum lavare; ut dum circa servos talis est dominus, exemplo suo doceret qualis circa compares et æquales debeat esse conservus. Nec mirandum quod circa compares obaudientes talis extiterit qui Judam potuit usque ad extremum longa patientia sustinere, cibum cum inimico capere, hostem domesticum scire nec palam ostendere, traditoris osculum non recusare. In Judæis vero tolerandis æquanimitas quanta et quanta patientia, incredulos ad fidem suadendo flectere, obsequio ingratos fovere, contradicentibus respondere leniter, superbos sustinere clementer, humiliter persequentibus cedere, prophetarum interfectores et adversum Deum semper rebelles usque ad crucis et passionis horam velle colligere!

Sub ipsa autem passione et cruce, priusquam ad crudelitatem necis et effusionem sanguinis veniretur, quæ conviciorum probra patienter audita, quæ contumeliarum tolerata ludibria, ut insultantium sputamina exciperet, qui sputo suo cœci oculos paulo ante formasset; et in cujus nomine a servis nunc ejus diabolus cum angelis suis flagellatur, flagella ipse pateretur; coronaretur spinis, qui martyres floribus coronat æternis; palmis in faciem verberaretur qui palmas veras vincentibus tribuit; spoliaretur veste terrena, qui indumento immortalitatis cæteros vestit; cibaretur felle qui cibum cœlestem dedit, aceto potaretur qui salutare poculum propinavit! Ille innocens, ille justus, immo innocentia ipsa et ipsa justitia, inter facinorosos deputatur, et testimoniis falsis veritas premitur, judicatur judicaturus, et Dei sermo ad victimam tacens ducitur. Et cum ad crucem Domini confundantur sidera, elementa turbentur, contremiscat terra, nox diem claudat, sol, ne Judæorum facinus aspicere cogatur, et radios et oculos suos subtrahat, ille non loquitur, nec movetur, nec majestatem suam sub ipsa saltem passione profitetur. Usque ad finem perseveranter ac jugiter tolerantur omnia, ut consummetur in Christo plena et perfecta patientia. Et post ista omnia, adhuc interfectores suos, si conversi ad eum venerint, suscipit; et patientia salutari ad conservandum benignus et patiens, ecclesiam suam nemini claudit. Illos adversarios, illos blasphemos, illos nominis sui semper inimicos, si pœnitentiam delicti agant, si admissum facinus agnoscant, non solum ad indulgentiam criminis, sed ad præmium regni cœlestis admittit. Quid potest patientius, quid benignius dici? Vivificatur Christi sanguine etiam qui fudit sanguinem Christi. Talis est Christi ac tanta patientia; quæ nisi talis ac tanta existeret, Paulum quoque apostolum ecclesia non haberet.

Quod si et nos, fratres dilectissimi, in Christo sumus, si ipsum induimus, si ipse est salutis nostræ via, qui Christum vestigiis salutaribus sequimur, per Christi exempla gradiamur, sicut Joannes apostolus instruit dicens : *Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo ille ambulavit et ipse ambulare.* Item Petrus, super quem ecclesia Domini dignatione fundata est, in epistola sua ponit et dicit : *Christus passus est pro nobis, relinquens vobis exemplum ut sequamini vestigia ejus, qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus, qui cum malediceretur non remaledicebat, cum pateretur non comminabatur, tradebat autem se judicanti se injuste.*

Invenimus denique et patriarchas et prophetas et justos omnes, qui figuram Christi imagine præeunte portabant, nihil magis custodisse in laude virtutum suarum quam quod patientiam forti et stabili æquanimitate tenuerunt. Sic Abel originem martyrii et passionem justi hominis initians primus et dedicans adversus fratrem fratricidam non resistit nec reluctatur, sed humilis et mitis patienter occiditur. Sic Abra-

ham Deo credens, et radicem ac fundamentum fidei primus instituens, tentatus in filio, non dubitat neque cunctatur, sed præceptis Dei tota patientia devotionis obsequitur. Et Isaac ad hostiæ dominicæ similitudinem præfiguratus, quando a patre immolandus offertur, patiens invenitur. Et Jacob fugatus a fratre de terra sua patienter excedit, et majore patientia postmodum supplex adhuc magis impium et persecutorem muneribus pacificis ad concordiam redigit. Joseph venundatus a fratribus et relegatus non tantum patienter ignoscit, sed et gratuita frumenta venientibus largiter et clementer impertit. Moyses ab ingrato et perfido populo contemnitur frequenter et pene lapidatur, et tamen lenis et patiens pro eisdem Dominum deprecatur. In David vero, ex quo secundum carnem Christi nativitas oritur, quam magna et mira et christiana patientia, habuisse in manu sæpe ut Saul regem persequentem se et interficere concupiscentem posset occidere, et tamen subditum sibi et traditum maluisse servare, nec rependisse inimico vicem, sed occisum adhuc insuper et vindicasse. Tot denique prophetæ interfecti, tot martyres gloriosis mortibus honorati, qui omnes ad cœlestes coronas patientiæ laude venerunt. Neque enim potest accipi dolorum et passionum corona, nisi præcedat in dolore et passione patientia.

CAPUT III.

De utilitatibus patientiæ.

Quam sit autem patientia utilis et necessaria, fratres dilectissimi, ut manifestius possit et plenius nosci, Dei sententia cogitetur, quam in origine statim mundi et generis humani Adam præcepti immemor et datæ legis transgressor accepit. Tunc sciemus quam patientes esse in isto sæculo debeamus, qui sic nascimur ut pressuris istic et conflictationibus laboremus. *Quia audisti*, inquit, *vocem mulieris tuæ, et manducasti ex illa arbore de qua sola præceperam tibi ne manducares, maledicta terra erit in omnibus operibus tuis, in tristitia et gemitu edes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ, spinas et tribulos ejiciet tibi, et edes pabulum agri, in sudore vultus tui edes panem tuum donec revertaris in terram de qua sumptus es; quia terra es, et in terram ibis.* Hujus sententiæ vinculo colligati omnes et constricti sumus, donec expuncta morte de isto sæculo recedamus. In tristitia et gemitu simus necesse est omnibus diebus vitæ nostræ, edamus panem necesse est cum sudore et labore.

Unde unusquisque nostrum, cum nascitur et hospitio mundi hujus excipitur, initium sumit a lacrymis; et quamvis adhuc omnium nescius et ignarus, nihil aliud novit in illa ipsa prima nativitate quam flere. Providentia naturali lamentatur, vitæ mortalis anxietates et labores et procellas mundi quas ingreditur in exordio statim suo ploratu et gemitu rudis anima testatur. Sudatur enim quamdiu istic vivitur et laboratur. Nec sudantibus et laborantibus possunt alia magis quam patientiæ subvenire solatia: quæ cum apta sint et necessaria in isto mundo universis, tum magis nobis, qui diabolo impugnante plus quatimur, qui in acie quotidie stantes, inveterati et exercitati hostis colluctationibus fatigamur, quibus, præter varias et assiduas tentationum pugnas, in persecutionum quoque certamine patrimonia relinquenda sunt, subeundus carcer, portandæ catenæ, animæ impendendæ, gladius, bestiæ, ignes, cruces, omnia denique tormentorum ac pœnarum genera fide et virtute patientiæ perferenda, Domino ipso instruente et dicente: *Hæc locutus sum vobis ut in me pacem habeatis. In mundo autem pressuram habebitis; sed fidite, quoniam ego vici mundum.* Si autem qui diabolo et mundo renuntiavimus, pressuras et infestationes diaboli et mundi crebrius ac violentius patimur, quanto magis patientiam tenere debemus, qua adjutrice et comite omnia infesta toleremus?

Domini et magistri nostri salutare præceptum est: *Qui toleraverit*, inquit, *usque ad finem, hic salvus erit.* Et ite-

rum : *Si permanseritis*, inquit, *in verbo meo, vere discipuli mei eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos.* Tolerandum et perseverandum est, fratres dilectissimi, ut ad spem veritatis et libertatis admissi, ad veritatem et libertatem ipsam pervenire possimus : quia hoc ipsum quod christiani sumus, fidei et spei res est. Ut autem spes et fides ad fructum sui possint pervenire, patientia opus est. Non enim præsentem gloriam sequimur, sed futuram, secundum quod et Paulus apostolus monet dicens : *Spe salvati sumus. Spes autem quæ videtur non est spes. Quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus.* Propterea expectatio et patientia necessaria est, ut id quod cœpimus impleamus; et quod credimus et speramus, Deo repræsentante capiamus. Denique alio in loco idem apostolus justos et operantes, et divini fœnoris incremento cœlestes thesauros sibi recondentes, ut patientes quoque sint instruit et docet dicens : *Ergo dum tempus habemus operemur quod bonum est ad omnes, maxime vero ad domesticos fidei. Bonum autem facientes non deficiamus. Tempore enim suo metemus.* Admonet ne quis impatiens in operatione deficiat, ne quis tentationibus aut avocatus aut victus in medio laudis et gloriæ itinere desistat, et pereant præterita, dum quæ cœperant desinunt esse perfecta, sicut scriptum est : *Justitia justi non liberabit eum in quacunque die exerraverit.* Et iterum : *Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam.* Quæ vox adhortatur patienter et fortiter perseverare; ut qui ad coronam laude jam proxima nititur, durante patientia coronetur.

Patientia autem, fratres dilectissimi, non tantum bona custodit, sed et repellit adversa. Spiritui sancto favens et cœlestibus ac divinis cohærens contra facta carnis et corporis, quibus anima expugnatur et capitur, virtutum suarum propugnaculo reluctatur. Inspiciamus denique pauca de multis, ut de paucis intelligantur et cætera. Adulterium, fraus, homicidium, mortale crimen est. Sit fortis et stabilis in corde patientia; et nec adulterio sanctificatum corpus et Dei templum polluitur, nec justitiæ dicata innocentia contagione fraudis inficitur, nec post gestatam eucharistiam manus gladio et cruore maculatur.

Caritas fraternitatis vinculum est, fundamentum pacis, tenacitas ac firmitas unitatis, quæ et spe et fide major est, quæ et opera et martyria præcedit, quæ nobiscum semper æterna apud Deum in regnis cœlestibus permanebit. Tolle illi patientiam, et desolata non durat. Tolle illi sustinendi tolerandique substantiam, et nullis radicibus ac viribus perseverat. Apostolus denique cum de caritate loqueretur, tolerantiam illi et patientiam junxit. *Caritas,* inquit, *magnanima est, caritas benigna est, caritas non æmulatur, non inflatur, non irritatur, non cogitat malum, omnia diligit, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.* Ostendit inde illam perseverare tenaciter posse quod noverit omnia sustinere. Et alio in loco : *Sustinentes,* inquit, *invicem in dilectione, satis agentes servare unitatem spiritus in conjunctione pacis.* Probavit nec unitatem servari posse nec pacem, nisi se invicem fratres mutua tolerantia foveant et concordiæ vinculum patientia intercedente custodiant.

Quid deinde, ut non jures, neque maledicas, ut tua ablata non repetas, ut accepta alapa et alteram maxillam verberanti præbeas, ut fratri in te peccanti non tantum septies sed septuagies septies, sed et omnia omnino peccata dimittas, ut diligas inimicos tuos, ut pro adversariis et persecutoribus precem facias. Poterisne ista perficere nisi patientiæ et tolerantiæ teneas firmitatem? Quod factum videmus in Stephano; qui cum a Judæis vi et lapidibus necaretur, non sibi vindictam, sed interfectoribus veniam postulabat dicens : *Domine, ne statuas illis hoc peccatum.* Sic esse oportuit primum martyrem Christi, qui martyres secuturos gloriosa morte præcurrens, non tantum dominicæ passionis prædicator esset, sed et patientissimæ lenitatis imitator.

Quid dicam de ira, de discordia, de simultate, quæ in christiano esse non debent? Sit patientia in pectore, et hæc illic locum habere non possunt; aut si adire tentaverint, cito exclusa discedunt, ut domicilium pacificum perseveret in corde ubi Deum pacis delectet habitare. Admonet denique apostolus et docet dicens : *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis. Omnis amaritudo et ira et indignatio et clamor et blasphemia auferatur a vobis.* Si enim christianus a furore et contentione carnali tanquam de maris turbinibus excessit, et tranquillus ac lenis in portu Christi esse jam cœpit, nec iram nec discordiam debet intra pectus admittere, cui nec malum pro malo reddere liceat nec odisse.

Necnon ad varia quoque carnis incommoda et crebros corporis durosque cruciatus, quibus humanum genus quotidie fatigatur et quatitur, patientia necessaria est. Nam cum in illa prima transgressione præcepti firmitas corporis cum immortalitate discesserit, et cum morte infirmitas venerit, nec possit firmitas recipi nisi cum recepta et immortalitas fuerit, oportet in hac fragilitate atque infirmitate corporea luctari semper et congredi. Quæ luctatio et congressio non nisi patientiæ viribus potest sustineri. Examinandis autem nobis atque explorandis diversi importantur dolores, et multiplex tentationum qualitas irrogatur, de jacturis facultatum, de ardoribus febrium, de cruciatibus vulnerum, de amissione carorum. Nec aliud magis inter injustos discernit et justos quam quod in adversis per impatientiam queritur et blasphemat injustus, patientia justus probatur, sicut scriptum est : *In dolore sustine, et in humilitate tua patientiam habe, quoniam in igne probatur aurum et argentum.*

Sic Job examinatus est et probatus, et ad summum fastigium laudis patientiæ virtute provectus. Quanta adversus eum diaboli jacula emissa, quanta admota tormenta. Jactura rei familiaris infligitur, numerosæ sobolis orbitas irrogatur. Dives in censu dominus, et in liberis pater ditior, nec dominus repente nec pater est. Accedit vulnerum vastitas, et tabescentes ac fluentes artus edax quoque vermium pœna consumit. Ac ne quid omnino remaneret quod non Job in suis tentationibus experiretur, armat diabolus et uxorem, illo antiquo nequitiæ suæ usus ingenio, quasi omnes per mulierem decipere posset et fallere, quod fecit in mundi origine; nec tamen Job gravibus ac densis conflictationibus frangitur quominus inter illas angustias et pressuras suas Dei benedictio victrice patientia prædicetur. Tobias quoque post justitiæ et misericordiæ suæ opera magnifica luminum amissione tentatus, in quantum patienter cæcitatem pertulit, in tantum granditer Deum patientiæ laude promeruit.

Atque ut magis, fratres dilectissimi, patientiæ bonum luceat, quid mali e contrario impatientia importet consideremus. Nam ut patientia bonum Christi est, sic e contra impatientia diaboli malum ; et sicut in quo habitat et manet Christus, patiens invenitur, ita impatiens semper existit cujus mentem diaboli nequitia possidet. Exordia denique ipsa videamus. Diabolus hominem ad imaginem Dei factum impatienter tulit. Inde et periit primus et perdidit. Adam contra cœleste præceptum cibi lethalis impatiens in mortem cecidit, nec acceptam divinitus gratiam patientia custode servavit; et ut fratrem Cain perimeret, sacrificii ejus et muneris impatiens fuit; et quod Esaü de majoribus ad minora descendit, primatus suos per impatientiam lentis amisit. Quid Judaicus populus circa beneficia divina perfidus et ingratus? nonne quod a Deo primum recessit, impatientiæ crimen fuit, dum Moysi cum Deo conloquentis moras non potest ferre, prophanos deos ausus est postulare, ut itineris sui duces nuncuparet caput bubulum et terrestre figmentum? nec unquam ab eadem impatientia destitit quominus semper docilitatis et divinæ admonitionis impatiens, prophetas suos et justos quosque perimendo,

ad crucem quoque et ad sanguinem Domini prosiliret? Impatientia etiam in ecclesia hæreticos facit, et ad Judæorum similitudinem contra Christi pacem et caritatem rebelles ad hostilia et furiosa odia compellit. Et ne longum sit singula recensere, omnia omnino quæ patientia operibus suis ædificat ad gloriam, impatientia destruit ad ruinam.

CAPUT IV.

Patientiæ laudes; expectandamque, sed a Domino, vindictam.

Quare, fratres dilectissimi, et bonis patientiæ et impatientiæ malis diligenter expensis, patientiam, per quam in Christo manemus, ut venire cum Christo ad Deum possimus, plena observatione teneamus; quæ copiosa et multiplex non angusto fine concluditur, nec brevibus terminis coercetur. Late patet patientiæ virtus; et ubertas ejus et largitas de unius quidem nominis fonte proficiscitur, sed exundantibus venis per multa gloriarum itinera diffunditur; nec proficere aliquid in actibus nostris potest ad consummandam laudem, nisi inde consummationis accipiat firmitatem. Patientia est quæ nos Deo et commendat et servat. Ipsa est quæ iram temperat, quæ linguam frænat, mentem gubernat, pacem custodit, disciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris violentiam comprimit, incendium simultatis extinguit, coercet potentiam divitum, inopiam pauperum refovet, tuetur in virginibus beatam integritatem, in viduis laboriosam castitatem, in conjunctis et maritatis individuam caritatem. Facit humiles in prosperis, in adversis fortes, contra injurias et contumelias mites. Docet delinquentibus cito ignoscere; si ipse delinquas, diu et multum rogare. Tentationes expugnat, persecutiones tolerat, passiones et martyria consummat. Ipsa est quæ fidei nostræ fundamenta firmiter munit. Ipsa est quæ incrementa spei sublimiter provehit. Ipsa actum dirigit, ut tenere possimus viam Christi, dum per ejus tolerantiam gradimur. Ipsa efficit ut perseveremus filii Dei, dum patientiam patris imitamur.

Sed quoniam plurimos scio, fratres dilectissimi, vel pondere injuriarum angentium vel dolore de iis qui adversum se grassantur et sæviunt vindicari velociter cupere, nec illud in extrema parte reticendum est, ut in istis fluctuantis mundi turbinibus et Judæorum sive gentilium et hæreticorum quoque persecutionibus constituti patienter expectemus ultionis diem, nec ad vindictam doloris nostri querula festinatione properemus, cum scriptum sit: *Expecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meæ in testimonium, quoniam judicium meum ad congregationes gentium, ut excipiam reges et effundam super eos iram meam.* Expectare nos jubet Dominus et futuræ ultionis diem forti patientia sustinere. Qui et in Apocalypsi loquitur dicens: *Ne signaveris verba prophetiæ libri hujus, quia jam tempus in proximo est ut et ii qui perseverant nocere noceant, et qui in sordibus est sordescat adhuc, justus autem adhuc justiora faciat, similiter et qui sanctus est sanctiora. Ecce venio cito, et merces mea mecum est, reddere unicuique secundum facta sua.* Unde etiam clamantes martyres et ad vindictam suam dolore erumpente properantes expectare adhuc jubentur, et temporibus consummandis implendisque martyribus præbere patientiam. *Et cum aperuisset*, inquit, *quintum sigillum, vidi sub ara Dei animas occisorum propter verbum Dei et martyrium suum, et clamaverunt voce magna dicentes: Quousque, Domine sanctus et verus, non judicas et vindicas sanguinem nostrum de iis qui in terris inhabitant? Et datæ sunt eis singulæ stolæ albæ, et dictum est eis ut requiescerent brevi adhuc tempore, donec impleatur numerus conservorum et fratrum eorum qui postea occidentur exemplo ipsorum.*

Quando autem veniat sanguinis justi divina vindicta declarat per Malachiam prophetam Spiritus sanctus dicens: *Ecce dies Domini venit ardens velut clibanus; eruntque omnes alienigenæ et omnes iniqui stipula, et succendet illos adveniens dies, dicit Dominus.* Quod item

legimus in psalmis, ubi Dei judicis prædicatur adventus censuræ suæ majestate venerandus. *Deus manifestus veniet, Deus noster, et non silebit. Ignis ante eum ardebit, et in circuitu ejus procella nimia. Advocabit cœlum sursum et terram deorsum, ut separet populum suum. Colligite illi justos ejus, eos qui disponunt testamentum ejus in sacrificiis; et annuntiabunt cœli justitiam ejus, quoniam Deus judex est.* Et Esaias eadem prænuntiat dicens : *Ecce enim Dominus sicut ignis veniet, et sicut procella currus ejus, retribuere in ira vindictam. In igne enim Domini judicabuntur, et in gladio ejus vulnerabuntur.* Et iterum : *Dominus Deus virtutum prodibit et comminuet bellum, excitabit certamen, et clamabit super inimicos suos cum fortitudine : Tacui, numquid semper tacebo?*

Quis autem est hic qui tacuisse se prius dicit, et non semper tacebit? Utique ille qui sicut ovis ad victimam ductus est, et sicut agnus coram tondente se sine voce non aperuit os suum. Utique ille qui non clamavit, neque in plateis vox ejus audita est. Utique ille qui non fuit contumax, neque contradixit, cum dorsum suum poneret ad flagella et maxillas ad palmas, faciem autem suam non avertit a fœditate sputorum. Utique ille qui cum accusaretur a sacerdotibus et senioribus, nihil respondit, et admirante Pilato patientissimum silentium tenuit. Hic est qui cum in passione tacuerit, in ultione postmodum non tacebit. Hic est Deus noster, id est, non omnium, sed fidelium et credentium Deus, qui cum in secundo adventu manifestus venerit non silebit. Nam cum in humilitate prius fuerit occultus, veniet in potestate manifestus.

Hunc expectemus, fratres dilectissimi, judicem et vindicem nostrum, ecclesiæ suæ populum et ab initio mundi justorum omnium numerum secum pariter vindicaturum. Qui ad vindictam suam nimium festinat et properat, consideret quia necdum vindicatus est ipse qui vindicat. Pater Deus præcepit Filium suum adorari, et apostolus Paulus divini præcepti memor ponit et dicit : *Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, et infernorum.* Et in Apocalypsi angelus Joanni volenti adorare se resistit et dicit : *Vide ne feceris, quia conservus tuus sum et fratrum tuorum. Jesum Dominum adora.* Qualis Dominus Jesus et quanta patientia ejus, ut qui in cœlis adoratur, necdum vindicetur in terris! Hujus patientiam, fratres dilectissimi, in persecutionibus et passionibus nostris cogitemus. Hujus adventui plenum expectationis obsequium præbeamus. Nec defendi ante Dominum servi irreligiosa et inverecunda festinatione properemus. Insistamus potius et elaboremus et toto corde vigilantes atque ad omnem tolerantiam stabiles dominica præcepta servemus; ut cum ille iræ et vindictæ dies venerit, non cum impiis et peccatoribus puniamur, sed cum justis et Deum timentibus honoremur.

LIBER

DE ZELO ET LIVORE.

CAPUT I.

Vigilandum, ne tentator incautos variis cupiditatibus ac præsertim zelo decipiat.

Zelare quod bonum videas et invidere melioribus leve apud quosdam et modicum crimen videtur, fratres dilectissimi; dumque existimatur leve esse et modicum, non timetur; dum non timetur, contemnitur; dum contemnitur, non facile vitatur, et fit cœca et occulta pernicies : quæ dum minus perspicitur ut caveri a providentibus possit, improvidas mentes latenter affligit. Porro autem Dominus prudentes esse nos jussit, et cauta sollicitudine vigilare præcepit ne adversarius vigilans semper et semper insidians, ubi in pectus obrepserit, de scintillis conflet incendia, de parvis maxima exaggeret, et dum remissis et incautis leniore aura et flatu molliore blanditur, procellis ac turbinibus excitatis, ruinas fidei et salutis ac vitæ naufragia moliatur. Excubandum est itaque, fratres dilectissimi, atque omnibus viribus elaborandum ut inimico sævienti, et jacula sua in omnes corporis partes quibus percuti et vulnerari possumus dirigenti, sollicita et plena vigilantia repugnemus, secundum quod Petrus apostolus in epistola sua præmonet et docet dicens : *Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit aliquem devorare quærens.*

Circuit ille nos singulos, et tanquam hostis clausos obsidens, muros explorat, et tentat an sit pars aliqua murorum minus stabilis et minus fida, cujus aditu ad interiora penetretur. Offert oculis formas illices et faciles voluptates, ut visu destruat castitatem. Aures per canora musica tentat, ut soni dulcioris auditu solvat et molliat christianum vigorem. Linguam convicio provocat, manum injuriis lacessentibus ad petulantiam cædis instigat; ut fraudatorem faciat, lucra opponit injusta ; ut animam pecunia capiat, ingerit perniciosa compendia; honores terrenos promittit ut cœlestes adimat; ostentat falsa ut vera subripiat; et cum latenter non potest fallere, exerte atque aperte minatur, terrorem turbidæ persecutionis intentans, ad debellandos Dei servos inquietus semper et semper infestus, in pace subdolus, in persecutione violentus

Quamobrem, fratres dilectissimi, contra omnes diaboli fallaces insidias vel apertas minas stare debet instructus animus et armatus, tam paratus semper ad repugnandum quam est ad impugnandum semper paratus inimicus. Et quoniam frequentiora sunt tela ejus quæ latenter obrepunt, magisque occulta et clandestina jaculatio quominus perspicitur, hoc et gravius et crebrius in vulnera nostra grassatur, ad hæc quoque intelligenda et depellenda vigilemus, ex quibus est zeli et livoris malum. Quod si quis penitus inspiciat, inveniet nihil magis christiano cavendum, nihil cautius providendum quam ne quis invidia et livore capiatur, ne quis fallentis inimici cæcis laqueis implicatus, dum zelo frater in fratris odia convertitur, gladio suo nescius ipse perimatur. Quod ut colligere plenius et manifestius perspicere possimus, ad caput ejus atque originem recurramus. Videamus unde zelus, et quando, et quomodo cœperit. Facilius enim a nobis malum tam perniciosum vitabitur,

si ejusdem mali et origo et magnitudo noscatur.

CAPUT II.

De zeli origine, exemplis, effectibus et malis, tum in ipso zelante, tum adversus proximum.

Hinc diabolus inter initia statim mundi et periit primus et perdidit. Ille angelica majestate subnixus, ille Deo acceptus et carus, postquam hominem ad imaginem Dei factum conspexit, in zelum malivolo livore prorupit, non prius alterum dejiciens instinctu zeli quam ipse zelo ante dejectus, captivus antequam capiens, perditus antequam perdens, dum stimulante livore homini gratiam datæ immortalitatis eripit, ipse quoque id quod prius fuerat amisit. Quale malum est, fratres dilectissimi, quo angelus cecidit, quo circumveniri et subverti alta illa et præclara sublimitas potuit, quo deceptus est ipse qui decepit? Exinde invidia grassatur in terris, dum livore periturus magistro perditionis obsequitur, dum diabolum qui zelat imitatur, sicut scriptum est: *Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum.* Imitantur ergo illum qui sunt ex parte ejus.

Hinc denique novæ fraternitatis prima odia, hinc parricidia nefanda cœperunt, dum Abel justum Cain zelat injustus, dum bonum malus invidia et livore persequitur. Tantum valuit ad consummationem facinoris æmulationis furor ut nec caritas fratris, nec sceleris immanitas, nec timor Dei, nec pœna delicti cogitaretur. Injuste oppressus est qui justitiam primus ostenderat, odia perpessus est qui odisse non noverat, occisus est impie qui moriens non repugnabat. Et quod Esau fratri suo Jacob inimicus extitit, zelus fuit. Nam quia ille benedictionem patris acceperat, hic in odium persecutionis facibus livoris exarsit. Et quod Joseph fratres sui vendiderunt, causa vendendi de æmulatione descendit. Postquam id quod sibi in visionibus prosperum fuerat ostensum simpliciter ut fratribus frater exposuit, in invidiam malivolus animus erupit. Saul quoque rex ut David odisset, ut persecutionibus sæpe repetitis innocentem, misericordem, mitem, lenitate patientem necare cuperet, quid aliud quam zeli stimulus provocavit? Quia Goliath interfecto, et ope ac dignatione divina tanto hoste deleto, populus admirans in laudes David prædicationis suffragio prosiliit, Saul simultatis atque insectationis furias de livore concepit. Et ne longum faciam singulos recensendo, pereuntis semel populi attendamus interitum. Judæi nonne inde perierunt dum Christo malunt invidere quam credere? Obtrectantes magnalibus quæ ille faciebat, zelo excœcante decepti sunt, nec ad divina noscenda cordis oculos aperire potuerunt.

Quæ nos considerantes, fratres dilectissimi, contra tantam mali perniciem vigilanter et fortiter dicata Deo pectora muniamus. Aliorum mors proficiat ad nostram salutem, imprudentium pœna providentibus conferat sanitatem. Non est autem quod aliquis existimet malum istud una specie contineri aut brevibus terminis et angusto fine concludi. Late patet zeli multiplex et fœcunda pernicies. Radix est malorum omnium, fons cladium, seminarium delictorum, materia culparum. Inde odium surgit, animositas inde procedit. Avaritiam zelus inflammat, dum quis suo non potest esse contentus, videns alterum ditiorem. Ambitionem zelus excitat, dum cernit quis alium in honoribus altiorem. Zelo excœcante sensus nostros atque in ditionem suam mentis arcana redigente, Dei timor spernitur, magisterium Christi negligitur, judicii dies non providetur. Inflat superbia, exacerbat sævitia, perfidia prævaricatur, impatientia concutit, furit discordia, ira fervescit; nec se jam potest cohibere vel regere qui factus est potestatis alienæ. Hinc dominicæ pacis vinculum rumpitur, hinc caritas fraterna violatur, hinc adulteratur veritas, unitas scinditur, ad hæreses atque ad schismata prosilitur, dum obtrectatur sacerdotibus, dum episcopis invidetur, dum quis aut queritur non se

potius ordinatum, aut dedignatur alterum ferre præpositum. Hinc recalcitrat, hinc rebellat de zelo superbus, de æmulatione perversus, animositate et livore non hominis, sed honoris, inimicus.

Qualis vero est animæ tinea, quæ cogitationum tabes, pectoris quanta rubigo, zelare in altero vel virtutem ejus vel felicitatem, id est, odisse in eo vel merita propria vel beneficia divina, in malum proprium bona aliena convertere, illustrium prosperitate torqueri, aliorum gloriam facere suam pœnam, et velut quosdam pectori suo admovere carnifices, cogitationibus et sensibus suis adhibere tortores, qui se intestinis cruciatibus lacerent, qui cordis secreta malivolentiæ ungulis pulsent! Non cibus talibus lætus, non potus potest esse jucundus. Suspiratur semper et ingemiscitur et doletur; dumque ab invidis nunquam livor exponitur, diebus ac noctibus pectus obsessum sine intermissione laniatur. Mala cætera habent terminum; et quodcunque delinquitur, delicti consummatione finitur. In adultero cessat facinus perpetrato stupro, in latrone conquiescit scelus homicidio admisso, et prædoni rapacitatem statuit præda possessa, et falsario modum ponit impleta fallacia. Zelus terminum non habet, permanens jugiter malum et sine fine peccatum; quantoque ille cui invidetur successu meliore profecerit, tanto invidus in majus incendium livoris ignibus inardescit.

Hinc vultus minax, torvus aspectus, pallor in facie, in labiis tremor, stridor in dentibus, verba rabida, effrænata convicia, manus ad cædis violentiam prompta, etiamsi a gladio interim vacua, odio tamen furiatæ mentis armata. Et idcirco Spiritus sanctus dicit in psalmis : *Noli zelare bene ambulantem in via sua.* Et iterum : *Observabit peccator justum, et stridebit ad eum dentibus suis. Deus autem irridebit eum, quoniam providet quia veniet dies ejus.* Hos beatus apostolus Paulus designat et denotat dicens : *Venenum aspidum sub labiis eorum, et os eorum maledictione et amaritudine plenum est. Veloces ad effundendum sanguinem pedes eorum, contritio et calamitas in viis eorum qui viam pacis non agnoverunt, nec est timor Dei ante oculos eorum.*

Multo malum levius et periculum minus est cum membra gladio vulnerantur. Facilis cura est ubi plaga perspicua est, et cito ad sanitatem medela subveniente perducitur quod videtur. Zeli vulnera abstrusa sunt et occulta; nec remedium curæ medentis admittunt quæ se intra conscientiæ latebras cœco dolore clauserunt. Quicunque es invidus et malignus, videris quam sis eis quos odisti insidiosus, perniciosus, infestus. Nullius magis quam tuæ salutis inimicus es. Quisquis ille est quem zelo persequeris, subterfugere et vitare te poterit. Tu te non potes fugere. Ubicunque fueris, adversarius tuus tecum est, hostis semper in pectore tuo est, pernicies intus inclusa est, ineluctabili catenarum nexu ligatus et vinctus es, zelo dominante captivus es, nec solatia tibi ulla subveniunt. Perseverans malum est hominem persequi ad Dei gratiam pertinentem. Calamitas sine remedio est odisse felicem.

CAPUT III.

De conterendo zelo varii scripturarum loci.

Et idcirco, fratres dilectissimi, huic periculo consulens Dominus, ne quis zelo fratris in laqueum mortis incurreret, cum eum discipuli interrogarent quis inter illos major esset : *Qui fuerit*, inquit, *minimus in omnibus vobis, hic erit magnus.* Amputavit omnem æmulationem responso suo, omnem causam et materiam mordacis invidiæ eruit et abscidit. Discipulo Christi zelare non licet, non licet invidere. Exaltationis apud nos non potest esse contentio. De humilitate ad summa crescimus, didicimus unde placeamus. Denique et apostolus Paulus instruens et monens ut qui illuminati Christi lumine tenebras nocturnæ conversationis evasimus, in factis atque in operibus luminis ambulemus, scribit et dicit : *Nox transi-*

vit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamus arma lucis. Tanquam in die decenter ambulemus, non in comessationibus et ebrietatibus, non in concupiscentiis et impudicitiis, non in certaminibus et zelo. Si recesserunt de pectore tuo tenebræ, si nox inde discussa est, si caligo detersa est, si illuminavit sensus tuos splendor diei, si homo lucis esse cœpisti, quæ sunt Christi gere; quia lux et dies Christus est.

Quid in zeli tenebras ruis, quid te nubilo livoris involvis, quid invidiæ cœcitate omne pacis et caritatis lumen extinguis, quid ad diabolum cui renuntiaveras redis, quid Cain similis existis? Homicidii namque facinore constringi eum qui zelaverit et odio habuerit fratrem suum declarat Joannes apostolus in epistola sua dicens : *Qui fratrem suum odit, homicida est; et scitis quia omnis homicida non habet in se vitam manentem.* Et iterum : *Qui dicit se in luce esse, et fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc, et in tenebris ambulat, et non scit quo eat; quoniam tenebræ excæcaverunt oculos ejus.* Qui odit, inquit, fratrem suum, in tenebris ambulat, et non scit quo eat. It enim nescius in gehennam, ignarus et cœcus præcipitatur in pœnam, recedens scilicet a Christi lumine monentis et dicentis : *Ego sum lumen mundi. Qui me secutus fuerit, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Sequitur autem Christum qui præceptis ejus insistit, qui per magisterii ejus viam graditur, qui vestigia ejus atque itinera sectatur, qui id quod Christus et docuit et fecit imitatur, secundum quod Petrus quoque hortatur et monet dicens : *Christus passus est pro nobis, relinquens vobis exemplum ut sequamini vestigia ejus.*

Meminisse debemus quo vocabulo plebem suam Christus appellet, quo titulo gregem suum nuncupet. Oves nominat, ut innocentia christiana ovibus æquetur. Agnos vocat, ut agnorum naturam simplicem simplicitas mentis imitetur. Quid sub vestitu ovium lupus latitat, quid gregem Christi qui se christianum mentitur infamat? Christi nomen inducre et non per Christi viam pergere, quid aliud quam prævaricatio est divini nominis, quam desertio itineris salutaris? quando ipse doceat et dicat eum ad vitam venire qui mandata servaverit, et eum esse sapientem qui verba ejus audierit et fecerit, doctorem quoque eum maximum in regno cœlorum vocari qui fecerit et sic docuerit, tunc prædicanti profuturum quod bene atque utiliter prædicatum fuerit, si id quod ore promitur factis sequentibus impleatur. Quid vero insinuavit crebrius discipulis suis Dominus, quid inter salutaria monita et præcepta cœlestia custodiendum magis servandumque mandavit, quam ut eadem dilectione qua discipulos ipse dilexit, nos quoque invicem diligamus? Quomodo autem vel pacem Domini vel caritatem tenet, qui intercedente zelo nec pacificus potest esse nec carus?

Ideo et apostolus Paulus cum pacis et caritatis merita depromeret, cumque asseveraret firmiter et doceret nec fidem sibi nec eleemosynas nec passionem quoque ipsam confessoris et martyris profuturam, nisi caritatis fœdera integra atque inviolata servasset, adjecit et dixit : *Caritas magnanima est, caritas benigna est, caritas non zelat.* Docens scilicet et ostendens eum posse caritatem tenere quisquis magnanimus fuerit et benignus et zeli ac livoris alienus. Item alio loco cum moneret ut homo jam sancto Spiritu plenus et nativitate cœlesti Dei filius factus non nisi spiritalia et divina sectetur, ponit et dicit : *Et ego quidem, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi infantibus in Christo. Lacte vos potavit, non cibo. Nondum enim poteratis, sed neque nunc potestis. Adhuc enim estis carnales. Ubi enim in vobis zelus et contentio et dissensiones sunt, nonne carnales estis et secundum hominem ambulatis?* Obterenda sunt, fratres dilectissimi, vitia et peccata carnalia, et terreni corporis infesta labes spiritali vigore calcanda; ne dum iterum ad veteris hominis conversationem revolvimur, lethalibus laqueis implicemur, apostolo hoc idem providenter et salu-

briter præmonente. *Itaque*, inquit, *fratres, non secundum carnem vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis, incipietis mori. Si autem spiritu opera carnis mortificaveritis, vivetis. Quotquot enim spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt.* Si filii Dei sumus, si templa ejus esse jam cœpimus, si accepto Spiritu sancto sancte et spiritaliter vivimus, si de terris oculos ad cœlum sustulimus, si ad superna et divina plenum Deo et Christo pectus ereximus, non nisi quæ sunt Deo et Christo digna faciamus, sicut et apostolus excitat et hortatur : *Si consurrexistis*, inquit, *cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria.* Qui ergo in baptismo secundum hominis antiqui peccata carnalia et mortui et sepulti sumus, qui regeneratione cœlesti Christo consurreximus, quæ sunt Christi et cogitemus pariter et geramus, sicut idem apostolus docet rursus et monet dicens : *Primus homo de terræ limo, secundus homo de cœlo. Qualis ille de limo, tales et qui de limo; et qualis cœlestis, tales et cœlestes. Quomodo portavimus imaginem ejus qui de limo est, portemus et imaginem ejus qui de cœlo est.* Imaginem autem cœlestem portare non possumus, nisi in eo quod esse jam cœpimus Christi similitudinem præbeamus.

Hoc est enim mutasse quod fueras, et cœpisse esse quod non eras, ut in te divina nativitas luceat, ut ad patrem Deum deifica disciplina respondeat, ut honore et laude vivendi Deus in homine clarescat, ipso exhortante et monente et eis qui se clarificant vicem mutuam pollicente. *Eos*, inquit, *qui clarificant me clarificabo; et qui spernit me spernetur.* Ad quam clarificationem formans nos ac præparans Dominus et filius Dei similitudinem Dei patris insinuans in evangelio suo dicit : *Audistis quia dictum est : Diliges proximum tibi, et odio habebis inimicum tibi. Ego autem dico vobis; diligite inimicos vestros, et orate pro his qui vos persequuntur ut sitis filii patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos.* Si hominibus lætum est et gloriosum filios habere consimiles, et tunc magis generasse delectat, si ad patrem lineamentis paribus soboles subsiciva respondeat, quanto major in Deo patre lætitia est, cum quis sic spiritaliter nascitur ut in actibus ejus et laudibus divina generositas prædicetur? Quæ justitiæ palma est, quæ corona, esse se talem de quo Deus non dicat : *Filios generavi et exaltavi, ipsi autem spreverunt me;* collaudet te potius Christus et invitet ad præmium dicens : *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.*

CAPUT IV.

Multas esse Christianorum coronas, et imprimis de livore. Ad zelantem remedia et allocutio.

His meditationibus corroborandus est animus, fratres dilectissimi, ejusmodi exercitationibus contra omnia diaboli jacula firmandus. Sit in manibus divina lectio, in sensibus dominica cogitatio. Oratio jugis omnino non cesset. Salutaris operatio perseveret. Spiritalibus semper actibus occupemur, ut quotiescunque inimicus accesserit, quoties adire tentaverit, et clausum adversum se pectus inveniat et armatum. Non enim christiani hominis corona una est, quæ tempore persecutionis accipitur. Habet et pax coronas suas, quibus de varia et multiplici congressione victores prostrato et subacto adversario coronantur. Libidinem subegisse continentiæ palma est. Contra iram, contra injuriam repugnasse corona patientiæ est. De avaritia triumphus est pecuniam spernere. Laus est fidei fiducia futurorum mundi adversa tolerare. Et qui superbus in prosperis non est, gloriam de humilitate consequitur. Et qui ad pauperum fovendorum misericordiam pronus est, retributionem thesauri cœlestis adipiscitur.

Et qui zelare non novit, quique unanimis et mitis fratres suos diligit, dilectionis et pacis præmio honoratur. In hoc virtutum stadio quotidie currimus, ad has justitiæ palmas et coronas sine intermissione temporis pervenimus.

Ad quas ut pervenire tu etiam possis, qui fueras zelo et livore possessus, omnem illam malitiam qua prius tenebaris abjice, ad viam vitæ æternæ vestigiis salutaribus reformare. Evelle de pectore tuo spinas et tribulos, ut te dominicum semen fertili fruge locupletet, ut divina et spiritalis seges in copiam fœcundæ messis exuberet. Venena fellis evome, discordiarum virus exclude, purgetur mens quam serpentinus livor infecerat, amaritudo omnis quæ intus insederat Christi dulcedine leniatur. Si de sacramento crucis et cibum sumis et potum, lignum quod apud merrham profecit in imagine ad saporis dulcedinem tibi in veritate proficiat ad mulcendi pectoris lenitatem, nec ad medelam prosperandæ valitudinis laborabis. Unde vulneratus fueras, inde curare. Ama eos quos ante oderas, dilige illos quibus injustis obtrectationibus invidebas. Bonos imitare, si sectari potes. Si autem eos sectari non potes, collætare certe et congratulare melioribus. Fac te illis adunata dilectione participem, fac te consortio caritatis et fraternitatis vinculo cohærentem. Dimittentur tibi debita, quando et ipse dimiseris; accipientur sacrificia tua, cum pacificus ad Deum veneris. Sensus atque actus tui divinitus dirigentur, quando ea quæ divina et justa sunt cogitaveris, sicut scriptum est : *Cor viri cogitet justa, ut a Domino dirigantur gressus ejus.* Habes autem multa quæ cogites. Paradisum cogita, quo Cain non ingreditur, qui zelo fratrem peremit. Cogita cœleste regnum, ad quod non nisi concordes atque unanimes Dominus admittit. Cogita quod filii Dei hi soli possint vocari qui sint pacifici, qui nativitate cœlesti et lege divina ad similitudinem Dei patris et Christi respondeant adunati. Cogita sub oculis Dei nos stare, spectante ac judicante ipso conversationis ac vitæ nostræ curricula decurrere, pervenire nos tunc demum posse ut eum videre contingat, si ipsum nunc videntem delectemus actibus nostris, si nos dignos gratia ejus et indulgentia præbeamus, si placituri semper in regno, in hoc mundo ante placeamus.

LIBER

DE EXHORTATIONE MARTYRII (1).

Ad Fortunatum

EPISTOLA.

DESIDERASTI, Fortunate carissime, ut quoniam persecutionum et pressurarum pondus incumbit, et in fine atque in consummatione mundi antichristi tempus infestum appropinquare jam cœpit, ad præparandas et corroborandas fratrum mentes de divinis scripturis hortamenta componerem, quibus milites Christi ad cœleste et spiritale certamen animarem. Obtemperandum fuit desiderio tuo tam necessario, ut quantum sufficit mediocritas nostra, auxilio divinæ inspirationis instructa, quasi arma ac munimenta quædam pugnaturis fratribus de præceptis dominicis promerentur. Parum est enim quod Dei plebem classico nostræ vocis erigimus, nisi credentium fidem et dicatam Deo devotamque virtutem divina lectione firmemus. Quid autem potius aut majus curæ nostræ ac sollicitudini congruit, quam ut commissum nobis divinitus populum et exercitum in castris cœlestibus constitutum adversus diaboli tela et jacula exhortationibus assiduis præparemus? Neque enim idoneus potest esse miles ad bellum qui non exercitatus prius in campo fuerit; aut qui agonisticam coronam quærit adipisci, in stadio coronabitur, nisi usum et peritiam virium ante meditetur.

(1) Cum Valeriani persecutio instaret in Africa, Fortunatus episcopus Cyprianum rogavit, ut ad præparandas et corroborandas fratrum mentes, de divinis scripturis hortamenta componeret. Scripsit itaque Cyprianus librum *de Exhortatione Martyrii*, nec multo post ipse pro Christo passus est, nempe tertio kal. sept. anni 257.

Adversarius vetus est et hostis antiquus cum quo prælium gerimus. Sex millia annorum jam pene complentur ex quo hominem diabolus impugnat. Omnia genera tentandi et artes atque insidias dejiciendi usu ipso vetustatis edidicit. Si imparatum invenerit militem Christi, si rudem, si non sollicitum ac toto corde vigilantem, circumvenit nescium, fallit incautum, decipit imperitum. Si vero quis dominica præcepta custodiens et fortiter Christo adhærens contra eum steterit, vincatur necesse est : quia Christus, quem confitetur, invictus est.

Ac ne in longum sermonem meum extenderem, frater carissime, et audientem vel legentem styli latioris copia fatigarem, compendium feci; ut propositis titulis, quos quis et nosse debeat et tenere, capitula dominica subnecterem et id quod proposueram divinæ lectionis auctoritate solidarem, ut non tam tractatum meum videar tibi misisse, quam materiam tractantibus præbuisse. Quæ res in usum singulis proficit utilitate majore. Nam si confectam et paratam jam vestem darem, vestis esset mea, qua alius uteretur, et forsitan non pro habitudine staturæ et corporis res alteri facta minus congruens haberetur. Nunc vero de agno, per quem redempti ac vivificati sumus, lanam ipsam et purpuram (1) misi; quam cum acceperis, tunicam tibi pro voluntate conficies, et plus ut in domestica tua atque in propria veste læteberis, et cæteris quoque ut conficere et ipsi pro arbitrio suo possint quod misimus exhibebis, ut vetere illa nu-

(1) Purpuram dicit, colorem martyrio convenientem.

ditate confecta, perferant omnes indumenta Christi, cœlestis gratiæ sanctificatione vestiti.

Necnon et illud consilium, frater carissime, utile et salubre prospexi, in exhortatione tam necessaria quæ martyres faciat, amputandas esse verborum nostrorum moras et tarditates, atque ambages sermonis humani subtrahendas; ponenda sola illa quæ Deus loquitur, quibus servos suos ad martyrium Christus hortatur. Præcepta ipsa divina velut arma pugnantibus suggerenda sunt. Illa sint militaris tubæ hortamenta, illa pugnantibus classica. Inde aures erigantur, inde instruantur mentes, inde et animi et corporis vires ad omnem passionis tolerantiam roborentur. Nos tantum qui Domino permittente primum baptisma credentibus dedimus, ad aliud quoque singulos præparemus, insinuantes et docentes hoc esse baptisma in gratia majus, in potestate sublimius, in honore pretiosius, baptisma in quo angeli baptizant, baptisma in quo Deus et Christus ejus exultant, baptisma post quod nemo jam peccat, baptisma quod fidei nostræ incrementa consummat, baptisma quod nos de mundo recedentes statim Deo copulat. In aquæ baptismo accipitur peccatorum remissa, in sanguinis baptismo corona virtutum. Amplectenda res est et optanda et omnibus postulationum nostrarum precibus expetenda; ut qui servi Dei sumus, simus et amici.

SUMMARIUM TOTIUS LIBRI.

CAPUT I. In exhortandis itaque ac præparandis fratribus nostris, et virtutis ac fidei firmitate ad præconium dominicæ confessionis atque ad prælium persecutionis et passionis armandis, primo in loco dicendum est idola deos non esse quæ homo sibi facit. Neque enim quæ fiunt factore suo et fabricatore majora sunt, aut protegere et servare quemquam possunt quæ ipsa de templis suis pereunt, nisi ab homine serventur. Sed nec elementa colenda esse, quæ homini secundum dispositionem et præceptum Dei serviunt.

II. Destructis idolis, et elementorum ratione monstrata, ostendendum Deum solum colendum esse.

III. Tunc addendum quæ comminatio Dei sit adversus eos qui idolis sacrificant.

IV. Præterea docendum non facile ignoscere Deum idololatris.

V. Et quod sic idololatriæ indignetur Deus, ut præceperit etiam eos interfici qui sacrificare et servire idolis suaserint.

VI. Subjungendum post hæc quod redempti ac vivificati Christi sanguine nihil Christo præponere debeamus, quia nec ille quicquam nobis præposuerit, et ille propter nos mala bonis prætulerit, paupertatem divitiis, servitutem dominationi, mortem immortalitati; nos contra in passionibus nostris paupertati sæculari paradisi divitias et delicias præferamus, dominatum et regnum æternum temporariæ servituti, immortalitatem morti, Deum et Christum diabolo et antichristo

VII. Insinuandum quoque ne erepti de faucibus diaboli et de laqueis

sæculi liberati, si in angustiis et pressuris esse cœperint, regredi denuo ad sæculum velint et perdant quod evaserint.

VIII. Insistendum potius esse et perseverandum in fide et virtute et cœlestis ac spiritalis gratiæ consummatione, ut ad palmam et coronam possit perveniri.

IX. Ad hoc enim pressuras et persecutiones fieri ut probemur.

X. Nec timendas esse injurias et pœnas persecutionum, quia major est Dominus ad protegendum quam diabolus ad impugnandum.

XI. Ac ne expavescat quis et conturbetur ad pressuras et persecutiones quas patimur in isto mundo, probandum ante prædictum esse quod nos mundus odio habiturus esset, et quod persecutiones adversum nos excitaret, ut ex hoc ipso quod hæc fiant manifesta sit fides divinæ pollicitationis in mercedibus et præmiis postmodum secuturis, nec novum quid accidat christianis, quando ab initio mundi boni laboraverint, et oppressi atque occisi sint ab injustis.

XII. In novissima parte ponendum est quæ spes et quæ merces maneat justos et martyres post conflictationes hujus temporis et passiones, et quod plus accepturi simus in passionis remuneratione, quam quod hic sustinemus in ipsa passione.

CAPUT I.

Quod idola dii non sint, et quod nec elementa vice deorum colenda sint ostenditur in psalmo CXIII :

Idola gentium argentum et aurum, opera manuum hominum. Os habent et non loquuntur, oculos habent et non vident, aures habent et non audiunt. Neque enim est spiritus in ore ipsorum. Similes illis fiant qui faciunt ea.

Item in Sapientia Salomonis :

Omnia idola nationum æstimaverunt deos; quibus neque oculorum usus est ad videndum, neque nares ad percipiendum spiritum, neque aures ad audiendum, neque digiti in manibus ad tractandum, sed et pedes eorum pigri ad ambulandum. Homo enim fecit illos, et qui spiritum mutuatus est finxit illos. Nemo autem sibi similem homo poterit deum fingere. Cum sit enim mortalis, mortuum finxit manibus iniquis. Melior est autem ipse iis quos colit, quoniam ipse quidem vixit, illi autem nunquam.

Item in Exodo :

Non facies tibi idolum nec cujusquam similitudinem.

Item apud Salomonem de elementis :

Neque opera attendentes agnoverunt quis esset artifex, sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem aut lunam deos putaverunt. Quorum si propter speciem hoc æstimaverunt, sciant quanto iis Dominus sit speciosior. Aut si virtutes et opera eorum mirati sunt, intelligant ab ipsis quoniam qui hæc constituit fortior est illis.

CAPUT II.

Quod Deus solus colendus sit, sicut scriptum est :

Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.

Item in Exodo :

Non erunt tibi dii alii absque me.

Item illic :

Videte, videte quia ego sum, et non est Deus præter me. Ego interimam et vivere faciam, percutiam et ego sanabo, et non est qui eripiat de manibus meis.

Item in Apocalypsi :

Et vidi alium angelum volantem in medio cœlo, habentem evangelium æternum, ut annuntiaret super terram et super omnes nationes et tribus et linguas et populos, dicentem voce magna : Metuite potius Deum, et date illi claritatem, quoniam venit hora judicii ejus; et adorate eum qui fecit cœlum et terram et mare et omnia quæ in eis sunt.

Sic et Dominus in evangelio commemorationem facit primi et secundi præcepti dicens :

Audi Israel. Dominus Deus tuus Deus unus est. Et diliges Dominum tuum de toto corde tuo et de tota anima tua et de tota virtute tua. Hoc primum, et secundum simile huic : Diliges proximum tuum tanquam te. In his duobus præceptis tota lex pendet et prophetæ.

Et iterum :

Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum et verum Deum, et quem misisti Jesum Christum.

CAPUT III.

Quæ comminatio Dei sit adversus eos qui idolis sacrificant.

In Exodo :

Sacrificans diis eradicabitur, nisi Domino soli.

Item in Deuteronomio :

Sacrificaverunt dæmoniis, et non Deo.

Item apud Esaiam :

Adoraverunt eos quos fecerunt digiti eorum, et curvatus est homo, et humiliatus est vir, et non laxabo illis.

Et iterum :

Illis fudistis libamina, et illis imposuistis sacrificia. Super hæc ergo non indignabor, dicit Dominus.

Item apud Hieremiam :

Nolite ambulare post deos alienos ut serviatis eis, et ne adoraveritis eos, et ne incitetis me in operibus manuum vestrarum ad disperdendos vos.

Item in Apocalypsi :

Si quis adorat bestiam et imaginem ejus, et accipit notam in fronte sua aut in manu, bibet et ipse de vino iræ Dei mixto in poculo iræ ejus, et punietur igne et sulphure sub oculis sanctorum angelorum et sub oculis agni, et fumus de tormentis eorum in sæcula sæculorum ascendet; nec habebunt requiem die ac nocte quicunque adorant bestiam et imaginem ejus.

CAPUT IV.

Non facile ignoscere Deum idololatris.

Moyses in Exodo pro populo rogat, nec impetrat :

Precor, *ait*, Domine, deliquit populus hic delictum grande. Fecerunt sibi deos aureos. Et nunc si dimittis illis delictum, dimitte. Sin autem, dele me de libro quem scripsisti. Et dixit Dominus ad Moysen : Si quis deliquit ante me, deleam eum de libro meo.

Item cum Hieremias pro populo deprecaretur, Dominus ad eum loquitur dicens :

Et tu noli orare pro populo hoc, et noli postulare pro ipsis in prece et oratione; quia non exaudiam in tempore quo invocabunt me, in tempore afflictionis suæ.

Ezechiel quoque hanc eandem denuntiat indignationem Dei his qui in Deum delinquunt :

Et fuit, *inquit*, verbum Domini ad me dicens : Fili hominis, terra quæcunque peccaverit mihi ut delinquat delictum, extendam manum meam super eam, et obteram stabilimentum panis, et immittam in eam famem, et auferam de ea hominem et pecora. Et si fuerint tres viri hi in medio ejus, Noe, Daniel, et Job, non liberabunt filios neque filias, ipsi soli salvi erunt.

Item in libro Regnorum primo :

Si delinquendo peccet vir adversus virum, orabunt pro eo Dominum. Si autem in Deum peccet homo, quis orabit pro eo?

CAPUT V.

Quod sic idololatriæ indignetur Deus, ut præceperit etiam eos interfici qui sacrificare et servire idolis suaserint.

In Deuteronomio :

Quod si rogaverit te frater tuus, aut filius tuus, aut filia tua, aut uxor tua, quæ est in sinu tuo, aut amicus tuus, qui æqualis est animæ tuæ, latenter dicens : Eamus et serviamus diis alienis, diis gentium; non consenties ei, et non exaudies eum, et non parcet oculus tuus super eum, et non celabis eum, annuntians annuntiabis de illo. Manus tua erit super eum in primis interficere eum, et manus omnis populi postremo; et lapidabunt eum et morietur, quoniam quæsivit avertere te a Domino Deo tuo.

Et iterum loquitur Dominus et dicit nec civitati parcendum, etiamsi universa consenserit ad idololatriam :

Aut si audieris in una ex civitatibus quas Dominus Deus tuus dabit tibi inhabitare te illic dicentes : Eamus et serviamus diis aliis quos non nosti; interficiens necabis omnes qui sunt in civitate cæde gladii, et incendes civitatem igni, et erit sine habitaculo in æternum. Non reædificabitur etiam nunc, ut avertatur Dominus ab indignatione iræ suæ. Et dabit tibi misericordiam, et miserebitur tui, et multiplicabit te, si exaudieris vocem Domini Dei tui, et observaveris præcepta ejus.

Cujus præcepti et vigoris memor Mathathias interfecit eum qui ad aram

sacrificaturus accesserat. Quod si ante adventum Christi circa Deum colendum et idola spernenda hæc præcepta servata sunt, quanto magis post adventum Christi circa Deum colendum servanda sunt, quando ille veniens non verbis tantum nos hortatus sit, sed et factis, post omnes injurias et contumelias passus quoque et crucifixus; ut nos pati et mori exemplo suo doceret, ut nulla sit homini excusatio pro se non pati, cum passus sit ille pro nobis, et cum ille passus sit pro alienis peccatis, multo magis pro peccatis suis pati unumquemque debere? Et ideo in evangelio comminatur et dicit : *Quicunque confessus fuerit me coram hominibus, et ego confitebor eum coram patre meo qui in cœlis est. Qui autem negaverit me coram hominibus, et ego negabo eum coram patre meo qui in cœlis est.* Item apostolus Paulus : *Si enim commorimur,* inquit, *et convivemus; si toleramus, et conregnabimus; si negaverimus, et ipse negabit nos.* Item Joannes : *Qui negat filium, neque patrem habet. Qui confitetur filium, et filium et patrem habet.* Unde nos ad contemtum mortis hortatur Dominus et corroborat dicens : *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Magis autem metuite eum qui potest animam et corpus occidere in gehennam.* Et iterum : *Qui amat animam suam, perdet eam; et qui odit animam suam in isto sæculo, in vitam æternam conservabit illam.*

CAPUT VI.

Quod redempti et vivificati Christi sanguine nihil Christo præponere debeamus.

In evangelio Dominus loquitur et dicit :

Qui diligit patrem aut matrem super me non est me dignus, et qui diligit filium aut filiam super me non est me dignus.

Sic et in Deuteronomio scriptum est :

Qui dicunt patri et matri, non novi te, et filios suos non agnoverunt, hi custodierunt præcepta tua et testamentum tuum servaverunt.

Item apostolus Paulus :

Quis nos, *inquit*, separabit a caritate Christi? pressura, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? sicut scriptum est : Quia propter te occidimur tota die, æstimati sumus ut oves victimæ; sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos.

Et iterum :

Non estis vestri. Empti enim estis pretio magno. Clarificate et portate Deum in corpore vestro.

Et iterum :

Pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit.

CAPUT VII.

Ereptos de faucibus diaboli et de laqueis sæculi liberatos non debere denuo ad sæculum reverti, ne perdant quod evaserint. In Exodo Judaicus populus ad umbram nostri et imaginem præfiguratus, cum Deo tutore et vindice evasisset Pharaonis atque Ægypti, id est diaboli et sæculi, durissimam servitutem, circa Deum perfidus et ingratus, adversus Moysen mussitat, respiciens solitudinis ac laboris incommoda, et non intelligens libertatis ac salutis beneficia divina, et reverti quærit ad Ægypti hoc est ad sæculi servitutem unde fuerat exutus, cum magis fidere deberet in Deum et credere quoniam qui a diabolo et sæculo liberat populum suum protegit liberatum.

Quid hoc nobis, *inquiunt*, fecisti in ejiciendo nos de Ægypto? Melius est nobis servire Ægyptiis quam mori in solitudine hac. Et dixit Moyses ad populum : Fidite et state et cernite salutem quæ a Domino est, quam vobis faciet hodie. Dominus ipse pugnabit pro vobis, et vos tacebitis.

Quod nos admonens in evangelio suo Dominus, et docens ne ad diabolum rursus et ad sæculum quibus renuntiavimus et unde evasimus revertamur, dicit :

Nemo retro attendens et superponens manum suam super aratrum aptus est regno Dei.

Et iterum :

Et qui in agro est non convertatur retro. Memores estote uxoris Loth

Ac ne quis aliqua vel cupiditate re-

rum vel suorum dulcedine retardetur quominus Christum sequatur, addit et dicit:

Qui non renuntiat omnibus quæ sunt ejus non potest meus esse discipulus.

CAPUT VIII.

INSISTENDUM esse et perseverandum in fide et virtute et cœlestis ac spiritalis gratiæ consummatione, ut ad palmam et coronam possit perveniri.

In Paralipomenon:

Dominus vobiscum est quandiu et vos estis cum ipso. Si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos.

Item apud Ezechielem:

Justitia justi non liberabit eum in quacunque die exerraverit.

Item in evangelio Dominus loquitur et dicit:

Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

Et iterum:

Si permanseritis in verbo meo, vere discipuli mei eritis, et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos.

Præmonens quoque nos paratos semper esse debere et expeditos in procinctu firmiter stare, addit et dicit:

Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes, et vos similes hominibus expectantibus dominum suum quando revertatur a nuptiis, ut cum venerit et pulsaverit aperiant ei. Felices servi illi quos adveniens dominus invenerit vigilantes.

Item beatus apostolus Paulus ut fides nostra proficiat et crescat et ad summa perveniat hortatur dicens:

Nescitis quoniam qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, unus tamen accipit palmam. Sic currite ut occupetis. Et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, vos autem incorruptam.

Et iterum:

Nemo militans Deo obligat se molestiis sæcularibus, ut possit placere cui se probavit. Sed et si certaverit quis, non coronabitur, nisi legitime pugnaverit.

Et iterum:

Oro autem vos, fratres, per misericordiam Dei, ut constituatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, placentem Deo; nec conformemini sæculo huic, sed transformamini in renovatione spiritus, ad probandum quæ sit voluntas Dei bona et placens et perfecta.

Et iterum:

Sumus filii Dei. Si autem filii, et hæredes Dei, cohæredes autem Christi, siquidem compatiamur, ut et commagnificemur.

Et in Apocalypsi eadem loquitur divinæ prædicationis hortatio dicens:

Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam.

Quod exemplum perseverandi et permanendi designatur in Exodo, ubi Moyses ad superandum Amalech, qui figuram portabat diaboli, in signo et sacramento crucis adlevabat supinas manus, nec vincere adversarium potuit nisi postquam stabilis in signo adlevatis jugiter manibus perseverarit. *Et factum est*, inquit, *cum levabat Moyses manus, prævalebat Israel; ubi autem submiserat manus, invalescebat Amalech. Et accepto lapide supposuerunt sub eo, et sedebat super eum. Et Aaron et Ur sustentabant manus ejus hinc et inde; et factæ sunt manus Moysi stabiles usque in occasum solis. Et fugavit Jesus Amalech et omnem populum ejus. Et dixit Dominus ad Moysen: Scribe hoc ut sit memoria in libro, et da in aures Jesu, quoniam deletione deleam memoriam Amalech de sub cœlo.*

CAPUT IX.

AD hoc pressuras et persecutiones fieri ut probemur.

In Deuteronomio:

Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis Dominum Deum vestrum ex toto corde vestro et ex tota anima vestra et ex tota virtute vestra.

Et iterum apud Salomonem:

Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis.

Paulus quoque paria testatur ac loquitur dicens:

Gloriamur in spe claritatis Dei. Non solum autem, sed et gloriamur in pressuris, scientes quoniam pressura tolerantiam operatur, tolerantia autem probationem, probatio autem spem, spes autem non confundit, quia dilectio Dei infusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.

Et Petrus in epistola sua ponit et dicit:

Carissimi, nolite mirari ardorem accidentem vobis, qui ad tentationem vestram fit,

nec excidatis tamquam novum aliquid vobis contingat. Sed quotiescunque communicatis Christi passionibus, per omnia gaudete, ut et in revelatione facta claritatis ejus gaudentes exultetis. Si improperatur vobis in nomine Christi, beati estis, quia majestatis et virtutis Domini nomen in vobis requiescit : quod quidem secundum illos blasphematur, secundum nos autem honoratur.

CAPUT X.

TIMENDAS non esse injurias et pœnas persecutionum, quia major est Dominus ad protegendum quam diabolus ad impugnandum.

Joannes in epistola sua probat dicens:

Major est qui in vobis est quam qui in isto mundo.

Item in psalmo CXVII :

Non metuam quid mihi faciat homo, Dominus mihi auxiliator est.

Et iterum :

Isti in curribus et isti in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri magnificabimus. Ipsi obligati sunt et ceciderunt, nos autem surreximus et erecti sumus.

Et adhuc fortius docens et ostendens Spiritus sanctus castra diaboli non timenda, et si bellum nobis hostis indixerit, in ipso magis bello spem nostram consistere, et congressione illa justos ad divinæ sedis et salutis æternæ præmium pervenire, in psalmo XXVI, ponit et dicit :

Si directa fuerint in me castra, non timebit cor meum; si exsurrexerit super me bellum, in illud ego sperabo. Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ.

Item in Exodo declarat scriptura divina pressuris multiplicari nos potius et augeri dicens :

Quantoque eos deprimebant, tanto plures fiebant, et invalescebant magis.

Et in Apocalypsi protectio divina promittitur passionibus nostris.

Nihil, *inquit*, eorum timeas quæ passurus es.

Nec alius securitatem nobis et protectionem pollicetur quam qui et per Esaiam prophetam loquitur dicens :

Noli timere, quia te redemi, et vocavi te nomine tuo, meus es tu. Et si transieris per aquam, tecum sum, et flumina te non inundabunt. Et si transieris per ignem, flamma te non comburet, quoniam ego Dominus Deus tuus sanctus Israel, qui te salvum facio.

Qui et in evangelio promittit auxilium divinum Dei servis in persecutionibus non defuturum dicens :

Cum autem vos tradiderint, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.

Et iterum :

Ponite in cordibus vestris non præmeditari excusare. Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere adversarii vestri.

Sicut in Exodo ad Moysen cunctantem et ad populum ire trepidantem Deus loquitur dicens : *Quis dedit os homini, et quis fecit mogilalum, et quis surdum, et quis videntem et cœcum? Nonne ego Dominus Deus? Et nunc perge, et ego aperiam os tuum, et instruam te quid loquaris.* Nec difficile est Deo aperire os hominis devoti sibi et confessori suo inspirare constantiam et fiduciam loquendi, qui in Numeris adversus Balaam prophetam etiam asinam fecerit loqui. Quare in persecutionibus nemo cogitet quod periculum diabolus importet, sed immo consideret quod auxilium Deus præstet; nec mentem labefactet humana infestatio, sed corroboret fidem divina protectio; quando unusquisque secundum dominica promissa et fidei suæ merita tantum accipiat de Dei ope quantum se credat accipere, nec sit quod Omnipotens præstare non possit, nisi si accipientis fides caduca defecerit.

CAPUT XI.

ANTE prædictum esse quod nos mundus odio habiturus esset, et quod persecutiones adversum nos excitaret, et quod nihil novum christianis accidat, quando ab initio mundi boni laboraverint, et oppressi atque occisi sint justi ab injustis.

Dominus in evangelio præmonet et prænuntiat dicens :

Si mundus vos odit, scitote quoniam me primo odiit. Si de mundo essetis, mundus quod suum esset amaret; sed quia de mundo

non estis, et ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Mementote sermonis quem dixi vobis: Non est servus major domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur.

Et iterum :

Veniet hora ut omnis qui vos occiderit putet se officium Deo facere; sed hoc facient, quoniam non cognoverunt patrem neque me. Hæc autem locutus sum vobis ut cum venerit hora eorum, memores sitis quia ego dixi vobis.

Et iterum :

Amen amen dico vobis, quoniam vos plorabitis et plangetis, sæculum autem gaudebit; vos tristes eritis, sed tristitia vestra in lætitiam veniet.

Et iterum :

Hæc locutus sum vobis ut in me pacem habeatis, in sæculo autem pressuram; sed fidite, quoniam ego vici sæculum.

Et cum a discipulis suis interrogaretur de signo adventus sui et consummationis mundi, respondit et dixit :

Cavete ne quis vos fallat. Multi enim venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus, et multos fallent. Incipietis autem audire bella et auditus bellorum. Videte, nolite tumultuari. Oportet enim hæc fieri. Sed nondum est finis. Exsurget enim gens super gentem et regnum super regnum, et erunt fames et terræ motus et pestilentiæ per singula loca. Omnia autem ista initia parturitionum sunt. Tunc tradent vos in pressuram, et interficient vos, et eritis odibiles omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent, et odient invicem. Et multi pseudoprophetæ exsurgent et seducent multos; et eo quod facinus abundet, refrigescet caritas multorum. Qui autem toleraverit usque in finem, hic salvus erit. Et prædicabitur evangelium istud regni per totum orbem terræ in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet finis. Cum ergo videritis abominationem vastationis quæ dicta est per Danielem prophetam stantem in loco sancto (qui legit intelligat), tunc qui in Judæa sunt fugiant in montes, et qui in tecto est non descendat tollere quicquam de domo, et qui in agro est non convertatur retro auferre vestimentum suum. Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus. Orate autem ne fiat fuga vestra hieme neque sabbato. Erit enim tunc pressura magna, qualis non est facta ab initio mundi usque nunc, sed neque fiet; et nisi breviati essent dies illi, non esset salva omnis caro: propter electos autem breviabuntur illi dies. Tunc si quis dixerit vobis, Ecce hic est Christus, aut Ecce illic, nolite credere. Surgent enim pseudochristi et pseudoprophetæ, et dabunt signa magna et prodigia ad errorem faciendum, si fieri potest, etiam electis. Vos autem cavete. Ecce prædixi vobis omnia. Si ergo dixerint vobis, Ecce in solitudine est, nolite exire; Ecce in cubiculis, nolite credere. Sicut enim coruscatio exit ab oriente, et apparet usque ad occidentem, ita erit et adventus filii hominis. Ubi fuerit cadaver, illuc colligentur aquilæ. Continuo autem post pressuram dierum illorum sol tenebrescet, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cœlo, et virtutes cœlorum movebuntur. Et tunc apparebit signum filii hominis in cœlo, et lamentabuntur omnes tribus terræ, et videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute magna et claritate. Et mittet angelos suos cum tuba magna. Et colligent electos ejus a quatuor ventis, a summis cœlorum usque ad summitates eorum.

Nec nova aut repentina hæc sunt quæ nunc accidunt christianis, cum boni semper et justi et Deo innocentiæ lege ac veræ religionis timore devoti per pressuras et injurias et graves ac multiformes infestationum pœnas angusti itineris difficultate gradiantur. Sic in origine statim mundi Abel justus a fratre primus occiditur, et Jacob fugatur, et Joseph venundatur, et David misericordem Saul rex persequitur, et Heliam majestatem Dei constanter ac fortiter asserentem rex Achab opprimere conatur. Zacharias sacerdos interficitur in medio templi et altaris, ut illic hostia ipse fiat ubi Deo hostias immolabat. Tot denique martyria justorum sæpe celebrata, tot edita in posterum fidei et virtutis exempla. Tres pueri, Ananias, Azarias, Misahel, ætate compares, dilectione concordes, fide stabiles, virtute constantes, flammis ac pœnis urgentibus fortiores, soli se Deo servire, solum nosse, solum colere proclamant dicentes : *Nabuchodonosor rex, non opus est nobis de hoc verbo respondere tibi. Est enim Deus, cui nos servimus, potens nos eripere de camino ignis ardentis; et de manibus tuis, rex, liberabit nos. Et si non, notum sit tibi quia diis tuis non servimus et imaginem auream quam statuisti non adoramus. Et Daniel Deo devotus et sancto Spiritu plenus exclamat et dicit : Nihil colo ego nisi Dominum Deum meum, qui condidit cœlum et terram. Tobias quoque sub regali licet ac tyrannica servitute, sensu tamen ac spiritu liber, confessionem suam Deo servat, et virtutem majestatemque divinam sublimiter prædicat dicens : Ego in terra captivitatis meæ confiteor illi, et ostendo virtutem ejus in natione peccatrice.*

Quid vero in Machabæis septem fratres et natalium pariter et virtutum sorte consimiles septenarium numerum sacramento perfectæ consummationis implentes? Sic septem fratres in martyrio cohærentes ut primi in dispositione divina septem dies annorum septem millia continentes (1), ut septem spiritus et angeli septem qui assistunt et conversantur ante faciem Dei, et lucerna septiformis in tabernaculo martyrii, et in Apocalysi septem candelabra aurea, et apud Salomonem columnæ septem, super quas ædificavit domum sapientia, ita et istic septenarius fratrum numerus ecclesias septem numeri sui quantitate complexus, secundum quod in primo Regnorum libro legimus sterilem septem peperisse. Et apud Esaiam septem mulieres unum hominem apprehendunt, cujus invocari super se nomen exposcunt. Et apostolus Paulus, qui hujus numeri legitimi et certi meminit, ad septem ecclesias scribit. Et in Apocalypsi Dominus mandata sua divina et præcepta cœlestia ad septem ecclesias et earum angelos dirigit. Qui nunc istic numerus in septem fratribus invenitur, ut consummatio legitima compleatur. Cum septem liberis plane copulatur et mater origo et radix; quæ ecclesias septem postmodum peperit, ipsa prima et una super Petrum Domini voce fundata. Nec vacat quod in passionibus sola cum liberis mater est. Martyres enim qui se Dei filios in passione testantur, jam non nisi Deo patre censentur, sicut in evangelio Dominus docet dicens : *Ne vocaveritis vobis patrem super terram. Unus est enim Pater vester qui in cœlis est.*

Quæ vero ediderunt confessionum præconia, quam præclara, quam magna documenta fidei præbuerunt ? Rex Antiochus infestus, immo in Antiocho antichristus expressus, ora martyrum gloriosa et spiritu confessionis invicta contagio suillæ carnis maculare quærebat, et cum flagellis graviter verberasset, ac nihil promovere potuisset, sartagines jussit igniri : quibus ignitis et accensis, eum qui primus locutus fuerat et magis regem virtutis et fidei constantia provocaverat, admoveri præcepit et frigi, producta et exsecta prius lingua quæ confessa Deum fuerat. Quod martyri gloriosius contigit. Lingua enim quæ confessa nomen Dei fuerat, prior ad Deum debuit ipsa proficisci.

Post in secundo excogitatis acrioribus pœnis, antequam cætera membra torqueret, cutem capitis cum capillis detraxit, odio scilicet certo. Nam cum caput viri Christus sit, et caput Christi Deus, qui caput laniabat in martyre, Deum et Christum persequebatur in capite. At ille in martyrio suo fidens et resurrectionis sibi præmium de Dei remuneratione promittens, exclamavit et dixit : *Tu quidem impotens ex hac præsenti vita nos perdis; sed mundi rex defunctos nos pro suis legibus in æternam vitæ resurrectionem suscitabit.*

Tertius linguam postulatus cito protulit. Nam pœnam linguæ exsecandæ jam didicerat a fratre contemnere. Manus quoque amputandas constanter extendit, multum beatus genere isto supplicii, cui contigit extensis ad pœnam manibus passionis dominicæ instar imitari.

Necnon et quartus pari virtute tormenta contemnens et ad retundendum regem cœlesti voce respondens exclamavit et dixit : *Potius est ab hominibus morti datos expectare spem a Deo, iterum ab eo suscitandos in vitam æternam. Tibi enim resurrectio ad vitam non erit.*

Quintus, præter quod carnificinam regis et duros variosque cruciatus fidei vigore calcabat, ad præscientiam quoque et notitiam futurorum spiritu divinitatis animatus prophetavit regi indignationem Dei et ultionem velociter secuturam. *Potestatem*, inquit, *inter homines habens, cum sis corruptibilis, facis quod vis. Noli autem putare genus nostrum a Deo derelictum esse. Sustine et vide magnam potestatem ejus, qualiter te et semen tuum torquebit.* Quale illud levamentum fuit martyri, quam magnum, quam grande solatium, in cruciatibus suis non tormenta propria cogi-

(1) Locus obscurus. Forte Cyprianus opinabatur mundum septem tantum millia annorum duraturum esse, et post occasurum.

tare, sed tortoris sui supplicia prædicare?

In sexto vero non virtus sola, sed et humilitas prædicanda est, nihil sibi martyrem vindicasse, nec confessionis suæ honorem superbis vocibus ventilasse, peccatis potius suis adscripsisse quod persecutionem a rege pateretur, Deo vero dedisse quod postmodum vindicaretur. Docuit esse martyres verecundos, de ultione fidere, et nihil in passione jactare. *Noli*, inquit, *frustra errare. Nos enim propter nosmetipsos hæc patimur, peccantes in Deum nostrum. Tu autem ne te existimes impunitum futurum, aggressus pugnare cum Deo.* Admirabilis quoque mater, quæ nec sexus infirmitate fracta, nec multiplici orbitate commota, morientes liberos spectavit libenter, nec pœnas illas pignorum, sed glorias computavit, tam grande martyrium Deo præbens virtute oculorum suorum, quam præbuerant filii ejus tormentis et passione membrorum.

Cum sex punitis et occisis superesset unus ex fratribus, cui rex divitias et potentatus et multa pollicebatur ut crudelitas ejus ac feritas vel unius subacti solatio foveretur, et peteret ut ad filium dejiciendum secum deprecaretur et mater, deprecata est illa, sed ut decebat martyrum matrem, ut decebat legis et Dei memorem, ut decebat filios suos non delicate sed fortiter diligentem. Deprecata est enim, sed ut Deum confiteretur. Deprecata est ne a fratribus suis frater in consortio laudis et gloriæ separaretur, tunc se septem filiorum computans matrem, si sibi contingeret filios septem Deo potius peperisse, non sæculo. Armans itaque eum et corroborans, et feliciore tunc partu filium generans: *Fili*, inquit, *miserere mei, quæ te in utero mensibus decem portavi, et lac triennio dedi et alui, et in ætatem istam perduxi. Oro, fili, aspicias in cœlum et terram, et omnibus quæ in eis sunt aspectis, intelligas quia ex nihilo fecit illa Deus et hominum genus. Itaque, fili, ne timeas carnificem istum, sed dignus fratribus effectus excipias mortem, ut in illa miseratione cum fratribus tuis te recipiam.* Magna laus matris in exhortatione virtutis, sed major in Dei timore et in fidei veritate, quod nihil sibi aut filio de sex martyrum honore promisit, nec fratrum precem profuturam credidit ad negantis salutem; persuasit potius participem passionis fieri, ut in judicii die posset cum fratribus inveniri. Post hæc liberis suis commoritur et mater. Neque enim aliud jam decebat quam ut quæ martyres pepererat et fecerat in consortio illis gloriæ jungeretur, et quos ad Deum præmiserat ipsa quoque sequeretur.

Ac ne quis vel libelli vel alicujus rei oblata sibi occasione qua fallat amplectatur decipientium malum munus, nec Eleazarus tacendus est; qui cum sibi a ministris regis offerretur facultas ut accepta carne qua liceret sibi vesci, ad circumveniendum regem simularet se illa edere quæ de sacrificiis atque illicitis cibis ingerebantur, consentire ad hanc fallaciam noluit, dicens nec ætati suæ nec nobilitati convenire id fingere quo cæteri scandalizarentur et in errorem inducerentur, existimantes Eleazarum nonaginta annos natum ad alienigenarum morem, relicta et prodita Dei lege, transisse, nec tanti esse lucrari brevia vitæ momenta ut offenso Deo incurreret æterna supplicia. Atque ille excruciatus diu, et in extremo jam constitutus, cum inter verbera et tormenta moreretur, ingemiscens ait: *Domine, qui sanctam habes scientiam, manifestum est quia cum possim a morte liberari, durissimos dolores corporis tolero flagellis vapulans, animo autem propter tui ipsius metum libenter hæc patior.* Sincera prorsus fides et virtus integra ac satis pura, non regem Antiochum cogitasse, sed Deum judicem, et scisse proficere sibi ad salutem non posse si hominem derideret ac falleret, quando Deus, qui conscientiæ nostræ judex est, et solus timendus est, nec derideri possit omnino nec falli.

Si igitur et nos dicati Deo ac devoti vivimus, si supra justorum antiqua et sancta vestigia iter facimus, per eadem documenta pœnarum, per eadem passionum martyria pergamus, hoc

ampliorem gloriam computantes temporis nostri quod cum vetera exempla numerentur, exuberante postmodum copia virtutis ac fidei, numerari non possunt martyres christiani, testante Apocalypsi et dicente : *Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omni gente, et ex omni tribu et populo et lingua, stantes in conspectu throni et agni; et erant amicti stolas albas, et palmæ fuerunt in manibus eorum, et magno clamore dicebant : Salus Deo nostro sedenti super thronum et agno. Et respondit unus ex senioribus dicens mihi : Hi qui amicti sunt stolas albas, qui sunt, et unde venerunt? Et dixi ei : Domine mi, tu scis. Et ait mihi : Hi sunt qui venerunt ex magna tribulatione, et laverunt stolas suas, et candidas eas fecerunt in sanguine agni. Propter hoc sunt in conspectu throni Dei, et serviunt ei die ac nocte in templo ejus.* Quod si tantus ostenditur et probatur christianorum martyrum populus, nemo difficile vel arduum putet esse martyrem fieri, quando videat martyrum populum non posse numerari.

CAPUT XII.

Quæ spes et merces maneat justos et martyres post conflictationes hujus temporis et passiones, per Salomonem Spiritus sanctus ostendit et præcinit dicens :

Etsi coram hominibus tormenta passi sunt, spes eorum immortalitate plena est, et in paucis vexati, in multis bene disponentur; quoniam Deus tentavit illos, et invenit illos dignos se. Tanquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausta hostiæ accepit illos, et in tempore erit respectus illorum fulgebunt, et tanquam scintillæ in arundineto discurrent. Judicabunt nationes, et dominabuntur populis, et regnabit dominus eorum in perpetuum.

Item apud eumdem vindicta nostra describitur, et persequentium nos atque infestantium pœnitentia prædicatur.

Tunc stabunt, *inquit*, justi in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt, et qui abstulerunt labores eorum, videntes turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, dicentes inter se, pœnitentiam habentes, et præ angustia spiritus gementes : Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum et in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam et finem illorum sine honore. Quomodo ergo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est? Ergo erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol non est ortus nobis. Lassati sumus in iniquitatis via et perditionis, et ambulavimus solitudines difficiles, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum jactatio contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra.

Item in psalmo cxv pretium et merces passionis ostenditur :

Pretiosa est, *inquit*, in conspectu Domini mors sanctorum ejus.

Item in psalmo cxxv tristitia conflictationis et lætitia retributionis exprimitur :

Qui seminant, *inquit*, in lacrymis, in gaudio metent. Ambulantes ambulabant et flebant mittentes semina sua; venientes autem venient in exultatione portantes gremia sua.

Et iterum in psalmo cxviii :

Beati qui immaculati sunt in via, qui ambulant in lege Domini. Beati qui perscrutantur martyria ejus, in toto corde exquirunt eum.

Item Dominus in evangelio, ultor ipse persecutionis nostræ et remunerator passionis.

Beati, *inquit*, qui persecutionem passi fuerint propter justitiam, quia ipsorum est regnum cœlorum.

Et iterum :

Beati eritis cum odio vos habuerint homines et separaverint vos, et expulerint, et maledixerint nomini vestro quasi nequam propter filium hominis. Gaudete in illa die, et exsultate. Ecce enim merces vestra multa est in cœlis.

Et iterum :

Qui perdiderit animam suam propter me, hic salvabit illam.

Nec solos animadversos et interfectos divinæ pollicitationis manent præmia, sed etiam si ipsa passio fidelibus desit, fides tamen integra atque invicta perstiterit, et contemtis ac relictis suis omnibus Christum se sequi christianus ostenderit, ipse quoque a Christo inter martyres honoratur, pollicente ipso et dicente :

Nemo est qui relinquat domum, aut agrum, aut parentes, aut fratres, aut uxo-

rem, aut filios propter regnum Dei, et non recipiat septies tantum in isto tempore, in sæculo autem venturo vitam æternam.

Item in Apocalypsi hoc idem loquitur : *Et vidi*, inquit, *animas occisorum propter nomen Jesu et sermonem Dei.* Et cum primo in loco posuisset occisos, addidit dicens : *Et quicunque imaginem bestiæ non adoraverunt, nec acceperunt inscriptionem in fronte aut in manu sua;* quos universos a se in eodem loco simul visos conjungit et dicit : *et vixerunt et regnaverunt cum Christo.* Vivere omnes dicit et regnare cum Christo, non tantum qui occisi fuerint, sed et quique in fidei suæ firmitate et Dei timore perstantes imaginem bestiæ non adoraverint, neque ad funesta ejus et sacrilega edicta consenserint. Plus nos accipere in passionis mercede quam quod hic sustinemus in ipsa passione probat beatus apostolus Paulus, qui dignatione divina usque in tertium cœlum atque in paradisum raptus audisse se inenarrabilia testatur, qui oculata fide Jesum Christum vidisse se gloriatur, qui id quod et didicit et vidit majori conscientiæ veritate profitetur. *Non sunt*, inquit, *condignœ passiones hujus temporis ad superventuram claritatem quœ revelabitur in nobis.*

Quis ergo non omnibus viribus elaboret ad tantam claritatem pervenire, ut amicus Dei fiat, ut cum Christo statim gaudeat, ut post tormenta et supplicia terrena præmia divina percipiat? Si militibus sæcularibus gloriosum est ut hoste devicto redeant in patriam triumphantes, quanto potior et major est gloria victo diabolo ad paradisum triumphantem redire; et unde Adam peccator ejectus est, illuc prostrato eo qui ante dejecerat trophæa victricia reportare, offerre Deo acceptissimum munus, incorruptam fidem, et virtutem mentis incolumem, laudem devotionis illustrem, comitari eum cum venire cœperit vindictam de inimicis recepturus, lateri ejus assistere cum sederit judicaturus, cohæredem Christi fieri, angelis adæquari, cum patriarchis, cum apostolis, cum prophetis cœlestis regni possessione lætari!

Has cogitationes quæ persecutio potest vincere, quæ possunt tormenta superare? Durat fortis et stabilis religiosis meditationibus fundata mens, et adversus omnes diaboli terrores et minas mundi animus immobilis perstat, quem futurorum fides certa et solida corroborat. Clauduntur oculi in persecutionibus terræ, sed patet cœlum; minatur antichristus, sed Christus tuetur; mors infertur, sed immortalitas sequitur; occiso mundus eripitur, sed restituto paradisus exhibetur; vita temporalis extinguitur, sed æterna reparatur. Quanta est dignitas et quanta securitas exire hinc lætum, exire inter pressuras et angustias gloriosum, claudere in momento oculos quibus homines videbantur et mundus, et aperire eosdem statim ut Deus videatur et Christus? Tam feliciter migrandi quanta velocitas! Terris repente subtraheris, ut in regnis cœlestibus reponaris. Hæc oportet mente et cogitatione complecti, hæc die ac nocte meditari. Si talem persecutionis dies invenerit Dei militem, vinci non poterit virtus ad prælium prompta. Vel si accersitio ante prævenerit, sine præmio non erit fides quæ erat ad martyrium præparata. Sine damno temporis merces judice Deo redditur. In persecutione militia, in pace conscientia coronatur.

LIBRI TRES

TESTIMONIORUM

ADVERSUS JUDÆOS.

Cyprianus Quirino filio salutem.

OBTEMPERANDUM fuit, fili carissime, desiderio tuo spiritali impensissima petitione divina magisteria poscenti quibus nos Dominus per scripturas sanctas erudire et instruere dignatus est, ut a tenebris erroris abducti, et luce ejus pura et candida luminati, viam vitæ per salutaria sacramenta teneamus. Et quidem sicut petisti, ita a nobis sermo compositus et libellus compendio breviante digestus est, ut quæ scribebantur non copia latiore diffunderem, sed, quantum mediocris memoria suggerebat, excerptis capitulis et annexis necessaria quæque colligerem quibus non tam tractasse quam tractantibus materiam præbuisse videamur. Sed et legentibus brevitas ejusmodi plurimum prodest, dum non intellectum legentis et sensum liber longior spargit, sed subtiliore compendio id quod legitur tenax memoria custodit. Complexus sum vero libellos duos (1) pari æqualitate moderatos. Unum, quo ostendere enisi simus Judæos secundum quæ fuerant ante prædicta a Deo recessisse et indulgentiam Domini, quæ sibi jam pridem data et in posterum promissa fuerat, perdidisse, successisse vero in eorum locum christianos fide Dominum promerentes et de omnibus gentibus ac de toto orbe venientes. Item libellus alius continet Christi sacramentum, quod idem venerit qui secundum scripturas annuntiatus est et gesserit ac perfecerit universa quibus intelligi et cognosci posse prædictus est, quæ legentibus interim prosint ad prima fidei liniamenta formanda. Plus roboris dabitur et magis ac magis intellectus cordis operabitur scrutanti scripturas veteres ac novas plenius, et universa librorum spiritalium volumina perlegenti. Nam nos nunc de divinis fontibus implevimus modicum quod tibi interim mitteremus. Bibere uberius, et saturari copiosius poteris, si tu quoque ad eosdem divinæ plenitudinis fontes nobiscum pariter potaturus accesseris. Opto te, fili carissime, semper bene valere.

(1) Tertium non addit, forsitan eo quod duo priores ad Judæos peculiariter spectent, tertius vero ad vitæ institutionem accommodatus est.

LIBER PRIMUS.

CAPITULA.

CAPUT I.

JUDÆOS in offensam Dei graviter deliquisse, quod Dominum dereliquerint et idola secuti sint.

In Exodo populus ad Aaron :

Exsurge, et fac nobis deos qui nos præcedant, quia Moyses, vir hic qui nos ejecit de Ægypto, quid ei acciderit non scimus.

Item illic Moyses ad Dominum :

Precor ait, Domine, deliquit populus i

delictum grande. Fecerunt sibi deos aureos et argenteos; et nunc si dimittis ei delictum, dimitte; sin autem, dele me libro quem scripsisti. Et dixit Dominus ad Moysen: Si quis deliquit ante me, deleam illum de libro meo.

Item in Deuteronomio :

Sacrificaverunt dæmoniis, et non Deo.

Item in libro Judicum :

Et fecerunt filii Israel quod malignum erat coram Domino Deo patrum suorum, qui ejecit eos de terra Ægypti, et secuti sunt deos gentium quæ circa illos sunt, et offenderunt Dominum, et reliquerunt Deum, et servierunt Baal.

Item illic :

Et adjecerunt filii Israel iterum facere malignum coram Domino, et servierunt Baal et diis alienigenarum, et reliquerunt Dominum, et non servierunt illi.

Apud Malachiam.

Derelictus est Juda, et abominatio facta est in Israel et in Hierusalem, quoniam prophanavit Judas sancta Domini, in quibus dilexit et affectavit deos alienos. Exterminabit Dominus hominem qui facit hæc, et humilis efficietur in tabernaculis Jacob.

CAPUT II.

Item quod prophetis non crediderint et eos interfecerint.

Apud Hieremiam Dominus dicit :

Misi ad vos servos meos prophetas. Ante lucem mittebam, et non audiebatis me, neque intendebatis auribus vestris, dicens: Convertatur unusquisque a via sua mala et a nequissimis affectationibus vestris; et habitabitis in terra ista quam dedi vobis et patribus vestris a sæculo et usque in sæcula.

Et iterum :

Nolite ambulare post deos alienos ut serviatis eis, et ne adoraveritis eos, et ne incitetis me in operibus manuum vestrarum ad disperdendos vos, et non audistis me.

Item in Basilion libro tertio Helias ad Dominum :

Æmulando æmulatus sum Domino Deo omnipotenti; quia dereliquerunt te filii Israel, altaria tua demolierunt, et prophetas tuos interfecerunt gladio, et remansi ego solitarius, et quærunt animam meam auferre a me.

Item in Esdra :

Desciverunt a te, et abjecerunt legem tuam post dorsum suum, et prophetas tuos interfecerunt, qui obtestabantur eos ut reverterentur ad te.

CAPUT III.

Ante prædictum quod Dominum neque cognituri neque intellecturi neque recepturi essent.

Apud Esaiam :

Audi cœlum, et præbe aurem terra, quoniam Dominus locutus est: Filios generavi et exaltavi, ipsi autem me reprobaverunt. Agnovit bos possessorem suum et asinus præsepium domini sui; Israel autem me non cognovit, et populus me non intellexit. Væ gens peccatrix, populus plenus peccatis, semen nequam, filii scelesti; reliquistis Dominum, et in indignationem misistis illum sanctum Israel.

Item apud eundem Dominus dicit :

Vade, et dic populo isti: Aure audietis, et non intelligetis, et videntes videbitis et non videbitis. Incrassavit enim cor populi hujus; et auribus graviter audierunt, et oculos suos concluserunt, ne forte videant oculis et auribus audiant et corde intelligant, et revertantur, et curem illos.

Item apud Hieremiam Dominus dicit :

Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et effoderunt sibi lacus detritos, qui non poterunt aquam portare.

Item apud eundem :

Ecce sermo Domini factus est eis in maledictum, et non volunt illum.

Item apud eundem Dominus dicit :

Cognovit milvus tempus suum, turtur et hirundo, ruris passeres custodierunt tempora introitus sui, populus autem meus non cognovit judicium Domini. Quomodo dicitis, sapientes sumus, et lex Domini nobiscum est? In cassum facta est metatura falsa, scribæ confusi sunt, sapientes trepidaverunt et capti sunt, quia verbum Domini reprobaverunt.

Item apud Salomonem :

Quærunt me mali, et non invenient. Odio enim habuerunt sapientiam, sermonem autem Domini non receperunt.

Item in psalmo XXVII :

Redde eis retributionem eorum, quoniam non intellexerunt in operibus Domini.

Item in psalmo LXXXI.

Non cognoverunt neque intellexerunt, in umbra deambulabunt.

Item in evangelio cata Joannem :

In sua propria venit, et sui eum non receperunt. Quotquot eum receperunt, dedit illis potestatem ut filii Dei fierent, qui credunt in nomine ejus.

CAPUT IV.

Quod scripturas sanctas intellecturi Judæi non essent, intelligi autem haberent in novissimis temporibus postea quam Christus venisset.

Apud Esaiam :

Et erunt vobis hi omnes sermones sicut sermones libri qui signatus est : quem si dederis homini scienti litteras ad legendum, dicet : Non possum legere. Signatus est enim. Sed in illa die audient surdi sermones libri ; et qui in tenebris et qui in nebula sunt oculi cæcorum videbunt.

Item apud Hieremiam :

In novissimo dierum cognoscetis ea.

Item apud Danielem :

Muni sermones et signa librum usque ad tempus consummationis, quoad discant multi, et impleatur agnitio ; quoniam cum fiet dispersio, cognoscent omnia hæc.

Item in epistola Pauli ad Corinthios prima :

Nolo enim vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt.

Item in epistola ad Corinthios secunda :

Obtusi sunt sensus eorum usque in hunc diem, hoc eodem velamento in lectione veteris testamenti manente quod non revelatur, quia in Christo evacuatur ; et usque in hodiernum, si quando legitur Moyses, velamentum est super cor eorum. Mox autem ut conversi fuerint ad Dominum, auferetur velamentum.

In evangelio Dominus post resurrectionem dicit :

Isti sunt sermones quos locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quia oportet adimpleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi et prophetis et psalmis de me. Tunc adaperuit illis sensum ut intelligerent scripturas, et dixit illis : Quia sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati et resurgere a mortuis tertia die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissam peccatorum usque in omnes gentes.

CAPUT V.

Nihil possê Judæos intelligere de scripturis, nisi prius crediderint in Christum.

Apud Esaiam :

Et si non credideritis, neque intelligetis.

Item Dominus in evangelio :

Si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis vestris.

Fide autem stare justitiam et illic esse vitam prædictum est apud Abacuc :

Justus autem ex fide mea vivet.

Inde Abraham pater gentium credidit ; in Genesi :

Credidit Abraham Deo, et deputatum est ei ad justitiam.

Item Paulus ad Galatas :

Abraham credidit Deo, et deputatum est ei ad justitiam. Cognoscitis ergo quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahæ. Providens autem scriptura divina quia ex fide justificat gentes Deus, prænuntiavit Abrahæ quia benedicentur in illo omnes gentes. Igitur qui ex fide sunt, benedicti sunt cum fideli Abraham.

CAPUT VI.

Quod Hierusalem perdituri essent et terram quam acceperant relicturi.

Apud Esaiam :

Terra vestra deserta, civitates vestræ igni exustæ ; regionem vestram in conspectu vestro, alieni comedent eam ; et deserta et subversa a populis alienis derelinquetur filia Sion, sicut casa in vinea, et sicut custodiarium in cucumerario, quasi civitas quæ expugnatur. Et nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, et quasi Gomorra similaremur.

Item in evangelio Dominus dicit :

Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas missos ad te, quoties volui congregare filios tuos sicut gallina pullos sub alas suas, et noluisti ? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.

CAPUT VII.

Item quod essent amissuri lumen Domini.

Apud Esaiam :

Venite, ambulemus in lumine Domini. Dimisit enim populum suum domum Israel.

Item in evangelio suo cata Joannem.

Fuit lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In hoc mundo fuit, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit.

Item illic :

Qui non crediderit, jam judicatus est, quia

non credidit in nomine unici filii Dei. Hoc autem est judicium, quoniam lux venit in sæculum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.

CAPUT VIII.

QUOD circumcisio prima carnalis evacuata sit, et secunda spiritalis repromissa sit.

Apud Hieremiam :

Hæc dicit Dominus viris Juda et qui inhabitant Hierusalem : Renovate inter vos novitatem, et ne seminaveritis in spinis; circumcidite vos Deo vestro, et circumcidite præputium cordis vestri, ne exeat sicut ignis ira mea et exurat, et non sit qui extinguat.

Item Moyses dicit :

In novissimis diebus circumcidet Deus cor tuum et cor seminis tui ad Dominum Deum amandum.

Item apud Jesum Nave :

Et dixit Dominus ad Jesum : Fac tibi cultellos petrinos nimis acutos, et assidens circumcide secundo filios Israel.

Item Paulus ad Colossenses :

Circumcisi estis circumcisione non manufacta in expoliatione carnis, sed in circumcisione Christi.

Item quod Adam primus a Deo factus incircumcisus, et Abel justus, et Enoch, qui Deo placuit et translatus est, et Noe, qui terris hominibusque ob delicta pereuntibus solus in quo humanum genus servaretur electus est, et Melchisedech sacerdos, secundum cujus ordinem Christus repromissus est, tum quod illud signaculum seminis non proficit, signo autem Domini omnes signantur.

CAPUT IX.

QUOD lex prior quæ per Moysen data est cessatura esset.

Apud Esaiam :

Tunc manifesti erunt qui signant legem, ne discant. Et dicet : Expecto Deum, qui avertit faciem suam a domo Jacob, et fidens ero in illum.

Item in evangelio :

Omnes prophetæ et lex usque ad Joannem prophetaverunt.

CAPUT X.

QUOD lex nova dari haberet.

Apud Micheam :

Quoniam lex de Sion proficiscetur, et sermo Domini de Hierusalem. Et judicabit inter plurimos populos, et revincet et deteget validas nationes.

Item apud Esaiam :

De Sion enim procedet lex, et verbum Domini de Hierusalem, et judicabit inter gentes.

Item in evangelio cata Matthæum :

Et ecce vox de nube dicens : Hic est filius meus dilectissimus, in quo bene sensi, ipsum audite.

CAPUT XI.

QUOD dispositio alia et testamentum novum dari haberet.

Apud Hieremiam :

Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et consummabo domui Israel et domui Juda testamentum novum, non secundum testamentum quod disposui patribus eorum in die qua apprehendi manus eorum ut educerem eos de terra Ægypti, quia non permanserunt in testamento meo, et ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc testamentum quod disponam domui Israel post dies illos; dicit Dominus. Dans leges meas, in sensum illorum scribam illas, et ero illis in Deum, et ipsi erunt mihi in plebem, et non docebunt unusquisque fratrem suum dicentes : Dinosce Dominum; quia omnes scient me a minimo usque ad maximum eorum, quia propitius ero iniquitatibus eorum, et peccatorum eorum non ero memor amplius.

CAPUT XII.

QUOD baptisma vetus cessaret et novum inciperet.

Apud Esaiam

Nolite ergo priora meminisse, et antiqua nolite reputare. Ecce facio nova quæ nunc orientur, et cognoscetis, et faciam in deserto viam et flumina in loco inaquoso adaquare genus meum electum, plebem meam, quam acquisivi, ut virtutes meas exponeret.

Item apud eundem :

Si sitierint, per deserta adducet illos, aquam de petra producet illis, findetur petra, et fluet aqua, et bibet plebs mea.

Item in evangelio cata Matthæum Joannes dicit :

Ego quidem vos baptizo in aqua in pœnitentiam. Qui venit autem post me fortior me

est, cujus non sum idoneus calceamenta portare. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni.

Item cata Joannem :

Nisi quis natus fuerit ex aqua et spiritu non potest introire in regnum Dei. Quod enim natum est de carne caro est, et quod natum est de spiritu spiritus est.

CAPUT XIII.

Quod jugum vetus evacuaretur et jugum novum daretur.

In psalmo secundo :

Ad quid tumultuatæ sunt gentes, et populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, et principes collecti sunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus. Disrumpamus vincula eorum, et abjiciamus a nobis jugum eorum.

Item in evangelio cata Matthæum Dominus dicit :

Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos requiescere faciam. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum bonum est et sarcina levis.

Apud Hieremiam :

In illa die contribulabo jugum a cervice illorum, et vincula illorum disrumpam; et non operabuntur aliis, sed operabuntur Domino Deo, et David regem suscitabo ipsis.

CAPUT XIV.

Quod pastores veteres cessaturi essent, et novi inciperent.

Apud Ezechielem :

Propterea hæc dicit Dominus : Ecce ego super pastores, et inquiram oves meas de manibus eorum, et avertam eos ut non pascant oves meas, et jam non pascent eas, et extraham oves meas de ore eorum, et pascam eas cum judicio.

Apud Hieremiam Dominus dicit :

Et dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascent vos pascentes cum disciplina.

Item apud Hieremiam :

Audite verbum Domini, gentes, et nuntiate insulis quæ longe sunt. Dicite : Qui disperdit Israel congregabit illum, et custodiet sicut pastor gregem suum, qui eruit Dominus Jacob, et eruit de manu fortioris illius.

CAPUT XV.

Quod domus et templum Dei Christus futurus esset, et cessaret templum vetus, et novum inciperet.

In Basilion secundo :

Et fuit verbum Domini ad Nathan dicens : Vade, et dic servo meo David : Hæc dicit Dominus : Non tu ædificabis mihi domum ad inhabitandum; sed erit, cum impleti fuerint dies tui et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, qui erit de utero tuo, et parabo regnum ejus. Hic ædificabit mihi domum in nomine meo, et erigam thronum ejus in sæcula, et ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium, et fidem consequetur domus ejus et regnum ejus usque in sæcula in conspectu meo.

Item in evangelio Dominus dicit :

Non relinquetur in templo lapis super lapidem qui non dissolvatur, et post triduum aliud excitabitur sine manibus.

CAPUT XVI.

Quod sacrificium vetus evacuaretur, et novum celebraretur.

Apud Esaiam :

Quo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum, dicit Dominus. Plenus sum, holocaustomata arietum et pinguamina agnorum et sanguinem taurorum et hircorum nolo. Quis enim exquisivit ista de manibus vestris?

Item in psalmo XLIX :

Non edam carnes taurorum, aut sanguinem hircorum bibam. Sacrifica Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua. Invoca me in die pressuræ, et eruam te, et clarificabis me.

Item in psalmo eodem :

Sacrificium laudis clarificabit me, illic via est in qua ostendam illi salutare Dei.

Item in psalmo quarto :

Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Dominum.

Item apud Malachiam :

Non est mihi voluntas circa vos, dicit Dominus, et sacrificium acceptum non habebo ex manibus vestris. Quoniam a solis ortu et usque in occasum clarificatum est nomen meum apud gentes, et in omni loco odores incensi offeruntur nomini meo, et sacrificium mundum, quoniam magnum est nomen meum apud gentes, dicit Dominus.

CAPUT XVII.

Quod sacerdotium vetus cessaret, et novus sacerdos veniret, qui in æternum futurus esset.

In psalmo CIX :

Ante luciferum genui te. Juravit Dominus, et non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Item in Basilion primo Deus ad Heli sacerdotem :

Et suscitabo mihi sacerdotem fidum, qui omnia quæ sunt in corde meo faciet, et ædificabo ei domum fidelem, et transibit in conspectu christorum meorum omnibus diebus; et erit, qui remanserit in domo tua, veniet adorare in obolo pecuniæ et in pane uno.

CAPUT XVIII.

Quod propheta alius, sicut Moyses, promissus sit, scilicet qui testamentum novum daret, et qui magis audiri deberet.

In Deuteronomio Deus ad Moysen :

Et dixit Dominus ad me : Prophetam excitabo eis de fratribus eorum sicut te, et dabo verbum meum in ore ejus, et loquetur ad eos ea quæ præcepero ei. Et quisquis non audierit quæcunque locutus fuerit propheta ille in nomine meo, ego vindicabo.

De quo et Christus in evangelio cata Joannem :

Scrutamini scripturas, in quibus putatis vos vitam æternam habere. Hæ sunt quæ testimonium perhibent de me ; et non vultis venire ad me ut vitam habeatis. Nolite putare quia ego vos accuso apud patrem. Est qui vos accuset Moyses, in quem vos speratis. Si enim credidissetis Moysi, crederetis et mihi. De me enim ille scripsit. Si autem illius scripturis non creditis, quomodo verbis meis credetis?

CAPUT XIX.

Quod duo populi prædicti sint, major et minor, id est, vetus Judæorum, et novus, qui esset ex nobis, futurus.

In Genesi :

Et dixit Dominus Rebeccæ : Duæ gentes in utero tuo sunt, et duo populi de ventre tuo dividentur, et populus populum superabit, et major serviet minori.

Item apud Osee :

Vocabo non populum meum populum meum, et non dilectam dilectam. Erit enim quo loco dicetur non populus meus, illo loco vocabuntur filii Dei vivi.

CAPUT XX.

Quod ecclesia, quæ prius sterilis fuerat, plures filios habitura esset ex gentibus quam quot synagoga ante habuisset.

Apud Esaiam :

Jucundare sterilis quæ non paris, erumpe et exclama quæ non parturis, quia multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum. Dixit enim Dominus : Dilata locum tabernaculi tui et aulæorum tuorum et fige. Noli parcere, longas fac mensuras tuas, et palos tuos confirma. Adhuc in dexteram tuam et in sinistram extende, et semen tuum gentes possidebit, et civitates desertas inhabitabit. Noli timere, quia revinces. Neque reverearis, quia maledicta es, quoniam confusionem æternam oblivisceris.

Sic et Abrahæ cum de ancilla natus esset prior filius, Sarra sterilis diu mansit, et sero in senecta de pollicitatione peperit filium Isaac, qui fuit typus Christi. Sic et Jacob accepit uxores duas, majorem Liam oculis infirmioribus typum synagogæ, minorem speciosam Rachel typum ecclesiæ, quæ et sterilis diu mansit, et postea peperit Joseph, qui et ipse fuit typus Christi. Et in Basilion primo legitur Helcana habuisse uxores duas, Fenennam cum filiis, et Annam sterilem, ex qua nascitur Samuel, non secundum ordinem generandi, sed secundum Dei miserationem et promissionem, cum illa orasset in templo ; et natus Samuel typus fuit Christi. Item in Basilion primo :

Sterilis septem peperit, et quæ plurimos habebat infirmata est.

Filii autem septem sunt ecclesiæ septem. Unde et Paulus septem ecclesiis scripsit, et Apocalypsis ecclesias septem ponit ut servetur septenarius numerus, ut dies septem quibus Deus mundum fecit, ut angeli septem qui assistunt et conversantur ante faciem Dei, sicut Raphael angelus in Tobia dicit, et lucerna septi formis in tabernaculo martyrii, et oculi Domini septem qui mundum speculantur, et lapis cum oculis septem, ut Zacharias dicit, et spiritus septem, et candelabra in Apocalypsi septem, et columnæ septem super quas ædificavit domum sapientia apud Salomonem.

CAPUT XXI.

Quod gentes magis in Christum credituræ essent.

In Genesi :

Et dixit Dominus Deus ad Abraham : Exi de terra tua et de cognatione tua et de domo patris tui, et vade in illam terram quam tibi ostendero; et faciam te in gentem magnam, et benedicam te, et magnificabo nomen tuum, et eris benedictus; et benedicam qui te benedixerit, et maledicam qui te maledixerit, et benedicentur in te omnes tribus terræ.

De hoc ipso in Genesi :

Et benedixit Isaac Jacob. Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni quem benedixit Dominus. Et det tibi Deus de rore cœli, et a fertilitate terræ multitudinem frumenti et vini et olei; et servient tibi gentes, et adorabunt te principes, et eris dominus fratris tui, et adorabunt te filii patris tui; et qui te maledixerit erit maledictus, et qui te benedixerit benedictus.

De hoc ipso in Genesi :

Ubi autem vidit Joseph quoniam superposuit pater suus manum dexteram super caput Effraim, grave illi visum est; et apprehendit Joseph manum patris sui auferre eam a capite Effraim ad caput Manasse. Dixit autem Joseph ad patrem suum : Non sic, pater; hic est primitivus meus, superpone dexteram tuam super caput ejus. Ille autem noluit, et dixit : Scio, fili, scio; et hic erit in populum, et hic exaltabitur, sed frater ejus junior major illo erit, et semen ejus erit in multitudinem gentium.

Item in Genesi :

Juda, te laudabunt fratres tui, manus super dorsum inimicorum tuorum. Adorabunt te filii patris tui, catulus leonis Juda. De frutice, fili mi, ascendisti, recubans obdormisti velut leo et velut catulus leonis. Quis excitabit illum? Non deficiet princeps de Juda et dux de femoribus ejus quoadusque veniant deposita illi, et ipse est spes gentium. Deligans ad vitem pullum suum, et ad cilicium pullum asinæ suæ. Lavabit in vino stolam suam et in sanguine uvæ amictum suum. Formidolosi oculi ejus a vino, et candidi dentes ejus magis quam lac.

Inde in Numeris de populo nostro scriptum est :

Ecce populus quasi populus leoninus exsurget.

In Deuteronomio :

Eritis gentes in caput, incredulus autem populus in caudam.

Item apud Hieremiam :

Audite vocem tubæ, et dixerunt : Non audiemus. Propter hoc audient gentes et qui pascent pecora in eis.

In psalmo XVII :

Constitues me in caput gentium. Populus quem non cognovi servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi.

De hoc ipso apud Hieremiam Dominus dicit :

Prius quam te formarem in utero novi te, et prius quam exires de vulva sanctificavi te, et prophetam in gentibus posui te.

Item apud Esaiam :

Ecce testem illum nationibus manifestavi, principem et imperantem gentibus.

Item apud eundem :

Gentes quæ non noverunt te invocabunt te, et populi qui ignorabant te ad te confugient.

Item apud eundem :

Et erit in illa die radix Jesse qui surget imperare omnibus gentibus; in illum gentes sperabunt, et erit requies ejus honor.

Item apud eundem :

Terra Zabulon et terra Neptalim via maris, et cæteri qui maritima inhabitatis, et trans Jordanem gentium populus ambulans in tenebris, videte lumen magnum qui habitatis in regione umbræ mortis, lumen lucebit super vos.

Item apud eundem :

Sic dicit Dominus Deus Christo meo Domino (1), cujus teneo dexteram, ut exaudiant eum gentes. Et fortitudinem regum disrumpam. Aperiam ante ipsum portas, et civitates non claudentur.

Item apud eundem :

Venio colligere omnes gentes et linguas, et venient et videbunt claritatem meam, et dimittam super eos signum, et mittam ex eis conservatos in gentes quæ longe sunt, quæ non audierunt nomen meum, neque viderunt gloriam meam, et nuntiabunt claritatem meam in gentes

Item apud eundem :

Et in omnibus his non sunt conversi. Igitur extollet signum in gentes quæ sunt longe, et attrahet illos a summo terræ.

Item apud eundem :

Quibus non est nuntiatum de eo videbunt, et qui non audierunt intelligent.

Item apud eundem :

Manifestus factus sum eis qui me non quæ-

---

(1) Vulgata : *Christo meo Cyro.* At forte legerit in exemplari suo Cyprianus, Κυρίῳ, *domino*; pro Κύρῳ, *Cyro.*

runt, inventus sum ab eis qui me non interrogabant. Dixi Ecce sum genti quæ non invocavit nomen meum.

De hoc ipso in Actibus apostolorum Paulus :

Vobis primum oportuerat indicari verbum Dei. Sed quia expulistis illud, nec vos dignos vitæ æternæ judicastis, ecce convertimus nos ad gentes. Sic enim dixit per scripturas Dominus : Ecce lucem posui te inter gentes, ita ut sis in salvationem usque ad fines terræ.

CAPUT XXII.

Quod panem et calicem Christi et omnem gratiam ejus amissuri essent Judæi, nos vero accepturi, et quod christianorum novum nomen benediceretur in terris.

Apud Esaiam sic dicit Dominus :

Ecce qui serviunt mihi manducabunt, vos autem esurietis. Ecce qui mihi serviunt bibent, vos autem sitietis. Ecce qui mihi serviunt jucundabuntur, vos autem confundemini; vos interficiet Dominus. Eis autem qui serviunt mihi, nomen nominabitur novum, quod benedicetur in terra.

Item illic :

Igitur extollet lignum in gentes quæ sunt longe, et attrahet illos a summo terræ. Et ecce cito leviter venient, non esurient, neque sitient.

Item illic :

Ecce itaque dominator Dominus sabaoth auferet a Juda et ab Hierusalem valentem et validum, valentiam panis, et valentiam aquæ.

Item in psalmo XXXIII :

Gustate et videte quoniam dulcis est Dominus. Felix est vir qui sperat in eum. Timete Dominum Deum omnes sancti ejus, quoniam non est inopia eis qui eum metuunt. Divites eguerunt et esurierunt. Qui autem inquirunt Dominum non indigebunt omni bono.

Item in evangelio cata Joannem Dominus dicit :

Ego sum panis vitæ. Qui venit ad me non esuriet, et qui in me crediderit non sitiet unquam.

Item illic ipse :

Si quis sitit, veniat et bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.

Item illic ipse :

Nisi ederitis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.

CAPUT XXIII.

Quod ad regnum cœlorum magis gentes quam Judæi perveniant.

In evangelio Dominus dicit :

Multi venient ab oriente et occidente, et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum, filii autem regni exibunt in tenebras exteriores. Illic erit ploratio et stridor dentium.

CAPUT XXIV.

Quod solo hoc Judæi accipere veniam possint delictorum suorum, si sanguinem Christi occisi baptismo ejus abluerint et in ecclesiam ejus transeuntes præceptis ejus obtemperaverint.

Apud Esaiam Dominus dicit :

Jam non laxabo peccata vestra. Cum extenderitis manus, avertam faciem a vobis; et si multiplicaveritis preces, non exaudiam vos. Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Lavamini, mundi estote, auferte nequitias ab animis vestris a conspectu oculorum meorum, cessate a nequitiis vestris. Discite bonum facere, exquirite judicium, conservate eum qui injuriam patitur, judicate pupillo, et justificate viduam, et venite disputemus, dicit Dominus, et si fuerint peccata vestra ut phœniceum, ut nivem exaltabo; et si fuerint quasi coccinum, ut lanam inalbabo. Et si volueritis et audieritis me, bona terræ edetis. Si autem nolueritis et non audieritis me, gladius vos consumet. Os enim Domini locutum est ista.

LIBER SECUNDUS.

CAPITULA.

XXV. Quod ab inferis tertio die resurgeret.
XXVI. Quod cum resurrexisset, acciperet a patre omnem potestatem, et potestas ejus æterna sit.
XXVII. Quod perveniri non possit ad Deum patrem nisi per filium ejus Jesum Christum.
XXVIII. Quod ipse judex venturus sit.
XXIX. Quod ipse sit rex in æternum regnaturus.
XXX. Quod ipse sit et judex et rex.

CAPUT I.

CHRISTUM primogenitum esse sapientiam Dei, per quem omnia facta sunt.

Apud Salomonem in Proverbiis :

Dominus condidit me in initio viarum suarum, in opera sua ante sæculum fundavit me. In principio antequam terram faceret et antequam abyssos constitueret, prius quam procederent fontes aquarum, antequam montes collocarentur, ante omnes colles genuit me Dominus. Fecit regiones et inhabitabilia et fines inhabitabiles sub cœlo. Cum pararet cœlum, aderam illi, et cum secerneret suam sedem. Cum super ventos validas faceret desuper nubes, et cum confirmatos ponebat fontes sub cœlo, quando fortia faciebat fundamenta terræ, eram penes illum disponens. Ego eram cui adgaudebat. Quotidie autem jucundabar ante faciem ejus in omni tempore cum lætaretur orbe perfecto.

Item apud eundem in Ecclesiastico :

Ego ex ore Altissimi prodivi primogenita ante omnem creaturam. Ego in cœlis feci ut oriretur lumen indeficiens, et nebula texi omnem terram. Ego in altis habitavi, et thronus meus in columna nubis. Gyrum cœli circuivi, et in profundum abyssi penetravi, et in fluctibus maris ambulavi, et in omni terra steti, et in omni populo et in omni gente primatum habui, et omnium excellentium et humilium corda propria virtute calcavi. In me omnis spes vitæ et virtutis. Transite ad me omnes qui concupiscitis me.

Item in psalmo LXXXVIII :

Et ego primogenitum ponam eum altissimum apud reges terræ. In æternum servabo illi misericordiam meam et testamentum meum fidele illi, et ponam in sæculum sæculi semen ejus. Si dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint, si justificationes meas prophanaverint, et præcepta mea non observaverint, visitabo in virga facinora eorum et in flagellis delicta eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eis.

Item in evangelio cata Joannem Dominus dicit :

Hæc autem est vita æterna, ut cognoscant te solum et verum Deum et quem misisti Jesum Christum. Ego te clarificavi in terra, opus perfeci quod dedisti mihi ut faciam. Et nunc tu clarifica me apud te ipsum, claritate quam habui apud te prius quam mundus fieret.

Item Paulus ad Colossenses :

Qui est imago Dei invisibilis et primogenitus totius creaturæ.

Item illic :

Primogenitus a mortuis, ut fieret in omnibus ipse primatum tenens.

Item in Apocalypsi :

Ego sum et initium et finis. Ego sitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis.

Quod idem sit et sapientia et virtus Dei. Paulus ad Corinthios prima :

Quoniam Judæi signa desiderant, et Græci prudentiam quærunt, nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Judæis et Græcis Christum, Dei virtutem et Dei sapientiam.

CAPUT II.

QUOD sapientia Dei Christus; et de sacramento incarnationis ejus et passionis et calicis et altaris et apostolorum qui missi prædicaverunt.

Apud Salomonem in Proverbiis :

Sapientia ædificavit sibi domum, et subdidit columnas septem. Mactavit suas hostias miscuit in cratera vinum suum, et paravit suam mensam, et misit servos suos convocans cum excelsa prædicatione ad craterem dicens : Qui est insipiens declinet ad me. Et egentibus sensu dixit : Venite, edite de meis panibus, et bibite vinum quod miscui vobis. Derelinquite stultitiam, et quærite prudentiam, et corrigite scientiam in intellectu.

CAPUT III.

Quod Christus idem sit sermo Dei.

In psalmo XLVI:

Eructavit cor meum sermonem bonum, dico ego opera mea regi.

Item in psalmo XXXII:

Sermone Dei cœli solidati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.

Item apud Esaiam:

Verbum consummans et brevians in justitia; quoniam sermonem breviatum faciet Deus in toto orbe terræ.

Item in psalmo CVI.

Misit sermonem suum, et curavit illos.

Item in evangelio cata Joannem:

In principio erat sermo, et sermo erat apud Deum, et Deus erat sermo. Hic erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est. In illo vita erat, et vita erat lux hominum; et lux lucet in tenebris, et tenebræ illam non comprehenderunt.

Item in Apocalypsi:

Et vidi cœlum apertum, et ecce equus albus; et qui sedebat super eum vocabatur fidelis et verus, æquum justumque judicans, et præliabatur; eratque coopertus veste conspersa sanguine; et dicitur nomen ejus sermo Dei.

CAPUT IV.

Quod Christus idem manus et brachium Dei sit.

Apud Esaiam:

Numquid non valet manus Dei ut salvos faciat, aut gravavit aurem ut non exaudiat? Sed peccata vestra inter vos et Deum separant, et propter peccata vestra avertit faciem suam a vobis ne misereatur. Manus enim vestræ inquinatæ sunt sanguine, et digiti vestri in peccatis. Labia autem vestra locuta sunt facinus, et lingua vestra injustitiam meditatur. Nemo loquitur vera, neque est judicium verum. Fidunt in vanis et loquuntur inania qui parturiunt dolorem et pariunt facinus.

Item illic:

Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium Dei cui revelatum est?

Item apud eundem:

Sic dicit Dominus: Cœlum mihi thronus, et terra suppedaneum pedum meorum. Quam mihi sedem ædificabitis, aut quis locus ad requiem mihi? Omnia enim ista fecit manus mea.

Item apud eundem:

Domine Deus, altum est brachium tuum, et non sciebant; cum cognoverint autem, confundentur.

Item apud eundem:

Revelavit Dominus brachium suum illum sanctum in conspectu omnium gentium. Videbunt omnes gentes ipsa suprema terræ salutem a Deo.

Item illic:

Ecce feci te sicut rotas vehiculi triturantis novas in se retornatas; et triturabis montes, et extenuabis colles, et sicut lanuginem pones et ventilabis, et ventus occupabit illos, et procella disperget. Tu autem jocundaberis in sanctis Israel, et exultabunt inopes et egeni. Quærent enim aquam, et non erit. Lingua enim eorum a siti siccabit. Ego Dominus Deus, ego exaudiam Deus Israel, et non derelinquam eos; sed aperiam inter montes flumina et in mediis campis fontes. Faciam deserta in nemora aquosa, et sitientem terram in aquæductus. Ponam in inaquosam terram cedrum et buxum et myrtum et cypressum et ulmum et populum, ut videant et cognoscant et sciant et credant simul quia manus Domini fecit ista et sanctus Israel ostendit.

CAPUT V.

Quod idem angelus et Deus Christus.

In Genesi ad Abraham:

Et vocavit eum angelus Domini de cœlo, et dixit illi: Abraham, Abraham. Ille autem dixit: Ecce ego. Et dixit: Noli imponere manum tuam super puerum, neque feceris illi quicquam. Nunc enim cognovi quoniam times Deum tuum, et non pepercisti filio tuo dilectissimo propter me.

Item illic ad Jacob:

Et dixit mihi angelus Domini in somnis: Ego sum Deus quem vidisti in loco Dei, ubi unxisti mihi titulum lapideum, et vovisti mihi votum

Item in Exodo:

Deus autem præibat eos, die quidem per columnam nubis ostendere illis iter, nocte autem in columna ignis.

Et postea illic:

Promovit autem angelus Dei qui præcedebat exercitum filiorum Israel.

Item illic:

Ecce ego præmitto angelum meum ante faciem tuam ad custodiendum te in itinere, ut te inducat in terram quam tibi præparavi. Observa eum, et obaudi eum, et ne fueris inobaudiens ei, et non deerit tibi. Nomen enim meum in illo est.

Unde ipse in evangelio dicit :

Ego veni in nomine patris mei, et non recepistis me. Cum alius venerit in nomine suo, illum accipietis.

Et iterum in psalmo CXVII :

Benedictus est qui venit in nomine Domini.

Item in Malachia :

Testamentum meum fuit cum vita et pace, et dedi illi timorem ut timeret me, a facie nominis mei proficisci illum. Lex veritatis fuit in ore ejus, et injustitia non est inventa in labiis ejus. In pace linguæ corrigens ambulavit nobiscum, et multos avertit ab injustitia. Quoniam labia sacerdotis servabunt scientiam, et legem exquirent ab ore ejus, quoniam angelus omnipotentis est.

CAPUT VI.

Quod Deus Christus.

In Genesi :

Dixit autem Deus ad Jacob : Exsurge, et ascende in locum Bethel, et habita illic, et fac illic altare illi Deo qui tibi apparuit cum fugeres a facie Esau fratris tui.

Item apud Esaiam :

Sic dicit Dominus Deus sabaoth : Fatigata est Ægyptus, et negotiatio Æthiopum, et Sabaim viri alti ad te transgredientur, et tui erunt servi, et post te ambulabunt vincti compedibus, et adorabunt te, et in te precabuntur; quoniam in te Deus est, et non est Deus alius præter te. Tu enim es Deus, et non sciebamus, Deus Israel salvator. Confundentur et reverebuntur omnes qui adversantur tibi, et cadent in confusionem.

Item apud eundem :

Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. Omnis rivus implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur, et erunt omnia tortuosa in directum et aspera in campum, et videbitur claritas Domini, et videbit omnis caro salutare Dei, quoniam Dominus locutus est.

Item apud Hieremiam :

Hic Deus noster, et non deputabitur alius absque illo, qui invenit omnem viam prudentiæ, et dedit eam Jacob puero suo et Israel dilecto sibi. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.

Item apud Zachariam Deus dicit :

Et transibunt per mare angustum, et percutient in mari fluctus, et arefacient omnes altitudines fluminum, et confundetur omnis injuria Assyriorum, et sceptrum Ægypti auferetur, et confortabo eos in Domino Deo ipsorum, et in nomine ejus gloriabuntur, dicit Dominus.

Item apud Osee dicit Dominus :

Non faciam juxta iram indignationis meæ, non sinam deleri Effraim : quoniam Deus ego sum, et non homo in te sanctus, et non introibo in civitatem, post Deum ibo.

Item in psalmo XLIV :

Thronus tuus, Deus, in sæcula sæculorum, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem. Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis super participes tuos.

Item in psalmo XLV :

Vacate et cognoscite quoniam ego sum Deus. Exaltabor in gentibus, et exaltabor in terra.

Item in psalmo LXXXI :

Non cognoverunt neque intellexerunt, in umbra deambulabunt.

Item in psalmo LXVII :

Cantate Deo, psallite nomini ejus, viam facite ei qui ascendit in occasum, Deus nomen illi.

Item in evangelio cata Joannem :

In principio erat sermo, et sermo erat apud Deum, et Deus erat sermo.

Item in eodem Dominus ad Thomam :

Injice huc digitum tuum, et vide manus meas, et noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas, et dixit illi : Dominus meus et Deus meus. Dicit illi Jesus : Quia vidisti me, credidisti. Felices qui non viderunt et crediderunt.

Item Paulus ad Romanos :

Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus cognatisque meis secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio et claritas et testamentum et legis constitutio et famulatus et promissiones, quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula.

Item in Apocalypsi :

Ego sum α et ω, initium et finis. Ego sitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis. Qui vicerit possidebit ea et eorum hæreditatem; et ero ejus Deus, et ille erit mihi filius.

Item in psalmo LXXXI :

Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernens.

Et iterum illic :

Ego dixi : dii estis et filii Altissimi omnes, vos autem sicut homines moriemini.

Quod si justi qui fuerint et præceptis divinis obtemperaverint dii dici possunt, quanto magis Christus Deus Dei filius? Sic ipse in evangelio cata Joannem dicit :

Nonne scriptum est in lege quoniam ego

dixi dii estis? Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi scriptura, quem pater sanctificavit et misit in sæculum, vos dicitis quoniam blasphemas, quia dixi filius Dei sum. Quod si non facio facta patris, nolite mihi credere; quod si facio, et mihi non vultis credere, factis credite, et cognoscite quoniam in me est pater, et ego in illo.

Item in evangelio cata Matthæum:

Et vocabitis nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus.

CAPUT VII.

Quod Christus Deus venturus esset illuminator et salvator generis humani.

Apud Esaiam:

Confortamini manus resolutæ et genua debilia, exhortamini. Qui estis pusillanimes, nolite metuere. Deus noster judicium retribuet, ipse veniet et salvos faciet nos. Tunc aperientur oculi cœcorum, et aures surdorum audient. Tunc saliet claudus sicut cervus, et plana erit lingua mutorum: quia rupta est in deserto aqua, et rivus in terra sitienti.

Item illic:

Non senior, neque angelus, sed ipse Dominus liberabit illos; quia diliget eos et parcet eis, et ipse redimet eos.

Item illic:

Ego Dominus Deus vocavi te in justitia, ut teneam manum tuam, et confortabo te; et dedi te in testamentum generis mei, in lumen gentium, aperire oculos cœcorum, producere a vinculis vinctos, et de domo carceris sedentes in tenebris. Ego Dominus Deus, hoc mihi nomen est. Claritatem meam alii non dabo, neque virtutes meas sculptilibus.

Item in psalmo XXIV:

Vias tuas, Domine, ostende mihi, et semitas tuas edoce me, et deduc me ad veritatem tuam, et doce me, quoniam tu es Deus salvator meus.

Unde in evangelio cata Joannem Dominus dicit:

Ego sum lumen mundi. Qui me secutus fuerit, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

Item cata Matthæum Gabriel angelus ad Joseph:

Joseph fili David, ne metueris assumere Mariam uxorem tuam. Quod enim ex illa natum fuerit de Spiritu sancto est. Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.

Item cata Lucam:

Et Zacharias impletus est Spiritu sancto, et prophetavit dicens: Benedictus Dominus Deus Israel, qui prospexit redemptionem populo suo, et excitavit nobis cornu salutis in domo David pueri sui.

Item illic angelus ad pastores:

Ne timueritis. Ecce enim adnuntio vobis quoniam natus est vobis hodie salvator, qui est Christus Jesus, in civitate David.

CAPUT VIII.

Quod cum a principio filius Dei fuisset, generari denuo haberet secundum carnem.

In psalmo secundo:

Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.

Item in evangelio cata Lucam:

Et factum est ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, exultavit infans in utero ejus, et impleta est Spiritu sancto, et exclamavit voce magna et dixit: Benedicta tu inter mulieres, et benedictus ventris tui. Et unde hoc mihi contingit ut veniat mater Domini mei ad me?

Item Paulus ad Galatas:

At ubi advenit impletio temporis, misit Deus filium suum natum de muliere.

Item in epistola Joannis:

Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, de Deo est. Qui autem negat in carne venisse, de Deo non est, sed est de antichristi spiritu.

CAPUT IX.

Quod hoc futurum esset signum nativitatis ejus ut de virgine nasceretur homo et Deus, hominis et Dei filius.

Apud Esaiam:

Et adjecit Dominus loqui ad Achaz dicens: Pete tibi signum a Domino Deo tuo in altitudinem sursum et in altitudinem deorsum. Et dixit Achaz: Non petam, et non tentabo Dominum Deum meum. Et dixit: Audite itaque domus David. Non pusillum vobis certamen cum hominibus, quoniam Deus præstat agonem. Propter hoc dabit Deus ipse vobis signum. Ecce virgo in uterum accipiet, et pariet filium, et vocabitis nomen ejus Emmanuel. Butyrum et mel manducabit prius quam sciat reprobare malum et eligere bonum.

Hoc semen prædixerat Deus de muliere procedere, quod calcaret caput diaboli.

In Genesi :

Tunc dixit Deus ad serpentem : Quia tu hoc fecisti, maledictus tu ab omni genere bestiarum terræ? Pectore tuo et ventre repes, et erit tibi terra cibus in omnibus diebus vitæ tuæ. Et ponam inimicitiam inter te et mulierem et inter semen ejus. Ipse tuum observabit caput, et tu observabis calcaneum ejus.

CAPUT X.

Quod et homo et Deus Christus, ex utroque genere concretus, ut mediator esse inter nos et patrem posset.

Apud Hieremiam :

Et homo est, et quis cognoscet eum ?

Item in Numeris :

Orietur stella ex Jacob, et exsurget homo ex Israel.

Item illic :

Procedet homo de semine ejus, et dominabitur multarum gentium, et exaltabitur tanquam Gog regnum ipsius, et augebitur regnum ejus, et Deus eduxit eum ex Ægypto; quasi claritas unicornis ei, et edet gentes inimicorum suorum, et crassitudines illorum emedullabit, et balistis suis configet inimicum. Recubans requievit quasi leo et quasi catulus leonis. Quis suscitabit eum? Qui benedicunt te benedicti sunt, et qui maledicunt te maledicti sunt.

Item apud Esaiam :

Spiritus Domini super me. Propter quod unxit me, bene nuntiare pauperibus misit me, curare contribulatos corde, prædicare captivis remissionem et cæcis visum, vocare annum Domini acceptabilem et diem retributionis.

Unde in evangelio cata Lucam Gabriel ad Mariam :

Et respondens angelus dixit ad illam : Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit te. Quapropter quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius Dei.

Item in epistola Pauli ad Corinthios priore :

Primus homo de terræ limo, secundus homo de cœlo. Qualis ille de limo, tales et qui de limo; et qualis cœlestis, tales et cœlestes. Quomodo portavimus imaginem ejus qui de limo est, portemus et imaginem ejus qui de cœlo est.

CAPUT XI.

Quod de semine David secundum carnem nasci haberet.

In Basilion secundo :

Et fuit verbum Domini ad Nathan dicens : Vade, et dic servo meo David : Hæc dicit Dominus : Non tu ædificabis mihi domum ad inhabitandum; sed erit, cum impleti fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, qui erit de utero tuo, et parabo regnum ejus. Hic ædificabit mihi domum in nomine meo, et erigam thronum ejus usque in sæculum. Et ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium; et fidem consequetur domus ejus, et regnum ejus usque in sæculum in conspectu meo.

Item apud Esaiam :

Et exibit virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet; et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et implebit eum spiritus timoris Domini.

Item in psalmo CXXXI :

Juravit Deus ipsi David veritatem, et non reprobavit eam : De fructu ventris tui ponam super thronum meum.

Item in evangelio cata Lucam :

Et dixit angelus ad illam : Ne timeas, Maria. Invenisti enim gratiam ante Deum. Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus Deus thronum David patris sui, et regnabit super domum Jacob in sæcula, et regni ejus non erit finis.

Item in Apocalypsi :

Et vidi librum in dextera Dei sedentis super thronum scriptum intus et retro, signatum signis septem; et vidi angelum fortem prædicantem voce magna : Quis dignus est accipere librum et aperire signa ejus? Nec quisquam poterat neque in cœlo, neque super terram, neque sub terra aperire librum, sed neque perspicere eum. Et ego flebam multum quod nemo dignus repertus esset qui aperiret librum aut videret illum. Et unus ex senioribus dixit mihi : Ne fleveris, ecce vicit leo de tribu Juda, radix David, aperire librum et solvere septem signa ejus.

CAPUT XII.

Quod in Bethleem nasceretur.

Apud Micheam :

Et tu Bethleem domus Effrata non exigua es, ut constituaris in millibus Juda. Ex te mihi procedet ut sit princeps apud Israel, et processiones ejus a principio a diebus sæculi.

Item in evangelio :

Et cum Jesus natus esset in Bethleem Judææ in diebus Herodis regis, ecce magi ab oriente venerunt Hierosolymam dicentes : Ubi est qui

natus est rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in Oriente, et venimus cum muneribus adorare illum.

CAPUT XIII.

QUOD humilis in primo adventu suo veniret.

Apud Esaiam :

Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est? Annuntiavimus coram ipso sicut pueri, sicut radix in terra sitienti. Non est figura ejus neque claritas; et vidimus illum, et non habuit figuram neque speciem, sed figura ejus sine honore et deficiens præter cæteros homines. Homo in plaga positus et sciens ferre imbecillitatem; quia aversa est facies ejus, inhonoratus est, et non est computatus. Hic peccata nostra portat, et pro nobis dolet, et nos putavimus illum esse in dolore et in plaga et in vexatione; ipse autem vulneratus est propter facinora nostra, et infirmatus est propter peccata nostra. Doctrina pacis nostræ super illum, et livore ejus sanati sumus. Omnes sicut oves erravimus, homo a via sua erravit. Et Deus tradidit illum pro peccatis nostris, et ipse propterea quod vexatus est non aperuit os suum.

Item apud eundem :

Non sum contumax, neque contradico; dorsum meum posui ad flagella, et maxillas meas ad palmas, faciem autem meam non averti a fœditate sputorum, et fuit Deus auxiliator meus.

Item apud eundem :

Non clamabit neque audiet quis in plateis vocem ejus. Arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non extinguet, sed in veritate proferet judicium. Fulgebit et non quassabitur quoadusque ponat in terra judicium, et in nomine ejus gentes credent.

Item in psalmo XXI :

Ego autem sum vermis, et non homo, maledictum hominis, et abjectio populi. Omnes qui me videbant despiciebant me, et locuti sunt in labiis, et moverunt caput. Speravit in Domino, eripiat eum; salvum faciat eum, quoniam vult eum.

Item illic :

Aruit velut testa virtus mea, et lingua mea adglutinata est faucibus meis.

Item apud Zachariam :

Et ostendit mihi Dominus Jesum sacerdotem illum magnum stantem ante faciem angeli Domini, et diabolus stabat ad dexteram ejus adversari ei. Et Jesus erat indutus vestimenta sordida, et stabant ante faciem ipsius angeli, et respondit et ait ad eos qui stabant ante faciem ejus dicens : Auferte vestimenta sordida ab eo. Et dixit ad eum : Ecce abstuli iniquitates tuas. Et induite eum poderem, et imponite cidarim mundam super caput ejus.

Item Paulus ad Philippenses :

Qui in figura Dei constitutus non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit se, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei patris.

CAPUT XIV.

QUOD ipse sit justus quem Judæi occisuri essent.

In Sapientia Salomonis :

Circumveniamus justum, quoniam insuavis est nobis, et contrarius est operibus nostris, et exprobrat nobis peccata legis. Promittit scientiam Dei se habere, et filium Dei se nominat. Factus est nobis in traductione cogitationum nostrarum, gravis est nobis etiam ad videndum; quoniam dissimilis est aliis vita illius, et mutatæ sunt viæ illius. Tanquam nugaces æstimati sumus ab illo, et continet se a viis nostris quasi ab immunditiis, et præfert novissima justorum, et gloriatur patrem se habere Deum. Videamus ergo si sermones illius veri sunt, et tentemus quæ ventura sunt illi. Contumelia et tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam illius, et probemus patientiam illius. Morte turpissima condemnemus eum. Hæc cogitaverunt, et erraverunt. Excœcavit enim illos malitia ipsorum, et nescierunt sacramenta Dei.

Item apud Esaiam :

Videte quomodo justus perit, et nemo intelligit, et viri justi tolluntur, et nemo recognoscit. A facie enim injustitiæ sublatus est justus, et erit in pace sepultura ejus.

De hoc ipso in Exodo ante prædictum :

Innocentem et justum non occides.

Item in evangelio :

Judas pœnitentia ductus sacerdotibus et senioribus dixit : Peccavi tradens sanguinem justum.

CAPUT XV.

QUOD ipse dictus sit ovis et agnus qui occidi haberet, et de sacramento passionis.

Apud Esaiam :

Sicut ovis ad victimam ductus est, et sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum. In humilitate judicium ejus sublatum est. Nativitatem ejus quis enarrabit? Quoniam auferetur a terra vita ejus, a facinoribus populi mei adductus est ad mortem, et dabo malos pro sepultura ejus et ipsos divites pro morte ejus, quia facinus non fecit, neque insidias ore suo. Propterea ipse consequetur multos, et fortium dividet spolia, propterea quod tradita est ad mortem anima ejus, et inter facinorosos deputatus est. Et ipse peccata multorum pertulit, et propter facinora illorum traditus est.

Item apud Hieremiam :

Domine, significa mihi, et cognoscam, tunc vidi meditationes eorum. Ego sicut agnus sine malitia perductus sum ad victimam; in me cogitaverunt cogitatum dicentes : Venite, mittamus lignum in panem ejus, et eradamus a terra vitam ejus, et nomen ejus non erit in memoria amplius.

Item in Exodo Deus ad Moysen :

Accipiant sibi singuli ovem per domos tribuum, ovem sine vitio, perfectum, masculum, anniculum erit vobis. Ab agnis et ab hædis accipietis, et occident illum omne vulgus synagogæ filiorum Israel ad vesperam; et accipient de sanguine ejus, et ponent super duos postes et super limen in domibus, in quibus eum edent in ipsis; et edent carnes ipsa nocte assatas igni, et azyma cum picridibus edent. Non edetis de eis crudam, neque coctam in aqua, nisi assatam igni, caput cum pedibus et interaneis; nihil derelinquetis ex eis in mane, et os non confringetis ex eo. Quæ autem relicta fuerint de eo usque in mane, igni crementur. Sic autem comedetis eum. Lumbi vestri præcincti, et caligæ vestræ in pedibus vestris, et bacula vestra in manibus vestris; et edetis eum festinanter. Pascha est enim Domini.

Item in Apocalypsi :

Et vidi in medio throni et quatuor animalium et in medio seniorum agnum stantem quasi occisum, habentem cornua septem et oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi per orbem terræ. Et venit, et accepit librum de dextera Dei sedentis in throno. Et cum accepisset librum, quatuor animalia et viginti quatuor seniores prostraverunt se ante agnum, habentes singuli citharas et pateras aureas plenas odoramentis supplicationum, quæ sunt orationes sanctorum, et cantaverunt canticum novum dicentes : Dignus es, Domine, accipere librum et aperire signa ejus, quoniam occisus es et redemisti nos sanguine tuo ex omni tribu et lingua et populo et natione, et fecisti nos regnum Deo nostro, sacerdotesque fecisti, et regnabunt super terram.

Item in evangelio :

Altera die vidit Johannes Jesum venientem ad se, et ait : Ecce agnus Dei, et ecce qui aufert peccata mundi.

CAPUT XVI.

Quod idem et lapis dictus sit. Apud Esaiam sic dicit Dominus :

Ecce ego immitto in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum, summum, angularem, honoratum; et qui crediderit in eum, non confundetur.

Item in psalmo CXVII :

Lapis quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factus est iste, et est admirabilis in oculis nostris. Iste dies quem fecit Dominus, exultemus et jucundemur in eo. O Domine, salva igitur; o Domine, dirige igitur. Benedictus est qui venit in nomine Domini.

Item apud Zachariam :

Ecce ego adduco puerum meum. Oriens nomen est ei : quoniam lapis quem dedi ante faciem Jesu, super lapidem ipsum unum septem oculi sunt.

Item in Deuteronomio :

Et scribes super lapidem omnem legem hanc manifeste nimis.

Item apud Jesum Nave :

Et accepit lapidem magnum, et statuit eum illic contra Dominum, et ait Jesus ad populum : Ecce lapis iste erit vobis in testimonium quia iste audivit omnia quæ dicta sunt a Domino, quanta locutus est ad vos hodie; et erit ipse vobis in testimonium in novissimo dierum, quando recesseritis a Deo vestro.

Item in Actibus apostolorum Petrus :

Principes populi et seniores Israel audite : Ecce nos hodie interrogamur a vobis super benefacto hominis infirmi in quo iste salvatus est. Sit vobis omnibus notum et omni populo Israel quia in nomine Jesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit a mortuis, in illo iste in conspectu vestro sanus adstat, in alio autem nullo. Hic est lapis qui contemtus est a vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli. Non est enim nomen aliud sub cœlo datum hominibus in quo oportet salvari nos.

Hic est lapis in Genesi quem ponit Jacob ad caput suum, quia caput viri Christus; et dormiens videt scalam ad cœlum pertingentem, in qua constitutus erat Dominus, et angeli ascendebant et descendebant; quem lapidem consecravit et unxit sacramento unctionis

Christum significans. Hic est lapis in Exodo super quem sedit Moyses in cacumine collis quando Jesus Nave contra Amalech dimicavit, et sacramento lapidis et stabilitate sessionis Amalech superatus est ab Jesu, id est, diabolus a Christo victus est. Hic est lapis magnus in Basilion primo super quem posita est arca testamenti, quando eam ab allophylis remissam et redditam in plaustro boves reportaverunt. Item hic est lapis in Basilion quo David frontem Goliæ percussit et occidit, significans diabolum et servos ejus inde prosterni, victa scilicet ea capitis parte quam signatam non habent. Quo signo nos et tuti semper sumus et vivimus. Hic est lapis quem cum alienigenas Israel vicisset statuit Samuel, et appellavit nomen ejus Abennezer, id est, lapis auxiliator.

CAPUT XVII.

Quod deinde idem lapis mons fieret et impleret totam terram.

Apud Danielem :

Et ecce imago nimis magna, et contemplatio ejus imaginis metuenda et elata stabat contra te; cujus caput fuit ex auro bono, pectus et brachia ejus argentea, venter et femora ærea, pedes autem ex parte quidem ferrei, ex parte autem fictiles, quoadusque abscisus est lapis de monte sine manibus concidentium, et percussit imaginem super pedes ferreos et fictiles, et comminuit eos minutatim, et factum est simul ferreum et testa et æramentum et argentum et aurum; et facta sunt minuta quasi palea aut pulvis in area æstate, et ventilavit illa ventus, ita ut nihil remanserit ex illis; et lapis qui percussit imaginem factus est mons magnus, et implevit totam terram.

CAPUT XVIII.

Quod in novissimis temporibus idem mons manifestaretur, super quem gentes venirent, et in quem justi quique ascenderent.

Apud Esaiam :

Erit in novissimis temporibus manifestus mons Domini et domus Dei super vertices montium, et exaltabitur super colles, et venient super illum omnes gentes, et ambulabunt multi, et dicent : Venite, ascendamus in montem Domini et in domum Dei Jacob, et nuntiabit nobis viam ejus, et ambulabimus in illa. De Sion enim procedet lex et verbum Domini ab Hierusalem; et judicabit inter gentes, et redarguet populum multum, et concident gladios suos in aratra et lanceas suas in falces, et jam non discent pugnare.

Item in psalmo XXIII :

Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto ejus? Innocens manibus et mundo corde. Qui non accepit in vano animam suam, et non juravit subdole proximo sibi, iste accipiet benedictionem a Domino et misericordiam a Deo salutari suo. Ista nativitas eorum qui eum quærunt, qui quærunt faciem Dei Jacob.

CAPUT XIX.

Quod ipse sit sponsus ecclesiam habens sponsam, de qua filii spiritales nascerentur.

Apud Johel :

Canite tuba in Sion, sanctificate jejunium, et indicite curationem, aggregate populum, sanctificate ecclesiam, excipite majores natu, colligite parvulos lactentes, procedat sponsus de cubili suo, et sponsa de thalamo suo.

Item apud Hieremiam :

Et auferam de civitatibus Juda et de quadriviis Hierusalem vocem lætantium et vocem gaudentium, vocem sponsi et vocem sponsæ.

Item in psalmo XVIII :

Et ipse velut sponsus egrediens de thalamo suo. Exultavit ut gigas viam currere. A summo cœli egressio ejus, et decursio ejus usque ad summum ejus, et non est qui lateat a calore ejus.

Item in Apocalypsi :

Veni, ostendam tibi novam nuptam uxorem agni; et duxit me in spiritu in montem magnum, et ostendit mihi civitatem sanctam Hierusalem descendentem de cœlo, a Deo habentem claritatem Dei.

Item in evangelio cata Joannem :

Vos mihi testes estis quoniam dixi eis qui missi sunt ab Hierosolymis ad me quia non sum Christus, sed quoniam missus sum ante illum. Qui enim habet sponsam sponsus est. Amicus autem sponsi est qui stat et audit eum, et gaudio gaudet propter vocem sponsi.

Hujus rei mysterium ostensum est apud Jesum Nave, quando jussus est excalciare se, quod scilicet sponsus non ipse esset. Erat enim in lege ut quisquis nuptias recusaret, calciamentum deponeret, calciaretur vero ille qui sponsus futurus esset.

Et factum est cum esset Jesus in Jerico, circumspexit oculis, et vidit hominem stan-

tem ante faciem suam et frameam tenentem in manu ejus, et dixit : Noster es, an adversariorum? Ille autem dixit : Ego sum dux virtutis Domini, nunc adveni. Et Jesus cecidit in faciem ad terram, et ait illi : Domine, quid imperas famulo tuo? Et ait dux virtutis Domini : Solve calciamentum de pedibus tuis. Locus enim in quo stas terra sancta est.

Item in Exodo Moyses jubetur calciamentum deponere, quod nec ipse sponsus esset :

Et apparuit ei angelus Domini in flamma ignis de rubo, et vidit quoniam rubus arderet igni, rubus autem non cremabatur. Et dixit Moyses : Transiens videbo hoc grande visum, cur utique non crematur rubus. Ut vidit autem quoniam accedit videre, vocavit eum Dominus Deus de rubo dicens : Moyses, Moyses. Qui dixit : Quid est? Et dixit : Ne accesseris huc nisi solveris calciamentum de pedibus tuis. Locus enim in quo stas terra sancta est. Et dixit ei : Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, et Deus Isaac, Deus Jacob.

Hoc autem manifestatum est in evangelio cata Joannem :

Et respondit illis Joannes : Ego quidem baptizo in aqua. In medio autem vestrum stat quem vos nescitis. Ipse est enim de quo dixi : Post me veniens homo ante me factus est, cujus non sum dignus corrigiam calciamenti solvere.

Item cata Lucam :

Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes, et vos similes hominibus expectantibus dominum suum quando veniat a nuptiis, ut cum venerit et pulsaverit aperiant ei. Beati servi illi quos adveniens dominus invenerit vigilantes.

Item in Apocalypsi :

Regnavit Dominus Deus omnipotens, gaudeamus et exultemus, et demus ei gloriæ claritatem, quoniam venerunt nuptiæ agni, et uxor ejus se præparavit.

CAPUT XX.

Quod cruci illum fixuri essent Judæi.

Apud Esaiam :

Expandi manus meas tota die ad plebem contumacem et contradicentem mihi, qui ambulant vias non bonas, sed post peccata sua.

Item apud Hieremiam :

Venite, mittamus lignum in panem ejus, et eradamus a terra vitam ejus.

Item in Deuteronomio :

Et erit pendens vita tua ante oculos tuos, et timebis die et nocte, et non credes vitæ tuæ.

Item in psalmo XXI :

Effoderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi autem contemplati sunt, et viderunt me, et diviserunt vestimenta mea sibi, et super vestem meam sortem miserunt. Tu autem, Domine, ne elongaveris auxilium tuum a me, in auxilium meum attende. Libera a gladio animam meam et de manu canis unicam meam. Salva me ex ore leonis et a cornibus unicornium humilitatem meam. Enarrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te.

Item in psalmo CXVIII :

Confige clavis de metu tuo carnes meas.

Item in psalmo CXL :

Allevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.

De quo sacrificio Sophonias dixit :

Metuite a facie Domini Dei, quoniam prope est dies ejus : quia apparavit Dominus sacrificium suum, sanctificavit electos suos.

Item apud Zachariam :

Et intuebuntur in me, in quem transfixerunt.

Item in psalmo LXXXVII :

Exclamavi ad te, Domine, tota die, extendi ad te manus meas.

Item in Numeris :

Non quasi homo Deus suspenditur, neque quasi filius hominis minas patitur.

Unde in evangelio Dominus dicit :

Sicut Moyses exaltavit serpentem in eremo, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui crediderit in Filium habeat vitam æternam.

CAPUT XXI.

Quod in passione crucis et signo virtus omnis sit et potestas.

Apud Abacuc :

Texit cœlos virtus ejus, et laudis ejus plena est terra ; et splendor ejus ut lux erit, cornua in manibus ejus erunt. Et illic constabilita est virtus gloriæ ejus, et constituit dilectionem validam. Ante faciem suam ibit verbum, et procedet in campos secundum gressus suos.

Item apud Esaiam :

Ecce natus est nobis puer, et datus est nobis filius, cujus imperium super humeros ejus; et vocatum est nomen ejus magnæ cogitationis nuntius.

Hoc signo crucis et Amalech victus est ab Jesu per Moysen. In Exodo dixit Moyses ad Jesum :

Elige tibi viros, et exi, et constitue cum Amalech in crastinum. Ecce ego stabo in cacumine collis, et virga Dei in manu mea. Et factum est cum levabat manus Moyses, prævalebat Israel. Ubi autem submiserat manus

Moyses, invalescebat Amalech. Sed manus Moysi erant graves, et accepto lapide supposuerunt sub eo, et sedebat super eum; et Aaron et Ur sustentabant manus ejus hinc et inde, et factæ sunt manus Moysi stabiles usque in occasum solis, et fugavit Jesus Amalech et omnem populum ejus. Et dixit Dominus ad Moysen : Scribe hoc ut sit memoria in libro, et da in aures Jesu quoniam deletione deleam memoriam Amalech de sub cœlo.

CAPUT XXII.

Quod in hoc signo crucis salus sit omnibus qui in frontibus notentur.

Apud Ezechielem dicit Dominus :

Transi mediam Hierusalem, et notabis signum super frontes virorum qui ingemunt et mœrent ob iniquitates quæ fiunt in medio ipsorum.

Item illic :

Vadite et cædite, et nolite parcere oculis vestris. Nolite misereri senioris et juvenis et virginis, et parvulos et mulieres interficite, ut perdeleantur. Omnem autem super quem signum scriptum est ne tetigeritis, et ab ipsis sanctis meis incipite.

Item in Exodo Deus ad Moysen :

Et erit sanguis in signo vobis super domos in quibus ibi eritis; et videbo sanguinem, et protegam vos, et non erit in vobis plaga diminutionis cum percutiam terram Ægypti.

Item in Apocalypsi :

Et vidi agnum stantem in monte Sion, et cum eo centum quadraginta quatuor millia, et habebant nomen ejus et nomen patris ejus scriptum in frontibus suis.

Item illic :

Ego sum et primus et novissimus, initium et finis. Felices eos qui faciunt præcepta ejus, ut sit potestas eorum super lignum vitæ.

CAPUT XXIII.

Quod medio die in passione ejus tenebræ futuræ essent.

Apud Amos :

Et erit in illo die, dicit Dominus, occidet sol meridie, et obtenebrabitur dies lucis; et convertam dies festos vestros in luctum et omnia cantica vestra in lamentationem.

Item apud Hieremiam :

Exterrita est quæ parit, et tæduit anima ejus. Subiit sol ei cum adhuc medius dies esset, confusa est et maledicta. Reliquos eorum in gladio dabo in conspectu inimicorum eorum.

Item in evangelio :

A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super totam terram usque ad horam nonam.

CAPUT XXIV.

Quod a morte non vinceretur, nec apud inferos remansurus esset.

In psalmo XXIX :

Domine, reduxisti ab inferno animam meam.

Item in psalmo XV :

Non derelinques animam meam apud inferos, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem.

Item in psalmo III :

Ego dormivi, et somnum cepi, et resurrexi, quoniam Dominus auxiliatus est mihi.

Item cata Joannem :

Nemo aufert animam meam a me, sed ego a me pono eam; potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc enim mandatum accepi a patre meo.

CAPUT XXV.

Quod ab inferis tertio die resurgeret.

Apud Osee :

Vivificabit nos post biduum, die tertio resurgemus.

Item in Exodo :

Et dixit Dominus ad Moysen : Descende et testificare populo, et sanctifica illos hodie et cras, et lavent vestem suam, et sint parati in perendinum diem. Die enim tertio descendet Dominus in montem Sina.

Item in evangelio :

Progenies nequam et adultera signum quærit, et signum non dabitur illi nisi signum Jonæ prophetæ. Quomodo enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, ita erit filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus.

CAPUT XXVI.

Quod cum resurrexisset, acciperet a patre omnem potestatem, et potestas ejus æterna sit.

Apud Danielem :

Videbam in visu nocte; et ecce in nubibus cœli quasi filius hominis veniens venit usque ad Veterem dierum, et stetit in conspectu ejus, et qui assistebant ei obtulerunt eum; et

data est ei potestas regia, et omnes reges terræ per genus, et omnis claritas serviens ei; et potestas ejus æterna, quæ non auferetur, et regnum ejus non corrumpetur.

Item apud Esaiam :

Nunc exsurgam, dicit Dominus, nunc clarificabor, nunc exaltabor; nunc videbitis, nunc intelligetis, nunc confundemini. Vana erit fortitudo spiritus vestri, ignis vos consumet.

Item in psalmo CIX :

Dixit Dominus Domino meo, sede ad dexteram meam quoadusque ponam inimicos tuos suppedaneum pedum tuorum. Virgam virtutis tuæ mittet Deus a Sion, et dominaberis in medio inimicorum tuorum.

Item in Apocalypsi :

Et conversus respexi, ut viderem vocem quæ mecum loquebatur. Et vidi septem candelabra aurea, et in medio candelabrorum similem Filio hominis vestitum podere, et erat præcinctus supra mamillas zonam auream. Caput autem ejus et capilli erant albi velut lana aut nix, et oculi ejus ut flamma ignis, et pedes ejus similes aurichalco, sicut de fornace ignis, et vox ejus ut sonus aquarum multarum; et habebat in dextera sua septem stellas, et ex ore ejus gladius utraque parte acutus exibat, et facies ejus splendebat ut sol in virtute sua. Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes ejus tanquam mortuus, et imposuit super me dexteram suam dicens: Noli timere, ego sum primus et novissimus, et vivus qui fueram mortuus; et ecce sum vivens in sæcula sæculorum, et habeo claves mortis et inferorum.

Item in evangelio Dominus post resurrectionem discipulis dicit :

Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra. Ite ergo, et docete omnes gentes, tingentes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, docentes eos observare omnia quæcunque præcepi vobis.

CAPUT XXVII.

Quod perveniri non possit ad Deum patrem nisi per filium ejus Jesum Christum.

In evangelio :

Ego sum via et veritas et vita. Nemo venit ad patrem nisi per me.

Item illic :

Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur.

Item illic :

Multi prophetæ et justi cupierunt videre quæ videtis, et non viderunt, et audire quæ auditis, et non audierunt.

Item illic :

Qui credit in filium habet vitam æternam. Qui dicto non audiens est in filium non habet vitam, sed ira Dei manebit super eum.

Item Paulus apud Ephesios :

Et cum venisset, annuntiavit vobis pacem his qui longe et pacem iis qui prope, quia per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad patrem.

Item ad Romanos :

Omnes enim peccaverunt et egent claritate Dei, justificantur autem dono ipsius et gratia per redemptionem quæ est in Christo Jesu.

Item in epistola Petri apostoli :

Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo.

Item illic :

In hoc enim et mortuis prædicatum est ut suscitentur.

Item in epistola Joannis :

Qui negat filium, neque patrem habet. Qui confitetur filium, et filium et patrem habet.

CAPUT XXVIII.

Quod ipse judex venturus sit.

Apud Malachiam :

Ecce dies Domini venit ardens velut clibanus; eruntque omnes alienigenæ et omnes iniqui stipula, et succendet illos adveniens dies, dicit Dominus.

Item in psalmo XLIX :

Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram. A solis ortu usque ad occasum ex Sion species decoris ejus. Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit. Ignis ante eum ardebit, et in circuitu ejus procella nimia. Vocavit cœlum sursum et terram ut separet populum suum. Colligite illi justos ejus, eos qui disponunt testamentum ejus in sacrificiis, et annuntiabunt cœli justitiam ejus, quoniam Deus judex est.

Item apud Esaiam :

Dominus Deus virtutum prodibit, et comminuet bellum. Excitabit certamen, et clamabit super inimicos suos cum fortitudine: Tacui, numquid semper tacebo?

Item in psalmo LXVII :

Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus, et fugiant a facie ejus qui oderunt eum. Sicut deficit fumus, deficiant. Sicut tabescit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei, et justi jucundentur et exultent in conspectu Dei et lætentur in jucunditate. Cantate Deo, psallite nomini ejus, iter facite ei qui ascendit in occasum, Deus nomen illi. Turbabuntur a facie ejus patris orphanorum et judicis viduarum. Deus in loco sancto suo, Deus qui

inhabitare facit unanimes in domo, producens vinctos in virtute, similiter eos qui in iram provocant, qui inhabitant in monumentis. Deus, dum prodires in conspectu populi tui, in transeundo in eremum.

Item in psalmo LXXXI :

Exsurge, Deus, judica terram, quoniam tu exterminabis in omnibus gentibus.

Item in evangelio cata Matthæum :

Quid nobis et tibi, fili David? Quid huc venisti ante tempus punire nos?

Item cata Joannem :

Nihil pater judicat, sed judicium omne filio dedit, ut omnes honorificent filium sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium non honorificat patrem qui eum misit.

Item in epistola Pauli ad Corinthios secunda :

Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut reportet unusquisque sui corporis propria secundum quæ egit, sive bona, sive mala.

CAPUT XXIX.

Quod ipse sit rex in æternum regnaturus.

Apud Zachariam :

Dicite filiæ Sion : Ecce rex tuus venit tibi justus et salvans, mitis, sedens super asinum indomitum.

Item apud Esaiam :

Quis nuntiabit vobis locum illum æternum? Ambulans in justitia, et manus abstinens a muneribus, gravans aures ut non audiat judicium sanguinis, et comprimens oculos suos ne videat injustitiam, hic inhabitabit in alta spelunca petræ fortis. Panis illi dabitur, et aqua ejus fidelis. Regem cum claritate videbitis.

Item apud Malachiam :

Rex magnus sum ego, dicit Dominus, et nomen meum illustre est apud gentes.

Item in psalmo secundo :

Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, adnuntians imperium ipsius.

Item in psalmo XX :

Commemorabuntur et convertentur ad Dominum omnes termini terræ, et adorabunt in conspectu tuo omnes patriæ gentium; quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur omnium gentium.

Item in psalmo XXIII :

Auferte portas, principes, vestras, et extollimini portæ æternales, et introibit rex claritatis. Quis est iste rex claritatis? Dominus fortis et potens, Dominus fortis in prælio. Auferte portas principes vestras, et extollimini portæ æternales, et introibit rex claritatis. Quis est iste rex claritatis? Dominus virtutum ipse est rex claritatis.

Item in psalmo XLIV :

Eructavit cor meum sermonem bonum, dico ego opera mea regi. Lingua mea calamus scriptoris acute scribentis, decorus specie super filios hominum. Effusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in sæcula. Accingere ense tuo ad femur, potentissime. Decori et speciei tuæ et intende et dirige et regna propter veritatem et mansuetudinem et justitiam.

Item in psalmo quinto :

Rex meus et Deus meus, quoniam ad te orabo, Domine, mane exaudies vocem meam; mane assistam tibi, et contemplabor te.

Item in psalmo XCVI :

Dominus regnavit, exultet terra, jucundentur insulæ multæ.

Item in psalmo XLIV :

Astitit regina ad dexteram tuam in veste inaurata, amicta est varietate. Audi filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populi tui et domus patris tui, quoniam desideravit rex speciem tuam, quia ipse est Dominus Deus tuus.

Item in psalmo LXXIII :

Deus autem rex noster ante sæculum, operatus est salutem in medio terræ.

Item in evangelio cata Matthæum :

Et cum Jesus natus esset in Bethleem Judæ in diebus Herodis regis, ecce magi ab oriente venerunt Hierosolymam dicentes: Ubi est qui natus est rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in oriente, et venimus adorare eum.

Item cata Joannem dixit Jesus :

Regnum meum non est de isto sæculo. Si de isto sæculo esset regnum meum, ministri mei turbarentur ne traderer Judæis. Nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit Pilatus : Ergo rex es tu? Respondit Jesus: Tu dicis quoniam rex sum; ego in hoc natus sum et in hoc veni in sæculum ut testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est de veritate audit vocem meam.

CAPUT XXX.

Quod ipse sit judex et rex.

In psalmo LXXIV :

Deus, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis, judicare populum tuum in justitia.

Item in Apocalypsi :

Et vidi cœlum apertum; et ecce equus albus, et qui sedebat super eum vocabatur fidelis et verus, æquum justumque judicat,

et præliatur. Oculi autem ejus erant tanquam flamma ignis, et super caput ejus diademata multa, et portabat nomen scriptum nemini alii nisi sibi notum. Et erat coopertus vestem aspersam sanguine, et dicitur nomen ejus Verbum Dei; et exercitus qui sunt in cœlo sequebantur eum in equis albis, induti byssinum album mundum; et de ore ejus exibat gladius utrinque acutus, ut ex eo percuteret nationes quas ipse pasciturus est in virga ferrea, et ipse calcabit torcular vini iræ Dei omnipotentis. Habet etiam in veste et in femore suo nomen scriptum : Rex regum et dominus dominantium.

Item in evangelio :

Cum venerit filius hominis in claritate sua, et omnes angeli cum eo, tunc sedebit in throno claritatis suæ, et colligentur ante eum omnes gentes, et segregabit illos ab invicem, quemadmodum pastor segregat oves ab hædis ; et statuet oves ad dexteram suam, hædos autem ad sinistram. Tunc dicet rex eis qui ad dexteram ejus erunt : Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitivi, et potastis me; hospes fui, et adduxistis me; nudus, et texistis me; infirmus, et visitastis me; in carcere fui, et venistis ad me. Tunc respondebunt ei justi dicentes : Domine, quando te vidimus esurientem et pavimus, sitientem et potavimus; quando autem te vidimus hospitem et adduximus, nudum et vestivimus? quando autem te vidimus infirmum et in carcere, et venimus ad te? Et respondens rex dicet eis: Amen dico vobis, quandiu fecistis uni horum ex fratribus meis minimis, mihi fecistis. Tunc dicet illis qui ad sinistram ejus erunt : Discedite a me maledicti in ignem æternum, quem paravit Pater meus diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non potastis me; hospes fui, et non adduxistis me; nudus, et non vestistis me; infirmus et in carcere, et non visitastis me. Tunc respondebunt et ipsi dicentes : Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, et non ministravimus tibi? Et respondebit illis : Amen dico vobis, quandiu non fecistis uni ex minimis his, neque mihi fecistis. Et abibunt isti in ambustionem æternam, justi autem in vitam æternam.

LIBER TERTIUS.

Cyprianus Quirino filio salutem.

Pro fide ac devotione tua quam Domino Deo exhibes, fili carissime, petisti ut ad instruendum te excerperem de scripturis sanctis quædam capitula ad religiosam sectæ nostræ disciplinam pertinentia, lectionis divinæ succinctam diligentiam quærens, ut animus Deo deditus non longis aut multis librorum voluminibus fatigetur, sed eruditus breviario præceptorum cœlestium habeat ad fovendam memoriam suam salubre et grande compendium. Et quia tibi plenum dilectionis obsequium debeo, feci quod petisti, ut laborarem semel, ne tu semper laborares. Quantum potuit itaque mediocritas nostra complecti, collecta sunt a me quædam præcepta dominica et magisteria divina; quæ esse facilia et utilia legentibus possint, dum in breviarium pauca digesta et velociter perleguntur et frequenter iterantur. Opto te, fili carissime, semper bene valere.

CAPITULA.

VI. Bonos quosque et justos plus laborare, sed tolerare debere, quia probantur.
VII. Non contristandum Spiritum sanctum quem accepimus.
VIII. Iracundiam vincendam esse, ne cogat delinquere.
IX. Invicem se fratres sustinere debere.
X. In Deum solum fidendum, et in ipso gloriandum.
XI. Eum qui fidem consecutus est, exposito priore homine, cœlestia tantum et spiritalia cogitare debere, nec attendere ad sæculum, cui jam renuntiavit.
XII. Non jurandum.
XIII. Non maledicendum.
XIV. Nunquam mussitandum, sed circa omnia quæ accidunt benedicendum Deum.
XV. Ad hoc tentari homines a Deo ut probentur.
XVI. De bono martyrii.
XVII. Minora esse quæ in sæculo patimur quam sit præmium quod promissum est.
XVIII. Dilectioni Dei ac Christi nihil præponendum.
XIX. Voluntati non nostræ, sed Dei, obtemperandum.
XX. Fundamentum et firmamentum spei et fidei esse timorem.
XXI. Non temere de altero judicandum.
XXII. Accepta injuria remittendum et ignoscendum.
XXIII. Vicem malis non reddendam.
XXIV. Non posse ad patrem perveniri nisi per Christum.
XXV. Ad regnum Dei nisi baptizatus et renatus quis fuerit pervenire non posse.
XXVI. Parum esse baptizari et eucharistiam accipere, nisi quis factis et opere proficiat.
XXVII. Baptizatum quoque gratiam perdere quam consecutus sit, nisi innocentiam servet.
XXVIII. Non posse in ecclesia remitti ei qui in Deum deliquerit.
XXIX. De odio nominis ante prædictum.
XXX. Quod quis Deo voverit cito reddendum.
XXXI. Eum qui non crediderit jam judicatum esse.
XXXII. De bono virginitatis et continentiæ.
XXXIII. Nihil patrem judicare, sed filium, et patrem ab eo non honorificari a quo non honorificetur filius.
XXXIV. Fidelem gentiliter vivere non oportere.
XXXV Deum ad hoc patientem esse ut nos pœniteat peccati nostri et reformemur.
XXXVI. Mulierem ornari sæculariter non debere.
XXXVII. Fidelem non oportere ob alia delicta nisi ob nomen solum puniri.
XXXVIII. Servum Dei innocentem esse debere, ne incidat in pœnam sæcularem.

LXXIV. Viduas probatas quasque honorandas.
LXXV. Suorum, et maxime fidelium, curam plus unumquemque habere debere.
LXXVI. Majorem natu non temere accusandum.
LXXVII. Peccantem publice objurgandum.
LXXVIII. Cum hæreticis non loquendum.
LXXIX. Innocentiam fidenter petere et impetrare.
LXXX. Nihil licere diabolo in hominem, nisi Deus permiserit.
LXXXI. Mercedem mercenario cito reddendam.
LXXXII. Non augurandum.
LXXXIII. Cirrum in capite non habendum.
LXXXIV. Non vellendum.
LXXXV. Surgendum cum episcopus aut presbyter veniat.
LXXXVI. Schisma non faciendum, etiamsi in una fide et in eadem traditione permaneat qui recedit.
LXXXVII. Fideles simplices cum prudentia esse debere.
LXXXVIII. Fratrem non circumveniendum.
LXXXIX. Subito venire finem mundi.
XC. Uxorem a viro non recedere, aut si recesserit, innuptam manere.
XCI. Tantum unumquemque tentari quantum potest sustinere.
XCII. Non quicquid licet esse faciendum.
XCIII. Prædictum quod hæreses futuræ essent.
XCIV. Cum timore et honore eucharistiam accipiendam.
XCV. Bonis convivendum, malos autem vitandos.
XCVI. Factis, non verbis, operandum.
XCVII. Ad fidem et ad consecutionem properandum esse.
XCVIII. Catecuminum peccare jam non debere.
XCIX. Judicium secundum tempora futurum, æquitatis ante legem, vel legis post Moysen.
C. Gratiam Dei gratuitam esse debere.
CI. Spiritum sanctum in igne frequenter apparuisse.
CII. Correptionem bonos quosque libenter audire debere.
CIII. A multiloquentia temperandum.
CIV. Non mentiendum.
CV. Frequenter emendandos qui delinquunt in domestico ministerio.
CVI. Injuria accepta patientiam tenendam, et ultionem Deo relinquendam.
CVII. Non detrahendum.
CVIII. Non esse proximo insidiandum.
CIX. Infirmos visitandos.
CX. Susurrones maledictos esse.
CXI. Sacrificia malorum acceptabilia non esse.

CAPUT I.

De bono operis et misericordiæ.

Apud Esaiam :

Exclama, *inquit*, in fortitudine, et noli parcere, sicut tuba exalta vocem tuam, adnuntia plebi meæ peccata ipsorum et domui Jacob facinora eorum. Me de die in diem quærunt, et cognoscere vias meas concupiscunt, quasi plebs quæ justitiam fecerit et judicium Dei non deseruerit. Postulant me nunc judicium justum, et appropinquare Deo concupiscunt dicentes : Quid, quia jejunavimus et non vidisti, humiliavimus animas nostras et non cognovisti? In diebus enim jejunii inveniuntur voluntates vestræ. Aut enim subjectos vobis subpungitis, aut ad judicia et lites jejunatis, aut proximos cæditis pugnis. Ut quid mihi jejunatis, ut hodie audiatur vox vestra in clamore? Non hoc jejunium ego elegi, nisi humiliet homo animam suam. Et si contorseris quasi circulum collum tuum, et saccum et cinerem substraveris, nec sic vocabitur jejunium acceptum. Non tale jejunium elegi, dicit Dominus; sed solve omnem nodum injustitiæ, resolve suffocationes impotentium commerciorum. Dimitte quassatos in requiem, et omnem consignationem injustam dissipa. Frange esurienti panem tuum, et egenos sine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum, vesti; et domesticos seminis tui non despicies Tunc erumpet temporaneum lumen tuum, et vestimenta tua cito orientur. Et præibit ante te justitia, et claritas Dei circumdabit te. Tunc exclamabis, et Deus exaudiet te. Dum adhuc loqueris dicet : Ecce adsum.

De hoc ipso apud Job :

Conservavi egenum de manu potentis, et pupillo cui non erat adjutor auxiliatus sum. Os viduæ benedixit me, cum essem oculus cæcorum, pes quoque claudorum ego essem, et invalidorum pater.

De hoc ipso apud Tobiam :

Et dixi Tobiæ filio meo : Vade, et adduc quemcunque pauperem inveneris ex fratribus nostris, qui tamen in mente habeat Deum ex toto corde suo. Hunc adduc, et manducabit pariter meum prandium hoc : Ecce sustineo te, fili, donec venias.

Item illic :

Omnibus diebus vitæ tuæ, fili, Deum in mente habe, et noli præterire præcepta ejus. Justitiam fac omnibus diebus vitæ tuæ, et noli ambulare viam iniquitatis : quoniam agente te ex veritate, erit respectus operum tuorum. Ex substantia tua fac eleemosynam, et noli avertere faciem ab ullo paupere. Ita fiet ut nec a te avertatur facies Dei. Quomodo habueris, fili, sic fac. Si tibi fuerit copiosa substantia, plus ex illa fac eleemosynam. Si exiguum habueris, ex hoc ipso exiguo communica. Et ne timueris cum facis eleemosynam, præmium bonum reponis tibi in diem necessitatis : quoniam eleemosyna a morte liberat et non patitur ire in tenebras. Munus bonum est eleemosyna omnibus qui faciunt eam coram summo Deo.

De hoc ipso apud Salomonem in Proverbiis :

Qui pauperi miseretur, Deo fœnerat.

Item illic :

Qui dat pauperibus, nunquam indigebit. Qui autem avertit oculum suum, in multa penuria erit.

Item illic :

Eleemosynis et fide peccata purgantur.

Item illic :

Si esurierit inimicus tuus, ciba eum ; et si sitierit, potabis eum. Hoc enim faciens carbones vivos superfundes in caput ejus.

Item illic :

Sicut aqua extinguit ignem, sic eleemosyna extinguit peccatum.

Apud eundem in Proverbiis :

Ne dixeris, abi et revertere, cras ego dabo, cum possis continuo bene facere. Non enim scis quid contingat sequenti die.

Item illic :

Qui obturat aures suas ne audiat imbecillum, et ipse invocabit Deum, et non erit qui exaudiat eum.

Item illic :

Qui conversatur sine vituperatione in justitia, beatos filios relinquit.

Apud eundem in Ecclesiastico :

Fili, si habes, bene fac tecum, et Deo dignas oblationes offer, memorare quoniam mors non tardat.

Item illic :

Conclude eleemosynam in corde pauperis, et hæc pro te orabit ab omni malo.

De hoc ipso in psalmo XXXVI, misericordiam et posteris prodesse :

Junior fui, etenim senui, et non vidi justum derelictum nec semen ejus quærens panem. Tota die miseretur et fœnerat, et semen ejus in benedictione est.

De hoc ipso in psalmo XL :

Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, in die malo liberabit illum Deus.

Item in psalmo CXI :

Distribuit, dedit pauperibus, justitia ejus manebit in sæculum sæculi.

De hoc ipso apud Osee :

Misericordiam volo magis quam sacrificium, et agnitionem Dei plusque holocaustomata.

De hoc ipso in evangelio cata Matthæum :

Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quia ipsi saturabuntur.

Item illic :

Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.

Item illic :

Thesaurizate vobis thesauros in cœlo, ubi neque tinea neque comestura exterminat, et ubi fures non effodiunt et furantur. Ubi enim fuerit thesaurus tuus, illic erit et cor tuum.

Item illic :

Simile est regnum cœlorum homini negotianti quærenti bonas margaritas; ubi autem invenit pretiosam margaritam, abiit et vendidit omnia quæ habuit, et emit illam.

Etiam modicum opus prodesse.

Item illic :

Et qui potaverit unum ex minimis istis calicem aquæ frigidæ in nomine discipuli, amen dico vobis, non peribit merces ejus.

Nemini negandam eleemosynam.

Item illic :

Omni poscenti te da, et ab eo qui voluerit mutuari ne aversatus fueris.

Item illic :

Si vis ad vitam venire, serva mandata. Dicit ille, quæ? Dicit illi Jesus : Non occides, non mœchaberis, non falsum testimonium dices, honora patrem et matrem, et diliges proximum tibi tanquam te. Dicit illi juvenis : Omnia ista observavi. Quid adhuc mihi deest? Dicit illi Jesus : Si vis perfectus esse, vade et vende omnia tua, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo, et veni sequere me.

Item illic :

Cum venerit filius hominis in majestate sua et omnes angeli cum eo, tunc sedebit in throno claritatis suæ, et colligentur ante eum omnes gentes. Et segregabit illos ab invicem, quemadmodum pastor segregat oves ab hædis. Et statuet oves ad dexteram, hædos autem ad sinistram. Tunc dicet rex eis qui ad dexteram suam sunt : Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare ; sitivi, et potastis me ; hospes fui, et adduxistis me ; nudus, et texistis me ; infirmatus sum, et visitastis ; in carcere fui, et venistis ad me. Tunc respondebunt ei justi dicentes : Domine, quando te vidimus hospitem et adduximus, nudum et vestivimus? Quando autem te vidimus infirmum et in carcere et venimus ad te? Et respondens rex dicet eis : Amen dico vobis, quandiu fecistis uni horum ex fratribus meis minimis, et mihi fecistis. Tunc dicet illis qui a sinistris ejus sunt : Discedite a me maledicti in ignem æternum, quem præparavit Pater meus diabolo et angelis ejus. Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare ; sitivi, et non potastis me ; hospes fui, et non adduxistis me ; nudus fui, et non vestistis me ; infirmus et in carcere, et non visitastis me. Tunc respondebunt et ipsi dicentes : Domine, quando te vidimus esurientem aut sitientem aut hospitem aut nudum aut infirmum aut in carcere, et non ministravimus tibi? Et respondebit illis : Amen dico vobis, quandiu non fecistis uni ex minimis his, neque mihi fecistis. Et abibunt isti in ambustionem æternam, justi autem in vitam æternam.

De hoc ipso in evangelio cata Lucam :

Res vestras vendite, et date eleemosynam.

Item illic :

Qui fecit quod est intus, fecit et quod foris est. Veruntamen date eleemosynam, et ecce vobis omnia sunt munda.

Item illic :

Ecce dimidium ex substantia mea do egenis; et si cui quid fraudavi, quadruplum reddo. Dixit autem Jesus quia salus hodie domui huic facta est, quoniam et ipse filius est Abrahæ.

De hoc ipso ad Corinthios secunda :

Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut et illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, ut sit æqualitas, sicut scriptum est : Qui multum habuit non abundavit, et qui modicum non indiguit.

Item illic :

Qui parce seminat, parce et metet; et qui seminat in benedictione, de benedictione et metet. Unusquisque autem sicut corde proposuit, non quasi ex tristitia vel ex necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus.

Item illic :

Sicut scriptum est : Distribuit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in æternum.

Item illic :

Qui autem administrat semen seminanti, et panem ad edendum præstabit, et multiplicabit semen vestrum, et augebit incrementa frugum justitiæ vestræ, ut in omnibus locupletemini.

Item illic :

Administratio hujus officii non tantum supplevit ea quæ sanctis desunt, sed abundavit per multam gratiarum actionem in Deum.

De hoc ipso in epistola Joannis :

Qui habuerit substantiam mundi, et viderit fratrem suum desiderantem, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in illo?

De hoc ipso in evangelio cata Lucam :

Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres, neque vicinos, neque divites, ne forte et illi reinvitent te, et fiat tibi retributio. Sed cum facis epulum, voca pauperes, debiles, cæcos, et claudos, et beatus eris, quoniam non habent retribuere tibi, retribuetur autem tibi in resurrectione justorum.

CAPUT II.

In opere et eleemosynis, etiamsi per mediocritatem minus fiat, ipsam voluntatem satis esse.

In epistola Pauli ad Corinthios secunda :

Si voluntas prompta est, secundum quodcunque habuerit, acceptabile est, non secundum quod non habuerit; neque sit aliis refrigerium, vobis autem pressura.

CAPUT III.

Agapen et dilectionem fraternam religiose et firmiter exercendam.

Apud Malachiam :

Nonne Deus unus condidit nos? Nonne pater unus est omnium nostrum? Quid utique dereliquistis unusquisque fratrem suum?

De hoc ipso cata Joannem :

Pacem vobis remitto, pacem meam do vobis.

Item illic :

Hoc est mandatum meum, ut diligatis invicem, quemadmodum dilexi vos. Majorem hac caritatem nemo habet, quam ut animam suam quis ponat pro amicis suis.

Item illic :

Beati pacifici, quoniam ipsi filii Dei vocabuntur.

Item illic :

Amen dico vobis, quoniam si duobus ex vobis convenerit in terra, de omni re quamcunque petieritis continget vobis a patre meo qui in cœlis est. Ubicunque enim fuerint duo aut tres collecti in nomine meo, ego cum eis sum.

De hoc ipso ad Corinthios prima :

Et ego quidem, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus; quasi infantibus in Christo lac vobis potum dedi, non escam. Dum enim adhuc pusilli eratis, non poteratis, sed neque nunc potestis, adhuc enim estis carnales. Ubi enim in vobis æmulatio et contentio et dissensiones, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis?

Item illic :

Et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum. Et si in cibos distribuero omnia mea, et si tradidero corpus meum ut ardeam, caritatem autem non habeam, nihil proficio. Caritas magnanima est, caritas benigna est, caritas non æmulatur, caritas non agit perperam, non inflatur, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super injustitiam, conlætatur autem in veritate. Omnia diligit, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Caritas nunquam excidet.

De hoc ipso ad Galatas :

Diliges proximum tibi tanquam te. Si autem mordetis et incusatis invicem, videte ne consumamini ab invicem

De hoc ipso in epistola Joannis :

In hoc apparent filii Dei et filii diaboli. Omnis qui non est justus, non est de Deo, et qui non diligit fratrem suum. Qui enim fratrem suum odit, homicida est. Et scitis quia omnis homicida non habet in se vitam æternam in se manentem.

Item illic :

Si quis dixerit quoniam diligit Deum, et fratrem suum odit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere ?

De hoc ipso in Actibus apostolorum :

Turba autem eorum qui crediderant anima ac mente una agebant, nec fuit inter illos discrimen ullum, nec quicquam suum judicabant ex bonis quæ eis erant, sed fuerunt illis omnia communia.

De hoc ipso in evangelio cata Matthæum :

Si obtuleris munus tuum ad altare, et illic recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque illic munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veni et offer munus tuum ad altare.

Item in epistola Joannis :

Deus caritas est, et qui manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo.

Item illic :

Qui dicit se in luce esse et fratrem suum odit, mendax est, et in tenebris ambulat usque adhuc.

CAPUT IV.

In nullo gloriandum, quando nostrum nihil sit.

In evangelio cata Joannem :

Nemo potest quicquam accipere, nisi datum fuerit illi de cœlo.

Item in epistola Pauli ad Corinthios prima :

Quid enim habes quod non acceperis? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis !

Item in Basilion primo :

Nolite gloriari, neque loquamini elata, et non procedat magniloquentia ex ore vestro, quia Deus scientiarum dominus.

Item illic :

Invalidus factus est arcus potentium, et infirmi accincti sunt virtute.

De hoc ipso in Machabæis :

Justum est subditum Deo esse, et mortalem non paria Deo sentire.

Item illic :

Et verba viri peccatoris ne timueritis, quia gloria ejus in stercora erit et in vermes. Hodie extolletur, et cras non invenietur : quoniam conversus est in terram suam, et cogitatio ejus periit.

CAPUT V.

Humilitatem et quietem in omnibus tenendam.

Apud Esaiam sic dicit Dominus Deus :

Cœlum mihi thronus, et terra scabellum pedum meorum. Quam mihi sedem ædificabitis, aut quis locus ad requiem mihi ? Omnia enim ista fecit manus mea, et sunt mea omnia ista. Et super quem aspiciam alium nisi super humilem et quietum et trementem sermones meos?

De hoc ipso in evangelio cata Matthæum :

Beati mites, quoniam ipsi hæreditabunt terram.

De hoc ipso cata Lucam :

Qui minimus erit in omnibus vobis, hic erit magnus.

Item illic :

Qui se extollit, humiliabitur ; et qui se humiliaverit, exaltabitur.

De hoc ipso ad Romanos :

Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat.

De hoc ipso in psalmo XXXIII :

Et humiles spiritu salvabit.

Item ad Romanos :

Reddite omnibus quæ debentur, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem. Nemini quicquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.

Item in evangelio cata Matthæum :

Diligunt primum recumbendi locum in cœnis et primam sessionem in synagogis et salutationes in foro et vocari ab hominibus Rabbi. Vos autem ne vocaveritis Rabbi. Unus est enim vobis magister.

Item in evangelio cata Joannem :

Non est servus major domino suo, neque apostolus major eo qui se misit. Hæc scientes beati eritis, si ea feceritis.

Item in psalmo LXXXI :

Humilem et pauperem justificate.

CAPUT VI.

Bonos quosque et justos plus laborare, sed tolerare debere, quia probantur.

Apud Salomonem :-

Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis.

Item in psalmo L :

Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non despiciet.

Item in psalmo XXXIII :

Proximus est Dominus contritis corde, et humiles spiritu salvabit.

Item illic :

Multæ pressuræ justorum, sed ex omnibus illis liberabit eos Dominus.

De hoc ipso apud Job :

Nudus exivi de utero matris meæ, nudus etiam ibo sub terram. Dominus dedit, Dominus abstulit. Sicut Domino placuit ita factum est. Sit nomen Domini benedictum. In his omnibus quæ contigerunt ei nihil peccavit Job labiis suis in conspectu Domini.

De hoc ipso in evangelio cata Matthæum :

Beati plangentes, quoniam ipsi consolabuntur.

Item cata Joannem :

Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis, in sæculo autem pressuram habebitis; sed fidite, quoniam ego vici mundum.

De hoc ipso ad Corinthios secunda :

Datus est mihi stimulus carnis meæ angelus satanæ, qui me colaphizet, ut non extollar. Propter quod ter Dominum rogavi ut discederet a me, et dixit mihi : Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur.

De hoc ipso ad Romanos :

Gloriamur in spe claritatis Dei, non solum autem, sed et gloriamur in pressuris, scientes quoniam pressura tolerantiam operatur, tolerantia autem probationem, probatio autem spem. Spes autem non confundit, quia dilectio Dei infusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.

De hoc ipso cata Matthæum :

Quam lata et spatiosa via est quæ ducit ad interitum, et multi sunt qui intrant per eam! Quam arta et angusta via est quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui eam inveniunt!

De hoc ipso in Tobia :

Ubi sunt justitiæ tuæ? Ecce quæ pateris.

Item in Sapientia Salomonis :

In locis impiorum gemunt justi. In illorum autem perditionem abundabunt justi.

CAPUT VII.

Non contristandum Spiritum sanctum, quem accepimus.

Paulus apostolus ad Ephesios :

Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis. Omnis amaritudo et ira et indignatio et clamor et blasphemia auferantur a vobis.

CAPUT VIII.

Iracundiam vincendam esse, ne cogat delinquere.

Apud Salomonem in Proverbiis :

Melior est vir patiens forti. Qui enim iracundiam continet melior est quam qui urbem capit.

Item illic :

Imprudens eadem die enuntiat iram suam, abscondit autem inhonorationem suam astutus.

De hoc ipso ad Ephesios :

Irascimini, et nolite peccare. Sol non occidat super iracundiam vestram.

Item in evangelio cata Matthæum :

Audistis quia dictum est antiquis, non occides; qui autem occiderit, reus erit judicio. Ego autem dico vobis quia omnis qui irascitur fratri suo sine causa reus erit judicio.

CAPUT IX.

Invicem se fratres sustinere debere.

Ad Galatas :

In contemplatione habentes unusquisque, ne et vos tentemini. Alterutrum onera sustinete, et sic adimplebitis legem Christi.

CAPUT X.

In Deum solum fidendum et in ipso gloriandum esse.

Apud Hieremiam :

Non glorietur sapiens in sapientia sua, neque glorietur fortis in fortitudine sua, neque glorietur dives in divitiis suis, sed in hoc glorietur qui gloriatur, intelligere et nosse quoniam ego sum Dominus, qui facio misericordiam et judicium et justitiam super terram quoniam in his est voluntas mea, dicit Dominus.

De hoc ipso in psalmo LIV :

In Domino speravi, non timebo quid faciat mihi homo.

Item illic :

Non nisi soli Deo subjecta est anima mea.

Item in psalmo CXVII :

Non metuam quid faciat mihi homo, Dominus mihi auxiliator est.

Item illic :

Bonum est confidere in Domino quam fidere in homine. Bonum est sperare in Domino quam sperare in principibus.

De hoc ipso apud Danielem :

Responderunt autem Sidrac, Misac, et Abdenago, et dixerunt regi Nabuchodonosor : Rex, non opus est nobis de hoc verbo respondere tibi. Est enim Deus, cui nos servimus, potens eripere nos de camino ignis ardentis; et de manibus tuis, rex, liberabit nos. Et si non, notum sit tibi quia diis tuis non servimus, et imaginem auream quam statuisti non adoramus.

Item apud Hieremiam :

Maledictus homo qui spem habet in homine; et benedictus homo qui fidit in Domino, et erit in Deo spes ejus.

De hoc ipso in Deuteronomio :

Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.

De hoc ipso ad Romanos :

Et coluerunt et servierunt creaturæ, relicto creatore. Propter quod et tradidit illos Deus in passiones ignominiæ.

De hoc ipso apud Joannem :

Major est qui in vobis est quam qui in hoc mundo.

CAPUT XI.

Eum qui fidem consecutus est, exposito priore homine cœlestia tantum et spiritalia cogitare debere, nec attendere ad sæculum, cui jam renuntiavit.

Apud Esaiam :

Quærite Dominum, et cum inveneritis, invocate eum. Cum autem appropinquaverit vobis, relinquat impius vias suas, et vir facinorosus cogitationes suas, et convertatur ad Dominum, et misericordiam consequetur, quia in multum remittet peccata vestra.

De hoc ipso apud Salomonem :

Vidi universa opera quæ facta sunt sub sole, et ecce omnia vanitas.

De hoc ipso in Exodo :

Sic autem comedetis eum. Lumbi vestri præcincti, et calciamenta vestra in pedibus vestris, et bacula vestra in manibus vestris, et edetis eum festinanter. Pascha est enim Domini.

De hoc ipso in evangelio cata Matthæum :

Nolite cogitare dicentes: Quid edemus, aut quid bibemus, aut quid vestiemur? Hæc enim nationes inquirunt. Scit autem pater vester quia horum omnium indigetis. Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et omnia ista apponentur vobis.

Item illic :

Nolite cogitare in crastinum. Crastinus enim dies ipse cogitabit sibi. Sufficit diei malitia sua.

Item illic :

Nemo retro attendens et superponens manum suam super aratrum aptus est regno Dei.

Item illic :

Aspicite volatilia cœli, quoniam non seminant, neque metunt, neque colligunt in horrea, et pater vester cœlestis pascit illa. Nonne vos pluris estis illis?

De hoc ipso cata Lucam :

Sint lumbi vestri accincti, et lucernæ ardentes, et vos similes hominibus expectantibus dominum suum quando veniat a nuptiis, ut cum venerit et pulsaverit aperiant illi. Beati servi illi quos adveniens dominus invenerit vigilantes.

De hoc ipso apud Matthæum :

Vulpes foveas habent, et volucres cœli diversoria, filius autem hominis non habet ubi caput suum inclinet.

Item illic :

Qui non renuntiat omnibus quæ sunt ejus non potest meus discipulus esse.

De hoc ipso ad Corinthios prima :

Non estis vestri. Empti enim estis pretio magno. Clarificate et portate Deum in corpore vestro.

Item illic :

Tempus collectum. Superest ergo ut et qui habent uxores, quasi non habentes sint, et qui plangunt, quasi non plangentes, et qui gaudent, quasi non gaudentes, et qui emunt, quasi non ementes, et qui possident, quasi non possidentes, et qui hoc mundo utuntur, quasi non utantur. Præterit enim figura hujus mundi.

Item illic :

Primus homo de terræ limo, secundus homo de cœlo. Qualis ille e limo, tales et qui de limo; et qualis cœlestis, tales et cœlestes. Quomodo portavimus imaginem ejus qui de limo est, portemus et imaginem ejus qui de cœlo est.

De hoc ipso ad Philippenses :

Omnes sua quærunt, et non quæ sunt Christi; quorum finis est interitus, quorum

Dei ventler est, et gloria in confusionem eorum qui terrena sapiunt. Nostra autem conversatio in cœlis est; unde et salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis nostræ conformatum corpori claritatis suæ.

De hoc ipso ad Galatas :

Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.

De hoc ipso ad Timotheum :

Nemo militans Deo obligat se molestiis sæcularibus, ut possit placere ei cui se probavit. Sed et si certaverit quis, non coronabitur, nisi legitime pugnaverit.

De hoc ipso ad Colossenses :

Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid tanquam viventes in mundo vana sectamini?

Item de hoc ipso :

Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ terrena sunt. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum eo apparebitis in gloria.

De hoc ipso ad Ephesios :

Exponite prioris conversationis veterem hominem, qui corrumpitur secundum concupiscentias deceptionis. Innovamini autem spiritus sensus vestri, et induite novum hominem, eum qui secundum Deum constitutus est in justitia et sanctitate et veritate.

De hoc ipso in epistola Petri :

Quasi hospites et peregrini, abstinete vos a carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam, conversationem autem habentes inter gentes bonam, ut dum detrectant de vobis quasi de malignis, bona opera vestra aspicientes magnificent Deum.

De hoc ipso in epistola Joannis :

Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo ille ambulavit et ipse ambulare.

Item illic :

Nolite diligere mundum neque ea quæ in mundo sunt. Si quis dilexerit mundum, non est caritas Patris in illo : quoniam omne quod in mundo est concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi, quæ non est a Patre, sed ex concupiscentia sæculi; et mundus transibit, et concupiscentia ejus. Qui autem fecerit voluntatem Dei manet in æternum, quomodo Deus manet in æternum.

Item in epistola Pauli ad Corinthios prima :

Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. Nam et pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque festa celebremus, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis.

CAPUT XII.

Non jurandum.

Apud Salomonem :

Vir multum jurans replebitur iniquitate, et non discedet a domo ejus plaga; et si vane juraverit, non justificabitur.

De hoc ipso cata Matthæum :

Iterum audistis quia dictum est antiquis: Non perjurabis. Reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis non jurare omnino, neque per cœlum, quia thronus Domini est, neque per terram, quia scabellum est pedum ejus, neque per Jerosolymam, quia civitas est magni regis. Neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum. Sit sermo vester : Est, est; non, non. Quod autem his abundantius est, a malo est.

De hoc ipso in Exodo :

Non accipies nomen Domini Dei tui in vanum.

CAPUT XIII.

Non maledicendum.

In Exodo :

Non maledices, neque principi populi tui detraxeris.

Item in psalmo XXXIII :

Quis est homo qui vult vitam et amat videre dies bonos? Contine linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum.

De hoc ipso in Levitico :

Et locutus est Dominus ad Moysen dicens : Produc eum qui maledixerit foras extra castra, et imponent omnes qui audierunt manus suas super caput ejus, et lapidabit eum omnis synagoga filiorum Israel.

De hoc ipso in epistola Pauli ad Ephesios :

Omnis sermo malus de ore vestro non procedat, sed bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus.

De hoc ipso ad Romanos :

Benedicentes, et non maledicentes.

De hoc ipso in evangelio cata Matthæum :

Qui dixerit fratri suo fatue, reus erit in gehennam ignis.

De hoc ipso cata eundem Matthæum :

Dico autem vobis quia omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent pro eo rationem in die judicii. De sermonibus enim tuis justificaberis, et de sermonibus tuis condemnaberis.

CAPUT XIV.

NUNQUAM mussitandum, sed circa omnia quæ accidunt benedicendum Deum.

Apud Job :

Dic verbum aliquod in Dominum, et morere. At ille intuitus eam dixit : Tanquam una ex ineptis mulieribus locuta es. Si bona excepimus de manu Domini, mala cur non tolerabimus? In his omnibus quæ acciderunt ei nihil peccavit Job labiis suis in conspectu Domini.

Item illic :

Animadvertisti ad puerum meum Job? Non enim est similis illi quisquam in terris, homo sine querela, verus Dei cultor, abstinens se ab omni malo.

De hoc ipso in psalmo XXXIII :

Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.

De hoc ipso in Numeris :

Desinat murmuratio eorum a me, et non morientur.

De hoc ipso in Actibus apostolorum :

Circa mediam autem noctem Paulus et Silas orantes gratias agebant Deo. Audiebant autem eos vincti.

Item in epistola Pauli ad Philippenses :

Omnia autem pro dilectione facientes sine murmurationibus et reputationibus, ut sitis sine querela et immaculati filii Dei.

CAPUT XV.

AD hoc tentari homines a Deo ut probentur.

In Genesi :

Et tentavit Deus Abraham, et dixit ad illum : Accipe filium tuum unicum quem diligis Isaac, et vade in terram altam, imponens illum ibi in holocaustum hostiam, in unum ex montibus de quo tibi dixero.

De hoc ipso in Deuteronomio :

Tentat Dominus Deus vester vos, ut sciat si diligitis Dominum Deum vestrum ex toto corde vestro et ex tota anima vestra.

De hoc ipso in Sapientia Salomonis :

Etsi coram hominibus tormenta passi sunt, spes eorum immortalitate plena est ; et in paucis vexati, in multis bene disponentur, quoniam Deus tentavit illos et invenit illos dignos se. Tanquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausta hostiæ accepit illos. Et in tempore erit respectus illorum, judicabunt nationes, et dominabuntur populis, et regnabit dominus eorum in perpetuum.

De hoc ipso in Machabæis :

Abraham nonne in tentatione inventus est fidelis, et deputatum est ei ad justitiam?

CAPUT XVI.

DE bono martyrii.

In Proverbiis Salomonis :

Liberat de malis animam martyr fidelis.

Item illic :

Tunc stabunt justi in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt et qui abstulerunt labores eorum. Videntes turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, dicentes inter se, pœnitentiam habentes, et per angustiam spiritus gementes : Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum et in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam et finem illorum sine honore. Quomodo computati sunt inter filios Dei et inter sanctos sors illorum est? Ergo erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol non est ortus nobis. Lassati sumus in iniquitatis via et perditionis, et ambulavimus solitudines difficiles, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum jactatio contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra.

De hoc ipso in psalmo CXV :

Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.

Item in psalmo CXXV :

Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent. Ambulantes ambulabant et plorabant mittentes semina sua, venientes autem venient in exultatione tollentes gremia sua.

De hoc ipso in evangelio cata Joannem :

Qui amat animam suam perdet illam ; et qui odit animam suam in isto sæculo, in vitam æternam inveniet illam.

Item illic :

Cum autem tradiderint vos, nolite cogitare quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.

Item illic :

Veniet hora ut omnis qui interficit vos arbitretur officium se Deo facere. Sed et hoc facient quoniam non cognoverunt Patrem neque me.

De hoc ipso cata Matthæum :

Beati qui persecutionem passi fuerint propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.

Item illic :

Ne timueritis eos qui occidunt corpus. animam autem non possunt occidere. Magis autem metuite eum qui potest animam et corpus occidere in gehennam.

Item illic :

Quicunque me confessus fuerit coram hominibus, et ego confitebor illum coram patre meo qui in cœlis est. Qui autem me negaverit coram hominibus, et ego negabo eum coram patre meo qui in cœlis est. Qui autem sustinuerit usque in finem, hic salvus erit.

De hoc ipso cata Lucam :

Beati eritis cum vos oderint homines, et separaverint vos et expulerint, et maledixerint nomini vestro quasi nequam propter filium hominis. Gaudete in illa die et exultate. Ecce enim merces vestra multa est in cœlis.

Item illic :

Amen dico vobis, nemo est qui relinquat domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios propter regnum Dei, et non recipiat septies tantum in isto tempore, in sæculo autem futuro vitam æternam.

De hoc ipso in Apocalypsi :

Et cum aperuisset quintum signum, vidi sub ara Dei animas occisorum propter verbum Dei et martyrium suum, et clamaverunt magna voce dicentes : Quousque, Domine sanctus et verus, non judicas et vindicas sanguinem nostrum de his qui in terris inhabitant? Et datæ sunt eis singulis stolæ albæ, et dictum est eis ut requiescerent brevi adhuc tempore donec impleatur numerus conservorum et fratrum eorum, quique postea occidentur exemplo ipsorum.

Item illic :

Post hæc vidi turbam multam, quam dinumerare ex his nemo poterat, ex omni gente, et ex omni tribu, et ex omni populo et lingua, stantes in conspectu throni et in conspectu Agni, et erant amicti stolas albas, et palmæ fuerunt in manibus eorum, et magno clamore dicebant : Salus Deo nostro sedenti super thronum et Agno. Et respondit unus ex senioribus dicens mihi : Qui amicti sunt stolis albis qui sunt et unde venerunt? Et dixi ei : Domine mi, tu scis. Et ait mihi : Ili sunt qui venerunt ex magna tribulatione, et laverunt stolas suas, et candidas eas fecerunt in sanguine Agni. Ideo sunt in conspectu throni Dei, et serviunt ei diebus et noctibus in templo ejus, et is qui sedet in throno inhabitabit super eos. Neque esurient neque sitient unquam, sed neque sol super eos cadet, neque ullum æstum patientur : quoniam Agnus qui in medio throni est teget eos, et deducet eos ad fontes vitæ aquarum, et abstergef Deus omnem lacrymam ex oculis eorum.

Item illic :

Qui vincet, dabo illi edere de ligno vitæ quod est in paradiso Dei mei.

Item illic :

Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitæ. Beati erunt qui vigilabunt et servabunt vestimenta sua ne nudi ambulent et videant turpitudinem suam.

De hoc ipso Paulus ad Timotheum in secunda :

Ego jam delibor, et tempus instat meæ assumptionis. Bonum agonem certavi, cursum perfeci, fidem servavi. Jam superest mihi corona justitiæ, quam mihi reddet Dominus in illo die justus judex, non solum autem mihi, sed et omnibus qui dilexerint adventum ejus.

De hoc ipso ad Romanos :

Sumus filii Dei. Si autem filii, et hæredes Dei, cohæredes autem Christi : siquidem compatiamur, ut et commagnificemur.

De hoc ipso in psalmo CXVIII :

Beati qui immaculati sunt in via et qui ambulant in lege Domini. Beati qui perscrutantur martyria ejus.

CAPUT XVII.

MINORA esse quæ in sæculo patimur quam sit præmium quod promissum est.

In epistola Pauli ad Romanos :

Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad superventuram claritatem quæ revelabitur in nobis.

De hoc ipso in Machabæis :

Domine, qui sanctam habes scientiam, manifestum est quia cum possem a morte liberari, durissimos dolores corporis tolero, flagellis vapulans, animo autem propter tui ipsius metum libenter hæc patior.

Item illic :

Tu quidem impotens ex hac præsenti vita nos perdis. Sed mundi rex defunctos nos pro suis legibus in æternam vitæ resurrectionem suscitabit.

Item illic :

Potius est ab hominibus morti datos expectare spem a Deo, iterum ab ipso suscitandos. Tibi enim resurrectio in vitam non erit.

Item illic :

Potestatem inter homines habens, cum sis corruptibilis, facis quod vis. Noli autem putare genus nostrum a Deo esse derelictum. Sustine et vide magna potestas ejus qualiter te et semen tuum torquebit.

Item illic :

Noli frustra errare. Nos enim propter nosmetipsos hæc patimur peccantes in Deum nostrum. Tu autem ne te existimes impunitum futurum, aggressus pugnare cum Deo.

CAPUT XVIII.

DILECTIONI Dei et Christi nihil præponendum.

In Deuteronomio :

Diliges Dominum Deum tuum de toto corde tuo et de tota anima tua et de tota virtute tua.

Item in evangelio cata Matthæum :

Qui amat patrem aut matrem super me non est me dignus; et qui amat filium aut filiam super me non est me dignus; et qui non accipit crucem suam et sequitur me non est meus discipulus.

Item in epistola Pauli ad Romanos :

Quis nos separabit a caritate Christi, pressura, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius, sicut scriptum est : Quoniam causa tui occidimur tota die, deputati sumus ut oves victimæ; sed in his omnibus supervincimus pro eo qui dilexit nos.

CAPUT XIX.

VOLUNTATI non nostræ, sed Dei, obtemperandum.

In evangelio cata Johannem :

Non descendi de cœlo ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui me misit.

De hoc ipso cata Matthæum :

Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste; veruntamen non quod ego volo, sed quod tu.

Item in prece quotidiana :

Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra.

Item cata Matthæum :

Non omnis qui mihi dicit, Domine, Domine, introibit in regnum cœlorum, sed is qui facit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse introibit in regnum cœlorum.

Item cata Lucam :

Ille autem servus qui cognoscit voluntatem domini sui, et non paruerit voluntati ejus, vapulabit multis.

In epistola Joannis :

Qui autem fecerit voluntatem Dei manet in æternum, quomodo et ipse manet in æternum.

CAPUT XX.

FUNDAMENTUM et firmamentum spei et fidei esse timorem.

In psalmo CX :

Initium sapientiæ timor Domini.

De hoc ipso in Sapientia Salomonis :

Initium sapientiæ metuere Deum.

Item in Proverbiis ejusdem :

Beatus homo est qui veretur omnia per metum.

De hoc ipso apud Esaiam :

Et super quem alium respiciam nisi super humilem et quietum et trementem sermones meos?

De hoc ipso in Genesi :

Et vocavit eum angelus Domini de cœlo, et dixit illi : Abraham, Abraham. Ille autem dixit : Ecce ego. Et dixit : Noli imponere manum tuam super puerum, neque feceris illi quicquam. Nunc enim cognovi quoniam times Deum tuum et non pepercisti filio tuo dilectissimo propter me.

Item in psalmo secundo :

Servite Domino in timore et exultate ei in tremore.

Item in Deuteronomio Dei vox ad Moysen :

Convoca ad me populum, et audiant verba mea, ut discant timere me omnibus diebus quos ipsi vivent super terram.

Item apud Hieremiam :

Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et consummabo super domum Israel et in domo Juda testamentum novum, non secundum testamentum quod disposueram patribus eorum in die cum apprehendi manum illorum educere eos de terra Ægypti, quia non permanserunt in testamento meo, et ego neglexi eorum, dicit Dominus, quia hoc testamentum quod disponam domui Israel. Post dies illos, dicit Dominus, dans legem meam in sensu eorum scribam illam, et ero illis in Deum, et ipsi erunt mihi in plebem, et non docebunt unusquisque fratrem suum dicentes, Cognosce Dominum; quia omnes scient me a minore usque ad maximum eorum, quia propitius ero iniquitatibus eorum, et peccatorum eorum non ero memor amplius. Si exaltatum fuerit cœlum in sublime, dicit Dominus, et si humiliata fuerit terra deor-

sum, at ego non reprobabo genus Israel, dicit Dominus, pro omnibus quæ fecerunt. Ecce ego congregabo eos ex omni terra qua dispersi illos in ira et in furore meo et in exacerbatione magna, et conteram illos in locum istum, et relinquam illos in pavore, et erunt mihi in plebem, et ero illis in Deum, et dabo illis viam alteram et cor aliud, ut timeant me omnibus diebus in bono cum filiis suis, et consummabo eis testamentum æternum quod non avertam post illos, et timorem dabo in cor eorum ut non discedant a me, et visitabo super illos benefacere illis et plantare illos in terra sua in fide et in omni corde et in omni animo.

Item in Apocalypsi :

Et viginti quatuor seniores in conspectu sedentes in thronis suis ceciderunt supra facies suas et adoraverunt Deum dicentes : Gratias agimus tibi, Domine Deus omnipotens, qui es et qui fuisti, quod accepisti potestatem tuam magnam et regnasti, et gentes iratæ sunt, et venit ira tua et tempus quo de mortuis judicetur et detur merces servis tuis prophetis et sanctis timentibus nomen tuum pusillis et magnis, et disperdere eos qui corruperunt terram.

Item illic :

Et vidi alium angelum volantem per medium cœlum habentem evangelium perenne evangelizare sedentibus super terram et in omnes nationes et tribus et linguas et populos dicentem voce magna : Timete Deum, et date ei honorem, quoniam venit hora judicii ejus, et adorate eum qui fecit cœlum et terram et mare et fontes aquarum.

Item illic :

Et vidi quasi mare vitreum mixtum igni, et pascentes bestiæ cum agnis ejus, et numerus nominis ejus CXLIII : stantes supra mare vitreum habentes citharas Dei, et cantant canticum Moysi servi Dei et canticum agni dicentes : Magna et mirabilia opera tua, Domine Deus omnipotens, justæ et veræ viæ tuæ sunt, rex gentium. Quis non timeat et det honorem nomini tuo, quia solus pius, et quoniam omnes nationes venient et adorabunt in conspectu tuo, quoniam justitiæ tuæ manifestatæ sunt.

Item in Daniele :

Fuit vir habitans in Babylonia, cui nomen erat Joachim, et accepit uxorem nomine Susannam filiam Helchiæ formosam valde et timentem Deum ; et erant parentes ejus justi, et docuerunt filiam suam secundum legem Moysi.

Item in Daniele :

Et sumus humiles in omni terra hodie propter peccata nostra, et non est hoc tempore princeps, neque prophetes, neque dux, neque holocausta, neque oblatio, neque hostia, neque thus, neque locus sacrificare coram te et invenire misericordiam a te, et in anima et spiritu humilitatis acceptos nos habe ut holocausti victimas arietum et taurorum et quasi multa millia agnorum qui sunt pinguissimi. Sic fiat hostia nostra coram te hodie, et consumetur potestas illorum, quoniam non erubescent qui confidunt in te. Et nunc sequimur toto corde nostro, et timemus et quærimus faciem tuam. Ne nos in opprobrium tradas, sed fac nobiscum secundum tranquillitatem tuam, et secundum multitudinem misericordiæ tuæ libera nos.

Item illic :

Et rex vehementer gavisus est, et jussit Danielem de lacu leonum ejici ; et nihil ei nocuerunt leones, quia confidebat et crediderat in Deo suo. Et jussit rex ; et perduxerunt illos homines qui accusaverant Danielem, et miserunt illos in lacu leonum et uxores eorum et natos eorum. Et antequam pervenirent in pavimentum lacus, apprehensi sunt a leonibus, et omnia ossa eorum comminuerunt. Tunc Darius rex scripsit omnibus gentibus, tribubus, et linguis quæ sunt in regno meo : Pax sit vobiscum a facie mea. Censeo et ago ut hi omnes qui sunt in regno meo sint timentes et trementes summum Deum cui servit Daniel, quia ipse est Dominus vivus et permanens in sæcula, et regnum ejus non transibit, et dominatio ejus in perpetuum ambulat, et solus facit signa et prodigia et mirabilia in cœlo et in terra, qui eripuit Danielem de lacu leonum.

Item in Michæa :

In quo adsequar Dominum et adprehendam illum in sacrificiis, in holocaustomatis, in vitulis anniculis, si accepto favet Dominus in millibus caprarum pinguium? aut dabo primitiva mea, impietatis : fructum ventris mei, peccatum animæ meæ. Renuntiatum tibi est, homo, quod bonum, aut quod Dominus exquirit, aliud nisi ut facias judicium et justitiam, et diligas misericordiam et paratus sis ut eas cum Domino Deo tuo. Vox Domini in civitate invocabitur, et timentes nomen ejus salvabit.

Item in Michæa :

Pasce populum tuum in virga tua, oves hæreditatis tuæ, et habitantes separatim convelle in medio Carmelo. Parabunt Basanim et Galadim secundum dies sæculi, et secundum dies profectionis eorum a terra Ægypti ostendam illis mirabilia. Videbunt gentes et confundentur ex omni fortitudine sua, et superponent manus in os suum. Aures illorum exsurdabuntur, et lingent pulverem quomodo serpentes. Trahentes terram conturbabuntur, et lingent pulverem. In conclusione sua ad Dominum Deum suum expavescent, et timebunt abs te. Quis Deus quomodo tu, elevans injustitiam et transgrediens impietates ?

Et in Naum :

Montes commoti sunt ab eo, et colles contremuerunt, et denudata est terra ante faciem ejus et omnes qui inhabitant illam.

A facie iræ ejus quis sustinebit, et quis resistit in ira animi ipsius? Animatio ipsius fluere facit principatus, et petræ dissolutæ sunt ab illo. Bonus Dominus illis qui eum sustinent in die pressuræ, et cognoscens illos qui eum timent.

Item in Aggæo :

Et audivit Zorobabel filius Salathiel de tribu Juda, et Jesus filius Josedech sacerdos magnus et omnes qui superfuerunt de populo voces Domini Dei sui, quoniam misit illum Dominus ad illos, et timuit plebs a facie Dei.

Item in Malachia :

Testamentum fuit cum vita et pace, et dedi illis timorem timere me a facie nominis mei.

Item in psalmo XXXIII :

Timete Dominum omnes sancti ejus, quoniam non est inopia eis qui eum metuunt.

Item in psalmo XVIII :

Timor Domini castus perseverans in sæcula sæculorum.

CAPUT XXI.

Non temere de altero judicandum.

In evangelio cata Lucam :

Nolite judicare, ne judicemini; nolite condemnare, ne condemnemini.

De hoc ipso ad Romanos :

Tu qui es qui judicas alienum servum? Domino suo stat aut cadit. Stabit autem. Potens est enim Deus statuere eum.

Et iterum :

Quare sine excusatione es, o homo omnis qui judicas. In quo enim judicas alium, te ipsum condemnas. Eadem enim agis quæ judicas. Speras autem tu, qui judicas eos qui mala agunt et eadem facis, quia ipse effugies judicium Dei?

Item in epistola Pauli ad Corinthios prima :

Et qui se putat stare, videat ne cadat.

Et iterum :

Si quis se putat scire aliquid, nondum scit quemadmodum oporteat eum scire.

CAPUT XXII.

Accepta injuria remittendum et ignoscendum.

In evangelio in prece quotidiana :

Remitte nobis debita nostra, sicut et nos remittimus debitoribus nostris

Item cata Marcum :

Et cum steteritis ad orationem, remittite si quid habetis adversus aliquem, ut et Pater vester qui in cœlis est remittat vestra peccata vobis. Si autem vos non dimiseritis, neque Pater vester qui in cœlis est dimittet vobis peccata vestra.

Item illic :

In qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur vobis.

CAPUT XXIII.

Vicem malis non reddendam.

In epistola Pauli ad Romanos :

Nemini malum pro malo reddentes.

Item illic :

Non vinci a malo, sed vince in bono malum.

De hoc ipso in Apocalypsi :

Et dixit mihi, ne signaveris verba prophetiæ libri hujus, quia jam tempus in proximo est, et hi qui perseverant nocere noceant, et qui in sordibus est sordescat adhuc, justus autem adhuc justiora faciat, similiter et sanctus sanctiora. Ecce venio cito, et merces mea mecum est reddere unicuique secundum facta sua.

CAPUT XXIV.

Non posse ad Patrem perveniri nisi per Filium ejus Jesum Christum.

In evangelio cata Joannem :

Ego sum via, veritas, et vita. Nemo venit ad Patrem nisi per me.

Item illic :

Ego sum ostium. Per me si quis introierit salvabitur.

CAPUT XXV.

Ad regnum Dei nisi baptizatus et renatus quis fuerit pervenire non posse.

In evangelio cata Joannem :

Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei. Quod enim natum est de carne caro est, et quod natum est de spiritu spiritus est.

Item illic :

Nisi ederitis carnem filii hominis et biberitis sanguinem ejus, non habebitis vitam in vobis

CAPUT XXVI.

Parum esse baptizari et eucharistiam accipere, nisi quis factis et opere proficiat.

In epistola Pauli ad Corinthios prima :

Nescitis quia qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, unus tamen accipit palmam? Sic currite ut occupetis. Et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos vero incorruptam.

In evangelio cata Matthæum :

Omnis arbor non faciens fructum bonum excidetur et in ignem mittetur.

Item illic :

Multi mihi dicent in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia exclusimus, et in tuo nomine virtutes magnas fecimus? Et tunc dicam illis : Nunquam vos novi, recedite a me qui operamini iniquitatem.

Item illic :

Luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videant bona opera vestra et clarificent patrem vestrum qui in cœlis est.

Item Paulus ad Philippenses :

Lucete sicut luminaria in mundo.

CAPUT XXVII.

Baptizatum quoque gratiam perdere quam consecutus sit, nisi innocentiam servet.

In evangelio cata Joannem :

Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne quid tibi deterius fiat.

Item in epistola Pauli ad Corinthios prima :

Nescitis quia templum Dei estis, et spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus.

De hoc ipso in Paralipomenon :

Deus vobiscum est, dum estis vos cum ipso. Si dereliqueritis eum, derelinquet vos.

CAPUT XXVIII.

Non posse in ecclesia remitti ei qui in Deum deliquerit.

In evangelio cata Matthæum :

Qui dixerit verbum adversus filium hominis, remittetur illi. Qui autem dixerit adversus Spiritum sanctum, non remittetur illi neque in isto sæculo neque in futuro.

Item cata Marcum :

Omnia peccata remittentur filiis hominum et blasphemiæ. Qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non remittetur illi, sed reus erit æterni peccati.

De hoc ipso in Basilion primo :

Si delinquendo peccet vir adversus virum, orabunt pro eo Dominum. Si autem in Deum peccet homo, quis orabit pro eo?

CAPUT XXIX.

De odio nominis ante prædictum.

In evangelio cata Lucam :

Et eritis odibiles omnibus hominibus propter nomen meum.

Item cata Joannem :

Si sæculum vos odit, scitote quoniam me primo odiit. Si de sæculo essetis, sæculum quod suum esset amaret; sed quia de sæculo non estis, et ego elegi vos de sæculo, propterea odit vos sæculum. Mementote sermonis quem dixi vobis : Non est major servus domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur.

Item in Baruch :

Veniet enim tempus et quæretis me, et vos et qui post vos fuerint, audire verbum sapientiæ et intellectus, et non invenietis. Nationes autem cupient videre sapientem, et non continget eis; non quia deerit aut deficiet sapientia hujus sæculi terræ, sed neque deerit sermo legis sæculo. Erit enim sapientia in paucis vigilantibus et taciturnis et quietis sibi confabulantes, quoniam quidam eos horrebunt et timebunt ut malos Alii autem nec credunt verbo legis Altissimi. Alii autem ore stupentes non credent, et contradicentes erunt contrarii et impedientes spiritum veritatis. Alii autem erunt sapientes ad spiritum erroris, et pronuntiantes sicut Altissimi et fortis edicta. Alii autem personales fidei. Alii capaces et fortes in fide Altissimi, et odibiles alieno.

CAPUT XXX.

Quod quis Deo voverit cito reddendum.

Apud Salomonem :

Prout voveris votum Deo, ne moram feceris reddere illud.

Item in Deuteronomio :

Si autem voveris votum Domino Deo tuo, non tardabis reddere illud; quia inquirens quæret illud Dominus Deus tuus a te, et erit in peccatum. Ea quæ egredientur per labia tua observabis, et facies donum quod locutus es ore tuo.

De hoc ipso in psalmo XLIX :

Sacrifica Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua. Invoca me in die pressuræ, et eximam te, et clarificabis me.

De hoc ipso in Actibus apostolorum :

Cur implevit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto, cum esset fundus in tua potestate. Non hominibus mentitus es, sed Deo.

Item apud Hieremiam :

Maledictus qui facit opera Dei negligenter.

CAPUT XXXI.

Eum qui non crediderit jam judicatum esse.

In evangelio cata Joannem :

Qui non crediderit jam judicatus est, quia non credidit in nomine unici Filii Dei. Hoc autem est judicium, quoniam lux venit in sæculum, et magis dilexerunt homines tenebras quam lucem.

De hoc ipso in psalmo I :

Propterea non resurgent impii in judicio, neque peccatores in consilio justorum.

CAPUT XXXII.

De bono virginitatis et continentiæ.

In Genesi :

Multiplicans multiplicabo tristitias tuas et gemitus tuos; et in tristitia paries filios, et erit conversio tua ad virum tuum, et ipse tui dominabitur.

De hoc ipso in evangelio cata Matthæum :

Non omnes capiunt verbum, sed illi quibus datum est. Sunt enim spadones qui ex utero matris nati sunt, et sunt spadones qui coacti sunt ab hominibus, et sunt spadones qui se ipsos castraverunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere capiat.

Item cata Lucam :

Filii sæculi hujus generant et generantur. Qui autem habuerunt dignationem sæculi illius et resurrectionis a mortuis non nubunt neque nubuntur. Neque enim incipient mori. Æquales enim sunt angelis Dei, cum sint filii resurrectionis.

Resurgere autem mortuos Moyses significat, cum dicit in rubo :

Dominus Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob. Non est Deus mortuorum, sed vivorum. Omnes enim illi vivunt.

Item in epistola Pauli ad Corinthios prima :

Bonum est homini mulierem non contingere. Propter fornicationem autem unusquisque uxorem suam habeat, et unaquæque virum suum habeat. Uxori vir debitum reddat, similiter et uxor viro. Uxor corporis sui potestatem non habet, sed vir. Similiter et vir corporis sui potestatem non habet, sed uxor. Nolite fraudare invicem nisi ex conventione ad tempus ut vacetis orationi; et iterum revertimini ad id ipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram. Hoc dico secundum veniam, non secundum imperium. Volo autem omnes homines esse sicut et me. Sed unusquisque proprium habet donum a Deo, alius sic, alius autem sic.

Item illic :

Cœlebs cogitat ea quæ sunt Domini, quomodo placeat Deo. Qui autem matrimonium contraxit, cogitat ea quæ sunt mundi hujus, quomodo placeat uxori. Sic et mulier et virgo innupta cogitat ea quæ sunt Domini, ut sit sancta et corpore et spiritu. Quæ autem nupsit cogitat de iis quæ sunt mundi hujus, quomodo placeat viro.

Item in Exodo, cum præcepisset Dominus Moysi ut sanctificaret populum in diem tertium, sanctificavit ille, et adjecit :

Estote parati : tribus diebus non accedetis ad mulieres.

Item in Basilion primo :

Et respondit sacerdos ad David et dixit : Non sunt panes prophani in manu mea, nisi panis sanctus unus. Si observati sunt pueri a muliere, manducabunt.

Item in Apocalypsi :

Hi sunt qui cum mulieribus se non coinquinaverunt. Virgines enim permanserunt. Hi sunt qui sequuntur Agnum quocunque ierit.

CAPUT XXXIII.

Nihil patrem judicare, sed filium, et patrem ab eo non honorificari a quo non honorificatur filius.

In evangelio cata Joannem :

Nihil pater judicat, sed judicium omne filio dedit, ut omnes honorificent filium sicut honorificant patrem. Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui eum misit.

Item in psalmo LXXI :

Deus judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis, judicare populum tuum in justitia.

Item in Genesi :

Et pluit Dominus super Sodomam et Gomorram sulphur et ignem de cœlo a Domino.

CAPUT XXXIV.

Fidelem gentiliter vivere non oportere.

Apud Hieremiam :

Hæc dicit Dominus : Secundum viam gentilium ne ambulaveritis.

De hoc ipso quod segregare se quis debeat a gentilibus, ne sit socius culpæ et fiat particeps plagæ eorum.

In Apocalypsi :

Et audivi aliam vocem de cœlo dicentem : Exi de ea populus meus, ne particeps sis delictorum ejus, et ne perstringaris plagis ejus : quoniam delicta ejus usque ad cœlum pervenerunt, et meminit Dominus Deus iniquitatum ejus. Ideo reddidit ei dupla, et in quo poculo miscuit, duplum remixtum est ei ; et in quantum se clarificavit et deliliarum habuit, in tantum datus est rei et cruciatus et luctus, quoniam in corde suo dicit, regina sum, et vidua esse non possum, nec luctum visura sum, propterea una hora plagæ ejus advenient, mors, luctus, et fames, et igni cremabitur, quoniam fortis est Dominus Deus qui eam judicabit. Et flebunt et plangent se in ea reges terræ qui cum ea fornicati sunt et in delictis conversati sunt.

Item apud Esaiam :

Exite de medio eorum qui fertis vasa Domini.

CAPUT XXXV.

Deum ad hoc patientem esse ut nos pœniteat peccati nostri et reformemur.

Apud Salomonem in Ecclesiastico :

Ne dixeris, peccavi, et quid accidit mihi triste ? Est enim Altissimus patiens redditor.

Item Paulus ad Romanos :

An numquid opulentiam bonitatis ejus et sustinentiam et patientiam contemnis, ignorans quia bonitas Dei in pœnitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiam tuam et cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua.

CAPUT XXXVI.

Mulierem ornari sæculariter non debere.

In Apocalypsi :

Et venit unus ex septem angelis habentibus phialas, et aggressus est me dicens : Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ sedentis super aquas multas, cum qua fornicati sunt reges terræ. Et vidi mulierem sedentem super bestiam. Et mulier illa amicta erat pallium purpureum et coccineum, et adornata erat auro et lapidibus pretiosis et margaritis, tenens poculum aureum in manu sua plenum exsecrationum et immunditiæ et fornicationis totius terræ.

Item ad Timotheum :

Sint mulieres vestræ cum verecundia et pudicitia, componentes se, non in tortis crinibus, neque auro, neque margaritis, aut veste pretiosa, sed ut decet mulieres promittentes castitatem per bonam conversationem.

De hoc ipso in epistola Petri ad Ponticos :

Sit in muliere non exterior ornamenti aut auri aut vestis cultus, sed cultus cordis.

Item in Genesi :

Thamar cooperuit se pallio, et adornavit, et cum aspexisset eam Judas, visum est ei meretricem esse.

CAPUT XXXVII.

Fidelem non oportere ob alia delicta nisi ob nomen solum puniri.

In epistola Petri ad Ponticos :

Nec quisquam vestrum tanquam fur aut homicida patiatur, aut tanquam maleficus, aut curas alienas agens, sed tanquam christianus.

CAPUT XXXVIII.

Servum Dei innocentem esse debere, ne incidat in pœnam sæcularem.

In epistola Pauli ad Romanos :

Vis non timere potestatem ? Bonum fac, et habebis laudem ex illa.

CAPUT XXXIX.

Datum nobis esse exemplum vivendi in Christo.

In epistola Petri ad Ponticos :

Christus enim passus est pro nobis, relinquens vobis exemplum ut sequamini vestigia ejus, qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus : qui cum malediceretur, non remaledixit ; cum pateretur, non minabatur ; tradebat autem se judicanti injuste.

Item Paulus ad Philippenses :

Qui in figura Dei constitutus non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed se exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominis factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit se, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen ut sit super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu curvetur, cœlestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei patris.

De hoc ipso in evangelio cata Joannem :

Si ego lavi pedes vestros magister et dominus, et vos debetis aliorum pedes lavare. Exemplum enim dedi vobis ut sicut ego feci, et vos aliis faciatis.

CAPUT XL.

NON jactanter nec tumultuose operandum.

In evangelio cata Matthæum :

Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, ut sit eleemosyna tua in abscondito; et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.

Item illic :

Cum facis eleemosynam, noli buccinare ante te quomodo hypocritæ faciunt in vicis et synagogis ut clarificentur ab hominibus. Amen dico vobis, compleverunt mercedem suam.

CAPUT XLI.

INEPTE et scurriliter non loquendum.

In epistola Pauli ad Ephesios :

Stultiloquium et scurrilitas, quæ ad rem non pertinent, nec nominentur quidem in vobis.

CAPUT XLII.

FIDEM in totum prodesse, et tantum nos posse quantum credimus.

In Genesi :

Et credidit Abraham Deo, et deputatum est ei ad justitiam.

Item apud Esaiam :

Et si non credideritis, neque intelligetis.

Item in evangelio cata Matthæum :

Modicæ fidei, quare dubitasti?

Item illic :

Si habueritis fidem quasi granum sinapis, dicetis monti huic, transi hinc illo, et transibit, et nihil impossibile erit vobis.

Item cata Marcum :

Omnia quæcunque oratis et petitis credite quia accipietis et erunt vobis.

Item illic :

Omnia possibilia credenti.

Apud Abacuc :

Justus autem ex fide mea vivit.

Item in Daniele Ananias, Azarias, Misahel credentes Deo liberati sunt de flamma ignis.

CAPUT XLIII.

POSSE eum statim consequi qui vere crediderit.

In Actibus apostolorum :

Ecce aqua, quid est quod me impedit baptizari? Tunc dixit Philippus: Si credis ex toto corde tuo, licet.

CAPUT XLIV.

FIDELES inter se disceptantes non debere gentilem judicem experiri.

In epistola Pauli ad Corinthios prima :

Audet quisquam vestrum adversus alterum negotium habens disceptare apud injustos, et non apud sanctos? An nescitis quia sancti hunc mundum judicabunt?

Et iterum :

Jam quidem in totum delictum in vobis est, quia judicia habetis cum invicem. Quare non magis injuriam patimini, aut quare non magis fraudamini? Sed vos injuriam facitis et fraudatis, et hoc fratribus. An nescitis quoniam injusti regnum Dei non consequentur.

CAPUT XLV.

SPEM futurorum esse, et ideo fidem nostram circa quæ promissa sunt patientem esse debere.

In epistola Pauli ad Romanos :

Spe salvati sumus. Spes autem quæ videtur non est spes. Quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam speramus.

CAPUT XLVI.

MULIEREM in ecclesia tacere debere.

In epistola Pauli ad Corinthios prima :

Mulieres in ecclesia taceant. Si quæ autem quid dicere volunt, domi viros suos interrogent.

Item ad Timotheum :

Mulier cum silentio discat in omni subjectione. Docere autem mulierem non permitto, neque præpositam esse viro, sed esse in silentio. Adam enim primus formatus est, deinde Eva; et Adam seductus non est, mulier autem seducta est.

CAPUT XLVII.

DELICTO et merito nostro fieri ut laboremus, nec Dei opem in omnibus sentiamus.

Apud Osee :

Audite sermonem Domini, filii Israel; quia judicium est Domino adversus incolas terræ, quod neque misericordia, neque veritas, neque agnitio Dei sit super terram, sed execratio, et mendacium, et cædes, et furtum, et adulterium diffusum est super terram. Sanguinem sanguini supermiscent. Idcirco terra lugebit cum universis incolis suis, cum bestiis agri, cum serpentibus terræ, cum volucribus cœli, et deficient pisces maris, ut nemo judicet, nemo revincat.

De hoc ipso apud Esaiam :

Numquid non valet manus Domini ut salvos faciat, aut gravavit aurem ut non exaudiat? Sed peccata vestra inter vos et Deum separant, et propter delicta vestra avertit faciem a vobis ne misereatur. Manus enim vestræ inquinatæ sunt sanguine, et digiti vestri in peccatis. Labia autem vestra locuta sunt facinus, et lingua vestra injustitiam meditatur. Nemo loquitur vera, neque est judicium verum. Fidunt in vanis et loquuntur inania qui parturiunt dolorem et pariunt facinus.

Item apud Sophoniam :

Defectione deficiat a facie terræ, dicit Dominus. Deficiat homo, et pecudes deficiant, volucres cœli et pisces maris, et auferam iniquos a facie terræ.

CAPUT XLVIII.

NON fœnerandum.

In psalmo XIII :

Qui pecuniam suam non dedit in fœnore, et munera super innocentes non accepit. Qui ista fecerit, non commovebitur in æternum.

Item apud Ezechielem :

Homo autem qui erit justus hominem non opprimet, et pignus debitoris reddet, et rapinam non faciet, et panem suum esurienti dabit, et nudum operiet, et pecuniam suam in usuram non dabit.

Item in Deuteronomio :

Non fœnerabis fratri tuo usura pecuniæ et usura ciborum.

CAPUT XLIX.

INIMICOS quoque diligendos.

In evangelio cata Lucam :

Si diligitis qui vos diligunt, quæ est vobis gratia? Et peccatores enim diligunt eos qui se diligunt.

Item cata Matthæum :

Diligite inimicos vestros, et orate pro his qui vos persequuntur, ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos.

CAPUT L.

SACRAMENTUM fidei non esse prophanandum.

Apud Salomonem in Proverbiis :

In aures imprudentis noli quicquam dicere; ne quando audierit, irrideat sensatos sermones tuos.

Item in evangelio cata Matthæum :

Ne dederitis sanctum canibus, neque miseritis margaritas vestras ante porcos, ne forte inculcent ea pedibus suis et conversi elidant vos.

CAPUT LI

QUOD nemo in opere suo extolli debeat.

Apud Salomonem in Ecclesiastico :

Noli te extollere in faciendo opere tuo.

Item in evangelio cata Lucam :

Quis vestrum habens servum arantem aut pastorem, et venienti de agro dicit continuo, transi, recumbe? Sed dicit illi, para aliquid quod cœnem, et accingere, et ministra mihi donec manducem et bibam; et postea tu manducabis et bibes. Numquid habet gratiam servo illi quia fecit quæ ei imperata sunt? Sic itaque et vos, cum perfeceritis quæ vobis imperata sunt, dicite: Servi supervacui sumus, quod habuimus facere fecimus.

CAPUT LII.

CREDENDI vel non credendi libertatem in arbitrio positam.

In Deuteronomio :

Ecce dedi ante faciem tuam vitam et mortem, bonum et malum. Elige vitam tibi, ut vivas.

Item apud Esaiam :

Et si volueritis et audieritis me, bona terræ edetis. Si autem nolueritis, et non audieritis me, gladius vos consumet. Os enim Domini locutum est ista.

Item in evangelio cata Lucam :

Regnum Dei intra vos est.

CAPUT LIII.

Dei arcana perspici non posse, et ideo fidem nostram simplicem esse debere.

In epistola Pauli ad Corinthios prima :

Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut et ego cognitus sum.

Item apud Salomonem in Sapientia :

Et in simplicitate cordis quærite illum.

Item apud eundem :

Qui ambulat simpliciter, ambulat fidenter.

Item apud eundem :

Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris.

Item in Salomone :

Noli esse multum justus, et noli argumentari plus quam oportet.

Item apud Esaiam :

Væ qui arguti sunt in semetipsis.

Item in Machabæis :

Daniel in sua simplicitate liberatus est de ore leonum.

Item in epistola Pauli ad Romanos :

O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et quam investigabiles viæ ejus. Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit, vel quis prior dedit ei, et retribuetur illi? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia; ipsi claritas in sæcula sæculorum.

Item ad Timotheum :

Stultas autem et ineruditas quæstiones devita, sciens quia lites generant. Servum autem Dei non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes.

CAPUT LIV.

Neminem sine sorde et sine peccato esse.

Apud Job :

Quis enim mundus a sordibus? Nec unus, etiam si unius diei sit vita ejus in terra.

Item in psalmo L :

Ecce in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis concepit me mater mea.

Item in epistola Joannis :

Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est.

CAPUT LV.

Non hominibus, sed Deo, placendum.

In psalmo LII :

Qui hominibus placent, confusi sunt, quia Deus nihil fecit illos.

Item in epistola Pauli ad Galatas :

Si hominibus placere vellem, Christi servus non essem.

CAPUT LVI.

Deum nihil latere ex his quæ geruntur.

In Sapientia Salomonis :

In omni loco speculantur oculi Dei bonos et malos.

Item apud Hieremiam :

Ego Deus approximans, et non Deus de longinquo. Si absconditus fuerit homo in abscondito, ergo ego non videbo eum? Nonne cœlum et terram ego impleo, dicit Dominus?

Item in Basilion primo :

Homo videt in facie, Deus autem in corde.

Item in Apocalypsi :

Et scient omnes ecclesiæ quia ego sum scrutator renis et cordis, et dabo unicuique vestrum secundum opera sua.

Item in psalmo XVIII :

Delicta quis intelligit. Ab occultis meis munda me Domine.

Item in epistola Pauli ad Corinthios secunda :

Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut reportet unusquisque sui corporis propria secundum quæ egit, sive bona, sive mala.

CAPUT LVII.

Fidelem emendari et reservari.

In psalmo CXVI :

Emendans emendavit me Dominus, et morti non tradidit me.

Item in psalmo LXXXVIII :

Visitabo in virga facinora eorum et in flagellis delicta eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eis.

Item apud Malachiam :

Et sedebit conflans et expurgans sicut aurum et argentum, et emundabit filios Levi.

Item in evangelio :

Non exibis inde donec exsolvas novissimum quadrantem.

CAPUT LVIII.

Neminem contristari morte debere, cum sit in vivendo labor et periculum, in moriendo pax et resurgendi securitas.

In Genesi :

Tunc dixit Dominus ad Adam : Quia exaudisti vocem uxoris tuæ, et manducasti ex illa arbore de qua sola præceperam tibi ne manducares, maledicta terra erit in omnibus operibus tuis. In tristitia et gemitu edes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ. Spinas et tribulos ejiciet tibi, et edes pabulum agri in sudore vultus tui. Edes panem tuum donec revertaris in terram, de qua et sumptus es : quia terra es, et in terram ibis.

Item illic :

Et complacuit Enoch Deo ; et non est inventus postmodum, quia Deus illum transtulit.

Et apud Esaiam :

Omnis caro fœnum, et omnis claritas ejus ut flos fœni. Aruit fœnum, et flos decidit. Sermo autem Domini manet in æternum.

Apud Ezechielem :

Ipsi dicunt, arida facta sunt ossa nostra, periit spes nostra, expiravimus, propterea prophetiza, et dic : Hæc dicit Dominus : Ecce ago aperio monumenta vestra, et educam vos de monumentis vestris, et inducam vos in terram Israel. Et dabo Spiritum meum in vos, et vivetis. Et ponam vos in terram vestram, et cognoscetis quoniam ego Dominus locutus sum, et faciam, dicit Dominus.

Item in Sapientia Salomonis :

Raptus est ne malitia mutaret intellectum illius. Placita enim erat Deo anima illius.

Item in psalmo LXXXIII :

Quam dilectissimæ habitationes tuæ, Deus virtutum. Desiderat et properat anima mea ad atria Dei.

Et in epistola Pauli ad Thessalonicenses :

Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ne contristemini sicut et cæteri qui spem non habent. Si enim credimus quia Jesus mortuus est et resurrexit, sic et Deus eos qui dormierunt in Jesu adducet cum eo.

Item ad Corinthios prima :

Stulte, tu quod seminas non vivificatur nisi prius mortuum fuerit.

Et iterum :

Stella a stella differt in claritate, sic et resurrectio. Seminatur corpus in corruptione, resurgit sine corruptela. Seminatur in ignominia, resurgit in gloria. Seminatur in infirmitate, resurgit in virtute. Seminatur corpus animale, resurgit spiritale.

Et iterum :

Oportet enim corruptivum istud induere incorruptionem et mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem corruptivum hoc induerit immortalitatem, et mortale hoc induerit incorruptionem, tunc fiet verbum quod scriptum est : Absorpta est mors in contentionem. Ubi est mors aculeus tuus, ubi est mors contentio tua?

Item in evangelio cata Joannem :

Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego fuero et ipsi sint mecum, et videant claritatem meam quam mihi dedisti ante constitutionem mundi.

Item cata Lucam :

Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum.

Item cata Joannem :

Si me dilexissetis, gauderetis, quoniam vado ad patrem, quia pater major me est.

CAPUT LIX.

De idolis quæ gentiles deos putant.

In Sapientia Salomonis :

Omnia idola nationum æstimaverunt deos, quibus neque oculorum usus est ad videndum, neque nares ad percipiendum spiritum, neque aures ad audiendum, neque digiti in manibus ad contrectandum, sed et pedes eorum pigri ad ambulandum. Homo enim fecit illos, et qui spiritum mutuatus est, is finxit illos. Nemo autem sibi similem homo poterit deum fingere. Cum sit enim mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. Melior est autem ipse iis quos colit ; quoniam ipse quidem vixit, illi nunquam.

De hoc ipso :

Neque opera attendentes cognoverunt quis esset artifex, sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem, et lunam, rectores orbis terræ deos putaverunt : quorum si propter speciem hoc æstimaverunt, sciant quanto his Dominus sit speciosior : aut si virtutes et opera eorum mirati sunt, intelligant ab ipsis quoniam qui hæc constituit fortia fortior est illis.

Item in psalmo CXXXIV.

Idola gentium argentum et aurum, opus manuum hominum. Os habent, et non loquuntur ; oculos habent, et non vident ; aures habent, et non audiunt. Neque enim est spiritus in ore eorum. Similes fiant illis qui faciunt ea et omnes qui confidunt in illis.

Item in psalmo xcv :

Omnes dii gentium dæmonia Dominus autem cœlos fecit.

Item in Exodo :

Non facietis vobis deos argenteos neque aureos.

Et iterum :

Non facies tibi idolum nec cujusquam similitudinem.

Item in Hieremia :

Hæc dicit Dominus : Secundum vias gentium nolite incedere, quia timent illa in personis suis, quia legitima gentium vacua sunt. Lignum de saltu excisum opus fabri, et conflatum aurum et argentum speciose composita sunt, in martulis et in clavis confirmaverunt illa, et non movebuntur, quia confixibilia sunt. Argentum appositum est a Tharsis. Venit aurum Moab. Opera artificum omnia. Hyacinthum et purpura vestient eam. Tollentes tollent ea, quia non prodient. Nolite timere ea, quia malum non faciunt, et bonum non est in illis. Sic dicite. Dii qui cœlum et terram non fecerunt intereunt a terra et de sub cœlo isto. Exhorruit cœlum in hoc et abhorruit multum magis vehementer, dicit Dominus. Hæc maligna fecit plebs mea. Dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et effoderunt sibi laqueos detritos qui non poterant aquam continere. Verberavit te dilectio tua, et nequitia tua accusabit te. Et scito et vide quia amarum tibi erit quod dereliqueris me, dicit Dominus Deus tuus, et non speraveris in me, dicit Dominus Deus tuus, quia in sæculum contribulasti jugum meum et dirupisti vincula tua, et dixisti : Non serviam, sed ibo super omnem montem excelsum et super omnem collem altum et super omne lignum umbrosum. Ibi confundar in fornicatione. Ligno et lapidi dixerunt quia pater meus es tu, et lapidi, tu genuisti me. Et converterunt ad me dorsum, et non faciem suam.

In Esaia :

Cecidit vel dissolutus est draco. Facta sunt sculptilia eorum ut bestiæ et pecora. Auferetis illa collo ligata quasi sarcinam laborantes et esurientes et non valentes.

Et iterum :

Collecti simul non poterunt salvari de bello. Ipsi autem captivi ducti sunt tecum.

Et iterum :

Cui me assimilastis? Videte et intelligite quia erratis corde qui committitis aurum de sacculo et argentum in statera ponderatis in pondera conducentes. Artifices fecerunt manu facta, et inclinantes se adoraverunt illud et levaverunt in humeris, et sic ambulabant. Si autem posuerint illa, loco manebunt, et non movebuntur; et qui clamaverint ad illa non audient, a malis non salvabunt eos.

Item in Hieremia :

Dominus qui fecit cœlum et terram in virtute correxit orbem terræ, in sua prudentia extendit cœlum, et multitudinem aquarum in cœlo, perduxit nubes ab extremo terræ, fulgura in nubibus. Et ejecit ventos de thesauris suis. Infatuatus est omnis homo ab scientia sua, confusus est omnis artifex in sculptilibus suis, quia falsum conflavit. Non est spiritus in illis. Vacuata sunt opera inclusa, in tempore conspectionis illorum peribunt.

Et in Apocalypsi :

Et sextus angelus tuba cecinit. Et audivi unum ex quatuor angulis arcæ aureæ quæ est in conspectu Dei dicentem sexto angelo qui habebat tubam : Solve quatuor angelos ligatos super flumen magnum Euphratem. Et soluti sunt quatuor angeli, qui erant parati in horam et diem et mensem et annum ut occiderent tertiam partem hominum et numerus exercituum equestrium dismiriades myriadon. Audivi numerum eorum. Et sic vidi equos in visu et sedentes super eos habentes loricas igneas et hyacinthinas et sulphureas, et capita equorum, et ex ore eorum exiit ignis et fumus et sulphur. A tribus plagis istis occisa est tertia pars hominum ex igne et fumo et sulphure quod exiit de ore eorum, et est in caudis eorum. Caudæ enim eorum similes anguillis, habentes enim capita, et in eis nocent. Et reliqui hominum qui non sunt occisi in istis plagis, nec pœnitentiam egerunt opera factorum manuum suarum, ut non adorent dæmonia et idola, id est, simulacra aurea et argentea et ærea et lapidea et lignea, quæ neque videre possunt neque ambulare, et non egerunt pœnitentiam homicidiorum suorum.

Item illic :

Et tertius angelus secutus est eos dicens in voce magna : Si quis adorat bestiam et simulacrum ejus, et accepit inscriptionem in fronte sua aut super manum suam, hic bibet de vino iræ ejus, et punietur igne et sulphure sub oculis angelorum sanctorum et sub oculis agni, et fumus tormentorum eorum in sæcula sæculorum ascendet.

CAPUT LX.

Ciborum nimiam concupiscentiam non appetendam.

Apud Esaiam :

Edamus et bibamus, cras enim moriemur. Non remittetur vobis peccatum istud quoadusque moriamini.

Item in Exodo :

Et consedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere.

Paulus ad Corinthios prima :

Cibus nos non commendat Deo; neque si

manducaverimus, abundabimus; neque si non manducaverimus, egebimus.

Et iterum :

Cum convenitis ad manducandum, invicem expectate. Si quis esurit, domi manducet, ut non ad judicium conveniatis.

Item ad Romanos :

Non est regnum Dei esca et potus, sed justitia et pax et gaudium in Spiritu sancto.

In evangelio cata Joannem :

Ego cibum habeo quem vos non nostis. Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui me misit et perficiam opus ejus.

CAPUT LXI.

Possidendi concupiscentiam et pecuniam non appetendam.

Apud Salomonem in Ecclesiastico :

Qui diligit argentum, non satiabitur argento.

Item in Proverbiis :

Captans annonam maledictus in plebe est. Benedictio autem in ejus capite est qui communicat.

Item apud Esaiam :

Væ qui conjungunt domum ad domum, et agrum ad agrum continuant, ut auferant proximo suo aliquid. Numquid habitabitis soli super terram!

Item apud Sophoniam :

Ædificabunt domos, et non inhabitabunt, et instituent vineas, et non bibent vinum earum, quia prope est dies Domini.

Item in evangelio cata Lucam :

Quid enim prodest homini lucrifacere totum mundum, se ipsum autem perdere?

Et iterum :

Dixit autem illi Dominus: Stulte, hac nocte expostulatur anima tua. Quæ ergo parasti cujus erunt?

Et iterum :

Commemorare quoniam percepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala. Nunc vero hic rogatur, tu autem doles.

Et in Actibus apostolorum :

Dixit autem Petrus ad eum : Argentum quidem et aurum non est mihi. Quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Jesu Christi Nazareni surge et ambula. Et apprehensa manu ejus dextera, excitavit eum.

Item ad Timotheum prima :

Nihil intulimus in hunc mundum, verum nec auferre quid possumus. Habentes itaque exhibitionem et tegumentum, his contenti simus. Qui autem volunt divites fieri, incidunt in tentationem et muscipulam et desideria multa et nocentia quæ mergunt hominem in perditionem et in interitum. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes naufragaverunt a fide et inseruerunt se doloribus multis.

CAPUT LXII.

Matrimonium cum gentilibus non jungendum.

Apud Tobiam :

Uxorem accipe ex semine parentum tuorum, et noli sumere alienam mulierem quæ non est ex tribu parentum tuorum.

Item in Genesi :

Mittit puerum suum Abraham, ut de semine suo accipiat Rebeccam filio ejus Isaac.

Item in Esdra satis non fuit Deo, cum vastarentur Judæi, nisi alienigenas uxores cum filiis quoque quos ex illis procreaverant reliquissent. Item in epistola Pauli ad Corinthios prima :

Mulier vincta est quandiu vivit vir ejus. Si autem dormierit, liberata est, ut cui vult nubat, tantum in Domino. Felicior autem erit, si sic permanserit.

Et iterum :

Nescitis quoniam corpora vestra membra Christi sunt? Auferens membra Christi, faciam membra fornicariæ? Absit. Aut nescitis quia qui conglutinatur fornicariæ unum corpus sunt? Erunt enim duo in una carne. Qui autem se conjunxerit Domino, unus spiritus est.

Item ad Corinthios secunda :

Nolite conjungi cum infidelibus. Quæ autem participatio est justitiæ et iniquitati? Aut quæ est communicatio luci ad tenebras?

Item de Salomone in Basilion tertio :

Et averterunt uxores alienigenæ cor ejus post deos suos.

CAPUT LXIII.

Grave delictum esse fornicationis.

In epistola Pauli ad Corinthios prima.

Omne delictum quodcunque fecerit homo extra corpus est. Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Non estis vestri. Empti enim estis pretio magno. Clarificate et portate Dominum in corpore vestro.

CAPUT LXIV.

Quæ sunt carnalia quæ mortem pa-

riant, et quæ spiritalia quæ ad vitam ducant.

Paulus ad Galatas :

Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. Hæc enim invicem adversantur sibi, ut non quæ vultis ipsa faciatis. Manifesta sunt autem facta carnis; quæ sunt, adulteria, fornicationes, immunditiæ, spurcitiæ, idololatriæ, veneficia, homicidia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, animositates, provocationes, simultates, dissensiones, hæreses, invidiæ, ebrietates, comessationes, et his similia. Quæ prædico : quia qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Fructus autem spiritus est caritas, gaudium, pax, magnanimitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, castitas. Qui enim sunt Christi carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis.

CAPUT LXV.

Omnia delicta in baptismo deponi.

In epistola Pauli ad Corinthios prima :

Neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum appetitores, neque fures, neque fraudatores, neque ebriosi, neque maledici, neque raptores, regnum Dei consequentur. Et hæc quidem fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis in nomine Domini Jesu nostri Christi et in spiritu Dei nostri.

CAPUT LXVI.

Disciplinam Dei in ecclesiasticis præceptis observandam.

Apud Hieremiam :

Et dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascent oves pascentes cum disciplina.

Item apud Salomonem in Proverbiis :

Fili, ne neglexeris disciplinam Dei, neque defeceris ab eo correptus. Quem enim Deus diligit, corripit.

Item in psalmo II :

Continete disciplinam, ne forte irascatur Dominus, et pereatis a via recta. Cum exarserit cito ira ejus super vos, beati omnes qui confidunt in eo.

Item in psalmo XLIX :

Peccatori autem dicit Deus : Ad quid exponis justificationes meas, et assumis testamentum meum per os tuum? Tu autem odisti disciplinam, et abjecisti sermones meos retro?

Item in Sapientia Salomonis :

Disciplinam qui abjicit infelix est.

CAPUT LXVII.

Prædictum quod disciplinam sanam aspernaturi essent.

Paulus ad Timotheum secunda :

Erit tempus quando sanam doctrinam non sustinebunt, sed secundum sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes in audiendo, scalpentes aures. Et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur.

CAPUT LXVIII.

Recedendum ab eo qui inordinate et contra disciplinam vivit.

Paulus ad Thessalonicenses :

Præcipimus autem vobis in nomine Jesu Christi ut discedatis ab omnibus fratribus ambulantibus inordinate et non secundum traditionem quam acceperunt a nobis.

Item in psalmo XLIX :

Si videbas furem, simul currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas.

CAPUT LXIX.

Non in sapientia mundi nec in eloquentia esse regnum Dei, sed in fide crucis et in virtute conversationis.

In epistola Pauli ad Corinthios prim...

Misit me Christus annuntiare, non in sermonis sapientia, ne inanis fiat crux Chris[ti]. Verbum enim crucis stultitia est iis qui pereunt, iis autem qui salvantur virtus Dei est. Scriptum est enim : Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo. Ubi sapiens, ubi scriba, ubi conquisito[r] hujus sæculi? Nonne infatuavit Deus sapientiam hujus mundi? Quoniam quidem in sapientia Dei non cognovit mundus per sapientiam Deum, complacuit Deo per stultitiam prædicationis salvare credentes. Quoniam Judæi signa desiderant, et Græci prudentiam quærunt. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocati[s] Judæis et Græcis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam.

Et iterum :

Nemo se decipiat. Si quis putat sapientem se esse in vobis, mundo huic stultus fiat, ut s[it] sapiens. Sapientia enim hujus mundi stulti[tia] est apud Deum. Scriptum est enim : Reprehendes sapientes in astutia ipsorum.

Et iterum :

Dominus cognovit cogitationes sapientium quia sunt stultæ.

CAPUT LXX.

PARENTIBUS obsequendum.

In epistola Pauli ad Ephesios :

Filii, obsequentes estote parentibus vestris. Hoc enim est justum. Honora patrem tuum et matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, ut bene sit tibi et sis longævus super terram.

CAPUT LXXI.

PATRES quoque asperos esse circa filios non oportere.

Item illic :

Et vos, patres, nolite in iracundiam mittere filios vestros, sed nutrite eos in disciplina et correptione Domini.

CAPUT LXXII.

SERVOS, cum crediderint, plus dominis carnalibus servire debere.

In epistola Pauli ad Ephesios :

Servi, obedite dominis carnalibus cum metu et tremore et in simplicitate cordis vestri sicut Christo, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed quasi servi Dei.

CAPUT LXXIII.

ITEM dominos mitiores esse debere.

Item illic :

Et vos, domini, eadem facite ad eos, laxantes iracundiam, scientes quia et vester et ipsorum dominus est in cœlis, et exceptio personarum non est in illo.

CAPUT LXXIV.

VIDUAS probatas quasque honorandas.

In epistola Pauli ad Timotheum prima :

Viduas honora quæ vere sunt viduæ. Quæ autem delicata est vidua, vivens mortua est.

Et iterum :

Juniores autem viduas præteri. Cum enim delicatæ fuerint, in Christo nubere volunt, habentes judicium, quoniam primam fidem reprobaverunt.

CAPUT LXXV.

SUORUM, et maxime fidelium, curam plus unumquemque habere debere.

Apostolus ad Timotheum prima :

Si quis autem suorum, et maxime domesticorum, non agit curam, fidem denegat, et est deterior infideli.

De hoc ipso apud Esaiam :

Si videris nudum, vesti, et domesticos seminis tui non despicias.

De quibus domesticis in evangelio dictum est :

Si patremfamilias dixerunt Beelzebub, quanto magis domesticos ejus?

CAPUT LXXVI.

MAJOREM natu non temere accusandum.

Ad Timotheum prima :

Adversus majorem natu accusationem ne receperis.

CAPUT LXXVII.

PECCANTEM publice objurgandum.

In epistola Pauli ad Timotheum prima :

Peccantes coram omnibus corripe, ut et cæteri metum habeant.

CAPUT LXXVIII.

CUM hæreticis non loquendum.

Ad Titum :

Hæreticum hominem post unam correptionem devita, sciens quoniam perversus est hujusmodi et peccat, et est a semetipso damnatus.

De hoc ipso in epistola Joannis :

Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum.

Item ad Timotheum secunda :

Sermo eorum ut cancer serpit.

CAPUT LXXIX.

INNOCENTIAM fidenter petere et impetrare.

In epistola Joannis :

Si cor nostrum nos non reprehendat, fiduciam habemus ad Deum, et quodcunque petierimus accipiemus ab eo.

Item in evangelio cata Matthæum :

Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

Item in psalmo XXIII :

Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto ejus? Innocens manibus et mundo corde.

CAPUT LXXX.

NIHIL licere diabolo in hominem, nisi Deus permiserit.

In evangelio cata Joannem dixit Jesus :

Nullam haberes potestatem adversus me, nisi data tibi esset desuper.

Item in Basilion tertio :

Et excitavit Dominus satanam ipsi Salomoni.

Item in Job prius Deus permisit, et tunc diabolo licuit. Et in evangelio Dominus ante permisit, dicendo Judæ :

Quod facis fac celerius.

Item apud Salomonem in Proverbiis :

Cor regis in manu Dei.

CAPUT LXXXI.

MERCEDEM mercenario cito reddendam.

In Levitico :

Non dormiet merces mercenarii tui apud te usque in mane.

CAPUT LXXXII.

NON augurandum.

In Deuteronomio :

Non ominemini, neque auguremini.

CAPUT LXXXIII.

CIRRUM in capite non habendum.

In Levitico :

Non facietis cirrum ex coma capitis vestri.

CAPUT LXXXIV.

NON vellendum :

Non corrumpetis effigiem barbæ vestræ.

CAPUT LXXXV.

SURGENDUM cum episcopus et presbyter veniat.

In Levitico :

A facie senioris exsurges, et honorabis personam presbyteri.

CAPUT LXXXVI.

SCHISMA non faciendum, etiamsi in una fide et in eadem traditione permaneat qui recedit.

In Ecclesiastico apud Salomonem :

Scindens ligna periclitabitur in eis, si exciderit ferrum.

Item in Exodo :

In domo una comedetur, non ejicietis de domo carnem foras.

Item in psalmo CXXXII :

Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum.

Item in evangelio cata Matthæum :

Qui non est mecum, adversus me est, et qui mecum non colligit spargit.

Item in epistola Pauli ad Corinthios prima :

Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi ut id ipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata, sitis autem compositi in eodem sensu et in eadem sententia.

Item in psalmo LXVII :

Deus, qui inhabitare facit unanimes in domo.

CAPUT LXXXVII.

FIDELES simplices cum prudentia esse debere.

In evangelio cata Matthæum :

Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ.

Et iterum :

Vos estis sal terræ. Si autem sal infatuatum fuerit, in quo salietur? Ad nihil valet nisi ut projiciatur foras et conculcetur ab hominibus.

CAPUT LXXXVIII.

FRATREM non circumveniendum.

In epistola Pauli ad Thessalonicenses prima :

Non circumvenire in negotio fratrem suum; quia ultor est Deus de his omnibus.

CAPUT LXXXIX.

SUBITO venire finem mundi.

Inquit apostolus :

Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet. Cum dixerint pax et firmitas, tunc illis repentinus adveniet interitus.

Item in Actibus apostolorum :

Nemo potest cognoscere tempus aut tempora quæ pater posuit in sua potestate.

CAPUT XC.

UXOREM a viro non recedere, aut si recesserit, innuptam manere.

In epistola Pauli ad Corinthios prima :

Iis autem quæ nupserunt præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non separari, si autem recesserit, manere innuptam, aut reconciliari viro, et virum uxorem non dimittere.

CAPUT XCI.

TANTUM unumquemque tentari quantum potest sustinere.

In epistola Pauli ad Corinthios prima :

Tentatio vos non occupabit, nisi humana. Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari super quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam evadendi facultatem, ut possitis tolerare.

CAPUT XCII.

NON quicquid licet esse faciendum.

Paulus in epistola ad Corinthios prima :

Omnia licent, sed non omnia expediunt. Omnia licent, sed non omnia ædificant.

CAPUT XCIII.

PRÆDICTUM quod hæreses futuræ essent.

In epistola Pauli ad Corinthios prima :

Oportet et hæreses esse, ut probati manifesti sint in vobis.

CAPUT XCIV.

CUM timore et honore eucharistiam accipiendam.

In Levitico :

Anima autem quæcunque manducaverit ex carne sacrificii salutaris, quod est Domini, et immunditia ipsius super ipsum est, peribit anima illa de populo suo.

Item ad Corinthios prima :

Quicunque ederit panem aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini.

CAPUT XCV.

BONIS convivendum, malos autem vitandos.

Apud Salomonem in Proverbiis :

Ne adduxeris impium in habitaculum justorum.

Item apud eundem in Ecclesiastico :

Viri justi sint tibi convivæ.

Et iterum :

Amicus fidelis medicamentum vitæ et immortalitatis.

Item illic :

Longe abesto ab homine potestatem habente occidendi, et non suspicaberis timorem.

Item illic :

Beatus qui invenit amicum verum, et qui enarrat justitiam auri audienti.

Item illic :

Sepi aures tuas spinis, et noli audire linguam nequam.

Item in psalmo XVII :

Cum justo justificaberis, et cum viro innocente innocens eris, et cum perverso perversus eris.

Item in epistola Pauli ad Corinthios prima :

Corrumpunt ingenia bona confabulationes pessimæ.

CAPUT XCVI.

FACTIS, non verbis, operandum.

Apud Salomonem in Ecclesiastico :

Noli citatus esse in lingua tua, et inutilis et remissus in operibus tuis.

Et Paulus ad Corinthios prima :

Non in sermone est regnum Dei, sed in virtute.

Item ad Romanos :

Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur.

Item in evangelio cata Matthæum :

Qui fecerit et sic docuerit, maximus vocabitur in regno cœlorum.

Item illic :

Omnis qui audit verba mea et facit ea, similabo eum viro sapienti qui ædificavit domum suam super petram. Descendit pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti, et impegerunt in domum illam, et non cecidit. Fundata enim fuit super petram. Et omnis qui audit verba mea, et non facit ea, similabo eum viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam. Descendit pluvia, venerunt flumina, flaverunt venti, et impegerunt in domum illam, et cecidit, et facta est ruina ejus magna.

CAPUT XCVII.

Et ad fidem et ad consecutionem properandum.

Apud Salomonem in Ecclesiastico :

Ne tardes converti ad Deum, et ne differas de die in diem. Subito enim venit ira illius.

CAPUT XCVIII.

Catecuminum peccare jam non debere.

In epistola Pauli ad Romanos :

Faciamus mala dum veniunt bona, quorum condemnatio justa est.

CAPUT XCIX.

Judicium secundum tempora futurum, vel æquitatis ante legem, vel legis post Moysen.

Paulus ad Romanos :

Quotquot sine lege peccaverunt, sine lege peribunt. Et quotquot in lege peccaverunt, per legem et judicabuntur.

CAPUT C.

Gratiam Dei gratuitam esse debere.

In Actibus apostolorum :

Pecunia tua tecum sit in perditione, quia existimasti gratiam Dei per pecuniam possideri.

Item in evangelio :

Gratis accepistis, gratis date.

Item illic :

Domum patris mei domum fecistis negotiationis, et domum orationis vos fecistis speluncam latronum.

Item apud Esaiam :

Qui sititis, vadite ad aquam; et quotquot non habetis pecuniam, euntes emite, et bibite sine pecunia.

Item in Apocalypsi :

Ego et initium et finis. Ego sitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis. Qui vicerit, possidebit ea et eorum hæreditatem; et ero ejus Deus, et ille erit mihi filius.

CAPUT CI.

Spiritum sanctum in igne frequenter apparuisse.

In Exodo :

Et mons Sina fumabat totus, quoniam descenderat Deus in eum in igne.

Item in Actibus apostolorum :

Et factus est subito de cœlo sonus quasi ferretur flatus vehemens, et implevit totum illum locum in quo erant sedentes. Et visæ sunt illis linguæ divisæ quasi ignis, qui et insedit in unumquemque illorum; et impleti sunt omnes Spiritu sancto.

Item in sacrificiis quæcunque accepta habebat Deus, descendebat ignis de cœlo, qui sacrificata consumeret.

In Exodo :

In flamma ignis apparuit angelus Domini de rubo.

CAPUT CII.

Correptionem bonos quosque libenter audire debere.

Apud Salomonem in Proverbiis :

Qui corripit impium, odietur ab eo. Corripe sapientem, et diliget te.

CAPUT CIII.

A multiloquentia temperandum.

Apud Salomonem :

Ex multiloquentia non effugies peccatum, parcens autem labiis sensatus eris.

CAPUT CIV.

Non mentiendum :

Abominatio est Domino labia mendacia

CAPUT CV.

Frequenter emendandos qui delinquunt in domestico ministerio.

In Salomone :

Qui parcit baculo, odit filium.

Et iterum :

Ne destiteris parvulum emendando.

CAPUT CVI.

INJURIA accepta patientiam tenendam, et ultionem Deo relinquendam :

Ne dixeris, ulciscar me de inimico meo, sed sustine Dominum ut tibi auxilio sit.

Item alibi :

Mihi vindictam, ego retribuam, dicit Dominus.

Item apud Sophoniam :

Expecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meæ in testimonium : quoniam judicium meum ad congregationes gentium, ut excipiam reges et effundam super eos iram meam.

CAPUT CVII.

NON detrahendum.

Apud Salomonem in Proverbiis :

Noli diligere detrahere, ne extollaris.

Item in psalmo XLIX :

Sedens adversus fratrem tuum detrahebas, et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum.

Item in epistola Pauli ad Colossenses :

De nullo male loqui, nec litigiosos esse.

CAPUT CVIII.

NON esse proximo insidiandum.

Apud Salomonem in Proverbiis :

Qui fodit foveam proximo suo, ipse incidet in eam.

CAPUT CIX.

INFIRMOS visitandos.

Apud Salomonem in Ecclesiastico :

Ne pigriteris visitare infirmum. Ex his enim in dilectione firmaberis.

Item in evangelio :

Infirmus fui, et visitastis me; in carcere fui, et venistis ad me.

CAPUT CX.

SUSURRONES maledictos esse.

In Ecclesiastico apud Salomonem :

Susurro et bilinguis maledictus. Multos enim turbabit pacem habentes.

CAPUT CXI.

SACRIFICIA malorum acceptabilia non esse.

Apud eundem :

Dona iniquorum non probat Altissimus.

CAPUT CXII.

GRAVIUS judicari de his qui in sæculo plus habuerunt potestatis.

Apud Salomonem :

Judicium durissimum in his qui præsunt fiet. Exiguo enim conceditur misericordia, potentes autem potenter tormenta patientur.

Item in psalmo secundo :

Et nunc, reges, intelligite, emendamini qui judicatis terram.

CAPUT CXIII.

VIDUAM et pupillos protegi oportere.

Apud Salomonem :

Esto pupillis misericors ut pater, et pro viro matri illorum; et eris velut filius Altissimi, si obedieris.

Item in Exodo :

Omnem viduam et orphanum non vexabitis. Si autem vexaveritis eos, et vociferantes exclamaverint ad me, exaudiam exclamationes eorum, et irascar animo in vobis, et perimam vos gladio; et erunt conjuges vestræ viduæ, et filii vestri orphani.

Item apud Esaiam :

Judicate pupillo, et justificate viduam, et venite disputemus, dicit Dominus.

Item apud Job :

Conservavi egenum de manu potentis, et pupillo cui non erat adjutor auxiliatus sum. Os viduæ benedixit me.

Item in psalmo LXVII :

Patris orphanorum et judicis viduarum.

CAPUT CXIV.

DUM in carne est quis exomologesin facere debere.

In psalmo quinto :

Apud inferos autem quis confitebitur tibi?

Item in psalmo XXIX :

Numquid exomologesin faciet tibi pulvis?

Item alibi exomologesin faciendam :

Malo pœnitentiam peccatoris quam mortem.

Item apud Hieremiam :

Hæc dicit Dominus : Numquid qui cadit non surget, aut qui avertitur non convertetur?

CAPUT CXV.

Adulationem perniciosam esse.

Apud Esaiam :

Qui vos felices dicunt, in errorem vos mittunt, et semitas pedum vestrorum turbant.

CAPUT CXVI.

Plus ab eo diligi Deum cui in baptismo plura peccata dimittuntur.

In evangelio cata Lucam :

Cui plus dimittitur, plus diligit; et cui minus dimittitur, modicum diligit.

CAPUT CXVII.

Fortem congressionem esse adversus diabolum, et ideo fortiter nos stare debere, ut possimus vincere.

In epistola Pauli ad Ephesios :

Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus potestates et principes hujus mundi et harum tenebrarum, adversus spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Propter hoc induite arma Dei, ut possitis resistere in die nequissimo, ut cum omnia perfeceritis, stetis accincti lumbos vestros in veritate evangelii, induentes loricam justitiæ, et calciati pedes in præparatione evangelii pacis, in omnibus assumentes scutum fidei, in quo possitis omnia ignea jacula nequissimi extinguere et galeam salutis assumere et gladium spiritus, qui est verbum Dei.

CAPUT CXVIII.

Item de antichristo, quod in hominem veniat.

Apud Esaiam :

Hic homo qui concitat terram, commovet reges, qui ponit orbem terræ totum desertum.

CAPUT CXIX.

Grave fuisse jugum legis, quod a nobis abjectum est, et leve esse jugum Domini, quod a nobis susceptum est.

In psalmo secundo :

Ad quid tumultuatæ sunt gentes, et populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, et principes congregati sunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus. Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum eorum.

Item in evangelio cata Matthæum :

Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos requiescere faciam. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum bonum est, et onus meum leve est.

Item in Actibus apostolorum :

Visum est sancto Spiritui et nobis nullam vobis imponere sarcinam quam ista quæ ex necessitate sunt, abstinere vos ab idololatriis et sanguinis effusione et fornicatione. Et quæcunque vobis fieri non vultis, aliis ne feceritis.

CAPUT CXX.

Orationibus insistendum.

In epistola Pauli ad Colossenses :

Instate orationi, vigilantes in ea.

Item in psalmo primo :

Sed in lege Domini voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte.

SENTENTIÆ

EPISCOPORUM LXXXVII

DE HÆRETICIS BAPTIZANDIS.

Cum in unum Carthagini convenissent Kalendis Septembris episcopi plurimi ex provincia Africa, Numidia, Mauritania, cum presbyteris et diaconibus, præsente etiam plebis maxima parte, et lectæ essent litteræ Jubaiani ad Cyprianum factæ, item Cypriani ad Jubaianum rescriptæ, de hæreticis baptizandis, quidque postmodum Cypriano Jubaianus idem rescripserit, *Cyprianus dixit :* Audistis, collegæ dilectissimi, quid mihi Jubaianus coepiscopus noster scripserit consulens mediocritatem nostram de illicito et prophano hæreticorum baptismo, et quid ego ei rescripserim, censens scilicet, quod semel atque iterum et sæpe censuimus, hæreticos ad ecclesiam venientes ecclesiæ baptismo baptizari et sanctificari oportere. Item lectæ sunt vobis et aliæ Jubaiani litteræ, quibus pro sua sincera et religiosa devotione ad epistolam nostram rescribens, non tantum consensit, sed etiam instructum se esse confessus gratias egit. Superest ut de hac ipsa re singuli quid sentiamus proferamus, neminem judicantes, aut a jure communicationis aliquem, si diversum senserit, amoventes. Neque enim quisquam nostrum episcopum se esse episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit, quando habeat omnis episcopus pro licentia libertatis et potestatis suæ arbitrium proprium, tamque judicari ab alio non possit quam nec ipse potest alterum judicare. Sed expectemus universi judicium Domini nostri Jesu Christi, qui unus et solus habet potestatem et præponendi nos in ecclesiæ suæ gubernatione, et de actu nostro judicandi.

Cæcilius a Bilta dixit : Ego unum baptisma in ecclesia solum scio, et extra ecclesiam nullum. Hic erit unum ubi spes vera est et fides certa. Sic enim scriptum est : *Una fides, una spes, unum baptisma*, non apud hæreticos, ubi spes nulla est et fides falsa, ubi omnia per mendacium geruntur, ubi exorcizat dæmoniacus, sacramentum interrogat sacrilegus, cujus os et verba cancer emittunt, fidem dat infidelis, veniam delictorum tribuit sceleratus, et in nomine Christi tingit antichristus, benedicit a Deo maledictus, vitam pollicetur mortuus, pacem dat impacificus, Deum invocat blasphemus, sacerdotium administrat prophanus, ponit altare sacrilegus. Ad hæc omnia accedit et illud malum, ut antistites diaboli audeant eucharistiam facere, aut qui illis assistunt dicant hæc omnia falsa esse de hæreticis. Ecce ad qualia cogitur ecclesia consentire, et sine baptismo ac venia delictorum communicare compellitur ! Quam rem, fratres, fugere ac vitare debemus et a tanto scelere nos separare, et unum baptisma tenere, quod soli ecclesiæ a Domino concessum est.

Primus a Misgirpa dixit : Censeo omnem hominem ab hæresi venientem baptizandum. Frustra enim illic putat se esse baptizatum, cum non sit baptisma nisi in ecclesia unum et verum : quia et Deus unus, et fides una, et ecclesia una est, in qua stat unum baptisma et sanctitas et cætera. Nam quæ foris exercentur nullum habent salutis effectum.

Polycarpus ab Adrumeto dixit : Qui hæreticorum baptisma probant nostrum evacuant.

Novatus a Thamugade dixit : Licet sciamus omnes scripturas sibi testimonium reddere de salutari baptismo, debemus tamen fidem nostram exprimere, hæreticos et schismaticos ad ecclesiam venientes, qui pseudobaptizati videntur, debere eos in fonte perenni baptizari, et ideo secundum testimonium scripturarum et secundum decretum collegarum nostrorum sanctissimæ memoriæ virorum omnes schismaticos et hæreticos qui ad ecclesiam conversi sunt baptizari, sed et eos qui ordinati videbantur, inter laicos recipi.

Nemesianus a Thubunis dixit : Baptisma quod dant hæretici et schismatici non esse verum ubique in scripturis sanctis declaratum est : quoniam ipsi præpositi eorum falsi christiani sunt et falsi prophetæ, dicente Domino per Salomonem : *Qui fidens est in falsis, hic pascit ventos, idem autem ipse sequitur aves volantes. Deserit enim vias vineæ suæ, a semitis vero agelli sui erravit. Ingreditur autem per avia loca atque arida et terram destinatam in sitim, contrahit autem manibus infructuosa.* Et iterum : *Ab aqua aliena abstine te, et de fonte extraneo ne biberis, ut longum vivas tempus, adjiciantur etiam tibi anni vitæ.* Et in evangelio divina sua voce Dominus noster Jesus Christus locutus est dicens : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu non potest introire in regnum Dei.* Hic est Spiritus qui ab initio ferebatur super aquas. Neque enim Spiritus sine aqua operari potest, neque aqua sine Spiritu. Male ergo sibi quidam interpretantur ut dicant quod per manus impositionem Spiritum sanctum accipiant et sic recipiantur, cum manifestum sit utroque sacramento debere eos renasci in ecclesia catholica. Tunc quippe poterunt filii Dei esse, dicente apostolo : *Curantes servare unitatem spiritus in conjunctione pacis, unum corpus, et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ, unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus.* Hæc omnia ecclesia catholica loquitur. Et iterum in evangelio dicit Dominus : *Quod natum est de carne caro est, et quod natum est de spiritu spiritus est; quia Deus spiritus est, et de Deo natus est.* Ergo omnes hæretici et schismatici omnia quæcunque faciunt carnalia sunt, dicente apostolo : *Manifesta enim sunt opera carnis, quæ sunt, fornicationes, immunditiæ, incestum, idololatriæ servitus, veneficia, inimicitiæ, certamina, zelus, ira, divisiones, hæreses, et his similia; de quibus prædixi vobis sicut prædico, quoniam quicunque hæc faciunt regnum Dei non hereditabunt.* Condemnat itaque apostolus cum omnibus malis et eos qui divisionem faciunt, hoc est schismaticos et hæreticos. Nisi ergo acceperint baptisma salutare in ecclesia catholica, quæ una est, salvi esse non possunt, sed cum carnalibus in judicio Domini Christi damnabuntur.

Januarius a Lambese dixit : Secundum scripturarum sanctarum auctoritatem decerno hæreticos omnes baptizandos, et sic in ecclesiam sanctam admittendos.

Lucius a Castra-Galbæ dixit : Cum Dominus in evangelio suo dixerit : *Vos estis sal terræ, si autem sal infatuatum fuerit, in quo salietur? ex eo ad nihilum valebit nisi ut projiciatur foras et conculcetur ab hominibus;* et iterum post resurrectionem suam mittens apostolos suos mandaverit dicens : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra. Ite, et docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti,* cum ergo manifestum sit hæreticos, id est hostes Christi, non integram sacramenti confessionem habere, item schismaticos non posse condire sapientia spiritali, cum ipsi ab ecclesia, quæ una est, recedendo infatuati contrarii facti sint, fiat sicut scriptum est, *Domus contrariorum legis debet emundationem*, et consequens est eos qui a contrariis baptizati inquinati sunt primo purgari et tunc demum baptizari.

Crescens a Cirta dixit : In tanto cœtu sanctissimorum consacerdotum lectis litteris Cypriani dilectissimi nostri ad Jubaianum, itemque ad Stephanum, quæ tantum in se sanctorum testimonio-

rum descendentium ex scripturis deificis continent ut merito omnes per Dei gratiam adunati consentire debeamus; censeo omnes hæreticos et schismaticos qui ad catholicam ecclesiam voluerint venire non ante ingredi nisi exorcizati et baptizati prius fuerint, exceptis his sane qui in ecclesia catholica fuerint ante baptizati, ita tamen ut per manus impositionem in pœnitentiam ecclesiæ reconcilientur.

Nicomedes a Segermis dixit : Mea sententia hæc est, ut hæretici ad ecclesiam venientes baptizentur, eo quod nullam foris apud peccatores remissionem peccatorum consequantur.

Munnulus a Girba dixit : Ecclesiæ catholicæ matris nostræ veritas semper apud nos, fratres, et mansit et manet, et vel maxime in baptismatis trinitate, Domino nostro dicente : *Ite et baptizate gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.* Cum ergo manifeste sciamus hæreticos non habere nec Patrem nec Filium nec Spiritum sanctum, debent venientes ad ecclesiam matrem nostram vere renasci et baptizari, ut cancer quod habebant et damnationis ira et erroris offectura per sanctum et cœleste lavacrum sanctificetur.

Secundinus a Cedias dixit : Cum Dominus noster Christus dicat, *Qui non est mecum adversus me est*, et Joannes apostolus eos qui ab ecclesia exeunt antichristos dicat, indubitanter hostes Christi, quique antichristi nominati sunt, gratiam baptismi salutaris ministrare non possunt. Et ideo censeo eos qui de insidiis hæreticorum confugiunt ad ecclesiam baptizandos esse a nobis, qui amici appellati sumus Dei de ejus dignatione.

Felix a Bagai dixit : Sicut cæcus cæcum ducens simul in foveam cadunt, ita hæreticus hæreticum baptizans simul in mortem cadunt. Et ideo hæreticus baptizandus est et vivificandus, ne nos vivi mortuis communicemus.

Polianus a Mileo dixit : Justum est hæreticum baptizari in ecclesia sancta.

Theogenes ab Hippone regio dixit : Secundum sacramentum Dei gratiæ cœlestis, quod accepimus, unum baptisma quod est in ecclesia sancta credimus.

Dativus a Badis dixit : Nos quantum in nobis est hæreticis non communicamus, nisi baptizati in ecclesia fuerint, et remissionem peccatorum acceperint.

Successus ab Abbir Germaniciana dixit : Hæreticis aut nihil licet aut totum licet. Si possunt baptizare, possunt dare et Spiritum sanctum. Si autem Spiritum sanctum dare non possunt, quia non habent Spiritum sanctum, nec baptizare spiritaliter possunt. Propterea censemus hæreticos baptizandos esse.

Fortunatus a Tuchabori dixit : Jesus Christus Dominus et Deus noster Dei patris et creatoris filius super petram ædificavit ecclesiam suam, non super hæresim, et potestatem baptizandi episcopis dedit, non hæreticis. Quare qui extra ecclesiam sunt, et contra Christum stantes oves ejus et gregem spargunt, baptizare foris non possunt.

Sedatus a Tuburbo dixit : In quantum aqua sacerdotis prece in ecclesia sanctificata abluit delicta, in tantum hæretico sermone velut cancere infecta cumulat peccata. Quare omnibus pacificis quidem viribus nitendum est ne quis hæretico errore infectus et tinctus singulare et verum ecclesiæ baptismum detrectet accipere; quo quisquis non fuerit baptizatus regno cœlorum fiet alienus.

Privatianus a Sufetula dixit : Qui hæreticos potestatem baptizandi habere dicit, dicat prius quis hæresim condiderit. Si enim hæresis a Deo est, habere et indulgentiam divinam potest. Si vero a Deo non est, quomodo gratiam Dei aut habere aut conferre alicui potest?

Privatus a Sufibus dixit : Qui hæreticorum baptismum probat, quid aliud quam hæreticis communicat?

Hortensianus a Laribus dixit : Quot sint baptismi viderint aut præsumptores aut fautores hæreticorum. Nos unum baptisma, quod non nisi in ecclesia novimus, ecclesiæ vindicamus. Aut quomodo possunt in nomine Christi aliquem baptizare, quos ipse Christus dicit adversarios suos esse?

Cassius a Macomadibus dixit : Cum baptismata duo esse non possint, qui hæreticis baptisma concedit sibi tollit. Censeo itaque flebiles et tabidos hæreticos baptizandos esse cum ad ecclesiam venire cœperint, et sacra et divina lavatione lotos, et lumine vitæ illuminatos, non hostes, sed pacificos, non alienos, sed fidei Domini domesticos, non adulteros, sed Dei filios, non erroris sed salutis effectos, in ecclesiam recipi, absque his de ecclesia fideles supplantati ad hæresis tenebras transierant, sed eos per manus impositionem restituendos.

Alius Januarius a Vico Cæsaris dixit : Si non obtemperat error veritati, multo magis veritas non consentit errori. Et ideo nos ecclesiæ assistimus, in qua præsidemus, ut baptismum ejus ipsi soli vindicantes, eos quos ecclesia non baptizavit baptizemus.

Alius Secundinus a Carpis dixit : Hæretici christiani sunt, annon? Si christiani sunt, cur in ecclesia Dei non sunt? Si christiani non sunt, quomodo christianos faciunt? Aut quo pertinebit sermo Domini dicentis : *Qui non est mecum, adversus me est, et qui non mecum colligit spargit.* Unde constat super filios alienos et soboles antichristi Spiritum sanctum per manus impositionem tantummodo non posse descendere, cum manifestum sit hæreticos baptisma non habere.

Victoricus a Thabraca dixit : Si licet hæreticis baptizare et remissam peccatorum dare, quid illos infamamus et hæreticos appellamus?

Alius Felix ab Ulhina dixit : Nemini dubium est, sanctissimi consacerdotes, non tantum posse humanam præsumptionem quantum Domini nostri Jesu Christi adorandam et venerabilem majestatem. Memores ergo periculi, hoc quoque non tantum observare debemus, verum etiam ab omnibus nobis confirmari oportet ut omnes hæretici qui ad sinum matris ecclesiæ accurrunt baptizentur, ut mens hæretica, quæ diuturna tabe polluta est, sanctificatione lavacri purgata in melius reformetur.

Quietus a Baruch dixit : Qui fide vivimus, obsequi iis quæ instruendis nobis ante prædicta sunt credula observatione debemus. Nam scriptum est apud Salomonem : *Qui baptizatur a mortuo, quid proficit lavatio ejus?* Quod utique de his qui ab hæreticis tinguntur et de tingentibus loquitur. Si enim qui apud illos baptizantur per remissionem peccatorum vitam æternam consequuntur, cur ad ecclesiam veniunt? Si vero a mortuo salutis nihil accipitur, ac propterea agnito errore pristino ad veritatem cum pœnitentia revertuntur, uno vitali baptismate, quod in ecclesia catholica est, sanctificari debebunt.

Castus a Sicca dixit : Qui contempta veritate præsumit consuetudinem sequi, aut circa fratres invidus est et malignus, quibus veritas revelatur, aut circa Deum ingratus est, cujus inspiratione ecclesia ejus instruitur.

Euchratius a Thenis dixit : Fidem nostram et baptismatis gratiam et legis ecclesiasticæ regulam Deus et Dominus noster Jesus Christus suo ore apostolos docens perimplevit dicens : *Ite, et docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.* Falsum ergo hæreticorum baptisma et iniquum a nobis pellendum est et omni detestatione refutandum, de quorum ore virus, non vita, nec gratia cœlestis, sed blasphemia trinitatis exprimitur. Et ideo venientes ad ecclesiam hæreticos integro et catholico baptismate baptizari debere manifestum est, ut a blasphemia suæ præsumptionis purificati possint Spiritus sancti gratia reformari.

Libosus a Vaga dixit : In evangelio Dominus, *Ego sum*, inquit, *veritas.* Non dixit, *Ego sum consuetudo.* Itaque veritate manifestata cedat consuetudo veritati, ut etsi in præteritum quis in ecclesia hæreticos non baptizabat, nunc baptizare incipiat.

Lucius a Thebeste dixit : Hæreticos blasphemos atque iniquos verbis variis decerpentes sancta et adorabilia scripturarum verba execrandos censeo, et ideo exorcizandos et baptizandos esse.

Eugenius ab Ammedera dixit : Et ego hoc idem censeo, hæreticos baptizandos esse.

Item alius Felix a Bamaccura dixit : Et ego ipse secutus divinarum scripturarum auctoritatem baptizandos hæreticos esse censeo, sed et eos qui apud schismaticos baptizatos se esse contendunt. Si enim secundum cautum Christi privatus fons noster est, intelligant cuncti ecclesiæ nostræ adversarii quia alienus esse non potest nec duobus populis salutarem aquam tribuere potest ille qui unius gregis pastor est. Et ideo manifestum est nec hæreticos nec schismaticos aliquid cœleste posse suscipere, qui a peccatoribus hominibus et ab ecclesia extraneis audeant accipere. Quando danti locus non est, utique nec accipienti prodest.

Item alius Januarius Muzulensis dixit : Miror quod cum omnes confiteantur unum esse baptisma, non omnes intelligant ejusdem baptismatis unitatem. Ecclesia enim et hæresis duæ et diversæ res sunt. Si hæretici habent baptisma, nos non habemus. Si autem nos habemus, hæretici habere non possunt. Dubium autem non est ecclesiam solam baptismum Christi possidere, quæ sola possideat et gratiam Christi et veritatem.

Adelphius a Thasvalte dixit : Sine causa quidam falso et invidioso verbo impugnant veritatem ut rebaptizare nos dicant, quando ecclesia hæreticos non rebaptizet, sed baptizet.

Demetrius Aleptiminus dixit : Unum baptisma nos custodimus, quia ecclesiæ catholicæ soli rem suam vindicamus. Qui autem dicunt quia hæretici vere et legitime baptizant, ipsi sunt qui non unum sed multa baptismata faciunt. Nam cum hæreses multæ sint, pro earum numero et baptismata computabuntur.

Vincentius a Thibari dixit : Hæreticos scimus esse pejores quam ethnicos. Si ergo conversi ad Dominum venire voluerint, habemus utique regulam veritatis, quam Dominus præcepto divino mandavit apostolis dicens : *Ite, in nomine meo manum imponite, dæmonia expellite.* Et alio loco : *Ite, et docete gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.* Ergo primo per manus impositionem in exorcismo, secundo per baptismi regenerationem, tunc possunt ad Christi pollicitationem venire. Alias autem fieri censeo non debere.

Marcus a Mactari dixit : Mirandum non est si hæretici hostes atque impugnatores veritatis rem sibi vindicant potestatis et dignationis alienæ. Sed illud mirandum est quod quidam nostri prævaricatores veritatis hæreticis suffragantur et christianis adversantur. Propterea decernimus hæreticos baptizandos esse.

Sattius a Sicilibba dixit : Si hæreticis in baptismo sua peccata donantur, sine causa ad ecclesiam veniunt. Nam cum in die judicii peccata sint quæ puniuntur, nihil est quod timere possint hæretici de judicio Christi, si sunt remissionem peccatorum consecuti.

Victor a Gor dixit : Cum peccata non nisi in ecclesiæ baptismo remittantur, qui hæreticum ad communicationem sine baptismo admittit, utrumque contra rationem facit, nec hæreticos purgat, et christianos inquinat.

Aurelius ab Utica dixit : Cum dicat apostolus non communicandum peccatis alienis, quid aliud quam peccatis alienis communicat qui hæreticis sine ecclesiæ baptismo communicat? Et ideo censeo baptizandos esse hæreticos ut accipiant remissam peccatorum, et sic illis communicetur.

Jambus a Germaniciana dixit : Qui hæreticorum baptisma probant, nostrum improbant, ut extra ecclesiam, non dicam lotos, sed sordidatos, negent in ecclesia baptizari oportere.

Lucianus a Rucuma dixit : Scriptum est : *Et vidit Deus lucem quia bona est, et divisit inter lucem et tenebras.* Si potest luci et tenebris convenire, potest nobis et hæreticis aliquid esse commune. Propterea censeo hæreticos baptizandos esse.

Pelagianus a Luperciana dixit : Scriptum est : *Aut enim Dominus tuus Deus est, aut Baal Deus est.* Ita et nunc, aut ecclesia ecclesia est, aut hæresis ecclesia est. Porro si hæresis ecclesia non est, quomodo esse apud hæreticos baptisma ecclesiæ potest?

Jader a Midila dixit : Scimus non esse nisi unum baptisma in ecclesia catholica. Et ideo non debemus admittere hæreticum nisi baptizatus apud nos fuerit, ne se putet extra ecclesiam catholicam baptizatum esse.

Item alius Felix a Marazana dixit : Una fides, unum baptisma, sed ecclesiæ catholicæ, cui soli licet baptizare.

Paulus ab Obba dixit : Me non movet si aliquis ecclesiæ fidem et veritatem non vindicat, quando apostolus dicat : *Quid enim si exciderunt a fide quidam illorum ? Numquid infidelitas eorum fidem Dei evacuavit? Absit. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax.* Si autem Deus verax est, quomodo esse apud hæreticos baptismi veritas potest, apud quos Deus non est?

Pomponius a Dionysiana dixit : Manifestum est hæreticos non posse baptizare et remissionem peccatorum dare, qui potestatem non habent ut aut solvere aut ligare aliquid in terris possint.

Venantius a Timisa dixit : Si maritus peregre proficiscens amico suo commendasset uxorem suam custodiendam, commendatam sibi ille quanta posset diligentia conservaret, ne ab aliquo castitas ejus et sanctitas adulteraretur. Christus Dominus et Deus noster ad patrem proficiscens sponsam suam nobis commendavit. Utrumne eam incorruptam et inviolatam custodiemus, an integritatem ejus et castitatem mœchis et corruptoribus prodemus? Qui enim baptisma ecclesiæ commune cum hæreticis facit, sponsam Christi adulteris prodit.

Ahymnus ab Ausvaga dixit : Nos unum baptisma accepimus, et ipsum exercemus. Qui autem dicit quia et hæreticis licet baptizare, ipse duo baptismata facit.

Saturninus a Victoriana dixit : Si licet hæreticis baptizare, excusati sunt et defensi illicita facientes. Nec video quare eos aut Christus adversarios suos aut apostolus antichristos appellaverit.

Saturninus a Thucca dixit : Gentiles quamvis idola colant, tamen summum Deum patrem creatorem cognoscunt et confitentur. In hunc Marcion blasphemat, et quidam non erubescunt Marcionis baptismum probare! Quomodo tales sacerdotes sacerdotium Dei aut servant aut vindicant, qui hostes Dei non baptizant, et sic illis communicant?

Marcellus a Zama dixit : Cum peccata non nisi ecclesiæ baptismo remittantur, qui hæreticum non baptizat, peccatori communicat.

Irenæus ab Ululis dixit : Si ideo ecclesia hæreticum non baptizat quod dicatur jam baptizatus esse, hæresis major est.

Donatus a Cibaliana dixit : Ego unam ecclesiam et unum baptisma ejus novi. Si est qui dicat esse apud hæreticos baptismi gratiam, ante est ut ostendat et probet esse illic ecclesiam.

Zosimus a Tharassa dixit : Revelatione facta veritatis, cedat error veritati; quia et Petrus, qui prius circumcidebat, cessit Paulo veritatem prædicanti.

Julianus a Telepte dixit : Scriptum est : *Nemo potest aliquid accipere, nisi datum fuerint illi de cœlo.* Si hæresis de cœlo est, potest et baptisma dare.

Faustus a Timidia regia dixit : Non sibi blandiantur qui hæreticis patrocinantur. Qui pro hæreticis ecclesiastico baptismati intercedit, illos christianos et nos hæreticos facit.

Geminius a Furnis dixit : Quidam de collegis hæreticos præponere sibi possunt, nobis non possunt. Et ideo quod semel decrevimus tenemus, ut ab hæreticis venientes baptizemus.

Rogatianus a Nova dixit : Ecclesiam Christus instituit, hæresim diabolus. Quomodo potest habere baptismum Christi synagoga Satanæ?

Therapius a Bulla dixit : Qui hæreticis ecclesiæ baptisma concedit et prodit, quid aliud quam Judas sponsæ Christi existit?

Item alius Lucius a Membresa dixit : Scriptum est : *Deus peccatorem non audit.* Hæreticus, qui peccator est, quomodo audiri in baptismo potest?

Item alius Felix a Bussacenis dixit : In hæreticis sine ecclesiæ baptismo admittendis nemo consuetudinem rationi

et veritati præponat, quia consuetudinem ratio et veritas semper excludit.

Alius Saturninus ab Avitinis dixit : Si potest antichristus dare alicui gratiam Christi, possunt et hæretici baptizare, qui appellati sunt antichristi.

Quintus ab Aggya dixit : Ille potest dare aliquid qui aliquid habuerit. Hæretici autem quid possunt dare, quos constat nihil habere?

Alius Julianus a Marcelliana dixit : Si potest homo duobus dominis servire, Deo et mammonæ, potest et baptisma duobus servire, christiano et hæretico.

Tenax ab Horreis Cæliæ dixit : Baptisma unum est, sed ecclesiæ. Ubi ecclesia non est, baptisma illic esse non potest.

Alius Victor ab Assuris dixit : Scriptum est quia Deus unus est, et Christus unus, et ecclesia una, et baptisma unum. Quomodo ergo illic baptizari aliquis potest ubi Deus et Christus et ecclesia una non est?

Donatulus a Capse dixit : Et ego semper hoc sensi, ut hæretici, qui nihil foris consequi possunt, quando ad ecclesiam convertuntur baptizentur.

Verulus a Rusiccade dixit : Homo hæreticus dare non potest quod non habet; multo magis schismaticus, qui quod habuit amisit.

Pudentianus a Cuiculi dixit : Novitas episcopatus effecit, fratres dilectissimi, ut sustinerem quid majores judicarent. Nam hæreses nihil habere nec posse manifestum est. Atque ita si qui ex eis venerint, baptizari æquissime statutum est.

Petrus ab Hippone Diarrhytorum dixit : Cum baptisma unum sit in catholica ecclesia, manifestum est non posse extra ecclesiam baptizari. Et ideo in hæresi tinctos sive in schismate venientes ad ecclesiam censeo baptizari oportere.

Item alius Lucius ab Ausafa dixit : Secundum motum animi mei et Spiritus sancti, cum sit unus Deus pater Domini nostri Jesu Christi, et unus Christus, et una spes, et unus Spiritus, et una ecclesia, unum debet esse et baptisma. Et ideo dico, si quid ab hæreticis motum aut factum fuerit, rescindi debere, et eos qui inde veniunt in ecclesia baptizandos esse.

Item alius Felix a Gurgilibus dixit : Ego censeo ut secundum sanctarum scripturarum præcepta baptizatus ab hæreticis illicite extra ecclesiam, cum ad ecclesiam confugere voluerit, gratiam baptismi ubi licite datur consequatur.

Pusillus a Lamasba dixit : Ego credo baptisma salutare non esse nisi in ecclesia catholica. Quicquid absque catholica fuerit simulatio est.

Salvianus a Gazaufala dixit : Hæreticos nihil habere constat; et ideo ad nos veniunt ut possint accipere quod non habent.

Honoratus a Thucca dixit : Cum Christus veritas sit, magis veritatem quam consuetudinem sequi debemus, ut hæreticos, qui ideo ad nos veniunt quia foris nihil accipere potuerunt, ecclesiæ baptismo sanctificemus.

Victor ab Octavo dixit : Quod et ipsi scitis, non olim sum episcopus constitutus, et ideo expectabam præcessorum consilium. Hoc itaque existimo, ut quicunque ex hæresi venerint sine dubio baptizentur.

Clarus a Mascula dixit : Manifesta est sententia Domini nostri Jesu Christi apostolos suos mittentis et ipsis solis potestatem a patre sibi datam permittentis, quibus nos successimus eadem potestate ecclesiam Domini gubernantes et credentium fidem baptizantes. Et ideo hæretici, qui nec potestatem foris nec ecclesiam Christi habent, neminem baptizare baptismo ejus possunt.

Secundianus a Thambeis dixit : Non debemus hæreticos nostra præsumptione decipere ut in ecclesia Domini nostri Jesu Christi non baptizati, ac per hoc remissionem peccatorum non consecuti, cum judicii dies venerit, nobis imputent quod per nos non sint baptizati et indulgentiam divinæ gratiæ non sint consecuti. Propter quod, cum sit una ecclesia et unum baptisma, quando ad nos convertuntur, simul cum ecclesia et ecclesiæ baptismum consequantur.

Item alius Aurelius a Chullabi dixit : Joannes apostolus in epistola sua posuit dicens : *Si quis ad vos venit, et doctrinam Christi non habet, nolite eum admittere in domum vestram, et ave illi ne dixeritis. Qui enim dixerit illi ave, communicat factis ejus malis.* Quomodo admitti tales temere in domum Dei possunt, qui in domum nostram privatam admitti prohibentur? Aut quomodo cum eis sine ecclesiæ baptismo communicare possumus, quibus si ave tantum dixerimus, factis eorum malis communicamus?

Litteus a Gemellis dixit : Cœcus si cœcum ducat, ambo in foveam cadunt. Cum ergo hæreticos constet non posse illuminare quemquam, utpote cœcos baptisma eorum non valet.

Natalis ab Oëa dixit : Tam ego præsens quam Pompeius Sabratensis, quam etiam Dioga Leptimagnensis, qui mihi mandaverunt, corpore quidem absentes, spiritu præsentes, censemus quod et collegæ nostri, quod hæretici communicationem habere nobiscum non possunt, nisi ecclesiastico baptismo baptizati fuerint.

Junius a Neapoli dixit : Ab eo quod semel censuimus non recedo, ut hæreticos venientes ad ecclesiam baptizemus.

Cyprianus a Carthagine dixit : Meam sententiam plenissime exprimit epistola quæ ad Jubaianum collegam nostrum scripta est, hæreticos secundum evangelicam et apostolicam contestationem et adversarios Christi et antichristos appellatos, quando ad ecclesiam venerint, unico ecclesiæ baptismo baptizandos esse, ut possint fieri de adversariis amici et de antichristis christiani.

Expliciunt sententiæ episcoporum LXXXVII de hæreticis baptizandis.

FINIS OPERUM S. CYPRIANI GENUINORUM.

[illegible]

OPUSCULA
SANCTO CYPRIANO
VULGO ADSCRIPTA.

LIBER
DE SPECTACULIS (1).

Cyprianus plebi in evangelio stanti salutem.

Ut me satis contristat et animum meum graviter affligit cum nulla mihi scribendi ad vos porrigitur occasio, detrimentum est enim meum vobiscum non colloqui, ita nihil mihi tantam lætitiam hilaritatemque restituit, quam cum adest rursus occasio. Vobiscum me esse arbitror cum vobis per litteras loquor. Quamquam igitur ita se hæc habere quæ dico certos vos esse sciam, nec quicquam de verborum meorum veritate dubitare, tamen etiam argumentum sinceritatem rei asserit. Nam cum nulla prorsus præteritur occasio, probatur affectio. Quamvis ergo certus sim vos non minus esse in vitæ actu graves quam in sacramento fideles, tamen, quoniam non desunt vitiorum assertores blandi et indulgentes patroni qui præstant vitiis auctoritatem, et, quod est deterius, censuram scripturarum cœlestium in advocationem criminum convertunt, quasi sicut innocens spectaculorum ad remissionem animi appetatur voluptas (nam et eo usque enervatus est ecclesiasticæ disciplinæ vigor et ita omni languore vitiorum præcipitatur in pejus, ut jam non vitiis excusatio sed auctoritas detur), placuit paucis vos nunc non instruere, sed in-

(1) Quoniam in primo nostro Bibliothecæ Patrum *prospectu*, nos tantum genuina eorum opera edituros fore nuntiavimus, ab hoc proposito defecisse quibusdam videri possemus, cum tam multa Cypriano perperam adtributa, in hoc volumine congeramus. Verum in ipsa spuriorum et apocryphorum rejectione observari quædam debuit distinctio, cum ex his omnibus, quæ unicuique Patrum tributa sunt alia ignoti plane auctoris, verum ejusdem sæculi sint; alia vero certum auctorem habeant; alia denique, nec ejusdem sæculi, nec noti auctoris, post longas ætates inter ingenua Patrum opera irrepserint, ac eorum ingenio, stylo, doctrina, omnino indigni videantur. Quæ ergo ignoti sunt auctoris, sed ejusdem ætatis ac materiæ, non amovenda censuimus, quippe quæ suum melius ibi locum habeant; quorum vero auctoris certum nomen est, cum propriis hujus libris postea edituri, ad proprias partes remisimus; quæ denique nullo pacto servari possunt, sive propter diversam ætatem, sive propter ingenii, aut styli differentiam, sub finem editionis nostræ, in specialia volumina colligemus. Et hanc primum in sancto Ambrosio methodum secuti, nunc in Cypriano, postea in aliis semper observabimus.

Quoad librum *de Spectaculis*, multi viri docti hunc Cypriani fœtum esse censuerunt, at contra multi eidem Sancto abjudicant. Nulla equidem illius mentio apud Pontium, nullum vero ex his quæ sancto martyri attributa sunt opus Cypriano magis dignum, sive eloquentiam spectes, sive evangelicum vigorem. Adde quod in hoc opusculo, scribit episcopus ad ecclesiam, a qua aberat invitus; scribit eo tempore quo mos deferendæ domum eucharistiæ vigebat, quoque Christianis maxime cavendum erat ab ethnicorum moribus. Multa quin immo accedunt ex Tertulliani imitatione expressa, qui pridem iisdem de rebus Carthagine disseruerat.

structos admonere, ne quia male sunt vincta vulnera, sanitatis obductæ perrumpant cicatricem. Nullum enim malum difficilius extinguitur quam quod faciles reditus habet, dum et multitudinis consensu asseritur, et excusatione blanditur.

Non pudet, non pudet, inquam, fideles homines et christiani sibi nominis auctoritatem vindicantes, superstitiones vanas gentilium cum spectaculis mixtas de scripturis cœlestibus vindicare, et divinam auctoritatem idololatriæ conferre. Nam quomodo id quod in honore alicujus idoli ab ethnicis agitur, a fidelibus christianis spectaculo frequentatur, et idololatria gentilis asseritur, et in contumeliam Dei religio vera et divina calcatur? Pudor me tenet præscriptiones eorum in hac causa et patrocinia referre. Ubi, inquiunt, scripta sunt ista, ubi prohibita? Alioquin et auriga est Israel Helias, et ante arcam David ipse saltavit. Nabla, cynares, æra, tympana, tibias, citharas, choros legimus. Apostolus quoque dimicans cæstus et colluctationis nostræ adversus spiritalia nequitiæ proponit certamen. Rursus cum de stadio sumit exempla, coronæ quoque collocat præmia. Cur ergo homini christiano fideli non liceat spectare, quod licuit divinis litteris scribere?

Hoc in loco non immerito dixerim longe melius fuisse istis nullas litteras nosse quam sic litteras legere. Verba enim et exempla quæ ad exhortationem evangelicæ virtutis posita sunt ad vitiorum patrocinia transferuntur; quoniam non ut spectarentur ista scripta sunt, sed ut animis nostris instantia major excitaretur in rebus profuturis, dum tanta est apud ethnicos in rebus non profuturis. Argumentum est ergo excitandæ virtutis, non permissio sive libertas spectandi gentilis erroris, ut per hoc animus plus accendatur ad evangelicam virtutem propter divina præmia cum per omnium laborum et dolorum calamitatem concedatur pervenire ad æterna compendia. Nam quod Helias auriga est Israelis, non patrocinatur spectandis circensibus. In nullo enim is circo cucurrit. Et quod David in conspectu Dei choros egit, nihil adjuvat in theatro sedentes christianos fideles. Nulla enim obscœnis motibus membra distorquens desaltavit Græcæ libidinis fabulam. Nabulæ, cynaræ, tibiæ, tympana, citharæ Domino servierunt, non idolis.

Nedum igitur præscribatur ut spectentur illicita, a diabolo artifice ex sanctis in illicita mutata sunt. Præscribat igitur istis pudor, etiamsi non possunt sanctæ litteræ. Quædam enim scriptura magis providet in præcipiendo. Verecundiam passa plus interdixit quia tacuit. Veritas, si ad hæc usque descenderet, pessime de fidelibus suis sensisset. Nam et plerunque in præceptis quædam utilius tacentur. Admonent sæpe dum interdicuntur. Ita etiam tacentur dum in litteris scripta sunt, et præceptorum loco severitas loquitur, et ratio docet quæ scriptura conticuit. Secum tantummodo unusquisque deliberet, et cum persona professionis suæ loquatur, et nihil unquam indecorum geret. Plus enim ponderis habebit conscientia, quæ nulli se alteri debebit nisi sibi.

Quid scriptura interdixit? Prohibuit enim spectari quod prohibet geri. Omnia, inquam, ista spectaculorum genera damnavit quando idololatriam sustulit ludorum omnium matrem, unde hæc vanitatis et levitatis monstra venerunt. Quod enim spectaculum sine idolo, quis ludus sine sacrificio, quod certamen non consecratum mortuo? Quid inter hæc christianus fidelis facit? Si idololatriam fugit, quid qui jam sanctus sit de rebus criminosis voluptatem capit? Quid contra Deum superstitiones probat, quas amat dum spectat? Cæterum sciat omnia hæc inventa dæmoniorum esse, non Dei. Impudenter in ecclesia dæmonia exorcizat, quorum voluptates in spectaculis laudat; et cum semel illi renuntians, rescissa sit res omnis in baptismate, dum post Christum ad diaboli spectaculum vadit, Christo tanquam diabolo renuntiat.

Idololatria, ut jam dixi, ludorum omnium mater est; quæ ut ad se christiani fideles veniant, blanditur illis

per oculorum et aurium voluptatem. Romulus Conso quasi consilii deo ob rapiendas Sabinas circenses primus consecravit. Cæterum reliqui, dum Urbem fames occupasset, ad avocationem populi acquisiti sunt ludi scenici, Cereri et Libero dicati postmodum reliquisque idolis et mortuis. Græca illa certamina vel in cantibus, vel in fidibus, vel in vocibus, vel in viribus præsides suos habent varia dæmonia et quicquid est aliud, quod spectantium aut oculos movet aut delinit aures. Si cum origine sua et institutione quæratur, causam præfert aut idolum aut dæmonium aut mortuum. Ita diabolus artifex, quia idololatriam per se nudam sciebat horreri, spectaculis miscuit, ut per voluptatem posset amari.

Plura prosequi quid est necesse, vel sacrificiorum in ludis genera monstruosa describere? inter quæ nonnunquam et homo fit hostia latrocinio sacerdotis, dum cruor etiam de jugulo calidus exceptus spumanti patera, dum adhuc fervet, et quasi sitienti idolo in faciem jactatus crudeliter propinatur, et inter voluptates spectantium quorundam mors erogatur, ut per cruentum spectaculum sævire discatur, quasi parum sit homini privata sua rabies, nisi illam et publice discat. In pœnam hominis fera rabida nutritur in deliciis, ut sub spectantium oculis crudelius insaniat. Erudit artifex belluam; quæ clementior fortasse fuisset, si non illam magister crudelior sævire docuisset. Ergo, ut taceam quicquid latius idololatria probat, quam vana sunt ipsa certamina, lites in coloribus, contentiones in cursibus, favores in honoribus, gaudere quod equus velocior fuerit, mœrere quod pigrior, annos pecoris computare, consules nosse, ætates discere, prosapiam designare, avos ipsos atavosque commemorare. Quam hoc totum otiosum negotium, immo quam turpe et ignominiosum, hunc, inquam, memoriter totam equini generis sobolem computantem et sine offensa spectaculi cum magna velocitate referentem!

Parentes Christi si præroges, nescit, ut infelicius sit et scire. Quod si rursus prærogem quoad aliquod spectaculum nescit, aut infelicior, si scit. Quod si rursum prærogem quo ad illud spectaculum itinere pervenerit, confitebitur per luparum, per prostitutarum nuda corpora, per publicam libidinem, per dedecus publicum, per vulgarem lasciviam, per communem omnium contumeliam. Cui ut non objiciam quod fortasse commisit, vidit tamen quod committendum non fuit, et oculos ad idololatriæ spectaculum per libidinem duxit, ausus secum Sanctum in lupanar ducere, si potuisset; qui festinans ad spectaculum, dimissus e dominico et adhuc gerens secum, ut assolet, eucharistiam, inter corpora obscœna meretricum Christi sanctum corpus infidelis iste circumtulit, plus damnationis meritus de itinere quam de spectaculi voluptate.

Sed ut de hoc scenæ inquinamento inverecundo jam transitum faciam, pudet referre quæ dicuntur, pudet etiam accusare quæ fiunt, argumentorum strophas, adulterorum fallacias, mulierum impudicitias, scurriles jocos, parasitos sordidos, ipsos quoque patresfamilias togatos modo stupidos, modo obscœnos, in omnibus stolidos, in omnibus inverecundos. Et cum nulli hominum aut generi aut professioni ab improborum istorum sermone parcatur, ab omnibus tamen ad spectaculum convenitur. Commune dedecus delectat, videre vel recognoscere otia vel discere. Concurritur illic ad pudorem publicum lupanaris, ad obscœnitatis magisterium, ne quid secreto minus agatur quam quod in publico discitur, et inter ipsas leges docetur quicquid legibus interdicitur. Quid inter hæc christianus fidelis facit, cui vitia non licet nec cogitare, quid oblectatur simulacris libidinis, ut in ipsis deposita verecundia audacior fiat ad crimina? Discit et facere dum consuescit videre.

Illæ tamen quas infelicitas sua ad servitutem inseruit et prostravit, libidines publicas occultant, et dedecus suum de latebris consolantur. Erubescunt videri etiam quæ pudorem vendiderunt. At istud publicum monstrum omnibus

videntibus geritur, et prostitutarum transitur obscœnitas. Quæsitum est quomodo adulterium oculis admitteretur. Huic dedecori condignum dedecus superducitur. Homo fractus omnibus membris, et vir ultra muliebrem mollitiem dissolutus, cui ars sit verba manibus expedire; et propter unum nescio quem nec virum nec feminam commovetur civitas tota ut desaltentur fabulosæ antiquitatum libidines! Ita amatur quicquid non licet, ut quæ etiam ætas absconderat, sub oculorum memoriam reducantur. Non est libidini satis malis suis uti præsentibus, nisi suum de spectaculo faciat in quo etiam superior ætas erraverat.

Non licet, inquam, adesse christianis fidelibus, non licet omnino, nec illis quos ad delinimenta aurium ad omnes ubique Græcia instructos suis vanis artibus mittit. Clangores tubæ bellicos alter imitatur raucos, alter lugubres sonos spiritu tibiam inflante moderatur, alter cum choris et cum hominis canora voce contendens spiritu suo, quem de visceribus suis in superiora corporis nitens hauserat, tibiarum foraminibus modulatur; nunc effuso, et nunc intus occluso atque in aerem pro certis foraminum meatibus emisso, nunc in articulo sonum frangens, loqui digitis elaborat, ingratus artifici qui linguam dedit. Quid loquar comicas et inutiles curas, quid illas magnas tragicæ vocis insanias, quid nervos cum clamore commissos? Hæc etiamsi non essent simulacris dicata, adeunda tamen et spectanda non essent christianis fidelibus; quoniam etsi non haberent crimen, habent in se maximam et parum congruentem fidelibus vanitatem.

Nam illa altera reliquorum dementia est manifesta otiosis hominibus negotiatio, et prima victoria est ut ultra modum humanum venter esurire potuisse super titulo coronatæ edacitatis flagitiosæ nundinæ; ictibus vulnerum infelix facies locatur ut infelicior venter saginetur. Quam fœda præterea ista luctamina! vir infra virum jacens amplexibus inhonestis et nexibus implicatur. In tali certamine viderit vel vincat, pudor tamen victus est. Ecce tibi alter nudus salit, alter orbem æreum contentis in aerem viribus jactat. Hæc gloria non est, sed dementia. Denique remove spectatorem, reddideris vanitatem. Fugienda sunt ista a christianis fidelibus, ut jam frequenter diximus, tam vana, tam perniciosa, tam sacrilega spectacula, a quibus et oculi nostri et aures essent custodiendæ. Cito in hoc assuescimus quod audimus, quod videmus. Nam cum mens hominis ad vitia ipsa ducatur, quid faciet, si habuerit exempla naturæ corporis lubrica? quæ sponte corruit, quid faciet, si fuerit impulsa?

Avocandus est igitur animus ab istis. Habet christianus spectacula meliora, si velit; habet veras et profuturas voluptates, si se recognoverit. Et ut omittam illa quæ nondum contemplari possunt, habet istam mundi pulchritudinem, quam videat atque miretur, solis ortum aspiciat, rursus occasum mutuis vicibus dies noctesque revocantem, globum lunæ temporum cursus incrementis suis decrementisque signantem, astrorum micantium choros et assidue de summa mobilitate fulgentes, anni totius per vices summa de summo membra divisa, et dies ipsos cum noctibus per horarum spatia digestos, terræ molem libratam cum montibus, et proflua flumina cum suis fontibus, extensa maria cum suis fluctibus atque littoribus, interim constantem pariter summa conspiratione nexibusque concordiæ extensum aerem medium tenuitate sua cuncta vegetantem, nunc imbres contractis nubibus profundentem, nunc serenitatem refecta raritate revocantem, et in omnibus istis incolas proprios, in aere aves, in aquis pisces, in terra hominem. Hæc inquam et alia opera divina sint christianis fidelibus spectacula. Quod theatrum humanis manibus extructum istis operibus poterit comparari? Magnis licet lapidum molibus extruatur, cristæ sunt montium altiores; et auro licet tecta laquearia resplendeant, astrorum fulgore vincentur. Nunquam humana opera mirabitur quisquis se recognoverit filium Dei.

Dejicit se de culmine generositatis suæ, qui admirari aliquid præter Dominum potest.

Scripturis, inquam, sacris incumbat christianus fidelis; et ibi inveniet condigna fidei spectacula. Videbit instituentem Deum mundum suum, et cum cæteris animalibus hominis illam admirabilem fabricam melioremque facientem. Spectabit mundum in delictis suis, justa naufragia, piorum præmia, impiorumque supplicia, maria populo siccata, et de petra rursus populo maria porrecta. Spectabit de cœlo descendentes messes, non ex aratro impressas, flumina transitus siccos refrænatis aquarum agminibus exhibentia. Videbit in quibusdam fidem cum igne luctantem, feras religione superatas et in mansuetudinem conversas. Intuebitur et animas ab ipsa etiam morte revocatas. Considerabit etiam de sepulcris admirabiles ipsorum consumtorum jam ad vitam corporum reductas, et in his omnibus majus jam videbit spectaculum, diabolum illum, qui totum detriumphaverat mundum, sub pedibus Christi jacentem. Quam hoc decorum spectaculum, fratres, quam jucundum, quam necessarium? intueri semper spem suam, et oculos aperire ad salutem suam. Hoc est spectaculum quod videtur etiam luminibus amissis. Hoc est spectaculum quod non exhibet prætor aut consul, sed qui est solus et ante omnia et super omnia, immo ex quo omnia, pater Domini nostri Jesu Christi, cui laus et honor in sæcula sæculorum. Opto vos, fratres, semper bene valere. Amen.

LIBER
DE LAUDE MARTYRII (1).

PRÆFATIO.

Excusat se auctor quod de martyrio loquatur non pro rei dignitate, sed pro mediocritate ingenii.

Etsi incongruens est, fratres carissimi, in hoc favore dicendi aliquid trepidationis adferre, minimeque deceat gloriam tantæ devotionis infringere ex eo quod fatear me cœpisse dubitare, tamen identidem dico ipsa animum deliberatione confringi, cum exequendæ laudis cupiditate succenditur, et a loquendo magnitudine virtutis inhibetur, cum aut non deceat tacere, aut periculosum sit parum dicere, nisi quod æstuanti hæc res sola subvenit quod videatur ignosci ei facile posse qui non timuit audere. Quamobrem, carissimi fratres, etsi potentia rei oneratur facultas ingenii, ut quantum se in exprimenda martyrii dignitate protulerit, tantum ipso pondere laudis oppressa atque æstimatione rerum omnium de quibus cum maxime loquitur debilitata ac fracta, intra se ipsam illaqueata oratione deficiat, nec habenis liberis ac solutis in apertum sermonis eloquium vim tantæ laudis expromat, tamen erit aliqua, nisi fallor, in eloquendo facultas, quæ ipsius operis oratione munita vage fundat quod a dicendo impar ingenii conscientia submovebat.

Cum igitur, fratres carissimi, tot tantisque rebus impliciti, ad comprobandos salutis eximios pulcherrimosque proventus omni studio ac labore nitamur, non vereor ne quo ignaviæ metu territus vel revocer vel extinguar, cum si quis ad id voluerit de quo agimus intueri, spe devotionis expensa, atque ipsa ejus magnitudine ponderata, magis miretur audere potuisse in quo me positum et amplitudo rei premeret et confusam gaudio mentem in angustias animi voti sui fervor urgeret. Nam quis est quem non ista res terreat, quis quem non admirationis suæ pavore subvertat? Est enim profecto, nisi fallor, etiam in ipso conscientiæ robore admiranda formido quæ nos exagitet pariter et inflammet; cujus quanto penitius inspexeris potestatem, tanto ex ipso venerandæ claritatis aspectu religionis suæ præmittat horrorem.

Considerare enim utique debetis, quantæ sit gloriæ, vitæ quamlibet maculam, et sordes polluti corporis, et longa vitiorum tabe concreta contagia, tantoque temporis tractu mundi crimen exceptum, unius ictus remediis expiare, quo et augeri merces et crimen possit excludi. Unde omnis consummatio et status vitæ in martyrio est collocatus. Hoc fundamentum vitæ et fidei, hoc præsidium salutis, hoc vinculum libertatis et honoris; et quamvis sint et alia per quæ adipisci lux possit, tamen ad proximitatem muneris repromissi pœnis patrocinantibus melius pervenitur.

(1) Tot et tantas congessit Baluzius rationes, ut hunc libellum Cypriani fœtum esse comprobaret, ut quamobrem eum inter genuina sancti hujus episcopi opera non retulerit, plane non intelligimus. Sed nos potius Erasmi opinioni assentimur, dicentis : « Neminem fore » tam obesæ naris, quin illico senserit hujus » operis stylum longe lateque discrepare a » dictione Cypriani. » Hunc porro, sicut antecessores nostri fecerunt, cum aliis apocryphis edimus.

Quantæ enim sit gloriæ ponderate, hujus vitæ cupiditatibus relegatis, atque ab omni animum naturæ mundique commercio segregatum, contra adversantis discrimen opponere, nec sævitiam torquentis horrere, animari hominem dolore quo credatur extingui, et id sibi in augmentum virtutis assumere quod cruciatui putat prodesse qui punit. Nam prædurantibus licet costis resultans ungula recurrat in vulnus, et euntibus flagris cum avulsa corporis parte rediens avena ducatur, stat immobilis tamen pœnis suis fortior, hoc solum secum ipse convolvens, quod in illa crudelitate carnificum plus pro quo patitur Christus ipse patiatur. Nam quando, si negaverit Dominum, pro eo crimen subeat pro quo vicisse debebat, necesse est eum videri cuncta tolerare cui victoria debetur et pœna.

Igitur quoniam res summa martyrium est, tria sunt quæ ex eo nobis proposuimus esse dicenda, quid sit, quantum sit, cui rei prosit.

CAPUT I.

Martyrii laudes evolvens, illud subeundum esse docet, et pro Christo, et ipsius exemplo, et propter rei sublimitatem, et quod labentes magnum dedecus et inevitabilis damnatio maneat.

Quid est ergo martyrium? Delictorum finis, periculi terminus, dux salutis, patientiæ magister, domus vitæ, quo profecto etiam ea occidunt quæ in futuro discrimine potuissent tormenta reputari. Per hoc et testimonium nomini redditur, et majestas nominis redampliatur; non quod per se ipsa minui possit vel de scelere retractantis magnitudo ejus infringi, sed quod redundet ad gloriæ cumulum, dum circumstrepentis populi terror impavidos animos dat dolori, et minis frendentis invidiæ addit ad titulum quod tantum sibi mens crescat in pugna quantum se ille putaverit vincere, per quem Christus hominem voluerit coronare.

Tunc ergo omne fidei robur expeditur, tunc credulitas comprobatur, cum in sermones vulgi atque in opprobrium veneris, cumque te contra illas populares insanias religiosa mente firmaveris, convincens scilicet ac repugnans quicquid sub persona tua in injuriam Christi prophanus sermo jactaverit; ut cum adverso mari moles opposita reluctatur, feriant licet fluctus, et revolutum æquor identidem pulset, tamen hæret immobilis virtus, nec undis circumspumantibus adoperta succumbit, donec per scopulos vis digesta se supprimat, et superjacens saxis in aperta littoris spatia victum æquor evadat. Quid enim est in illis aliud quam sermo vacuus et inane colloquium et inanium voluptas prava verborum, sicut scriptum est : *Oculos habent et non vident, aures habent et non audiunt. Gravatum est cor insipiens eorum, ne quando convertantur et sanem illos.* Non enim dubium est quin hoc de omnibus dixerit quorum dura mens semper et obstinata pectoris feritas a devotione vitali fugata dissentit, ducente dementia, furore rapiente, omni denique illos immanitate vexante, qua instigantur pariter ac feruntur; ut cum illis ad pœnam sua facta sufficerent, pœnam ipsam persecutionis agitatæ crimen oneraret.

Totum hoc in laudem martyrii spectat, totum gloriam passionis illuminat; in qua spes futuri temporis cernitur, in qua Christus ipse operatur, cujus aguntur exempla quæ petimus, cujus et virtus est qua repugnamus. Et quia in hoc loco aliquid proferre suppetit, summa nimirum est ista atque admiranda dignatio, et quam nec mente concipere nec verbis valeamus implere. Quid enim nobis amplius potuisset larga pietate largiri, quam ut in se primus ostenderet quod in aliis coronaret? Mortalis factus est ut immortales esse possemus, et humanæ sortis exitum pertulit per quem reguntur humana; atque ut nobis videretur præstitisse quod passus est, confessionem tribuit, martyria subjecit, omnia denique quibus lux opprimi posset in remedium salutare nativitatis suæ meritis relegavit, humilitate præcipua, virtute divina. Cujus rei quique digni esse meruerunt morte caruerunt, omnem hanc mundi

teterrimam labem subacta mortis conditione vicerunt.

Non enim dubium est quantum a Domino consequantur, qui saluti suæ nomen Dei prætulerunt, ut in illa judicii die meliores cruor faceret sanguisque fusus immaculatos esse monstraret. Mors quippe integriorem facit vitam, mors magis deducit ad gloriam. Sic quotiescunque lætantibus stipulis distenta imbribus frumenta turgescunt, fœcundæ messes coguntur æstate; sic quoties ferro vitis absciaditur, erumpentibus pampinis melius uva vestitur; nam et in augmentum proventuri temporis cedit, quicquid injuria sua proficit. Flammas quippe plerunque agris juvit immittere, quo calore vagantis incendii cæca terræ spiramenta laxentur. Juvit leves stipulas crepitanti igne torrere; ut se altius gravida seges tolleret et parturientibus culmis densior arista floreret. Igitur talis et martyrii primo casus, postmodum fructus est, qui mortem tam contemnat ut vitam morte custodiat.

Quid enim tam eximium atque sublime est, quam inter tot instrumenta carnificum devotione robusta cunctam fidei reservare virtutem? Quid tam magnum atque pulcherrimum, quam inter tot circumstantium gladios libertatis suæ dominum ac salutis auctorem repetita sæpius voce profiteri? et maxime si ante oculos tuos ponas nihil detestabilius esse dedecore, nihil fœdius servitute, nihil aliud te debere jam petere, aliud optare quam eripiendum esse cladibus sæculi, exuendum malis mundi, et inter ruinas orbis jam jamque perituri alienum a terrena contagione versari? Quid enim tibi cum hac luce, cui lux æterna promissa est? Quid cum hoc vitæ naturæque commercio, quem cœli amplitudo deposcit? Sane teneat cupiditas ista vivendi, sed quos inexpiabili malo sæviens ignis æterna scelerum ultione torquebit. Teneat cupiditas ista vivendi, sed quibus et mori pœna est et durare tormentum. Tibi jam et mundus ipse succumbit et terra cedit, qui morientibus cunctis ad hoc reservatus es ut martyr esse potuisses. An non quotidiana cernimus funera, cernimus novos exitus corporis diu tracti, sævientibus morbis inexpertæ cujusdam cladis exitia, ac stragem populatarum urbium intuemur, unde possimus agnoscere quanta martyrii habenda sit dignitas, ad cujus gloriam nos cogere etiam lues cœpit?

Etenim, carissimi fratres, respicite ad hoc, quæso vos, plenius, in quo et salus vertitur et sublimitas computatur, licet non sim nescius etiam vos plenissime nosse stantium omnium nos judiciis contineri, neque ignorare hanc esse nobis traditam disciplinam ut sine ullo terrore militiæ vim tanti nominis tueamur; quippe quos pridem a desiderio lucis istius cupiditas æternæ memoriæ deduxerit, quos futurorum vota divellerint, quosque ab omnibus vitiis optanda Christi societas segregarit: nisi si exitio succumbere, morti animam dubitamus offerre, nec jam retinenda sunt nobis et amplectenda beneficia divina, quorum ultra rerum ardorem tanta sit merces, quantum in dicendo humana mediocritas vix possit implere. Sanguini nostro patet cœlum, sanguini nostro gehennæ cedit habitaculum, et inter omnia gloriæ pulchrior sanguinis titulus et integrior corona signatur. Sic quoties de hoste triumphalibus spoliis onustus miles ingreditur, vulneribus suis gaudet. Sic quoties tempestatibus diu nauta fatigatus littora tuta contigerit, felicitatem suam de perpesso periculo ducit. Est enim profecto, nisi fallor, labor lætus, per quem securitas invenitur.

Igitur toleranda sunt omnia, patienda cuncta, nec appetendum quomodo brevi gaudeas tempore et perpetuo puniaris ardore. Meminisse enim debes velut quadam te fœderis pactione constrictum, ex qua aut capessendæ salutis sit justa conditio, aut pœnæ merita formidolositas, inter adversa pariter ac prospera, arma inter et tela; hincque te sæcularis ambitio, inde cœlestis admonet magnitudo. Si salutem times perdere, scito te mori posse. Porro autem contemnenda tibi mors est, cui Christus occisus est. Ante oculos tibi, quæso,

concurrant dominicæ passionis exempla, concurrant oblata et præmia et parata discrimina, et quantam inter se habeant difficultatem res utrasque conspicito. Nec enim poteris confiteri, nisi scias quantum noceas, si negaveris. Cœlo martyres gaudent, veritatis inimicos ignis absumet. Paradisus Dei testibus floret, negatores gehenna complexa æternus ignis inardescet.

Et ut de cæteris taceam, hoc nos utique magis debet hortari quod confessio vocis unius Christi perpetua confessione servetur, sicut scriptum est : *Qui me confessus fuerit in terris coram hominibus, et ego confitebor eum coram patre meo et coram angelis ejus.* Adhuc accedunt ad gloriæ cumulum ornamenta virtutum. Ait enim : *Fulgebunt justi tanquam scintillæ in arundineto discurrentes, judicabunt nationes, et dominabuntur populis.* Magna est enim, fratres carissimi, claritas, vitam salutis æternæ honestate passionis ornare; magna sublimitas, ante ora Domini aspectumque Christi potestatis humanæ tormenta contemnere nec horrere.

Sic Daniel minas regis et leonum frementium rabiem per constantiam fidei suæ vicit, dum adorandum nullum alium esse quam Deum credidit. Sic in camino pueris constitutis in se arsit incendium, dum ignes justi tolerant quos de gehenna Domino credendo metuebant. Unde et retulere condigna, non in posterum tracti, non salutis æternæ præmio reservati. Fidem illorum Deus vidit, ut quod sibi post exitum promiserant videre mererentur in corpore. Nec enim poterit æstimari quanta in præsenti tribulatione sit merces, si sævitia fugit, si cessit flamma. Erat enim una mens omnibus, quam nec violentia frangeret, nec ira subverteret, nec a devotionis obsequio timor mortis inhiberet. Unde per gratiam Domini factum est ut sic in illis rex potius videretur punitus esse dum evadunt, quos se crediderat occidere.

CAPUT II.

Mirandam martyrii virtutem extollit, quæ omnia Deo debita remittat; quaque et tormenta, et vox sanguinis, et ambitionis avaritiæque clamores vincuntur : omnia dicit bona a Deo manere eos, qui cuncta terrena pro illius religione contempserint.

Nunc jam ad eam rem, fratres carissimi, veniam, ex qua ostendere satis possim quanta martyrii virtus habeatur; quæ tametsi omnibus est nota proque ingenitæ claritatis insignibus expetenda, tamen plus addidit necessitas temporis desiderio voluntatis. Etenim est in muneribus magnis, si eo tempore quis coronetur quo coronatum se putat, si forte moriatur. Igitur cum sit sublime excelsumque martyrium, nunc magis est necessarium quando mundus ipse subvertitur, partimque orbe concusso natura deficiens ultimi exitus momenta testatur. Nam et cum cœlo imber incumbit, pluviam tristem aer prætendit, et quoties atra tempestas horrenti imminet pelago, per interaperta nubium nocte coruscantium fulmina relucescunt; sed et cum mare magnis fluctibus volvitur, paulatim unda se tollit, paulatimque æquor albescit, donec cernas ita postmodum ruere, ut in illis quibus retunditur saxis spumam altius jaciat, quam undam tumidum pelagus expuebat.

Legis scriptum esse usque quadrantem nos ultimum reddere. Sed solis hæc pars est ablata martyribus. Etenim qui salutis æternæ cupiditatibus freti vitæ hujusce desideria vicerunt, hos expertes doloris universi Domini præcepta fecerunt. Igitur hinc primum, carissimi fratres, poterimus exponere quanta martyrii virtus possit implere. Atque ut transeam cuncta, meminisse debemus quanta sit gloria ad Christum immaculatum venire, consortem passionis existere, perpetuaque cum Domino æternitate regnare, carere exitiis imminentibus sæculi, nec inter cruentam morborum populantium stragem communi cum cæteris sorte misceri. Atque ut sileam de corona, si tibi in his naturæ lubricis malis posito vitæ pro-

mitteretur excessus, nonne omni mente gauderes? Si, inquam, te in hujus mundi turbinibus fluctuantem vicina arcesseret requies, nonne mortem pro remedio computares? Positus inter arma carnificum ac tela probantium quæstionum, stans sublimis ac fortis, considerans quanta sit pœna negare eo tempore quo frui sæculo nequeas, cujus causa negares: quoniam quidem gravia tormenta ac puniendi noxias artes in perniciem nostram Dominus sciebat armari, quo fortes ad omnem tolerantiam faceret. *Fili*, inquit, *accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem.* Sed et beatissimus Paulus apostolus exclamavit et dixit: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum.* Quamobrem, carissimi fratres, fide firma, devotione robusta, contra minas sæculi atroces et asperos insequentium fremitus adversa virtute resistendum est nec timendum, quorum spes æternitatis et vita cœlestis est, quorumque ardor in cupidinem lucis accenditur, et salus de promissa immortalitate lætatur.

Hoc vero quod catenis artantibus manus strictæ et circumacti graves cervicibus nexus solido deprimunt pondere, vel quod equuleo corpus extensum candentes stridet ad laminas, non expetendi sanguinis sed tentationis est causa. Nam et ipsam martyrii dignitatem quemadmodum possemus agnoscere, nisi illam etiam cum damno corporis nostri cogeremur optare? Sensi equidem, nec me veritas fallit, cum sævæ incumbentium manus membra divellerent, artusque laniatos tortor sæviens exararet, nec tamen vinceret, circumstantium verbis, magnum istud est profecto nescio quod, non doloribus subigi, non pœnis angentibus frangi. Sed erant aliæ dicentium voces: « Et, » puto, liberos habet. — Nam est illi so- » cia in penatibus conjux; et tamen » nec vinculo pignorum cedit, nec ob- » sequio pietatis abductus a proposito » suo deficit. » Noscenda res est, et virtus penitus scrutanda visceribus. Nec enim levis est ista quæcunque confessio propter quam homo patitur, et mori posse. Etenim, carissimi fratres, virtus est tanta martyrii, ut per illam credere etiam ille cogatur qui te voluit occidere. Scriptum est et legimus: *In dolore sustine, et in humilitate tua habe patientiam, quoniam per ignem probatur aurum et argentum.* Quoniam ergo nos terrenis tentationibus probat Dominus, et his sæculi malis scrutator Christus expendit, gratulandum nobis est atque lætandum quod non illis nos perennibus reservet exitiis, sed gaudeat ab omni contagione purgatos.

Cæterum ab his quos hæreditatis participes adsciscit et in regna cœlorum libenter adsumit, quid utique aliud quam integritatis ambitum quærit? Sua ipse dixit universa, et quæ jacentibus se explicant campis, et quæ in obliquos se erigunt colles, sed et quod cœli magnitudo circumvenit, et quod pelago circumfluente lubricum æquor includit. Quod si illi adjacent omnia, nec a nobis exposcit nisi facta sincera, auro, ut ipse dixit, similes esse debemus. Aurum quippe cum relucentibus terris tremulo videris splendere sub lumine et in liquidum flammis torrentibus resolvi, nam et artificis gratia fere sic est, caminis quoties anhelantibus æstuans ignis evomitur, aditu terræ canali angusto dives flamma elicitur; et refluentibus glebis arena retinetur. Unde necesse est universa sufferre, quo possimus omni scelere carere, sicut per prophetam suum dixit: *Et si coram hominibus tormenta passi sunt, tamen spes illorum immortalitate plena est, et vexati in paucis, in multis bene disponentur, quoniam Deus tentavit illos, et invenit illos dignos se, et quasi holocausti hostiam accepit illos.*

Quod si te dignitas ambitiosa deterret, et congesta in thesauris pecuniæ magnitudo admonet, quæ semper propositum bonæ mentis avertit, et devotam Domino suo animam furiali agit horrore, quæso, repetas verba cœlestia. Nam et ipsa vox dicentis est Christi: *Qui perdiderit animam suam pro nomine meo, recipiet in hoc sæculo centuplum, et in futuro vitam æternam possidebit;* qua utique nihil majus, nihil utilius

computare debemus. Nam licet pretiosarum vestium more purpura in imagines currat, et lentescentibus filis aurum erret ad speciem, nec de effossis gravia quibus incumbis desint metalla thesauris, vacua tamen, nisi fallor, ista atque inania computabuntur, si adjacentibus tibi cunctis, sola salus deesse videatur, sicut Spiritus sanctus loquitur nihil nos in vicem animæ nostræ posse dare. Ait enim: *Si totum orbem lucrifeceris, et animam tuam perdideris, quid proderit tibi, aut quam homo commutationem dabit pro anima sua?* Vacua sunt enim universa quæ cernimus, et quæ infirmis radicibus posita soliditatis suæ vim nequeant sustinere. Nam quod de sæculo capitur, vetustate temporis frustratur. Unde ne quid esset dulce vel carum quod salutis æternæ præferri cupiditatibus possit, dominicis amputata præceptis, jure proprio ac lege privata sunt, ne in tormentis scilicet patrem positum filius frangeret, neve obstrictum durati roboris pectus in aliam voluntatem affectus mutaret.

Solam veritatem salutemque solam inter magnos complectendam esse cruciatus, suo Christus jure constituit, in quo conjux et liberi et nepotes, in quo omnis viscerum soboles felici usurpanda victoria est. Nam et Abraham sic Deo placuit; qui tentatus a Deo, et filio suo non pepercit; pro quo ignosci forsitan posset, si illum dubitasset occidere. Armavit manus religiosa devotio, et omnes pietatis affectus Domini jubentis imperio pietas paterna neglexit. Nec horruit quod nati funderet sanguinem, nec intremuit ad vocem; et adhuc pro eo Christus non fuerat occisus.

Quid enim carius eo, qui ne quid invitus hodie sustineres, prius passus est quod doceret? Quid eo dulcius, qui cum ipse sit Deus noster et Dominus, tamen patientem pro se hominem regni cœlestis efficit cohæredem? O grande nescio quid, sive quia illud conscientiæ ratio vix sustinet capere, quamvis magna semper miretur ad munera; sive quia tam larga est majestas Dei ut insperantibus cunctis etiam ea offerat, quæ nobis contemplatione factorum nefas fuerat optare! Etenim si tantum salus daretur æterna, pro ipsa perpetuitate vivendi haberemus in gratia. At nunc cum cœlum et judicandi de cæteris facultatem perenni sæculo largiatur, quid est in quo non se parem his omnibus possit humana mediocritas experiri? Si injuriis ageris, prior actus est ille. Si contumeliis premeris, Dei munus imitaris. Unde et parum est quicquid pertuleris pro eo, qui nihil amplius potes facere, nisi quod in hoc salus universa consistit, quia martyrio totum ille promisit.

Denique apostolus, cui cordi fuere semper universa, cum instar munerum promissorum penitus miraretur, *Æstimo*, inquit, *non esse condignas passiones hujus temporis ad superventuram claritatem quæ revelabitur in nobis.* Etenim secum ipse volvebat quantæ mercedis existeret, ut ei cui sufficeret morte carere non tantum salutis daretur præmium, sed et conscendere cœlum, cœlum quod nec fugata lux cogit in noctem, nec alternis vicibus dies aperit in lucem, sed aeris liquidi serena temperies per sudum igneo fulgore rutilantem puram explicat claritatem.

CAPUT III.

Inferni supplicia paradisique delicias describens, aliis pœnas minatur, aliis vero mercedes promittit: simul docet martyrium cunctas peccati abluere sordes, et in cœlo universos beatos a martyribus anteiri.

Jam superest, carissimi fratres, ut debeamus ostendere cui rei martyrium prosit, atque ut illud profecto doceamus quod nos ad hunc gloriæ titulum metus excitet futurorum. Etenim quibus magna promissa sunt, magis magna sunt quæ metuenda illis esse videantur. Nam nec se in arma miles accendit priusquam inimica hostes tela commoverint. Nec navem aliquis statione subducit, nisi animum pelagi pavor strinxerit. Sed et intentans suis opibus scrutator agricola non ante felici terram suscitat vomere, quam in pulverem imbre concepto putris gleba solvatur. Ita est omnis naturalis hic usus, nescire

quid prosit nisi agnoveris quod occidit. Unde et datur sanctis omnibus præmium dum infliguntur injustis tormenta factorum. Igitur quæ suis promiserit Dominus nemini qui nesciat dubium, sed nec dubium quantos minetur ignes suppliciorum. Et quoniam ita se attulit sermo ut de utrisque habeatur ratio, paucis, ut de utrisque dixi, breviter exponam.

Sæviens locus, cui gehenna nomen est, magno plangentium murmure et gemitu et eructantibus flammis per horrendam spissæ noctis caliginem sæva semper incendia camini fumantis expirat, globus ignium artatus obstruitur, et in varios pœnæ exitus relaxatur. Tunc sæviendi plurima genera, dum in se ipse convolvit quicquid ardoris emissi edax flamma cruciarit. Hos quibus recusata vox Domini et imperia fuere contemta disparibus coercet exitiis; proque merito salutis exactæ vires suas suggerit, dum par sceleri discrimen imponit. Et alios quidem moles intolerabilis curvat, alios per abruptum clivosi tramitis collem vis sæva præcipitat, et catenarum stridentium nexum grave pondus inclinat. Sunt et quos agens strictim rota et indefessa vertigo, et quos tenaci inter se densitate constrictos adhærens corpori corpus includit, ut et absumat incendium, et gravet ferrum, et se cruciet turba multorum.

Quibus autem inquisitus semper fuit Deus aut notus, nunquam excidit Christi locus; ubi jacet gratia, ubi virentibus campis terra luxurians alumno se induit gramine, et redolente pascitur flore; ubi altum nemora tolluntur in verticem, et ubi densior arborem coma vestit quicquid curvantibus ramis scena dejiciens inumbrarit. Omnia illic non frigoris, nec ardoris, nec ut in autumno arva requiescant, aut iterum vere novo tellus fœcunda parturiat. Unius cuncta sunt temporis, unius poma feruntur æstatis; quippe cum nec mensibus suis tunc luna deserviat, nec per horarum sol momenta decurrat, aut in noctem lux fugata concedat. Habet populos quies læta, sedes tenet placida, ubi fons scaturiens medius sinu alvei prorumpentis emergit, et rauco per intervalla circuitu sinuosis flexibus labitur, ut in ora nascentium sibi fluminum dividatur.

Hinc ergo magna laus martyrum, hinc nobilis corona victorum, quibus majora his repromissa sunt, quibus auctiora sunt præmia. Quod vero vel feris corpus objicitur, vel imminens gladius non timetur, dignationis ostenditur ratio, manifestatur electio. Etenim incongruens fuerat ut quem æquum tanti muneris judicasset, inter terrena vitia sordesque retineret. Merito enim nihil vobis, o boni martyres, denegatum, quos spes æternitatis alit et lucis, quorumque devotio universa et mens cœlesti dedita cernitur servituti. Merito, inquam, merito nihil vobis velle non licitum, quorum animo despectus hic mundus et alienata sæculi facies velut confusa tenebrarum inhorruit cœcitas, cui est semper hic mundus loco carceris, tecta pro claustris, in vita semper habita commeatus. Sic quippe triumphante victoria de his malis rapitur, quem non pompatico gressu vana subjecit ambitio, aut popularis extulit magnitudo, sed quem cœlesti cupiditate flagrantem suo Christus addidit regno. Nihil itaque tam magnum atque venerandum, quam quod liberat a morte et facit vivere et dat perpetuo regnare. Sanctis Dei hoc aptum, miseris necessarium, omnibus gratum, quo lætantur boni, relevantur abjecti, coronantur electi.

Etenim Deus omnium cultor velut quoddam martyrio remedium vitæ dedit, quando aliis illud pro merito eorum tribuit, aliis pro misericordia sua tradidit. Vidimus quippe ad hunc nominis titulum fide nobiles venisse plerosque, ut devotionis obsequium mors honestaret. Sed et alios frequenter aspeximus interritos stetisse, ut admissa peccata redimentes, cruore suo loti haberentur in sanguine, et reviviscerent interempti qui viventes computabantur occisi. Mors quippe integriorem facit vitam, mors amissam invenit gloriam. Nam hoc spes jam amissa percipitur,

hoc salus cuncta reparatur. Sic cum arentibus campis sementa defecerint, et herbis terra morientibus æstuarit, supinis e collibus fluvium juvit elicere et scaturientibus rivis arva sitientia temperare, quo se in uberes culmos victa agri jejunitas funderet, et pluviali imbre mentito seges densior inhorreret.

Quid igitur, fratres carissimi, potissimum referam, quidve dicam? Sic in unum convenientibus titulis dignitatis, turbatur animus, deducitur sensus, et in ipso conatu nitentis eloquii impar sermo vanescit? Quid enim est dici quod satis esse possit, cum si vim æternæ salutis expresseris, occurrat ambitio; si ambitum dixeris, præveniat magnitudo? Res simulque congruunt simulque concurrunt; nec est quod dignum proferendum esse videatur. Ita impetus orationis audentis velut implicitos irretitosque obviam ex adverso martyrii exempla tenuerunt. Quæ vox, quæ latera, quæ vires instar muneris tanti capiant sustinere? Confessione vocis unius adversa succumbunt, læta proveniunt, patent regna, parantur imperia, devincitur pœna, mors subjicitur, vita profertur, et infestantis inimici repugnantia arma solvuntur. Si delictum est, occidit; si crimen, absistit.

Unde, quæso vos, vestris hoc mentibus ponderate, tantumque de nostra oratione percipite, quantum sciatis vos posse sentire. Veniat ante oculos vestros qui dies ille sit, cum, spectante populo atque intuentibus cunctis, contra terrenas cruces et minas sæculi inconcussa devotio reluctetur, quam suspensi animi mentesque sollicitæ de ancipiti trepidatione, gratulantium formidinis pavidæ quatiantur horrore; quæ illic anxietas, quæ exoptatio precum, quæ vota memorentur, cum adhuc nutante victoria, atque in incertos exitus casu victrix capiti corona dependeat, cumque illa pestilens ac furibunda consessio accendatur ira, inflammetur insania, omni denique pectoris rabie ac minis frendentibus torreatur? Etenim quantum hoc sit quis ignorat, ut non doloribus vulnerum, non ictibus quæstionum, velut despecta nostra fragilitas et humanæ virtutis inopinata cedat audacia, stare hominem nec moveri, torqueri nec tamen vinci, sed pœna ipsa potius qua cruciatur armari?

Considerate quid sit, carissimi fratres; omnem martyrii firmitatem sensibus vestris animisque proponite. Ecce enim in passione cujuslibet vocati gaudent jampridem acciti e sæculo martyres, gaudent bonorum omnium nuntii, gaudent pariter electi. Ibi lætatur milite suo Dominus, lætatur teste nominis sui Christus. Parum est quod dico, fratres carissimi, parum est. Ita magna mihi ratio in hoc genere dicendi ac moles admiranda suscepta est; sed arbitrii, quæso vos, gravitas ab intentione propria non desit, sciens tantum de martyrio posse dici quantum potuerit æstimari. Unde et hæc sola exequendæ laudis fuit causa, non quo parem me gloriæ ejus atque idoneum judicarem, sed quod tantam in illo cernerem esse virtutem, ut etsi parum de eo dicerem, plurimum me dixisse profiterer. Nam præferatur licet bono fidei custodita justitia, melioremque se inter omnium laudes virginitas immaculata cognoscat, cedat tamen necesse est sanguini summittaturque cruori. Illi elegerunt bonum, hi imitati sunt Christum.

Nunc vero, carissimi fratres, ne quis me arbitretur omnem salutem non alio statu quam in martyrio collocasse, hoc primo profecto respiciat, neque me tantum esse qui loqui videor, neque ita se habere ordinem rerum ut immortalitatis spes repromissa unius partis latere nitatur. Sed quoniam ita Dominus suo ore testatus est, esse habitacula penes Patrem multa, nihil majus credidi ea gloria qua probantur hic homines, qui sæculari indigni sunt vita.

CAPUT IV.

Concludit, exhortando fratres ad martyrium optandum, ipsorumque precibus, postquam palmam consecuti fuerint, sese commendat.

IGITUR, carissimi fratres, æmula religione certantes, velut incentivo quodam mercedis agitati, omnem vi-

28

rium copiam tolerantiamque subeamus. Non enim movere nos debent caduca, quæ semper in eversionem suam, non modo lege proposita, sed etiam ipso fine temporis urgentur. Exclamat Joannes et dicit : *Jam securis ad radicem arboris posita est*, monstrans scilicet et ostendens ultimam esse rerum omnium senectutem. Sed et ipse Dominus : *Ambulate*, inquit, *dum lucem habetis, ne vos tenebræ comprehendant.* Quod si illo tempore ambulandum nobis esse prædixit, utique ut nos magis ambularemus ostendit.

Atque ut ad laudem martyrii redeam, vox est beatissimi Pauli dicentis : *Nescitis quoniam qui in agone currunt, multi certant, unus autem accipit palmam? Vos autem sic currite ut omnes comprehendatis.* Sed et alibi, quod ad martyrium possit hortari, cohæredes nos Christi vocavit. Quin etiam ne quid omitteret: *Si cum Christo*, inquit, *commortui estis, quid tanquam viventes in hoc sæculo decernitis?* Etenim, carissimi fratres, qui resurrectionis præmia sustinemus, qui judicii diem quærimus, qui denique regnaturos nos esse cum Christo confidimus, sæculo mortui esse debemus. Nam nec poteris optare martyrium, nisi ante oderis sæculum; nec pervenire ad Dei præmium, nisi amaveris Christum. Qui autem amat Christum, non amat sæculum. Christus enim abjectus est sæculo, sicut et sæculum Christo, ut scriptum est : *Mundus mihi crucifixus est, et ego mundo.* Nemini amabilis fuit mundus quem non ante damnaverit Dominus, nec salute potuit frui æterna qui mundi gloriatus est vita. Vox est ista Christi dicentis : *Qui in hoc sæculo amaverit animam suam, in futuro perdet illam ; qui autem in hoc sæculo oderit illam, in futuro inveniet eam.* Sed et apostolus Paulus : *Imitatores*, inquit, *mei estote, sicut et ego Christi.* Et alibi ipse : *Volo vos omnes*, ait, *si fieri potest, imitatores meos esse.* Dixit hoc ille qui passus est ; et qui ad hoc passus est ut imitaretur Dominum, utique et nos ad hoc voluit pati ut per ipsum imitaremur Christum.

Si justus es et Deo credis, quid pro eo sanguinem fundere metuis quem pro te toties passum esse cognoscis ? In Esaia sectus, in Abel occisus, in Isaac immolatus, in Joseph venundatus, in homine crucifixus est. Et de cæteris quidem taceo, quæ nec oratio potest dicere nec animus sustinere. Vincitur conscientia humilitatis exemplo ; et quanta considerat quæ dum pateretur acciderint , miratur passum propter quem cuncta trepidarint. Dies fugit in noctem, in tenebras lux cuncta concessit, atque inclinato per alternas vices pondere, omnis terra commota dissiluit, turbati manes, monumenta nudata sunt, et sepulchris in hiatum dehiscentibus terræ, reddita luci corpora restiterunt, fluxu sanguinis mundus intremuit, scissa quæ foribus dependebant vela, templum omne mugiit. Unde magnum est imitari eum, qui moriendo arguit sæculum. Igitur cum ad exemplum dominicæ passionis atque ad omne testimonium Christi animam tuam ponas nec fundere sanguinem metuas, martyrio totum necesse est cedat. Martyrii inæstimabilis gloria, infinita mensura, immaculata victoria, inæstimabilis titulus, triumphus immensus; quippe qui et propria confitentis laude præfertur, velut socio Christi cruore decoratur.

Itaque, carissimi fratres, licet sit hoc totum dominicæ promissionis et muneris, licetque tribuatur ex alto, nec capiatur nisi ejus imperio, sed nec aut mente concipi aut exprimi verbis aut oratione percurri aut quibuslibet eloquentiæ viribus possit impleri, tamen erit hoc benivolentiæ vestræ, erit caritatis et amoris, si volueritis nostri memores esse, cum in vobis Dominus martyrium cœperit honorare. Vos intra se sanctum illud altare, vos intra se magna illa venerandi nominis sedes, veluti sinu quodam gremii amplectentis includit, vos imperia perennis temporis sustinent, et illud quo regnaturi semper estis semperque victuri. O beati et quibus vere dimissa sunt peccata; si tamen qui Christi compares estis, aliquando peccastis. O beati quos a primordio mundi Domini sanguis infecit,

et quos merito splendor iste nivei amictus induerit, et candor stolæ ambientis ornarit. Videor denique ipse mihi jam cernere proque arbitrio mentis humanæ ante oculos et aspectum divinum illud mihi et insigne concurrit; videor, inquam, mihi jam cernere ut ille vere nobilis numerus Christi sui gloriam iterque comitetur. Ibit ante ora ejus felix caterva victorum, et se densantibus turmis, velut solis exortu totum illuminatum agmen inferet potestatem. Et utinam perabjecto mihi istud videre contingat! Sed hoc Dominus poterit efficere, quod vobis petentibus creditur non negare.

ANONYMI LIBER

DE REBAPTISMATE (1).

NON DEBERE DENUO BAPTIZARI QUI SEMEL IN NOMINE DOMINI JESU CHRISTI SINT TINCTI.

PRÆFATIO.

ANIMADVERTO quæsitum apud fratres quid potius observari oportet in personam eorum, qui in hæresi quidem, sed in nomine Dei nostri Jesu Christi sint tincti, postmodum inde digressi, et suppliciter ad ecclesiam Dei advolantes, totis præcordiis pœnitentiam agerent, et erroris sui damnationem nunc demum intelligentes, auxilium salutis ab ea implorarent: utrum vetustissima consuetudine ac traditione ecclesiastica, post illum quod foris quidem sed in nomine Jesu Christi Domini nostri acceperunt baptisma, tantummodo imponi eis manum ab episcopo ad accipiendum Spiritum sanctum sufficeret, et hæc manus impositio signum fidei iteratum atque consummatum eis præstaret; an vero etiam iteratum baptisma his necessarium esset, tanquam nihil habituris si hoc quoque adepti ex integro non fuissent, perinde ac si nunquam baptizati in nomine Jesu Christi forent. Ideoque nonnulla super hac nova quæstione scripta aut rescripta esse jactabantur, quibus utraque pars ad destruenda aliena summo studio nitebatur.

In quo genere quæstionis, ut mihi videtur, nulla omnino potuisset controversia aut disceptatio emergere, si unusquisque nostrum contentus venerabili ecclesiarum omnium auctoritate et necessaria humilitate nihil innovare gestiret, cum locum contradictioni non quemlibet animadvertet. Namque omne quod anceps et ambiguum et in diversis sententiis prudentium ac fidelium virorum constitutum est, si contra priscam et memorabilem cunctorum emeritorum sanctorum et fidelium solemnissimam observationem judicatur, damnari utique debet, cum in re olim composita et ordinatata quodcunque est illud quod contra ecclesiarum quietem atque pacem in medium producatur, nihil (præter) discordias et simultates et schismata allaturum; ubi nullus alius fructus reperiatur nisi hic solus, ut unus homo, quicunque ille est, magnæ prudentiæ et constantiæ esse apud quosdam leves homines inani gloria prædicetur et hæreticorum stupore (1) præditus, quibus hoc unicum perditionis solatium est, si non soli peccare videantur, errores et vitia universarum ecclesiarum correxisse apud simillimos sui et compares celebretur. Hæreticorum enim omnium hoc studium atque propositum est, sanctissimæ matri nostræ ecclesiæ ejuscemodi et plurimas quantas calumnias nectere, et invenisse aliquid quod ei crimini vel etiam leviter dari posset summam gloriam ducere.

(1) Hunc tractatum Rigallius in sua editione post epistolam ad Pompeium inseruit, nimirum ut divi Cypriani sophismatibus, de hæreticorum rebaptismate, statim antidotum daret. Videtur autem, quantum ex dictione deprehenditur ac subtilibus quibusdam quæstionibus, quæ ad veteris Ecclesiæ disciplinam plurimum faciunt, hoc opus fuisse auctoris ab ævo Cyprianico parum distantis.

(1) Stupor hic idem est ac arrogantia, inflatio, superbia.

Quod cum nullum sanæ mentis fidelium tenere, vel maxime nullum omnino in quocunque clero constitutum, ac multo magis episcoporum, audere deceat, monstri simile est ipsos episcopos talia scandala cogitare et turpitudinem matris ecclesiæ, si quam putant in hoc negotio esse, contra præceptum legis et omnium scripturarum nimis inreverenter cum ipsa ipsorum turpitudine et periculo non vereri detegere, quamquam nulla sit in hoc nisi in errore ipsorum illorum turpitudo ecclesiæ. Itaque deterius delinquitur ab hominibus ejusmodi, si id quod in observatione antiquissima ab iis tanquam non recte fiat reprehenditur, et ab his qui ante nos fuerunt, tum etiam a nobis recte observatum esse et observari manifeste ac fortiter ostendatur, ita ut etsi paribus argumentis ex utraque parte congrederemur, tamen quia non poterat id quod innovabatur sine dissensione fratrum et damno ecclesiastico consistere, utique non debeat contra fas, quod aiunt, et nefas, id est contra bonum et æquum, ecclesiæ matri quasi macula temere infligi, eisque qui hoc adtentarent audaciæ hujus atque impietatis ignominia merito deberet adscribi.

Sed quoniam non est in nostra potestate ut secundum præceptum apostoli idipsum dicamus omnes, neve sint in nobis schismata, tamen in quantum possumus connitimur hujus tractatus statum demonstrare, et turbulentis hominibus ut vel nunc suum negotium agere incipiant persuadere, consecuturis plurimum etiam nobis, si hoc quoque consilio sano tandem voluerint adquiescere. Et ideo quæcunque sanctarum scripturarum ad hanc partem pertinentia sunt capitula necessario in unum congeremus, et quæ videntur esse diversa aut varia, quantum poterit, manifeste inter se conglutinabimus, et utilitatem ac commodum singulorum pro mediocritate nostra examinabimus, ut accendi in ecclesia formam et consuetudinem saluberrimam atque pacificam universis fratribus insinuemus.

CAPUT I.

Duo baptismatum genera distinguit, baptismum aquæ, et baptismum spiritus.

Igitur adgredientibus tractatum salutaris et novi, hoc est spiritalis et evangelici baptismatis, in primis occurrit notissima omnibus prædicatio celebrata atque cœpta ab Joanne Baptista, qui aliquantum desciscens a lege, id est Moysis antiquissimo baptismate, et viam novæ et veræ gratiæ præsternens, et baptismate quod interim exercebat aquæ et pœnitentiæ sensim aures Judæorum præveniebat et occupabat spiritalis baptismatis futuri annuntiatione, adhortans eos et dicens : *Qui post me venit, fortior me est, cujus ego non sum dignus corrigiam calciamenti solvere. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni.* Propter quod nobis quoque hujus sermonis orsus hinc incipere debebit. Nam et Dominus hanc eandem vocem Joannis post suam resurrectionem in Actis apostolorum confirmans, *præcepit eis ab Hierosolymis non discedere, sed expectare illam promissionem Patris quam audistis a me, quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies.* Itemque Petrus eadem verba Domini percensuit, rationem pro se apud apostolos reddens dicendo : *Cum autem inciperem loqui ego, irruit Spiritus sanctus super eos, sicut et super nos in principio, et recordatus sum sermonem Domini sicut dicebat : Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto. Si ergo æquale donum dedit eis sicut et nobis credentibus Dominum Jesum Christum, ego quis eram qui possem prohibere Domino?* Et iterum : *Viri fratres, scitis quia a diebus antiquis in nobis Deus elegit per os meum audire gentes verbum evangelii et credere, et qui corda novit Deus testimonium perhibuit dans eis Spiritum sanctum sicut et nobis.*

Ac propterea hujus sententiæ quæ sit vis et potestas considerare debemus. Ait enim Dominus eis qui postmodum baptizari haberent, quia crederent, baptizandos esse, non quemadmodum

a se in aqua in pœnitentiam, sed in Spiritu sancto. De qua prædicatione cum utique nemo nostrum possit ambigere, manifestum est qua ratione homines in Spiritu sancto baptizati sint. Nam et proprie in ipso solo sancto Spiritu baptizati sunt qui crediderunt, quia Joannes discrevit et dixit dicens se quidem in aqua baptizare, venturum autem qui in Spiritu sancto baptizet... Gratia et virtute Dei sunt et hoc et occulta largiente et operante, nihilominus autem etiam in baptismate spiritus et aquæ, præterea etiam in baptismate spiritus in sanguine proprio uniuscujusque, sicut declarant nobis sanctæ scripturæ, quarum per singula quæque eorum quæ enarrabimus adferemus perspicuas probationes.

CAPUT II.

Nedum duplex baptisma, spiritus nempe et aquæ, simul accipi necesse sit; respondet baptismum aquæ huic soli prodesse, in quo possit Spiritus sanctus infundi; alias vero persæpe evenisse, ut baptismum aquæ Spiritus sanctus aut antecederet, aut sequeretur.

Ad quæ forte tu qui novum quid inducis, continuo impatienter respondeas, ut soles, dixisse in evangelio Dominum: *Nisi quis denuo natus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum cœlorum.* Ex quo manifeste apparet illi baptisma solum prodesse cui possit etiam Spiritus sanctus inesse, super ipsum enim Dominum, cum baptizaretur, Spiritum sanctum descendisse, factumque ejus atque dictum pariter congruere, nec alia ulla ratione mysterium istud posse consistere. Cui responso nemo nostrum adeo ita insanus reperitur aut contumax, ut audeat contra fas aut contra verum contradicere, scilicet rebus integris et omni modo ita in ecclesia gerendis et secundum disciplinæ ordinem perpetuo a nobis observandis.

Sed si in eodem novo Testamento, hæc, quæ in isto negotio deprehendimus adunata, nonnunquam reperiantur quodam modo divisa ac separata et proinde disposita atque si sint singula, videamus utrum possint esse aliquando etiam singulariter solitaria, quasi non sint mutila, sed tanquam integra atque perfecta. Nam cum per manus impositionem episcopi datur unicuique credenti Spiritus sanctus, sicut apostoli circa Samaritanos post Philippi baptisma manum eis imponendo fecerunt, et hac ratione Spiritum sanctum in eos contulerunt (quod ut fieri posset ipsi pro eis oraverunt, nondum enim super quemquam eorum deciderat Spiritus, tantum autem baptizati erant in nomine Domini Jesu) Dominus quoque noster post resurrectionem, cum insufflasset et dixisset apostolis suis, *Accipite Spiritum sanctum,* ita demum largitus eis Spiritum sanctum: cum ita invenitur, quid tibi, frater, videtur, si quis non ab episcopo baptizatus, ita ut si in continenti etiam manus ei imponatur, priusquam tamen accipiat Spiritum sanctum fuerit defunctus, utrum censeas salutem percepisse eum necne? quoniam quidem et ipsi apostoli et discipuli, qui etiam alios baptizabant, qui etiam a Domino sint baptizati, non statim Spiritum sanctum acceperint, qui nondum erat, quia Jesus nondum fuerat clarificatus, sed post resurrectionem ejus nec modicum intervallum temporis quo id gestum est intercesserit?

Sicuti et cum baptizati sunt a Philippo Samaritani, donec Samariam rogati ab Hierusalem apostoli descenderent ad illos, ut eis manum imponerent et Spiritum sanctum per manus impositionem in eos conferrent, vel quoniam illo intervallo temporis aliquis eorum non adeptus Spiritum sanctum morte potuit intercipi et defraudatus gratia Spiritus sancti defungi. Quod hodierna quoque die non potest dubitari esse usitatum et evenire solitum, ut plerique post baptisma sine impositione manus episcopi de sæculo exeant, et tamen pro perfectis fidelibus habentur, sicuti Æthiops eunuchus cum rediret ab Hierusalem et legeret prophetam Esaiam et hæsitaret, suggerente Spiritu, audita veritate a Philippo diacono credidit et baptizatus est, et cum ascendisset de

aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum, et non vidit eum jam nunc amplius eunuchus. Abibat enim viam suam gaudens : quoniam, ut animadvertis, imposita ei manus non est ab episcopo ut Spiritum sanctum acciperet.

Quod si hoc admittis et salutare esse credis, nec opinioni omnium fidelium refragaris, necesse est confitearis, proinde autem atque hoc latius tractatu procedit, etiam illud aliud latius posse consistere, id est, ut per solam manus impositionem episcopi, quia baptisma in nomine Jesu Christi Domini nostri præcessit, possit alio homini pœnitenti atque credenti etiam Spiritus sanctus tribui : quoniam eos qui in Christum credituri essent scriptura sancta prædixit oportere in Spiritu baptizari, ita ut et hi quoque non videantur minus aliquid habere quam illi qui perfecti sunt christiani, nec necesse sit quæri quale illud baptisma fuerit quod in nomine Jesu Christi sunt consecuti. Nisi forte in illo quoque superiore tractatu circa eos qui tantummodo in nomine Christi Jesu baptizati fuerint statuas etiam sine Spiritu sancto posse salvos fieri, aut non hac sola ratione, sed si per manus impositionem episcopi Spiritum sanctum consuesse præstari, aut etiam non episcopum dicas Spiritum sanctum solum esse largiri.

Quod si ita est, et potest aliquid horum eveniens salutem homini credenti non præripere, tu quoque ipse annuis quoniam modo dimidiatum, et non, ut contendis, consummatum mysterium fidei, qua necessitas intervenit, salutem adimere non posse credenti et pœnitenti homini. Aut si dicis hujusmodi hominem salvum non posse fieri, omnibus episcopis salutem adimimus, quos ita periculis quam certissimis adstringis ut omnibus hominibus, qui sub cura eorum agunt et hac atque illac dispersis regionibus ipsorum infirmantur, per semetipsos subvenire debeant, quia cæteri homines minores clericis qui periclitantur hoc idem præstare non possint, ne sanguis eorum qui vacui de sæculo exisse videbuntur de manu episcoporum necesse habeat requiri.

Porro autem, ut non ignoratis, credentibus hominibus invenitur Spiritus sanctus a Domino datus sine baptismate aquæ, sicut Actis apostolorum continetur in hunc modum : *Adhuc loquente Petro verba hæc, irruit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum, et obstupefacti sunt qui erant ex circumcisione fideles quotquot simul venerant cum Petro, quia et super gentes donum Spiritus sancti effusum est. Audiebant enim eos loquentes linguis suis, et magnificabant Deum. Tunc respondit Petrus : Numquid aliquis aquam prohibere potest ut non baptizentur isti qui Spiritum sanctum acceperunt sicut et nos? Et præcepit eos baptizari in nomine Jesu Christi.* Sicut etiam idem Petrus postmodum de eisdem gentibus plenissime docuit nos dicens : *Et nihil discrevit inter nos et ipsos, fide emundatis cordibus eorum.* Atque hoc non erit dubium in Spiritu sancto homines posse sine aqua baptizari, sicut animadvertis baptizatos hos prius quam aqua baptizarentur ut satisfieret et Joannis et ipsius Domini prædicationibus, quandoquidem et hi sine manus impositione apostolorum et sine lavacro quod postea adepti sunt gratiam repromissionis acceperint; et sic paulo ante emundatis cordibus eorum Deus per fidem ipsorum etiam remissionem peccatorum simul eis largitus sit, ut hoc solum eis baptisma subsequens præstiterit ut invocationem quoque nominis Jesu Christi acciperent, ne quid eis deesse videretur ad integritatem ministerii et fidei.

Quod etiam, e contrario latere tractatus hujus, sunt consecuti ipsi illi discipuli Domini nostri, super quos jampridem baptizatos postremo die Pentecostes supervenit Spiritus sanctus, voluntate Dei quidem non sua sponte cœlo lapsus, sed ad hoc ipsum munus effusum, sed et super unumquemque eorum : cum justi jampridem, ut diximus, baptismate Domini fuissent baptizati, sicut et ipsi apostoli, qui tamen omnes Dominum nocte qua apprehensus est deseruisse inveniuntur, et ille ipse qui gloriatus est perseveraturum se in sua fide Petrus et adversus ipsius Domini

prædictum obstinatissime repugnavit, postremo tamen eum etiam negavit, ut hac ratione ostenderetur nobis quæ medio tempore quoquo modo contraxerant delicta, eadem hæc in eis fide postmodum sincera per baptisma Spiritus sancti non dubie esse dimissa.

CAPUT III.

Ex superiori capite, itemque ex diversis evangelii locis concludit baptismum aquæ in nomine Christi datum, absque Spiritus sancti infusione ratum esse; unde nunquam iterandum.

Nec ulla, ut puto, alia ex causa apostoli his quos in Spiritu sancto adloquebantur præceperant ut in nomine Christi Jesu baptizarentur, nisi quia virtus nominis Jesu super quemcunque hominum baptismate invocata ad salutem adsequendam non modicam prærogativam ei qui baptizaretur præstare posset, sicuti Petrus in Actis apostolorum enarrat dicens: *Nec enim aliud est nomen sub cœlo quod datum est hominibus, in quo oportet salvos fieri nos.*

Sicut etiam apostolus Paulus aperit ostendens quia Deus exaltavit Jesum Dominum nostrum, et donavit illi nomen ad hoc ut sit super omne nomen, ut in nomine Jesu omnes genua curvent cœlestium et terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus est Jesus in gloria Patris, et ille in quo cum baptizaretur invocatum esset in nomine Jesu, licet in aliquo errore consequeretur, tamen quandoque non prohiberetur rectum sapere et errorem suum corrigere et ad ecclesiam et ad episcopum venire et sinceriter confiteri Jesum nostrum coram hominibus, ut tunc cum ab episcopo ei manus imponeretur, etiam Spiritum sanctum acciperet, nec invocationem illam pristinam nominis Jesu amitteret, quam nemini nostrum licet damnare, quum hæc nuda et singularis si in errore sit constituta non posset ad salutem præstandam sufficere, ne hac ratione etiam ethnicos et hæreticos abutentes nomen Jesu credamus ad salutem sine vera re atque integra posse pervenire. Quam tamen invocationem nominis Jesu correctione erroris et agnitione fidei veritatis, et abscisa omni labe præteritæ conversationis, mysterio Dei circa ejusmodi homines rite perpetratam locum quem habitura non erat obtinere, et postremo in fide recta et ad integritatem signi præstandam non obesse, supplemento ejus quod deerat accedente perquam utile est credere, et tot annorum totque ecclesiarum itemque apostolorum et episcoporum auctoritati cum bona ratione adquiescere, cum sit maximum incommodum ac dispendium sanctissimæ matris ecclesiæ adversus prisca consulta post tot sæculorum tantam seriem nunc primum repente ac sine ratione insurgere.

Nec enim propter aliud Petrus, qui jam fuerat baptizatus, et quid sentiret de Domino ab ipso Domino erat interrogatus, et veritate revelationis Patris cœlestis in eum collocata, quod Dominus noster non solum Christus, verum etiam filius Dei vivi esset confessus, postmodum eidem Christo prædicanti de sua passione refragatus esse monstratus est, et propterea satanas dici ostensus est; nisi quia futurum erat ut quidam, tametsi variantes in sententia propria et claudicantes aliquando in fide atque doctrina, cum in nomine Jesu baptizarentur, tamen si intervallo quodam temporis recorrigere id potuissent, non propterea a salute exciderent, sed quandoque resipuissent, integram spem salutis pœnitendo obtinerent, præsertim cum Spiritum sanctum, quo baptizari unusquisque hominum debet, acciperent, aliquid tale designassent, sicuti non solum Petrum hoc passum esse in evangelio deprehendimus, verum universos quoque discipulos, quibus jam baptizatis postea Dominus ait, *quia vos omnes scandalizabimini in me;* quia omnes, ut animadvertimus, correcta fide sua post resurrectionem Domini in Spiritu sancto sunt baptizati: ut non immerito hodie quoque credamus homines correctos a pristino errore in Spiritu sancto posse baptizari, qui cum aqua baptizarentur in nomine Domini aliquod scabram habuissent fi-

dem; quoniam multum interest utrum in totum quis non sit baptizatus in nomine Domini nostri Jesu Christi, an vero in aliquo claudicet cum baptizatur baptismate aquæ, quod minus est, dummodo postea constet in veritate sincera fides in baptismate spiritus, quod non dubie majus est.

Nec æstimes huic tractatui contrarium esse quod dixit Dominus : *Ite, docete gentes, tinguite eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.* Quia cum hoc verum et rectum et omnibus modis in ecclesia observandum sit, et observari quoque solitum sit, tamen considerare oportet quod invocatio nominis Jesu non debet a nobis futilis videri propter venerationem et virtutem ipsius nominis; in quo nomine virtutes omnes solent fieri, et nonnunquam aliquæ etiam ab hominibus extraneis.

Cæterum quo pertinent illa verba Christi, qui negaturum se esse dixit nec nosse eos qui sibi in die judicii dicturi essent : *Domine, Domine, nonne in tuo nomine prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes magnas fecimus,* respondendo eis etiam cum jurejurando *quia nunquam cognovi vos, discedite a me qui operamini iniquitatem,* nisi ostenderetur nobis nonnunquam etiam ab his qui operarentur iniquitatem posse per nimiam virtutem nominis Jesu etiam hæc fieri? Idcircoque debet invocatio hæc nominis Jesu quasi initium quoddam mysterii dominici commune nobis et cæteris omnibus accipi, quod possit postmodum residuis rebus impleri, alias non profutura talis invocatio cum sola permanserit, quia post mortem ejusmodi hominis non potest ei quicquam omnino adjici vel suppleri aut in aliquo prodesse in die judicii, cum illi a Domino nostro quæ supra memoravimus cœperint exprobrari. Qui tamen universi hodie ut sibi his modis subveniant quibus supra ostendimus non possunt ab ullo hominum tam dure tamque crudeliter prohiberi

---

CAPUT IV.

Ipsos apostolos, et Petrum imprimis aliquando non recta de Christo sensisse, sicque quodammodo hæreticos fuisse; nec tamen ipsis a Christo baptismum iteratum esse.

Sed ad hæc, ut soles, contradices, opponendo nobis, tunc cum baptizarentur, integre ac recte discipulos ac non ut hos hæreticos esse baptizatos. Quod ex persona ipsorum et ejus qui baptizavit illos sumas necesse est. Et ideo nos ad propositionem hanc tuam non ut accusatores discipulorum Domini respondemus, sed siculi compellimur, quia necesse est ubi et quando et quemadmodum unicuique nostrum salus sit præstita rationibus investigemus. Namque natum esse Dominum nostrum et Christum esse eum multis rationibus a discipulis ejus non immerito credi videbatur, quod ex tribu Juda, quod ex genere David, quodque in civitate Bethleem fuisset natus, et quod pastoribus ab angelis quoniam salvator illis natus esset eodem momento fuisset annuntiatus, quod in Oriente visa ejus stella sollicitissime fuisset a magis requisitus et adoratus, et illustribus donis et insignibus muneribus honoratus, quod puer admodum in templo sedens cum legis doctoribus prudenter et cum admiratione omnium disputasset, quod cum baptizaretur, ita ut nulli alii contigerat, cœlis apertis descensione Spiritus sancti et super eum mansione, testimonio etiam Patris sui itemque Joannis Baptistæ fuisset clarificatus; quod supra humanam mediocritatem corda et cogitationes universorum intelligeret, quod languores et vitia et valetudines cum potestate maxima curaret atque sanaret, quod remissiones peccatorum cum evidenti probatione præstaret, quod dæmonia jussu expelleret, quod leprosos verbo mundaret, quod aquam in vinum convertendo convivium nuptiale admirabili lætitia amplificaret, quod cœcis visionem restitueret aut indulgeret, quod doctrinam Patris cum omni fiducia assereret, quod in loco deserto de quin-

que panibus quinque millia hominum saturaret, quod reliquiæ atque buccellæ plusquàm duodecim cophinos implerent, quod mortuos pro sua pietate passim suscitaret, quod ventis et mari ut quiescerent imperaret, quod super mare pedibus ambularet, quod virtutes omnes omnino perficeret.

Quibus rebus et hujuscemodi compluribus factis ad claritatem ejus pertinentibus, consequens esse videbatur ut quemadmodum Judæi de Christo sentiunt, quod tamen de Jesu Christo Domino nostro non credunt, ut etiam ipsi existimarent, ut talis et tantus nulla obita morte in æternum perseveret, et regnum Israel et totius orbis in perpetuum quod non corriperetur possideret. Unde etiam Judæi ausi fuerunt eum rapere et in regnum ungere : quod quidem necesse habuit ille superfugere ; ac propterea discipuli ejus arbitrabantur quod nulla alia ratione vitam æternam his præstaturus esset, nisi primum ipse vitam hanc temporalem cum illa æterna in se ipso continuasset. Denique cum conversarentur in Galilæa dixit eis Jesus : *Incipit filius hominis tradi in manus hominum, et interficient eum, et post triduum resurget.* Et contristati sunt nimis, quia, sicuti diximus, longe diversum prius animis ac mente conceperant.

Denique hic fuit etiam Judæorum sermo contradictionis adversus eum, cum se ipse quidem doceret eos et futura annuntiaret, illi autem dicerent : *Nos audivimus a lege quia Christus manet in æternum; et quomodo tu dicis quia exaltari oportet Filium hominis?* Itaque fuit discipulorum eadem hæc præsumptio de Christo, prorumpente in istum sermonem incredulitatis suæ Petro ipso duce ac principe apostolorum. Cum enim a Domino simul cum cæteris fuisset interrogatus quidnam sentiret de ipso, id est quem esse eum existimaret, et primo veritatem confessus fuisset dicens esse eum Christum filium Dei vivi, et propterea beatus ab illo judicatus esset quod hoc non carnaliter sed per Patris cœlestis revelationem adsecutus esset, idem tamen, ubi cœpit Jesus ostendere discipulis suis quia oporteret eum Hierosolymam ire et multa pati a senioribus et sacerdotibus et scribis, et interfici et post diem tertium resurgere, nihilominus ille verus Christi confessor post pauculos dies assumpto eo cœpit illum corripere dicens, *Propitius* (1) *sit tibi, non erit istud*, ita ut propterea audire a Domino commeruerit, *Vade post me satanas, scandalum mihi es;* ob hoc quod non saperet ea quæ sunt Dei, sed ea quæ sunt hominum. Quæ increpatio adversus Petrum magis magisque eluxit adprehenso Domino, cum a muliercula conterritus diceret, *Nescio quid dicas, neque novi te;* et iterum cum hoc idem diceret adhibito jurejurando et tertio devotans et jurans adfirmaret quoniam non nosset hominem, et non semel sed sæpius eum negasset : quod consilium ei quoniam usque ad passionem Domini perseveraturum erat multo prius a Domino palam factum est, ut nos quoque id non ignoremus.

Denique post resurrectionem Domini unus e discipulis ejus Cleopas cum esset mœstus secundum errorem omnium condiscipulorum suorum, ipsi Domino tanquam alicui ignoto referens quod contigerat, sic locutus est dicens de Jesu Nazareno : « Qui fuit propheta potens in factis et dictis in conspectu Dei et universi populi, quomodo hunc tradiderunt sacerdotes et principes nostri in damnationem mortis et cruci eum fixerunt? Nos autem sperabamus quod ipse erat redempturus Israel. »

Juxta quæ omnes quoque discipuli adseverationem quoque mulierum, quæ post resurrectionem viderant Dominum, judicaverunt deliramenta, et quidam ipsorum viso eo non crediderunt, sed dubitaverunt, quique tunc non interfuerunt omnino non crediderunt, nisi postmodum ab ipso Domino omnibus modis fuissent objurgati atque increpati; quoniam mors eos ita offenderat ut putarent eum non resurrexisse, quem crediderant mori non debuisse, quia

(1) Comparative dictum videtur : propitiora tibi adveniant, quasi fatum suum Christus narrasset discipulis.

contra opinionem ipsorum semel mortuus fuisset.

Itaque quod ad ipsos discipulos pertinet, neque integram neque perfectam fidem habuisse his modis quibus retulimus inveniuntur, et quod multo gravius est, sicut in evangelio cata Joannem scriptum est, etiam alios baptizabant.

CAPUT V.

Ad absurdum rebaptizatores variis argumentis deducit, consequentias doctrinæ illorum premens.

PRÆTEREA quid dicturus es de his qui plerunque ab episcopis pessimæ conversationis baptizantur : qui tamen tandem, cum Deus voluerit, in sceleribus suis convicti, etiam ipso aut prorsus etiam communicatione privantur? Aut quid statues de eis qui ab episcopis prave sentientibus aut imperitioribus fuerint baptizati, quando non ad liquidum et integre vel etiam aliter quam oportet in traditione sacramenti fuerint locuti, certe aut interrogaverint quid aut interrogantes a respondentibus audierint quod minime ita interrogari aut responderi debet, quod tamen non valde illam nostram rectam fidem lædat, sed non tam ornate ut tu et composite, isti quoque simpliciores homines mysterium fidei tradant?

Dicturus es enim utique pro tua singulari diligentia hos quoque denuo baptizandos esse, cum maxime eis res desit aut obstet quo minus inviolabile illud divinum mysterium fidei intemeratum possint accipere. Sed enim, vivorum (1) optime, reddamus et permittamus virtutibus cœlestibus vires suas, et dignationi divinæ majestatis concedamus operationes proprias, et intelligentes quantum in ea sit emolumentum, libenter ei adquiescamus. Et ideo cum salus nostra in baptismate Spiritus, quod plerunque cum baptismate aquæ conjunctus est, sit constituta, siquidem per nos baptisma tradetur, integre et solemniter et per omnia quæ scripta sunt adsignetur atque sine ulla ullius rei separatione tradatur; aut si a minore clero per necessitatem traditum fuerit, eventum expectemus ut aut suppleatur a nobis aut a Domino supplendum reservetur; si vero ab alienis traditum fuerit, ut potest hoc negotium et ut admittit corrigatur, quia Spiritus sanctus extra ecclesiam non sit, fides quoque non solum apud hæreticos, verum etiam apud eos qui in schismate constituti sunt sana esse non possit. Idcirco quæ pœnitentiam agentibus correctisque per doctrinam veritatis et per fidem ipsorum, quæ postea emendata est purificato corde eorum, tantummodo baptismate spiritali, id est manus impositione episcopi et Spiritus sancti subministratione, subveniri debeat, signum quoque fidei integrum hoc modo et hac ratione tradi in ecclesia merito consuevit, ne invocatio nominis Jesu, quæ aboleri non potest, contemtui a nobis videatur habita : quod utique non oportet, quamquam talis invocatio, si nihil eorum quæ memoravimus secutum fuerit, ab operatione salutis cesset ac vacet.

Dicente enim apostolo unum esse baptisma, necesse est invocatione nominis Jesu perseverante, quia non potest a quoquam hominum quæ semel invocata est auferri, si eam contra decretum apostolorum geminare ausi fuerimus nimietate præstandi immo superaddendi baptismatis studio, si ille qui ad ecclesiam revertitur nolit denuo baptizari, futurum est ut defraudemus baptismate spiritali eum quem putamus defraudandum non esse baptismate aquæ.

Quid autem statues in personam ejus verbum audientis, qui forte adprehensus in nomine Christi statim confessus, ac priusquam baptizari aqua permitteretur ei fuerit punitus, utrum perisse eum pronuntiabis quia non est aqua baptizatus, an vero aliquid extrinsecus patrocinari ei ad salutem existimabis, licet non sit aqua baptizatus? Quod perisse eum existimabis obviam tibi ve-

(1) Editio Balûziana *virorum*. Sed hic auctor Christiano more loquitur, ne, si dixisset *mortalium optime*, aliquid in fidem sive spem vitæ æternæ peccasset. Qui de sæculo sunt, mortui dicuntur; qui vero de Ecclesia vivi. (*Rigaltius.*)

niet sententia Domini dicentis : *Quicunque me confessus fuerit coram hominibus, confitebor illum et ego coram patre meo qui in cœlis est* : quia nihil interest utrum hic verbum audiens an fidelis sit qui confitetur Domino, dummodo ipsum Christum, quem confiteri oportet, confiteatur, quia Dominus pari vice confitendo et ipse confessorem suum apud patrem honore eum martyrii sui, ut pollicitus est, exornet. Quod utique non debet latius accipi, quasi possit usquequaque porrigi, quia potest Christi nomen etiam hæreticus aliquis, qui tamen ipsum Christum negat, confiteri, quia in alium Christum credit, cum Christus confiteatur quod ei prodesse minime possit, siquidem Dominus se ipsum in confessionem a nobis coram hominibus deduci oportere dixit : quod sine ipso et sine venerando nomine ejus non potest fieri. Et ideo integrum ac sincerum et incontaminatum et inviolatum utrumque debet consistere confitenti, nullo dilectu habito ipsius confessoris, sive ille justus, sive peccator, perfectusque christianus, an vero etiam nunc imperfectus, qui summo discrimine suo Dominum confiteri non timuit.

Nec est hoc contrarium superiori tractatui : quia illic quidem tempus superat ad corrigenda quæ multa vel prava sunt, et quoniam quædam concessa sunt ipsi tantummodo nomini Domini nostri, martyrium autem non nisi in ipso et per ipsum Dominum possit consummari, et idcirco neque Christum sine ipsius nomine quis possit confiteri, neque nomen Christi sine ipso Christo ad confessionem cuiquam possit patrocinari. Quapropter totus discernendus est tractatus hic, ut possit manifestior fieri. Namque invocatio nominis Jesu ideo tantum patrocinari potest, si rite suppleta postea fuerit, quia et prophetæ et apostoli ita prædicaverunt. Ait enim Jacobus in Actis apostolorum : *Viri fratres, audite; Simon exposuit quemadmodum primum Deus visitaverit accipere ex gentibus populum nomini suo; et huic consonant sermones prophetarum, sicut scriptum est, post hæc revertar, et reædificabo tabernaculum illud David quod cecidit, et quæ demolita sunt ejus reædificabo, et denuo erigam illud, uti exquirant residui hominum Deum et omnes gentes super quas invocatum est nomen meum super eas, dicit Dominus faciens hæc.*

CAPUT VI.

Judæos et Ethnicos solos baptizandos, etsi jam Spiritum sanctum acceperint; hæreticos autem nullo pacto.

Itaque et residui hominum, id est quidam Judæorum, et omnes gentes super quas invocatum est nomen Domini, possunt et necesse habent requirere Dominum, quia ipsa invocatio nominis præbet eis occasionem vel etiam imponit necessitatem requirendi Dominum; cum quibus præcipiunt scripturas sanctas, sive universas, sive quasdam, tamen audentius de veritate tractare quam cum gentibus, super quos non est invocatum nomen Domini, id est Christi Jesu filii Dei vivi, sicuti nec super Judæos, qui veteres tantum scripturas recipiunt. Et ideo utriusque hujus generis homines, id est Judæi et gentiles, plene ut oportet credentes pari modo baptizantur.

Hæretici vero jam baptizati aqua in nomine Jesu Christi, tantum in Spiritu sancto baptizandi sunt; et in Jesu, quod nomen solum datum est sub cœlo in quo oporteat salvos fieri nos, merito mors contemnitur; quoniam si sic perseverent, salvi esse non possunt, quia non requisiverunt Dominum post invocationem nominis ejus super eos, sicut et illi (1) qui in eos Christus qui forte credere noluerunt, de quibus Dominus ait : *Cavete ne quis vos in errorem inducat. Multi enim venient in nomine meo dicentes : Ego sum Christus, et multos in errorem inducent.* Et iterum ait : *Tunc si qui dixerit vobis : Ecce hic Christus, aut hic, nolite credere. Surgent enim pseudochristi et pseudoprophetæ, et dabunt signa magna et portenta, ita ut errent, si fieri potest, etiam electi.*

(1) Locus depravatissimus, quique adhuc felicioris manus aut mss. expectat auxilium.

Quas virtutes non dubie tunc illi sub nomine Christi facient. In quo nomine videntur quidam etiam modo quasdam virtutes facere et falso prophetare. Sed certum est eos, quod ipsi non sint Christi, propterea ad Christum non pertinere, quemadmodum etiam si quis desciscat a Christo, inhærens solo nomini ejus, qui non multum adjuvatur, immo magis hoc nomine etiam oneratur, licet fuerit antea fidelissimus aut justissimus, aut clero aliquo honoratus, aut confessionis dignitate præditus. Hi enim omnes negando verum Christum, introducendo aut sequendo alium, cum sit nullus omnino alius, nihil spei aut salutis sibi relinquunt, non aliter quam illi qui coram hominibus negaverunt Christum, quos negari necesse est a Christo, non habita ulla ratione ipsorum ex præcedenti conversatione eorum aut sensu aut dignitate, proinde atque ipsi ausi sunt Christum id est salutem suam abrogare, damnati per hujusmodi clausulam, quia manifestissime a Domino dictum est: *Quicunque me negaverit coram hominibus, negabo eum et ego coram patre meo qui in cœlis est.* Ut verbum hoc, *Quicunque*, etiam in clausula confessionis plenissime nobis ostendat quod nulla conditio ipsius confitentis obesse possit, licet negator ille antea vel hæreticus fuerit vel audiens aut audire incipiens, qui nondum baptizatus sit, vel de hæresi ad veritatem fidei conversus, vel ab ecclesia digressus et postea reversus sit, et tunc cum rediret, prius quam ei manus ab episcopo imponeretur adprehensus confiteri Christum coram hominibus necesse habuerit, sicut iterum neganti Christum nulla propria vetus dignitas potest ad salutem patrocinari. Quodcunque enim in homine ultimum in hac specie deprehensum fuerit, in illo quis nostrum judicari necesse habebit, abolitis et obliteratis omnibus quæ prius gessit.

CAPUT VII.

Baptismi vices aliquando martyrium gerere, sed in his tantum qui veram Christi doctrinam teneant; ad summum ipsos martyras, cum aliquam tormentorum laxationem invenerint, aqua perfundi solere.

Et ideo cum in martyrio tanta sit mutatio rerum in momento temporis ut in re perquam veloci possint mutari universa, nemo sibi blandiatur qui occasionem amiserit gloriosæ salutis, si forte se ab ea excluserit propria sua culpa, sicuti et illa uxor Loth, quæ similiter in angustiis rerum contra præceptum angelorum tantummodo post se respexit et tumulus salis facta est.

Qua ratione etiam ille hæreticus qui confitendo Christi nomen trucidatur, nihil postea potest corrigere, si quid de Deo aut de Christo male senserit, cum in alium Deum vel in alium Christum credendo semetipsum fefellit, confessor non Christi, sed solitario Christi nomine; quando et apostolus consequenter dicat: *Etsi corpus meum tradidero, ita ut exurar igni, dilectionem autem non habeam, nihil proficio.* Quia hoc facto nihil proficit qui non habet dilectionem ejus Dei et Christi, qui per legem et prophetas et in evangelio in hoc modo prædicatur: *Diliges Dominum Deum tuum in toto corde tuo, et in tota anima tua et in tota cogitatione tua*, et *diliges proximum tibi tanquam te. In his enim duobus præceptis tota lex pendet et prophetæ*, sicut et Joannes evangelista dicit: *Et omnis qui diligit ex Deo natus est, et cognoscit Deum*, quia Deus dilectio est. Sicuti et Deus ait: *Ita enim dilexit Deus mundum ut filium suum unicum daret, ut omnis qui in eum crederet non periret, sed haberet vitam æternam.* Ut manifeste appareret eum, qui hanc diligendi nos et diligendi a nobis dilectionem in se non habeat, inani confessione et passione nihil proficere, quam ut ipsa appareat et constet hæreticum esse qui in alium Deum credat sive Christum alium accipiat quam quem scripturæ novi et veteris Testamenti manifeste prædicant, quæ Patrem omnipotentem creatorem omnium et Filium ejus sine obscuritate annuntiant. Eveniet enim eis ut alii ab alio Deo salutem expectanti tunc demum contra opinionem suam a Christo Dei patris omnipo-

tentis creatoris filio, quem blasphemaverunt, in pœnam æternam damnentur, cum judicare Deus cœperit absconsa hominum secundum evangelium per Christum Jesum, eo quod in ipsum non crediderint, licet ipsius nomine abluti sint.

Et usque adeo omne illud hæreticorum baptisma intercedente aliquo intervallo temporis corrigi potest, si quis supervixerit et fidem correxerit, ut Deus noster in evangelio secundum Lucam ad discipulos suos locutus est dicens : *Habeo autem aliud baptisma baptizari.* Item secundum Marcum ad filios Zebedæi eadem ratione dixerit : *Potestis bibere calicem quem ego bibo aut baptismate quo ego baptizor baptizari?* quod sciret homines non solum aqua verum etiam sanguine suo proprio habere baptizari, ita ut et solo hoc baptismate baptizati fidem integram et dignationem sinceram lavacri possint adipisci et utroque modo baptizari, æque tamen unum baptisma salutis et honoris pariter et æqualiter consequi.

Quod enim dictum est a Domino, *Habeo aliud baptisma baptizari*, hoc in loco non ut secundum baptisma ac si sint duo baptismata significat, sed alterius quoque speciei baptisma ad eandem salutem concurrens donatum nobis esse demonstrat. Quas utrasque species ab ipso Domino nostro primum initiari et sanctificari oportebat, ut nobis quoque alterutra sive utraque species unum hoc duplex salutiferum atque honorificum baptisma præstaret, et viæ quædam unius baptismatis sic nobis patefierent ut aliquando impune aliqua illarum deesset, sicut in verbum audientibus martyribus impune aquæ baptisma deest, quos tamen certi sumus, si quid laxamenti habeant, etiam aqua solitos baptizari, itemque illis qui legitimi sunt fideles effecti impune deest baptisma sanguinis proprii, quia baptizati in nomine Christi redempti sunt pretiosissimo sanguine Domini, cum utraque hæc ex uno atque eodem fonte procedant flumina baptismatis dominici, ut omnis qui sitit veniat et bibat, sicut scriptura dicit : *Flumina de ventre ejus currebant aquæ vivæ.* Quæ flumina primum apparuerunt in Domini passione, cujus de latere perforato lancea militari sanguis et aqua manavit, ut emitteret duo flumina diversæ speciei, sed tamen ejusdem ac singulare latus, ita ut impleatur Spiritu sancto quicunque credens biberit ex utroque flumine. Hæc enim de fluminibus his loquens ostendebat Dominus, significans Spiritum sanctum quem accepturi essent qui credituri erant in illum : *Nondum autem erat spiritus, quia Jesus nondum erat clarificatus.* Igitur dicens quemadmodum generari potest baptisma quod apostolus unum esse prædicat, utique manifestum est illa ratione quia diversæ sunt species unius atque ejusdem baptismatis ex uno vulnere profluentis in aquam et sanguinem, cum illic duo sint de quibus locuti sumus baptismata aquæ, id est unius atque ejusdem species, cum unum esse debeat baptisma uniuscujusque species, sicut plenius sumus locuti.

CAPUT VIII.

Varia propositionis ex scripturis argumenta.

Et quoniam videmur omne baptisma spiritale trifariam divisisse, veniamus etiam ad probationem narrationis propositæ, ne videamur proprio sensu et temere hoc fecisse. Ait enim Joannes de Domino nostro in epistola sua nos docens : *Hic est qui venit per aquam et sanguinem Jesus Christus, non in aqua tantum, sed in aqua et sanguine. Et Spiritus est qui testimonium perhibet, quia spiritus est veritas; quia tres testimonium perhibent, spiritus et aqua et sanguis. Et isti tres in unum sunt.* Ut ex illis colligamus et aquam præstare (spiritum) solitum, et sanguinem proprium hominibus præstare spiritum solitum, et ipsum quoque spiritum præstare spiritum solitum. Nam cum effundatur aqua sicuti et sanguis, spiritus etiam effusus sit a Domino super omnes qui crediderunt, utique et aqua et nihilominus proprio sanguine, tunc deinde et Spiritu sancto possunt homines baptizari. Ait enim Petrus : *Sed hoc est quod dictum est per*

prophetam : Erit in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam spiritum meum super omnem carnem, et prophetabunt filii eorum et filiæ eorum, et juvenes visiones videbunt, et seniores somnia somniabunt. Et quidem super servos et super ancillas effundam de spiritu meo.

Quem spiritum in veteri Testamento, non quidem passim nec effuse, sed communicatum cum aliis, aut etiam sponte insiluisse in quosdam homines, vel induisse eos vel fuisse super eos deprehendimus, sicuti Moysi de septuaginta presbyteris a Domino dictum esse animadvertimus : *Et auferam spiritum qui super te est, et imponam super eos.* Propter quod etiam secundum pollicitationem suam Deus ab alio ex spiritu qui super Moysen fuerat imposuit super illos, et prophetaverunt in castris; quod Moyses, ut homo spiritalis, ita contigisse gaudebat, licet ab Jesu filio Nave ut huic rei intercederet invito suadebatur, et idcirco non fuisse permotus. Porro autem in libro Judicum, item in Regnorum libris animadvertimus super plerosque aut fuisse spiritum Domini aut insiluisse in eos, tanquam super Gothoniel, Gedeon, Jephthe, Samson, Saul, David, et cæteros alios.

Quod usque adeo ita se habet ut Spiritus sancti sponte accedendi ab eis libertatem ac facultatem manifestissime nos Dominus docuerit dicens : *Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, et nescis unde veniat aut quo vadat;* ita ut idem Spiritus etiam super indignos quoque sui nonnunquam invenietur esse, non utique otiose nec sine ratione, sed necessariæ alicujus operationis gratia, sicuti super Saul fuit, super quem factus est Spiritus Dei, et prophetavit. Quamquam posteriore tempore postquam recessit ab eo Spiritus Domini, et postquam angebat eum spiritus malignus a Domino, quoniam tunc ad hoc postremus venerat post nuntios quos ante assidue præmiserat ut interficeret David : qui idcirco inciderunt in chorum prophetarum et prophetaverunt, ne id quod jussi fuerant perficere possent aut vellent. Quod admirabili ratione per voluntatem Dei, Spiritum, qui super illos omnes fuit, credimus operatum esse.

Qui Spiritus implevit etiam Joannem Baptistam adhuc ab utero matris suæ, et incubuit super eos qui cum Cornelio centurione erant, prius quam baptizarentur aqua. Ita dum cohæret baptismati hominum Spiritus sanctus aut antecedit aut sequitur, vel cessante baptismate aquæ incumbit super eos qui credunt, dat nobis consilium quod aut ex integro rite baptisma observare aut forte dato a quocunque in nomine Jesu Christi baptismate supplere id debeamus, custodita nominis Jesu Christi, sicuti plenissime exposuimus, sanctissima invocatione, custodita præterea tanti temporis, tot virorum veneranda nobis consuetudine et auctoritate.

CAPUT IX.

Quid intelligendum his verbis : *Baptizabit vos Spiritu sancto et igni?*

Quoniam autem prima pars disputationis hujus videtur explicata, etiam sequentem ejus propter hæreticos debemus attingere : quia perquam necessarium est eum tractatum qui semel in manus incidit non præterire, ne forte eos qui sunt simpliciores ex fratribus aliquis hæreticorum versutia sua audeat attentare. Nam quia Joannes dixit nos baptizandos esse in Spiritu sancto et igni, eo quod addiderit dicens *et igni*, idcirco quidam desperati homines ausi sunt usquequaque pravitatem suam porrigere, et propterea homines versutissimi quærunt quomodo sanctitatis baptisma ita corrumpant ac violent ut etiam evacuent; qui originem jam exinde trahunt a Simone mago multiformi perversitate per varios errores eam exercentes. Cui Simoni Petrus in Actis apostolorum dixit : *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia gratiam Dei existimasti per pecunias posse possideri. Non est tibi portio neque sors in sermone hoc. Cor enim tuum non est rectum coram Deo.*

Et agunt isti hæc omnia dum fallere cupiunt eos qui sunt simpliciores aut

curiosiores, et tentant nonnulli illorum tractare se solos integrum atque perfectum, non sicuti nos mutilatum et decurtatum baptisma tradere, quod taliter dicuntur adsignare ut quam mox in aquam descenderunt, statim super aquam ignis appareat. Quod si aliquo lusu perpetrari potest, sicut adfirmantur plerique hujusmodi lusus Anaxilai (1) esse, sive naturale quid est, quo pacto possit hoc contingere, sive illi putant hoc se conspicere, sive maligni opus et magicum virus ignem potest in aqua exprimere, illi tamen talem fallaciam et stropham prædicant perfectum baptisma esse; quod fideles homines si coacti fuerunt accipere, utique non dubitabitur eos id quod habuerant amisisse, perinde ac si quis sacramento miles dicto desertis suis castris in hostium diversissimis castris longe aliud sacramentum velit dicere, hac ratione constat cum vetere sacramento exauctoratum esse.

Item si hujusmodi homo rursus ad te redeat, utique hæsitabis utrum habeat baptisma necne; et tamen oportebit te huic quoque pœnitentiam agenti quibuscunque modis potueris subvenire. Est autem adulterini hujus immo internecini baptismatis si quis alius auctor, tum etiam quidam ab eisdem ipsis hæreticis propter hunc eundem errorem confictus liber qui inscribitur PETRI PRÆDICATIO (2). In quo libro contra omnes scripturas et de peccato proprio confitentem invenies Christum, qui solus omnino nihil deliquit, et ad accipiendum Joannis baptisma pene invitum a matre sua Maria esse compulsum, item cum baptizaretur ignem super aquam esse visum, quod in evangelio nullo est scriptum, et post tanta tempora Petrum et Paulum post conlationem evangelii in Hierusalem et mutuam cogitationem et altercationem et rerum agendarum dispositionem, postremo in Urbe quasi tunc primum invicem sibi esse cognitos, et quædam alia hujuscemodi absurde ac turpiter conficta: quæ omnia in illum librum invenies congesta.

Qui autem non ignorant Spiritus sancti qualitatem, intelligunt quod dictum est de igni de ipso Spiritu dictum esse. Nam in Actis apostolorum secundum hanc eandem promissionem Domini nostri, ipso die Pentecostes, cum descendisset Spiritus sanctus super discipulos ut in illo baptizarentur, visæ sunt insidentes super singulos linguæ quasi ignis, ut constaret eos Spiritu sancto et in igne baptizatos, hoc est eo spiritu qui esset sive ignis sive quasi ignis, qualis ignis fuit qui in rubo ardebat et rubum non comburebat, qualisque est ille ignis qui est angelorum spiritus, sicut scriptura dicit: *Qui facit angelos suos spiritus et ministros suos ignem ardentem.* Cui cum similis aut socius aut particeps fueris, poteris nullum ignem timere, nec illum quidem qui antecedens Domino in die judicii conflagrabit totum orbem terræ, absque eis qui baptizati sunt in Spiritu sancto et igni. Et hominibus quidem Spiritus perseverat hodie invisibilis, sicut Dominus dicit: *Spiritus ubi vult spirat, et nescis unde veniat vel quo vadat.* Sed in principio mysterii fidei et spiritalis baptismatis hic idem Spiritus manifeste visus est et super discipulos insedisse quasi ignis, item cœlis apertis descendisse super Dominum columbæ similem, quoniam pleraque immo pene omnia quæ essent futura manifesta sunt; quæ tamen modo essent invisibilia nihilominus, nunc quoque oculis et incredulitati hominum vel ex parte, vel aliquando, vel in figura sunt monstrata ad corroborandam et confirmandam fidem nostram.

Sed nec aliud omiserim quod evangelium merito prædicat. Ait enim paralytico Dominus noster, *Bono animo esto, fili, dimittuntur tibi peccata*, ut ostenderet fide mundari corda ad remissionem peccatorum consequendam. Quam remissionem peccatorum consecuta est etiam illa quæ erat mulier

(1) Plinius, lib. 35: « Lusit et Anaxilaus eo » (sulphure), condens in calice novo, pru» naque subdita circumferens, exardescentis » repercussu pallorem dirum, velut defunc» torum, effundente conviviis. »

(2) Hujusce scripti meminit Hieronymus, *de Script. eccles.*; et Eusebius, in *Ebionis* hæresi.

peccatrix in civitate; cui Dominus ait: *Dimittuntur tibi peccata*. Et cum cœpissent qui simul discumbebant apud semetipsos dicere, *Quis est hic qui peccata dimittit*, quod et circa paralyticum acerbius Scribæ et Pharisæi obmurmuraverant, ait ad mulierem Dominus: *Fides tua te salvam fecit, vade in pace*. Ex quibus universis ostenditur fide emundari corda, spiritu autem ablui animas.

CONCLUSIO.

Porro autem per aquam lavari corpora, sanguine quoque festinantius perveniri per compendium ad salutis præmia puto nos plene exsecutos prædicationem Baptistæ Joannis, unde sermonem sumus exorsi, qui dixit ad Judæos: *Ego quidem vos baptizo aqua in pœnitentiam. Qui autem post me venit fortior me est, cujus ego non sum dignus solvere corrigiam calciamenti. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni*. Arbitror autem et apostoli Joannis doctrinam nos non inepte disposuisse, qui ait: *quia tres testimonium perhibent, spiritus et aqua et sanguis, et isti tres unum sunt*. Nisi fallor autem etiam illud explanavimus quod Dominus noster ait: *Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini in Spiritu sancto*. Præterea existimo nos non infirmam rationem reddidisse consuetudinis causam. Tueamur tamen, etsi posteriore loco id facimus, ne qui putet nos unico articulo præsentem altercationem suscitare. Quamquam hæc consuetudo etiam sola deberet apud homines timorem Dei habentes et humiles præcipuum locum obtinere.

DE DISCIPLINA

ET BONO PUDICITIÆ[1].

(EPISTOLA IGNOTI AUCTORIS.)

ALIQUAS officiorum meorum partes non æstimo præterisse, dum semper enitor, vel maxime quotidianis Evangeliorum tractatibus, aliquando vobis fidei et scientiæ per Dominum incrementa præstare. Quid enim aliud in Ecclesia Domini utilius geri, quid accommodatius officio Episcopi potest inveniri; quam ut doctrina divinorum, per ipsum insinuata collataque, verborum, possint credentes ad repromissum regnum pervenire cœlorum? Hoc certe mei et operis et muneris, quotidianum votivum negotium, absens licet obtinere connitor; et per litteras præsentiam meam vobis reddere conor. Dum vos solito more allocutionibus missis in fide interpello, ideo convenio, ut Evangelicæ radicis firmitate solidati, adversus omnia diaboli prælia stetis semper armati. Absentem me non credam, si fuero securus. Veruntamen omnia quæ utiliter proferuntur, et æternæ vitæ statum tractantibus vel definiunt, vel promittunt; ita demum fructuosa sunt, si ad emolumentum operis, divinæ indulgentiæ viribus, adjuventur. Non solum proferimus verba quæ de scripturarum sacris fontibus veniunt, sed cum ipsis verbis preces ad Dominum et vota sociamus, ut tam nobis quam vobis, et sacramentorum suorum thesauros aperiat, et vires ad implenda quæ cognoscimus, tribuat. Periculum enim majus est voluntatem Domini cognovisse, et in Dei voluntatis opere cessasse.

Quamvis ergo ad multa vos negotia et ad divinæ monitionis præcepta, semper, ut scitis, exhorter, (quid enim mihi aliud votivum aut majus potest esse, quam ut per omnia perfecti stetis in Domino?) tamen ut præcipue pudicitiæ claustra teneatis (quod et facitis) admoneo: scientes templum esse vos Domini, membra Christi, habitationem Spiritus sancti, electos ad spem, consecratos ad fidem, destinatos ad salutem; filios Dei, fratres Christi, consortes Spiritus sancti, nihil jam carni debentes, quasi renatos ex aqua et pudicitia, præter voluntatem quam velle debemus ut nostra sit: præstetur etiam propter redemptionem, ut corrumpi non possit, quæ a Christo consecrata sit. Nam si Apostolus Ecclesiam sponsam Christi pronunciat: oro vos, quanta pudicitia exigitur, ubi Ecclesia inter matrimonia sponsa virgo præstetur? Et ego quidem, nisi quod breviter vos admonere proposui, latissimas satis puto, et locupletes pudicitiæ laudes proferre potui: sed supervacuum duxi laudare eam diutius apud colentes. Vos enim illam ornatis dum geritis, et plures ejus laudes exercendo profertis; facti ejus ornamentum, dum et illa vestrum est, mutuo decore invicem fenerando. Illa vobis disciplinam bonorum suggerit morum, vos illi ministerium præstatis operum sanctorum. Nam et illa quantum et quid possit, per vos

(1) Non indignus fuit *de Pudicitia* libellus, qui sancto Cypriano adscriberetur, cum maxime pietatis notis refulgeat, et ab episcopo ab ecclesia sua secedente scriptum sit. Verum ad styli dissimilitudinem accedit Pontii silentium, qui ea præsertim commemorare debuit, quæ in exilio a S. Martyre scripta fuerant. Quidquid sit, perantiquum arbitramur esse auctorem, cum persecutionibus nondum sedatis scriberet.

apparuit, et quid vos velitis, ipsa demonstravit et docuit; copulatis in unum, duobus bonis mandatorum et rerum, ne quid mutilum videretur, si aut præcepta ministeriis, præceptis ministeria defuissent.

Pudicitia est honor corporum, ornamentum morum, sanctitas sexuum, vinculum pudoris, fons castitatis, pax domus, concordiæ caput. Pudicitia sollicita non est cui placeat nisi sibi : Pudicitia semper verecunda, dum innocentiæ mater est : Pudicitia semper ornatur solo pudore, bene sibi tunc conscia de pulchritudine, si improbis displicet : Pudicitia nihil ornamentorum quærit, decus suum ipsa est. Hæc nos commendat Domino, connectit Christo : hæc expugnat omnia de membris illicita desideriorum prælia, pacem nostris corporibus inducit : beata ipsa, et beatos efficiens apud quoscunque habitare dignatur; quam nunquam accusare possunt, nec qui eam non habent; venerabilis etiam hostibus suis, dum illam multo magis mirantur, qui eam expugnare non possunt.

Sed ut matura et in viris probata semper, et a feminis appetenda ; sic inimica ejus impudicitia semper est detestanda : obscœnum ludibrium reddens ministris suis, nec corporibus parcens nec animis. Debellatis enim propriis moribus, totum hominem suum sub triumphum libidinis mittit : blanda prius, ut plus noceat dum placet : exhauriens rem cum pudore; hostis continentiæ, frequenter perveniens ad sanguinem cupiditatum infesta rabies, incendium conscientiæ bonæ, mater impœnitentiæ, ruina melioris ætatis, contumelia generis, expugnans sanguinis et familiæ fidem, alienis affectibus suos inserens filios, in aliena testamenta sobolem ignoti et corrupti generis inducens. Quæ plerumque extra sexum ardens, dum se non continet intra concessa, parum sibi putat satisfactum, nisi in virorum quoque corporibus non voluptatem novam quærat, sed extraordinaria et portentosa contra ipsam naturam ex viris per viros monstra conquirat.

Sed enim pudicitia locum primum in Virginibus tenet, secundum in Continentibus, tertium in matrimoniis. Verum in omnibus gloriosa est cum gradibus suis. Nam et matrimoniorum fidem tenere laus est, inter tot corporis bella; et matrimonio de continentia modum statuisse, majoris virtutis est, dum etiam licita rejiciuntur. Certe ex utero sanctitatem custodisse, et infantem se usque in senectutem in sua ætate tota tenuisse admirandæ utique potentiæ est : nisi quod blandas corporis leges non nosse magis felicitatis est, notas jam vicisse virtutis est; sic tamen ut et virtus ista de dono Dei veniat, licet se in membris hominibus ostendat.

Pudicitiæ, fratres, antiqua præcepta sunt. Quare antiqua dico? quia cum ipsis hominibus instituta sunt. Nam et ideo vir suus feminæ est, ut præter eundem alterum nesciat, et ideo viro reddita est mulier, ut subjecto quod fuerat ei proprium, nihil requirat alienum. Sic et *duo,* inquit, *erunt in carne una,* ut in unum redeat quod unum fuerat, ne separatio sine reditu occasionem præstet alterius. Inde et Apostolus caput mulieris pronunciavit virum, ut conjunctione duorum pudicitiam probaret. Nam ut alterius caput membris aptum non potest esse, ita et alieno capiti membra non sua : caput enim suis convenit membris, et membra capiti suo ; utraque naturali fibula in concordia mutua cohærent, ne qua oriente discordia de divisione membrorum, pactum divini fœderis rumperetur. Addit tamen et dicit : *Quoniam qui uxorem suam diligit, seipsum diligit. Nemo enim carnem suam odio habet, sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam.* Caritatis cum pudicitia ex hoc magna præscriptio, si uxores diligendæ sunt a viris suis sicut et Christus dilexit Ecclesiam; et ita uxores maritos debent diligere, ut Ecclesia diligit Christum.

Hanc sententiam Christus, quando uxorem dimitti non nisi ob adulterium dixit, interrogatus, tantum honorem pudicitiæ dedit. Hinc nata est illa sententia : Adulteras non sinetis vivere. Hinc Apostolus dicit : *Hæc est voluntas*

Dei, ut abstineatis vos a fornicatione. Hinc et illud dicit : *Membra Christi membris meretricis non esse jungenda.* Hinc traditur satanæ in interitum carnis, qui proculcato jure pudicitiæ, vitia carnis exercet. Hinc merito regnum cœlorum non tenent adulteri; hinc est omne peccatum extra corpus esse, solum adulterum peccare in suum corpus : hinc cæteræ præceptoris auctoritates, quas nunc recolere omnes non est necesse, apud vos præsertim qui illas nostis frequenter et facitis, quæ licet descripta non sint, queruli tamen de his non potestis esse. Adulter enim non habet excusationem, aut habere potuit, quia ducere licebat uxorem. Sed sicut matronis jura præscripta sunt, quæ ita sunt nexæ, ut divelli inde non possint (1).

Virginitas vero et continentia extra jus omne sunt; nihil ad virginitatem de matrimoniorum legibus pertinet altitudine sua transcendit omnes. Si ulla prava hominum ausa leges supergredi conantur, virginitas æquat se Angelis : si vero exquiramus, etiam excedit; dum in carne luctata victoriam etiam contra naturam refert, quam non habent Angeli. Virginitas quid aliud est quam futuræ vitæ gloriosa meditatio? Virginitas neutri sexus est : virginitas est perseverans infantia : virginitas est voluptatum triumphus : virginitas filios non habet, sed quod plus est, filiorum contemtum habet : non habet fœcunditatem, sed non habet orbitatem : felix quod est extra partus dolorem, felicior autem quod est extra funerum filiorum calamitatem. Virginitas quid est aliud quam soluta libertas? maritum non habet dominum. Virginitas affectationibus omnibus soluta est; non matrimoniis est dicata, non seculo, non liberis. Persecutionem non potest timere, dum illam de securitate potest provocare.

Sed quia pudicitiæ nobis breviter sunt exposita præcepta, jam pudicitiæ ponamus exemplum. Plus enim proficitur, cum in rem præsentem venitur : nec de virtute dubitabitur, quando quod præcipitur, exemplis etiam signatur. Exemplum pudicitiæ a Joseph cœpit. Adolescens Hebræus, generosus de patre, generosior de innocentia, ob invidiam revelationum distractus a fratribus Ismaelitis, in domum devenerat hominis Ægyptii; obsequio et innocentia et tota servitutis fide facilem et benevolum in se animum sui provocaverat domini, cujus faciem tam sermo liberalis, quam ætas omnibus commendaverat. Sed ista generositas ab uxore domini aliter quam decebat accepta est : in domus parte secreta, et sine arbitris, alta et facinoribus accommoda; putavit se pudicitiam adolescentis incontinens mulieris impudicitia, nunc promissis, nunc minis posse superare. Et cum retentus est vestibus, eo quod moliretur fugam, propter tanti facinoris audaciam ipsas vestes relinquens, et corporis nudi sinceritatem habiturus innocentiæ testem; ad crimen impudicitiæ suæ imprudens mulier adjicere non dubitavit calumniam : et cæteris et marito, squalida et fervens, spreto desiderio suo, conquesta est dolore simulato quod Hebræus adolescens vim sibi molitus fuisset inferre, quam ipsa conata fuerat irrogare. Maritalis ardor rerum inscius, et uxoris accusatione graviter inflammatus incenditur. Pudicus vero juvenis, quia delicto conscientiam non miscuit, in imum carceris truditur. Sed sola non est in carcere pudicitia : nam est cum Joseph Deus, et nocentes dantur in manu ejus, quia innocens fuerat. Somniorum præterea obscura dissolvit, quia spiritus in tentatione vigilabat; et per dominum liberatur a vinculis. Qui in domo minor cum periculo fuerat, regiæ domus sine periculo dominus effectus est : generositati suæ redditus, fructum pudicitiæ et innocentiæ, Deo judice, a quo meruerat, accepit.

Sed non minus ex parte diversa, aliud nobis pudicitiæ simile de continentia feminarum exoritur exemplum. Fuit, ut legimus, Susanna filia Helciæ, uxor Joachim pulcherrima, pulcrior moribus. Hanc nullum ad decorem com-

(1) Locus obscurus et mutilus.

mendabat species; simplex enim erat. Excoluerat pudicitia, et cum pudicitia sola natura. Hanc e senioribus duo cœperant deperire, nihil memores nec divini timoris, sed nec suæ annis jam marcescentis ætatis; ita illos in flagrantia transactæ juventutis incendia, redivivæ libidinis flamma revocabat! Pudicitiæ latrones amorem profitentur, sed oderant. Resistenti minantur calumnias, adulterii se dicunt accusatores voto adulteri. Inter quos libidinis scopulos auxilium de Domino petebat, quia viribus corporis repugnare non valebat. Et exaudivit de cœlo clamantem ad se pudicitiam Dominus; et cum iniquitate oppressa duceretur ad pœnam, vidit inimicorum liberata vindictam. Bis victrix, et in periculo suo tam funeste toties consepta, et libidinem evasit, et mortem. Infinitum erit si exempla prosequar plura: his duobus contentus sum, præsertim cum omnibus sit viribus per istos pudicitia defensa.

Non illos emollire potuit in vita generosi sanguinis memoria, quæ in quosdam licentia lasciviæ est ministra: non decor corporis, et apte positorum figura membrorum, quæ suggerit plerumque ut, quasi flos quidam, properans velociter transituræ ætatis, porrecta voluptatis occasione pascatur: non anni primi virentis, sed majoris ætatis; cum rudis adhuc sanguis æstuans, naturæ flammas accendat, et in medullis versata cæca incendia ad remedium, verum etiam per periculum pudoris itura: non ulla latebrarum et sine ullo conscio, quæ tuta quibusdam putatur, occasio; quæ maxima vis est admittendi sceleris, cum deliberationibus occurrit impunitas. Non posita necessitas de auctoritate jubentium, et in temeritate participum atque sociorum; quo genere franguntur etiam sæpe recta consilia. Non præmia ipsa et bonitas, non accusationes, non minæ, non pœnæ, non mortes; nihil tam sævum, tam durum, tam triste, quam cecidisse de alto pudicitiæ gradu. Digni tanto judicis divini præmio, quorum alter regio pene throno illustraretur, altera concordia mariti dotata inimicorum mortibus redimeretur. Hæc sunt et his similia semper nobis ante oculos exempla ponenda, his paria diebus noctibusque meditanda.

Nihil animum fidelem sic delectat, quam integra immaculati pudoris conscientia. Voluptatem vicisse, voluptas est maxima: nec ulla major est victoria, quam ea quæ de cupiditatibus refertur. Qui hostem vicit, fortior fuit, sed altero; qui libidinem repressit, seipso fortior fuit: qui inimicum prostravit, externum hostem percussit; qui cupiditatem depressit, hostem domesticum superavit. Malum omne facilius vincitur quam voluptas: quia illud quicquid est, horridum est; hoc blandum est. Nihil tam difficile opprimitur, quam quod per illud armatur. Qui cupiditates tollit, et metus sustulit; nam ex cupiditatibus metus veniunt. Qui cupiditates vincit, de peccato triumphat: qui cupiditates vincit, malum generis humani sub pedibus suis jacere ostendit: qui cupiditates vicit, pacem sibi perpetuam dedit: qui cupiditates vicit, libertatem sibi, quod etiam est ingenuis difficillimum, reddit. Meditanda ergo nobis, fratres, ut res docent, semper pudicitia: quo facilior sit, nullis artibus constat. Quæ enim illa consummata voluntas, quæ nisi impediretur, longe est, sed nostra est: ita non est acquirenda, sed fovenda quæ nostra est.

Quid enim est aliud pudicitia, quam mens honesta ad custodiam corporis data; ut sexibus redditus pudor, severitate signatus, fidem honoris de incorrupta sobole servaret? Pudicitiæ autem, fratres, competunt et cogniti sunt in primis divinus pudor, et præceptorum sancta meditatio, et animus propensus ad fidem, et mens attonita ad sacram religionem: deinde videre, ne quid in se ultra modum sculptum, ultra honestatem productum, ne quid proditum, ne quid arte fucatum, ne quid ad irritandos, aut redintegrandos dolos lenocinatum. Non est pudica quæ affectat animum alterius movere, etiam salva corporis castitate. Longe absint quibus pulcritudo non ornatur, sed prostituitur. Nam sollicitudo de pul-

chritudine, et malæ mentis judicium et deformitatis est. Sit natura corporis libera, nec divinis operibus inferatur vis. Semper est misera, quæ sibi non placet qualis est. Quid capillorum mutatur color? quid oculorum extremitates suffuscantur? quid facies artibus in diversam formam convertitur? quid postremo speculum consulitur, nisi quia ne ipsa sit timetur? Cultus etiam mulieris pudicæ pudicus sit: adulterium fidelis nec in coloribus noverit. Vestibus aurum intexere, quasi pretio est vestes corrumpere. Quid inter fila staminum delicata, rigida faciunt metalla? nisi ut fluentes humeros premant, et luxuriam infeliciter animi jactantis ostendant? quid cum cervices peregrinis lapidibus urgentur, et absconduntur; quorum pretia etiam sine artibus Kalendarium (1) cujusvis excedunt? Non ornatur mulier, sed vitia mulieris ostenduntur. Quid cum digiti tali auro onerati, nec intrare possunt, nec egredi; utrum usus exposcitur, an patrimoniorum inanis pompa monstratur? Mirum negotium! mulieres ad omnia delicatæ, ad vitiorum sarcinas fortiores sunt viris.

Sed ut repetam quæ cœperam, colenda semper pudicitia viris et feminis, omni custodia servanda est intra limites suos. Cito natura corporis periclitatur in corpore, dum rapit illam secum caro, quæ semper in lapsu est. Sub prætextu quippe naturæ quæ homines semper urget ad affectus, quibus ruinæ collapsi generis resarciuntur; blandimento voluptatis fallens, non ducit ad continentiam legitimæ conjunctionis sobolem, sed jactat in crimen. Ergo contra has carnis insidias, quibus se diabolus et socium ingerit et ducem facit, obluctandum est omni genere virtutis. Assumatur secundum Apostolum Christi opera, et a consortio carnis quantum potest animus colligatur: separetur consensus a corpore, vitia semper castigentur ut odiantur: ante oculos obversetur deformis iste atque dejectus peccati pudor. Pœnitentia ipsa cum luctibus suis commissorum criminum inhonesta contestatio est. Nihil consideretur curiose in alienis vultibus? Sermo et brevis sit, et sobrius risus, signum est enim animi facilis et remissi: nam contactus recedat etiam honestus. Nihil corpori liceat, ubi vitandum est corporis vitium. Cogitetur quam honestum sit vicisse dedecus, quam inhonestum victum esse dedecore.

Dicendum etiam, quod adulterium voluptas non est, sed mutua contumelia: nec delectare potest, quod et animam interficiat et pudorem. Coerceat animus stimulos carnis, refrænet impetum corporis. Accepit enim hanc potestatem, ut illi ad imperium ejus membra servirent; et quasi legitimus ac perfectus auriga, ultra concessas corporis metas extollentes se carnis impetus, cœlestium præceptorum habenis reflectat; ne ultra terminos suos currus iste corporis raptus, in periculum suum secum et ipsum rapiat aurigam. Sed inter hæc, imo et ante hæc, contra turbas et vitia omnia de divinis castris auxilium petendum est: solus enim potens est Deus qui homines dignatus est facere, et plena hominibus auxilia præstare. Ego pauca dictavi, quoniam non est propositum volumen scribere, sed allocutionem transmittere. Vos scripturas aspicite, exempla vobis de ipsis præceptis hujus rei majora conquirite. Fratres carissimi, bene valete.

(1) Kalendarium, seu kalendarii liber, tabulas domesticas significat, in quibus adnotantur, quæ in singulos menses accipiuntur, quæque erant ad kalendas usuræ exigendæ.

AD NOVATIANUM

HÆRETICUM (1),

QUOD LAPSIS SPES VENIÆ NON EST DENEGANDA.

(*TRACTATUS IGNOTI AUCTORIS.*)

Cogitanti mihi, et intolerabiliter animo æstuanti, quidnam agere deberem de miserandis fratribus qui vulnerati non propria voluntate, sed diaboli sævientis irruptione, adhucusque, hoc est, per longam temporum seriem agentes, pœnas darent; ecce ex adverso obortus est alius hostis, et ipsius paternæ pietatis adversarius hæreticus Novatianus; qui non tantum, ut in Evangelio significatum est, sicut sacerdos vel Levites jacentem vulneratum præteriret, sed ingeniosa ac nova crudelitate sauciatum potius occideret, adimendo spem salutis, denegando misericordiam patris, respuendo pœnitentiam fratris. Mirum quot acerba, quot aspera, quot perversa sunt? Sed facilius quis in alieno oculo festucam perspicit, quam in suo trabem. Nos autem, fratres dilectissimi, non moveat, aut turbet hæretici istius perfidi abrupta dementia : qui cum in tam ingenti dissensionis et schismatis crimine constitutus, et ab Ecclesia separatus sit, sacrilega temeritate non dubitet in nos sua crimina retorquere. Cum sit enim a semetipso nunc factus immundus, sordibus sacrilegis inquinatus; hoc nunc nos esse contendit. Et cum scriptum sit, *canes foris remansuros;* et Apostolus hos eosdem canes docuerit esse vitandos, sicut legimus (ait enim : *Videte canes, videte malos operarios : rabiem suam non cessat latratibus excitare, luporum more tenebrosam caliginem optare, qua facile possit ferina sua crudelitate, oves a pastore direptas, spelunca tenebrosa laniare*), aurum certe se suosque quos colligit, esse pronunciat. Nec nos dubitamus desertores Ecclesiæ apostatas factos, in aurum nunc facile potuisse converti, sed illud aurum in quo prima delicta populi Israel denotata sunt. Cæterum vasa aurea et argentea, quæ ab Ægyptiis excusa sunt, in Dominica potestate, id est, Christi Ecclesia, perseverant : in qua domo si perseverasses, Novatiane, vas forsitan et pretiosum fuisses; sed nunc te in paleas et in stipulam conversum nec intelligis, nec plangis.

Quid igitur vanis rebus extolleris? damna potius quam lucra consequeris. Quid te ex quo pauperior factus es, divitem credis? Audi in Apocalypsi Dominicam vocem justis te objurgationibus increpantem : *Dicis*, inquit, *dives sum, et ditatus sum, et nullius rei egeo : et nescis quoniam tu es miser, et miserabilis*,

(1) Hunc quoque tractatum, etsi perantiquum, non tamen Cypriano adjudicaveris, tanta est huic cum genuinis Cypriani scriptis discrepantia. Interim, ut semel dicamus, quod tot opera, non Cypriano tantum, sed etiam Patrum cuilibet adscripta sint, non fraus antiquitatis fuit, sed recentiorum libellaticorum ignorantia. Cum enim in omnibus Ecclesiæ ætatibus plurimi de rebus ecclesiasticis, vel de dirigendis moribus scriberent, et nomina auctorum, sive ipsorum modestia, sive hominis obscuritate, sive quacumque ex causa ignorarentur, horum opera cum aliis nobilissimorum una colligere visum fuit. At contra qui longo post tempore eadem scripta transcribentes recensuerunt, sæpius propria incuria et oscitatione uni viro omnia attribuerunt, non styli unquam, nec rerum, nec chronologiæ rationem et differentiam tenentes.

et cæcus, et pauper, et nudus. Has opes, has divitias paupertatis pro certo possidere se credat, quisquis Christi Ecclesia derelicta ratione cæca, apud temerarios illos schismatum duces et dissensionis auctores converti non trepidat; quos Joannes antichristos appellat; quos Evangelista paleis similat; quos Dominus Christus fures et latrones designat, sicut ipse in Evangelio declarat dicens: *Quia qui non introiit per ostium in ovile ovium, sed descendit per alteram partem, ille fur et latro est.* Item in eodem quoque ait: *Omnes qui venerunt, fures sunt et latrones.* Qui isti sunt, nisi desertores fidei, et transgressores Ecclesiæ Dei, qui contra ordinationem Dei nituntur? quos merito Spiritus sanctus per Prophetam increpat, dicens: *Fecistis consilium non per me, et conventionem non per spiritum meum, adjicere peccata super peccata.* Quid ad ista respondeant perversissimi isti Novatiani, vel nunc infelicissimi pauci; qui ad tantam furoris dementiam proruperunt, ut nec Deo, nec homini reverentiam habuerint? Illic impudenter et sine ulla ordinationis lege Episcopatus appetitur; hic autem propriis sedibus et cathedræ sibi traditæ a Deo renunciatur. Illic veritas: *Aspernantur me, ut sacrificent mihi, nec offerunt oblationes sanctas filiorum Israel, nec accedunt offerre sancta sanctorum, sed accipient ignominiam suam in errore, quo erraverunt.* Satis sit paucis probasse quidnam sint.

Audite igitur Novatiani, apud quos scripturæ cœlestes leguntur potius quam intelliguntur, parum si non interpolentur. Sunt enim vestræ præclusæ aures et corda cæcata, qui nullum de spiritalibus ac salutaribus monitis lumen admittitis. Sicut Esaias ait: *Excæcati sunt servi Dei;* et merito excæcati, quia voluntas schismaticorum non est in lege, quæ lex unam nobis et singularem designat Ecclesiam; in illa scilicet quæ sub Noe ante diluvium Dei providentia fabricata est arca, in qua non tantum munda animalia, sed et immunda, ut tibi cito respondeatur, Novatiane, invenimus esse reclusa. Quæ arca sola cum his quæ secum fuerant liberata est: in qua et cætera quæ in ea inventa non sunt, diluvio perierunt. Ex illa igitur arca remittuntur duæ aves, corax (1) et columba. Qui corax vere hominum immundorum, et in tenebris perpetuis futurorum per seculi latam viam, et immunda vescentium apostatarum futurorum, et ad Ecclesiam se ultra non vertentium, figuram portabat, quem legentes invenimus emissum, et non amplius reversum. Huic ergo avi, id est, immundo spiritui, quique fuerint similes inventi, ad ecclesiam amplius reverti non poterunt; qui et si voluerint, Dominus prohibebit, qui Moysi præcepit, dicens: *Omne varium et immundum ejice foras extra castra.* Columba autem emissa incontinenti significatur reversa, eo quod requiem non haberet pedibus suis: quam Noe recepit in arcam, et post septimum diem iterato emissam, recepit eam portantem suo ore olivæ folium.

Et ego quidem, fratres dilectissimi, non temere ista cogitans, nec humana sapientia conspirans, sed ut cœlestis Domini dignatione necessarie et pertinenter mentibus nostris concipere permittitur; dico illam, id est, columbam, duplicem nobis per semetipsam significare figuram. Primam quidem, et principalem, suam, hoc est spiritalem, olim, id est, ab initio divinæ administrationis insistit; et sacramentum baptismatis, quod in salutem generis humani provisum, et soli Ecclesiæ cœlesti ratione celebrare, per os suum præostendit. Ter enim emissa ex arca, volitans per aerem super aquam, significabat jam tunc Ecclesiæ nostræ sacramenta. Unde et Dominus Christus Petro, sed et cæteris discipulis suis mandat, dicens: *Euntes evangelizate gentibus, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti:* hoc est, ut Trinitas illa quæ sub Noe per columbam figuraliter operata est, hæc nunc in Ecclesia per hos spiritaliter operetur.

Sumamus jam nunc et secundam personam columbæ ex arca emissæ; diluvii scilicet tempore, quando omnes abyssi

(1) Vox græca. Hoc est corvus.

proruperunt, quando cataractæ cœli patefactæ sunt super terram, propter facinora hominum quæ quotidie exercebant coram Domino, sicut Moyses dixit : *Et vidit Dominus Deus redundare nequitias hominum super terram, et quod omnes in malum recordarentur a principio dierum suorum, et dixit : Perdam hominem quem feci a facie terræ, ab homine usque ad pecus, et a reptili usque ad volatilia cœli.* Emittitur ergo tempore cataclysmi columba ex arca, aquis violenter toto orbe terram infestantibus.

Illa arca figuram Ecclesiæ, sicut superius diximus, portabat, quæ verberabatur hinc atque inde aquis insurgentibus tantum. Cataclysmus ergo ille qui sub Noe factus est, figuram persecutionis quæ per totum orbem nunc nuper supereffusa, ostendit. Aquis autem, diruptis cataractis, undique convenientibus et excrescentibus significabantur gentes, quæ ad vastandam Ecclesiam excreverunt, sicut Apocalypsis docet, dicens : *Aquæ quas vidisti, populi sunt, et gentes, et regna.* Columba autem quæ pedibus suis requiem habere non poterat, lapsorum imaginem portabat; qui immemores divinarum prædictionum, vel simpliciter ignorantes, vel audacter dissimulantes ceciderunt : quorum Dominus ruinam in Evangelio futuram his verbis significaverat, dicens : *Qui audit verba mea et non facit ea, similabo eum viro stulto qui ædificavit domum suam super arenam : venerunt tempestates, et impegerunt in domum illam, et cecidit, et facta est ruina ejus magna.* Et ne temere comparasse videamur columbam illam lapsorum imaginem portare; propheta civitatem ut columbam, hoc est, lapsorum personam increpat dicens : *Columba non exaudit vocem,* id est, præclara et redemta civitas non recipit doctrinam, et in Dominum fidens non fuit.

Quod autem requiem pedibus columba illa, sicut superius diximus, invenire non poterat; hoc significabat vestigia negantium, hoc est, sacrificatorum, lubrici veneno serpentis sauciata, in lapsum conversa; quæ ulterius non possent super aspidem et basiliscum conscendere, et draconem et leonem calcare. Quam potestatem tradidit Dominus discipulis suis, sicut in Evangelio ait : *Ecce do vobis potestatem calcandi super omnem potestatem inimici, et super serpentes et scorpiones, et non nocebunt vobis.* Istis ergo tot et tantis malignis spiritibus infestantibus, et in lapsorum necem insurgentibus, provisa est vulneratis salutis via : ut quibuscunque viribus possent toto se corpore protrahere, castris suis recipere; quibus recepti possent medelis spiritalibus vulnera sua curare. Recepta igitur columba, paucis etiam diebus interjectis, iterato emittitur ex arca; quæ reversa, non tantum firma vestigia, sed et insignia suæ pacis atque victoriæ, per illa olivæ folia quæ suo ore portabat, ostendit. Duplex ergo illa emissio, duplicem nobis persecutionis tentationem ostendit : prima in qua qui lapsi sunt, victi ceciderunt; secunda in qua hi qui ceciderunt, victores extiterunt. Nulli enim nostrum dubium vel incertum est, fratres dilectissimi, illos qui prima acie, id est, Deciana persecutione vulnerati fuerunt; hos postea, id est, secundo prælio ita fortiter perseverasse, ut contemnentes edicta sæcularium principum, hoc invictum haberent; quod et non metuerunt exemplo boni pastoris animam suam tradere, et sanguinem fundere, nec ullam insanientis tyranni sævitiam recusare.

Ecce quam gloriosos, quam Domino caros, schismatici isti ligna, fœnum, stipulam appellare non dubitant : quorum pares, hoc est, in eodem crimine lapsus sui adhucusque constitutos, nec ad pœnitentiam admittendos esse præsumunt; ex illa Domini pronuntiatione qua ait : *Qui me negaverit coram hominibus, negabo eum coram Patre meo qui in cœlis est.* Proh dolor : quid contra dominica præcepta contendunt, ut ea quæ Christus judicii sui tempore sit acturus, hæc nunc stirps Novatiani, patris sui exemplum diaboli secuta, exercere conetur? dicente scriptura : *Mihi vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus.*

Respondebimus eis ad istam pronuntiationem Domini, quam male intelli-

gant et male sibi interpretentur. Quod enim ait : *Qui me negaverit coram hominibus, et ego negabo eum coram patre meo qui in cœlis est*, utique futuri temporis significatio est; quo tempore incipiet Dominus secreta hominum judicare ; quo tempore tribunali Christi omnes nos oportet astare ; quo tempore multi incipient dicere : *Domine, Domine, nonne in tuo nomine prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia exclusimus, et in tuo nomine virtutes multas fecimus?* et tamen audient vocem Domini dicentis : *Discedite a me omnes qui operati estis iniquitatem; non novi vos.* Ibi adimplebitur quod ait : *Negabo et ego illos.* Quos autem maxime negabit Dominus Christus, nisi vos omnes hæreticos, et schismaticos, et nominis sui alienos? Qui enim aliquando Christiani, nunc Novatiani, jam non Christiani, primam fidem vestram perfidia posteriore per nominis appellationem mutastis; velim propositioni vestræ respondeatis. Legite et docete, quem Dominus de his qui se dereliquerant vel negaverant, cum adhuc ipse esset, negavit; atqui et cæteris qui secum remanserant de Discipulis ait : *Numquid et vos vultis abire?* Petrum etiam, quem negaturum ante prædixerat, cum negasset, ipse non negavit, sed sustinuit, et amare illam suam negationem flentem ipse postmodum lenit.

Quænam est tua, Novatiane, dementia, ut illa quæ ad exitium salutis pertineant tantum legas, et quæ ad misericordiam prætereas ? clamante scriptura et dicente : *Pœnitentiam agite qui erratis, convertimini corde*; et eodem quoque propheta similiter exhortante et dicente : *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, et ploratione, et planctu : et scindite corda vestra, et non vestimenta, et convertimini ad Dominum Deum vestrum : quoniam misericors est, et miserator multæ miserationis.*

Adeo quia multæ miserationis est Dominus, audivimus : audiamus quid per David contestatur Spiritus sanctus : *Si dereliquerint filii ejus legem meam, et in mandatis meis non ambulaverint, et si justificationes meas profanaverint, et præcepta mea non custodierint; visitabo in virga facinora eorum, et in flagellis delicta eorum : misericordiam autem meam non dispergam ab eis.* His similia et per Ezechielem legimus dixisse Dominum : *Fili hominis, domus Israel habitavit super terram suam, et coinquinaverunt eam facinoribus suis. Sicut mulieris menstruatæ facta est immunditia eorum ante faciem meam, effudi iram meam super eos, et disseminavi eos inter gentes, et secundum peccata eorum judicavi eos : quia coinquinaverunt sanctum nomen meum. Et quia dictum est de his : Hic est populus Domini; peperci eis propter nomen sanctum meum, quod sprevit domus Israel inter gentes.* Et conjungens ait : *Propterea dic populo Israel : Hæc dicit Dominus : Non vobis parco domus Israel : sed propter nomen sanctum meum parcam, quod coinquinastis inter gentes, et scietis quia ego Dominus, cum sanctificatus fuero in vobis.* Item Dominus ad eundem : *Fili hominis, dic populo Israel : Quare locuti estis dicentes : erroribus nostris contabescimus, et quomodo salvi esse poterimus ? dic eis : Vivo ego, dicit Dominus : quia non desidero mortem peccatoris : sed desidero ut avertatur peccator a via sua pessima, et vivat. Redite ergo a via vestra pessima. Quid morti vos traditis, domus Israel?* Sic per Esaiam Prophetam : *Non in æternum indignabor vobis, neque semper non defendam vos.* Et quoniam Hieremias Propheta in persona populi peccatoris deprecatur Dominum, dicens : *Emenda nos, Domine, sed in judicio et non in ira, ne paucos facias nos*; adjecit et dixit Esaias : *Propter peccatum modice constristavi eum, et percussi eum, et averti faciem meam ab eo, et contristatus est, et abiit tristis in viis suis.* Et quia operatur, adjecit et dixit : *Vias ejus vidi, et curavi eum, et dedi ei exhortationem veram, pacem super pacem*; pœnitentibus, deprecantibus, et operantibus restitui posse, quod male perierint, quodque a Christo declinaverint.

Denique hoc in Evangelio comprobatur, ubi illa mulier peccatrix describitur, quæ venit ad domum cujusdam Pharisæi, ubi erat Dominus vocatus cum discipulis, portans vas unguenti; quæ

stetit ad pedes Domini, et lacrymis suis lavit pedes ejus, et capillis extersit, et oscula infixit, ut excitaretur ille Pharisæus et diceret : *Hic si esset Propheta, sciret quæ et qualis esset ista mulier quæ eum tangit, quia peccatrix est.* Unde incontinenti Dominus peccatorum remissor et pœnitentium receptor, ait : *Simon, habeo tibi aliquid dicere.* At ille respondit dicens : *Magister, dic.* Et Dominus : *Duo debitores erant cuidam fœneratori, unus qui habebat denarios quingentos, et alius quinquaginta : cum non haberent unde solverent, ambobus donavit.* Et interrogavit : *Quis illorum plus diligit?* Et respondit Simon : *Utique ille cui plus donavit.* Et adjecit dicens : *Vides istam mulierem? Intravi in domum tuam, osculum mihi non dedisti; hæc autem non cessavit osculando pedes meos : pedes meos non lavasti; hæc autem lacrymis suis lavit, et capillis extersit : oleo pedes meos non unxisti; hæc autem unxit. Propter quod dico tibi, Simon, quia remittuntur illi peccata ejus.* Ecce Dominus utriusque debitoribus larga sua pietate debitum concedit; ecce delicta donantem; ecce mulierem peccatricem pœnitentem, flentem, deprecantem, et remissam peccatorum accipientem.

Erubesce jam nunc, si fieri potest, Novatiane : desine argumentis tuis impiis incautos decipere : desine unius capituli præscriptione terrere. Legimus et adoramus, nec prætermittimus cœlestem Domini sententiam, qua ait negaturum se negantem; nunquid et pœnitentem? Et quid ego tamdiu de miserationibus probare singula gestiam? quandoquidem Ninivitis allophylis, et longe a lege Domini constitutis, propter civitatis suæ annunciatam eversionem deprecantibus, misericordia Dei non denegatur? Ipsi illi Pharaoni sacrilega temeritate repugnanti, cum quondam cœlestibus plagis verberaretur, et conversus Moysi et fratri ejus dixisset : *Orate pro me ad Dominum, quia peccavi*; incontinenti ab eo suspendebatur ira Dei. Et tu jam, Novatiane, judicas, et nullam spem pacis ac misericordiæ habere Lapsos prædicas, nec increpanti Apostolo aurem accommodas dicenti : *Tu qui es, qui judicas servum alienum? Domino suo stat aut cadit. Stabit autem, potens est Deus stabilire eum.* Unde pertinenter et necessarie ex persona eorumdem lapsorum increpat vos Spiritus sanctus, dum dicit : *Noli gratulari inimica mea mihi, quoniam si cecidi, et exurgam : et si in tenebris ambulavero, Dominus lumen est mihi. Iram Domini tolerabo, quoniam peccavi illi, usque dum justificet causam meam, et faciat judicium et justitiam, et producat me ad lucem. Videbo justitiam illius, et videbit me inimica mea, et cooperiet se confusione.*

Oro, non legisti : *Nolite gloriari, et nolite loqui excelsa, et ne exeat magniloquentia ex ore vestro*; quoniam *erigit a terra pauperem, a sterquilino erigit inopem, et sedere eum facit cum potentibus populi?* Non legisti : *Quia Dominus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam?* Non legisti : *Qui se exaltat, humiliabitur?* Non legisti : *Quia Deus perdidit memoriam superborum, et non relinquit memoriam humilium?* Non legisti : *Quia quo judicio quis judicaverit, eum judicari necesse est?* Non legisti : *Quia qui odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat; et non scit quo eat, quia tenebræ excæcaverunt oculos ejus?* Unde igitur et tam sceleratus, et tam perditus, tam discordiæ furore vesanus extiterit iste Novatianus, invenire non possum; qui semper in domo una, id est, Christi Ecclesia, proximorum delicta ut propria fleverit; onera fratrum, sicut Apostolus hortatur, sustinuerit; lubricos in fide cœlesti allocutione corroboraverit. At nunc ex quo Cainam (1) illam hæresim, quæ non nisi tantum occidere gestit, exercere cœpit; nec sibi novissime parcit. Cæterum si legisset, quia justitia justi non liberabit eum in die qua erraverit, et iniquitas impii non nocebit ei ex qua die conversus fuerit, jam olim in cinere pœniteret, ille qui semper pœnitentibus adversatur; qui in ruina facilius ædifica-

(1) « Recte Erasmus : *Cainam* pro *caninam.* » *Rigaltius.* At juxta nos fallitur uterque, et Caïnam intelligimus fratricidam, propter odium et livorem Caïn adversus fratrem suum Abel. (*Edit. Bisunt.*)

torum stantium operatur, quam instructione jacentium ruinarum; qui multos ex fratribus nostris miserrimos falsis suis adversationibus perterritos, iterum fecit ethnicos, dicendo quod pœnitentia Lapsorum sit vana, nec possit eis proficere ad salutem, clamante scriptura et dicente : *Memento unde excideris, et age pœnitentiam; si quo minus, veniam tibi, nisi pœnitentiam egeris.* Et quidem ad septem Ecclesias scribens singulis sua quoque facinora, et delicta ingerens, *pœnitemini,* dicebat. Quibus? nisi illis scilicet, quos pretio magno sui sanguinis redemerat.

O te impium scelestumque, hæretice Novatiane, qui post tot et tanta in Ecclesia, a quibusdam retro voluntarie commissa crimina, quæ et tu ipse in domo Dei priusquam apostata esse cognoveras; et hæc posse aboleri de memoria succedente bono utique docueras, secundum fidem scripturæ dicentis : *Quia si conversus fuerit facinorosus ab omnibus facinoribus suis quæ commisit, et justitiam fecerit, vita æterna vivet, et non morietur in facinore suo.* (Delicta enim quæ commisit, abolebuntur de memoria succedentibus bonis factis.) Tu hodie retractas, an debeant lapsorum curari vulnera, qui nudati a diabolo ceciderunt, violentia aquæ, quam suo ore serpens emisit post mulierem. Sed quid dicam? Ait Apostolus : *Laudo vos? in hoc non laudo : quia non in melius, sed in pejus venistis. Ubi enim sunt æmulationes et dissensiones in vobis, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis?* Nec nos quidem mirari oportet, cur iste Novatianus tam nefanda, tam gravia in personam lapsorum exercere nunc audeat : quandoquidem habemus exempla prævaricationis hujus præcedentia. Saul ille bonus, præter cætera, postea livore evertitur, et contra David omnia adversa et inimica agere molitur. Judas ille inter Apostolos electus, qui semper in domo Dei unanimis et fidelis; ipse postmodum Deum tradidit.

Prædixerat quidem et Dominus multos esse venturos sub pellibus ovium, rapaces lupos. Qui sunt isti rapaces lupi, nisi sensu subdolo conspirantes ad infestandum gregem Christi? sicut legimus apud Zachariam positum : *Ecce ego suscito pastorem in terra, qui quod aversum est, non visitabit, et carnes electorum manducabit, et talos illorum torquebit.*

Similiter et per Ezechielem increpat hujusmodi pastores, scilicet prædones et laniones (dicam ut æstimaverat) dicens : *O pastores, quare lac ebibitis, et coagulatum comeditis, et forte ad nihilum perduxistis, et infirmum non visitastis, claudicantem non curastis, et errantem non revocastis, et permisistis populum meum errare inter spinas et tribulos? Propterea hæc dicit Dominus : Ecce ego veniam adversus pastores, et exquiram oves meas de manibus illorum, et repellam eos ut non pascant oves meas, et non erunt eis amplius oves meæ in devorationem, et exquiram eas sicut pastor gregem suum in die qua fuerit caligo et nebula : sic exquiram oves meas, et exquiram eas in omni loco quocunque dispersi sunt : et quod perierat, requiram : et quod erraverat, revocabo : et quod claudicaverat, curabo : et quod infirmum est, custodiam, et pascam oves meas cum judicio.*

Quis ista loquitur? Utique ille qui relictis nonaginta novem ovibus, quæsivit illam quæ de suo erraverat grege, sicut David dicit : *Erravi velut ovis quæ periit;* quam inventam Christus redit humero suo portans peccatricem delicatam; qui gaudens et exultans vocatis amicis et domesticis, ait : *Congratulamini mihi, quoniam inventa est ovis mea quæ perierat. Dico, inquit, vobis, quia tale gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente.* Et subjungens ait : *Aut quæ mulier habens denarios decem, et cum perdiderit ex denariis unum, nonne accendet lucernam, et tota die domum suam emundat, quærens donec inveniat? Et cum invenerit, convocat amicas et vicinas, dicens : Congratulamini mihi, quoniam inveni denarium quem perdideram. Dico vobis, quia tale gaudium erit in conspectu angelorum Dei super uno peccatore pœnitentiam agente.* E contrario autem non agentes facinorum suorum pœnitentiam; quæ eos maneant ex ipsius Domini responso cognoscant. Legimus enim in Evangelio :

quod *Quidam venerunt de Galilæis ad Dominum, annunciantes ei de eis quorum sanguinem miscuit Pilatus cum sacrificiis ipsorum : quibus respondit Dominus dicens : Putatis quia illi Galilæi super cæteros Galilæos peccatores fuerant, quia passi sunt talia? Non. Dico enim vobis, nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter perietis. Aut illi decem et octo, super quos cecidit turris in Siloa, putatis quia debitores fuerunt morti super omnes homines qui habitabant in Hierusalem? Non. Dico vobis, inquit, quia nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter perietis.*

Excitemus itaque nos quantum possumus, fratres dilectissimi, et abrupto inertiæ et securitatis somno ad observanda Domini præcepta vigilemus. Quæramus tota mente quod perdidimus, ut invenire possimus : *Quia quærenti*, ait Scriptura, *dabitur, et pulsanti aperietur.* Mundemus domum nostram munditia spiritali, ut secreta quæque et abdita pectoris nostri, vero Evangelii lumine radiata, dicant : *Tibi soli deliqui, et nequissimum in conspectu tuo feci.* Quia mors peccatorum mala, et apud inferos pœnitentia nulla : habentes in contemplatione maxime diem judicii et retributionis : et quod ab omnibus nobis credendum, et firmiter est tenendum, quia acceptio personarum non est apud Deum; cum præcepit in Deuteronomio, non accipiendam personam in judicio : *Non accipies*, ait, *personam, nec secundum minimum, nec secundum maximum judicabis.* His similia et per Ezechielem dixit : *Omnes*, inquit, *animæ meæ sunt, sicut anima patris et anima filii. Anima quæ peccaverit, ipsa morietur.* Hic erit igitur a nobis venerandus, hic tenendus, hic per plenam et dignam nostram confessionem propitiandus, qui habet potestatem animam et corpus mittendi in gehenna ignis; sicut scriptum est : *Ecce venit cum multis millibus nunciorum suorum facere judicium de omnibus, et perdere omnes impios, et arguere omnem carnem de omnibus factis impiorum quæ fecerunt impie, et de omnibus verbis impiis, quæ de Deo locuti sunt peccatores.*

His similia et Daniel : *Vidi*, inquit, *thronum positum, et Vetustus dierum sedebat super eum, et vestitus ejus erat tanquam nix, et capilli capitis ejus tanquam lana alba : thronus illius flamma ignis, rotæ illius ignis ardens. Flumen ignis prodibat ante eum, millia millium serviebant ei : et millia millium assistebant ei. Ad judicium sedit, et libri aperti sunt.* Joannes autem manifestius et de die judicii et consummatione seculi declarat, dicens : *Et cum aperuisset*, inquit, *sigillum sextum, ecce terræ motus factus est magnus, et factus est sol niger, ut saccus cilicinus, et luna tota sanguinea facta est, et stellæ ceciderunt in terram, quomodo ficus a vento magno agitata mittit grossos suos, et cœlum recessit ut liber cum involvitur, et omnis mons et insulæ de locis suis motæ sunt : et reges terræ, et maximi quique, et tribuni, et divites, et fortes, et omnis servus et liber absconderunt se in speluncis et in cavernis montium, dicentes montibus et petris : Cadite super nos, et abscondite nos a conspectu Patris sedentis super thronum, et ab ira Agni : quoniam venit dies interitionis, et quis poterit stare?* Item in eadem Apocalypsi hoc quoque Joannes dicit sibi revelatum : *Vidi*, inquit, *thronum magnum; et candidum sedentem super eum, a cujus facie fugit cœlum et terra, et locus eorum inventus non est : et vidi mortuos magnos, et pusillos stantes ante conspectum throni Domini, et libri aperti sunt. Et alius liber apertus est qui est vitæ : et judicati sunt singuli secundum ea quæ scripta erant in libro secundum opera ipsorum.* Sed et Apostolus bonum consulens, sic hortatur nos, dicens : *Nemo vos decipiat inanibus verbis; propterea enim venit ira Dei super filios contumaciæ; nolite esse participes eorum.*

Demus igitur totis viribus fidei nostræ Deo laudem, demus plenam confessionem : quandoquidem super pœnitentia nostra gaudeant virtutes cœlorum, gaudeant angeli omnes, gaudeat et Christus; qui nos denuo peccatis oneratos, delictis obrutos, plena et clementi moderatione cessare a facinoro hortatur, dicens : *Convertite vos, et redite ab impietatibus vestris, et non erunt vobis iniquitates vestræ ad pœnam. Projicite a vobis omnes impietates vestras*

quas fecistis adversum me : et facite vobis cor novum et spiritum novum. Et ut quid vos morti traditis, domus Israel? Non enim desidero mortem peccatoris. Ego sum, ego sum, qui deleo facinora tua, et non commemorabor te : tu autem in mente habe, et judicemus. Dic tu facinora tua prius, ut justificeris. Dum patet, fratres, indulgentiæ aditus, Deum plenis satisfactionibus deprecemur. Humiliemus nos, ut exaltari possimus. Acquiescamus divinæ exhortationi, qua evadere liceat diem Domini et iram. Dicit enim sic : *Respice, fili, nationes hominum, et scito. Quis speravit in Domino, et confusus est? permansit in mandatis illius, et derelictus est? aut invocavit eum, et despexit illum? quoniam pius et misericors Dominus, et remittens in tempore tribulationis peccata, omnibus inquirentibus se in veritate.* Ait ergo : *Dic tu facinora tua prius, ut justificeris.* Præ manu sit vobis oratio illa exomologescos plena.

DE ALEATORIBUS.

(*TRACTATUS PERPERAM CYPRIANO ADSCRIPTUS.*)

Magna nobis ab universa fraternitate cura successit : maxime ex rea perditorum omnium audacia, id est, aleatorum quæ animos ad nequitiam in se illicit, ut in lacum mortis mergat. Et quoniam nobis divina et paterna pietas Apostolatus ducatum contulit, et vicariam Domini sedem cœlesti dignatione ornavit, et originem authentici Apostolatus, super quem Christus fundavit Ecclesiam in superiore nostro portamus, accepta simul potestate solvendi ac ligandi et curatione peccata dimittendi : salutari doctrina admonemur, ne cum delinquentibus assidue ignoscimus, ipsi cum eis pariter torqueamur.

Ideo sal terræ dicimur, ut ex nobis omnis fraternitas cœlesti sapientia saliatur. Nam cum dicat : *Sal autem si fatuatum fuerit, nihil valebit, nisi ut projiciatur foras et conculcetur ab hominibus;* hoc veremur et timemus, ne in Ecclesia securi, quod nobis sacerdotalis dignitas tradita est negligentes, juxta quosdam fratres inertes reperiamur : aut dum falsam communicationem damus, id quod cum honore de Dei dignatione percepimus, indignante Domino et exprobrante amittamus. Dicit enim scriptura divina : *Væ erit Pastoribus.* Quod si ipsi pastores negligentes reperti fuerint; quid respondebunt Domino pro pecoribus? Quid dicent? a pecoribus se esse vexatos? non creditur illis : incredibilis res est, pastores pati posse aliquid a pecore; magis punientur propter mendacium suum. Et alia scriptura dicit : *Rectorem te petierunt, noli extolli. Esto in illis quasi unus ex ipsis : curam illorum habe et considera.* Et iterum : *Existimate sacerdotem esse cultorem, et omnes esse apud eum delicias, granaria plena; et de quocunque desideraverint pabulo oves; eas saturare.* Nam ut constaret nos, id est Episcopos, pastores esse ovium spiritalium, hoc est, hominum fidelium qui sub cura nostra constituti, ne ullum in eis scabiei vitium reperiatur; quo magis a nobis quotidie perscrutentur, ut medicamine cœlesti adhibito, vellera eis florida crescant, quæ ad naturam vestis salutaris proficiant.

In Evangelio Dominus ad Petrum dixit : *Petre*, inquit, *amas me?* Et Petrus respondit : *Etiam, Domine, tu scis quoniam amo te.* Dixit : *Pasce oves meas.* Et sollicite mandans tertio confirmavit dicendo, *Pasce oves meas.*

Et quoniam Episcopium, id est, Spiritum sanctum per impositionem manus, cordis excepimus hospitio; cohabitatori nostro ne ullam molestiam proponamus Apostolus monet et dicit : *Nolite contristare Spiritum sanctum qui in vobis est; et nolite extinguere lumen, quod effulsit in vobis.* Quanta autem Episcopum bene agentem et salubriter admonentem, sine tribulatione corporis, condigna maneant Martyria : tanta et in Episcopum negligentem nulla de Scripturis sanctis documenta promentem, cumulentur tormenta. Apostolus nos excitat Paulus, et condigno statu Episcopos et procuratores Evangelicæ doctrinæ ponit et dicit : *Quamdiu erit infans, procuratores et actores habet; at cum creverit, hæreditatem suam expetit.* Nos etiam dispensatores et procuratores Evangelii sumus; hoc quoque inter dispensatores et procuratores quæritur, ut quis fidelis et justus inveniatur; si

ergo apud dispensatores et procuratores quæritur, ut quis fidelis et justus inveniatur, quid si oves delinquant, et delinquentibus dispensatores ignoscant? Non ipsi delinquentium se pondere onerant? Apostolus Paulus commemorat, quando ad Timotheum docendum et corroborandum in fidei firmitate, ne quid Deum fallat, et ne malignum orationibus justorum intercedat, providus et sollicitus dicit : *O Timothee fili, commendatum serva : noli spernere donum quod in te est per impositionem manuum seniorum : accingere fortiter, et viriliter age ministerium tuum, et cum integritate supple : esto cæteris bonum exemplum : nemo tibi contradicat, nemo juventutem tuam contemnat : peccantem coram multis castiga, ut et cæteri metum habeant, et ne communicaveris peccatis alienis.* Et iterum : *Si quis frater fornicarius, aut idolorum cultor, aut avarus, aut raptor sive injustus nominatus fuerit, cum ejusmodi quidem nec cibum capere.* Et alio loco : *Quicunque frater more alienigenarum vivit; et admittit res similes factis eorum, desine in convictu ejus esse; quod nisi tu feceris, et tu particeps eris ejus.* Et in doctrinis Apostolorum : *Si quis frater delinquit in Ecclesia, et non paret legi; hic nec colligatur, donec pœnitentiam agat, et non recipiatur, ne inquinetur et impediatur oratio vestra.* Et Apostolus etiam iterum dicit : *Eximite malos e medio vestri.*

Quod si multorum testium varia et consonanti monitione docemur, cum delinquentibus fratribus cibo nequidem vesci; quanto magis debeat et ab sacrificio Christi arceri? Quam magna et larga pietas Dei filii, quod in futurum præscius nobis consulat : ne quis inter fratres incautus denuo laqueis diaboli capiatur? Sollicitos esse jussit et providos atque eruditos; quoniam hostis ille antiquus circuit, pulsans Dei servos, non uno genere tentans. Multæ enim sunt tentationes ejus quorum primordia sunt : idololatria, mœchiæ, furta, rapinæ, avaritia, fraus, ebrietas, impatientia, adulterium, homicidium, zelus, perfidia, falsa testimonia, eloquium falsum, invidia, extollentia, maledictum, error, et si qua sunt similia quæ his congruunt; ex quibus est aleæ tabula.

Præest diaboli laqueus manifestus, venenum portans letale serpentis, et inductio corrumpens; quæ cum videtur nihil esse, magna amplexu operitur deletio. Quid illud est, quæso, Fideles, ut manus quæ jam ab injuriis humanis expiata est, et ad sacrificium Dominicum admissa, et quod ad salutem totius hominis pertinet, dignatione suscipit; quæ ad laudem Domini in oraculo exsurgit; quæ signum crucis, per quod tuemur, frontibus imprimit; ipsa quæ divina sacramenta consummat, quid est, inquam, ut iterum laqueis diaboli, unde exuta est, implicetur et per ipsa damnetur? Aleatrices manus, libidinoso studio consueverunt, id est aleæ tabulæ, quod est diaboli venabulum et delicti vulnus insanabile. Aleæ tabulam dico, ubi diabolus præsto est, ad capiendum summissus, et cum cœperit de captivo triumphum, perfidia, falsa testimonia. Tabulam aleæ dico, ubi dementia, et furia, et venale perjurium, imperium et colloquium serpentinum. Illic rabiosa amicitia, illic atrocissimi sceleris fraternitas discordans, illic convicia et audacia sæva, et mens insana, et fera impatientia. Aleæ tabulam dico; ubi possessionum amissio, et pecuniarum ingentium perditio, monstrum, et demonstrans litigiosum, furax dementia.

O aleatorum noxia, sedentaria, et pigra nequitia! O manus crudeles, et ad periculum sui armatæ, quæ bona paterna et opes avorum sudore quæsitas ignominioso studio dilapidant : manus trux, noxia et insomnis nocte dieque continuis instrumentorum suorum armigera : quæ peccando seipsam damnavit, et post peccata non desinit ire. O nequam manus, in perniciem Domini sui armata, quæ sordissimi æris totam substantiam perdit; et cum tot essent augendæ rei familiaris et multarum abundantiæ opum, modo inops et pauper est. Alea est, quam lex odit : alea est, quam sequitur crimen ignobile : ubi manifesta tentatio, et pœna occulta. Alea est alveus mali, et supplantatio

amici, quæ nec lucrum confert, sed totum consumit. Hinc deinde pauperes fiunt, hinc opes suas perdunt, hinc jam consumtis omnibus rebus suis, mutuis pecuniis se obruunt : hinc patrimonium, sine ulla fori calumnia amittunt. Qualis est lis, ut quos nemo persequitur, seipsos per invidiam persequantur? ut paternas suas hæreditates sub ossorum multiformi numero dispergant?

Est et quando ipsi aleatores cum prostitutis mulieribus penes auctorem suum nocturnas vigilias clausis foribus celebrant : armantur adversus se miseri, spiritu diaboli repleti : et illic duplex aut geminum crimen admittunt. Hic concrepat aleæ sonus, illic silentio operatur incestus : hic sine ullo dignitatis suæ respectu, sine ulla excusatione, pestifero studio cedere bonis suis cogitur; illic secreto mortale venenum bibitur. Unde hæc sacrilega meditatio, unde hoc crimen, auctorum testimonio comprobamus? Cum enim quidam studio litterarum bene eruditus, multum meditando hoc malum et tam perniciosum studium adinvenit, instinctu solius Zabuli, qui eum artibus suis repleverat; hanc ergo autem ostendit, quam et colendam sculpturis cum sua imagine fabricavit. Statuit itaque imaginem suam cum nominis sui subscriptione, suggerente sibi amico, qui ut hanc artem excogitaret in pectore subjecit. Sic ergo se in imagine speciosa demonstrans, alto quodam loco condidit; et in sinus suos hanc aleæ tabulam gestans, ut quasi ipse lusor et adinventor hujus malitiæ appareret, cujus nomen a Dei servis nominari non deberet (sic enim in nomine turpis est, quomodo in factis iniquus) et quisque Dei servus aleæ tabulam amplectitur, auctoris nomine vocaretur. Ille enim cum se in statunculis et simulacris formaret, aliud crimen adinvenit, quo se ab imitatoribus suis colendum, et sibi sacrificandum instituit; ita ut qui vellet studio ejus adhærere, non ante manum in tabulam porrigeret, nisi auctori hujus prius sacrificasset. Inde factum est, ut olim qui homo fuerat, et facinoris admissionis adulter, post mortem, a profanis et errantibus sub fictitio nomine Dei, talis coli meruerit.

Aleæ tabula qui ludit, et maleficia nosse debet, quod a Dei servis longe sit, sciens quoniam foris maleficus et venenarius, et iterum in judicii diem in igne rotante torquebitur. Aleæ tabula qui ludit, prius auctori ejus sacrificare debet; quod Christianis non licet dicente Domino : *Sacrificans diis eradicabitur, nisi Deo soli*; et iterum : *Nolite sacrificare diis alienis, ne incitetis me in operibus manuum vestrarum ad disperdendum vos.* Christianus qui es et aleæ tabula ludis, licet non sacrifices, lege hujus facinoris particeps es. Et utique Dominus occurrit et dicit : *Exi de ea populus meus, ne sis particeps delictorum ejus.* Et iterum : *Discedite, discedite inde, exite de medio ejus qui portatis vasa Domini, et immundum ne tetigeritis.* Christianus quicunque es et alea ludis, hoc primo in loco credere debes, quia non Christianum, sed Ethnicum tibi nomen est; et illud quod ad sacrificium Dominum pertinet, in vacuum sumis. Sic enim dicit : *Omnis immundus non tanget sacrificium sancti.* Dicit enim scriptura : *Omnis vir manducans carnem sacrificii, et immunditia ejus super ipsum : pereat anima illa de populo meo.*

Aleator quicunque es, Christianum te dicis; quod non es, eo quod seculo particeps es : nec amicus Christi potes esse, qui cum inimico Christi tenes amicitiam. Certe qualis dementia aleatorum fidelium, ubi insaniunt, et furacissimis vocibus pejerant; et deorbati Zabuli caligine, invicem sibi manus inferunt, maledicunt, se devovent, parentum originem turbis præsentibus dehonorant. Sonat publice aleæ strepitus, festinant ad necem hæreditatis suæ manus : nec intelligit miser, quid sibi noceat, quando se aleæ auctorat. Et qui jam sæpius vincitur, rursus ad nocentius studium, Zabulo suadente, animatur. O ars infesta studentibus, et stuprum libidinosum, quod non divitias sed nuditatem et inopiam præstat! manus carnifex, manus noxia, quæ nec post lucra desinit, sed adhuc post damna

ludit! Christianus qui alea ludit, ad sacrificium Zabuli, immolantibus penes auctorem, manus polluit. Et idcirco Dominus ad hoc indignari dicit : *Nolite,* inquit, *extendere manus vestras injuste, ne exacerbetis me, et non sinam vos diu permanere super terram.* Et iterum : *Abstinete manus vestras ab injusto, et ne feceritis quicquam mali.* Et Apostolus beatissimus Paulus similiter dicit : *Videte fratres, ne obfiguremini huic seculo, et pompis et deliciis et voluptatibus ejus; sed continete vos ab omni injustitia. Nam qui delinquit in Deum, nulla fit excusatio, nec indulgentia ulla, et nemini venia datur.* In Evangelio Dominus dicit : *Si quis,* inquit, *dixerit blasphemias in Filium hominis, dimittetur illi : at is qui peccaverit in Spiritum sanctum, non dimittetur illi, nec hic, nec in futuro seculo.* Et iterum propheta dicit : *Si delinquendo peccet vir adversus virum, orabitur pro eo ad Dominum : Si autem in Deum peccaverit, quis orabit pro eo?* Et beatus Apostolus Paulus procurator vicarius Christi, Ecclesiasticam curam agens, ponit et dicit : *Vos estis templum Dei, et in vobis Christus habitat; si quis templum Dei violaverit, perdet illum Deus.* Iterum Dominus in Evangelio suo negat peccatores, et exprobrat dicens : *Recedite a me omnes qui operamini injustitiam; nunquam vos cognitos habuit.* Et Joannes Apostolus dicit: *Omnis qui peccat, non est de Deo, sed de diabolo est;* et scitis, quoniam ideo venturus est filius Dei, ut perdat filios diaboli.

Si quis aleator Christianus es, tuus et hæreditatis tuæ inimicus es. Quicunque es, desine ab illa dementia miser. Quid te in laqueum mortis cum diabolo ultra præcipitas? quid opes et divitias tuas sordidissimo ære admittis? quid te laqueis secularibus involvis, ut de seculo judiceris? quid inimicum tuum favoribus laudando, delinquis; cum quo necesse est puniaris? Esto potius, non aleator, sed Christianus : pecuniam tuam adsidente Christo, spectantibus angelis, et martyribus præsentibus, super mensam Dominicam sparge : patrimonium tuum, quod forsitan sævo studio perditurus eras, pauperibus divide : divitias tuas Christo vincenti committe : servus cum Domino tuo vocare, studio deifico obsequere, artem Domini imitare, quæ non perdit sed potius acquirit. Desine ab illis tuis furacissimis moribus, cohibe præcipitem nequitiam tuam; sit tibi cum pauperibus quotidianis lusus, sit tibi cum viduis frequens operatio ; censum et adparatus tuos omnes ad studium Ecclesiæ distrahe : aurum tuum, et argentum, et pecunias tuas in thesauris cœlestibus repone; fundos et villas tuas, justa operatione ad paradisum remove : ut peccata donentur tibi, eleemosynis et orationibus continuis incumbe. Alea ne luseris; ubi lusus nocivus est et crimen mortale; ubi dementia sine consideratione; ubi nulla veritas, sed mendaciorum mandra. Abscide inde manum tuam, et averte inde cor tuum : extrahe caliginem inimici ab oculis tuis, et purifica manum tuam a sacrificiis Zabuli : abige abs te furaces mores, esto patiens et Christianus, esto tibi et vitæ tuæ in operationibus justus et providus. Fuge diabolum persequentem, et fuge aleam inimicam rerum tuarum : studium sit tibi sapientiæ, Evangelii monitis erudire; puras manus ad Christum extende, ut promereri Dominum possis. Aleam noli respicere; Amen.

DE MONTIBUS SINA ET SION.

(*TRACTATUS IGNOTI AUCTORIS, ADVERSUS JUDÆOS.*)

PROBATIO Capitulorum quæ in Scripturis deificis continentur, quæ in veteri Testamento figuraliter scripta sunt, per novum Testamentum spiritaliter intelligenda sunt, quæ per Christum in veritate adimpleta sunt. Nobis enim per Jesum Christum spiritalis intellectus datus est, ipso Jesu dicente : *Vobis quidem datum est intelligere sacramenta Dei, aliis autem in similitudinibus.* Invenimus in Evangelio cata Joannem scriptum : *Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Quæ lex Moysi in monte Sina data est. Verum iterum invenimus scriptum : *De Sion enim exiet lex, et verbum Domini ab Hierusalem.* Quatenus hoc intelligere debemus? utrum Sina mons, ubi a Deo Moysi lex data est, et Sion mons unde lex exivit, unum sint; an vero alter sit Sina mons, et alter sit Sion mons? Invenimus enim hæc nomina duorum montium esse hebraica; verum latina interpretatio nominum differentium ab invicem, ostendit aliud esse Sina montem, et aliud montem Sion.

Hæc est interpretatio de hebraica lingua in latinam. Sina mons interpretatur, tentatio æterna et odium : æque et Sion interpretatur, tentatio exacerbationis et speculatio. Vides ergo in hebraica interpretatione non sibi similare, sed neque esse unum montem, sed potius duos invicem a se differentes gratia et honore. Præterea cum dicat David propheta in Psalmo : *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, annuncians imperium ejus :* ecce quatenus montem Sion sanctum designat. Unde manifestum est montem Sion cœlestem esse et spiritalem, et montem Sina esse terrenum. Nihil enim potest, quod in terra est, esse sanctum; cum totus mundus mala facta habeat, et a diabolo sit maculatus, dicente Jesu : *Odit me seculum, et ego odi illud : quia facta illius sunt mala.* Ex qua re quidquid est in hoc seculo terreno, sanctum esse non potest.

Sion autem montem ex prophetico dicto constat esse sanctum et spiritalem; in quo monte Spiritus sanctus filius Dei rex constitutus est, annuncians voluntatem et imperium Dei patris sui : et Sina montem terrenum esse in arida terra constitutum, qui est in Syria Palæstina, ubi est terra Judæa, ubi est et civitas illa interfectrix prophetarum : ante cujus portam Christus Judæis crucifixus est in horto : quæ civitas dicitur Hierusalem per Esaiam prophetam, spiritaliter vero execrata et derelicta. Nec immerito. Quia et Deus ex eodem monte Sina terreno, per Moysen adhuc in carne terrena primi hominis positum, populo Judæorum terreno et carnali legem a Deo accepit illis tradendam, digitis sacris scriptam in duabus tabulis lapideis (licet digitis sacris, tamen digitis in figura carnis), quasi populo carnali et durissimo : sicut fuerunt tabulæ lapideæ durissimæ, in quibus tabulis legem acceperunt. Ideo in duabus, quia significaret unitatem populi dividi in duas partes, partem quæ salvatur, et partem incredulam quæ perit; dicente Angelo ad Rebeccam uxorem Isaac : *Duæ gentes in utero tuo sunt, et duo populi de ventre tuo dividentur, et populus populum superabit, et major serviet minori.* Rebecca vero figuram portabat Ecclesiæ, sicut Isaac vir ejus typum in se portabat Christi. Ergo cum dicit, *duæ gentes in utero tuo sunt :*

quia et de gentibus duas partes futuras designabat, partem idololatram perditam, et partem credulam viventem per fidem; hanc unam partem gentium designat in utero Ecclesiæ permanere in generationem æternam in figura Rebeccæ; et partem populi infidelium Judæorum a ventre tunc Rebeccæ dividi, et separari a nativitate Ecclesiæ. Hæc fuit præfiguratio in Genesi per angelum spiritaliter annunciata. Hæc vero nomina montium talem habent interpretationem in lingua latina, ut demonstret veritatem, qui sint hi duo montes Sina vel Sion: quod quidem post paululum dicturi sumus. Ita enim hanc veritatis interpretationem probavimus, de principio generis humani venientem. Ita ab initio mundi et deinceps omnes homines nascentes, de tempore et facto nomina a parentibus suis accipiebant (non quidem ex se, sed a Deo mente impellebantur; qui antequam fiant, præscius est futurorum) ut quales post crementum ætatis suæ futuri essent, posteriori tempore verbis et nominibus Hebraicis designaretur; et quid singulis futurum esset, interpretatio nominum designaret veritatem; sicuti tunc temporis in Patriarchis completum est, secundum primi hominis carnem de terræ limo esse.

Ex ipso protoplasto probamus veritatem. Nomen accepit a Deo Adam. Hebraicum Adam in latino interpretatur terra caro facta, eo quod ex quatuor cardinibus orbis terrarum pugno comprehendit, sicut scriptum est: *Palmo mensus sum cœlum, et pugno comprehendi terram, et finxi hominem ex omni limo terræ: Ad imaginem Dei feci illum.* Oportuit illum ex his quatuor cardinibus orbis terræ nomen in se portare Adam. Invenimus in Scripturis, per singulos cardines orbis terræ esse a conditore mundi quatuor stellas constitutas in singulis cardinibus. Prima stella orientalis dicitur Ανατολὴ, secunda occidentalis Δυσις, tertia stella aquilonis Αρκτος, quarta stella meridiana dicitur Μεσημβρια. Ex nominibus stellarum numero quatuor de singulis stellarum nominibus tolle singulas litteras principales, de stella Anatole, A, de stella Dysis, D, de stella Arctos, A, de stella Mesembria, M; in his quatuor litteris cardinalibus habes nomen ADAM. Nam et in numero certo per quatuor literas Græcas nomen designatur ἀδὰμ; ita: α μία, id est, unum; δ τέσσαρα, id est, quatuor; α μία, id est, unum; μ τεσσαράκοντα, id est, quadraginta. Fac et invenies numerum quadragenarium senarium. Hic numerus quadragenarius passionem carnis Adæ designat, quam carnem in se figuralem Christus portavit, et eam in ligno suspendit. Quæ caro a Deo patre Jesu vocitata est Spiritus sanctus, qui de cœlo descendit, Christus, id est, unctus Dei vivi a Deo vocatus est; spiritus carni mixtus, Jesus Christus. Hic ergo numerus quadragenarius passionem declarat, eo quod sexto millesimo anno, hora sexta passus: a mortuis resurgens quadragesima die in cœlos ascendit: vel quia Salomon quadraginta sex annis templum Deo fabricaverit. In cujus templi similitudinem Jesus carnem suam esse dixit, dicens Pharisæis: *Destruite fanum istud, et ego in tribus diebus excitabo illud.* Et Pharisæi dicebant: *Quadraginta sex annis ædificatum est fanum istud, et hic in tribus diebus excitabit illud?* Dicebat autem Jesus fanum de corpore suo.

Deinde Abel filius Adæ nomen accepit hebraicum, designans fratris interfectionem et parentum luctum. Item Enoch, qui ante diluvium Deo justus complacuit, et ideo de isto mundo in carnis suæ nativitate vivus translatus est in loco, ubi Deus scit; ex quo loco in consummatione mundi innovari habet in hoc mundo, unde etiam translatus est ad confundendum et revincendum antichristum. A quo interfecti martyria sua complebunt, viventes in æternum in sæcula sæculorum. Et ideo Enoch interpretatur innovatus. Deinde Job justus, qui ante diem judicii meruit voce Judicis laudari, et ideo diabolo devicto et superato, Job interpretatur, carissimus Dei (1). Æque et Abraham in

(1) Alia est nominis Job interpretatio, et hæc ipsius auctoris systemati magis congruens, scilicet *dolens* sive *ejulans*.

sua nativitate a parentibus suis Abram vocatus est; tentatus vero a Deo fidelis inventus est, et a Deo benedictus pater multarum gentium constitutus est, et ideo immutato a Deo nomine Abraham vocatus est, interpretatur, pater multorum populorum.

Ecce interim de multis probationibus pauca diximus, ut ad duorum montium nominum pervenientes, interpretationes eorum montium nominum probemus, qualiter designata sunt ad nostram instructionem; ut ex hac interpretatione nominum, intelligamus montem Sina esse terrenum, et montem Sion esse cœlestem. Spiritaliter interpretatum Sina, tentatio æterna et odium; et mons Sion, tentatio exacerbationis et speculatio. Ita intelligitur cum dicitur mons Sina, tentatio æterna et odium, eo quod ex eo monte Moyses legem acceperit populo durissimo et contumaci. Per quam legem tentati a Deo æterno, inventi sunt non posse eamdem legem sustinere in perpetuum, exinde Deo in odium conversi sunt. Ideo in nomine montis Sina, unde legem acceperant, interpretatio nominis designavit populum tentatum a Deo, et in odium æternum esse conversos: ideo dicitur Sina, tentatio æterna et odium. Invenimus enim in Scripturis eos esse a Deo tentatos. Ita positum dicente Domino ad Moysen: *Exeat populus iste, et colligat sibi diurnum in diem, et tentabo eos an possint legem meam sustinere annon*; et tentati a Deo per legem, inventi sunt ab ea lege alieni. Exinde Deo in odium æternum conversi sunt, et completa est interpretatio Sina. Manifestat vero et Moyses, per quem eos Deus per legem tentavit. In latino interpretatur similiter Moyses, tentatio Dei et inventio, per quem tentati a Deo inventi sunt alieni a legis observatione, ideo in æternum Deo in odium conversi sunt. Hoc odium in ipso genere Judæorum scriptum invenimus, dicente Isaac de duobus suis filiis Esau majore, et Jacob minore: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui*: Esau vero major pilosus fuit totus, inquit, quasi corium pilosum, in figura populi majoris, in impietate delictorum suorum constituti. Et Jacob fuit lenis et minor, in figura populi novellioris, qui ex dicti audientia per credulitatis fidem ex aspredine sæculi in lenitatem conversus est ad Christum Deum, et Dei Filium.

Ecce probavimus per Scripturarum fidem populum majorem et vetustiorem esse Deo in odium conversum secundum interpretationem montis Sina dicentis, tentatio æterna et odium. Æque Sion mons ita interpretatur, tentatio exacerbationis et speculatio. Hæc vero interpretatio latina, ligni sacri passionem designat, dicente Salomone de ipsa passione Dominica: *Contumelia et tormento interrogemus illum, ut sciamus reverentiam illius et probemus patientiam ipsius, et tentemus quæ eventura sunt illi. Si enim vere Filius Dei est, suscipiet illum, et liberabit eum de manibus contrariorum; morte turpissima condemnemus illum. Hæc cogitaverunt et erraverunt; excæcavit illos malitia ipsorum, et non intellexerunt sacramenta Dei.* Ecce tentatores Judæos. Item scriptum est: *Et tentaverunt Deum in loco inaquoso.* Speculum vero altitudinem ligni declarat, dicente Salomone: *Posuerunt me velut custodiam pomarii*, eo quod in horto in ligno confixus inter duos latrones pependit: et de altitudine ligni ambos speculatur in figura duorum populorum malefactorum; Gentes in seculi mala facta jacentes, et Judæos interfectores prophetarum. Hic sunt duo populi malefactores, quorum figuram in se portabant duo latrones, inter quos pependit innocens. Unus blasphemabat, alius vero confessus est, quia innocens injuriam patiebatur. Jesus autem ambos speculabatur de ligno speculatorio, blasphemum et confessorem; confessorem salvavit, et blasphemum perdidit, sicuti de duobus populis fecit.

Persecutores derelicti, qui in æternæ mortis sententia sibi non crediderint, si sic de sæculo exierint, peribunt. Gentes vero ad se conversæ fidem sibi habentes, quia Filius Dei est; salvatæ videbunt in æterna sæcula sæculorum impe-

ratorem et regem suum. Verum in ipsa passione pendens in ligno, duas partes populi prospiciens speculabatur, de alto ligno. Pars populi, qui viderant virtutes ejus mirabiles et deificas, patientem illum injurias dolentes plorabant : alii vero Judæi irridentes, de arundine caput ejus quassabant, blasphemantes et dicentes : *Ave, rex Judæorum, ubi est pater tuus? veniat et liberet te de cruce.* Exinde exacerbatus Pater fecit cœlum patefieri, et tonitrua facta sunt, et tenebræ insustinibiles; terra commota, patefacta sunt sepulcra, et corpora sua ejecerunt, et foras a se miserunt; velum templi scissum est; et a tanto fragore cœli et terræ motu, omnes qui stabant ante lignum, alii dolentes, alii vero blasphemantes et illudentes, prostrati in faciem jacuerunt, trementes tanquam mortui. Tunc Judæi intellexerunt se offendisse Deum, et in luctum conversi sunt; et fuit exacerbatio. Eo enim tempore quo in ligno confixus pependit, dies fuerunt azymorum, qui sunt dies festi Judæorum. Eo die metuentes factum esse terræ motum, et cœli fragorem, prostrati in faciem, in terra plangentes, in luctum conversi sunt; et in ipsa sua passione complevit propheticum dictum : *Et convertam dies festos eorum in luctum, et cantica eorum in lamentationem.* Ante enim cum captivi detenti essent in Babylone, dicebant illis Babylonii : *Cantate nobis cantica de canticis Sion,* et Judæi lamentantes captivitatem suam, dicebant Babyloniis, ut diximus, lamentantes se : *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?*

Ecce quatenus completa est interpretatio montis Sion, tentatio exacerbationis et speculatio. Unde manifestum est montem Sion ligni sacri regnum esse in sanctitate justificatum, dicente David : *Annunciate regnum Dei in gentibus, quia Dominus regnavit a ligno, et transivit in gentibus.* De quo regno ligni regalis idem propheta dicit : *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, annuncians imperium ejus.* Quod dictum propheticum per Pontium Pilatum in sua passione pendens in ligno complevit. Pontius Pilatus impulsa mente a Deo accepit tabulam, et titulum scripsit tribus linguis, Hebraïce, Græce, et Latine : JESUS NAZARENUS REX JUDÆORUM; et in capite ligni clavis tabulam cum nomine regis Judæorum confixit : et tunc manifestavit propheticum dictum, eo quod spiritaliter mons Sion crux est, quæ est virtus Dei, Apostolo dicente : *Crux Christi non credentibus stultitia est, credentibus autem crux virtus est Dei;* et iterum dicit : *Nos autem annunciamus vobis Christum, et hunc crucifixum : Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis Judæis et Græcis, Dei virtutem et Dei sapientiam.*

Sic vero et alius propheta declarat lignum passionis Dominicæ esse montem Sion sanctum, in spiritu ita dicens : *Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto ejus? Innocens manibus;* dextera lævaque extensis, clavis fixis, innocentiam demonstrans. Ideo dicit : *Innocens manibus, et mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, et non juravit subdole proximo suo, hic accipiet benedictionem a Domino, et misericordiam a Deo salutari suo.* Omnis passio hominum in terram cadet, hæc sola passio crucis stantem demonstrat : unde verum dicimus, montem sanctum lignum esse passionis. Inde innocens manibus, et mundo corde non fuit. Nec enim mundus corde, eo quod Ægyptium calce percusserit in Ægypto, et mortificaverit eum, et manibus suis eum in arena obruerit; Christus autem in montem sanctum ascendit lignum regni sui, ut moreretur a Judæis, quanquam ipse aliquem hominum non mortificaverit, nisi solum diabolum inimicum generis humani. Exinde in montem ascendit innocens et mundus corde; et ideo propheta dicit : *Quis ascendet in montem Domini, et quis stabit in loco sancto ejus? Innocens manibus et mundo corde.* Et declaravit montem Sion sanctum esse sanctam crucem, dicente æque propheta : *De Sion exiet lex, et verbum Domini ab Hierusalem.* Lex christianorum crux est

sancta Christo Filio Dei vivi, dicente æque propheta : *Lex tua in medio ventris mei.* Percussus in lateris ventre de lancea, sanguis et aqua mixtus profusus fluebat, unde sibi Ecclesiam sanctam fabricavit, in qua legem passionis suæ consecrabat, dicente ipso : *Qui sitit, veniat et bibat : Qui credit in me, sicut scriptum est, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Item in Psalmis : *Et erit velut lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo.* Ecce verbum propheticum, fructum resurrectionis die tertia spiritaliter intelligendum dicentis : *De Sion exiet lex;* hoc est, de ligno regali; *et verbum Domini ab Hierusalem*, quæ est Ecclesia.

Caro ligno confixa emisit verbum Dominicum dicens : *Heli! heli!* Et adimpletum est propheticum spiritale ante dictum : *De Sion exiet lex, et verbum Domini ab Hierusalem.* Hierusalem dicit de cœlo descendentem, novam civitatem, quadratam per quatuor Evangelia, habentem duodecim fundamenta duodecim prophetarum, duodecim portas duodecim Apostolorum; per quorum annunciationem Christiani in hanc civitatem sanctam et novam introierunt, quæ spiritalis est Ecclesia.

Ecce probavimus per omnium Scripturarum deificarum fidem duos montes, Sina in terra, et Sion in cœlo, duorum Testamentorum portare figuram; veteris Sina, et novi Sion. Ex quibus duobus montibus, videlicet duobus testamentis, posteriori tempore demonstratos et declaratos habemus duos populos; veterem et priorem Judæorum, et novum et posteriorem populum Christianorum: Judæos terrenos, qui terram promissam a Deo acceperunt carnales; et Christianos cœlestes, qui regna cœlorum a Deo promissa accepturi sunt in futuro sæculo. Caro enim Christianorum spiritalis et immortalis erit.

Alia probatione veritatis in Scripturis posita, ex ea veritate cœlesti spiritalem facimus figurarum comparationem, de hujus mundi conversatione. Diximus enim, montis sancti Sion (1), quod lignum regale et sacrum, haberet interpretationem de hebraico, in græcum vel latinum, tentatio exacerbationis vel speculatio, eo quod de ligno speculabatur ante se stantes bonos et malos.

Ita invenimus ipsum Salvatorem per Solomonem speculum immaculatum patris esse dictum, eo quod Spiritus sanctus Dei filius geminatum se videat; Pater in filio, et filius in Patre, utrique se in se vident, ideo speculum immaculatum. Nam et nos qui illi credimus, Christum in nobis tanquam in speculo videmus, in ipso nos instruente et monente in Epistola Joannis discipuli sui ad populum : *Ita me in vobis videte, quomodo quis vestrum se videt in aqua aut in speculo :* et confirmat Solomonicum dictum de se dicens : *Qui est speculum immaculatum patris.*

Verum etiam et vitam æternam et veram se esse dixit; Patrem suum agricolam. Si ergo Christus vitis vera, utique constat, quia et nos qui in illo credimus et ipsum induimus, sumus vitis vera, quæ est vinea Dominica, et Christus custos vineæ suæ, dicente Salomone : *Posuerunt me custodem in vinea.* Invenimus vero in conversatione hujus mundi in similitudinem spiritalem figuraliter esse vineam, habentem dominum et possessorem suum. Tempore vero maturo prope dies vindemiarum positum in vineam custodem puerum in alto ligno media vinea confixo; et in eo ligno faciunt speculam quadratam de arundinibus quassatis, et per singula latera quadraturæ specula faciunt cavernas ternas, quæ faciunt cavernas duodecim : per quam quadraturam cavernarum custos puer omnem vineam perspiciens custodiat, cantans, ne viator ingrediens vineam Dominicam sibi assignatum vexet, vel fures uvam vineæ conculcent. Quod si importunus fur egens in vineam voluerit introire et uvam demere, illic puer sollicitus de vinea sua deintus de specula dat vocem malam maledicens et comminans, ne in vineam viator fur audeat accedere, dicens : rectum ambula. Fur autem timens vocem pueri sibi comminantis

(1) Locus perobscurus.

refugit de vinea, speculam videt, vocem audit, puerum intus in specula sibi comminantem non videt, et timens post viam suam vadit.

Hæc conversatio secularis similatur gratiæ spiritali. Ita est enim et in populo deifico, sicut in vinea terrena. Vinea Dominica et spiritalis plebs est Christianorum, quæ custoditur jussu Dei Patris a puero Christo in ligni specula exaltato. Quod si viator diabolus, perambulans viam secularem, ausus fuerit de vinea spiritali hominem de plebe Dominica separare et vexare; statim a puero cœlesti voce correptus, et spiritalibus flagris emendatus, exulans ad centesimum, effugit in locis aridis et desertis. Hic est custos puer filius Dominicus; qui vineam suam sibi a patre commendatam salvandam et reservandam accepit : de quo Esaias propheta canit, dicens : *Ecce puer meus dilectissimus, ponam super eum spiritum meum, et judicium gentibus nunciabit : non clamabit, neque contendet. Arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non extinguet, quoadusque expellat in contentione judicium; et in nomine ejus gentes credent et sperabunt.*

DE SINGULARITATE CLERICORUM.

TRACTATUS CYPRIANO PERPERAM ADSCRIPTUS, NECNON AUGUSTINO ET ORIGENI (1).

PRÆFATIO.

EMISERAM quidem vobis ante tempus epistolam, Filii carissimi, quæ omnium morum instituta de lege commendans, summatim omnia contineret, quæcumque universis clericis generaliter ad dirigendam regulam competunt disciplinæ. Sed quia nunc de feminarum commoratione vulgariter inter vos quidam ignominiæ devoluti sunt, etiam de hac re specialiter vobis, Domini correptione scribere compulsus sum : qui miserum me pro vestra negligentia cum severitate conveniens, mandare præcepit, ne clerici cum feminis commorentur. Et licet hæc admonitio sola litterarum mearum auctoritate sufficeret; tamen ne me somniatorem irrideat quisquam, sicut Joseph fratres irriserunt, Scripturarum addimus firmitatem : ut omnes sciant hoc etiam modo per revelationem Dominum jubere, quod litteris cognoscitur ante jussisse; nec nos esse adulterantes verbum Domini, aut volentes jactanter de revelationibus gloriari, sed sic ante conspectum Domini referendo non mentiri quod loquimur; sicut a Domino confidimus nos non audisse mendacium, præsumentes vocem apostoli Pauli protestantis : *Non enim sumus*, inquit, *sicut plurimi adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate sicut ex Deo coram ipso in Christo loquimur.*

In dolore itaque maximo constituti de quibusdam tabefactis membris corporis nostri; et in gemitu jacturam lamentantis Ecclesiæ, quæ per segnitiem nostram redigitur per dies singulos ad nimiam paucitatem; credimus nos ex parte aliqua sublevari, quod diligentiæ nostræ negligentia quorumdam obesse non possit, quibus numquam nostræ litteræ defuerunt, quæ per absentiam nostram frequentiam omnibus pensaverunt, dissimulationis suæ ut unusquisque contemtor reum semetipse conscribat, nos autem libera fronte contemtoribus exclamemus, quod Salomon confidenter exprobrat: *Quoniam quidem vocabam*, inquit, *et non obaudiebatis : et extendebam verba mea, et non intendebatis, sed irrita faciebatis mea consilia, meis autem increpationibus non intendebatis : itaque et ego vestræ perditioni superridebo. Gratulabor ergo adversum vos, cum advenerit vobis interitus, cum advenerit vobis subito tumultus, eversio autem similis procellæ, et cum advenerit vobis pressura et expugnatio. Erit enim cum me invocaveritis, ego autem non exaudiam vos. Quærent me mali, et non invenient; oderunt enim sapientiam, verbum autem Domini non assumserunt, neque voluerunt meis consiliis intendere. Spreverunt enim meas correptiones : ideoque edent viæ suæ fructus, et sua impietate satiabuntur.*

CAPUT I.

Prudentiam et timorem clerico commendat : fugiendumque periculum, ne in illud incidamus.

2. AD vos nunc mea exhortatio convertitur, quos nolumus experiri talia præcipitia ruinarum. Metuite quantum potestis ejusmodi casus exitia : et in ista subversione, labentium vos experimenta perterreant. Nimium præceps

(1) Credere fas est hujus libri scriptorem tertio aut quarto sæculo vixisse, et episcopum fuisse, quod in regenda ecclesia et admonendis clericis declarat sollicitudo.

est qui transire contendit, ubi alium conspexerit cecidisse : et vehementer infrænis est, cui non incutitur timor alio pereunte. Amator vero est salutis suæ, qui evitat alienæ mortis incursum. Et ipse est providus, qui sollicitus fit cladibus cæterorum : sicut Salomon approbat, dicens : *Astutus videns malum puniri, vehementer erudietur.* Et iterum : *Cadentibus impiis justi vehementer terrebuntur.* Adversaria est confidentia, quæ periculis vitam suam pro certo commendat. Et lubrica spes est, quæ inter fomenta peccati salvari se sperat. Incerta victoria est, inter hostilia arma pugnare. Et impossibilis liberatio est, flammis circumdari, nec ardere. Quod Salomon abnegat, dicens : *Quis alligabit in sinu suo ignem, vestimenta autem sua non comburet? aut quis ambulabit super carbones ignis, pedes vero non combureť? Sic qui introierit ad uxorem proximi sui, non erit immunis, neque omnis qui tangit eam.*

Credite, quæso vos, credite divinæ fidei, quinimo quam vestræ : quia omne quidquid pollicetur, non potest fallere, dicente Domino : *Facilius est*, inquit, *cœlum et terram præterire, quam de lege unum apicem cadere.* Et iterum : *Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.* Ipsi ergo nos fallimus, quoties inordinatiter credimus, æstimantes per fidem nostram legis præcepta posse mutari : ut inter masculos et feminas speremus passim castitatem immobilem custodiri.

3. Difficile quis venenum bibet et vivet. Verendum est dormienti in ripa, ne cadat, cum dicat Apostolus : *Qui se putat stare, videat ne cadat.* In hac parte expedit bene timere, quam male fidere. Et utilius est infirmum se homo cognoscat, ut fortis existat, quam fortis videri velit, et infirmus emergat. De qua re præsumptores objurgat Apostolus, dicens : *Si quis putat se aliquid esse, cum nihil sit, seipsum implanat.* Pro certo implanator proprius suam animam decipit, qui non cavendo contraria, noxiis rebus semetipse commiserit. Ille autem tutius sibi consulit, qui circa malos semper infidus species quascumque noxias extimescit. Quorum distantiam Salomon disseruit, dicens : *Sapiens timendo declinabit ab omni malo : insipiens autem confidens sui, miscetur iniquo.*

Magnum sapientiæ divinæ consilium inventum est, ubi timoris auxilio liberemur. Magna compendia Providentiæ, ut aliquando fiat virtus et victoria per timorem. Magna remedia Dominus contulit ad salutem, ut habeat et timidus laudem, sicut Salomon repetit, dicens : *Beatus vir qui veretur omnia per metum.* Inæstimabilis Domini misericordia, quæ undique homini suo contulit gloriam : et incomprehensibilis pietas, quæ secundum pugnas dedit et palmas : ut confidendo masculorum sævitiam superemus, et timendo feminarum blandimenta vincamus; dummodo et de virtute et de infirmitate super nos Dominus glorias operetur : ut in omnibus et per omnia omnipotentem semetipse testetur, dividens differentias triumphorum; ut tam consiliis quam viribus a nobis bella vincantur, ne si vinceremus solius fidei fortitudine, contra Salomonem vacua essent opera sapientiæ.

Nunc igitur sapientiæ arma gestanda, ubi feminei et virilis sexus certamen indicitur. Unde Salomon sic instruit, dicens : *Prudentiam*, inquit, *fac notam tibi, ut te servet a muliere aliena et pessima.* Videte nunc prudentiam in isto bello, non fidem nobis datam esse victricem, quæ nos timiditatis remedio liberasset : et contemplamini quæ sunt modo arma sumenda, si vultis habere legis auxilia. Estote timidi, ut sitis intrepidi : et licet timor in certamine infirmitas esse videatur; tamen secundum verbum Apostoli, *Virtus in infirmitate perficitur.*

CAPUT II.

Mulierem esse hominum perditionem, mortis portam, peccati stimulum, viri perpetuam tentationem.

4. SEPARAMINI, deprecor, separamini a contagione pestifera. Quantumcumque fuerit unusquisque longius ab adversis,

tantum non sentit adversa. Minus voluptatibus stimulatur, qui non est ubi frequentia est voluptatum. Et minus avaritiæ molestias patitur, qui divitias non videt, si admittimus Apostolum pollicentem : *Qui volunt*, inquit, *divites fieri, incidunt in tentationem et in muscipulam, et desideria multa et inutilia et noxia, quæ mergunt hominem in perditionem et in interitum.* Non aliter tentationibus subjacet, qui junctus est feminæ, in qua nihil est aliud nisi quod feriat proximantem. Aculeus peccati facta est forma feminea; et mortis conditio non aliunde surrexit, nisi de muliebri substantia. Quod Salomon ad nostram sollicitudinem memorat, dicens : *A muliere factum est initium peccati, propter hanc omnes morimur.* Inde mortales tenemur, nec timemus. Quid si jam immortales essemus? Per mulierem liberavit nos equidem Christus, sed unde adhuc morimur formidare debemus. Tunc liberatio ipsa constabit in femina, si a nobis mors revincatur, quæ per feminam venerat.

Cæterum si adhuc per mulierem circa nos scandala dominantur; liberationis Christi fecimus pro certo dispendium. Siquidem in futurum spes ista libertatis manet, quam fidei nostræ Christum credimus contulisse : ut tunc nobis omnino mulier non noceat, cum et ipsa mors fuerit evacuata. Nam si modo putamus nos intentabiles esse muliebribus jaculis, quid ergo restat cœlestibus regnis? Non immerito tales sensus Apostolus increpat, dicens : *Jam satiati estis, jam divites facti estis : sine nobis regnatis, et utinam regnetis.* Tempus ergo luctaminis adhuc geritur, et mors per feminam adhuc usque grassatur. Mentior, si non videmus exinde interitus plurimorum. Quanti et quales episcopi et clerici simul et laici, post confessionum victoriarumque calcata certamina, post magnalia et signa vel mirabilia usquequaque monstrata, noscuntur cum his omnibus naufragasse, cum volunt in navi fragili navigare? Quantos leones domuit una infirmitas delicata, quæ cum sit vilis et misera, de magnis efficit prædam? Quod Salomon loquitur, dicens : *Pretium meretricis quantum est unius panis, mulier autem pretiosas animas capit.*

5. Ante nos ista tractantur, et nullis terroribus coercemur; quid faceremus, si opinionibus tantummodo gestas historias audiremus? Sed hæc est semper incredulitas humanæ duritiæ, ut non solum audiendo, sed etiam videndo non credat alteros interisse, nisi et seipsam viderit interire; nec sociorum mortibus quatitur, dum illos promeritos aut invalidos opinatur. Se autem multum mereri, aut multum valere fiducialiter putat, nesciens præberi cunctis exempla, cum fuerint quibusdam irrogata supplicia, sicut Dominus in Evangelio proponit et dicit : *Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis fuerint peccatores, qui talia passi sunt? Non. Dico vobis; nisi pœnitentiam habueritis, similiter peribitis. Sicut illi supra quos cecidit turris in Siloa, et occidit eos, putatis quoniam et ipsi debitores fuerunt præ omnibus hominibus habitantibus in Hierusalem? Dico vobis : si non pœnitueritis, similiter peribitis.*

6. Miramur si Adam per Evam seductus est, quem nulla morientium exempla præcesserant, et nisi jussio una constrinxerat; cum modo nos nec innumerabiles mortes, nec infinita jussa compescunt. Quibus convenienter dicitur secundum increpationem Domini : Si Adam vidisset mortes, quæ factæ in vobis; olim in cilicio et cinere pœnitentiam egisset. Dico autem vobis, quoniam Adæ tolerabilius erit in die judicii, quam vobis. Longe satis longe sit pestis illa, et lues, et clandestina pernicies. O quam inordinalis feminæ propinquitas. Jaculatur cujus vicina est delictorum latrocinium. Non est in hac societate sinceritas approbabilis, quæ collisiones habet velut quibusdam fluctibus turbulentas. In hac familiaritate non habitat amica concordia : quoniam non nisi discordantes inimicitias creat. Fecit equidem viro Dominus mulierem adjutricem, sed serpentis invidia personam sumsit hostilem. Quod si illa de viro suo nata, usque hodie ipsum cui jungitur, tentat : quanto magis illa quæ

copulatur nulla lege conjuncta? Et si illi qui duo sunt in carne una concreti, tentationibus mutuis invicem pungunt; quid facient hi qui in una carne nec nati nec juncti sunt? Præsertim quia nec Deum jam invocare permittitur, qui caritate alterius avocatur; nec sinitur cogitare divina, qui sibi quæsivit cui exhiberet domesticam curam. Propter quod sic Apostolus consulit, dicens: *Volo vos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quomodo placeat Deo: qui autem habet uxorem, cogitat quæ sunt hujus mundi, quomodo placeat uxori.* Quid est nunc quod in hac conjunctione delectet, in qua sunt solæ pugnæ? aut quæ utilitas favet, ubi non sunt officia conjugalia, quando nec ipsa possunt esse secura? Causale est omne quod feminæ est; et copulatio ejus semper infesta est. Fœdere suo magnas molestias præstat, et cui adhæserit contra fas insanabilem ingerit plagam. De carbonibus scintillæ dissiliunt, de ferro rubigo nutritur, morbos aspides sibilant, et mulier fundit concupiscentiæ pestilentiam, quam Salomon sic comparat dicens: *De vestimentis procedit tinea, et a muliere iniquitas viri.*

CAPUT III.

Vehementer arguuntur, qui legitimam conjugem ducere dedignati, mulierum tamen vinculis et contubernio alligantur; ipsorumque varia refutantur argumenta.

7. Volo scire quæ sit affectio ista communis, quæ morbi dissensio semper ambigua, quæ propositum suum nutantibus consiliis impugnando conturbat. Ut quid sibi adhibuit mulierem, qui ducere contemsit uxorem? Omnis qui non manducaverit carnem; ut quid habitationem suam carnis apparatibus replet? Et qui non biberit vinum, quid vini oblectatione perfruitur? quasi non aliquoties habendo, nec gustando copia esculentorum animus pascitur, et vini odoriferi sola fragrantia suscitatur sæpius animus. Quid per hypocrisin vult ab hominibus abstinens dici, et in secreto carnibus et ebrietate distendi? Habent multi divitias quas suis usibus negant, sed pro cupiditate conservant; quibus si nulla cupiditas inhæsisset, nec cupiditatis insignia possiderent. At vero quia cupiditate possessi sunt, perfruuntur animo quod usu non tangunt. Ita is qui despexit vinculum nuptiarum, et aliter vinculis femineis obligatur, quamvis nullo concubitu misceatur, desiderio tamen, visu, colloquio, conjunctione semper oblectatur. Nam si desiderium feminæ non haberet, numquam feminam suis oblectamentis assumeret.

Imo vero insuper mihi suspectum placitum dedit qui non legitimam duxit et legitimam recusavit: nisi fallor, in publico argumentatus est hominibus promittere sanctitatem, et in occulto sine uxore non esse. Duo argumenta sanctitatis et libidinis hinc et inde miranda sunt, quæ utraque invicem tegunt, et utraque invicem produnt. Ingeniosus eunuchus et mœchus invidet sibi dum consulit, et dum quærit utrumque, neutrum facit; ut sanctus minime deputetur, qui non vera conjunctione perfruatur, cum Paulus apostolus dicat: *Alligatus es uxori? ne quæsieris solutionem. Solutus es ab uxore? ne quæsieris uxorem.*

Sed consentio non esse castitatis hujus pudicitiam violatam: suspiciosis tamen malam porrigit famam; et pudicitiæ bonum frustra intrinsecus laborioso agone custodit, quod forinsecus efficit infamari, destruens magisterium Pauli apostoli providentis pariter et monentis: *Ut quid*, inquit, *libertas mea judicatur ab infideli conscientia? Si ergo gratiæ participo: ut quid blasphemor pro eo quod gratias ago?* Pejus est quam mœchia, continentiam ducere criminosam, et infamem facere sanctimoniam. Blasphemiam ingerit religioni quam colit, qui quod confitetur, non ante omnes impleverit; ne Christianitas credatur esse fallacia, et mœchatio videatur esse sanctitatis velamento vestita. Propter quod Dominus in Evangelio sic præmonet, dicens: *Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, ut videntes opera vestra bona, magnificent*

patrem vestrum qui in cœlis est. Hoc sequitur et Paulus apostolus, dicens : *Non ergo blasphemetur bonum vestrum.* Et iterum : *Providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus.* Et alio loco : *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Et estote sine scandalo Judæis, et Græcis, et Ecclesiæ Dei, sicut et ego per omnia omnibus placeo.*

8. Sed opponitur forsan, quid est quod ipse iterum dixerit : *Si hominibus placere vellem, Christi servus non essem?* Numquam se quæcumque dicta legis excludunt, sed certis locis responsa universa defixa sunt. Illic placere hominibus non licet, ubi voluntas hominum non capit Domini voluntatem. Ubi vero acceptant homines, quod ad gloriam proficit Dei; innotescere omnibus ipse Paulus apostolus præcepit. *Unusquisque*, inquit, *nostrum, proximo suo placeat ad bonam ædificationem.* Quale ergo præmium sanctitatis expectat, qui non solum blasphemiam sanctitatis ab infidelibus provocat, sed etiam fidelibus perniciosum præbet exemplar; ut infirmi sub prætextu dilectionis subtiliter fornicentur, et pudicus impudicissimæ castitatis præbeat magisterium, destruens quod Paulus apostolus comminatur : *Periit*, inquit, *frater infirmus in tua conscientia, propter quem Christus passus est? Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis.*

Et quidem non hoc juvenibus tantum, sed et senibus congruit, fratrum imbecillitati consulere; ne senectus perire provocet juventutem, ex qua debent omnia salutaria documenta procedere : sicut Eleazarus in libro Machabæorum profitetur et dicit : *Præmitti malo in infernum quam patrias leges deserere. Non enim ætatem nostram dignum est fingere; ut multi adolescentium arbitrati Eleazarum nonaginta annorum, transisse ad vitam alienigenarum, et ipsi propter meam simulationem, et propter modicum et corruptibile tempus vitæ, per me seducantur, et odium ac maculam senectuti meæ acquiram.* Ille maluit vitam suam tormentis objicere, quam cuiquam magister perditionis existere : et nos ubi nulla tormenta sunt, fluxibus solis nolumus salvandos fratres anteponere : nec contenti sumus sine ullis cruciatibus tam nobis prodesse quam cæteris, cum ille noluit vivere moriturus, sicut inferius prosecutus est, dicens : *Quamobrem fortiter vita excedens, senectute quidem dignus apparebo, adolescentibus autem exemplum forte relinquam, ut promto animo ac fortiter pro gravibus et sanctis legibus honesta morte secedant.*

Cum hoc etiam laicos deceat, ne aut extraneis occasionem blasphemandi, aut fraternitati opportunitatem fornicationis opponant; tum maxime clericos vehementer necessitas ista constringit; quibus aut religio blasphemata, aut fraternitas perdita pœnas duplices irrogabit. Nec invenient in judicio Domini ullum omnino solatium, qui alienigenis et fratribus peccandi fomitem ministrarunt. Propter quod sic Paulus apostolus Titum instruit, dicens : *Teipsum bonorum factorum præbens exemplum in doctrina, in integritate, in gravitate, in verbo sano atque irreprehensibili, ut adversarius revereatur, nihil habens de nobis dicere mali.* Et iterum : *Omnibus*, inquit, *fidem bonam ostende, ut bonam doctrinam Salvatoris Domini nostri præferant in omnibus.* Sic et ad Timotheum scribit, dicens : *Forma esto fidelibus in sermone, in conversatione, in caritate, in fide, in castitate.* Quod et Petrus apostolus hortatur, dicens : *Conversatio*, inquit, *vestra in gentibus bona sit, ut in eo quod detrahunt de vobis tamquam de malefactoribus, de bonis operibus vestris glorificent Deum.* Et iterum : *Quoniam, sic est*, inquit, *voluntas Dei, ut benefacientes obmutescere faciatis stultorum hominum ignorantiam.*

9. Nec quisquam sibi proponat et dicat, habere volo quod vincam : hoc est enim dicere, vivere desidero sub ruina. Quis tam stultus qui arctari cupiat ad laborem, cui offertur delicatus triumphus? Neque enim duplex triumphus est sub feminæ præsentia probari victorem, quam est in singularitate servare integram sponsionem sanctimoniæ. Et cum sit unus titulus gloriarum,

hoc loco vanus fortis est, qui satis laborat, et cum illo qui parum laborando vicerit, pariter muneratur. Quid quod ille quinimo consummatus adscribitur, qui se omni parte femineis affectibus ostentat abscissum? Quia eum Dominus in Evangelio perfectum vocat, qui totum suis usibus amputaverit patrimonium. Certe etiam soli cuicumque quotidiani triumphi pro castitate non desunt; quia numquam desideriis carnalibus spiritum cessat infestare corpus humanum, quod Apostolus affirmat, dicens: *Caro*, inquit, *concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem; hæc enim invicem adversantur sibi, ut non quæcumque vultis, illa faciatis.* Habes nunc carnem tuam, quam superes semper: quid tibi vis alteram vel conducere? Nemo super unam febrem cupit adhibere pejorem; ne incipiat hemitritæo insanabili laborare, cui nullus valeat medicus subvenire. Neque aliquis super onus proprium tollit insuper alienum; ne oneribus duobus oppressus usque ad inferos demergatur. Unde sic Hieremias propheta docet sanctitatis pondus singulariter sustinendum. *Bonum est*, inquit, *viro cum portaverit jugum grave in juventute sua; sedebit singulariter et silebit, quoniam tulit super se jugum grave.*

10. Sed quisquam malignus obsecutor ad dictum apostoli Pauli confugiet dicentis: *Onera vestra sustinete invicem, et sic implebitis legem Christi.* Non hæc sunt onera, quæ Paulus apostolus imperat subvehenda; sed ut tolerantes nosmetipsos discordia nulla discernat, et in tentationibus constitutis fratribus præbeamus auxilia: non ut ipsi nobis tentamenta per feminas procuremus, sed ut tentamentorum magis pondera sublevemus; cum sciat quale sit sanctitatis jugum, quod vix singulare portetur. De quo non solum ipse, sed et Dominus noluit certum definire præceptum, dicens: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.* Et iterum: *Qui potest capere, capiat.* Si ergo difficile singulariter magnitudo istius ponderis toleratur, quomodo tolerabitur, si geminatis ponderibus prægravetur? Et si singulares pene omnes vix durant carnales insidias sustinere, quid faciunt illi, qui ex utroque latere gladiis impendentibus non cunctantur incumbere?

Plus dico. Si mariti et uxores desideria conjugalia quotidie gerentes, sibi non sufficiunt; quid agunt illi qui ad augendas impugnationes feminis sociantur? Ex improviso vel transeunter ad horam femineus aspectus occurrens, velut sagittas alienis oculis jactat. Quando libera non est simplex reverentia; quid illic geritur, ubi libertatis sumit mulier in contubernalitate constantiam? quando in domesticis negotiis nunc lacertos ac femora lanificis operibus nudat, nunc æstuans detegit membra, nunc fatigata jactatur, aut in risu aliquando dissolvitur; nunc blanditias exhibet, et, quod est venenosius super cuncta, psallere delectatur aut canere? cujus cantu tolerabilius est audire basiliscum sibilantem; contra quam Salomon sic nos cautos efficit, dicens: *Cum cantatrice noli assiduus esse, nec audias illam, ne forte dispereas in efficacia ejus.*

Taceo reliqua, quæ magis pudenda sunt quam dicenda: solum hoc dico, in dolore vel in ira mulierem frangi conspicere, jam non est sine mulcedine. Quid dicimus si videas jucundantem, aut quod est deterius blandientem? Semel dixerim, omnis inconveniens sodalitas mulierum, gluten est delictorum, et viscum toxicatum, quo diabolus aucupatur. Incongrua est sodalitas feminarum: quarum sodalitatem ita nos rursum Salomon docet in omnibus præcavere: *Cum aliena*, inquit, *muliere ne sedeas omnino, et ne alterceris cum illa in vino, ne forte declinet cor tuum in illam, et sanguine tuo labaris in perditionem.*

CAPUT IV.

Quod si clericum sua non movet sanctitas et proximum peccandi periculum, saltem aliis scandalum fieri ac peccandi occasionem præbere metuat. Neque tamen ideo in ipsa ecclesia vitandas esse mulieres, quod earum frequentationem domi fugere debemus.

11. Postremo si animum nostrum confidimus in hac communitate durare

semper; vel illud apud nos debet esse suspectum, ne ipsæ quæ nobiscum conveniunt, in nos ipsos forsitan moveantur, aut in alteros amores præ rapida ætate incitamentis furialibus stimulentur, et erit nobis causa, aut quod pejus est, sine causa ut fornicatio nos maculet aliena, apud quos suggeritur cæteris occasio lupanaris; et crimine alieni reatus absorbebimur, cui nos ipsi subornamus immunditiæ lenocinium. Propter quod apostolus Paulus de similibus ita nos instruit, dicens : *Si propter escam frater tuus scandalizatur, jam non in caritate ambulas. Noli esca tua illum perdere, propter quem Christus mortuus est.* Et iterum : *Bonum est non manducare carnem, neque bibere vinum, neque in quo frater tuus offendit, aut scandalizatur, aut infirmatur.* Et alio loco : *Hoc,* inquit, *judicate magis, ne ponatis offendiculum aut scandalum fratri.* Et de semetipso sic ait : *Propter quod si cibus scandalizat fratrem meum, jam non manducabo carnem in æternum, ne fratrem scandalizem.*

Cum ergo nos pulsat conjunctionis hujus molestia detestabilis, etsi adulteros non potest facere, facit tamen lenones adulteris et incestis. Quis enim cordis alterius scrutator qualitatem uniuscujusque perpendat; et pro altera persona contra satanam repugnator, circa Deum vero idoneus fidejussor esse præsumat? De semetipso demens est, qui aliquid pollicetur, ne dicam si etiam pro femina sponsionem ponere videatur; cum Paulus apostolus sic de se pronuntiet dicens : *Non quia jam accepi, aut jam justificatus sum, aut jam perfectus sum : sequor autem si comprehendam, in quo et comprehensus sum a Christo. Fratres, ego me non arbitror comprehendisse adhuc : unum tamen, posteriora quidem obliviscens, ad ea quæ sunt ante petens, ad regulam sequor, ad palmam supernæ vocationis Domini nostri Jesu Christi.*

Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Et iterum : *Mihi,* inquit, *pro minimo est, ut a vobis judicer, aut ab humano die; sed neque meipsum judico, qui autem judicat me, Dominus est.* Et alio loco : *Beatus,* inquit, *qui non judicat semetipsum, in quo probat alium.* Quamvis ergo nos nec de nostra stabilitate certum aliquid habeamus, qui sine cessatione concutimur, inter fluctus sæculi sustinentes procellosos incursus : tamen si alicui tanta fiducia est de immobilitate propriæ firmitatis; saltem sollicitus reformidet, ne ipse sit scandalum visibus alienis, sed terreatur voce Domini comminantis : *Væ,* inquit, *huic mundo ab scandalis : verumtamen væ homini illi per quem scandalum venit.* Si has Domini comminationes religioso corde metuimus et reveremur, plus de aliis quam de nobis extimescamus periculum nostrum, qui mutuis (ab apostolo Paulo) utilitatibus obligamur : *Non quæ sua sunt,* inquit, *singuli cogitantes, sed quæ aliorum.* Et iterum : *Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius.*

12. Sed aliquis arripiens de ipso Paulo quod opponat : *Unusquisque,* inquit, *vestrum pro se rationem reddet Deo : et unusquisque suam sarcinam portabit.* Qui non vult ergo pro altero reddere rationem, nec causis ejus, nec negotiis debet particeps illicitus interesse : et qui liber vel immunis circa sarcinas alienas conatur existere, nihil alienum contraria conditione teneat infra se. Nam necesse est ut rationi alterius subjiciatur, qui negotium tractaverit alienum. Oportet eum damno perstringi vel dispendio sarcinarum, apud quem sub intuta custodia fratris sarcinæ perierunt; quia quidquid in domo nostra sub minus idonea tutela perditum fuerit, aut latrones effregerint, nostrum est, et a nobis exigetur quidquid per inertiam nostram male commissum custoditur. Tunc vero ab invicem liberi sumus, si nihil apud nos de re alterius reservetur.

13. Forsitan aliquis dicat : Ergo nec ad domum orationis debemus pariter convenire, ne aliquis aliquem scandalizet. Hæreticæ professionis est ista contradictio calumniosa, quæ de bonis præscribit, ut asserat mala; et de sanctitate præjudicat, ut immunditiam subtiliter introducat; de licito calumnias facit, ut obtinere illicitum possit. Propter quod apostolus Paulus hæresi huic ante præscribit, dicens : *Verumtamen*

24.

neque mulier sine viro, neque vir sine muliere in Domino. Absit, absit, ut ubique feminæ præscribantur, aut ubique permissio tribuatur. Habent loca sua circa maritum, circa filios, circa fratres, circa parentes, circa servos; et in domo orationis tantummodo juxta cunctos clericos. In mansione autem una, sine cognatione competenter non habent socios. Hæc est libra quæ stat. Stare vero non potest quidquid inclinaverit libram, dicente Scriptura: *Non declinabis in dextram, neque in sinistram.* Et Dominus in Evangelio: *Quod amplius est, a malo est.* Disce nunc temperantiæ modum, qui per licentiam quæris excessum. Ama feminas inter sacra solemnia, et odio habe in communione privata; si vis Salomonis tenere doctrinam: *Tempus, inquit, amandi, et tempus odiendi.*

14. Tunc ergo cavenda sunt feminæ participia, quando geritur carnalium curarum continua unanimiter frequentia: quoniam inter curas suas caro semper incitamenta cupidinis provocat; et illic parit fomenta peccandi, ubi pertractans commoda sua temporalis vitæ cogitationibus senserit paululum relaxari; sicut Salomon asserit, dicens: *Deprimit terrena cogitatio sensum multa cogitantem.* In conventu vero sacrorum, ubi spiritus dominatur, ancillam semetipsam cognoscens, perdit suæ voluptatis usum; perdit et luxum dum tractantur cœlestia, dum celebrantur sancta mysteria; tota humanitas occupatur, ubi non humana, sed divina sunt omnia: ubi veneratio vel tremor et terror incutitur profecto animis universis, sepulta est substantia carnalis. Inter ipsa fere carnis mercimonia multi voluptatem corporis negligunt, scilicet quando a legionibus exercitia meditantur armorum, aut crepat litibus forum, aut resonant litteris auditoria, aut negotiatores commerciis instanter incumbunt, aut artifices in artificia ipsa propensi sunt: quanto magis ubi non carnale opus hominum, sed spiritale geritur angelorum? Nihil illic impugnationes possunt, ubi et ipsi dæmones cedunt; et nulla sexus alicujus permittitur considerari distantia, ubi nec ætas, nec dignitas, sed sola æqualitas regnat: atque ut plenius dicam, omnes illic tales sensus accipiunt; ut et ipsa conjugalitas ignoretur, ubi Christus loquitur, auditur, attenditur, et per omnia et in omnibus solus est totum, testante Apostolo et dicente: *Ubi non est, inquit, Judæus et Græcus, circumcisio et præputium, Barbarus et Scytha, masculus et femina, servus et liber, sed omnia et in omnibus Christus.* Hunc plane conventum gloria est celebrare cum feminis, in quo nulla est discretio qualitatis, ubi tantum licet omnes æquare sine aliqua differentia, ut nec in ipso baptismate cujusquam nuditas erubescat; ubi Adæ et Evæ renovatur infantia, nec exponit, sed potius accipit tunicam.

15. Quod si et illic sit aliquis diabolo pejor, qui feminarum aspectibus feriatur; de nullo tamen congregatio vestra culpatur, quæ propter cœlestia, non propter terrena colligitur. Viderit si quis illic luxuriosus obtutibus fuerit: nullo modo alterum lædit, qui non ad hominem, sed ad Christum pro salute processit. Quinetiam de suis contradictionibus contradictores excludam, ut non meis, sed suis propositionibus cedant. Si inter festa sancta potest communis conventio scandalizari, ubi tentator ipse diabolus tremuit; quis illic stabilem se esse promittit, ubi tentator audenter occurrit? et si illic periclitamur, ubi Dei præcepta nos congregant, quid agimus ubi Dei jussa nos separant? et si turbamur illic, ubi Dei voluntate munimur; quanto magis ubi non solum diabolum, sed etiam Dominum habemus adversum? Cum sacrosanctis enim et justis nobis divina protectio ministratur, sicut Esaias ait: *Legem, inquit, in adjutorium dedit;* sine jussionibus vero divinis nullum potest esse præsidium.

16. Aliud est quod Deus imperat facere, et aliud voluntati ejus obsistere: cujus ita sunt mandata servanda, ut si aliquid jusserit quod secundum homines injustum esse videatur, justum credatur et fiat; et si justum jusserit, justum reputetur et fiat: cum sine victoria

non potest esse quod mandat, qui potens est injustitiam justificando vocare justitiam, et justitiam reprobando injustitiam probare transversam, cujus voluntas est sola et vera justitia. Si enim totum quod gerimus, ad hoc tantummodo gerimus ut Domino placeamus; profecto hoc solum erit justum quidquid voluerit, et jusserit, et probaverit Deus cui placere gestimus.

Nam cum servi non possint a semetipsis scire quid suis dominis placeat, nisi dominorum sequantur imperia; et utique homines hominum similium sibi non valeant voluntates agnoscere, nisi acceperint quod observent: multo magis mortales nesciunt immortalis Dei justitiam comprehendere, nisi ipse justitiarum suarum dignetur indicia demonstrare, sicut Salomon approbat, dicens: *Quis enim hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Deus? Cogitationes enim mortalium timidæ, et incertæ providentiæ nostræ. Corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. Difficile æstimamus quæ in terra sunt, et quæ in prospectu sunt invenimus cum labore: quæ in cœlis autem sunt, quis investigabit? Sensum autem tuum quis scit, nisi tu dederis ei sapientiam, et miseris Spiritum sanctum de altissimis? Et si correctæ sunt semitæ eorum qui in terra sunt, et quæ tibi placent, didicerint homines, et per sapientiam sanati sunt:* ambulantes in tenebris sibimetipsis lumen non possunt ostendere, nisi ultroneum seipsum non videntibus offerat lumen. Ita humana cæcitas ad Deum non dirigit viam, nisi ipse lucernam legis ostendat. Unde David sic loquitur, dicens: *Lucerna est*, inquit, *pedibus meis verbum tuum, et lux semitis meis.* Et iterum: *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.* Hoc est ergo luciferum quodcumque fuerit a Deo intimatum: et hoc Deo dignum, quod ipse Deus voluntati suæ fatetur acceptum, ut exerceat per omnia dominatum. Alioqui nec nos servi adscriberemur, nec ipse Dominus haberetur; si secundum voluntatem nostram permitteremur impendere servitutem, et arbitrio nostro, non Dei, eligeremus exercitamenta justitiæ. Tales Paulus apostolus vanificat, dicens: *Ignorantes*, inquit, *Dei justitiam, et suam volentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti.*

Tollantur nunc e medio ambages istæ tam vanæ, et querimoniæ inaniter calumniosæ. Ad spiritales actus cum feminis, Deo juvante, non metuimus adunari, qui per Dei jussionem justitiam nos credimus operari, ex qua nobis scimus munimenta supponi. Privatim vero, continentibus quamplurimum clericis et virginibus hospitia separanda sunt: quia quod Deus iniquum judicat, justum esse non potest. Contubernium tamen, etsi nulla in ipso contubernio turpis consuetudo noscatur, accendit; quia impossibile est integritatem ad victoriam pervenire, quæ contendit contra Dei jussa pugnare. Quantum enim lex obedientibus suggerit adjutorium, tantum inobedientibus incitat peccatum, dicente Apostolo: *Virtus*, inquit, *peccati lex.* Qui nos ergo jussit ut in sacris suis cum feminis triumphemus, ipse jubet ut privatim pugnas femineas caveamus.

CAPUT V.

Quæ esse debeat cum mulieribus vivendi ratio, et qui in fortitudine sua confidit, videat ne cadat. Describuntur Satanæ artificia, ad perdendos viros per femineas necessitudines.

17. Sunt equidem necessitates aliæ, quæ nos quoque privatim feminas videre compellant, sed etiam ipsæ divini operis vel præcepti imperant efficaciam, ut visitemus, ut solatia præbeamus, ut hortamenta vitalia salubriter intimemus: nec tamen et in his officiis minor cura agenda est pro moribus nostris, ut clarescant in nostra operatione indicia puritatis. Severitas non desit, quæ sub clerico feminam possit astringere, ut ipsam consolationem nostram suscipiat cum tremore, et ita sentiat visitationis affectum, ut clericum veneretur. Ac ne tardius sit evagari per singula, totum quidquid agimus, honestum esse potest, si semper in nobis signa honesta-

tis eluceant : sicut Paulus apostolus universa complexus est, dicens : *Omnia vestra honeste fiant.* Et iterum : *Sicut præcepimus*, inquit, *vobis, ut honeste ambuletis.* Non bene succedit quidquid agitur passim : et sanctum non est quod geritur sanctum, nisi sancte quod sanctum est peragatur, sicut Salomon asserit, dicens : *Qui enim custodierint juste justa, justificabuntur.* Sinceriter ergo sinceritas ipsa servanda est; et omne quod voti est, etiam in actu signandum, ne aliud vota commendent, et aliud actus insinuent. Undique probanda est institutio voluntatis, et undique consummandus est cursus uniuscujusque certaminis; ne minus sit aliquid ad triumphum, si non plenius dimicetur. Hinc Paulus apostolus introducit documenta certaminum : *Sed et qui in agone*, inquit, *certat, non coronabitur, nisi qui legitime certaverit.* Et iterum : *Nescitis*, inquit, *quoniam qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium. Sic currite, ut comprehendatis. Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet : et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.* Plenitudo est ergo sanctitatis, et palma perfecta, ut ex omni parte secum non habeat quod recuset; ne quod profitetur odisse, tenendo videatur amare.

18. Quod si aliquis dicit : Captivum teneo adversarium meum, cui semper insultem; videat ne forte adversus eum captivus incipiat prævalere. Numquam securus cum thesauro latro tenetur inclusus : nec intra unam caveam habitans cum lupo tutus est agnus. Ipse se voluit penetrari, qui hostem proprium in suas portas induxit, et intestinum gladium sibi ipse supposuit, qui locum habitationis suæ adversarii ingressibus reservavit : et qui fretus est conversari cum scandalo, sine causa non dicit : Pacatus esse volo cum diabolo; contra Apostolum dicentem : *Nolite locum dare diabolo.* Omni ergo modo muniendus est locus, ubi fuerit thesaurus absconditus, ne per unam cavernam totum parietem latro suffodiat. Nam si deforis expugnans vix muris expellitur; quantum valebit si intra muros acceperit habitaculum? Et si illi qui contra eum claudunt, aliquoties ab eodem capiuntur; quanto magis ille, qui ultroneus illi patefecerit ingressum, cum dicat Salomon : *Si justus vix salvus fit, injustus ubi parebit?* Omnes ergo rimæ, ne dicam portæ, claudendæ sunt, ne per unum foramen castra omnia penetrentur : et universa componenda sunt munimenta, ne per modicum non munitum tota civitas ruat, sicut Salomon repetit, dicens : *Qui spernit modica, paulatim cadet.*

19. Stupeo autem hujus perversitatis arbitrio, ut a clericis ad communitatem femina magis quam masculus eligatur. Numquid tantum mulier utilior est commodis clerici, quantum prodest masculus continens, vel puer masculo continenti? Aut ipsa erit decens utilitas, quam indecens communitas facit? Et ubi erit quod Salomon ait : *Omne animal diligit simile sibi?* Et iterum : *Volatilia ad similia conveniunt.* Sed et si femina utilior existimaretur, non oportebat carnalia emolumenta præponere utilitatibus spiritalium commodorum : et expediebat qualemcumque virum inutilem sustinere pro existimatione munienda, quam bonos effectus mulieris cum existimatione turpissima. Quod Salomon comparat, dicens : *Melior est*, inquit, *iniquitas viri, quam benefaciens mulier.*

Artificialia sunt itaque semper diaboli veneficia, quibus ingenium suæ calliditatis exercens, sanctimoniæ deditos dolosis commoditatibus juvat ut perdat : et inter continentes quasi necessaria emolumenta mutuis adjuvaminibus subministrans, agit prius masculum et feminam pariter conversari; ut postquam inseparabiles fecerit per alterutra solatia, possit occidere dantes simplices animos ad castitatis vota servanda : et impugnationis suæ arma subducens interim, quasi placidus fautor suggerit sanctitatis argumenta, donec diutius inter ambos inimicam nutriat concordiam.

Facit affabiles sibi invicem et deservire, et assentator infestus impedimenta removens universa, commodis eorum

gaudet efficaciam commodare; ut tota eos sibimetipsis necessitate commendans, exhibere eos possit in alterutrum solita consolatione pendere. Non vult eos in aliquo impedire, ne separet tam spiritaliter quam carnaliter. Inconcussos efficit vivere, ne ipsa societatis initia immaturo tempore fœdera cœpta conturbent. Usque adeo illos videntibus cunctis ad perfectum sanctitatis invitat, fovet, sublevat : ut Dei esse computent beneficia ipsa contraria, quibus inducuntur ut pereant; nescientes numquam Deum juvare quod vetat. Quibus in tantum diabolus blandiens securitatem præparat sanctimoniæ, ut conjunctos se magis æstiment quam disjunctos, immobiles circa libidinem perdurare : quos cum omni tranquillitate deducens, nullis procellis aut fluctibus inquietat; et velut in medio mari minus cautos inducit relaxare vela, nec quærere gubernacula, ut subita tempestate concitatos, naufragos ex insperata commotione submergat. Hanc primo exhibet lenitatem, ut duas naves oblectet ad invicem convenire; quas cum fecerit junctas, repentinis turbinibus in semetipsas elidere possit et frangere : et his utitur blandimentis, ut subtractis omnibus jaculis compescens adversa, suggerens prospera tamdiu sopitum ignem sine ullis flammis occultet, donec duas faculas jungens, simul ambas accendat : et tamdiu cessat sævitiæ suæ tela supponere, donec sicut peritus venator quos occisurus est, laquei sui vinculis alliget. At ubi indissolubili catena devinctos adstrinxerit, velut lanista protinus duos gladiatores adversus invicem compellit armari; et subinde stimulans membra, statim gladios aptat, statim succendit insaniam, et in vulnificos amplexus impingens, utrumque simul uno ictu mortificat. Sic explicat quod ante præstare videtur, sic de simplici caritate amorem conflat illicitum, sic per sanctitatem subinducit interitum : dum contentus est cedere, sic valet fortius occupare ; et dum summissus patitur semetipsum præbere devictum, sic plenius devincere gloriatur.

Cujus versutias Paulus Apostolus sic intelligit, dicens : *Non enim ignoramus*, inquit, *astutias ejus*. Male itaque in hac participatione pacati sunt, qui ad bella pacificante diabolo perducuntur, et non bene in sanctitate proficiunt, quibus ad detrimentum profectus ipse inimici artificio subornatur; nec recto cursu moliuntur continentiæ scalas ascendere, quos ut de alto præcipitet, elaborat ad culmen adversarius protelare. Sed necesse est caducis lapsibus elidantur, qui viam lubricam tenuerunt, de qua Salomon sic prædicat, dicens : *Est via quæ videtur apud homines recta esse; novissima autem ejus veniunt in profundum infernorum.*

CAPUT VI.

Istorum audaciam perstringit auctor, qui suam temeritatem sanctorum exemplis propugnare præsumunt.

20. Sed aiunt : Si de hac conjunctione clerici denotantur, notandi sunt etiam sancti plerique nobiscum. Sive Helias, qui mansit apud viduam : sive Apostoli, qui mulieres secum comites circumducebant : ut Joannes, qui matrem Domini assumsit, eodem Domino delegante; aut ipse Dominus, cui de suis facultatibus alimenta præstabant aliquæ mulieres religiosæ, cui etiam Martha ministrabat ad mensam, et qui singulariter locutus est ad puteum sedens cum alienigena muliere Samaritana, vel cui recumbenti femina lacrymis pedes lavit, et capillis extersit. Callidi argumentatores et jurisperiti fallaces : qui dum cupiunt prævaricari, controversias actionesque causarum, etiam ipsa jura transvertunt; et cum nolunt competentibus coerceri jussionibus legum, ad illudendos judices inconvenientibus exemplis velut similes conjecturas juris objiciunt : qui per Salomonem ipsius legis sagacitate produntur : *Peccator*, inquit, *homo evitat correptionem, et ad voluntatem suam invenit comparationem.* Tales ergo non per orationem, sed per correctionem potius revincendi sunt, ut non ante interpretatis orationibus instruantur, quam amiserint quod ad defensionis

solatium repererunt; sicut nos adversus hujusmodi homines Salomon edocet, dicens : *Noli*, inquit, *respondere insipienti ad ipsius insipientiam, ne similis fias illi; sed responde insipienti contra ipsius insipientiam, ut non videatur sibi sapiens esse.*

21. Revera magni homines qui se comparant sanctis, et eximia conversatio nostra, quæ Prophetis vel Apostolis videatur æqualis! Ad occasionem luxuriæ nostræ in perversum sanctos volumus imitari; et in cæteros actus vestigia justorum nolumus sequi. In quibusdam infirmos nos excusamus ad imitanda facta majorum; et in aliis nos æquales majoribus protestamur : cum Helias ipse in angustia constitutus, imparem se patribus suis ante Deum fateatur. *Nunquid*, inquit, *melior sum patribus meis?* Hoc Helias de antecessoribus suis in infirmitate sua cogitur exclamare : et nos Heliæ vel Prophetis, et Apostolis, et Domino virtutem nostram non dubitamus æquare? Video plane sic apud vos calcari avaritiam, sicut Apostoli propria cuncta dimiserunt. Video crapulam et ebrietatem sic vestris conviviis abesse, sicut Apostoli nihil habentes frequenter coacti sunt esurire. Cognosco taliter in nobis jejunia, sitim, famem, nuditatem propter instantiam doctrinæ solius ubique pollere, sicut in Apostolis legimus triumphasse; et approbatur apud nos eadem exercitia fervere virtutum, quibus Apostolos omnia vitia tremuerunt. Plane quadraginta dierum jejunium Domini meditamur, et orationes excubiasque quibus ille per solitudines etiam nocturna silentia rumpebat. Numquid similes agones frequentamus contra luctamina vitiorum, et sic agimus rigore, austeritate, vigiliis, passionibus, labore, necessitate, afflictione, abstinentia, quibus peccata calcantur, ut nemo de nobis mali aliquid suspicetur? Per quæ Paulus Apostolus conscientiam suam innotuisse omnibus gloriatur : *In omnibus*, inquit, *commendantes nosmetipsos quasi Dei ministros, in sustentatione multa, in pressuris, in tentationibus, in tribulationibus, in angustiis, in plagis, in custodiis, in carceribus, in seditionibus, in invocationibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in bonitate, in Spiritu sancto, in caritate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma justitiæ a dextris et a sinistris.* Ad has imitationes infirmi sumus; et ad mulieres circumducendas possibilitatem nobis comparandæ imitationis adsciscimus.

Quod si etiam cuncta illorum quisquam se implere jactasset, me tamen nullius suadela poterat inclinare, ut alios nunc Apostolos crederem, contra apostoli Pauli professionem : *Numquid*, inquit, *omnes Apostoli! Numquid omnes Prophetæ!* Si Christus seipsum comparare ausus est Deo, qui ait : *Pater major me est* : aut si Apostoli coæquare semetipsos ausi sunt Christo : et nos hodie Apostolis æquales faciat consimilis fortitudo. Misera humanitas! in hac æqualitate non times fulminari, quæ de Filio Dei aut de Filiis tonitrui non cunctaris peccatis tuis exempla velut similia mutuare? Cum superbiæ sit elata jactantia, etiam minimis Ecclesiæ quemquam comparabilem velle conscribi, cum Paulus moneat et dicat : *Alter alterum superiorem sibi existimantes.* Et inferius addidit, dicens : *Hoc sentite de vobis quod et in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset constitutus, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens.*

22. Minus itaque de nostris viribus sentiendum est, nec fortitudini sanctorum nostra infirmitas comparanda est, sicut nobis apostolus Paulus de semetipso magisterium proponit, et dicit : *Non enim audemus*, inquit, *comparare nos aut conferre quibusdam qui seipsos commendant, sed ipsi in nobis ipsis nosmetipsos nobis commendantes : non supra mensuram gloriantes, sed ad mensuram gratiæ, quam nobis mensus est Deus.* Etenim contemplamur quod ipse iterum dixit : *Plus ab illis omnibus laboravi.* Nihil melius, nihil aptius mihi proponitur unde vincam, nisi ut de ipso de quo mihi præscribitur, ego ipse præscribam. Certe plus omnibus ipse labo-

ravit, et tamen ad mulieres circumducendas collegas suos imitari contremuit, ne se ad incertum subjiceret tentationi carnali. Unde ipse rationem sic reddidit, dicens : *Ego,* inquit, *sic curro, non quasi in incertum : sic pugno, non quasi aerem cædens, sed affligo corpus meum et in servitutem redigo, ne forte aliis prædicans, ipse reprobus inveniar.* Huic ergo te compara, qui Apostolum jactas; et ex ipso disce quid metuas, qui clamat et dicit : *Oro vos, imitatores mei estote.* Noluit itaque de mulieribus circumducendis habere fiduciam; qui non ignorabat quantum aliæ virtutes ab aliis virtutibus differant, et aliam claritatem solis, et aliam lunæ, aliam vero stellarum, qui de charismatibus ecclesiasticis similitudinem comparans intimaverat.

Sed nos contra de Apostolica nobis coæquatione blandimur, non intendentes penitus quid Apostoli et sancti omnes invicta virtute gesserunt, et difficilem rumpere quærimus viam, cum per facilia planior sit nobis apposita : contra Salomonem dicentem : *Non te credas,* inquit, *viæ laboriosæ, ne ponas animæ tuæ scandalum.* Nec ullus considerat, quoniam unus securus in lubrico graditur, et alius qui impar est, labitur : unus per rupes cursu montes ascendit, alius, si se coartaverit, cadit. Uni contingit per tempestates navigia feliciter explicare, et alteri talis felicitas non potest evenire; quod Paulus Apostolus decernit, dicens : *Unusquisque,* inquit, *proprium donum habet ex Deo, unus quidem sic, alius vero sic.*

23. Sed qui mihi de sanctorum exemplo præjudicant, quid aliud exemplum nolunt contemplari, quod metuant? et qui Apostolis coæquari contendit, quare non magis presbyteros adulteros apud Danielem ad formidinem sibimet ipse proponit? Hæc autem non ideo propono, ut quasi Apostolorum imitatoribus contradicam, sed ut illos confundam, qui se sanctis coæquant. Nec nego ipsos esse sectandos, quos doctores accepimus cuncti, sed adversus eos contendo, qui cupientes ad mala sua bonorum historias depravare, legem Dei sibi æstimant suffragari; sicut omnes qui perire festinant, et sub obtentu sanctorum dedecora sua volunt esse celata, ut sub imitatione majorum contraria quæque committant; quos apostolus Paulus prodit et publicat, dicens : *Quod autem facio, et facturus sum, ut amputem occasionem eorum qui volunt occasionem; ut in eo in quo gloriantur, tales inveniantur quales et nos sumus. Nam et hujusmodi pseudoapostoli sunt operarii dolosi, transfigurantes se in Apostolos Christi.*

Hoc addunt ad cumulum perditionis cumulandum, ut bonos infament, quorum exemplo utuntur ad malum; quibus utile esset satis et salubre, si cujuscumque historiæ seipsos magis crederent non intellexisse rationem, quam aliquid inhonestum arbitrarentur in lege : quos apostolus Paulus corripit et confundit, dicens : *Non intelligentes neque de quibus dicunt, neque de quibus affirmant.* Et iterum : *Si quis putat se scire aliquid, necdum cognovit quemadmodum eum oporteat scire.* Vacant itaque præjudicia petulantium, quos ingenia suæ perversitatis errabunda transducunt; et quærunt competentes suis sensibus historias quas exponant, qui male agentes mutuant legalia patrocinia. Bene agentibus bona sunt omnia, quæcumque scripta sunt, qui bene dicta bene suscipiunt; sicut Paulus apostolus pollicetur : *Scimus quoniam bona est lex, si quis ea legitime utatur.*

24. Obtinuimus confundendo contradictores. Convertamur subinde eosdem quos vicimus insuper erudire, ne aut ut sanctos remanere patiamur in crimine, aut ignari deputentur in reddendo rationem, ut publice victi pœnitentiam gerant : aut si noluerint, nos expunximus quod ad nostram pertinet diligentiam; ut quomodo satisfecimus supradictæ sententiæ Salomonis, ita satisfaciamus Paulo apostolo concionanti : *Servum,* inquit, *Domini non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, cum omni modestia corripientem eos qui resistunt veritati; ne forte det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, et re-*

sipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur secundum ejus voluntatem.

25. Omne quidquid ab auctoribus nostris gestum est, rationabiliter gerebatur : ut posteris nobis adversus prævaricatores munita undique auctoritas traderetur. Propter hæresim amputandam quam superius taxavimus, de assumendis feminis sive per semetipsum, sive per servos suos Dominus paululum relaxavit, ne nimio rigore in totum Domini fabrica damnaretur. Prævidebantur a Domino hæretici, qui nuptias auferunt; et quod Dominus junxit, contra naturæ principium, et contra Evangelium separare contendunt. Quibus interdicens jam tunc auctoritas parabatur, ne maritatæ mulieres accedere vetarentur ad Christum, cui in præsentia servierunt. Sed non sine moderamine fuit etiam ipsa permissio procurata, quæ non sibi operabatur quod gerebat, sed cæteris. Nam si allocutus est Dominus Samaritanam, ad horam docuit et recessit, nec defensionem continuandis excessibus fecit. Ad horam quoque Martham passus est ministrantem. Sed quid erat aliud Domino, nisi regni cœlestis prandia ministrare ? Numquid sub Domino non fuere convivia? Aut sub majestate ejus erat alius cibus aut potus, quam disciplina tantummodo quæ pascebat? testante ipso Domino ac dicente : *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me.*

Sic Apostolos mulierum comitatus decebat, non ut perderent sed ut discerent reverentiam, et propter humanitatis exhibendum ministerium sequebantur, sicut in Evangelio de Domino et de ipsis pariter memoratur : *Et factum est*, inquit, *post hæc et ipse iter faciebat per civitates et castella evangelizans regnum Dei, et duodecim cum illo, et mulieres quæ erant curatæ a spiritibus immundis et infirmitatibus, Maria quæ vocatur Magdalene, de qua dæmonia septem exierant, et Joanna uxor Chuzæ procuratoris Herodis, et Susanna, et aliæ multæ quæ et ministrabant ei de facultatibus suis.*

26. Numquid adhærebant singularibus singulæ, aut indisciplinatæ commorationes perseverabant illecebroso consortio conversantes; ubi tota Ecclesia propemodum videbatur, ut non ad convivationes improbas, sed ad discenda bonæ conversationis studia sequerentur? Ideo non inde scribitur, quod nostris convivationibus coæquetur, non risus, non jocus dicitur affuisse. Nec sicut apud quosdam nunc usque assolet fieri, chorus psallentium virginum aures venenosis cantibus asseritur demulsisse. Et ut de Apostolis breviter probem, quantum illis fluxa familiaritas potuit displicere, qui compulsi sunt et de ipso Domino loquente cum femina dubitare, nisi eos majestatis notitia probata compesceret, sicut Evangelista refert, dicens : *Inter hæc,* inquit, *venerunt discipuli ejus, et mirabantur quod cum muliere loqueretur. Nemo tamen dixit illi : quid quæris, aut quid loqueris cum ea?*

Quid autem loquar accessum feminæ ad pedes Domini provolutæ, cujus luctus et planctus ad defensionem lasciviæ suæ non erubescunt improbi flagitare? Usque adeo illos propria cæcitas rapit, ut nec de similibus causis audeant reluctari, de quibus Salomon : *Excæcavit*, inquit, *eos malitia eorum, ut nescirent sacramenta Dei.* Joannes autem matrem Domini suscepisse videtur, sed matrem cujus mores maternum indicat nomen. Tamen non possum et alias Christi matres admittere, nec æquanda est mulieribus cunctis, quæ genuit majestatem.

Helias quoque jussus est a Domino relinquere solitudinem, et ingredi tabernaculum viduæ. Pro imperio Domini laboravit ut in domo mansisset, cui solitudo solatium præstabat et requiem : occasionem illi Dominus obtulit ad magnalia facienda, ut magis famis tempore tam ipsi viduæ quam pupillis ejus sufficientia tribueret alimenta, qui jejuniis usquequaque afflictus toleraverat indigentiam; et qui missus venerat pasci, pastus quinimo conferens miseris, miserias egestatis fecit excludi. Et hoc non potest cujusquam favere luxuriæ, cum nulla fuerit opportunitas scandali, ubi transeunter quod pejus est egestosam habuerit mansionem,

quam quicumque hospes effugeret. At hic apud quos hospitatus est, implevit et rediit; qui etiamsi moraretur, suspectus esse non potuit. Qualis illic fuit communitatis affectus, ubi non erat victus? Et qualem ad viduam habuit Helias introitum, cui fames dedit hospitium? Quisquis es qui te vis Heliæ de commoratione viduæ vocari discipulum, prius solitudinis afflictiones, et quadraginta dierum tolera jejunus exitum, et aut non quæres feminam, aut non erit qui cum femina commoretur, et tamen si valueris, tibi serva. Nobis autem in spiritu et virtute Heliæ non alium quam Joannem solum Angelus et Dominus Christus insinuat.

CAPUT VII.

Pergit obstinatos et semper sub obtentu charitatis excusantes, refellere; semperque legem Dei opponens, exempla conjugatorum, qui cum possent una vivere, separatas tamen appetivêre mansiunculas, necnon Judæorum et paganorum objicit.

27. Pro dolor! dolere cogimur quod docemus; qui usque ad hoc venimus, ut in comparatione fluxorum, de sanctorum tremendis virtutibus disputemus. Parce jam parce, protervitas. Numquam tibi sancti consentiunt, qui religiosa, modesta, veneranda, pudica, pudorata cum feminis negotia peregerunt. Aut si adhuc per sanctos cavillationis anfractus contendis exquirere; nos tamen amicos Dei non novimus, nisi ad venerationem tantummodo memorari, quod David docuit, dicens : *Mihi autem vehementer honorificati sunt amici tui, Deus.* Eant nunc prædones pudoris, et plagiarii castitatis, mulierculis suis exponere molestias querelarum. Apud sanctos nostros non habent omnino suffugium, quibus misceri Ecclesia auctoritate Pauli apostoli prohibetur : *Et hos*, inquit, *devita; ex his enim sunt qui repunt in domos, et captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis.*

28. Post hoc edictum utinam confidant sibi Angelorum exempla conducere. Nos jam non valent flectere, qui novimus et angelos cum feminis cecidisse. Ab ipsis equidem bene patrocinia mutuantur, sed nos nullum Angelum audimus contra Paulum apostolum : *Etsi*, inquit, *ego aut Angelus Dei aliter evangelizaverit vobis, præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit.* Insaniunt prorsus et ardent incendio feminarum, quotquot huic interdictioni non cedunt, et obscœnitatibus inhiantes, malunt mori, quam contenti sint a lateribus mulierum aliqua disjunctione divelli : ut ad explendam suæ aviditatis illuviem etiam puncto temporis non sint sine feminæ voluptate : et hunc habent in mulieribus fructum, ut in illis semper defixa intentione, desideria satient oculorum, ne vel momentum aliquod transeat, quando indigeant quod affectant. Sic inter eos integritas emoritur; ubi omnis commoratio, sive convivendo, sive commanendo corruptis affectionibus inquinatur. Quos sanctus Petrus apostolus designavit, dicens : *In conviviis suis luxuriantes, oculos habentes plenos mœchationibus, et incessabilibus delictis, capientes animas infirmas.* Hos etiam ita Salomon denotat : *Abominatio est,* inquit, *coram Domino defigens oculum.* Plane contra, purum oculum testatur se habere Job, qui ait : *Et, si oculis consensit cor meum.* Verumenimvero ille potest suis oculis obnoxius non teneri, cui nolenti repentinus occursus mulieris scandalum moverit, quod protinus mens quod nolebat expellit. Ille autem commotionem sui visus non meretur evadere, qui apud se scandali materiam tenet, qui vult intentionis suæ affectibus frui, qui affectat habere quod oculis offensionem ingerat, quorum aviditas inexplebilis inter offendicula continua nullo modo potest omnino compesci, quod Salomon approbat, dicens: *Infernus et interitus non satiantur, similiter oculi hominum insatiabiles sunt.* Et in alio loco : *Non satiatur oculus videndo.* Et iterum : *Nequius oculo quid creatum est!*

29. Hac castigatione non compuncti, divina interdicta nefandæ familiaritatis obstinatione contemnunt, et adhuc in-

super de caritate causantur, qui secundum verbum Esaiæ amaritudinem pro dulcedine devorantes, nudam fœditatem velamento boni nominis tegunt; dum apud eos sub falsa dilectione vera dilectio violatur. Sed exclamat caritas et appellat, tales ego non junxi, altera est quæ me simulando confingit. Numquam Dei præceptis obsisto, numquam fluxis faveo; per me sanctitatem non opto culpari. Calumnias mihi adversa germanitas facit, pericula et ego inter falsos fratres incurri. Succurre, meus præco, succurre, Paule apostole, dic testimonium meum, ne quod de me annuntias pervertatur. *Finis autem præcepti est caritas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta.* Dilectio deputabitur, per quam sanctitatis injuria criminationibus appetitur? Aut illorum erit sincera fraternitas æstimanda, de quibus filiæ matris Ecclesiæ perducuntur in culpam? Si talis christiana caritas adnotatur, indubitanter odia meliora sunt, quæ dum separant, neminem maculant. Hæc autem parricidalis dilectio fratres persecutores adunare consuevit, qui libenter patiuntur de suo consortio filias Ecclesiæ fornicarias diffamari, contra caritatem quam Paulus apostolus docuit, dicens: *Dilectio proximi malum non operatur.* Egregia probatio caritatis, quæ non tantum noxia germanitate officit proximo, sed etiam subjecta non vult esse præscriptionibus Apostolicæ jussionis. Confundantur assertores dilectionis hujuscemodi, quos judicant illi, qui pro communibus commodis etiam consanguineam deserunt caritatem.

30. In omni mundo pene totum junctum est genus humanum, et ubique cognatio naturalis alterna peregrinatione discernitur. Possunt parentes, possunt filii, possunt fratres, possunt et ipsi quod plus est conjuges a Deo concessa sibi naturæ vincula disrumpere; et clerici, Deo non concedente, insuper prohibente, mulierum nexibus ancillatam non valent recusare caritatem? Optanda semper cognatis absentatur affinitas proximorum; et peregrinari ab extraneis feminis clerici reluctantur? quibus faciendum fuerat, etiamsi peculiare aliquid vel inconsuetum Dominus imperasset; qui ad explicanda impossibilia habent Spiritum sanctum, quem mundani homines non habent. Unde Joannes apostolus sic admonet, dicens: *Filioli, vincite illos, quoniam major est qui in vobis est, quam qui in hoc mundo.* Nunc vero possibile etiam gentibus (non dicam Christianis) et leve prospicitur, et apud clericos sine ullis effectibus evacuatur; ut parum sit eis Dei mandata despicere, nisi aliud dedecus habeant quod nec sectantur, non dicam vincunt omnium gentium consuetudinem: quibus Dominus per Ezechielem exprobrat et dicit: *In legalibus meis non ambulastis, et justificationes meas non fecistis. Sed neque secundum justificationes gentium, quæ sunt in circuitu vestro, fecistis.* Pudendum nescio quid dilectio ista significat, cui extorqueri contra naturam putatur.

31. Adhuc habeo quid mirari: cum videam de Christianis plerosque maritos pariter et uxores continentiam destinantes, domicilia singularia magis eligere, ut consensus communium votorum sine irritatione præsentiæ concordante secessu valeant obtinere: et eunuchi nostri non durant sine feminæ sodalitate dormire? Apud illos amor conjugalis continentiæ amore pensatur; et apud spadones cohabitatio feminæ numquam potest habere fastidium. Dicat nunc eunuchorum caritas, dicat, ne forte in hac secessione magis conjugalis caritas peccet; ut apostoli Pauli consilium videatur conjugibus insinuasse divortium: *Tempus,* inquit, *quod restat, breve est. Reliquum est ut et qui habent uxores, sic sint quasi non habentes.* Quanta perversitas dilectionis intenditur, ut et qui habent quasi non habentes esse nitantur, et qui non habent, quasi habentes esse glorientur. De his ipse Apostolus ait: *Gloria in turpitudine ipsorum.*

32. Dilectio est, inquiunt. O dilectio quæ invidet sibi! O caritas quæ cupit se in vituperatione laudari! Grande miraculum, ut virginum caritas virgines faciat velut conjuges credi: et conju-

gam caritas conjuges faciat velut virgines æstimari. Ecce vera dilectio, quæ in conjugalitate dividit, ut in castitate conjungat. Ecce sancta dilectio, quæ conjugalibus ad communem laudem inducit absentiam. Hi pro certo sese inseparabiliter diligunt, qui ut triumphos sibi inferant, a seipsis discedunt; quibus nec crimen, nec natura, nec lex, nec Dominus, nec Apostolus potestatem unius conversationis interdixit aut tulit, sed pro tuendis paribus votis, semota unanimitate absentari caritas persuasit. Illi vero viderint quid sit caritas quam noverunt, qui nec crimini, nec naturæ, nec legi, nec Domino, nec Apostolo, nec ipsi conjugalitati succumbunt; quos tantum virginitas probrosa condemnat, quantum illos conjugalitas castrata glorificat, quibus sufficiat ad supplicium dedecorosum, quod spadones a conjugibus judicantur. Ad quorum increpationem non tacendi sunt etiam filii Israel, qui apud Esdram uxores et filios contra divina jura susceptos non cunctati depellere, nec contra Domini caritatem conati sunt excusare.

Verum fatear, si permittor. Qui nunc pro dimittendis feminis, alienis adhærent, quid facerent si liberos et uxores projicere juberentur? Aut quando valebunt pro Christo renuntiare cognatis, qui mulierculas non suas præponunt Christi præceptis? Dico eos facile pro iisdem mulierculis parentes proprios abnegare, quam propter Christum ipsas mulierculas relinquere posse; despicientes quod in Evangelio ipse Dominus dixit : *Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut fratres, et sorores, et animam suam, non potest meus esse discipulus.*

33. Si de abjiciendis parentibus dubitantes indigni sunt Christo, quid sibi promittunt, quos contemtores exhibet Christo non parentalis affectio? Ac per hoc illorum meritis evacuantur, quos vident contemplatione Christi nullas personas excipere cognatorum. Nec minus eos, sed pejus etiam illi confundunt, qui metuentes non tantum cum aliena, sed etiam cum sua carne luctari, amputatis genitalibus semetipsos abscidunt. De quibus modo examinationis suspendo sententiam, relinquens alia disputatione promendam. Secundum confusionem spadonum, non dubito meliores asserere, qui nec sibi parcunt quidem, non dicam feminis audent tentamenta porrigere. Respondeant spiritales eunuchi, quis furor in dilectione mulierum, vel quod sit in contubernalitate feminæ mysterium, ut in perniciem suam alienis membris indulgeant, cum illi sua quoque incunctanter abscindant? Hi confirmatos in se artus abjiciunt; et illi adversariis artubus glutinantur. Hi pro integritate spiritali cum tormento non integri corporis dimicare non dubitant; et illi sine tormento, integri esse sine feminarum dimidietate detrectant.

Sed adversus illos comparatio nulla est facienda de nostris; ne consolentur addicti quibuscumque judiciis Christianis. Pejores sunt et aliqui memorandi, ut major pœna sit a detruncato damnari. Judæos considerent usque hodie pro legis imperio carnis suæ partem circumcisione truncare; et sciant quid mereantur, qui Evangelio jubente, dissimulant circumcisi mulierum præsentia peragere Domini voluntatem, non intelligentes quod ipse Dominus dixerit : *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Puto etiam de Gallis suis nobis idololatræ exprobranter insultent, qui abscidentes semetipsos libenter excruciant, dummodo cum damno status sui, simulacrorum dissimulationibus pareant. Clerici autem nostri, ad lucrum magis corporis proprii, damnum volunt mulierum secum commorantium sustinere; quas etiam de substantia propria evellere oportebat, si cum illis nasci contingeret, ne comparati idololatris et sacrilegis, erubescerent. De quibus et Dominus contemtores arguit, dicens : *Prudentiores sunt filii sæculi hujus filiis lucis.*

Ergo nostris clericis talium profana devotio est præponenda, quibus cum

tantis exitiis amabilia sunt turpia sacerdotia. Clerici vero pro dignitate sacerdotii cœlestis non sanguinem fundunt, non tolerant ferrum, non est aliquod vulnus, non est aliquis cruciatus; sed solus contra Dominum feminæ terret aspectus. Sic in feminas ruunt, sic feminas amant; ut non sperent manifestari dilectionis suæ quandoque posse pura mysteria; sicut per consimiles eorum turpiter publicata sunt et detecta; quos Paulus apostolus prævide rat, jam tunc, dicens : *Quorumdam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad judicium, quosdam autem et subsequuntur. Similiter autem et facta bona manifesta sunt; et quæcumque aliter se habent abscondi non possunt.*

CAPUT VIII.

Exemplum martyrum, qui domi feminas habentes fornicationis calumniam martyrio confoderant, nihil malæ causæ patrocinari.

54. At contra et ipsi dicunt : Nonnulli de contemtoribus nostris similiter feminas habentes in domibus, martyrium consecuti sunt, ut illorum innocens conscientia probaretur. Nolo mihi martyrio quisquam moveat actionem; quia sæpius et mœchi, et sanguinarii, et ebriosi, et omnium scelerum rei, reperta pugnæ occasione conversi, meruerunt ad martyrii veniam pervenire. Ideo enim martyrium appellatur tam corona, quam baptisma, quia baptizat pariter et coronat. Age nunc, si licuerit quibusdam inviolata feminarum societate martyrium promereri; sine indulgentia quoque illis martyrium ipsum non fuit, quos reatus prohibitæ contubernalitatis non absolvit. Nec innocentes in ipsa innocentia potuit approbare, quibus contemtum legis et conversationis illicitæ fœditatem, et quod est gravius super omnia crimen Ecclesiæ cernitur ignovisse. Etenim noxia est innocentia, quæ sponsæ Christi officit famæ. Et cum Christus agnus innocens, imo ipse cœlestis innocentia, quod est verius, totum se contemserit pro Ecclesia, ut eam sine macula ulla vel ruga redderet illibatam; qualis est clericus cui ad hoc sponsa Christi committitur, ut pro unius feminæ amore culpari totam Ecclesiam patiatur? Ausim dicere, a Deo patre missus est filius de sinu patris, et regno absens esse duravit, ut Ecclesiam faceret innocentem, et clericus mulieris latus deserere non potest, ne Christi Ecclesiam reddat infamem?

55. Sed aiunt : In martyrio ignoscitur nobis, sicut indultum est parentibus. Hoc ergo et nos omnes de peccatis omnibus confidamus; ut qui bene agere laboramus, inter luxurias evagemur, et discurramus per semitas peccatorum, retinacula dimittamus, et fræna laxemus. Eamus quacumque nos mundus abstulerit, et ubicumque diabolus invitaverit, libere fornicemur, invideamus, rapiamus, fraudemus, omnia mala securi committamus; martyrium subveniet et evademus. Sic enim Paulus apostolus pollicetur : *Faciamus mala ut veniant bona : quorum damnatio justa est.* Huic martyrio spem tradant, quos mathematici docuerunt habere de crastino præscientiam; has coronas expectent, qui super angelos et Christum per astrologos didicerunt scire tempora, quæ Pater in sua posuit potestate, ut vel tunc recordentur, ante martyrii tempus bene agere debuisse, cum diem Domini senserint sicut furem. Sed credamus super illos martyrium jamjamque pendere. Interim priusquam martyres fiant, legibus subjacent, ut judicio subjiciantur. Nisi armis exarmentur audaciæ, nefas est illis adversus auctoritatem Domini parentum personas objicere; quibus ipse Dominus contradictionis hujus abstulit vocem. *In legalibus*, inquit, *patrum vestrorum nolite ambulare, et justificationes eorum nolite custodire; et studiis eorum nolite commisceri, et nolite inquinari. Ego Dominus Deus vester. In præceptis meis ambulate, et justificationes meas custodite.*

56. Sciant nunc ademta sibi esse parentalia patrocinia, qui huc atque illuc recurrentes contradictionum latebras quærunt, ne umquam feminis careant : et quia undique defensionis suffragio deseruntur, in novissimo

cunctis argumentis exhausti, sententiam Pauli apostoli opitulari sibi opinantur, et dicunt: *Tu quis es, ut de servo alieno judices!* Agnoscit equidem Paulus apostolus constitutionis suæ verba prolata; sed constitutionarios et prolatores ipsos ignorat. Illis enim contulit defensionem, qui nullam partem legis impugnant; et ipsis tribuit patrocinium, qui ex voto suo aliquid faciunt, nec quidquam ecclesiastici juris impediunt. Jus tractat vivendi, et non edendi; arbitrium uniuscujusque confirmans. De similibus neminem jussit judicari, quæ voluntati singulorum auctoritas divina concedens, in utraque parte faciendi et non faciendi clementer indulsit. Illos autem ecclesiasticis tribunalibus subdidit, quos transgressores ordinariæ transgressionis nulla impunitas excusavit; ut qui passim (*Tu quis es, ut de servo alieno judices?*) adversus nos veluti libellum contradictorium proferant, rationabile simul et certum recognoscant quod accipimus ab eodem Paulo apostolo repulsorium: *Præcipimus*, inquit, *vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut separetis vos a fratribus ambulantibus inordinate, et non secundum traditionem quam accepistis a nobis.*

CAPUT IX.

Sequenda proponit christianæ prudentiæ consilia, et pro evangelico vigore monet vitanda omnino mulierum contubernia.

57. EVASIMUS, opinor, tanta ligamina quæstionum, quibus amatores eunuchos amplexus feminei ligaverunt: qui perversis interpretationibus decreta legalia demutare coguntur, et malunt audiri proponentes vana et fabulosa commenta, quam ipsi quæ vera sunt audiant: quos Paulus apostolus annuntiat, dicens: *A veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur.* Quidquid volunt adhuc exquirant, ut obsistant pro mulieribus veritati. Victoriam non habent, apud quos contra Esdram mulier potius quam veritas vicit. Vos autem, filii carissimi, non tantum persuasione, sed etiam potestate convenio. Tale deliramentum despicite, quorum quæstiones Paulum apostolum scitis ubique damnasse, sicut ad Romanos scripsit, dicens: *Rogo vos, fratres, diligenter observare eos qui dissensiones et offendicula præter doctrinam quam vos didicistis, aut dicunt, aut faciunt, et declinate ab ipsis.* Sic et Timotheo delegat: *Noli*, inquit, *verbis contendere; nihil enim utile est, nisi in subversionem audientium. Sollicite cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium irreprehensibilem, recte tractantem verbum veritatis. Stulta autem et inania eloquia devita; multum enim proficiunt ad impietatem, et sermo eorum sicut cancer serpit.* Atque ut ostenderet, clericis disponendis ad evacuandas quæstiones quæ sit doctrina conveniens, etiam Tito sic insinuat, dicens: *Tu autem loquere quæ conveniunt sanæ doctrinæ, majores natu sobrios esse, prudentes, sanos in fide, in caritate, in patientia sincera.*

Ergo auditiones simplices obedientia vestra suscipiat, et versipellem contradictionum vitate fallaciam. Purum iter vestris gressibus mundate, et super spinas et tribulos nolite calcare, ne bonum semen non possit vobis propter spinarum frutices sanctitatis fructus afferre. Unde propheta Hieremias sic hortatur et docet, dicens: *Nolite*, inquit, *serere in spinis. Circumcidite vos Deo vestro, circumcidite præputium cordis vestri.* Abscindenda sunt ergo de agro nostro cuncta quæ pungere et lacerare consueverunt, ne animus agricultoris in possessione sua malignis sentibus inseratur. Et amputanda sunt omnia nobis, quæcumque igniferi fomitis sulphurantibus flammis scatens fornax ebullientis carnis exæstuat, ne vel tenuis quidem scintilla servata majora conflet incendia. Quod Salomon manifestat, dicens: *Ab scintilla una augetur ignis.* Avertite occasiones impuras, quibus interiora pectoris penetrantur, ut liquida in vobis perspicuitas honoretur. Contenti estote singularitatem laboriosam pro pudore servando potius sustinere, quam sine labore ad dedecus pervenire.

38. Contemplamini quid sit populo sancto præesse, et considerate quale sit divinis sacramentis insistere. Alteris placere debent, qui alteris vivunt : et talis convenit cura sinceritatis sacratis, qualia sunt sacra ipsa quibus exhibent officia servitutis; ne circa Dominum offendant ipsi quod tractant, aut circa populum incipiant impedire quod prædicant. Propter quod Paulus apostolus sic testificatur : *Et omnia*, inquit, *sustinemus, ne quod impedimentum demus Evangelio Christi*. Et iterum : *Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum*. Hac igitur institutione vobis quamplurimum laborandum est de iis, quibus ad manifestandam gravitatem singularitas magis quam parilitas testis vera est. Respicite quanta mala conversatio parilitatis hujus acquirat; quæ non nisi corruptionem seminat, pullulat vitia, cupiditatem concipit, ignominiam parit, rabiem concitat, porrigit furiam, lasciviam pascit, petulantiam nutrit, casus exaltat, ruinas ædificat, ripas erigit, præcipitia instruit, periculis navigat, naufragiis velificat, perditione gaudet, interitum fovet, confusionem mercatur, thesaurizat opprobrium, criminationes exaggerat, accusationes inflammat, et catervatim semel in fascem glomerans numerosas indagines captionum, per infinita dedecorum, multiplices mortes invehit in perniciem perditorum.

39. Tot itaque et tantas strages calamitatis et pessimæ conversationis nemo prosternit, nemo calcat, nemo funestat, nisi singularis castitas sola : quæ munimen invictum est sanctimoniæ, et expugnatio fortis infamiæ; fortitudinis firmitas, et lasciviæ petulantis infirmitas; probitatis præsidium, et improbitatis excidium; animæ victoria, et corporis præda; ubertas gloriarum, et sterilitas criminum; pronuba sanctitatis, et repudium turpitudinis; sinceritatis indicium, et abolitio scandalorum; exercitium continentiæ, et evacuatio tota luxuriæ; pax secura virtutum, et debellatio quieta bellorum; puritatis culmen, et libidinis carcer; honestatis portus, et ignominiæ naufragalis locus; virginitatis mater, et hostis immunditiæ; lorica pudoris, et spolium probrositatis; corruptionis exitium, murus rigoris, et destructio vulgaritatis; severitatis gladius, triumphator et occisor dissolutionis; armatura virium, et exarmatura fluxorum; integritatis dignitas, et fornicationis addictio; claritatis fastigium, et dedecoris præcipitium; voluntas bonorum operum, et afflictio vitiorum; refrigerium pudicitiæ, pœna petulantiæ; acquisitio triumphorum, et facinorum detrimentum : requies salutis, et perditionis exilium, vita spiritus, et carnis interitus; status qualitatis angelicæ, funus humanæ substantiæ. Hujus retinaculis omnis obscœnitas frænatur, et compedibus ejus calces furentis libidinis statuuntur. In hanc velut in scopulos franguntur impetus qualescumque sanguinis inundantis; et in illa sedatur spumans humoris insania corporalis. Quæ dum sibi subtrahit adminicula concupiscentiæ, mortua membra sua cognoscitur bajulare : de quibus apostolus Paulus præmonet, dicens : *Mortificate ergo membra, quæ sunt super terram; fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam et avaritiam, quæ est idolorum servitus, propter quæ venit ira Dei.*

40. Ab his omnibus nonnisi splendido singularitatis cultro castratur humana natura, ut illibatos spadones ad convivium sanctitatis desponsante circumcisione introducat. Cui sanctitas ita promisit annuli sui nuptiale signaculum, ut sine ipsa virginitas resignetur, quæ se sola contenta cupidinem domat, mentemque rectificat, concupiscentiam subigit, desideria ardoris extinguit, artus debilitat, corpus ancillat : et ita carnalia crucifigit, ut tam masculus quam femina videatur in conversatione mentiri, dum illos utriusque sexus operatione abscidit : aut neutrum faciens de duobus, tertiam formam conferre gloriatur ambobus, ut ante resurrectionem resurrectionis imaginem, ad instar Angelorum meditari noscatur. Quod promittens Dominus futurum : *Qui digni*, inquit, *habentur sæculi illius*

et resurrectionis a mortuis, non nubent, neque nubentur, neque enim morientur. Nam sunt similes Angelis Dei : quia resurrectionis filii sunt. Hoc exigit sancta singularitas meritorum, ut antequam transfiguretur, jam transfigurata cernatur in angelicæ claritatis aspectum, quæ omnia sibi amputans concupiscentiæ certamina deprædatur : cujus laudes Salomon exequitur, dicens : *Melius est esse sine filiis cum claritate. Immortalitas est enim in memoria illius; quia et apud Deum nota est, et apud homines. Cum præsens est, imitantur illam; et desiderant eam, cum se abduxerit; et in perpetuum coronata triumphat, incoinquinatorum certaminum prœlium vincens.*

41. Non est sine filiis cum claritate, nisi singularitas sola, quam non solum conscientia sua nullis sordibus maculat, sed etiam nullæ opiniones suspectæ parilitatis infamant. Nam si castitas, quod est difficile, masculum et feminam pariter in virginitate conservet, non habet claritatem ; quam communitas ipsa non potest nisi quibusdam probrositatum tenebris obscurare. Singularitas vero ita clara est omnibus et exerta, ut cunctis splendore sui candoris pura manifestetur et lucida. Unde sic nos Apostolus edocet, dicens : *Sicut filii lucis ambulate : fructus enim luminis est in omni bonitate, et justitia, et veritate, probantes quod beneplacitum sit Deo.* Et iterum : *Omnia*, inquit, *facile sine murmuratione et hæsitatione, et sitis irreprehensibiles et simplices sicut filii Dei immaculati in medio nationis pravæ et perversæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo.* Sic ubique singularitas splendet, ut omnes pro illa spondere non dubitent : et ita sanctitatem in semetipsa clarificat, ut laudem sibi ab ipsis quoque inimicis extorqueat. Quod maxime de præposito quocumque Paulus apostolus mandat, dicens : *Oportet autem eum et testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat et laqueum diaboli.* Hanc igitur amate, hanc tenete, quæ sola potest feminas debellare : cum adhuc concupiscentia nulla pectus impulsat, et dum adhuc simplicitas incorrupta permanet vel quieta, ad secretæ singularitatis tutelam cito concurrite, ne postmodum non valeatis effugere.

42. Præoccupandus est aditus cunctis insidiis, ne hostilitas prior obrepens occurrat improvidis. Salutare remedium est prævenire potius quam præveniri : et anticipare potius quam anticipari, viribus fortibus congruit. Ubicumque fuerit providentia, frustrantur universa contraria; ubi autem providentia negligitur, omnia contraria dominantur. Ante famem certamus, ante inopiam laborando fatigamus. Sic per omnia calamitatibus cunctis tollimus locum, dum gerimus providentiam temporum futurorum. Quanto magis ante prævenienda est omni provisione calamitas feminarum, cujus cupido si admittitur incipere, numquam prorsus accipit finem? Cujus comparationem Salomon explicat, dicens : *Infernus, et amor mulieris, et terra quæ non satiatur aqua, et ignis non dicit : sufficit.*

Unusquisque itaque qui securus est quia necdum tentatur, timeat; quia nihil de eo dicitur, prospiciat ne dicatur : homines sumus, fragilitatem nostram carne portamus. Sic jam undique nos circumspecta vivacitate circumdare debemus et cingere, ut non sit pars aliqua quæ vacillet. Accipimus quidem fortitudinem spiritalem, per quam substantiæ nostræ fragilitas roboretur. Sed ita nobis spiritalis fortitudo collata est, ut providos non ut præcipites tueatur : ut illos muniat qui renuntiant importunitatibus delictorum, non eos qui se magis importunis delictis immergunt. Custos nobis datus est spiritus, sed ut contraria declinantibus assistendo subveniat, non ut contraria eligentibus faveat; nec ut voluntarios et pronos in adversa confortet, sed ut ab adversis nitentes separari confirmet. Nam quicumque perniciosis conatibus audet exercere virtutem, juvamen non habet Spiritus sancti, qui neminem vult ultroneum virum fortem ad fraudulentas victorias coartari : nec

protegit illum, quinimo sed deserit, quem periculis irruentem per illicitos eventus exquirere triumphos agnoverit; sicut ipse jam tunc per Salomonem locutus est, dicens : *Amans periculum, in ipso peribit.*

43. Ordine suo igitur, non nostro arbitrio virtus sancti Spiritus ministratur, et secundum institutum ejus prælia prosperantur. Numquam nisi præcipitatus exercitus cecidit, qui avidus fortiter facere ducis vel imperatoris sui dispositiones irrupit; multo magis perperam erogat fortitudinem, qui sine armis doctrinæ magistri Spiritus præsumserit triumphare, cum dicat : *Væ qui per præsumptionem suam aliquid faciunt, non per Deum.*

44. Si qua igitur in vobis est fiducia virium spiritalium, quid spiritales deceat recordetur : et si creditis vos spiritaliter militare, agnoscite quod docemus non esse carnale, sicut Paulus apostolus loquitur, dicens : *Si quis putat se Prophetam esse, aut spiritalem, cognoscat quæ scribo vobis.* Non est quod vobis in hac persuasione deceptoria blandiamini, ut quia spiritales estis, velitis inter flagitiosorum armamenta versari; nec vos inhabiles esse pro clericatus dignitate, quia majores majoribus consueverunt conflictiones occurrere. Acrius divitibus quam pauperibus invidetur, et non inopes sed locupletes inquietat infestatio sæva latronum. Plus duces et principes quam milites ab hostibus appetuntur in pugna : et violentius propulsantur ventis et turbinibus culmina, quæcumque sunt altiora. Ideo magis magisque, quo plus cæteris unusquisque potest, sciat esse sibi metuendum ne in aliquo minoretur, propter quod Salomon sic admonet, dicens : *Qui gloriatur,* inquit, *in divitiis, paupertatem vereatur.* Rogo vos quantum valeo, et ultra quam valeo, hæc sint studia omnium clericorum, ut singularitatis inaccusabilis secessione fungantur : ne aut ipsi per feminas, aut feminæ per illos ad ignominiosa ludibria provocentur. Si quis habet matrem vel filiam, vel sororem, vel conjugem, vel cognatam, sic habeat, ut nulla ancilla intersit, neque aliqua ingrediatur extranea; ne ad hoc videatur tenere proximas suas, ut ipsarum causa libere sibi adhibeat alienas.

Quod si non possint ipsæ quæ sunt proximæ sine famularum ministerio, vel sine amicarum esse solatio; expedit ut migrent ad aliud domicilium, quam propter illas personæ contrariæ teneantur. Humanum est enim, ut nec clericus illas necessariis feminis fraudet, nec ipsæ clericum per importunas feminas sordident. Assignari possunt sanctis mulieribus, cum quibus vivant, dummodo cum clerico femina nulla commaneat. Non despecta, non vetula, sine affinitate, peculiariter suscipienda ad domesticum obsequium : quia magis illic cito delinquitur, ubi sine suspicione securum potest esse delictum; maxime quia cupidini nulla deformitas, nulla despectio fastidii, vel vilis existit, cui diabolus pingens speciosum efficit, quidquid fœdum vel horridum fuerit.

45. Si quis autem modo profectione cogente apud fratres, vel apud extraneos hospitatur, ubi mulieres intersunt; omnino se artet, ne passibilitate aliqua vitietur. Semotus ac secretus Deo vacet et sibi, ne intus capiatur a diabolo; et qui foris capi non potuit, apud suos cadat. Qui hostes effugit, ad tempus pro salutaribus causis procedat ad faciem, et iterum cito discedere de conspectu festinet. Ubique gustanda est cum mulieribus, non continuanda præsentia, sed quasi transeunter feminis exhibenda est accessio quodammodo fugitiva. Protervitatis enim jam cœpta sunt repræsentari semper in medium; et perditionis meditatio est, frequentativum inter mulieres celebrare processum. De qua re nobis Salomon moderamen imposuit, dicens : *In medio mulierum noli assiduus esse.* Sic igitur ambulate, sic agite, ut semper in clericis Ecclesiæ senatus candidus constet. Severitas in vobis circa feminas vigeat, auctoritas polleat, vigor teneatur, gravitas veneretur.

46. Ut semel omnia colligamus, ad clausulam breviarium relegimus vobis, quod ad compendiosam plenitudinem redigens Paulus apostolus insinuat : *De cætero, fratres, quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate, quæ accepistis, et didicistis, et audistis, et vidistis in me. Hæc agite; et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum.* Amen.

DE DUODECIM ABUSIONIBUS SÆCULI

TRACTATUS,

PERPERAM CYPRIANO ET AUGUSTINO ADSCRIPTUS (1).

CAPUT I.

De primo abusionis gradu.

PRIMUS abusionis gradus est, si sine bonis operibus sapiens et prædicator fuerit, qui quod sermone docet, actibus explere negligit.

Auditores enim doctrinæ dicta facere contemnunt, cum prædicatoris opera a prædicationis verbis discrepare conspiciunt. Numquam enim fit efficax constituentis auctoritas, nisi eam effectu operis cordi affixerit audientis, præsertim cum et ipse doctor, si in vitiorum amorem delapsus fuerit, alterius doctoris medicamentum suis vulneribus adhibere parvipendit. Unde et ipse Dominus in Evangelio de doctrina pariter et bono opere instruere volens discipulos, qualem in his cautelam haberent admonebat, dicens : *Quod si sal evanuerit, in quo salietur?* Hoc est, si doctor erraverit, a quo iterum doctore emendabitur? *Et si lumen, quod in te est, tenebræ sunt; ipsæ tenebræ quantæ erunt?* Si namque oculus a videndi officio desierit; quis a manu, vel a pede, vel a reliquo corpore illud ministerium exiget? Quapropter doctores cogitent, ne ampliori vindictæ subjaceant, si plurimis perditionis occasionem abundantius præstent. Nam et ipse Salomon dum multæ sapientiæ transgressionem incurrit, totius Israeliticæ plebis regni dispersionem solius sui merito præstitit. Quibus ergo committuntur multa, majora perdunt; si non recte dispensaverint rectoris sui munera, quæ perceperunt. Cui enim plus committitur, ab eo plus exigitur. *Et servus qui domini sui voluntatem intelligens non facit, acrioribus et gravioribus flagellis vindictæ vapulabit.*

CAPUT II.

De secundo abusionis gradu.

SECUNDUS abusionis gradus est, si sine religione senex esse inveniatur.

Cui cum membra exterioris hominis veterascunt; vires animi, id est, interioris hominis membra, incrementa roboris non capiunt. Plus enim omnibus religioni operam dare senibus competit, quos præsentis sæculi florida ætas transacta deseruit. Sicut namque in lignis ipsa reproba arbor comparet, quæ post flores fructus optimos cultori suo non exhibet : sic et in hominibus ipse reprobus est, quem flos juventutis deseruit, et tamen in sui corporis senectute, bonorum operum maturos fructus proferre parvipendit. Quid enim stolidius fieri potest, si mens ad perfectionem festinare non contendat, quando totius corporis habitus senectute confectus ad interitum properat? Dum oculi caligant, aures graviter audiunt, capilli fluunt, facies in pallorem mutatur, dentes lapsi numero minuuntur, cutis arescit, flatus non suaviter olet, pectus suffocatur, tussis cachinnat,

(1) Alii hunc librum laico cuidam, Erardo nomine, alii S. Patricio, Hybernorum apostolo, alii demum Augustino, cujus cum operibus editus est, tribuerunt. Testatur Fellus hoc morale opus olim in linguam Anglorum translatum fuisse, et in volumine manuscripto Saxonicarum homiliarum reperiri sub hoc titulo : *De duodecim abusivis, secundum disputationem S. Cypriani, episcopi et martyris.*

genua trepidant, talos et pedes tumor inflat; etiam homo interior qui non senescit, his omnibus aggravatur. Et hæc omnia ruituram jamjamque domum corporis cito prænuntiant.

Quid ergo superest, nisi ut dum hujus vitæ defectus appropinquat, nihil aliud cogitare quam quomodo futura habitatio prospere comprehendatur, quisque senex appetat? Juvenibus enim incertus hujus vitæ terminus instat, senibus vero cunctis maturior ex hac luce exitus breviter concordat. Cavendæ sunt ergo homini duæ particulæ, quæ in illius carne non veterascunt, et totum hominem secum ad peccatum pertrahunt; cor videlicet et lingua : quia cor novas semper cogitationes machinari non desinit; lingua impigre loquitur, quodcumque machinari cor senserit. Caveat ergo senilis ætas, ne istæ juvenescentes particulæ totam sui harmoniam decipiant, et per res ineptas reliqui corporis gravitatem illudant. Unicuique enim considerandum est, quid ætate eminenti dignum sit; ut hoc agat, quod nec vitam, nec ætatem, nec ministerium vile reddat.

CAPUT III.

De tertio abusionis gradu.

Tertius abusionis gradus est, adolescens sine obedientia; quo mundus a recto rationis ordine depravatur.

Qualiter namque in senectute aliis ministerium imperabit, qui in adolescentia se senioribus obedientem exhibere contemnit? Unde et in proverbio apud veteres habetur, quod dominari nequeat, qui prius alicui servitutem præbere denegat. Propter quod et Dominus Jesus in temporibus suæ carnis, dum adhuc ad legitimam ætatem doctoris non pervenerat, obedienter ministrationem parentibus suis præstitit. Sicut ergo in senibus sobrietas, et morum perfectio requiritur : ita etiam in adolescentibus obsequium, et subjectio, et obedientia rite debetur. Quapropter et in mandatis legis primum in his quæ ad homines pertinent, patris et matris honor imperatur, quia quamvis carnalis pater non supervixerit, aut indignus fuerit; alicui tamen patri digno et viventi, paternus honor usque ad dignam ætatem a filiis præbendus esse ostenditur.

Quatuor etenim modis per Scripturas divinas patres vocantur : hoc est, natura, gente, admonitione, et ætate. De patre namque naturali Jacob ad Laban loquitur : *Nisi timor patris mei Isaac adfuisset, tulisses omnia quæ mea sunt.* Gente vero pater dicitur, quando Dominus de rubo ad Moysen loquebatur : *Ego sum*, inquiens, *Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob.* Ætate autem et admonitione pariter pater dicitur, cum Moyses in cantico Deuteronomii loquitur : *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; majores tuos, et dicent tibi.* Quod si ergo naturalis pater superstes non fuerit, aut indignus fuerit; admonenti tamen aut seniori adolescentis obedientia præbenda erit. Quomodo ergo honoratus in senectute apparebit, qui disciplinæ laborem in adolescentia non sustinuerit? Quodcumque etenim homo laboraverit, hoc et metet. *Omnis namque disciplina in præsenti non videtur esse gaudii, sed mæroris; postea vero fructum pacatissimum exercitatio per eam reddet justitiæ.*

Sicut ergo fructus non invenitur in arbore, in qua pampinus aut flos prius non apparuerit : sic et in senectute honorem legitimum assequi non poterit, qui in adolescentia disciplinæ alicujus exercitatione non laboraverit. Disciplina igitur absque obedientia, qualiter fieri potest? Adolescens ergo sine disciplina, adolescens sine obedientia est : quoniam et ipsa obedientia, quæ omnium disciplinarum mater est, magna exercitatione indiget; quæ sui normam studii in Christo Domino sumsit, qui obediens patri usque ad mortem, crucis ignominiam libenter sustinuit.

CAPUT IV.

De quarto abusionis gradu.

Quartus abusionis gradus est, dives

sine eleemosyna; qui superflua usus sui quæ custodienda in posterum recondit, indigentibus et nihil habentibus non distribuit: per quod efficitur, ut dum in terra quæsita diligenti cura custodit, cœlestis patriæ perennem thesaurum amittat.

Ad quem thesaurum Dominus Jesus adolescentem divitem, qui eum de perfectione interrogaverat, ita respondens invitavit: *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni sequere me, et habebis thesaurum in cœlo.* Quem thesaurum nullus umquam hominum habere potest, nisi qui pauperibus solatia præstat, aut per seipsum pauper est. Non ergo dormiat in thesauris tuis, quod pauperes dormire non sinit. Dives namque etsi multa congregaverit, his frui solus nequaquam poterit; quia unius hominis natura multis rebus non succurrit.

Quid ergo stultius est quam propter unius hominis victum et vestitum, totam regni cœlestis perdere perennem jucunditatem, et æternos inferni cruciatus, absque consolationis præstolatione subire? Quod igitur aliquando per necessitatem amittendum est, pro æterna remuneratione sponte distribuendum est. *Omnia enim quæ videntur, temporalia sunt, quæ non videntur æterna sunt.* Quamdiu namque temporales sumus, temporalibus temporalia deserviunt, et cum hinc transierimus, æternis æterna solatia præstabuntur. Idcirco non debemus diligere ea quæ non semper habebimus; præsertim cum expertem rationis avarum divitem, thesauri sui et agri, et omnia quæ habet, ostendant; quia toto cordis intuitu illas res amat quæ numquam se diligunt. Si enim aurum et argentum, et agros, et vestimenta, et cibos, et metalla, et bruta animalia quis dilexerit, hæc omnia vicem sibi amoris rependere non posse ipsa rerum natura ostendit. Quid ergo a ratione longius est, quam diligere, quod te amare non valet; et negligere illum, qui tuæ dilectioni cum dilectione omnia præbet? Propter hoc igitur non diligi mundus, sed diligi proximus a Deo præcipitur; quia proximus vicem sui amoris potest rependere, quod mundus minime posse non dubitatur. Sic enim inimicum esse diligendum Dominus præcepit, ut illa dilectio amicum illum ex inimico efficiat.

Quisquis ergo dives cupidus vult æternas habere divitias, distribuendo egenis præstet interim non mansuras. Si enim quod diligit, non vendit, nemo potest emere quod cupit. Avari namque ideo in judicio a rectissimo Judice nuncupantur maledicti, quia qui præteribant eorum habitacula non dicebant: *Benedictio Domini super vos, benediximus vobis in nomine Domini.* Infelices ergo sunt avari divites, qui propter res transitorias, in æternam damnationem dilabuntur, et e contrario: *Beati sunt misericordes, quia misericordiam consequentur.* Felix est ergo misericors, dum in hac virtute non substantiam, sed affectum Deus requirit.

CAPUT V.

De quinto abusionis gradu.

Quintus abusionis gradus est, femina sine pudicitia.

Sicut enim omnes bonos mores procurat et custodit in viris prudentia; sic et in feminis cunctos honoris actus nutrit et fovet et custodit pudicitia. Pudicitia namque castitatem custodit, avaritiam refrenat, lites devitat, iram mitigat, libidinem occupat, cupiditatem temperat, lasciviam castigat, ebrietatem cavet, verba non multiplicat, gulæ concupiscentias purgat, furtum omnino damnat. Quid plura? Omnia vitia restringit; et omnes virtutes, et quidquid coram Deo et bonis hominibus laudabile est nutrit. Impudica namque vita nec laudem ab hominibus in præsenti sæculo, nec remunerationem a Deo expectat in futuro. Pudica vero vita, famam bonam inter homines habet, et de spe futuræ beatitudinis gaudet. Præsentibus semetipsam imitabilem facit, posteris memoriam amabilem relinquit. Bonis semper moribus delectatur et consentit, et assiduis Scripturarum me-

dilationibus et eloquiis animam vegetat. Bonorum præcedentium exempla custodit, et inseparabilia perfectis contubernia nectit.

Duobus ergo modis constat veræ pudicitiæ exercitatio, id est, corporis habitu et superficie, et animi affectu interno. Per exteriorem modum coram Deo, providemus opera bona. Pudicitia namque corporis est, alienas res non appetere, et omnem immunditiam devitare, ante horam congruam non gustare velle, risum non excitare, verba vana et falsa non loqui; habitum per omnia ordinatum, compositionemque convenientem tam capillorum quam vestium, sicut decet, habere; cum indignis contubernia non inire; superciliosо intuitu neminem adspicere, vagari oculos non permittere; pompatico et illecebroso gressu non incedere; nulli inferior in incœpto bono opere apparere, nulli contumeliam aut ruborem incutere, neminem blasphemare, senes non irridere, bonis non invidere, meliori non controversari; de his quæ ignoras, non tractare, et ea quæ scis non omnia proferre: hæc enim proximis amabilem hominem reddunt, et Deo acceptabilem faciunt.

Pudicitia enim animæ est, plus propter Dei oculos quam hominum, omnia bona facere; appetitiones turpium cogitationum compescere; omnes meliores se esse æstimare, nemini invidere; de semetipso nihil confidere, Dei semper auxilio res omnes committere, ante Dei oculos semetipsum constituere, hæretica pravitate sensum non maculare, catholicis per omnia consentire: Deo soli adhærere, castitatem æternæ mentis Deo Christo offerre: omnia cœpta opera bona mortis tantum termino finire, præsentes tribulationes animi fortitudine negligere, parvipendere; in terra præter proximos nihil amare, cuncti amoris thesaurum in cœlo constituere, et pro omni bono actu mercedem a Deo in cœlestibus sperare. Pudicitia ornamentum nobilium est, exaltatio humilium, nobilitas ignobilium, pulcritudo debilium, prosperitas laborantium, solamen mœrentium, augmentum omnis pulcritudinis, decus religionis, defensio criminum, multiplicatio meritorum, creatoris omnium Dei amicitia.

CAPUT VI.

De sexto abusionis gradu.

Sextus abusionis gradus est, dominus sine virtute.

Quia nihil proficit dominandi habere potestatem, si dominus ipse non habeat virtutis rigorem. Sed hic virtutis rigor, non tam exteriori fortitudine, quæ et ipsa sæcularibus dominis necessaria est, quam animi interiori fortitudine, exerceri debet. Sæpe enim dominandi per animi negligentiam perditur fortitudo, sicut in Heli sacerdote factum fuisse comprobatur. Qui dum severitate judicis peccantes filios non coercuit, in eorum vindictam, Dominus velut consentienti ferociter non pepercit.

Tria ergo necessaria hos qui dominantur habere oportet: terrorem scilicet, et ordinationem, et amorem. Nisi enim ametur Dominus pariter et metuatur, ordinatio illius constare minime potest. Per beneficia ergo et affabilitatem, procuret ut diligatur: et per justas vindictas, non propriæ injuriæ, sed legis Dei, studeat ut metuatur. Propterea quoque dum multi pendent in eo, ipse Deo adhærere debet, qui illum in ducatum constituit: qui ad portanda multorum onera, ipsum veluti fortiorem solidavit. Paxillus enim nisi bene fortiter firmetur, et alicui fortiori adhæreat, omne quod in eo pendet cito labitur; et ipse solutus a rigore suæ firmitatis, cum oneribus ad terram delabitur. Sic et princeps nisi suo conditori pertinaciter adhæserit, et ipse, et omne quod continet, cito deperit. Quidam namque per dominandi officium plus Deo appropinquant, quidam imposito sibi dignitatis honore deteriores fiunt. Moyses namque accepto populi ducatu, familiarius Dei locutionibus utebatur: Saül vero filius Cis, postquam sceptra regni suscepit, per inobedientiæ superbiam Deum offendit. Rex Salomon postquam patris sui David

sedem obtinuit, Deus illum ultra omnes mortales velut ad innumerosi populi gubernationem sapientiæ munere ditavit. E contrario vero Hieroboam servus Salomonis, postquam regni domus David occupavit partem : ad idolorum cultum, decem tribus Israel, quæ erant in parte Samariæ, diverterat.

Per quæ exempla evidenter ostenditur, quosdam in sublimiori statu ad majorem perfectionem crescere, quosdam vero per supercilium dominationis ad deteriora defluere. Per quod utrumque intelligitur : eos qui ad meliora transcendunt, per virtutem animi et Dei auxilium posse id facere : et eos qui ad deteriora devertuntur, per mentis imbecillitatem pariter et negligentiam errare. Unde et dominum absque virtute fieri non decet, qui virtutem sine Dei auxilio nullatenus habet. Qui etenim multa tuetur, si non habet fortitudinem animi, non valet id agere, quoniam magna magnis infestationibus, vel adversitatibus solent laborare. Omnis ergo qui præest, hoc primitus animi tota intentione procuret, ut per omnia de Dei adjutorio omnino non dubitet. Si namque cœperit in actibus suis auxiliatorem habere Dominum dominorum, nullus hominum contemtui poterit habere ejus dominatum : *Non enim est potestas nisi a Deo.* Ipse enim elevat de stercore egenum, et sedere facit cum principibus populi sui, et deponit potentes de sede, et exaltat humiles : ut subditus fiat omnis mundus Deo, et egeat gloria Dei.

CAPUT VII.

De septimo abusionis gradu.

Septimus abusionis gradus est, Christianus contentiosus, qui cum participationem nominis Christi per fidem et baptismum susceperit, contra Christi dicta et propositum, mundi caduca delectamenta diligit.

Omne enim de quo contenditur; aut propter propriam ejus rei dilectionem de qua agitur; aut propter alterius amorem, quæ sub odiosa specie latet, appetitur. Quemadmodum, verbi gratia, bellum animoso compugnantium conflictu cum odiosa res sit, propter amorem victoriæ et libertatis peragitur; et multæ aliæ dilectæ species, sub odioso labore vel formidine, satis contentiose expetuntur. Unde patenter intelligitur, nihil contendi posse, nisi propter dilectionem, speratam scilicet et subsequentem amabilem remunerationem. Qui igitur de mundo præsente ex quacumque causa contendit, perspicue ostendit quod illum diligit. Quomodo ergo mundum diligi per Joannem Spiritus sancti sermones interdicunt, qui ait : *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt?* Mundi enim amor et Dei pariter in uno corde cohabitare non possunt, quemadmodum iidem oculi cœlum pariter et terram nequaquam conspiciunt.

Sed requirendum est, si vere in mundo aliquid sit quod amari debeat, et quis sit ille mundus, quem diligi divina eloquia vetant. Terra ergo cum nascentibus ex ea, et metallis, et animantibus, et pulcritudine vestium, et oblectationibus ciborum, et iis quæ ad hæc pertinent, non diligi præcipitur : sed proximus, propter quem hæc omnia facta sunt, amari jubetur. Hæc enim omnia prædicta, velut non mansura, ad cœlestem patriam pergentes concomitari nequeunt. Proximi vero velut mansuri regis cohæredes, semetipsos licenter invicem diligunt. Quod ergo semper in mundo non manet, et cum mundo pariter deficiet, et ipse mundus non amari præcipitur; proximus autem qui est pars regni cœlestis, in terra et inter ima elementa, a regni cœlorum appetitoribus non incongrue amatur : dum in suprema illa patria in æternum cohæres habebitur. Propterea vero mundus præsens non diligi imperatur, ne a Dei dilectione alienus, sæculi dilector quisque efficiatur. Non ergo debet contendi, quod non licet amari.

Igitur Christianus qui nominis Christi similitudinem tenet, morum quoque ejus similitudinem habere debet. Christianus enim nemo recte dicitur, nisi qui Christo moribus coæquatur. De

Christo vero per Prophetam ita scribitur : *Ecce filius meus quem elegi, electus meus, complacuit in illo sibi anima mea : ponam Spiritum meum super eum. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in platea vocem ejus.* Ecce Christus non contendit, neque clamavit : et tu si morum Christi similitudinem tenere cupis, ne contendas, ne abusivus in Ecclesia Christianus existas. Suis enim sectatoribus Christus præcepit : *Nolite vocari Rabbi; unus est enim pater vester, qui in cœlis est. Omnes enim vos fratres estis*, quibus ad supplicandum imperavit, cum dicit : *Sic autem orabitis : Pater noster qui in cœlis, sanctificetur nomen tuum.* Frustra ergo contendit patrem se habere in terra, qui patrem et patriam profitetur se habere in cœlo. Cujus patriæ nemo possessor efficitur, nisi qui de terrenæ patriæ contentione securus habetur.

CAPUT VIII.

De octavo abusionis gradu.

Octavus abusionis gradus est, Pauper superbus, qui nihil habens in superbiam extollitur : cum e contrario divitibus sæculi non superbe sapere per apostolum Paulum imperetur.

Quid ergo stolidius potest fieri, quam illum, qui per infimam miseriam velut in terram abjectus, extremus et humilis incedere et contristari debuerat, supercilioso superbiæ tumore inflatam mentem contra Deum erigere? Per quod vitium lapsi corruerunt, qui in summo cœli conditi erant culmine. Quid ergo vult quasi potens in terra superbire : qui præ omnibus hominibus debuerat humilis apparere? Sed ne de paupertate sua tristitiam habeant, quid a Deo recepturi sint, pauperes attendant; ipse enim inquit : *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Recta namque dispensatione misericors judex cœli regnum illis committit, quibus regni terrarum participationem inter mortales abstulit : ut ipse dives in cœli sede appareat, qui in terra penitus nihil procurat.

Cavendum ergo pauperibus est, ne dum per egestatem et necessitatem terrenum regnum prætereunt, per mentis etiam impudentiam cœlorum regna amittant. Cum enim Dei dispensatione paupertatem necessariam acceperunt, in ipsorum arbitrio pendet, utrum pauperes spiritu sint. Non quibuscumque namque pauperibus cœli regna promittuntur, sed his tantummodo in quibus divitiarum inopiam animorum humilitas comitatur. Pauper enim humilis, pauper spiritu appellatur, qui cum egenus foris cernitur, numquam in superbiam elevatur : quoniam ad appetenda regna cœlorum plus valet mentis humilitas, quam præsentium divitiarum temporalis paupertas. Etenim humiles qui bene divitias possessas habent, possunt pauperes spiritu appellari : superbos autem, nihil habentes, haud dubium est beatitudine paupertatis privari. De quibus utrisque sancta Scriptura ita loquitur : *Est quasi dives nihil habens; et est quasi pauper, cum in multis divitiis sit.* Quasi pauper ergo in multis divitiis, est dives humilis spiritu; et nihil habens quasi dives, est pauper superbus mentis affectu. Nobilis ergo inopia est mentis humilitas, et ineptæ divitiæ sunt animorum enormitas. Providendum est ergo pauperibus, ut semetipsos, quales sint, intelligant : et quia rebus consequi quod cupiunt non valent, mentis tumore superbire desinant.

CAPUT IX.

De nono abusionis gradu.

Nonus abusionis gradus est, Rex iniquus.

Etenim regem non iniquum, sed correctorem iniquorum esse oportet. Inde in semetipso nominis sui dignitatem custodire debet : nomen enim regis intellectualiter hoc retinet, ut subjectis omnibus rectoris officium procuret. Sed qualiter alios corrigere poterit : qui proprios mores, ne iniqui sint, non corrigit? quoniam in justitia regis exaltatur solium, et in veritate regis solidantur gubernacula populorum.

Justitia vero regis est neminem injuste per potentiam opprimere, sine personarum acceptione inter virum et proximum suum juste judicare, advenis et pupillis et viduis defensorem esse, furta cohibere, adulteria punire, iniquos non exaltare, impudicos et histriones non nutrire, impios de terra perdere, parricidas et pejerantes vivere non sinere, ecclesias defendere, pauperes eleemosynis alere, justos super regni negotia constituere, senes et sapientes et sobrios consiliarios habere, magorum, ariolorum pythonissarumque superstitionibus non intendere, iracundiam differre, patriam fortiter et juste contra adversarios defendere, per omnia in Deo confidere, prosperitatibus animum non elevare, cuncta adversa patienter tolerare, fidem catholicam in Deum habere, filios suos non sinere impie agere, certis horis orationibus insistere, ante horas congruas cibum non gustare : *Vœ enim terræ, cujus rex puer est, et cujus principes mane comedunt.* Hæc regni prosperitatem in præsenti faciunt, et regem ad cœlestia regna meliora perducunt.

Qui vero regnum non secundum hanc legem dispensat, multas nimirum adversitates imperii tolerabit. Idcirco enim pax sæpe populorum rumpitur, et offendicula etiam de regno suscitantur, terrarum quoque fructus diminuuntur, et servitia populorum præpediuntur, multi et varii dolores prosperitatem regni inficiunt, carorum et liberorum mortes tristitiam conferunt, hostium incursus provincias undique vastant, bestiæ armentorum et pecorum greges dilacerant : tempestates aeris et hiemis terrarum fecunditatem et maris ministeria prohibent : et aliquando fulminum ictus, segetes et arborum flores, et pampinos exurunt. Super omnia vero regis injustitia, non solum præsentis imperii faciem obfuscat, sed etiam filios suos et nepotes, ne post se regni hæreditatem teneant, obscurat. Propter piaculum enim Salomonis, regnum domus Israel Dominus de manibus filiorum ejus dispersit. Et propter justitiam David regis, lucernam de semine ejus semper in Hierusalem reliquit.

Ecce quantum justitia regis sæculo valeat, intuentibus perspicue patet. Est enim pax populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, munimentum gentis, cura languorum, gaudium hominum, temperies aeris, serenitas maris, terræ fecunditas, solatium pauperum, hæreditas filiorum, et sibimetipsi spes futuræ beatitudinis. Attamen sciat rex, quod sicut in throno hominum primus constitutus est, sic et in pœnis, si justitiam non fecerit, primatum habiturus est. Omnes namque quoscumque peccatores sub se in præsenti habuit, supra se modo implacabili, in illa pœna futura habebit.

CAPUT X.

De decimo abusionis gradu.

DECIMUS gradus abusionis est, Episcopus negligens : qui gradus sui honorem inter homines requirit, sed ministerii sui dignitatem coram Deo, pro quo legatione fungitur, non custodit.

Primum namque ab episcopo, quid sui nominis dignitas teneat, inquiratur : quoniam cum episcopus nomen græcum sit, speculator interpretatur. Quare vero speculator ponitur, et quid a speculatore requiritur, Dominus ipse denudat, cum sub Ezechielis prophetæ persona, episcopo officii sui rationem denuntiat, ita inquiens : *Speculatorem dedi te domui Israel. Audiens ergo ex ore meo sermonem, nuntiabis eis ex me. Si autem videris gladium venientem, et tu non annuntiaveris ut revertatur impius a via sua, ipse quidem impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Si autem tu annuntiaveris, et ille non fuerit reversus, ipse quidem in iniquitate sua morietur, sed tu animam tuam liberasti.*

Decet ergo episcopum, qui omnium speculator positus est, peccata diligenter attendere, et postquam attenderit, sermone, si potuerit, et actu corrigere; si non potuerit, juxta Evangelii regulam scelerum operarios decli-

nare. *Si enim*, inquit in Evangelio Dominus, *peccaverit in te frater tuus, corripe illum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum : si te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos testes, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum : si illos non audierit, dic Ecclesiæ : si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Tali ordine expellendus est, quicumque doctori vel episcopo adhærere noluerit. Et qui tali ordine expulsus fuerit, ab alio aliquo doctore vel episcopo non debet recipi. De sacerdote namque scriptum est in lege : *Viduam aut repudiatam non accipiat uxorem.* Qui ergo illum excommunicatum a catholico, illo non permittente, sibi jungit, jura sacerdotii sancti, in quo Christianorum genus electum est, excedit. Hac ratione episcopum, ad eos quibus in speculationem positus est, esse oportet.

Cæterum vero, qualis in semetipso esse debeat, Paulus apostolus exponit : ut ad gradum episcopi veniens sit sobrius, prudens, castus, sapiens, modestus, hospitalis, filios habens subditos cum omni castitate, testimonium habens bonum ab his qui foris sunt, proferens doctrinæ fidelem sermonem, antequam episcopus sit, non plures habens uxores quam unam. Non percussor, non bilinguis, non ebriosus, non neophytus, ut per hæc ipse ostendat in opere, quod alios docet in sermone doctrinæ. Caveant ergo negligentes episcopi, quod in tempore vindictæ Dominus per Prophetam conqueritur, dicens : *Pastores muti demoliti sunt populum meum, et non pascebant gregem meum pastores, sed pascebant semetipsos;* sed potius procurent hi, quos constituit Dominus super familiam suam, dare illis cibum in tempore suo mensuram tritici, puram scilicet et probatam doctrinam, quatenus veniente Domino mereantur audire : *Euge serve bone et fidelis, quia supra pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam : intra in gaudium Domini tui.*

CAPUT XI.

De undecimo abusionis gradu.

Undecimus abusionis gradus est; Plebs sine disciplina, quæ, cum disciplinæ exercitationibus non servit, communi se perditionis laqueo constringit : iram etenim Domini absque disciplinæ rigore non evadit.

Atque idcirco Psalmistæ vocibus indisciplinatæ plebi prædicatur : *Apprehendite disciplinam nequando irascatur Dominus.* Disciplina vero morum est ordinata correctio, et majorum præcedentium regularum observatio. De qua disciplina Paulus apostolus ita loquitur dicens : *In disciplina perseverate; tamquam filiis vobis offert se Deus. Quod si extra disciplinam estis, cujus participes facti estis? Omnes enim adulteri, et non filii estis.* Qui ergo adulteri, sine disciplina sunt, et cœlestis regni hæreditatem non capiunt : si filii autem paternæ disciplinæ correctiones ferunt, et hæreditatem quandoque recipere posse non desperent. De qua etiam disciplina Esaias quidem indisciplinatæ plebi prædicat, dicens : *Quiescite agere perverse, discite bene facere.* Et ad eamdem Psalmista consona voce compsallit, dicens : *Declina a malo, et fac bonum.*

Infelix ergo est qui abjicit disciplinam. Audet enim extra milites aliquid, qui Dominum crucifigentes, non ejus sciderunt tunicam, qui Ecclesiæ Christi scindit disciplinam. Sicut enim tunica totum corpus præter caput tegitur : ita disciplina omnis Ecclesia, præter Christum qui caput est Ecclesiæ et sub disciplina non est, protegitur et ornatur. Ipsa vero tunica contexta desuper fuerat per totum; quia eadem disciplina Ecclesiæ a Domino de cœlo tribuitur et integratur. De qua Dominus cum ad Patrem ascendisset, postquam resurrexit a mortuis, ad Apostolos suos loquebatur, dicens : *Vos autem sedete hic in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto.* Tunica ergo corporis Christi disciplina Ecclesiæ est : qui autem extra disciplinam est, alienus est a corpore Christi. *Non scindamus igitur illam.*

sed sortiamur de illa cujus sit, id est, non solvamus quidquam de mandatis Domini, sed unusquisque in quo vocatus est, in eo permaneat apud Dominum.

CAPUT XII.

De duodecimo abusionis gradu.

Duodecimus abusionis gradus est, Populus sine lege, qui dum Dei dicta et legum scita contemnit, per diversas errorum vias eumdem perditionis laqueum incurrit.

De quibus viis sub persona prævaricatoris populi, humanum genus Propheta ita deplangit : *Nos autem sicut oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit,* de quibus viis etiam sapientia loquitur per Salomonem : *Multæ viæ videntur hominibus rectæ, et novissima earum deducunt ad mortem.* Quæ utique multæ perditionis viæ tunc inceduntur, cum una regalis via, lex Dei videlicet, quæ neque ad dexteram neque ad sinistram declinat, per negligentiam deseritur. De qua scilicet via Dominus Jesus Christus, qui est finis legis ad justitiam omni credenti, denuntiat : *Ego sum via, veritas et vita, neque venit ad Patrem nisi per me.* Ad quam viam omnes homines communiter invitat, dicens : *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Quia non est personarum acceptio apud Deum,* ubi non est Judæus, nec Græcus, masculus et femina, servus et liber, barbarus et Scytha, sed omnia in omnibus Christus : omnes enim unum sunt in Christo Jesu. Dum ergo Christus finis legis est, qui sine lege sunt, sine Christo fiunt. Igitur populus sine lege, populus sine Christo est.

Abusivum ergo in temporibus Evangelii populum sine lege fieri, quando Apostolis in cunctas gentes licentia prædicationis data est, quando tonitruum Evangelii per cunctas sæculi partes intonuit, quando gentes quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam ; quando qui de longe fuerant, facti sunt prope in sanguine Christi : qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei in Christo; quando est tempus acceptabile, et dies salutis, et tempora refrigerii in conspectu Altissimi; quando unaquæque gens habet testem resurrectionis; quando ipse Dominus protestatur, dicens : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* Non itaque simus sine Christo in hoc tempore transitorio, ne sine nobis Christus esse incipiat in futuro.

GENESIS.

CARMEN IGNOTI AUCTORIS, TERTULLIANO ET CYPRIANO ATTRIBUTUM.

Principio Dominus cœlum terramque creavit :
Namque erat informis fluctuque abscondita tellus;
Immensusque Deus super æquora vasta meabat,
Dum chaos et nigræ fuscabant cuncta tenebræ.
Has dum disjungi jussit de cardine, fatur :
Lux fiat; claro et nituerunt omnia mundo.
Cum Dominus primi complesset facta diei,
Condidit albentem nebulis nascentibus axem;
Accipit immensus errantia littora Pontus,
Multiplices rapiens validis cum tractibus amnes.
Tertia lux faciem terrarum fulva retexit,
Arida mox posito narratur nomine Terra;
Florea ventosis consurgunt germina campis,
Pomiferique simul procurvant brachia rami.
Quarta dies generat solis cum lampade lunam,
Et stellas tremulo radiantes lumine fingit;
Hæc elementa dedit subjecto insignia mundo,
Tempora quæ doceant varios mutanda per ortus.
At quinta accipiunt liquentia flumina pisces,
Et volucres varias suspendunt aere pennas.
Sexta at prægelidos in spiras lubricat angues,
Quadrupedumque greges totos diffundit in agros;
Cunctaque multiplici mandavit crescere passim
Germine, et immensis errare et pascere terris.
Hæc ubi constituit divina potentia jussu :
Rectorem inspiciens mundanis defore rebus,
Hæc memorat : Nostris hominem faciamus ad unguem
Vultibus assimilem, toto qui regnet in orbe;
Et licet hunc uno posset componere verbo;
Ipse tamen sancta dignatus ducere dextra,
Inspirat brutum divino a pectore pectus.
Quem postquam artificis formatum in imagine vidit,
Non patitur solum mordaces volvere curas.
Ilicet irriguo perfundit lumina somno,
Mollius ut vulsa formetur femina costa,
Atque artus mixtu gemino substantia firmet.

Inditur et nomen vitæ, quod dicitur Eva.
Quapropter nati linquunt de more parentes,
Conjugibusque suis positis cum sedibus hærent.
Septima, quando Deus factorum fine quievit,
Sacratam statuens venturi ad gaudia sæcli,
Ilicet exhibitis animantum ex ordine turbis,
Viritim cunctis nomen quod permanet indit.
Adami a Domino donata scientia solers,
Quem Deus alloquio, junctam dignatur et Evam :
Crescite multimodo ventura in tempora partu,
Ut polus et plenæ vestro sint germine terræ :
Hæredesque mei, varios decerpite fructus,
Quos nemora et pingui reddunt de cespite campi.
Hæc ubi disseruit, læta paradisus in aula
Instruitur, primique aspectat lumina solis.
Gignitur hæc inter pomis letalibus arbos,
Conjunctum generans vitæ mortisque saporem.
Ædibus in mediis puro fluit agmine flumen,
Quod rigat insignes liquidis de fluctibus ortus,
Quadrifidosque secat undante ex fonte meatus.
Phison auriferis prædives fluctuat undis,
Conspicuasque terit rauco de gurgite gemmas;
Prasinus huic nomen, illi est carbunculus ardens;
Perspicuusque vadis terram prælambit Hevilath.
Post hunc Æthiopas Gihon allapsus opimat.
Tertius est Tigris, Euphrati adjunctus amœno,
Assyriam celeri discretim flumine sulcans.
Hic positus custos Adamus cum conjuge fida,
Atque opifex tali formatur voce Tonantis :
Ne trepidate simul licitos præcerpere fructus,
Quos nemus intonsum ramo frondente creavit;
Solliciti ne forte malum noxale legatis,
Quod viret ex gemino discreta ad munia succo.
Nec minus interea cæcos nox alta tenebat,
Ac modo formatos vestis nec texerat artus.
Has inter sedes, et baccis mitibus ortus,
Spumeus astuto vincens animalia sensu,
Serpebat tacite spiris frigentibus anguis :
Livida mordaci volvens mendacia sensu,
Femineo tentat sub pectore mollia corda :
Dic mihi cur metuas felicia germina mali?
Numquid poma Deus non omnia nota sacravit?
E queis si studeas mellitos carpere victus,
Aureus astrigero remeabit cardine mundus.

Illa negat, vetitosque timet contingere ramos;
Sed tamen infirmo vincuntur pectora sensu.
Ilicet ut niveo jam mitia dente momordit,
Affulsit nulla maculatum nube serenum :
Tum sapor illecebram mellitis faucibus indens,
Compulit insueto munus deferre marito.
Quod simul ac sumsit, detersa nocte nitentes
Emicuere oculi, mundo splendente, sereni.
Ergo ubi nudatum prospexit corpus uterque,
Cumque pudenda vident, ficulnis frondibus umbrant.
Forte sub occiduo Domini jam lumine solis
Agnoscunt sonitum, trepidique ad devia tendunt.
Tum Dominus cœli mœstum compellat Adamum :
Dic ubi nunc degas? Respondit talia supplex:
O Domine, affatus pavido sub corde tremisco,
Magne, tuos, nudusque metu frigente fatigor.
Tunc Dominus : Quis poma dedit noxalia vobis?
Tradidit hæc mulier, dum dicit lumina promtim
Candenti perfusa die, liquidumque serenum
Affulsisse sibi, solemque et sidera cœli.
Protinus ira Dei turbatam territat Evam;
Auctorem vetiti dum quærit Maximus acti.
Illa sub hæc pandit : serpentis suasa loquentis
Accepi, fallente dolo blandoque rogatu :
Nam sua vipereis intexens verba venenis,
Hæc mihi præ cunctis narravit dulcia pomis.
Ilicet Omnipotens condemnat gesta draconis,
Præcipiens cunctis invisum visere monstrum;
Pectore mox fuso prorepere, tum sola morsu
Mandere : mansuro quæcumque in tempora bello,
Humanos inter sensus, ipsumque labantem;
Vertice ut abjecto pronus post crura virorum
Serperet, ut calcet dum labens cominus instat.
Femina fraudigeris misere decepta loquelis,
Præcipitur duro discrimine ponere partum,
Servitiumque sui studio perferre mariti.
Tu vero cui visa fuit sententia verax
Conjugis, immiti cessit quæ victa draconi;
Deflebis miserum per tempora longa laborem.
Nam tibi triticeæ surget pro germine messis
Carduus, et spinis multum paliurus acutis,
Ut cum visceribus lassis et pectore mœsto,
Plurima sollicitos præstet suspiria victus;
Donec in occiduo venientis tempore mortis,

Unde geris corpus, terræ reddare jacenti.
His actis Dominus trepidis dat tædia vitæ,
Dejectosque procul sacratis dimovet hortis,
Obversosque locat, medioque eliminat igni;
In quo perceleri Cherubim evolvitur æstu,
Dum calidus defervet apex, flammasque volutat.
Queis Dominus, pigro ne frigore membra rigerent,
Consuit evulsas pecudum de viscere pelles,
Operiens nudos calidis de vestibus artus.
  Ergo ubi conjugio sese jam fidus Adamus
Esse virum sensit, nomen genitricis amatæ
Exhibet uxori; bino qui germine factus
Continuo genitor diversis nuncupat orsis.
Atque Cain hic nomen habet, cui junctus Abelus.
Innocuas hujus servabat cura bidentes,
Ast alius curvo terram vertebat aratro.
Hi cum perpetuo ferrent sua dona Tonanti,
Dissimiles fructus sensu suadente dedere.
Nam prior uberibus fuerant quæ prosata glebis
Obtulit: ast alius miti se devovet agno,
Exta manu sincera gerens adipemque nivalem;
Confestimque placet Domino pia vota tuenti.
Quod propter gelida Cain incanduit ira.
Quem Deus alloquio dignatus, talibus infit:
Dic mihi, si rectum vivas, et noxia cernas,
Degere non possis contracto a crimine purus?
Desine mordaci fratrem disperdere sensu,
Qui tibi ceu Domino subjectus colla daturus.
Nec tamen his fractus, fratrem deducit ad arva;
Atque ubi deprensum deserto in gramine vidit,
Elidit geminis frangens pia guttura palmis.
Quod factum Dominus cœlo speculatus ab alto,
Disquirit, quonam terrarum degat Abelus?
Ille negat positum custodem se fore fratris.
Cui Deus effatur: Numnam vox sanguinis ejus
Ad me missa sonat, celsumque ascendit ad axem.
Nosce igitur mansura tibi pro crimine tanto.
Nam modo quæ maduit germani sanguine terra,
Inviso maledicta tibi commissa negabit
Semina, et assumtis fructum non proferet herbis,
Torpidus ut multo collidens membra tremore.
. . . . (1)

(1) Cum prorsus mutilus sit finis hujus carminis, suspicatus est Pamelius cætera quoque Geneseos capita, ad eversionem usque Sodomæ, metro a Cypriano conversa.

SODOMA.

CARMEN IGNOTI AUCTORIS, PERPERAM TERTULLIANO ET CYPRIANO ETIAM ATTRIBUTUM.

Jam Deus omnipotens, primævi tempora sæcli
Vindice diluvio cunctis aboleverat undis,
Quas cœlum sparsit terræ, maris expuit æquor.
Hactenus haud liquido pœnas decernere pactus
Excidio, quoties hiemes induceret aer,
Frænandis varium pluviis mandaverat arcum,
Purpureo et viridi signantem nubila limbo;
Iridis huic nomen; propria est quæ fibula nimbis.
Sed recidiva hominum pariter cum gente secunda
Impietas, iterumque mali nova pullulat ætas;
Excidio jam non imbres sortita, sed ignes,
Sic Sodomûm meruit tellus ardentibus uri
Roribus, et finis portendere signa futuri.
Effera luxuries illic inimica pudoris
Instar legis erat, fugeret quam præscius hospes,
Ante vel ad Scythicas, vel apud Busiridis aras,
Exoptans per sacra necem, cæsusque cruorem
Fundere, Bebryciûm et Libycas satiare palæstras;
Anteque vel Circæa novas per pocula formas
Sumere, quam læsum Sodomis amittere sexum.
Pulsabant cœlum invidia connubia mixta,
Incestu parili generis natura rebellis
In sese, læsumque viri cum corpore nomen.
Tempore sed certo Deus omnia prospeculatus,
Judicat injustos; patiens, ubi criminis ætas,
Cessandi spatium vis nulla coegerit iræ (1).
Jamque dies ultrix aderat : duo de grege missi
Angelico, forma juvenes, qui spiritus ambo
Diva ministerio Domini mandata ferebant,
Succedunt Sodomis. Illic de stirpe piorum
Transvena Loth aderat, sapiens justique colonus
Unus erat meminisse Deum; solet utilis arbor
In sylvis latitare feris velut hospita fructu.
Is tunc pro porta residens, vix mœnia adibant

(1) Versus obscurus et corruptus.

Cœlicolæ; quamquam divinos nescius, ultro
Advocat, appellat, patrio veneratur honore,
Hospitioque vocat, longe stabulare parantes;
Enisus longis precibus, pia pignora mensa
Officiisque probis studio dispungit amicos.
Nox requiem dederat, lux solverat altera noctem,
Et Sodoma in foribus strepitat cum lege pudenda.
Loth contra supplex : Ne vos nunc pacta libido
Incendat juvenes istam fœdare juventam;
Quo luxus genitura vocat? Quo semina frustra?
Quo nullæ nuptant animæ; non lustra colentes,
Non stabulis reduces, non undis subter hiantes,
Nec quæ pennarum modulis prope nubila pendent,
Nec quæ per terram protracto corpore reptant.
Omne genus luxu (1) genus est, sed femina conjux
Omnibus, et nunquam cuiquam nisi femina mater.
Nunc si fas juvenilis habet vastare pudorem,
Sunt intus natæ bijuges mihi, nubilis ætas,
Virginitas in flore tumet, jam dedita messi;
Digna cupido viris tulerit quam vestra voluptas;
Dedo pater, proque hospitibus pensabo dolorem.
Vulgus ad hæc demens : quisnam tu, quantus, et unde,
Qui nobis domineris, ait, legesque recondas?
Transvena num rector Sodomorum ut ingerat iras.
Nunc igitur tute ipse lues, quod nostra cupido est,
Pro natis, proque hospitibus; satis unus in omnes.
Dicta et facta simul; vulgi mora nulla furentis.
Turbidus hiberno ut dum volvitur impete torrens,
Rivorum innumeros uno pede fertur in amnes,
Si qua illic arbor rapidis offenditur undis,
Haud mansura diu; quantum radice licebit
Crinitas durare moras, ubi subter adesam
Perdit humum circumfosso jam caudice pendens,
Huc illuc certam differt incerta ruinam :
Haud aliter Loth in media vertigine vulgi
Nutabat vinci prope jam; sed diva potestas
Subvenit, Angelici juvenes de limine raptum
Restituunt tectis; demens sed vulgus ibidem
Pœnarum auspiciis interdum lumine multant.
Tunc decreta Dei referant, dignam adfore pœnam
De cœlo Sodomis; ipsum meruisse salutem

(1) Videtur ea vox eodem sensu usurpata ab Auctore libri de Singularitate clericorum, qui feminas ab ecclesiis excludendas negat, quia ibi femina *perdit suæ voluptatis usum, perdit et luxum dum tractantur cœlestia.*

Justitiæ titulo : Quin ergo accingeris istinc
Festinare fugam, pariterque educere si quid
Gentis habes : nos exitium jam inducimus urbi.
Loth generos citus alloquitur : sed dura hominum mens
Credere despexit monitum, risitque timorem.
Tempore mox quo lux tenebras conscendere tentat,
Et bicolor cœli facies de nocte dieque est,
Instabant juvenes Chaldæam educere gentem
Ex Sodomis, justamque domum donare saluti :
Eia age, Loth, exurge, tuamque assume jugalem,
Et natas duplices, atque hinc exterminus ito;
Præveniens Sodomûm pœnas. Manibus quoque amicis
Producunt trepidos, atque hæc ibi cætera mandant :
Serva Loth animam; ne visum in terga retrorsum
Vertere forte velis, cœptum vel sistere gressum;
In montem propera. Timuit Loth ardua tardo
Ereptare gradu, cœlestes ne prius iræ
Opprimerent : alios igitur deposcere portus
Aggreditur, parvam quam contra aspexerat, urbem.
Huc, inquit, contendo fugas; vix mœnibus extat,
Nec longe, nec magna. Illi favere precanti,
Urbis et ipsius pariter gessere salutem;
Segor inde loco nomen vox barbara novit.
Tunc Loth ingreditur Segor, simul exoritur sol,
Ultimus ille quidem; in Sodomamque incendia fervens
Infert, nam totos radios armaverat igni :
Æmula subseritur caligo, includere lucem
Cœptans, atque globos confuso intexere cœlo :
Fumantes coeunt nubes, novus irruit imber;
Sulphura cum flammis flagrantibus æstuat æther.
Hinc habet in falso de vero fabula famam,
Solis progeniem currus optasse paternos,
Nec valuisse levem puerum frænare superbos
Solis equos, arsisse orbem; tunc fulmine raptum
Aurigam illicitum, planctum mutasse sorores.
Viderit Eridanus, si qua illic populus albet,
Aut si quis plumat senio modulatior ales :
Hic aliter versæ mœrent miracula formæ.
Namque comes conjux heu me, male tum quoque legis
Femina non patiens, divina ad murmura cœli
Audaces oculos nequicquam sola retorsit,
Non habitura loqui quod viderit; et simul illic
In fragilem mutata salem, stetit ipsa sepulcrum;
Ipsaque imago, sibi formam sine corpore servans;

Durat adhuc etenim nuda statione sub æthram,
Nec pluviis dilapsa situ, nec diruta ventis.
Quinetiam si quis mutilaverit advena formam,
Protinus ex sese suggestu vulnera complet;
Dicitur et vivens alio jam corpore sexus
Munificos solito dispungere sanguine menses.
Nusquam sunt Sodomi, nusquam illorum impia lucent
Mœnia, cum dominis domus omnis, inops ita nusquam :
Tota rogus regio est; hinc atro horrore favillæ,
Hincque situ cano cineres incendia signant.
Occidit illa prior feritas, quam prospiciens Loth (1)

. . . .

Nullus arat frustra piceas fuligine glebas.
Semiperemta etiam si qua illic jugera lætas
Autumni conantur opes; facile optima sese
Promittunt oculis, pira, persica, et omnia mala,
Donec carpantur : nam protinus indice tactu,
Solvitur in cinerem, fit vana favillaque pomum.
Sic igitur cœlo pariter terraque sepultis
Nec mare vivit ibi, mors est maris illa quieti;
Quod nullos animat per anhela volumina fluctus,
Quodque etiam patrio nusquam suspirat ab austro;
Quodque nequit proferre aliquam de gurgite gentem
Squamigeram, lævive cuti vel cortice septam,
Vel crispam concham, aut duplici compagine clausam.
Solum illic propria mentitur fruge bitumen,
Exusti fuligo maris; quod vividus ardor
Subter stagna coquens de sulphuris et salis æstu,
Temperat, inque picem dat terræ hærere marinam :
Invehitur proprio cum tempore pingue crematæ
Virus aquæ, spumisque cutis super æquora nigra
Texitur. Appellunt queis est ea captio mercis;
Acclinant laterum læves libramine lembos,
Ut semel impositam doceant conscendere venam :
Nam se sponte levans annabit inertis ad ora
Navigii, pressumque dabit præ munere largo,
Ni plaga contigerit quam mensis femina vestit.
Ecce aliud monstrum pelagi de clade notatur :
Cuncta illic immissa natant; natura recessit
Mergendis data corporibus. Si denique tædæ
Luciferam narem sistes qua spiritus igni est,

(1) Corruptum locum sic emendari et expleri posse putat editor Oxon. :

Occidit illa prior species, quam prospiciens Loth
Destruisse pii fertur commercia fratris.

Velificavit apex flammæ, si flamma peremta est.
Ibit subter aquas destructio naufraga lucis.
Hæ Sodomûm et Gomorûm signatæ in sæcula pœnæ
Gentibus injustis, queis corda obdura timorem
Deseruere Dei, cœlestia jura tueri,
Inque unum rerum Dominum sperare docebunt.

AD SENATOREM

EX CHRISTIANA RELIGIONE AD IDOLA CONVERSUM.

(*CARMEN IGNOTI AUCTORIS.*)

Quum te diversis iterum variisque viderem
Inservire sacris, priscoque errore teneri,
Obstupui : monitus, quia carmina semper amasti,
Carmine respondens, properavi scribere versus;
Ut te corriperem, tenebras præponere luci.
Quis patiatur enim, te Matrem credere magnam
Posse deam dici, rursusque putare colendam,
Cujus cultores infamia turpis inurit?
Namque sacerdotes tunicis muliebribus idem
Interius vitium cultu exteriore fatentur;
Idque licere putant, quod non licet : unde per orbem
Leniter incedunt, mollita voce loquentes,
Lapsatosque tenent extenso pollice lumbos,
Et proprium mutant vulgato crimine sexum.
Cumque suos celebrant ritus, his esse diebus
Se castos memorant : at si tantummodo tunc sunt,
Ut perhibent, casti, reliquo jam tempore quid sunt?
Sed quia coguntur saltem semel esse pudici,
Mente fremunt, lacerant corpus, funduntque cruorem.
Quale sacrum est vero quod fertur nomine sanguis?
Nunc etiam dicis, quod te non fecerit ætas
Sed tua religio calvum : caligaque remota,
Gallica sit pedibus molli redimita papyro.
Res miranda satis dejectaque culmine summo :
Si quis ab Isiacis consul procedat in orbem,
Cunctis risus erit : quis te non rideat autem,
Qui fueris consul, nunc Isidis esse ministrum?
Quodque pudet primo, te non pudet esse secundo,

Ingeniumque tuum turpes damnare per hymnos
Respondente tibi vulgo et lacerante senatu;
Teque domo propria pictum cum fascibus ante,
Nunc quoque cum sistro faciem portare caninam.
Hæc tua humilitas, sed humilitatis imago (1).
Ædibus illa tuis semper monumenta manebunt.
Rumor et ad nostras pervenit publicus aures,
Te dixisse : Dea, erravi; ignosce, redivi.
Dic mihi si valeas, cum talia sæpe rogares,
Et veniam peteres; quæ tecum verba locuta est?
Vere mente cares, sequeris qui mente carentes.
Hæc iterum repetis, nec te delinquere sentis.
Quid mereare vide : minus esses forte notandus,
Si tantum hoc scires, et in hoc errore maneres :
At cum vericolæ penetraveris ostia legis,
Et tibi nosse Deum paucis accesserit annis;
Cur linquenda tenes, aut cur retinenda relinquis?
Nilque colis, dum cuncta colis; nec corde retractas
Vera quid a falsis, quid ab umbris lumina distent.
Philosophum fingis, cum te sententia mutet :
Nam tibi si stomachum popularis moverit aura,
Et Judæus eris, totusque incertus haberis.
Indulge dictis, sapientia non placet alta.
Omne quod est nimium contra cadit : unum operantur,
Et calor et frigus : sic hoc, sic illud adurit;
Sic tenebræ visum, sic sol contrarius aufert,
Et pariter lædunt gelidum fervensque lavacrum :
Esca alitur corpus, corpus corrumpitur esca;
Vimque suam minuit, si quid protenditur ultra.
Denique si sedeas, requies est magna laboris;
Si multum sedeas, labor est. Maro namque poeta
Pro pœna posuit : *Sedet, æternumque sedebit*
Infelix Theseus. Semper nocet utile longum;
Prandia longa nocent, jejunia longa fatigant :
Sic nimium sapere stultum facit : improba secta,
Me dea sic docuit, moderamen amabile dixit.
Sed tu nec sectam modo, nec moderamina curas.
Mens autem stabilis nullo pervertitur æstu,
Ipsaque simplicitas nunquam mala cogitat ulla.
Hinc sincera fides æterna sede fruetur :
Et dolus e contra longo cruciabitur igni.
Elige quid velles, ut digna piacula vites.
Sic tamen hanc veniam mereatur creditor inquam.

(1) Observat Pamelius hunc scriptorem littera *h* more veterum uti pro consonante.

Ut leve crimen erit, si nolis noscere vera;
Non leve crimen erit, si cognita vera relinquas.
Sed te correctum forsan matura senectus
In melius revocat satiatum erroribus istis;
Tempus enim mutat mala, digerit omnia tempus.
Tunc igitur cum te consulta reduxerit ætas,
Disce Deo servare fidem, ne forte bis unum
Incurras lapsum; quia vere dicitur illud :
Qui pedis offensi lapidem vitare secundo
Nescit, et incautus iterum vexaverit artus,
Imputet ipse sibi, nec casibus imputet ullis.
Corrige delictum fidamine, corrige mentem.
Suffecit peccare semel, desiste vereri :
Non erit in culpa quem pœnitet ante fuisse.

AD VIGILIUM EPISCOPUM,

DE JUDAICA INCREDULITATE,

CELSI CUJUSDAM

IN ALTERCATIONEM JASONIS ET PAPISCI,

PRÆFATIO (1).

1. Etsi plurimos gentilium scio, Vigili sanctissime, ab ordine atque ratione veritatis aversos, quominus Dominum noscant, cæcitate mentis errare; tamen magis Judaicæ plebis insaniam novi adversus nomen Domini, pertinaci etiam nunc duritia cordis, ingenita et patrum iniquitate perstare, aversantes verum salutem, nec inquirentes vitæ æternæ datorem, ut qui delictis stirpis antiquæ sunt pari merito nequitiæ genitalis obnoxii, saltem vel sero credentes possint conversi ad Domini timorem satisfactione omni pœnitentiæ ab iniquitatibus liberari : sed perstat et durat adhuc, et semper, puto, durabit ad usque progeniem succidaneam innata patrum irreligiosa perfidia; quæ adversus odium nominis Domini incredulitatis insania roborata, nec ad agnoscendam veritatem potest corrigi, nec ad timorem Dei ipsius monitis doceri atque suaderi. Cum autem doceat Dominus et ostendat, dicens : *Ego sum lumen seculi, qui me secutus fuerit, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ :* quæ, malum, ratio est, ostensum divinitus vitæ lumen omittere, et mentis cæcitate malle tenebras mortis eligere, ut ostendat damnationis suæ propriæ voluntatis libera et illicita perditione, contra Deum etiam illa nolle quæ prosunt? Secundum quod et per Domini vocem increpatam Hierusalem, quod colligi noluerit, Deo illam volente colligere, loquitur Spiritus sanctus, et bonitatem Dei manifestat peccatoribus subvenire jugiter velle : *Hierusalem, Hierusalem, quæ interficis Prophetas et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui colligere filios tuos, sicut gallina colligit filios suos sub axillas, et noluisti?* Adeo Dei voce manifeste perfidi populi contumacia denotatur, ut etiam salutem propriam suam semper adversus clementem misericordiam Domini sprevisse doceatur. Inde Pro-

---

(1) Nihil aliud est hic libellus quam præfatio, sive epistola nuncupatoria Celsi cujusdam senis Christiani in Altercationem Jasonis et Papisci, quod opus ex græco latinum a se factum Vigilio episcopo dedicavit. Damnum fecimus tum perantiqui illius libri, tum etiam latinæ interpretationis. Sola exstat præfatio, sive epistola nuncupatoria. Cum Jason Christianus Hebræus cum Papisco Judæo Alexandrino de veritate Christianæ religionis disseruisset, ac Judæus post plurimas obstinati animi significationes tandem oppugnatæ veritati dedisset manus, litteris græcis mandata sunt quæ inter utrumque tanto studio fuerant disputata. Non constat ab ipso Jasone scriptum esse colloquium, quamvis nemo aptius id facere potuisse videatur. Celsus Epicureus, cum historias Judæorum et Christianorum fabulas esse contenderet, ac operam ab utrisque in nonnullis allegorice interpretandis adhibitam floccifaceret, in exemplum adducebat Papisci cujusdam et Jasonis ἀντιλογίαν, quam, ut miseratione et odio digniorem quam risu, ne refellendam quidem judicabat. Observat Origenes, 4 Cels. p. 199, ex omnibus Christianorum libris allegorias et enarrationes non contemnendo dicendi genere continentibus, eum a Celso electum esse qui vilior sit et ad multos ac simpliciores fide imbuendos aptior, quam ad intelligentiores permovendos; sed tamen nihil in eo occurrere contendit quod odio dignum sit, nec aliud quidquam requirit ad Celsi condemnationem, nisi ut legatur ille liber *in quo describitur Christianus cum Judæo disserens ex scripturis Judaicis, et quæ de Christo prædicta sunt in Jesum convenire demonstrans; idque altero adversus hanc disputationem strenue et Judæi personæ convenienter obnitente.* Ex his perspici potest quibus de rebus hoc in libro pertractatum fuerit.

pheta benevolentiam Dei, exhortatione prædicationis offerens et insinuans proclamat et suadet, dicens : *Revertimini ad me, et ego revertar ad vos, dicit Dominus.* Alius quoque similiter misericordiam Domini sempiternam manere demonstrans, addicit, dicens : *Nolo mortem morientis, quantum ut revertatur et vivat, dicit Dominus.*

2. Quid est ergo reverti ad Dominum, quam in Christum credendo, per eum qui est via veniendi ad patrem, Deo reconciliatum posse salvari? Quomodo autem reverti ad Deum possunt, qui ei per quem est agnitio et reversio ad Deum, voluntatem Dei prædicanti credere noluerunt? Aut quomodo Deum satisfactione aliqua placare potuerint; qui eum qui est satisfactio et placatio pro nobis apud patrem, sacrilega impugnatione persequi maluerunt? *Si enim advocatum Christum habemus apud Deum patrem*, servare ea quæ nos docuit et monuit, quæque apud patrem locuturus est, sollicito timore facere debemus. Igitur nos qui mente in Domini metum prona, mandatorum ejus monitis insistimus, et religiosi ac venerabilis cordis fidem et credulitatem de ejus timore concepimus; quid aliud sequi, quid cupere, quid magis velle ac tenere debemus, quam ut omni a nobis mentis antiquæ nocte discussa, et caligine vitæ prioris abstersa, mandatorum Domini salutarium memores, ac vitæ æternæ promissa retinentes, ad ejus monita revertamur, et in ipsius lumine quod ostendit, firmata credulitate gradiamur, ut qui ignari aliquando salutis futuræ, in erroribus implicati vitæ prioris, ac tenebris aberravimus, illuminati nunc ejus veri luminis claritate, et ostenso nobis atque patefacto melioris vitæ limite, Domini mandata sequenda et gerenda teneamus?

3. Hoc lumen nobis vitæ salutaris exortum, hoc in reparationem hominis natum de Dei patris procuratione ac miseratione præsidium Magi, primi ab Orientali parte venientes, et stella duce Judæorum regem palam præscia prædicatione quærentes, afferentes etiam munera, testificata omnibus inquisitione monstrarunt. Et ne aliquibus quis ille esset, absconsum foret, inventum puerum procidentes genibus adorarunt; sicut testificatur Evangelium, dicens : *Cum autem natus esset Jesus in Bethleem Judæ in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt in Hierosolymam dicentes : Ubi est qui natus est Rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in Oriente, et venimus adorare eum*, testificantes scilicet veritatem de eo, etiam stellam sibi signum atque indicium nativitatis ipsius esse monstratam, qua indice natum esse illum Magis prædicantibus et affirmantibus, Hierosolymis crederetur. Simeon quoque justus qui in cæcitate constitutus, divino monitus oraculo audierat se non ante moriturum quam vidisset Christum; cum in templum omni populo præsente infantem secum inferret mater, et in spiritu natum esse Christum sensisset, acceptum in manus puerum vidit; et benedicens Deum, in conspectu et auditu omnium dixit : *Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum.* Simeon quod cæcus audierat, evidenti veritate perfectum esse annuntiabat; et veritatem quam accepto lumine viderat, benedicendo palam Deum populo prædicabat. Ad hoc enim viderat, ut referret, et revelatione sua quod Christus natus fuisset, ostenderet; et perfidi populi initia prima incredulitatis instrueret.

4. Nec hoc solum testimonium de eo Scripturarum cœlestium veritas perhibet, verum et per Prophetas ante Spiritus sanctus adventum ejus in hunc mundum futurum, palam mente omnium consciente prædicavit. Nec est obtentus excusationis incredulis, vel ignorasse Dei filium Christum, vel nescisse futurum Salvatoris adventum; sicut David manifestat, dicens : *Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam; non sunt sermones nec verba, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exivit sonus eorum, et trans fines terræ fines eorum. In sole posuit tabernaculum suum*, id est, in manifesta luce, palam seipsum venisse

monstravit; et per prædicationem Prophetarum quodammodo omnibus suæ præsentiæ ostensionem comprobavit. Hoc etiam Esaias, per quem Dominus præsentiam suam clara annuntiationis manifestatione monstravit, prophetat et dicit : *Ego ipse qui loquebar, veni,* id est, qui per Prophetas ante adventum meum futurum prælocutus fueram, ipse nunc veni, ut omnibus præsentiam meam ipse ego testis mei manifestem. Quid evidentius? Quid hac luce præclarius? Quid verius potest dici? ut ergo oculis quodammodo perspectus esset; se venisse, ipse qui fuerat jam venturus, antequam veniret ostendit, et incredulitate mentes populi perfidi obstruente, venientem nemo cognovit. Sicut idem Esaias in prima increpatione populi proclamat, dicens : *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepium domini sui, Israel autem me nesciit, et plebs me non intellexit.* Palam cunctis sicut ipse prædixit apparuit, et sedentibus in tenebris manifestum vitæ lumen effulsit, et injustitia perfidorum pectus obsessum, postposita propria ac rejecta salute, tenebras potius cæcitatemque cordis elegit.

5. Frequentat ubique atque manifestat prophetatio cunctorum, qui sancto Spiritu præmonente adventus Domini metatores esse sortiti sunt. Hoc lumen sæculo datum, et diem nobis salutis exortum, vivificandis quoque in eum credentibus destinatum docet in Psalmis Spiritus sanctus et ostendit, dicens : *Lapis quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli : a Domino factus est iste, et est admirabilis in oculis nostris : iste dies est quem fecit Dominus, ambulemus et jucundemur in eo.* In hoc die nos ambulare Paulus quoque apostolus præcipiens et docens ac præmonens, dicit : *Nunc enim propius est nobis salus quam cum credimus; nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus,* id est, in Christo et mandatis ejus, cujus lumine ac monitis luminati, et in claritate diei ejus inventi, proximam nobis salutem credula in eum mente conspicimus.

6. Solem quoque esse Christum cunctis timentibus eum, Malachias Propheta testatur et promittit, dicens : *Vobis autem timentibus nomen meum orietur sol justitiæ, et sanitas in alis ejus;* ostendens ex nullo nobis salutem posse conferri, nisi in passione crucis ejus, qua extendens manus cuncta sæculi salvaturus amplexus est, ut converso ad eum timore credamus æternitatem vitæ, et spe futuri regni ejus animemur. Quis enim tam stolidus ac demens, quis sic ab intellectu suæ salutis alienus, qui tot et tantis veritatis testimoniis incredulus, non adversus meram fidem obduratum pectus intellectu veritatis emolliat, et tenebris vitæ quondam mortalis exutus, in lumine præceptorum cœlestium gradiens, ad divina monita et Domini salutaria gerenda mandata, illuminato corde, tota mentis ac fidei credulitate convertat : ut quem Prophetæ prædicaverunt, Deum noscat; ut Christum qui se palam mundo venisse monstravit, intelligat; ut Scripturis divinitus testificantibus, Dei filium et Deum credat. Sicut ipse, quæ sit vita æterna, manifestat, dicens : *Hæc est autem*, ait, *vita æterna, ut cognoscant te solum et verum Deum, et quem misisti Jesum Christum :* docens atque ostendens, nihil aliud esse Deum nosse, quam credere, et oculos cordis in Dominum prona, imo tota pectoris fide et devotione mentis aperire. Inde jam fit ut credendo intelligas, intelligendo quod credis, illuminato corde conspicias; sicut idem ipse Dominus et per Esaiam ante monet, dicens : *Si non credideritis, nec intelligetis.* Tam facilis et præstans et larga est atque abundans de Domini pietate clementia, ut si quis semel sese ad eum toto timore converterit, ad cœleste munus admissus, statim mens ejus non jam nisi ad divina pateat, et ad cœlum ac superna oculos cordis attollens, Christi lumen ac patriam salutis aspiciat.

7. Exemplum ac documentum nostri timoris et fidei, ex ipsius Abrahæ pa-

triarchæ fideli credulitate monstratur, qui repromissioni Dei mente simplici statim credidit, et ideo ad justitiam deputari ei condigna remuneratione commeruit. Hoc Deus diligit, hoc appetit, hoc in servis suis benignus remunerat et honorat, simplicitatem videlicet mundi cordis quo eum cernimus, timorem dilectionis Domini, quo probamur credulam fidem mentis, qua justitiæ deputamur. Hanc fidem sequi, hunc Dei timorem servare nos convenit; qui custodientes verba cœlestia, et sperantes promissa divina, filii Abrahæ meruimus nuncupari. Quod apostoli Pauli, qui Dei voce vas electionis est dictus, contestatione firmatur dicentis: *Sic Abraham credidit Deo, et accepto latum est ei ad justitiam. Cognoscite ergo, quoniam qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahæ.* Hoc Judaicus populus, cui a primordio legis monita loquebantur, incredulæ mentis duritia et perfidi cordis insania servare noluit; et ideo pro diffidentiæ merito, filiorum nomen amisit. Non tamen omnium perfidæ gentis, adversus nomen Domini, quominus intelligerent veritatem, odio obdurata mens est. Etiamque Spiritus sanctus, id est, Christus Dominus noster profectus ex Deo Patre venit ut salvum faceret quod perierat Israelis; qui major ac fortior ad subigenda contumacium colla in timorem sui nominis et potestatem, eos qui adversus luminis sui claritatem, obstinata etiam tunc mentis cæcitate durabant, ad notitiam claritatis et gloriæ suæ tam facile convertit; quam ut omnes salvos faceret providentia suæ divinæ misericordiæ dignatus advenit.

8. Nam ut duri cordis tunc et impiæ plebis ad Domini metum ipso Domino evangelizante conversas mentes sileam; ut Apostolorum ejus prædicatione multiplicatum in toto orbe et reversum credentium populum conticescam; illud præclarum atque memorabile gloriosumque Jasonis Hebræi Christiani, et Papisci Alexandrini Judæi disceptationis occurrit; Judaici cordis obstinatam duritiam, brevi admonitione ac leni increpatione mollitam; et victricem in Papisci corde Jasonis de Spiritus sancti infusione doctrinam: qua Papiscus ad intellectum veritatis admissus, et ad timorem Domini ipso Domino miserante formatus, et Jesum Christum Filium Dei credidit, et ut signaculum sumeret deprecatus, Jasonem postulavit. Probat hoc Scriptura concertationis ipsorum, quæ collidentium inter se, Papisci aversantis veritati, et Jasonis asserentis et vindicantis, dispositionem et plenitudinem Christi, Græci sermonis opere signata est: ad cujus translationem ad intellectum latinum, animante Dei ope, et juvantis fidei firmitate, servata verborum proprietate, intrepidus accessi; et his qui ab intellectu Græcæ docilitatis alieni sunt, interpretata integra significatione verborum, et intellectus omnis ac veritatis manifestatione patefacta, Romani sermonis ratione discussa, disserui. Cujus laboris probationem tibi, carissime, qui utriusque linguæ instructione fundatus es, impensa petitione committo: ut qui sancti Spiritus veneratione verecundus es, collata utriusque operis lectione, audaciam verecundæ temeritatis explores; et examine judicii tui, quæ minus a nobis vel improprie forte digesta sunt, auctoritate Spiritus sancti, qui in pectus tuum inundatione gratiæ cœlestis influxit, comprobes et emendes: sitque ad te de ista lectione ab humilitate nostra mandata legatio, et insinuanda tibi in nos prima dilectionis petitio; ut parvitatem fidei meæ, cum discipulorum tuorum instructione atque eruditione conjungas; et me quem in alia parte hujus provinciæ constitutum propter visendos vultus tuos non itineris longinquitas terruit, nec senium ac difficultas fatigati ac fessi jam corporis retardavit, sed animante famulatu Domini, et urgente festinata cupiditate properandi, contemta quoque omni tribulatione inopiæ atque penuriæ, quantacumque virium facultate veniendi, Sanctimoniæ tuæ celebris huc fama perduxit, ad proximam dilectionis tuæ caritatem, cum unanimitate fraternitatis admittas; et amori tuo quem discipulis suis Dominus hæreditatis titulo reliquit, conjungas pariter et adsciscas;

ut expectem pariter cum fratribus in apertione oris tui splendorem gratiæ luminis Christi. Tu enim sequeris in tractatibus tuis lumen vitæ, quod Dominus ostendit, quod Christus adveniens æternam se esse vitam monstravit.

9. Certe quam mihi læta illa, quam exoptabilis dies est, cum misericordia Domini ac favore accersitione dilata, senectam istam meam proferre contigerit; ut et orationibus sanctorum impense et jugiter deprecantium Dominum conjungi merear, ut Christi martyrem videam, ut coronam justitiæ, quæ tibi penes Dominum deposita est, portare conspiciam. Non autem putaveris martyrii tibi, secundum præsens votum fidei, gloriam tribui. Tunc inde felicitatis hujus collata dignatio est; tunc judicio justo Dominus elegit destinatum martyrem, cum te exemtum de justorum grege atque assumtum sibi de inopinato constituit altari suo sacerdotem. Præclara prorsus et gloriosa vocationis electio, et de Domini dignatione nova atque inaudita et mira felicitas; transmarinæ peregrinationis necessitatibus occupatum, ad destinatum tibi munus, ignarum ac nescium repente venisse: atque ita regressus tui tempus ad hoc esse libratum, ut inspirata celeritate veniendi, intelligeres atque dignosceres honorem sacerdotii cœlestis inter cæteros tibi potissimum destinatum, et, quod jussione Domini expectatus venires atque occurreres, reservatum. Ut enim Ecclesiæ suæ Dominus tota miserationis pietate consuleret, dimicantis plebis mora, quem potius eligeret episcopum, te quærenti populo suo Christus inopinatum repente obtulit, et complacitum sibi cœlestis providentia, manifeste adventus tui improvisa occursione monstravit: et documentum repentini ac pernicis occursus, procurationem Dei voluntatis ostendit; ut quod difficili expeditione potuisset occurrere, facili celeritate perfectum sit, urgentis Domini jussione; et ut prius te in Ecclesia Dei episcopum stare conspiceres et stuperes, quam venisse dignosceris.

10. Inde dilectionem jam tecum suam Dominus initiata caritate firmavit; inde amicitiam tecum, quam discipulis suis sub triumpho crucis suæ tradidit dedicavitque, dicens: *Si feceritis quæ mando vobis, jam non dico vos servos, sed amicos;* inde martyrium, inde sacerdotii electionem signavit. Magna amicitia est, per quam ad Christi vultus admitteris, extraordinaria hostia pervenire. Sic eliguntur justi, sic probantur religiosi, ac simplices in Christi timore electi; ut ante remunerationi fidei destineris, ante præmio devotæ mentis in Domino dignus habearis, quam venerit hora decreti, quam exceperis sententiam Christi, probatam te et paratam hostiam electio cœlestis inveniat. Etenim ille te, qui non mendax est Deus, qui episcopum plebi suæ de improviso constituit, ille plena dilectione suæ voluntatis te coronabit. Tunc tantum ut nostri memineris petimus, et oramus, cum pudice allectionis Domini probata atque immaculata hostia, ante Christi tribunal adstiteris; cum gloria gratiæ Dei, præmium devotæ mentis ac remunerationem acceperis; memoriæ hæreat et tenaciter in sensibus tuis maneat, quam nobis impertire dignaris, dilectio caritatis; ut orationibus tuis peccata nostra veniam consequantur, ut meritis justitiæ tuæ vitæ nostræ delicta purgentur. Etenim martyrii instar esse confido, peccatorem justi petitione meruisse salvari: ut et, cum ipse promereri quid precibus tuis minus possis, martyris meritis libereris. Sic Job justus pro amicorum trium peccatis a Deo rogaturus et impetraturus ostenditur, et probatio timoris ejus et fidei Domini voce teste signatur. Cum ergo in die liberationis tuæ, carissime, repræsentare te Christi vultibus cœperis; cum in æternitatem perpetuitatemque vivendi regnare cum Christo felici sorte successeris; pro Domini misericordia, in mente jam habe puerum tuum Celsum, sanctissime.

SANCTI

CYPRIANI ANTIOCHENI (1)

CONFESSIO.

CAPUT I.

Cypriani natales et pueritia : adhuc parvulus scientias omnes, ac præsertim artes magicas et idololatriæ sacra edocetur.

Quicumque Christi mysteriis infensi estis, lacrymas meas aspicite, et quam vim habeant quæcumque his mysteriis continentur, cognoscite. Quicumque dæmonum delectamini institutis, discite a me ludibriorum, quæ in illis deprehenduntur, vanitatem. Neque enim vestrum quisquam superstitiosior me umquam esse poterit, aut accuratius eos qui dicuntur deos investigare, eorumque efficientiam assequi. Ego sum Cyprianus, qui a teneris unguibus donum Apollini consecratus sum, et adhuc infans draconis artibus initiatus.

Nondum annos septem natus eram, cum et ad Mithræ accessi mysteria; et cum Athenas venissem, et parentum meorum cura et sollicitudine civis factus fuissem, annos natus decem in Cereris mysteriis facem prætuli, et clarum puellæ (2) luctum sustinui, ac Palladis in arce draconi (1) ministravi ad munus æditui evectus.

Veni etiam in Olympium montem, deorum, ut dicitur, sedem; et initiatus sum sonis sermonum, ac strepituum narrationibus. Vidi illic in phantasia arbores et herbas, quæ deorum præsentia operari videntur. Vidi illic horarum successiones, spiritibus vices exercentibus, et dierum discrimen a contrariis quibusdam efficientiis constitutum. Vidi illic choros dæmonum canentium, et aliorum bellum gerentium, et aliorum insidiantium, decipientium, permiscentium; ac dei et deæ cujusque conspexi illic phalangem, dies quadraginta ibi commoratus; unde velut ex regia quadam mittantur spiritus, ut unusquisque in terra et in omnibus gentibus operetur. Fructibus tantum vescebar post solis occasum, et uniuscujusque illorum efficaciam edocebar a septem sacrorum antistitibus, cum annos nondum quindecim implevissem. Id enim parentes mei valde studebant, ut cognoscerem quæ in terra et in aere et in mari; nec naturales tantum herbarum et arborum et corporum generationes et corruptiones, sed etiam insitas his

(1) Extitit temporibus Diocletiani et Maximiani Cyprianus iste Antiochenus, quem quidam a Carthaginensi episcopo non distinguentes, in plurimis a veritate aberraverunt. Quoad hunc autem libellum, scilicet ipsius *Confessionem*, eam Baluzii continuator comprobavit, ab ipso martyre non descriptam, sed potius ab aliquo litterarum amatore, argumenti tractandi gratia, servata tamen rerum essentia, enarratam et ornatam esse : idque factum, quarto circiter a Christi nativitate sæculo. Evulgata autem græco primum sermone, nos eam latino tantum idiomate edimus. Porro Cyprianum hunc commemorarunt Gregorius Nazianzenus, Eudocia augusta, et Photius.

(2) Id est, Proserpinæ.

(1) Non belle Oxoniensis editor dæmonem hoc in loco, ut in pluribus aliis ejusdem libri, generatim draconis nomine designari existimat. Liquet hic indicari draconem illum, qui Athenis in templo Minervæ colebatur. Narrat Plutarchus in Themistoclis vita Themistoclem, cum Atheniensibus persuadere vellet ut relicta urbe in naves secederent, inito cum sacerdotibus consilio perfecisse, ut dracone his diebus in adytis non apparente, et libaminibus, quæ ei quotidie apponebantur, integris repertis, Minerva dereliquisse urbem, et ducem se civibus ad mare præbere videretur.

omnibus virtutes, quas princeps hujus sæculi impressit, ut Dei constitutioni adversetur.

CAPUT II.

Profectus in longa itinera Cyprianus, Argos et Artemidem devenit, omnigenamque scientiam et artem discit.

VENI etiam Argos in Junonis sacris. Vidi ibi aeris cum æthere, et ætheris cum aere, simul etiam terræ cum aqua et aquæ cum aere unitatis consilia. Penetravi etiam in Iliadem, et ad Tauropolon Artemidem, quæ est Lacedæmone, accessi, ut materiæ confusionem et divisionem discerem et obliquarum et atrocium enarrationum sublimitates; divinationem a Phrygibus et haruspicinam accepi, auspicia apud Barbaros, et quadrupedum flexiones, et peritorum ominationes, et stridoris vocem ligni omnis ac lapidis, et mortuorum in sepulcris, ac ostiorum strepitus et membrorum palpitationes cognovi, et sanguinis in corporibus motus secundum efficientiam, et pulsationum contractiones et extensiones, et subductiones rationum et numerorum in rationes et rationum in numeros, et simulatos corporum morbos quasi naturales, et naturales quasi simulatos, et juramenta quæ audiuntur nec tamen audiuntur, et consensiones ad discordiam : nec quidquam in terra aut in mari aut in aere me latuit, sive phantasia sive scientia, sive variis modis, sive machinatione aut artificio contineatur, usque ad scripturarum per præstigias translationem, et alia ejusmodi omnia.

CAPUT III.

Narrat se in Ægypto in adyta admissum, omnes tenebrarum principes, qui sint novisse, omnia vitiorum monstra propriis figuris vidisse.

POSTEA annos natus viginti Memphim in Ægyptum veni, ac ibi in adyta admissus, cognovi quæ sit eorum (dæmonum) cum terrenis rebus communicatio, quibus in locis averrunci sint, quibus delectentur astris et legibus et rebus, quibus fugentur; quomodo tenebras servent, et quibus aliis in rebus resistant. Cognovi illic quot sint tenebrarum principes, et quomodo illis succedat in animabus et corporibus quæ cum illis communicationem habent, et qualis per eos ad exitum perducatur efficientia, cursus, scientia, memoria, metus, ars dolosa, tacitus impetus, oblivio et turbæ ludibria, et alia ejusmodi. Vidi illic terræ motuum et pluviarum similitudinem, et terræ ac maris motum de industria excitatum, ut inspectrix Dei motio interpelletur. Vidi illic gigantum animas sub tenebris detentas, et in phantasia sustinentes terram, velut si quis gravissimum onus humeris ferat. Vidi illic draconum cum dæmonibus communicationes, et emissam ex illis amaritudinem ad rerum terrenarum perniciem; unde participes aerei spiritus pessime homines afficiunt, utpote materiæ auxilio adjuti. Vidi et terram a vento gravatam, nec in aqua demersam propter erectionem naturalium ejus fulcrorum, quam draco, qui divinæ constitutioni adversatur, ad fraudem instruendam elaboravit.

Veni etiam in locum ubi ideas transfigurationum habent dæmones, per quas nefarii spiritus hominibus in impietate secum fœdere conjunctis ministrant. Vidi illic quomodo consistat impia pietas et rationis expers scientia, et iniqua justitia, et confusus status. Vidi illic speciem mendacii formam habentis omni genere variatam, et speciem fornicationis triformem, sanguineam, spumosam, pinguem : speciem iræ petrosam, desertam, et asperam et efferatam : speciem doli coagmentatam et concretam, pluribus linguis comantem : speciem odii, cæcam, habentem quatuor oculos in occipite semper lucifugos, ac multos pedes protinus ex ipso capite suspensos; sine ventre ob viscerum expertem animi affectum : speciem invidiæ similem æmulationi, in eo tamen discrepantem quod linguam instar falcis proferat. Vidi illic speciem improbitatis tenuem, multos oculos habentem et pro pupillis sagittas, impetu ad insidias instructam. Speciem avaritiæ angustum

et longum caput habentem, atque os a tergo et ad pectus terram et lapides exhauriens; sed tamen eo tenuior fiebat, nihil adsciscens. Speciem tristitiæ totum corpus acutum habentem instar falcis, et pupillas oculorum succumbentes, ita ut deficere videantur. Speciem mercaturæ invenustam, velocem, sordidam, ferentem dorso fasciculum, qui totam ipsius substantiam complectitur. Speciem vanitatis nitidam et pinguem, sed ossibus omnino carentem. Speciem idololatriæ altius volantem, ac pennas habentem in capite, seque omnia obtecturam promittentem, sed ne unum quidem membrum habentem, quod his alis obumbretur. Speciem hypocrisis totam improbe agentem, magnumque pectus habentem, sed quod sensim diffluit, et velut ea quæ vento moventur in partes propemodum infinitas circumfertur. Speciem amentiæ, juvenem, masculofeminam, nudam, impudentem, fatuam. Speciem temeritatis, linguam habentem procul a reliquo corpore : speciem stultitiæ caput obliquum habentem, cor laxum et diffluens, quodque nihil ferre valeat. Vidi illic singulorum vitiorum formam, qua quisque dæmon indutus in mundum prodit. Vidi illic trecentas sexaginta quinque vitiorum species, et inanis gloriæ, et inanis virtutis, et inanis sapientiæ, et inanis justitiæ, quibus Græcorum philosophos decipiunt. Omnino enim ornata sunt, sed substantiam non habent, nunc instar pulveris, nunc instar umbræ cito diffluentia; nam in trecentis sexaginta quinque vitiis dæmones operationes ad decipiendum instruunt. Sed ne pluribus dicendis multos libros conscribam, pauca de multis referens, meum vobis impietatis studium subindico.

CAPUT IV.

Chaldaïca arcana perdocetur Cyprianus.

Annos jam triginta natus ex Ægypto proficiscor in Chaldæam, ut discam vim aeris, quam ipsi quidem in igne, qui autem inter eos accuratiores sunt, in luce positam dicunt. Ab his cognovi astrorum, veluti herbarum, discrimina, et choros velut instructas acies. Hi enarraverunt mihi domum uniuscujusque et communicationes, et cibos et potus, et spiritales cum hominibus in luce congressus. Hi diviserunt mihi ætherem in partes trecentas sexaginta quinque, et unumquemque (dæmonem) natura præditum materialis virtutis participe, et principis mandato obsequentem, et motibus consilium indicantem, et secretum mandatum occultantem, et efficacibus per sacrificia et libationes verbis obtemperantem : quidam tamen non obediunt, sed affectum servant ad lucis consilium; demonstraverunt mihi quomodo adducti fuerint, ut participes essent consilii tenebrarum, aut consilium lucis ad imperandum opponerent. Vidi mediatores, et miratus sum in ipsis etiam aeris tenebrarum spiritibus vitam in minutissimas partes distrahi; cognovi eorum inter se pacta, et obstupui quod peculiaribus juramentis teneantur. Illic affectiones, illic mandata, illic studium et cogitatio, ut illius communicationis participes fiant, quam princeps astuta sapientia invenit; nam ex aere mentem implevit prudentia, ex terra linguam dolo, ex infernis voluntatem pravis actionibus; sicque tempus omne in eo insumit, ut a fide et a Deo ejusque cultu abducat. Omnia per fraudem molitus est, omnia confudit, ac ipse in vanitatis fonte regnum iniquitatis tenet.

CAPUT V.

Cypriani cum Diabolo congressio : hujus imaginem describit.

Credite mihi, diabolum ipsum vidi; credite mihi, amplexus sum illum et collocutus, et unus ex illis, qui primas apud eum habebant, existimatus sum. Ingenuum me adolescentem salutavit, novum Jambrem, firmum et habilem ad ministerium, ipsiusque communicatione dignum. Promisit facturum me principem post vitæ finem, ac in omnibus viventi adfuturum. Quapropter cum in honore essem apud illum, phalangem dæmonum mihi commisit. Macte

animo, exclamavit abeunti, optime Cypriane, meque assurgens deduxit, quod quidem omnes admirati sunt. Hinc omnes illius principes mihi obtemperabant, cum scirent quanti apud illum fierem. Erat autem species ejus quasi flos auri, lapidibus pretiosis ornata, et in capite ex gemmis nexis corona, quarum splendor locum illum illustrabat; nec dissimilis stola, et conversus septum tremefaciebat. Plurimus autem circa illius sedem astabat variorum ordinum comitatus, ideas suas et efficientias illius imperio submittentium. Illud etiam mihi monstratum est, quomodo locum illuminet, ac species exhibeat, non mediocriter omnes percellens; nam in omnibus stellis et in plantis et in Domini operibus illigavit sibi similitudines, ad bellum cum Deo et angelis ejus gerendum paratus. Unde videtur homines quasi Deus decipere; quamvis nihil solidum habeat, sed velut umbratili quadam pictura hæc omnia constituere et producere videatur; hinc cum videntur in formis suis dæmones, dissolvuntur; id enim studio habent, ut saltem per imagines potentiam suam demonstrent.

CAPUT VI.

Quæ sit diaboli potestas.

Quomodo autem materiam habeat ejusmodi umbrarum edisseram. Non aliunde profecto quam ex sacrificiis. Ipsi enim fiunt vapores ex illis nidoribus, quemadmodum et lana et linum et textilia et tincturæ, ac ars templi et instrumenta. His enim seipsos induunt et eorum umbris pro formis utuntur: propterea postulat sacrificium, usque ad formicam, et aquas exposcit et lanas et fructus et quæcumque in terra sunt, ut in his habeat umbrarum ad phantasiam pertinentium usum. Quemadmodum ergo mortuorum formas memoriæ et animo impressas habemus, eosque videmus quamvis non videantur, et cum illis non loquentibus colloquimur; sic et diabolus eorum, quæ ipsi consecrata sunt, formas exprimens, sibi et suis circumponit; pluviam dans sed non aquam; ignem efficiens, sed qui non comburat; piscem dans sed non cibum; aurum donans sed minime solidum. Nam et aliis ex materiis formas colligens, urbem monstrat et domos et agros et montes et patrias, et herbam et flores et lanas et florida stragula; et somniorum materiam ostendit. Nam et ipse nocte species exhibet animabus. Atque hæc quidem in phantasia ludificatur; sed impii homines, dum illum colunt, ad hæc facienda incitant et acuunt.

Sed me ad Deum accedere volentem quid juvat imbecillitatem draconis, omnemque ejus virtutem et stultam arrogantiam cognoscere, cum demersus sim in tenebras impietatis? Nam deprehendi illius mendacium, ac vidi illum species tantum inanes objicere, veri autem nihil facere. Cognovi ex virgine Justina dæmones fumum esse nec quidquam posse. Vidi in virgine Christiana draconem illum adeo inflatum ne culicis quidem vim habere. Persuasit mihi pia virgo regem tenebrarum, dum tot ac tanta pollicetur, mentitum esse: conculcatus est enim draco instar vermis a Justina virgine: rex dæmonum mansit ad ostium puellæ, intrare non valens: et quem stipant innumeræ phalanges, axiculam januæ perfringere non poterat: qui videtur sibi omnium dominari, a virgine ludebatur: qui terram sese concutere gloriatur, nullo negotio vincebatur a muliere: non enim potuit illius sententiam immutare, qui cœlum a se circumagi dicit: qui leonis instar adversus omnes rugit, sedebat instar culicis in illius aulæ vestibulo, nihil audens tentare: et qui terrere omnes videtur, metum injicere virgini non potuit.

CAPUT VII.

Narrat quomodo fracta fuerit omnis ipsius et dæmoniorum potestas, adversus virginem christianam Justinam.

Cum enim ex Chaldæorum gente redirem, Antiochiam veni; ac mira faciebam tanquam unus ex antiquis, et experiendæ rei magicæ copiam facie-

bam, ac celebris eram magus philosophus, multa rerum invisibilium cognitione præditus. Bene multis facere videbar, ac innumeri propemodum ad meas præstigias assidebant, alii ob eruditionem, ut artis impiæ periculum facerent; alii ob libidinis morbum, invidia, æmulatione et nequitia agitati. Ac omnibus quidem subveniebam, aliis facilem reddens voluptatem, aliis æmulationem in adversarios vertens, aut illis adversarios summittens, aut rivales occidens. Nam et pro filiabus patres deprecabantur, quas ab improbis maritis vexari videbant, alii pro ancillis, alii pro matribus et sororibus. Nec quisquam spe excidebat; quia aderant mihi dæmones. Unde persuasum mihi erat non alium Deum esse nisi diabolum, ut qui omnibus dominaretur, et omnia sibi subjiceret; sed non noveram illum in mei similes aliquid posse; non cogitabam aliquos esse in quos nihil possit; quippe cum ignorarem aliam esse majorem virtutem. Pungebat autem me maxime conscientia, eo quod multa ab eo injuste proficiscantur, pestes, corruptiones et suspendia, et quod injustis et impiis opem ferat et crudelibus et homicidis et raptoribus : sed tamen quia omnia potest aut fraude aut vi, sedabam conscientiam meam ut eum colerem.

Sed cum venisset cum multis Aglaidas nobilis adolescens, et ad me retulisset de amore Justinæ cujusdam virginis, deprehendi draconis imbecillitatem. Nam universa illa phalanx, quæ mihi auxilio data fuerat, irruit in virginem; sed re infecta redierunt, nec sivit virginis oratio ut missi in auxilium Aglaidæ dæmones, qui eum adjuvare videbantur, quidquam omnino promoverent. Ac post multas adolescentis vigilias ac curiosas operationes et diaboli contentiones, quæ septuaginta dies consumpserunt, ipse diabolus cum primis principibus suis congreditur; jam enim non solus Aglaidas puellæ amore tenebatur, sed fidem ipse ego patiebar. Ac videre erat tot ac tantas virtutes cum dracone ab una virgine compressas et perculsas.

Sed nec cupiditatem nostram immutare potuit diabolus, quamvis sæpe id perficere tentaverit. Dixi enim illi : si tibi omnino subjecta naturæ moles, saltem cupiditatem nostram obtunde, ne rideamur perseverantes nec quidquam promoventes. Quapropter cum vocasset coram me dæmonem fornicationis, pluribus comminatus est, atque ut faceret quod jam dixi sic imperavit : Nisi Aglaidas relaxetur, gravissimas pœnas dabitis. Sed cum multa fecisset, ne in hoc quidem operari in nobis potuit; demonstrante Deo nihil posse adversus naturam diabolum, sed eum natura adjutum magna sibi sumere; velut si quis incurvus aut claudus equo belli perito utens præclaros successus ad propriam personam referre videatur. Nam exercitatio corporis juvenilis cupiditatem accendit, ac naturam magis excitat ad appetitum. Erat ergo multa mihi adversus dæmones, et dæmonibus inter ipsos concertatio. Minabantur invicem ac ægre rem ferebant. Ego vero discessionem draconi minitabar in eum irruens. At ille ne infremuit quidem, cum sibi conscius esset suæ imbecillitatis; conviciabar illi, et ferebat, metuens ne ab eo discederem.

Quinquagesimo igitur die Aglaidam decipere voluit in quadam adolescentula; sed ne umbram quidem Justinæ assequi potuit; et quamvis puella in aliam formam induta esset, nihil Justinæ simile videri potuit. Cognovi igitur illorum fraudem eosque condemnabam. Tandem perfecit diabolus ut fornicationis dæmon Justinæ formam adolescenti ostenderet. Ac formam quidem ostendere videbatur : sed postquam prope accessit ad Aglaidam lætitia exultantem et clamantem, præclare advenit pulcherrima Justina; ad virginis appellationem statim forma evanuit, et diabolus instar fumi dissolutus ac in fugam conversus, quia vel ipsum virginis nomen grave erat dæmonibus.

Ego aderam, o viri, cum hæc fierent, ego fidem illius expertus sum, et draconis vilitatem. Pudore suffundebar, vigilabam, assidebam, transmutabar in mulierem, avis fiebam. Sed ut primum attigeram vestibuli januam, inanis fer-

mia recedebat, et Cyprianus eram, arte nullum exitum habente. Feci aliquando passerem Aglaidam, et cum evolasset, stetit ante domum Justinæ, sed cum sancta prospexisset, periit forma passeris, ac miser ex alto stans periisset, nisi virginis misericordia leniter demissus fuisset per tenuissimam domus prominentiam. Hortata igitur ut quiesceret ac Deum coleret, ejicit eum ex vestibulo. Non illam morbus, non cruciatus, non alia quævis plaga superavit, his enim eam et aliis ejusmodi vexavit diabolus. Sæpe igitur illam desperatam a medicis plorabant parentes; sed illis ipsa dicebat : ne lugeatis, non enim moriar, nec animo deficio aut quidquam doleo, nec ullum morbum sentio, nisi forte levem quemdam calorem tamquam ex aere mihi transmissum.

Quid enim non tentavimus, aut quid illi non fecimus? Ipsa vero signo Christi se muniebat et dæmonum pellebat operationes. Male igitur illius parentibus feci, eorum greges occidi, et boves et jumenta. Illa autem hortabatur ne animum desponderent aut desperarent, ac prudenti ejus consilio evenit, ut multo plura reciperent, Deo iis, quæ superfuerant, benedicente. Metuebant imminentem illi iracundiam, ac omnes clamabant ut sese adolescenti daret, non in stuprum, sed in legitimum matrimonium. Sed Justina Christi cruce eorum morbos sanavit, et tumultum sedavit. Populo pestem inflixit diabolus, ac oraculum dedit, eos liberatum non iri, nisi Justina Aglaidæ jungeretur. Verum clamantem populum Justinæ compressit oratio, et pestem simul ab urbe propulsavit. Quibus rebus animadversis immutati cives Christum celebrabant, ac mihi, ut urbis insidiatori, vehemens convicium faciebant, ita ut latenter prodirem et notorum occursum metuerem.

CAPUT VIII.

Victus ab innoxia virgine Cyprianus, dæmonibus et magicis artibus valedicit, et ad Christum confugit.

TANDEM cum viderem Christi signum nulla re vinci, mecumque ipse versarer, dixi ipsi diabolo : perniciose ac fraudis omnis artifex, et impietatis thesaure, cur animæ meæ insidiatus es imbecillitatis tuæ conscius? Nam si te umbra Christi vincit, quid facies si ipse adveniat? Si tantum nominatur Christus et tremis, quid facies si ipse te aggredi velit? si signum illius passionis infirmum te facit; coram illius potentia, ubinam eris? Si signat, nec audes accedere ad limitem ejus; quosnam igitur poteris ex illius manu eripere? Nihil es, nec quidquam habes solidi ad defensionem, nihil potes, nec tibi adest vis ad ulciscendum. Nunc cognovi fraudem tuam, delusus sum tuis phantasiis, cognovi imbecillitatem tuam; neque enim quidquam habes quod consistat, sed inani et cito evanescenti momento perfrueris. Nec modi ac leges quas opposuisti pietati quidquam habent veri, sed error et phantasia sunt. Corrupisti mentem meam, perdidisti animam meam, spes meas infregisti, omnem rationis meæ statum in chaos pertraxisti: pessumdedisti vitam meam et nequitia consumpsisti, ac omnem naturæ meæ statum perdidisti. Vehementer erravi dum tibi credo, majorem in modum impius fui, stulte abreptus sum dum tibi me dedo: evanui in litteris, et doctrinæ institutione ad meam perniciem abusus sum, dum tibi obsequor; perdidi res meas dum tuas fraudes sequor : nam et cum re patria animam meam damno affecisti. Quod si quæ in te perierunt egentibus distribuissem, saltem brevem aliquam salutis spem haberem. Væ mihi quid passus sum? omnino perii, insanabiliter vulneratus sum, vivere mihi videbar cum essem mortuus, nec videbam me multa pecunia sepulcrum emere, dum tibi assidens periculose vivo. Oportet me precari Christianos et piorum pedibus accidere, ut eos misereat mei; et Justinæ pedes amplecti, ut salutis meæ cura tangatur. Aufuge a me, improbe, profane, transfuga; discede, veritatis et pietatis inimice.

Hæc ille audiens et in me incurrens impetum fecit, ut me occideret; ac irruens suffocare conabatur. Cum autem

viribus deficerem illius violentia oppressus, ac vivendi spes omnis ablata esset; memini illius signi quo virgo utebatur, ac dico : Deus Justinæ auxiliare mihi; et cum voce statim vires accesserunt, et manum movens consignor. Ille autem instar teli projectus abscessit a me, ac stans cœpit gladium intentare, volens occidere. Sed cum Christi signum expertus essem, confidentior factus sum magis ac magis invocans Christum. Tunc igitur a me discessit minabundus ac dicens : Non te salvabit ex meis manibus Christus; nam detestatur impios. Et nunc per dolum tibi auxiliatur, ut te morti tradat. Cum te ergo projecerit, ego tibi ostendam quid sit meum imperium contemnere : quippe cum meos non admittat Christus. Cares igitur mea gratia, nec quidquam te ille juverit. His verbis vehementer exterritus sum : astute enim mihi responderat. Quapropter vobis qui adestis dico : misereminі calamitatis meæ. Dicite de Christo, an eum placare possim, an pœnitentem me recipiat, an auxilietur ut pristina impietate liberer?

CAPUT IX.

Cypriano de salute desperanti fides ac robur redditur a fratribus christianis.

Cum tacerent plerique, unus os aperiens dixit : confide Cypriane, suscipiet te Christus; ignorans enim fecisti. Tum ego ad eum : an non forte, ut dixit mihi diabolus, ita mihi Christus faciat, postremo me repellens? Ille autem mihi dixit : nosti mendacem esse diabolum, et ejus sermonibus credis? Non est dolus apud Christum, Cypriane, siquidem ipse est veritas : non est mendacium apud eum, quia ex ipso scaturit justitia. Atque ut discas eum esse bonitatis fontem; cum Deus sit omnium et creator, factus est homo propter nos, ac mortem pro nobis oppetiit, ut a morte peccatorum per eum liberemur; ac omnipotens Deus nobis reconciliatus est et spem vitæ æternæ nobis dedit, formam per Christum exhibens, ut in [illegible]
[illegible]

Christus propter impios et peccatores mortuus est, confide Cypriane, non te abjiciet; unus es ex impiis, ac omnino placabitur tibi. Cognosce ergo Christum ex misericordia, et nec de iis quæ egisti sollicitus sis. Si pro iis qui eum crucifixerunt precatus est, quomodo te despiciet? dicit enim pro iis Patri : *Pater, dimitte illis, nesciunt enim quid faciant.* Quomodo tibi non dimittet impietates tuas, quas imprudens commisisti? Ne timeas, neque paveas, sed surge et adi episcopum nostrum, et ostendet tibi quemadmodum ad Christum accedas.

Hæc igitur cum dixisset, me ipse collegi et animum recepi, ac fidenter colloqui cœpi ac dicere : an hæc ita se habent, ut dicis, carissime Timothee? Ille autem pluribus me aliis sermonibus confirmavit.

CAPUT X.

Peccata et scelera ad Antiochenos confitetur Cyprianus.

Tunc cœpi coram omnibus narrare impietates meas ac dicere : An dimittet mihi quæcumque commisi, Antiochenses? Multa enim impie feci, nec malorum meorum numerus est aut ratio ad enarrandum. Prægnantes dæmonibus secui, nobiles in alias formas induens, ex propriis civitatibus captivas abduxi, et gravidas ex stupro interfeci : lactentes pueros sub terra mactavi, alios suffocavi, alios strangulavi ob promissum draconis auxilium. Adolescentes trucidavi, alios ætate provectiores defodi Plutoni, et propter Hecaten peregrinorum hominum capita amputavi : virginum sanguinem Palladi libavi, Marti et Saturno maturos ætate immolavi, atque his sacrificiis multos alios dæmones mihi devinxi, ut sic ad ipsum diabolum pervenirem. Cum ad eum venturus essem, obtuli ei sanguinem omnis animalis in vase aureo; quo ille accepto aspersit primum suam ipsius coronam ac potestates suas, deinde etiam me dicens : Accipe et tu potestatem in omnem animam rationis expertium et ratione [illegible] amicos juves. Innumeros [illegible]

Ac mea quidem beneficia nihil proderant, quia substantiam non habebant, utpote phantasiæ. Sed vera erant maleficia; nam dæmones veris opibus damnum inferebant, at eas dare non poterant. Si cui aurum dedissem, valebat ad tres dies; hinc quibus fraudem narrabam, ii cito illud permutantes secum contrahentibus nocebant. Non possum dicere quot adulteria et puerorum stupra commiserim, multorum animas simul cum mea etiam invitas pervertens. Quot et quanta machinatus sum ad improbitatem, ad bellum, ad perditionem et perniciem, quis scribere valeat?

Quomodo igitur hæc omnia, amici, condonabit Deus? Quomodo miserebitur mei, qui ipse mei non sum misertus? si mihi unius aut duarum animarum esset reddenda ratio, spem haberem excusationis. Sed multa sunt quæ nefarie feci. Quænam prætermittam, aut quænam enarrabo? generis perniciem, perfida de amicis consilia, hospitum necem et aliorum hominum, piorum vexationes, structas Christianis insidias, virginum stupra? ecclesiarum eversiones, oratoriorum vastationem, pudicarum feminarum abductionem, ac præterea excogitatas artes adversus mysteria, quæ multos enuntiare verberibus cogebam, et cum audiissem enarrabam et enarrando irridebam, ac scripturas sanctas ludibrio habebam, projiciebam, floccifaciebam, dilacerabam? discerptos, qui in ecclesia assidue occupati erant? odium et irrisionem baptismatis, inimicitias cum clericis, suspiciones, et structas illis insidias, precum irrisionem, jocos et cachinnos in liturgiam, in ipsum etiam Deum et Christum Jesum blasphemias et manus in evangelia illius injectas? Quid igitur primum mihi dimittet Christus, aut quid condonabit? Omnia enim improba et impietatis plena : nec sufficit mihi ad expiationem totius vitæ meæ tempus. Nescio an victurus sim viginti alios annos; unius meæ actionis pœnitentiam vix explerent. Quod tempus mihi superesse posset ad innumeras meas impietates?

CAPUT XI.

Pergit Cyprianus enarrare quæ admiserit delictorum ac facinorum monstra; num veniam pro tantis sperare queat, et ad hanc merendam quid facere debeat, expostulans.

Dicite mihi, amici, quid faciam, quid exsequar? Novi deitatem Christi, sed eum placare non valeo, novi illius sacerdotum pietatem, sed os meum illis offerre non audeo; novi Evangeliorum gratiam, sed ea tangere non audeo, conscientiæ stimulis agitatus; novi mysterium immortale esse fidem Christi, sed severam illius virtutem demulcere non possum; novi ecclesiæ ordinem et statum, sed vereor vel ad ipsa vestibula accedere : Deum cognosco, nec suppetit causæ apud eum dicendæ ratio. Pie vivere cupio, et ab impietate vincor. Christi servus audire cupio, nec scio an me sibi velit emere. Me ipse vendo, ac illi in servitutem addico, non peto pretium, tantummodo me recipiat. Si non vult ignoscere, causam mihi adscribo, tantum me ut impium saltem respiciat. Unum novi, dignum me esse æterna morte; non deprecor pœnam, tantum dignus sim, qui illo jubente moriar; submitto me illius potestati, saltem ergo mori jubeat. Veniam non postulo; forte enim debiti magnitudo superat illius bonitatem. Tentatum non venio; illius potestatem expertus sum in Justina, meque ipse morte condemno; tantummodo videam quomodo Christus adoretur.

Dicite mihi, amici, an possim his quæ dicuntur saltem ut extraneus interesse, ut illius divinitatem procul conspiciam? Tabescens animam meam mœrore conficiam. Non puto illum mihi condonaturum; neque enim mihi persuadeo quemquam hominem pejorem me fuisse, quippe cum famosos illos Jannem et Mambrem superem. Illi enim in magicis præstigiis confessi sunt Dei digitum : ego autem omnino contendi Deum non esse. Si illis Deus non pepercit, quamvis eum ex parte agnoscerent; quomodo mihi parcat, qui illum prorsus ignoravi? Non glorior in impietatibus meis; neque enim quasi men-

dacii iterum colendi partes sustineam, ignoro gratiam; sed scio ei veritatem curæ esse. Quis vobis enarret impietatis pelagus? quis abyssum blasphemiæ describat, quis nequitiæ thesauros recludat? Ego enim nequitiam omnem percepi, ac in me illius abyssi comprehensi sunt, multi per me naufragium in ea fecerunt. Non solus perii, nec me solum præcipitem dedi; multos alios mecum abstraxi. Quænam autem deplorem et lugeam? quos occidi, an quæ curiose peregi? quos habui discipulos, an quos imitatores?

Liberalis exstiti impietatis doctor et diligens nequitiæ præco. Innumeros habui discipulos, ac multos participes feci hujus perniciei; et cum amicis gratum facere mihi viderer, gladium defigebam; et cum propinquos juvare, causa illis eram et origo mortis, ac eorum rogatu plurimos feci magos. Juvenes docui prave senescere, senibus persuasi ut in vanitate morerentur, hospitibus ut magiæ causa peregrinarentur; et qui præclare se gerebant, eos ad pietatem progredi non sivi. Initiavi ut sacerdos, edocui ut dæmonum æedituus, potum dedi ad fraudem, mei specimen præbui ad errorem, hecatomben sacrificavi tanquam hierophanta; et quasi multa potens efficere, nulli peperci. Multos ad imitandum accendi, et mecum contendentes multos occidi. Multi metu correpti ad pedes meos accidebant, et resistere volentium proditor eram. Feci ut qui rogabant in aere volarent, vel in mari graderentur, et instar ventorum navigarent, vel volantes ac non incedentes peregre irent. Ventos immisi ac rursum cohibui. Naves demersi, et alias in altum provexi. Feci animi causa ut aqua in desertis locis fluere, vel in domibus stagnare videretur. Feci ut a maritis mulieres ad mœchos abirent. Faciles ad abortum vias aperui, ut gratum morti facerem; totas domos in perniciem conjeci, amicos per dolum occidi patiebar, multos ex fidelibus famulis damno affeci. In his nonnulli, cum me admirarentur, imitari avebant, ac dæmones mecum gaudebant quod me hortati fuissent.

Dicite igitur mihi, amici, utrum inveniri aliquid possit, quo his malis liberer, an potius vita laqueo finienda sit? Vivere enim in ejusmodi memoria nefandorum facinorum, etiamsi non jam amplius fiant, res est morte crudelissima digna; vellem igitur de Christi potentia erudiri, sicque destinatam mortem obire. Hæc me cupiditas retinet adhuc in vita; scio enim spem salutis omnem mihi esse præcisam. Non possum cætera enarrare, ne memoria mea instar gladii sit; non possum eloqui graviora, ne surgentes aufugiatis; non debeo ad majora progredi, ne ipsa domus ruinas trahat et solo æquetur. Quædam tantum vobis demonstro ex quibus impietatem meam perspiciatis. Nam anima mea seorsum a corpore in inferis versabatur, calumnians, bellum gerens multo quam dixi nequius. Dæmones aeris ad invidiam et æmulationem hortabar, et inferiores cum superioribus committebam, meque utrisque instar prodigii exhibebam. Non possum quæ supersunt percurrere, neque enim audientibus prosint.

Quomodo ergo dicitis, Christus te suscipiet, ignari et inscii rerum mearum? Judæos mihi in medium affertis, qui misericordiam consequuti sunt. Ego et ipsos illos, qui Christum occiderunt et cum Deo bellum gesserunt, superavi, ac forte ipsos etiam dæmones a quibus impulsi sunt. Ac vobis quidem maximam habeo gratiam; sed salutem me adepturum non spero, qui tantam in Deum et homines impietatem præ me tuli. Scio me dixisse majorem me esse Deo; quinetiam illum irridebam agrestem appellans. Ostendebam enim mortuos quasi viventes et claudos veluti currentes; ac multos deterrui quominus illum Deum esse crederent. Sed et disserendo impediebam ne Christiani fierent, persuadens Christum non esse Deum, ut qui a Judæis, operante diabolo, in crucem actus fuerit. Imperitum illum vocabam et planum, ac nulla prorsus cognitione præditum, non modo invisibilium, sed ne visibilium quidem.

Et quomodo mihi dicitis, suscipiet te Christus, qui tot ac tanta in eum pec-

cavi? Quodnam autem peccatum pœnitentia expiare potero? avocatos a salute, an conjectos in perniciem? cædes a me perpetratas, an quæ meo consilio patratæ? flagitia a me admissa, an quæ admittenda persuasi? structas a me insidias, an ludibria et rapinas et injurias animabus factas, quas e lumine in tenebras exteriores avertebam? Quod enim ad veræ divinitatis cognitionem pervenire potuerim, id mihi non sufficit; quapropter gratiæ a Christo petendæ finem facio, id satius esse perspiciens, ne forte in majorem impietatem incidam, idoneum me esse putans qui ad Deum accedam. Taceo ne meminerit mei non ad veniam, sed ad gravissimum supplicium.

His dictis conticui lacrymis prohibentibus; vehementer etiam omnes plorabant qui una assidebant, ac magnus erat planctus, iisque videbar æqua dicere ac recte sapere, quod ad Christum, utpote indignus qui prodirem coram illius divinitate, accedere non auderem. Ac discissa veste et coma cinere conspersa humi jacebam, non sine maximo luctu et lacrymarum vi clamans, væ mihi quia perii miser.

CAPUT XII.

Eusebii christiani ad Cyprianum deprecantem responsa et consilia.

Tunc autem omnibus verecundia et pudore suffusis, amicus meus Eusebius dixit : Cypriane, ne desperes, horum enim omnium remedium est, quia ignorans fecisti. Videbaris enim tibi operibus divinis esse deditus, cum diabolo gratum faceres; dat tibi ignoratio excusationis locum. Cur te ipse supra modum dilaceras? Cur in has cogitationes incidisti ad animæ perniciem? Audi me amantem tui, et patientem mihi aurem accommoda, ut tibi persuadeam. Multos novi, Cypriane, qui cum ad Christum non præclare factis, sed tamen animi affectibus accederent, suscepti fuere. Totum ex parte cognosce. Magi erant illi et suscepti sunt, tu quoque magus eodem progressus modo ac illi recipieris. Quousque igitur te ipse cædis ac ulcisceris, quamvis admodum infirma valetudine? Vide ne te in hanc quoque desperationem diabolus conjecerit. Versutus enim est, id quod tibi apertius est quam mihi. An ignoras quid tibi antequam gallus nocte cantaret, non sine dolo responderit, et quomodo sese proruperit minabundus? Nonne dixit tibi : Christus meos odit, ac per dolum tibi subvenit, ut cum te a me abstraxerit, iterum abjiciat; seque tunc de te pœnas arbitrio suo sumpturum adjecit? scire igitur debes, præsente Christo nihil posse diabolum : signa cor tuum ut auferatur a te desperationis cogitatio. Invoca Christum ut illius benignitatem experiaris. Non postulat a te dona, nec tempore indiget ad misericordiam, nec tibi per mediatorum phantasiam subvenit : dicit enim discipulus Christi Paulus apostolus : *Prope est verbum in ore tuo et in corde tuo.* Quale illud verbum? Fidei in illum et invocationis videlicet. *Ore enim*, inquit, *confessio fit ad salutem, corde autem creditur ad justitiam.*

Probo confessionem tuam, qua mihi impietates a te admissas et non admissas enarrasti. Quapropter silui et amicis ut idem facerent persuasi, ut postquam evomuisses inspiratam ab inimico sententiam, animus tuus allevaretur ad aspiciendam pietatem erectus. Deinceps igitur stes animo, Cypriane; cogita hominem te esse, intellige errorem et ignorationem. Nam si cognita Christi virtute in impietate permaneres, non immerito tua desperatio probaretur. Sed si nunc cognoscis ac inimicum aversaris; perspicuum est te jampridem, si quis de Christo nuntiasset, sine mora impietatem abjecturum fuisse. Nunc igitur lacrymis tempera ob Christum tibi placatum, et fortem animum assumens sequere quo ille vult. Sic enim ad Christum plures quam perdidisti perducere poteris, omnibus utilia suggerens.

At ego dixi : lacrymandi finem non facio, conscientia perculsus. Et ne pluribus morer, unum est enim quod me sollicitudine distringat, structæ in-

sidiæ sanctæ Justinæ; an Christus illius laborem parvi facturus sit mihique condonaturus, propter quam puerorum cædem et jecoris in mulieribus inspectionem, et alia nefariæ artis facinora commisi, oro te, pater Eusebi, exple quod scire aveo ex scripturis Christi, an ex iis, qui similem impietatem professi sunt, conversum aliquem crimine liberaverit.

Tum Eusebius dixit : apostolus Christi Paulus nomine, etsi magus non fuit, certe primus exstitit illius servorum persecutor : consensit neci Stephani : sed et publicis litteris eos qui Christum Damasci colebant, ex hac regione ac omni civitate expellebat. Sed conversus vas electionis illius factus est, quemadmodum et ipse confitetur : *Misericordiam*, inquit, *a Christo consecutus sum, quia ignorans feci.* In Actibus autem Apostolorum illius legitur multos ex illis qui curiose egerant, cum libros magicos combussissent, a Christo susceptos esse, et baptizatos remissionem peccatorum accepisse, impietate et meritis ob eam pœnis liberatos. Quod si tibi et Babylonius Nabuchodonosor proferendus; is cum impie se gessisset post spectatam Dei potentiam in camino ignis, ex quo tres Dei pueri flamma repressa eruti sunt, ejectus ex hominum societate et bestia factus est; sed pœnitens receptus, ita ut rursus imperium recuperaret. Præterea Manasses rex Israel et multi alii reges et privati, cum post Dei cognitionem, scelera omnia perpetrassent, pœnitentes recepti fuere, et gravissimis ob idololatriam suppliciis exsoluti; quamvis secum totos populos abstraxissent, et occidissent prophetas, ac sacra contaminassent. Sed et omnem Israelem usque ad Christi adventum sæpe in impietatem delapsum ac sæpe pœnitentem quodam veluti patientiæ ac misericordiæ pelago excepit.

In Ecclesia autem hactenus tonsos habens capillos pœnitentia plurimum valet; ita ut qui maxime debilitati sunt peccatis, conversi suscipiantur. Illius autem virtus est Evangelium, quod est manna gratiæ Christi, ut impii misericordiam in eo consequuti non condemnentur. Quapropter dicit Petro : *Non solum septies septies dimittes fratri tuo, sed septuagies septies.*

Quomodo igitur tibi non dimittat qui talem hominibus commendat benignitatem? Atque ut discas comparationem divinæ misericordiæ cum humana, quidam testatur clamans : *Misericordia hominis in proximum ejus; Dei autem misericordia super omnem carnem.* Quis es tu ad omnem carnem, ut eum exhaustum esse existimes, si benignus in te sit? Ninivitis, quorum impietas tuam superabat, mortem constituit, non dico singulis, sed omnibus simul : conversos non perdidit. Tu quoque illum etiam atque etiam invoca ut te non repellat. Latroni temporis momento paradisum donat ob fidei præstantiam, et tibi non parcet, etiamsi in pelagus nequitiæ demersus fueris, modo eum vere et ex animo invoces?

Lege prophetas et videbis illius benignitatem. Dicit Osee Israeli : *Ut Sodoma ponam te et ut Seboim;* et statim addit : *Conversum est cor meum et simul conturbata est pœnitentia mea :* significans se ad recipiendos pœnitentes paratum esse. Dicit Eliæ : *Vides quomodo compunctus sit Achab a facie mea? non inducam in diebus illius mala;* quamvis per ipsum Eliam mortem ei constituisset propter quemdam Naboth, quem Jezabel ipsius uxor per dolum occiderat, ut ipsi gratum faceret. Quomodo desperas salutem, tanto miserationum pelago circumdatus? Nec simpliciter tibi Deum misericordem demonstro, sed ne quis salutem suam desperet, jurat dicens : *Vivo ego, dicit Dominus, si voluntate volo mortem peccatoris, quemadmodum eum converti et ad vitam pervenire.* Ex toto corde pœnitentiam age et dicet tibi : Etiamsi annis centum in impietate vivas, et postremo die pœnitentiam agas, non morieris, dicit Dominus, sed vivens vives coram me. Mentiri Deus non potest, ipse enim veritas. Num propter te committet, Cypriane, ut sermonem suum immutet, ejusque benignitas in te superetur, qui proprio filio non pepercit propter hu-

manum genus? Oves nonaginta novem reliquit in cœlis, cœlestes videlicet ordines, et ad unam quæ perierat descendit, et suam in te benignitatem claudet? Propter hominem crucifixus est, et pigrabitur impio converso sese dare? Conviciis appetitus impios ad se vocat, et glorificatus te repellet? Non creditus peccatores ad se vocavit, et creditus in te benignus non erit? Patiens non aversatus est latronem, et adoratus ad te non convertetur misericordiæ causa? Si major angelis Deus, major profecto illius benignitas. At gaudent cœlestia omnia in uno peccatore pœnitentiam agente; quomodo ergo te Deus aversabitur?

Confide Cypriane; non venit Christus vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam. Tantum age pœnitentiam, ut par est, et videbis eum te complectentem. Quod perditam ovem reperisset, non modo lætatus est, sed etiam illam, quasi filium humeris portavit, ut ex ipsa re discas quantum Deus angelos superet; et tu dicis, contemnet me? Tantum fac dignum fructum pœnitentiæ, ac mei tunc memineris, cum regni hæres eris ut filius. Pluit super peccatores et justos, ac oriri facit solem suum super bonos et malos; et te ab eo repelli dicis? Bene facit non credentibus, et te ingemiscentem non suscipiet? Apud Isaiam dicit : *Quando conversus gemueris, tunc salvaberis*; et tibi pœnitentiam non infructuosam agenti gratiam non dabit ad æterna gaudia? Dicit enim et apud Paulum se omnes homines velle salvos fieri et ad cognitionem veritatis pervenire.

Atque hæc quidem tibi a me pauca de multis, Cypriane. Cum autem ad magistros veneris, audies dilucide quæ ad pœnitentiam spectant; meque in auditorum numero habebis, dogmatis magnitudine perculsus. Agunt enim prolixe et liberaliter, ac opem libenter porrigunt. Non est apud eos fastus, non vestis conspicua ad ostentationem, non sophistarum more inflatio, non spe mercedis procrastinatio illiberalis. Incipiunt enim ab his quæ caput et summam continent, omnem munerum suspicionem repellentes; nec ut sophistæ a minoribus rebus animi informandi initium ducunt; sed hortantur ut quisque ad sapientiæ, ut ita dicam, basim et fundamentum accedat; probe scientes primo fundamentum ponendum esse quam optimum; deinde sine damno quæ sequuntur superstruenda. Videbis illic venerandam liturgiam, non cymbalis et organis circumsonantem, non strepitus auditum effeminantes, non tibias dissolutis modis indulgentes, non tympana modestam indolem frangentia, non chorum ad musicam ut plurimum, non ad rectas leges attentum, non vocem expertes rationis animos agitantem, non victimas et stercora expurgata, non ligna et ignem corporum rationis expertium propugnacula, non sacerdotem veluti ad bellum rationis expers armatum, non æditos taurorum robur infringentes, non impudicum sermonem, non risum turpissimum, non superbum oculorum supercilium, non convivium legibus solutum, non indecoram agendi rationem; sed tranquillum omnino animum, et fastus expertem disciplinam; ex quibus videns quis admodum infantes eamdem ac senes ordinis disciplinam servantes, facile perspiciat eorum juventutem divino quodam signo gubernari.

Omnibus igitur in orbem stantibus, videas sacram urbem uni parentem duci, ac cæteros æditos ordinis serie circa sacram mensam stantes: deinde psaltes sermone simplex et hymno compungens ad exhortandum, expurgat ora et auditum a cantilenis sæcularibus ad futuras lectiones. Ne verearis igitur adire, sed libere accede, et surgens cibum sume jam triduo jejunus; ac simul eamus ad precem vespertinam; cras autem celebratæ ab omnibus synaxi immanebimus, mos enim est primo ex septem die memoriam resurrectionis Christi celebrare, quo die ad episcopum accedentes convenientia facimus et dicimus. Tibi attende, Cypriane, fortasse enim plures salvabis quam perdidisti; fac autem memineris mei cum præclare in te agetur, diurna somnia ad multorum utilitatem interpretante.

CAPUT XIII.

Conversio et pœnitentia Cypriani : Justinæ autem consecratio.

Tum ego consurgens amplexus sum illius caput et pectus, patrem illum et angelum vocans. Tum medium me habentes ipse et ejus filius æqualis meus, et in eodem litterarum ludo institutus, sed pietate, si quis alius, excellens, domum deduxerunt, et decentem cibum apposuerunt. Deinde in ecclesiam ivimus, ac vidi chorum cœlestium Dei hominum, vel angelorum Deo canentium choro similem. Hebraicam dictionem singulis versibus adjicientes una voce (1); ita ut non homines esse viderentur, sed natura rationalis congregata admirabilem edens sonum, quo Prophetæ mortui iterum per vivos oracula dabant. Apostoli non secus ac præsentes prædicabant; nec opus erat interpretatione, sunt enim simplicissimi sermones, in sententiis positi. Evenit autem ut multitudo introitum nostrum admirans obstupesceret, ac domum reversi quievimus.

Postero autem die dixi : Pater Eusebi, cur non comburimus libros diaboli? Id ergo cum publice fecissemus, episcopum etiam adivimus, ac omnia audivimus, quemadmodum mihi promiserat Eusebius, quem in homine angelum habebam.

Hæc autem postquam audiit sancta Justina, crines totondit, et thalamum cum dote venditum pauperibus distribuit, duplicem salutem existimans pœnitentiam meam. Nam et Aglaidas, qui ipse sibi gladium mortis circumintulerat, diabolum ab eo discedens incendit, nectente nobis Christo per Justinam duplicem salutem. Postquam autem mea quoque distribui, eram una cum patre Eusebio, qui presbyter erat ecclesiæ, ac Christi sigillum adeptus, conabar prædicare omnibus, et multis persuadere ut ad Dominum converterentur. Sed et persuasi sunt in Domino Jesu Christo, per quem et cum quo Patri gloria et imperium in sæcula sæculorum, Amen.

(1) Etiamnum Græci in exsequiis defunctorum addunt alleluia singulis versibus.

ORATIO

CYPRIANI ANTIOCHENI

PRO MARTYRIBUS.

Hagios, hagios, hagios, sancte sanctorum, Pater patrum nostrorum, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, Deus Apostolorum, Deus Prophetarum, Deus Virginum, Deus bene viventium, Deus credentium, Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi filii tui, te invocamus supplices; pariter et deprecamur, Fili unigenite, qui ex ore Altissimi procreatus es ante mundi dispositionem, et ex Mariæ sanctæ virginis utero per mysterium editus; orantibus nobis, sancti desiderii spiritale incrementum, et integritatem cordis præstare dignare, ut lavacro salutari recreatum pectus a delictis carnalibus incolume persistat.

Petimus fide illibata, mente incorrupta, devotione robusta, operatione seu dilectione continua; ut in Ecclesia sancta tua nos florere permittas : quoniam tibi flectimus genua, et curvamus cervices, cui Angeli et Archangeli, millia millium Martyrum, chorus Apostolorum, et Prophetarum gloria exultant, cui omnes aves canunt laudes, linguæ confitentur cœlestium, terres-

trium et infernorum : tibi omnes aquæ in cœlo, et sub cœlo confitentur; te insensibilia sentiunt : tu es solus, et præter te et extra te nemo. Te quæsumus, Domine Pater omnipotens, qui soli Filio conspicabilis es, cujus Angeli et Archangeli obtemperant tibi Domine Pater : te oramus, ut tribuas nobis mentem integram, innocentiam puram, sinceritatem devotam, conscientiam sanctam, puram, sobriam, castam, contra omnes insidias seculi gloriosa fide degentem : contra diaboli minas, et carnales illecebras munitum pectus concedas; ne violenti et cruenti hostis lethalibus laqueis implicemur, ut signum salutis æternæ incolume perferamus. Pelle a nobis omnem seculi illuviem, omnemque diaboli persuasionem.

Laqueetur, concidat, et superetur a nobis, et amoveatur, sicut a Sara famula tua Asmodeus dæmon nequissimus, extinctus per Angelum tuum sanctum Raphael. Et sicut Tobiæ affuisti, ita mihi adesse digneris. Et ut tribus pueris in camino, et Danieli misericordiam præstitisti : sic circa nos famulos tuos facere digneris. Qui mortuos suscitasti; cæcos illuminasti; surdis auditum, mutis eloquia, claudis gressum, leprosis sanitatem dedisti : ita et da famulis tuis, qui te tota virtute mentis credimus natum, passum, venturum judicare vivos et mortuos. Assiste nobis, sicut Apostolis in vinculis, Theclæ in ignibus, Paulo in persecutionibus, Petro in fluctibus. Qui sedes super septem thronos ad dexteram Patris, respice nos et libera nos de æternæ mortis interitu : unus in uno, Pater et Filio, Filius in Patre, Spiritus sanctus, per quem, et cum quo est tibi in sancta Ecclesia honor, virtus, claritas, majestas, potestas, benedictio, immortalitas, et nunc et in æternum, semper et in omnia secula seculorum, Amen.

ORATIO

CYPRIANI ANTIOCHENI

QUAM SUB DIE PASSIONIS SUÆ DIXIT.

DOMINE Sancte Pater hagios, Deus hagie, et hagie Deus meus, quis enim major te? tibi gratias et laudem refero, Deus Abrahæ et Deus Isaac et Deus Jacob, Deus Patrum nostrorum, Deus Apostolorum, et Deus Prophetarum, et Deus Martyrum, qui fuisti ante mundi dispositionem Deus vivorum, venturus judicare vivos et mortuos : qui es Deus verax, qui sedes super Cherubim et Seraphim sedem honoris tui, et prospicis abyssos : qui vides cuncta priusquam nascantur; qui habes potestatem occidere et rursus restituere; qui habes potestatem de arido viride facere. Tu omnium Dominus dominator. libera me ab hoc seculo, et exaudi me orantem, sicut exaudisti filios Israel de terra Ægypti, et non tibi crediderunt, nec famulo tuo Moysi

Væ peccatis meis! Cum elevaveris confringere terram, sub qua fissura petrarum me absconsurus sum ab ante virtutem tuam? Cui monti dicturus sum, cade super me; et cui colli, tege me ab ante metum Domini, cum te levaveris confringere terram? Rogo, Domine, subveni mihi : noli secundum actum meum me judicare : nihil enim in præceptis tuis parui. Exaudi me orantem, sicut exaudisti Jonam de ventre ceti; sic exaudias me, et ejicias me de morte ad vitam. Sicut Ninivitæ induerunt cinerem et cilicium, et pœ-

nitentiam egerunt ante Dominum. Exomologesin facienti ante conspectum tuum pro universis peccatis meis, qui es amator pœnitentiæ, miserere mei. Sed et David dicit : *Domine, propter nomen tuum dele peccatum meum.* Et ego deprecans majestatem tuam; dele universa peccata mea, et exaudi me orantem, sicut audisti tres pueros de camino ignis, Ananiam, Azariam, Mizaëlem: et misisti angelum tuum cum nimbo roris, et confusus est Nabuchodonosor præpositus regni : quoniam tu es Rex regnantium, et Dominus dominantium, qui solus habes immortalitatem, et lucem habitas inaccessibilem, quam nemo hominum videt, nec videre potest. Exaudi me orantem, sicut exaudisti Danielem de lacu leonum : et misisti Abacuc prophetam, et attulit ei prandium et dixit : *Prande prandium, quod tibi misit Deus.* Et dixit Daniel : *Non relinquet Dominus quærentes se.* Exaudi me orantem, sicut exaudisti Tobiam et Saram dum orarent in atrio domus suæ : tunc obtulit pro eis Raphael angelus orationes eorum : sic et tu exaudias preces meas, et admittas ad aulam sanctam tuam orationes meas, et continenter mittas angelum tuum, qui deleat universa delicta mea, sicut delesti spiritum immundum a Sara filia Raguel : et illumines cor meum, sicut illuminasti oculos Tobiæ. Exaudi me orantem, sicut exaudisti Susannam inter manus seniorum, sic me liberes ab hoc seculo, quia tu es amator puræ conscientiæ. Exaudi me orantem, sicut exaudisti Ezechiam regem Judæ et delesti ab eo infirmitatem : sic et a me auferas infirmitatem carnis, et augeas mihi ad fidem, sicut illi auxisti annos quindecim ad vitam. Libera me de medio seculi hujus, sicut liberasti Theclam de medio amphitheatro, libera me ab omni infirmitate carnis meæ.

Te deprecor Pater majestatis, qui in fine temporum misertus es nostri, mittens nobis Jesum Christum filium tuum Dominum Deum Salvatorem nostrum, natum ex Maria virgine de Spiritu sancto, annunciante Gabriele angelo, per quem nos liberasti de periculo mortis imminentis.

Et te deprecor, filium Dei vivi, qui fecisti tanta mirabilia, qui in Cana Galilææ de aqua vinum fecisti, propter Israel : qui cæcis oculos aperuisti; qui surdos audire fecisti; qui paralyticos ad sua membra revocasti; qui solvisti linguas blæsorum; dæmonio vexatos sanasti; claudos, currentes fecisti velut servos : mulierem de profluvio sanguinis liberasti ; mortuos suscitasti ; super aquam pedibus ambulasti; qui Petro labenti manum tradidisti; qui mare fundasti, et terminum ei posuisti, et dixisti : *Hucusque venies, et hic te confringes in virtute tua.* Te deprecor filium Dei vivi propter universa commissa mea, qui es in cœlis filius in Patre et Pater in te in sempiternum, qui sedes super Cherubim et Seraphim sedem honoris tui.

Tibi assistunt Angeli, Archangeli, numerus innumerabilis, timentes et paventes honorem et virtutem tuam, clamantes voce magna et dicentes : *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth.* Tu ipse nobis testamentum fecisti : *Petite, et accipietis; pulsate, et aperietur vobis. Quodcunque a Patre meo petieritis in nomine meo ego a Patre peto ut accipiatis.* Ego peto, ut accipiam ; quæro, ut inveniam ; ego pulso, ut aperiatur mihi ; ego in tuo nomine peto, ut tu a Patre petas, et detur mihi. Paratus sum propter nomen tuum victimam sanguinis fundere, et quodcunque tormentum sustinere. Tu es, Domine, auditor meus et defensor : defende me ab adversario meo. Angelus tuus lucis protegat me, quoniam tu dixisti; quod credentes petieritis perorationem, dabitur vobis.

Omnis homo mendax, tu es verax. Sicut tu repromisisti, potestatem habes, Domine, dare mihi omne sacramentum tuum cœleste, ut dignus sim faciem sanctorum tuorum videre. Spiritus in me operetur, voluntas tua in me fiat : quoniam tibi spopondi omnibus diebus vitæ meæ, qui passus es sub Pontio Pilato bonam confessionem, qui cruci-

fixus descendisti, et conculcasti aculeum mortis. Devicta est mors, devictus est inimicus diabolus. Tu resurrexisti a mortuis, et apparuisti Apostolis tuis : sedes ad dexteram Patris, qui venturus es judicare vivos et mortuos. Tu dominaberis, libera me de manu quærentis animam meam. Per nomen tuum libera me ab adversaria potestate, ut opem des vincendi inimicum meum : quoniam tu es potens assertor et advocatus precum et petitionum nostrarum animarum. Die ac nocte interpelles pro peccatis meis, orationem meam perferas ad patrem tuum. Et tu Domine, sancte Pater, digneris respicere super preces meas, sicut respexisti super munera Abel. Digneris me liberare ab igne et pœna perenni, et ab omni tormento quod parasti iniquis : per bonum et benedictum Jesum Christum Salvatorem nostrum, per quem tibi laus, honor, virtus, gloria, in secula seculorum, Amen.

JULIUS
FIRMICUS MATERNUS.

JULII

FIRMICI MATERNI

VIRI CLARISSIMI

DE ERRORE PROFANARUM RELIGIONUM

AD

CONSTANTIUM ET CONSTANTEM AUGUSTOS

TRACTATUS (1).

PRÆFATIO.

..... Quod in fabricatione hominis Artifex fecit, ut antea diximus, annuis perditorum commonitionibus ac communicationibus specialiter retexenda sunt. In testificationem veritatis manifestis rationibus exemplorumque testimoniis divinationem probabimus per diabolum esse inventam et perfectam; ut per hoc spiritus maculata cogitatione, spe fluxæ felicitatis, perversa discretione perverteret miseros homines perpetuis calamitatibus implicitos......

CAPUT I.

De cultu quatuor elementorum, ac primum de Aqua et Osiride.

Quatuor Elementa esse principia creaturarum nemo est qui dubitet, id est, ignem, aquam, aerem et terram. Sed hæc Elementa diversa sunt, vel in potestate contraria. In errore sunt itaque gentes, quæ cum elementis tribuant principatum, adhuc deputant ignem, quasi summum Deum, quasi cætera ex ipso habeant substantiam calore: nescientes, quod omnia Elementa ex ipsa sint sua contrarietate conjuncta, et quod et ipsa habeant fabricatorem Deum, qui singula suis locis ordinibusque constituens creavit, quod aut mente, aut cogitatione colligimus, aut certe quod oculis cernimus divina verbi sui societate compositum, æquata corporum moderatione in hoc toto.

Ægypti incolæ aquarum beneficia percipientes, aquam colunt, aquis supplicant, aquas superstitiosa votorum continuatione venerantur. Sed in sacris suis (quæ mysteria vocant) addunt tragica funera et funesta calamitatis metuendæ certamina. Incestum cum sorore adulteriumque aiunt commissum, et hoc facinus severis mariti animadversionibus vindicatum. Isis soror est, Osiris frater, Typhon maritus; is cum comperisset Isidem uxorem incestis fratris cupiditatibus esse corruptam, occidit Osirim, artuatimque laceravit, et per omnes Nili fluminis ripas miseri corporis palpitantia membra projecit. Isis repudiato Typhone, ut et fratrem sepeliret et conjugem, adhibuit sibi Nephthen sororem sociam, et Anubin venatorem. Cui ideo caninum caput im-

(1) De Julio Firmico nihil quidquam ad nos pervenit, sive quod vitam, sive quod ipsius opera spectet, præter illud, quod vir consularis sub Constantini filiis floruerit, eosque luculentissimo tractatu ad extinguendas ethnicæ superstitionis reliquias vehementissime exhortatus sit. (*Edit. Gauth.*)

positum est, quia lacerati corporis partes artificio canis vestigantis invenit. Sic inventum Osirim Isis tradidit sepulturæ. Fuerant sane hi apud Ægyptum reges pariter ac tyranni : sed Osiris justus, præter illud, quod cum sorore commisit; Typhon furiosus, impotens ac superbus. Ideo ille colitur, iste vitatur.

Hæc est Isiaci sacri summa. In adytis habent idolum Osiridis sepultum : hoc annuis luctibus plangunt, radunt capita, ut miserandum casum regis sui turpitudine dehonestati defleant capitis, tundunt pectus, lacerant lacertos, veterum vulnerum resecant cicatrices, ut annuis luctibus in animis eorum funestæ ac miserandæ necis exitium renascatur. Et cum hæc certis diebus fecerint, tunc fingunt se lacerati corporis reliquias reperire, et cum invenerint, quasi sopitis luctibus, gaudent.

O misera et caduca mortalitas, ut regibus tuis per annos singulos funestas mittas inferias, neglecto Deo summo, qui omnia divini artificii moderatione composuit, et spem tuam perdis et vitam! Nec ostensi tibi luminis splendore corrigeris, nec recuperatæ libertatis quæris insignia, nec spem redditæ tibi salutis agnoscis, nec ex pœnitentia præteritorum criminum indulgentiam postulas. Frustra tibi hanc aquam, quam colis, putas aliquando prodesse. Alia est aqua, qua renovati homines renascuntur. Hanc aquam, quam colis per annos singulos, vis alia decoctis venarum meatibus siccat, aut certe funestus regis tui sanguis commaculat. Illa, quam despicis, ignita venerandi spiritus majestate decoratur : ut ex ipsa per veteres conscientiæ cicatrices credentibus hominibus salutaris sanitas irrigetur.

Sed in his funeribus et luctibus, quæ vere sunt funera, quæ facta sunt, quorum extant hodie quoque reliquiæ (nam et sepulchrum Osiridis hodie in Ægypto est, et cremati corporis reliquiæ cernuntur) defensores eorum volunt addere physicam rationem. Frugum semina Osirim dicentes esse, Isin terram, Typhonem calorem : et quia maturatæ fruges calore, ad vitam hominis colliguntur, et a terræ consortio separantur, et rursus appropinquante hyeme seminantur, hanc volunt esse mortem Osiridis cum fruges redduntur; inventionem vero, cum fruges genitali terræ fomento conceptæ, nova rursus cœperint procreatione generari.

Pone hanc veram esse sacrorum istorum rationem, pone propter fruges vota reddi numinibus, quid addis incestum, quid adulterium, quid miserandæ animadversionis exitium? Quid errantibus hominibus et simpliciter peccare cupientibus de sacris tuis malum monstras exemplum? physica ratio, quam dicis, alio genere celetur. Quid autem cælari oportuit, quod omnibus notum est? Cur plangitis fruges terræ, et crescentia lugetis semina? Ad sustentationem generis humani hæc omnia divina summi Dei liberalitate donata sunt. Agendæ sunt summo Deo gratiæ propter hoc, nec est summi Dei lugenda largitio. Deflete potius quod erratis, et quod errorem vestrum restauratis semper luctibus plangite. Nolite annuis sacris quærere funus alienum; vestris potius funeribus parate solatia per annos singulos. O miser homo, invenisse te nescio quid gaudes, cum animam tuam ex istis sacris per annos singulos perdas! Nihil illic invenis nisi simulacrum, quod ipse posuisti, nisi quod iterum aut quæras aut lugeas. Quære potius spem salutis, quære exordium lucis, quære quod te summo Deo aut commendet aut reddat. Et cum veram viam salutis inveneris, gaude, et tunc erecta sermonis libertate proclama, εὑρήκαμεν, συγχαίρωμεν (1), cum ab his calamitatibus post pœnitentiam tuam summi Dei fueris indulgentia liberatus.

CAPUT II.

De Terra, et magna Matre deorum.

Phryges, qui Pessinuntem incolunt, circa Galli fluminis ripas terræ cæterorum elementorum tribuunt principa-

(1) Id est, *reperimus*, *gaudeamus*. Solemnia verba sunt exclamantium in sacris Isidis, invento corpore Osiridis.

tum, et hanc volunt omnium esse matrem. Deinde ut et ipsi annuum sibi sacrorum ordinem facerent, mulieris divitis ac reginæ suæ amorem, quæ fastus amati adolescentis (1) tyrannice voluit ulcisci, cum luctibus annuis consecrarunt. Et ut satis iratæ mulieri facerent, aut ut pœnitenti solatium quærerent, quem paulo ante sepelierant, revixisse jactarunt, et cum mulieris animus ex impatientia nimii amoris arderet, mortuo adolescenti templa fecerunt. Tunc quod irata mulier pro injuria spretæ fecerat formæ, hoc ordinantes a se pati voluere sacerdotes. Sic annuis sacris cum honore terræ istius funeris pompa componitur, et cum persuadetur hominibus quod colant terram, miseri funeris venerantur exitium.

Hic quoque, sacratissimi Imperatores, ut error iste cæletur, etiam hæc sacra physica volunt esse ratione composita (2). Amare terram volunt fruges, amatum vero hoc ipsum volunt esse, quod ex frugibus nascitur; pœnam autem, quam sustinuit, hoc volunt esse quod falce messor maturis frugibus facit. Mortem ipsius dicunt, quod semina collecta conduntur: vitam rursus, quod jacta semina annuis vicibus reconduntur.

Velim nunc mihi inquirenti respondeant, cur hanc simplicitatem seminum ac frugum cum facinore, cum morte, cum fastu, cum pœna, cum amore junxerint? Itane non erat aliud, quod diceretur? Itane non erat, quod in agendis Deo summo pro frugibus gratiis faceret misera mortalitas? Ut gratias pro renatis frugibus agas, ululas; ut gaudeas, plangis. Nec te, cum veram rationem videris, hoc aliquando fecisse pœnituit; sed hoc agis, ut annuis luctibus occupatus vitam semper fugias, mortem requiras. Dicant mihi, quid hoc frugibus

(1) De Atydis fabula, vide Arnobium, lib. 5, p. 599 et seq., edit. Vesontion., 1836.

(2) Extitit nostro sæculo implacatissimus christianæ religionis adversarius Dupuis, qui in suo opere *de l'Origine de tous les cultes*, divina mysteria ad astronomiam et sidereas rationes referret, quin et Christi ipsius sacrosanctam personam nihil aliud quam Solem esse contenderet. Is etiam Ecclesiæ Patres, imprimisque Firmicum nostrum, mendacii et ignorantiæ insimulavit, quasi, cum ethnicas fabulas toto ingenii vigore deturbarent, physicas rationes quæ sub illarum imagine adumbrari putabantur aut ignorassent, aut dissimulassent. « Julius Firmicus, *inquit*, qui » nous rapporte la légende crétoise sur la vie » et la mort de Bacchus, et qui s'obstine à en » faire un homme, comme il en faisoit un de » Christ, convient cependant que les païens » expliquoient ces fictions par la nature, et » qu'ils regardoient ces récits comme autant » de fables solaires. Il est vrai aussi qu'il se » refuse à toutes ces raisons, comme beaucoup » de gens se refuseront à nos explications, soit » par ignorance, soit par envie de calomnier » ce qu'ils n'entendent pas, comme en ont usé » tous les Pères de l'Eglise dans la critique » qu'ils ont faite du paganisme. Firmicus » prend même la défense du soleil, qui lui » paroît outragé par ces fictions, et lui prête » un discours (cap. 6) dans lequel le dieu du » Jour se plaint de ce que l'on cherche à le » déshonorer par des fables impertinentes, » tantôt en le submergeant dans le Nil, sous » les noms d'Osiris et d'Horus; tantôt en le » multipliant sous ceux d'Atys et d'Adonis..... » Au moins d'après ce que nous dit Firmicus, » il est clair que la tradition s'étoit conservée » chez les païens, que toutes ces aventures » tragiques et incroyables n'étoient que des » fictions mystiques sur le soleil. »

Verum ipse Firmicus, quod tacuit acer et calumniator criticus, nequaquam hæc paganorum argumenta sine responso prætermisit. *Hæc sacra* (ait cap. 1, 2 et seq.), *physica volunt esse ratione composita..... Pone hanc veram esse sacrorum istorum rationem...., quid addis incestum, quid adulterium, quid miserandæ animadversionis exitium....? Cur hanc simplicitatem.... cum facinore, cum morte, cum fastu, cum pœna, cum amore junxerunt? Itane non erat aliud quod diceretur? Itane non erat, quod in agendis Deo summo gratiis faceret misera mortalitas? etc.* Unde videre est Firmicum ista initiatorum commenta ampliori responso digna non judicasse, quippe quæ olim prorsus ignorata, nunc labentibus annis et Deorum fide jam imminuta, in idolorum cultum recentius invecta fuissent; satisque fore existimasse, si de omnibus aliis ritibus, queis eadem argumenta non dabantur, interrogaret, cur etiam ipsi ad naturam cœli et terræ non referrentur. Unum addemus, quod mos scilicet iste impurissimas cærimonias ad physica phænomena referendi imprimis apud initiatos, licet antiquior, tertio tantum vel quarto æræ nostræ sæculo maxime invaluerit, cum, diffluentibus jamjam undique veteribus superstitionibus, et propria infamia ac spurcitie tabescentibus, aliqui ex Neoplatonicorum farragine, ut Celsus, Porphyrius, Jamblicus, Julianus Apostata, stultissimos eosdemque turpissimos cultus quodam philosophiæ fuco obtegere niterentur.

(*Edit. Gauthier.*)

profuit, ut fletus suos annuis ululatibus seminent in tristitia, interfecti funeris calamitatibus ingemiscant, quod dicant physica ratione compositum, lugetis et plangitis, et luctus vestros alia ratione cælatis. Novit agricola, quando terram aratro dimoveat, quando sulcis frumenta committat. Novit, quando maturas solis ardoribus colligat segetes. Novit, quando tostas terat fruges. Hæc est physica ratio, hæc sunt vera sacrificia, quæ ab sanæ mentis hominibus annuo labore complentur. Hanc simplicitatem divinitas quærit, ut homines in colligendis fructibus ordinatis temporum legibus serviant. Cur huic ordini miseræ mortis figmenta quæsita sunt? Cur cælatur lachrymis, quod cælari non debuit?

Unde confiteantur necesse est, hæc sacra non in honorem frugum, sed in honorem esse composita mortis alienæ. Nam quod terram matrem esse omnium deorum dicunt, qui huic elemento tribuunt primas partes, vere deorum suorum mater est, nec abnuimus aut recusamus. Quia ab hac collectos deos suos, aut lapideos faciunt semper aut ligneos. Terram omnem circumfluunt maria, et rursus inclusa Oceani ambientis circulo stringitur. Cœli etiam rotunda sublimitate operitur, perflatur ventis, aspergitur pluviis, et timorem suum assidui motus tremoribus confitetur. Quid vos maneat, qui hæc colitis considerate, cum dii vestri infirmitatem suam vobis quotidianis professionibus prodant.

CAPUT III.

De Aere, Junone et Venere.

Assyrii et pars Afrorum aerem ducatum habere elementorum volunt, et hunc imaginata figuratione venerantur. Nam hunc eumdem, nomine Junonis vel Veneris virginis, si tamen Veneri placuit aliquando virginitas, consecrarunt. Junonem sane, et ne huic deesset incœstus, Jovis volunt ex sorore conjugem factam. Effœminarunt sane hoc elementum (1), nescio qua veneratione commoti. Nam quia aer interjectus est inter mare et cœlum, effœminatis eum sacerdotum vocibus prosequuntur? Dic mihi hoccine est, quod in viro fœminam quærunt, cui aliter servire sacerdotum suorum chorum non potest, nisi effœminent vultum, cutem poliant, et virilem sexum ornatu muliebri dedecorent.

Videre est in ipsis templis cum publico gemitu miseranda ludibria, viros muliebria pati, et hanc impuri et impudici corporis labem, gloriosa ostentatione detegere. Publicant facinora sua, et contaminati corporis vitium cum maxima delectationis macula confitentur. Exornant muliebriter nutritos crines, et delicatis amicti vestibus vix caput lassa cervice sustentant. Deinde, cum sic se alienos a viris fecerint, adimpleti tibiarum cantu, vocant Deam suam, ut nefario repleti spiritu vanis hominibus, quasi futura prædicant. Quod hoc monstrum est, quodve prodigium? Negant se viros esse, et sunt; mulieres se volunt credi, sed aliud qualiscumque qualitas corporis confitetur. Considerandum est etiam, quale sit numen, quod sic impuri corporis delectatur hospitio, quod impudicis adhæret membris, quod polluta corporis contaminatione placatur.

Erubescite, o miseri, supinitatem; aliter vos Deus fecit. Cum cohors vestra ad tribunal judicantis Dei accesserit, nihil vobiscum afferetis, quod Deus, qui vos fecit, agnoscat. Abjicite hunc tantæ calamitatis errorem, et studia profanæ mentis aliquando deserite. Nolite corpus, quod Deus fecit, scelerata diaboli lege damnare; calamitatibus vestris, dum adhuc tempus patitur, subvenite. Misericordia Dei dives est, libenter ignoscit. Relictis nonaginta novem ovibus, amissam quærit unam. Et reverso pater prodigo filio vestem reddit, et parat cœnam. Nulla vos desperare faciat criminum multitudo: Deus

(1) *Cic.* 1, *de Nat. Deor.* Aer autem interjectus inter mare et cœlum, Junonis nomine consecratur : quæ est soror et conjunx Jovis, quod et similitudo est ætheris, et cum eo summa conjunctio. Effœminarunt autem eum Junonique tribuerunt, quod nihil est eo mollius.

summus per filium suum Jesum Christum Dominum nostrum volentes liberat, et pœnitentibus libenter ignoscit, nec multa exigit ut ignoscat. Fide tantum et pœnitentia potestis redimere, quicquid sceleratis diaboli persuasionibus perdidistis.

CAPUT IV

De Igne. Ex indivisione animæ trahitur de ipsius immortalitate argumentum.

PERSÆ et Magi omnes, qui Persiæ regionis incolunt fines, ignem præferunt, et omnibus elementis putant debere præponi. Hi itaque Jovem in duas dividunt potestates, naturam ejus ad utriusque sexus transferentes, et viri et fœminæ simulacra ignis substantiam, deputantes, et mulierem quidem triformi vultu constituunt, monstrosis eam serpentibus illigantes. Quod ideo faciunt, ne ab autore suo diabolo aliqua ratione dissentiant: sed ut dea sua serpentibus polluta, maculosis diaboli insignibus adornetur. Virum vero abactorem boum colentes, sacra ejus ad ignis transferunt potestatem. Sicut Propheta ejus nobis tradidit, dicens :

Μυχηταο βοες μυσται............
Κυχλα βοοχλοπιης συναειδετε πατρος αγαυου(1)

Hunc Mithram dicunt. Sacra vero ejus in speluncis abditis tradunt, ut semper obscuro tenebrarum squalore demersi, gratiam splendidi ac sereni luminis non videant. O cœca numinis consecratio! O nefariæ legis fugienda commenta! Deum esse credis, cujus de sceleribus confiteris. Vos itaque, qui dicitis in his templis rite sacrificari non magorum ritu Persico, cur hæc Persarum sacra laudatis? Scio hoc Romano nomine dignum putatis, ac Persarum sacris. At Persarum legibus sequatur.... .... ut armata clypeo, lorica, gladio et hasta consecratur.....

....Tertia etiam pars est, qua in asperis secretisque sylvarum agrestiumque ferarum sortita imperium. Ultima pars tripartitæ istius divisionis æstimat libidinum vias, quæ prava desideria, quæque præposteræ cupiditatis monstrant illecebras. Ideo unam partem capiti assignant, ut hominis iram quodammodo denotare videatur. Aliam in corde statuunt, ut diversarum cogitationum varietatem, quas multiplici intentione concipimus, in modum sylvarum tenere videatur. Tertia pars constituitur in jecore, unde libido nascitur et voluptas. Illic enim genitalium seminum collecta fœcunditas naturalibus stimulis desiderium cupiditatis exagitat.

Quid ergo perficit ista divisio, diligenter aspicite, ut cernatis, quam facile commentum ratio veritatis impugnet. Si dividitur anima, et substantia ejus diverso efficaciæ genere separatur, dissoluto ordine suo, incipit esse quod fuerat. Aliud enim mens est, aliud ira, aliud libido. Animam ergo separatio ista dissolvit, et patitur maximam ex ista partitione jacturam, nec integram sui speciem res ista custodit, quæ per tres contrarias separatim dividitur, et (ut verum dicam) fit ex ipsa divisione mortalis. Etenim quod potest dividi, corpus est. Quod autem corpus est, necesse est esse mortale. Ergo si anima dividitur, corpus est. Si corpus est, necesse est sit res mortalis. Egregia erroris istius, ac præclara comitantia. Maximum nobis beneficium ex ista consequentia confertur. Commentis istarum absurditatum animas volunt esse mortales.

Sic sunt, sacratissimi Imperatores, elementa a perditis hominibus consecrata. Sed adhuc supersunt aliæ superstitiones, quarum secreta pandenda sunt Liberi et Liberæ, quæ omnia sacris sensibus vestris specialiter intimanda sunt, ut et in istis profanis religionibus sciatis mortes esse hominum consecratas.

CAPUT V.

De Libero, Jovis filio; itemque de alio Libero Thebarum tyranno.

LIBER itaque Jovis fuit filius regis scilicet Cretici. Hic cum fuisset adultera matre progenitus, nutriebatur apud

(1) Hoc est : *Mugierunt boves sacræ....; Solemne festum concinite patris augusti.*

patrem studiosius, quam decebat. Uxor Jovis, cui Junoni fuit nomen, novercalis animi furore commota, ad necem infantis omnifariam parabat insidias. Proficiscens peregre pater, quia indignationes tacitas sciebat uxoris, ne quid ab irata muliere dolo fieret, idoneis (sicut tibi videbatur) custodibus tutelam credit filii. Tunc Juno opportunum insidiarum nacta tempus, et ex hoc fortius inflammata, quia proficiscens pater, et solium regni puero tradiderat et sceptrum, custodes primum regalibus præmiis, muneribusque corrupit, deinde satellites suos, qui Titanes vocabantur, in interioribus regiæ locat partibus, et crepundiis ac speculo affabre facto animos ita pueriles illexit, ut desertis regiis sedibus ad insidiarum locum puerilis animi desiderio duceretur. Illic interceptus trucidatur. Et ut nullum posset necis inveniri vestigium, particulatim membra conscissa satellitum sibi dividit turba. Tunc, ut huic facinori aliud facinus adderetur, quia vehementer tyranni crudelitas timebatur, decocta variis generibus pueri membra consumunt, ut humani cadaveris, inauditis usque in illum diem epulis vescerentur. Cor visum sibi soror servat, cui Minerva fuit nomen, quia et ipsa sceleris fuit particeps, et ut manifestum esset delationis indicium, et ut haberet unde furentis patris impetum mitigaret.

Reverso Jovi filia ordinem facinoris exponit. Tunc pater funesta calamitate cladis, et acerba luctus atrocitate commotus, Titanes quidem vario genere suppliciorum excruciatos necat. Nec prætermissum est in ultione filii, aut tormentum aliquod aut pœna, sed per omnia pœnarum genera bacchatus, necem qualitercumque filii vindicavit, affectu quidem patris, sed tyrannica potestate. Tunc quia diutius pater ferre lugentis animi tormenta non poterat, et quia dolor ex orbitate veniens nullis solatiis mitigabatur, imaginem ejus ex gypso, plastico opere perfecit, et cor, ex quo facinus fuerat, sorore deferente, detectum, in ea parte plastæ collocant, qua pectoris fuerant lineamenta formata. Post hæc pro tumulo extruit templum, et pædagogum pueri constituit sacerdotem. Huic Silenus fuit nomen.

Cretenses, ut furentis tyranni sævitiam mitigarent, festos funeris dies statuunt, et annuum sacrum trieterica consecratione componunt, omnia per ordinem facientes, quæ puer moriens aut fecit, aut passus est. Vivum laniant dentibus taurum, crudeles epulas annuis commemorationibus excitantes, et per secreta sylvarum clamoribus dissonis ejulantes fingunt animi furentis insaniam, ut illud facinus non per fraudem factum, sed per insaniam crederetur: præfertur cista, in qua cor soror latenter absconderat, tibiarum cantu, et cymbalorum tinnitu, crepundia, quibus puer deceptus fuerat, mentiuntur. Sic in honorem tyranni a serviente plebe Deus factus est, qui habere non potuit sepulturam.

Fuit etiam alius Liber apud Thebas tyrannus, magicæ artis potestate conspicuus. Hic cum muliebres animos venenis quibusdam et carminibus occupasset, pro arbitrio suo crudelia facinora furentibus imperabat, ut mente captas nobiles fœminas, et libidinum ministras haberet et scelerum. Qui qualia fecerit scelera, vel quantum matri contra filium, vel sororibus contra fratrem imperaverit facinus, in scenis quotidie a tragici carminis autoribus traditur, ut scelerati tyranni facinorosa crudelitas in animis audientium funestis semper relationibus renascatur. Hunc Lycurgus, sobria virorum conjuratione protectus, regno exuit, pellit patria. Neque enim effœminatus ille consensum virorum potuit diutius sustinere. Effœminatum enim fuisse, et amatorum servisse libidinibus, Græcorum gymnasiis decantatur. Nec fuga ejus Lycurgus tantum est exilioque contentus, sed timens ne fugiens et ab aliis receptus, ludibriosa scelerum suorum etiam in alia regione conderet semina, succinctus ferro, patriæ dedecus minaci persequitur edicto.

Tunc Liber projectis infulis, quas pampineis coronarum circulis illigabat, cum semiviro comitatu fugiens (soli

enim cum sequuti (sunt stuprorum et flagitiorum et libidinum socii) per omnes oras vicini maris cum summa trepidatione desperationis erravit. Illic inter ebrias puellas, et vinolentos senes, cum adhuc eum scelerum pompa præcederet, et alter nigro amictu teter, alter ostenso angue terribilis, alter cruentus ore, dum viva pecoris membra discerpit, a Lycurgo comprehensus per proximam rupem, quæ immensum præcipitium saxis inviis fecerat, in mare præcipitatur, ut lacerum corpus marinis diu jactatum fluctibus, errantium populorum animos ad sanitatis ac sobrietatis ordinem severa animadversione revocaret. Hunc finem Liberi Homerus, ut fugam et trepidationem detegeret, et ut ostenderet mortem, ait :

..............Διώνυσσος δὲ φοβηθεὶς
Δύσεθ' ἁλὸς κατα κῦμα. Θέτις δ' ὑπεδέξατο κόλπῳ
Δειδιότα, κρατερὸς γὰρ ἔχε τρόμος ἀνδρὸς ὁμοκλῇ (1).

Imitatur te, Lycurge, et sobrium tuum institutum sequitur, nec a salutaribus tuis legibus exorbitat etiam consul noster Posthumius. Nam sicut in libris Annalibus invenimus, bacchanaliorum scelera, Ebutio quodam adolescente deferente, detecta sunt. Erant adhuc in urbe Roma integri mores, nec quisquam peregrinas superstitiones dissolutis moribus appetebat : tunc nec Senatus Consuli nec leges Reipublicæ nec Consul legibus defuit : sed investigatis omnibus, qui hujus sacri scelerata commenta tradebant, contra omnes servos, imo Romanos quæstionis examine capitalis pœna de Senatus sententia decreta est. Nec tamdiu vindices gladii Consulis conquierunt, quamdiu hoc malum fuisset radicitus amputatum. O digna Romano nomine animadversio ! O priscæ virtutis laudanda constantia, nec civibus suis Consul parcere voluit, cum ob purgandam patriam peregrina vitia corriguntur !

(1) Id est : Dionysius autem exterritus mergitur maris sub fluctus ; quem Thetis excepit in sinu pavefactum : ingens enim eum pavor tenebat, viri exprobratione.

CAPUT VI.

De Cerere, ejusque filiæ Proserpinæ raptu. Ethnicorum mendacia sub Solis persona arguuntur.

Sequitur hanc sacri contagionem, et imitatur ordinem funeris, a Cerere Hennensi muliere, mors filiæ consecrata. Nam quicquid in Creta pater ob filium fecerat, hoc totum Ceres apud Hennam, amissa filia, impatientia materni doloris instituit, quod quatenus factum sit, brevi sermone perstringam.

Unicam Cereris filiam, quam Græci Περσεφονην, nostri immutato sermone Proserpinam dicunt, ad conjugale consortium plures petebant. Mater sollicite de singulorum meritis judicabat. Et cum adhuc omnibus matris sententia videretur incerta, dives rusticus, cui propter divitias Πλούτων fuit nomen, temerario cupiditatis ardore, cum moram dilationis ferre non posset, et cum de præposteri amoris conquereretur incendiis, prope Percum inventam virginem rapit. Percus autem lacus, in Hennæ civitatis finibus satis amœnus, et gratus, cujus amœnitas ex florum varietatibus nascitur. Nam per omnem annum vicissim sibi succedentibus floribus coronatur. Illic invenies quicquid hiacynthi turget in caulem, illic comam narcissi, vel quod auream rosam desuper pingit : illic albæ hederæ per terram molliter serpunt, et cum purpureis violis suaviter rubens amaracus invenitur : nec coronam istam albam deserunt lilia. Prorsus aptus locus, qui gratia sua, puellares animos et invitaret pariter, et teneret.

In hoc loco, cum a Plutone virgo prope vesperam fuisset inventa, vi rapitur, et superimposita vehiculo, scissis vestibus, laceratis crinibus ducitur. Nec reservati ungues contra amatorem rusticum aliquid protuerunt, nec clamor atque ululatus adjuvit, nec cæterarum strepitus puellarum. Tunc una celeri cursu, cum de civitate nemo succurreret, facta ex ipso timore velocior, matri raptum virginis nunciat. Contra raptorem indignata mater, ar-

matam manum ducit. Nec Plutonem mulieris fefellit adventus, sed ut retorsit ad civitatem oculos, et infinitos cuneos respexit venire cum matre, funestum cœpit ex desperatione consilium. Quadrigam, quæ vehiculum trahebat, per medium lacum dirigit. Is erat profundis voraginibus immersus, illic cum amata submersus virgine, miserandæ matri de morte filiæ funestum spectaculum præbuit. Hennenses, ut possent maternis luctibus ex aliqua parte invenire solatium, inferorum regem virginem rapuisse finxerunt. Et ut fides figmentum sequeretur, prope Syracusas eum per alium locum cum virgine emersisse jactarunt. Templum sane et raptori, et virgini accurate collatis sumptibus faciunt, et annua in templo vota decernunt.

Sed nullo genere matris dolor vincitur, nec muliebris impatientiæ tormenta curantur. Sed credens vere filiam prope Syracusas esse visam, Triptolemo villico suo duce, nocturnis itineribus ad Syracusanæ civitatis littus cum lugubri veste ac sordido squallore pervenit, nec illi defuit, qui credulam de calamitatibus suis falleret matrem. Tunc ait se Pandarus nescio quis, vidisse non longe a Pachyno navem raptorem ascendisse cum virgine. Persuasum est mulieri, quæ quolibet genere vivere filiam cupiebat audire; infinitis dotibus remunerat civitatem. Syracusani liberalitate mulieris provocati, raptum virginis consecrant, et mitigantes dolorem matris pompam miseri funeris excolunt honore templorum.

Sed nec hoc sufficit matri, sed ascensa nave per peregrina littora filiam quærit. Sic fluctibus tempestatibusque jactata ad Atticæ urbis locum pervenit. Illic hospitio recepta, incolis incognitum adhuc triticum dividit. Locus ex patria et ex adventu mulieris nomen accepit. Nam Eleusis dictus est, quod illuc Ceres, relicta Henna, venerat. Sicque tum ipsa dispensatio quod attulerat frumenta, tum quod colligendarum frugum tradiderat disciplinam, post mortem ob beneficium, quod ex frugum copia nascebatur, et sepulta in eo loco est, pariter et consecrata, et divino cum filia appellata nomine. Amat enim Græcorum levitas eos, qui sibi aliquid contulerint, vel qui consilio, aut virtute se juverint, divinis appellare nominibus. Et sic ab ipsis beneficiorum gratia repensatur, ut deos dicant, et deos esse credant, qui sibi aliquando profuerint. Sic de Libero Nisa non dubitat, nec de novis ambigit Sparta sideribus, cremat et consecrat Herculem tristis OEtas, et a vanis Cretensibus adhuc mortui Jovis tumulus adoratur.

Additur tamen, sacratissimi Imperatores, ad hujus profani erroris augmentum, quod hos homines, [id est, Liberum et Proserpinam,] majore quasi authoritate defendat. Nam Liberum ad Solem volunt referre commenta Græcorum, Proserpinam vero Liberam dicentes, Lunam esse confingunt. Quod quam absurdum et quam miserum sit, ex ipsa veritatis possumus ratione colligere. Quis vidit puerum Solem? quis fefellit? quis occidit? quis laceravit? quis divisit? quis membris ejus epulatus est? Quis Lunam rapuit? quis abscondit? quis Plutonis conjugem fecit?

Sed et errorem istum physica rursum volunt protegere ratione, indivisam mentem, et divisam, id est, τὸν ἀμέριστον, καὶ τὸν μεμερισμένον νοῦν, hac se putant posse ratione venerari. Dicite mihi, o vos mortales, quid naturalibus rebus additis funera? quid Dei dispositionem crudelium mortium atrocitate polluitis? quid opus erat tam duro crudelique tormento? quid sibi vult ista persuasio, ut divinis rebus funestæ calamitatis ordo societur? ut naturæ siderum, quam Deus summus certis legibus fecit, mortalis calamitas luctibus jungeretur? Cui rei prodest quod facitis? miscetis terrena cœlestibus, caduca superis, tenebrosa lucentibus, dolores ac luctus hominum divinis honoribus consecrantes.

Si convocato omni genere humano Sol habita concione loqueretur, desperationem vestram hac forsan oratione percuteret: « Quis vos, caduci homines et per dies singulos summo Deo variis

generibus rebellantes, ad hoc tantum facinus impegit, ut profano nefariæ cupiditatis errore et mori me dicatis vestro arbitrio et vivere? Atque utinam usitato more vel uno genere vesanæ cogitationis vestræ figmenta procederent! Utinam sine contumelia mei, sceleratæ cogitationis vestræ grassaretur improbitas! Nunc vosmet per præcipitia jactantes, mihi quoque non parcitis, nec aliquam habet vester sermo reverentiam; sed cum dedecore meo in exitium vestrum, mortemque properatis. Alii me apud Ægyptum undis Nili et rapidis verticibus obstinato mentis furore submergunt. Alii amputatis virilibus plangunt. Alii creduli morte cæsum, aut in olla decoquunt, aut septem verubus corporis mei membra lacerata subfigunt. Qui paululum mihi placida fuerit oratione blanditus, quadrijugi currus aurigam me esse confingit. Projicite aliquando tanti furoris exitium et salutari persuasione convicti, veram salutis viam quærite. Inimicus Dei est, qui hæc aut cogitavit, aut finxit; nec facinus ejus simplex aut usitata pœna comitatur, qui sacra profanis persuasionibus polluit, qui de præclaro opere Dei tanta confingit. Lugete mortuos vestros, et ipsi simili morte morituri. Mittite regibus vestris, ut vultis inferias, et orbitates eorum alio remediorum genere mitigate. Lugete Liberum, lugete Proserpinam, lugete Attin, lugete Osirin, sed sine nostræ contumelia dignitatis. Nolo me per tumulos eorum favillasque ducatis, nolo ut errori vestro nomen meum fomenta suppeditet. Ad lucem diei a Deo factus sum, hoc mihi sufficit solum. Quid me honesti muneris dignitate privatis? Aliud me Deus fecit, aliud esse jussit, et vos me pro libidine vestra dividitis, pro arbitrii vestri cupiditate laceratis? Quicquid sum simpliciter Deo pareo, nec aliud volo de me intelligatis nisi quod videtis. Hoc Deo gratum est, hoc Deus libenter amplectitur, hoc homines ad salutis viam ducit, si projectis erroribus Dei gratiam simpliciter ac fideliter audiatis. »

Hæc quidem, sacratissimi Imperatores, prosopopœiaco me sermone dixisse sufficiat. At ego nunc sacrarum lectionum institutione formatus, perditos homines religioso sermone convenio. Si dii sunt quos colitis, cur eos lugetis? Cur eos annuis luctibus plangitis? Si lachrymis, et luctu digni sunt, cur eos divino honore cumulatis? Unum itaque e duobus facite, aut nolite eos lugere, si dii sunt : aut, si luctu eos dignos putatis ac lachrymis, deos eos appellare nolite, ne luctibus ac lachrymis vestris, majestas divini nominis polluatur. Sed quia mens perdita, et sceleratæ cupiditatis laqueis implicata, nulla potest ratione revocari; persequar cætera, ut publicatis omnibus atque detectis quæ profana consecravit improbitas, misericordia Dei in nomine Domini nostri Jesu Christi lapsos erigat, fugientes ad se revocet, dubitantes confirmet, errantes corrigat, et quod est potissimum, vitam morientibus donet.

CAPUT VII.

De Adonide, Marte, Vulcano, et Venere.

In plurimis Orientis civitatibus, licet hoc malum etiam ad nos transitum fecerit, Adonis quasi maritus plangitur Veneris, et percussor ejus circumstantibus, vulnusque monstratur. Mars enim in porci sylvestris speciem formamque mutatus, ut sibi primas partes in amore Veneris vindicaret, incaute contra se ruentem percutit juvenem. Si Deus erat Adonis cur rivalis insidias nesciebat? Si homo, cur cum superiore certabat?

Sed et alium audio cum Venere conjugale habuisse consortium. Vulcanus, nisi fallor, ab his deorum cultoribus maritus Veneris esse perhibetur. O vanorum hominum ridenda persuasio! inter duos maritos adulter positus, ab uno capitur, alterum vincit! Sed vide, ut adulter Deus maritum vinceret quod sibi corpus elegit, porcus esse maluit : qui, si habebat corporis mutandi potestatem, leonis debuit potius speciem formamque suscipere. Sed leonem dicunt, qui naturas animalium norunt,

in illa agrestis animi feritate pudicitiæ servare virtutem. Merito igitur ab adultero leonis spernitur forma et libidinosi animalis eligitur. Hic jam Evangelicæ traditionis secreta tractemus. Ejecto dæmonio Dominus porcorum gregem donat. Nec immerito, ut cum libidinosis animalibus per dura præcipitia fluctusque jactatus, per mortes porcorum varias, digna nece immundus spiritus carperetur.

Audio Cinyram Cyprium templum amicæ meretrici donasse, ei erat Venus nomen; initiasse etiam Cypriæ Veneri plurimos, et vanis consecrationibus deputasse; statuisse etiam ut quicumque initiari vellet, secreto Veneris sibi tradito, assem in manum mercedis nomine deæ daret. Quod secretum quale sit omnes taciti intelligere debemus, quia hoc ipsum propter turpitudinem manifestius explicare non possumus. Bene amator Cyniras meretriciis legibus servit, consecratæ Veneri a sacerdotibus suis stipem dari jussit, ut scorto.

CAPUT VIII.

De Jove, ipsiusque stupris et adulteriis.

SEBAZIUM colentes Jovem, anguem, cum initiantur, per sinum ducunt. Adhuc primi erroris vitia grassantur, et quicquid hominem perdidit, colitur, et funesti anguis callida et malitiosa crudelitas adoratur. In sacris Corybantum parricidium colitur. Nam unus frater a duobus interemptus est, et ne quod indicium necem fraternæ mortis aperiret, sub radicibus Olympi montis a parricidis fratribus consecratur. Hunc eumdem Macedonum colit stulta persuasio. Hic est Cabirus, cui Thessalonicenses quondam cruento, cruentis manibus supplicabant.

Considerandum itaque est, quale sit numen, quod parricidalis amentia, ut parricidium coleret, invenit. Quapropter quicumque hæc sacra devota mente veneratur, cuicumque placet superstitionis istius metuenda contagio, aut malis suis solatium quærit, aut facinora eorum tacita collaudat cogitatione, hoc optans, hoc quærens, hoc utique magnopere desiderans, ut et sibi liceat, quod diis suis licuit, ut et se ad consortium talis vitæ morum similitudo perducat. Adulterio delectatur aliquis: Jovem respicit, et inde cupiditatis suæ fomenta conquirit, probat, imitatur, et laudat, quod Deus suus in cygno fallit, in tauro rapit, ludit in satyro, et ut liberalis in flagitiis esse consuescat, quod inclusam regiam virginem auro largiter fluente corruperit. Puerorum aliquis delectatur amplexibus: Ganymedem in sinu Jovis quærat, Herculem videat Hylam impatienti amore quærentem, Hyacinthi desiderio captum Apollinem discat. Chrysippum alius, alius Pelopem videat, ut per deos suos sibi licere dicat, quicquid hodie severissime Romanis legibus vindicatur. Adulteria omnia eorum enumerare difficile est. Quis Amymonem? quis Alopen? quis Menalippen? quis Chionem, Hippothoenque corrupit? Nempe Deus vester hæc fecisse memoratur. Ille, quem volunt severis oraculis errantium hominum peccata corrigere, Steropen amat, Æthusam rapit, Zeuxippen stuprat, quærit Prothoen, et Arsinoæ adultera cupiditate blanditur. Sed ex isto corruptarum mulierum grege una puella amatorem Deum vitavit et vicit. Daphnen enim divinans Deus et futura prædicens, nec invenire potuit, nec stuprare. Muliebria patitur aliquis, et effœminato corpori solatium quærit? Videat Liberum amatori suo post mortem etiam promissæ libidinis præmia imitatione flagitiosi coitus repræsentantem (1).

Si quis monstruoso cupiditatis ardore in paternæ necis armatur exitium, a Jove sumat exemplum. Qui fraternum desiderat sanguinem, Corybantum sequatur institutum; incestum desiderantibus a Jove sumantur exempla. Cum matre concubuit; sororem duxit uxorem; et ut integrum facinus impleret incesti, filiam quoque animo corruptoris aggressus est. Inferiores aliquis æmulo stridore persequitur, et

(1) Vide Arnob. lib. 5, p. 408 (*Edit. Veron.*)

adversarium cupit crudeli feritate torquere, ab Apolline ex Marsiæ casibus crudelium tormentorum casus discat. Alienum aliquis desiderat et hoc cum morte domini conatur implere, videat ut Hercules occiso Gerion Iberas abegerit boves. Si quis prosmiscua hominum cæde gaudet, præposteras Martis cupiditates diligenter inspiciat. Semina pene omnium scelerum a diis suis peccantium turba collegit. Et ut perditus animus impune facinus posset admittere, ex præcedentibus facinorum exemplis majore se autoritate defendit. Si stupri præmia corruptor inquirit, si viam optat sollicitationis addiscere, in sinu corruptæ mulieris aurum videat Jovis. Si publicus parricida commissam sibi regni custodiam nefaria prodere cupiditate desiderat, respiciat ad eos, qui Saturnum filio prodiderunt; quatenus jus lædatur hospitii, vel quatenus amicitiæ jura turbentur, vel quatenus mensæ conciliatio sancta violetur. Si quis ad injuriam pronus quærit esse, ordinem scelerum de Tantali casibus discat! O facinorosæ cupiditatis triste solatium! O hominum deflenda persuasio! O infelicis imitationis cruenta meditatio. Scenam de cœlo fecistis, et errantes animos per abrupta præcipitia creduli calamitate duxistis, cum hominibus peccare cupientibus facinorum via de deorum monstratur exemplis.

Sed in ista criminum lege, in ista confessione scelerum gratias agamus illis, qui etiam exitia et mortes deorum istorum nobis nescientibus prodiderunt : ut disceremus omnia per tot obstantes. Fuit enim et apud veteres, licet nondum terram illuminasset Domini nostri Jesu Christi veneranda dignatio, in spernendis superstitionibus religiosa constantia. Diomedes pudicus ac sobrius Venerem vulnerat, Martem vincit et percutit. Oti et Ephialtæ edicto Mars bellipotens temporali exilio damnatus, ferrea catenarum vincla sustinuit. Sarpedonem filium mortuum in Troja Jupiter plangit. Et mercedem fabricatorum murorum, Neptunus a superbo rege non recepit. Alterius regis Apollo greges pascit. Et soli omnia videnti alius, occisarum boum nunciat mortes. Castores sepelit Sparta, ardet apud Oetam Hercules, et Æsculapius alibi fulminatur, Vulcanus a patre præcipitatus pedem frangit. Lycurgum fugiens Liber moritur. Venus in adulterio deprehensa detegitur, et post Dei nuptias Anchisæ hominis cubile sectatur. Saturnus regno timens devorat filios. Hic ex Creta fugiens in Italia a Spartanis absconditur. Ob amorem catamiti Juno spernitur, et ad Endymionem Luna descendit, et contra voluntatem uxoris et filiæ Trojanis auxilium ferens deceptus Jupiter dormit. O flagitiosa confessio, o miserabiles deflendique cultus, o duræ servitutis miseranda conditio. Ad istorum cultum deorum sanctos homines, et Deum devota mente colentes sacrilegum tyrannorum traxit imperium, et ut huic facinori aliud facinus adderetur, mors est decreta nolentibus. Ad theatrum potius templa transferte, ut in scenis religionum istarum secreta tradantur, et ut nihil prætermittat improbitas, histriones facite sacerdotes. Alter dignior locus religionibus istis inveniri non poterit : illic amores deorum vilis turba decantet; illic casus mortesque saltatores.....; illic deorum in templis ab impiis et facinorosis magistris melius mens perdita et muliebris docetur facinus.

CAPUT IX.

De Serapide.

Discite etiam, sacrosancti Imperatores, venerandum Alexandriæ numen unde sumpserit exordium, ac a communi nostra fragilitate detecta, ad veritatis exordium mortalitatis nostræ sermo revocetur. Cum ingrueret arescentibus frugibus malitiosa fames, Jacobi religiosi patriarchæ semine procreatus juvenis Joseph, interpretatusque somnium regis, totum quicquid innuebat, ostendit. Joseph, qui ob pudicitiam in carcerem missus, ereptus post interpretationem somnii, fuit particeps regni. Nam septem annorum

collectis, et servatis frugibus, alterius septennii egestatem divinæ manus providentia mitigavit. Huic post mortem Ægyptii patrio gentis suæ instituto templa fecerunt : et, ut justam dispensationis gratiam posteritas disceret, quo modio esurientibus et ementibus frumenta diviserat, capiti is superpositus est. Nomen etiam, ut sanctius coleretur, ex primo autore generis accepit. Nam quia Saræ pronepos fuerat, ex qua nonagenaria Abraham indulgentia Dei susceperat filium, Serapis dictus est græco sermone, hoc est, Σαρᾶς ἄπο.

Sed hoc invito Joseph accidit, imo mortuo. Neque enim ad hoc facinus religiosus animus, et Deo summo dicatus adduci potuisset, ut erroris illecebras ex nomine suo superstitiosis hominibus ipse præberet, præsertim cum sciret hæc esse in Dei sacrosanctis legibus, ne quis hominum tale aliquid aut veneraretur aut coleret. Hic in Ægypto colitur, hic adoratur, hujus simulachrum Neocororum turba custodit, et ad memoriam vetustatis errans populus ordinem sacrorum in honorem integerrimi ac prudentissimi hominis constitutum, contentiosa hodie animositate custodit. Sed et in ipso simulacro, sicut in cæteris, ex assiduis sacrificiis immundi dæmonum spiritus colliguntur. Nihil enim operantur animæ, et cruor ex assidua pecudum cæde profusus, nisi ut dæmonum substantia, qui diaboli procreatione generantur, ex isto sanguine nutriatur. Nam ita esse Porphyrius defensor Stoicorum, hostis Dei et veritatis in multis sceleratarum impietatum scriptis, manifestis nobis probationibus prodidit. In libris enim quos appellat περὶ τῆς ἐυλογίων φιλοσοφίας, majestatem ejus prædicans, de infirmitate confessus est. In primis enim librorum partibus, (id est in ipsis auspiciis positus) dixit. « Serapis vocatus, et intra » corpus hominis collocatus, talia res» pondit. »

Dicant nunc mihi perditi homines, quis potior est, qui vocat et imperat et includit, an qui vocatur et paret? Et cum venerit, in suscipientis hominis corpore potestate jubentis includitur. Gratias agimus, Porphyri, quod libris tuis deorum tuorum nobis substantiam prodidisti. Didicimus per te, quatenus dii tui hominibus viventibus serviant. Serapis tuus ab homine vocatur, et venit, et cum venerit statim jussus includitur, et loquendi necessitas nolenti forsitan imperatur. Sic apud nos deos vestros, cum hominibus nocere cœperint, religiosi sermonis flagella castigant. Sic in corpore hominum constituti dii vestri verbo Dei spiritualium flammarum igne torquentur, et qui apud vos quasi dii coluntur, apud nos religiosæ fidei medela Christi gratia humano subjacentes imperio, et tormenta repugnantes sustinent, et victi pœnis ultricibus subjugantur.

CAPUT X.

De Penatibus.

Penates etiam qui sint, explicare contendam, ne quid a me sit prætermissum. Qui nihil aliud putant esse vitam, nisi vescendi et potandi licentiam, hos sibi deos ex cupiditatis suæ humilitate finxerunt, nutrimenta corporis, quæ ex quotidianis epulis comparantur, hoc nomine pro salute hominum consecrantes. Quia per epulas corporis reficitur infirmitas, alimenta solum esse Deum sanxerunt, nescientes divini oraculi veritatem. Cum enim Dominus noster Jesus Christus cum diabolo pro nostra salute sollicitus, divina majestatis suæ colluctatione certaret, et ut de faucibus ejus, quem gerebat hominem liberaret, hac eum responsione quassavit. Nam cum diceret ei diabolus : *Si filius Dei es, fac ut isti lapides panes fiant.* Respondens ei Dominus dixit : *Non in pane tantum vivit homo, sed in omni verbo Dei.* Nescientes itaque substantiam generis humani, quotidianas epulas hoc nomine consecrarunt. Nam omne, quo vescuntur homines penus vocatur; hinc et cella penaria, hinc et dii penates, ab abjectis et prostratis hominibus misera sunt cogitatione composita.

CAPUT XI.

De Vesta, Palladio ac Minerva.

Vesta autem quid sit, discite, ne putetis antiquum aliquid, aut cum summo terrore inventum. Ignis est domesticus, qui in focis quotidianis usibus servit. Quapropter coquos habeat, non miseras virgines sacerdotes, quæ contemnentes ignis ipsius favillas, aut prostituto corpore peccare coguntur, aut in virginitate perseverantes perdunt honestam gloriosi nominis dignitatem.

Palladii etiam quid sit numen audite. Simulachrum est ex ossibus Pelopis factum. Hoc avarus Scytha fecisse perhibetur; jam quale sit considerate, quod Scytha barbarus consecravit. Estne aliquid apud Scythas humana ratione compositum, et illa effera gens (hominum) et crudeli atque inhumana semper atrocitate grassata, in constituendis religionibus rectum aliquid potuit invenire? Simulacrum hoc Trojanis avarus vendidit, stultis hominibus vana promittens. Vendebatur deus, ut prodesset emptori, et emptor suppliciter adorabat, quicquid paulo ante viderat subhastatum.

Substantia autem simulachri ipsius ex ossibus Pelopis est. Si humana vis miseros homines ossa venerari, purioris saltem et castioris hominis reliquias collige. Accedat idolo quod facis, ex hominis virtutibus meritum. Pelops in deliciis amatoris fuit, et diu prostituti pudoris damna sustinuit. Sed nec adulto ei scelus defuit. Is enim cujus filiam petebat, eum fraude proditoris occidit. Proditorem etiam ipsum perjuriis aggressus esse, et ne promissa redderet præmia, hunc eumdem per abrupta præcipitia jactavit. En cujus electa sunt ossa, ut deus fieret, qui urbes et regna servaret. Sed nec servavit aliquando, nec profuit, et quid se maneat, ex urbium, in quibus fuit, casibus vidit. Incensa est Troja a Græcis, a Gallis Roma, et ex utroque incendio Palladium reservatum est. Sed reservatum non propriis virtutibus, sed humano præsidio : ab utroque enim loco homines liberant, et translatum est, ne humano flagraret incendio. Tanto numini humana fuerunt præsidia necessaria, et ne arderet, humanum quæsivit auxilium.

Dilatum est Palladium ab incendio, non liberatum. Stat sententia, manet pœna, ignis imminet, ignis urget, quem vitare non poterit. Jam parturit flamma cœlestis, jam divinæ animadversionis monstratur adventus, jam futuræ cladis nunciatur exitium, in hoc incendio Palladium latebras invenire non poterit, ignis iste scrutatur abdita, quærit absconsa : et quicquid errantes homines vanis persuasionibus perdidit, rapida flammarum populatione complectitur : *Venit enim* (inquit) *dies Domini ut ardens clibanus.* Audisti quid veniat. Nihil est, quod ex te collectum in apothecis Dominicis reponi possit, ardebis ut stipula, cujus inanis vilitas in cineres favillasque servatur, quam rapax ignis violentia congeniti spiritus pascitur. Hic est exitus finisque vester : hæc est pœna, quam pro deceptis hominibus Deus statuit, ut perpetuis ardeat flammis, qui contra voluntatem Dei miserum hominem aut decepit aut perdidit.

Volo sane diligenter inquirere, cujus Minervæ hoc volunt esse signum. Plures enim Minervas fuisse constat, nec aliquis in ista parte dissentit. Singularum itaque genus, institutum, artem, propositumque dicamus, ut ex his omnibus inveniri possit, Palladium cujus Minervæ sit nomine consecratum. Quinque Minervas fuisse legentibus nobis tradit antiquitas. Una est Vulcani filia, quæ Athenas condidit, quam ex agrestibus locis ad urbanæ conversationis ordinem rustica turba comitata est. Fuit alia in Ægypto, Nili regis filia, textrinæ artis magistra. Tertia vero patre Saturno genita est. Sed hanc viraginem fuisse commemorant : nam numquam se intra fœminei sexus verecundiam tenuit, sed arma semper strepitumque pugnarum, et cruenta sequuta est studia bellorum. Quarta Jovis Cretici regis fuit filia, quæ occisum patri detulit Liberum. Quinta Pal-

lante patre, et Tritonide matre orta est, quæ patris appellata nomine, Pallas est ab hominibus nuncupata. Hæc parricidialis amentia furoris et vesanæ temeritatis instinctu, patrem Pallantem crudeli morte jugulavit. Nec simplici patris morte contenta, ut diutius malis suis frueretur, et ut de morte patris crudelius triumpharet, exuviis corporis ejus ornata est, ut parricidii facinus ex crudeli ostentatione publicaret. Hujus est Palladium, pro nefas! nomine consecratum. Hæc est Pallas quæ colitur, hæc est quæ pontificali lege servatur; et cujus facinus severius damnari debuerat, ejus imago suppliciter adoratur. Apponite ignem, augete flammas, ut quotidianis sacrificiis vestris dicatur ardere. Quid enim meretur aliud parricida, nisi ut perpetua mutatione flammarum ante sententiam Dei quotidie flammis ultricibus concremetur?

CAPUT XII.

Delenda prorsus busta, nedum dicat templa, deorum.

BUSTA sunt, sacratissimi Imperatores, appellanda non templa : rogi sunt potius dicendi miserorum. Nam in honorem hominum perditorum ædes pro sepulchris miseranda hominum servitus facit. Hic crematorum corporum favillæ servantur, hic cineres mortuorum irreligiosa lege conduntur, ut acerbarum mortium casus quotidiano victimarum sanguine recrudescat, ut tristis lamentationis exitus renovatus annuis luctibus renascatur, ut sopitos fletus recentior ululatus exagitet, ut parricidia, vel incesta vel mortes ex sacrorum ritu misera mens hominum et colere discat et facere.

Amputanda sunt hæc, sacratissimi Imperatores, penitus atque delenda, et severissimis edictorum vestrorum legibus corrigenda, ne diutius Romanum orbem præsumptionis istius error funestus commaculet, ne pestiferæ consuetudinis convalescat improbitas. Quicquid hominem Dei conatur perdere, ne diutius in terra dominetur. Nolunt quidam et repugnant, et exitium suum prona cupiditate desiderant : sed subvenite miseris, liberate pereuntes, ad hoc vobis Deus summus commisit imperium, ut per vos vulneris istius plaga curetur. Facinoris eorum periculum scimus, erroris notæ sunt pœnæ, sed melius est, ut liberetis invitos, quam ut volentibus concedatis exitium. Ægrotantes contraria delectant, et cum corpus hominis adversa valetudo possederit, contra salutem suam a laborantibus perversa poscuntur. Capta mens languoris vitio, morborum semper augmenta desiderat, et medelas artificum aspernat ac contemnit, respuit remedium medicinæ, et in exitium suum prona animositate festinat. Tunc si malum morbi fortius creverit, majora remedia quæruntur, et pro salute hominis sollicita fortius se medicina opponit. Asperi cibi, amari potus nolentibus ingeruntur : et si convaluerit malum, et ignis adhibetur et ferrum. Sic homo recepta sanitate et salute sibi reddita, quicquid ægrotantis corporis vitio invitus passus est, hoc totum pro utilitate sua factum esse, stantis animi judicio confitetur.

CAPUT XIII.

De nominibus deorum.

ACCIPITE etiam, sacrosancti Principes, nomina eorum qua sunt ratione composita; lumen hoc, quod hominibus jussu Dei, fugatis tenebris diem reddit, quod per duodecim horarum spatia cursus sui ordinem dirigit, solem dici volunt, non quia solus est, ut quidam volunt, quia ibi et cœlum est et luna, et alia plurima sidera quæ videmus, ex quibus quædam una serie, et cohærentia perpetua simulque copulata lucent, alia tota sparsa cœlo vagos cursus suis metiuntur erroribus. Sed ideo Sol appellatur, quia cum ortus fuerit, obscuratis cæteris sideribus luceat solus. Luna etiam hæc eadem Lucina a nocturno lumine nomen accepit. Hanc etiam quidam dici voluerunt Dianam, quod per noctem lucens hominibus alterum pæne diem faciat. A natando Neptunum dici

voluerunt, ex hoc quod libenter faciebant substantiam nominis figurantes. Terrenam vim omnem atque naturam, Ditem patrem dicunt; quia hæc est natura terræ, ut et recidant in eam omnia, et rursus ex ea orta procedant, quæ res opulentiam terræ divitiasque monstravit. Frugum substantiam volunt Proserpinam dicere; quia fruges hominibus, cum seri cœperint, prosunt. Terram ipsam Cererem nominant, nomen hoc a serendis fructibus mutuatum. Ex bellorum casibus Mavors nomen accepit, quasi magna vertat. Minerva similiter bellicum nomen est, quasi aut minuat aut minetur. Venustas hominum Venus dicta est. Apollinis nomen ex humanis finxerunt casibus, sermone græco, quasi omnia commissa sibi, aut amittat aut perdat. Solem etiam quidam Apollinem dicunt, quia quotidie in occasu constitutus splendorem luminis perdat. Perdere autem Græci ἀπόλλειν dicunt.

Videtis ut vestros ementitos et fictitios deos turbulentus error excogitaverit, ut superstitionibus anilibus et formæ vobis traditæ sunt et nomina. Sed hæc omnia veritas detexit, et ratio sanæ mentis invenit, ut investigatis omnibus atque detectis, quæ sacrilegus error absconderat, veritatis semita luceret. Hæc enim omnia cum essent male composita terrori primum fuere mortalibus: dehinc consumpta novitate, quasi ex longa ægritudine convalescentibus hominibus, natus est quidam ex admiratione contemptus. Sic paulatim, quod stupebat animus, ausus est diligenter inquirere, et statim in arcana fictarum ac vanarum superstitionum sagax misit ingenium. Tunc ex assiduis tractatibus latentium ratione collecta pervenit ad causas, ut profanarum religionum miseranda commenta humanum genus primum disceret, et deinde contemneret, tertio recusaret.

CAPUT XIV.

De signis, symbolis, ac verbis mysticis initiatorum. Ac primum de isto : *De tympano manducavi, de cymbalo bibi, factus sum mysticus.*

Libet nunc explanare quibus se signis vel quibus symbolis in ipsis superstitionibus miseranda hominum turba cognoscat. Habent enim propria signa, propria responsa, quæ illis in istis sacrilegiorum cœtibus diaboli tradidit disciplina. In quodam templo, ut in interiores partes homo moriturus possit admitti, dicit : « De tympano manducavi, de cymbalo bibi, et religionis » secreta perdidici; » Quod græco sermone dicitur : Ἐκ τυμπανου βέϐρωκα, ἐκ κυμϐαλου πέπωκα, γέγονα μυςικός.

Male miser homo de admisso facinore confiteris, pestiferum veneni virus hausisti, et nefario furoris instinctu lethale poculum lambis, cibum istum mors sequitur semper, et pœna æterna. Hoc, quod bibisse te prædicas, vitalem venam stringit in mortem, et sedes animæ contaminata malorum te continuatione conturbat. Alius est cibus, qui salutem largitur et vitam; alius est cibus, qui hominem summe Deo et commendat et reddit; alius est cibus, qui languentes revelat, errantes revocat, lapsos erigit, qui morientibus æternæ immortalitatis largitur insignia. Christi panem, Christi poculum quære, ut terrena fragilitate contempta, substantia hominis immortali pabulo saginetur.

Quis est autem his panis, vel quod poculum, de quo in libris Salomonis Sapientia magna voce præclamat? ait enim : *Venite, et manducate de meis panibus, et bibite vinum, quod miscui.* Et Melchisedech Rex Salem, et sacerdos summi Dei, revertenti Abrahæ cum pane et vino benedictionis obtulit gratiam. Isaac etiam cum Jacob benedixisset, cum hoc idem Esau a patre suppliciter exigeret, respondit ei pater : *Dominum tuum feci illum, et omnes fratres ejus feci servos, tritico et vino confirmavi illum.* Tunc Esau casus suos misera lamentatione deflevit, quia tritici et vini, id est, futuræ felicitatis perdidit gratiam. Quod autem consecratis hominibus a Deo panis divinus iste præstetur, per Esaiam dicit Spiritus sanctus : *Sic dicit Dominus, Ecce qui serviunt mihi manducabunt, vos autem esurietis. Ecce qui serviunt mihi, jucundabuntur, vos confundemini, vos interficiet Dominus.*

Non solum panis iste a Deo summo sacrilegis et impiis denegatur, sed et pœna promittitur, et acerbæ mortis decernuntur exitia, ut esurientibus faucibus divinæ animadversionis exitus ingeratur. Sequuntur etiam hoc idem XXXIII psal. veneranda responsa; ait enim per David Spiritus sanctus : *Gustate et videte quoniam dulcis est Dominus, dulce est cœleste pabulum, dulcis Dei cibus, nec habet in se miseræ famis triste tormentum, et de medullis hominum, præcedentis veneni virus excludit.* Hæc ita esse sequentia oraculi responsa declarant; ait enim : *Timete Dominum sancti ejus, quia non est inopia eis qui metuunt eum. Divites eguerunt, et esurierunt; qui autem inquirunt Dominum, non indigebunt omni bono.*

Qui sic in templo prætextatus incedis, qui fulges purpura, cujus caput aut auro, aut lauro premitur, errorem tuum turpis egestas insequitur, et cervicibus tuis onerosum paupertatis imminet pondus. Illum quem despicis pauperem, largus et dives est, spatium illi Abraham in sinu suo præparat. Tunc tu per interjecta flammarum spatia ad mitigandæ conscientiæ tuæ vulnera, tenuem ab eo stillantis aquæ guttulam postulabis, nec tibi volens Lazarus lenimentum doloris tui aut dare poterit aut impetrare. Singulorum enim pari gratia merita pensantur, illi vita confertur, propter hujus sæculi mala, tibi propter hujus sæculi bona perpetua tormentorum pœna decernitur.

Ut autem manifestius diceretur, quinam ille esset panis, per quem miseræ mortis vincuntur exitia, ipse Dominus sancto ac venerando ore signavit, ne per diversos tractatus spes hominum pravis interpretationibus fallerentur. Dicit enim in Evangelio Joannis : *Ego sum panis vitæ, qui venerit ad me, non esuriet : et qui in me crediderit, non sitiet unquam.* Item in sequentibus hoc idem simili modo significat; ait enim : *Si quis sitit veniat et bibat, qui credit in me.* Et rursus ipse, ut majestatis suæ substantiam credentibus traderet, ait : *Nisi ederitis carnem filii hominis, et biberitis sanguinem ejus, non habebitis vitam in vobis.* Quare nihil vobis sit cum tympanis, cibo odii, miseri mortales; salutaris cibi gratiam quærite, et immortale poculum bibite. Christus vos epulis suis revocat ad lucem, et gravi veneno putres artus, et torpescentia membra vivificat. Cœlesti cibo renovate hominem perditum, ut quicquid in vobis mortuum est, divinis beneficiis renascatur. Didicistis quid vos facere conveniat, eligite quod vultis; inde mors nascitur, hinc immortalis vita donatur.

CAPUT XV.

De alio signo : *Ave, sponse; ave, novum lumen.*

Dicis etiam : Χαῖρε, νύμφιε; χαῖρε, νέον φῶς (1).

Quid sic miserum hominem per abrupta præcipitas, calamitosa persuasio? Quid illi falsæ spei polliceris insignia? Nullum apud te lumen est, nec est aliquis sponsus qui hoc mereatur audire. Unum lumen est, unus est sponsus hominum quorum gratiam Christus accepit. Non poteris ad te alienæ felicitatis transferre gloriam, nec poteris cœlestis numinis splendore decorari. In tenebras squalloresque projectus es : illic sordes, squallor, caligo, tenebræ, et perpetuæ noctis dominatur horror. Si vis ut tenuis saltem tibi splendor luminis luceat, erige vultus, et demersos erige oculos, et desertis his ad eum te confer qui dixit : *Ego sum lux mundi;* cujus divinis præceptis continetur, ut in hac terrena conversatione opus nostrum per dies singulos luceat. Lucere autem non potest nisi immaculata nos conscientiæ ornamenta protexerint, nisi integra nos et incorrupta vita commendet : tunc orietur nobis veri luminis gratia : tunc se nobis lucis autor insinuet : tunc verum lumen et accipere possumus et videre.

Sed ut sacrilegæ vocis comprimatur improbitas, quis sit vere sponsus sacrarum lectionum oraculis comprobabo; ut probetur sponsum esse Christum, sponsam Ecclesiam : ex quo venerando

(1) Hoc est : *Ave, Sponse; ave, novum lumen*, seu *novus homo.*

patri spirituales filii per dies singulos procreantur. In hac probatione arcana prophetarum veneranda pandantur. Adsistat nobis sanctorum oraculorum fides. Joel divino Spiritu monente sic dicit : *Canite tuba in Sion, sanctificate jejunium, et indicite curationem, aggregate populum, sanctificate Ecclesiam, excipite majores natu, colligite parvulos lactentes, procedat sponsus de cubiculo suo, et sponsa de thalamo suo.* Hoc idem Jeremias simili ratione significat; ait enim, cum Hierosolymæ truci minatur oraculo : *Et auferam de civitatibus Judæ, et de urbibus Hierusalem vocem lætantium, et vocem sponsi et vocem sponsæ.* Processum sponsi etiam per Psalmos prædicat Spiritus sanctus. In XVIII psalmo hoc invenitur oraculum, ait enim : *Et ipse velut sponsus egrediens de thalamo suo exultavit, ut gigas viam currere. A summo cœli profectio ejus, et decursio ejus usque ad summum ejus, et non est qui lateat a calore ejus.* Secretiora pandantur arcana : in Apocalypsi, quis sit sponsus invenimus; ita enim scriptum est : *Veni ostendam tibi novam nuptam uxorem agni. Et duxit me in spiritu in montem magnum, et ostendit mihi civitatem sanctam Hierusalem descendentem de cœlo.* Investigandum est, quid etiam nobis de hac ipsa re tradat Evangelica disciplina; invenimus enim in Evangelio Joannis ita esse signatum : *Vos mihi testes estis, quoniam dixi eis, qui missi sunt ab Hierosolymis ad me, quia non sum Christus, sed quoniam missus sum ante ipsum. Qui enim habet sponsam sponsus est; amicus autem sponsi est, qui stat et audit eum, et gaudio gaudet propter vocem sponsi.* Hujus rei mysterium ostensum est, hujus sponsi adventum sapientium virginum chorus expectat, huic præfert lumina pervigili cura sancta virginitas, expectantibus sponsum servis felicium præmiorum promittitur munus. Invenimus enim in Evangelio Lucæ : *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes, et vos similes hominibus expectantibus dominum suum quando veniat a nuptiis; ut cum venerit et pulsaverit, aperiant illi. Felices servi illi, quos adveniens Dominus invenerit vigilantes.* Ecce venerandorum responsorum oraculis sponsus ostensus est.

Quid tu tibi in acerbis casibus constitutus beatum nomen imponis? Si vis liberatus lumen sequi sponsi, projice errores, et pervigili cura sollicitus, præcedentia vitæ facinora religiosa devotione castiga. Tunc te in nomine suo cum vigilantem invenerit sponsus, cum fidei tuæ merita cognoverit, dabit maximum præmium, dabit integrum munus, intrabis cum eo cœli thalamum, videbis regna mundi et ut eorum particeps esse possis, a piissimo et justissimo Domino immortalitatis tibi gratia conferetur.

CAPUT XVI.

Aliud ethnicorum sacramentorum signum :
Deus ex lapide.

Alterius profani sacramenti signum est : θεὸς ἐκ πέτρας (1). Cur hoc sanctum venerandumque secretum ad profanos actus adulterata professione transfertis? Alius est lapis, quem Deus in confirmandis fundamentis promissæ Hierusalem missurum se esse promisit. Christus nobis venerandi lapidis significatione monstratur. Quid tu ad commaculatas superstitiones furtiva fraude venerandi transfers nominis dignitatem? Lapidem tuum ruina sequitur, et cadentium culminum funesta collapsio.

Noster lapis Dei fundatus manu extruit, confirmat, erigit, munit, et restaurati corporis gratiam, perpetuæ immortalitatis splendore condecorat; ait enim de hoc Esaias, innuente Spiritu sancto : *Sic dicit Dominus, ecce ego immitto in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum, summum, angularem, honoratum, et qui crediderit in eum, non confundetur.* In Psalmis etiam simile responsum est : ait enim Spiritus sanctus in CXVII psal. : *Lapis quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. An non factus est iste, et est mirabilis in oculis nostris?* Per multos pro-

(1) Hoc est, *Deus ex lapide.* Significatur autem Mithra, quem gentilium fabulæ, de æstu libidinis in lapide generatum narrabant.

phetas Spiritus sanctus nominis istius ordinem monstrat; ait enim Zacharias propheta : *Ecce ego adduco puerum meum, Ortus ei nomen est, quoniam lapis, quem dedi coram Jesu, super lapidem ipsum unum, septem oculi sunt.* Sed ut manifestius constet, antiquiora venerandarum lectionum secreta pandamus. In Deuteronomio ita comprehensum est : *Et scribes super lapidem omnem legem hanc.* Jesus etiam Nave jussu divinitatis hoc specialiter comprehendit, ait enim : *Et accepit lapidem magnum, et statuit eum contra Dominum. Et ait Jesus ad populum : Ecce lapis iste erit mihi in testimonium, quia iste audivit omnia quæ dicta sunt a Domino quando loquutus est ad vos. Et erit iste nobis in testimonium in novissimo dierum, quando recesseritis a Domino vestro.* Quod autem per hunc lapidem, id est, per Dominum nostrum Jesum Christum, et dii isti casuri sint, et multitudo templorum, aperte Daniel venerandis oraculis explicavit; ait enim, cum interpretaretur somnium regis : *Et ecce imago, imago nimis magna, et contemplatio ipsius imaginis metuenda, elata stabat contra te, cujus caput fuit ex auro bono, pectus et brachia ejus argentea, venter et femora ærea, pedes autem ex parte quidem ferrei, ex parte autem fictiles, quoadusque abscissus est lapis de monte, sine manibus concidentium, et percussit imaginem super pedes ferreos et fictiles, et comminuit eos minutatim, et factum est simul ferreum et testa, et æramentum, et argentum, et aurum facta sunt minuta quasi palea, et ut pulvis in arida æstate, et ventilavit illa ventus, ita ut nihil remanserit in illis. Et lapis qui percussit imaginem, factus est mons magnus, et implevit totam terram.*

Quis locus in terra est, quem non Christi possederit nomen? qua Sol oritur, qua occidit, qua erigitur septemtrio, qua vergit auster, totum venerandi numinis majestas implevit. Et licet adhuc in quibusdam regionibus idololatriæ morientia palpitent membra, tamen in eo res est, ut e Christianis omnibus terris pestiferum hoc malum funditus amputetur. De idololatrarum lapide, de quo dicunt : Θεὸς ἐκ πέτρας, quid prophetarum respondet oraculum? quis autem restitit, vel cui parcit iste lapis? Lapis autem hic sanctus, id est, Christus, aut fidei fundamenta sustentat, aut in angulo positus, duorum parietum membra æquata moderatione conjungit, id est, veteris et novi Testamenti in unum colligit gentes; aut certe corporis et animi diversitatem, inviolata homini immortalitate consociat; aut legem promulgat, aut contra peccantes testimonium perhibet : aut (quod est potius) imaginem Diaboli percutit, ut superato eo atque prostrato, et in cinerem favillasque converso, erecto sublimitatis suæ vertice, purum dominationis imperium habeat.

Vos nunc, Constanti et Constans, sacratissimi Imperatores, et venerandæ fidei vestræ imploranda virtus est, quæ supra homines erigitur, et a terrena fragilitate separatur, cœlestiumque se rerum societate conjungit, quæ in omnibus actibus suis, prout potest, Dei summi sequitur voluntatem. Modicum tantum superest, ut legibus vestris funditus prostratus Diabolus jaceat, ut extinctæ idololatriæ pereat funesta contagio. Veneni hujus virus evanuit, et per dies singulos substantia profanæ cupiditati exspirat. Erigite vexillum fidei, vobis hoc divinitas reservavit, cujus favore eminentes prostratores estis omnium hostium vestrorum; quorum opera Romanum infirmabatur imperium. Signum venerandæ legis erigite, sancite, promulgate quod prosit. Sit faustum felixque Reip. quod tot acervis cæsorum hostium prostravistis exercitum, Felices vos quoque gloriæ ac voluntatis suæ Deus fecit esse participes, idololatriæ excidium, et profanarum ædium ruinas propitius Christus populo vestris manibus reservavit. Ille spiritualibus armis malos spiritus, vos mala terrena vicistis. Erigite tropæa victoriæ, et proferatur ingens titulus triumphorum : PROFANARUM RERUM STRAGE GAUDENTES, EXULTATE FORTIUS, EXULTATE FIDENTER. Felicitas vestra cum Dei virtute conjungitur, pro salute hominum Christo pugnante vicistis.

CAPUT XVII.

De alio symbolo : *Sol bicornis, biformis.*

OMNIA symbola profanæ religionis per ordinem suggerantur, ut probemus nequissimum hostem generis humani de sanctis hæc venerandisque prophetarum oraculis ad contaminata furoris sui scelera transtulisse. Inveniemus enim et ita dici : Ηλιε δικερως, διμορε (1).

Deus iste vester non biformis est, sed multiformis. In multas enim species veteratoris forma mutatur. Ipse est basiliscus et scorpio, qui fidelium securis vestigiis premitur, ipse maliciosus anguis, cujus caput quærit decepta mortalitas : ipse tortuosus Draco, qui hamo ducitur, qui captivus includitur : iste Deus vester Lernæi anguis crinibus adornatur, videns ut percusso Domino morientium anguium turba succedat. Quid sic renascentibus hydris pullulas? quid te fœcunda scelerum sobole componis? mortis tuæ viam didicimus, scimus quibus remediis artis tuæ venena vincantur. Christi immortalem sanguinem bibimus, nostro sanguini Christi sanguis adjunctus est. Hoc est salutare remedium scelerum tuorum, quod a Dei plebe mortiferum virus excludit.

Quis Deum istum, quem plangunt, cum cornibus vidit? quæ sunt ista cornua, quæ habere se jactat? Alia sunt cornua, quæ propheta sancto Spiritu annuente commemorat, quæ tu, diabolo, ad maculatam faciem tuam putas te posse transferre. Unde tibi ornamenta quæris et gloriam? Cornua nihil aliud nisi venerandum signum crucis monstrant. Hujus signi uno extenso ac directo cornu mundus sustentatur, terra constringitur. Et e duorum quæ per latus vadunt compagine oriens tangitur, occidens sublevatur, ut sic totus orbis tripartita stabilitate firmatus confixi operis, immortalitatis radicis fundamenta teneantur : hoc secretum nobis venerandum prophetæ oraculum tradidit. Inveniemus enim in Abacuc ita esse perscriptum : *Texit cœlos virtus ejus, et laude ejus plena est terra. Et splendor ejus ut lux erit, cornua in manibus ejus erunt. Et illic constabilita est virtus gloria ejus, et constituet dilectionem suam. Ibit verbum, et præcedet secundum gressus suos.*

En veneranda crucis cornua, en sanctæ virtutis immortale fastigium, et gloriosi operis divina compago. Tu Christe mundum ac terram extensis manibus, tu cœleste sustentas imperium ; tuis immortalibus adhæret humeris salus nostra, tu Domine æternæ vitæ bajulas signum, tu venerando instinctu hoc nobis denuncias per prophetas. Ait enim Esaias : *Ecce natus est nobis filius, imperium super humeros ejus, et vocatum est nomen ejus magnæ cogitationis nuncius.* Hæc sunt crucis cornua, quibus omnia et sublevantur pariter et continentur. His cornibus bene hominum nititur vita. Ut Amalech vinceretur extensis manibus Moyses hæc imitatus est cornua; ut facilius impetraret, quod magnopere postulabat, crucem sibi fecit ex virga. Ad hæc cornua festina celeritate properate, ad hæc cornua humili veneratione confugite. His vos affigant cornibus, justitia, æquitas, pudicitia, misericordia, patientia, fides : ut veneranda præferentes insignia, consecrati fontis majestate gaudentes, et sepulturæ Christi participes sitis et vitæ.

(1) Latine : Sol bicornis, biformis.

CAPUT XVIII.

Sequitur aliud symbolum : *Confidite*, etc.

ALIUD etiam symbolum proponamus, ut conamine cogitationis scelera revelentur; cujus totus ordo dicendus est, ut apud omnes constet, divinæ dispositionis legem perversa diaboli esse imitatione corruptam. Nocte quadam simulacrum in lectica supinum ponitur, et per numeros digestis fletibus plangitur. Deinde cum se ficta lamentatione satiaverint, lumen infertur. Tunc a sacerdote omnium qui flebant, fauces unguntur, quibus perunctis, sacerdos hoc lento murmure susurrat :

Θαῤῥεῖτε μύσται τοῦ θεοῦ σεσωσμένου,
Ἔσται γὰρ ἡμῖν ἐκ πόνων σωτηρία (1).

(1) Hoc est : Confidite, o vos qui initiati estis mysteriis Dei resurrecti, fiet enim nobis ex afflictionibus salus.

Quid miseros hortaris ut gaudeant? quid deceptos homines lætari compellis? quam illis spem, quam salutem funesta persuasione promittis? quid illos falsa pollicitatione sollicitas? Dei tui mors nota est, vita non comparet, nec de resurrectione ejus divinum aliquando respondit oraculum, nec hominibus se post mortem, ut sibi crederetur, ostendit, nulla hujus operis documenta promisit, nec se hoc facturum esse præcedentibus monstravit exemplis. Idolum sepelis, idolum plangis, idolum de sepultura profers, et miser, cum hoc feceris, gaudes. Tu Deum tuum liberas, tu jacentia lapidis membra componis, tu insensibile corrigis saxum. Tibi habeat gratias Deus tuus, te paribus remuneret donis, et sui velit esse participem, sic moriaris ut moritur, sic vivas ut vivit. Nam quod unguento perunguntur fauces, quis non facinus istud despecta vanitate contemnat? Habet ergo Diabolus Christos suos, et quia ipse Antichristus est, ad infamiam nominis sui miseros homines scelerata societate perducit. Unguentum hoc reserva mortuis, reserva morituris, ut quos laqueis tuis ceperis, eos venenato unguento oblitos lugubri ac funesto semper mergas exitio. Aliud est unguentum, quod Deus pater unico tradidit filio, quod filius credentibus divina nominis sui majestate largitur. Christi unguentum immortali compositione conficitur et spiritualibus pigmentorum odoribus temperatur. Hoc unguentum a mortalibus laqueis putres hominum artus exuit, ut sepulto primo homine, ex eodem statim homine homo alius fœlicius nascatur.

Et ut hoc manifestius explicetur, sacrarum lectionum arcana pandenda sunt. Ait enim David, ut hujus unguenti gratiam traderet : *Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit tibi in æternum. Accingere gladium tuum circa femur tuum potentissime. Specie et pulchritudine tua intende, prospere procede, et regna. Propter veritatem et mansuetudinem et justitiam, et deducet te mirabiliter dextera tua. Sagittæ acutæ potentissimæ populi intra te decident in corde inimicorum Regis. Sedes tua Deus in seculum seculi: virga recta, est virga regni tui. Dilexisti justitiam, odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Mirrha et gutta, casia a vestimentis tuis de ædificiis eburneis, ex quibus te jucunditate affecerunt.* Immortalis unguenti secreta pervidimus, et divinæ nobis dispositionis ordo monstratus est. Regnum perpetuum, et cœli diadema Domino nostro cum unguenti majestate collatum est. Quis autem hic sit qui regendi orbis accepit potestatem, qui venerandi nominis majestate decoratur, aliud nobis monstrat oraculum : ait enim is idem David : *Ut quid fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus.* Quid te sic extollis sacrilega persuasio? quid miseros homines effrenata temeritate circumvenis? unguentum Christi cœli donat imperium, unguentum vestrum gehennæ suscitat flammas.

Sed quod impuro ore sacerdos iste, et polluta verborum contaminatione componit, libet diligenti inquisitione discutere. Liberato Deo suo, bonum animum gerere socios, fiduciam bonæ spei habere persuadet. O quam miseris, quam luctuosis se laqueis involvit caduca calliditas! Quis Deum tuum liberat? cui hoc præstitit, quod laborat? Disce, disce quod nescis, disce quod non vides. Christus filius Dei, ut humanum genus a mortis laqueis liberaret, omnia ista sustinuit, ut captivitatis duræ jugum tolleret, ut hominem patri redderet, ut mitigata offensa hominum cum Deo prospera conciliatione componeret, ut promissæ resurrectionis fructum proprio monstraret exemplo, fecit filius Dei quod ante promiserat, clausit januas sedis infernæ, et duræ legis necessitatem calcata morte prostravit. Per triduum recens ita ab eo justorum turba collecta est, ne diutius contra eos mortis dominaretur improbitas, ne justorum meritum ex longa desperatione concideret, fregit claustra perpetua, et ferreæ fores Christo ju-

bente collapsæ sunt : ecce terra contremuit, et fundamentorum suorum stabilitate concussa, præsentis Christi numen agnovit. Ante præfinitum tempus præcipitat diem mundi rotata vertigo ; et Sol non completo diurnarum horarum spatio properato cursu vergit in noctem. Ecce veli fastigia summa finduntur, et obscurioribus tenebris orbem terrarum caligo noctis abscondit. Omnia elementa Christo pugnante turbata sunt, tunc scilicet cum primum contra mortis tyrannidem humanum corpus armavit. Per triduum ista conflictatione pugnatum est, quam diu mors superatis malitiæ suæ viribus frangeretur. Quid solita impatientia, homo religiose, homo Christi, desperas et deficis. Tridui moram non fers, sollicitudinem ac desperationem tuam novis precibus confiteris? Hoc te facturum esse illo die Spiritus sanctus veneranda voce significat, cum per David dicit : *Æstimati sumus sicut oves occisionis. Exurge, quare obdormis Domine? exurge et ne disperdas usque in finem. Quare faciem tuam avertis? oblivisceris inopiam nostram, et tribulationem : quoniam humiliata est in pulvere anima nostra, hæsit in terra venter noster. Exurge, Domine, opem fer nobis, et libera nos propter nomen tuum.*

Ecce post triduum lucidior solito dies oritur, et reddita soli præteriti luminis gratia. Omnipotens Deus Christus splendidioribus solis radiis adoratur. Exultat salutare numen, et triumphales currus ejus justorum ac sanctorum turba comitatur. Tunc elato gaudio clamat elata mortalitas : *Ubi est mors aculeus tuus?* Tunc præcurrens salutare numen aperiri sibi cœlestes januas præcipit. Aperite, aperite, et immortalia claustra convellite. Christus Deus calcata morte ad cœlum, hominem quem susceperat revocat. Hoc a venerando propheta sancta voce præcanitur, et ex ore prophetico vox jubentis auditur; ait enim Spiritus sanctus, ut nobis potentiam Christi jubentis ostenderet : *Tollite portas, principes, vestras, et extollite vos portæ æternales, et introibit rex gloriæ.* Hoc angelis nescientibus imperatur, neque enim scire potuerunt, quando verbum Dei descendit ad terram, ideo et ipsi sollicita interrogatione respondent : *Quis est iste rex gloriæ?* Quibus quærentibus perspicua Christus numinis sui majestate respondit : *Dominus fortis et potens, Dominus potens in prœlio.* Cognoscitur statim a custodibus cœli filius Dei, et quicquid illos ante fefellit, agnoscunt. Vident prostrati hostis exuvias, et recordati primæ dispositionis ordinem, etiam ipsi cum ascendentibus iterata pariter voce conclamant : *Tollite portas qui præestis illis, et extollite vos portæ æternæ, et introibit rex gloriæ.* Reverso filio promissa pater regni sceptra restituit, et sellam regni æqua potestate concedit, ut imperet [ut regnet] ut teneat, ut perpetua numinis sui majestate dominetur.

Audi quid de illo Danielem Spiritus sanctus jusserit dicere : *Videbam in visu nocte, et ecce in nubibus cœli quasi filius hominis veniens, venit usque ad Veterem dierum, et stetit in conspectu ejus, et qui assistebant obtulerunt eum. Et data est ei potestas regia, et omnes reges terræ et regnum et omnis claritas servivit ei. Et potestas ejus æterna, quæ non auferetur, et regnum ejus non corrumpetur.* Hæc eadem nobis sancta revelatione monstrantur : invenimus enim in Apocalypsi ita esse perscriptum : *Et conversus respexi, ut viderem vocem, quæ mecum loquebatur, et vidi septem candelabra aurea, et in medio candelabrorum similem filio hominis vestitum podere, et erat præcinctus supra mammas zona aurea. Caput autem ejus et capilli erant albi, velut lana alba ut nix, oculi ejus ut flamma ignis, et pedes ejus similes aurichalco, sicut de fornace ignea, et vox ejus, ut sonus aquarum multarum, et habebat in dextera sua septem stellas, et ex ore ejus gladius, ex utroque acutus, et facies ejus splendebat ut sol in virtute sua. Et cum vidissem cecidi ad pedes ejus tanquam mortuus. Et imposuit dexteram suam super me dicens : Noli timere, ego sum primus, et novissimus, et vivus, qui fueram mortuus, et ecce sum vivens in sæcula sæculorum, et habeo claves mortis, et inferorum.* Post resurrectionem etiam,

cum discipulis suis daret certa mandata, immortalium mandatorum ordinem ista lege conclusit : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra. Ite ergo et docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos observare omnia, quæcumque præcepi vobis.* Quod autem Deus pater participem eum regni faciens, regalis sellæ ei concesserit sedes, hoc docetur oraculo : *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos subpedaneum pedum tuorum. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, dominaberis in medio inimicorum tuorum. Tecum principium in die virtutis tuæ in claritate sanctorum, et ex utero ante luciferum genui te. Juravit Dominus, nec pœnitebit eum.*

Hi sunt inimici Dei, sacratissimi Imperatores, qui veritatis ordinem contraria lege conturbant, qui perversæ cupiditatis instinctu sacrilega vota concipiunt, qui profanæ mentis furore aut lignum semper venerantur aut lapidem.

CAPUT XIX.

Digressio : cur Deus homo factus sit.

In isto loco positi ordinem debemus sanctæ dispositionis aperire : ut quicquid nobis investigantibus sanctum Dei verbum prophetica tradidit disciplina, ad refutandas profani erroris maculas specialiter explicetur, ne.... sicut nos diximus, commenti sunt, qui sacrilegia errantibus tradiderunt. Sic a nobis ordo veritatis curiosius requiratur. Suspensis itaque paululum cæteris ad hæc explicanda, quæ vera sunt, transferatur oratio. Vos, domini Imperatores, sanctarum aurium vestrarum mihi commodate patientiam, ut totum clementiæ vestræ, quod promittimus, explicemus.

Cur Deus, id est, filius Dei, homo passus est fieri, brevi ac vera pietati vestræ ratione monstrabitur. Cum hominem primum, id est, Adam, ad imaginem suam Deus faceret, certam illi mandatorum dedit legem. Is per fœminam, id est, Evam deceptus, Diaboli persuasionibus, promissæ sibi gloriæ perdidit dignitatem. Lignum erat in Paradiso, quo promissorum a Deo præmiorum perdidit gratiam. De virginis terræ limo homo factus est : nondum enim, ut ait scriptura, supra terram pluerat. Hic, contemptis mandatis Dei, humanum genus mortalitatis laqueis afflixit. Oportebat hoc totum et reformari, et corrigi, et reformatio originis debuit reformare primordia. Ex virginis terræ limo factus Adam prævaricatione propria promissam perdidit vitam. Per virginem Mariam ac Spiritum sanctum Christus natus, et immortalitatem accepit et regnum. Arbor ligni pestiferum deceptis pabulum præbuit : lignum crucis vitam immortali compage restituit. Contempsit Adam, obedivit Deo Christus. Sic divina dispositione quicquid Adam perdidit, Christus invenit.

Nam post multa tempora novissimis temporum spatiis [id est, novissima pene sæculorum hebdomade] verbum Dei humano se miscuit corpori, ut hominem liberaret, ut mortem vinceret, ut fragilitatem humani corporis cum divina immortalitate conjungeret. Quid enim faceret tanta turba sanctorum? quæ illis spes salutis? quod meritorum præmium, si sub una eademque conditione sortis ineluctabilibus mortalitatis laqueis etiam ipsa obligata teneretur? Nihil Abel, nihil Enoch, nihil Noe, nihil Sem, nihil Abraham, nihil Isaac, nihil Jacob de Dei sibi misericordia ac majestate promitterent : irent etiam ipsi post tantum fidei meritum cum cæteris omnibus pariter addictis, et omnes Dei sanctos unum mortis exitium exciperet, nec haberet apud Deum præmium pietas, si una eademque omnes conditio mortis hauriret. Sed Deus Abrahæ clarius a cœli sideribus promiserat regnum : ideo ex genere Abrahæ descendens Maria virgo Deum concipit, ut supradictorum hominum soboles immortalis societatis vinculo jungeretur, et sic humanum genus per hominem pariter et Deum æquata societatis comparatione conjunctum, ad immortalitatis imperium obedientiæ merito perveniret.

CAPUT XX.

Aliud falsæ religionis symbolum excutitur: *Taurus*, etc.

Quia itaque, sacratissimi Imperatores, curiosis auribus satisfecimus, reliqua prosequamur, ut vel sic pollutarum aurium sordes purificans possit sermo purgare. Sequitur adhuc aliud symbolum, quod pro magno miserorum hominum credulis auribus traditur: Ταῦρος δράκοντος, καὶ δράκων ταύρου πατήρ (1).

Aliquando nobis signa, Diabole, maculati nominis prodidisti, aliquando infame nomen propria voce confessus es. Scio qui fueris, quid ausus sis, scio quid fecerit scelerum tuorum malitiosa persuasio. Hoc erat, quod Evæ, quum eam perderes, magnopere pollicebaris, cum ei diceres: *Eritis quasi dii.* Tunc parabas tibi ac tuis templa, et delubra faciebas, et venenati oris illuviem nefariis cæremoniis consecrabas. Serpis in templis, et occisarum hostiarum misero pasceris sanguine. Nec venenis tuis cruor defuit, nec semiustæ crematorum corporum partes, humanarum te etiam victimarum frequenter sanguine cruentasti. Et satiaris templi cruore, vel ara Carthaginis rabies tua, et siccarum faucium venena nutrita sunt. Tu hæc faciens hominibus te miseris prodesse jactas, ut crudelitate tua perimas, persuasione decipias, pollicitatione prosternas. Sic tuis prospicis, parricida.

Fugite, o miseri homines, fugite, et contagionem istam quantacumque potestis celeritate deserite. Draco est, qui colitur. Latere non potest, proprietatem nominis sui ipse confessus est. Confessum reum pœna consequitur. Audite quid sanctus propheta divina instigatione denunciet. Oraculum hoc Esaiæ nobis fides tradidit, ait enim: *In illa die superinducet Deus gladium sanctum et magnum, et fortem super Draconem, serpentem magnum, et tortuosum, et interficiet Draconem.* Voluntas Dei perfectio operis substantia est. Bene Draconis lata sententia est: quicquid Deus dixit factum est, morituri Draconis hoc solatium est, ut exitium suum frequens perditorum turba comitetur. Si mortis ejus dies quæritur, tunc percussus est, cum hominem Deum vidit, cumque nobis Christi numen apparuit. Post illum diem, qui serpentis hujus secutus fuerit institutum, necesse est ut cum serpente moriatur. Deos istos quos colitis ipse finxit, ipse composuit. Si pertinaces animi vestri in isto errore permanserint, ardebitis etiam vos pariter cum diis vestris, ut quicquid autores vestri divina animadversione meruerunt, etiam ad vestrum exitium hoc societatis consortio transferatur. Mihi credite, nihil prætermisit Diabolus, quod hominem miserum aut debilitaret, aut perderet: ideo sese in omnes formas multiplici diversitate convertit, ideo se diversi generis calliditate composuit, ut variis ac multiplicibus fraudibus homines irretitos interimeret. Sacra sua perditus carnifex, pro nefas, per lignum semper renovari disposuit, ut quia sciebat ita fore, ut ligno crucis affixa vita hominis perpetuæ immortalitatis compagine stringeretur, ideo perituros homines ex ligni imitatione deciperet.

(1) Hoc est: Taurus draconem genuit, et taurum draco.

CAPUT XXI.

De sacris Phrygiis, Isiacis, et Proserpinæ.

In sacris Phrygiis, quæ Matris Deûm dicunt, per annos singulos arbor pinea cæditur. In Isiacis sacris de pinea arbore cæditur truncus, hujus trunci media pars subtiliter excavatur. Illis de seg-minibus factum idolum Osiridis sepelitur. In Proserpinæ sacris cæsa arbor in effigiem virginis formamque componitur, et cum intra civitatem fuerit illata, quadraginta noctibus plangitur, quadragesima vero nocte comburitur. Sed et illa alia ligna, quæ dixi, similis flamma consumit; nam etiam post annum ipsorum lignorum rogum flamma depascitur.

Errasti, miser, et vehementer errasti, nihil tibi poterit ignis iste prodesse,

frustra tibi ex ista flamma blandiris, hunc ignem commentis tuis semper renovans. Ignis qui de facinoribus tuis exigit pœnas, perpetua tormentorum continuatione grassatur. Divini ac liberantis ligni ordinem disce, ut scias nulla tibi posse ratione succurri. De cataclysmo humanum genus arca lignea liberavit. Deinde Abraham ligna unici filii humeris imponit. De Ægypto recedentem populum Dei plebem lignea virga protexit. Lignum dulcem saporem amaræ myrrhæ fontibus reddidit. Lignea virga ex spirituali petra salutaris unda profertur. Et, ut Amalech vinceretur, circa virgam Moyses expansis manibus extenditur. Scalæ ligneæ patriarcha incumbentem angelum somniat, et per eamdem alios ascendere, alios cernit descendere. Et lex Dei arcæ ligneæ creditur, ut his omnibus, quasi per gradus quosdam, ad lignum crucis salus hominum perveniret. Quapropter lignum crucis cœli sustinet machinam, terræ fundamenta corroborat, affixos sibi homines ducit ad vitam.

Lignum Diaboli ardet semper et moritur, et ad ima tartari credentes homines cum favillis suis ducit. Illud etiam quale sit ratione tractetur. Arborem suam Diabolus consecrans, intempesta nocte arietem in cæsæ arboris facit radicibus immolari. Quis tibi hoc scelerate persuasit? unde hoc pestifera cupiditate didicisti? Semperne te contra Dominum summum nefaria cupiditate componis? ideo te de cœlo severum divinitatis judicium caduca humilitate præcipitat, ideo tibi Dei sententia perpetua pœna decernitur, quod facinoribus tuis per dies singulos novum semper additur facinus, quod hominem Dei fraudulenta conaris persuasione decipere. Vide quid sibi ludibriosus hostis invenerit.

Abrahæ immolaturo filium jussu Dei aries supponitur, et in vicinæ arboris radicibus alligatur. Liberaturus Deus summus ex Ægyptiorum tyrannide plebem suam, arietem nocte jussit occidi, et sanguine ejus postes liniri præcepit. Ipsum a certo numero hominum per nocturnas epulas confici jubet, et sacrificio ipsi Paschæ nomen imponit. Sed hoc ad imaginem futurorum providentia divinæ majestatis invenit, ut per signum, verum Pascha nobis ostenderet. Ideo cum de passione Domini nostri divino Spiritu jubente Propheta præcaneret, ait : *Sicut ovis ad victimam ductus est, et sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum. In humilitate judicium ei sublatum est. Nativitatem ejus quis enarravit? quoniam auferetur a terra vita ejus.* Alius etiam Propheta hæc eadem simili respondit oraculo : *Domine, significa mihi et cognoscam, tunc vidi meditationes eorum. Ego sicut agnus sine malitia perductus sum ad victimam. In me cogitaverunt cogitatum dicentes : Venite mittamus lignum in panem ejus, et eradamus a terra viam ejus.* Agnum autem appellari Dominum nostrum sancta nobis revelatione monstratur. In Apocalypsi enim ita invenimus esse perscriptum : *Et vidi in medio throni et quatuor animalium, et in medio seniorum agnum stantem, quasi occisum, habentem cornua septem, et oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi per orbem terræ. Et venit et accepit librum de dextra sedentis in throno. Et cum accepisset librum, quatuor animalia et viginti quatuor seniores prostraverunt se ante agnum, habentes singuli aureas cytharas plenas odoramentis supplicationum, quæ erant orationes sanctorum, et cantaverunt novum canticum dicentes : Dignus es accipere librum, et aperire signa ejus, quoniam occisus es, et redemisti nos Deo sanguine tuo ex omni tribu et lingua et populo et natione, et nos regnum Deo nostro sacerdotesque fecisti, et regnabimus super terram.* Johannes quoque filium Dei agni nomine appellat, ut et ipse propheticæ pollicitationi respondeat : ait enim in Evangelio : *Altero die videt Johannes Jesum venientem ad se et ait : Ecce agnus Dei, ecce qui aufert peccata mundi.* Pro salute hominum agni istius venerandus sanguis effunditur, ut sanctos suos filius Dei profusione pretiosi sanguinis redimat : ut qui Christi sanguine liberantur, majestate prius immortali sanguinis consecrentur.

Neminem apud idola profusus sanguis juverit. Et ne cruor pecudum miseros homines aut decipiat aut perdat, polluit sanguis iste, non redimit, et per varios casus homines premit in mortem. Miseri sunt, qui profusione sacrilegi sanguinis cruentantur. Taurobolium vel Criobolium scelerata te sanguinis labe perfundit. Laventur itaque sordes istæ, quas colligis. Quære fontes ingenuos, quære puros liquores, ut illic te post multas maculas cum Spiritu sancto Christi sanguis incandidet. Ut autem miseros homines ad sanam mentem revocet plena persuasio, majore autoritate opus est, ut curatis ac sanatis mentibus, nullum præcedentis pestilentiæ vestigium relinquatur. Quid itaque sunt idola, vel quam habeant substantiam, prophetarum oraculis, ac divina voce monstratum est, quæ omnia specialiter dicenda sunt, ut hoc non nostra temeritate prolatum, sed divino magisterio nobis traditum, et cœlesti agnoscatur voce signatum.

Quæ sit substantia ejus sapientiæ veneranda voce monstratur; ait enim in libris Salomonis : *Omnia idola nationum æstimaverant deos, quibus neque oculorum visus est ad videndum, neque nares ad percipiendum spiritum, neque aures ad audiendum, neque digiti manuum ad tractandum. Sed et pedes eorum pigri ad ambulandum. Homo enim fecit illos, et qui spiritum mutuatus est finxit illos. Nemo autem sibi hominum poterit Deum formare : cum sit enim mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. Melior est autem his quos colit, quoniam quidem ipse vixit, illi numquam.* Quid amplius quærimus? sapientia nos divina voce convenit, et quicquid in arcanis Dei viderat docuit, et quod erat salubre monstravit, ne fragilis et caduca mortalitas in exitium suum mortemque properaret. Hoc idem in Psalmis præmonet Spiritus sanctus. Invenimus enim in Psalmo CXXXIV ita esse perscriptum : *Idola gentium, argentum et aurum, opus manuum hominum. Os habent et non loquuntur, oculos habent et non vident, aures habent et non audiunt. Neque enim est spiritus in ore ipsorum; similes sunt illis qui faciunt ea.* Si artifex, qui ad ostentationem ingenii simulachrum aut sculpsit aut fudit, divina maledicti animadversione percutitur, quid sperare debeat considerandum est, qui, quod alter vendidit, Deum dicit?

Hieremias etiam cum præcepta Deo jubente plebi daret, hac populum oratione convenit : *Dicite autem in corde vestro, te oportet adorare Domine. Angelus autem meus vobiscum est, legem autem exquiram ab animabus vestris. Lingua eorum polita fabro, ipsa etiam inaurata et inargentata falsa sunt, et non possunt loqui : Et sicut virgini hortatu amantis accepto auro fabricati sunt coronas supra capita deorum suorum. Est autem quando subtrahent sacerdotes a diis suis aurum et argentum, et erogabunt illud in semetipsos. Dabunt etiam ex ipso et prostitutis meretricibus, ornabuntque illos ut homines vestimentis, Deos argenteos, et aureos, et ligneos.* Addit etiam in sequentibus, ut omnem dubitationem trepidationis excutiat : *Supra corpus ejus et caput volitant noctuæ et hirundines et aves similiter. Unde scietis quia non sunt dii : non ergo timueritis eos. Aurum est, quod circa se habent ad speciem, nisi aliquis extorserit æruginem, non fulgebit. Neque enim cum conflabatur sentiebat, pretio empti sunt in quibus spiritus non est, sine pedibus in humeris portantur.* Addit etiam ut confirmata mens fortius roboretur : *Scientes itaque ex his quia non sunt dii, ne timueritis eos.* Et ut sacerdotum eorum miserum dedecus monstret, addit : *In domibus eorum sacerdotes sedent habentes tunicas scissas, et capita et barbas rasas, quorum capita nuda sunt. Rugiunt autem clamantes contra Deos suos, sicut in gehenna mortui.* Quod autem et reges et gentes hæc de ipsis pronunciaturi sunt, is idem Propheta præsaga voce significat, ait enim : *Scietur postea, quia falsa sunt, gentibus universis, et regibus. Quia manifestum est quod non sunt dii, et nullum Dei opus sit in ipsis. Regem regioni non suscitabunt, neque pluviam hominibus dabunt. Judicium quoque non discernent, neque regionem*

liberabunt ab injuria, quia nihil possunt. Et cum inciderit in domo deorum ligneorum et inauratorum, et inargentatorum ignis, sacerdotes illorum liberabuntur : ipsi autem sicut trabes in medio comburentur. Regi autem et bello non resistent, quomodo existimandum est, vel recipiendum, quia sunt dii? Neque a furibus, neque a latronibus se liberabunt dii lignei et aurati, et inargentati, quibus hi, qui fortes sunt, aurum et argentum, quo operti sunt, auferent illis.

Tollite, tollite securi, sacratissimi Imperatores, ornamenta templorum. Deos istos aut monetæ ignis, aut metallorum coquat flamma. Donaria universa ad utilitatem vestram dominiumque transferte. Post excidia templorum in majus Dei estis virtute provecti. Vicistis hostes, propagastis imperium : et, ut virtutibus vestris gloria major accederet, mutato ac contempto temporum ordine, hyeme, (quod nec factum est aliquando, nec fiet) tumentes ac sævientes undas calcastis Oceani sub remis vestris. Incogniti jam nobis pene maris unda contremuit, et insperatam Imperatoris faciem Britannus expavit. Quid amplius vultis? Virtutibus vestris victa elementa cesserunt.

CAPUT XXII.

Quod jubeat Deus idola non fieri.

Quod autem Deus jubeat idola non fieri, sacrosanctæ legis scripta declarant. In Exodo enim sic invenimus esse perscriptum : *Non facietis vobis deos argenteos, neque deos aureos.* Et rursus in eodem libro, vocem Dei jubentis invenio : *Non facies idolum, nec cujusquam similitudinem.* Pudorem miseris indicit Spiritus sanctus, quia cupit errantes revocare, non perdere. Et ait per Esaiam : *Confundemini confusione, qui fiditis super sculptilia, qui dicitis fusilibus : vos estis dii nostri.* Dat etiam legem, quam consecratus populus devota perpetuitate custodiat, et ita mandat : *Dominum Deum tuum adorabis, et ipsi soli servies.* Et in Deuteronomio si- *Non erunt tibi dii alii absque me.* Addit etiam, ut animis eorum majestatis suæ pondus insinuet : *Videte, videte quia ego sum, et non est Deus præter me. Ego interimam, et vivere faciam, percutiam et ego sanabo, et non est, qui eripiat de manibus meis.* In Apocalypsi etiam hoc idem sancta revelatione monstratur, ita enim scriptum est : *Et vidi alium angelum volantem medio cœlo, habentem Evangelium æternum, ut annunciaret super terram per omnes nationes et tribus, et linguas, et populos, dicentem voce magna : Metuite potius Dominum, et date illi claritatem. Quoniam venit hora judicii ejus, et adorate eum qui fecit cœlum et terram, mare, et omnia quæ in eis sunt.*

Dominus quoque noster Jesus Christus paterna legis instituta custodiens, hoc idem veneranda constitutione promulgat, ait enim : *Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est, et diliges Dominum Deum tuum de toto corde tuo, et de tota anima tua, et de tota virtute tua. Hoc primum est, et secundum simile huic : Diliges proximum tibi tamquam te. In his duobus præceptis tota lex pendet, et prophetæ.* Sequitur autem hoc divinum venerandumque præceptum immortalis Domini ac sancta conclusio; addit enim, ut manifestius viam salutis ostendat, et ita loquitur : *Hæc est autem vita æterna, ut agnoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum.*

CAPUT XXIII.

Quid minetur Deus impiis, et idololatris.

Sacrorum mandatorum ordinem scitis, quid sequi, quid fugere debeatis, veneranda atque immortali voce didicistis. Audite rursus, quod maneat contemnentes exitium, quibus illos calamitatibus necessitas venerandæ legis astrinxerit : clausula enim venerandorum mandatorum in hæc verba colligit : *Sacrificans diis eradicabitur, præter Domino soli.* Si solum sacrilegum hominem metuenda pœna percuteret : si peccanti soli minaretur severitas legi

temeritate firmaret : nunc etiam stirpi minatur et soboli, et hoc agit ne qua pars nequissimi seminis relinquatur, ne quod profani generis vestigium maneat. *Sacrificans*, inquit, *diis eradicabitur*. Considera quid agas, misera ac luctuosa persuasio. Facinus tuum plurimos perdit, et per omnem substantiam generis tui fœcunda pœna dividitur. Cur autem contra sacrificantes sic sæviat, ordinatæ legis autoritas in Deuteronomio manifesta significatione monstratur : ita enim invenimus esse perscriptum : *Sacrificaverunt dæmoniis, et non Deo*. Ad contaminatos ac pollutos te spiritus ne transferas, ab inferioribus ne speres auxilium : ne his supplices, quibus Dei gratia jam imperare debes. Ecce dæmon est quem colis, cum Dei et Christi ejus nomen audierit, contremiscit, et ut interrogantibus nobis respondeat trepidantia verba, vix se colligit : adhærens homini laceratur, uritur, vapulat, et statim de commissis sceleribus confitetur. Ne hunc colas, ne huic supplices, ne prostratus huic flectas genua, interdicto venerandæ legis juberis. Hinc severitatis pœna, hinc animadversionis metu metuenda sententia. Quid Dei indulgentia libertate concessa jugum eligis servitutis?...

Non desinit Deus summus crimen hoc salutari voce pulsare, sed misericordia ejus errantes homines corrigere frequenti comminatione festinat. Audi per Esaiam Prophetam vox divina quid dicat. *Adoraverunt Deos, quos fecerunt digiti eorum, et curvatus est homo, et humiliatus est vir, et non laxabo illis*. Et jam vos, o profani homines, iratum numen alloquitur, et adhuc errores vestros sacra convenit voce; ait enim in sequentibus per eumdem Prophetam : *Illis fudistis libamina, et illis imposuistis sacrificia. Super hæc non indignabor, dicit Dominus?* Adhuc indignationem suam salutaris Deus dilatat, severitatem suspendit, si vos forsitan peccare pœniteat ut, sacrilegæ voluntatis exitium aliquo genere relinquatis. Ecce in ipso indignationis impetu moderata rursus voce, persuadet, et irarum suarum comprimit stimulos, ait enim per Hieremiam prophetam : *Nolite ambulare post Deos alienos, ut serviatis eis; et ne adoraveritis, ne incitetis me in operibus manuum vestrarum, ad disperdendos vos*.

Quid hic ad sacrilegium pronus aures tuas obstruis? quid hic obstinati furoris ardore in exitium mortemque festinas? Liberum te Deus fecit, in tua manu est, ut aut vivas, aut pereas. Quid te per abrupta præcipitas? in lubrico itinere constitutus, et in ipso lapsu positus, titubantia aliquando suspende vestigia. Ecce sententia depromitur, ecce pœna decernitur, diu criminibus tuis pepercit divina moderatio, diu facinus tuum cum dissimulatione respexit, pervenis ad illud anceps, ubi spes, ubi vota deficiunt. Et ut manifestius instruaris, animadversionis exitium disce. Super hac re in Apocalypsi totus ordo responsi est, ita enim scriptum est : *Si quis adorat bestiam et imaginem ejus, et accipit vota in fronte sua, et in manu, bibet et ipse de vino iræ Dei, mixto in poculo iræ ejus. Et puniet igne et sulphure sub oculis agni, et fumus de tormentis eorum in sæcula sæculorum ascendet. Nec habebunt requiem die ac nocte, quicumque adorant bestiam, et imaginem ejus*.

CAPUT XXIV.

Concludit vivida ad Augustos exhortatione, ut quam citissime fana omnia, simulacra et superstitiones deorum tollant.

Sed et vobis, sacratissimi Imperatores, ad vindicandum et puniendum hoc malum necessitas imperatur, et hoc vobis Dei summi lege præcipitur, ut severitas vestra idololatriæ facinus omnifariam persequatur. Audite et commendate sanctis sensibus vestris quid de isto facinore Deus jubeat. In Deuteronomio lex ista præscripta est, ait enim : *Quod si rogaverit te frater tuus, aut filius tuus, aut uxor tua, quæ est in sinu tuo, aut amicus tuus, qui est æqualis animæ tuæ, latenter dicens; Eamus et serviamus aliis diis gentium, non consenties ei, et non exaudies eum, et non*

parcet oculus tuus super eum, et non cælabis, annuncians annunciabis de illo. Manus tua erit super eum imprimis interficere eum, et manus omnis populi deinceps. Lapidabunt eum et morietur, quoniam quæsivit avertere te a Domino tuo. Nec filio jubet parci, nec fratri, et per amatam conjugem gladium vindicem ducit. Amicum quoque sublimi severitate persequitur, et ad discerpenda sacrilegorum corpora omnis populus armatur. Integris etiam civitatibus, si in isto fuerint facinore deprehensæ, decernuntur excidia : et ut hoc providentia vestra manifestius discat, constitutæ legis sententiam proferam. In eodem libro in integris civitatibus pœnam Dominus hac voce constituit, ait enim : *Aut si audieris in una ex civitatibus, quas Dominus Deus tuus dat tibi, inhabitare illic, dicentes : Eamus et serviamus diis aliis, quos non nostis : interficiens necabis omnes, qui sunt in civitate cœde gladii, et incendes civitatem igni, et erit sine habitatore. Non ædificabitur in æternum. Et avertetur Dominus ab indignatione iræ suæ, et dabit tibi misericordiam, et miserebitur tui, et multiplicabit te, si exaudieris vocem Domini Dei tui, et observaveris præcepta ejus.*

Misericordiæ suæ vobis, sacratissimi Imperatores, Deus summus præmia pollicetur, et amplificationis maximæ argumenta decernit. Facite itaque quod jubet, complete quod præcipit. Auspicia vestra majoribus cumulata sunt donis, initio fidei positæ divini favoris incrementa sensistis. Numquam vos manus Dei veneranda deservit, numquam vobis laborantibus denegavit auxilium. Strati sunt adversantium cunei, et rebellantia ante conspectum vestrum semper arma ceciderunt. Missi sunt superbi sub jugum populi, et Persica vota collapsa sunt. Nec stare diu contra vos poterit malis suis armata crudelitas. Dei virtutem utrique diverso sensistis eventu. Vobis cœlestis victoriæ corona collata, et felicitate vestra nostra relevantur incommoda. Hæc vobis Deus summus, sacratissimi Imperatores, pro fide vestra reddidit præmia. His vos interim remuneratos insignibus ad arcana venerandæ legis invitat. Pura mente, devota conscientia, incorrupto animo clementia vestra cœlum semper aspiciat, a Deo semper expectet auxilium, Christi venerandum numen imploret, et pro salute orbis terrarum ac vestra, salutari Deo spirituales offerat victimas. Sic vobis feliciter cuncta provenient, victoriæ, opulentia, pax, copia, sanitas et triumphi, ut divina majestate protecti, orbem terræ felici gubernetis imperio.

INDEX.

EPISTOLÆ SCRIPTÆ SUB PONTIFICATU STEPHANI ET DE BAPTIZANDIS HÆRETICIS.

EPISTOLÆ IN EXILIO CONSCRIPTÆ, ET SUB FINEM VITÆ.

LIBER DE HABITU VIRGINUM.

LIBER DE LAPSIS.

LIBER DE UNITATE ECCLESIÆ.

LIBER DE ORATIONE DOMINICA.

LIBER AD DEMETRIANUM.

LIBER DE IDOLORUM VANITATE.

LIBER DE MORTALITATE.

LIBER DE OPERE ET ELEEMOSYNIS.

LIBER DE BONO PATIENTIÆ.

LIBER DE ZELO ET LIVORE.

LIBER DE EXHORTATIONE MARTYRII.

LIBRI TRES TESTIMONIORUM ADVERSUS JUDÆOS.

SENTENTIÆ EPISCOPORUM LXXXVII

LIBER DE SPECTACULIS

LIBER DE LAUDE MARTYRII.

ANONYMI LIBER DE REBAPTISMATE.

DE SINGULARITATE CLERICORUM.

DE DUODECIM ABUSIONIBUS SÆCULI.

SANCTI CYPRIANI ANTIOCHENI CONFESSIO.

JULII FIRMICI MATERNI

DE ERRORE PROFANARUM RELIGIONUM.

FINIS INDICIS.

3/0

